

UN MONESTIR CISTERCENC FEMENÍ
CATALÀ DURANT EL PRIMER SEGLE
BORBÒNIC ESPANYOL.

SANTA MARIA DE VALLBONA
(1701-1802).

Tesi doctoral presentada per

Marta Cusó Serra

Dirigida per la Dra. Montserrat Jiménez Sureda

Departament d'Història Moderna i Contemporània

Facultat de Filosofia i Lletres

Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)

Data de finalització: 1 de desembre de 2008.

ÍNDIX

PRESENTACIÓ	15
AGRAÏMENTS	29
SIGLES DELS ARXIUS	31
CRITERIS DE TRANSCRIPCIÓ DELS DOCUMENTS	32
BREU INTRODUCCIÓ A LA HISTÒRIA DEL MONESTIR DE VALLBONA	33
POBLACIÓ DEL POBLE DE VALLBONA DE LES MONGES I DEL MONESTIR DE SANTA MARIA DE VALLBONA AL LLARG DEL SEGLE XVIII SEGONS LES ESTADÍSTIQUES, CENSOS DE POBLACIÓ I ALTRA DOCUMENTACIÓ	56
LA COMUNITAT	64
1. Religioses coristes	65
1.1. El postulantat	65
1.2. El noviciat	66
1.2.1. La vestició o l'hàbit	66
1.2.2. El dot	77
1.2.3. La pensió anual vitalícia	81
1.2.4. Les exploracions de la voluntat	88
1.3. Les monges professes	131
1.3.1. La professió	131
1.4. Les monges de número i les supernumeràries	140
2. L'organigrama intern de la comunitat	145
2.1. Els càrrecs	145
2.1.1. L'abadessa	146
2.1.2. La priora	147
2.1.3. La presidenta	153

2.1.4. La bossera	154
2.1.5. La secretària	156
2.1.6. La sagristana	157
2.1.7. La mestra de novícies	159
2.1.8. La cantora	160
2.1.9. La infermera	160
2.1.10. L'hospitalera	163
2.1.11. L'arxivera	163
2.1.12. La cellerera	164
2.2. Els òrgans de govern	164
2.2.1. La comunitat	165
2.2.2. El capítol	165
2.2.3. El consell d'ancianes	165
3. Les cases de les religioses	167
3.1. Els béns immobles de les monges	167
3.2. Els béns materials de les monges	172
4. La presència de nenes al monestir de Vallbona	198
5. Donades, encomanades i criades	202
6. Les organistes	206
7. La mort. Defuncions de la comunitat de Vallbona al llarg del segle XVIII	208
LES ABADESSES DE SANTA MARIA DE VALLBONA	224
1. Generalitats	224
1.1. La figura de l'abadessa a Vallbona	224
1.2. L'elecció d'abadesses	226
1.3. La benedicció	230
1.4. Els símbols de l'abadessa	231
1.5. L'abadessa, senyora jurisdiccional	231
1.6. La mort de l'abadessa	232

2. L'abaciologi del monestir al segle XVIII	232
2.1. Maria de Borrell i d'Aguilaniu o d'Aquitània (5 d'abril de 1683 - 24 de març de 1701)	237
2.1.1. La seva vida familiar	237
2.1.2. Càrrecs anteriors a l'abadiat	237
2.1.3. L'elecció com abadessa i el seu abadiat	237
2.1.4. La seva mort	245
2.2. Maria Roger de Llúria i de Magarola (10 d'abril de 1701 - 14 de juny de 1701)	247
2.2.1. La seva vida familiar	247
2.2.2. Càrrecs anteriors a l'abadiat	248
2.2.3. El <i>Directori espiritual</i>	248
2.2.4. La seva elecció com a abadessa i dades més destacades del seu abadiat	256
2.2.5. La seva mort	257
2.3. Anna Maria de Castellví i de Pons (30 de juny de 1701 - 13 de gener de 1711)	259
2.3.1. La seva vida familiar	259
2.3.2. Càrrecs anteriors a l'abadiat	260
2.3.3. El seu abadiat	260
2.3.4. La mort de l'abadessa	270
2.4. Seu vacant (13 de gener de 1711 - 30 de novembre de 1716)	272
2.5. Manuela de Cortiada i de Pujalt (29 de desembre de 1716 - 27 d'abril de 1747)	276
2.5.1. La seva vida familiar	276
2.5.2. Càrrecs anteriors a l'abadiat	277
2.5.3. L'elecció com a abadessa	277
2.5.4. Fets més destacats del seu abadiat	277
2.5.5. Mesures econòmiques	283
2.5.6. Plets	288
2.5.7. La mort de l'abadessa	296
2.6. Caterina de Borràs i de Carbonell (18 de juny de 1747 - 4 de gener de 1748)	297
2.6.1. La seva vida familiar	297

2.6.2. Càrrecs anteriors a l'abadiat	298
2.6.3. L'elecció com abadessa	299
2.6.4. El seu abadiat	303
2.6.5. La seva mort	304
2.7. Agnès de Cortit i de Colomina (9 d'octubre de 1748 - 8 de novembre de 1767)	305
2.7.1. La seva vida familiar	305
2.7.2. Càrrecs anteriors a l'abadiat	306
2.7.3. La seva elecció com a abadessa	306
2.7.4. Fets més destacats del seu abadiat	306
2.7.5. La seva mort	315
2.8. Maria Teresa de Riquer i de Sabater (13 de desembre de 1767 - 11 de gener de 1802)	318
2.8.1. Vida familiar	318
2.8.2. Entrada al monestir	319
2.8.3. Càrrecs anteriors a l'abadiat	321
2.8.4. Elecció	322
2.8.5. Obres, millores i restauracions dutes a terme durant el seu abadiat	324
2.8.6. Mesures econòmiques	357
2.8.7. Producció escrita	358
2.8.8. El culte de les "40 hores"	373
2.8.9. Plets	376
2.8.10. El <i>Llibre Verd</i> del pare Pasqual	404
2.8.11. La mort de l'abadessa	422
CONFESSORS, BENEFICIATS I RECTORS. ELS ECLESIASTICS AMB MAJOR CONTACTE AMB LA COMUNITAT	425
1. Els confessors	425
1.1. La figura del confessor i la confessió, legislació sobre dit càrrec i condicions per ser confessor	426 427
1.2. Els confessors del monestir de Vallbona al segle XVIII	427
1.2.1. Legislació del segle XVIII sobre la figura dels confessors	431
1.2.2. Els confessors del monestir	

1.2.3.	El sou dels confessors	436
1.2.4.	Plets entre el monestir i els seus confessors	436
2.	Els beneficiats	437
2.1.	El benefici de la Mare de Déu del Claustre	438
2.1.1.	La fundació del benefici de la Mare de Déu del Claustre a Vallbona	438
2.1.2.	Les obligacions del beneficiat	440
2.1.3.	Les rendes per mantenir els beneficiats	442
2.1.4.	Llistat dels beneficiats del benefici de la Mare de Déu del Claustre	444
2.2.	El benefici del <i>Corpus Christi</i>	448
2.2.1.	El <i>Corpus Christi</i>	448
2.2.2.	La fundació del benefici del <i>Corpus Christi</i> a Vallbona	450
2.2.3.	Les obligacions del beneficiat del <i>Corpus Christi</i>	450
2.2.4.	Les rendes per mantenir els beneficiats	452
2.2.5.	Els beneficiats que ocuparen aquest benefici	457
2.3.	El benefici de Sant Antoni Abat	467
2.4.	El benefici de Sant Nicolau	468
2.5.	Altres beneficis	469
2.6.	La supressió dels beneficis incongrus	469
3.	Els rectors	474
3.1.	El patronat del monestir sobre les rectories dels pobles de Vallbona, Omells de Na Gaia i Llorenç	474
3.2.	El qüestionament del patronat abacial sobre aquestes rectories	474
3.2.1.	El plet entre l'abadessa de Vallbona i l'arquebisbe de Tarragona pel control del dret de presentació a dites rectories	474
3.2.2.	La disputa sobre l'estatut laïcal o eclesiàstic del patronat de l'abadessa sobre la rectoria dels Omells de Na Gaia	477
3.2.3.	La discussió per la col·locació d'un vicari perpetu a la rectoria de Llorenç, directament depenent del rector de Vallbona	491
3.3.	Llistat dels rectors de Vallbona al segle XVIII	504

3.4. La religiositat parroquial	510
3.4.1. Les processons segons <i>Les cròniques del benefici de Nostra Senyora del Claustre</i>	510
3.4.2. La Confraria del Santíssim Nom de Jesús de la parròquia de Vallbona i la Confraria del Roser de Llorenç	521
3.4.2.1. Què és una confraria?	521
3.4.2.2. Breu aproximació a les confraries vallbonines	525
3.4.2.3. Els comptes d'aquestes confraries	530
LA JURISDICCió DEL MONESTIR	532
1. L'estatut jurídic del monestir	532
2. El monestir com a senyor jurisdiccional	536
2.1. La Baronia	537
2.1.1. Límits de la mateixa	539
2.1.2. Símbols del poder baronial de les abadesses	540
2.1.3. L'arrendament de la Baronia per part del monestir	540
2.1.4. Els càrrecs municipals	543
2.1.4.1. Els diferents càrrecs municipals	544
2.1.4.2. Elecció	544
2.1.4.3. Sous	547
2.1.4.4. Altres persones que exerciren càrrecs municipals a la Baronia	547
2.1.5. Càrrecs de la Baronia	548
2.1.6. Altres agents al servei del monestir	549
2.1.6.1. L'advocat del monestir i altres advocats puntuals	549
2.1.6.2. El procurador	549
2.1.6.3. Els notaris	550
2.1.6.4. Els agents, a Barcelona, Madrid o a Roma	550
2.1.7. Ús de la jurisdicció baronial	550
2.2. Les forasteries	554
L'ECONOMIA DEL MONESTIR	563
1. El càrrec de bossera	564
2. El càrrec de procurador del monestir	565

3. Els comptes del monestir	574
4. L'evolució econòmica del monestir de Santa Maria de Vallbona	580
5. Les partides d'aliment	589
6. L'aprovisionament d'aigua: La bassa	592
7. La capbreuació	594
8. Els delmes	601
9. Instruccions de caire econòmic referents al monestir	605
9.1. Referents als establiments	612
9.2. Relatives als arrendaments	612
9.3. Referents a la capbreuació	613
9.4. Relatives al foment de nous conreus	620
EL MONESTIR I LA MONARQUIA	622
1. L'Església catalana i la nova dinastia	622
2. L'àmbit legal en el que es desenvolupa aquesta relació	629
3. El regalisme, font d'inspiració de la monarquia borbònica en la seva relació amb l'Església	647
4. Mesures econòmiques de la monarquia	652
4.1. El Cadastre	653
4.2. La rebaixa de censals	660
4.3. Els vals reials	660
4.4. La Hisenda reial i l'Església: els tributs eclesiàstics	662
5. La relació entre Vallbona i els Borbó	680
5.1. La divisió de la comunitat durant la Guerra de Successió	680
5.2. Conseqüències immediates de la fi de la guerra	682
5.3. Demandes del monestir elevades a la monarquia borbònica	688
5.4. La sal i els llegums, donacions del duc de Cardona	690
5.5. L'oli de Tortosa, antiga donació reial	698
5.6. L'expulsió de la Companyia de Jesús	703
5.7. Els donatius per la Guerra Gran	709

LES VISITES CANÒNIQUES	717
1. Què són les visites canòniques?	717
1.1. La legislació sobre el tema	719
2. Les visites dels arquebisbes a la parròquia i al monestir de Vallbona	722
3. Santa Maria de Vallbona a les visites <i>ad limina</i> dels arquebisbes al Papat	727
4. Les visites dels comissaris de l'abat general de l'orde	730
4.1. Nomenament de l'abat de Santes Creus com a comissari de l'abat general de l'orde per als afers relacionats amb Vallbona	730
4.2. Les cartes de visita	733
4.2.1. Els autors	733
4.2.2. Les abadesses de Vallbona	736
4.3. Anàlisi de les cartes de visita	737
4.3.1. Semblances i diferències entre els textos de les cartes de visita	737
4.3.2. Anàlisi de les cartes de visita: Inici i final	737
4.3.3. Capítol 1: de l'ofici i culte diví	741
4.3.4. Capítol 2: de l'administració i recepció de sagraments	743
4.3.5. Capítol 3: de les malaltes i difuntes (i les seves propietats)	744
4.3.6. Capítol 4: de les novícies, donades, encomanades i criades	746
4.3.7. Capítol 5: dels locutoris, porteria i clausura	749
4.3.8. Capítol 6: de l'administració de la hisenda / de la correcció de les culpes i govern temporal del monestir	750
4.3.9. Capítol últim de manaments de visita	753
4.4. Testimonis de la comunitat sobre les visites pastorals	757
4.5. Altres tasques que realitzaven els visitadors de l'orde durant la seva visita	761
4.6. Decrets d'altres visites de les que no s'han conservat els documents	762
4.7. Despeses de les visites	763
LA CLAUSURA	765
1. Legislació anterior	765
2. Legislació del segle XVIII	768

2.1. Les cartes de visita	768
2.2. Les directrius dels abats comissaris fora de les visites	768
2.3. Els manaments de les abadesses	769
2.4. Les butlles del Papa	771
3. L'excepció a la clausura: les missions	777

LES RELACIONS DEL MONESTIR AMB L'EXTERIOR A PARTIR DE LA CORRESPONDÈNCIA DE LA COMUNITAT

1. Les relacions quotidianes de la comunitat	778
1.1. La vida al monestir	778
2. La correspondència de la comunitat	778
2.1. La correspondència familiar	778
2.2. Relacions amb d'altres monestirs	786
2.2.1. Cîteaux	786
2.2.2. Veruela	795
2.2.3. Poblet	800
2.2.4. Santes Creus	800
2.2.5. Altres monestirs	801
2.3. Correspondència amb el clergat secular	804
2.3.1. Arquebisbat de Tarragona	804
2.3.2. Correspondència amb d'altres bisbes i arquebisbes	804
2.3.3. Correspondència amb la Cúria Romana	808
3. La correspondència administrativa	811
4. Correspondència amb els agents del rei	815
5. Notícies de la Cort segons Otamendi	819
6. Peticions diverses	829

ELS SERVEIS DEL MONESTIR

1. La farmàcia del monestir	837
1.1. La figura legal de l'apotecari	839
1.2. El decisiu segle XVIII: el pas d'apotecari a farmacèutic	842
1.3. L'apotecari de Vallbona	844
1.4. La riquesa de la farmàcia monàstica	853
2. L'hospital	861

3. L'hostal de Vallbona	863
4. Els molins, d'oli i de farina	865
5. El forn	877
6. La botiga de gra, l'aiguarent i el pou de gel	879
CONCLUSIONS	883
DOCUMENTS D'ARXIU	894
BIBLIOGRAFIA	950
1. Anterior al segle XX	950
2. Bibliografia dels segles XX i XXI	954
ÍNDEX D'IMATGES, FOTOGRAFIES, MAPES, TAULES, GRÀFICS I QUADRES SINÒPTICS	999
ANNEX 1: CD amb el treball de recerca de doctorat	1006

PRESENTACIÓ

Aquest treball s'emmarca en el cicle de Doctorat que hem cursat a la Universitat Autònoma de Barcelona. Al llarg del mateix, vàrem assistir a assignatures molt relacionades amb les temàtiques més importants que s'han estudiat al llarg d'aquest projecte, com són la història de l'Església i la història de la dona. I des d'un principi, vam enfocar la nostra tasca cap a la consecució d'un treball sobre el monestir de Santa Maria de Vallbona.

Per aquest motiu, vam treballar al llarg del curs 2004-2005, dues assignatures d'història de l'Església a l'època moderna i una tercera a l'època contemporània, impartides per destacats coneixedors del tema com són Ignasi Fernández Terricabras, Montserrat Jiménez Sureda i Jordi Figuerola Garreta i titulades *Contrareforma i confessionalització a l'Espanya Moderna (segles XVI-XVII)*; *Història de l'Església durant l'Època Moderna* i *Església i societat als segles XIX i XX* respectivament. També vam cursar dues assignatures d'història de les dones, la d'època moderna impartida per Ricardo García Cárcel (*L'alliberament de la dona a l'Espanya Moderna*) i la de contemporània, per Enric Ucelay da Cal (*Novel·la i burgesia espanyola a la segona meitat del segle XIX*). Finalment, la darrera assignatura de Doctorat que vàrem cursar fou *Debats historiogràfics actuals* conduïda per Borja de Riquer i Permanyer.

D'aquesta manera, enfocàvem el nostre aprenentatge cap a la temàtica que des d'un principi ens interessava. I aquest interès es va veure incrementat amb el treball de recerca de doctorat que vam realitzar, precedent immediat d'aquest estudi que aquí presentem.

El treball al que fem referència es titula *Aproximació bibliogràfica al monacat femení català al segle XVIII. El cas de Santa Maria de Vallbona*¹. Es tracta d'una nova aportació a l'estudi del monacat femení català de l'època moderna i, concretament, és una contribució molt destacada a l'estudi de la historiografia sobre el monestir de Santa Maria de Vallbona. Per tant, aquest primer estudi és una introducció al coneixement de la història del monestir de Vallbona i a la historiografia generada tant al seu voltant com la relacionada amb d'altres monestirs femenins d'arreu del món.

¹ Treball de recerca de doctorat dirigit per la doctora Montserrat Jiménez Sureda i llegit el 4 de setembre de 2006 al Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona, davant el tribunal format pels doctors Ignasi Fernández Terricabras, Jordi Figuerola Garreta i Josep Maria Sans Travé. Qualificació: Matrícula d'Honor. CUSÓ SERRA, MARTA, "Aproximació bibliogràfica al monacat femení català al segle XVIII. El cas de Santa Maria de Vallbona", *Manuscrits. Revista d'història moderna*, 24 (2006), pàgines 215-217.

Gràcies a aquest primer treball, ens hem endinsat en el món i la història del monestir i també hem après metodologia i esquemes adequats per a treballar la història o un període històric concret d'un monestir femení. Aquests ens han servit de base per a bastir la nostra posterior investigació i realitzar aquest treball sobre el segle XVIII al monestir de Vallbona.

En aquesta primera investigació vam analitzar la producció historiogràfica basada en el monestir vallboní des d'una única menció medieval en una font d'època que no pot ser considerada un estudi historiogràfic² fins a la multiplicitat d'estudis generats als segles XX i XXI, sobretot a partir de la incidència d'un gran historiador de Vallbona, Josep Joan Piquer i Jover. Aquest estudiós ha treballat a fons molts aspectes diversos de la història del monestir. Donada la seva transcendència dins la historiografia sobre el monestir i sobre els historiadors posteriors, volem destacar la seva àmplia producció historiogràfica sobre el seu estimat monestir, Santa Maria de Vallbona. Per aquest motiu, afegirem una breu biografia³ i la bibliografia específica sobre el monestir de Santa Maria de Vallbona⁴.

² Ens referim a un breu paràgraf de la Crònica de Jaume I en la que es menciona el monestir: “471. I quan fórem a València, ens va arribar el missatge que la infanta dona Maria, la nostra filla, era morta, i fou la nostra voluntat que hi anéssim i que fos soterrada a Vallbona amb la seva mare. Però les gents de Saragossa, tot i els rics homes i els cavallers, la soterraren a Sant Salvador de Saragossa. I quan nosaltres sabérem que l'havien soterrada, ens vam quedar al regne de València”. SOLDEVILA, FERRAN (ed.), *Les quatre grans cròniques: Jaume I, Bernat Desclot, Ramon Muntaner, Pere III*, Barcelona, Selecta, 1983 (La primera impressió de la crònica de Jaume I completa és de 1515, la de Bernat Desclot es difón poc després de la seva escriptura a finals del segle XII, la primera impressió de la Crònica de Ramon Muntaner és de 1558 i la versió definitiva de la de Pere III el Cerimoniós es publica dins la Crònica de Pere Miquel Carbonell al 1546-1547).

³ Josep Joan Piquer i Jover nasqué a Barcelona el 1911 i morí a Vallbona de les Monges el 1985. El 1933 abandonà els estudis eclesiàstics que cursava a Tarragona. Posteriorment, s'inicià en la readaptació d'infants abandonats i treballà a l'Institut Psicotècnic de la Generalitat. A la postguerra desenvolupà una tasca important a la Junta Provincial de Protecció a la Infància i al Tribunal Tutelar de Menors. En aquesta faceta seva de pedagog, publicà diversos treballs i com a historiador, destaquen els seus estudis sobre història cistercenca, sobretot els relacionats amb Santa Maria de Vallbona. Tot i l'interès d'aquest historiador per altres temes, relacionats amb la seva feina de pedagog, amb el poble de Vallbona de les Monges i amb el monacat en general, no afegirem els treballs dedicats als mateixos en la bibliografia que annexem en el següent punt, basada en exclusiva en els treballs sobre el monestir que estudiem. CARRERAS I MARTÍ, JOAN (dir.), *Gran Enciclopèdia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2a edició, 1992, volum 18, pàgina 48. POMÉS, CARLOTA, *Bibliografia de Josep Joan Piquer i Jover (1911-1985)*, Vallbona de les Monges, s. n., 1987.

⁴ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “El monestir cistercenc de Santa Maria de Vallbona”, Separata del *Boletín Interior Informativo del Centro Comarcal Leridano*, X, 107 (1967), pàgines 7-10. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “Les Dames de Vallbona”, *Boletín Arqueológico*, época IV, facs. 113-120 (1971-72), pàgines 379-403. PIQUER I JOVER, JOSEP MARIA, *Santa Maria de Vallbona*, Bellpuig, s.n., 1974. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *El monasterio cisterciense de Vallbona: aportaciones leridanas a su institución y renacimiento*, Lérida, Imprenta Escuela Provincial, 1974 (Separata de *Ilerda*, núm. XXXV, pàgines 133-146). PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “Noms de monges i servidors del monestir de Vallbona (segles XVI-XVII)”, *Analecta Sacra Tarraconensia*, 47 (1975), pàgines 229-244. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “El monasterio cisterciense de Vallbona. Crónica de Miguel-Ramón Zapater”, *Hispania Sacra*, 29 (1976), pàgines 417-428. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *La Confraria dels*

D'entre totes les seves obres sobre Vallbona, volem remarcar la tasca realitzada a l'*Abaciologi*⁵, una història general del monestir a partir dels diversos abadiats que s'han succeït al monestir.

De l'única menció medieval a la multiplicitat de textos contemporanis, es pot remarcar la manca de cròniques sobre la història del monestir de les que sí gaudiren altres grans monestirs; la manca d'històries generades dins de la pròpia comunitat monàstica vallbonina; la brevetat de la majoria de cites que sobre el monestir de Vallbona s'han generat dins d'obres de més ampli context i contingut⁶; el poc interès

Juraments al cenobi de Vallbona: erecció i estatuts, Lleida, Instituto de Estudios Ilerdenses de la Excma. Diputación Provincial de Lérida, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Patronato de Estudios Locales José Ma. Quadrado, 1976. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, "Cartulari de Vallbona (1157-1665)", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, núm. XXXVII, 1977-1978, pàgines 67-109. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, "Carta de visita de Fra Benet Llorc adreçada a les monges de Vallbona", *Santes Creus. Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic*, 47, vol. V (1978), pàgines 373-390. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Les exploracions de la voluntat a Vallbona durant els segles XVII i XVIII*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, "L'abaciologi "vell" de Vallbona (1153-1563)", *Boletín Arqueológico*, 2 (1980), pàgines 153-158. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, "L'abadessa de Vallbona, Maria de Llúria, mestra d'esperit", *Analecta Sacra Tarraconensia*, 51-52 (1980-1981), pàgines 39-70. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *La Baronia de Vallbona (notes d'estudi)*, Lleida, Publicacions de l'Institut d'Estudis Ilerdencs (C.S.I.C.), 1981. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Les Forasteries del Cenobi de Vallbona: extrets de les actes notariales: 1173-1762*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació Provincial de Lleida, 1986. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Vallbona de les Monges. Monestir de Santa Maria de Vallbona, Lleida, Espanya*, Vallbona de les Monges, Comunitat Cistercenca de Vallbona, 1988. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Vallbona: guia espiritual i artística*, Comunitat Cistercenca, Santa Maria de Vallbona, 1993.

⁵ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990.

⁶ BEUTER, PERE ANTON, *Coronica general de toda España y especialmente del reyno de Valencia: donde se tratan los estraños acontecimientos que del diluvio de Noe hasta los tiempos del rey don Iayme de Aragon...*, Valencia, en casa de Pedro Patricio Mey, 1604, llibre segon, capítol XIX, pàgina 102. CARBONELL, PERE MIQUEL, *Chronica de Espanya fins aci no dualgada: que tracta dels nobles e inuictissims reys dels gots, y gestes de aquells y dels co[m]tes de Barcelona e reys de Arago...*, Barcelona, Impresa per Carles Amorós, 1547, Fol. LVI. CASTELLVÍ I OBANDO, FRANCESC DE, *Narraciones históricas*, Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pércopo, 1997, 4 volums. FELIU DE LA PENYA FARELL, NARCÍS, *Anales de Cataluña y epílogo breve de los progressos y famosos hechos de la nación catalana [...] desde la primera poblacion de España [...] hasta el presente de 1709*, Barcelona, Impr. Josep Llopis, 1709, tom II (1163-1458), pàgina 6. FINESTRES I DE MONSALVO, JAUME, *Historia del Real Monasterio de Poblet: ilustrada con disertaciones curiosas sobre la antigüedad de su fundación, catálogo de abades y memorias cronológicas de sus gobiernos, con las de papas, reyes y abades generales del Cister tocantes a Poblet*, Barcelona, Orbis, 1947-1955, cinc volums. MANRIQUE, ÁNGEL, *Cisterciensium seu verius Ecclesiasticorum Annalium a condito Cistercio, tomus secundus, continens ab anno MCXLV usque ad MCLXXIII. Excellentissimo principi, D.D. Gaspari Gusmanio, comiti Oliuarensi, duci Sant-Lucarensi, Philippi IV. Achatu longe fidissimo. Auctore fratre Angelo Manrique [...] Cisterciensis familiae, in alma Hispaniarum observantia, Generali Emerio, Philippi IV. Regis Catholici, a saeris concionibus, & In Salmanticensi Academia, seientiarum omnium Principe, Sacrae Theologiae Primario Antecessore*, Lyon, Sumpt. Haered. G. Boissat, & Laurentii Anisson, 1649, volum II, pàgina 550, capítol VII, 9. MORERA LLAURADÓ, EMILI, *Tarragona cristiana: historia del arzobispado de Tarragona y del territorio de su provincia*, Tarragona, Est. Tip de F. Arís e Hijo, 1898. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, "El monasterio cisterciense de Vallbona. Crónica de Miguel-Ramón Zapater", *Hispania Sacra*, número 29, 1976, pàgines 417-428. PUJADES, JERONI, *Coronica universal del Principat de Cathalunya...*, Barcelona, Impr. Jeroni Margarit, 1609. ROVIRA SORIANO, JORDI, *Els orígens de Vallbona de les Monges en un manuscrit de la Biblioteca Nacional de París*, Tarragona, Delegació a Tarragona de la Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i

dels historiadors per fer una història de Vallbona completa i el paper secundari que, malgrat tot, ha mantingut Vallbona dins la historiografia eclesiàstica i monàstica.

Però tot i uns orígens i un desenvolupament un xic pobre, que fins i tot podríem titllar de desèrtics, donat el poc interès que els historiadors medievals i moderns han tingut pel monestir; la historiografia generada al voltant del monestir de Vallbona ha tingut una línia ascendent i ha rebut una major atenció historiogràfica a partir de les aportacions destacades del primer referent de la historiografia vallbonina, el pare Pasqual⁷ (al que ja farem referència), dels germans Bergadà⁸ i sobretot, arran dels estudis i publicacions d'estudiosos com Josep Joan Piquer i Jover, Josep Maria Sans Travé⁹ o Gener Gonzalvo Bou¹⁰, entre d'altres.

Per tant, l'evolució de la historiografia sobre Vallbona ha estat molt positiva, ja que, a partir del segle XX, han aparegut molts estudis sobre el monestir que han treballat períodes de la història de Vallbona poc tractats fins aleshores. Nosaltres volem afegir el nostre “granet” de sorra, treballant el segle XVIII, centúria que no ha estat treballada amb la profunditat que ho farem nosaltres.

En aquesta recopilació historiogràfica, hem exposat la repetició del tema dels orígens, degut al gran interès dels historiadors de Vallbona sobre la temàtica i a la pròpia reiteració que en les fonts consultades hem trobat. Aquest és un punt al que tornarem quan tractem breument la història del monestir però podem avançar el fet que les diferents aportacions i hipòtesis sobre el tema de la fundació i els orígens del monestir han suscitat un llarg debat entre els historiadors.

Vexil·lologia, 1991. ZURITA, JERÓNIMO, *Anales de la Corona de Aragón*, Zaragoza, C.S.I.C., 1976-1980, 9 volums.

⁷ SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual. Primera història de Vallbona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002. PASQUAL, JAIME, *Carta del P. D. Jaime Pasqual canónigo premostratense de Bellpuig de las Avellanas al M. I. S. Marqués de Capmany*, Seu d'Urgell, Consell Comarcal d'Urgell, 198- (primera edició de 1837).

⁸ BERGADÀ, FRANCESC, “Compèndi Històric del Reial Monestir de Santa Maria de Vallbona de les Monges, del Orde de Cistell”, *Segarra. Periòdic quinzenal d'art i cultura i porta-veus dels interessos de la comarca*, any III, número 47 (1927) i *El real monasterio cisterciense de Santa Maria de Vallbona de las Monjas*, Barcelona, Llibreria Francisco Puig, 1928. BERGADÀ, RAMON, *Memoria histórica de Nuestra Señora del Tallat y disertación histórica sobre el origen y devoción del pueblo de Vallbona a la Santísima Virgen del Tallat con dos poesías alusivas al mismo tema*, Lleida, Imp. Mariana, 1906.

⁹ GONZALVO BOU, GENER i SANS TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Vallbona. Guia histórico-artística*, Lleida, Editorial Milenio, 1998. SANS TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Precedents i orígens del monestir de Santa Maria de Vallbona (1154-1185)*, Lleida, Pagès, 2002. SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual. Primera història de Vallbona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002.

¹⁰ GONZALVO BOU, GENER, *Breu història del monestir de Vallbona*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2003. NAVASCUÉS, ISABEL; BELLO, CARME i GONZALVO, GENER, *Inventari de l'arxiu del monestir de Santa Maria de Vallbona*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1992. GONZALVO BOU, GENER i BARÓ QUERALT, XAVIER, “Notes sobre l'evolució de la historiografia generada al voltant del monestir cistercenc de Santa Maria de Vallbona”, *Urx. Revista Cultural de l'Urgell*, número 10, 1997, pàgines 15-26. GONZALVO BOU, GENER i SANS TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Op. cit.*

A part del propi interès dels historiadors sobre el tema anterior, la repetició del mateix es deu també a la interrelació que hem comprovat que existeix entre els diversos estudiosos que han treballat el tema del monestir de Santa Maria de Vallbona, doncs acostumen a citar-se entre ells i citar les mateixes fonts, totes elles clàssics de la historiografia vallbonina i totes elles presents en aquest treball de presentació i estudi de les mateixes.

Finalment, volem destacar que en aquest treball precedent, també vam analitzar la presència de Vallbona en altres formats, com les fonts periòdiques, dietaris d'època, relats de viatgers, fonts literàries, llibres d'història de l'art, enciclopèdies de tot tipus, atles, diccionaris, actes de congressos, estudis sobre història de les dones i sobre de l'Església, del monacat o de l'orde cistercenc entre d'altres punts destacats.

Un cop exposats els antecedents, el treball actual és la nostra tesi doctoral. En la mateixa hem desenvolupat l'evolució del monestir al llarg del segle XVIII en diferents àmbits d'estudi. Aquesta consistirà en analitzar la situació que Vallbona viu en aquella centúria, des de com afecta el canvi de dinastia i les seqüeles de la guerra, fins a la situació de la comunitat, el seu nivell social, l'economia del monestir, un estudi detallat de les seves bases econòmiques i de la seva gestió i administració, així com també realitzarem les biografies de les abadesses, entre d'altres temes tractats.

La nostra voluntat és analitzar aspectes socials, com la procedència geogràfica de les monges, la seva classe social, el seu nivell de renda familiar, les edats d'ingrés, de professió o d'ésser escollida per algun càrrec; la sociologia i el perfil dels personatges més propers a les monges, com poden ser els poderosos confessors; econòmics, com les propietats del monestir i la seva gestió així com també el finançament del mateix i la seva relació amb les finances estatals; polítics, que aniran des de l'anàlisi dels càrrecs interns del monestir fins a la figura de l'abadessa com a senyora de la Baronia de Vallbona, incidint també en el seu perfil biogràfic tot cercant dades com la durada del mandat, els fets més rellevants del mateix, les seves ajudants i altres punts, com la relació del monestir amb la monarquia i els nous càrrecs borbònics donada la seva adscripció austriacista durant la Guerra de Successió i la relació amb els ajuntaments, poders i corporacions municipals i els càrrecs externs dins la seva jurisprudència territorial així com també els conflictes amb els vassalls que sorgeixen a finals del segle; aspectes espirituals, on inclourem també la relació del monestir amb l'orde, amb l'arquebisbe de Tarragona i amb el Papat fins a les visites, la Congregació i finalment, els aspectes artístics i arquitectònics, literaris o intel·lectuals.

Amb aquests objectius marcats, volem destacar algunes altres consideracions inicials. En primer lloc, ressaltar que hem escollit el monestir de Santa Maria de Vallbona perquè ja fou el protagonista del nostre treball anterior, ja esmentat, i perquè l'arxiu monàstic, malgrat les pèrdues de documentació que han ocorregut sobretot en aquests dos darrers segles d'història, és d'una gran riquesa i conserva prou documentació com per permetre als historiadors de realitzar un estudi detallat del mateix. Aquest important monestir femení de l'orde cistercenc té una llarga història però ha quedat marginat dins la historiografia monàstica i per aquest motiu, volem dedicar-li la nostra atenció. A més, l'estudi d'aquest monestir, ens permetrà combinar història de l'Església i història de les dones, dos dels nostres punts d'interès.

En segon lloc, hem escollit aquest segle per la nostra formació com a modernistes però també perquè, per a segons quins temes, dita centúria ha estat molt poc treballada a nivell historiogràfic i d'aquesta manera, la nostra tesi omple un buit que existia fins avui. A més, el segle XVIII és un període bàsic per entendre el procés amb què s'arriba a la fi de l'Antic Règim i els canvis que es produiran a principis del segle següent, ja que condiciona la contemporaneïtat. La documentació conservada a l'arxiu monàstic, ampliada amb la que es guarda en d'altres arxius, permet conèixer aquesta centúria abastament. Malgrat això, també té buits importants que són difícils de cobrir ja que part d'aquesta documentació s'ha perdut.

El nostre treball té dues fites cronològiques destacades. En primer lloc, l'any 1701 suposa l'inici del període estudiat, ja que en dit any coincideixen l'arribada de Felip V a Espanya i el canvi efectiu de dinastia dels Àustria als Borbó i la mort de la darrera abadessa del segle XVII a Vallbona, Maria de Borrell i d'Aguilaniu (l'abadiat de la qual queda comprés entre 1683 i 1701). I com a data final, l'any 1802, en què coincideixen la mort de la darrera abadessa del segle XVIII, Maria Teresa de Riquer i de Sabater (l'abadiat de la qual dura de 1767 fins a 1802) i la signatura de la Pau d'Amiens, com a fet destacat de la política espanyola i internacional¹¹. Com es pot veure, hem escollit dates significatives per la mateixa història del monestir però també amb fets destacats de la història catalana, espanyola o internacional, perquè la nostra intenció no és tancar-nos en el monestir.

¹¹ Per escollir aquestes dades, hem tingut present la informació que ens ofereixen GARCÍA CÁRCCEL, RICARDO (Coord.), *Historia de España. Siglo XVIII. La España de los Borbones*, Madrid, Cátedra, 2002, pàgines 256-261; MARTÍNEZ RUÍZ, ENRIQUE; MAQUEDA, CONSUELO i DIEGO, EMILIO DE, *Atlas histórico de España (II)*, Madrid, Istmo, 1999, pàgines 11 i 37 i PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 279-337 (Segle XVIII).

La nostra voluntat és realitzar una panoràmica sobre Santa Maria de Vallbona sempre relacionat amb el que passa a la resta del món, doncs les monges, malgrat la clausura en què viuen al monestir, no estan totalment desconnectades del món.

L'estudi que presentem suposa una panoràmica, dividida en diversos capítols, de la vida al monestir al segle XVIII. Estem molt marcats per la manca de documentació amb la que ens hem trobat però malgrat la mateixa, el nostre estudi mostra com funcionava el monestir en aquella centúria.

En primer lloc, dos primers capítols genèrics, amb un breu repàs a la història del monestir i una breu aproximació a la població del monestir i del poble a partir de censos i altres estudis sobre població al segle XVIII.

En el primer capítol del nostre estudi sobre el monestir en aquesta centúria, la nostra atenció s'ha centrat en la comunitat monàstica de Vallbona. En aquest apartat, s'analitzaran els passos que segueixen les senyores que es fan monges, l'organigrama intern de la comunitat, i seguint la línia del mateix, una anàlisi aprofundida de la figura de l'abadessa vallbonina i un abaciologi complet del monestir entre 1701 i 1802. Aquest abaciologi ens ha permet conèixer la vàlua personal de les dames que arribaren a ser abadesses de Vallbona i que foren les següents: Maria de Borrell i d'Aguilaniu (5 d'abril de 1683 - 24 de març de 1701); Maria Roger de Llúria i Magarola (10 d'abril de 1701 - 14 de juny de 1701); Anna Maria de Castellví i de Pons (30 de juny de 1701 - 13 de gener de 1711); seu vacant (13 de gener de 1711 - 30 de novembre de 1716); Manuela de Cortiada i de Pujalt (29 de desembre de 1716 - 27 d'abril de 1747); Caterina de Borràs i Carbonell (18 de juny de 1747 - 4 de gener de 1748); Agnès de Cortit i Colomina (9 d'octubre de 1748 - 8 de novembre de 1767) i Maria Teresa de Riquer i de Sabater (13 de desembre de 1767 - 11 de gener de 1802).

En segon lloc, el nostre interès s'ha centrat en les figures masculines més properes a la comunitat, és a dir, en els confessors especialment, però també els beneficiats i els rectors de les diferents parròquies que formen part de la Baronia de Vallbona. Per acabar amb aquest interessant capítol, hem donat unes breus pinzellades aproximatives a la realitat de la religiositat parroquial, a partir de testimonis de processons i rogatives i també del món de les confraries modernes.

En tercer lloc, i enllaçant precisament amb aquest tema, s'analitza la jurisdicció del monestir de Vallbona, ja que la seva abadessa és senyora jurisdiccional d'una Baronia compresa per diversos pobles dels voltants del monestir. Però a més, també s'han de destacar les forasteries, indrets sota jurisdicció de l'abadessa allunyats del monestir.

Un altre capítol tracta el tema econòmic, ben conegut gràcies als registres de guanys i despeses que les bosseres del monestir duen a terme durant l'exercici del seu càrrec.

De totes maneres, la informació continguda en aquests llibres i també la que es podria extreure dels mils de papers solts amb informació d'algun tipus econòmica, és tant àmplia que hem hagut d'utilitzar només els balanços finals per mostrar l'evolució econòmica del monestir.

Donada l'amplitud de la informació disponible, tot i que també fragmentària, no podem abastar totes les compra-ventes, establiments, èpoques o altres documents de tipus econòmic perquè l'objectiu del treball es veuria desbordat. En aquest apartat, també hem analitzat les figures de la bossa i el procurador així com també hem treballat temes relacionats amb la capbreuació.

Un altre capítol tracta la relació entre el monestir de Santa Maria de Vallbona i la monarquia borbònica. De l'evolució d'aquesta relació hi ha pocs testimonis, però ens consta que la primera dificultat que va haver de superar el monestir en dita relació fou la seva afiliació austriacista durant la Guerra de Successió. Com la documentació ens dona molta informació de caràcter econòmic, hem destacat la mateixa en detriment de documentació oficial, que s'ha perdut.

Un nou capítol estudia les visites canòniques, una font d'informació molt destacada. Aquestes eren visites que els superiors de l'orde o l'arquebisbe de Tarragona realitzaven al monestir. Les cartes de dites visites, en les que s'exposa la situació del cenobi en el moment de realitzar-se la visita, són una interessant font d'informació. Donada la rellevància de la clausura enfront d'altres temes tractats a les cartes de visita anterior, hem analitzat la legislació anterior i la del segle XVIII sobre el tema en un capítol de la nostra tesi.

Òbviament unit a la clausura, en un nou capítol analitzem les relacions del monestir amb l'exterior a partir de la correspondència de la comunitat. Així podem conèixer la relació de les monges amb la seva família; amb altres poders tant civils com eclesiàstics i la correspondència administrativa del monestir de Vallbona, com a temes més destacats.

I finalment, un darrer capítol, on s'analitzen els serveis que ofereix i monopolitza el monestir. En primer lloc, i sobretot, la farmàcia del monestir, ja treballada anteriorment per Carme Prats Darder¹² però no des de la perspectiva històrica.

¹² PRATS DARDER, CARME, *Apotecaria de Santa Maria de Vallbona*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990.

Però també altres serveis, com l'hospital de pobres i peregrins; l'hostal o hostatgeria de Vallbona de les Monges; el pou de gel; els molins i les botigues de gra i aiguardent.

L'anàlisi que presentem suposa una panoràmica global de la situació al monestir al llarg del segle XVIII aprofundint en temàtiques tant diverses com l'evolució de la comunitat, les bases econòmiques i la seva evolució, la jurisdicció de Santa Maria de Vallbona o la relació de la comunitat amb altres estaments, tant del mateix món eclesiàstic, regular o secular, com del món polític. Per tant, aquesta panoràmica que presentem és completa i permet conèixer la història del monestir al llarg de dita centúria. De totes maneres, no l'hem presentat cronològicament sinó dividida en apartats temàtics, ordenats aquests ja sí cronològicament. Aquesta tria ha estat motivada per la dificultat a l'hora de realitzar una cronologia dels fets del monestir. A més, el fet d'ordenar els apartats per temes, ens permet analitzar-los en profunditat, fet que no ens permetia una simple evolució cronològica.

Per a efectuar aquest complet treball, hem realitzat diverses estades de recerca en arxius destacats per a cercar la informació necessària per al nostre estudi. Les nostres estades d'investigació han estat tardanes en el temps, ja que quasi totes s'ubiquen entre 2007 i 2008 perquè anteriorment hem estat ocupats en fer un intensiu buidatge de l'arxiu del monestir de Santa Maria de Vallbona i en altres tasques relacionades amb l'evolució del nostre doctorat. A més, al llarg del mateix, hem consultat diversos arxius de Barcelona, com l'Arxiu de la Corona d'Aragó, l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, l'Arxiu de Protocols Notarials de Barcelona, la Biblioteca de Catalunya i diversos arxius fotogràfics així com també els fons de les biblioteques de la Universitat Autònoma de Barcelona i de la Universitat de Barcelona.

Entre aquests, el més destacat ha estat l'Arxiu de la Corona d'Aragó, d'on hem extret informació relacionada amb diferents plets generals del monestir i particulars de monges de la comunitat del segle XVIII. En aquest arxiu es conserven, a més, lligalls relacionats amb familiars de les monges. Generalment, la documentació és de caire judicial ja que sobretot es conserven processos entre aquests familiars i altres instàncies. Però també hi ha algunes cartes de noblesa i altra tipus de documentació, relacionada amb les famílies de les monges de la comunitat. En tercer lloc, indicar que a l'ACA es conserven documents relatius a d'altres monestirs de l'orde, com poden ser Poblet, Santes Creus o Valldigna, entre d'altres.

Finalment, destacarem que també s'hi troba documentació relacionada amb altres personatges i indrets que seran esmentats en aquesta tesi, com el duc de Cessa i els Omells de Na Gaia, per citar-ne dos casos destacats.

També voldríem destacar la nostra investigació a l'Arxiu de Protocols Notarials de Barcelona. Tot i el poc volum de negocis del monestir de Vallbona registrat pels notaris barcelonins, vam realitzar una cerca a l'AHPB per trobar informació personal i professional sobre els notaris de Barcelona presents a la documentació sobre el monestir. Aquesta cerca no va tenir els resultats previstos, pel que ha estat un arxiu poc destacat en la nostra investigació. El problema ha estat que els noms dels notaris que la documentació indica que són de Barcelona, no consten als índexs de l'arxiu. Per exemple, Pere Joan Baramon, notari de Barcelona que es converteix en procurador de les germanes Maria i Teresa de Mora i de Xammar el 9 d'abril de 1704, no consta a l'índex d'aquest arxiu. Aquest cognom el comparteixen un Jacint (que exerceix entre 1755-1795) i dos Manuel (que consten com a notaris entre 1756-73 i 1797-1798 respectivament), però cap Pere Joan. A més, les dates en què els anteriors exerciren en una notaria barcelonina, tampoc coincideixen amb la data de la procura. L'explicació es podria trobar en el fet que, ser un període de guerra, els registres d'aquest notari hagin desaparegut. L'altra opció és que, malgrat que en els documents consten i estan identificats com a notaris barcelonins, ho fossin de manera causídica i que, per tant, no deixessin constància de la seva activitat a través dels protocols notariais. Aquesta podria ser l'explicació per la qual Pere Joan Baramon, Segismon Comte o Miquel Riera, entre d'altres, tot i constar a la documentació amb el títol de notari barceloní, no han deixat protocols que es conservin en aquest arxiu.

Com acabem d'indicar, el propi arxiu del monestir de Vallbona és la font principal sobre la que bastim aquest escrit. Aquest arxiu conserva part de la documentació del monestir relativa a la nostra centúria, pel que la nostra anàlisi es basa majoritàriament en documents de l'arxiu del monestir. A més, en aquest arxiu, es conserva documentació elaborada, conservada i reunida per Josep Joan Piquer i Jover, fet que converteix el seu llegat en una altra font d'interès per a l'historiador posterior. Hem fet diverses estades d'investigació en aquest arxiu, des de l'any 2004 fins a l'any 2008.

En segon lloc, vam realitzar dues estades a l'octubre de 2007 i a l'abril de 2008 a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona. Malgrat que la major part de la documentació allí conservada és relativa a l'arxidiòcesi tarragonina i les seves parròquies, també ha estat una font bàsica per a l'estudi del nostre monestir.

Al mateix abril de 2008, vam realitzar una breu estada d'investigació al monestir de Poblet. Tot i els efectes evidents de la desamortització sobre l'arxiu pobletà, el fons que es conserva en el mateix és considerable. La documentació relativa a Vallbona és escassa però ha servit per a complementar la informació extreta en altres arxius.

No vam fer cap visita al monestir de Santes Creus, perquè és un monestir sense arxiu històric, de nou conseqüència de la desamortització i l'exclaustració decretades al segle XIX. Des d'aquell moment i encara a l'actualitat, no hi ha comunitat monàstica a Santes Creus ni tampoc un arxiu històric que ens interessi.

Aquest fet va deixar el nostre treball orfe d'una documentació que no hem pogut trobar, la relativa a la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó. Aquesta no es troba en cap arxiu concret, sinó que cada monestir masculí, quan el seu abat era el vicari general de la Congregació, conservava la documentació relativa a la mateixa en el seu arxiu monàstic. Per aquest motiu, en haver desaparegut l'arxiu de Santes Creus, no podem conèixer la relació d'aquest monestir amb Vallbona, constant al segle XVIII ni tampoc informació relativa als períodes en què els abats de Santes Creus foren vicaris generals de la Congregació.

Per intentar paliar aquesta mancança i per a cercar més informació relativa al monestir de Vallbona, al juny de 2008 vam realitzar un altre viatge de recerca.

En aquest cas, a l'Archivo Histórico Nacional i a la Biblioteca Nacional de Madrid. A l'arxiu, es conserva bona part de la documentació dels monestirs exclaustrats i també dels monestirs del patronat reial, la major part dels quals eren monestirs masculins. Per aquest motiu, la documentació sobre Vallbona va ser poca en comparació amb la relativa al monestir de Poblet per exemple. Tot i això, també vam trobar informació relativa sobretot a diversos plets que es produïren al segle XVIII. Vam trobar uns quants documents relacionats amb la Congregació Cistercenca d'Aragó i a la centúria que treballem però la documentació conservada en aquest arxiu fou poc útil en general.

Durant la nostra investigació a l'AHN vam consultar gran quantitat de lligalls i llibres, la majoria enquadrats dins l'epígraf de Patronat d'Aragó o Patronat d'Aragó, Gràcia i Justícia. En aquest cas, la nostra cerca fou poc fructífera perquè el Patronat d'Aragó s'encarregava sobretot de la provisió d'abadies masculines i d'algun monestir femení, però hi ha poques dades sobre el nostre monestir en concret. Altres, fan referència a altres monestirs del Cister i fins i tot, hem trobat diversos lligalls sobre la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó, etiquetats com a documents diversos de l'orde cistercenc.

Finalment, un darrer grup de lligalls i sobretot llibres, fan referència a ordres del rei perquè vam buscar la cèdula reial de concessió de la donació de la sal de Cardona, però aquesta cerca tampoc va tenir èxit. Fins i tot, la vam cercar a l'Archivo del Palacio Real, però tampoc vam tenir sort. Altres cerques individualitzades que vam realitzar sense èxit estaven relacionades amb el plet dels Laics. Malgrat el relatiu èxit que va tenir la nostra investigació a l'AHN, volem destacar-la perquè és la primera vegada que un historiador de Vallbona, inclou en el seu estudi documentació de l'AHN.

El darrer gran arxiu que vam consultar per aquest treball va ser l'*Archivio Segreto Vaticano*, a la Ciutat del Vaticà, al juliol de 2008. Com a cap de l'Església catòlica, a l'arxiu vaticà es conserva molta documentació sobre els membres de la mateixa. Tot i això, el monestir de Vallbona tenia una representació documental més aviat justa. De nou, ens hem trobat amb un predomini de la documentació episcopal i de la relativa a monestirs masculins o de patronat reial. L'ASV ha estat un altre dels arxius en els quals hem estat pioners a l'hora de cercar documentació sobre el monestir de Santa Maria de Vallbona. Realment, però, la nostra aproximació no ha estat gaire profitosa, ja que tant l'orde cistercenc en general com el monestir de Vallbona en particular, no van generar gaire documentació que es conservi als arxius de la Nunciatura de Madrid, ni a la Secretaria d'Estat espanyola ni a tants d'altres apèndixs en què està dividit l'arxiu més important de la catolicitat. De totes maneres, la nostra investigació als arxius vaticans, tot i que breu, es va desenvolupar seguint unes pautes de cerca molt acurades. Vam consultar els índexs relatius a la Nunciatura de Madrid i a la Secretaria d'Estat d'Espanya, així com també els índexs de breus, indulgències, butlles i altra documentació generada des del Papat per a cercar els originals de qualsevol d'aquesta documentació relatius a l'orde cistercenc, a les monges o a Vallbona, entre d'altres. També vam consultar els diversos exemplars de l'*Schedario Garampi*¹³ que vam creure ens podria oferir informació sobre el monestir estudiat, però no va ser així.

¹³ L'*Schedario Garampi* és una compilació que serveix com a índex per a una primera aproximació a l'ASV. Els seus volums estan dividits sota els epígrafs *Abbatas*, *Benefici*, *Vescovi*, *Miscellanea* i *Cronologico*. Començant per la col·lecció d'*Abbatas*, en el número 2 hem trobat l'única menció a Vallbona d'aquest *Schedario*. Però a la pàgina 186 es fa referència a l'elecció de l'abat Gregori de l'abadia masculina de Santa Maria de Vallbona, situada a l'actual Catalunya Nord. Pel que fa als beneficis, vam cercar els beneficis del monestir als *Schedario Garampi* números 26 i 28, però també sense sort. La pàgina 116 del número 63 o 33 dels *Vescovi*, ens va oferir una relació somera dels nomenaments dels arquebisbes de Tarragona al segle XVIII així com dels diversos concilis que es duen a terme en aquella centúria. Finalment, els *Schedario cronologico* no van aportar cap informació sobre la fundació del monestir ni sobre altres fets destacats de la història del mateix, com poden ser els plets de la clausura i de la paternitat, entre d'altres fets rellevants cercats.

En darrer lloc, volem destacar que l'índex relatiu a l'orde cistercenc no es podia consultar i per tant, la nostra cerca va quedar escapçada des d'un primer moment.

Altres arxius que teníem en ment de treballar, no han estat finalment investigats perquè els propis responsables de dit arxiu ens han indicat la manca total de documentació sobre Vallbona conservada. D'aquests destaquem, diversos arxius comarcals; l'Archivo General de Simancas; l'arxiu de la Real Academia de San Fernando (on volíem cercar informació sobre el retaule major vallboní); l'arxiu del *Hofkammerarchiv* de Viena (per buscar informació personal sobre Francesc de Castellví) i la Biblioteca Municipal de Dijon (on es conserva documentació de l'antiga abadia de Cîteaux, però d'època medieval).

Finalment, remarcarem un arxiu que no hem consultat personalment però del que hem pogut treballar la documentació relativa a la darrera abadessa del segle XVIII. Es tracta de l'arxiu de la família Riquer i la documentació ens l'ha mostrat Borja de Riquer.

També hem de destacar que la bibliografia consultada ha hagut de ser interdisciplinària per analitzar cada tema amb una bona documentació prèvia. Així, hem hagut de treballar estudis sobre el monestir, sobre monacat femení i sobre història de l'Església, i també hem llegit treballs sobre història, història de l'art, economia i història de la farmàcia. D'aquesta manera, el nostre coneixement sobre els diversos temes tractats en el nostre estudi, ha estat més complet.

Finalment, voldríem ressaltar una sèrie d'aspectes de presentació que hem tingut en compte a l'hora d'escriure la tesi.

En primer lloc, volem destacar la nostra voluntat de biografiar tots els personatges rellevants que ens han anat apareixent al llarg de la nostra investigació. Hem annexat la seva biografia en una nota a peu de pàgina i no en el text on surten, ja que moltes vegades, es fa referència momentània a aquell personatge, pel que afegir la seva biografia inserida en el text quedaria forçada. Aquesta decisió nostra suposa que en alguns casos, les notes a peu de pàgina siguin extenses però ho hem cregut preferible a una biografia accessòria ubicada en un text on no hi té cabuda temàticament.

En segon lloc, voldríem ressaltar la nostra voluntat d'homogeneïtzar els noms i cognoms de la comunitat monàstica del segle XVIII, ja que alguns d'ells, presenten en els textos originals una gran varietat de formes. De totes maneres, en els textos, hem respectat la grafia original.

En tercer lloc, i relacionat amb el nostre intent d'homogeneïtzar, hem de destacar que les divergències de dates i altra informació es deuen a diferències entre els llibres

treballats. Per tant, tot i que nosaltres hem intentat homogeneïtzar al màxim la informació continguda en aquesta tesi, l'extreta de les moltes fonts que hem consultat, sobretot de les d'època, ens impedeixen en part, aconseguir el nostre objectiu plenament.

En quart lloc, voldríem remarcar que les fotografies, imatges i textos transcrits de l'original han estat encabits al llarg de la nostra tesi, allà on corresponen i no en apèndixs. Hem volgut que en tot moment, el lector tingués present tots els complements als que fem referència.

En relació amb les imatges, fotografies i quadres sinòptics que hem annexat, volem afegir que alguns d'ells són reproduccions d'imatges publicades en d'altres obres, per la bona qualitat de les mateixes o perquè no hem considerat necessari refer aquests materials de suport, ja que els originals ens han semblat ideals per la funció a la qual els destinàvem. Tot i això, també hem actuat sobre algunes imatges, preferentment mapes, quan així ho hem considerat necessari per a poder mostrar millor el detall o per a afegir-hi la informació que volíem destacar.

I relacionat amb els textos, volem indicar que n'hem transcrit molts, perquè volem donar cabuda a les "*veus del passat*". Per a nosaltres els textos primaris són un bon reflex dels seus autors i de la seva època i, per tant, complementen a la perfecció les nostres pròpies paraules sobre els fets. Hem cregut que si els transcrivíssim amb les nostres pròpies paraules, perdriem part de l'essència de la nostra aproximació a la comunitat monàstica de Santa Maria de Vallbona al segle XVIII.

Finalment, voldríem indicar que, com a apèndixs només hem cregut convenient afegir un CD amb el nostre treball de recerca de doctorat que ha estat la base de la investigació actual i que ja hem esmentat. Aquest CD, una reproducció d'aquell treball, suposa la inclusió de l'apartat bibliogràfic previ sobre el que vam bastir aquesta investigació. Com a darrer punt d'aquesta introducció i també relacionat amb la bibliografia, volem afegir el fet que, en cada capítol de la tesi, s'ha treballat bibliografia diversa i, en molts casos, hem afegit una bibliografia bàsica per a un millor coneixement d'un tema destacat. Aquesta bibliografia ha estat sempre treballada prèviament per nosaltres, fet que limita una mica la nostra tria, però que, a l'hora, dóna una major qualitat al treball, ja que no es tracta d'una extensa bibliografia que ni tan sols hem consultat.

AGRAÏMENTS

En primer lloc, vull agrair el suport i l'ajuda del Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona, doncs tots els membres del mateix m'han encoratjat a seguir endavant amb la meva investigació. En concret, vull agrair al catedràtic del departament Borja de Riquer i Permanyer per permetre'm consultar les cartes de Maria Teresa de Riquer i de Sabater que es conservaven a l'arxiu de la seva família. També al meu grup de recerca, *Manuscripts*, i en concret, al catedràtic Antoni Simon Tarrés. I finalment, dins d'aquest primer apartat, vull agrair molt especialment a la professora Montserrat Jiménez Sureda, per haver-me guiat des dels meus inicis en la carrera d'història fins a l'actualitat, tot dirigint-me la investigació gràcies a la que he realitzat el treball de recerca de doctorat i la tesi.

També agraeixo la concessió de la beca predoctoral per a la formació de personal investigador (FI) de la Generalitat de Catalunya entre els anys 2005 i 2008, fet que m'ha permès poder-me dedicar plenament a la conclusió dels meus estudis de doctorat fins arribar a presentar aquesta tesi doctoral.

En segon lloc, vull donar les gràcies a la comunitat de Santa Maria de Vallbona, en reconeixement al fet que continua endavant el projecte iniciat ja fa molts segles amb alegria i il·lusió i per acollir-me amb amabilitat, entusiasmar-se amb el meu projecte i oferir-me la seva ajuda sempre que l'he necessitat. Per aquest motiu, dedico especialment la meva investigació sobre aquest gran monestir femení cistercenc a l'actual comunitat de Santa Maria de Vallbona i, especialment a la priora Glòria Nogué, per la seva inestimable ajuda al llarg de la meva investigació.

En tercer lloc, un fort agraïment a la meva família de manera molt especial i sentida, per ajudar-me, donar-me suport i estar sempre al meu costat al llarg de tota la meva vida. Primer de tot, als papàs, a la Maria i al Ferran, per tot. En segon lloc, a la resta de la meva gran família. En tercer lloc, a la família del meu marit, en especial al Josep i l'Anunciació. Ells foren els que em feren conèixer i m'entusiasmaren amb l'apassionant món de Vallbona. A més, també han estat al meu cantó des de fa molts anys i al llarg de la meva investigació. I en darrer lloc, també als amics i amigues que m'han acompanyat durant la meva vida. Gràcies de tot cor.

I finalment, un pensament per a les persones que m'ajudaren en la meva investigació, com altres historiadors i, sobretot, encarregats d'arxius i biblioteques que han col·laborat a fer possible aquest treball. En especial, vull destacar l'amabilitat de fra Xavier Guanter, l'arxiver del monestir de Santa Maria de Poblet; de Joan M. Quijada Bosch, tècnic de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, i de Conxi Petit Cibriain, del Servei d'Informació i Referència de l'Arxiu Nacional de Catalunya. També un profund agraïment a la tècnic superior de Museus en Documentació al Museu de Lleida, Esther Balasch i Pijoan, que em va ajudar molt amablement en l'anàlisi de dues obres d'art del monestir; concretament, de l'urna del Dijous Sant i del retaule major. I, finalment, també vull agrair a la sra. Sílvia, de l'Ajuntament de Vallbona de les Monges la tramesa del mapa del poble sobre el que hem realitzat un plànol del recinte de la primera clausura del monestir.

SIGLES DELS ARXIUS

ACA – Arxiu de la Corona d’Aragó

AHAT – Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona

AHCB – Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

AHN – Archivo Histórico Nacional

AHPB – Arxiu de Protocols (Notarials) de Barcelona

AMP – Arxiu del monestir de Santa Maria de Poblet

AMV – Arxiu del monestir de Santa Maria de Vallbona

AMV. FP – Arxiu del monestir de Santa Maria de Vallbona. Fons Piquer
(donació/llegat de Josep Joan Piquer i Jover)

ANC – Arxiu Nacional de Catalunya

AR – Arxiu de la família Riquer

ASV – Archivio Segreto Vaticano

BC – Biblioteca de Catalunya

BN – Biblioteca Nacional

DB. SPAL. FD – Diputació de Barcelona. Servei del Patrimoni Arquitectònic Local.
Fons Documental

CRITERIS DE TRANSCRIPCIÓ DELS DOCUMENTS

En la nostra investigació, hem seguit els criteris de transcripció proposats per Javier Anton Pelayo¹⁴, que al seu temps segueix els que Antoni Simon i Pep Vila fan servir en l'edició de diaris personals i memòries que han publicat¹⁵.

Hem transcrit els documents amb la màxima fidelitat respecte a l'original. Malgrat tot, hem actuat sobre el text actualitzant la puntuació, l'accentuació i l'ús de majúscules i minúscules. També hem homogeneïtzat, en molts casos, els noms de persona i de lloc que hem trobat en els documents. Hem desenvolupat totes les abreviatures que hem identificat, així com també hem respectat i per tant, transcrit en el nostre treball, les paraules subratllades. En canvi, si hi havia fragments ratllats, hem afegit en una nota entre claudàtors aquest fet, però no hem transcrit el fragment, doncs en la majoria de casos, no es podia llegir. Si hem utilitzat claudàtors [], ha estat per indicar que hem afegit alguna cosa i si hem apuntat [...], significa que hem saltat un fragment del document original degut a què el que hi havia escrit no tenia interès en el context del nostre estudi.

Un dels punts en els que sí que hem incidit ha estat en la transcripció de les lliures, sous i diners, perquè no podíem transcriure els símbols que representen aquestes quantitats. Finalment, i malgrat el que acabem d'indicar, afegirem que la nostra intervenció sobre els documents ha estat mínima, doncs hem cregut preferent respectar al màxim l'original.

¹⁴ ANTON PELAYO, JAVIER, *La sociabilitat epistolar de la família Burgués de Girona (1799-1803)*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials de Girona, 2005, pàgina 24.

¹⁵ SIMON I TARRÉS, ANTONI i VILA, PEP (eds.), *Cròniques del Rosselló. Segles XVI-XVII*, Barcelona, Curial, 1998, pàgina 36.

BREU INTRODUCCIÓ A LA HISTÒRIA DEL MONESTIR DE VALLBONA

Abans d'iniciar l'anàlisi del segle XVIII, exposarem breument els fets més destacats de la història del monestir per a situar correctament l'evolució historiogràfica que va portar a la centúria estudiada.

El monestir de Santa Maria de Vallbona pertany a l'orde del Cister¹⁶ i forma part de la seva branca femenina. L'orde cistercenc fou fundat per Sant Robert de Molesme¹⁷ el 1098, quan marxà al *Novum Monasterium*, situat en un paratge ple de joncs (*cistels* en francès, paraula que evolucionarà cap a les paraules Cîteaux i Cister donant així nom al nou orde)¹⁸. Molesme volia restaurar el monaquisme basat en la regla de Sant Benet¹⁹ i allunyar-lo dels preceptes de Cluny que triomfaven en el monacat del moment.

¹⁶ BAUDRILLART, ALFRED; DE MEYER, A. i VAN CAUWENBERGH, Ét., *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, Paris, Librairie Letouzey et Ané, 1953, volum 12, pàgines 852-998.

¹⁷ Sant Robert (1028-1111) va nèixer a la Champagne en una família noble, emparentada amb els comtes de Tonnerre. Va entrar al monestir de Montier-la-Celle, prop de Troyes, quan tenia 15 anys i en fou prior, gràcies a la seva ascendència familiar, les seves virtuts i el seu talent personal. Prop del seu monestir, vivien uns eremites, als que es va vincular. Cap a 1068, els monjos de Saint-Michel-de-Tonnerre, l'escolliren abat, càrrec que ell acceptà a canvi de reformar la seva vida monàstica. Entre 1068 i 1072, fou abat i posteriorment, tornà a Troyes. Poc després fou escollit prior de Saint-Aroul, però com el priorat no era un lloc acollidor, es va unir a un grup d'eremites el 1074. L'any següent, es traslladen a Molesme, on els recursos són suficients per a bastir una abadia benedictina, basada en un retorn a la regla de Sant Benet i en el treball manual. El domini de les terres de Molesme fou cedit a títol de donació per la família de Maligny. Molesme fou, en part, un precedent de la reforma posterior de Cîteaux. La comunitat rep diverses terres i esglésies, funda priorats i cap a 1085, Molesme s'ha convertit en una abadia molt rica. Aquest fet, provoca un relaxament de costums i Robert vol reformar-lo una altra vegada per retornar a la puresa de la regla benedictina. Per aquest motiu, cap a 1090, abandona Molesme per marxar de nou amb uns eremites, però els seus monjos el fan tornar amb una ordre del Papa Urbà II cap a 1094. A Molesme, es trobà amb favorables a la reforma dels costums, com Sant Esteve o Sant Alberic. Sant Robert, aleshores, visità Flandes, on s'inspirà per a la seva posterior reforma. Mentrestant, a Molesme hi havia enfrontaments entre el grup partidari de la reforma i el grup seguidor de Cluny. Després de reformar priorats depenents de Molesme, sant Robert veu que ha de fundar una abadia de ple dret i no un priorat dependent d'un superior. Cap a 1097, els tres fundadors presenten a Hug de Die, llegat papal a França i arquebisbe de Lyon, el seu pla per a una nova fundació reformada i aquest els autoritzà. Poc després, s'instal·len a Vivicus i posteriorment, gràcies a l'ajut de diversos benefactors, a Cîteaux. El 21 de març de 1098 es funda el Nou Monestir, basat en l'aïllament, la pobresa i la plena dedicació a la regla de sant Benet. El Nou Monestir guanya prestigi mentre que Molesme, que ha perdut les seves figures més eminents, el perd i se sumeix en una greu crisi. Per aquest motiu, els monjos de Molesme tornen a recórrer al Papa i aquest ordena a Robert que retorni i es desvinculi de Cîteaux. Tenia 70 anys quan va tornar a ser abat de Molesme, dignitat que mantingué durant 12 anys abans de la seva mort. Sant Robert fou el fonament espiritual del nou orde. LEKAI, LOUIS J., *Los cistercienses. Ideales y realidad*, Barcelona, Herder, 1987, pàgines 17-24. "Sants Robert, Alberic, Esteve, sants pares, abats fundadors del nostre orde i els tres primers abats de Cister", *Propi de la Litúrgia de les Hores per a l'Orde Cistercenc*, Poblet, Monestir de Poblet, 1991, pàgina 19. VAN-DAMME, JEAN-BAPTISTE, *Los tres fundadores de Cister*, Burgos, Col. Espiritualidad Monástica del Monasterio de Las Huelgas, 1998, pàgines 17-56.

¹⁸ DIVERSOS AUTORS, *Los cistercienses*, Vic-en-Bigorre, MSM, 2005 (1998), pàgines 35-56.

¹⁹ La font principal per conèixer la vida de sant Benet (480-542) és el llibre II dels *Diàlegs* de sant Gregori. Benet nasqué a Núrsia en una família de classe alta. Fou enviat a Roma per estudiar i després es va retirar per servir a Déu aspirant a la vida monàstica. Benet va viure a diversos llocs d'Itàlia, com Subiaco, on queden testimoniats alguns dels seus miracles. Les seves bones accions, congregaven molta gent al seu voltant però també va ser temptat diverses vegades. Durant un temps va deixar la vida eremita

Els següents abats de l'abadia de Cîteaux foren Sant Alberic²⁰ i Sant Esteve Harding²¹. Per a Masoliver, Esteve Harding “*será el primer legislador de la Orden, y, más aún, su auténtico fundador*”²² ja que redactà la *Carta de Caritat*, considerada com la constitució de l'orde i el *Petit Eixordi*²³.

per ser l'abat d'un monestir però la inobediència de la comunitat, el va dur de nou a la soledat. Posteriorment, va fundar monestirs amb dotze monjos i un abat a cadascun i ell es va encarregar de la formació dels joves en un altre. Més tard, es trasllada a Montecassino, on mostra el seu do de profecia. Benet de Núrsia tingué una germana, Escolàstica, que també abraçà la vida monàstica i fou un exemple destacat de bondat i senzillesa. A la seva mort deixa un llegat en forma de la fundació de monestirs però també la seva regla, una de les més destacades del monaquisme. “El nostre pare sant Benet, abat”, *Propi de la Litúrgia de les Hores per a l'Orde Cistercenc*, Poblet, Monestir de Poblet, 1991, pàgina 60. STANDAERT, P. MAUR, “La vida y la Regla de San Benito”, BATSELIER, DOM P. (dir.), *San Benito, padre de Occidente*, Barcelona, Blume, 1980, pàgines 14-26. COLOMBÁS, GARCÍA M. (dir.), *San Benito. Su vida y su regla*, Madrid, Biblioteca de autores cristianos, 1968.

²⁰ Sant Aubry o Alberic devia néixer entre 1040 i 1050 i va entrar en religió cap a l'any 1070. Havia estat prior durant l'abadiat de Robert, fou un dels fundadors de Molesme i de Cîteaux i el segon abat del darrer monestir, escollit poc després de la marxa de Robert. Segons el *Petit Eixordi*, Alberic destaca per ser un home il·lustrat, molt versat en les ciències humanes i divines i amant de la Regla i dels seus germans. A Cîteaux, va desenvolupar una gran tasca, tant a nivell espiritual com material gràcies a la que Cîteaux es consolida: va traslladar la comunitat a un lloc amb un millor proveïment d'aigua, consagrà l'església a la Verge Maria, va aconseguir protecció papal per al monestir, adoptà el color clar per l'hàbit i va escriure les primeres lleis del nou monestir, les *Institucions dels monjos cistercencs que vingueren de Molesme*. Una altra de les seves tasques més recordades fou l'organització de l'*scriptorium*. Va donar una forma definitiva a la reforma cistercenca, tot just delineada pels fundadors, i va aconseguir l'aprovació del Papa Pasqual II el 19 d'octubre de 1100. A més de desenvolupar el camp intel·lectual i jurídic de la comunitat, Sant Alberic també creà la figura del convers i a nivell econòmic, aconseguí millorar la situació amb nous favors de benefactors. El Nou Monestir va guanyant prestigi però no abandona els seus ideals. Home fidel defensor de la perseverança, va morir el 1108. BAUDRILLART, ALFRED; DE MEYER, A. i VAN CAUWENBERGH, Ét., *Op. cit.*, volum 15, pàgines 1407-1408. LEKAI, LOUIS J., *Op. cit.*, pàgines 24-25. “Sants Robert, Alberic, Esteve, sants pares, abats fundadors del nostre orde i els tres primers abats de Cister”, *Propi de la Litúrgia de les Hores per a l'Orde Cistercenc*, Poblet, Monestir de Poblet, 1991, pàgina 19. VAN-DAMME, JEAN-BAPTISTE, *Op. cit.*, pàgines 57-72.

²¹ Sant Esteve Harding (1060-1134) va néixer a Anglaterra en el sí d'una família noble anglosaxona i va passar la seva joventut a l'abadia benedictina de Sherborne. La invasió normanda va provocar la seva fugida cap a França, on completà la seva educació i des d'on inicià una peregrinació cap a Roma. A la tornada, va establir-se a Molesme. De seguida, Esteve va convertir-se en la mà dreta de l'abat per les gestions diplomàtiques amb diferents poders. Defensor de la reforma, va ser un dels fundadors de Cîteaux i, a la mort d'Alberic, fou nomenat abat. Harding fou un geni creador, ja que a la seva mort, Cîteaux era un orde amb un programa formulat, un sòlid marc legal i una expansió sense precedents tot i les dificultats i les crisis que sovintejaren al llarg del seu abadiat. Un cop es convertí en abat de Cîteaux, el monestir coneix una ràpida expansió del seu patrimoni; un augment de vocacions; una gran erudició, el començament de les fundacions de filials i altres aspectes que el converteixen en un ric monestir. La posterior arribada de Sant Bernat, que acabarà eclipsant la figura de Harding, encara afavoreix més al monestir. Durant el seu abadiat, es promulguen les lleis per les que es regirà el nou orde; es legisla sobre els conversos i s'aprova la inclusió de dones en l'orde, tot i que legalment encara no s'aconsegueixi. Es van aconseguir valuosos privilegis i l'orde fou molt important i s'estengué arreu. El 23 de desembre de 1119, el Papa confirma la fundació del nou orde. ABBÉE J. P., *Histoire de St. Étienne Harding. Fondateur de l'ordre de Cîteaux*, Tours, Mame et cie., 1860. BAUDRILLART, ALFRED; DE MEYER, A. i VAN CAUWENBERGH, Ét., *Op. cit.*, volum 15, pàgines 1226-1234. LEKAI, LOUIS J., *Op. cit.*, pàgines 25-29. “Sants Robert, Alberic, Esteve, sants pares, abats fundadors del nostre orde i els tres primers abats de Cister”, *Propi de la Litúrgia de les Hores per a l'Orde Cistercenc*, Poblet, Monestir de Poblet, 1991, pàgina 19. VAN-DAMME, JEAN-BAPTISTE, *Op. cit.*, pàgines 73-138.

²² MASOLIVER, ALEJANDRO, “Los cistercienses (II)”, *Schola Caritatis, Cuadernos de vida monástica (órgano de la Federación de Monjas Cistercienses de España)*, 88 (octubre-desembre de 1979), pàgina 4.

²³ DIVERSOS AUTORS, *Textos constitucionals de la Congregació cistercenca de la Corona d'Aragó*, Valls, Publicacions de l'Abadia de Poblet, 1990, volum I, pàgines 103-127.

A més, durant el seu abadiat, es funden les grans filials de Cîteaux: La Ferté (1113), Pontigny (1114), Claravall i Morimond (ambdues fundades el 1115). Però el gran artífex de l'expansió i la prosperitat de l'orde fou Sant Bernat de Claravall²⁴, malgrat que mai fou abat de Cîteaux. Aquesta gran expansió, que provocà un difícil control de les abadies llunyanes a Cîteaux, i el fet que els Papes cobrissin el nou orde de privilegis, va suscitar a la llarga un relaxament de la observança i intents de reforma de l'orde. Situats ja a finals del segle XVIII, la Revolució Francesa va acabar de soca-rel amb la casa mare en vendre Cîteaux com a bé nacional el 1791 i permetre la seva destrucció. Posteriorment, altres monestirs van patir les conseqüències de revolucions liberals, guerres i desamortitzacions. Malgrat això, l'orde va reviure amb posterioritat als fets però Cîteaux ja no es va recuperar per al monaquisme cistercenc. Tot i això, la seva contribució a l'agricultura amb la creació de les granges cistercenques, a l'art i a la cultura en general, va ser molt destacada.

La penetració del nou orde a la península ibèrica fou tardana ja que la seva figura més destacada, Sant Bernat de Claravall, era contrari a l'expansió cap a uns regnes en plena reconquesta²⁵. Per aquest motiu, els cistercencs es van desenvolupar per França, Alemanya i Itàlia abans que per la península ibèrica²⁶. La tesi tradicional defensava que el primer monestir fundat a Espanya era Moreruela, però els estudiosos actuals afirmen que aquest honor el té Fitero²⁷. El gran problema en l'estudi dels orígens d'aquests monestirs és la datació de la fundació de dites abadies, pel que aquest és un punt de fricció freqüent entre historiadors.

²⁴ Sant Bernat de Claravall (1090-1153) va nèixer en una noble família de Fontaines, prop de Dijon. Després dels seus estudis, ingressà amb trenta-un companys més al monestir de Cîteaux. El 1115, fou nomenat abat del nou monestir de Claravall, càrrec que exercí amb duresa però també amb intel·ligència, millorant les condicions de vida dels monjos. El seu pensament contemplatiu s'expressa en els seus nombrosos escrits. Era un gran devot de la Mare de Déu i per aquest motiu, tots els monestirs del Cister estan dedicats a la Verge Maria. Va animar i va il·luminar amb els seus escrits místics i la seva predicació l'Església de la seva època de la qual fou anomenat "consciència". Va viatjar per tota Europa per on va predicar a favor de la segona croada a partir del 1146. Gràcies a la seva fama, l'orde cistercenc va expandir-se notablement. Bernat ens ha llegat una abundosa doctrina basada en la Sagrada Escripura i en l'ensenyament dels Pares. Fou canonitzat el 1174 i va merèixer el títol de doctor per part del papa Pius VIII l'any 1830, tot i que ja el papa Innocenci III li havia donat el títol de "doctor egregi". Sant Bernat de Claravall és conegut com a "Doctor meliflu". DURAN, RAFAEL M., *Iconografía española de San Bernardo*, Poblet, Monestir de Santa Maria de Poblet, 1990, pàgines 19-57. GIORGI, ROSA, *Santos*, Barcelona, Electa, 2005, pàgines 59-62. LANZI, FERNANDO i LANZI, GIOIA, *Come riconoscere i santi e i patroni nell'arte e nelle immagini popolare*, Milà, Jaca Book, 2007 (2003), pàgines 145-146. LEKAI, LOUIS J., *Op. cit.* pàgines 48-51. LUDDY, AILBE J., *San Bernardo: el siglo XII en la Europa cristiana*, Madrid, Rialp, 1963. "El nostre pare sant Bernat, abat i doctor de l'Església", *Propi de la Litúrgia de les Hores per a l'Orde Cistercenc*, Poblet, Monestir de Poblet, 1991, pàgina 142.

²⁵ DIVERSOS AUTORS, *Los cistercienses*, Vic-en-Bigorre, MSM, 2005 (1998), pàgines 78-79.

²⁶ DIVERSOS AUTORS, *La introducción del Cister en España y Portugal*, Burgos, Olmeda, 1991.

²⁷ COCHERIL, MAUR, "L'implantation des abbayes cisterciennes dans la Péninsule Ibérique", *Anuario de Estudios Medievales*, 1 (1964), pàgina 229.

Entre 1140 i 1150, es funden els primers monestirs cistercencs masculins, entre els quals destaquen el mateix Fitero, Veruela i Oliva, tots ells filials del monestir d'*Scala Dei*, depenent de Morimond. En aquesta mateixa dècada, Caveró inclou la fundació de Tulebras, el primer monestir cistercenc femení de la península²⁸.

Mapa que mostra l'àrea d'expansió de l'orde cistercenc a Europa. Extret de DIVERSOS AUTORS, *Los cistercienses*, Vic-en-Bigorre, MSM, 2005 (1998), pàgina 313.

Mapa de l'expansió de l'orde cistercenc per la Península Ibèrica. Fragment del mapa, a escala europea, que correspon a la Península Ibèrica. Extret de DIVERSOS AUTORS, *Los cistercienses*, Vic-en-Bigorre, MSM, 2005 (1998), pàgina 312.

Les fundacions s'ubiquen a la meitat nord d'Espanya i Portugal, zones ja cristianes i, suposadament, a l'abric de les freqüents incursions musulmanes i zones reconquerides als musulmans recentment²⁹.

Per tant, els monestirs cistercencs

a Espanya predominen a Galícia, Castella-Lleó³⁰, front cantàbric, Aragó i Catalunya, mentre que són relativament pocs els que traspassen aquestes fronteres.

²⁸ CAVERO DOMÍNGUEZ, GREGORIA, "Implantación y difusión del Císter femenino hispano en el siglo XII", *Cistercium, revista cisterciense*, 217 (1999), pàgines 796-797.

²⁹ COCHERIL, MAUR, *Op. cit.*, pàgines 232-233.

³⁰ L'orde cistercenc a Castella i Lleó ha estat molt estudiat. Bona mostra d'això són aquestes dues grans obra sobre els monestirs cistercencs d'un i altre sexe ubicats en aquella comunitat autònoma: MUÑOZ

Entre 1140 i 1175, Claravall i Morimond, dues de les filials de Cîteaux, s'havien dividit l'Espanya cristiana, ubicant-se Claravall a l'oest i Morimond a l'est, excepte Poblet i Santes Creus que són filials de Claravall, a partir de les fundacions pròpies o de les seves filials. La casa mare de l'orde, Cîteaux, no participà fins el 1178, quan una de les seves filials va fundar el monestir navarrès d'Iranzu. Després de 1175, les fundacions de les cases franceses frenen i a partir d'aleshores, el protagonisme fundador a la península el tindran les pròpies filials peninsulars, però l'època de les grans fundacions ja ha passat i l'esplendor fundacional minva³¹.

A Catalunya, els dos grans monestirs masculins són Poblet i Santes Creus, ubicats ambdós en zones reconquerides als musulmans pocs anys abans. Per la seva destacada relació amb Vallbona, annexem una breu nota històrica sobre ambdós. L'origen dels dos monestirs masculins catalans, descendents de la branca de Claravall, està ressenyat per Cocheril: *“C'est d'abord Fontfroide, au sud de Narbonne, une fille de Grandselve, et donc la petite-fille de Clairvaux, qui installe une colonie monastique à Poblet. Grandselve, ell-même, envoie une grup de moines à Santes Creus. Et voici bien en place deux illustres monastères qui marqueront dans l'histoire de la Catalogne [És en principi Fontfroide, al sud de Narbona, una filla de Grandselve i per tant, néta de Claravall, qui instal·la una colònia monàstica a Poblet. La mateixa Grandselve, envia un grup de monjos a Santes Creus. I heus aquí ben ubicats dos il·lustres monestirs que es distingiran en la història de Catalunya]”*³². Per aquest autor, Poblet, Santes Creus i el monestir portuguès d'Alcobaça, són els tres grans monestirs ibèrics³³.

Santa Maria de Poblet³⁴ és un monestir cistercenc masculí situat al municipi de Vimodí, a la Conca de Barberà. Fou fundat per Font-Froide en terres donades per Ramon Berenguer IV³⁵ i el 1153 ja era abadia.

PÁRRAGA, MARÍA DEL CARMEN, *Monasterios de monjas cistercienses: Castilla-León*, Madrid, Historia 16, 1992. PÉREZ-EMBED WAMBA, JAVIER, *El Cister en Castilla y León. Monacato y dominios rurales (siglos XII-XV)*, Salamanca, Junta de Castilla y León. Consejería de Educación y Cultura, 1986.

³¹ COCHERIL, MAUR, *Op. cit.*, pàgina 237.

³² COCHERIL, MAUR, *Op. cit.*, pàgina 235. Traducció realitzada per Marta Cusó Serra.

³³ COCHERIL, MAUR, *Op. cit.*, pàgina 270.

³⁴ ALTISENT, AGUSTÍ, *Història de Poblet*, Tarragona, Abadia de Poblet, 1974. BLASI I ESPINOSA, FRANCESC, *Guia descriptiva dels monestirs de Poblet i Santes Creus*, Barcelona, Taber, 1928, pàgines 5-49. CARRERAS I MARTÍ, JOAN (dir.), *Gran Enciclopèdia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2a. edició, 1992, volum 18, pàgines 158-160. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 45, pàgines 958-977. SALAS I RICOMÀ, RAMON, *Guía histórica y artística del monasterio de Poblet*, Tarragona, Establiment Tipogràfic de F. Arís i fill, 1893. ZARAGOZA PASCUAL, ERNEST, *Catàleg dels monestirs catalans*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, pàgines 176-178.

Poblet fundà els monestirs de Piedra, Benifassà, la Real de Mallorca i el priorat de Natzaret. També rebé el priorat-hospital de Sant Vicenç de la Roqueta. Des del segle XII, el monestir gaudí del domini senyorial sobre alguns pobles, comptava amb un important entramat de granges, tenia un hospital per a pobres i va veure engrandits els seus dominis i beneficis gràcies a la protecció reial, nobiliària i papal. Fou panteó reial i el seu abat era almoïner reial. La seva bona relació amb la monarquia suposa la donació de llibres per a la biblioteca per part de Pere III³⁶ així com també la construcció del palau reial per part de Martí l'Humà³⁷. Al mateix temps, Ramon de Cardona atorgà a Poblet una part de la sal procedent de les seves salines a perpetuïtat. Segons els privilegis i preeminències, els abats de Poblet tenien consideració de bisbes i a més, eren obeïts com a senyors feudals sobre set baronies i altres poblacions, al temps que tenien el dret de proposta per als curats de diverses parròquies. Des de 1375, l'abat de Poblet era almoïner major del rei. El 1505, el santuari del Tallat esdevé el seu priorat. El monestir també tingué col·legi universitari a Lleida. Poblet lluità contra la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó, però acabà sent inclòs a la mateixa.

³⁵ Ramon Berenguer IV nasqué el 1114 i era fill de Ramon Berenguer III i Dolça de Provença. Succeí al seu pare en el tron comtal de Barcelona el 1131. Fou el primer comte de Barcelona que fou príncep d'Aragó pel seu matrimoni amb Peronella, l'única filla del rei Ramir II d'Aragó. Aquest casament, concertat des de 1137, es feu efectiu el 1150. Durant el seu regnat, es reconquerí la coneguda com a Catalunya Nova (on s'ubicarà el nou monestir de Vallbona); Aragó s'enfrontà a Castella pel control de Navarra i el rei fou nomenat senyor de Bearn i assumí la regència del comtat de Provença. Morí el 1162 de camí cap a una entrevista amb l'emperador a Torí però posteriorment fou enterrat a Poblet. El seu successor com a rei d'Aragó fou Alfons II. BAGUÉ, ENRIC, SCHRAMM, PERCY E. i CABESTANY, J., *Els primers Comtes Reis*, Barcelona, Vicens Vives, 1991, pàgines 1-53.

³⁶ Pere III el Cerimoniós (1319-1394) era el fill primogènit, lloctinent i successor del rei Alfons el Benigne, que morí el 1336 i de Teresa d'Entença i, per tant, nét del rei Jaume II. En pujar al tron, Pere s'enfrontà al rei de Castella per culpa de la segona esposa del seu pare. Es casà amb Maria de Navarra, amb Elionor de Portugal, Elionor de Sicília i Sibila de Fortià. Durant el seu regnat, es produí la Guerra de la Unió; es configurà la Generalitat; incorporà diversos comtats a la Corona; aconseguí la submissió de Mallorca al rei de Catalunya-Aragó i lluità pel control del Mediterrani entre d'altres actuacions destacades. Destaca també la seva crònica, una de les quatre grans cròniques catalanes medievals. A la seva mort, el succeí el seu fill Joan el Caçador. TESIS I MARCA, RAFAEL, *Pere el Cerimoniós i els seus fills*, Barcelona, Vicens Vives, 1991, pàgines 3-133.

³⁷ Martí l'Humà (1356-1410) fou el segon fill del rei Pere III el Cerimoniós i Elionor de Sicília. El 1368, fou nomenat comte de Besalú i senescal de Catalunya; el 1372 comte de Xèrixa i el 1387, duc de Montblanc i lloctinent del rei a tots els regnes. El rei Joan morí sense fills el 1396 i la impopularitat de la reina vídua Violant i de les seves filles i l'ordre de successió per via masculina, van provocar la proclamació com a rei de Martí, que es trobava a Sicília. I regent a la seva muller, Maria de Luna, familiar del Papa cismàtic Benet XIII. El primer conflicte fou l'amenaça d'invasió de la Cerdanya per part del comte de Foix, gendre de Joan I. Posteriorment, el rei va arribar a Barcelona enmig d'una gran popularitat. El matrimoni tingué un fill, Pere, que morí el 1400 mentre que la seva mare, Maria, moria el 1401. El rei també s'hagué d'enfrontar a bandositats a Aragó i a revoltes a Sardenya. A més, participà en una croada i en una expedició d'ajut al Papa. Destacà per la convocatòria de diverses corts i com a rei humanista. El rei es casà una segona vegada amb Margarida de Prades per intentar assegurar la successió. Però Martí l'Humà morí sense descendència i aquesta mort significà l'extinció del casal de Barcelona. En el Compromís de Casp es trià a Ferran d'Antequera per succeir-lo. TESIS I MARCA, RAFAEL, *Op. cit.*, pàgines 139 i 195-240.

A partir de dit moment, els abats passaren a ser quadriennals. Durant la Guerra dels Segadors, es proclamà favorable a la generalitat en un primer moment i posteriorment, al rei. Al segle XVII, la comunitat patí greus dificultats econòmiques. Ja al segle XVIII, Poblet fou austriacista. El 1751, perdé a Roma un plet de precedència³⁸ amb Santes Creus. Posteriorment, perdé el seu col·legi. El 1757, el govern declarà Poblet de Patronat Reial i el monestir s'hi oposà. El plet es decidí contra seu però se li atorgà el dret a presentar la terna. El 1786, Roma autoritzà Carles III a imposar un abat i aquest escollí Vázquez de Varela, que fracassà. Al segle XIX, com a conseqüència de la desamortització i l'exclaustració, el monestir fou abandonat. Al 1940, es produí la restauració monàstica, gràcies a la qual, actualment, Poblet és un monestir actiu³⁹.

El monestir cistercenc de Santes Creus⁴⁰ data del segle XII i es troba situat al municipi d'Aiguamúrcia, prop del riu Gaià. Prèviament, havia tingut dos emplaçaments primitius, Valldaura i l'Espluga d'Ancosa. És fill del monestir de Grandselve, de la família de Clairvaux, i les seves filials són Valldigna (València) i Altofonte (Palerm) i el seu priorat és Eula (Perpinyà). Els seus orígens es troben units als de la casa de Montcada, però també a la d'altres famílies nobiliàries de Catalunya. També fou afavorit pel Papat, que atorgà immunitats i privilegis eclesiàstics, i per la monarquia.

³⁸ El plet de precedència que sostingueren els dos monestirs germans fou una de les conseqüències de l'ingrés dels dos en la Congregació. Fins aleshores, en qualsevol trobada dels dos abats, passava davant l'abat que hagués estat escollit abans. Però en ingressar a la Congregació, els dos abats eren escollits per les mateixes dates, pel que es fixà la precedència en relació a l'antiguitat dels monestirs. Segons l'orde, el monestir de Santes Creus havia estat fundat abans que el de Poblet, fet al que es negà aquest darrer i, aquí s'inicià el plet entre ambdós. Aquest fou un plet llarg, que ocupà bona part dels segles XVII i XVIII, i costós per els dos monestirs i que, com ja hem dit, finalitzà amb la victòria de Santes Creus i la derrota de Poblet. ALTISENT, AGUSTÍ, *Op. cit.*, pàgines 544-550.

³⁹ ALTISENT, AGUSTÍ, *Op. cit.*, pàgines 619-651.

⁴⁰ ALTARRIBA, EMILIA i BALUJA, JOSEP, *L'orde del Cister a la Catalunya nova: Poblet, Santes Creus, Vallbona*, La Llagosta, Caixa de Tarragona, 1990. ANÒNIM, *Guia descriptiva del Real Monasterio cisterciense de Santa Maria de Poblet*, Poblet, Santa Maria de Poblet, 1953. ARCO, LUIS DEL, *Monasterio de Santes Creus*, Barcelona, H. De J. Thomas, 191-. BLASI I ESPINOSA, FRANCESC, *Guia descriptiva dels monestirs de Poblet i Santes Creus*, Barcelona, Taber, 1928, pàgines 51- 86. CABESTANY, JOAN F., *Reial Monestir de Santes Creus: Guia històrica i arquitectònica*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1997. CARRERAS I MARTÍ, JOAN (dir.), *Gran Enciclopèdia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2a. edició, 1992, volum 20, pàgines 307-309. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 54, pàgines 227-240. FOLCH, ARTEMI, *Santes Creus, panteó reial*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1967. FUGUET SANS, JOAN i PLAZA ARQUÉ, CARME, *El Cister. El patrimoni dels monestirs catalans a la corona d'Aragó*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1998. MARTINELL, CÈSAR, *El monestir de Santes Creus*, Barcelona, Editorial Barcino, 1929. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Catalunya cistercenca: petit intent de localització dels cenobis cistercencs catalans*, Barcelona, s.n., 1967. PLADEVALL FONT, ANTONI, *Els monestirs cistercencs a Catalunya: Poblet, Santes Creus i Vallbona*, Barcelona, Departament de Comerç, Consum i Turisme de la Generalitat de Catalunya, 1987. TODA, EDUARD, *Monestir de Santes Creus*, Barcelona, Llibreria Verdaguer, 1929. UDINA MARTORELL, FREDERIC, *Els monestirs cistercencs a la Catalunya Nova*, Barcelona, Germandat de Valldonzella, 1966. ZARAGOZA PASCUAL, ERNEST, *Op. cit.*, pàgines 205-207.

És una de les joies arquitectòniques de l'època medieval catalana més importants. El seu plànol és molt semblant al del monestir ideal de l'orde cistercenc. A més, és panteó reial, doncs acull les restes de diversos membres de la família reial catalano-aragonesa. El prestigi de molts membres de la comunitat fou molt gran. Els abats de Santes Creus són senyors jurisdiccionals i tenien la dignitat i càrrec de capellans majors dels reis d'Aragó. A més, eren escollits únicament per la comunitat monàstica. Entre 1410 i 1647, es pot parlar d'estancament de la vida material i espiritual del monestir i, fins i tot, de decadència. Malgrat que Santes Creus s'oposà fermament al projecte de Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó, acabà sent inclòs en la mateixa⁴¹. Per aquest motiu, a partir de 1619, els abats són temporals i es seguirà la normativa de dita congregació. Durant la Guerra dels Segadors, el monestir fou fidel a la Generalitat i per aquest motiu, al 1660, Felip IV suprimeix els privilegis del mateix sobre el govern de l'orde de Montesa, el prior del qual era un monjo designat per l'abat de Santes Creus des de la fundació de l'orde militar el 1319 per Jaume II. Ja al segle XVIII, el monestir fou favorable a l'arxiduc Carles d'Àustria durant la Guerra de Successió, motiu pel qual, en acabar aquesta amb el triomf borbònic, el monestir fou objecte de represàlies per part de Felip V. Durant aquest període de decadència, s'observa una important revifalla cultural. En aquesta centúria, destaquen les millores arquitectòniques dutes a terme pels abats Huguet, Padró i Llord. Santes Creus també patí les conseqüències de la desamortització i l'exclaustració, però, en aquest cas, el monestir no es recuperà per al monacat i, actualment, és un monument artístic.

Pel que fa a la branca femenina de l'orde, igual com passà amb d'altres ordes monàstics, la inclusió d'una branca femenina a l'orde cistercenc, fou llarga i complexa⁴². L'arribada de monjos a Cîteaux, provoca que moltes de les seves familiars també volguessin abraçar la vida monàstica cistercenca, i per això, es fundarà el monestir femení de Jully, controlada per l'abadia de Molesme. Jully, però, no és un monestir cistercenc tot i seguir la seva mateixa filosofia.

⁴¹ Una crònica d'aquesta oposició i de la posterior inclusió de Santes Creus a la Congregació es pot trobar a FORT I COGUL, EUFEMIA, "La Congregació setcentista dels monestirs cistercencs de la Corona d'Aragó i Santes Creus", *Analecta Sacra Tarraconensia*, 41 (1968), pàgines 373-433.

⁴² La bibliografia bàsica que es pot consultar sobre la inclusió de les dones a l'orde cistercenc, així com als ordes monàstics en general, es troba a les històries de l'orde cistercenc que hem anat remarcant així com també als llibres següents: BERLIOZ, JACQUES, *Moines et religieux au Moyen Âge*, Paris, Éditions du Seuil, 1994. HENRIET, PATRICK i LEGRAS, ANNE-MARIE (eds.), *Au cloître et dans le monde. Femmes, hommes et sociétés (Xie-Xve siècles). Mélanges en l'honneur de Paulette L'Hermite-Leclercq*, Paris, Presses de l'Université de Paris-Sorbonne, 2000. PARISSE, MICHEL, *Les nonnes au Moyen Age*, Le Puy, Christine Bonneton, 1983.

A Jully fou monja la germana de Sant Bernat, Santa Humbelina⁴³. Dit monestir té un paper destacat en la fundació de Tart⁴⁴, el primer monestir femení cistercenc. Aquest es funda prop de l'abadia de Cîteaux, amb l'aquiescència d'Esteve Harding i el suport econòmic de la pujant família local Vergy i concretament, d'una de les filles de la mateixa, Élisabeth, el 1121⁴⁵.

A partir del segle XII, la branca femenina del Cister s'anà desenvolupant i s'expandí paral·lelament a la branca masculina però la seva plena incorporació a l'orde hagué d'esperar fins al segle XIII⁴⁶. Anteriorment, havien sorgit molts monestirs femenins i comunitats femenines desitjoses de ser acceptades dins de l'orde, que visqueren a l'ombra de monestirs cistercencs masculins i que no aconseguiren res més que silenci per part de les autoritats de l'orde. Aquest silenci es trencà amb anterioritat a 1213, any de la plena incorporació de la branca femenina al Cister, però sempre amb el no com a resposta⁴⁷. A partir d'aquell any, l'annexió a l'orde és un fet i el Capítol General de l'orde dicta les normes per les quals s'hauran de regir els monestirs femenins cistercencs. Aleshores, les abadies femenines, dotades de plena personalitat jurídica, queden sota l'empara d'un monestir masculí que exerceix sobre l'abadia femenina la paternitat, tot i que no en fos el fundador. El 1251, davant l'allau d'afiliacions de comunitats femenines a l'orde, el Capítol General va demanar al Papa Innocenci IV⁴⁸ que no els obligués a acollir més monestirs femenins.

⁴³ Santa Humbelina quan va anar a veure el seu germà a Claravall va convertir-se a una vida millor. Al cap de dos anys, amb el consentiment del seu espòs, va ingressar a la comunitat de Jully per les dates en què el seu germà i companys ingressaven a Cîteaux. Cap al 1128, arribà a ser la priora del monestir. Va deixar aquesta vida abans de l'any 1136. FUGUET SANS, JOAN i PLAZA ARQUÉ, CARME, *El Cister. El patrimoni dels monestirs catalans a la Corona d'Aragó*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1998, pàgina 27. LEKAI, LOUIS J., *Los cistercienses. Ideales y realidad*, Barcelona, Herder, 1987, pàgina 449. "Beata Humbelina, monja", *Propi de la Litúrgia de les Hores per a l'Orde Cistercenc*, Poblet, Monestir de Poblet, 1991, pàgina 42.

⁴⁴ VEYSSIÈRE, LAURENT, "Cîteaux et Tart, fondations parallèles", BARRIÈRE, BERNARDETTE i HENNEAU, MARIE-ÉLIZABETH (dirs.), *Cîteaux et les femmes* (actes del col·loqui, Royaumont, novembre de 1998), París, Créaphis, 2001, pàgines 179-190. CROIX BOUTON, JEAN DE LA; CHAUVIN, BENOÎT i GROSJEAN, ELISABETH, "L'abbaye de Tart et ses filiales au Moyen Age", CHAUVIN, BENOÎT (coord.), *Mélanges à la mémoire du Père Anselme Dimier*, Arbois, Benoît Chauvin, 1982-1984, volum II, pàgines 19-61.

⁴⁵ VEYSSIÈRE, LAURENT, *Op. cit.*, pàgina 189.

⁴⁶ CHAUVIN, BENOÎT, "L'intégration des femmes à l'Ordre de Cîteaux au XIIe. Siècle, entre hauts de Meuse et rives du Léman", BARRIÈRE, BERNARDETTE i HENNEAU, MARIE-ÉLIZABETH (dirs.), *Op. cit.*, pàgines 193-211.

⁴⁷ CHAUVIN, BENOÎT, *Op. cit.*, pàgina 195.

⁴⁸ El Papa Innocenci IV era el cardenal Sinibald Fieschi, escollit com a Papa el 1243, a la mort el 1241 del seu predecessor Celestí IV. Havia estat professor de dret canònic a Bolonya i home de confiança dels dos Papes anteriors. Seguint l'estela dels mateixos, Innocenci IV va lluitar contra l'emperador germànic i contra els infidels. Del seu Pontificat, destaquen també el concili de Lyon i la croada. El Papa morí el 1254. CASTELLA, GASTON, *Historia de los Papas. Tomo I: Desde San Pedro hasta la Reforma Católica*, Madrid, Espasa-Calpe, 1970, pàgines 174-177.

El Papa ho aprovà amb la butlla *Paci et tranquillitati vestrae*⁴⁹. La branca femenina del Cister patí les mateixes vicissituds que la branca masculina però també aconseguí sobreviure majoritàriament fins a l'actualitat⁵⁰.

A Espanya el primer monestir femení cistercenc que es fundà fou Tulebras (Navarra)⁵¹. Aquest monestir depenia de Lum-Dieu o Fabas, que al seu temps, depenia de Tart i observava la reforma cistercenc tot i no ser admés encara en l'orde cistercenc. És la casa mare d'altres monestirs femenins que sorgiran per tot el nord peninsular, com Perales, Gradefes, Cañas, Trasobares, las Huelgas⁵², Marcilla, Cambrón i el monestir que estudiem, Vallbona⁵³. Alguns d'aquests tenien una experiència prèvia, en el marc del benedictinisme o de l'eremitisme, com és el cas de Vallbona, tot i que després es refundaren sota l'influx i l'empara cistercencs⁵⁴. Existiren també, però, monestirs cistercencs femenins peninsulars que nasqueren sense vinculació amb Tulebras, com és el cas de Pantón, Moreira o Dueñas, entre d'altres. Aquests enllaçaren amb la reforma cistercenc per la seva relació amb monestirs masculins cistercencs propers⁵⁵. La majoria d'aquests monestirs, al seu temps, foren cases mare i fundaren altres cenobis cistercencs femenins en la seva zona d'influència.

⁴⁹ SPREADICO, ROSARIO, "El lugar de la mujer en la familia cisterciense", *Cistercium. Revista cisterciense*, 213 (1998), pàgines 1039-1040.

⁵⁰ DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 13, pàgines 492-496. DIVERSOS AUTORS, *Los cistercienses*, Vic-en-Bigorre, MSM, 2005 (1998), pàgines 80-85. DIVERSOS AUTORS, *Los cistercienses*, Vic-en-Bigorre, MSM, 2005 (1998), pàgines 80-85. GONZALVO BOU, GENER i SANS TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Vallbona, guia histórico-artística*, Lleida, Milenio, 1988, pàgines 13-16.

⁵¹ Caveró data la fundació de Tulebras el 1147 i Casas Castells i Masoliver el 1157. CASAS CASTELLS, ELENA, "Ayer y hoy en los monasterios femeninos: datos para un estudio bibliográfico", *Cistercium. Revista cisterciense*, 217 (1999), pàgines 813-814. CAVERO DOMÍNGUEZ, GREGORIA, "Implantación y difusión del Císter femenino hispano en el siglo XII", *Cistercium, revista cisterciense*, 217 (1999), pàgines 796-797. MASOLIVER, ALEJANDRO, "Las monjas y los monasterios femeninos en el Císter catalán", *Cistercium. Revista cisterciense*, 213 (1998), pàgina 1131.

⁵² Els monestirs cistercencs femenins de Castella i Lleó han estat molt estudiats. S'han treballat, però, sobretot des de l'òptica de la història de l'art o des de la història medieval. Entre aquells monestirs, destaca, sens dubte, el monestir de las Huelgas de Burgos, que fou el més important de la zona i, per tant, el que ha estat més ben estudiat. En destacarem, però, un dossier dedicat a la seva història, especialment als seus orígens, fundació, documents fundacionals, supremacia o espiritualitat entre d'altres temes tractats, de la revista *Cistercium*. ALONSO ABAD, MARIA PILAR, "Santa Maria la Real de las Huelgas de Burgos. Historia y arte de un monasterio real", *Cistercium, revista monástica*, 240 (2005), pàgines 973-984. DIVERSOS AUTORS, "Número especial dedicado al VIII Centenario de la fundación de Santa Maria la Real de las Huelgas – Burgos", *Cistercium, revista monástica*, 173 (juliol-desembre de 1987). LIZOAIN GARRIDO, JOSÉ MANUEL, *El monasterio de las Huelgas de Burgos. Historia de un señorío cisterciense burgalés, siglos XII y XIII*, Burgos, J. M. Garrido Garrigo, 1988. YARZA LUACES, JOAQUÍN (comissari), *Vestiduras ricas. El monasterio de las Huelgas y su época (1170-1340)*. [Exposició realitzada al Palacio Real de Madrid del 16 de març al 19 de juny de 2005], Madrid, Patrimonio Nacional, 2005.

⁵³ CAVERO DOMÍNGUEZ, GREGORIA, *Op. cit.*, pàgines 797-798.

⁵⁴ CAVERO DOMÍNGUEZ, GREGORIA, *Op. cit.*, pàgines 801 i 810-812.

⁵⁵ CAVERO DOMÍNGUEZ, GREGORIA, *Op. cit.*, pàgines 798-799.

A Catalunya, el cenobi cistercenc femení més important és el de Vallbona, tot i que prèviament ja existien els monestirs de Valldemaria (1159)⁵⁶ i Cadins (1169)⁵⁷. Valldemaria és un monestir fundat a Maçanet que el 1492 és abandonat. Cadins és una fundació de Valldemaria a Sant Feliu de Cadins. Posteriorment, el 1492, el monestir és traslladat al Mercadal, on es manté fins el 1936⁵⁸. El 1944, el monestir de Cadins es traslladà a Salt i, el 1980, a Sant Medir. En l'actualitat, aquest monestir ha desaparegut i la comunitat ha passat a formar part de la comunitat monàstica de Valldonzella.

Mapa amb la ubicació de Vallbona a Catalunya.
Font: ICC.

El monestir cistercenc femení de Santa Maria de Vallbona està situat a la comarca de l'Urgell, a Catalunya.

La seva fundació fou atípica en relació amb el que és corrent dins de dit orde ja que no es fundà a partir del sistema de la casa mare i la filla sinó que aparegué a partir d'una comunitat d'eremites que vivien a la zona⁵⁹.

A part d'aquest tret distintiu, els orígens del monestir i els primers anys d'història del mateix han suscitat un gran debat entre els historiadors que han tractat el tema. Aquests no s'han posat d'acord en quina s'ha de considerar la data fundacional de Santa Maria de Vallbona, ja que els documents conservats permeten lectures diferents dels fets⁶⁰.

⁵⁶ FUGUET SANS, JOAN i PLAZA ARQUÉ, CARMÉ, *El Cister. El patrimoni dels monestirs catalans a la Corona d'Aragó*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1998, pàgines 121-122. PUIGDEVALL I DIUMÉ, NARCÍS, *Història de la comunitat cistercenca de Cadins (1169-1992)*, Girona, Diputació de Girona, 1992, pàgines 23-33. ZARAGOZA PASCUAL, ERNEST, *Op. cit.*, pàgines 235-236.

⁵⁷ BADIA-HOMS, JOAN, "Sant Feliu de Cadins i l'arquitectura cistercenca", *Revista de Girona*, 155 (1992), pàgines 74-81. FUGUET SANS, JOAN i PLAZA ARQUÉ, CARMÉ, *Op. cit.*, pàgines 122-123. MASOLIVER, ALEJANDRO, *Op. cit.*, pàgina 1131. PUIGDEVALL I DIUMÉ, NARCÍS, *Història de la comunitat cistercenca de Cadins (1169-1992)*, Girona, Diputació de Girona, 1992. PUIGDEVALL I DIUMÉ, "Miscel·lània de Cadins", *Revista de Girona*, 155 (1992), pàgines 68-72. ZARAGOZA PASCUAL, ERNEST, *Op. cit.*, pàgines 55-56.

⁵⁸ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Catalunya cistercenca: petit intent de localització dels cenobis cistercencs catalans*, Barcelona, s.n., 1967.

⁵⁹ MASOLIVER, ALEJANDRO, *Op. cit.*, pàgines 1132-1133.

⁶⁰ Destaquen, entre d'altres estudis, i per ordre cronològic d'edició dels mateixos, els de CARBONELL, PERE MIQUEL, *Chronica de Espanya fins aci no diualgada: que tracta dels nobles e inuictissims reys dels gots, y gestes de aquells y dels co[m]tes de Barcelona e reys de Arago...*, Barcelona, Impresa per Carles Amorós, 1547, Fol. LVI; BEUTER, PERE ANTON, *Coronica general de toda España y especialmente del reyno de Valencia: donde se tratan los estraños acontecimientos que del diluvio de Noe hasta los tiempos del rey don Iayme de Aragon...*, Valencia, en casa de Pedro Patricio Mey, 1604; PUJADES, JERONI, *Coronica universal del Principat de Cathalunya...*, Barcelona, Impr. Jeroni Margarit, 1609. PUJADES, JERONI, *La Coronica de Cataluña: que contiene sus primeros pobladores, naciones diversas que le imbadieron en diversos tiempos, reyes y condes que le governaron, fundadores de sus ciudades, villas, lugares, templos y monasterios, leyes, costumbres y religión que con diversidad han observado sus naturales en diferentes tiempos, desde la primera población hasta la predicación del Evangelio y los demás posteriores memorables sucessos*, Barcelona, Impr. Mateu Barceló, 179-; PLEYAN DE PORTA, JOSEP, "Monestir de Vallbona", en PLEYAN DE PORTA, JOSEP i RENYÉ VILADOT, FREDERIC, *Album històrich, pintoresch y monumental de Lleyda y sa provincia*, Lleida,

En estudiar la historiografia generada sobre el monestir de Vallbona en la nostra investigació precedent⁶¹, vam mostrar el gran interès que el tema ha generat entre els historiadors del monestir. La nostra conclusió fou que dits historiadors havien dedicat moltes investigacions i pàgines a demostrar la seva pròpia tesi sobre els orígens del monestir tot descuidant la història posterior.

Com la nostra intenció és mostrar el punt de partida del monestir, no ens endinsarem en aquesta qüestió tan espinosa de la historiografia del monestir i només en destacarem els fets contrastats i acceptats per tots els estudiosos.

En relació al debat, indicarem que la comunitat de Vallbona celebra la data de 1157. Així el 1957 es celebraven els 800 anys⁶² mentre que al 2007, commemoraven el 850è aniversari. En aquesta data està documentada la presència de vida monàstica a la zona de Vallbona.

Estampa de Josep Sol Torrens, 1880; MORERA LLAURADÓ, EMILI, *Tarragona cristiana: historia del arzobispado de Tarragona y del territorio de su provincia*, Tarragona, Est. Tip de F. Arís e Hijo, 1898; ALBI, EL BARÓ D', "Una visita al Monasterio de Vallbona", *Boletín Arqueológico*, 17 (1905), pàgines 481-488; BERGADÀ I SOLÀ, RAMON, *Memoria histórica de Nuestra Señora del Tallat y disertación histórica sobre el origen y devoción del pueblo de Vallbona a la Santísima Virgen del Tallat con dos poesías alusivas al mismo tema*, Lleida, Imp. Mariana, 1906; AULÈSTIA I PIJOAN, ANTONI, "Monestir de Santa Maria de Vallbona de les Monges", AULÈSTIA I PIJOAN, ANTONI, *Estudis historichs. Monografies, discursos, articles*, Barcelona, La Il·lustració Catalana, 1908, vol. II, pàgines 183-200; BERGADÀ, FRANCESC, *El real monasterio cisterciense de Santa Maria de Vallbona de las Monjas*, Barcelona, Llibreria Francisco Puig, 1928; LLADONOSA PUJOL, JOSÉ, *El real Monasterio de Santa Maria de Vallbona*, Lleida, La Editorial Leridana, 1957; PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, "L'expansió monàstica femenina a Catalunya durant els segles XII i XIII. Anàlisi del fenomen dins el context de la història de l'espiritualitat", *Analecta Sacra Tarraconensia*, 45 (1972), pàgines 3-25; PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, "El monasterio cisterciense de Vallbona. Crónica de Miguel-Ramón Zapater", *Hispania Sacra*, 29 (1976), pàgines 417-428; PASQUAL, JAIME, *Carta del P. D. Jaime Pasqual canónigo premostratense de Bellpuig de las Avellanas al M. I. S. Marqués de Capmany*, Seu d'Urgell, Consell Comarcal d'Urgell, 198- (primera edició de 1837); GONZALVO BOU, GENER i SANS TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Vallbona, guia histórico-artística*, Lleida, Milenio, 1988; PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990; ROVIRA SORIANO, JORDI, *Els orígens de Vallbona de les Monges en un manuscrit de la Biblioteca Nacional de París*, Tarragona, Delegació a Tarragona de la Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i Vexil·lologia, 1991; PETIT, NÚRIA, "Estudi de les fonts documentals que informen sobre els orígens, la fundació i els primers temps del monestir cistercenc de Vallbona", *Urtx. Revista Cultural de l'Urgell*, 14 (2001), pàgines 83-116; SANS TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Precedents i orígens del monestir de Santa Maria de Vallbona (1154-1185)*, Lleida, Pagès, 2002 i GONZALVO BOU, GENER, *Breu història del monestir de Vallbona*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2003 entre d'altres.

⁶¹ CUSÓ SERRA, MARTA, *Aproximació bibliogràfica al monacat femení català al segle XVIII. El cas de Santa Maria de Vallbona* (Treball de recerca de doctorat dirigit per la doctora Montserrat Jiménez Sureda i llegit el 4 de setembre de 2006 al Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona, davant el tribunal format pels doctors Ignasi Fernández Terricabras, Jordi Figuerola Garreta i Josep Maria Sans Travé. Qualificació: Matrícula d'Honor).

⁶² Aquesta commemoració va donar lloc a la publicació dels treballs següents: HERMANDAD DEL MONASTERIO CISTERCIENSE DE SANTA MARIA DE VALLBONA, *Memoria correspondiente a los años 1957-1958*, Abadía de Vallbona, Cervera, C. Rossich, 1960; LLADONOSA PUJOL, JOSÉ, *El real Monasterio de Santa Maria de Vallbona*, Lleida, La Editorial Leridana, 1957 i VILARRUBIAS SOLANES, FELIO A., *Crónica del VIII centenario de la fundación del Real Monasterio del Cister de Santa Maria de Vallbona, 1157-1957*, Poblet, Imp. Monástica de Poblet, 1959.

La data de 1157 commemorada correspon a la donació d'unes terres a Cèrvoles que feu el comte Ramon Berenguer IV a l'eremita Ramon de Vallbona⁶³ perquè hi construís un monestir regit per la regla de sant Benet. Posteriorment, l'eremita traslladà el seu centre monàstic cap al sud per la proximitat amb Poblet.

La data de la fundació s'ha d'ubicar als anys 70 del segle XII, quan es produí la fundació del monestir pròpiament dita i la posterior annexió de Vallbona a l'orde del Cister⁶⁴. En la cerca d'aquesta data exacta, els historiadors encara no han unificat els seus criteris.

Com ja hem indicat, el monestir neix d'una agrupació d'eremites, agrupats entorn a Ramon d'Anglesola o de Vallbona. Aquesta era mixta fins que, a mitjans del segle XII, els homes marxen i en resten només les dones, que demanaran l'afiliació a l'orde cistercenc.

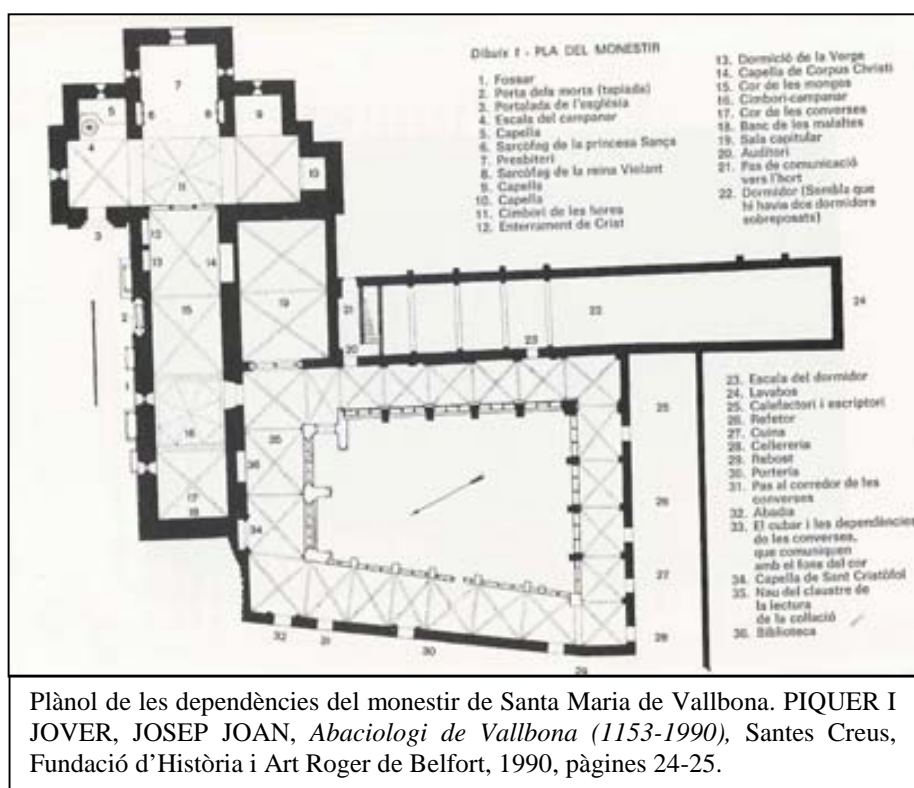
⁶³ Ramon de Vallbona fou un eremita que és considerat el fundador del monestir de Santa Maria de Vallbona pels historiadors del monestir. Tot i que els primers historiadors el van anomenar Pere, actualment, hi ha consens entre els estudiosos sobre el fet que l'eremita fundador es deia Ramon i no pas Pere. Sobre la seva biografia, tenim diversos escrits hagiogràfics que ens presenten un eremita, home de santa vida, que vivia a la zona de Siurana abans de ser aquesta recuperada pels cristians. La seva fama s'estengué i aviat tingué molts seguidors eremites com ell. Aquests formaren grups que evolucionaren progressivament cap al monaquisme, com és el cas de Vallbona. Molts historiadors l'anomenen Ramon d'Anglesola, com si l'eremita formés part de la nobiliària família d'Anglesola. Segons Piquer i Jover, l'origen d'aquest error podria haver estat l'apropiació que les posteriors abadeses de la casa d'Anglesola feren de la figura del fundador del monestir, ja que no hi ha documentació que confirmi aquesta pertinença. Sans Travé afegeix a aquesta apreciació la voluntat de prestigiar el fundador del monestir ennoblint-lo, fet usual a l'edat mitja. Alguns dels historiadors del monestir que caigueren en aquest error foren Zapater, el pare Pasqual, el baró d'Albi, els germans Bergadà o Eduard Toda, com els més destacats. ALBI, EL BARÓ D', "Una visita al Monasterio de Vallbona", *Boletín Arqueológico*, núm. 17, 1905, pàgines 481-488. BERGADÀ I SOLÀ, RAMON, *Memoria histórica de Nuestra Señora del Tallat y disertación histórica sobre el origen y devoción del pueblo de Vallbona a la Santísima Virgen del Tallat con dos poesías alusivas al mismo tema*, Lleida, Imp. Mariana, 1906. BERGADÀ, FRANCESC, *El real monasterio cisterciense de Santa Maria de Vallbona de las Monjas*, Barcelona, Llibreria Francisco Puig, 1928. CUSÓ SERRA, MARTA, *Aproximació bibliogràfica al monacat femení català al segle XVIII. El cas de Santa Maria de Vallbona* (Treball de recerca de doctorat dirigit per la doctora Montserrat Jiménez Sureda i llegit el 4 de setembre de 2006 al Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona, davant el tribunal format pels doctors Ignasi Fernández Terricabras, Jordi Figuerola Garreta i Josep Maria Sans Travé. Qualificació: Matrícula d'Honor). PASQUAL, JAIME, *Carta del P. D. Jaime Pasqual canónigo premostratense de Bellpuig de las Avellanas al M. I. S. Marqués de Capmany*, Seu d'Urgell, Consell Comarcal d'Urgell, 198- (primera edició de 1837). PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, "El monasterio cisterciense de Vallbona. Crónica de Miguel-Ramón Zapater", *Hispania Sacra*, número 29, 1976, pàgines 417-428. ROVIRA SORIANO, JORDI, *Op. cit.* SANS TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Precedents i orígens del monestir de Santa Maria de Vallbona (1154-1185)*, Lleida, Pagès, 2002, pàgines 12-13. SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual. Primera història de Vallbona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002, pàgines 49, 147-148, 174-177, 189-192 i 201-207. "Lo procés de Vallbona", a TODA, EDUARD, *Estudis Pobletans*, Tarragona, Real Societat Arqueològica, 1925, pàgines 41-66.

⁶⁴ GONZALVO BOU, GENER i SANS TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Vallbona, guia histórico-artística*, Lleida, Milenio, 1988, pàgines 19-22.

Per aconseguir-ho, arriben un grup de monges del monestir de Tulebras, comandades per Òria Ramírez⁶⁵, que serà la primera abadessa cistercenca de Vallbona.

Per tant, el ball de xifres al que fem referència, es troben en el marge d'uns vint anys de la segona meitat del segle XII, en els quals hi ha referències documentals a la comunitat monàstica de Vallbona.

A partir d'aquell moment, el monestir com a tal comença a construir-se⁶⁶ i, gràcies a donacions de papes, reis, nobles i altres protectors que destacarem en l'apartat dedicat a l'estatut jurídic del monestir, creixen la comunitat, la seva base econòmica i la seva reputació dins del món monàstic català, fins a arribar a convertir-se en el monestir femení més important de la Corona catalano-aragonesa, segons Piquer i Jover⁶⁷.

⁶⁵ Sobre aquesta primera abadessa cistercenca del monestir, Òria Ramírez, no tenim gaires més dades, a part del que ja s'ha exposat. Sembla ser que el seu abadiat durà uns quatre anys però tampoc no es pot assegurar la seva cronologia. Sobre els seus orígens socials, alguns historiadors del monestir l'han convertida en membre de la família reial navarresa, com Ramon Bergadà a *Memoria històrica de Nuestra Señora del Tallat y disertación històrica sobre el origen y devoción del pueblo de Vallbona a la Santísima Virgen del Tallat con dos poesías alusivas al mismo tema* (1906) o Ceferí Rocafort en l'apartat sobre la província de Lleida de la *Geografía general de Catalunya* dirigida per Francesc Carreras Candi (1909). Actualment, la tesi de la pertinença d'Òria a la família reial de Navarra és posada en entredit pels historiadors del monestir, com Piquer i Jover. JOSEP JOAN PIQUER I JOVER, *Op. cit.*, pàgines 46-47.

⁶⁶ PETIT BORDES, NÚRIA, "Les etapes constructives del Reial Monestir de Santa Maria de Vallbona fins al 1392", *Urtx. Revista Cultural de l'Urgell*, 18 (2005), pàgines 63-92.

⁶⁷ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, Entrada "Vallbona de les Monges", *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana s. a., 1980, volum 15, pàgina 207. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, Entrada "Vallbona de les Monges, monestir de", *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana s. a., 1980, volum 15, pàgines 207-209.

Vallbona es converteix en un monestir exempt, és a dir, que depèn directament del Papat, del qui rebrà nombrosos privilegis, que analitzarem en un altre punt d'aquest treball. La seva relació amb la monarquia farà que el monestir sigui comprat per la reina Sança⁶⁸, esposa del rei Alfons I⁶⁹, que el donarà a la comunitat. Gràcies a aquest fet, el monestir passarà a ser un reial monestir. A més, la reina Violant⁷⁰, esposa de Jaume I el Conqueridor⁷¹, demanarà ser enterrada al monestir, pel que aquest es convertirà en panteó reial albergant les restes de la reina i d'una de les seves filles, la princesa Sança⁷².

⁶⁸ La reina Sança (1154-1208) era la filla dels reis de Castella Alfons VII i de Riquilda de Polònia. Es va casar amb el rei Alfons I el Cast d'Aragó el 1174 a Saragossa. A la mort del seu marit, quedà com a tutora del seu fill Pere fins que aquest complí 20 anys. Un cop Pere fou coronat rei, Sança es va retirar al monestir de Sixena, que ella havia fundat, on morí. BLEIBERG, GERMÁN (dir.), *Diccionario de historia de España*, Madrid, Alianza Editorial, 1979, volum 3, pàgina 567.

⁶⁹ El rei Alfons el Cast (1152-1196) era fill de Ramon Berenguer IV i de Petronila d'Aragó. El seu pare morí sent ell menor d'edat, pel que la regència quedà en mans de Ramon Berenguer III de Provença, Guillem Ramon de Montcada i el bisbe de Barcelona, Guillem de Torroja. L'any després de la mort del seu pare, la seva mare li cedí Aragó i, per aquest motiu, serà el primer rei de la Corona catalano-aragonesa. El 1166, el comte de Provença morí sense descendència masculina, pel que Alfons inicià una llarga lluita amb el comte de Tolosa per aconseguir-lo. El 1172, heretà el comtat del Rosselló, pel que arribà a ser conegut com l'*emperador dels Pirineus*. La relació amb Castella fou amistosa i Alfons es casà amb una infanta castellana. Tot i això, es produïren conflictes per l'intent de reannexió de Navarra a Aragó. Va quedar lliure del vassallatge que devia al rei de Castella gràcies a diverses actuacions militars conjuntes i el 1179, ambdós reis signaren un tractat que marcava la línia divisòria entre els dos estats per a la reconquesta. Alfons va preparar l'annexió del comtat d'Urgell, va rebre el comtat de Pallars el 1198, va assentar les bases de la futura dominació a Sardenya i va intervenir en els assumptes de les repúbliques italianes. Fou enterrat a Poblet. BLEIBERG, GERMÁN (dir.), *Op. cit.*, volum 1, pàgines 145-146.

⁷⁰ Violant d'Hongria (1216-1251) era filla del rei Andreu II d'Hongria i de Violant de Courtenay i néta, per part de mare, de l'emperador llatí de Constantinoble, Pere de Courtenay (1235). Fou la segona esposa del rei Jaume I el Conqueridor des de 1235. Tingué una gran influència, també política, sobre el seu marit. Intentà beneficiar els seus fills i aconseguí que Jaume I dividís el seu regne entre tots els seus fills. Morí el 1251 a Salas i fou enterrada a Vallbona amb posterioritat, juntament amb la seva filla Sança seguint les seves disposicions testamentàries. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 84-86. SOLDEVILA, FERRAN, *Jaume I. Pere el Gran*, Barcelona, Vicens Vives, 1986 (1955), pàgines 17-21.

⁷¹ El rei Jaume I (1208-1276) era fill del rei Pere el Catòlic i de Maria de Montpeller. Fou criat per Simó de Montfort a Carcassona quan el seu pare morí el 1213. El Papa aconseguí que el nen restés sota l'empara del mestre del Temple, pel que fou portat a Montsó. Durant la seva minoria d'edat, governà com a procurador seu el comte Sanç de Provença. Els seus primers deu anys de regnat, foren anys de crisi, guerres i misèria, però un cop el jove Jaume comença veritablement a regnar, inicià un període d'expansió de la corona catalano-aragonesa. Va renunciar a Occitània i va acceptar la introducció de la Inquisició als seus territoris. Va conquerir les Balears, València i Múrcia i va participar en la novena croada. Es casà amb Elionor de Castella de la que es separà i després amb Violant d'Hongria. Com tingué molts fills, legítims i il·legítims, dividí el seu regne entre ells i aquesta política de partició va ser molt negativa per a l'evolució del regne. SOLDEVILA, FERRAN, *Op. cit.*, pàgines 1-82.

⁷² Sança era filla dels reis Jaume I el Conqueridor i Violant d'Hongria. Va dedicar la seva vida als pobres i morí a Jerusalem en una peregrinació. Fou enterrada a Vallbona, a la paret esquerra de l'absis de l'església del monestir, davant de la seva mare Violant. Vallbona havia d'acollir les restes mortals de dos altres membres femenins d'aquella família: Violant i Maria, germanes de Sança i filles de Jaume i Violant. La primera era reina de Castella pel seu matrimoni amb Alfons X el Savi però la seva voluntat testamentària de ser enterrada a Vallbona no fou duta a terme i fou enterrada a Roncesvalles, on va morir el 1300. Pel que fa a Maria, era monja en un convent de Saragossa i fou enterrada a San Salvador tot i haver deixat establert la seva voluntat de ser inhumada a Vallbona. GONZALVO BOU, GENER i SANS TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Vallbona, guia histórico-artística*, Lleida, Milenio, 1988, pàgines 26-27.

La relació amb la monarquia també comportarà la compra de la Baronia de Vallbona al 1380, gràcies al que l'abadessa de Vallbona passa a ser senyora jurisdiccional.

A l'època medieval, Santa Maria de Vallbona funda altres monestirs femenins cistercencs. Les seves filials són⁷³: Sant Hilari a Lleida (fundat abans de 1208 i traslladat posteriorment al Patrocini); Bonrepòs al Montsant (1210); Valldonzella a Barcelona (1237) i Gratia Dei o la Saidia a València (1268). A Vallbona també se li atribueixen les fundacions següents⁷⁴: Vallverd a la Noguera (1172); el Pedregal a Talladell; les Franqueses a Balaguer (1186) i la Bovera a Guimerà (fundat abans de 1195)⁷⁵. Altres historiadors inclouen més filials a aquest llistat. Però com veurem en el quadre sinòptic posterior, la majoria d'aquests monestirs són producte de trasllats dels monestirs citats anteriorment o fundacions de les pròpies filials de Vallbona. Zaragoza inclou els monestirs de Vallsanta (Guimerà) i Collsabadell⁷⁶ (Llinars del Vallès); Millaruelo Montbenet i dos monestirs de Valldaura, un a Berga i l'altre a Manresa i Fuguet i Plaza Santa Maria de Montsant, Vallsanta, Valldaura (a Olvan, a Manresa i a Berga) i Casbas (a Osca). Molts d'aquests monestirs tingueren una curta existència i en el moment de crear-se la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó, de la que tot seguit parlarem, a principis del segle XVII, només sobreviuen Casbas, la Saidia, Sant Hilari i Valldonzella.

Pel seu interès en un major coneixement de la història de Santa Maria de Vallbona, annexem un quadre sinòptic amb la informació més destacada de les filials del monestir estudiat i dos mapes d'ubicació de les mateixes.

⁷³ ZARAGOZA PASCUAL, ERNEST, *Op. cit.*, pàgines 50-51, 82, 107-108, 132-133, 169-170, 231-237 i 241-242.

⁷⁴ FUGUET SANS, JOAN i PLAZA ARQUÉ, CARME, *El Cister. El patrimoni dels monestirs catalans a la Corona d'Aragó*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1998, pàgina 143. MILLARUELO, MARIA PILAR, "Reseña histórica del nacimiento de los monasterios femeninos del Cister en España hasta el Concilio de Trento", *Schola caritatis, Cuadernos de vida monástica (órgano de la Federación de Monjas Cistercienses de España)*, 92 (juny-desembre de 1981), pàgines 71-76.

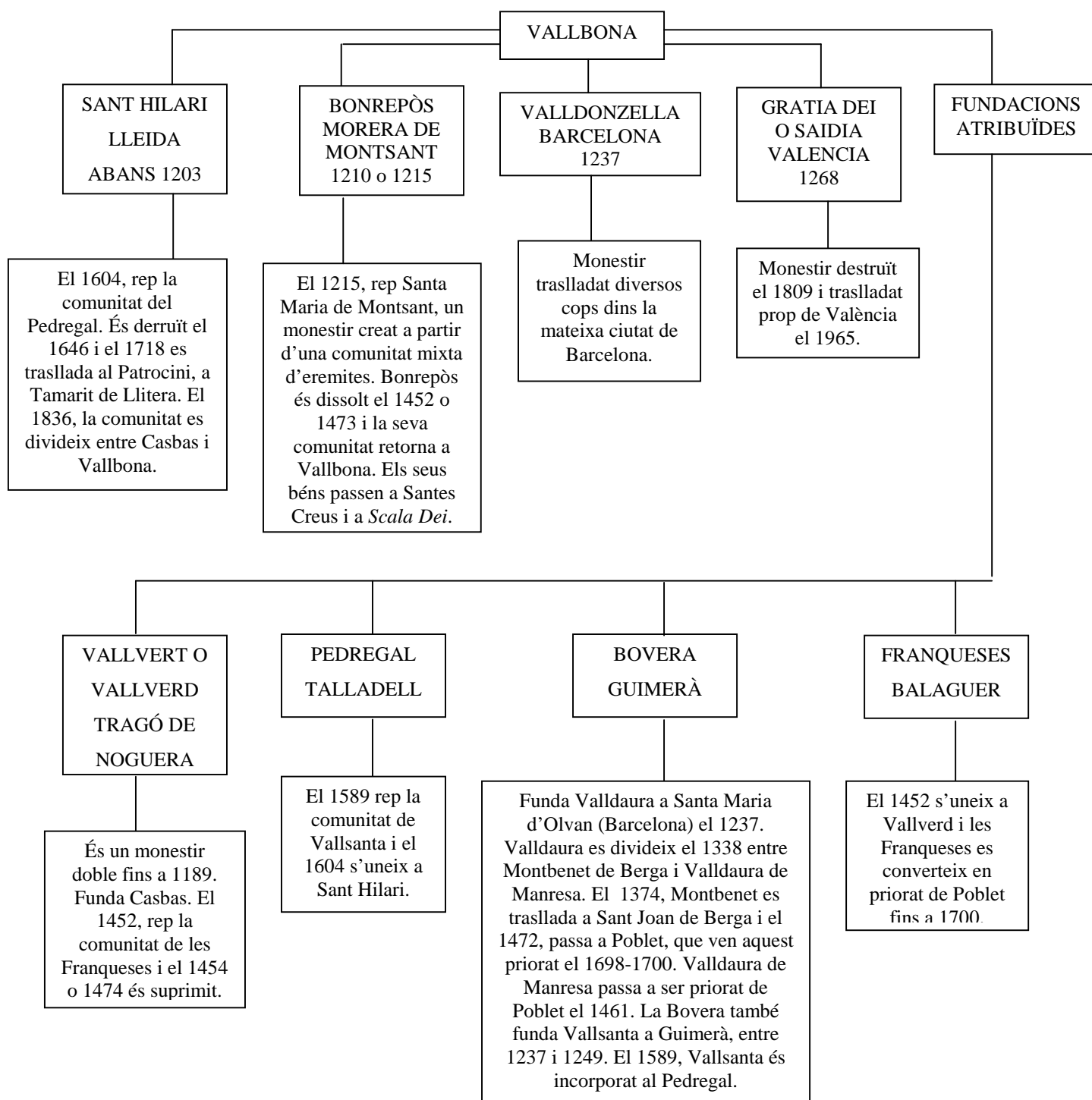
⁷⁵ GONZALVO BOU, GENER i SANS TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Op. cit.*, pàgines 87-88.

⁷⁶ Zaragoza li dóna a Collsabadell l'estatut de monestir filial de Vallbona en l'entrada sobre el monestir de Vallbona, però en l'entrada sobre Collsabadell, indica que fou una comunitat i no un monestir. Realment, Collsabadell fou una comunitat de cistercenques, però mai un monestir, creat a partir d'un grup de monges procedents de Vallbona que s'agruparen a la rectoria i a la parròquia de Collsabadell al segle XX (1977). Per aquest motiu, cap altre historiador té en compte Collsabadell com un monestir filial de Vallbona, ja que no arribà mai a ser una abadia plenament constituïda. CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, volum I, pàgina 571. ZARAGOZA PASCUAL, ERNEST, *Op. cit.*, pàgines 82 i 231-233.

Quadre sinòptic de les fundacions del monestir de Santa Maria de Vallbona.

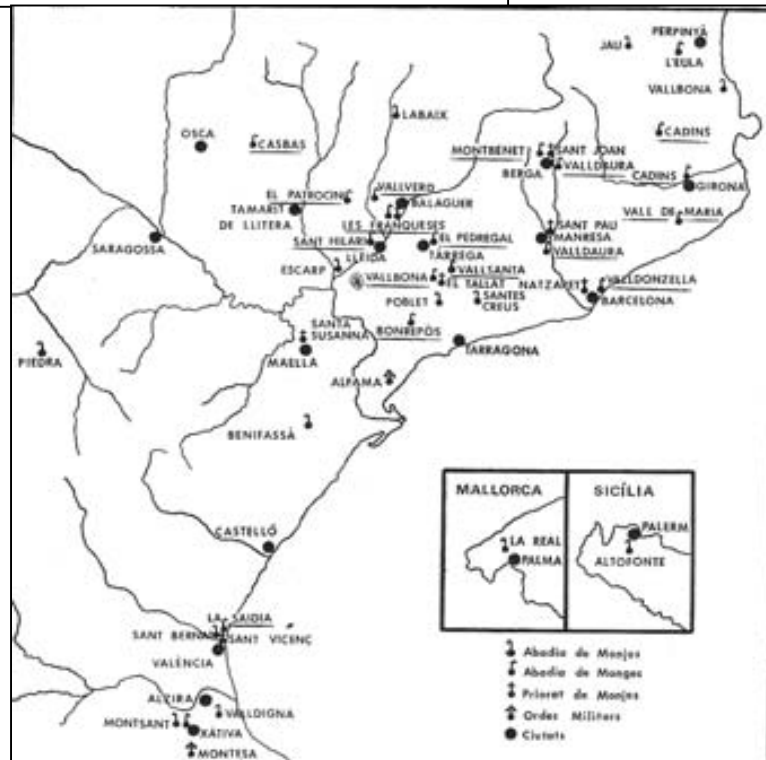
De cada filial, es destaca el seu nom, ubicació i data de fundació. I en una segona línia, informació de diversa índole sobre cada filial: trasllats, incorporacions, fundacions i desaparicions entre d'altres.

Informació extreta de FUGUET SANS, JOAN i PLAZA ARQUÉ, CARMÉ, *El Cister. El patrimoni dels monestirs catalans a la Corona d'Aragó*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1998, pàgina 143. GONZALVO BOU, GENER i SANS TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Vallbona, guia histórico-artística*, Lleida, Milenio, 1988, pàgines 87-88. MASOLIVER, ALEJANDRO, "Las monjas y los monasterios femeninos en el Cister catalán", *Cistercium. Revista cisterciense*, 213 (1998), pàgines 1131-1136. MILLARUELO, MARIA PILAR, "Reseña histórica del nacimiento de los monasterios femeninos del Cister en España hasta el Concilio de Trento", *Schola caritatis. Cuadernos de vida monástica (órgano de la Federación de Monjas Cistercienses de España)*, 92 (juny-desembre de 1981), pàgines 71-76. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Catalunya cistercenca: petit intent de localització dels cenobis cistercencs catalans*, Barcelona, s.n., 1967. ZARAGOZA PASCUAL, ERNEST, *Catàleg dels monestirs catalans*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, pàgines 82, 231-233 i 241.

Mapa amb els monestirs cistercencs catalans. Hem remarcat amb el subratllat Vallbona i les seves filials, excepte la Saldia de València. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Catalunya cistercenca: petit intent de localització dels cenobis cistercencs catalans*, Barcelona, s.n., 1967.

Mapa amb els monestirs cistercencs dels Països Catalans, marcats amb subratllat Vallbona i les seves filials. ALTISENT, AGUSTÍ, *Història de Poblet*, Tarragona, Abadia de Poblet, 1974, pàgina 110.

Posteriorment, el monestir entra en un període de decadència, generalitzat en la història del monacat però també aplicable a la societat del moment, ja que es produeix la guerra civil catalana⁷⁷ i la pesta negra⁷⁸ entre d'altres fets que provoquen dita decadència⁷⁹.

Ja a l'època moderna, Vallbona revifa gràcies, en part, als efectes del Concili de Trento (1545-1563)⁸⁰.

⁷⁷ La guerra civil catalana es desenvolupà entre els anys 1462 i 1472, finalitzà amb la caiguda de Barcelona i la capitulació de Pedralbes i coincidí en el temps amb la primera guerra remença. En aquest conflicte, s'enfrontaren la Generalitat i el Consell de Cent contra l'autoritarisme del rei Joan II. En aquesta guerra, l'abadessa vallbonina Aldonça de Caldes (1455-1468) va donar suport a la generalitat, pel que, quan els partidaris del rei (entre els que es comptaren els monestirs de Poblet i Santes Creus) ocuparen les terres de la Baronia, el monestir tingué molts problemes. L'abadessa aconseguí el 1468 un salconduit del rei per aconseguir que els seus seguidors no molestessin els vassalls del monestir. Una revolta instigada per Aldonça en el castell dels Omells, provocà la conquesta de dit terme per part de l'abat de Poblet. Aquest va voler retenir aquest feu, mentre que l'abadessa va lluitar per recuperar la seva jurisdicció sobre els Omells. Finalment, la comunitat femenina aconseguí recuperar aquest bastió defensiu de la seva Baronia el 1473 per un elevat preu monetari. GALOFRÉ, JORDI, *Documents de Catalunya. Recull de textos històrics*, Barcelona, Barcanova, 1990, pàgines 85-86. GONZALVO BOU, GENER i SANS TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Vallbona, guia històrico-artística*, Lleida, Milenio, 1988, pàgines 48-51. MARTÍNEZ RUÍZ, ENRIQUE; MAQUEDA, CONSUELO (coords.), *Atlas histórico de España (I)*, Madrid, Istmo, 2000, pàgina 132. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 164-166 i 169-170.

⁷⁸ L'epidèmia de pesta negra de 1348 és la més destacada d'una sèrie consecutiva d'epidèmies de pesta, iniciada el 1333, que varen delmar la població europea. Aquestes epidèmies, unides a males collites i fams, van provocar una gran davallada demogràfica. Per a molts estudiosos, aquesta és la base de la decadència catalana posterior. Al monestir de Vallbona no feren víctimes però sí que causaren estralls en la població de la Baronia, fet que repercutí negativament en l'economia monàstica. GALOFRÉ, JORDI, *Op. cit.*, pàgina 75. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 123, 136 i 152-153.

⁷⁹ GONZALVO BOU, GENER, *Breu història del monestir de Vallbona*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2003, pàgines 35-36.

⁸⁰ El concili de Trento (1545-1563) fou el XIXè. concili ecumènic celebrat per l'Església catòlica i és un dels concilis cabdals de l'Església. Durà 25 sessions dividides en tres etapes diferents i es convertí en el precedent legislatiu immediat de la legislació eclesiàstica posterior. Des de 1518, els protestants volen que es convoqui un concili. Davant de la divisió política de l'Imperi, Carles V va reclamar el 1536 al Papa Pau III (1534-1749) de realitzar-ne un. Es va intentar un acostament amb els protestants amb el Col·loqui de Ratisbona. Davant el fracàs d'aquesta opció, s'endegà el concili de Trento, on també hi foren convidats els protestants, tot i que no hi assistiren. La guerra que esclatà entre França i l'Imperi provocaren l'ajornament del concili, que no s'inicià fins el 1545. Finalment, a Trento, s'inaugurà aquesta assemblea que es convertí en una reunió de les autoritats eclesiàstiques més destacades del moment i que tingué un doble aspecte positiu: doctrinal i disciplinar. El concili legislà les bases de la Reforma catòlica així com també establí la doctrina a seguir a partir d'aleshores. El 1547, davant del risc d'una epidèmia, es va traslladar el concili a Bolonya. Després de diverses pròrrogues i la mort de Pau III, va ser Juli III (1550-1555) qui, davant els esdeveniments militars, va decidir retornar el concili a Trento, ciutat imperial, el 1551. Però aquesta nova etapa només durà fins a 1552. Novament suspès, els Papes Marcel I (1555) i Pau IV (1555-1559) no van reobrir les sessions. Finalment, el Papa Pius IV va continuar el concili el 1562 en una brillant i decisiva tercera etapa que durà fins a la conclusió del mateix el 1563. La darrera sessió fou la número 25, en la qual s'afrontà la reforma dels regulars. Però ja des del 13 de novembre, el primer president del concili, el llegat Morone, proposà la seva clausura, pel que el debat fou poc intens. BURUNAT, ISIDRE, *Història breu dels grans concilis*, Barcelona, Claret, 1987, pàgines 204-230. CRISTIANI, L., *Trento, volum XIX de FLICHE, AGUSTÍN i MARTÍN, VICTOR, Historia de la Iglesia de los orígenes a nuestros días*, València, EDICEP, 1976, pàgines 247-248. GONZALVO BOU, GENER i SANS TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Op. cit.*, pàgina 51. PALAZZINI, PIETRO (dir.), *Dizionario dei Concili*, Roma, Institut Joan XXIII, 1966, volum V, pàgines 383-403. Per saber-ne més JEDIN, HUBERT, *Historia del Concilio de Trento*, Pamplona, Editorial Gómez, 1972, 5 volums.

Tot seguint el decretat al capítol 5 de la darrera sessió de dit concili, la número XXV (3-4 de desembre de 1563, dedicada a la reforma dels regulars)⁸¹ es crea el poble de Vallbona de les Monges. En aquest capítol, s'estipulava que els monestirs femenins que estiguessin situats fora d'una ciutat i, per tant, exposats a malfactors, fossin traslladats a lloc segur. L'abadessa Estefania de Piquer⁸², va executar les ordenances de Trento d'una manera molt peculiar: va traslladar els veïns de Montesquiú a prop del monestir tot creant el poble de Vallbona de les Monges. D'aquesta manera, el monestir ja no resta isolat i ja no s'ha de traslladar a lloc segur.

Al segle següent, s'enceta el plet de la clausura, que enfronta el bisbe Francesc Virgili de Lleida amb el monestir entre 1601 i 1620, any de la mort del primer⁸³. El motiu del plet és l'observança de la clausura, ja que Virgili⁸⁴, seguint l'ordenat per Trento⁸⁵, utilitza mètodes violents per aconseguir-la. El problema fou que Virgili volgué imposar la clausura en un monestir que quedava fora de la seva jurisdicció, ja que Vallbona depenia directament de l'abat general de l'orde.

Aquest llarg i complicat plet inclou denúncies sobre la immoralitat de les monges, violacions de la clausura amb soldats reials per part del bisbe, excomunicació de les superiors del monestir, empresonaments i altres fets violents. Finalment, el monestir farà valer la seva dependència directa de l'abat de Cîteaux i amb l'ajut del mateix i del Papat, aconsegueix que Virgili hagi de retirar-se i que s'imposi una clausura amb la qual les monges se senten còmodes. Malgrat aquesta victòria per al monestir, el tema de la clausura restarà latent, trobant petjades del mateix encara al segle XVIII, com veurem.

⁸¹ BERNHARD, JEAN; LEFEBVRE, CHARLES i RAPP, FRANCIS, *L'èpoque de la Réforme et du Concile de Trente*, Paris, Cujas, 1989, pàgina 320.

⁸² Estefania de Piquer fou abadessa del monestir de Vallbona des de 1563 fins 1576. Succeí a Jerònima de Boixadors en el màxim càrrec del monestir. Fundà la confraria dels Juraments i fou la responsable de la despoblació de Montesquiú i el naixement del poble de Vallbona de les Monges. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 196-203.

⁸³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 217-218, 221-228 i 264-265 .

⁸⁴ La mostra d'un manament de compliment del bisbe de Lleida Virgili, datat de 1614 i ratificat pel Papa és el següent: BN, VE/214/10: PAPA PAU V, *Decreta edita per reuerendissimum D. Episcopum illerden., visitatorem apostolicum monasterii monialium Vallisbonae ordinis Cistercien & per sanctissimum D. N. parte citata, approbata & confirmata*, [s.l., s.n., s.a.].

⁸⁵ Com veurem detalladament en el capítol dedicat a la clausura d'aquest mateix treball, Trento donà una gran importància a la clausura de les monges. El decret 5, relatiu també a la clausura, es basava en la constitució *Periculoso* del Papa Bonifaci VIII. El concili ordenà als bisbes que apliquessin la clausura allà on havia estat abandonada i que la mantinguessin allà on s'hagués conservat. Ho havien de fer als monestirs femenins sotmesos a la seva jurisdicció ordinària i també com a comissionats de la Santa Seu en els monestirs que depenien directament del Papat, com és el cas de Vallbona. I si era necessari, havien de recórrer al poder secular. S'entenia per clausura la prohibició de sortir després de la professió excepte per una causa legítima aprovada pel bisbe, malgrat els privilegis i indults anteriors i també la prohibició de deixar entrar qualsevol persona aliena a la comunitat sense l'autorització del bisbe o del superior. BERNHARD, JEAN; LEFEBVRE, CHARLES i RAPP, FRANCIS, *Op. cit.*, pàgina 320.

Al 1616 es crea la Congregació⁸⁶ Cistercenca de la Corona d'Aragó⁸⁷, a la que pertanyerà el monestir de Vallbona i que segons Gonzalvo serà un nou factor de declivi per al mateix⁸⁸. Dita Congregació fou erigida amb la butlla *Pastoralis Officii*⁸⁹ del Papa Pau V (1605-1621)⁹⁰, datada del 19 d'abril de 1616. Amb ella, el Papa erigeix una congregació de l'orde cistercenc a Espanya formada pels monestirs cistercencs d'Aragó, Catalunya, València, Mallorca i Navarra⁹¹.

Així neix una Congregació autònoma que agruparà 16 monestirs masculins i 9 de femenins, entre els quals es trobarà Vallbona, dels regnes anteriorment anomenats.

Aquestes abadies seran regides per unes constitucions (aprovaes per l'abat general de Cîteaux el 1683) i per un vicari general, màxim càrrec de la Congregació, escollit en el Capítol de la mateixa Congregació i confirmat immediatament amb l'autoritat de tot l'orde, sense intervenció de l'abat general de Cîteaux ni del capítol general⁹². Gràcies a aquest fet, la Congregació va poder mantenir la seva trajectòria després de la supressió de la casa mare durant la Revolució Francesa.

⁸⁶ Una congregació és una unió de monestirs en un capítol amb potestat legislativa i amb constitucions pròpies. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 13, pàgines 492-498. DIVERSOS AUTORS, *Textos constitucionals de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó*, Valls, Abadia de Poblet, 1990, volum I, pàgines 31 i 37. QUINTÍN ALDEA VAQUERO, TOMÁS MARÍN MARTÍNEZ y JOSÉ VIVES GATELL (dirs.), *Diccionario de historia eclesiástica de España*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto Enrique Florez, 1972-1975 (4 volums).

⁸⁷ Un interessant estudi sobre dita Congregació i sobre el moviment congregacionista sorgit arreu d'Europa en un intent de descentralitzar l'orde, tot i que en deixa al marge els monestirs femenins, és ANDRÉS ROBRES, FERNANDO; BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, RAFAEL i CISCAR PALLARÉS, EUGENIO (eds.), GÓMEZ, TOMÁS, FRAY, *En reino extraño. La relación de la visita del Real Monasterio de Valldigna. Autobiografía, vida cotidiana y lucha política en la España de Carlos II*, València, Universitat de València. Servei de Publicacions, Mancomunitat de la Valldigna, 2008, pàgines 67-93.

⁸⁸ DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 13, pàgina 495. GONZALVO BOU, GENER, *Breu història del monestir de Vallbona*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2003, pàgines 43-44.

⁸⁹ ASV, Segretaria dei Brevi, 535: "1616. Paulus V. Aprilis. Secr. Brevi. 535", pàgines 126-137 i 142. MASOLIVER, ALEJANDRO, *Origen y primeros años (1616-1634) de la Congregación Cisterciense de la Corona de Aragón. Síntesis histórica y documentos*, Poblet, Abadia de Poblet, 1973, pàgines 307-316. Un resum en català d'aquesta butlla i per tant, la traducció del text llatí original que annexem, es pot trobar a DIVERSOS AUTORS, *Textos constitucionals de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó*, Valls, Abadia de Poblet, 1990, volum I, pàgines 181-189.

⁹⁰ El Papa Pau V era Camilo Borghese, advocat de carrera. Fou escollit successor de Lleó XI el 1605. Fou molt rigorós amb l'aplicació i observança del Concili de Trento. A partir de 1606, grans afers internacionals van reclamar la seva atenció: el conflicte amb Venècia, la persecució dels catòlics a Anglaterra durant el regnat del rei Jaume I, l'expansió del galicanisme a França, el conflicte religiós a Alemanya i els inicis de la Guerra dels Trenta Anys (1618-1648). El Papa fou un destacat reformador i el seu pontificat fou gloriós. Morí el 1621. CASTELLA, GASTON, *Historia de los Papas. Tomo II: Desde la Reforma Católica hasta León XIII*, Madrid, Espasa-Calpe, 1970, pàgines 80-86.

⁹¹ RABORY, JOSEP, *Documents sur la Congrégation d'Aragon de l'ordre de Cîteaux*, Ligugé (Viena), Imprimerie E. Aubin, 1914, pàgina 14.

⁹² DIVERSOS AUTORS, *Textos constitucionals de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó*, Valls, Abadia de Poblet, 1990, volum I, pàgina 37.

La inclusió dels tres grans monestirs cistercencs catalans, Poblet, Santes Creus i Vallbona, a dita Congregació fou conflictiva ja que aquestes abadies no hi volien pertànyer. Els motius fonamentals de la seva negativa eren la pèrdua d'autonomia que aquest fet suposava; la seva submissió a les abadies aragoneses, més humils⁹³; l'elecció en base a una terna externa dels abats; la conversió d'aquest càrrec de vitalici a quadriennal i la pèrdua dels drets que, com a cases mare, tenien sobre els seus monestirs filials⁹⁴. Però tot i que en foren contraris i recelosos, van ser obligats a ingressar-hi.

L'entrada de Vallbona a la Congregació no fou tant dura com la dels seus germans masculins ja que es va poder mantenir l'abadiat vitalici. Tot i això, la pertinença a la Congregació, suposa unes despeses annexes per a Vallbona ja que, igual que la resta de monestirs, ha de contribuir al finançament de la mateixa, excepte el Col·legi d'Osca⁹⁵.

La càrrega econòmica a la que haurà de fer front Vallbona, en comparació amb d'altres monestirs femenins, és destacada. Com les despeses es reparteixen segons el poder adquisitiu de cada monestir, Vallbona ha de pagar 560 escuts cada quatre anys, dels quals 200 són per als visitadors i la resta pel vicari general i una contribució de 10 escuts de plata (40 lliures barcelonines)⁹⁶ cada any al Capítol General de l'orde. Aquesta segona aportació és elevada en relació als altres monestirs, ja que només Poblet, Casbas i Trasobares paguen el mateix que Vallbona, mentre que la resta de monestirs masculins paguen entre 5 i 8 escuts i els femenins, entre 2 i 6⁹⁷. Per tant, les diferències entre els diversos monestirs que conformen la Congregació són importants.

I a finals del segle XVII, Vallbona s'enfronta a un segon gran plet, en aquest cas el plet de la paternitat iniciat per Poblet, en propugnar aquest darrer la seva paternitat directa sobre el monestir femení. Vallbona es defensa demostrant que Poblet no el va fundar i finalment, farà valer la seva dependència de l'abat general de l'orde⁹⁸. El plet acabà sent favorable a Vallbona després d'alguns anys molt difícils i de fets molt negatius per ambdós monestirs, sobretot a nivell econòmic.

⁹³ GONZALVO BOU, GENER, *Op. cit.*, pàgina 44.

⁹⁴ GONZALVO BOU, GENER i SANS TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Op. cit.*, pàgines 55-57.

⁹⁵ AMP, I-36: 1717, maig, 3. "Cuentas de lo que cada uno de los monasterios de la Congregación Cisterciense de la Corona de Aragón y Navarra entregan al Rmo. Pe. Don fray Anselmo La Peña, su secretario, para los gastos de dicha Congregación y su colegio de Huesca".

⁹⁶ MASOLIVER, ALEJANDRO, *Op. cit.*, pàgines 223-224.

⁹⁷ MASOLIVER, ALEJANDRO, *Op. cit.*, pàgines 97 i 353.

⁹⁸ MILLARUELO, MARIA PILAR, *Op. cit.*, pàgines 71-72.

A partir d'aquell moment, les visites, les ordenacions i les eleccions d'abadessa foren presidides per l'abat de Santes Creus, sempre com a comissionat de l'abat general del Cister⁹⁹.

Aquests són, en breus línies, els fets més destacats de la història prèvia del monestir. No hem pretès fer un tractat sobre la història de Vallbona sinó exposar l'evolució del mateix al llarg dels segles com a introducció a la història del segle XVIII, que passarem a analitzar tot seguit. I com és l'època del set-cents la que ens interessa, no afegirem els fets que succeïren amb posterioritat al període treballat, és a dir, entre els segles XIX i XXI, tot i que en aquests anys han ocorregut molts fets dignes de menció¹⁰⁰.

⁹⁹ Dues obres que circularen en aquells moments, el primer en contra i el segon defensant la paternitat de Poblet sobre Vallbona foren el BC, Dipòsit de Reserva. F. Bon. 5467: BORRELL, MARIA DE, *Manifiesto por la muy illustre señora D. Maria de Borrell, abadesa del real monasterio de Nuestra Señora de Vallbona*, S.I., s.n. post. a 1667 i la posterior resposta de Poblet a l'anterior document, conservat a la BC, Dipòsit de Reserva. F. Bon. 2696: *Verdad autenticada en iustificación de los procedimientos echos por el muy illustre don Fr. Pedro Virgili abad del Real Monasterio de Nuestra Señora de Poblet, orden cisterciense del Principado de Cathaluña a cuya evidencia, se desvanece el manifiesto publicado por la muy illustre doña Maria de Borrell abadesa del Real Monasterio de Nuestra Señora de Vallbona... sácale a luz el P. Syndico del Real Monasterio de Poblet*, Barcelona, en casa Cormellas por Iayme Cays, 1691 i a la BN, VE/1384/23: VIRGILI, PERE, *Verdad autenticada en iustificacion de los procedimientos echos por [...] Pedro Virgili, abad del Real Monasterio de Nuestra Señora de Poblet [...] a cuya evidencia se desvanece el manifiesto publicado por [...] Maria de Borrell abadesa del Real Monasterio de Nuestra Señora de Vallbona, de la misma orden [...] sacale a luz el P. Syndico del Real Monasterio de Poblet*, Barcelona, a la casa Cormellas, per Jaume Cais, 1691.

¹⁰⁰ Tot i que nosaltres no hem considerat oportú relatar els fets posteriors a la centúria que estudiem, remetem al lector a d'altres estudis on podrà trobar a grans trets els esdeveniments més destacats dels segles XIX i XX i, fins i tot, del segle XXI. En ells, s'exposaran les conseqüències de les guerres i revolucions del segle XIX i de la desamortització; la fi dels abadiats perpetus; la guerra civil de 1936-1939 i la vida de la comunitat actual, entre d'altres grans temes esbossats en aquests treballs. La bibliografia que presentem és una bibliografia bàsica destinada als interessats en conèixer l'evolució de Vallbona en aquests segles: GONZALVO BOU, GENER i SANS TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Op. cit.*, pàgines 60-65 i 71-73. GONZALVO BOU, GENER, *Op. cit.*, pàgines 51-56. LLADONOSA PUJOL, JOSÉ, *El real Monasterio de Santa Maria de Vallbona*, Lleida, La Editorial Leridana, 1957. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, "Els monestirs cistercencs femenins de la corona d'Aragó al segle XIX. Sotragades polítiques i intromissions del poder civil que més els afectaren", *Studia Monastica*, 1966, vol. VIII – fasc. 1, pàgs. 71-132. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, "Els monestirs cistercencs de dones de la Corona d'Aragó al segle XIX. Reformes de signe positiu promogudes pels monjos de l'orde exclaustrats", *Miscellanea Populetana*, Poblet, 1966, pàgines 521-589. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Monjos exclaustrats de Santes Creus i altres abadies de la Corona d'Aragó que influïren en la restauració de l'esperit monàstic dels cenobis de dones (1815-1851)*, Santes Creus, Suc. de Torres i Virgili, 1968. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 339-411. JOVER, JOSEP JOAN, *Vallbona: guia espiritual i artística*, Comunitat Cistercenca, Santa Maria de Vallbona, 1993.

POBLACIÓ DEL POBLE DE VALLBONA DE LES MONGES I DEL MONESTIR
DE SANTA MARIA DE VALLBONA AL LLARG DEL SEGLE XVIII SEGONS LES
ESTADÍSTIQUES, CENSOS DE POBLACIÓ I ALTRA DOCUMENTACIÓ

Al llarg del segle XVIII passaren una gran quantitat de monges, novícies i criades pel monestir de Santa Maria de Vallbona. El recompte és difícil de fer, però hi ha anys concrets plasmats en censos i altres estudis de població que es realitzaren al llarg de la centúria. La nostra intenció és mostrar el número de persones que vivien al monestir tal com reflecteixen aquests censos, tot desglossant cada grup social intern i presentant les dades cronològicament, per conèixer així la progressió global de tota la comunitat i del poble. Com el monestir es troba ubicat al poble de Vallbona de les Monges, els recomptes de la població de dit poble són també d'interès per al nostre estudi, ja que en ells s'ofereixen dades sobre l'evolució de la pròpia comunitat monàstica. A més, com dita població es trobava inclosa sota la jurisdicció de l'abadessa de Vallbona, també permeten conèixer l'evolució parcial dels súbdits i de les propietats del monestir.

Primerament, però, remarcarem un document econòmic que ofereix una relació del nombre de persones que es poden mantenir amb les rendes del monestir. En ell, s'exposa el número màxim de membres de la comunitat que es pot assolir i, tot i que no es tenen en compte les nenes que vivien amb les monges, sí que es fa referència a càrrecs eclesiàstics i seglars relacionats amb el monestir: *“Estado y relación verídica del real monasterio de señoras cistercienses, de Santa Maria de Vallbona en el arzobispado de Tarragona, principado de Catalunya. El real monasterio de señoras nobles cistercienses de Vallbona sujeto inmediatamente al general y abad de Cister es antiquísimo, y fue ilustrado por los serenísimos condes de Barcelona, después reyes de Aragon, siendo panteon de alguna de sus reynas, y se han mantenido siempre y se mantiene en el dia en su antiguo esplendor y lustre, no admitiendose en el, sino señoras de muy calificada nobleza. El numero de religiosas que de muchos siglos a esta parte se mantienen en el dicho real monasterio son esto es: Religiosas nobles coristas ---- 30 / Sobrenumerarias que pueden admitirse -- 5 / Organistas -- 2 / De obediencia o donadas -- 4 / Padres confesores para su acistencia a quienes mantiene el mismo monasterio -- 2 / Assi mismo sacerdotes seglares dichos deodatos -- 2 / Medico -- 1 / Boticario -- 1 / Cirujano -- 1 / Sacristán -- 1 / Ortelanos -- 2 / Pastissero -- 1”*¹⁰¹.

¹⁰¹ AMV, 11.10/15: 1765, maig, 4. Vallbona. Relació del nombre de monges i servidors del monestir de Vallbona, amb un balanç de l'estat de comptes amb especificació de les entrades i sortides.

El primer recompte d'habitants del segle XVIII que hem consultat data de l'any 1700 i indica que hi ha 43 cases habitables a Vallbona, 3 cases d'eclesiàstics i 202 habitants¹⁰².

El primer cens consultat és el de Josep Aparici¹⁰³, segons el qual, al 1708, Vallbona i Masdeu, ambdós llocs de la vegueria de Montblanc, tenien 41 cases¹⁰⁴.

Al 1716, amb dades recollides al 1719, Vallbona de les Monges “*té de llarg 2 quarts i mig, d'ample un i mig i de rodaria 6 quarts. Afronta a llevant amb Rocallaura, a migdia amb Omells, a ponent amb Llorens i a tramuntana amb Rocafort: té 40 cases i 144 persones*”¹⁰⁵. El poble de Vallbona, que pertany al corregiment de Tarragona, té 40 cases i 144 habitants¹⁰⁶. En l'anàlisi pormenoritzada de cada poble, s'indica que Vallbona de les Monges “*es lugar, las jurisdicciones son de la Abadesa del Monasterio del mismo Vallbona, tiene 40 casas juntas, con 144 habitantes. Su situación es llana, dentro un barranco, tiene un famoso Monasterio de Señoras Monjas Bernardas, linda por levante con Rocallaura, a mediodía con Omellons, a Poniente con Llorens, y a tramontana con Rocafort, y Nalech*”¹⁰⁷.

Al 1717, a Vallbona, de la vegueria de Montblanc, hi ha 31 homes, cap cavaller i 3 pobres, que fan un total de 34 veïns¹⁰⁸.

Al 1718 segueix havent-hi 40 cases; dada que es manté per a 1719, igual que el nombre d'habitants de 1716¹⁰⁹.

¹⁰² AHAT, Capsa 13, número 73. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Documents de la parròquia (vària).

¹⁰³ Josep Aparici (1653-1731) fou geògraf reial, repartidor d'impostos, administrador i comerciant. Plenament identificat amb la monarquia borbònica, inicià la seva tasca pública com a funcionari des de 1688 i destacà en el camp de les finances. El 1699 era conseller quart de Barcelona i el 1701, fou admès a l'Acadèmia dels Desconfiats. Des de 1702, treballà en la seva gran obra: la confecció d'un mapa de Catalunya. Aprofitant els seus càrrecs polítics, recorregué tot el Principat com a recaptador d'impostos. Fruit d'aquest coneixement *in situ* es poden situar els censos consultats així com també el mapa del que parlarem. Aparici creà una obra magna de la cartografia catalana. En entrar les tropes de l'arxiduc Carles a Barcelona el 1705, fou desposseït dels seus càrrecs, pel que es refugià en el bàndol borbònic. El 1713 es troba a les ordres de Patiño ajudant en la caiguda de Barcelona gràcies al seu coneixement de la mateixa. APARICI, JOSEP (1653-1731), [document cartogràfic] *Nueva descripción geographica del Principado de Cataluña / dedicosse en 1720 á la Magestad del Señor Rey Don Felipe V: dase otra vez al público añadidos algunos lugares el presente año de 1769 / por el autor D. Josef Aparici, su geografo; Antonius Sabater sculp*, Barcelona, Institut Cartogràfic de Catalunya, 2005, pàgines 9-11 i 16-17c. VILAR, PIERRE, *Catalunya dins l'Espanya moderna, Barcelona*, Edicions 62, 1965, volum 4: *El medi històric*, pàgines 409-410 i 462.

¹⁰⁴ IGLESIES FORT, JOSEP, *Estadístiques de població de Catalunya el primer vicenni del segle XVIII*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1974, primer volum, pàgines 78-80 i tercer volum, pàgines 1239-1240.

¹⁰⁵ IGLESIES FORT, JOSEP, *op. cit.*, primer volum, pàgina 305 i 307-308 i tercer volum, pàgines 1239-1240.

¹⁰⁶ IGLESIES FORT, JOSEP, *op. cit.*, segon volum, pàgina 645.

¹⁰⁷ IGLESIES FORT, JOSEP, *op. cit.*, segon volum, pàgines 692-693.

¹⁰⁸ IGLESIES FORT, JOSEP, *op. cit.*, primer volum, pàgina 523 i tercer volum, pàgines 1239-1240.

Aparici indica que Vallbona i la seva sufragània tenen 73 cases; tot i que posteriorment afirma que són 61, de les quals 10 són bones, 21 mitjaneres i 30 pobres¹¹⁰.

A nivell de la població espanyola, existeixen diversos censos per al segle XVIII. Hem consultat i exposem la informació que ofereixen, malgrat que només mostren les xifres globals i no exposen les relatives a cada indret.

En primer lloc, la coneguda amb el nom de *Memoria de don Martín de Loynaz*¹¹¹, datada de 1747, i que ofereix dades sobre la demografia eclesiàstica. Segons aquesta font, el clergat regular femení de la corona d'Aragó d'aquell any és de 5.915 monges (en aquesta dada global estan incloses les criades i altre servei domèstic dels monestirs), xifra que representen un 13,9% de la població eclesiàstica del regne¹¹².

En segon lloc, el cens d'Ensenada¹¹³, de 1756, que només ofereix informació relativa a la corona de Castella, pel que no ens serveix per al nostre estudi.

El tercer gran cens d'aquell segle és el d'Aranda¹¹⁴ de 1768. Aquesta font aporta les dades de 1.026 convents i monestirs i un total del clergat regular femení sigui de 27.665 religioses, fet que suposa el 18,4% del total del clergat¹¹⁵.

¹⁰⁹ IGLESIES FORT, JOSEP, *op. cit.*, tercer volum, pàgines 1239-1240.

¹¹⁰ IGLESIES FORT, JOSEP, *op. cit.*, tercer volum, pàgina 1387.

¹¹¹ Martín de Loynaz era l'administrador de les rendes del tabac. BARRIO GOZALO, MAXIMILIANO, "El clero bajo sospecha a principios del siglo XVIII: El informe de Macanaz y la respuesta de los obispos", *Investigaciones históricas: Época moderna y contemporánea*, 22 (2002), pàgina 48.

¹¹² CARASA SOTO, PEDRO (introducció), *Censo de Ensenada, 1756*, Madrid, Tabapress: Centro de Gestión Catastral y Cooperación Tributaria, 1993, pàgines 29-30.

¹¹³ El marquès d'Ensenada era Zenón de Somodevilla y Bengoechea (1702-1781). Fill de família noble, s'inicià com a oficial supernumerari al ministeri de Marina i ascendí ràpidament. Després d'ocupar alguns càrrecs subalterns, va ser nomenat comissari de matrícules de Cantàbria i, el 1728, comissari reial de Marina. Va assistir a la conquesta d'Oran i després, com a ministre principal de l'armament, a l'expedició a Nàpols. Se li concedí el títol de marquès d'Ensenada el 1736 i després va ocupar els càrrecs de secretari del consell de l'Almirallat, secretari honorari del rei i intendent de Marina. El 1741, fou nomenat secretari d'Estat i Guerra del general de l'exèrcit espanyol a Itàlia. I trobant-se en aquell país participant en campanyes bèl·liques, va ser nomenat secretari de Guerra, Marina, Hisenda i Índies el 1743. Poc després, fou nomenat secretari d'Estat i ocupà altres càrrecs, com inspector general de rendes, lloctinent general de l'Almirallat, notari dels regnes d'Espanya, conseller d'Estat i secretari de la reina. A més, se li concediren els honors de capità general de l'exèrcit i de l'Armada, el toisó d'or i la gran creu de Malta. Proposà crear un impost únic, el Cadastre o Capitació, pel que s'hagué de realitzar aquest nou cens de població. El 1748, fou ministre d'Hisenda i realitzà grans reformes. Fou desterrat per culpa d'una intriga liderada per Ricardo Wall a Granada. En pujar al tron Carles III, recuperà el favor reial però la seva amistat amb els jesuïtes, l'envià de nou a l'exili després del motí d'Esquilache. Aquesta vegada, fixà la seva residència a Medina del Campo, on va morir. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 20, pàgina 96. DIVERSOS AUTORS, *Op. cit.*, volum 57, pàgines 348-350. PORTABALES PICHEL, AMANCIO, *Don Manuel Ventura Figueroa y el Concordato de 1753*, Madrid, Maeza (Industrias Gráficas), 1948, pàgines 32-34.

¹¹⁴ El comte d'Aranda fou Pedro Pablo Abarca de Bolea (1718-1799), també vescomte de Rueda. Aquest títol, concedit per Ferran el Catòlic el 1488, fou convertit en gran de primera classe el 1626 i, el pare de Pedro Pablo, l'heretà per línia femenina. Aquest darrer va distingir-se notablement en la seva carrera militar, durant la qual va lluitar en diverses campanyes de Felip V. Va aconseguir un full de servei brillant, arribant a mariscal de camp. Posteriorment, esdevingué ambaixador a Polònia, capità general de València, Aragó i president del consell de ministres el 1765. Fou l'artífex d'un pla contra els ordes

D'aquest número total, a l'arquebisbat de Tarragona, on està ubicat el monestir de Vallbona, es comptabilitzen 9 convents femenins, amb un total de 195 religioses¹¹⁶.

Entre el cens d'Aranda i el de Floridablanca¹¹⁷, que analitzarem tot seguit, afegirem les dades extretes de les llibretes de compliment pasqual¹¹⁸ que controlen els rectors de la parròquia de Vallbona. Aquesta font és incompleta, perquè no assenyala el gruix de població de la vila de Vallbona, ja que només marca els homes i dones que han comulgat, però les xifres aproximades permeten observar l'evolució de la població en relació amb la seva parròquia.

A la "*llibreta del compliment de parròquia de Vallbona i Llorens per lo any 1782*", el rector anota que rep un total de 165 ous entre els dos pobles i que a Llorenç¹¹⁹ hi ha 19 cases i 108 combregants¹²⁰. No apunta el nombre total de combregants de Vallbona tot i que sí que hi ha un llistat dels mateixos. I a la "*llibreta dels combregans de Vallbona i Llorenç any 1783*", anota els 172 ous que rep als dos pobles i les 83 cases de Vallbona, però sense comptar els combregants d'aquest municipi ni afegir-hi les dades

religiosos, especialment la Companyia de Jesús i lluità per la seva expulsió. Es va oposar a la política anglesa, va reconèixer la independència d'Estats Units i va legislar en favor de la prosperitat agrícola, mercantil i artística. També fou l'artífex de l'establiment de diverses colònies agrícoles al centre d'Espanya. Des de 1779, fou ambaixador a París i el 1792, aconseguí de nou la presidència del consell de ministres, càrrec que mantingué fins a 1794, quan fou substituït per Godoy. Va morir desterrat per les seves simpaties cap a França. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 1, pàgines 172-174 i volum 5, pàgina 1205.

¹¹⁵ CARASA SOTO, PEDRO (introducció), *Op. cit.*, pàgina 31.

¹¹⁶ "Advertencia: cambios con respecto al censo de 1768". MOÑINO, JOSÉ, *Censo español executado de orden del Rey comunicada por el excelentísimo Señor Conde de Floridablanca, primer secretario de Estado y del despacho en el año de 1787*, Madrid, En la Imprenta Real, 1787.

¹¹⁷ El comte de Floridablanca era José Moñino. Murcià, de família humil, manteista i advocat, va accedir a la segona fiscalia del Consell de Castella el 1766 gràcies als seus mèrits com a jurista, funcionari i polític. Fou "alcalde de casa y corte" al 1763 i poc després, fou nomenat segon fiscal del Consell de Castella. De 1772 a 1777 fou ambaixador d'Espanya a Roma, on va intentar solucionar l'afer de l'extinció dels jesuïtes. El 1777, fou escollit secretari d'Estat, càrrec que ocupà fins a la seva destitució de 1792 per Aranda. El seu successor en el càrrec l'acusà d'abús de poder i el va empresonar a Pamplona. GARCIA CÁRCEL, RICARDO (coord.), *Historia de España. Siglo XVIII. La España de los Borbones*, Madrid, Cátedra, 2002, pàgina 211. LLOMBART, VICENT, *Campomanes, economista y político de Carlos III*, Madrid, Alianza Editorial, 1992, pàgina 105.

¹¹⁸ El llibre de compliment pasqual era un dels llibres que havien de dur els rectors obligatòriament. S'hi anotaven els membres de la comunitat parroquial, classificats per carrers, cases i oficis, que havien arribat a l'ús de raó i que havien de confessar-se i combregar almenys una vegada a l'any. PEREA SIMON, EUGENI, *Església i societat a l'arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII: un estudi a través de les visites pastorals*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 2000, pàgina 136.

¹¹⁹ Llorenç és el topònim de la població acceptat per la Gran Enciclopèdia Catalana, per l'*Onomasticon Cataloniae* i per l'*Atlas topogràfic de Catalunya*. Per tant, malgrat que en la nostra transcripció de textos d'època fem servir indistintament les referències Llorenç / Llorens seguint l'escriptor, la correcta grafia del topònim és la primera. COROMINES, JOAN, *Onomasticon Cataloniae*, Barcelona, Curial, Caixa de Pensions "La Caixa", 1996, volum V, pàgina 98. DIVERSOS AUTORS, *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana s. a, 1980, volum 9, pàgina 290.

¹²⁰ AHAT, Capsa 11 número 61. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Varia (documents de l'església).

de Llorenç¹²¹. A la “llibreta de compliment de Parroquia per lo any 1784. Don Casimir Vilella rector. Dels pobles de Vallbona y Llorens”, el rector anota que a Vallbona combreguen 301 persones i a Llorenç 109. L’any 1785, a Vallbona sumen 321 i a Llorenç 106 en 19 cases. Per 1786, el rector apunta els 117 ous que rep d’almoïna a Vallbona, així com les 86 cases del municipi i les 319 ànimes de comunió. Mentre que per Llorenç les xifres són 20 cases i 102 combregants. Amb la qual cosa, el total d’ànimes entre Vallbona i Llorenç són 421¹²². Finalment, per l’any 1787, indica que rep 44 ous de Llorenç i 112 de Vallbona, que fan un total de 156. El rector anota també els combregants nous de Vallbona que són 10, pel que hi ha un total de 322 combregants en 84 cases. A Llorenç hi ha 105 combregants i el total entre els dos és de 427¹²³.

Avançant-nos a la font que comentarem de seguida, volem afegir que el cens de Floridablanca indica que al poble de Vallbona de les Monges hi vivien un total de 519 persones i al de Llorenç, 126¹²⁴. Afegim aquestes xifres per donar a conèixer el grau de desviació que comporta treballar només amb llistats de combregants¹²⁵. D’aquests 519 habitants de Vallbona, en destaquen 1 rector, 2 beneficiats, 1 estudiant, 170 agricultors, 1 comerciant, 6 artesans i 2 síndics d’ordes religiosos. I dels 126 habitants de Llorenç, 37 són agricultors¹²⁶.

Retornant als censos de població general, a la introducció del cens de Floridablanca de 1787, el mateix comte indica que aquestes xifres mostren la diferència d’11.044 religiosos i religioses menys en relació al darrer cens, el de 1768 així com també la reducció en 17.213 del nombre de clergues respecte també a aquella dada. Això suposa que l’estament eclesiàstic s’ha vist reduït entre ambdues dates de 28.257 persones. Aquesta reducció és conseqüència de les mesures reduccionistes del nombre d’eclesiàstics que es dugueren a terme des del govern i que comentarem posteriorment¹²⁷.

¹²¹ AHAT, Capsa 11 número 61. *Op. cit.*

¹²² AHAT, Capsa 11, número 52. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Compliment pasqual de Vallbona de les Monges i Llorenç (1781-1787).

¹²³ AHAT, Capsa 11, número 52. *Op. cit.*

¹²⁴ IGLESIES, JOSEP, *El cens del comte de Floridablanca, 1787, part de Catalunya*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1969-1970, volum I, pàgines 523-524.

¹²⁵ GUAL VILÀ, VALENTÍ, “Dades censals i dades parroquials: dues fonts demogràfiques enfrontades”, *Pedralbes, Revista d’història moderna*, 8, 1 (1988), pàgines 185-192.

¹²⁶ *Ídem.*

¹²⁷ MOÑINO, JOSÉ, *Censo español executado de orden del Rey comunicada por el excelentísimo Señor Conde de Floridablanca, primer secretario de Estado y del despacho en el año de 1787*, Madrid, Instituto Nacional de Estadística, 1981.

En la relació de l'estat general de la població espanyola d'aquell any, s'indica que hi ha 24.348 professes, 1.017 novícies i 448 donades distribuïdes en 1.122 convents i monestirs. Això dona la xifra de 25.813 persones dins del clergat regular femení¹²⁸. D'aquest grup, en destaquem les monges bernardes¹²⁹ o cistercenques. Aquestes estaven repartides en 40 cases subjectes a l'ordinari i 24 més subjectes a la religió, amb 1.402 professes, 59 novícies, 67 senyores amb vestit seglar, 12 nenes, 535 criades, 11 donats i 93 criats, amb una xifra global de 2.179 persones. Aquestes xifres suposen un augment de 22 convents però una disminució de 3.106 religioses respecte l'anterior cens¹³⁰.

Aquest cens ofereix l'estat general de la població de Catalunya al 1787 en un quadre sinòptic¹³¹. En ell, es concreta el número de monjos i monges de cada orde en un esquema en el que es precisa el nombre de cases subjectes a l'ordinari o a la religió i el número de cada grup específic així com el total. Segons aquest quadre, les monges bernardes a Catalunya tenen 2 cases subjectes a l'ordinari i 1 a la religió, així com 46 professes, 2 novícies, 4 senyores seglars, cap nena al seu càrrec, 47 criades, 6 donades i 2 criats, xifres que suposen un total de 107 persones¹³². En el total de Catalunya, les monges (de tots els ordes) suposen un total de 1.583 persones, repartides en 24 cases subjectes a l'ordinari i 26 a la religió, amb 1.163 professes, 35 novícies, 78 senyores amb vestit seglar, cap nena al seu càrrec, 227 criades, 26 donades i 54 criats¹³³.

Dins del còmput global per a les monges cistercenques, trobem les dades específiques per al monestir de Santa Maria de Vallbona. Del convent de religioses de l'orde de les bernardes del Cister de Vallbona, ubicat al partit de Montblanc, parròquia

¹²⁸ CARASA SOTO, PEDRO (introducció), *Op. cit.*, pàgines 32 i 35.

¹²⁹ Manera com també es coneix a les monges cistercenques, doncs l'abat Bernat de Claravall va ser decisiu per la seva acceptació dins l'orde.

¹³⁰ Quadre sinòptic amb el títol "*Estado general de la población de España en el año 1787*". MOÑINO, JOSÉ, *Censo español executado de orden del Rey comunicada por el excelentísimo Señor Conde de Floridablanca, primer secretario de Estado y del despacho en el año de 1787*, Madrid, En la Imprenta Real, 1787.

¹³¹ MOÑINO, JOSÉ, *Censo de 1787, "Floridablanca"*, Madrid, Instituto Nacional de Estadística, 1986-1991. (El títol original és *Censo español executado de orden del rey comunicada por el Excelentísimo señor Conde de Floridablanca, primer secretario de estado y del despacho, en el año de 1787*), quadre número VI: "*Estado general de la población del Principado de Cataluña en el año de 1787*".

¹³² Campos assenyalà que a Catalunya, segons el cens de 1787, hi ha 3 monestirs cistercencs femenins, amb 48 monges i 49 criades, fet que mostra que les dates d'estudis i còpies posteriors poden divergir de l'original. CAMPOS Y FERNÁNDEZ DE SEVILLA, FRANCISCO JAVIER, "El monacato femenino de la España de la Ilustración en cifras" a CAMPOS Y FERNÁNDEZ DE SEVILLA, FRANCISCO JAVIER (dir.), *La clausura femenina en España. Actas del Simposium 1/4 -IX-2004*, San Lorenzo del Escorial, R.C.U. El Escorial - Maria Cristina Servicio de Publicaciones, 2004, pàgines 61-62.

¹³³ Darrer quadre sinòptic amb el títol "*Estado general de la población de España en el año 1787*", dividit per pobles, ànimes, classes, religiosos, religioses, beates, col·legis, hospitals i hospicis, entre d'altres. MOÑINO, JOSÉ, *Censo español executado de orden del Rey comunicada por el excelentísimo Señor Conde de Floridablanca, primer secretario de Estado y del despacho en el año de 1787*, Madrid, En la Imprenta Real, 1787.

de Vallbona i corregiment de Tarragona, s'indica que són un total de 58, dividides en 26 religioses, 1 novícia, 3 senyores seglars, 22 criades, cap criat i 6 donades¹³⁴. Com es pot veure, el número de criades és elevat però no supera el nombre de més d'una per cada monja, fet que s'havia estipulat en diverses lleis. També podem veure la presència de dones seglars al monestir, fet que no existeix segons fonts del monestir, com presentarem, i la no aparició de nenes entre les habitants comptabilitzades de Vallbona, fet que contrasta amb les fonts d'època.

Afegirem les dades d'altres monestirs cistercencs catalans com a mitjà de comparació del pes demogràfic de les diverses comunitats monàstiques cistercenques. El cens de Floridablanca aporta les dades de 82 professors, 1 novici, 28 llecs, 146 criats i 2 nens, que sumen un total de 259 individus vinculats al monestir pobletà¹³⁵. En segon lloc, a Santes Creus hi havia 50 professors, 1 novici, 11 llecs, 4 donats, 18 criats i 4 nens, dades que fan un total de 83 persones. A més, Santes Creus, tenia un hospital vinculat al monestir, fet que no es remarca per a cap altre monestir cistercenc estudiat, on treballen 4 facultatius i capellans i 4 servents i on s'atenen en aquells moments 6 malalts¹³⁶. I, en darrer lloc, les dades relatives a Valldonzella. En el cas d'aquest monestir cistercenc femení barceloní, la comunitat consta de 25 persones: 9 religioses, una novícia, una senyora amb vestit secular, 12 criades i 2 criats¹³⁷. Gràcies a les xifres anteriors, podem constatar la importància demogràfica de Poblet sobre la resta de monestirs cistercencs catalans així com la data curiosa d'esmentar, cadascun d'ells, la xifra de només un novici o novícia.

Posteriorment, el cens de Godoy¹³⁸ de 1797, dóna les dades de 23.111 monges i un 15,6% del còmput global del clergat espanyol i 1.360 novícies, llegues i donades, que suposen un total del 0,9% de la població eclesiàstica espanyola¹³⁹.

¹³⁴ IGLESIES, JOSEP, *El cens del comte de Floridablanca, 1787, part de Catalunya*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1969-1970, volum I, pàgina 523 i volum II, pàgina 474. PEREA SIMON, EUGENI, *Església i societat a l'arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII: un estudi a través de les visites pastorals*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 2000, pàgina 29.

¹³⁵ IGLESIES, JOSEP, *Op. cit.*, volum I, pàgina 556.

¹³⁶ IGLESIES, JOSEP, *Op. cit.*, volum I, pàgina 289.

¹³⁷ IGLESIES, JOSEP, *Op. cit.*, volum II, pàgina 501.

¹³⁸ Manuel Godoy va néixer en el sí d'una família de Badajoz. Va seguir la carrera militar i ben aviat, els reis Carles IV i Maria Lluïsa van fixar la seva mirada en ell i el convertiren en el seu "favorito". Gràcies al favor reial, la seva carrera es disparà a partir de 1788. L'any següent era coronel de cavalleria; sargent major de la Guàrdia de Corps; cavaller de l'ordre de Carles III i posteriorment, fou nomenat duc d'Alcudia i gran d'Espanya. El 1792, fou nomenat secretari d'estat en substitució d'Aranda, fet que el convertí en el primer ministre de la monarquia. Fou destituït del càrrec el 1798 però el 1801, tornà a ser nomenat pel mateix i aquest cop, el seu mandat durà fins a 1808. També fou conseller d'Estat, superintendent general de correus i camins, príncep de la Pau a partir de 1795, generalíssim dels exèrcits (1801) i gran almirant (1807). GARCIA CÁRCCEL, RICARDO (coord.), *Op. cit.*, pàgines 244-278.

El còmput global de 1.360 es divideix en un altre apartat en 896 novícies i 464 llegendes¹⁴⁰. Per tant, el clergat regular femení suposa un total de 24.471 persones. D'aquest, a Catalunya hi ha tres monestirs cistercencs femenins, amb 52 religioses i 50 criades en total. La part més important d'aquestes dues dades, pertany al monestir de Vallbona¹⁴¹.

Aquesta ha estat la nostra aproximació a una font demogràfica de primer ordre que hem cregut necessari remarcar en un inici, abans d'analitzar, des d'altres perspectives igualment interessants, l'evolució de la comunitat monàstica vallbonina al segle XVIII.

¹³⁹ CARASA SOTO, PEDRO (introducció), *Op. cit.*, pàgina 33.

¹⁴⁰ CARASA SOTO, PEDRO (introducció), *Op. cit.*, pàgina 35.

¹⁴¹ CAMPOS Y FERNÁNDEZ DE SEVILLA, FRANCISCO JAVIER, "El monacato femenino de la España de la Ilustración en cifras" a CAMPOS Y FERNÁNDEZ DE SEVILLA, FRANCISCO JAVIER (dir.), *Op. cit.*, pàgines 61-62.

LA COMUNITAT

La comunitat que viu dins del monestir de Santa Maria de Vallbona està formada per dos estaments bàsics: les monges de cor i les novícies i un altre grup format per donades, encomanades i criades. Les que formen el primer grup estaven obligades al res a les hores canòniques mentre que l'ocupació principal del segon conjunt eren les tasques del monestir, ja que hi són admeses per a realitzar els treballs domèstics.

Un monestir era un món petit, però igualment jerarquitzat i pautat que l'exterior. Per aquest motiu, existien enormes diferències internes i categories, igual que en el món exterior. A part de la selecció realitzada en base al dot aportat per la futura monja, també hi havia un altre element clarament selectiu: l'obligació de saber llegir per poder prendre part en l'ofici diví, doncs les constitucions eren molt precises respecte al tema. En l'any de noviciat difícilment s'aprenia a saber llegir, com a mínim per a poder seguir l'ofici. Com l'alfabetització femenina era mínima, fins i tot entre les membres de les classes altes, les famílies havien d'educar les filles prèviament perquè aquestes després professessin en religió. Aquesta necessitat d'alfabetització encara era més important si s'aspirava a ocupar càrrecs de govern i d'administració dins del monestir. Aleshores, la necessitat de lectura era encara més inqüestionable, igual que l'aportació d'un dot superior¹⁴². Aquest segon requisit s'acompleix a la perfecció, com a mínim entre les monges de Vallbona que assoliren un càrrec destacat de la comunitat al segle XVIII, sobretot l'abadessa, la secretària o la bossera, doncs totes elles, saben llegir, escriure i les operacions bàsiques per a desenvolupar correctament els seus càrrecs. Segons Morgado, les monges eren les úniques dones que tenien la possibilitat d'adquirir un cert nivell cultural¹⁴³. Tot i que aquesta afirmació necessitaria clarament ser matisada, l'hem afegit per demostrar com n'estaven d'entrelligades l'alfabetització i la cultura amb les comunitats monàstiques femenines ja que, clarament, les monges tenien accés a la cultura i a l'educació, un privilegi del que no gaudien la gran majoria de les dones (ni tampoc molts dels homes) de la seva centúria¹⁴⁴.

¹⁴² BARREIRO MALLON, BAUDILIO, "El monacato femenino en la Edad Moderna. Demografía y estructura social" a PANIAGUA, JESÚS i VIFORCOS, MARIA ISABEL (coords.), *I Congreso internacional del monacato femenino en España, Portugal y América, 1492-1992*, León, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de León, 1993, volum II, pàgines 57-74

¹⁴³ MORGADO GARCIA, ARTURO, *Ser clérigo en la España del Antiguo Régimen*, Cádiz, Universidad de Cádiz. Servicio de Publicaciones, 2000, pàgines 173-186.

¹⁴⁴ El tema de l'educació de les nenes ha estat un tema molt controvertit tradicionalment, fet que ha provocat una abundant bibliografia. Ens centrarem, però, en els estudis historiogràfics. D'aquesta manera, podem constatar com, l'accés de la dona a l'educació ha estat un tema treballat des de l'òptica del

1. Religioses coristes

Les religioses de cor són el grup més important dins del monestir. Dediquen la major part del seu temps al res de l'ofici diví. Altres ocupacions de les religioses de cor són les lectures religioses i algunes estones de treball manual. Abans de ser monges de ple dret, han de passar per diversos estadis al llarg de la vida, com el postulantat; el noviciat i, finalment, professió. L'antiguitat al monestir comença amb l'admissió com a postulant.

1.1. El postulantat

Segons Piquer i Jover¹⁴⁵, el postulantat és el primer estadi de qui vol abraçar la vida religiosa. Era un període en què la candidata postulava, instava i suplicava per ser admesa a l'orde i pel que el millor indicatiu era la crida de Déu. Durava 6 mesos (que es podien allargar uns altres 6) i podia començar-se als 14 anys i mig. La postulant ingressava per l'entrada principal, s'acomiadava dels seus pares i era rebuda a la clausura amb una abraçada de cada monja. Vestia modestament, observava la clausura i seguia els exercicis del noviciat. Als 4 mesos, l'abadessa proposava la seva admissió i la comunitat la votava en secret. Si s'aconsegia la majoria, l'abadessa ho notificava a l'ordinari amb un mes de temps abans de la presa d'hàbit per a què examinés la seva voluntat.

feminisme amb molt d'interès. Però generalment, les obres provinents d'aquest sector, són molt bàsiques, estan plenes de prejudicis i acusacions i també de victimisme. Bona prova d'aquesta caracterització, és l'obra col·lectiva SEGURA GRAÍÑO, CRISTINA i MUÑOZ FERNÁNDEZ, ÁNGELA (eds.), *De leer a escribir*, Madrid, Al-Mudayna, 1996. En canvi, existeixen estudis seriosos que mostren una problemàtica i l'evolució de la mateixa, és a dir, l'elevat grau d'analfabetisme de la població en general i de la femenina en particular al segle XVIII entre d'altres: ARADA ACEBES, RAQUEL DE LA, *Les dones a Catalunya en la transició de l'Antic al Nou Règim: esferes públiques i privades* (tesi doctoral inèdita de Ciències de l'Educació, dirigida per Conrad Vilanou i Torrano, Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona, 2005). AZCÁRATE RISTORI, ISABEL DE, "La educación de la mujer: Barcelona, siglo XVIII", *Revista de la Escuela Universitaria del Profesorado de EGB "Josefina Pascual"*, 2 (1985), pàgines 29-47. VENINI REDIN, ELENA, *L'educació femenina a Barcelona a la Il·lustració catalana (1780-1808)*, Barcelona, Universitat de Barcelona. Centre de Publicacions, Intercanvi Científic i Extensió Universitària, 1983.

¹⁴⁵ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Etapas progresivas de la vida cisterciense: ensayo sobre liturgia y usos de los monasterios de monjas*, Barcelona, Balmesiana (Biblioteca Balmes), 1968, pàgines 27-28.

1.2. El noviciat

El noviciat¹⁴⁶ és un període de prova de la vocació de l'aspirant i d'instrucció en les obligacions monàstiques. Els requisits que se li demanaven són tenir quinze anys fets i dura des de la presa d'hàbit o vestició fins a un any després, tot i que aquest es pot allargar 2 o 3 anys més. Abans de la vestició, practicava exercicis espirituals durant 8 dies i després, feia confessió general perpètua. Durant aquest període, portava hàbit, seguia les regles però no dejunava fins als 21 anys i se li podien donar algunes indulgències¹⁴⁷. El noviciat té un local independent, les peticions o promeses sol·licitant l'ingrés es fan tres vegades i gaudeixen de tots els privilegis de l'orde i si marxen abans de professar, se'ls retornen les seves pertinences.

1.2.1. La vestició o l'hàbit

El cerimonial de la vestició¹⁴⁸ era llarg, complex, estava molt ben estructurat i es dividia en dues parts. En primer lloc, la primera petició i admissió de la postulant en capítol i en segon lloc, la vestició pròpiament dita, que consta de diverses parts, que són les següents: missa i plàtica, benedicció dels hàbits, benedicció del vel, al·legoria de la intel·ligència i de l'amor i imposició del nom de religiosa, al·legoria del sacrifici, benedicció de la postulant, ingrés a la clausura i nova vestició, ofrena del cabell, despullament de "l'home vell" (emblema de la vida mundana), vestició de "l'home nou" (imatge de la vida espiritual), coronació de l'esposa de Crist i acció de gràcies i entrada a la comunitat.

¹⁴⁶ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 28-30.

¹⁴⁷ Una indulgència és el perdó, atorgat per l'Església, de la pena temporal que roman després d'ésser perdonat un pecat. La doctrina sobre les indulgències es va anar formant lentament durant els onze primers segles, a partir de la reconciliació anticipada dels penitents públics que s'introduí en els temples antics, de les redempcions individuals de l'alta edat mitjana i de les remissions generals del segle XI. Aquestes últimes perdonaven part de la penitència que hagués imposat el confessor, als qui acomplissin una obra determinada com, per exemple, un pelegrinatge, una almoïna o assistir a la consagració d'una església. A vegades, es requereix la visita a alguna església o la confessió, l'oració i la comunió prescrites per a guanyar algunes indulgències. La remissió de les culpes mitjançant una indulgència es concedeix als vius mitjançant l'absolució i als difunts mitjançant el sufragi. Totes les indulgències concedides pel Papa són aplicables als difunts. Les indulgències poden ser plenàries (que perdonen tota la pena temporal) o parcials (que perdonen una part de la pena), però també personals, locals, reials, perpètues o temporals. Les condicions necessàries per a guanyar una indulgència són pertànyer a l'Església estant batejat, no estar excomulgat, estar en estat de gràcia i ser súbdit del qui les concedeix. CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, volum II, pàgines 391-392. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 28, primera part, pàgines 1355-1356.

¹⁴⁸ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 31-35.

Hi ha un tipus especial de vestició, que són els hàbits en lloc de gràcia. L'abadessa Maria de Borrell legisla, el 25 de maig de 1698, sobre els mateixos i estableix les quatre conjuntures bàsiques per a vestir en lloc de gràcia, segons deixà escrit la secretària Manuela de Cortiada. En primer lloc, l'abadessa té la gràcia de donar l'hàbit a una senyora sense dot, mentre que dita senyora pagarà les distribucions i les despeses de l'elecció i benedicció de la nova abadessa. En segon lloc, a la mateixa abadessa li queden quatre gràcies més per a vestir, “*que no sian les religioses que falten de les cinc ancianes ni de les demás que tinguen les mestres que sobrevisquen a les deixebles que en aquest cas les mateixes mestres tornen a donar la gràcia*”. En tercer lloc, Maria de Borrell estableix que si falta alguna religiosa de les 5 ancianes, toca la gràcia a la major que entri en aquest grup de les 5 ancianes majors. I, finalment, s'institueix que l'abadessa ha de “*roblar primer la senyora priora y després seguidament però aso no succeeix fins poques vegades [...]*”¹⁴⁹.

A les vesticions, igual que a les professions, com veurem, s'acostumaven a cantar villancets¹⁵⁰ dedicats a les novícies. Per exemple, a la vestició d'Antònia de Solà i de Benet, el 3 d'octubre de 1775, n'hi cantaren. Aquests villancets, d'autor anònim, foren musicats pel mestre de capella de la Selva del Camp, Miquel Valentí i foren impresos a la Universitat de Cervera¹⁵¹.

¹⁴⁹ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. Llibre de capítols i resolucions del monestir de Vallbona, iniciat durant l'abadiat de Magdalena d'Areny i de Toralla. Títol original: *Llibre de capítols, proposicions y resolucions de l'insigne y real convent de Nostra Senyora de Vallbona, fet lo primer dia de gener de 1663, essent abadessa dona Magdalena d'Areny i de Torralla*, pàgina 463.

¹⁵⁰ Els villancets o vilancets provenen del mot castellà *villancico*, que no només defineix les nades, sinó que també fa referència a una cançó breu d'origen o imitació popular des de la fi del segle XV. Aquesta forma musical ja existia prèviament a Catalunya, pel que es tracta només d'una mera introducció de nom però no pas de gènere, produïda a mitjans del segle XVI per influència de la poesia castellana. En parlar dels villancets del monestir, estem parlant d'una cançó popular que era utilitzada com a refrany comentat poèticament amb cobles glossadores. Durant el Renaixement, la cançó tradicional fou tractada polifònicament pels compositors més notables, com J. de la Encina, M. Fletxa el Vell, P. de Pastrana, C. Morales i J. Vázquez. Al segle XVII, es convertí en una cantata per a veus i instruments de caràcter religiós i els compositors més destacats foren J. B. Comes, A. T. Hortells, M. Romero, J. Cererols i P. Rabassa. En canvi, al segle XVIII, aquesta forma inicià la seva decadència, tot i que, com veurem, a Vallbona, encara se'n canten. No hem pogut biografar els encarregats de musicar els villancets del monestir, ja que, les biografies d'aquests compositors són escasses i, a nivell català, només hem constatat la presència d'una biografia de Gònima. CARRERAS I MARTÍ, JOAN (dir.), *Gran Enciclopèdia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2a. edició, 1986-1993, volum 24, pàgina 183. RIFÉ I SANTALÓ, JORDI, *Els villancets d'Emmanuel Gònima (1712-1792). Un model de la transició musical del barroc al pre-classicisme a la Catalunya del segle XVIII*, Bellaterra, Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1993.

¹⁵¹ AMV, FP, Carpeta número 140: “Estudi sobre els cognoms presents al monestir”. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 314.

Hàbits o vesticions al monestir de Santa Maria de Vallbona durant el segle XVIII¹⁵².

DATA	RELIGIOSA	ABAT	ABADESSA	DOT
6-8-1662	Gertrudis de Ribes		Magdalena d'Areny i de Toralla	
24-9-1662	Serafina de Corcó			
24-6-1663	Teresa de Guiu			
2-7-1664	Marianna de Solanell			
8-5-1667	Magdalena d'Areny i de Queralt			Vestida de gràcia per l'abadessa, sa tia.
14-6-1667	Manuela de Cortiada			
15-6-1667	Magdalena de Mora			
4-3-1668	Rafaela d'Aguilar i Vilanova			
25-4-1668	Teresa Mora			
16-6-1671	Maria de Mora			L'època ¹⁵³ es troba en poder del notari barceloní, Josep Fontana.
4-6-1675	Francisca d'Areny i de Queralt			
21-1-1676	Maria Teresa de Pontarró ¹⁵⁴			

¹⁵² AHAT, Capsa 4, número 19. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1720-1731). AHAT, Capsa 4, número 20. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1731-1757). Títol original: "Manual del reverent Bruno Soler rector de Vallbona, conté los anys 1 de abril de 1731-1737". AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 439-440 darrera (anys 1662-1710) i 600-602 darrera (anys 1747-1789). AMV, 4.8/2: 1716, novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. Llibre de resolucions i cròniques del monestir de Vallbona, iniciat durant l'abadiat de Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Llibre y armes de la il·lustre abadessa Cortiada. Als 29 de novembre de l'any 1716*, pàgines 1-12 (de 1717 a 1764). AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. Llibre de resolucions i notes de Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona. Títol original: *Llibre de notes de la abadessa Riquer i de dona Maria Josepa de Moxó, abadessa*, pàgines 1-3 i 36 (de 1768 a 1800). A les primeres pàgines, es desenvolupen les partides en què es gasten els diners de les vesticions. AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. Llibre d'acords i de la secretaria del monestir de Vallbona, començat durant l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Títol original: *Llibre de secretaria o acuerdos presos per la santa comunitat del Reial Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, començat en lo any 1791*, pàgina 20 (de 1790 a 1800). AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. Inventari documental de l'antic arxiu monàstic de Vallbona, començat a redactar per Marià de Boneu, durant el període de seu vacant i de priorat de Jerònima de Ribes. Es coneix usualment amb el nom d'*Índex Vell*. Títol original: *Llibre major repertori i haepilago de tot lo que conté lo real archiv de Nostra Senyora de Vallbona. 1713. Seu vacant*, pàgines 201 i 202 (hàbits entre 1756-1762). PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Les exploracions de la voluntat a Vallbona durant els segles XVII i XVIII*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, pàgines 145-219.

¹⁵³ Una època és una carta de pagament o rebut. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 5, pàgina 1008.

25-11-1676	Caterina de Borràs			
2-9-1677	Paula Segarra			
28-5-1679	Petronilla d'Areny i de Queralt			
21-6-1680	Maria Rosa de Borrell			
21-11-1682	Maria Teresa d'Àger			
18-5-1683	Geltrudis de Borrell i Tudela		Maria de Borrell i d'Aguilaniu	<i>"[...] neboda de su Señoria de edat de tres anys dos mesos y onse dies no ha pagat dot per averçeli donat lo lloch de gracia que toque a su señoria"</i> ¹⁵⁵ .
12-7-1684	Maria Margarida d'Àger i de Queralt			<i>"[...] no ha pagat dot perque esta compres ab les dos mil lliures que dona son Pare quant vestiren dona Maria Teresa sa germana"</i> ¹⁵⁶ .
12-12-1686	Teresa de Potau			<i>"Esta es supernumeraria y son pare don Jaime de Potau del Real Consell de Sa Magestat dona mil y sinc sentes lliures de adot"</i> ¹⁵⁷ .
1-5-1687	Victòria de Sobirà i de Julià			<i>"Son pare don Rafel de Subira y son Avi Pere de Julia an donat per lo adot"</i>

¹⁵⁴ Maria Teresa de Pontarró és filla del noble Rafael de Pontarró. Aquest, per aconseguir l'ingrés de la seva filla al monestir, presenta els documents que acrediten la seva noblesa el 1675 a través de Miquel de Cortiada. Aquest Cortiada és el pare d'Antioga i Manuela de Cortiada i de Pujalt, monges del monestir, a qui envia molts records en la seva carta que adjunta al privilegi de noblesa de Pontarró. Aquesta carta data del 12 de juny de 1675 i indica que el monestir accepta la filla de dit noble *"en virtud de la gracia que sa tia doña Anna de Castellvi, li vol donar, y sera esta admissio y habit en conformitat de la fundatio de eix convent pera filles de cavallers, per dos rahons. La Primera perque en lo dit privilegi de noble diu Sa Magestat que lo dit don Raphael Pontarro es caballer [...] La segona perque essent dit don Rafael de Pontarro noble precissament se a de dir que es cavaller [...] He volgut consultaro ab mos collegues de las dos sales civils desta Real Audiencia, y havent los llegit la carta de VS y lo privilegi de noble de dit don Raphael Pontarro, son estats tots conformes de aquest sentir, que la filla de dit don Raphael Pontarro, pot entrar en eix real convent, y ser religiosa en ell, per ser dit don Raphael Pontarro cavaller [...]"*. AMV, 4.2/1: 1675, juny, 12. Barcelona. Miquel de Cortiada demana a Magdalena d'Areny, abadessa de Vallbona que admeti com a monja de Vallbona a la filla de Rafael de Pontarró, per la qual cosa li envia el títol acreditatiu de cavaller de Pontarró, signat pel rei.

¹⁵⁵ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. Llibre de capítols i resolucions del monestir de Vallbona, iniciat durant l'abadiat de Magdalena d'Areny i de Toralla. Títol original: *Llibre de capítols, proposicions y resolucions de l'insigne y real convent de Nostra Senyora de Vallbona, fet lo primer dia de gener de 1663, essent abadessa dona Magdalena d'Areny i de Torralla*, pàgina 439 darrera.

¹⁵⁶ Ídem.

¹⁵⁷ Ídem.

				<i>la mateixa cantitat que don Jaime de Potau per ser supernumeraria</i> ¹⁵⁸ .
27-9-1688	Rosa de Borràs i Carbonell			<i>“Lo dr. Francisco Borràs son pare a donat la mateixa cantitat de mil y sinc centes lliures de adot per ser supernumeraria”</i> ¹⁵⁹ .
21-2-1689	Magdalena de Minguella i d’Aleny			
27-9-1690	Maria Gràcia de Sabater i Campderrós			
25-1-1696	Josepa de Pimentel i de Ribes			<i>“es natural de Madrid”</i> ¹⁶⁰ .
2-2-1696	Manuela de Desvalls			
2-4-1696	Maria de Castellví			
15-8-1697	Francesca de Riquer i de Guiu			
8-6-1701	Agnès de Cortit		Maria de Llúria	Vestida de gràcia. La seva família ha de pagar les despeses de l’elecció i benedicció de l’abadessa que li atorga aquesta gràcia.
18-7-1701	Josepa Llorach		Anna de Castellví	
10-10-1701	Jerònima de Castellví ¹⁶¹		Anna de Castellví	<i>“No a pagat dot per ser de gracia que tocave a señoria”</i> ¹⁶² . A més, <i>“a dita senyora dona Geronima cedi don Geroni Magarola, cerca de 200 lliures que li devia lo Monastir per los gastos de la entrada com a fillola que era de dit senyor”</i> ¹⁶³ .

¹⁵⁸ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 440.

¹⁵⁹ *Ídem.*

¹⁶⁰ *Ídem.*

¹⁶¹ Filla d’Ignasi i Joana. Ja havia ingressat a Vallbona l’11 de setembre de 1701, quan el seu pare, per tal de recuperar una finca venuda a carta de gràcia i cobrir així les despeses de l’entrada al monestir, vengué a Mn. Pere-Joan Murtra una casa per 600 lliures. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR J., *La baixa noblesa de la Conca de Barberà a l’edat moderna*, Montblanc, Centre d’Estudis de la Conca de Barberà, 2005, pàgines 63-64 i 70.

¹⁶² AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 440 darrera.

¹⁶³ *Ídem.*

12-1-1702	Maria Magdalena de Potau		Anna de Castellví	
11-2-1703	Gertrudis de Montaner		Anna de Castellví	
15-6-1710	Maria Àngela de Minguella		Anna de Castellví	
19-11-1710	Maria de Riquer i de Guiu		Anna de Castellví	
25-1-1717	Maria Josepa de Maranyosa i de Borràs			Hàbit de gràcia. El seu pare paga 301 lliures i 11 sous i 9 diners, que suposa el pagament de l'elecció de la senyora abadessa, la benedicció, distribucions i cera. D'aquestes, 20 lliures i 12 sous i 6 diners van a parar a l'abadia.
22-4-1717	Maria Francesca de Sagrera i de Malonda			Dot de 800 lliures (20 lliures, 12 sous i 6 diners per la vestició lliurats a l'abadia).
22-2-1718	Hipòlita de Pons i de Meca			800 lliures. (per l'abadia, 21).
22-10-1720	Marianna de Potau i de Ferran			800 lliures. (per l'abadia, 21 lliures).
10-2-1722	Maria Teresa de Riquer i de Sabater			800 lliures. (per l'abadia, 21).
8-9-1722	Maria Antònia de Sabater i de Guiu			800 lliures en moneda barcelonesa. (per l'abadia, 21).
20-10-1722	Raimunda de Sagrera i de Melonda			800 lliures. (per l'abadia, 21).
4-10-1728	Ignàsia de Moxó i de Maranyosa			800 lliures en moneda barcelonesa. (per l'abadia, 21).
8-11-1733	Maria Antònia de Montserrat ¹⁶⁴			5-11-1733: L'abadessa i les bosseres confessen haver rebut d'Agustina Mir, vídua de Francesc Montserrat i Torras, per mans de Gaspar Mir, la suma de 800 lliures pel dot d'Antònia. Apoca

¹⁶⁴ PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Les exploracions de la voluntat a Vallbona durant els segles XVII i XVIII*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, pàgina 335.

				de rebuda. A més, l'abadessa i el candelero Joan Ambros Cerdà han rebut d'Agustina 75 lliures i 2 sous, 30 per l'abadessa i les distribucions en l'hàbit de religiosa i la resta per a la cera que es gastava en la funció de la vestició. El mateix dia, l'abadessa i les sagristanes confessaven haver rebut 42 lliures d'Agustina, 21 per l'abadia i 21 per la sagristia ¹⁶⁵ .
17-8-1734	Manuela de Carmona i de Piquer			800 lliures. (per l'abadia, 21).
17-11-1735	Maria Antònia de Guiu i de Ciscar			800 lliures. (per l'abadia, 21).
9-9-1736	Maria Agnès de Rocabruna i de Pons			800 lliures. (per l'abadia, 21).
27-6-1747	Maria Gertrudis de Gallart i de Carmona	Josep Francesc Padró ¹⁶⁶ , abat de Santes Creus	Caterina de Borràs	Hàbit en lloc de gràcia, pel que els seus pares, Francesc i Gertrudis, hagueren de pagar les despeses de l'elecció d'abadessa, la benedicció, les distribucions i la cera. Abadia, 21 lliures.
22-12-1748	Maria Teresa i Maria de Gomar i de Cercós, germanes ¹⁶⁷ .			Els seus pares, Anton i Maria, paguen el dot de 515 lliures i 14 sous per cada una, que fan un total de 1.031 lliures i 8 sous en total (42 lliures per

¹⁶⁵ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgines 74 darrera-76.

¹⁶⁶ Josep Francesc Padró va néixer a Igualada al 1677. Era fill del doctor Francesc Padró i d'Anna Maria i el seu germà fou ciutadà honorat de Barcelona i senyor d'Orpí. El 1708 ja era monjo de Santes Creus i l'abat de Poblet, Dorda, com a president de la Congregació, li va concedir la gràcia d'exercir de lector des del seu propi monestir, sense haver de desplaçar-se al col·legi d'Osca. El 1712, fou escollit procurador del monestir. Acabada la guerra, fou professor a Osca com a doctor en teologia que era. El 1732, fou escollit abat de Santes Creus. Va fer arranjar el refectori i va acollir un capítol provincial de l'orde, al temps que feu altres obres d'interès. El 1735, inicià el plet de precedència amb Poblet i acabà el seu primer abadiat el 1736. Després va ser nomenat rector del col·legi d'Osca i després, definidor per Catalunya. El 1742, visità Vallbona com a adjunt de Llord i el 1744, fou elegit novament abat. Va mantenir una bona relació amb Vallbona, dugué a terme reparacions al monestir i va continuar el plet amb Poblet. Va morir durant l'exercici del seu càrrec el 1747, pel que no va acabar el seu quadrienni. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Abaciologi de Santes Creus. Des de la fundació de Santa Maria de Valldaura (1150) fins a la definitiva exclaustració de (1835)*, Santes Creus, Fundació Roger de Belfort, 1997, pàgines 208-212.

¹⁶⁷ Per Piquer i Jover aquesta data és la del seu ingrés. PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 335.

				l'abadia).
12-2-1749	Maria Antònia de Gomar i de Cercós ¹⁶⁸			515 lliures i 14 sous. (21 lliures per l'abadia).
20-3-1749	Maria Ignàsia de Castellví i de Pontarró			Hàbit en lloc de gràcia, pel que el seu pare pagà les despeses d'elecció d'abadessa, benedicció, distribucions i cera. 21 lliures per l'abadia.
13-11-1749	Caterina de Gras i de Jordana ¹⁶⁹			Els seus pares, Ramon i Caterina, pagaren el dot de 515 lliures i 14 sous. (21 lliures per l'abadia).
30-12-1750	Maria Teresa de Castellví i de Pontarró ¹⁷⁰ .			Els seus pares, Josep i Teresa, pagaren el dot de 515 lliures i 14 sous. (21 lliures per l'abadia).
11-9-1753	Tecla de Castellví i de Pontarró			515 lliures i 14 sous. (21 lliures per l'abadia).
15-10-1753	Maria Isabel, Maria Josepa i Maria Gràcia d'Ibànyes i de Borrell.			Dot de 515 lliures i 14 sous cadascuna (1547 lliures i 2 sous). 21 lliures per l'abadia cadascuna (63 lliures).
4-10-1754	Marianna de Gomà i de Cercós			Se li dona l'hàbit perquè la seva germana Antònia ha mort el 12 de juliol de 1754, si no, el monestir no acceptaria 4 germanes. Dot de 515 lliures i 14 sous. (21 lliures per l'abadia).
15-5-1755	Raimunda de Gras i de Jordana			Els seus pares, Ramon i Caterina, paguen el dot de 515 lliures i 14 sous. (21 lliures per l'abadia).
10-10-1756	Maria Antònia de Gras i de Jordana			515 lliures i 14 sous. (21 lliures per l'abadia).
31-1-1757	Maria Josepa de Moxó i de Francolí.			515 lliures i 14 sous. (21 lliures per l'abadia).
20-3-1757	Maria Rosa de Tort i de			515 lliures i 14 sous. (21 lliures per l'abadia).

¹⁶⁸ Piquer i Jover indica que el 20 d'abril de 1749, Maria Antònia de Gomar i de Cercós ingressa al monestir. PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 335.

¹⁶⁹ Per Piquer i Jover aquesta data és la del seu ingrés al monestir. PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 335.

¹⁷⁰ Filla de Josep i Maria Teresa, la seva primera esposa. Fou batejada a Tarragona l'1 de desembre de 1735. Era sagristana el 1786 i priora el 1806. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR J., *Op. cit.*, pàgines 70-71 i 73.

	Cenispleda			
20-3-1759	Maria Antònia de Sobies i de Gay			515 lliures i 14 sous. (21 lliures per l'abadia).
26-7-1762 ¹⁷¹ 26-7-1763 ¹⁷²	Maria de Sangenis ¹⁷³ i de Domènech			515 lliures i 14 sous. (21 lliures per l'abadia).
29-6-1763	Maria Caietana de Ramon i de Solà			28-6-1763: Certificat en què Narcís de Ramon i de Solà, de Barcelona, indica que ha pagat 500 lliures al monestir perquè l'endemà entra com a religiosa Caietana ¹⁷⁴ .
15-10-1764	Maria Antònia de Pastor i de Grau			Els seus pares, Anton i Maria, pagaren el dot ordinari de 515 lliures i 14 sous.
30-4-1768	Maria Manuela de Gallart i de Carmona			Vestida del lloc de gràcia. Pagaren els pares, Francesc i Gertrudis, les despeses de la benedicció, la cera del dia, les distribucions, la sagristia i l'encens entre d'altres, per un valor de 300 lliures.
4-5-1768	Maria Francesca Xaviera i Maria Ignàsia de Moxó i de Francolí.			Els pares, Marià i Teresa, pagaren 515 lliures per cada una com a dot. En total, 1.031 lliures 8 sous.
27-11-1771	Josepa de Valenciano i de la Torre			Els seus pares, Pedro i Maria Antònia, paguen el dot corresponent, del qual l'abadessa passa comptes de les 21 lliures per

¹⁷¹ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 601. AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 202.

¹⁷² AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 11.

¹⁷³ El cognom d'aquesta monja té una grafia variable en els documents d'època, ja que l'escriuen amb les variants Sangenis – Sengenís, Sentgenís o Santgenís, també sense accent, com les més destacades. Per homogeneïtzar i uniformitzar l'escriptura de dit cognom, seguim el proposat per Piquer i Jover i d'aquesta manera, transcriurem el cognom d'aquesta monja amb la variant Sangenis. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 334.

¹⁷⁴ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 601-601 darrera.

				l'abadia.
17-5-1774	Maria Francesca de Tord i de Osorno	Ramon Burcet ¹⁷⁵		Els seus pares, Francesc i Esperança, paguen el dot, del que 21 lliures es destinen a l'abadia.
3-10-1775	Maria Antònia de Solà i de Benet.	Josep Franquet ¹⁷⁶		Els seus pares, Anton i Antònia, paguen el dot, del que 21 lliures són per l'abadia.
19-5-1778	Maria Manuela de Pedrolo i de Pastor ¹⁷⁷	Anton Folch ¹⁷⁸		21 lliures per l'abadia.
13-11-1780	Maria Antònia de Pastor i de Burgués	Josep Tarrós ¹⁷⁹		21 lliures per l'abadia
30-9-1783	Josepa de Pastor i de Burgués	Josep Tarrós		21 lliures per l'abadia
8-4-1786	Maria de Miró i Folch	Joan Sabater ¹⁸⁰		21 lliures per l'abadia
7-10-1789	Maria Lluïsa de Dalmau i de Falç.	Josep Mestre ¹⁸¹		25 lliures per l'abadia
12-9-1790	Maria Antònia de Segarra i de Mercant	Josep Mestre, abat de Santes Creus	Maria Teresa de Riquer	21 lliures per l'abadia
22-11-1795	Maria Beneta, Maria Josepa i Maria Gabriela	Francisco Aldivert ¹⁸² , abat de	Maria Teresa de Riquer	60 lliures per la bossera, "quals han servit per pagar les portes y finestres del

¹⁷⁵ En aquests moments, Ramon Burcet és ex-abat de Santes Creus. Com l'abat del moment, Josep Franquet, no pot assistir a la vestició, malgrat demanar-li personalment Rosa Tord, ja que "se viste el Habito de novicia a su Hermanita doña Francisca", comissiona a Burcet per a "tan santo y religioso fin deputado". AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, entre les pàgina 601 darrera i 601 (Carta de Franquet a l'abadessa del 12 de maig de 1774 i comissió de Franquet a Burcet del mateix dia).

¹⁷⁶ Josep Franquet fou abat de Santes Creus entre 1772 i 1776. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 219-220.

¹⁷⁷ Era filla de Francesc Xavier de Pedrolo (1730-1755) i Josepa de Pastor i de Grau, casats el 1754. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR J., *Op. cit.*, pàgina 139.

¹⁷⁸ Antoni Folch fou abat de Santes Creus entre 1776 i 1780. Natural de Reus i mestre en teologia, durant el seu abadiat, es feren reformes al monestir. Després, fou confessor de Vallbona. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 220-221.

¹⁷⁹ Josep Terròs fou abat de Santes Creus entre 1780 i 1784. Abans de ser abat, fou confessor de Vallbona i va haver de fer front a una marcada decadència econòmica que afectava el monestir des de la fi de la guerra. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines

¹⁸⁰ Joan Sabater fou abat de Santes Creus entre 1784 i 1788. Natural de Reus, mestre en teologia, professà a Santes Creus abans de 1758. El 1783, era visitador i el 1784, fou escollit abat i vicari general de la Congregació. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 222-224.

¹⁸¹ Josep Mestre va néixer a Montblanc cap a 1730, fill d'una poderosa família de la ciutat; fou abat de Santes Creus entre 1788 i 1792 i va morir abans de 1801. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 224-225.

¹⁸² Francesc Aldivert fou abat de Santes Creus durant el quadrienni de 1792 a 1796. El seu abadiat coincidir amb un període difícil, provocat per l'impacte de la Guerra Gran i els enfrontaments amb els llocs de la seva senyoria. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 227-228.

	de Castellví i de Bellet	Santes Creus		<i>quarto que mori la sra. Sagarra</i> ¹⁸³ .
1-2-1796	Maria Bàrbara i Maria Josepa de Moxó i de Lopes ¹⁸⁴	Francesc Aldivert, abat de Santes Creus	Maria Teresa de Riquer	
7-9-1796	Marianna de Dalmau i de Falç	Francesc Aldivert, abat de Santes Creus	Maria Teresa de Riquer	
8-6-1800	Maria Beneta de Moxó i de Lopes ¹⁸⁵			
6-10-1800	Isabel i Maria Dolors d'Ibànyes	Joaquim Casanoves, monjo de Poblet. Amb comissió del vicari general de la congregació.		

¹⁸³ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 3.

¹⁸⁴ Maria Bàrbara, Maria Josepa i Maria Beneta foren la tercera generació de monges de la família Moxó presents al monestir de Vallbona. Els seus pares eren Josep Antoni, segon baró de Juras Reales, germà de les monges Moxó Francolí, batejat el 1751, doctor en lleis, catedràtic de Cervera i Fiscal de la Reial Audiència de Xile de 1804 a 1810 i Maria Bàrbara López Fuertes Piquer. Tingueren a Lluís, Ramon, Marià, Maria dels Dolors, Maria Bàrbara, Josepa, Beneta i Lluís. Segons Garcia Carraffa, Maria Bàrbara fou batejada a Cervera el 1784 i es casà dues vegades, primer amb Francesc Maria de Cerberó i Perelló, amb qui tingué quatre fills i, després d'enviduar, amb Francesc de Pastoret, morint a Barcelona el 1846. De Josepa indica que fou religiosa del Cister i de Beneta, monja del mateix orde. Malgrat que trobem el nom de Bàrbara en les llistes de vesticions de Vallbona, segons Piquer i Jover, no va perseverar. La veritat és que no hem trobat mencions posteriors a dita monja. Pel que fa a Maria Josepa, l'arquebisbe Armanyà dona comissió a Pere Canti perquè explorés la seva voluntat el 12 d'abril de 1802. AHAT, Capsa 4, número 2j. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Comissions d'exploració de voluntat (1722-1818). GARCÍA CARRAFFA, A., *Diccionario heráldico y genealógico de apellidos españoles y americanos*, Salamanca, Imprenta comercial salamantina i Madrid, Litografía de Fortuny, 1936, volum 24, pàgines 132-134. GARCÍA CARRAFFA, A., *Op. cit.*, volum 57, pàgines 218-223. PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Les exploracions de la voluntat a Vallbona durant els segles XVII i XVIII*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, pàgina 214.

¹⁸⁵ Aquesta monja va morir el 5 de març de 1832. Poc després del seu traspàs, el 24 de març, fra Miquel Grau i fra Odó Baiona, monjos de Poblet, reberen de l'abadessa Lluïsa de Dalmau, 50 pessetes per l'almoïna de 50 misses que havien de dir per l'ànima de la difunta. AMP, III-32/2.

1.2.2. El dot¹⁸⁶

Abans de professar, la família de la novícia pagava un dot al monestir i atorgava una pensió vitalícia a la jove pel seu manteniment a canvi de la seva renúncia als seus drets sobre l'herència familiar. Per aquest motiu, l'ingrés d'una noia a un monestir suposava per a la seva família una sèrie de despeses, com el pagament del dot i d'una pensió vitalícia, l'aixovar i diners propis perquè la monja es pogués pagar les seves despeses. Aquesta despesa es realitzava sempre que la monja fos de cor i no d'obediència. A més, si la noia ingressava de petita, durant els anys anteriors a la professió, els pares també li pagaven l'estada al monestir¹⁸⁷.

A més de pagar el dot per l'entrada de la seva filla al monestir, els pares s'encarregaven de la seva manutenció durant el període anterior a la professió solemne així com també de les despeses dels mateixos actes de la vestició i la professió. Les elevades despeses que aquestes dues festes poden suposar per als parents de les monges és l'assumpte que critica l'abadessa de Riquer en una carta a l'Abat General de Cîteaux del 23 de febrer de 1789. En aquesta carta, l'abadessa relata que “[...] Siempre que llega la ocasion de dar algun Habito, o professar alguna novicia es preciso que venga el muy rdo. Abad [de Santes Creus] con el sequito de muchos monges, precisa causa de gastos tan exorbitantes que no dejan de ser el ojero de amargas quejas de los Padres de las señoras que los costean, no pudiendolos sufrir sin gran detrimento por lo limitado de sus rentas y facultades. Se hace mas sensible el lance y acongoja mas las pena, quando no puede el muy Rdo. Abad venir en el dia señalado duplicandose entonces el gasto en el otro dia que de nuevo se señala. Por razon de la asistencia del muy rdo. Abad, y de tantos monges crece en exceso el numero de los Parientes, amigos y otro gentio, causa lamentable de no pocos desordenes, y que las mismas tan santas funciones se hagan sin sosiego, quietud, ni moderacion [...] si un monge particular hiciesse las funciones insinuadas, o fuese uno de los dos confesores del orden que estan

¹⁸⁶ El dot és el patrimoni o conjunt de béns que, sent propietat de l'esposa, aquesta aporta al matrimoni amb la finalitat de contribuir a les despeses familiars. Serà el marit qui administrarà i n'aplicarà els rendiments a les despeses que origina la família. Els béns dotals també poden procedir de donacions dels pares, parents i terceres persones que les hagin fet a la dona, fins i tot del seu marit, tant abans de la celebració del matrimoni com durant la vigència del mateix. El dot es constitueix mitjançant escriptura pública o en acte de darrera voluntat. Les famílies de les monges també pagaven un dot per l'ingrés de la noia en un monestir. CANALEJO ALBA, MARIA DOLORS, *Diccionari de dret català*, Barcelona, Edicions 62, 1998, pàgina 90.

¹⁸⁷ MARTÍ ALEMANY, FRANCISCA A. i MARTINEZ FERNANDEZ, FEDERICO R., “La dote como regulador de las rentas conventuales y del patrimonio familiar. S. XVIII-XX”, PANIAGUA, JESÚS i VIFORCOS, MARIA ISABEL (coords.), *I Congreso internacional del monacato femenino en España, Portugal y América, 1492-1992*, León, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de León, 1993, volum II, pàgines 603-615.

*de continua residencia en esta villa o fuese otro que viniessse del Monasterio de Santas Cruces, se disminuiriá notablemente el concurso ceñido unicamente a los Padres, y mas cercanos parientes de las señoras, se ahorrariá mucho, y el buen orden y arreglo en todo seria el recomendable objeto de una santa y Religiosa edificacion [...]*¹⁸⁸.

Per tant, per un monestir, l'entrada d'una nova monja, suposava un nou capital humà, però també la recepció d'un dot i d'una nova pensió anual vitalícia per al manteniment d'aquella nova monja¹⁸⁹. D'aquesta manera, el dot es converteix en un dels ingressos fonamentals d'una comunitat religiosa femenina a l'Antic Règim i és un dels instruments bàsics de la seva gestió patrimonial. La seva aportació s'havia de realitzar, tal com havia ordenat Trento, en el moment de la professió religiosa i era un dels requisits fonamentals per a poder professar. La legislació canònica només preveu dos casos d'excepció: les monges parentes dels fundadors del monestir o convent i les monges que entressin per a prestar serveis musicals, com les organistes, que quedaven exemptes de pagar el dot¹⁹⁰.

La informació sobre els dots es reflecteix en el llistat de vesticions que acabem de mostrar així com en les exploracions de la voluntat, que tractarem en el següent punt d'aquest treball.

L'import del dot va variant al llarg de la centúria, i aquest fet es deu a les variacions econòmiques que pateix el monestir. Per aquest motiu, la comunitat decideix augmentar o disminuir l'import del dot segons sigui un any de dificultats o un de pròsper o per afavorir també l'entrada de noves monges a la comunitat.

Així, el 8 de desembre de 1713, es decideix augmentar els dots de les noies que entrin al monestir fins a 800 lliures de moneda barcelonesa més les distribucions, per “[...] *trobarse ahogadísimas del necessari y sos alimentos [...]*”¹⁹¹.

El 8 de desembre de 1716, l'abadessa de Cortiada disposa que els dots de les religioses siguin de 800 lliures tal com s'ha legislat a la darrera visita rebuda. Aquesta quantitat la pagarà la primera la pròpia germana de l'abadessa, que havia de vestir en

¹⁸⁸ AMV, 6.2/49: 1789, febrer, 23. Vallbona. Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, demana a l'abat general de l'orde Cister que intervingui en els diferents assumptes que afecten la comunitat de Vallbona, sense que els abats de Santes Creus deixin d'exercir la seva jurisdicció sobre el monestir, com a comissionats de l'abat general.

¹⁸⁹ MARTÍ ALEMANY, FRANCISCA A. i MARTINEZ FERNANDEZ, FEDERICO R., *Op. cit.*, pàgina 603.

¹⁹⁰ GOMEZ NAVARRO, SOLEDAD, “A punto de profesar: Las dotes de monjas en la España moderna. Una propuesta metodológica” a CAMPOS Y FERNÁNDEZ DE SEVILLA, FRANCISCO JAVIER (dir.), *La clausura femenina en España. Actas del Simposium 1/4 -IX-2004*, San Lorenzo del Escorial, R.C.U. El Escorial – Maria Cristina Servicio de Publicaciones, 2004, pàgines 83-98.

¹⁹¹ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 116.

aquells moments i fou la primera que les pagà. La comunitat també disposà que a més de les 800 lliures de dot, els parents de les novícies paguessin a més les despeses de l'abat que presidís la professió, “[...] fins que lo monesti estigue sens los aogos ques rapatint”¹⁹².

En canvi, el 24 de març de 1745, l'abadessa de Cortiada convocà la comunitat a la sala capitular i proposà de fer una votació secreta per retornar els dots a “son pristino estat que son 515 lliures”. Així ho decidí la comunitat “[...] vehent los contratemps i considerant la necessitat urgent per a complir als divinos oficis se ha resolt d'executar de esta manera [...]”¹⁹³. Per tant, en aquest cas sembla ser que no foren les circumstàncies econòmiques les que obligaren la comunitat a canviar l'import del dot sinó més aviat les dificultats de “reclutar” noves monges.

En la nota sobre la vestició de les germanes de Gomar i de Cercós, s'indica que “fou lo dot ordinari de 515 lliures i 14 sous per cada una que son 1031 lliures i 8 sous per aver resol la comonitat abaixar los dots com sea costumava antes con conste ab lo decret del comisari [...]”¹⁹⁴.

Malgrat les oscil·lacions en l'import del dot, oferim una relació amb el repartiment d'un dot de 515 lliures i 14 sous entre la comunitat: “[...] Per la sagristia 21 lliures / Per la sagristia te de donar una lliura de benjui, altra de toxachs i altre de ensens o bé ab diners 5 lliures 12 sous / Per palacio 21 lliures / Per les distribucions 30 lliures quals se han de distribuir del mode següent: A la Il·lustre missenyora abadessa 3 lliures i 6 sous / A mi senyora priora 1 lliures i 16 sous / A mi senyora subpriora 1 lliura i 8 sous / A mi senyora president major 16 sous / A mi senyora president menor 16 sous / A mi senyora anciana major 16 sous / A mi senyora cantora major 8 sous / A mi senyora mestra de novícies 8 sous / A mi senyora enfermera major 8 sous / A mi senyora sagristana major 1 lliura 9 sous / A mi senyora sagristana menor 1 lliura 9 sous / A totes les demás senyores professes i novícies a cadascuna 4 sous / Als pares confessors, als dos capellans, rector, doctor en medicina i apotecari cada un 4 sous / A les donades, portera, criada de mi senyora abadessa, escolà, hortolà, barber, pastisser a cada un 3 sous / Lo modo com se té de repartir la cera lo dia que una senyora pren lo hàbit que tota junta es tres aixobar deu lliures i nou unsas / A la sagristia, dos ciris redons de set lliures cada una que són 14 lliures / Més a la Il·lustre mi senyora

¹⁹² AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 146 darrera.

¹⁹³ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 116.

¹⁹⁴ AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 8.

abadessa dos arpas de pes set lliures cada una, que són 14 lliures / Más a la Il·lustre mi senyora abadessa un ciri de pes una lliura 3 unces / A mi senyora priora un ciri d'una lliura dos unces / A mi senyora subpriora un ciri d'una lliura una unça / A mis senyores presidents i anciana major un ciri de lliura a cada una, 3 lliures / A totes les demás senyores professes, novícies, organista, donades, criada de mi senyora abadessa, pares confessors, senyor rector, los dos capellans y demás porcionistas, sete de donar un ciri de nou unces a cada un. Se n'acostumen a fer fer SS ciris de nou unces. A excepció que los dos hortolans se parteixin un ciri de 9 unces més se tenen de fer 18 ciris de sis unces i dos lliures de cerilla blanca per la senyora que vesteix / Deu la senyora que vesteix fer fer alguns ciris de tres unces per les encomanades”¹⁹⁵.

El 19 de gener de 1749, la comunitat rep un manament sobre com utilitzar els diners de cada dot de Miquel de Lledó¹⁹⁶, “[...] Abat del Reial Monestir de Santes Creus del S. O. De Cister, Capellá Mayor de la Catholica Magestat del Rey de las Españas per tota la Corona de Aragón; y de son Real Consell”, i comissari de l’abat general de Cister, “*pera en tots temps donar provida, y madura diligencia a todas ocurrencias tant en lo Espiritual com en lo Temporal, que per deffecte, o omisso de la regular y monastica disciplina, que per algun cas, o accident y per qualsevulla causa o motiu esdevinga y succeca al Reial Monestir de Vallbona*”. En aquest moment, cada dot suposa 500 lliures per al monestir, des de que la comunitat decidí minvar-ne l’import. Lledó, “*Per lo que a Nos pertany, y incumbeix a nostre Offici attendrer y procurar los auges y utils de dit Monestir per dita Autoritat a Nos concedida*”, indica que d’aquestes 500 lliures, 300 les dipositin a l’arxiu per a censals o altres rendes i les altres 200, les donin a la bossa per les despeses diàries de la comunitat¹⁹⁷.

¹⁹⁵ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 20-21.

¹⁹⁶ Miquel de Lledó fou abat de Santes Creus entre 1748 i 1752. Natural de Barcelona, era secretari durant la visita canònica a Vallbona de 1742, fou el successor de l’abat Padró i va continuar el plet amb Poblet sobre la precedència del seu monestir davant de l’altre, del que va aconseguir una sentència favorable a Santes Creus. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 214-215.

¹⁹⁷ AMV, 6.2/44: 1749, gener, 9. Santes Creus. Miquel de Lledó, abat del monestir de Santes Creus, comunica a Agnès de Cortit i de Colomina, abadessa del monestir de Vallbona, que per a cada vestició d’hàbit que s’efectuï a Vallbona, caldrà aportar un dot de 500 lliures. L’abat de Santes Creus actua com a delegat de l’abat general de l’orde de Cister.

1.2.3. La pensió anual vitalícia

Com hem indicat, una novícia també rebia una pensió vitalícia quan decidia professar solemnement per part de la seva família. L'import d'aquesta pensió era variable segons el poder adquisitiu de la família en qüestió.

La concessió de la pensió generava un document entre la novícia i els seus pares o el seu germà i hereu en què es determinava l'import de la renda i que és una font molt rica de coneixement de les famílies de les monges. Per aquest motiu, hem escollit alguns exemples de tot el període estudiat per mostrar les semblances en els contractes, les diferències en la quantitat de la pensió atorgada i en les relacions familiars extretes d'aquests documents.

Per exemple, el cas de Francesca de Riquer i de Guiu. El 1699, els seus pares, Felip de Riquer, donzell de Lleida i senyor del castell, lloc i terme de Binfaró i Maria de Riquer i de Guiu considerant que Francesca, *“filla sua, moguda de la vocacio de Deu Nostre Senyor i de Maria Santíssima Mare Sua, espere ab son divino auxili dins breus dies assumir en lo real convent lo abit de Maria Santíssima de Vallbona de religioses bernardes del orde cisterciense en lo arquebisbat de Tarragona construit; y com per consuetuts y ordinacions de dit real convent a les religioses de aquell antes de sa professio y assumptio de abit se li done y assigne aquiscuna certa quantitat pagadora cada un any pera fer de aquella a ses llibres voluntats durant llur vida natural tantsolament [...]”*, li atorguen *“50 lliures moneda corrent en Lleida vitalícies i anuals del preu del arrendament de les corts de la vegueria i ciutat de Lleida i avui té arrendades a mossèn Pere Pumanons”*. Per evitar impagaments i garantir el pagament de les 50 lliures, posen d'aval els seus béns tant mobles i immobles. Francesca accepta la donació i renuncia a les llegendades¹⁹⁸.

El 20 d'octubre de 1722, *“El noble sr. Don Josep Faust de Potau i de Ferran compte de Vallcabra i senyor de las vilas de Sarreal i Cabra [...] i dona Maria Josepha de Potau i de Ferran sa mare viuda deixada del noble sr. Don Cristòfor de Potau compte de Vallcabra [...] y domiciliats tots en la ciutat de Barcelona. Attenent i considerant que la noble sra dona Maria Anna de Potau y de Ferran donzella filla y germana respective [...] vol professar [...]”*, li atorguen 60 lliures de pensió anual vitalícia si està sola en una casa i 50 lliures si està a la casa d'una altra senyora.

¹⁹⁸ AHAT, Capsa 4, número 7f. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Renúncia dels béns familiars (1699).

Maria Anna accepta i renuncia a la llegítima¹⁹⁹.

El 27 de novembre de 1746, es produeix la “*donació y renuncia feta i firmada per mi sra. Dona Maria Antònia de Guiu y de Ciscar religiosa novicia del Real Monestir de Vallbona a favor dels señors dona Maria Ventura de Guiu y de Ciscar, sa mare y don Joseph de Guiu y de Ciscar, son germa dels drets que dins se expressan ab las reservas empero, que dins se mencionan. Joan Àngel López*”. En ella, Maria Antònia confessa ser menor de 25 anys i major de 16 i que espera professar en religió. Com la seva mare i el seu germà han pagat les 800 lliures del dot i ingrés així com altres crescudes quantitats per l'ingrés, noviciat i pròxima professió, per això, amb consentiment de l'abadessa de Cortiada, lliure i espontàniament i no per força o temor, els dona el llegat que a son favor deixà en son testament el seu pare, Felix de Guiu, de Lleida i renuncia a les llegítimes, “*el creix, augment o donacio per nocas a mon favor estipulat en lo contracte del matrimoni de dits mos pares y altres qualsevols drets y accions a mi espectants y pertañents y esperar y pertañer podent [...]*”. Durant la seva vida natural rebrà 60 lliures barcelonines de pensió anual per part de mare i germà en dues pagues iguals cada sis mesos. Si el seu germà morís sense descendència, la pensió seria de 100 lliures vitalícies. A més, després de la seva mort, se li pagaran 100 lliures una sola vegada per sufragar les seves disposicions testamentàries o fundacions. Aquestes condicions no les podrà canviar, ni “*revocar per raho de ingratitut, inopia, necessitat o offensa, ni per qualsevol causa o raho*”. La mare i el germà, després de conèixer les condicions anteriors, li concedeixen la pensió de 60 lliures o la de 100 en el cas concret citat, així com les 100 lliures després de la seva mort²⁰⁰.

Igualment, tenim el cas de Maria Caietana de Ramon i de Solà, filla de Josep de Ramon i de Rovira, difunt de Barcelona, i Maria Francesca de Ramon i de Solà, major de 16 anys i menor de 25. El 22 de setembre de 1764, com espera professar aviat i el seu germà Narcís, doctor en drets de Sant Esteve, ha pagat 515 lliures pel dot i ingrés així com el vestuari, parament de la casa i les despeses per la pròxima professió i a més, promet pagar-li una pensió anual vitalícia de 40 lliures barcelonines; amb consentiment de l'abadessa de Cortit i per sa pròpia voluntat, cedeix a Narcís els seus drets sobre

¹⁹⁹ AHAT, Capsa 4, número 19. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1720-1731), pàgines 105 darrera-107.

²⁰⁰ AMV, 14.1/9: 1746, novembre, 27. Vallbona. Ma Antònia de Guiu i de Císcar, novícia de Vallbona, fa una donació i renúncia a favor de Ma. Ventura de Guiu i de Císcar i de Josep de Guiu i de Císcar, reservant-se la quantitat de 60 lliures.

l'herència del pare i dels béns de sa mare, accepta les 40 lliures de pensió i no revocarà les condicions expressades anteriorment. Narcís accepta la renúncia i també la pensió²⁰¹.

El 1777, la novícia Maria Ignàsia de Moxó i de Francolí, filla de Marià de Moxó i de Maranyosa, difunt baró de Juras Reales i de Maria Teresa de Moxó i de Francolí, menor de 25 i major de 16, espera professar aviat. Considerant que el seu germà, Josep Anton de Moxó i de Francolí, "*fill y sucesor universal y germa meu baró de Juras Reales en dita ciutat de Cervera domiciliat*" ha pagat 515 lliures barcelonines de dot, la roba i el parament de la casa així com la despesa de la seva propera professió i que el seu pare, en el seu testament, li consignà una pensió de 40 lliures vitalícia; renuncia als seus drets a canvi de dues pensions vitalícies de 40 lliures la una (sobre els béns paterns) i de 5 l'altra (sobre els béns materns). És a dir, d'una pensió de 45 lliures barcelonines, amb el consentiment de l'abadessa Riquer i en favor del seu germà, que accepta la pensió i la renúncia²⁰².

El 1791, Lluïsa Dalmau, filla de Domènec i de Maria Francesca, entre els 16 i els 25 anys d'edat, considerant que la família ha pagat les 515 lliures del dot i les altres despeses esmentades en les altres renúncies, renuncia als seus drets amb el consentiment de l'abadessa de Riquer. Ho fa en benefici dels seus pares i del seu germà Josep, el primogènit i hereu de la família, a canvi d'una pensió de 100 lliures i de totes les causes pies que li pertanyen o poden pertànyer. Vol 300 lliures pel parament de casa seva i 166 lliures 13 sous i 4 diners per invertir-les després de cobrar-les de les causes pies per a fundar aniversaris en sufragi de les ànimes de tota la família. Els familiars accepten la renúncia i li pagaran les 100 lliures anuals i les cobrades de les causes pies, però si alguna vegada, no cobra la pensió, se li deixarà de pagar automàticament²⁰³.

Finalment, el darrer exemple és el de la renúncia de Llúcia Rions, organista del monestir, pel que la seva pensió és molt modesta en relació a les anteriors. Com veiem, l'import de la mateixa està relacionada amb el poder adquisitiu de la família de la futura monja. Llúcia, filla d'Andreu i Teresa, rebrà una pensió anual vitalícia de 9 lliures barcelonines. Considerant que els seus pares han pagat el seu ingrés, vestuari i la despesa de la professió, renuncia a les llegendes i altres drets en favor dels mateixos.

²⁰¹ AMV, 14.1/10: 1765, setembre, 22. Vallbona. Maria Gaietana de Ramon i de Solà, religiosa novícia del monestir de Vallbona, efectua una renúncia a favor dels seus familiars, abans de la seva professió religiosa.

²⁰² AMV, 14.1/11: 1777, maig, 14. Vallbona. Ma. Ignàsia de Moxó i de Francolí, novícia de Vallbona, efectua una donació, renúncia i cessió de totes les seves heretats a favor del seu germà, Josep Anton de Moxó i de Francolí, noble domiciliat a Cervera, i reservant-se 45 lliures amb caràcter vitalici.

²⁰³ AMV, 14.1/12: 1791, setembre, 17. Vallbona. Lluïsa de Dalmau, novícia de Vallbona, efectua una renúncia a favor dels seus familiars, residents a Reus.

Llúcia també rep una pensió vitalícia anual del testament del seu oncle, Josep Carbonell i Roda, prevere i beneficiat d'Alforja²⁰⁴.

Tot i que les novícies prometen no voler canviar les disposicions del contracte de renúncia, aquestes clàusules a vegades són insuficients i amb el pas dels anys, generen conflictes entre la monja i els pagadors de la pensió.

És el cas d'Hipòlita Pons i de Meca, la qual accepta una pensió de 60 lliures de part de la seva mare, Joana Molner i de Meca, com a tutora del seu fill i hereu Francesc el 20 d'octubre de 1722. Però, uns anys més tard, el 18 de maig de 1730, Hipòlita declararà no estar conforme amb la pensió i es queixa de la manca de subsistència que rep de la seva família, tot demanant una solució al problema i amenaçant amb portar el cas al jutjat²⁰⁵.

Però el cas més complex dels relacionats amb canvis en les condicions estipulades en el document de la pensió és el de Josepa Fernández Pimentel i Ribes, la pensió de la qual es pacta el 10 de juny de 1702. El cas de Josepa és una excepció, ja que és l'únic que hem localitzat on, anys més tard, es modifica la donació de béns i la renúncia que es feu abans de la professió. El cas d'Hipòlita Pons, anteriorment presentat, és una demanda de modificació que no sabem si és va arribar a fer.

En aquesta ocasió, Josepa actualitza les condicions del pacte de donació amb el seu germà Francisco. En primer lloc, el 18 de març de 1722, Josepa Fernández Pimentel y Ribas, *“hija legitima y natural del noble don Gaspar Fernández Pimentel y Sotomayor, caballero que fue del habito de Santiago y de la noble sra. doña Anna Maria de Ribas y Buxados, su mujer y difuntos vezinos que fueron de la villa y corte de Madrid, oy religiosa professa [...] atendiendo y considerando que siendo de menor edad quando con poca madurez ponderava las cosas y estando para professar en dicho real monasterio y religion a los 10 de junio del año de la natividad del señor de 1702 firmo un acto o instrumento publico de renuncia y donacion de sus bienes en favor del noble don Francisco Fernández Pimentel y Ribas su hermano en poder del discreto Anton Llosas [...] en el qual instrumento avia algunos pactos y condiciones; que aora que con mas maduresa pondera las cosas, y por las ocurrencias del tiempo presente los considera inutiles y de grandes inconvenientes [...]”*, amb el suport de l'abadessa, *“[...] confirmando la dicha renuncia y donacion de los bienes [...] en favor de dicho*

²⁰⁴ AMV, 14.1/13: 1799, abril, 20. Vallbona. Llúcia Rions i Roda, novícia i organista del monestir de Vallbona, efectua una renúncia a favor dels seus pares, domiciliats a Lleida.

²⁰⁵ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgines 107 darrera-109 i 369-371.

*hermano; Deshaze, annulla y revoca los dichos pactos y condiciones vinculos y substituciones; como tenga obligacion el y sus herederos y successores de darle y otorgarle todos los años de su vida natural por sus alimentos o por lo que le pareciere en quatro pagas iguales doscientas libras de moneda catalana [...] y por quanto a dicho su hermano le ha condonado muchas pensiones que le estava deviendo y por otros respetos que el sabe le de a dicha su hermana de aqui adelante cadahun año durante la vida natural de aquella, el y sus herederos veinte libras de dicha moneda mas con que quede obligado [...] y a mas de esto como dicho es una vez tan solamente ducientas libras de la misma moneda [...] su ermano deva dentro de medio año hazer y firmar un instrumento o escriptura publica en poder de un notario y testigos obligando para todo lo dicho todos sus bienes y derechos [...] condicion que si muere su dicho ermano sin hijos y ella sobreviviere quiere usufructuar durante su vida natural de todos sus bienes menos de aquellos que estaran asignados para una capellania [...]*²⁰⁶.

Posteriorment, el 23 de gener de 1723, Josepa Pimentel i Ribes renova les condicions del pacte de pensió amb el seu germà demanant-li 200 lliures i 20 més cada any i un plus de 200 lliures una sola vegada. El germà accepta les condicions i ella torna a fer la renúncia als seus béns²⁰⁷. Les noves condicions queden estipulades en un llarg i complex contracte, del qual hem extret el més significatiu: Josepa, religiosa professa de Vallbona, en professar, renuncià i feu donació pura, perfecta, simple i irrevocable que el dret anomena entre vius a favor del seu germà veí de Madrid Francisco, per ell i els seus hereus. La seva herència suposava la meitat de les propietats i possessions dels seus pares i hi renuncià amb llicència, consentiment i presència d'Anna Maria de Castellví i Joan Baptista Montagut, comissari de l'il·lustre Nicolau Arser, abat general del Cister el 10 de juny de 1702 davant el notari Antoni Lloses. I *“continuando en el otorgamiento de este nuevo instrumento dicha señora doña Josepa [...] dijo que por quanto la refferida escritura de renuncia y donacion fue executada con diferentes pactos y condiciones muy gravosas al dicho señor don Francisco [...] su hermano, como se dira despues, ya que entonzes no pudo resistir dicha señora otorgante por estar baxo la proteccion y curaduria del ilustrisimo señor don Pedro de Ribas y Buxados marques de Alfarras su tio: Por tanto aora de su buena espontanea y libre voluntad en atencion al mucho cariño que ha professado y professa a dicho su hermano y de la pobreza y atraso tan grande en que se halla por aver estado ausente mas de doze años en este*

²⁰⁶ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgines 80-82 darrera.

²⁰⁷ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgines 119-120 darrera.

principado de Cataluña baxo de la misma tutela y curaduria de dicho señor marques de Alfarras tambien su tio y haver estado durante este tiempo toda la hacienda que dexaron sus señores padres y de la señora otorgante en poder de administradores, delos quales haviendo sido el ultimo don Francisco de Cordova, que murio en el mes de septiembre de 1712, quedo deviendo grandes cantidades ala hacienda, lo que no se pudo cobrar; pues aun no hubo con sus bienes para pagar la dote de su muger por cuiu motivo y del de haver dexado todos los bienes y rentas embargadas por su Magestad (que Dios guarde) suponiendo ser bienes de catalanes por hallarse aun en este tiempo dicho don Francisco en compañía de su tio en este principado y haviendose restituido ala villa de Madrid, y conseguido su desenbargo no pudo empezar a cobrar cosa alguna de toda la hacienda hasta el final del año de 1712 = a que se llega haver tenido como tambien tiene noticia la señora otorgante de que los mas de los iuros que es lo principal en que consiste la hazienda se hallan actualmente embargados hasta que se fenescan las quantas que estan pendientes de diferentes assientos que Duarte Fernández y Álvaro Fernández de Acosta su hijo assendientes de la señora otorgante y de quien proviene la hazienda tuvieron con su magestad sin saber si podra resultar algun alcance, ni quando llegara el caso de que se desenbarguen dichos iuros teniendo con este motivo suspensa la cobranza de sus redditos con lo que concurre la baja tan grande que an dado dichos iuros desde el año de 702 con los valimientos que su magestad echo sobre ellos; uno en el año de 1703 haziendo diferentes prorrateos; y el otro en el año de 709 en que se baja a los interessados la mitad de lo que quedava liquido despues de echos todos los prorrateos motivo porque an quedado sumamente minorados sus reditos = y finalmente en atencion a que haviendo dexado don Duarte Fernández de Acosta cavallero que fue del habito de Alcantara y tio de la señora otorgante diferentes iuros que recayeron en el señor Don Gaspar Fernández. Pimentel como su heredero con la carga y gravamen que se fundassen una capellania y otras memorias en la villa de Madrid de 250 ducados de renta en cada un año por cuiu cumplimiento y fundacion que no a tenido effecto hasta aora no ay bienes algunos mas que los iuors que dexo el mismo don Duarte y especialmente un iuro de 492.472 maravedis situado en el primero 1% de la ciudad de Lugo en cabeza de dicho don Duarte y para imposicion o agravacion de este iuro y los demas a dicha capellania y memoria sirven de impedimento algunas condiciones y pactos capitulados en la escritura arriba ya calendada y mencionada (renda de 250 ducados anuales): Y para evitar este y otros inconvenientes que se pueden ocasionar y que la hazienda que

possehe el dicho señor don Francisco Fernández Pimentel quede libre y de ella pueda hazer lo que mas bien le pareciere la señora otorgante con licencia consentimiento y presentia que primero a obtenido de la muy ilustre sra. Dona Manuela de Cortiada y de Pujalt por la gracia de Dios abadesa actual de este Real Monasterio quiere y es su voluntad revocar, callar y anullar como por la presente revoca y anulla la referida escritura de renuncia o donacion otorgada en el dia 10 de junio de 1702 en poder del discreto Antonio Llosas notario real de la vila de Tarrega del obispado de Solsona como ya arriba esta dicho. Pues su voluntad deliberada es que solo valga y tenga fuerça en su antigüedad y prelación en lo que no fuere contrario a lo contenido en este instrumento, el qual otorga con los pactos y condiciones siguientes = Primeramente que por quanto en el pacto y condicion quarta de dicha renuncia se capitulo y previno que si dicho señor Don Francisco Fernández Pimentel muriesse sin hijos o hijas [...] legitimos y naturales de legitimo y natural matrimonio procreados sin llegar a edad perfeta de poder hazer testamento [...] en dichos casos y en cada uno de ellos todas las cosas y bienes en dicha donacion expressados con plenitud de derecho fuessen al muy iltre. sr. Don Pedro de Ribas y Buxados [...] y sino al heredero y universal sucesor [...]. Todo lo qual es en conocido periujicio de dicho sr. don Francisco por no poder usar libremente de dichos bienes donados: Josepa revoca dicha condicion y clausula de llamamiento y substicion en todo y por todo [...] quiere que todos los bienes y iuros y demas donado por dicha escritura assi de sus legitimas paterna y materna como todos los demas que a la señora otorgante la puedan pertenecer por qualquier causa o razon los goze y posea el dicho sr. don Francisco Fdez Pimentel para si y sus hijos en possession y propiedad y por iuro de heredad de los quales pueda disponer a su voluntad [...]”. També li atorga els diners de Duarte i reclama “[...] aumentar a la señora otorgante otras 20 libras mas de moneda catalana en cada un año para sus alimentos otorgando escriptura separada de esta [...] mantiene tres pactos de la renuncia que no son perjudiciales para su hermano [...] dar las mismas 200 libras en cada un año a la señora dona Geronima de Ribas y Buxados tia de la señora otorgante y religiosa professa en este mismo Real Monasterio por que aviendo como a muerto dicha señora cesso esta obligacion [...] mantiene el punto 5 que da a su tio la mitad de un censal muerto”, però si aquest no el vol, anirà a parar al seu germà. Si Francisco mor sense fills, Josepa “usufructuará todos los bienes donados por los dias de su vida y que despues passasse a los llamados en el quarto pacto [...] pero como tiene hijos, solo espera las 200 libras anuales y un aumento de 20 más y 200 libras una sola vez y como

fianza tiene los bienes de su hermano”. Com Francisco estava sota custòdia del seu tiet, el marquès d’Alfarràs, entre 1702 i 1716, el cobrament de la seva renda fou difícil però ara li paguen puntualment. Li perdona els deutes anteriors a 1720 i afegeix que mai més se li podran reclamar. Finalment, s’indica que els dos germans volen que tot el contingut i promès en aquesta escriptura inviolablement s’observi i acompleixi i, com l’abadessa aprova aquest nou instrument, Josepa fa donació perpètua de tots els seus béns a Francesc. Promet no revocar mai més aquesta cessió, feta per espontània voluntat i lliure albir i no induïda ni atemorida pels seus superiors. De nou, s’afegeix l’autorització de l’abadessa, que entén que no hi ha motius per revocar aquest document tot i que es produeix amb posterioritat a la professió de Josepa. Aquest document es presenta a Vallbona, el 23 de gener de 1723, amb els testimonis de Jaume Fillol i Josep Peyret, beneficiats²⁰⁸.

1.2.4. Les exploracions de la voluntat²⁰⁹

Les exploracions de la voluntat es duen a terme abans de la professió solemne. És a dir, quan una novícia vol professar, es produeix l’exploració de la seva voluntat per conèixer quins són els motius que la duen a professar així com també si sap a què es compromet en professar. Aquesta mesura s’adoptà per assegurar la llibertat de les dones a l’hora d’entrar en religió i millorar la vivència d’una autèntica vida religiosa.

Segons Perea²¹⁰, amb l’exploració de la voluntat, es volien evitar falses vocacions, fet que provocava que la novícia, abans de professar, fos sotmesa a un interrogatori preestablert sobre la seva vocació i persona, com passava a Vallbona. En aquest, se li preguntava sobre la seva filiació i procedència familiars; el temps que feia que era al monestir i quan hi havia entrat; sobre si se l’obligava a fer-se religiosa o si ho feia per vocació; sobre si tenia ganes de casar-se o de ser religiosa; si sabia a què es

²⁰⁸ AHAT, Capsa 8, número 39. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1706-1728).

²⁰⁹ Aquesta font ha estat parcialment estudiada pels historiadors com a aproximació al monacat femení. En els estudis que mencionem a continuació s’estudia la vocació religiosa; la selecció de novícies; l’entrada en religió al llarg del segle; l’evolució del monacat femení; la classe social i els orígens geogràfics de dites novícies entre d’altres temes tractats. Exemple d’estudis sobre les exploracions de la voluntat del segle XVIII són DINET, DOMINIQUE, *Vocation et fidelité. Le recrutement des Réguliers dans les diocèses d’Auxerre, Langres et Dijon (XVIIe-XVIIIe)*, Paris, Economica, 1988. LORENZO PINAR, FRANCISCO JAVIER, “Profesiones religiosas femeninas zamoranas en el siglo XVIII”, PANIAGUA, JESÚS i VIFORCOS, MARIA ISABEL (coords.), *I Congreso internacional del monacato femenino en España, Portugal y América, 1492-1992*, León, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de León, 1993, vol. II, pàgines 373-386.

²¹⁰ PEREA SIMON, EUGENI, *Església i societat a l’arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII: un estudi a través de les visites pastorals*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 2000, pàgines 69-70.

comprometia fent-se religiosa; si sabia a què s'obligava acceptant els vots religiosos; si havia llegit les ordinacions i regles que regien la vida al monestir on professava i si es comprometia a complir-les; si volia més temps per reflexionar la seva voluntat de continuar la vida religiosa i fins i tot, si volia sortir del monestir per pensar-s'ho millor; si tenia llibertat per escollir o si es feia religiosa per temor, persuasions, coaccions o estima d'algunes persones. Aquest era l'esquema general que se segueix, tot i que a vegades, es troben petites variacions.

Com a resultat de les polítiques econòmiques familiars, que no podien pagar grans dots que permetessin a les filles bons casaments, moltes dones de l'Antic Règim foren obligades a professar per les seves famílies. El dot per entrar en un monestir era elevat, però mai tant com el que s'havia d'aportar al matrimoni. A més, en professar, es renunciava a l'herència materna i paterna (les legítimes)²¹¹ que els podia correspondre en un futur a canvi d'un dot inferior i d'una renda vitalícia. En canvi, una filla casada no renunciava a les legítimes i per tant, l'estratègia familiar, hereditària i patrimonial, podia determinar el seu ingrés al monestir²¹². Per aquest motiu, entrar la filla en religió, era un estalvi important per a les famílies i a més, evitava la dispersió del patrimoni familiar, al temps que se li donava a la noia un destí socialment prestigiós. A més, aquest fet permetia equilibrar el nombre d'homes i dones nobles, doncs normalment, hi havia més dones, pel que no totes es podien casar amb els homes de la seva mateixa classe social. Per aquesta manca d'homes, situar les filles als convents era col·locar-les en un espai convenient i honorable per a les famílies. Per això, la imatge de la virginitat va ser molt explotada, igual que els conceptes d'honor, puresa, virtut i perfecció del cos femení verge a l'hora d'obligar les filles a entrar en religió, com un ideal a seguir²¹³.

²¹¹ La legítima o llegítima és el dret atribuït legalment als parents més pròxims del causant per obtenir una determinada part del seu patrimoni, amb preferència a qualsevol altre drethavent, com a legataris o hereus. La llegítima s'adquireix en el moment de la seva mort es presumeix que és acceptada mentre no es renunciï de forma pura i simple. Els legitimaris són les persones a les quals es reconeix el dret a la llegítima i que, per tant, tenen un dret real de propietat sobre una part del valor patrimonial hereditari. Una vegada que s'ha obtingut la llegítima global, s'ha de prosseguir determinant la llegítima individual, a la qual té dret cadascun dels legitimaris. La llegítima s'ha de determina dividint en parts iguals la llegítima global pel nombre de fills vius que existeixen en el moment de la mort del causant i dels descendents de fills que ja hagin mort; encara que algun dels fills resulti indigne, hagi estat desheretat o renunciï al seu dret. La no acceptació de la llegítima deferida per part d'un legitimari és considerada una causa d'extinció de la mateixa. Aquesta renúncia pot ser gratuïta, quan el legitimari no rep res a canvi, encara que en vida del testador hagi rebut donacions. CANALEJO ALBA, MARIA DOLORS, *Diccionari de dret català*, Barcelona, Edicions 62, 1998, pàgines 143-144, 154-155 i 207-208.

²¹² GARCÍA FERNÁNDEZ, MÁXIMO, "La importancia económica de la mujer al entrar en la vida monacal. Valladolid en el siglo XVIII", PANIAGUA, JESÚS i VIFORCOS, MARIA ISABEL (coords.), *Op. cit.*, vol. II, pàgines 339-357.

²¹³ SCHULTZ VAN KESSEL, ELISJA, "Vírgenes y madres entre cielo y tierra. Las cristianas en la primera Edad Moderna", FARGE, ARLETTE i DAVIS, NATALIE ZEMON, *Tomo 3: Del Renacimiento*

Com a conseqüència d'aquesta situació prèvia, al decret aprovat a la darrera sessió del concili de Trento, la número 25 (realitzada els dies 3 i 4 de desembre de 1563 a la catedral de Saint-Vigile de Trento) titulat *De regularibus et monialibus*, es promulgaren mesures adoptades per assegurar la llibertat a l'hora d'entrar en religió. Dit concili incidí molt en aquesta mesura, que només s'aplica en els monestirs femenins²¹⁴. Fou una disposició destinada a reformar la vida monàstica i comunitària dels monestirs femenins, ja que la jerarquia eclesiàstica havia observat com moltes dones havien estat forçades a entrar en religió sense cap mena de vocació per la vida monàstica i aquest fet provocava la decadència de la vida monàstica²¹⁵.

Trento²¹⁶ defensà i legislà que la noia que volgués prendre l'hàbit religiós havia de tenir com a mínim dotze anys. La professió no s'havia de fer abans dels setze anys complerts, passat un any des de la presa d'hàbit com a mínim. Per aquest motiu, qualsevol professió realitzada abans de l'edat requerida serà considerada nul·la.

Abans de la presa d'hàbit i com a màxim de tard, abans d'emetre la seva professió; la noia havia de ser interrogada pel bisbe o pel seu delegat per verificar que no hi havia cap restricció, que no havia estat obligada a entrar en religió, que s'adonava de la gravetat de la seva decisió i que acomplia les condicions requerides per la regla de l'orde. L'abadessa havia d'informar el bisbe sobre la professió amb un mes d'anticipació. Si alguna ometia de prevenir el bisbe, seria suspesa de la seva funció pel temps que fixés aquest. Amb el noviciat acabat, les abadesses havien d'admetre a la professió les novícies que jutgessin aptes, sinó, les retornaven.

Trento també defensava que una dona no podia ser obligada ni se li podia impedir entrar en religió. L'anatema²¹⁷ es pronunciava contra tota persona, eclesiàstica o laica, secular o regular (encara que revestida de dignitat), que d'alguna manera, obligués una dona que s'hi oposava a entrar en un monestir, a prendre l'hàbit i a fer la professió, fora dels casos previstos pel dret. La mateixa pena afectava els que presten consell, assistència o utilitzen la seva influència i als que participaven en els actes de presa

a la *Edad Moderna*, DUBY, GEORGES i PERROT, MICHELLE (dirs.), *Historia de las mujeres en Occidente*, Madrid, Taurus, 1992, pàgines 190-195. SPERLING, JUTTA GISELA, *Convents and the body politic in late Renaissance Venice*, Chicago, University of Chicago Press, 1999, pàgines 7-13.

²¹⁴ BERNHARD, JEAN; LEFEBVRE, CHARLES i RAPP, FRANCIS, *L'èpoque de la Réforme et du Concile de Trente*, Paris, Cujas, 1989, pàgines 314-315.

²¹⁵ SÁNCHEZ LORA, JOSÉ LUÍS, *Mujeres, conventos y formas de la religiosidad barroca*, Madrid, Fundación Universitaria Española, 1988, pàgina 139.

²¹⁶ BERNHARD, JEAN; LEFEBVRE, CHARLES i RAPP, FRANCIS, *Op. cit.*, pàgines 314-315.

²¹⁷ Un anatema és un fet maleït, destinat a la maledicció o execrable, digne de les majors censures. També fa referència a l'excomunió. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 5, pàgines 371-372.

d'hàbit i professió físicament o consentint-los, malgrat saber que la dona havia estat obligada a entrar en religió. Al contrari, l'anatema també carregava contra els que, d'alguna manera i sense justa causa, impediren a una dona prendre l'hàbit o fer la professió.

Aquestes prescripcions, que s'havien d'observar abans i durant la professió, concerneixen a tots els monestirs, no només els sotmesos al bisbe, amb l'excepció de les dones anomenades penitents o converses, que observen les seves constitucions.

Trento establí que, fins a cinc anys després de professar, una monja podia abandonar el monestir si provava davant els seus superiors que l'havien obligat a entrar en religió. Aquest fou un punt que tindrà poca incidència en la realitat, doncs la manca d'altres solucions i opcions així com la rígida estructura social, invalidaren la mesura.

Abans de la professió d'una novícia, la seva família no podia fer donació al monestir de béns de la seva propietat a menys que fos per assegurar el manteniment de dita novícia²¹⁸. Si a aquesta se li impedís d'entrar en religió o marxés del monestir, tindria dificultats per recuperar aquests béns donats.

Amb la finalitat decidida d'aconseguir que les religioses ho siguin per pròpia voluntat i que ningú les obligui a entrar en religió; o al contrari, que ningú pugui evitar que es facin monges, Trento crea un qüestionari que el bisbe o el seu comissionat fa a la noia abans de la presa d'hàbit o generalment, abans de la professió. Aquest interrogatori és l'exploració de la voluntat.

Les exploracions de la voluntat consultades no demostren les possibles pressions que rebien aquelles noies per entrar al monestir, pel que és difícil saber quin grau hi havia de vocació i quin d'imposició familiar a l'hora d'escollir la vida religiosa, conclusions aquestes similars a les d'altres investigadors. A més, moltes de les noies explorades, declaren haver entrat al monestir de nenes, pel que tenen pocs records de la seva vida "al segle"²¹⁹.

D'altra banda, les exploracions de la voluntat són una font d'informació bàsica sobre les monges, ja que se les interroga sobre la seva edat, la seva família i la seva

²¹⁸ Les Definicions de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó de 1626, indiquen que "*els diners lliurats pels pares o per altres en l'admissió al noviciat o en la professió, per menjar i vestir mentre estiguin en la provació, o bé com a dot o almoïna, no s'han de donar a les abadesses, sinó que s'han de reservar a l'arca de dipòsit, per a fundar censals perpetus*". DIVERSOS AUTORS, *Textos constitucionals de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó*, Valls, Abadia de Poblet, 1990, volum I, pàgina 223.

²¹⁹ LORENZO PINAR, FRANCISCO JAVIER, "Profesiones religiosas femeninas zamoranas en el siglo XVIII", PANIAGUA, JESÚS i VIFORCOS, MARIA ISABEL (coords.), *Op. cit.*, vol. II, pàgines 373-386.

procedència, quants anys fa que estan al monestir, les seves intencions sobre el futur i el seus coneixements de la vida al monestir.

L'idioma majoritari d'aquestes exploracions és el català, però també n'hi ha escrites en castellà i en llatí. Aquest darrer idioma s'utilitza sobretot per a les fórmules inicials, doncs són rares les exploracions de la voluntat escrites totalment en llatí. La majoria d'aquestes, utilitza el llatí en un primer moment i a les signatures, però per a les preguntes i respostes fa servir el català, sobretot per a les respostes.

Les primeres preguntes de les exploracions de la voluntat treballades acostumen a estar relacionades amb la novícia i la seva família i són les que hem desenvolupat en el quadre sinòptic posterior.

En segon lloc, se li pregunta a què es compromet en entrar en religió. La majoria de les noies explorades destaquen els vots perpetus de castedat, obediència, pobresa i perpètua clausura. Aquest darrer a vegades és substituït pel vot d'estabilitat al monestir de Vallbona. També els hi pregunten si han llegit la regla de sant Benet i altres ordinacions de l'orde cistercenc o del mateix monestir de Vallbona, al que totes responen que sí que les han llegides, la majoria d'elles més d'una vegada i/o els hi ha explicades la mestra de novícies o altres religioses professes del monestir.

A més de preguntar-los si volen seguir els instituts de la religió i el disposat pel concili de Trento, se'ls interroga sobre si volen contreure matrimoni; si han donat paraula de matrimoni a algun home o si volen sortir del monestir per pensar sobre el seu futur immediat. Finalment, els pregunten si es fan religioses per pressions familiars o simplement, per afecte i no per pròpia voluntat.

Totes les novícies explorades esperen el suport de Déu i de la Verge Maria en aquest camí que enceten. Fins i tot, hi ha casos d'invocació a la seva santa patrona, com Tecla de Castellví i de Pontarró, que a més d'encomanar-se a Déu i a la seva Mare, s'encomana fervorosament a la seva patrona, santa Tecla, per a complir i guardar la santa regla²²⁰.

²²⁰ Exploració de la voluntat datada del 18 d'agost de 1763. AHAT, Capsa 4, número 2i. Fons: Monges Cistercenes – Vallbona de les Monges. Documentació: Exploracions de voluntat (1681-1777). Idiomes: castellà, català i llatí.

Informació extreta de les exploracions de la voluntat i altres documents annexos del monestir de Santa Maria de Vallbona²²¹.

Nom i Cognoms	Data de l'exploració	Informació personal				
		Edat	Família	Procedència geogràfica	El seu ingrés al monestir	Altres
Victòria de Montserrat i de Soldevila	8-9-1655		Filla de Joan, senyor de la Tallada, de la casa marquesal de Tamarit ²²² .			
Teresa d'Avaro	8-9-1655	16 anys	Filla de Ramon	De Tarragona.		Teresa d'Avaro, Jacinta de Riquer i Isabel de Rimbau i de Sullà foren tres monges de Vallbona que es traslladaren al monestir de Cadins el 1675. El motiu d'aquest trasllat fou la mort de l'abadessa Anna de Vilanova el 1674 que

²²¹ Hem començat el quadre sinòptic a mitjans del segle XVII, degut a què algunes de les monges del segle XVIII arriben al monestir i els exploren la voluntat a la centúria anterior. Per tant, no podíem obviar aquestes dades. Quadre sinòptic realitzat a partir de la informació extreta de la documentació treballada i conservada a AHAT, Capsa 4, número 2i. *Op. cit.* AHAT, Capsa 4, número 2j. *Op. cit.* AHAT, Capsa 4, núm. 7f. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Renúncia dels béns familiars (1699). AHAT, Capsa 4, núm. 7i. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Dotació econòmica de les monges (1661-1755). AMV, FP, sobre número 10: "Exploracions de la voluntat (segle XVIII)". AMV, FP, sobre número 11: "Exploracions de la voluntat (segle XVII)". PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Les exploracions de la voluntat a Vallbona durant els segles XVII i XVIII*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978.

²²² MOLAS RIBALTA, PERE, *L'alta noblesa catalana a l'Edat Moderna*, Vic, Eumo, 2004, pàgines 104-105.

						provocà que la comunitat restés reduïda a dues monges. Gràcies al trasllat d'aquestes tres monges, el monestir de Cadins gaudí d'una vida florent al segle XVIII ²²³ .
Estefania de Ciscar	8-9-1655		Filla de Ramon, carlà d'Os.			
Maria de Veyà i Martí	8-9-1655		Filla de Baptista i de Francesca	De Lleida.		29-5-1676: Nomenament com a procurador seu a Francesc de Guiu, de Lleida, perquè cobri en nom seu les 420 lliures de pensió anual que ha de cobrar de Corbins.
Jerònima de Gomis i d'Areny	9-10-1662	22 anys	Filla de Josep i Francesca	De Barcelona		8-10-1661: Acte de renda per part de Francesc de Gomis i Falcó amb valor de 30 lliures sobre un censal de 100 lliures anuals que li presta

²²³ MIRAMBELL I BELLOC, ENRIC, "Les religioses bernardes al Gironès", *Revista de Girona*, 155 (1992), pàgines 60-67. PUIGDEVALL I DIUMÉ, "Miscel·lània de Cadins", *Revista de Girona*, 155 (1992), pàgines 68-72.

						l'excel·lentíssim sr. Duc de Cessa i Soma de Bellpuig ²²⁴ de preu i propietat 2.000 lliures barceloneses.
Isabel d'Areny i de Fiyó	18-4-1664	Quasi 17 anys	Filla de Pau i Virgínia.	Natural de Castillosuelo, regne d'Aragó i bisbat de Barbastre.	Fa 8 anys que és al monestir.	9-8-1706: Anton Gualtero concedeix a Isabel d'Areny, sotspriora del monestir,

²²⁴ El ducat de Cessa o Sessa és un títol concedit al regne de Nàpols per Ferran el Catòlic a Gonzalo Fernández de Córdoba y de Herrera, conegut com el Gran Capità, i que, posteriorment es vinculà als llinatges Cardona, Osorio de Moscoso i Barón. Al segle XVIII, el títol recau en els Fernández de Córdoba i posteriorment, en els Osorio Moscoso. Félix Fernández de Córdoba y Cardona, duc de Cessa i 23è. baró de Bellpuig, casà en segones núpcies el 1685 amb Margarita Maria Teresa d'Aragó Folch de Cardona Fernández de Córdoba. A la Biblioteca de Catalunya, es conserven uns manuscrits sobre litigis que Félix Fernández de Córdoba, duc de Cessa i baró de Bellpuig sostingué a principis del segle XVIII: BC, Dipòsit de Reserva. F. Bon. 6334: *Regia provisio, facta in Regia Audientia Cathaloniae Principatus, in aula adnyodum illustris & reverendi cancellarii per nob. Franciscum de Rius et Bruniquer regium conciliarum eruditissimum, die nona Decembris 1700, nec non regia provisionalis confirmatoria sententia, in eadem aula, in causa supplicationis lata referente nob. Petro de Amigant, regio senatore literatissimo, die 31 Octobris 1704, in causa excellentissimi et nob. Don Foelicis Folch Fernández de Cordova, Cardona y Dragon, Ducis de Cessa & Bahena, domini Baroniarum de Bellpuig & Llinyola, &c. cum nob. Antonio Desvalls et de Vergos, Domino Loci del Poal; actuario Hieronymo Cassetas Not. i BC, Dipòsit de Reserva. F. Bon. 12136: CARDONA-FERNÁNDEZ DE CÓRDOBA, FÉLIX DE (duc de Cessa i de Baena), *Allegacio en fet y en dret per lo excellentissim senyor Duc de Cessa y Bahena en resposta del discurs en fet, y en dret, imprés per Don Anton Desvalls y de Vergòs en la causa de supplicació, ques troba vertent; à relació del noble y eruditissim don Pedro de Amigant Real Senador; actuari Hieronym Casetas nott. i Appendix al discurs en fet, y en dret, presentat per lo nob. Don Anton Desvalls y de Vergòs, senyor del Poal, Gimínells, Sarcenit, &c. contra lo illustre duc de Cessa y Bahena, senyor de las baronias de Bellpuig, y Linyola, en la causa de supplicació, ques troba vertent a relació de l'eruditissim y noble don Pedro de Amigant de la R. Audientia meritissim senador; actuari Geroni Casetas not. D'aquella unió neix Francisco Javier Fernández de Córdoba, pare de Ventura Fernández de Córdoba (morta el 1707). La successió del títol seguirà amb Ventura de Moscoso y Fernández de Córdoba, Vicente Joaquín de Moscoso y Guzmán, Vicente Isabel de Moscoso y Álvarez de Toledo i Vicente Pío de Moscoso y Ponce de León (que morí el 1864). El títol també està vinculat a la Baronia de Bellpuig, ja que els ducs de Cessa també són barons de Bellpuig. DIVERSOS AUTORS, *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana s. a., 1980, volum 13, pàgina 541. GARCÍA CARRAFFA, ALBERTO i ARTURO, *Enciclopedia heráldica y genealógica hispano-americana. Diccionario heráldico y genealógico de apellidos españoles y americanos*, Madrid, Imprenta de Antonio Marzo, 1925-26, volum 23, pàgines 194-195. GARCÍA CARRAFFA, ALBERTO i ARTURO, *Enciclopedia heráldica y genealógica hispano-americana. Diccionario heráldico y genealógico de apellidos españoles y americanos*, Madrid, Imprenta de Antonio Marzo, 1936, volum 21, pàgines 172-201; volum 32, pàgines 15-25; volum 57, pàgines 175-193 i volum 64, pàgines 45-80. MOLAS RIBALTA, PERE, *Op. cit.*, pàgines 32-52.**

						una pensió anual vitalícia de 30 lliures del censal que rep de Torres de Segre, de la comanda de Sant Joan ²²⁵ .
Jacinta de Riquer	18-4-1664	Quasi 17 anys	Filla de Marià, habitant de Tremp, i de Mariàngela, natural de Tremp.	Natural del Pont de Montanya-na, regne d'Aragó i bisbat de Barbastre.	Fa 7 anys que és al monestir	Jacinta de Riquer, fou una de les tres monges de Vallbona que es traslladaren al monestir de Cadins el 1675. Aquell mateix any, fou escollida abadessa Isabel de Rimbau. El 1679, s'enfrontaren la priora Teresa d'Avaro i Jacinta de Riquer. Aquesta darrera en fou escollida abadessa i morí el 1716. ²²⁶ .
Teresa d'Aleny i de Rodes	18-4-1664	16 anys	Filla del doctor Josep i de Teresa, difunta.	Natural de Perpinyà	Farà 5 anys que és al monestir.	

²²⁵ AHAT, Capsa 4, número 16. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1704-1710), pàgina 49 darrera.

²²⁶ MIRAMBELL I BELLOC, ENRIC, "Les religioses bernardes al Gironès", *Revista de Girona*, 155 (1992), pàgines 60-67. PUIGDEVALL I DIUMÈ, "Miscel·lània de Cadins", *Revista de Girona*, 155 (1992), pàgines 68-72.

Maria Eusèbia de Cortit i de Llúria.	18-4-1664	17 anys	Filla de Josep i Joana	Natural de Barcelona	Fa 4 anys que és al monestir.	27-4-1675: Procura perquè Francesc Borràs, doctor en ambdós drets de Tarragona, administri les seves propietats en nom seu.
Melchora d'Alda	18-4-1664	24 anys	Filla de Gaspar i Catalina	Natural de Tudela, regne de Navarra	Fa una mica més d'un any que és al monestir	
Jerònima de Ribes i de Boixadors ²²⁷	7-10-1665	16 anys	Filla de Jeroni i Maria, senyors d'Alfarràs i germana del primer marquès d'Alfarràs ²²⁸ . Els seus pares viuen a Barcelona.	Natural de Camprodon.	Fa 9 anys que és al monestir.	Durant el període de seu vacant (1711-1716), dirigí el monestir com a priora presidenta, seu vacant.
Maria de Areny i Fiyó	7-10-1665	Té 16 anys	Filla de Pau, de Tremp i de Virgínia, natural de Gènova.	Natural de Castillo-suelo, regne d'Aragó i bisbat de	Fa 11 anys que és al monestir.	

²²⁷ PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Les exploracions de la voluntat a Vallbona durant els segles XVII i XVIII*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, pàgines 191-192.

²²⁸ La família Ribes, de Camprodon, va ascendir socialment aconseguint el títol de burgesos honrats el 1599 i el de cavallers i nobles el 1623. Enllaçà amb els Vallgornera i amb els Boixadors, obtenint així la senyoria d'Alfarràs, al Segrià. Pere de Ribes aconsegueix el 1702 el títol de marquès d'Alfarràs, que rebrà el seu fill Jeroni de Ribes, pare de Jerònima i un dels fundadors de l'Acadèmia "sense nom" de 1729. El 22 de gener de 1727, uns regidors de Preixana reconeixen haver pagat a "Antoni Ribas, religiós de Sant Joan de Malta uns diners per la fundació de l'aniversari de Pere Ribas, marquès del Farras" i, germà de Jerònima. AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 231 darrera. MOLAS RIBALTA, PERE, *Op. cit.*, pàgines 138-139.

				Barbastre.		
Magdalena de Potau i d'Oller ²²⁹			Filla de Maria i de Josep, del Reial Consell de Barcelona.			17-6-1667: Dotació a favor seu d'una pensió de 25 lliures anuals per part de la seva mare vídua i del seu germà Cristòfor.
Antioiga de Cortiada i de Pujalt	23-4-1671	16 anys i mig	Filla de Miquel, jutge del Reial Consell de Catalunya, i d'Emerenciana, ambdós vius.	Natural de Barcelona	Fa uns nou anys que entrà al monestir.	13-12-1702: Procura d'Antioiga i de la seva germana Manuela al doctor en lleis Alexandre de Montserrat, de Lleida, perquè cobri uns censals en nom seu.

²²⁹ Els Potau eren una família d'origen pagès de Sarral, a la Conca de Barberà. Van aconseguir el privilegi de noblesa el 1631, el títol de marquès de Vallcabra el 1702 i el de comte de Vallcabra el 1709. El seu pare era Josep, assessor de la Batllia General, del Consell de Sa Majestat i oïdor de l'Audiència. El seu germà Cristòfol fou assessor de la Generalitat i oïdor de l'Audiència. Cristòfor era senyor de Sarral i de Cabrera i germà d'Anton, senyor de la Floresta. Al 1702, Felip V el nomena comte de Vallcabra. Era austriacista, fet pel qual és desterrat el 1704 a Sarral per Velasco però perdonat posteriorment. Morí a la ciutadella de Pamplona el 1709, deixant dos fills, Josep Fost i Pere, del seu matrimoni amb Maria Josepa Ferran Lledó i Vives. El seu nebot, fill de Cristòfol, Josep Faust, obtingué el títol de marquès de Vallcabra de mans de l'arxiduc. Segons Morales, Cristòfol era fill de Jaume de Potau i Moles, pare d'una altra monja de Vallbona, i rebé de mans de Felip V la dignitat de comte de Vallcabra al 1703. Pel que fa a la paternitat de Cristòfol la informació és errònia, però en relació al títol concedit per Felip V no ho podem contrarestar amb altres fonts fiables, ja que Molas no en fa menció, d'aquest fet. Segons García Carraffa, Josep i Maria van tenir a Pere de Potau i Oller, que es casà amb Eulàlia Olzina i tingueren a Maria Lluïsa. BOFARULL I BROCÀ, ANTONI, *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña*, Barcelona, Juan Aleu y Fugarull editor, 1876, volum 8, pàgines 429-454. DURAN I CANYAMERES, FÉLIX, *Catalunya sota el govern dels reis absoluts de la casa de Borbó, segons documents trets principalment de l'arxiu de l'Audiència de Barcelona*, Barcelona, G. Casacuberta impresor, 1935, pàgina 7. GARCÍA CARRAFFA, A., *Diccionario heráldico y genealógico de apellidos españoles y americanos*, Salamanca, Imprenta comercial salamantina i Madrid, Litografía de Fortuny, 1936, volum 72, pàgines 79-80. MOLAS RIBALTA, PERE, *Op. cit.*, pàgines 139-141. MORALES ROCA, FRANCISCO, *Privilegios nobiliarios del Principado de Cataluña. Dinastía de Austria. Reinado de Carlos II (1665-1700)*, Madrid, Hidalguía, 1982, pàgina 44. PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Les exploracions de la voluntat a Vallbona durant els segles XVII i XVIII*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, pàgina 192. PUJOL, JOSEP M., "La Guerra de Successió a la Conca de Barberà", ALCOBERRO, AGUSTÍ i GRAU I PUJOL, JOSEP M., *La Guerra de Successió a la Conca de Barberà. Conferències que van tenir lloc a Montblanc els dies 24 i 27 d'octubre de 2006 amb motiu dels 300 anys de l'inici de la Guerra de Successió*, Montblanc, Consell Comarcal de la Conca de Barberà, 2007, pàgina 27.

Serafina de Corcó i de Boeringuer	23-4-1671	16 anys	Filla de Josep, difunt, de Balaguer i de Mariana.	De Balaguer	Fa 8 anys que prengué l'hàbit, vivint sempre al monestir	24-11-1677: Nomenament com a procurador seu a Francesc Berenguer de Corcó, de Balaguer.
Rafaela d'Aguilar i de Vilanova	11-10-1672	16 anys	Filla d'Isidre i Francesca.	Natural de Tremp.	Fa quatre anys que és al monestir i vesteix l'hàbit.	
Magdalena de Mora i de Xammar						26-9-1674: Nomenament com a procurador dels seus béns al seu pare Joan, donzell, de la ciutat de Barcelona
Manuela de Cortiada i de Pujalt ²³⁰	8-5-1677	No consta.	Filla del noble Miquel ²³¹ , doctor en ambdós drets i Jutge del Reial Consell en el relacionat a Catalunya, i d'Emerenciana.	Nascuda a Barcelona	Fa quasi deu anys que és al monestir.	23-5-1677: Violari ²³² al favor seu i al de la seva germana Antioga. El pare estableix una pensió anual i vitalícia de 30 lliures a canvi de la

²³⁰ AMV, FP, sobre número 10: "Exploracions de la voluntat (segle XVIII)" PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 196-197.

²³¹ Els Cortiada eren una família nobiliària catalana, originària de Lleida. D'aquesta nissaga, destaquen les figures de Joan Baptista Cortiada, mort el 1637 i Miquel Cortiada (pare de l'abadessa de Cortiada), a qui es va concedir el privilegi militar el 1647. GARCÍA CARRAFFA, ALBERTO i ARTURO, *Enciclopedia heráldica y genealógica hispano-americana. Diccionario heráldico y genealógico de apellidos españoles y americanos*, Madrid, Imprenta de Antonio Marzo, 1925-26, volum 27, pàgina 222.

²³² Un violari és un contracte de renda consistent en el dret a percebre periòdicament una pensió en diners durant la vida d'una o dues persones. Si es pacta per a dues persones, s'ha de pagar íntegrament fins la mort d'ambdues. Si el contracte es constitueix de forma gratuïta, automàticament es convertirà en una renda vitalícia. El perceptor és qui percep la pensió i lliura el capital i el deutor és qui rep el capital a canvi del pagament de la pensió. CANALEJO ALBA, MARIA DOLORS, *Diccionari de dret català*, Barcelona, Edicions 62, 1998, pàgines 264-265.

						seva renúncia als drets paterns i materns. 14-6-1677: Dotació per part del seu pare de 300 lliures. 13-12-1702: Procura a nom seu i al de la seva germana. Es nomena procurador a Alexandre de Montserrat, doctor en lleis de Lleida. És una de les abadesses del segle XVIII.
Magdalena d'Areny i de Queralt	8-5-1679		Filla dels nobles Manuel i Isabel i germana de Ramon, ardiaca de Sant Fructuós de Tarragona.	Nascuda a Tremp.	Fa uns dotze anys que és al monestir i aleshores prengué l'hàbit.	20-5-1679: Dotació a favor seu de 40 lliures anuals i vitalícies per part del seu pare. Renúncia de Magdalena a l'herència materna i paterna.
Maria de Mora i de Xammar	8-5-1679	17 anys	Filla de Joan i Magdalena ²³³ .	Nascuda a Barcelona.	Fa 8 anys que prengué l'hàbit.	20-5-1679: Dotació a favor seu de 30 lliures, de les quals 25 per part del pare i 5 per part de

²³³ Segons Piquer i Jover, els Mora pertanyen a la família marquesal de Llió. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 332.

						la mare. Renúncia de Maria. 9-4-1703: Procura feta per ella i la germana Teresa, que nomenen procurador a Pere Joan Baramon, notari de Barcelona.
Maria Teresa de Pontarró i de Castellví ²³⁴ .	8-5-1679	17 anys	Filla de don Rafael i de dona Teresa ²³⁵ .	Nascuda a la ciutat de Tarragona.	Fa quatre anys que entrà al monestir i prengué l'hàbit de novícia	20-5-1679: Renda de 29 lliures i 16 sous per part del seu pare i renúncia de Maria Teresa.
Caterina de Borràs i de Carbonell ²³⁶ .	17-10- 1680	16 anys	Filla de Francesc, doctor en ambdós drets, i Maria Clara.	Nascuda a la ciutat de Tarragona.	Fa 9 anys que és al monestir i 5 anys que porta l'hàbit, observant la clausura	19-10-1680: Renda de 30 lliures anuals i vitalícies per part del seu pare, extretes 15 de censals de la univer- sitat de la Sala i 15 de la de

²³⁴ Maria Teresa fou batejada el 20 de juny de 1661 i el seu padrí fou el cavaller de Montesa, Ignasi de Castellví. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J., *Rics i poderosos, però no tant. La noblesa a Tarragona i comarca al segle XVIII*, Tarragona, Publicacions del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2000, pàgines 175-177.

²³⁵ La família Pontarró és natural de Vilabella. Rafael de Pontarró i Rosselló, pare d'aquesta novícia (1618-1705), es vinculà amb Tarragona pel seu matrimoni a Montblanc el 1653 amb Teresa de Castellví i de Pons. Rafael obtingué el privilegi de noblesa el 1655. Fou insaculat com a conseller de mà major i cònsol en cap i ocupà les dues places durant diversos anys. Els seus fills foren Francesc, Clara, Ramon, Maria Teresa, Maria Antònia, Josep, Joan, Ambròs, Ignasi i Gabriel. De Ramon, nascut el 1658, en fou padrina Anna Maria de Castellví i de Pons, la seva tia i abadessa de Vallbona. Una filla de l'hereu, Josep, nascut el 1666, Maria Teresa de Pontarró i Llorenç, és l'esposa de Josep de Castellví i Ferran, parent seu i per tant, mare de monges del monestir, les Castellví i Pontarró. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J., *Op. cit.*, pàgines 175-177.

²³⁶ AMV, FP, sobre número 10: "Exploracions de la voluntat (segle XVIII)". PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Les exploracions de la voluntat a Vallbona durant els segles XVII i XVIII*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, pàgines 199-200.

						Vallbona. A més, indica que a la seva filla no li mancarà res mentre ell visqui. A la mort del pare, l'hereu haurà d'afegir 20 lliures més a la renda de Caterina, fins a un total de 50 lliures. Caterina renuncia als seus drets sobre les herències materna i paterna. És una de les abadesses del segle XVIII.
Paula de Sagarra de i Biosca	17-10-1680	16 anys	Filla de Miquel i de Maria.	De la ciutat de Lleida.	Fa 9 anys que és al monestir i 3 que porta l'hàbit.	19-10-1680: Violari de 105 lliures, de les que en sortiran 15 per la pensió anual. Unes altres 15 seran afegides d'altres fonts fins a fer 30 lliures de pensió anual. Renúncia de Paula a les herències paterna i materna.

Teresa Beltran i Marquès ²³⁷	7-4-1682	19 anys	Filla de Joan, organista de les Borges d'Urgell, i Teresa, natural de Vallbona	Natural de les Borges d'Urgell, bisbat de Lleida.	Arribà al monestir lo primer diumenge de maig de l'any 1680 i rebé l'hàbit de novicia llegada o d'obediència de mans de l'abadessa d'Areny. Des d'aleshores, sempre ha estat al monestir i vol professar.	Explorada per Francesc Murtra, prevere plebà de Montblanc en comissió de l'arquebisbe del 29 de març anterior. Ingressa en condició de "monja dita d'obediència" ²³⁸ . Organista.
Francesca d'Areny i de Queralt	7-11-1687	No li pregunta.	Filla de Manuel i d'Isabel	No li pregunta.	Fa uns 12 anys que entrà al monestir.	Explora la seva voluntat Gabriel Mas, mossèn de la Selva del Camp, per comissió de l'arquebisbe Josep Sanchis ²³⁹

²³⁷ A l'exploració, s'intitula Teresa Beltran com a "l'honesta [...]" i no pas com a la "il·lustre senyora dona [...]" com consten les altres dames explorades. Aquest tractament és degut al fet que el títol "don" i "dona" es reserva a la família reial, als magnats o grans nobles i als nobles en general. Ni tant sols els cavallers ni els ciutadans i burgesos honrats, els següents escalafons en la jerarquia social de l'Antic Règim a Catalunya, tenien aquest privilegi. Per aquest motiu, com Teresa Beltran no és noble, se la menciona amb un altre tractament, mentre que les dames nobles que foren monges de Vallbona són tractades de "dona" pel seu status social. AHAT, Capsa 4, número 2i. *Op. cit.* FLUVIÀ I ESCORSA, ARMAND DE, "A Catalunya només els nobles eren "don"", *Paratge. Quaderns d'estudis de genealogia, heràldica, sigil·lografia i vexil·lologia*, 7 (1996), pàgines 7-8.

²³⁸ PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 200.

²³⁹ Fra Josep Sanchíz i Ferrandiz, o.b.m., fou arquebisbe de Tarragona entre 1680 i la seva mort el 1694. Abans de ser arquebisbe de Tarragona, havia estat bisbe d'Empúries (1672) i de Segorbe (1673-1679). BARRIO GOZALO, MAXIMILIANO, *El Real Patronato y los obispos españoles del Antiguo Régimen (1556-1834)*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2004, pàgines 412, 447 i 451. CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.),

						del dia 4 de novembre. 13-11-1687: El seu germà, Joan d'Areny i de Queralt, de Tremp, en nom propi i també com a procurador de Francesc d'Areny i de Toralla, baró de Corta Barcelona ²⁴⁰ , consigna una pensió de 40 lliures barcelonines anuals vitalícies. Francesca l'accepta i renuncia a les llegendes.
Maria Teresa d'Àger i de Queralt	7-11-1687	No li pregunta.	Filla de Fèlix, senyor de la Granadella, i d'Isabel.	Natural de Vallfogona.	Ingressà fa uns 5 anys i porta l'hàbit.	13-11-1687: Els pares consignen una pensió vitalícia anual de 40 lliures, acceptada per Maria Teresa, amb consentiment de l'abadessa. Renúncia a les llegendes i altres drets.

Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, volum III, pàgines 504-505.

²⁴⁰ El 30 de desembre de 1710, Magdalena, Francesca i Petronilla d'Areny, germanes professes, firmen apoca de rebuda a Francesc d'Areny, Baró de Claret. AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 252 darrera.

Teresa de Potau i de Ferredo	7-11-1687	No li pre-gunta.	Filla de Jaume, del Reial Consell de Sa Majestat en relació a Catalunya a Barcelona, i de Dorotea ²⁴¹ .	Natural de Tàrraga.	Fa un any que entrà i vestí l'hàbit.	12-8-1687: Dotació al seu favor per part del pare i del germà, Pau Anton d'una pensió anual vitalícia de 40 lliures a canvi de la seva renúncia a l'herència familiar. Aquestes lliures sortiran d'uns arrendaments que té la família a Tàrraga.
Maria Rosa de Borràs i de Carbonell						20-11-1695: Dotació per part del seu germà Gabriel, com a hereu del seu difunt pare, d'una pensió vitalícia de 50 lliures a canvi de la renúncia de Maria Rosa.
Maria Rosa de Borrell i			Filla d'Ambrós.	Nascuda a Talarn.		4-4-1689: Violari ²⁴³ .

²⁴¹ Una altra branca de la família Potau s'inicia amb l'avi de Teresa, Antoni Potau, síndic a les Corts i pare, juntament amb Paula Moles, de Jaume de Potau i de Moles. El pare de Teresa, Jaume, fou doctor en dret, batlle general, jutge de cort, oïdor de l'Audiència i noble el 1685. Morí el 1694. El seu fill i germà de Teresa, Antoni de Potau i Ferrero, nasqué el 1664 i fou nomenat marquès de la Floresta per Felip V. MOLAS RIBALTA, PERE, *Op. cit.*, pàgina 140. MORALES ROCA, FRANCISCO, *Privilegios nobiliarios del Principado de Cataluña. Dinastía de Austria. Reinado de Carlos II (1665-1700)*, Madrid, Hidalguía, 1982, pàgina 44.

de Balaguer ²⁴²			No consta el nom de la mare.			21-11-1695: Dotació a favor seu i renúncia de les herències legítimes materna i paterna. Violaris.
Victòria de Sobirà i Julià			Filla de Rafel i Maria.	Nascuda en una vila del bisbat d'Urgell.		21-11-1695: Renúncia a tots els seus drets a favor del seu avi Pere i del seu germà Josep i descendència. A canvi, rebrà una pensió anual vitalícia de cent lliures barceloneses. Es reserva el dret d'heretar-ho tot si el seu germà i la seva germana morissin sense descendència i si ella encara no ha professat.
Petronella d'Areny i de Queralt			Filla d'Isabel. El nom del pare no			21-11-1695: Dotació d'una pensió anual

²⁴² Maria Rosa és en aquest moment religiosa novícia que vol professar solemnement, elegint “[...] *l'estat de major perfecció [...]*”, igual que Victòria de Sobirà, Petronella d'Areny, Maria Margarida d'Àger i de Queralt i Magdalena Minguella.

²⁴³ El 3 de setembre de 1704, Maria Rosa de Borrell i de Balaguer, religiosa professa, firma àpoca de rebuda a Pere Vallverdú, pagès de Sant Martí de Maldà, amb un valor de 74 lliures: 42 lliures en lluçió i quitació del violari firmat a 4 d'abril de 1689 i les altres 32 lliures per pensions de dit violari. AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgines 19 darrera-20.

			consta.			de 50 lliures anuals i vitalícies a canvi de la seva renúncia per part de la seva mare i el seu germà Manuel, barons de Claret.
Maria Margarida d'Àger i de Queralt			Filla de Fèlix, senyor de la Granadella i habitant de Lleida, i d'Isabel			21-11-1695: Dotació d'una pensió anual de 40 lliures barcelonines a canvi de la renúncia dels drets per part dels seus pares i del seu germà Pau.
Magdalena de Minguella			Filla de Roc, de la vila de Blancafort. No consta el nom de la mare.			21-11-1695: Assignació d'una renda de 30 lliures anual i renúncia de Magdalena a les herències materna i paterna en favor dels hereus del seu pare.
Gertrudis de Borrell i de Tudela	13-5-1697	17 anys	Filla d'Antoni i de Cecília	Nascuda a Talarn	Fa uns 14 anys que és al monestir i que vesteix l'hàbit.	26-5-1697: Dotació al seu favor d'un censal de 30 lliures per part de la seva mare vídua, com a usufructuària del seu marit, a

						canvi de la seva renúncia.
Maria de Castellví i d'Obando ²⁴⁴	13-5-1697	21 anys	Filla d'Ignasi, de l'hàbit de Montesa, i de Joana	Nascuda a Montblanc	Fa 17 anys que entrà al monestir i una mica més d'un any que vesteix l'hàbit.	8-3-1696: Dot de 800 lliures ²⁴⁵ . 26-5-1697: Establiment d'una renda de 30 lliures a favor seu per part del seu pare. Acceptació i renúncia de Maria. 9-5-1708: Àpoca o carta de pagament mitjançant la qual ella i la seva germana Jerònima confirmen haver rebut les 30 lliures de censal del seu germà Francesc.
Francesca de Riquer i de Guiu			Filla de Felip, donzell de Lleida i domiciliat senyor del castell, lloc i terme de Binfaró a Lleida i de Maria.			18-9-1699: Dotació al seu favor d'una renda anual i vitalícia de 50 lliures a canvi de la seva renúncia.
Maria Gràcia de						21-9-1699: Dotació a

²⁴⁴ Segons Rovira i Gómez, morí el 1753 sent abadessa del monestir, un fet incorrecte, doncs sí que morí aquell any però no va assolir el màxim càrrec del monestir. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR J., *La baixa noblesa de la Conca de Barberà a l'edat moderna*, Montblanc, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 2005, pàgines 69-70.

²⁴⁵ Ídem.

Sabater i de Campderròs						favor seu per part del seu germà Antoni, doctor en drets de la vila de Talarn, d'una renda de 30 lliures en moneda barcelonesa vitalícia i anual en censals i pensions que rep de la vila de Guàrdia Pabordat de Mur d'un valor de fins a 50 lliures a canvi de la seva renúncia a l'herència en favor de dit germà.
Josepa de Pimentel i de Ribes	3-6-1702	18 anys	És filla legítima i natural de Gaspar Pimentel i Sotomayor, natural de Madrid, i de Mariana Pimentel, Ribes i Boixadors, ambdós ja morts ²⁴⁶ .			10-6-1702 Donació i renúncia dels béns familiars i creació d'una renda a favor seu.

²⁴⁶ El seu pare era cavaller de l'hàbit de Santiago. Els Fernández de Pimentel formen part de la noblesa castellana més rànica i ostenten els títols de duc de Frías, marquès de Peñafiel, comte-duc de Benavente i comte d'Haro, d'Heras i de Peñaranda. El seu oncle i tutor era Pere de Ribes i de Boixadors, marquès d'Alfarràs. La seva tia és Jerònima de Ribes i de Boixadors, també monja de Santa Maria de Vallbona. PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Les exploracions de la voluntat a Vallbona durant els segles XVII i XVIII*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, pàgines 204-205.

Jerònima de Castellví i d'Obando	31-8-1705	28 anys	Filla d'Ignasi de Castellví i de Pons i de Joana d'Obando.	Nascuda a Montblanc.		9-1-1707: Dotació d'una pensió vitalícia de 30 lliures a canvi de la seva renúncia per part del seu germà Francesc, seguint el criteri del seu pare. 16-5-1708: Àpoca de rebuda de les 30 lliures que el seu germà li devia de la pensió de l'any anterior.
Maria Gertrudis de Montaner i de Valls	31-8-1705	24 anys	Filla de Francesc de Montaner i de Perellós ²⁴⁷ i de Rafaela de Valls ²⁴⁸ i germana de Bonaventura ²⁴⁹ .	Nascuda a Cervera.		Explora la seva voluntat Francesc Sabater en comissió de l'arquebisbe del 29 d'octubre de 1704.

²⁴⁷ Francesc de Montaner vivia al Carrer Major de Cervera i a la façana de casa seva, hi consta un escut familiar. DURAN I SANPERE, AGUSTÍ, *Llibre de Cervera*, [Cervera], Paeria de Cervera. Regidoria de Cultura, 2001, pàgines 308-309.

²⁴⁸ Segurament la mare de Gertrudis és la Rafaela de Montaner de Cervera que consta com a propietària d'un molí fariner amb rèdit de 40 lliures. DURAN I SANPERE, AGUSTÍ, *Op. cit.*, pàgines 406-407.

²⁴⁹ Bonaventura Montaner i Valls fou regidor de Cervera. Al seu testament, inclogué la seva voluntat de ser enterrat al convent dels caputxins de la seva ciutat i també deixà constància d'una caritat de 25 lliures pels pobres i 10 lliures a l'hospital de pobres malalts. El seu enterrament fou digne del seu càrrec i de la seva corporació. Com a elements de prestigi social, Bonaventura desitjava que, al seu enterrament, vuit caputxins cantessin els salms de David. I, si no n'hi havia prous, que fossin els religiosos de Sant Francesc per 10 lliures, sempre darrera del cadàver amb els ciris quan el portessin a enterrar. A l'hora d'escollir qui rep l'encàrrec de celebrar l'aniversari de la seva mort, Bonaventura escollí el monestir de Santa Maria de Vallbona. El monestir celebrarà els aniversaris de la seva mort per 5 lliures de caritat i 100 lliures que el monestir haurà de resmerçar. CASTELLS I BERTRAN, JAUME, "Els regidors de Cervera i el sentiment religiós (1714-1808)", DIVERSOS AUTORS, *Església i societat a la Catalunya del segle XVIII (actes de les II Jornades d'Estudis d'Història celebrades el 1989)*, Cervera, Universidad Nacional de Educación a Distancia, 1990, volum II, pàgines 75-79.

						8-1-1707: Dotació per part de la seva mare, com a usufructuària del seu marit i tutora del seu fill, d'una pensió anual de 50 lliures i 10 sous a canvi de la renúncia de Maria Gertrudis.
Manuela de Desvalls i de Vergós, Castellvell i de Bellafilla ²⁵⁰	26-2-1707	22 anys aprox.	Filla del noble Antoni de Desvalls i de Castellvell i	Nascuda al Poal, diòcesi d'Urgell.	Fa uns onze anys que és al monestir.	Explora la seva voluntat Pere de Vidal.

²⁵⁰ La seva família té casa al Poal, els Desvalls són cavallers de l'orde de Sant Joan de Jerusalem i els Vergós tenen casa a Cervera. Aquesta és una família aristocràtica, que viu al castell del Poal. El pare, Antoni neix el 1628 i el primer fill el 1666. La família estava composta pels pares Antoni i Agnès i els fills Antoni, Joan Baptista, Carles, Manel, Lleonard, Tiburci, Josep i Manuela, nascuda el 24 de desembre de 1684. Manuela és germana del noble Antoni Desvalls i de Vergós, senyor i marquès del Poal des de 1725, que al 1704 manté un plet amb el duc de Cessa. Antoni fou patge de Joan d'Àustria, capità als 20 anys, es casa amb Antonia d'Alegre i Càrcer el 1692, fou un destacat austriacista i juntament amb el seu germà Manel van lluitar a favor de l'arxiduc. Va intervenir en defensa del setge de Barcelona el 1706, fou president de la Junta de Guerra i general en cap de les tropes del Principat de Catalunya. El seu germà Manel fou governador de Cardona. Una vegada rendides Barcelona i Cardona va embarcar cap a Mallorca en direcció a Viena. Li van confiscar els béns. El 1718, estant exiliat a Viena, un ministre de la cort imperial va proposar-li que anés a Catalunya a promoure un alçament, fet al qual el marquès es negà recordant la promesa que l'arxiduc Carles feu de no tornar a intervenir en els assumptes de Catalunya. Va morir el 1724 a Viena i és sepultat a l'església dels franciscans. Manuel visqué cent anys i morí cap al 1744. Els fills d'Antoni, Manuel i Francesc, perpetuaren la nissaga familiar. En diverses dates dels anys 1731 i 1732 (concretament, el 18 de maig de 1731 i el 7 de març, el 28 de març i el 26 de maig de 1732), Manuela apareix com a procuradora general del seu nebot Francesc Desvalls i Alegre, marquès del Poal. La procura que ho acredita data del 24 de març de 1725 i es troba en poder del doctor Francesc Llevant, notari públic de Viena (Àustria) amb les autoritats apostòlica, imperial, catòlica i règia. Degut al seu austriacisme, el marquesat del Poal és un títol reconegut per Felip V el 1738, després que al Tractat de Viena signat el 1725 s'obliguessin les dues majestats, anteriorment enfrontades, a reconèixer els títols nobiliaris creats pel seu adversari durant la guerra. AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgines 4 darrera, 24, 28, 34 darrera i 41. BC, Dipòsit de Reserva. F. Bon. 6334: *Regia provisio, facta in Regia Audientia Cathaloniae Principatus, in aula adnyodum illustris & reverendi cancellarii per nob. Franciscum de Rius et Bruniquer regium conciliarum eruditissimum, die nona Decembris 1700, nec non regia provisionalis confirmatoria sententia, in eadem aula, in causa supplicationis lata referente nob. Petro de Amigant, regio senatore literatissimo, die 31 Octobris 1704, in causa excellentissimi et nob. Don Foelicis Folch Fernández de Cordova, Cardona y Dragon, Ducis de Cessa & Bahena, domini Baroniarum de Bellpuig & Llinyola, &c. cum nob. Antonio Desvalls et de Vergos, Domino Loci del Poal; actuario Hieronymo Cassetas Not., s.l., s.n., 1704?.* BC, Dipòsit de Reserva. F. Bon. 12136: CARDONA-

			d'Agnès de Vergós i de Bellafila, ambdós difunts des de que Manuela tenia tres anys. Segons Manuela, els seus germans i germanes li han deixat escollir el seu futur i per això, es vol fer monja.			
Maria de Riquer i de Guiu	13-10-1716	26 anys	Filla dels il·lustres Felip i Maria.	Natural de la ciutat de Lleida.	Va entrar fa uns 14 anys al monestir.	18-9-1699: El seu pare li atorga una pensió de 50 lliures.
Agnès de Cortit i de Colomina ²⁵¹	13-10-1716	21 anys	Filla dels il·lustres Lluís i	Nascuda a Pont de Montanya-	Va entrar al monestir	És una de les abadesses

FERNÁNDEZ DE CÓRDOBA, FÉLIX DE (duc de Sessa i de Baena), *Allegacio en fet y en dret per lo excellentissim senyor Duc de Cessa y Bahena en resposta del discurs en fet, y en dret, imprés per Don Anton Desvalls y de Vergòs en la causa de supplicació, ques troba vertent; à relació del noble y eruditissim don Pedro de Amigant Real Senador; actuari Hieronym Casetas nott.*, Barcelona, s.n., ca. 1704. BC, Dipòsit de Reserva. F. Bon. 4898: DESVALLS I DE VERGÓS, ANTONI, *Appendix al discurs en fet, y en dret, presentat per lo nob. Don Anton Desvalls y de Vergòs, senyor del Poal, Giminells, Sarcenit, &c. contra lo illustre duc de Cessa y Bahena, senyor de las baronias de Bellpuig, y Linyola, en la causa de supplicació, ques troba vertent a relació de l'eruditissim y noble don Pedro de Amigant de la R. Audientia meritissim senador; actuari Geroni Casetas not.*, Barcelona, estampa de Josep Llopis, 1704. DURAN I CANYAMERAS, FÉLIX, *Els exiliats de la Guerra de Successió*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1964, pàgines 8, 12, 29 i 53. MORALES ROCA, FRANCISCO, *Privilegios nobiliarios del Principado de Cataluña. Dinastía de Austria. Reinado de Carlos II (1665-1700)*, Madrid, Hidalguía, 1982, pàgina 53. FELIU DE LA PENYA I FARELL, NARCÍS, *Anales de Cataluña y epilogo breve de los progressos y famosos hechos de la nación catalana: de sus santos, reliquias, conventos y singulares varones que en santidad, armas y letras han florecido desde a primera poblacion de España año del mundo 1788 antes del nacimiento de Christo 2174 y del diluvio 143 hasta el presente de 1709 [...]*, Barcelona, per Joseph Llopis, 1709. FLUVIÀ I ESCORSA, ARMAND DE, "La qüestió del reconeixement dels títols nobiliaris atorgats pel comte-rei Carles III 'L'Arxiduc'", *Paratge. Quaderns d'estudis de genealogia, heràldica, sigil·lografia, vexil·lologia i nobiliària*, 19 (2006), pàgines 66-67 i 70. MOLAS RIBALTA, PERE, *Op. cit.*, pàgines 138-139. PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Les exploracions de la voluntat a Vallbona durant els segles XVII i XVIII*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, pàgina 206. PUJAL, LLUÍS, *Antoni Desvalls i de Vergós. Marquès del Poal*, Barcelona, El Llamp, 1988.

²⁵¹ AMV, FP, sobre número 10: "Exploracions de la voluntat (segle XVIII)". PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 207-208.

			Lluís i d'Arcàngela	Montanya-na ²⁵² .	monestir amb uns quatre anys, pel que fa 17 anys que hi és.	abadesses del segle XVIII.
Mariàngela de Minguella i d'Aleny ²⁵³	13-10-1716	34 anys	Filla dels il·lustres Roc i Magdalena.	Natural de Blancafort, arquebisbat de Tarragona.	Va entrar al monestir "ya desde noya" ²⁵⁴ o "entra en lo monastir molt noya" ²⁵⁵ .	
Maria Magdalena de Potau i de Ferrant	13-10-1716	18 anys	Filla de Cristòfor i Maria Josepa ²⁵⁶ .	Natural de Tarragona.	Entra amb 4 anys i per tant, fa 14 anys que entrà al monestir.	12-3-1753: Maria Magdalena reconeix la pensió de 20 lliures del seu germà Josep de Potau ²⁵⁷ .
Maria Josepa de Maranyosa i de Borràs	18-10-1722	18 anys	Filla de Ramon i de Francesca ²⁵⁸ .	De Lleida.	Fa 5 anys que ha pres l'hàbit, el	Explora la seva voluntat Miquel

²⁵² Els Cortit eren una família nobiliària de Catalunya, amb cases a Gra i a Morana, situades dins del terme municipal de Florejach i del partit judicial de Cervera. GARCÍA CARRAFFA, ALBERTO i ARTURO, *Enciclopedia heràldica y genealògica hispano-americana. Diccionario heràldico y genealògico de apellidos españoles y americanos*, Madrid, Imprenta de Antonio Marzo, 1925-26, volum 27, pàgines 224-225.

²⁵³ Els Minguella són originaris de Verdú. El cap del llinatge és Roc, l'avi de Mariàngela, que aconseguí els privilegis de ciutadà honorat de Barcelona el 1671, el de cavaller el 1680 i assistí a les Corts de 1701. MORALES ROCA, FRANCISCO, *Op. cit.*, pàgina 26. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR J., *Op. cit.*, pàgina 121.

²⁵⁴ PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN *Op. cit.*, pàgina 207.

²⁵⁵ AMV, FP, sobre número 10: "Exploracions de la voluntat (segle XVIII)"

²⁵⁶ El pare és Carles Cristòfol de Potau i Oller, comte de Vallcabra i germà de la monja Maria Magdalena de Potau i Oller. Posteriorment, hi hagué una comtessa de Vallcabra, Maria Teresa de Potau i de Ferran, segurament germana de Maria Magdalena. MOLAS RIBALTA, PERE, *Op. cit.*, pàgines 138-139.

²⁵⁷ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 225.

²⁵⁸ En el seu testament datat de 1718, Francesca Maranyosa i de Borràs, vídua de Ramon Maranyosa, d'Anglesola, filla de Francesc de Borràs de Tarragona i Maria Clara de Borràs i Carbonell, difunts, deixa com a executors del testament a Gabriel de Borràs, Caterina de Borràs (religiosa de Vallbona), Francesc de Borràs (monjo a Poblet), Anna Martí i de Borràs, els seus germans, Isidre Maranyosa (monjo de Poblet, cunyat seu), Joan de Maranyosa (el seu gendre), Francesca Moxó i Maranyosa (la jove), Josep Moxó i de Borràs, Maria Clara Maranyosa i de Moxó, Ramon Maranyosa i de Borràs, Maria Josepa Maranyosa i de Borràs (religiosa novícia de Vallbona), els seus fills i a Josep Giner, cosí germà seu. A més, llega una renda de 2000 lliures compartida entre Ramon Maranyosa i Josepa Maranyosa, "[...] filla

					25 de gener de 1717.	Bellver, rector dels Omells. 15-10-1722: Ordre d'exploració de quatre novícies, segurament Maria Josepa i les altres tres novícies explorades el dia 18 d'octubre ²⁵⁹ . 21-10-1722: Joan de Maranyosa, el seu germà, li atorga una pensió de 60 lliures i ella renuncia als seus drets ²⁶⁰ .
Maria Francesca de Sagra i de Malonda	18-10-1722	Té 16 anys.	Filla de Jacint, de Caldes, i Isabel.	De Barcelona.	Fa cinc anys i mesos que està al monestir i porta hàbit	20-10-1722: Els pares li atorguen una pensió de 40 lliures a canvi de la

mia religiosa que es del dit Real Convent de Vallbona [...], amb la condició que si “[...] La dita dona Josepha religiosa predita exigisca i cobre axi mateix sa part tocant tot lo temps de sa vida natural tant solament, y venint lo cap de estar dit don Ramon mon fill acomodat y seguida la mort de dita dona Josepha ma filla vull y es ma voluntat previngan a mon hereu avallescrit [...]”. AMV, 14.2/5: 1718, agost, 29. Vallbona. Llegats del testament de Francesca Maranyosa i de Borràs, vídua de Ramon Maranyosa, veí d'Anglesola, favorables a les seves filles i parents. Una d'elles és novícia de Vallbona.

²⁵⁹ La comissió de l'arquebisbe Manuel de Samaniego y Jaca no informa del nom de les novícies a qui s'ha d'explorar la voluntat: “*Por quanto por parte de la madre abbadessa y mui religioso combento de Valbona horden del glorioso P. San Bernardo se nos hizo relacion diciendo que quatro religiosas novicias en dicho combento cuios nombres y cobnombres damos aquí por expressos havian cumplido el año de su noviciado y que mediante la voluntad de Dios nuestro Señor deseavan professar y perseverar en el, y que haviendose juntado la comunidad para este efecto havian tenido los votos, nos pidieron y suplicaron fuesemos servidos conceder nuestra licencia para que se les pusiesse en competente libertad, explorasen su voluntad y diessen la profesión [...]*”. Amb aquest text, signat “[...] en la visita spiritual de la villa de Torre de Embarra a quinze dias del mes de octubre de mil setecientos y veinte y dos años [...]” l'arquebisbe atorga la comissió a Miquel Bellver, rector dels Omells i li exposa les preguntes a fer durant l'exploració davant de notari. AHAT, Capsa 4, número 2j. *Op. cit.*

²⁶⁰ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgines 110 darrera-111 darrera.

					de novícia	renúncia de Francesca a la seva herència ²⁶¹ .
Hipòlita de Pons i de Meca	18-10-1722	18 anys	Filla de Carles i Joana, ara Molner i Meca.	D'Agramunt, bisbat d'Urgell	Fa 4 anys que és al monestir i du l'hàbit.	20-10-1722: La mare, senyora de Montsonís, com a tutora del seu fill Francesc atorga a Hipòlita una pensió de 60 lliures per a la seva professió. Hipòlita ja té l'hàbit i l'any de noviciat. Renuncia de la novícia.
Marianna de Potau i de Ferran	18-10-1722	23 anys	Filla de Cristòfor de Potau i Josepa Potau i Ferran.	De Barcelona	Fa dos anys que és al monestir i <i>“dos anis por menos quels fara lo dia 22 de este mes”</i> que vesteix l'hàbit.	20-10-1722: La seva mare i el seu germà, Josep Faust, li atorguen una pensió de 60 lliures.
Maria Antònia de Sabater i de Prior	30-10-1726	No consta.	Els seus pares són Antoni i Josepa	És de Talarn	Fa una mica més de 4 anys que arribà al monestir.	16-11-1726: Els nobles senyors Antoni de Sabater i Campderrós i Josep de Sabater i Campderrós, prevere i doctor en sagrada teologia

²⁶¹ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgines 109-110.

						atorguen a la seva filla i neboda respectivament una pensió de 50 lliures. Maria Antònia renúncia a la seva herència ²⁶² .
Ignàsia de Moxó i de Maranyosa	9-9-1733	16 anys	Filla de Josep, de Cervera i de Francesca, de Lleida ²⁶³ .	Natural de Cervera.	Fa 5 anys que viu al monestir i ha complert l'any de noviciat.	11-9-1733: Dotació al seu favor per part del seu pare d'una pensió anual de 40 lliures a canvi de la seva renúncia a l'herència paterna i materna.
Antònia de Guiu i de Siscar						1-4-1731: La bossera Manuela Desvalls rep

²⁶² AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgines 222-223 darrera.

²⁶³ Els Moxó són intel·lectuals, posseïdors de la baronia de Montcortès, senyors de Mora, regidors de Cervera i castlans de l'Espígol i nobles des de 1680. El pare d'Ignàsia és fill de Marià de Moxó i de Francesca de Borràs, casats el 1680 a Tarragona. Aquest matrimoni tingué dos fills: Josep i Maria Clara. I ambdós es casaren amb uns germans Maranyosa: Maria Clara amb Joan de Maranyosa, amb qui tingué a Antoni. I Josep, batejat el 1684 i regidor perpetu per la seva ciutat natal, Cervera, per la classe noble des de 1719; amb Francesca Hipòlita Clara de Maranyosa, pares d'aquesta monja, el 1706. Josep de Moxó i Borràs, com a regidor de Cervera, demana ser enterrat davant de la portalada del Sant Crucifix de l'església certerina en el seu testament, on també deixa constància de les celebracions d'aniversaris a les esglésies parroquials de Granyenella i de la Móra, per 7 sous de caritat i pagant un sou a cada cap de casa per tocar la campana cada any el dia de l'aniversari de la seva mort. El seu enterrament, com el de la majoria de regidors de la ciutat, és esplendorós. El fill gran d'aquest matrimoni, Marià Francesc (1713-1764), rebé el títol de Baró de Juras Reales el 1771 de mans de Carles III i morí a Cervera el 1764. Marià deixa constància en el seu testament de la seva voluntat de ser enterrat a l'altar de la Minerva, a l'església de Cervera, honor que rep com a regidor de la ciutat. CASTELLS I BERTRAN, JAUME, "Els regidors de Cervera i el sentiment religiós (1714-1808)", DIVERSOS AUTORS, *Església i societat a la Catalunya del segle XVIII (actes de les II Jornades d'Estudis d'Història celebrades el 1989)*, Cervera, Universitat Nacional de Educació a Distància, 1990, volum II, pàgines 75-78 i 80-82. GARCÍA CARRAFFA, A., *Diccionario heráldico y genealógico de apellidos españoles y americanos*, Salamanca, Imprenta comercial salamantina i Madrid, Litografía de Fortuny, 1936, volum 57, pàgines 218-223. MOLAS RIBALTA, PERE, *Op. cit.*, pàgina 163. PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Les exploracions de la voluntat a Vallbona durant els segles XVII i XVIII*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, pàgines 208-209.

						de Felix Guiu la suma de 40 lliures ²⁶⁴ . 20-11-1735: Àpoca per la suma de 800 lliures pel seu dot. L'abadessa Cortiada, la bossera Desvalls i la sotsbossera Cortit confessen haver rebut de Maria Ventura Guiu i Ciscar, usufructuària del seu marit Felix, 800 lliures de moneda barcelonesa pel dot de la seva filla. A més, les sagristanes Maria Teresa d'Àger i Francesca Riquer, reben 21 lliures per l'ingrés i hàbit de Maria Antònia.
Maria Agnès de Rocabruna i de Pons			Filla d'Antoni i d'Agnès.			8-9-1736: Dot de 800 lliures per part dels seus pares. La sagristia en rep 21.
Maria	27-6-1747		Filla de	Natural de		

²⁶⁴ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 1.

Gertrudis de Gallart i de Carmona ²⁶⁵			Francesc i Gertrudis.	Lleida.		
Maria Ignàsia de Castellví i de Pontarro ²⁶⁶	21-3-1752	16 anys	Filla de Josep i Teresa, tots dos vius i veïns de Montblanc.	Natural de Tarragona.		Josep Montaner i Murtra, plebà de Montblanc, per comissió de l'arquebisbe Pere de Copons ²⁶⁷ , és l'encarregat d'explorar la seva voluntat. És la primera abadessa del segle XIX.
Antònia Canals i Benabarre	19-9-1754	22 anys	Filla de Miquel, difunt, i Maria	Natural de Calassanç, poble d'Aragó.	Fa quasi dos anys que és al monestir.	"[...] entra en ell [el monestir] unicament

²⁶⁵ El germà de Maria Gertrudis, Francesc, resident a Reus, contesta negativament a la crida per allistar-se com a oficial a la Guerra Gran al·legant estar sol amb tres fills petits, haver de controlar el patrimoni, tenir pares grans i un sogre (Marià Grau) d'edat delicada. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J., "La noblesa del Camp de Tarragona i el servei de miquelets (1795)", *Paratge. Quaderns d'estudis de genealogia, heràldica, sigil·lografia i vexil·lologia*, 3-4 (1992-1993), pàgina 70.

²⁶⁶ Fou batejada a Tarragona, la seva ciutat natal, el 4 de gener de 1734 i als quinze anys ingressà al monestir, del que fou escollida abadessa el 1802. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR J., *Op. cit.*, pàgina 73. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J., *Rics i poderosos, però no tant. La noblesa a Tarragona i comarca al segle XVIII*, Tarragona, Publicacions del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2000, pàgines 81-82.

²⁶⁷ Pere de Copons i de Copons, natural de Vilafranca, arxidiaca de Badalona i canonge a l'església de Barcelona, fou bisbe de Girona entre 1726 i 1728 i arquebisbe de Tarragona entre 1728 i la seva mort el 1753. Buscà la fi de diversos conflictes, atorgà moltes almoines, convocà quatre concilis provincials i feu diverses obres a la catedral, preocupant-se també per l'arxiu de la mateixa. Aquest arquebisbe tenia un germà, Francesc, que el 1717, sent paborde de Berga en el Monestir de Ripoll, és presentat pel rei per a l'abadia de Sant Pere de Camprodon. AHN, Consells, lligall 19031: "*Patronato de Aragón. Cartas para el sr. Cardenal Aquaviva y don Juan Antonio Diaz de Arze agente en Roma: remitiendo los despachos para los electos por SM en las 2 piezas eclesiasticas (Tarragona y Solsona) de Cataluña en que hai intrusos y el extraño de lo que hai en cada una de dichas piezas. Sobre la provision de los beneficios eclesiasticos vacantes en Cataluña cuyo patronato toca a disidentes*". BARRIO GOZALO, MAXIMILIANO, *El Real Patronato y los obispos españoles del Antiguo Régimen (1556-1834)*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2004, pàgines 395, 431 i 451. CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, volum III, pàgines 504-505. MORERA LLAURADÓ, EMILIO, *Tarragona cristiana*, Tarragona, Instituto de Estudios Tarraconenses "Ramon Berenguer IV", 1959, volum V, pàgines 421-426. VILLANUEVA, JAIME, *Viage literario a las iglesias de España. Tomo XX: Viage a Tarragona*, Madrid, Imprenta de la Real Academia de la Historia a cargo de José Rodríguez, 1851, pàgines 58-59.

			Antònia, ambdós del poble de Benabarre.			<i>per lo fi de esser religiosa y ab lo empleo de organista</i> ²⁶⁸ .
Maria de Gomar i de Cercós	24-4-1755	16 anys	Filla d'Antoni, difunt, i de Maria ²⁶⁹ .	Natural de Cervera.	Fa quatre anys que porta l'hàbit ²⁷⁰ .	
Maria Caterina de Gras i de Jordana	24-4-1755	16 anys	Filla de Ramon i de Caterina, difunta.	Nascuda a Cardona.	Fa més de cinc anys que entrà al monestir. (13-12-1749)	Bruno Soler, rector de Vallbona, en comissió de l'arquebisbe Jaume de Cortada ²⁷¹ del 9 d'abril, explora la seva voluntat.
Maria Antònia de Gras i de Jordana	26-10-1758	22 anys	Filla de Ramon i de Caterina, difunta.	Natural i nascuda de Barbens, comanda de la religió de Sant Joan.	Fa 2 anys que viu al monestir i porta l'hàbit. Ja ha passat l'any de noviciat.	Josep Montaner i Murtra, plebà de Montblanc, en comissió de l'arquebisbe de Cortada del 16 d'octubre anterior, explora la

²⁶⁸ AMV, FP, sobre número 10: "Exploracions de la voluntat (segle XVIII)".

²⁶⁹ Els Gomar, originaris de Lleida, són una família de catedràtics de la universitat de Cervera i senyors d'Aranyó. PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Les exploracions de la voluntat a Vallbona durant els segles XVII i XVIII*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, pàgines 211 i 335.

²⁷⁰ Va ingressar al monestir el 22 de desembre de 1748, juntament amb la seva germana Maria Teresa. PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 335.

²⁷¹ Jaume de Cortada i Bru era natural d'una antiga família barcelonina. El 1722, era l'administrador general de les rendes segrestades a eclesiàstics de Catalunya. Fou bisbe de Zamora i posteriorment, arquebisbe de Tarragona des de 1753 a la seva mort el 1762. Com a arquebisbe, va convocar un concili provincial i va construir una capella per la patrona de Tarragona, Santa Tecla. Va patir un atac d'apoplexia el 1761 i va morir a conseqüències d'un altre l'any següent. AHN, Consells, lligall 19030: "Patronato de Aragón. Remoción y expulsión de los intrusos en piezas eclesiásticas del Real Patronato de Cataluña y nominación de secuestradores para ellas". MORERA LLAURADÓ, EMILIO, *Op. cit.*, volum V, pàgines 426-427. VILLANUEVA, JAIME, *Op. cit.*, pàgines 59-60.

						seva voluntat.
Maria Anna de Gomar i Cercós	26-10-1758	16 anys	Filla d'Anton, difunt, i Maria.	Nascuda a Agramunt i natural de dita vila.	Fa 4 anys que habita al monestir i porta l'hàbit de novícia. Ja ha complert l'any de noviciat.	Explora la seva voluntat Josep Montaner i Murtra, en comissió de Cortada del 16 d'octubre de 1758.
Maria Josepa d'Ibànyes-Cuevas i de Borrell ²⁷²	29-7-1761	16 anys	Filla de Pere, natural de Terol i corregidor de Talarn i partit de	Natural de Talarn, bisbat d'Urgell.	Fa més de 8 anys que és al monestir i que porta l'hàbit. Ha	El plebà de Montblanc, Montaner, en comissió de l'arquebisbe

²⁷² El seu cognom és una catalanització del cognom castellà Ibáñez, doncs la família és natural d'Aragó. Per aquest motiu, les variacions ortogràfiques a l'hora d'escriure el cognom catalanitzat en els documents del segle XVIII són notables. Amb l'objectiu d'homogeneïtzar la grafia, utilitzarem l'original Ibáñez o la variant Ibànyes per referir-nos a aquesta família seguint la proposta de Piquer i Jover. Per tant, obviarem les diverses grafies, com Ivànyes, Ivanyes, Ybáñez, Ybáñez o Ibanyes, entre d'altres que abunden als textos de la centúria que estudiem. Tant Maria Gràcia com les seves germanes Maria Isabel i Maria Josepa Ibànyes-Cuevas i Borrell són filles de Pedro Ibáñez y Valero de Bernabé, de Lidón, corregidor de Talarn i Maria de Borrell i Copons, pubilla de la casa de la baronia d'Eroles, casats el 1730. El seu germà Josep, nascut a Talarn el 1735, va ser nomenat cavaller de l'orde de Carles III el 1784 i va heretar el títol de baró d'Eroles de la seva mare. García Carraffa indica que fou el fill d'aquest Josep i Maria Ana Valonga, Joaquín, que va ésser nomenat cavaller de l'ordre de Carles III des de 1825. Aquesta font indica que aquest senyor fou baró d'Eroles i es casà amb una senyora de cognom Cuevas. De totes maneres, el cognom Cuevas ja es troba a la família al segle XVIII. GARCÍA CARRAFFA, A., *Diccionario heráldico y genealógico de apellidos españoles y americanos*, Salamanca, Imprenta comercial salamantina i Madrid, Litografía de Fortuny, 1936, volum 42, pàgines 174-175. MOLAS RIBALTA, PERE, *Op. cit.*, pàgines 164-165. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 333.

²⁷³ Pedro Ibáñez Cuevas fou successor en el càrrec de Pablo Desprets. El pare de les monges Ibànyes va sol·licitar el càrrec recalcant els 12 anys de serveis a l'exèrcit en el regiment de la família (infanteria d'Aragó), en el qual estudià com a cadet de 1721 a 1727 i serví capità fins a 1731, any en què es retirà en casar-se amb la rica pubilla Maria Josepa de Borrell de Copons de Vilanova. Feu constar també els mèrits de ser fill de Juan, governador militar i polític de Castell-Lleó i la vall d'Aran i nebot de José, governador militar de la Seu d'Urgell i Castell-ciutat, i de Felipe, governador militar d'Arenys. El 1737 fou nomenat tinent de corregidor de Talarn, amb dret a successió, titulació insòlita per a un militar il·letrat i únic en la història de la institució a Catalunya. L'excusa esgrimida és l'avançada edat de Desprets i la seva precària salut. El 1739, prengué possessió del càrrec a la mort de Desprets. En acabar el trienni del seu mandat, Juan Wanmarcke intentà succeir-lo, però finalment, Ibáñez mantingué el càrrec. Tot i que la família de la seva esposa controlava l'oligarquia de Talarn, intentà des de 1743 aconseguir que el títol de corregidor fos vitalici i assegurar-se'l comprant-lo. Així ho aconseguí el 1744, però fou destituït el 1762 tot i que al·lega la compra del càrrec. El substituï Antonio Labeli. Un any abans, el 1761, fou nomenat baró d'Eroles en cap de la seva dona. El seu oncle José fou el primer corregidor de Catalunya. Originari de Lidón (Terol), la seva família era filipista i diversos familiars, tots ells militars, foren corregidors. Fou nomenat governador interí de Daroca després de la batalla d'Almansa; ascendit a coronel i agregat al regiment d'infanteria de Palència; governador de Sogorb; brigadier i governador de Castelló el 1711; corregidor i comandant militar de Vilafranca el 1718 i poc després, governador militar de la Seu i

			Pallars ²⁷³ , i Maria, baronessa d'Eroles.		passat l'any de noviciat	del dia 9 de juliol, explora la seva voluntat.
Rosa de Ford i de Cenispleda	30-7-1761	17 anys	Filla de Francesc i Clemència.	Nascuda a Vilallovent de la Cerdanya, bisbat d'Urgell.	Fa 5 anys que és al monestir i porta l'hàbit. Ha passat l'any de noviciat.	Explora la seva voluntat Josep Montaner en comissió de Cortada del dia 29.
Tecla de Castellví i de Pontarró ²⁷⁴	18-8-1763	17 anys	Filla dels nobles Josep de Castellví i	Natural de Montblanc	Fa deu anys que es troba al monestir i	Explora la seva voluntat Josep

Castellciutat. Morí el 1743 sent tinent general. El seu oncle Felipe fou governador interí de Morella i governador militar del castell d'Aren des de 1719 fins 1725. Finalment, el seu pare, Juan, fou nomenat governador interí de Terol després d'Almansa; coronel i agregat al regiment d'infanteria de Guadalajara, governador militar de Sogorb el 1711; agregat de l'exèrcit de València; corregidor de Benavarri de 1719 fins al 1723; noble d'Aragó i corregidor de Castell-Lleó i la vall d'Aran des de 1725 fins a la seva mort el 1739. GAY ESCODA, JOSEP MARIA, *El corregidor a Catalunya*, Madrid, Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales, Publicaciones del Seminario de Historia del Derecho de Barcelona, 1997, pàgines 664-667, 683-684 i 696-697.

²⁷⁴ Rovira i Gómez, en la seva anàlisi de la família Castellví i Pontarró, tracta la figura de Teresa de Castellví i de Pontarró, però no pas la de Tecla. Teresa fou batejada l'1 de desembre de 1735, però no parla de cap Tecla a la família. No sabem si és un error de noms o que es va descuidar una membre d'aquella família. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J., *Rics i poderosos, però no tant. La noblesa a Tarragona i comarca al segle XVIII*, Tarragona, Publicacions del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2000, pàgines 81-82.

²⁷⁵ Josep de Castellví i de Ferran era fill d'Ignasi de Castellví i de Pons i de Maria Teresa de Ferran. Canvià el seu domicili familiar a Montblanc per instal·lar-se a Tarragona arran del seu matrimoni amb Maria Teresa de Pontarró i Llorenç el 1733. Ocupà el primer lloc de la terna presentada al rei per succeir l'alcalde major de Manresa, el doctor Capdevila, el 1766. El matrimoni Castellví i Pontarró, tingué quatre fills, nascuts a Tarragona: Ignàsia, Teresa, Josep-Ignasi i Francesc. Fou nomenat pel càrrec però hi renuncià en favor del seu fill, ja que havia demanat la plaça per ell. El seu fill, Josep Ignasi, era natural de Tarragona, tenia 27 anys i havia destacat en els seus estudis de filosofia i lleis a la universitat de Cervera així com també com a passant a Barcelona i advocat a Montblanc. El rei acceptà la renúncia i nomenà el fill com a alcalde major el 1767. A la mort del coronel Cevallos assumí la interinitat del corregiment. El 1768, arribà al corregiment Valenciano i el 1771 acabà el seu trienni com a alcalde major. Posteriorment, aconseguí l'alcaldia major de Girona i fou alcalde de les Cinco Villas (1775-1778) i de Montblanc (1790-1802). El 1775, Josep Ignasi, doctor en drets, advocats dels Reals Consells, Alcalde Major i Tinent de Corregidor del Partit de Cinco Villas del Regne d'Aragó, "*inseguint la disposició testamentaria del noble sr. Don Josep de Castellví de Ferran que en son testament de 23 d'abril de 1770 demana que es fundi un aniversari ordinari perpetu per salut de la sua anima, de la de sos pares, y primera muller Maria Teresa de Castellví i de Pontarró, de la seva segona muller Manuela Castellvi y de Gualdo, y de sos majors, y ascendents y de tots sos fills celebrador en lo altar major de la Yglesia del present Real Monastir de Vallbona per las señoras religiosas de dit Monastir y sacerdots que mi señora la Abadesa disposas ab la caritat ordinaria, pagadora per sos hereus, en lo dia que se celebraria [...] perpetuïtat de dita celebració [...] com a hereu universal de Josep de Castellví i Ferran [...]*" institueix dita celebració. AMV, 8.5/16: 1775, maig, 14. Vallbona. Fundació d'un aniversari en sufragi per l'ànima de Josep de Castellví i de Pontarró, tinent de corregidor del partit de Las Cinco Villas, a l'Aragó, a celebrar a l'església del monestir

			de Ferran ²⁷⁵ i Maria Teresa de Castellví i de Pontarró, difunta.		prengué l'hàbit (11-9- 1753). Ja ha passat l'any de noviciat.	Montaner en comissió d'Ignasi Llorens i Valls, canonge de Tarragona i vicari general, del 17 de juliol.
Maria Gràcia d'Ibànyes- Cuevas i de Borrell ²⁷⁶	18-8-1763	17 anys	Filla de Pere, difunt i Maria	Natural de Talarn	Fa 10 anys que és al monestir i porta l'hàbit. Ha fet l'any de noviciat.	
Maria Teresa de Sangenís i de Domènech	18-8-1763	30 anys	Filla de Josep, baró de Blancafort, difunt, i de Teresa.	Natural de Blancafort, a la vall d'Àger.	Fa 7 anys que és al convent i un any i mig que porta l'hàbit. Ja ha fet l'any de noviciat.	
Maria Antònia de Sobies i de Gay	4-9-1765	16 anys	Filla d'Ignasi, difunt, i de Gertrudis.	Natural de Cubells, bisbat d'Urgell.	Fa sis anys que ingressà al monestir. Ha fet l'any de noviciat.	Exploració escrita en castellà.
Maria Caietana de Ramon i de Solar	4-9-1765	18 anys	Filla de Josep, difunt, i de Maria Francesca.	Natural de la vila de Terrassa, bisbat de Barcelona.	Va entrar al monestir fa 4 anys i que, "despues un año o dos que estuvo en el por encomen-	Exploració escrita en castellà.

de Vallbona. GAY ESCODA, JOSEP MARIA, *Op. cit.*, pàgines 690-692. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J., *Op. cit.*, pàgines 81-82.

²⁷⁶ A l'exploració de la voluntat no hi inclouen el "Cuevas" del seu cognom i per tant, l'exploració és la de Gràcia Ibànyes i Borrell. AHAT, Capsa 4, número 2i. *Op. cit.*

					<i>dada le vino la vocacion de ser religiosa y profesar en el</i> ²⁷⁷ .	
Maria Josepa de Moxó i de Francolí	4-9-1765	16 anys	Filla de Marià, baró de Juras Reales, difunt, i de Maria Teresa ²⁷⁸ .	Natural de Cervera.	Fa uns 10 anys que entrà al monestir, 8 que prengué l'hàbit i ha complert l'any de noviciat.	La seva exploració de la voluntat està escrita en castellà.
Maria Antònia de Pastor i de Grau	22-8-1768	16 anys	Filla d'Antoni i Maria, difunta.	Natural de Cervera.	Fa quasi 4 anys que és al monestir i que porta l'hàbit. Ha fet l'any de noviciat	Explora la seva voluntat Bruno Soler i Agustí Guimerà fa d'escrivà. L'exploració està escrita en castellà ²⁷⁹ . 10-8-1768: L'arquebisbe Juan Lario ²⁸⁰

²⁷⁷ AHAT, Capsa 4, número 2i. *Op. cit.*

²⁷⁸ El pare de Maria Josepa, Marià Francesc, primer baró de Juras Reales, batejat el 1713, era germà d'Ignàsia de Moxó i per tant, Maria Josepa era neboda d'Ignàsia i la segona generació de monges Moxó a Vallbona. Els pares d'aquesta monja, Marià i Maria Teresa, es van casar a Barcelona el 1724 i van tenir a Josep, Benet (catedràtic de la universitat de Cervera, abat de Sant Ayat i arquebisbe de Charcas), Maria Josepa, Eleonor, Maria Francesca i Maria Ignàsia. Segons Garcia Carraffa, Maria Josepa fou abadessa en un monestir del Cister [Vallbona, de 1807 a 1811] i les seves tres germanes foren monges en el mateix monestir, tot i que a la documentació no hem trobat cap referència a Eleonor. Maria Josepa era germana del segon baró de Juras Reales i catedràtic de la Universitat de Cervera, Josep Antoni de Moixó i Francolí. DURAN I SANPERE, AGUSTÍ, *Llibre de Cervera*, [Cervera], Paeria de Cervera. Regidoria de Cultura, 2001, pàgines 329 i 546. GARCÍA CARRAFFA, A., *Diccionario heráldico y genealógico de apellidos españoles y americanos*, Salamanca, Imprenta comercial salamantina i Madrid, Litografía de Fortuny, 1936, volum 57, pàgines 218-223. MOLAS RIBALTA, PERE, *Op. cit.*, pàgina 163. PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Les exploracions de la voluntat a Vallbona durant els segles XVII i XVIII*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, pàgines 213-214.

²⁷⁹ AHAT, Capsa 4, número 2i. *Op. cit.*

²⁸⁰ Juan Lario y Lanzis era natural de Torrecilla de Rebollar (Aragó) i bisbe auxiliar d'aquell arquebisbat amb el títol de bisbe de Leta, *in partibus infidelium* abans de ser arquebisbe de Tarragona entre 1764 i la seva mort el 1777. Examinà de doctrina públicament els càrrecs municipals, visità tres vegades la seva arxidiòcesi, va reformar el seminari i el 1766 publicà un reglament en català per als seminaris. Va treballar sobretot en el pla beneficial, feu una estadística del clergat de la seva arxidiòcesi, redotà els

						comissiona al rector de Vallbona per a què passi al monestir i en presència de notari explori l'ànim i voluntat de la novícia Pastor en la forma prescrita pel Concili de Trento ²⁸¹ .
Maria Josepa de Valenciano i de la Torre	30-4-1776	16 anys	Filla legítima de Pedro, corregidor de Vilafranca del Penedès ²⁸² , i Maria Antònia.	Natural d'Osca.	Fa més de set anys que està al monestir i 4 que prengué l'hàbit. Ha complert l'any de noviciat.	16-4-1776: Comissió de l'arquebisbe Lario al rector de Vallbona, Soler, perquè explori la voluntat de Josepa, novícia de Vallbona. Agustí Guimerà és

diversos càrrecs de la catedral i promogué la disminució d'eclesiàstics. En una cèdul·la de 1769 es posicionà en contra de l'expulsió dels jesuïtes tot i que estava d'acord en la seva reforma. Feu una visita a Eivissa el 1771, aconseguí l'indult d'altra privilegiat per a Sant Fructuós de la catedral de Tarragona, va acabar la construcció de la capella de Santa Tecla, feu algunes reformes a la ciutat de Tarragona i va incorporar la universitat de Tarragona a la de Cervera. BARRIO GOZALO, MAXIMILIANO, *El Real Patronato y los obispos españoles del Antiguo Régimen (1556-1834)*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2004, pàgina 451. CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Op. cit.*, volum III, pàgines 504-505. MORERA LLAURADÓ, EMILIO, *Tarragona cristiana*, Tarragona, Instituto de Estudios Tarraconenses "Ramon Berenguer IV", 1959, volum V, pàgines 429-435. VILLANUEVA, JAIME, *Viage literario a las iglesias de España. Tomo XX: Viage a Tarragona*, Madrid, Imprenta de la Real Academia de la Historia a cargo de José Rodríguez, 1851, pàgines 61-62.

²⁸¹ AHAT, Capsa 4, número 2j. *Op. cit.*

²⁸² Pedro Valenciano, capità del regiment de dragons de Pavia i tinent coronel del mateix, fou nomenat corregidor de Vilafranca el 1768. El seu fill fou regidor interí de Vilafranca i en un memorial per ser nomenat regidor numerari, al·legà com a mèrits ser fill de Pedro Valenciano, "*actual corregidor militar y politico de ella y con la antigüedad de 49 años de servicios y campañas de Oran, Saboya, Piamonte, Portugal [...]*". La seva petició data de 1782, any en què morí Pedro Valenciano. GAY ESCODA, JOSEP MARIA, *El corregidor a Catalunya*, Madrid, Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales, Publicaciones del Seminario de Historia del Derecho de Barcelona, 1997, pàgines 691-692.

						l'escrivà. L'exploració està escrita en castellà ²⁸³ .
Maria Ignàsia de Moixó i de Francolí ²⁸⁴	5-4-1777	15 anys, en farà 16 el tres de maig proper	Filla de Marian, difunt, i Teresa.	Natural de Cervera.	Fa prop de 9 anys que és al monestir i “ <i>que luego de haver entrado en el monasterio le vistieron el santo habito y que cumplira el año de su noviciado el dia tres de mayo proximo venidero [...]</i> ” ²⁸⁵ .	16-3-1777: Comissió de l'arquebisbe Lario a Bruno Soler, rector de la parròquia vallbonina, perquè explori la voluntat d'aquesta novícia. Agustí Guimerà és l'escrivà de l'exploració.
Antònia de Solar i de Benet	7-4-1777	20 anys	Filla legítima d'Anton i Antònia, ambdós difunts.	Natural de Donzell, parròquia annexa a Seró, al bisbat d'Urgell.	Va entrar fa 8 anys i fa més d'un any que vesteix l'hàbit. En paraules seves: “[...] <i>entró en dicho monasterio por encomendada, sin tener fin</i> ”	16-3-1777: Comissió de l'arquebisbe Lario al rector de la parròquia de Vallbona, Bruno Soler, perquè explori la voluntat de dita novícia. Agustí Guimerà és l'escrivà i l'exploració està escrita

²⁸³ AHAT, Capsa 4, número 2i. *Op. cit.*

²⁸⁴ És germana de Maria Josepa i del segon baró de Juras Reales Josep Antoni i neboda d'Ignàsia.

²⁸⁵ AHAT, Capsa 4, número 2i. *Op. cit.*

					<i>alguno particular; pero que de cinco a seis años a esta parte, ha tenido vocacion de ser monja, en el expresado monasterio, y continua todavia en dicha vocación</i> ²⁸⁶ .	en castellà.
Josepa de Pastor i de Burgués	29-3-1786	16 anys	Filla d'Antoni i Isabel, ambdós difunts ²⁸⁷ .	Natural de Berga.	Fa més de sis anys que és al monestir.	L'exploració està escrita en castellà ²⁸⁸ . 22-3-1786: Comissió per explorar la seva voluntat per part de l'arquebisbe Francesc Armanyà ²⁸⁹

²⁸⁶ *Ídem.*

²⁸⁷ La mare de les germanes Pastor i de Burgués, Elisabet de Burgués, era la segona filla dels 8 fills (Maria Josepa, Elisabet, Josep, Maria Francesca, Ramon, Anton, Francesc i Martí) que tingueren Narcís de Burgués i Isabel de Corominas, de Girona. Es casà amb Antoni de Pastor, de Berga, el 1766 i aquest matrimoni aportà dues monges a Vallbona, Josepa i Antònia. ANTON PELAYO, JAVIER, *La sociabilitat epistolar de la família Burgués de Girona (1799-1803)*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials de Girona, 2005, pàgines 88-89.

²⁸⁸ AMV, FP, sobre número 10: "Exploracions de la voluntat (segle XVIII)".

²⁸⁹ Francesc Armanyà i Font (1718-1803) nasqué a Vilanova i la Geltrú i fou el desè fill dels onze que tingueren el matrimoni format per Francesc Armanyà i Rosa Font. Es decantà per la vida religiosa i entrà de petit al convent dels dominics de Tremp juntament amb un dels seus germans. Després ingressà al convent de Sant Agustí de Barcelona el 1732, on arribà a ser prefecte d'estudis i lector de filosofia i de teologia. Ordenat capellà el 1744, intentà opositar a la universitat de Cervera. En no aconseguir-ho, és nomenat prior del convent d'Igualada i, posteriorment, secretari del provincial. El 1752 és nomenat prior de Barcelona i vicari provincial de Catalunya. Fou bisbe de Lugo entre 1768 i 1785 i arquebisbe de Tarragona entre 1785 i la seva mort el 1803. Per tant, fou escollit bisbe de Lugo amb 50 anys i arquebisbe de Tarragona amb 66. Com a bisbe de Lugo, el 1783 publica una pastoral en defensa de l'ensenyament de la doctrina i la catequesi a la llar. A Lugo, fundà escoles gratuïtes per infants i una biblioteca pública, va

						a Casimir Vilella ²⁹⁰ .
Maria de Miró i de Folch	24-4-1788	17 anys	Filla de Pau de Miró i March ²⁹¹ i	De Reus.	Fa prop de sis anys que és al	L'exploració està escrita en

millorar el seminari, va acabar la construcció de la catedral i va fundar una Societat Econòmiques del País. Promotor de la renovació cultural i pedagògica, empenqué la reforma dels estudis eclesiàstics, també a Tarragona. Ja com a arquebisbe de Tarragona, fou el promotor i el director de la Societat Econòmica d'amics del País de Tarragona. Seguidor del desenvolupament econòmic, va donar suport políticament i econòmic a la millora i ampliació del port de Tarragona. Va continuar i acabar, el 1798, l'obra d'ampliació de l'aqüeducte romà projectada pel seu antecessor en el càrrec, després de molts problemes i entrebancs. Era un gran orador i una persona molt humil i caritativa, però també sabé defensar-se en diversos plets contra l'església tarragonina. Va visitar dues vegades la seva arxidiòcesi. No aconseguí, però, el permís per restaurar la celebració de concilis provincials, oblidats des de 1757 ni tampoc el permís per publicar un catecisme en català. Les seves quatre pastorals contra la França revolucionària durant la Guerra Gran, a les que ja farem referència, foren molt destacades. En general, Armanyà va donar mostres d'un esperit renovador i jansenista, profundament antijesuïta i seguidor del bisbe de Barcelona Josep Climent. El seu successor i primer arquebisbe de Tarragona pròpiament del segle XIX fou Romualdo Mon y Velarde. BARRIO GOZALO, MAXIMILIANO, *El Real Patronato y los obispos españoles del Antiguo Régimen (1556-1834)*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2004, pàgines 391, 437 i 451. CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Op. cit.*, volum III, pàgines 504-505. CORTS I BLAY, RAMON, "Jansenisme i regalisme a l'època de Carles III. Algunes consideracions sobre l'episcopat català: Climent, Armanyà, Amat", *Pedralbes. Revista d'història moderna*, 8 (1988), pàgines 398-399. CORTS I BLAY, RAMON, *L'arquebisbe Fèlix Amat (1750-1824) i l'última Il·lustració espanyola*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya i Editorial Herder, 1992, pàgines 95-98. FERNÁNDEZ DÍAZ, ROBERTO, "La clerecía catalana en el Setecientos", DIVERSOS AUTORS, *Església i societat a la Catalunya del segle XVIII (actes de les II Jornades d'Estudis d'Història celebrades el 1989)*, Cervera, Universidad Nacional de Educación a Distancia, 1990, volum I, pàgines 57-58 i 101-102. LLUCH, ERNEST, *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840). Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1973, pàgines 146-160. MARTÍNEZ SHAW, CARLOS, "La Cataluña del siglo XVIII bajo el signo de la expansión", FERNÁNDEZ, ROBERTO (ed.), *España en el siglo XVIII. Homenaje a Pierre Vilar*, Barcelona, Crítica, 1985, pàgina 118. MESTRE SANCHÍS, ANTONIO, "Religión y cultura en el siglo XVIII – Corrientes religiosas entre el clero español – El viraje del episcopado español. Grupos" a MESTRE SANCHÍS, ANTONIO (dir.), *La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII*, volum IV de la col·lecció GARCÍA VILLOSLADA, RICARDO (dir.), *Historia de la Iglesia en España*, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1979, pàgina 620. MORERA LLAURADÓ, EMILIO, *Tarragona cristiana*, Tarragona, Instituto de Estudios Tarraconenses "Ramon Berenguer IV", 1959, volum V, pàgines 438-442. QUILEZ MATA, JULIO LUIS, "El concepto de cruzada en Armanyà: 'Por la religión, el rey y la patria'", DIVERSOS AUTORS, *I Congrés d'Història de l'Església catalana. Des dels orígens fins ara: Solsona, 1993*, Barcelona, s.n., 1993, actes II, pàgines 167-177. RODRÍGUEZ MÁS, ANTONIO, *El arzobispo urbanista (D. Joaquín de Santiyán y Valdivieso), 1779-1783*, Tarragona, Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1956, pàgines 42 i 91-129. TORRES AMAT, FÈLIX, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Barcelona, Curial, 1973 (primera edició de 1836), pàgines 50-56. TORT MITJANS, FRANCISCO, *Biografía histórica de Francisco Armanyà Font, o.s.a.: Obispo de Lugo. Arzobispo de Tarragona (1718-1803)*, Vilanova i la Geltrú, [Imprenta Socitra, Barcelona], 1967. VILLANUEVA, JAIME, *Viage literario a las iglesias de España. Tomo XX: Viage a Tarragona*, Madrid, Imprenta de la Real Academia de la Historia a cargo de José Rodríguez, 1851, pàgines 64-67. VIÑAO FRAGO, ANTONIO, "Adoctrinadores y adoctrinados. Catequesis y educación en la España de la segunda mitad del siglo XVIII y primeros años del XIX (I)", NAVA RODRÍGUEZ, TERESA (coord.), *Ingenios para el mundo: sociedad, saber y educación en la Edad Moderna*, Madrid, Publicaciones de la Universidad Complutense de Madrid, 2004, pàgina 96.

²⁹⁰ AHAT, Capsa 4, número 2j. *Op. cit.*

²⁹¹ Pau de Miró i March, a més de ser noble, tenia una fàbrica d'aiguardent a Reus, ja que els Miró són un bon exemple d'una burgesia mercantil que es converteix en el grup social hegemònic de la centúria que treballem. Igual que d'altres nissagues, els Miró van passar en una o dues generacions de la petita menestralia als graons més alts de la piràmide social, assolint elevats nivells de fortuna i ennoblint el

			de Maria Francesca de Folch, difunta ²⁹² .		monestir.	castellà ²⁹³ . 14-4-1788: Armanyà, dóna comissió a Casimir Vilella, vicari perpetu de Vallbona per a què explori la voluntat de Maria de Miró. I perquè “ <i>la deje en el dentro de la clausura,</i>

lminatge familiar. Paral·lelament a l'ascens econòmic, l'ennobliment burgès fou un fenomen general, però aquest fet no comporta el trencament amb la continuïtat dels negocis, com bé ens reflecteix la figura de Pau de Miró. BALCELLS, ALBERT (dir.); PÉREZ, ARTURO; SABATÉ, FLOCEL i SIMON, ANTONI, *Història de Catalunya*, Barcelona, L'Esfera de Llibres, 2004, pàgines 544-546. RECASENS I COMES, JOSEP M. (escrit en català per Recasens i traduït al castellà per José Sánchez Real), *El corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII. Aspectos económico y político-social*, Tarragona, Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1963, pàgina 144.

²⁹² Els Miró són parents dels Balcells i dels Castellarnau. Vivien a la casa-palau de la Plaça de Prim. Josep Maria de Sagarra indica que la tia de Maria Antònia de Sagarra, Ignàsia, es casà amb Pau de Miró, de Reus. Per tant, sembla ser que Maria de Miró i Maria Antònia de Sagarra devien estar emparentades per matrimoni de familiars. A més, un germà de Maria, Agustí de Miró i de Folch (fill de Pau de Miró i March, cavaller de Reus i de la difunta Maria Francesca de Folch), va casar-se amb Maria Teresa de Burgués (filla de Josep de Burgués i Maria Francesca de Caramany de Girona), el 1794. El nou matrimoni Miró Burgués va a viure a Reus amb el senyor Pau de Miró. Maria Teresa de Burgués fou corresponsal del seu oncle Martí de Burgués. Per tant, les monges Burgués i Maria de Miró també estaven emparentades per matrimoni ja que una tieta de les Burgués s'havia casat amb el germà de la Miró. Pau de Miró fou escollit delegat de la Junta general de Tarragona a la Junta del Principat durant la Guerra Gran. En la consulta que feren als nobles tarragonins per convertir-se en oficials dels miquelets, els homes de la família Miró de Reus, excepte Ramon, rebutjaren aquest honor. Pau M. de Miró justifica la seva negativa indicant que és l'únic home de casa seva. En canvi, Agustí de Miró i de Folch, germà de Maria, s'excusa al·legant la malaltia del seu pare amb les següents paraules: “*me asisten los más vivos deseos de sacrificar mi vida en defensa de la Religión, del Rey y de la Patria, y me prestaría personalmente desde luego al servicio sino fuese la consideración de tener un padre de edad adelantada muy frecuentemente postrado en la cama de gota, ser único en lacasa para cuydar de la familia*”. Finalment, el pare de Maria, Pau de Miró i March, indica que està disposat a sacrificar-se en la guerra, però que té 60 anys i una salut precària, sobretot per la gota ja mencionada en l'excusa del seu fill. ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgines 47, 88-89, 157-158, 198-199, 223-224, 253-254, 272-274 i 305-306. PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Les exploracions de la voluntat a Vallbona durant els segles XVII i XVIII*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, pàgines 216-218. RECASENS I COMES, JOSEP M., *Op. cit.*, pàgines 142 i 204. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J., “La noblesa del Camp de Tarragona i el servei de miquelets (1795)”, *Paratge. Quaderns d'estudis de genealogia, heràldica, sigil·lografia i vexil·lologia*, 3-4 (1992-1993), pàgines 68-70. SAGARRA, JOSEP MARIA DE, *Memòries*, Barcelona, Edicions 62, 1981, pàgina 52.

²⁹³ AMV, FP, sobre número 10: “Exploracions de la voluntat (segle XVIII)”. PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 216-218.

²⁹⁴ AHAT, Capsa 4, número 2j. *Op. cit.*

						<i>paraque cumpliendo el año del noviciado y teniendo la edad legitima pueda hacer solemne profesion [...] y libertad paraque libremente pueda renunciar su legitima [...]</i> ²⁹⁴ .
Maria Lluïsa de Dalmau i de Falç ²⁹⁵	7-8-1791	Nascuda el 20 de juny de 1774.	Filla de Domènec i de Maria Francesca ²⁹⁶	Natural de Montbrió.		7-8-1791: Comissió per explorar la seva voluntat per part de l'arquebisbe Armanyà a Jacint Rafi, rector de Vallbona ²⁹⁷ .
Maria Antònia de Segarra ²⁹⁸						7-8-1791: Comissió per explorar la seva voluntat d'Armanyà a Rafi ²⁹⁹ .

²⁹⁵ Fou abadessa al segle XIX. PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 334.

²⁹⁶ Tres homes Dalmau de Reus (Josep, Joan i Ramon) es neguen amb diferents excuses a la crida feta per captar oficials per la Guerra Gran entre els nobles de Tarragona. Segurament, eren familiars d'aquesta monja. El tercer és eclesiàstic. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J., *Op. cit.*, pàgines 70-72.

²⁹⁷ AHAT, Capsa 4, número 2j. *Op. cit.*

²⁹⁸ Josep Maria de Sagarra ofereix dades d'interès sobre aquesta noia en el segon capítol de les seves *Memòries*, dedicat a mostrar l'evolució de la seva família. Segons aquest testimoni, Maria Antònia de Sagarra fou la filla de Josep i de Manuela, una senyora italiana. Josep era, segons el seu descendent, un "*acadèmic, poeta, historiador, devot, propietari i fantasista*". Era l'hereu de la família, vivia a cavall entre Barcelona i Valls i es casà amb Manuela després dels 40 anys. Poc després del casament, la parella es traslladà a Barcelona, on adquireix dues finques, una al carrer del Carme i una altra a Sarrià. El pare de Maria Antònia fou un personatge molt important de la seva ciutat natal, Tarragona, i per això, allotjà dues vegades a casa seva l'arquebisbe Lario. Tingué 5 fills: Benet Maria, Josep, Ignàsia, Manuela i Antònia. Resta afegir que Josep Maria de Sagarra indica que Antònia fou abadessa de Vallbona, un fet que no és cert, doncs Antònia no arribà a la màxima dignitat dins el monestir. Per tant, el seu descendent va errar en aquesta apreciació. Finalment, indica que "[...] Antònia, la segona, inaugura esplèndidament la sèrie

Maria Beneta de Castellví i de Bellet			Filla de Josep Ignasi i de Maria Gabriela, enterrada a Vallbona ³⁰⁰ .			30-1-1799: Comissió per explorar la seva voluntat de l'arquebisbe Armanyà a Pere Canti, rector de Vallbona ³⁰¹ .
Marianna de Dalmau i de Falç						30-1-1799: Comissió per explorar la seva voluntat de l'arquebisbe Armanyà a Canti ³⁰² .
Lluïsa Rioms i Roda						Donada organista 30-1-1799: Comissió per explorar la seva voluntat de l'arquebisbe Armanyà a Canti ³⁰³ .
Maria Josepa de Castellví i						3-9-1799: Comissió per explorar

monàstica de les dones de la nostra família que persistirà fins a la meua generació [...]". SAGARRA, JOSEP MARIA DE, Op. cit., pàgines 48-52.

²⁹⁹ AHAT, Capsa 4, número 2j. *Op. cit.*

³⁰⁰ Tant ella com les seves germanes Maria Gabriela i Maria Josepa són nebodes per part de pare d'Ignàsia i Teresa de Castellví i de Pontarró. Josep Ignasi de Castellví i de Pontarró (1740-1802) es doctorà en dret i establí capítols matrimonials el 1779 amb Maria Francesca de Tord, però aquest matrimoni no arribà a celebrar-se. Per aquest motiu, el 1780 es casà amb Maria Gabriela de Bellet de Miporqué i de Mercader. D'aquesta unió nasqueren onze fills, tres de les quals foren monges a Vallbona. Josep Ignasi fou batlle general de Montblanc, alcalde major de Vilafranca del Penedès, de Girona, del partit aragonès de Las Cinco Villas i de Montblanc i el 1794 fa un donatiu al rei durant la Guerra Gran. En morir el seu oncle matern, Manuel de Pontarró, esdevingué l'hereu d'aquella família. RECASENS I COMES, JOSEP M. (escrit en català per Recasens i traduït al castellà per José Sánchez Real), *El corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII. Aspectos económico y político-social*, Tarragona, Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1963, pàgina 191. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR J., "La noblesa del Camp de Tarragona i el servei de miquelets (1795)", *Paratge. Quaderns d'estudis de genealogia, heràldica, sigil·lografia i vexil·lologia*, 3-4 (1992-1993), pàgina 71. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J., *Rics i poderosos, però no tant. La noblesa a Tarragona i comarca al segle XVIII*, Tarragona, Publicacions del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2000, pàgines 81-82.

³⁰¹ AHAT, Capsa 4, número 2j. *Op. cit.*

³⁰² *Ídem.*

³⁰³ *Ídem.*

de Bellet						la seva voluntat de l'arquebisbe Armanyà a Canti ³⁰⁴ .
Maria Gabriela de Castellví i de Bellet						14-7-1800: Comissió per explorar la seva voluntat de l'arquebisbe Armanyà a Canti ³⁰⁵ .

Com a conclusions, volem exposar com aquest quadre mostra, en la informació personal de cada novícia, el predomini de les classes socials elevades, sobretot la nobiliària, de les quals es nodreix la comunitat del monestir de Vallbona. Pel que fa a la captació geogràfica, es pot veure com Vallbona rep novícies de les localitats properes al mateix monestir en general, unes conclusions que es repeteixen en nombrosos estudis sobre el monacat femení i que han estat molt ben treballades i exposades per Dinet en el seu llibre sobre el reclutament de regulars³⁰⁶.

1.3. Les monges professes

1.3.1. La professió³⁰⁷

La professió és l'acte solemne pel que la novícia es compromet públicament a complir els seus vots i fa una promesa formal feta a Déu davant de testimonis amb la intenció d'obligar-se en consciència. En aquest nou pas es fan els tres vots d'estabilitat, conversió de costums i obediència.

Existien dos tipus de professions, la temporal (prèvia) i la solemne. Els requisits eren tenir 16 anys per a la professió temporal o simple i 25 anys per a la solemne. Els vots temporals es pronuncien per un període de 3 anys.

En acabar el mateix, es fa la solemne o es torna al segle. Les temporals tenien tots els privilegis menys veu i vot en els capítols ni tampoc podien exercir càrrecs. Pel que fa a les professes solemnes, havien de renunciar a les seves propietats i les que facin

³⁰⁴ *Ídem.*

³⁰⁵ *Ídem.*

³⁰⁶ DINET, DOMINIQUE, *Vocation et fidélité. Le recrutement des Réguliers dans les diocèses d'Auxerre, Langres et Dijon (XVIIe-XVIIIe)*, Paris, Economica, 1988.

³⁰⁷ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Etapas progresivas de la vida cisterciense: ensayo sobre liturgia y usos de los monasterios de monjas*, Barcelona, Balmesiana (Biblioteca Balmes), 1968, pàgines 35-42.

després de la professió, seran del monestir, doncs no tindran res de propi i tot serà comunitari.

Abans de la professió, l'abadessa la proposava a la comunitat que votava i després s'avisava al prelat per a l'exploració de la voluntat, mentre que les novícies feien 8 dies d'exercicis espirituals. Abans dels vots perpetus solemnes, la novícia professava vots simples per a un mínim de tres anys.

El cerimonial de la professió solemne constava d'una professió privada a la sala capitular on es feia la darrera petició privada i les promeses de guardar obediència i una professió pública al temple, on es realitzen la darrera petició pública, els vots perpetus, lliurament i abandó en els braços del Senyor, admissió a la comunitat, constitució de la monja, vestició de la cogulla, benedicció de la monja, imposició del vel, coronació de la monja, acció de gràcies i formalitats jurídiques.

Les professions es fan dins del cor, sense que la novícia surti del mateix, doncs la clausura passa a ser fonamental en la seva nova vida: “*Per memòria noto com professen no an de axir les novícies sino que s’ha d’obrir la porta del cor i allí en presència del comissari i comunitat se fa tota la funció*”³⁰⁸.

Com ja hem indicat, a les professions monàstiques del segle XVIII, s’acostumaven a cantar villancets. Tenim constància documental dels villancets que es cantaren per a la professió i vel de Maria Antònia Pastor de Grau, el 18 d’octubre de 1763. Aquests villancets foren musicats per Domingo Anclusa, prevere i mestre de capella de la vila de Guissona i publicats per la impremta reial de la universitat de Cervera. Consta de tres villancets diferents, les lletres dels quals estan dedicades a la novícia que professa³⁰⁹.

Pel que fa a la professió de Maria Ignàsia de Moxó i de Francolí, que professa el 15 de maig de 1777, es feu un drama al·legòric per música titulat *El lilio del valle*³¹⁰. També d’autor anònim, fou cantat per la capella del mateix monestir, musicat per Antoni Milà³¹¹, prevere i mestre de la capella de l’església de Tarragona i imprès a la

³⁰⁸ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 401 darrera.

³⁰⁹ AMV, FP, Carpeta número 140: “Estudi sobre els cognoms presents al monestir”. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d’Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 313-314.

³¹⁰ AMV, FP, Carpeta número 140: *Op. cit.* PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 314-315.

³¹¹ No sabem si és el mateix autor, però en el ric fons de villancets que es conserven a la Biblioteca de Catalunya, hem localitzat una obra del prevere Antoni Milà, que podria ser el mateix autor que el dels villancets de Moxó. BC, Dipòsit de Reserva, F. Bon. 1223: MILÀ, ANTONIO, *Paz entre Roma y Carthago: villancicos que en alusion al antiguo nombre, y glorias de la famosa ciudad Carthago vetus, aora ilustre y real villa de Villa-franca del Panadès, celèbran las glorias de su tutelâr, è invicto patron S. Felix presbytero martyr, en su parroquial iglesia, à los 30 de agosto de 1749, cantòlos la capilla de dicha*

Pontifícia i Reial Universitat de Cervera. En ell, amb un llenguatge poètic i de base pastoril, es mostra una imatge molt bucòlica de la vida monàstica i es fa contínua referència a la vall, fet que es pot relacionar amb Vallbona, com a nou paradís de les novícies. El lema del mateix és “*Ego flos campi, et lilium cum vallium*” i, com consta en l’original conservat a l’arxiu del monestir, “*es un hermoso dialogo entre el amor divino, la inocencia, la gracia [...] y el coro*”. Igual que l’anterior, està dedicat en exclusiva a Maria Ignàsia de Moxó i es fa referència a la seva germana Maria Josepa, els 9 anys que fa que guarda fe constant, l’exemple de Sant Benet i Sant Bernat i l’amor de Déu cap a la novícia, entre molts d’altres temes.

Finalment, a la professió de Lluïsa de Dalmau i de Falç, el dia 18 de setembre de 1791, es cantaren tres villancets musicats per Francesc de Queralt, mestre de capella de la catedral de Barcelona i titulats *La flor del campo y azucena de los valles*³¹². El primer villancet s’inicia amb la següent estrofa, que fa referència a la professió de Lluïsa al monestir: “*Reciban oy las flores / de este ameno pensíl / a otra flor, que en lirio / se quiere convertir [...]*”. I seguint l’estil poètic imperant en aquests villancets, es continua parlant de les flors, de la vall i d’altres temes relacionats amb Lluïsa de Dalmau. El 17 d’agost de 1791, el vicari general De Lasfuentes, dóna el seu vist-i-plau a la impressió dels villancets i per això, es comencen a imprimir el dia 20.

A l’arxiu del monestir de Vallbona es conserven dues cartes de professió del segle XVIII. Corresponen a les germanes Lluïsa i Maria Anna de Dalmau i de Falç. En elles, tal com es veu a les fotografies adjuntes³¹³, sota la imatge de l’Assumpta, sant Benet i sant Bernat, les monges escriuen la seva professió en llatí. És a dir, els vots que prometen (estabilitat, clausura perpètua, conversió de costums i obediència), així com l’abat i l’abadessa que han presidit la seva professió. I a baix de tot, l’escut d’armes.

iglesia, siendo su maestro el reverendo Antonio Milà presbytero, Barcelona, por Pablo Nadal impresor, [1749 o post.].

³¹² BC, Dipòsit de Reserva, F. Bon. 3243: *La Flor del campo y azucena de los Valles: villancicos con que la Capilla del Real Monasterio de Nobles Señoras de Vallbona festeja la solemne profesion, y velo de Dª Luisa de Dalmáu y de Fals, en dicho monasterio de señoras religiosas del Orden de San Bernardo, dia 18 de setiembre de 1791 puestos en música por don Francisco Queralt, maestro de capilla de la Cathedral de Barcelona, Reus, en la oficina de Rafael Compte, 1791.*

³¹³ Fotografies fetes per Marta Cusó Serra dels originals conservats a l’AMV.

Maria Lluïsa promet: *“Ego soror Ludovica Dalmau & de Fals promitto stabilitatem meam, sub clausura perpetua & conversionem morum meorum, & obedientiam secundum regulam Sancti Benedicti Abbatis, coram Deo & omnibus Sanctis ejus, quorum reliquiae hic habentur, in hoc loco qui vocatur Vallisbona Cisterciensis Ordinis constructo in honorem Beatissimae Genitricis semperque Virginis Mariae, in presentia Domini Domni Josephi Mestre, Sanctarum Crucum Abbatis, Reverendissimi Generalis Cisterciensis Comissarii, nec non Domnae Teresiae de Riquer Abbatisae”*³¹⁴.

Carta de professió de Lluïsa de Dalmau i Falç.

La seva germana Maria Anna escriu una carta de professió més extensa: *“Ego soror Maria Anna Dalmau et de Fals promitto stabilitatem meam, sub clausura perpetua, et conversionem morum meorum, et obedientiam secundum Regulam Sancti Patris Nostri*

Carta de professió de Maria Anna de Dalmau i Falç.

*Benedicti Abbatis coram Deo et omnibus Sanctis ejus, quorum reliquiae hic habentur [...] in hoc loco qui vocatur Vallis=Bona Cisterciensis Ordinis, constructo in honorem Beatissime Dei Genitricis semperque Virginis Mariae: * in presentia Domini Domni Antonii Más, sacrea Theologiae Magistri, nec non Tribunalis Supremi Inquisitionis Sanctae, Censoris, et Monachi Beata Maria Populeti, de Comissione Illustrissimi, ac Reverendissimi Domini Domni Antonii de Latorre, Congregationis Cisterciensis Aragonia, et Navarra Vicarii Generalis, pro nunc a Supremo Regloque Senatu asignati, nen non Ilustris Domine Domna Teresia de Riquer et de Çabater, hujus Monasterii Abbatissa. Die Decima Qarta Aprilis Anni MDCCXCIX”*³¹⁵.

³¹⁴ Carta de professió de Lluïsa de Dalmau i de Falç conservada a l'AMV.

³¹⁵ Carta de professió de Maria Anna de Dalmau i de Falç conservada a l'AMV.

Professions al monestir de Santa Maria de Vallbona al llarg del segle XVIII³¹⁶.

DATA	PROFESSA	ABAT	ABADESSA	RENÚNCIA
21-11-1695	Petronilla d'Areny, Maria Rosa de Borrell, Maria Margarida d'Àger, Victòria de Sobirà, Maria Rosa de Borràs i Magdalena de Minguella	Jeroni de Vidal ³¹⁷ , abat de Santes Creus.		En poder de Josep Prior, rector de Vallbona.
26-5-1697	Gertrudis de Borrell i Maria de Castellví	Jaume Oliver ³¹⁸ , abat de Santes Creus.		En poder de Josep Prior.
21-9-1697	Maria Gràcia de Sabater i Campderrós i Francesca de Riquer i Guiu.	Jaume Oliver, abat de Santes Creus.		En poder de Josep Prior.
21-5-1704	Josepa de Pimentel	Joan Baptista Montagut ³¹⁹ , abat de Santes Creus	Anna Castellví i Pons	
26-1-1707	Jerònima de Castellví i Gertrudis de Montaner	Tomàs de Vidal, abat de Santes Creus		
27-2-1707	Manuela de Desvalls i de Vergós	Tomàs Vidal		Joan Serra. Notari de Bellpuig
Maig de 1716	Josepa Llorach			Renuncia l'hàbit ³²⁰ .

³¹⁶ AHAT, caps 4, núm. 7f. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Renúncia dels béns familiars (1699). AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 400-402 darrera (de 1704 a 1758), 469 (anys 1716 i 1728) i 503-504 darrera (anys 1761-1788). AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 51. AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 39-40 (de 1778 a 1799). AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 30-31 (de 1791 a 1800). PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Les exploracions de la voluntat a Vallbona durant els segles XVII i XVIII*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978.

³¹⁷ Jeroni de Vidal era natural de Tarragona i fill d'una família noble i antiga de dita ciutat. Va professar a Santes Creus el 1685; va ser catedràtic de l'Estudi General d'Osca, rector del col·legi de la mateixa ciutat i doctor, catedràtic de filosofia i secretari de la Congregació, a més d'un notable orador. Va ser escollit abat de Santes Creus el 1693 amb 30 anys d'edat, càrrec que ocupà fins 1696. Cap a 1708, fou promogut a abat vitalici del monestir benedictí de Serrateix, on va morir abans de 1721. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Abaciologi de Santes Creus. Des de la fundació de Santa Maria de Valldaura (1150) fins a la definitiva exclaustació de (1835)*, Santes Creus, Fundació Roger de Belfort, 1997, pàgines 194-196.

³¹⁸ Jaume Oliver fou abat de Santes Creus en dos períodes: 1696-1700 i 1705. Va ser rector del col·legi d'Osca, un monjo de gran cultura, graduat en teologia i un destacat filipista. Durant el seu primer abadiat, va mantenir un plet amb Poblet i el segon va durar pocs mesos degut a l'arribada de l'arxiduc Carles a Catalunya. Un cop acabada la guerra, Felip V li va donar l'abadiat de Sant Cugat del Vallès, on morí el 1726. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 196-198.

³¹⁹ Joan Baptista Montagut fou abat de Santes Creus durant els quadriennis de 1684-1688 i 1700-1704. Destacà a nivell intel·lectual i fou visitador general de la Congregació. El 1685, esclatà un nou plet amb Poblet pel tema de les precedències. El seu segon abadiat coincideix amb un període de divisió interna de la comunitat mentre que ell es convertia en un destacat filipista. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 193-194.

³²⁰ El 31 de març de 1716, el rector Torrell, notari públic de Vallbona per l'autoritat ordinària, i amb els testimonis de l'apotecari Josep Golferils i del ferrer Pere Camps, anota que "[...] La ultre. dona Geronima de Ribas Priora del Real Monestir [...] y per defecte de abadessa presidente de dit Real Convent y en dit

30-12-1716 ³²¹ 30-11-1717 ³²²	Agnès de Cortit, Maria Magdalena de Potau, Maria Àngela de Minguella i Maria de Riquer.	Anselm Soler ³²³ , abat de Santes Creus	Manuela Cortiada	Joan Àngel, notari de Tàrraga.
21-10-1722	Maria Josepa de Maranyosa, Maria Francesca de Segrera, Hipòlita de Pons i Marianna de Potau	Maur Vallés ³²⁴ , abat de Santes Creus		El rector de Vallbona, Francesc Torrell
27-11-1726	Maria Antònia de Sabater i de Prior.	Francesc Huguet ³²⁵ , abat de Santes Creus	Cortiada	Torrell
28-2-1728	Raimunda de Segrera			Renúncia l'hàbit
13-11-1729	Maria Teresa de Riquer	Agustí Campderrós ³²⁶ , abat de Santes Creus	Cortiada	Rector de Vallbona, Francesc Torrell.
13-12-1733	Ignàsia de Moxó	Josep Francesc Padró, abat	Cortiada.	Rector Bruno.

nom me ha requerit a mi dit y avall escrit nott. en presència dels sobredits testimonis laves acte com la iltre. dona Josepa de Llorach novicia de dit real convent ha dit volia deixar lo abit de religiosa y que no volia per lo present ser monja y que sen volia anar de dit convent tot lo que se li ha concedit per dita president [...]”. AHAT, Capsa 4, número 18. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1715-1719). Títol original: “Borrador eo Manual dels actes rebuts en los anys 1715, 1716, 1717 i 1718. Con quals son continuats en lo present llibre y presos per lo reverent Francisco de Torrell i Freixa, prevere y rector de la parroquial iglesia de Vallbona de las Monjas archabisbat de Tarragona”, pàgina 78 darrera.

³²¹ Segons el llibre de l'abadessa d'Areny, l'acte tingué lloc el 30 de desembre de 1716. AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona *Op. cit.*, pàgina 401.

³²² Segons el llibre de l'abadessa de Cortiada, aquest acte tingué lloc el 30 de novembre de 1717. AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 51.

³²³ Anselm Soler fou abat de Santes Creus entre 1716 i 1720. Eminent erudit, no va destacar en el conflicte ideològic que dividí la comunitat entre austriacistes i filipistes, fet que l'ajudà a convertir-se en el primer abat de la postguerra. També fou visitador per Catalunya. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 203-204.

³²⁴ Maur Vallés fou abat de Santes Creus entre 1720 i 1725. Destacat erudit, fou a més, vicari general de la Congregació des de 1721. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 204-205.

³²⁵ Francesc Huguet fou abat de Santes Creus entre 1725 i 1728 i, per segona vegada, entre 1736 i 1739. També era un destacat erudit i orador que havia estat rector del col·legi d'Osca i secretari de la Congregació. Va efectuar una visita canònica a Vallbona; litigà contra Poblet en un assumpte de precedències i va fer importants reformes en les estructures monàstiques. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 205-207.

³²⁶ Agustí de Campderrós i Figuerola fou abat de Santes Creus des de 1728 a 1732. També va destacar per la seva erudició i fou un bon predicador. A més, va ser visitador, per especial comissió, de diversos monestirs femenins abans de ser escollit abat. CABESTANY, JOAN F., *Reial Monestir de Santes Creus: Guia històrica i arquitectònica*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1997, pàgina 19. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 207-208.

		Santes Creus		
18-10-1735	Maria Antònia de Montserrat ³²⁷ i Manuela de Carmona ³²⁸	Padró	Cortiada	Bruno
23-1-1742	Agnès de Rocabruna.	Padró	Cortiada	
27-11-1742	Antònia de Guiu.	Padró	Cortiada	
25-4-1752	Gertrudis de Gallart i de Riquer, Antònia de Gomar i Ignàsia de Castellví i de Pontarró.	Miguel de Lladó ³²⁹ , abat de Santes Creus	Cortit	
18-5-1755	Caterina de Gras i de Jordana i Maria Teresa de Castellví i de Pontarró.	Pau Comas ³³⁰	Cortit	
30-5-1756	Teresa i Maria de Gomar i de Cercós.	Comas	Cortit	
18-10-1756	Isabel d'Ibànyes-Cuevas i de Borrell ³³¹ .	Ramon Burcet ³³²	Cortit.	
13-11-1758	Marianna de Gomar i Antònia de Gras	Burcet	Cortit	
29-9-1761	Josepa d'Ibànyes i de Borrell i Maria Rosa de Tord i de Sanispleda.	Felip Moxó ³³³	Cortit	

³²⁷ De la família dels marquesos de Tamarit. El dia abans de la seva professió, el 17 d'octubre de 1735, Antònia rep una renda per part de Gaspar de Mir i Cadera; Bonaventura Montserrat i Valls; Ignasi de Mir i Montaner i Agustina Montserrat i Mir, com a tutors i curadors dels béns de Francisco Montserrat i Torres i Agustina Mir Coma usufructuària dels béns de Francisco Montserrat, espòs seu, de 50 lliures durant la vida de sa mare i 60 a la mort de la mateixa. Antònia accepta la donació i renúncia a les lliures i altres drets. AHAT, Capsa 4, número 7i. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Dotació econòmica de les monges (1661-1755). PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 334.

³²⁸ El 17 d'octubre de 1735, es crea una renda per a dona Manuela, religiosa professa segons la portada i novícia segons l'escrit de la renda, per part del seu germà Anton. Manuela i Anton són fills de Francesc i Teresa, ambdós difunts. Anton li atorga 40 lliures de pensió anual i vitalícia i a la seva mort, 50. Manuela accepta la donació i renúncia als drets d'herència. Per tant, el germà aconsegueix amb el requisit imposat al monestir de decidir una renda vitalícia per al decent manteniment de la futura monja abans de la professió i per això, aquest acte està datat del dia abans de la mateixa. AHAT, Capsa 4, núm. 7i. *Op. cit.*

³²⁹ Miquel de Lledó fou abat de Santes Creus entre 1748 i 1752. Nascut a Barcelona, fou secretari de visita el 1742 i durant el seu abadiat, continuà el plet amb Poblet. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 214-216.

³³⁰ Pau Comes fou abat de Santes Creus entre els anys 1752 i 1756 i els anys 1764 i 1768. Era natural de Sant Feliu de Codines i fou un monjo destacat pel seu bon treball en l'administració de la casa. Durant el seu primer abadiat, del que en tenim molt poques notícies, exercí com a visitador de Vallbona. I durant el segon, presidí l'elecció de l'abadessa de Riquer el 1767. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 311. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 216-217. SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual. Primera història de Vallbona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002, pàgina 234.

³³¹ Aquesta professió està situada després de la de Marianna de Gomar i Antònia de Gras tot i ser anterior perquè: “[...] La profecia de dona Ysabel es primer que la de dona Mariana Gomar y per abersem oblidat o noto [...]”. AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 402 darrera.

³³² Ramon Burset i Puig fou abat de Santes Creus en dos quadriennis: 1756-1760 i 1768-1772. Natural d'Espinavell, va ser visitador del monestir de Sant Daniel de Girona. Va ser el darrer abat que va ocupar dues vegades l'abadiat de Santes Creus. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 217-218.

18-9-1763	Tecla de Castellví i de Pontarró, Gràcia d'Ibànyes i de Borrell i Maria de Sangenís.	Felip de Moxó	Cortit	
23-9-1765	Maria Josepa Moxó i de Francolí, Maria Antònia de Sobies i de Gay i Maria Caietana de Ramon i de Solà.	Pau Comas	Cortit	
18-10-1768	Maria Antònia de Pastor i de Grau.	Ramon Burcet, abat de Santes Creus com a comissari del Nostre Il·lustríssim General de Cister	Maria Teresa de Riquer	
16-6-1771	Maria Manuela de Gallart i de Carmona	Ramon Burcet	Riquer	
14-9-1774	Maria Francesca Xaviera de Moxó i de Francolí	Josep Franquet	Riquer	
2-10-1775	Francesca de Sort i de Osorno	Josep Franquet	Riquer	
26-5-1776	Maria Josepa de Valenciano i de la Torre.	Franquet	Riquer	
20-4-1777	Antònia de Solà i de Benet	Antón Folch	Riquer	
15-5-1777	Ignàsia de Moxó i de Francolí.	Anton Folch	Riquer	
12-11-1780	Maria Manuela de Pedrolo i de Pastor	Josep Tarrós	Riquer	
29-9-1783	Maria Antònia de Pastor i de Burgués.	Josep Tarrós	Riquer	
7-3-1786	Josepa de Pastor i de Burgués	Josep Tarrós	Riquer	
8-6-1788	Maria de Miró i de Folch	Joan Sabater	Riquer	
18-9-1791	Lluïsa de Dalmau i de Falç	Josep Mestre, abat de Santes Creus	Riquer	
25-9-1791	Maria Antònia de Sagarra i de Mercante	Josep Mestre	Riquer	
26-3-1799	Maria Beneta de Castellví i de Bellet	Anton Mas ³³⁴ , monjo de Poblet ³³⁵	Riquer	

³³³ Felip de Moxó fou abat de Santes Creus entre 1760 i 1764. Fill d'una família benestant de Cervera, el 1748 era el síndic de la comunitat. També va ser visitador de la Congregació i procurador general, a més de rector del col·legi d'Osca. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 218-219.

³³⁴ Antoni Mas professà a Poblet el 1757. Segurament, estudià al col·legi d'Osca, d'on fou professor. També fou prior del priorat barceloní de Natzaret. Projectà la reforma de Poblet contra el Patronat reial i

14-4-1799	Marianna de Dalmau i de Falç	Anton Mas (igual que en l'anterior cas)	Riquer	
27-10-1799	Maria Josepa de Castellví i de Bellet	Josep Roca, el més antic dels dos confessors i en comissió d'Antonio Latorre.	Riquer	
23-9-1800	Maria Gabriela de Castellví i de Bellet	Josep Roca, que fou gratificat per ambdues funcions.	Riquer	

Des del monestir, s'incideix en què la família pagui les despeses de la professió. El 8 d'abril de 1701, la comunitat decideix que per a vestir una supernumerària, aquesta ha de pagar 1.600 lliures i les despeses de la professió a l'abat i a la família. Igualment, es legisla que el dot de les novícies de número es pagui abans de la vestició i que aquestes també paguin les despeses de la professió³³⁶. El tema segueix present el 28 de desembre de 1716, quan es decideix que, encara que les novícies portin de dot 800 lliures a la professió, els seus parents es facin càrrec de les despeses del senyor abat per dita funció, “[...] fins que lo monestir estigue sens los aogos ques rapatini”³³⁷.

per això, fou desterrat entre 1789 i 1791 a L'Oliva. Tot i això, posteriorment fou escollit abat de Poblet i ho fou entre 1801 i 1804. ALTISENT, AGUSTÍ, *Història de Poblet*, Tarragona, Abadia de Poblet, 1974, pàgines 566-569 i 573-576. CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, volum II, pàgina 577.

³³⁵ Anton Mas rep la comissió per professar d'Antonio Latorre, abat de Veruela, ja que “[...] per havernos agregat interinament a la congregació cisterciense de la corona de Arago, obtingue la comissio per professarla del Iltre. Sr. Pe. Me. Don Anton de la Torre vicari general de dita congregació i abat del Rl. Mon. de Veruela, que delega per dita funció al Rm. Pe. Mtre. Don Anton Mas, monjo del Reial Monestir de Poblet i sent abadessa la molt iltre. sra. dona Maria Teresa de Riquer. A dit comissionat cuidà la casa de enviar-lo a buscar i de tornar-lo a acompanyar. Nos rebe de comunitat en la benvinguda sino de particulars, ni se li tocaren les campanes. Digue la missa a un dels pares confessors de lorde i lo expressat pare me feu la funció de la professió amb cogulla i estola i un dels pares confessors feu de ministre de cerimonies, a la dita sra. no li llevaren lo vel blanc fins que la professa li posaren lo negre. Al comissionat se li dona 15 lliures de gratificació com se practica així en lo monestir de Valldonzella”. AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 30.

³³⁶ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 146.

³³⁷ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 146 darrera.

1.4. Les monges de número i les supernumeràries

Cada monestir tenia assignat un número de monges, que eren les que es podien mantenir segons les propietats i rendes del propi monestir. Aquestes eren les monges de número. Al 1792, en una carta escrita per l'abadessa de Riquer als encarregats de donar-los la sal de Cardona per al consum del monestir, indica que “[...] *El numero de personas en quienes han de repartirse las expresadas fanegas de sal son treinta religiosas de coro, que es el numero fixo de esta comunidad, aunque actualmente solo sean 24, las supernumerarias que se pueden añadir, la organista, 6 donadas, las educandas, que en la actualidad son 6, de 30 a 34 criadas y 11 porcionistas, a más de la que se necesita para salar ocho cerdos, y para amasar ochocientas cinquenta quarteras de trigo (a poca diferencia) que se reparten en porciones a los particulares y en la quotidiana limosna, que se hace a los pobres; como tambien en los huéspedes que ocurren [...]*”³³⁸. Per tant, el número fixat és de 30 monges.

Aquest número no s'acostuma a assolir, però si en algun moment donat, hi hagués més monges de les que permet el número fixat, totes les que el sobrepassessin serien monges supernumeràries³³⁹. Com el número s'establia d'acord amb els ingressos de cada monestir i per tant, amb el que el mateix disposava per a alimentar la comunitat monàstica, una supernumerària havia d'aportar un dot major perquè excedia el número i el monestir no la podia mantenir amb les seves rendes.

Al segle XVIII, no es supera el número fixat i per tant, no hi ha supernumeràries. Però a finals de la centúria anterior sí que n'entren tres. Aquestes són Teresa de Potau, Victòria de Sobirà i Rosa de Borràs. Per aquest motiu, les seves respectives famílies van haver de pagar un dot de 1.500 lliures pel seu ingrés al monestir³⁴⁰.

Al llarg del segle XVIII, el número de monges professes oscil·la entre les 20 i les 25. Per a conèixer l'evolució de la comunitat des de finals del segle XVII fins a finals de la centúria següent, mostrem diversos llistats de monges professes de moments concrets entre aquestes dues dates.

El 1691, les religioses professes del monestir de Vallbona són l'abadessa, Clemència de Sulla (priora), Anna Maria de Castellví (sotspiora i sagristana), Maria Roger de Llúria (bossera), Victòria de Montserrat, Jerònima de Ribes, Isabel d'Areny,

³³⁸ AMV, FP, sobre número 42: “Donació pels vescomtes de Cardona del tribut de la sal (1795-1819)”.

³³⁹ Un supernumerari és aquell que està fora d'un número assenyalat o establert. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 58, pàgina 990. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “Carta de visita de Fra Benet Llorc adreçada a les monges de Vallbona”, *Santes Creus. Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic*, 47, vol. V (1978), pàgina 383.

³⁴⁰ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 339 darrera-440.

Maria d'Areny, Magdalena de Potau, Jerònima de Gomis, Teresa d'Aleny, Maria Eusèbia de Cortit, Anna Maria de Padellàs, Maria Teresa de Sullà, Antioga de Cortiada, Serafina de Corcó, Teresa de Guiu, Magdalena d'Areny, Manuela de Cortiada, Rafaela d'Aguilar, Maria de Mora, Caterina de Borràs, Maria Teresa d'Àger i Teresa Potau³⁴¹. Per tant, el 1691 les professes són 24.

El 22 de setembre de 1695, la comunitat de professes està formada per Maria de Borrell (abadessa), Anna Maria de Castellví (priora), Maria de Llúria (sotspriora i bossera), Isabel d'Areny (sotsbossera), Victòria de Montserrat (president major), Jerònima de Ribes (president menor), Magdalena de Potau (sagristana), Teresa d'Aleny (sagristana i infermera), Maria Eusèbia de Cortit (infermera), Maria Teresa de Sullà, Antioga de Cortiada, Teresa de Guiu, Magdalena d'Areny, Rafaela d'Aguilar, Francisca d'Areny, Caterina de Borràs, Petronila d'Areny, Maria Rosa de Borrell, Maria Teresa d'Àger, Maria Margarida d'Àger, Teresa de Potau, Victòria de Sobirà, Maria Rosa de Borràs, Magdalena de Minguella, Maria d'Areny, Jerònima de Gomis, Anna Maria de Padellàs, Manuela de Cortiada i Maria de Mora³⁴². Per tant, les professes són 29.

El 1701, les monges professes de la comunitat són 27: Anna Maria de Castellví i de Pons (abadessa), Jerònima de Ribes (priora), Isabel d'Areny (sotspriora), Magdalena de Potau (bossera), Teresa d'Aleny (sagristana), Maria Eusèbia de Cortit, Anna Maria de Padellàs, Antioga de Cortiada, Teresa de Guiu (sotsbossera), Magdalena d'Areny, Manuela de Cortiada, Rafaela d'Aguilar, Maria de Mora, Francisca d'Areny, Caterina de Borràs, Petronilla d'Areny, Maria Rosa de Borrell, Maria Teresa d'Àger, Gertrudis de Borrell, Margarida d'Àger, Teresa de Potau, Victoria de Sobirà, Maria Rosa de Borràs, Magdalena de Minguella, Maria Gràcia de Sabater, Maria de Castellví i Francesca de Riquer³⁴³.

El 10 de gener de 1704, en la procura que la comunitat fa a Josep Montaner, el número de monges professes és de 22, més l'abadessa Anna Maria de Castellví³⁴⁴.

En la procura a Bonaventura Capdevila datada del 10 de març de 1704, consten les següents 19 religioses professes: Anna Maria de Castellví (abadessa), Isabel d'Areny

³⁴¹ AHAT, Capsa 4, número 6f. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Carta del Generalíssim del Cister al Monestir de Vallbona (1691).

³⁴² AHAT, Capsa 4, número 7h. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Debitoris i èpoques del convent de Vallbona (1696-1697).

³⁴³ AMV, 8.2/8: 1701, agost, 22. Vallbona. Creació de censal feta per Anna Maria de Castellví i de Pons, abadessa del monestir de Vallbona i Dídac Jover, Francesc Saltó i Josep Vilar, pagesos dels Omells de na Gaia, a favor de Pere Joan Agulló, candeler de cera de Vallbona. S'hi consigna la pensió d'assistència al beneficiat titular del benefici del Corpus Christi, fundat al monestir de Vallbona.

³⁴⁴ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 1.

(sotspriora), Teresa d'Aleny (sagristana), Antioga de Cortiada, Teresa de Guiu (sotsbossera), Maria de Mora, Caterina de Borràs, Maria Rosa de Borrell, Maria Teresa d'Àger, Gertrudis de Borrell, Maria Margarida d'Àger, Maria Teresa de Potau, Victòria de Sobirà, Maria Rosa de Borràs, Magdalena de Minguella, Maria Gràcia de Sabater, Josepa de Pimentel, Maria de Castellví i Francesca de Riquer³⁴⁵.

En la procura a Francesc Busquets, el 7 de març de 1716, consten 25 professes: Jerònima de Ribes i de Boixadors (priora), Eusèbia Cortit (sotspriora), Antioga Cortiada (presidenta), Teresa de Guiu (bossera), Manuela Cortiada, Rafela d'Aguilar, Maria de Mora, Francesca d'Areny, Caterina de Borràs, Petronila d'Areny, Maria Rosa de Borrell, Maria Teresa d'Àger, Gertrudis de Borrell, Margarida d'Àger, Teresa de Potau, Victòria de Sobirà, Maria Rosa de Borràs, Magdalena de Minguella, Maria Gràcia de Sabater, Josepa de Pimentel, Manuela de Desvalls, Maria de Castellví, Francesca de Riquer, Geronima de Castellví i Gertrudis de Montaner³⁴⁶.

El 1725, les professes de la comunitat són 27: Manuela de Cortiada (abadessa), Maria Eusèbia de Cortit (priora), Teresa de Guiu (bossera), Magdalena d'Areny, Rafaela d'Aguilar, Maria de Mora, Caterina de Borràs (sotsbossera), Petronilla d'Areny, Teresa d'Àger, Gertrudis de Borrell, Margarida d'Àger, Victòria de Sobirà, Magdalena de Minguella, Maria Gràcia de Sabater, Manuela de Desvalls, Maria de Castellví, Francesca de Riquer, Agnès de Cortit, Jerònima de Castellví, Maria Magdalena de Potau, Gertrudis de Montaner, Mariàngela de Minguella, Maria de Riquer, Josepa de Maranyosa, Francesca de Sagrera, Hipòlita de Pons i Marianna de Potau³⁴⁷.

El 15 de març de 1735 signen la procura a Josep Creus, notari de Barcelona, les següents 28 religioses professes: Manuela de Cortiada (abadessa), Teresa de Guiu (priora), Magdalena d'Areny (sotspriora), Rafela d'Aguilar, Maria de Mora, Caterina de Borràs, Petronila d'Areny, Maria Teresa d'Àger, Gertrudis de Borrell, Maria Margarida d'Àger, Victòria de Sobirà, Margarida de Sabater, Manuela de Desvalls, Maria de Castellví, Francesca de Riquer, Agnès de Cortit, Geronima de Castellví, Magdalena de Potau, Gertrudis de Montaner, Mariàngela de Minguella, Maria de Riquer, Josepa de

³⁴⁵ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgines 31 darrera-32.

³⁴⁶ ACA. REIAL PATRIMONIO, BGC, Processos, 1727, nº 4, Bk: "Barcelona, año 1727. La venerable abadeza y monasterio de religiosas de la orden cisterciense de Nuestra Señora de Vallbona contra el regio fisco. Originales autos sobre la percepcion anua de 26 quintales de azeyte que percibe la dicha abadessa sobre el patrimonio antiguo de SM".

³⁴⁷ AMV, 11.9/9: 1725, setembre, 1. Vallbona. Procuració feta pel monestir de Vallbona a favor de Josep Giner i Borràs, veí de la ciutat de Tarragona, per tal d'efectuar la venda de diversos censals.

Maranyosa, Maria Francesca de Segrera, Hipòlita de Pons, Mariana de Potau, Maria Teresa de Riquer, Maria Antònia de Sabater i Ignàsia de Moxó³⁴⁸.

El dia de l'elecció com a abadessa de Caterina de Borràs (18 de juny de 1747), les professes del monestir són 23: Maria de Mora (priora), Caterina de Borràs (sotspriora), Petronila d'Areny (presidenta major), Teresa d'Àger (presidenta menor i sagristana major), Gertrudis de Borrell, Maria Margarida d'Àger, Maria Gràcia de Sabater (cantora major), Maria de Castellví, Francesca de Riquer (sagristana menor), Agnès de Cortit (bossera), Jerònima de Castellví, Gertrudis de Montaner, Maria Àngela de Minguella, Josepa de Maranyosa, Francesca de Segrera, Maria Anna de Potau, Maria Teresa de Riquer, Maria Antònia de Sabater, Maria Ignàsia de Moxó, Antònia de Montserrat, Manuela de Carmona, Maria Antònia de Guiu i Maria Agnès de Rocabruna³⁴⁹.

A la procura que la comunitat en ple fa al barceloní Narcís de Ramon i de Solà el dia 1 de juny de 1763, consten les següents monges professes, en número total també de 19: Agnès de Cortit (abadessa), Josepa de Maranyosa (priora), Maria Francesca de Segrera (sotspriora), Maria Teresa de Riquer (presidenta major), Maria Antònia de Sabater (presidenta menor i bossera), Ignàsia de Moxó, Antònia de Montserrat, Manuela de Carmona, Agnès de Rocabruna, Teresa de Gomar, Maria de Gomar, Maria Ignàsia de Castellví, Caterina de Gras, Maria Teresa de Castellví, Isabel d'Ibànyes, Josepa d'Ibànyes, Maria Anna de Gomar, Maria Antònia de Gras i Rosa de Tord³⁵⁰.

El 1771, les professes del monestir són 21: Maria Teresa de Riquer i de Sabater (abadessa), Maria Josepa de Maranyosa (priora), Maria Francesca de Segrera (sotspriora), Maria Antònia de Sabater, Maria Ignàsia de Moxó, Antònia de Montserrat, Manuela de Carmona, Agnès de Rocabruna, Maria Ignàsia de Castellví, Caterina de Gras, Maria Teresa de Castellví, Isabel d'Ibànyes, Josepa d'Ibànyes, Maria Gràcia d'Ibànyes, Maria Josepa de Moxó, Maria Rosa de Tord, Maria Antònia de Sobies, Maria de Sangenís, Maria Caietana de Ramon, Maria Antònia de Pastor i Maria Manuela de Gallart³⁵¹.

³⁴⁸ ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1749, nº 12, M: “*Barcelona, año de 1749. Molinos nº 35. El fiscal de la Intendencia General de este Principado de Catalunya. Original del proceso. La Ilustre Abadesa y Real Monasterio de Vallbona. S. Montero. Num. 304 de la relacion. En autos del tribunal y juzgado de la Intendencia general de este Principado de Catalunya y ramo de la Real Capbreuacion*”, pàgina 5.

³⁴⁹ AMV, 4.1/4: 1747, juny, 18. Vallbona. Acte d'elecció i benedicció de Caterina de Borràs i de Carbonell com a abadessa del monestir de Vallbona.

³⁵⁰ AMV, FP, Carpeta número 53: “Correspondència”.

³⁵¹ AMV, 12.1/7: 1771, agost, 21. Vallbona. Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, concedeix a Jaume Mateu, pagès de la vila de Sarral, l'arrendament de les rendes que rep Vallbona d'alguns pobles i termes de la Conca de Barberà.

El 1779, les professes són 23: Maria Teresa de Riquer (abadessa), Maria Antònia de Sabater, Antònia de Montserrat, Manuela de Carmona, Agnès de Rocabruna, Maria Ignàsia de Castellví, Caterina de Gras, Maria Teresa de Castellví, Isabel d'Ibànyes, Josepa d'Ibànyes, Maria Gràcia d'Ibànyes, Maria Josepa de Moxó, Maria Rosa de Tord, Antònia de Sobies, Maria de Sangenís, Maria Caietana de Ramon, Maria Antònia de Pastor, Maria Manuela de Gallart, Maria Francesca de Moxó, Maria Ignàsia de Moxó, Maria Josepa de Valenciano, Francesca de Tord i Maria Antònia de Solà³⁵².

El 1792, les professes del monestir són 22: Maria Teresa de Riquer (abadessa), Manuela de Carmona (priora), Agnès de Rocabruna (sotspriora), Maria Ignàsia de Castellví, Isabel d'Ibànyes, Josepa d'Ibànyes, Maria Gràcia d'Ibànyes, Maria Josepa de Moxó, Maria Rosa de Tord, Maria Antònia de Sobies, Maria de Sangenís, Maria Caietana de Ramon, Antònia de Pastor, Manuela de Gallart, Francesca de Moxó, Ignàsia de Moxó, Josepa de Valenciano, Francesca de Tord, Antònia de Solà, Maria de Miró, Lluïsa de Dalmau i Maria Antònia de Sagarra³⁵³.

El darrer llistat de professes del monestir que treballem data de 1798. El dia 28 de novembre d'aquell any, la comunitat envià una carta durant un plet signada per les 18 professes següents: Maria Teresa de Riquer (abadessa), Agnès de Rocabruna (priora), Ignàsia de Castellví (sotspriora), Teresa de Castellví (presidenta major), Isabel d'Ibànyes (presidenta menor), Josepa d'Ibànyes (anciana major), Gràcia d'Ibànyes, Josepa de Moxó (secretària), Rosa de Tord, Antònia de Sobies, Maria de Sangenís, Caietana de Ramon, Manuela de Gallart, Francesca Xaviera de Moxó, Ignàsia de Moxó, Francesca de Tord, Antònia de Solà i Lluïsa de Dalmau³⁵⁴.

³⁵² AMV, 12.1/8: 1779, setembre, 10. Vallbona. Arrendament dels delmes i altres drets que rep el monestir de Vallbona a la vila de Sarral, per un període de quatre anys, i pel preu de 4.300 lliures.

³⁵³ AMV, 7.2/1: 1792, febrer, 23. Tàrraga. Assentament efectuat per l'abadessa del monestir de Vallbona a favor de Josep Contijoc, mestre de cases del Pont d'Armentera i d'altres, per a la construcció d'un molí d'oli i d'un molí de farina.

³⁵⁴ AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 65-72.

2. L'organigrama intern de la comunitat

2.1. Els càrrecs

Dins d'un monestir, hi ha diversos càrrecs que s'escullen entre les monges professes de la comunitat, per al bon funcionament de la mateixa. Aquests càrrecs interns del monestir són molts i força complexos de definir.

Per aquest motiu, tractarem els principals, tot mostrant les seves atribucions i funcions³⁵⁵. I, en els casos que podem, farem un breu recompte de les monges del segle XVIII que exerciren cada funció en concret. Només hem tingut en compte els càrrecs vitalicis i no pas els temporals, com la setmanera³⁵⁶. Al mateix temps, com no hem pogut contrastar documentalment la seva existència al monestir de Vallbona durant el segle XVIII, no fem referència a alguns que són exposats al *Diccionari cultural de la vida religiosa*³⁵⁷, com el rober, campaner, racioner, hostatger, majordom o cambrer entre d'altres. Així com en altres monestirs, el porter és un monjo³⁵⁸, en el cas de Vallbona, aquest càrrec recau en una donada.

L'organigrama intern de la comunitat monàstica de Vallbona es basa en els següents càrrecs, exercits sempre per monges professes: abadessa, priora, sotspiora, presidenta major, presidenta menor, bossera, anciana major, cantora major, mestra de novícies, infermera major, sagristana major i sagristana menor³⁵⁹.

Té la seva base en la regla de Sant Benet, així com també en les diverses definicions de l'orde cistercenc. A la regla benedictina tots els càrrecs, excepte el d'abat, es coneixen amb el nom de "degans", figures escollides per l'abat en una comunitat nombrosa entre els membres de bona reputació i vida santa pels seus mèrits de vida i saviesa perquè l'ajudin en totes les tasques seguint els seus manaments i els de Déu³⁶⁰. I aquest serà l'esquema que seguirem a continuació per a presentar-los i analitzar-los.

³⁵⁵ MOULIN, LÉO, "La vida benedictina cotidiana en el pasado y en la actualidad", BATSELIER, DOM P. (dir.), *San Benito, padre de Occidente*, Barcelona, Blume, 1980, pàgines 412-430.

³⁵⁶ Les setmaneres eren les que s'encarregaven durant una setmana d'algunes feines com ara servir a taula, ajudar a la cuina, escollir les lectures del menjador o llegir-les així com també dels oficis al cor. CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Op. cit.*, volum III, pàgina 440. NÚRSIA, BENET DE, *La regla dels monjos*, Barcelona, Fundació Bernat Metge, 1997. Text revisat, introducció, traducció i notes per Ventura Sella, pàgines 207-209 (Capítol XXV: "Els setmaners de cuina") i 213-214 (Capítol XXXVIII: "El lector setmaner").

³⁵⁷ "Diccionari cultural de la vida religiosa", UNIÓ DE RELIGIOSOS DE CATALUNYA, *Catalònia religiosa. Atles històric: dels orígens als nostres dies*, Editorial Claret, Barcelona, 1991, pàgines 375-390.

³⁵⁸ ALTISENT, AGUSTÍ, *Op. cit.*, pàgina 81.

³⁵⁹ AHAT, Capsa 4, núm. 7h. Fons: Monges Cistercencques – Vallbona de les Monges. Documentació: Debitoris i èpoques del convent de Vallbona (1696-1697). AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 20.

³⁶⁰ NÚRSIA, BENET DE, *Op. cit.*, pàgina 189 (Capítol XXI: "Els degans del monestir").

2.1.1. L'abadessa

La jerarquia interna del monestir s'inicia amb l'abadessa, la superiora de la comunitat³⁶¹. Era un càrrec vitalici que havia de complir la regla i les directrius de l'orde, escollit per la comunitat i, malgrat que tenia plens poders, acostumava a actuar en consonància amb la mateixa així com delegava part de la seva autoritat en altres càrrecs subalterns. Ella mateixa escollia quina monja ocupa un altre càrrec destacat de la comunitat, regint-se per les qualitats de cadascuna respecte a una determinada responsabilitat i la pot canviar quan li sembli convenient o per alguna falta comesa³⁶². Per tant, l'abadessa regeix la comunitat en tots els seus aspectes, fins i tot, en el càstig i el perdó. Al càrrec d'abadessa li hem dedicat un capítol específic a la seva figura i a les il·lustres dones que ocuparen aquest càrrec durant el segle XVIII.

Aquest càrrec va recaure en set monges de Vallbona durant el segle XVIII, amb un període de seu vacant afegit³⁶³. L'abaciologi és el següent: Maria de Borrell i d'Aguilaniu (1633-1701), Maria de Llúria i de Magarola (1701), Anna Maria de Castellví i de Pons (1701-1711), seu vacant (1711-1716), Manuela de Cortiada i de Pujalt (1716-1747), Caterina de Borràs i de Carbonell (1747-1748), Agnès de Cortit i de Colomina (1748-1767) i Maria Teresa de Riquer i de Sabater (1767-1802).

ABACIOLOGI		
DATA INICI CÀRREC	DATA FI CÀRREC	ABADESSA
5-4-1683	24-3-1701 (defunció)	Maria de Borrell i d'Aguilaniu
10-4-1701	14-6-1701 (defunció)	Maria de Llúria i de Magarola
30-6-1701	13-1-1711 (defunció)	Anna Maria de Castellví i de Pons
13-1-1711	30-11-1716	Seu Vacant
29-12-1716	27-4-1747 (defunció)	Manuela de Cortiada i de Pujalt
18-6-1747	4-1-1748 (defunció)	Caterina de Borràs i de Borrell
9-11-1748	8-11-1767 (defunció)	Agnès de Cortit i de Colomina
13-12-1767	11-1-1802 (defunció)	Maria Teresa de Riquer i de Sabater

³⁶¹ NÚRSIA, BENET DE, *Op. Cit.*, pàgines 141-145 (Capítol II: "Com ha d'ésser l'abat").

³⁶² ALTISENT, AGUSTÍ, *Op. cit.*, pàgines 78-79 i 82.

³⁶³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 253-264 i 277-337.

2.1.2. La priora

En l'orde cistercenc, la priora és la segona prelada de la comunitat, per darrera només de l'abadessa³⁶⁴. També existeix el càrrec de sotspriora, que és la que fa les vegades de la priora quan aquesta està impedita per algun motiu³⁶⁵. Per tant, la sotspriora es la tercera jerarquia del monestir, sempre sotmesa a la priora i a l'abadessa³⁶⁶. Ambdós eren càrrecs generals, tot i que de vegades, l'abadessa els encomanava oficis especialitzats³⁶⁷.

La regla de Sant Benet indica que el segon del monestir l'ha d'escollir l'abat no per ordre, sinó segons el mèrit de la vida i la saviesa de la seva doctrina i amb el consell dels germans³⁶⁸. Per aquest motiu, el prior ha de seguir en tot les instruccions de l'abat i ser el seu col·laborador més directe i de major confiança, ja que pot ser degradat per l'abat si no aconsegueix les seves funcions³⁶⁹.

Hi ha pocs documents signats per la priora o per la sotspriora, pel que, per reconstruir-ne el llistat, hem extret inicialment els noms de les prioeres i sotsprioeres del monestir de les llistes de difuntes, on consta el càrrec que ostentava la difunta en el moment de la seva mort.

Així podem reconstruir el llistat de les prioeres de Vallbona al segle XVIII, com a mínim de les que moriren durant l'exercici del seu càrrec: el 18 de desembre de 1718 mor Jerònima de Ribes³⁷⁰; el 27 de maig de 1727 Maria Eusèbia de Cortit³⁷¹; el 3 de febrer de 1737 Teresa Guiu³⁷²; el 18 d'octubre de 1744 Magdalena d'Areny³⁷³; el 31 de gener de 1749 Maria de Mora i Xammar³⁷⁴; el 6 de setembre de 1750 Petronila d'Areny³⁷⁵; el 21 de febrer de 1752 Gertrudis de Borrell³⁷⁶; el 3 d'abril de 1758 Maria Gràcia de Sabater³⁷⁷; el 29 de juny de 1760 Jerònima de Castellví³⁷⁸; el 16 de gener de

³⁶⁴ UNIÓ DE RELIGIOSOS DE CATALUNYA, *Catalònia religiosa. Atlas històric: dels orígens als nostres dies*, Editorial Claret, Barcelona, 1991, pàgina 387.

³⁶⁵ UNIÓ DE RELIGIOSOS DE CATALUNYA, *Op. cit.*, pàgina 388.

³⁶⁶ ALTISENT, AGUSTÍ, *Op. cit.*, pàgina 39.

³⁶⁷ *Item.*

³⁶⁸ NÚRSIA, BENET DE, *Op. cit.*, pàgina 189 (Capítol XXI: "Els degans del monestir").

³⁶⁹ NÚRSIA, BENET DE, *Op. cit.*, pàgines 268-270 (Capítol LXV: "El prepòsit del monestir").

³⁷⁰ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 446.

³⁷¹ AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 125.

³⁷² AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 447 darrera. AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 125 darrera.

³⁷³ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 448.

³⁷⁴ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 448.

³⁷⁵ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 447 darrera.

³⁷⁶ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 447 darrera.

³⁷⁷ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 448 darrera.

³⁷⁸ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 448 darrera.

1775 Josepa de Maranyosa i de Borràs³⁷⁹; el 9 de juliol de 1784 Francesca de Sagrera³⁸⁰; el 30 de novembre de 1784 Antònia de Sabater³⁸¹; el 22 de juliol de 1786 Antònia de Montserrat³⁸² i el 25 de juny de 1798 Manuela Carmona³⁸³.

Altres documents afegeixen informació a les dades ja mostrades. El 1691 la priora és Clemència de Sulla³⁸⁴ i entre 1696 i 1701, aquest càrrec recau en la figura d'Anna Maria de Castellví³⁸⁵. Al 1712, Jerònima de Ribes té aquesta responsabilitat³⁸⁶. Teresa de Guiu era la priora com a mínim des de 1735³⁸⁷ i Manuela Carmona és la priora al 1787³⁸⁸. Agnès Rocabrana és priora al 1798, doncs signa un document fent esment del seu càrrec³⁸⁹.

Un llistat detallat i sembla ser que complet de les prioras del monestir al llarg del segle XVIII es pot extreure del “*Llibre de Nostra Senyora del Claustro del Real Monestir de, Vall-bona, fet fer per mi Dona Geronima de Ribas y de Boxados, en lo, ingres de Priora, y Administradora de la Mare de Deu, que fou als 4 de Iuliol, del any 1701. Y serveix per las entrades y eixidas de dita Administració*”³⁹⁰.

Fotografia de la plana del llibre on consta la inscripció que li dóna títol i que hem reproduït al cantó. AMV, 11.12/3: 1701, juliol, 4 – segle XIX. Vallbona. Llibre de comptes del benefici de Nostra Senyora del Claustre, instituit al monestir de Vallbona.

³⁷⁹ Piquer i Jover data erròniament la seva elecció el 1763. AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 448 darrera. AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 24. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 311.

³⁸⁰ Piquer i Jover data erròniament la seva elecció el 1777. AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 448 darrera i 463 darrera. AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 24. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 319.

³⁸¹ Segons Piquer i Jover, ocupa el càrrec des de 1777. AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 448 darrera. AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 24. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 333.

³⁸² AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 24.

³⁸³ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 24. AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 7.

³⁸⁴ AHAT, Capsa 4, número 6f. *Op. cit.*

³⁸⁵ AHAT, Capsa 4, núm. 7h. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Debitoris i èpoques del convent de Vallbona (1696-1697). PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 254 i 290.

³⁸⁶ Segons Piquer i Jover, ja ho és des de 1704. AMV, *Llibre del gasto i eixides del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora Teresa de Guiu i Escolà, bossera de dit Real Monestir de Vallbona, fet en lo any 1714*, pàgina 23. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 291 i 333.

³⁸⁷ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 242.

³⁸⁸ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 119 darrera.

³⁸⁹ AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 71.

³⁹⁰ AMV, 11.12/3: 1701, juliol, 4 – segle XIX. Vallbona. Llibre de comptes del benefici de Nostra Senyora del Claustre, instituit al monestir de Vallbona. Títol original: “*Llibre de Nostra Senyora del Claustre, del Reial Monestir de Vallbona, fet per mi, dona Gerònima de Ribas i de Boxadors...*”.

Ser priora de Vallbona comportava haver d'administrar els béns de la Mare de Déu del Claustre. Per aquest motiu, en aquest *Llibre de Nostra Senyora del Claustro del Real Monestir de, Vall-bona [...]*³⁹¹, s'anoten els béns de la Mare de Déu; el nomenament de cada priora així com també la seva administració. Per aquest motiu, el llistat inclòs en aquest llibre complementa a la perfecció les dades que hem aportat fins aquí sobre les monges que exerciren el càrrec de priora de Vallbona al llarg del segle XVIII.

Com hem indicat, la primera priora del segle XVIII és Jerònima de Ribes i

Fotografia de la “*Imatge de la Mare de Deu del Claustro del Real Monestir de Vallbona*”, ubicada a AMV, 11.12/3: 1701, juliol, 4 – segle XIX. Vallbona. Llibre de comptes del benefici de Nostra Senyora del Claustre, instituit al monestir de Vallbona.

Boixadors, des del 4 de juliol de 1701. Tot seguit, afegeix la “*Nota del que ha trobat mi sra. Dona Geronima de Ribes y de Boixados Priora del Real Convent de Vallbona a Nostre Senyora del Claustro*”, i fa una relació de vestits, pal·lis, reliquiaris, arracades, quadres, creus, imatges del nen Jesús, or, joies i altres objectes destacats. En següent lloc, indica que ella fa donació de diversos objectes a la Mare de Déu, com “*un pali del mateix corte de espolin blanc, ab flors de or y de plata ab galo fi que entre corte, galdó, forros y mans costa 50 lliures 19 sous [...]*”. Finalment, afegeix que les monges que prenen l'hàbit fan donació d'un objecte a la Mare de Déu, generalment vestits i joies, tot i que també hi ha donacions de dones d'altres indrets. Per exemple, Francesca d'Areny ha donat a la Verge un anell d'or.

Seguint la informació d'aquest llibre, la següent priora és Maria Eusèbia de Cortit, qui “*Lo dia primer de febre de l'any 1719 entrat en lo empleo de servir a Maria Santissima del Claustro yo Maria Eusebia de Cortit priora y e trobat tot lo tras nombrat de vestits y joyes*”. Durant la seva administració, Maria Teresa de Riquer dona una joieta de porcellana a la Mare de Déu i també s'anoten les despeses de “*fer adobar la llantia de plata o per fer tinta les cortines y un palis de domas*”.

³⁹¹ Les següents anotacions provenen totes del sobredit llibre, conservat a l'AMV sota el topogràfic indicat en l'anterior nota.

El 1727, es produeix una nova incorporació i la successora de Cortit és “+ *En nom de la Ssma. Trinitat Pare Fill y Esperit Sant dia 13 de Juliol año 1727 entra en lo empleo de servir a Maria Ssma. del Claustro yo Teresa de Guiu avent estat elegida priora lo sobredit dia y año y e trobat tot lo tras nombrat per ma antecesora tant de joies com vestits palis y tot lo demes ya vent contades les tovalles sea trobat averni 15 lo dia present*”.

Teresa de Guiu, com a administradora, ha de fer-se càrrec de les despeses que suposa una obra a la capella, que s’inicia el 22 d’octubre de 1727 i que costa 186 lliures sense les caritats que la priora fa d’alguns jornals. D’aquestes lliures, “*De caritat pera fer o agrandir la capella de la Mare de Deu del Claustro an donat les religioses particulars entre totes 13 lliures i 2 sous*”.

La següent priora-administradora és “*Lo dia deu + de Mars de l’any 1737 entrar, en lo empleo, de servir a Maria Santissima del Claustro yo doña Magdalena de Areny y de Queralt priora*”.

Les següents prioros, durant l’administració de les quals no succeí cap fet remarcable foren Maria de Mora i de Xammar des del 22 de novembre de 1744, Petronilla d’Areny i de Queralt, priora des del 5 de març de 1749 i Gertrudis de Borrell i Tudela des del 15 d’octubre de 1750.

Durant l’administració de Maria Gràcia de Sabater, priora des del 24 de març de 1752, el “*Dia 7 d’octubre de 1752 me an entregat las sras. Castellvins dona Maria y dona Geronima a mi Maria Gracia de Sabater, com a priora y administradora de Maria Santíssima del Claustro dest Real Monastir de Vallbona la reliquia li envia don Francisco de Castellvi desde Viena de Austria y es una creu de lignum crucis colocada en un Reliquiari de plata molt bo ab autentica expresant se li done publica veneracio y estiga en la sacristia de Maria Santissima del Claustro y ha enviat lo sobredit sr. una lamina pera imprimir imatges de Maria Santissima y me a enviat una partida*”.

La següent administradora és una de les dues germanes Castellví nomenades en aquesta donació: Jerònima, que inicià el seu priorat el 4 de juny de 1758.

Poc més de dos anys després, la substitueix en el càrrec Josepa de Maranyosa, des del 5 d’agost de 1760. Durant la seva gestió, es fan dues corones per la Mare de Déu del Claustre que són lliurades el 12 d’agost de 1761 i que costaren un total de 222 lliures 10 diners. Aquestes corones les ha fet Josep Fontanet i Bertran, argenter de Tàrrrega, del qual tornarem a tenir notícia ja que posteriorment col·laborarà amb Lluís Bonifàs en la creació d’una urna per al monument per al Dijous Sant.

Per aquest motiu, analitzarem detalladament la seva relació en un altre apartat. També es produeix la donació de Maria Teresa de Queraltó d'una corona a la Mare de Déu, entre d'altres, el 13 de maig de 1761. I, finalment, el 19 d'agost de 1762, Teresa de Riquer ha donat a la Verge del Claustre una “*sortija de llas ab set esmeraldas*”.

La següent priora, segons aquest document és Maria Francesca de Segrera i Malonda, que comença l'exercici del seu càrrec el 28 de febrer de 1775. Les seves successores foren Maria Antònia de Sabater i de Prior des del 14 d'agost de 1784, Antònia de Montserrat i de Mir des del 5 de gener de 1785 i Manuela de Carmona i de Riquer des del 15 d'agost de 1787. Durant l'administració d'aquesta darrera, el dia 15 de juliol de 1792, “*me entregat mi sra. Abadessa la suma quantitat de 40 lliures y una cambladera de plata per Maria Santissima del espolit de la condam dona Maria Antonia de Gras*”.

La mort de Manuela de Carmona es produí el 25 de juny de 1798 i la següent priora sembla que fou Agnès de Rocabruna, ja que en aquest llibre no es parla de la seva elecció. Rocabruna morirà el 20 de febrer de 1806, pel que la substituirà en el càrrec Maria Teresa de Castellví i de Pontarró des del 23 de març de 1806.

RESUM PRIORES		
DATA INICI CÀRREC	DATA FI CÀRREC	PRIORA
1691		Clemència de Sulla
1696	1701	Anna Maria de Castellví
4-7-1701	18-12-1718 (defunció)	Jerònima de Ribes i Boixadors
1-2-1719	27-5-1727 (defunció)	Maria Eusèbia de Cortit
13-7-1727	3-2-1737 (defunció)	Teresa de Guiu
10-3-1737	18-10-1744	Magdalena d'Areny i de Queralt
22-11-1744	31-1-1749 (defunció)	Maria de Mora i de Xammar
5-3-1749	6-9-1750 (defunció)	Petronila d'Areny i de Queralt
15-10-1750	21-2-1752 (defunció)	Gertrudis de Borrell i de Tudela.
24-3-1752	3-4-1758 (defunció)	Maria Gràcia de Sabater
4-6-1758	29-6-1760 (defunció)	Jerònima de Castellví
5-8-1760	16-1-1775 (defunció)	Josepa de Maranyosa
28-2-1775	9-7-1784 (defunció)	Maria Francesca de Segrera i Malonda
14-8-1784	30-11-1784 (defunció)	Maria Antònia de Sabater i de Prior
5-1-1785	22-7-1786 (defunció)	Antònia de Montserrat i de

		Mir
15-8-1787	25-6-1798 (defunció)	Manuela de Carmona i de Riquer
1798	20-2-1806 (defunció)	Agnès de Rocabrana
23-3-1806		Maria Teresa de Castellví i de Pontarró

Pel que fa a les sotsprioros, també foren diverses les que moriren mentre exercien aquest càrrec. És el cas d'Isabel d'Areny el 15 de juliol de 1715³⁹² (amb aquest càrrec ja consta en un document datat del 10 de març de 1704 i, posteriorment, en documents datats del 28 d'agost de 1710³⁹³, del 19 de juliol de 1711 i del 11 de març de 1712³⁹⁴); Antioga Cortiada el 22 de juny de 1725³⁹⁵; Rafaela Aguilar el 27 de juny de 1738³⁹⁶; Maria de Castellví el 4 de novembre de 1753 i Francesca de Riquer el 29 de gener de 1755³⁹⁷.

Al segle XVII, Anna Castellví era la sotspriora del monestir segons esmenta l'abat general de l'orde³⁹⁸ en una carta seva de 1691³⁹⁹ i Maria Roger de Llúria fou sotspriora entre 1696 i 1698⁴⁰⁰. I al segle XVIII, concretament, el 1743, dit càrrec era ocupat per Maria Mora⁴⁰¹; el 1763, la sotspriora és Maria Francesca de Sagrera⁴⁰²; al 1787, Agnès Rocabrana⁴⁰³ i al 1798, Ignàsia Castellví⁴⁰⁴.

RESUM SOTSPRIORES	
SOTSPRIORA	DATES ASSOCIADES
Anna de Castellví	1691

³⁹² AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 446.

³⁹³ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgines 31 darrera-32 i 218. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 291 i 332.

³⁹⁴ AHAT, Capsa 4, número 17. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1711-1714), pàgines 18 darrera i 100. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 294.

³⁹⁵ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 446.

³⁹⁶ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 447 darrera.

³⁹⁷ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 448 darrera.

³⁹⁸ En aquells moments, l'abat general de l'orde cistercenc és Joan XII Petit, de Châlons. Era monjo de Cîteaux, doctor en dret i abat de dit monestir entre 1670 i 1692. Destacà per sobreviure a una tentativa d'enverinament, la lluita pels seus drets davant els primers pares i la publicació del *Ritual cistercenc* el 1689. BAUDRILLART, ALFRED; DE MEYER, A. i VAN CAUWENBERGH, Ét., *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, Paris, Librairie Letouzey et Ané, 1953, volum 12, pàgina 868.

³⁹⁹ AHAT, Capsa 4, número 6f. *Op. cit.*

⁴⁰⁰ AHAT, Capsa 4, núm. 7h. Fons: Monges Cistercencques – Vallbona de les Monges. Documentació: Debitoris i àpoques del convent de Vallbona (1696-1697). PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 254.

⁴⁰¹ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 146 darrera.

⁴⁰² PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 311.

⁴⁰³ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 119 darrera.

⁴⁰⁴ AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 71.

Maria Roger de Llúria	1696-1698.
Isabel d'Areny	1704, 1710-1712 i 1715 (defunció).
Antioga Cortiada	1725 (defunció).
Rafaela Aguilar	1738 (defunció).
Maria de Mora	1743
Maria de Castellví	1753 (defunció).
Francesca de Riquer	1755 (defunció).
Maria Francesca de Sagrera	1763
Agnès de Rocabrúna	1787
Ignàsia de Castellví	1798

2.1.3. La presidenta

La presidenta era la superiora interina fins a la realització d'una nova elecció d'abadessa⁴⁰⁵. Els documents expliciten dues categories dins d'aquest mateix càrrec, ja que hi havia la presidenta major i la presidenta menor, però no hem pogut determinar les funcions de cadascuna de les divisions a partir de la documentació consultada.

El llistat de les monges que foren presidentes a Vallbona l'hem creat a partir de les llistes de difunts⁴⁰⁶. El 1701 mor Victòria de Montserrat ostentant el càrrec de presidenta major⁴⁰⁷; el 1710 la presidenta Magdalena Potau i Teresa d'Aleny amb el mateix apel·latiu; el 1748 la presidenta major Maria Teresa d'Àger; el 1755 la també presidenta major Mariàngela de Minguella i el 1761 Marianna de Potau, sent al seu temps presidenta major.

A finals del segle XVII, Jerònima de Ribes és la presidenta menor⁴⁰⁸ i el 1763, Maria Antònia de Sabater compagina els càrrecs de bossera i president menor⁴⁰⁹. Maria Teresa de Riquer, a la mort de la seva antecessora en el càrrec d'abadessa i abans de ser escollida pel màxim càrrec dins del govern del monestir, era la presidenta major de la comunitat (com a mínim des de 1763). Al 1798, Teresa Castellví era la presidenta major i Isabel Ibànyes la presidenta menor⁴¹⁰.

⁴⁰⁵ UNIÓN DE RELIGIOSOS DE CATALUNYA, *Op. cit.*, pàgina 387.

⁴⁰⁶ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 446-448 darrera.

⁴⁰⁷ Ja consta amb aquest càrrec en un “[...] *Acte de creació de debitori fet i firmat a diferents acreedors als 22 de setembre any 1695 per lo convent de Vallbona son hi tambe les apoques de rebuda de escanselacio [...]*”. AHAT, Capsa 4, núm. 7h. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Debitoris i èpoques del convent de Vallbona (1696-1697).

⁴⁰⁸ Ja consta amb aquest càrrec en l'acte de creació de debitori datat de l'any 1695 esmentat en l'anterior nota. AHAT, Capsa 4, núm. 7h. *Op. cit.* PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 294.

⁴⁰⁹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 333.

⁴¹⁰ AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 71.

RESUM PRESIDENTES	
PRESIDENTA	DATES ASSOCIADES
Jerònima de Ribes - menor	1695
Victòria de Montserrat – major	1701 (defunció)
Magdalena de Potau i Teresa d’Aleny	1710 (defunció)
Maria Teresa d’Àger – major	1748 (defunció)
Mariàngela de Minguella – major	1755 (defunció)
Marianna de Potau – major	1761 (defunció)
Maria Antònia de Sabater – menor	1763
Maria Teresa de Riquer – major	1763-1767
Teresa de Castellví (major) i Isabel d’Ibànyes (menor)	1798

2.1.4. La bossera

La bossera era la tesorera de la comunitat, la tasca de la qual era tenir cura de la custòdia dels cabals comunitaris⁴¹¹. Aquesta figura serà desenvolupada a fons en el capítol dedicat a l’economia del monestir. També existeix el càrrec de sotsbossera, que és l’ajudant de la bossera. El càrrec de bossera és el més important dels especialitzats. No sabem si al monestir de Vallbona al segle XVIII es pot aplicar al de majordoma, que era la que s’encarregava de l’administració del monestir. El càrrec de bossera sí que és semblant al de cellerer que defineix Altisent⁴¹². La bossera regeix l’economia de la comunitat, sota la direcció i vigilància de l’abadessa en tots els seus àmbits. El control econòmic principal el du a terme ella, mentre que la sotsbossera l’ajuda en altres tasques menors. El responsable general de l’administració davant l’abadessa i la comunitat sempre era la bossera.

Al segle XVIII, el càrrec de bossera⁴¹³ l’exerciren Maria de Llúria (1700-1701, tot i que ja ho era a finals del segle XVII⁴¹⁴), Magdalena de Potau (1701-1710), Teresa de Guiu (1711-1727), Manuela de Desvalls i de Vergós (1727-1736), Caterina de Borràs (1736-1744), Agnès de Cortit (1745-1748), Marianna de Potau (1748-1761), Maria

⁴¹¹ UNIÓ DE RELIGIOSOS DE CATALUNYA, *Op. cit.*, pàgina 377.

⁴¹² ALTISENT, AGUSTÍ, *Op. cit.*, pàgines 79-80.

⁴¹³ AMV, *Llibre i comptes de recibo i gasto del Real Convent de Vallbona, 17 de març de 1673, sent bossera la senyora Maria de Borrell i d’Aguilaniu*. AMV, *Llibre dels comptes de la bosseria del Real Monestir de Vallbona, administrats per Teresa de Guiu, bossera, començant l’any 1712*, pàgines 5-212. AMV, *Llibre del gasto i eixides del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora Teresa de Guiu i Escolà, bossera de dit Real Monestir de Vallbona, fet en lo any 1714*. AMV, *Llibre de recibo del Real Monestir de Vallbona. Dirigit i administrat per la senyora bossera que actualment és i per temps serà. Començant lo dia primer de gener de 1760*. AMV, *Llibre de gasto del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora bossera que actualment i per temps serà, començant lo dia primer de gener de 1760*.

⁴¹⁴ El 1691 consta amb aquest càrrec en el llistat de monges professes de Vallbona que reben la carta de l’abat general del Cister. AHAT, Capsa 4, número 6f. *Op. cit.*

Antònia de Sabater i de Prior (des de l'1 de juliol de 1761 a 1784)⁴¹⁵, Manuela de Carmona i de Riquer (des de l'1 de desembre de 1784-1786) i Maria Ignàsia de Castellví i de Pontarró (des del 10 de setembre de 1786 a 1802).

Com a sotsbosseres, s'inclouen Isabel d'Areny (1698 i 1700)⁴¹⁶, Teresa de Guiu (aquesta darrera durant l'abadiat d'Anna Maria de Castellví)⁴¹⁷, Caterina de Borràs (1712)⁴¹⁸ i Agnès de Cortit (1735-1736)⁴¹⁹.

Per complementar aquest llista, afegirem que l'abadessa de Cortiada nomenà bossa en presència de tota la comunitat en acte conventual a Teresa de Guiu i com a sotsbossa a dona Caterina de Borràs el 7 de desembre de 1716⁴²⁰. Aquestes bosses actuen com a tal des de 1711⁴²¹, però en començar a exercir el càrrec en un període de seu vacant, quan s'escull una nova abadessa, aquesta reafirma o elegix els càrrecs que han de treballar amb ella. Posteriorment, el 13 de juliol de 1727, l'abadessa nomena bossa Manuela Desvall i Agnès Cortit com a sotsbossa⁴²².

Relacionat amb el càrrec de bossa, existeix el de jutge comptable, que vigila la validesa dels comptes que presenta la bossa a la comunitat. Desenvoluparem aquest càrrec en els capítols dedicats a les cartes de visita i al de l'economia. Només remarcarem que havien de ser tres jutges comptables per certificar els comptes presentats.

⁴¹⁵ Durant l'exercici del càrrec de bossa, Antònia de Sabater, segons una carta del 9 de gener de 1773, estigué malalta: “[...] y sento moltíssim se trobe VS desvalguda a causa de la fluecio, que no es de estrañar en vista de las grans humidats y inconstancia del temps [...]”. AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater, amb un total de 68 lletres.

⁴¹⁶ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 255 i 332.

⁴¹⁷ Consta com a tal el 1704. El 15 de juny de 1710, en una apoca signada per l'abadessa i les bosses, consten com a tals Teresa d'Aleny i Teresa de Guiu. AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgines 31 darrera-32 i 212 darrera. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 291.

⁴¹⁸ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 308 i 333.

⁴¹⁹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 311.

⁴²⁰ Aquestes dues monges firmen com a bosses, juntament amb l'abadessa de Castellví, una apoca de rebuda a Baltasar de Riquer el 19 de novembre de 1710. AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 1. AHAT, Capsa 8, número 38. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1706-1722). Títol original: “Manual 31. He recullit y encodernat en est tomo varios papes sueltos y en el hi ha part dels capítols matrimonials rebuts des de lo any 1704 al any 1731. Hi ha tambe alguns actes de la centuria 1700 i tambe algun de la centuria 1600. No causia admiracio los anys no vingan ben seguits pues no mi he mirat. Roca Rector”, pàgina 241 darrera. AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 68.

⁴²¹ El 20 de novembre de 1711, Teresa de Guiu i Caterina de Borràs, com a bosses del monestir, firmen una apoca de rebuda a Baptista Miret, pagès de Vallbona. AHAT, Capsa 4, número 17. *Op. cit.*, pàgina 67 darrera.

⁴²² AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 68.

Al 1712, aquest càrrec l'exercien Manuela de Cortiada, Francesca d'Areny i Gertrudis de Borrell⁴²³.

RESUM BOSSERES		
DATA INICI CÀRREC	DATA FI CÀRREC	BOSSERA
17-3-1673		Maria de Borrell i d'Aguilaniu
1700	1701	Maria de Llúria
12-7-1701	1710	Magdalena de Potau
1711	1727	Teresa de Guiu
13-7-1727	1736	Manuela de Desvalls i de Vergós
28-8-1736	1744	Caterina de Borràs
1745	1748	Agnès de Cortit
17-10-1748	1761	Marianna de Potau i de Ferrero
1-7-1761	1784	Maria Antònia Sabater i de Prior
1-12-1784	1786	Manuela de Carmona i de Riquer
10-9-1786	1802	Maria Ignàsia de Castellví i de Pontarró

2.1.5. La secretària

La secretària és l'encarregada de posar per escrit i de donar fe de tot el que passa al monestir. Així, la secretària anotava totes les decisions de la comunitat i de l'abadessa, anotava els problemes que sorgien amb altres institucions o amb els vassalls i la solució dels mateixos. Totes acompliren les tasques annexes al seu càrrec a la perfecció.

Al 1698, 1701, 1702, 1709 i 1723, la secretaria és Manuela de Cortiada⁴²⁴. Al 1726, la secretària fou Maria Rosa de Borrell⁴²⁵. Entre 1743 i 1745 aquest càrrec recau en Gertrudis de Borrell i Tudela⁴²⁶. Al 1750, la secretària és Maria Francesca de Segrera i Melondo⁴²⁷. Maria Josepa de Moxó i de Francolí fou secretària a partir de 1786 i com a mínim fins a 1798⁴²⁸.

⁴²³ AMV, *Llibre del gasto i eixides del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora Teresa de Guiu i Escolà, bossera de dit Real Monestir de Vallbona, fet en lo any 1714*, pàgina 23.

⁴²⁴ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 110, 116 i 146-147.

⁴²⁵ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 27 darrera.

⁴²⁶ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 116, 141, 145 darrera-146 darrera i 150-150 darrera.

⁴²⁷ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 188.

⁴²⁸ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 46, 118-120 darrera. AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 156 i 171. AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 61, 67-68 i 71.

Només tenim constància documental d'un cas en el que la nota la signi la subsecretària del monestir. En dit cas, el càrrec està ocupat per Ignàsia de Moxó i de Francolí i es dóna el 1789⁴²⁹.

RESUM SECRETÀRIES	
SECRETÀRIA	DATES ASSOCIADES
Manuela de Cortiada	1698, 1701-1702, 1709 i 1723.
Maria Rosa de Borrell	1726
Gertrudis de Borrell i Tudela	1743-1745
Maria Francesca de Sagrera	1750
Maria Josepa de Moxó i de Francolí	1786-1798
Ignàsia de Moxó i de Francolí (subsecretària)	1789

2.1.6. La sagristana

La sagristana era la que tenia cura de la sagristia, de les coses necessàries per al culte i de l'endrecament de l'església⁴³⁰. Tenia cura dels ornaments litúrgics i altres estris per al culte, ho guardava en els armaris pertinents i ho preparava segons les necessitats de les diverses celebracions litúrgiques⁴³¹.

Aquest càrrec també es dividia en dues sagristanes, una de major i una de menor, però els documents no especifiquen les tasques pròpies d'aquesta divisòria. Anna Maria de Castellví fou nomenada sagristana menor el 1665⁴³² i sagristana entre 1684 i 1689⁴³³. Altres sagristanes del monestir foren Magdalena de Potau (1695)⁴³⁴, Teresa d'Aleny (1695)⁴³⁵, sagristana major el 1704⁴³⁶ i entre 1707 i 1709 sagristana⁴³⁷ i Maria Eusèbia

⁴²⁹ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 448 darrera. AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 156.

⁴³⁰ UNIÓ DE RELIGIOSOS DE CATALUNYA, *Op. cit.*, pàgina 388.

⁴³¹ ALTISENT, AGUSTÍ, *Op. cit.*, pàgina 81.

⁴³² PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 290.

⁴³³ A la carta que l'abat general de l'orde envià a Vallbona el 1691, Anna Maria de Castellví és mencionada com a sotspriora i sagristana. I a la llibreta de comptes de la sagristia, indica que és sagristana des de 1675. AHAT, Capsa 4, número 6f. *Op. cit.* AMV, 11.12/1: 1675, març, 17 – 1719, febrer, 13. Vallbona. Llibre de comptes de la sagristia del monestir de Vallbona. Començat per Anna Maria de Castellví, sagristana menor de Vallbona. Títol original: “*Llibre de comptes de la segristia, per donya Anna Maria de Castellví, comensa als 17 de mars del any 1675*”.

⁴³⁴ AHAT, Capsa 4, núm. 7h. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Debitoris i àpoques del convent de Vallbona (1696-1697).

⁴³⁵ *Ídem*.

⁴³⁶ En el document que hem consultat nosaltres, Teresa d'Aleny és anomenada com a sagristana. AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgines 31 darrera-32.

⁴³⁷ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 255, 290 i 332.

de Cortit (sagrística del monestir el 1710)⁴³⁸. El 6 de juny de 1716, Manuela de Cortiada⁴³⁹ i Francesca d'Areny eren les sagristanes del monestir⁴⁴⁰.

El 7 de desembre de 1717, l'abadessa de Cortiada nomena Francesca d'Areny com sagristana major i a Petronila d'Areny com a sagristana menor⁴⁴¹. Posteriorment, el 29 de desembre de 1726⁴⁴², nomena sagristanes a Maria Teresa d'Àger⁴⁴³ i a Francesca de Riquer⁴⁴⁴. Aquestes dues monges encara són sagristanes el 1745⁴⁴⁵. Manuela de Desvalls fou escollida per aquest càrrec el 1727⁴⁴⁶. Maria Teresa de Riquer ho fou entre 1754 i 1767, any en què fou escollida abadessa del monestir⁴⁴⁷.

Entre 1770 i 1778, és sagristana Maria Ignàcia de Moxó⁴⁴⁸. A partir de 1779 fins al segle XIX, la sagristana és Maria Teresa de Castellví⁴⁴⁹.

⁴³⁸ Aquest any també ens consta que Manuela de Cortiada era sagristana del monestir, ja que ambdues surten en un document de la marmessoria d'Aguiló. L'11 de març de 1712, Eusèbia de Cortit és la sagristana del monestir. AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 206 darrera. AHAT, Capsa 4, número 17. *Op. cit.*, pàgina 100. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 333.

⁴³⁹ Segons Piquer i Jover, Manuela de Cortiada fou sagristana entre 1704 i 1707. Nosaltres tenim constància documental de què el 26 d'abril de 1704 i l'1 de febrer de 1708, ho era perquè les sagristanes Manuela de Cortiada i Teresa d'Aleny, juntament amb l'abadessa, venen a Ambrós Cerdà la casa, hort i blanquejador del difunt cerer de la vila de Vallbona, Pere Joan Agulló. A més, el 1710 surt en un document de la marmessoria d'Aguiló. AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgines 87-89. AHAT, Capsa 8, número 38. *Op. cit.*, pàgina 208 darrera. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 296.

⁴⁴⁰ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 87.

⁴⁴¹ Però aquestes dues monges ja exerceixen com a sagristanes al 1710. AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 68. AMV, 14.2/4: 1710, abril, 20. Barcelona. Llegat del testament de Pere Joan Agulló, candeler al servei del monestir de Vallbona, a favor de Francesca d'Areny i Peronella d'Areny, sagristanes del monestir de Vallbona.

⁴⁴² AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 68.

⁴⁴³ Piquer i Jover data el període en què Maria Teresa d'Àger i de Queralt és sagristana entre el 1727 i el 1747. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 333.

⁴⁴⁴ El 6 d'agost de 1733, Maria Teresa Àger i Francesca Riquer, com a sagristanes del monestir, procuren Francesc Blavia, de Lleida. AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgines 69 darrera i 146 darrera. AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 68. El 1736 encara consten com a tals.

⁴⁴⁵ AMV, 8.6/20: 1732, desembre, 19. Vallbona. Maria Teresa d'Àger i de Queralt, i Francesca de Piquer, monges sagristanes del monestir de Vallbona, nomenen procurador seu a Nicolau Torrens, monjo del monestir de Santes Creus i confessor de Vallbona, per tal que pugui administrar els ingressos i despeses de la sagristia de Vallbona. AMV, 8.6/26: 1745, setembre, 4. Tàrraga. Creació de censal feta per Maria Font, vídua de Josep Font, pagès de la vila de Maldà, a favor de Maria Teresa d'Àger i de Queralt, i Francesca de Riquer, sagristanes del monestir de Vallbona. AMV, 8.6/27: 1747, febrer, 13. Vallbona. Creació de censal feta per Andreu Torrelles, pagès de la vila de Belianes, a favor de Maria Teresa d'Àger i de Queralt i Francesca de Riquer, sagristanes del monestir de Vallbona. AMV, 8.6/40: 1785, agost, 8. Vallbona. Creació de censal feta per Tomàs Bernal, mestre ferrer de Vallbona, a favor de Maria Teresa de Castellví i de Pontarró, sagristana del monestir de Vallbona.

⁴⁴⁶ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 297 i 333.

⁴⁴⁷ AMV, *Llibre del gasto i eixides del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora Teresa de Guiu i Escolà, bossera de dit Real Monestir de Vallbona, fet en lo any 1714*, despeses de 1754-1759. AMV, *Llibre de gasto del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora bossera que actualment i per temps serà, començant lo dia primer de gener de 1760*, despeses de 1760-1767.

⁴⁴⁸ AMV, 8.5/12: 1770-1778. Vallbona. Llibreta de comptes de les distribucions de fundacions de misses, aniversaris i d'altres sufragis, començada per Maria Ignàcia de Moxó, sagristana del monestir de Vallbona.

RESUM SAGRISTANES	
SAGRISTANA	DATES ASSOCIADES
Anna Maria de Castellví	1665 i 1684-1689.
Magdalena de Potau	1695
Teresa d'Aleny	1695, 1704 i 1707-1709.
Maria Eusèbia de Cortit	1710
Manuela de Cortiada i Francesca d'Areny	1716
Francesca d'Areny (major) i Petronila d'Areny (menor)	1717 (nomenament).
Maria Teresa d'Àger i Francesca de Riquer	1726 (nomenament) i 1745.
Manuela de Desvalls	1727 (nomenament)
Maria Teresa de Riquer	1754-1767
Maria Ignàsia de Moxó	1770-1778
Maria Teresa de Castellví	1779-segle XIX.

2.1.7. La mestra de novícies

La mestra de novícies és la responsable de la formació de les novícies⁴⁵⁰. Degut al seu destacat paper sobre les mateixes, aquest és un càrrec de molta responsabilitat. Per aquest motiu, la seva figura està molt ben delimitada legalment. Ens remetem a l'anàlisi de les cartes de visita, en les que s'emfatitzen les qualitats d'una bona mestra de novícies. Com a mestra de novícies s'ha d'escollir una monja de molt prestigi per la seva actuació i moralitat, ja que ha de treballar sobre les novícies, ensenyant-los a comportar-se dins la comunitat, davant dels càrrecs de la mateixa i a aprendre les lleis i constitucions del monestir així com també el funcionament del mateix perquè puguin arribar a ser unes bones monges en un futur no tant llunyà. A més, les ha d'instruir en el compliment de les constitucions i dels vots; infondre en elles l'amor i temor a Déu i exercitar-les en el compliment de la norma perquè siguin atentes i devotes al cor, honestes al refector o caritatives amb les malaltes entre d'altres qualitats. Finalment, les ha d'instruir culturalment: lectura i escriptura en la llengua pròpia i en llatí, música, cant i estudis de teologia entre d'altres sabers indispensables. Per tant, les mestres de novícies foren educadores d'un sector de la població femenina i foren les responsables del menor grau d'analfabetisme dins dels claustres⁴⁵¹.

⁴⁴⁹ AMV, 8.5/11: 1762-1807. Vallbona. Llibretes de comptes de les distribucions de fundacions de misses, aniversaris i d'altres sufragis, començada per Maria Teresa de Castellví, sagristana del monestir de Vallbona.

⁴⁵⁰ UNIÓ DE RELIGIOSOS DE CATALUNYA, *Op. cit.*, pàgina 384.

⁴⁵¹ PÉREZ BALTASAR, MARÍA DOLORES, "Saber y creación literaria: los claustros femeninos en la Edad Moderna", *Cuadernos de historia moderna*, 20 (1998), pàgines 132-133.

El 1679, Maria de Veya era la mestra de novícies, segons la resposta de Magdalena d'Areny i de Queralt a la novena pregunta formulada a la seva exploració de la voluntat⁴⁵². No coneixem el nom de cap mestra de novícies de Vallbona al segle XVIII.

RESUM MESTRES DE NOVÍCIES	
MESTRA DE NOVÍCIES	DATES ASSOCIADES
Maria de Veya	1679

2.1.8. La cantora

La cantora té per ofici executar algunes de les parts en el cant de l'ofici diví⁴⁵³. Donada la importància que tenia l'ofici diví en la vida de la comunitat, el càrrec de cantora era destacat, ja que havia de cantar com a solista a les celebracions, donar el to a l'església, regular els ritus dels oficis, ensenyar el cant a la comunitat i fer-se càrrec de la biblioteca, on la majoria de volums són de caràcter litúrgic⁴⁵⁴.

No coneixem tampoc el nom de cap cantora ni cap menció a aquest càrrec, a part de la referència en el llistat esmentat en començar.

2.1.9. La infermera

Sobre aquest càrrec no tenim cap altra menció que la del llistat inicial, no tenim més constància del mateix, ni sabem quines monges s'encarregaren de la infermeria del monestir al segle XVIII ja que és un càrrec que ha passat desapercebut en la documentació d'època.

La infermera era l'encarregada de tenir cura de les malaltes o de les ancianes de la comunitat, tant monges com donades, encomanades i criades i de proporcionar-los el necessari durant la seva malaltia. Per aquest motiu, la infermera havia de ser una monja de gran humilitat, caritat i paciència, ja que el tenir cura de malaltes i ancianes era una feina difícil.

⁴⁵² La novena pregunta i la corresponent resposta de la novícia diuen “[...] 9. Interrogata si ha llegit la regla del glorios Pare St. Bernat et dixit que la mestra de novisies dona Maria de Veya me la llegida moltes vegades y es plicada y me a aparegut al proposit segons mon natural per millor servei a Deu Nostre Senyor [...]”. La regla a la que es fa referència és la de Sant Benet i no la de Sant Bernat, error present a les tres exploracions del mateix plec. AMV, FP, sobre número 11: “Exploracions de la voluntat (segle XVII)”.

⁴⁵³ UNIÓ DE RELIGIOSOS DE CATALUNYA, *Op. cit.*, pàgina 377.

⁴⁵⁴ MOULIN, LÉO, “La vida benedictina cotidiana en el pasado y en la actualidad”, BATSELIER, DOM P. (dir.), *San Benito, padre de Occidente*, Barcelona, Blume, 1980, pàgina 416.

Per la responsabilitat adquirida amb aquest càrrec, a la infermera se la dispensava generalment de l'assistència als oficis i a més, podia ser ajudada per altres monges. Aquestes, començant per l'abadessa, tenien l'obligació moral de visitar les malaltes i moribundes i ajudar-les en el que aquestes necessitessin. La infermeria estava proveïda amb les medicines necessàries i amb petits “*extres*”, com plaers alimentaris, per a conhortar les pacients. La infermera també havia de tenir cura del jardí de les plantes medicinals i de tenir la infermeria neta i ordenada⁴⁵⁵.

El 22 de setembre de 1695, la comunitat signa un acte de creació de debitori a diferents persones. En aquest document, queda constància de què la comunitat tenia en aquell moment dues infermeres. Aquestes són Maria Eusèbia de Cortit i Teresa d'Aleny, que a més consta com a sagristana⁴⁵⁶. La primera encara ho era el 1704⁴⁵⁷. És l'única menció a la figura de la infermera que hem trobat per al període estudiat.

RESUM INFERMERES	
INFERMERA	DATES ASSOCIADES
Maria Eusèbia de Cortit	1695 i 1704
Teresa d'Aleny	1695

2.1.10. L'hospitalera

Al segle XVIII, tenim mencions concretes a diferents hospitaleres. No podem establir si realment aquesta figura és la mateixa que la infermera, perquè, en no conèixer les atribucions de cada càrrec, no podem saber si és la mateixa ocupació o diferent. Segurament, l'hospitalera s'encarregava de l'hospital de pobres⁴⁵⁸ mentre que la infermera tenia cura de les malaltes de la comunitat a la infermeria del monestir. En els documents, a les encarregades de l'hospital, se les anomena hospitaleres i, com no sabem si és el mateix càrrec amb diferent denominació, hem preferit separar-los.

Tant la documentació de l'època que esmenta els dos càrrecs amb diferent nomenclatura com l'exposició de diversos autors sobre l'origen, generalment monàstic, dels hospitals medievals, ens duen a la conclusió de què aquests són dos càrrecs diferents.

⁴⁵⁵ GOMEZ GARCIA, MARIA DEL CARMEN, *Instituciones religiosas femeninas malagueñas en la transición del siglo XVII al XVIII*, Málaga, Diputación Provincial de Málaga. Servicio de Publicaciones, 1986, pàgines 117-119.

⁴⁵⁶ AHAT, Capsa 4, núm. 7h. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Debitoris i èpoques del convent de Vallbona (1696-1697).

⁴⁵⁷ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 333.

⁴⁵⁸ L'1 de juliol de 1708, l'abadessa ven un hort de l'hospital de Vallbona a Francesc Torrell, pagès de la vila. AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 98.

Lindemann indica que el convent de Saint Gallen tenia una infermeria pels monjos, un hospital per pobres i peregrins, una hostatgeria, una casa per leprosos i un hospital per a novicis, conversos i llecs⁴⁵⁹. Per la seva banda, Reventós categoritza els hospitals i altres fundacions relacionades amb els malalts separant també els hospitals monàstics de les infermeries dels propis monestirs; creant les següents categories: hospitals de planta monacal, infermeries dels monestirs, sales d'hospitals medieval, leproseries i asils, fundacions dels ordes hospitalaris i hospicis en els camins de pas, hospitals de les ciutats medievals, cases d'empestats, hospitals moderns en forma de palau, cases de caritat i hospitals específics per a malalts⁴⁶⁰.

L'estructura hospitalària de Vallbona no va arribar a tenir tantes seus diferenciades, però sí que sembla evident que la infermeria i l'hospital són dues zones diferents i, per tant, els càrrecs que controlen aquests dos serveis, també ho són. Aquestes dues estructures, es mantenen fins al segle XVIII, amb poques variacions en el seu funcionament.

Per tant, les hospitaleres exercirien tasques diferents a les infermeres. Coneixem el nom d'algunes d'elles: En primer lloc, Maria Gallart és l'administradora de l'hospital de Vallbona al 1699⁴⁶¹. En segon lloc, tenim a Jerònima de Castellví, que fou hospitalera a principis del segle XVIII⁴⁶². En tercer lloc, Maria Francesca de Segrera inicia el llibre de comptes de l'hospital exercint el seu càrrec el 1762: "*Llibre de notas del Ospital de Vallbona ahont se encontraran la renda de dit ospital, sent ospitalera dona Maria Francesca de Segrera subpriora del Real Monestir de Nostra de Vallbona, y se ha fet est llibre ab consentiment de la molt iltre. Mi sra. Dona Ignés de Cortit Abadessa de dit Real Monestir per passar comptes y fer gracia als que estan devent al dit Ospital que son dos. Fet en lo any 1762*"⁴⁶³. En aquest mateix llibre, consta com a hospitalera Rosa Tord a partir de 1782: "*venda perpetua feta y firmada per Josep Jove Pagés [...] a favor de Josep Pinent [...] pages [...] al hospital del Real Monastir de Vallbona al present cuida Rosa Tort com a hospitalera [...]*"⁴⁶⁴.

⁴⁵⁹ LINDEMANN, MARY, *Medicina y sociedad en la Europa moderna (1500-1800)*, Madrid, Siglo XXI, 2001, pàgines 132-157.

⁴⁶⁰ REVENTÓS I CONTI, JACINT, *Història dels hospitals de Catalunya*, Barcelona, Fundació Uriach 1838, Fundació Picasso-Reventós, Editorial Hacer, 1999, volum 1, pàgina 72.

⁴⁶¹ AMV, 10.2/1: 1699, juny, 25. Vallbona. Inventari de la roba que Josep Marquès i Pere J. Agulló han lliurat a Josep Grau, per ordre de Maria de Gallart, administradora de l'hospital de Vallbona.

⁴⁶² AMV, 11.12/5: 1705 - S. XVIII. Vallbona. Llibreta de comptes de l'administració general del monestir de Vallbona.

⁴⁶³ AMV, 11.12/8: 1762 - S. XVIII. Vallbona. Llibre de comptes de l'hospital del monestir de Vallbona. Títol original: "*Llibre de notas del Ospital de Vallbona...*".

⁴⁶⁴ *Ídem*.

Finalment, a partir de 1803, l'hospitalera del monestir és Francesca de Moxó, segons els “Comtes apromtats per mi Maria Francesca de Moxo com a hospitalera des del dia 16 de octubre del any 1803 fins al dia 16 de octubre del any 1804”⁴⁶⁵.

Relacionats amb la tasca de tenir cura i guarir els malalts, a la documentació apareixen el metge⁴⁶⁶, el cirurgià⁴⁶⁷ i l'apotecari, càrrecs tots ells exercits per homes externs a la comunitat.

RESUM HOSPITALERES	
HOSPITALERA	DATES ASSOCIADES
Maria Gallart	1699
Jerònima de Castellví	1705
Maria Francesca de Segrera	1762
Rosa Tord	1782
Francesca de Moxó	1803

2.1.11. L'arxivera

És l'encarregada de tenir cura de l'arxiu, ordenar els documents i anotar els documents que es presten per a saber a qui reclamar-los, entre d'altres tasques.

Durant el període de seu vacant, Petronela d'Areny era l'arxivera del monestir (1713)⁴⁶⁸.

RESUM ARXIVERES	
ARXIVERA	DATES ASSOCIADES
Petronela d'Areny	1713

⁴⁶⁵ AMV, 10.2/2: 1804-1831. Vallbona. Llibre de comptes de l'hospital de Vallbona, iniciat per Francesca de Moxó, hospitalera del monestir.

⁴⁶⁶ El 1784 i el 1785, el metge de Vallbona és Ramon Sales, segons la llibreta dels combregants del poble de Vallbona de les Monges. El 1788 encara ho és, ja que el 25 de març d'aquell any presenta el compte de medicines preses per Francesc Duc i receptades per Sales. AHAT, Capsa 11, número 52. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Compliment pasqual de Vallbona de les Monges i Llorenç (1781-1787). AHAT, Capsa 12, número 67. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Lligall d'escriptures diverses.

⁴⁶⁷ Coneixem el nom de dos cirurgians de Vallbona. En primer lloc, Josep Arbones, el testament del qual data del 29 de novembre de 1711. I en segon lloc, Domingo Domènec, que en el seu testament datat de 1738, demana una missa resada a l'altar del Roser del monestir i dues misses resades a l'altar major del mateix i, que, quan se celebrin les mateixes, es posi a l'altar major la imatge de Sant Antoni de Pàdua. AHAT, Capsa 5, número 25. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1670-1737). AHAT, Capsa 7, número 35. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Testaments (1601-1740), pàgina 46.

⁴⁶⁸ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 294.

2.1.12. La cellerera⁴⁶⁹

Fou un càrrec restaurat per Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Maria Rosa de Fort i de Cenisplesa és l'única cellerera que coneixem, escollida el 1784⁴⁷⁰.

RESUM CELLERERES	
CELLERERA	DATES ASSOCIADES
Maria Rosa de Fort	1784 (nomenament).

2.2. Els òrgans de govern⁴⁷¹

En darrer terme, l'abadessa decideix sobre qualsevol decisió que afecti el monestir. Però abans de prendre-la, pot consultar tres organismes: la comunitat sencera, el capítol i el consell d'ancianes. També pot aconsellar-se amb les monges que tenen els càrrecs esmentats anteriorment o amb persones de fora del monestir, com teòlegs, juristes o altres religiosos. Al segle XVIII, les abadesses de Vallbona acostumen a demanar consell a Santes Creus o a Bellpuig de les Avellanes⁴⁷².

⁴⁶⁹ El cillerer, segons la regla de sant Benet, era l'intendent o administrador general del monestir que vetllava per l'abastament de la comunitat, comprava i venia terres i vigilava les granges i els tallers. Tenia a les seves ordres altres càrrecs encarregats de l'economia en concret, com el que vetllava pel raïm, el que tenia cura dels cereals o el que organitzava la cuina entre d'altres. Per tant, aquest càrrec és molt semblant al de bossera i se'ns fa difícil saber quines eren les tasques que realitzava la cillerera, ja que a la documentació de Vallbona només es fa referència a la bossera. MOULIN, LÉO, "La vida benedictina cotidiana en el pasado y en la actualidad", BATSELIER, DOM P. (dir.), *San Benito, padre de Occidente*, Barcelona, Blume, 1980, pàgina 416.

⁴⁷⁰ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 319 i 334.

⁴⁷¹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 23.

⁴⁷² L'abadia de Santa Maria de Bellpuig pertany a l'orde premostratenc, regit per la regla de Sant Agustí. Fou la primera i més important de les abadies de canonges premostratencs de Catalunya i està situada al terme municipal d'Os de Balaguer, a la Noguera. La seva carta de fundació fou atorgada pels comtes d'Urgell Armengol VII i Dolça i data de 1166. Tot i això, abans ja hi havia vida eremítica a la zona on es fundà el monestir. Al 1168, es consagra l'església i al segle XIII comença a construir-se el conjunt d'edificis que la formaren, on hi ha inclòs el palau dels comtes. Aquesta abadia primitiva es fusionà amb la comunitat eremita de la zona el 1180. El monestir va tenir una importància destacada arribant a tenir domini espiritual i temporal sobre diversos pobles i tots els termes que comprenia l'abadiat i baronia. A més, el cabilde era co-senyor del Marquesat de Camarasa. L'abat fou distingit amb el títol de baró i tenia veu i vot a les Corts, podia ser insaculat a la Diputació i gaudia d'iguals prerrogatives que els altres abats de Catalunya. Bellpuig fundà les següents abadies: Bonrepòs, Sant Nicolau de l'Hospitalet o de Fondarella i Santa Maria d'Artà, a Mallorca. El monestir també destacà gràcies als estudis històrics als que es dedicaren els pares Jaume Caresmar, Daniel Finestres, Josep Martí i Jaume Pasqual al segle XVIII. També foren notables les preciositats bibliogràfiques que es conservaren a la seva biblioteca i un museu on es conservaven monedes, medalles i altres objectes d'art. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 7, pàgines 1600-1602. CARRERAS I MARTÍ, JOAN (dir.), *Gran Enciclopèdia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2a edició, 1993, volum 4, pàgina 380. MIRÓ BALDRICH, RAMON, "Bellpuig de les Avellanes (segona meitat del segle XVII fins a inicis del XIX)", *Urtx. Revista Cultural de l'Urgell*, 18 (2005), pàgines 171-193. ROCAFORT, CEFERÍ, *Bellpuig de les Avellanes*, Barcelona, Tipografia "L'Avenç", 1906.

2.2.1. La comunitat

És l'organisme consultiu més representatiu, ja que està format per tota la comunitat monàstica de Santa Maria de Vallbona. Als documents, és anomenat la santa comunitat, ja que representa tot el col·lectiu. La regla de Sant Benet, proclama que l'abadessa ha de consultar els afers del monestir amb la comunitat si l'assumpte a tractar és greu. Però després d'escoltar el parer de les altres monges, l'abadessa decidirà el que li sembli més convenient, seguint la mateixa regla⁴⁷³.

2.2.2. El capítol

Són membres del capítol les professes de vots solemnes. Per tant, en les decisions del capítol quedaven excloses les novícies i les professes de vot temporal, ja que encara no se les considera com a membres de ple dret de la comunitat i, lògicament, encomanades, donades i criades. L'abadessa ha de reunir el capítol i aquest no té poder per a promulgar noves regles ni per a canviar les existents; però intervé en les eleccions d'abadesses i en l'admissió de postulantes, novícies i professes.

En els capítols, s'havia de respectar el torn de paraula, escoltar la monja que exposava, demanar el *Benedicite* per parlar i respectar el grau. L'abadessa exposava la qüestió al capítol i aquest la debatia i finalment, la votava. La qüestió votada pel capítol sempre és un afer important segons la regla de Sant Benet. Quan l'abadessa mor, l'autoritat no recau en el capítol sinó sobre la priora.

Aquesta forma de govern, malgrat compartir el títol, no té res a veure amb la reunió diària de la comunitat a la sala capitular, després de missa, per comentar la regla i per decidir les activitats del monestir.

2.2.3. El consell d'ancianes

Les ancianes o conselleres, majors i menors, no són un càrrec pròpiament dit de l'organigrama del monestir, però sí que és un títol o distinció. Les ancianes són monges que han perseverat molts anys en la seva professió religiosa. Per aquest motiu, gaudeixen de certa preeminència i assumeixen funcions de consell⁴⁷⁴.

⁴⁷³ NÚRSIA, BENET DE, *La regla dels monjos*, Barcelona, Fundació Bernat Metge, 1997. Text revisat, introducció, traducció i notes per Ventura Sella, pàgines 146-147 (Capítol III: "La convocatòria dels germans a consell").

⁴⁷⁴ UNIÓ DE RELIGIOSOS DE CATALUNYA, *Op. cit.*, pàgina 376.

L'elecció el 13 de desembre de 1767 de Maria Teresa de Riquer com a abadessa ofereix informació més detallada sobre les ancianes. Segons la descripció d'aquest esdeveniment, el número d'ancianes és 12, la meitat majors i l'altra, menors. És un títol honorífic, al qual s'accedeix per mort d'una de les ancianes precedents. A part de passar a formar part d'un dels òrgans de decisió del monestir, el consell d'ancianes, quan una monja és nomenada anciana, té la gràcia de vestir una novícia. L'elecció de Riquer com a abadessa quan exercia el càrrec de presidenta major i, per tant, era una de les sis senyores majors, va provocar un problema amb aquesta mercè. Com vacava un lloc entre les ancianes, Antònia de Montserrat entrà per anciana major però, com aquesta vacant no es produïa per mort d'una de les anteriors, a la nova anciana no li tocava la gràcia de vestir.

Per aquest motiu, la nova abadessa li cedí una de les gràcies que li tocaven amb consentiment de les dotze ancianes majors, sense quedar-ne ella perjudicada i com un favor i no pas per obligació⁴⁷⁵.

Un altre cas en el que està implicat el nomenament d'una monja com anciana data de 1784, any en què morí la priora del monestir, Francesca de Sagrera. Per aquesta mort, havia d'entrar com anciana major i per tant, vestir novícia, Teresa de Gomar, *“totalment prevaricada de mes de 20 anys”*. Per aquest motiu, l'abadessa demana consell a persones enteses en la matèria que resolgueren que *“durant dita senyora en son accident no podia entrar a anciana ni podia tocar-li gràcia de vestir”*. Per això, l'abadessa eleva a la categoria d'anciana a la següent monja pel seu grau. Per tant, aquesta darrera podrà vestir la novícia. Però algunes monges de la comunitat s'oposaren a la decisió i defensaren que dita Gomar havia de ser nomenada anciana i vestir novícia. Davant de l'oposició, l'abadessa remeté el cas a l'abat comissari perquè, com a superior de la comunitat, resolgués el problema. Aquest decidí que Gomar no fos anciana ni vestís novícia i sí que ho fos Ignàsia de Castellví, la següent per grau, fet que es produí el 20 de setembre⁴⁷⁶. Al 1798 Josepa Ibànyes era l'anciana major del monestir⁴⁷⁷.

El consell d'ancianes és una mena de senat del monestir⁴⁷⁸. L'abadessa convoca el consell d'ancianes com a mínim un cop al mes i sempre que en té necessitat. Prepara amb elles les qüestions a tractar al capítol.

⁴⁷⁵ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 45.

⁴⁷⁶ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 463 darrera.

⁴⁷⁷ AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 71.

⁴⁷⁸ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 23. UNIÓ DE RELIGIOSOS DE CATALUNYA, *Op. cit.*, pàgina 379.

Segons la regla de Sant Benet, l'abadessa tractarà amb aquest òrgan de govern els fets d'importància menor pels interessos del monestir⁴⁷⁹. Als documents, també se'n fa referència amb el títol de junta d'ancianes.

3. Les cases de les religioses

3.1. Els béns immobles de les monges

La regla de Sant Benet indica que ningú no ha de donar ni rebre res sense el permís de l'abat, ni tampoc tenir cap propietat, si no els la dóna l'abat. Sant Benet defensava la comunitat i per tant, indica que les propietats siguin comunes. Defensa el càstig per als infractors de la norma, doncs per ell aquest és un vici detestable⁴⁸⁰.

El Concili de Trento defensa la pobresa religiosa, és a dir, el fet que els regulars d'ambdós sexes, no tinguin propietats de cap tipus, ni mobles ni immobles⁴⁸¹. Aquesta prohibició afecta tot tipus de béns, de qualsevol naturalesa i sigui quina sigui la forma en què es van adquirir, ja que cap d'ells podrà ser posseït. Tampoc els superiors podran donar béns a un religiós ni en usdefruit, excepte en el cas que els béns mobles deixats siguin acords a la pobresa del religiós. Per tant, s'han d'eliminar els objectes superflus i tot el que no sigui necessari per al manteniment del mateix. Aquest és un fet interessant, doncs Trento defensarà que no hi pot haver més monjos dels que permetin mantenir les possessions del monestir. La propietat dels monjos i monges serà penat segons el que indiqui la regla o constitució de cada orde en concret.

Malgrat que les ordenacions ho deixaven ben clar, la procedència social elevada de la majoria de monges feren difícil d'acomplir aquesta norma. Per aquest motiu⁴⁸², les monges feien una vida força autònoma en relació a la gestió dels seus ingressos, les seves racions o el seu vestuari, com correspon a les nobles senyores que eren. També tenien cases privades que deixaven en herència a d'altres membres de la seva família que visquessin a la mateixa comunitat, menjaven apart i vestien ricament.

⁴⁷⁹ NÚRSIA, BENET DE, *La regla dels monjos*, Barcelona, Fundació Bernat Metge, 1997. Text revisat, introducció, traducció i notes per Ventura Sella, pàgines 146-147 (Capítol III: "La convocatòria dels germans a consell").

⁴⁸⁰ NÚRSIA, BENET DE, *Op. cit.*, pàgina 205.

⁴⁸¹ BERNHARD, JEAN; LEFEBVRE, CHARLES i RAPP, FRANCIS, *L'èpoque de la Réforme et du Concile de Trente*, Paris, Cujas, 1989, pàgina 316.

⁴⁸² ZARRI, GABRIELA, *Recinti. Donne, clausura e matrimonio nella prima età moderna*, Bologna, Il Mulino, Saggi, 2000, pàgina 86.

Les reformes de l'època moderna, com la impulsada per Trento, van anar corregint els excessos però tot i això, les monges del segle XVIII no dormien en una habitació comuna o en cel·les individuals, sinó que gaudien de la possessió de cases, que molt sovint, s'heretaven i es conservaven en una mateixa família durant molts anys. A més, rebien pensions de part de les seves famílies que els permetien mantenir-se i mantenir les dones de casa seva.

Com moltes vegades diverses generacions de monges d'una mateixa família, visqueren en una casa, aquesta va acabar coneixent-se amb el nom d'aquella nissaga familiar. Francesc de Bergadà⁴⁸³, capellà del monestir a principis del segle XX, explica que, a la segona clausura o clausura interior, hi havia cases i habitacions per a les monges, ja que, fins al segle XIX no es va construir l'edificació sobre el claustre, que tant mal posteriorment ha fet a l'estructura del monestir. Segons Bergadà, la distribució de les cases era la següent: a la part meridional i oriental, s'hi trobaven les cases de la priora Sagrera i les cases Gomà, Ibànyes, Tort, Mur, Miró i Pastor. Aquestes cases donaven a un carrer que es coneixia amb el nom de carrer de les santes, per la fama de santes que tingueren algunes d'aquelles monges.

A principis del segle XIX, les cases situades al claustre eren la casa Montserrat i Valenciano a la part nord, la casa Gallart i una altra a orient, les cases Sobies i Moxó al sud i la de les donades, Castellví, Dalmau i el palau de l'abadessa (actual hostatgeria del monestir) a la part de ponent⁴⁸⁴. Com es pot veure, tots els cognoms són presents al segle que estudiem.

Actualment, es conserven records d'aquelles cases i, per aquest motiu, les annexem en forma de fotografies. En primer lloc, el detall d'un gall, ubicat sobre la porta de la casa Gallart, situada en una ala del claustre.

Fotografia del gall esculpit al llindar de la porta de la casa Gallart, al claustre del

⁴⁸³ Francesc Bergadà i Solà (1876-1941), nascut a Llorenç, era llicenciat en dret de Tarragona, mossèn del monestir i confessor de la comunitat des del 30 de setembre de 1900. Es feu càrrec del finançament d'algunes obres de reparació del monestir i, juntament amb el seu germà Ramon, és un dels historiadors de Vallbona més destacats del segle XX. Segons el parer de Piquer i Jover, Francesc sobresortí en la tasca historiogràfica i arxivística per sobre de Ramon en el relacionat amb els estudis sobre el monestir. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 19, 400-401 i 453.

⁴⁸⁴ BERGADÀ I SOLÀ, FRANCESC, *El Real Monasterio cisterciense de Santa María de Vallbona de las Monjas*, Barcelona, Llibreria Francisco Puig, 1928, pàgines 38-39.

Fotografia de l'entrada de la casa Miró, ubicada a la part de l'hort del monestir.

Des de principis del segle XVIII, la legislació sobre les cases de les religioses és recurrent. El 8 d'abril de 1701, la comunitat, per ser en temps de seu vacant, determina que les abadesses no puguin donar més de dues cases, una que es desocupi i una altra, i la resta per graus, “[...] pues no de aquellas cases que tenen germanes, nebodes, deixebles ni d'aquelles que estan alguns anys acompanyades en algunes amigues”⁴⁸⁵.

Aquesta llei de 1701 serà la base de les reclamacions posteriors relacionades amb les cases de les monges. Perquè malgrat la mateixa, al llarg del segle es repeteixen els plets i conflictes sobre qui ha d'ocupar una casa després de la mort de la seva anterior propietària.

El 26 d'abril de 1743, en succeeix un que durà uns quants mesos i que s'inicia quan la sotspriora Maria Mora i la major part de la comunitat (que sumen 19 monges) reclamen a l'abadessa que s'observi la determinació de 1701 sobre la disposició de donar les cases.

I en segon lloc, les cases Miró i Pastor, dues cases “adossades” de l'època, ubicades al cantó de l'hort, just per darrera de la casa Gallart. La fotografia de l'esquerra és la casa Miró, amb l'escut familiar a la porta; mentre que la de la dreta és la casa Pastor. Aquesta té la data de construcció al llinda de la porta, el que acredita que fou construïda al segle XVIII.

Fotografia de l'entrada de la casa Pastor, situada a l'hort del monestir.

⁴⁸⁵ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 146.

En aquell moment, signà com a secretària Manuela de Cortiada, que el 1743 és l'abadessa del monestir, tal com acredita la secretària Gertrudis de Borrell⁴⁸⁶. El problema que es discuteix està relacionat amb el fet ja comentat de ser l'abadessa la responsable d'escollir la persona que ocuparà la casa, tot i que les normes indiquen que la tria s'ha de fer en part seguint la pròpia voluntat de l'abadessa en part seguint els graus de les monges. El 23 de juliol de 1743, el comissari sots-delegat Francesc de Camprubí ha de corregir unes falsificacions realitzades sobre el text original de la llei de 1701, “*perquè alla on deia abans no pugan donar més que dos cases, han posat tres i on deia y una altre, han posat i de s altres [...]*”⁴⁸⁷. Poc després, el 29 de juliol d'aquell mateix any, l'abadessa de Cortiada, “*amb spontania deliberació i plena voluntat, renuncia l'apelació que tenia proclamada al tribunal de nostre il·lustre general de Cister [...] i al mateix dia dona les claus de la casa que fou dela quondam Dona Emanuela Desvalls, a dona Agnès de Rocabruna i digue a dona Maria Teresa de Ager, i a dona Magdalena de Potau li donaren possessió i també li entregassen lo expoli lo que se posà en execució dit dia presents que foren també com a testimonis dona Maria Gràcia de Sabater i dona Maria Ignàsia de Moxó i Maranyosa [...]*”⁴⁸⁸.

L'abadessa de Cortiada fa el traspàs d'una casa de nou a principis d'octubre de 1743. L'abadessa atorga la casa que desocupa Maria Anna de Potau a Petronila d'Areny per tocar-li a ella per son grau. Petronila d'Areny accepta aquesta casa i la deixa a Maria Teresa d'Àger, tal com acredita la secretària de la comunitat, Gertrudis de Borrell⁴⁸⁹.

A mitjans de la centúria estudiada, encara es segueix legislant sobre el tema. Així, el 10 de juny de 1750, la comunitat determina que, “[...] *disposant lo Senyor de la vida de la senyora que dona la grasia sino queda en la matexa cassa senyora que abiti y quedí nobicia esta nobicia mi senyora abadessa puga quedarsela en son palacio, o en la senyora anciana que disposi mi senyora abadessa com se ha practicat [...]*”⁴⁹⁰.

El 1766, la construcció del nou parlador comportà la desaparició de la casa de Rafaela d'Aguilar, ja que en l'espai que ocupava aquesta, al cantó de la casa dels Parents, es feu la nova obra. Per aquest motiu, la presidenta major, Maria Teresa de Riquer, hagué de “desallotjar” a la monja Aguilar a canvi d'una altra casa que s'escolliria entre les cases vacants en aquell moment.

⁴⁸⁶ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 146 darrera.

⁴⁸⁷ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 145 darrera.

⁴⁸⁸ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 150 darrera.

⁴⁸⁹ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 151.

⁴⁹⁰ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 188.

La justificació que s'ofereix a aquest fet és que “[...] *Lo parlador se construhí en dit puesto o casa tenint lo transcrit per la casa dels parents y haverse fet una escala gran y clara y haver tret un angustial caragol y havia [...]*”⁴⁹¹.

Finalment, al 1801 es produeix una nova cessió d'habitatge per part de l'abadessa. Aquesta donà llicència a Francesca de Tord per servir-se del “*quarto de mitja escala de casa Montserrat fins que dita casa se habiti [...]*”⁴⁹².

Una nota de Maria de Mora exposa un altre problema relacionat amb les cases de les religioses, les obres diverses de condicionament i manteniment que les cases requereixen al llarg del temps: “[...] *Ab llicència de mi sra. Abadessa passo a dexar la mia cassa per trobarme en falta de medis a dona Maria Theresa de Ager durant sa vida en la obligasio de mantenirla y fer las obras necesarias per abitarla y despues de sa mort, queda la cassa per qualsebol dexepla de dona Maria Mora, y en cas no la tinga passa la cassa per torn, y dona Maria Theresa de Ager se obliga en mantenir la cassa del carrer, per ser un estil immemorial de est monestir [...]*”⁴⁹³. A més d'aquest, tenim molts altres testimonis escrits, sobretot als llibres de comptabilitat del monestir, sobre la constant despesa, particular o del monestir, que suposa arreglar teulades, reparar goteres i altres desperfectes que el temps provoca en les estructures de les cases. Però també poden ser obres que no es fan per necessitat sinó per condicionar les vivendes als canvis: fer noves habitacions, tirar a terra parets i altres reparacions i construccions que es produeixen al llarg del segle XVIII.

3.2. Els béns materials de les monges⁴⁹⁴

⁴⁹¹ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 155.

⁴⁹² AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 30.

⁴⁹³ AMV, 14.1/8: 1744, maig, 7. Vallbona. Maria de Mora i Xammar, monja de Vallbona, fa una donació d'una casa a favor de Ma. Teresa d'Àger i de Queralt.

⁴⁹⁴ Alguns monestirs i convents femenins sí que gaudeixen de catàlegs del seu fons mobiliari i artístic. Aquests reculls han servit de base a la nostra explicació. DIVERSOS AUTORS, *Els Betlems de les Caputxines: Monestir de la Puríssima Concepció (exposició del 19 de desembre de 1996 al 20 de gener de 1997, Palma)*, Palma de Mallorca, Monestir de la Puríssima Concepció, 1996. DIVERSOS AUTORS, *La ceràmica al món conventual: Monestir de la Puríssima Concepció (exposició del 12 de desembre de 1998 al 10 de gener de 1999, Palma)*, Palma, Monestir de la Puríssima Concepció, 1998. DIVERSOS AUTORS, *La petita imatgeria devota de les Caputxines. Monestir de la Puríssima Concepció (exposició del 18 de desembre de 1999 al 9 de gener de 2000, Palma)*, Palma de Mallorca, “Sa Nostra”, Caixa de Balears, 1999. DIVERSOS AUTORS, *Mobles per a imatges: escaparates, capelletes i campanes (segles XVII-XX): Monestir de la Puríssima Concepció (exposició del 19 de desembre de 2001 al 13 de gener de 2002, Palma)*, Palma de Mallorca, “Sa Nostra”, Caixa de Balears, 2001. DIVERSOS AUTORS, *Un llegat humà per a ús diví: ornamentals litúrgics del Monestir de la Puríssima Concepció*, Palma de Mallorca, Ajuntament de Palma, 2002. DIVERSOS AUTORS, *L'àmbit femení en els segles XVII i XVIII, del Palau al Convent: Monestir de la Puríssima Concepció (exposició del 16 de desembre de 2004 al 9 de gener del*

Aquest és un breu, però interessant capítol, destinat a donar a conèixer alguns dels béns materials que posseïen les monges vallbonines al segle XVIII. Com hem indicat en parlar de les renunciades, les futures monges exposen les elevades despeses que ha suposat per les seves famílies el seu vestuari, els mobles i altre parament de la llar que porten amb elles en entrar al monestir. És una llàstima que no es conservin inventaris de les propietats de la comunitat com sí que en disposen altres estudiosos per conèixer les possessions de les monges de Vallbona⁴⁹⁵.

L'únic llistat que hem trobat d'aquestes característiques és un "*Memorial de les 300 lliures se han pagat en distribucions y altres coses necessaries, per lo ingres a religiosa de Vallbona de dona Manuela de Carmona y Riquer*", datat de 1734 i que ofereix el següent repartiment dels diners d'un ingrés. En aquest llistat, es comptabilitzen les peces més pràctiques i, generalment, de caràcter senzill i utilitari, d'ús quotidià; pel que es parla de diversos béns mobles com el llit i altre aixovar, roba i parament de la llar, com matalassos, davantals i forquilles entre d'altres objectes mencionats. Però també es fa referència a estris de treball, com poden ser els utensilis de costura i objectes relacionats amb el culte, com són els breviaris: "*Per 83 lliures cera ---- 42ll. 10s. 4d. / Per distribucions a les senyores i pensionistes 30ll. / Per la sagristia 21ll. / Per la abadia 21ll. / Per los breviaris 8ll. 10s. / Per un llit de peu de gall 1ll. 8s. / Per 1 cana⁴⁹⁶ 2 palms tela batysa 3ll. 20s. / Per 3 cambiaina 4ll. 1s. / Per 2 canes 2 palms cotonina 2ll. 6d. / Per 12 canes 4 palms tela de gan 13ll. 2s. 6d. / Per 8 canes 2 palms tela imperial 11ll. 11s. / Per 18 canes tela casera 11ll. 14s. / Per 13 bumbillars 5ll. 17s.*

2005, Palma), Palma de Mallorca, Ajuntament de Palma, 2006. DIVERSOS AUTORS, *La mirada del poble: art, costumari i religiositat, deu anys d'un projecte cultural en el monestir de la Puríssima Concepció (Palma, 1995-2005)*, Palma de Mallorca, Monestir de la Puríssima Concepció, 2006. DIVERSOS AUTORS, *L'artesanía. Un tresor etnogràfic en el convent: Monestir de la Puríssima Concepció (exposició del 14 de desembre de 2006 al 7 de gener de 2007, Palma)*, Palma de Mallorca, Ajuntament de Palma, IMFOF, 2006. YARZA LUACES, JOAQUÍN (comissari), *Vestiduras ricas. El monasterio de las Huelgas y su época (1170-1340). [Exposició realitzada al Palacio Real de Madrid del 16 de març al 19 de juny de 2005]*, Madrid, Patrimonio Nacional, 2005. Un inventari d'un monestir masculí que destacarem és el de l'abadia de Cîteaux: SONNET, BERNARD, "Les objets mobiliers de l'abbaye de Cîteaux", PLOUVIER, MARTINE i SAINT-DENIS, ALAIN (dirs.), *Pour une histoire monumentale de Cîteaux, 1098-1998*, Vitreux, Cîteaux, Commentarii cistercienses, Studia et documenta; Dijon, Association Bourguignonne des Sociétés Savantes, 1998, pàgines 265-280.

⁴⁹⁵ SALAZAR SIMARRO, NURIA, "El ajuar de las celdas novohispanas", a VIFORCOS MARINAS, MARIA ISABEL i CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA, MARIA DOLORES (coords.), *Fundadores, fundaciones y espacios de vida conventual. Nuevas aportaciones al monacato femenino (Actas del III Congreso Internacional sobre monacato femenino en España, Portugal y América)*, León, Universidad de León, 2005, pàgines 645-665.

⁴⁹⁶ La cana era una mida fonamental en amidaments que es materialitzava per mitjà d'un bastó de fusta, una canya o una cinta de roba, on estaven marcades les divisions de mitges canes, pams i quarts de pam. La cana era una mida pròpia de Catalunya, igual a 8 pams o 6 peus, és a dir, 2 passos. ALSINA, CLAUDI; FELIU, GASPÀR i MARQUET, LLUÍS, *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*, Barcelona, Curial, 1990, pàgines 130-131.

/ Per 5 canes 4 palms tela fransa 2ll. 10s. / Per 2 cusoril 4ll. 16s. / Per 80 canes de llana 17ll. 6s. 8d. / Per una pessa de lycor 36ll. 3s. 10d. / Per 2 devantals 2ll. 12s. / Per 6 canas punsas 4ll. 4s. / Per fer los matalassos, ploma y coxins 3ll. 16s. / Per una flassada 7ll. / Per 2 papers agullas 5s. / Per 2 pessas de veta 14s. / Per 9 dotzenes de botons 9s. / Per un vano 2ll. 10s. / Per 5 6 per xamellos 5ll. 15s. / Per 4 2 per sarja escura 5ll. 13s. 3d. / Per 6 1 palm daya verda 6ll. 8s. 9d. / Per 2 parells mitjas 1ll. 12s. 2d. / Per 1 cullera, 1 forquilla, una tassas y una escudella de plata 21 lliures. / Total: 300 lliures”⁴⁹⁷. Tot i aquest testimoni, en gran part hem hagut de basar aquest nostre estudi, en els béns mobles conservats al monestir actualment, alguns dels quals daten del segle XVIII. Gràcies a aquesta cerca, podem donar a conèixer, ni que sigui parcialment, la riquesa dels béns mobles del monestir. Amb aquesta finalitat, presentarem una sèrie de mobles com un exemple del que tenien aquelles monges del segle XVIII. D’aquests, en destacarem algunes calaixeres⁴⁹⁸, però les monges també arribaven o feien construir un cop al monestir, escriptoris, arquetes i caixes de tot tipus. Al monestir es conserven altre tipus de béns, com restes de coberteries, però en no poder establir la data de fabricació, no annexarem cap fotografia. Finalment, volem ressaltar que, a part d’aquests béns, les monges de Vallbona també tenien o finançaren la construcció d’altres recipients; objectes d’art, com capelletes, imatges de sants i Verges o quadres; imatgeria devota i objectes pel culte litúrgic, entre d’altres.

⁴⁹⁷ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, afegit entre les pàgines relatives a l’any 1734.

⁴⁹⁸ Les calaixeres són una creació de principis del segle XVIII. Neixen com una evolució de l’arca, proveïda de potes i calaixos, que permet la col·locació de les peces de vestir per separat i de forma més ordenada. Vers 1740, les calaixeres són corbes en planta i en alçat, bombades per davant i, a vegades, també pels costats. Cap a 1764, les proporcions són més petites i perden corbes. Són mobles de suport i, generalment, juguen el mateix paper decoratiu que les consoles. Els bronzes, excepte en els tiradors dels calaixos, perden importància a mesura que la guanya la incrustació de fustes, amb els perfiladors de les línies constructives. DIVERSOS AUTORS, *Mobiliari del segle XVIII*, Barcelona, Sala d’Art Daedalus, 1979, pàgines 59-60 i 62-63.

Fotografia de dues calaixeres d'ús personal de les monges del segle XVIII conservades al monestir de Vallbona.

Aquestes dues fotografies mostren calaixeres datades del segle XVIII, com les que utilitzaren les monges que estudiem.

Les dues calaixeres de l'esquerra, tenen ambdues tres

Fotografia d'una calaixera datada del segle XVIII i conservada al monestir de Santa Maria de Vallbona.

calaixos grans i dos de petits a la part superior, mínimament corbats i estan filetejades amb marqueteria. La de la dreta és molt semblant a una

calaixera que s'inclou en el catàleg esmentat a la bibliografia precedent. També corbada i amb marqueteria, presenta tres calaixos inferiors, dos calaixos més petits a la part superior i una lleixa al damunt de la qual, trobem tres calaixets, el central dels quals és còncav⁴⁹⁹.

Fotografia de l'escriptori propietat d'Antònia de Solà.

A més, afegirem la fotografia de dos mobles dels quals coneixem la propietària ja que, gràcies a aquest fet, els podem datar en la centúria estudiada. En primer lloc, un bonic escriptori amb calaixos petits que du gravat a la part superior una inscripció amb símbols religiosos i el nom de la seva propietària: dona Antònia de Solà. I, en segon lloc, una caixa

que també du gravat a la tapa el nom de la

Fotografia de la caixa a la tapa de la qual s'ha gravat el cognom Castellví.

nissaga a la qual pertanyia: les Castellví. És una caixa de fusta clara amb un pany per tancar-la amb clau.

⁴⁹⁹ DIVERSOS AUTORS, *Op. cit.*, pàgina 19.

En aquest apartat també volem conèixer quins eren els llibres⁵⁰⁰ que conformaven les biblioteques de les monges de Vallbona al segle XVIII⁵⁰¹. Aquest estudi l'hem realitzat sobre les notes autògrafes de propietat que les mateixes monges escrigueren al llibre corresponent. Com no es conserven inventaris d'objectes personals, només podem aproximar-nos a les lectures de les monges a partir d'aquests rastres. Segons Navarro⁵⁰², aquestes anotacions manuscrites no són intranscendents, ja que dits afegits ofereixen dades valuoses sobre els lectors i propietaris d'un exemplar concret al llarg dels anys. També remarca que un dels valors intrínsecs de l'anotació manuscrita personal és la individualització d'aquell llibre mitjançant les marques de procedència personal.

La varietat d'inscripcions manuscrites que mostren la procedència i propietat d'un llibre és gran però la més comuna sol ser la que exposa el nom del lector i mostra que aquell llibre és una propietat personal del mateix. És a dir, la forma genèrica és aquella on es destaca el nom de la propietària i s'afegeixen diverses fórmules de propietat, com poden ser “*es de...*”, “*serveix per a...*” o “*per a ús de...*”. A vegades, en aquesta breu anotació, també es remarca qui és la propietària amb més detall, com per exemple, indica que és monja de Vallbona. En el nostre estudi sobre la propietat dels llibres del monestir, hem pogut comprovar que aquesta és la forma més utilitzada, com veurem.

⁵⁰⁰ Tots els llibres que ressaltarem es conserven a l'AMV.

⁵⁰¹ Les biblioteques conventuals i monàstiques han estat el tema de nombrosos estudis, però generalment, predominen les investigacions sobre biblioteques medievals, com BELL, DAVID N., *What nuns read: books and libraries in medieval English nunneries*, Kalamazoo, Cistercian Publications, 1995. DIVERSOS AUTORS, *Libri, biblioteche e letture dei frati mendicanti (secoli XIII-XIV). Atti del XXXII Convegno Internazionale: Assisi, 7-9-ottobre 2004*, Spoleto, Fondazione Centro Italiano di studi sull'alto Medioevo, 2005. L'altre tipus de llibre sobre biblioteques monàstiques que hem trobat són els inventaris d'algun monestir, convent o orde en particular, generalment masculí, com ALBAREDA, ANSELM M., *El llibre a Montserrat: del segle XI al segle XX*, Montserrat, Monestir de Montserrat, 1931. MATEU IBARS, JOSEFINA, *La librería de la Orden de Montesa en el siglo XVIII*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Instituto Miguel de Cervantes, 1974. MÜLLER, M. DE, “La biblioteca del Convento de Santa Catalina de Barcelona”, *Biblioteconomía. Boletín de la Escuela de Bibliotecarias de Barcelona*, 22 (1949), pàgines 75-88. DAMONGEOT, MARIE-FRANÇOISE, “La bibliothéque de l'abbaye au Moyen Age”, PLOUVIER, MARTINE i SAINT-DENIS, ALAIN (dirs.), *Pour une histoire monumentale de Cîteaux, 1098-1998*, Vitreux, Cîteaux, Commentarii cistercienses, Studia et documenta; Dijon, Association Bourguignonne des Sociétés Savantes, 1998, pàgines 227-245. SPERANZA, MARTINE, “La bibliothéque sous l'Ancien Régime”, PLOUVIER, MARTINE i SAINT-DENIS, ALAIN (dirs.), *Op. cit.*, pàgines 246-263. TOLEDO GIRAU, J., *El archivo-biblioteca del Real Monasterio de Valldigna*, Castellón de la Plana, Sociedad Castellonense de Cultura, 1944. En canvi, Altisent fa una relació de la biblioteca pobletana des dels seus inicis fins a l'actualitat a ALTISENT, AGUSTÍ, *Història de Poblet*, Tarragona, Abadia de Poblet, 1974. Només hem trobat un títol sobre una biblioteca monàstica femenina al segle XVIII: LOUREIRO, OLIMPIA MARIA DA CUNHA, “Os libros das monjas do convento de S. Bento da Avé-Maria do Porto (Finais do seculo XVIII)”, PANIAGUA, JESÚS i VIFORCOS, MARIA ISABEL (coords.), *Op. cit.*, vol. II, pàgines 719-730.

⁵⁰² NAVARRO BONILLA, DIEGO, “Las huellas de la lectura: Marcas y anotaciones manuscritas en impresos de los siglos XVI a XVIII”, CASTILLO GÓMEZ, ANTONIO (ed.), *Libro y lectura en la Península Ibérica y América (siglos XIII a XVIII)*, Salamanca, Junta de Castilla y León. Consejería de Cultura y Turismo, 2003, pàgines 243-287.

El que les monges de Vallbona no anoten és quan aquest llibre passà a formar part de la seva col·lecció ni altres dades sobre el mateix, com el preu. Finalment, aquestes marques permeten conèixer la mobilitat dels llibres, ja que un mateix exemplar pot tenir diversos propietaris al llarg del temps, com mostrarem ben aviat.

Sobre aquest tema de les marques personals, afegirem que només hem cercat les inscripcions de propietat i no hem buscat les anotacions al marge que es realitzen al llarg d'una lectura com a intervencions i correccions, traduccions o com a base d'una futura anàlisi sobre l'escrit. Aquest tema, encara més complex que el que hem realitzat en cercar els llibres la propietat dels quals s'hagués remarcat, és molt interessant però inabastable per aquest treball i per a les finalitats que perseguim de donar a conèixer la propietat de llibres per part de les monges de Vallbona.

En la nostra anàlisi, posarem en primer lloc la nota de propietat i en segon lloc, les dades del llibre en qüestió. Això ens permetrà demostrar que la majoria de les notes trobades són de propietat i corroboren que el llibre és d'una monja o nissaga en concret, mentre que en d'altres s'acredita que el llibre està destinat a l'ús concret d'algú.

Aquestes marques permeten a més d'una aproximació a la lectura femenina (si més no, a la possessió de llibres per part de dones), una anàlisi de l'escriptura femenina al llarg del temps. Com ja hem dit, les monges de Vallbona són dones cultes i alfabetitzades, pel que saben llegir i escriure correctament. Fem aquesta valoració genèrica per mostrar l'interès que per un historiador de la lectura i l'escriptura femenines poden tenir aquestes inscripcions.

Aquest capítol, malauradament, és breu perquè les circumstàncies no ens permeten de fer una gran investigació ja que molts d'aquests llibres s'han perdut. En primer lloc, podem no conèixer a qui pertanyien els llibres perquè molta gent no els signa.

En segon lloc, un mateix llibre podia servir per a monges diferents i fins i tot, diferents generacions de monges de Vallbona han usat un mateix llibre. Moltes vegades, una monja posterior ha esborrat el record autògraf d'una monja primigènia, perdent així el testimoni d'una antiga propietària. A més, les guerres i destruccions han provocat la pèrdua de bona part de la biblioteca vallbonina.

Per tant, hem pogut realitzar una cerca molt condicionada sobre els exemplars que tenien (i segurament, llegien) les monges del segle XVIII. Hem obviat tots els llibres conservats a la biblioteca de l'arxiu monàstic que datin del segle XVIII o els possessors dels quals siguin homes perquè no podem saber com van arribar a la biblioteca del monestir: si fou per compra de les monges del moment o ha estat amb posterioritat

degut a l'evolució històrica del nostre país. Només esmentarem aquells, la possessió dels quals fou alguna vegada d'una monja del segle XVIII.

Com ja hem indicat en un altre lloc, és una llàstima que no es conservin inventaris post-mortem, ja que aquests servirien per conèixer què posseïa cada monja. Només hi ha inventaris del que rep cada abadessa al principi del seu abadiat, però malauradament els llibres no hi surten.

Per tant, les circumstàncies provoquen que sigui una visió incompleta, però malgrat tot, aquest capítol és una manera interessant d'aproximar-nos al món cultural i social del monestir de la dissetena centúria.

Com a consideracions generals, podem aportar el fet que la gran majoria dels llibres que exposarem a continuació són obres de caràcter religiós i litúrgic⁵⁰³. Només hem trobat un parell d'obres "profanes", entre les llegides per la comunitat vallbonina del segle XVIII. Aquest elevat predomini d'obres religioses és un factor ressaltat també per Casasnovas en el seu estudi sobre les biblioteques conventuals menorquines⁵⁰⁴. En ell, remarca que en un monestir de clarisses, el percentatge de llibres religiosos sobre obres d'altres matèries és de més d'un 95% dels títols en favor dels primers. En canvi, en un monestir de franciscans, la diferència entre ambdós tipus de literatura és menys destacada i el percentatge de llibres religiosos disminueix fins al 84,4%. També és cert que la mida de la biblioteca determina les possibilitats d'un major grau de varietat temàtica⁵⁰⁵. Per tant, es pot constatar el fet que les comunitats femenines tenen en general una biblioteca més petita i també més especialitzada que els seus homòlegs masculins. Per contra, en les grans biblioteques dels ordes masculins, es poden trobar títols relacionats amb d'altres matèries, com poden ser lleis, medicina o ciències entre d'altres. Com veurem, hi ha diversos títols concrets dels quals n'hi haurà molts volums de diferents propietàries, pel que aquests formaran part de les lectures més destacades de l'època.

En segon lloc, indicar que la majoria dels autors són jesuïtes i de l'època del Barroc, així com també trobem obres dels sants més destacats de la Reforma Catòlica, com Sant

⁵⁰³ Un estudi sobre els llibres religiosos a Catalunya és el següent: BLANCO FERNÁNDEZ, CARLOS, *Libro y religión en la Cataluña de la Contrarreforma (siglos XVI-XVIII)* [treball de recerca de doctorat inèdit d'Història Moderna i Contemporània, dirigit per José Luis Betrán Moya, Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2003].

⁵⁰⁴ CASASNOVAS CAMPS, MIQUEL ÀNGEL, *Biblioteques, llibres i lectors. La cultura a Menorca entre la Contrarreforma i el Barroc*, Barcelona, Institut Menorquí d'Estudis, Curial Edicions Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, pàgines 129-131.

⁵⁰⁵ BURGOS RINCÓN, JAVIER, "Los libros privados del clero. La cultura del libro del clero barcelonés en el siglo XVIII", *Manuscrits. Revista d'història moderna*, 14 (1996), pàgina 241.

Francesc de Sales⁵⁰⁶ o Santa Teresa de Jesús⁵⁰⁷. Segons Javier Anton Pelayo, la majoria de biblioteques religioses del segle XVIII, sobretot de la segona meitat de dita centúria, compartien el gust pels autors anteriors, representants d'una mística decadent de finals del segle XVII i principis de la següent centúria⁵⁰⁸.

En tercer lloc, indicarem que els títols piadosos més freqüents són els relacionats amb introduccions a la doctrina cristiana, com poden ser catecismes o explicacions de la doctrina cristiana entre d'altres; llibres de pietat considerats exercicis (entre els que destaquen els de Sant Ignasi de Loiola⁵⁰⁹ que ben aviat comentarem) i títols concrets

⁵⁰⁶ Sant Francesc de Sales (1567-1622) estudià filosofia i teologia a París entre 1578 i 1588. Al 1586, va tenir una crisi espiritual i un cop superada, va prosseguir els seus estudis de filosofia i dret a Pàdua fins el 1591. Aquell mateix any, es doctorà en ambdós drets i el 1593, fou ordenat sacerdot i prepòsit del capítol catedralici de Sant Pere de Ginebra. Fou nomenat coadjutor del bisbe de Ginebra i viatjà a París el 1602. Aquell mateix any, fou consagrat bisbe de Thorens i va dirigir la seva diòcesi en la línia marcada per Trento. A més, fou el fundador de l'orde de la Visitació, erigit per breu pontifici el 1618. És l'autor espiritual d'origen estranger més destacat de les biblioteques particulars del segle XVIII. DIVERSOS AUTORS, *Diccionario enciclopédico de los santos. Biografías y conceptos básicos del culto*, Barcelona, Herder, 2006, volum 1, pàgines 587-589. LAMARCA LANGA, GENARO, *La cultura del libro en la época de la Ilustración. Valencia, 1740-1808*, València, Edicions Alfons el Magnànim, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació i Generalitat Valenciana, Diputació Provincial de València, 1994, pàgines 65-66.

⁵⁰⁷ Santa Teresa de Jesús o d'Àvila (1515-1582) fou una mística molt controvertida i la reformadora de l'orde de les carmelites. Filla de conversos, s'educà en una família nombrosa i de manera frívola fins que entrà al convent de Santa Maria de Gràcia el 1531. El 1533, canvia de convent i professarà al de l'Encarnació, d'on marxà obligada per la seva delicada salut. El 1537 queda paralizada fins que Sant Josep la curà el 1539. El 1561, aconsegueix finançament per fundar el convent de Sant Josep, aprovat pel Papa el 1562. A partir de 1567, es dedica a la fundació de convents després de rebre el permís per a fundar-los tot i les seves constants malalties. El 1574, la seva autobiografia és denunciada a la Inquisició i l'any següent, té greus problemes amb els carmelites calçats. Per culpa d'aquestes persecucions, durant quatre anys no fundarà cap convent. El 1581, aconsegueix la separació de les dues branques carmelites. A més de la seva obra fundadora i reformadora i de les seves visions místiques, Santa Teresa ha deixat com a llegat una gran quantitat d'obres escrites per ella, com una autobiografia, la regla carmelita, el *Libro de las Relaciones*, el *Libro de las Fundaciones*, el *Camino de perfección*, les *Moradas*, les constitucions o cartes diverses, que ens ajuden a entendre el seu pensament. El pensament de Santa Teresa té alguns punts coincidents amb el de Maria de Llúria del que ja parlarem, doncs ambdues utilitzen idees semblants i tracten temes semblants. Tot i això, la mística d'Àvila és més etèria i menys pràctica així com també escriu pensant massa en el públic i no tant pensant en l'escriptura com a introspecció de la seva ànima, com sembla que sí fa Maria de Llúria. Sembla que Santa Teresa fa massa correccions prèvies i pensa molt en les persones que s'ho llegiran, mentre que Maria de Llúria és més planera i senzilla. TERESA DE JESÚS, SANTA, *Escritos de Santa Teresa; añadidos e ilustrados por Don Vicente de la Fuente*, Madrid, Atlas, 1952, vol. 1, pàgines 11-15 i 23-578 i vol. 2 (cartes). TERESA DE JESÚS, SANTA, *Libro de la vida; edición, introducción y notas de Otger Steggink*, Madrid, Castalia, 1986, pàgines 7-46.

⁵⁰⁸ ANTON PELAYO, JAVIER, *La herencia cultural. Alfabetización y lectura en la ciudad de Girona (1747-1807)*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1998, pàgina 377.

⁵⁰⁹ Sant Ignasi de Loiola (1491-1556) era el darrer dels 11 fills que tingueren Beltrán Ibáñez de Loyola i Maria Sánchez de Licona. Tonsurat als set anys, estava destinat a la carrera eclesiàstica. Els seus pares moriren abans de la seva joventut, pel que es feu patge i soldat. Va portar una vida dissoluta fins que el van ferir en un combat, quedant coix com a conseqüència de les ferides. Durant la seva convalescència, llegí llibres religiosos i es convertí a una vida religiosa. Abandonant la vida militar, peregrinà a Jerusalem, iniciant dita peregrinació per Montserrat i Manresa. Aplica el mètode de la introspecció i el dels recessos anomenats exercicis espirituals. En tornar de Jerusalem, comença el seu apostolat, arribant a ser empresonat per la Inquisició. Marxa d'Espanya i comença a tenir seguidors, que pronuncien amb ell els vots de perfecció evangèlica; pobresa, castedat i humilitat. Així es funda la Companyia de Jesús, la regla de la qual és la *Formula Instituti*. En base a les missions i l'ensenyament, aquesta companyia creix

relacionats amb uns quants autors concrets, com poden ser Kempis⁵¹⁰, Sant Francesc de Sales, Santa Teresa de Jesús o Nieremberg, entre d'altres⁵¹¹.

Pel que fa a les matèries més destacades, cal remarcar que la majoria de títols analitzats són d'espiritualitat i biografies de sants, fet relacionat amb la forta penetració de l'esperit reformista. Però també n'hi ha de relacionats amb el culte diví i la litúrgia, amb l'exercici d'un càrrec del monestir (com la setmanera o la bossera entre d'altres), amb la pràctica dels sagraments amb comentaris de fragments de la Bíblia, com a temes més destacats.

També volem considerar prèviament el fet que aquests llibres pertanyen a un grup molt reduït de monges, entre les quals destaquen Teresa de Guiu i les germanes Ibáñez.

Finalment, recordar que presentarem aquestes preuades possessions, indicant la nota autògrafa de la monja o monges en qüestió i després el títol i altres dades bibliogràfiques del llibre posseït. Volem remarcar a més, que mantenim la grafia original, tant pel que respecte a l'autor, com pel que fa al títol del llibre i a la informació sobre la seva edició, tal com apareixen en els propis llibres analitzats.

Amb la finalitat manifesta d'aproximar-nos al món cultural del monestir, podem exposar que hi ha llibres propietat de la comunitat o d'algun càrrec concret de la mateixa, relacionats amb les seves activitats quotidianes dins del monestir. N'hem trobat diversos de relacionats amb el patiment o la mort, la propietat dels quals pertany a la Infermeria del monestir. Per tant, aquestes obres estan destinades a conhortar i fer més comfortable l'estada a la infermeria per a les malaltes.

En segon lloc, n'hi ha d'altres, com la *Regla Santa del Padre de los Monges san Benito Abad [...] traducida del latin en romance por el MRPM don Juan de Sada y Gállego [...]*, Pamplona, Joaquín de Domingo, 1797, de la que es conserven dos exemplars. El primer és "*Per us de las del Noviciat present y esdevenidor*", mentre que el segon és "*Per us de la Abadesa actual y sas successoras que deu quedar sempre a la Abadia*". Per tant, aquests dos són també llibres per a ús comunitari o relacionats amb un càrrec concret del monestir.

ràpidament. GARCÍA VILLOSLADA, RICARDO, *Manual de historia de la Compañía de Jesús*, Madrid, Aldecoa, 1941, pàgines 9-58. GARCÍA VILLOSLADA, RICARDO, *San Ignacio de Loyola. Nueva biografía*, Madrid, Editorial Católica, 1986. GUILLERMOU, ALAIN, *Los jesuitas*, Barcelona, Oikos-Tau, 1970, pàgines 12-16. RAMBLA, JOSEP MARIA, *El Pelegrí. Autobiografía de Sant Ignasi de Loiola*, Barcelona, Claret, 1983, pàgines 145-147. RAVIER, ANDRÉ, *Ignacio de Loyola, fundador de la Compañía de Jesús*, Madrid, Espasa Calpe, 1991, pàgines 430-428.

⁵¹⁰ Tomàs de Kempis era el sobrenom amb què es conegué a Ludolf de Saxònia. CASASNOVAS CAMPS, MIQUEL ÀNGEL, *Op. cit.*, pàgina 140.

⁵¹¹ LAMARCA LANGA, GENARO, *Op. cit.*, pàgina 115.

Aquesta és una lectura bàsica que no pot faltar en un monestir basat en la regla benedictina, com és el cas del monestir de Santa Maria de Vallbona.

Les diverses abadesses del segle XVIII i la priora presidenta en seu vacant posseeixen llibres en particular, mentre que algun títol està vinculat al càrrec més alt de la jerarquia monàstica i no a les persones que l'ocuparen en concret:

- “*Sera abadessa del monasterio de Vallbona*” – *Manual de piadosas meditaciones [...]*⁵¹², Barcelona, Maria Angela Martí⁵¹³ viuda, 1766.
- “*Es de la Abadessa Borrell, als 23 de novembre 1626 / Est llibres es de dona Maria de Borrell Abadessa de Vallbona*” – *Dichos, acuerdos, y documentos morales y espirituales de san Felipe Neri, fundador de la Congregacion del Oratorio*, Barcelona, Iacinto Andreu, 1682.
- “*Es de Maria Borrell*” – Un llibre relacionat amb Isabel de Santo Domingo, al que li falta la portada, pel que no podem conèixer altres dades sobre el mateix.
- “*Es de mi senyora dona Geronima Ribas y Boixados*” – *Cartas de la Serafica y Mistica doctora Santa Teresa de Jesus*⁵¹⁴, *madre y fundadora de la reforma [...]*, Juan de Palafox y Mendoza⁵¹⁵, *recogidas por orden del reverendissimo padre Fray Diego de la Presentacion*, Barcelona, Casa Martin Gelabert, 1700.

⁵¹² El títol complet d'aquesta obra era *Manual de piadosas meditaciones en donde no solo se manifiesta la necesidad que todos tenemos de practicar la oración mental y el modo para hacer ejercicios espirituales, sino también como se han de practicar todas las virtudes*. Era un compendi anònim d'inspiració jesuítica preparat pels pares de la Congregació de la Missió de Barcelona dedicat a l'oració. ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgines 372 i 376. BURGOS RINCÓN, JAVIER, *Op. cit.*, pàgina 247.

⁵¹³ Per la seva importància en el món editorial barceloní, afegirem una breu relació de la família Martí. En aquest cas, la impremta familiar estava regentada per Mariàngela Martí, moment en què el negoci arriba al zenit (1754-1770). Era l'esposa de Maur i mare de Joan Pau Martí, que morirà el 1758. En aquests anys, la producció creix molt i s'especialitza en els gèneres religiosos i en els gravats. A partir de 1770, les dues llibreries més importants de la capital catalana són la Piferrer i la Martí. Una filla de Mariàngela es casarà amb un Oliver i l'empresa perdrà el cognom Martí en favor de l'Oliver. LLANAS, MANUEL, *L'edició a Catalunya: el segle XVIII*, Barcelona, Gremi d'Editors de Catalunya, 2003, pàgines 91-94.

⁵¹⁴ Segons Anton Pelayo, els escrits de Santa Teresa, juntament amb els de Sant Francesc de Sales, complementaven els coneixements espirituals i ascètics dels lectors educats en un àmbit jesuític. ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgina 372. LAMARCA LANGA, GENARO, *Op. cit.*, pàgines 60-61.

⁵¹⁵ Juan de Palafox i Mendoza (1600-1659) fou un arquebisbe de Mèxic famós per la seva polèmica contra els jesuïtes, pel que la seva obra fou utilitzada pels detractors de la Companyia fins a l'expulsió de la mateixa l'any 1767. Era fill il·legítim de Jaime de Palafox, estudià a Tarazona i a les universitats d'Osca, Alcalà i Salamanca. Es doctorà en dret, fou fiscal del Consell de Guerra (1626) i del Consell de les Índies (1629). Es feu eclesiàstic i inicià una vida ascètica. Fou nomenat bisbe de Puebla de los Ángeles el 1639 i allà dugué a terme grans obres, acabant la catedral, construint el palau episcopal o fundant el seminari entre d'altres. El 1633, fou nomenat bisbe d'Osma. La seva beatificació fou suspesa després de 1777. ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgines 366-367. VIVES GATELL, JOSÉ, ALDEA VAQUERO, QUINTÍN; MARÍN MARTÍNEZ, TOMÁS i VIVES GATELL, JOSÉ, *Diccionario de historia eclesiástica de España*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Instituto Enrique Florez, 1973, volum III, pàgina 1862. SÁNCHEZ-CASTAÑER, FRANCISCO, *Don Juan de Palafox, virrey de Nueva España*, Madrid, Fundación Universitaria Española, 1988.

- “*Chatarina Borrás (escrit moltes vegades)*” – *Tratado de la conformidad con la voluntad de Dios [...] Alonso Rodriguez*, Tarragona, Josep Soler impressor, 1680.
- “*Doña Catharina Borrás y Carbonell*” – *Vida y milagros de San Francisco Xavier [...] Francisco Garcia*, Barcelona, Antonio Ferre y Balthazar Ferrer, 1683.
- “*Es de Catharina Borrás*” – una Regla de Sant Benet impresa pels jesuïtes el 1700.
- “*Es de mi señora Cortit*” – *Los III Libros de la imitacion de Christo y menosprecio del mundo [...] Thomas Kempis*⁵¹⁶, traducidos por Juan Eusebio Niremburg⁵¹⁷, Barcelona, por Pablo Campins⁵¹⁸, 1676.

Les donades i organistes també posseeixen llibres propis. Tenim constància de tres casos diferents, el de la donada Anna Dalmau i el de les organistes Maria Antònia Canals i Llúcia Rions:

- “*Es de Anna Dalmau Donada*” – *Los III Libros de la imitacion de Christo y menosprecio del mundo [...] Kempis [...] Niremburg*, Barcelona, Joseph Lopez, 1682.
- “*Es de mi Maria Antonia Canals bernarda Religiosa Monge*” – *Enseñanza Practica de la vida espiritual, recogida de los santos Padres y doctores [...]*, *Buenaventura de Manresa*, Barcelona, Casa Martin Gelabert, 1693.
- “*Es de mi Maria Antonia Canals Y Benabarre*” - *Vida y milagros de San Antonio de Padua escrita por el rdo. Fray Miguel Mestre Vich [...] por Joseph*

⁵¹⁶ Aquest llibre fou el millor representant de la devoció moderna i, des de la seva primera edició a principis del segle XV, el llibre de devoció més llegit després de la mateixa Bíblia. ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgina 363. LAMARCA LANGA, GENARO, *Op. cit.*, pàgina 66.

⁵¹⁷ Aquest traductor era Eusebi Nieremberg (1595-1658), autor, al seu temps, de l’obra *De la diferencia entre lo temporal y eterno*, en la qual es mostra la pràctica de l’oració i la necessitat de mortificació en la vida cristiana. ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgina 371. LAMARCA LANGA, GENARO, *Op. cit.*, pàgina 65.

⁵¹⁸ Aquest editor era Pau Campins pare o Pau Campins Ponsdevall. Era fill d’uns pagesos de Sant Genís de Vilassar i estava instal·lat al carrer d’Amargós de Barcelona. La seva producció fou molt irregular i suma una cinquantena d’obres. La majoria, datable entre 1706 i 1759, s’inscriu en la temàtica religiosa compartida per gairebé tots els impressors i que consta de devocionaris, tractats de morals, oracions, litúrgia, sermons i història sagrada, com són els volums que ens ocupen. Totes els llibres de les monges de Vallbona impresos per Pau Campins s’han de relacionar amb ell i no pas amb el seu fill, de nom també Pau, la producció del qual s’ha de datar entre 1759 i 1780. LLANAS, MANUEL, *Op. cit.*, pàgines 78-82.

*Tolosa impresor y librero – Introduccion a la vida devota*⁵¹⁹ de S. Francisco de Sales [...] *Cubillas*, Barcelona, Maria Angela Martí, vídua, MDCCLXII.

- “*Sirve para mi sor Lucia Rions religiosa de Nuestro Para San Benito del Real Monasterio de Vallbona*” – *La religiosa en soledad* [...] por Pinamonti [...] *traducida Martin Perez de Culla*, Madrid, Ruiz, 1798.

Un llibre comunitari és *Definiciones de la Congregación cisterciense de las Coronas de Aragon y Navarra, traducido del latin en romance, para el uso de las monjas y conversos, con sus adiciones marginales colocadas* [...], por el M.R.P.M. don Juan de Sada y Gállego [...], Pamplona, Libreria de Joaquín de Domingo, 1797, tal com mostra la nota escrita en ell: “*Est Llibre de Constitucions del Orde se entrega a dona Antonia de Sobies com a immediata ala anciana mayor ab la condicio de que lo mantinguie en son poder sens mai traurerlo de la clausura, si alguna Religiosa te lo gust de llegirlo pot deixar lo tenin guidado de tornar lo a recollir en seguida de la mort de la Religiosa en qui se entrega deura la Sra. Abadessa incorporarse del tal llibre per entregarlo a la Religiosa que correspon. Dia 28 de Juny 1803*”.

Finalment, abans d’endinsar-nos en els llibres particulars, s’ha d’afegir que a l’arxiu del monestir de Vallbona es conserven dos exemplars dels *Oficios del Breviario Romano*⁵²⁰, *segun se rezan en el Real Monasterio de Nobles Señoras de Vallbona, del orden cisterciense, traducido al español, por don Benito Maria de Magarola y de Castellví*, s.l., s.e., s.d.

Un llibre relacionat en part amb la comunitat és un dels possessors del qual són diversos membres de la família Moxó, tot i que no consten els noms de les monges de dita nissaga, tot i que suposem que aquestes van heretar el volum i així s’entendria la seva presència a la biblioteca vallbonina: “*Es de don Joseph Antoni de Moxo Baron de Juras Reales / Don Josep Anton de Moixó i de Francolí / Doña Maria Dolores de Moixó i de Lopez Cervera*” – *La virtud en el estrado* [...] por Antonio Ossorio de la Cadena⁵²¹, Madrid, Andres Ortega, 1766.

⁵¹⁹ *La introducción a la vida devota*, juntament amb *Práctica del amor de Dios*, un altre llibre present a les biblioteques del monestir, foren els escrits més destacats de Sant Francesc de Sales. ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgines 372 i 377.

⁵²⁰ El breviari és un llibre de la litúrgia catòlica. CASASNOVAS CAMPS, MIQUEL ÀNGEL, *Op. cit.*, pàgina 137.

⁵²¹ Antonio Ossorio de la Cadena era el pseudònim utilitzat pel jesuïta Juan de la Paz. El llibre de la família de Moxó era *La virtud en el estrado. Visitas juiciosas. Crítica espiritual*. ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgina 377.

Com hem indicat, alguns d'aquests llibres tingueren més d'un possessor al llarg del temps, fet que coneixem gràcies a les diferents notes autògrafes. És el cas dels següents exemplars:

- *“Es de les dos germanes dona Madalena dona Petronila Areny / Sobies”* – La Regla de Sant Benet, una instrucció, dues cartes, dos sermons, la vida espiritual de Garcia de Cisneros, la vida de sant Benet, etc. Llibre aprovat el 1633.
- *“Guiu / “Es de Francisca de Riquer” – Suma y compendio de los grados de oracion, por donde sube un alma a la perfeccion, y contemplacion, sacado de todos los libros y escritos que compuso la Santa Madre Teresa de Jesus, fundadora de la reformation de Carmelitas Descalços, colegido por el Padre Fray Tomas de Jesus [...], Valladolid, Manuel de Valdiuleso, 1665.*
- *“Lybre de dona Taresa de Ager y Queralt y esta en Valbona als 21 de novembre de any 1682, per religiosa de dita santa casa / Este libro es de dona Teresa de Ager y Queralt y esta en Balbona als 21 de novembre de any 1682 per religiosa da dita santa casa / Ara es de dona Maria Francesca de Sagrera” - Obras de la gloriosa madre Santa Teresa de Iesus, fundadora de la reforma de la orden de Nuestra Señora del Carmen, de la primera observancia, tomo primero, Barcelona, casa de Rafael Figuerò, 1680.*
- *“Sirve para dona Maria Antonia de Sobies y de Gay / Es de dona Antonia de Solá” – La religiosa en soledad. Obra, en que se expone a las religiosas el modo de emplearse con fruto en los Exercicios Espirituales⁵²² de San Ignacio de Loyola [...] compuesta en italiano por Juan Pedro Pinamonti [...] y traducida en español por Martin Perez de Culla [...], Barcelona, Jayme Ofset y Carlos Sopera, 1700.*
- *“Sor Teresa / Sres. De Ybañez” – Novena para rogar a Dios nuestro Señor por las benditas almas del purgatorio y por los que estan en pecado mortal, Cervera, impremta de la Real Universidad, 1764.*
- *“Este librito sirbe para dona Antonia de Pastor y de Grau y para dona Maria Josepa Moxo y de Francolí” – Tratado de la confianza en la misericordia de Dios [...] J. J. Languet [...] traduccion Andres de Honrrubia, Barcelona, Maria Angela Marti viuda, MDCCLXIV.*

⁵²² El fundador de la Companyia de Jesús, Sant Ignasi de Loiola, va escriure els *Ejercicios espirituales*, que contenen les bases de l'espiritualitat jesuítica. ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgina 371. LAMARCA LANGA, GENARO, *Op. cit.*, pàgines 64-65.

- “*Sras. De Ibañez / Infermeria*” – *Combate espiritual [...] Escopli y trad. Damian Gonzalez, Ramon de Guñinel, parte primera*, Barcelona, 1820, Impr. de Sierra y Martín.
- “*Sirve para dona Maria Ignasia Moxo y de Francoi / ara de dona Maria Josepa Moxo y de Lopes any 1797 Beneta Ignasia / Sirve para dona Maria Beneta Moxo y de Lopez*” – *Espejo que no engaña [...] Pablo Señeriz*, Girona, Narcís Oliva⁵²³, s. d.
- “*Es del comu / Marianna Dalmau*” – *Tratado sobre las maximas fundamentales de la perfeccion [...] Vicente Ferrer*⁵²⁴, *segunda Impresion*, Barcelona, Bernardo Pla, s.d.

Unes grans propietàries de llibres són les germanes Ibànyes, ja que, juntes o per separat, a l'arxiu del monestir de Vallbona es conserva una bona part de la seva biblioteca⁵²⁵:

- “*Sras. De Ibañez religiosas*” – *Vida del portentoso negro San Benito de Palermo, descripta en seis cantos joco-serios [...] por Joseph Joachin Benegassi y Luxan [...]*, Madrid, Impremta de Miguel Escrivano, 1763.
- “*Señores de Ybañez*” – *Meditaciones sobre el Evangelio [...] Bossuet*⁵²⁶ [...] *traduccion Francisco Martinez Moles, tomo I*, Madrid, Antonio Mayoral, 1770.
- “*De las sras. De Ybañez*” – *Pasto feliz del alma [...]*, Manuel Jose de San Pedro, Barcelona, Tomàs Piferrer⁵²⁷, 1771.

⁵²³ Les dinasties dels Oliva i dels Bro protagonitzaren en exclusiva el món del llibre gironí del segle XVIII. Aquest Narcís Oliva era el fill o el nét del fundador de la primera nissaga, Francesc Oliva. El fill, Narcís Oliva i Just, es feu càrrec del negoci entre 1713 i la seva mort abans de 1745. El nét, Narcís Oliva i Nadal, fou llibreter i impressor fins a 1803. Ambdós van tenir en exclusiva la venda dels llibres escolars de la Universitat de Cervera. No podem establir exactament qui dels dos va imprimir aquest llibre perquè no porta data. LLANAS, MANUEL, *Op. cit.*, pàgines 152-156. MIRAMBELL I BELLOC, ENRIC, *Història de la impremta a la ciutat de Girona*, Girona, Ajuntament de Girona, Diputació de Girona, Institut d'Estudis Gironins, 1988, pàgines 44-46.

⁵²⁴ L'autor d'aquesta obra és el valencià Vicenç Ferrer (1675-1737). ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgina 375.

⁵²⁵ El següent llibre també és d'una monja Ibànyes, però no sabem de quin període és, perquè no és cap de les del segle XVIII: “*Sor Maria Theresa Ybañez*” – *Semana o diario del SS. Sacramento, para visitar en las Quarenta horas, que en obsequio de este Divino Sacramento, y provecho de las almas, puso en orden Fray Antonio de Muro*, Barcelona, Impremta de Eulalia Piferrer viuda, s.d.

⁵²⁶ Jaume Benigne Bossuet (1627-1704), bisbe de Meaux, fou un dels autors galicans i antijesuïtes més destacats del seu temps. ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgina 372. LAMARCA LANGA, GENARO, *Op. cit.*, pàgines 72-73.

⁵²⁷ Per la seva rellevància en el món editorial barceloní, volem afegir una breu biografia de la família Piferrer. Juntament amb els Martí i els Surià i des de la impremta de la plaça de l'Àngel, la més gran de la ciutat, aquests impressors van convertir Barcelona en un centre editorial molt destacat. A més, com a editorial de llibres religiosos i educatius, fou una de les més importants de la ciutat. En concret, Tomàs Piferrer i Pou (1715-1775) és el segon impressor d'aquesta nissaga, iniciada pel seu pare el 1702. Des de molt jove, es dedica al negoci familiar, serà mestre impressor als 28 anys i dirigirà i ampliarà el negoci a

- “*De las señoras de Ybañes del Real Monasterio Cisterciense de Vallbona*” – *Continuacion de las cartas del Papa Clemente XIV [...] Marques Caracciolo, tomo V, quarta impresion, Madrid, Don Josep de Urrutia, 1790. També els altres números.*
- “*Es de las sras. Ybañez*” – *Vida del beato Miguel de los Santos [...] por Antonio de San Geronimo, Barcelona, Bernardo Pla, s.d.*
- “*Por las sras. De Ybañez*” – *Meditaciones sobre el evangelio [...] Jacobo Benigno Bossuet [...] traduccion de Francisco Martinez Moles, Madrid, Miguel Escribano, s.d., tomo 2.*
- “*Es de las sras. De Ybañez*” – *Meditaciones sobre el evangelio [...] Jacobo Benigno Bossuet [...] traduccion de Francisco Martinez Moles, Madrid, Miguel Escribano, s.d., tomo 4.*
- “*Cirve por doña Ysabel Ybañez y de Borrell, religiosa bernarda del Real Monasterio de Vallbona. Cirve por doña Gracia Ybañes y de Borrell y de Copons*” – *Jardin de flores de virtudes religiosas que planto la divina hortelana y matriarca Santa Clara en el campo de la Iglesia [...] por Francisco Romeu, Tarragona, Magí Canals⁵²⁸, s.d.*
- “*Sirve para mi Maria Gracia de Ybañez*” – *Favores y milagros autenticos [...] Luis Gonzaga [...], Antonio Codorniu, Barcelona, Francisco Suria⁵²⁹, 1764.*
- “*Sirve para dona Gracia de Ybañez*” – *Finezas de Jesus sacramentado para con los hombres e ingraticudes de los hombres para con Jesus sacramentado, escrito [...] Juan José de Santa Teresa, traducido por Iñigo Rosende, Barcelona, Imprenta de los Herederos de Maria Angela Marti, 1775.*

la mort dels seus pares. El 1756, es va casar amb Eulàlia Macià, amb qui tindrà dos fills, Joan Francesc i Josepa. Aconseguí el títol d'impressor reial el 1763, amb el que augmentà l'estatus social de la seva família i també va ser designat impressor de la Inquisició. BURGOS, F. XAVIER i PEÑA, MANUEL, “Imprenta y negocio del libro en la Barcelona del siglo XVIII. La casa Piferrer”, *Manuscripts. Revista d'història moderna*, 6 (1987), pàgines 185-188 i 194-195.

⁵²⁸ Magí Canals fou un impressor tarragoní, el taller del qual es trobava situat al carrer Major de Tarragona. Començà a treballar cap a 1751 i s'especialitzà en temàtica religiosa, generalment d'escassa entitat. A partir de 1780, comparteix negoci amb Pere Canals, que, des de 1793, treballa en solitari. LLANAS, MANUEL, *Op. cit.*, pàgina 176.

⁵²⁹ Membre d'una altra nissaga important d'impressors barcelonins, Francesc Surià i Ginestar, va néixer el 1722 i era fill de Jaume, i, per tant, nét del fundador del llinatge. Amb 22 anys es converteix en mestre llibreter i el 1750, figura com a propietari de la botiga i de l'obrador familiar, situats al carrer de la Palla. Com la seva producció bibliogràfica se situa entre 1743 i 1771, podem afirmar que és ell i no pas el seu fill, de nom també Francesc. El 1757, fou nomenat cònsol de la Confraria dels Llibreters i també fou impressor reial. Va diversificar la producció, va millorar-la qualitativament i donà un fort impuls al negoci familiar, que es convertí en el més prestigiós en edicions selectes i de luxe. Tot i això, el seu gran camp de negocis és el del llibre religiós. LLANAS, MANUEL, *Op. cit.*, pàgines 97-100.

- “*Maria Isabel Ibañez*” – *Mini Regla de el Gran Patriarcha san Benito*, Madrid, Josep Herrera, MD CXCI [16(7)91].
- “*Doña Isabel de Ybañez y de Borrell*” – *Pensamientos y reflexiones christianas [...] Nepveu y traduccion Marques de Aytona*, Amberes, Hermanos de Tournes, MDCCXLIII, quatre volums diferents, tots ells amb la mateixa nota.
- “*Sirve para doña Isabel de Ybañez y de Borrell*” – *Vida y milagros de San Antonio de Padua escrita por el rdo. Fray Miguel Mestre Vich [...] por Joseph Tolosa impresor y librero – Introduccion a la vida devota de S. Francisco de Sales [...]*, Barcelona, Pedro Escuder, 1747.
- “*Doña Isabel Ibañez (escrit a dues pàgines diferents)*” – *Vida de la prodigiosa y extatica virgen santa Magdalena de Pazzis, monja carmelita observante, traducida por Juan Bautista de Lezana, y aora nuevamente dada a la luz por Antonio Garcia*, Madrid, Impremta Antonio Pérez de Soto, 1754.
- “*Sirve para doña Isabel de Ybañes y de Borrell*” – *Methodo practico para hablar con Dios [...] Antonio Franc y traducido por Francisco Martinez*, Barcelona, Pablo Nadal, 1757.
- “*Dona Isabel de Ybañez y de Borrell*” – *Methodo de la oracion mental y su practica [...] Francisco Nepueu*⁵³⁰, Barcelona, Maria Angela Marti viuda, 1766.
- “*Sirbe para dona Josepa de Ybañez*” – *Soliloquios divinos [...] por Bernardino Villegas*, Barcelona; Pedro Escuder, 1643.
- “*Sirve para dona Josepha de Ybañez*” – *Combate espiritual [...] Lorenzo Escupoli [...] y traducido por un humilde monge professo de la Real Cartuxa de S. Maria del Paular*, Barcelona, Pablo Campins, 1678.
- “+ *Sirve para dona Josepha de Ibañez y de Borrell*” – *Libro de la oracion y meditacion [...] por Luis de Granada*⁵³¹, Barcelona, Maria Angela, 1767.

Una altra nissaga present al monestir i possessora d’una bona quantitat de llibres és la Moxó, en totes les seves generacions:

- “*Moxó*” – *Manual de piadosas meditaciones [...]*, Barcelona, Maria Angela Marti vídua, 1766.

⁵³⁰ L’autor, Francesc Nepueu, era un jesuïta francès (1639-1708). La seva obra més destacada era *Pensamientos o reflexiones christianas para todos los días del año*. ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgina 376.

⁵³¹ Aquest llibre, *Libro de la oración y la meditación*, de fra Luís de Granada (1504-1588), autor ascètic que fou un dels més populars del Segle d’Or espanyol i una de les figures cabdals de la mística espanyola, data de 1554. ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgina 370. LAMARCA LANGA, GENARO, *Op. cit.*, pàgines 58-60. CASASNOVAS CAMPS, MIQUEL ÀNGEL, *Op. cit.*, pàgines 137-138.

- “Moxó” – *Historia del origen y fundacion del sagrado orden de los siervos de Maria [...] por Francisco Maria Pecoroni [...] Joseph de Sagarra y Baldrich*, Barcelona, Herederos de Bartolomé Giralt, 1779.
- “Moxó” – *Sentimientos, afectos y conversion de una alma de Dios [...]*, traducida de la que compuso en lengua francesa sor Luisa de la Misericordia [...] por Miguel Copin, Barcelona, Libreria de la viuda Piferrer, s.d.
- “Moxó” – *Tratado sobre las maximas fundamentales de la perfeccion [...]* por Vicente Ferrer, segunda Impresion, Barcelona, Bernardo Pla, s.d.
- “*Maria Josepha de Moxo*” – *Cartas espirituales de San Francisco de Sales [...]* traducidas por F. de Cubillas Donyague, Barcelona, llibreters Antoni Ferrer, Baltasar Ferrer, Miquel Planella, Joan Cassañas, Miquel Badia i Pere Pau, 1686.
- “*Sirve para mi dona Maria Josepa Moxo y de Francolí*” – *El segundo esposo de Maria. Vida maravillosa del beato Joseph Hermanno, canonigo reglar premonstratense [...]* por Joseph Estevan de Noriega, Madrid, Musica por Miguel de Rezola, MDCCXXX.
- “*Maria Josepha de Moxo y de Francoli, religiosa cistercenca*” – *Exercicio de perfeccion y virtudes christianas [...]* Padre Alonzo Rodriguez⁵³², Barcelona, Pablo Campins, 1740.
- “*Sirve para dona Josepa Moxo, religiosa cisterciense año 1770*” – *La religiosa en soledad [...]* por Pinamonti [...] traducida Martin Perez de Culla, Barcelona, Jaume Ofset y Carlos Saper, s.d.
- “*Sirve para Maria Josepha de Moxo*” – *La alma desolada; confortada para padecer genrosamente, con la consideracion de las maximas eternas*, Barcelona, Imprenta de Maria Angela Marti viuda, 1774.
- “*Per doña Maria Josepa de Moixo y de Lopes*” – *El alma victoriosa de la pasion dominante [...]* Francisco Xavier Hernandez, Madrid, Andres de Soto, Valencia, Jose y Tomas de Orga, 1777.
- “*Es y sirve para dona Josepa de Moxo*” – *Primer instituto de la Sagrada Religion de la Cartuxa. Fundaciones de los conventos de toda España, martires de Inglaterra y generales de toda la orden [...]* Josep de Valles, Barcelona, Mateo Barcelò impressor y librero, 1792.

⁵³² L’*Exercicio de perfección y virtudes cristianas* d’Alonso Rodríguez (1535-1616) fou l’obra culminant de l’espiritualitat jesuítica barroca. ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgina 371. LAMARCA LANGA, GENARO, *Op. cit.*, pàgina 66.

- “*Sirve para mi Maria Josepha Moxo*” – *Luz serafica que guia a los terciarios [...] Antonio Priseo, Vic, Josep Tolosa*⁵³³ impressor, s.d.
- “*Sirve para doña Maria Gracia de Moxo y de Francoli*” – *Afectos y consideraciones devotas, sobre los quatro novissimos, añadidos a los Exercicios de la primera semana de NPS Ignacio de Loyola [...] Francisco de Salacar, Barcelona, Imprenta de Maria Angela Marti viuda, 1766.*
- “*Sirve para doña Maria Francesca Xaviera de Moxo y de Francoli en lo any de 1784*” – *Puerta franca del cielo y consuelo de penitentes [...] Arte de bien morir [...] Ignacio de la Erbada, Madrid, Manuel Martin, MDCCLXXX.*
- “*Benita de Moxo*” – *Despertador del alma descuidada en el negocio maximo de su salvacion [...] por Ildefonso Bereterra, Barcelona, Angela Marti, 1766.*
- “*Ex voto - sirve para el uso de doña Maria Benita de Moxo y de Lopez en el Real Monasterio de Vall-bona*” – *Compendio historico de la religion desde la creacion del mundo hasta el estado presente de la iglesia [...] Josep Pinto, volum 1, Pamplona, Viuda de Ezquerro, 1784.*
- “*Ex voto - sirve para el uso de doña Maria Benita de Moxo y de Lopez religiosa cisterciense en Vallbona*” – *Compendio historico de la religion desde la creacion del mundo hasta el estado presente de la iglesia [...] Josep Pinto, volum 2, Pamplona, Viuda de Ezquerro, 1784.*
- “*Es de mi Maria Benita de Moxo*” – *Cartas familiars del P. Joseph Francisco de Isla escritas a su hermana doña Maria Francisca de Isla y Losada y a su Cuñado don Nicolas de Ayala, tomo II, Madrid, Imprenta del Consejo de Indias, MDCCLXXXV.*
- “*Sirve para mi Maria Benita de Moxo y de Lopez*” – *Ultima despedida de la mariscal a sus hijos [...] Marques Caracciolo y traducida por Francisco Mariano Nipho*⁵³⁴, sexta impresion, Madrid, Miguel Escribano, 1787.
- “*Benita de Moxo*” – *Combate espiritual [...] Escupoli [...] traduccion Damian Gonzale, Barcelona, Consortes Sierra, Oliver, Marti, 1791.*

⁵³³ Segurament aquest impressor és Josep Tolosa i Horta, membre d’una de les nissagues d’impressors més importants de Vic. Inicia el seu negoci el 1763 i aquest estava situat primer davant de correus i després, des de 1772, a la plaça. Fou l’estamper del bisbe de Vic i del Seminari de la ciutat. Es dedicà als llibres de text i als de temàtica religiosa. El 1799, el titular del negoci familiar és la seva vídua Teodora i, pocs anys més tard, el 1805, hereta la impremta el seu fill Felip. DIVERSOS AUTORS, *Llibres i estudis superiors a Vic. Una història de 1.000 anys*, Vic, Eumo, 1999, pàgina 27.

⁵³⁴ Marià Nifo i Cagigal (1719-1803) fou el principal traductor espanyol de les obres de Caracciolo. ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgina 376.

- “*Benita de Moxo*” – *Octavario al SS. Sacramento dispuesto por el dr. Don Juan Sorribas y Ribera*, Barcelona, Por la viuda e hijo de Aguasvivas, 1799.
- “*Benita de Moxo*” – *Retiro espiritual para un dia cada mes [...]* Juan Croiset⁵³⁵, Barcelona, Maria Marti Viuda, s.d.
- “*Sirve para mi Maria Benita de Moxo*” – *Afectuosos coloquios con la Santissima Magestad de Jesu-Christo, dolorosamente representado en su devota imagen de Ecce Homo*, Barcelona, imp. Carmelitas descalzos, s.d.
- “*Sirve por doña Maria Benita Moxo y de Lopes / Sirve para dona Beneta Moxo y de Lopes*” – *Vida y milagros del principe de los anacoretas y padre de los cenobiarcas, nuestro padre s. Antonio Abad, el magno [...]* Jose Navarro, Barcelona, Rafael Figueró, s.d.

La tercera gran nissaga possessora de llibres són les monges Castellví, tant per separat com en conjunt:

- “*Sras. de Castellví*” – *IHS La Juventud Triunfante [...]*, Valencia, Joseph Estevan Dolz, impressor del Santo Oficio, 1750.
- “*Castellví*” – *Manual de piadosas meditaciones [...]*, Barcelona, Maria Angela Marti viuda, 1766.
- “*Sirve para dona Maria Teresa de Castellví*” – *Tratado de la confianza en la misericordia de Dios [...]* por J. J. Languet [...] traduccion Andres de Honrrubia, Barcelona, Juan Pablo Marti, 1725.
- “*Dona Maria Ignasia Castellví*” – *Sentimientos, afectos y conversion de una alma de Dios [...]*, traducida de la que compuso en lengua francesa sor Luisa de la Misericordia [...] Miguel Copin, Barcelona, Libreria de la viuda Piferrer, s.d.
- “*Este librito es del convento de capuchinos de Cervera; al qual cede a favor de mi sra. Per us de Maria Ignasia de Castellví*” – *La religiosa ilustrada [...]*, Barcelona, Juan Piferrer⁵³⁶, s.d.
- “*Dona Maria Ignasia de Castellvi, religiosa cisterciense en lo Real Monastir de Vallbona. Jesús Joseph y Maria sien sempre nostra guia*” – *Vida de la venerable*

⁵³⁵ Joan Croiset (1656-1738) era un jesuïta francès, autor de l’obra *Año cristiano* publicada el 1712. ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgina 374.

⁵³⁶ Joan Piferrer i Bachs (1676-1750) fou el fundador de la nissaga d’impressors Piferrer. Nascut a Sant Pere de Vilamajor, es va traslladar a Barcelona a finals del segle XVII i es vinculà amb el món editorial de la ciutat. Es casà dues vegades, la primera el 1702 amb Josepa Llopis, filla del llibreter Josep Llopis, i la segona, el 1709, amb Teresa Pou, amb la que va tenir deu fills. El seu hereu fou Tomàs, del que ja hem parlat. BURGOS, F. XAVIER i PEÑA, MANUEL, *Op. cit.*, pàgines 185-186.

- madre sor Veronica Juliani [...] Benito de Bocayrente, Murcia, Felipe Teruel, 1766.*
- *“Per us de dona Maria Ignasia de Castellvi” – La religiosa en soledad [...] por Pinamonti [...] traducida Martin Perez de Culla, Barcelona, Jayme Osset y Carlos Sapera.*
 - *“Maria Benita de Castellvi” – Llibre facil de comptes fets ab lo qual se pot traurer tota especie de comptes de tota Moneda, per enter, o trencat, tenint present los exemples que a est fi se han añadit, recopilacio de las obras de Fr. Barreme, arismetich. Obra utilissima a tot oficial de Tesoreria, Empressaris, Negociants, y Pagesos, encara que no sapian lo Art de Aritmetica, Barcelona, en la Estampa de Maria Angela Martí, s.d.*
 - *“Maria Benita de Castellvi y de Bellet” – El alma victoriosa de la pasion dominante, por medio del examen particular de la conciencia [...] Francisco Xavier Hernandez, Barcelona, Juan Francisco Piferrer⁵³⁷, s.d.*
 - *“Sirve para doña Maria Benita de Castellvi y de Bellet, religiosa profesora del Real Monasterio de Nuestra Señora de Vallbona” – Discursos espirituales y morales para util y provechoso entretenimiento de las religiosas [...] Cesar Calino [...] traduccion Domingo Ascarza, Madrid, Impr. Jose Doblado, MDCCXCIV, 2n. volum.*
 - *“Sirve para dona Maria Gabriela de Castellvi y de Bellet” - La devocion arreglada del christiano [...] Muratori⁵³⁸ [...] traduccion Miguel Perez Pastor, II ed., Barcelona, Viuda Piferrer, s.d.*

Lluïsa de Dalmau i la seva germana Maria Anna són dues monges del segle XVIII que sobresurten com a possessores de llibres. Els títols de la seva col·lecció són els següents:

- *“Dalmau” – Vicente Ferrer, Tratado sobre las maximas fundamentales de la perfeccion, segunda Impresion, Barcelona, Bernardo Pla, s.d.*

⁵³⁷ Joan Francesc Piferrer i Macià (1771-1848) és el tercer impressor de la nissaga barcelonina Piferrer. Quan morí el seu pare Tomàs el 1775 era menor d'edat, pel que la direcció del negoci quedà en mans de la seva mare, Eulàlia Macià fins a la seva mort el 1793. Durant aquests anys, el negoci augmentà, s'obriren noves dependències i la seva gestió fou encomanada a Joan Sallent. Joan Francesc fou nomenat mestre impressor el 1778 i es casà el 1793 amb Mariana Depaus, amb qui tingué cinc fills. Un d'ells, Josep, va clausurar un negoci, ja en crisi però que seguia sent la llibreria més ben assortida de la ciutat, el 1868. BURGOS, F. XAVIER i PEÑA, MANUEL, *Op. cit.*, pàgines 188-189.

⁵³⁸ L'autor d'aquesta obra és Lluís Antoni Muratori (1662-1749). ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgina 373. LAMARCA LANGA, GENARO, *Op. cit.*, pàgina 74.

- “*Dona Luisa Dalmau (aquest llibre té una caixa on està guardat)*” – *Officium Hebdomadae Sanctae secundum Missale & Breviarium romanum s. Pii V. Pont. Maximi, jussu editum, Clementis VIII & Urbanis VIII*, Venetiis, Ex Typographia Balleoniana, MDCCXL.
- “*Sirve para mi sra. Dona Luisa Dalmau*” – *Cartas espirituales de s. Francisco de Sales [...] F: Cubillas*, Madrid, Convento de la Merced, 1741, 2a. part.
- “*Luisa de Dalmau*” – *Retiro espiritual para las comunidades religiosas [...] Luis de Burdalue*⁵³⁹, Barcelona, Maria Angela Martí viuda, 1757.
- “*Es de dona Maria Lluisa de Dalmau y de Fals*” – *Exercicio de perfeccion y virtudes christianas [...] Alonso Rodriguez, parte primera*, Barcelona, M. Angela Marti viuda, 1767.
- “*Sirve per mi sor Maria Anna Dalmau y Fals, monja cisterciense*” – *Catecismo Historico [...] Fleury*⁵⁴⁰, traduccion Carlos de Velbeder, Paris, Casa Pedro Witte, MDCCL, 2n. volum.
- “*Serveix per mi sor Maria Anna de Dalmau i Fals, monja cistercenca*” – *Finezas de Jesus sacramentado para con los hombres e ingratitudes de los hombres para con Jesus sacramentado, escrito [...] Juan José de Santa Teresa, traducido por Iñigo Rosende*, Barcelona, Imprenta de los Herederos de Maria Angela Marti, 1775.
- “*Serveix per mi sor Maria Anna Dalmau y Fals, monja cistercenca*” – *De Dios y sus atributos, poema de F. X. Lozano*, Barcelona, Franciso Surià y Burgada⁵⁴¹. MDCCLXXXVIII, dos volums.
- “*Serveyx per mi sor Maria Anna Dalmau i Fals, monja cistercenca*” – *Sentimientos, afectos y conversion de una alma de Dios [...], traducida de la que compuso en lengua francesa sor Luisa de la Misericordia [...] Miguel Copin*, Barcelona, Libreria de la viuda Piferrer, s.d.

⁵³⁹ L'autor era el jesuïta Lluís de Bourdaloue (1632-1704). ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgina 376. LAMARCA LANGA, GENARO, *Op. cit.*, pàgina 65.

⁵⁴⁰ Claude Fleury (1640-1723) era un altre autor galicà i antijesuïta molt destacat, com Bossuet. La seva obra *Catecismo histórico* és el seu treball més representatiu. De la mateixa, se'n feren 28 edicions entre 1717 i 1808 i el 1771, fou proclamada un text de lectura imprescindible. ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgines 372-373. LAMARCA LANGA, GENARO, *Op. cit.*, pàgina 73.

⁵⁴¹ Francesc Surià i Burgada és el fill de Francisc Surià i Ginestar, al que superà en tècnica tipogràfica i en pulcritud d'estampació. També excel·lí en els gravats sobre metall. Quart representant de la nissaga familiar dels Surià, regentà el negoci entre 1771 i 1805. També ostentà el títol d'impressor del rei i fou l'impressor més prolífic de la família. La majoria dels llibres impresos al seu taller segueixen sent de temàtica religiosa, tot i que també n'hi ha d'acadèmics i corporatius. LLANAS, MANUEL, *Op. cit.*, pàgines 101-103.

- “*Serveyx per mi sor Maria Anna Dalmau y Fals, monja cistercenca*” – *Catecismo o compendio de la doctrina christiana*⁵⁴², Barcelona, Viuda Piferrer, s.d.

Teresa de Guiu excel·leix com una de les propietàries de llibres més destacada, ja que molts dels llibres conservats propietat de monges del segle que estudiem, són seus. El llistat dels llibres de Teresa de Guiu és el següent:

- “*Es de Teresa de Guiu*” – Fray Reginaldo Poch, *Compendio de la vida, muerte y milagro de los dos glorioso labradores san Galderique de Canigon y San Isidoro de Madrid*, Perpinyà, Luys Roure, 1627.
- “*Guiu*” - *Estimulo de compuncion y soliloquios compuestos de sentencias y palabras de la Sagrada Escritura, encadenadas entre si por el R. P. Fr. Ivan de Jesús Maria, carmelita descalzo, natural de la ciudad de Calahorra y traducidos de latin a devocion del Excelentissimo Señor Marques de Aytona, por fr. Antonio Augustin [...]*, Barcelona, Mathavat, 1661.
- “*Para el uso de Teresa Guiu*” – *Declaracion copiosa de la doctrina christiana*⁵⁴³ *compuesta por orden del Beatissimo Padre Clemente VIII [...]* Roberto Belart [...] *traduccion Luis de Vera*, Madrid, Julian de Paredes, 1669.
- “*Es de Teresa Guiu*” – *Peregrinacion Espiritual y devota, util a todas las personas, que desean vivir espiritualmente, compuesta por fr. Magin Masso [...]*, Barcelona, casa de Francisco Cormellas, por Vicente Surià⁵⁴⁴, 1675.
- “*Es de Teresa Guiu*” – *Explicacion de la doctrina christiana y la oblgacion de los fieles en creer y obrar [...]* Ivan de Santo Tomas, Barcelona, Antoni i Baltasar Ferrer, 1678.
- “*Es de Teresa Guiu Jesus Maria Joseph (el 2”Es de Teresa Guiu” està escrit a dos llocs diferents)*” – *Practica del Amor de Dios [...]* Francisco de Sales [...] *traduccion de Francisco Cuvillas Donyague*, Barcelona, Antonio Ferrer,

⁵⁴² El catecisme és un llibre doctrinal que fou un dels principals instruments de difusió de la doctrina catòlica establert pel Concili de Trento. En aquest cas, podria tractar-se de la gran obra de Jerònimo Ripalda. CASASNOVAS CAMPS, MIQUEL ÀNGEL, *Op. cit.*, pàgina 142.

⁵⁴³ Aquesta era una obra d’un cardenal jesuïta italià, Robert Bellarmino (1542-1621). L’autor era un dels teòlegs més importants de la seva època que intervingué en la revisió de la *Vulgata* i tingué un destacat paper en la defensa del catolicisme davant dels protestants. Segons Anton Pelayo, la seva impressió era un monopoli de la Universitat de Cervera. ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgina 368. CASASNOVAS CAMPS, MIQUEL ÀNGEL, *Op. cit.*, pàgines 137.

⁵⁴⁴ Vicenç Surià fou un impressor i llibreter que es convertí en el fundador de la nissaga d’impressors barcelonins dels Surià. El seu fill, Jaume, comprà el taller dels Cormellas i s’instal·là al carrer barceloní de la Palla. La seva impremta es convertí en una de les més destacades a nivell de títols religiosos. LLANAS, MANUEL, *Op. cit.*, pàgina 95.

- Baltazar Ferrer, Miguel Planella, Iuan Cassañas, Miguel Badia y Pedro Pau librereros, 1684.
- “*Es de Teresa Guiu*” – *Mystica ciudad de Dios, milagro de su omnipotencia y abismo de la gracia. Historia divina, y vida de la Virgen Madre de Dios, reyna y Señora nuestra Maria Santissima, manifestada [...] a Sor Maria de Jesus*, segunda parte, tercera impresion, Perpiñan, Casa de la viuda Juan Figuerola, MDCLXXXIV.
 - “*Es de Teresa Guiu*” – *Mystica ciudad de Dios, milagro de su omnipotencia y abismo de la gracia. Historia divina, y vida de la Virgen Madre de Dios, reyna y Señora nuestra Maria Santissima, manifestada [...] a Sor Maria de Jesus*, segunda parte, tercera impresion, Perpiñan, Casa de Luis Reynier y Geronimo Garsin, MDCLXXIV.
 - “*Es de Teresa Guiu*” – *Mystica ciudad de Dios, milagro de su omnipotencia y abismo de la gracia. Historia divina, y vida de la Virgen Madre de Dios, reyna y Señora nuestra Maria Santissima, manifestada [...] a Sor Maria de Jesus*, segunda parte, quarta impresion, Perpiñan, Casa de Luis Reynier y Geronimo [falta el cognom], 1685.
 - “*Es de Teresa Guiu*” – *Mystica ciudad de Dios, milagro de su omnipotencia y abismo de la gracia. Historia divina, y vida de la Virgen Madre de Dios, reyna y Señora nuestra Maria Santissima, manifestada [...] a Sor Maria de Jesus*, tercera parte, quarta impresion, Perpiñan, Casa de Luis Reynier y Geronimo [falta el cognom], 1685.
 - “*Guiu*” – *Cartas espirituales de San Francisco de Sales [...] traducidas por F. de Cubillas Donyague*, Barcelona, librereros Antonio Ferrer &, 1686.
 - “*Es de Teresa Guiu*” – *Industrias para bien morir dispuestas por el MRP Julio Cesa Recupito [...] traducidas por Francisco Julian Gerundense*, Barcelona, Josep Llopis, 1687.
 - “*Es de Teresa Guiu*” – *El cristiano interior o guia facil para salvarse con perfeccion [...] Monsiur de Bernieres, tomo segundo, impreso en Venecia en 1681 y ahora traducido por Francisco Julian gerundense*, Barcelona, librereros anteriores, 1688.
 - “*Es de Teresa Guiu*” – *Mystica ciudad de Dios, milagro de su omnipotencia y abismo de la gracia. Historia divina, y vida de la Virgen Madre de Dios, reyna y*

Señora nuestra Maria Santissima, manifestada [...] a Sor Maria de Jesus, primera parte, quarta impression, Barcelona, casa Martin Gelabert, 1689.

- “*Es de Teresa Guiu*” – *Obras de Ludovico Blosio [...] romance por el padre Fr. Gregorio de Alfaro [...]*, quarta impression, Madrid, Juan de la Cuesta, [...], s.d.

Maria Antònia de Sobies i de Gay és la següent monja amb més nombre de llibres conservats a l'arxiu del monestir a nivell individual, sense comptar els de les monges estudiades dins la seva nissaga familiar. Els seus llibres són:

- “*Sobies y Gay*” – *De la Imitacion de Christo y menosprecio del mundo en quatro libros [...] Kempis [...] Niremberg*, Girona, Josep presbitero, 1676.
- “*Es de dona Maria Antonia de Sobies*” – *Tratado de la confianza en la misericordia de Dios [...] J. J. Languet [...] traduccion Andres de Honrrubia*, Barcelona; Ignacio Guasch, 1725.
- “*Es de mi señora dona Maria Antonia de Sobias y de Gay religiosa profesada del Real Monastir de Nostra Senyora de Vallbona*” – *Exercicio de perfeccion y virtudes christianas [...] Padre Alonzo Rodriguez*, Barcelona, Pedro Escuder, 1747.
- “*Sirve para dona Maria Antonia de Sobias y de Gay*” – *Flos sanctorum de las vidas de los santos*⁵⁴⁵ [...] *Rybadeneyra*⁵⁴⁶ [...] *Niremberg [...] Andres Lopez Guerrero*, Barcelona, Teresa Piferrer viuda⁵⁴⁷, 1751, 2 volums.
- “*Es y sirve para dona Maria Antonia de Sobias*” – *Verdaderos entretenimientos del glorioso señor s. Francisco de Sales [...]*, *Francisco de Cubillas*, Madrid, Andres Ortega, 1768.
- “*Sobies*” – *Soliloquio y manual del glorioso doctor de la Iglesia San Agustin, traducido por Pedro de Ribadeneyra*, Barcelona, Viuda Piferrer, s.d.

⁵⁴⁵ Els *Flos Sanctorum* eren recopilacions de vides de sants o obres hagiogràfiques. Aquestes lectures assoliren un gran protagonisme com a lectures piadoses. Per aquest motiu, les col·leccions de vides de sants eren molt populars com a llibres de lectura d'oci i de foment de la devoció popular. CASASNOVAS CAMPS, MIQUEL ÀNGEL, *Op. cit.*, pàgina 140.

⁵⁴⁶ Entre els autors més importants de *Flos Sanctorum* en aquella època, es pot remarcar el predomini dels *Flos Sanctorum* d'Alonso Villegas. I en segon lloc, l'obra que comentem, del jesuïta Pedro de Ribadeneyra, molt popular arreu de l'àmbit cultural hispànic. CASASNOVAS CAMPS, MIQUEL ÀNGEL, *Op. cit.*, pàgina 140.

⁵⁴⁷ A la mort del fundador de la nissaga, Joan Piferrer, el 1750 i fins a la seva pròpia mort el 1764, regentà el negoci dels Piferrer la vídua del mateix, Teresa Piferrer i Pou. De totes maneres, la direcció del negoci ja estava en bona part en mans del seu fill i hereu, Tomàs, al que ja hem fet referència, pel que es pot considerar que la seva gestió és més nominal que efectiva. BURGOS, F. XAVIER i PEÑA, MANUEL, *Op. cit.*, pàgines 185-187.

- “*Es de dona Antonia de Sobies y de Gay, religiosa del monasterio de Vallbona*” – *Libro de oracion y meditacion [...] Granada, Barcelona, Impremta de Josep Giralt, s.d.*
- “*Es de mi señora dona Maria Antonia de Sobies y de Gay*” – *La religiosa en soledad [...] por Pinamonti [...] traducida por Martin Perez de Culla, Barcelona, Jayume Ofset y Carlos Saperá, s.d.*
- “*Es de mi sra. Dona Maria Antonia de Sobias y de Gay*” – *La religiosa ilustrada [...], Barcelona, Juan Piferrer, s.d.*
- “*Sobias*” – *El místico serafín de s. Buenaventura [...], s.l., s.e., s.d.*

Francesca de Tord i d’Osorno és l’única de les monges del segle XVIII de la que hem trobat quatre llibres conservats. Aquests són:

- “*Ex libris domna Francisca de Tord religiosa Monasterii vulgo de Vallbona*” – *Retiro espiritual para las comunidades religiosas [...] Luis de Burdalue, Barcelona, Maria Angela Martí viuda, 1757.*
- “*Francisca de Tord*” – *Methodo de la oracion mental y su practica [...] Francisco Nepueu, Barcelona, Maria Angela Marti viuda, 1766.*
- “*Sirve para mi Francisca de Tord y Osorno. Año 1797*” – *Manual de ejercicios espirituales para tener oracion mental [...] Tomas de Villacastin, Barcelona, Impremta de Maria Angela Marti viuda, 1767.*
- “*Sirve para Francisca de Tord y Osorno*” – *La religiosa en soledad [...] por Pinamonti [...] traducida Martin Perez de Culla, Barcelona, Herederos de Bartholome y Maria Angela Giralt, s.d.*

En canvi, de Maria Antònia de Pastor i de Mir, hem localitzat tres llibres:

- “*Ahus de dona Antonia de Montserrat y de Mir*” – *La devocion al Sagrado Corazon de Jesus inspirola Dios para bien universal de todo el mundo a la VM Margarita Maria Alacoque [...], con la vida de esta prodigiosa virgen [...] Ivan Croiset y traducida por Pedro de Peñalosa, tomo I, Barcelona, Impremta de Mauro Martí⁵⁴⁸, 1741. Íd. tomo II.*
- El segon és “*De dona Antonia Montserrat*” – *Carta consollatoria a la ciudad de Guanajuato [...] Juan de Dios Fernandez de Suos, Mexico, Colegio de s. Ildefonso, 1764.*

⁵⁴⁸ Maur Martí és l’espós de Mariàngela Martí de la que ja hem parlat i membre de la nissaga Martí. És el fill del fundador d’aquest negoci, l’any 1700, Joan Pau i de la seva esposa Maria i regentà la impremta entre 1737 i 1754. LLANAS, MANUEL, *Op. cit.*, pàgines 88-90.

- I, finalment, el darrer és “*A hus de Dona Antonia Montserrat y de Mir / Maria Antonia*” – *El corazon Sagrado de Jesus, descubierto a nuestra España, en la breve noticia de su dulcissimo culto [...] Juan de Loyola*, Barcelona, Herederos de Juan Pablo y Maria Marti, s.d.

De la monja Maria Antònia de Pastor, també es conserven tres llibres. El primer és “*Sirbe para doña Maria Antonia Pastor*” – *Vida y milagros de San Antonio de Padua escrita por el rdo. Fray Miguel Mestre Vich [...] por Joseph Tolosa impresor y librero – Introduccion a la vida devota de S. Francisco de Sales [...]*, Barcelona, Cubillas, Maria Angela Martí, vídua, MDCCLXII. El segon és “*Este libro sirve para dona Maria Antonia de Pastor religiosa de Vallbona del 1787*” – *La perfecta religiosa [...] Miguel Angel Marin [...] Pedro Nolasco Plana*, Tarragona, Magin Canals, 1781. I el tercer és una recopilació dels escrits de Santa Gertrudis que “*Sirve para dona Maria Antonia de Pastor y Grau religiosa de Vallbona [...] de ser devota de santa Gertrudis [...]*”

De Maria Antònia de Sabater i de Prior s’han conservat dos llibres. El primer és “*Sirve para dona Maria Antonia de Sabater y Prior que Dios guarde los anyos le deseo Religiosa en su Monasterio de Vallbona*” – *Philosophia del Cielo, enseñada por la sabiduria increada, documentos saludables, que dictò Nuestro Divino Maestro Iesu Christo a su Amada Discipula y Esposa la Virgen Santa Gertrudis, Abadessa del Monasterio Elpidiano, en Saxonia, de la Orden de San Benito, sacados [...], traducidos por José Fernández, primera parte*, Barcelona, casa de Antonio Lacavalleria, 1692. I el segon és “*Serveix per dona Maria Antonia de Sabater y de Prior*” – *Vida, virtudes, trabajos, favores y milagros de la ven. M. sor Maria de Jesus [...]*, Diego de Lemus, Leon, Anisson y Posuel, MDCLXXXIII.

El mateix nombre de llibres són els que consten com a propietat de Francesca de Gallart i de Riquer: “*Gallart de Riquer*” – *Vida y milagros de San Antonio de Padua escrita por el rdo. Fray Miguel Mestre Vich [...] por Joseph Tolosa impresor y librero – Introduccion a la vida devota de S. Francisco de Sales [...]*, Barcelona, Pedro Escuder, 1747 i “*Ex libris de Francisca de Gallart et de Riquer*” - *Ejercicios Espirituales, de las excelencias, provecho y necesidad de la oracion mental [...] Antonio de Molina*⁵⁴⁹, Zaragoza, por los Herederos de Pedro Lanaja y Lamarca impresores, 1686.

⁵⁴⁹ L’autor d’aquests exercicis espirituals era el cartoixà Antonio Molina (1560-1619). ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgina 371.

També Maria de Pedrolo en posseeix dos, dels llibres conservats a l'arxiu monàstic: “Pedrolo” – *La felicidad del simple religioso que ama su estado y obligaciones, escrita en frances, por Morel y traducida al español por Josef Moreno*, Valencia, Oficina del Diario, s.d. i “*Es de mi Maria [...] de Pedrolo*” – *La religiosa en soledad [...] por Pinamonti [...] traducida Martin Perez de Culla*, Barcelona, Herederos de Bartholome y Maria Angela Giralt, s.d.

Finalment, Maria Teresa de Sangenis és la darrera monja de la qual hem trobat dos llibres. Aquests són: “*Sangenis*” – *La religiosa en soledad [...] por Pinamonti [...] traducida Martin Perez de Culla*, Barcelona, Jayume Ofset y Carlos Sopera, s.d. i “*Sangenis*” – *Vida del padre Fray Tome de Jesus [...]*, s.l., s.e., s.d.

En darrer lloc, afegirem el nom de les monges i el títol del llibre, d'aquelles de les quals només hem trobat un exemplar posseït:

- “*Es de dona Teresa de Potau y Ferrero*” – *Practica del Amor de Dios, que en francesc escrivio san Francisco de Sales [...] y traduxo al castellano Francisco Cuvillas Donyague*, Zaragoza, Diego Dormer, 1673.
- “*Es de dona Maria Josepa de Marañoso, 1716*” – *Vida de nuestra señora, romance de Antonio Hurtado de Mendoza [...]*, Madrid, Manuel Gomez, MDCLXXXII.
- “*Es de mi Maria de Gomar y Cercos (repeteix diverses vegades la frase i també posa “Es de mi señora dona Maria de Gomar y de Cercos” i només “Maria”)*” – *Introduccion a la vida devota de s. Francisco de Sales [...]*, F. Cuvilla, Barcelona, Impr. Mateuat, 1683.
- “*Es de dona Francesca Areny y de Queralt*” – *Destierro de ignorancias y aviso de penitentes [...]* Alonso de Vascones, Sevilla, Lucas Martin de Hermosilla, 1685.
- “+ *Est llibre es et bes per dona Maria Rosa Tord*” – *Varias consideraciones para oir la santa missa con devocion y provecho de las almas y para frequentar con fruto los sacramentos de penitencia y eucaristia [...]*, Barcelona, Bernardo Pla⁵⁵⁰ impressor, s.d.

⁵⁵⁰ Bernat Pla Pinós va néixer a Rupit i, de jove, es traslladà a Barcelona, on va entrar a treballar a la impremta de la família Jolis. El 1769, es casà amb Tecla Boix. Quan morí la darrera membre de la nissaga Jolis sense descendència, el designà hereu de la totalitat de l'utilitatge tipogràfic de la seva família. Es mostrà molt actiu entre 1770 i l'any de la seva mort, 1801. Els llibres de temàtica religiosa també són molt destacats en el seu taller. LLANAS, MANUEL, *Op. cit.*, pàgines 111-115. SOCIAS BATET, IMMACULADA, *Els impressors Jolis-Pla i la cultura gràfica catalana en els segles XVII i XVIII*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, pàgines 44-46.

- “*Dona Teresa de Mir*” – *Visitats al Ssmo. Sacramento y a Maria Santissima para todos los dias del mes. Actos de preparacion y de accion de gracias para la sagrada comunion [...] Alonso de Liguori*, Barcelona, Imprenta de Sierra y Martí, s.d.
- “*Maria Manuela de Gallart*” – *Libro de la oracion y meditacion [...] F. Luis de Granada*, Vic, Margarida Morera⁵⁵¹, s.d.

Aquest és el llistat complet dels llibres de la comunitat monàstica vallbonina del segle XVIII que s’han conservat i que podem establir, sens lloc a dubte, que pertanyeren a alguna monja de la centúria estudiada, gràcies al fet que els van signar per demostrar la seva propietat sobre aquests preuats articles.

4. La presència de nenes al monestir de Vallbona

Igual com passa a d’altres monestirs femenins, a Vallbona hi ha nenes petites que conviuen amb les monges⁵⁵². Hem pogut comprovar com, en moltes de les exploracions de la voluntat, les explorades indiquen que són al monestir des de ben petites o des de noies. Aquest era un fet habitual en els monestirs femenins de l’època. També es pot veure com moltes d’aquestes, en el mateix moment d’entrar, ja prenen l’hàbit però d’altres no. Totes, prenguin els hàbits o no, estan obligades a guardar clausura. Piquer i Jover indica que no era obligatori que les nenes acabessin sent monges, malgrat que aquestes nodreixen l’escola monàstica⁵⁵³.

⁵⁵¹ Margarida Masvidal era l’esposa de Pere Morera, membre d’una nissaga d’impressors vigatans molt destacada. A la mort del seu marit el 1764, es féu càrrec del negoci fins a 1770, quan aquest passà al seu gendre, Joan Dorca, el nou titular. DIVERSOS AUTORS, *Llibres i estudis superiors a Vic. Una història de 1.000 anys*, Vic, Eumo, 1999, pàgina 25. LLANAS, MANUEL, *Op. cit.*, pàgines 177-180.

⁵⁵² La presència de criatures no és, però, atribuïble únicament als monestirs femenins. En institucions eclesiàstiques masculines, existeixen els escolans o nens de cor. Tot i que segurament són dues institucions diferents ja que els escolans no es convertien, generalment, en monjos, volem remarcar la presència de criatures en d’altres entitats eclesiàstiques. En el seu estudi sobre la catedral gironina al segle XVIII, Montserrat Jiménez, tracta el tema dels nens del cor, com una excepció al món hermètic format pel bisbe i el capítol catedralici. Aquests nens, que cantaven a les misses, tenien un mestre, que els ensenyava i els mantenia i que rebia un sou per la seva tasca. Una figura molt semblant als nens de cor de la catedral de Girona, eren els escolans de Montserrat, una escola de cant vinculada a dit monestir benedictí. Al segle XV, els escolans també formaven part del servei domèstic del monestir. CARALT, AMBRÓS M., *L’Escolania de Montserrat*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1955. JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT, *L’Església catalana sota la monarquia dels Borbons. La catedral de Girona en el segle XVIII*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999, pàgines 157-169.

⁵⁵³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “Carta de visita de Fra Benet Llord adreçada a les monges de Vallbona”, *Santes Creus. Butlletí de l’Arxiu Bibliogràfic*, 47, vol. V (1978), pàgines 376-377.

Els pares o tutors les deixaven a càrrec d'una familiar monja, normalment una tia, perquè rebessin una bona formació. Vivien a les cases de les monges i en moltes cartes familiars, que ja tractarem, es fa referència a les nenes.

El monestir es converteix d'aquesta manera en centres de recepció de nenes com a educandes; en un espai d'educació per a les nenes i en centres de formació en lectura, escriptura i costura⁵⁵⁴. Altres àmbits principals on les nenes aprenien eren la seva pròpia casa i escoles o internats.

A l'època medieval⁵⁵⁵, l'educació que rebia el sexe femení era limitada a les funcions que posteriorment realitzaria com a senyora de casa seva⁵⁵⁶, però Trento s'adona de la transcendència de l'educació femenina per la reconquesta religiosa i moral de la societat després de la Reforma protestant. Els reformadors catòlics prenen consciència de què l'educació de les nenes afavoreix una futura mare transmissora de valors i coneixements a la següent generació. Aquest canvi de mentalitat multiplica les opcions que tenen les nenes de rebre una bona educació, tot i que aquesta encara està allunyada de la dels seus homòlegs masculins. Com a mínim, es vol formar nenes en el coneixement de la lectura i el catecisme. Gràcies a aquest nou impuls, l'educació femenina es generalitza, ja que les nenes de famílies riques estudien a casa seva o a pensionats conventuals mentre que les nenes de classes humils, ho fan a les escoles de caritat de les moltes congregacions que sorgeixen dedicades a l'ensenyament de les dones⁵⁵⁷.

Al llarg de l'Edat Moderna, es diversifiquen els espais d'educació de les nenes, en part degut a la negativa de moralistes i eclesiàstics a les classes mixtes, fet que afavoreix la creació d'escoles només femenines. Entre els nous espais, el convent té un paper destacat, tot i que només hi poden accedir les filles de classes privilegiades.

⁵⁵⁴ MORGADO GARCIA, ARTURO, *Ser clérigo en la España del Antiguo Régimen*, Cádiz, Universidad de Cádiz. Servicio de Publicaciones, 2000, pàgines 173-186.

⁵⁵⁵ Tot i això, la funció del claustre com a espai de coneixement i de transmissió del saber ja era present, també per al sexe femení: FERZOCO, GEORGE i MUESSIG, CAROLYN, *Medieval monastic education*, London and New York, Leicester University Press, 2000.

⁵⁵⁶ ORTEGA LÓPEZ, MARGARITA, "Casa o convento. La educación de la mujer en las edades Moderna y Contemporánea", *Historia 16*, 145 (1988), pàgines 41-48.

⁵⁵⁷ Els ordes i les congregacions dedicats a l'ensenyament han estat objecte de nombrosos estudis, tant dedicats a un orde en particular com més genèrics, generalment relatius al segle XIX: FOZ Y FOZ, PILAR, "Los monasterios de la enseñanza y la educación de la mujer en España e Iberoamérica", PANIAGUA, JESÚS i VIFORCOS, MARIA ISABEL (coords.), *I Congreso internacional del monacato femenino en España, Portugal y América, 1492-1992*, León, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de León, 1993, vol. I, PÀGINES 67-83. TURIN, YVONNE, *Femmes et religieuses au XIXe siècle. Le féminisme "en religion"*, Paris, Nouvelle Cité, 1989. YETANO LAGUNA, ANA, "Congregaciones religiosas femeninas. Algunos datos sobre el movimiento fundacional en Cataluña durante el siglo XIX", *Analecta Sacra Tarraconensia. Revista de ciències historicoeclesiàstiques*, volum 73, 2000, pàgines 161-173.

S'ha de recordar que el convent o monestir és la segona escola femenina després de la casa ja des de l'Edat Mitja. Però a l'Edat Moderna, el seu ús pedagògic evoluciona.

La Il·lustració va dedicar també moltes pàgines a la necessitat de reformar la instrucció femenina per evitar caure en una educació primària composta per llegir, escriure i comptar. Un corrent majoritari en aquests moments, critica l'ensenyament femení al convent i defensa l'educació a casa. Però de nou els paràmetres que utilitzen són antics, ja que la dona s'ha d'educar per ser una bona esposa, una bona mestra dels seus fills petits i una bona companyia per a les seves visites⁵⁵⁸.

Al llarg del segle XVIII, apareixen ordes femenins dedicats a específicament a l'ensenyament, que s'instal·len el 1750 a Lleida⁵⁵⁹. El 1783, s'estableix una xarxa d'escoles femenines per tota Espanya en les que encara preval l'educació tradicional però que suposa un pas important en l'evolució de l'educació femenina al país⁵⁶⁰. Però encara queda molt de tram per recórrer perquè el cens de 1787 ressaltava que a Catalunya hi havia un total de 15 col·legis de nens i 2 de nenes, amb 605 i 33 alumnes respectivament, xifres que ens mostren la gran diferència existent entre ambdós sexes⁵⁶¹. Tot i la pressió governamental en favor de l'augment de l'escolarització femenina, en una ciutat com Girona, fins al 1796, no es produeix la primera petició per a què es construeixi una escola de nenes. Fins aleshores, l'ensenyament femení, basat exclusivament en llegir, escriure i brodar, es cursava en el convent de monges beates. Tot i això, els censos de 1797 i 1802, indiquen que aquestes monges tenien poques educandes, pel que l'educació femenina segueix tenint una repercussió escassa a finals del segle que estudiem⁵⁶².

Com hem destacat, l'internat d'un monestir és generalment el pas previ per al noviciat, ja que l'escola és un espai d'iniciació a la vida monàstica. D'aquesta manera, l'escola pròpia del monestir és la base del reclutament de la comunitat monàstica femenina. Amb aquesta finalitat, els pares destinen les filles al claustre ja des de ben petites.

⁵⁵⁸ JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT, "La situació femenina en l'Antic Règim", *Revista de Catalunya*, 174 (juny de 2002), pàgines 25-50.

⁵⁵⁹ MORGADO GARCIA, ARTURO, *Op. cit.*, pàgines 173-186.

⁵⁶⁰ ORTEGA LÓPEZ, MARGARITA, *Op. cit.*, pàgina 46.

⁵⁶¹ Darrer quadre sinòptic amb el títol "Estado general de la población de España en el año 1787", dividit per pobles, ànimes, classes, religiosos, religioses, beates, col·legis, hospitals i hospicis, entre d'altres. MOÑINO, JOSÉ, *Censo español executado de orden del Rey comunicada por el excelentísimo Señor Conde de Floridablanca, primer secretario de Estado y del despacho en el año de 1787*, Madrid, En la Imprenta Real, 1787.

⁵⁶² MARQUÈS I SUREDA, SALOMÓ, *L'ensenyament a Girona al segle XVIII*, Girona, Col·legi Universitari de Girona, 1985, pàgines 94 i 100.

Així reben una bona formació d'acord amb els pensaments en boga (llegir, escriure i comptar; educació religiosa i labors generalment), i la majoria d'elles, ja es queden al monestir⁵⁶³.

De l'escola de Vallbona no en resten notícies documentals, però pel que es dedueix de les exploracions de la voluntat, la majoria de monges entraven ja de petites al monestir, aprenien i posteriorment, pronunciaven els vots i restaven al monestir. Són menys els casos de nenes que no fossin destinades al claustre, si no que, després de passar per l'escola monàstica de Vallbona, tornessin a casa seva per casar-se.

Per tant, després del seu pas per l'escola monàstica, les nenes podien continuar dins el monestir com a monges, opció majoritària, o podien sortir al segle casant-se. Aquesta no és una decisió que prenguessin les mateixes nenes, sinó que eren els seus pares les que les destinaven al claustre o al món des d'un principi.

Com ja hem dit, molts pares escollien el monestir perquè col·locaven les filles en un bon lloc i a més, el dot era inferior que en el cas d'un matrimoni. Per aquest motiu, són rars els casos en els que els pares entrin una filla al monestir per després casar-la. Tot i això, hi ha algun cas de noies que no prosperaren en la seva vida monàstica.

Manuela de Carmona, priora del monestir, presenta el cas de Josepa Antònia d'Ascon, la seva neboda. En quedar-se òrfena la nena i sense familiars directes que se'n fessin càrrec, la priora de Vallbona la va acollir al monestir i quan la nena es feu gran, li va concertar un matrimoni. Aquest fet succeeix el 1787, però com les educandes amb paraula de matrimoni han de sortir del claustre, la priora i l'abadessa eleven una súplica a l'abat de Santes Creus, Joan Sabater, el març d'aquell any per evitar aquest fet, al·legant la manca de familiars que es facin càrrec de Josepa Antònia. En primer lloc, la priora del monestir, Manuela de Carmona, exposa “[...] *que por no haver quedado despues de la muerte de los padres de su sobrina dona Josepha Antonia de Ascon pariente cercano que pudiesse encargarse de su educacion le fue forzoso, tomar a su cuenta este cuidado teniendola en su companyia en qualidad de educanda, hasta que viniera el caso de su acomodo. Se le ha presentado Sr. una decente collocacion en el estado del Santo Matrimonio, con todas aquellas conveniencias que lo hacen correspondiente a sus circunstancias: pero como es preciso que medie algun tiempo entre los esponsales y la celebracion del casamiento, en el que por disposicion de VS*

⁵⁶³ SONNET, MARTINE, “La educación de una joven”, FARGE, ARLETTE i DAVIS, NATALIE ZEMON, *Tomo 3: Del Renacimiento a la Edad Moderna*, DUBY, GEORGES i PERROT, MICHELLE (dirs.), *Historia de las mujeres en Occidente*, Madrid, Taurus, 1992, pàgines 129-165.

Rma. en su carta de visita no pueden permanecer en este Monasterio las educandas apalabradas, ni me sea dable hallar pariente cercano, que cuyde de la sobrina en este intervalo. Suplico a VS Rma. tenga a bien dispensarle la Ley en este particular, permitiendome la tenga en mi custodia hasta el dia en que la entregue a su esposo. No dudo, que las luces de VS Rma. descubriran sin mucho trabajo la caridad que va a practicar con su condescendencia, y espera la suplicante no dejara de otorgarle este favor, que no dudo resultara a gloria de Dios que es el principio, y fin de todas las Leyes [...]”. Després, l’abadessa indica que “[...] *no allo reparo en que la sra. por quien se pide permanesca en este claustro asta su desposorio por ser de buenas costumbres; con tal que sea del gusto de VR y con su aprovación [...]”.* Davant d’aquesta petició, l’abat de Santes Creus aprova que Josepa Antònia resti al monestir fins al seu casament⁵⁶⁴. Aquesta carta és un bon exemple de l’expressat anteriorment però també es pot veure com l’entrada de Josepa Antònia al monestir ja es presentava com a temporal, producte d’unes circumstàncies que feien difícil l’entrada en religió de la noia encomanada a la seva tia.

5. Donades, encomanades i criades

Una peça fonamental per al bon funcionament del monestir són les dones que treballen per a la comunitat, en forma de donades, encomanades o criades.

Les donades eren dones que es lliuraven a sí mateixes amb els seus béns a favor d’algun monestir⁵⁶⁵. Eren seglars que entraven al monestir i posaven llurs possibilitats de treball al servei de la comunitat, exercint les seves funcions al servei de monges particulars. Per tant, treballaven dins del monestir i hi vivien. Seguien vestint com els seglars de la seva època, però sempre de manera decent⁵⁶⁶.

Podien rebre l’hàbit però sempre serien considerades llegendes⁵⁶⁷. També se les coneix amb el nom de germanes d’obediència o religioses de vel blanc. És a dir, mai no serien

⁵⁶⁴ AMV, 6.1/12: 1787, març, 27 – 1787, març, 30. Vallbona, Santes Creus. Acord entre Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, i Joan Sabater, abat del monestir de Santes Creus, en relació amb un assumpte personal de la priora de Vallbona.

⁵⁶⁵ UNIÓ DE RELIGIOSOS DE CATALUNYA, *Catalònia religiosa. Atlas històric: dels orígens als nostres dies*, Editorial Claret, Barcelona, 1991, pàgina 381.

⁵⁶⁶ ALTISENT, AGUSTÍ, *Història de Poblet*, Tarragona, Abadia de Poblet, 1974, pàgines 83 i 338.

⁵⁶⁷ Els llecs són els professors que no reben ordes sagrats i, per tant, no tenen les mateixes obligacions litúrgiques que els religiosos de cor. UNIÓ DE RELIGIOSOS DE CATALUNYA, *Op. cit.*, pàgina 384.

considerades com a monges de ple dret i, a diferència d'aquestes, haurien de continuar realitzant les tasques manuals i de servei de la comunitat.

Les llegendes no estaven equiparades a les religioses de cor, ja que tenien assignades funcions auxiliars i laborals i per tant, no estaven plenament integrades a la comunitat. No pronunciaven vot de clausura però sí els tres restants, però no amb caràcter solemne; havien d'observar la regla; vestien amb decència i, en morir, eren enterrades dins de la clausura. En entrar, no aportaven cap dot al monestir i per tant, hi servien amb la seva tasca diària. Les regles monàstiques indicaven que les llegendes havien de ser les menys possibles, però normalment, el seu nombre venia donat per la quantitat de llegendes que el monestir podia mantenir per a un millor servei. Per tant, el col·lectiu de donades és jeràrquicament inferior al de les monges de cor⁵⁶⁸.

Hàbits de donades⁵⁶⁹

DATA	DONADA	ABADESSA	MÉS INFORMACIÓ
26-5-1752	Maria Eulàlia Mir	Maria Teresa de Riquer	Donada
10-2-1754	Maria Teresa Saperà		
13-5-1756	Mariàngela Duran		Per portera.
21-3-1768	Maria Requesens	Maria Teresa de Riquer	El dia 10 de gener de 1768, es proposà per donada i fou admesa per la comunitat com a criada personal de l'abadessa. El monestir, mentre ella visqui, només li ha de pagar les despeses mèdiques. Quan morí l'abadessa, la comunitat li donarà el que es dona a les altres donades i la posarà al seu servei ⁵⁷⁰ .
2-6-1776	Maria Ferrer	Maria Teresa de Riquer	
26-5-1777	Antònia Requesens	Maria Teresa de Riquer	
19-3-1788	Ignàcia Sardà	Maria Teresa de Riquer	Filla de Vallbona.
17-11-1789	Maria Morera	Maria Teresa de Riquer	Filla de Vallbona.
(sense dates)	Magina Saperà		

⁵⁶⁸ VILAR, MARIA JOSÉ, "Las hermanas serviciales o legas en los conventos femeninos de clausura. ¿Un colectivo marginado?" a CAMPOS Y FERNÁNDEZ DE SEVILLA, FRANCISCO JAVIER (dir.), *La clausura femenina en España. Actas del Simposium 1/4 -IX-2004*, San Lorenzo del Escorial, R.C.U. El Escorial - Maria Cristina Servicio de Publicaciones, 2004, pàgines 99-118.

⁵⁶⁹ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 - s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 386 (anys 1754-1789). AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 - 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 22 (anys 1768-1789). PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Les exploracions de la voluntat a Vallbona durant els segles XVII i XVIII*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978.

⁵⁷⁰ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 - 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 22.

Maria Requesens rep l'hàbit perquè passa a ser la criada personal de l'abadessa Maria Teresa de Riquer. Hi ha altres casos excepcionals de donades que reben l'hàbit, com per exemple, Maria Teresa Lores, a la qual la comunitat atorga el portar vel davant la cara per haver servit 30 anys el 2 de desembre de 1716. Però malgrat que vesteixi l'hàbit blanc, seguirà sent l'lega, tal com indica Maria Rosa de Borrell, com a secretària de la comunitat⁵⁷¹.

Un altre cas excepcional del que tenim constància és el de Maria Ferrer de Vilanova⁵⁷², una donada que vesteix al març de 1797 amb l'encàrrec exclusiu de tenir cura d'Antònia Pastor, que poc abans ha estat considerada inhàbil per a qualsevol tasca⁵⁷³. Segons els metges que la visiten, té una malaltia de caràcter maníac, que li provoca confusió, pel que no es pot considerar hàbil per a res, ni votar, ni tenir cap càrrec del monestir, ni confessar ni combregar i menys, tenir cura d'ella mateixa. Així, Ferrer ha de tenir-ne cura i servir-la, pel que no se li donarà sinó la porció de donada sense vestuari ni altres auxiliis que les altres donades perceben. Finalment, la secretària Maria Josepa de Moxó indica que, faltant Pastor, la donada passarà a servir allà on més se la necessiti.

Moltes vegades, rebien l'honor de professar *in articulo mortis*, és a dir, just abans de morir o en agraïment d'un servei realitzat a la comunitat. Sobre aquest tema, la comunitat deixa molt clar que la professió de donades es produirà sempre en cas de risc de mort. Però si la donada sobreviu, la professió no tindrà conseqüències, ja que només serveix si mor després de professar. En el "*Modo y forma de professar a las donadas, en lo article de la mort*", s'estipula que "[...] *Esta professio es un favor, que vol la iltre. Comunitat concedir a las donadas, quant a la comunitat aparega be, en lo article de la mort, de manera que seguint a la mort, moran professas; pero si la mort no se segueix, quedan donades, com antes, sens quedar en ellas, ni en la comunitat, nova obligacio, en cas convalescan de la enfermedat, que apar ultima; de la manera, que ho practican altres religions; en semblants professias, concedidas, causa mortis; y de la manera, que*

⁵⁷¹ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 27 darrera.

⁵⁷² AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 60-61.

⁵⁷³ L'abat de Santes Creus, Tomàs Riera, escriu a l'abadessa de Riquer el 22 d'abril de 1797, exposant-li la inhabilitació per a qualsevol acte d'Antònia Pastor decretada pels metges que l'han tractat. El 7 de maig del mateix any, li escriu una nova carta en la que li exposa el seu suport a la resolució dels metges, ministres del monestir i de la seva comunitat, sobre el cas de la malaltia de Pastor. Fins i tot, en un capítol celebrat a Poblet, se'n parla. Li recomana que, per evitar problemes, anoti el cas al llibre de resolucions, tal com l'abadessa de Riquer feu. AMV, "*Cartes y papers tocans a dona Antonia de Pastor del sr. Abat de Santas Creus a la sra. Abadessa Riquer*".

*en Nostra religio, y en altres, se practica, concedir la absolucio plenaria in articulo mortis, que si no moran de aquella reservan dita absolucio per altre article de la mort, que esta se segueca. Per lo que venint lo cas de professar la primera, deu ser avisada, que aquella professia li concedeixen, suposada la mort seguida, y si no mor de aquella, li reservan aquella gracia per altre verdader article de la mort, y que convallescudes, quedan nomes abla obligacio de donades [...]*⁵⁷⁴.

Les encomanades eren familiars de les monges fins al quart grau de parentesc i entraven al monestir per aprendre i no per a ser religioses, tot i que alguna ho acabava sent. Estaven al càrrec de les monges i normalment, mantenien el seu estat secular. És significatiu un cas en el que l'abadessa de Riquer no admet una dona com a encomanada, malgrat les pressions que rep perquè és casada ja que les dones casades no poden restar al monestir segons les cartes de visita i la legislació vigent. El 1777, l'abadessa rep pressions per part de l'arquebisbe de Tarragona i l'abat de Santes Creus perquè admeti al monestir com a encomanada “[...] una senyora noble i titular casada, oferint grans interessos [...]”⁵⁷⁵ però l'abadessa es mantingué dins la legalitat.

La presència de criades⁵⁷⁶ i fins i tot, d'esclaves, dins els convents és una pràctica comuna i que està regulada canònicament. Tot i que aquí es fa referència a la presència d'esclaves als monestirs, no hi ha constància documental de què a Vallbona n'hi hagués.

Les criades podien entrar al monestir al servei d'una monja en concret o de la comunitat sencera i el seu número era variable segons les circumstàncies. La seva entrada estava regulada i supervisada pels decrets dels visitadors, com veurem a l'apartat de les visites. La legislació cerca un progressiu control sobre la seva vida i moralitat, pel que les criades havien de ser dones honrades i de bones costums.

A més, com podien entrar i sortir del monestir, les seves sortides també estaven regulades i havien de ser aprovades per l'abadessa.

⁵⁷⁴ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 42 darrera.

⁵⁷⁵ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 117.

⁵⁷⁶ GOMEZ GARCIA, Mª CARMEN, “Clausura y servicio doméstico en el Antiguo Régimen”, RAMOS PALOMO, MARIA DOLORES i VERA BALANZA, MARIA TERESA (eds.), *El trabajo de las mujeres. Pasado y presente. Actas del Congreso Internacional del Seminario de Estudios Interdisciplinarios de la mujer*, Málaga, Servicio de Publicaciones de la Diputación Provincial de Málaga, 1996, volum 2, pàgines 263-270. HECHT, J. JEAN, *The domestic servant in eighteenth-century England*, London, Routledge & Kegan Paul, 1980. SÁNCHEZ LORA, JOSÉ LUÍS, *Mujeres, conventos y formas de la religiosidad barroca*, Madrid, Fundación Universitaria Española, 1988, pàgines 128-129. SARASÚA, CARMEN, *Criados, nodrizas y amos. El servicio doméstico en la formación del mercado de trabajo madrileño (1758-1868)*, Madrid, Siglo XXI de España, 1994.

Les criades eren contractades per realitzar les activitats domèstiques per al manteniment del monestir: neteja, compra, cuina, confecció, rentat i planxat de la roba i, al mateix temps, per a tenir cura de les persones que vivien al monestir, tant de les monges, com de les nenes així com també de les malaltes, incapacitades o ancianes de la comunitat⁵⁷⁷.

Les criades podien treballar a les cases particulars de les monges i, en aquest cas, la seva manutenció corria a càrrec de la monja a la que serveixen. La religiosa que contractava una criada li pagava un salari, la manutenció i allotjament dins del monestir (normalment, a la casa particular de dita monja)⁵⁷⁸. Les relacions entre una monja i la seva criada podien ser fredes o afectuoses i, a vegades, les comunitats tenien cura de les criades velles o impedides. Algunes criades van restar dins la clausura a la mort de la seva senyora.

El manteniment d'un elevat nombre de criades (superior al de les monges, ja que s'estipulava per aquestes un número màxim de 30, mentre que les criades podien arribar a ser 34⁵⁷⁹) per part del monestir de Vallbona s'ha de relacionar amb el molt treball domèstic que s'havia de dur a terme però també amb la posició social de les monges del moment. Aquestes pertanyien a l'aristocràcia, que vivia preocupada pel manteniment dels símbols externs del seu rang i la seva qualitat de vida. I en la seva escala de valor, el servei domèstic tenia un paper destacat⁵⁸⁰. Per ambdós motius, les encarregades del servei domèstic al monestir de Vallbona són un factor principal de l'economia i de la vida de la comunitat.

6. Les organistes

Donada la importància del cor en la vida de la comunitat, la figura de la donada organista era molt important doncs la seva feina consistia a acompanyar la comunitat durant les hores de cor, és a dir, matines, laudes, tèrcia, sexta, nona, vespres i completes.

Les organistes eren germanes llegendes que havien d'instruir en el cant a les germanes de vel blanc i, quan no tenien treball, ajudar en les tasques domèstiques. Per tant, podien

⁵⁷⁷ SARASÚA, CARMEN, *Op. cit.*, pàgina 197.

⁵⁷⁸ GOMEZ GARCIA, Mª CARMEN, *Op. cit.*, pàgina 268. SARASÚA, CARMEN, *Op. cit.*, pàgines 216-218.

⁵⁷⁹ Carta de l'abadessa de Riquer als encarregats de la sal de Cardona, 1792. AMV, FP, sobre número 42: "Donació pels vescomtes de Cardona del tribut de la sal (1795-1819)".

⁵⁸⁰ CARRASCO MARTÍNEZ, ADOLFO, *Op. cit.*, volum 2, pàgines 271-278.

rebre la vestició i professar, però sempre com a converses. Per això, les abadeses donaven hàbits a senyores com a organistes, com per exemple, el 6 de novembre de 1726, quan l'abadessa de Cortiada el dona a Anna Maria Martí, de Barcelona, per organista del monestir de Vallbona. Com a privilegi, la comunitat li concedeix vestir hàbit blanc, però quan serà professa, serà sempre l'última de les religioses, no podrà optar a càrrecs dins del monestir ni tenir vot, tot i que ha de portar el mateix vestit que les altres religioses. Finalment, s'indica que a la seva vestició, no es cantarà a l'orgue com és habitual, si no cant pla⁵⁸¹. La mateixa abadessa donà l'hàbit, amb el consentiment de tota la comunitat, a Maria Anna Ros, filla de La Tena, també per a organista del monestir el dia 14 de novembre de 1729⁵⁸². Finalment, el 10 de setembre de 1797, se li donà l'hàbit com a organista a Lluïsa Rions i Roda⁵⁸³.

Professions d'organistes

DATA	PROFESSA	ABAT	ABADESSA	OBSERVACIONS
16-11-1730	Marianna.	Tomàs Cornado, religiós de Santes Creus	Cortiada	No té cosa per renunciar ⁵⁸⁴ .
17-11-1759	Antònia Canals i Benabarre ⁵⁸⁵ .	Josep Tarrós, monjo de Santes Creus	Cortit	
21-4-1799	Lluïsa Rions i Roda ⁵⁸⁶ .	Josep Roca, el més antic dels actuals confessors de l'orde i per comissió del vicari general, Antonio Latorre. Igual que en els casos de les professions de Maria Beneta de Castellví i Marianna de Dalmau, encarregades al monjo de Poblet Anton Mas, però sense assistència a l'altar ni gratificació ⁵⁸⁷ .		Donada organista. 30-1-1799: Ordre d'exploració.

⁵⁸¹ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 27 darrera.

⁵⁸² En el seu llibre de notes, l'abadessa estipula que “[...] per sa facultat va com les demes religioses pero en professa ni tindra vot nia de pujar al cor de les profesas [...]”. AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 6. AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 27 darrera.

⁵⁸³ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 36.

⁵⁸⁴ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 401 darrera.

⁵⁸⁵ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 402.

⁵⁸⁶ Maria Lluïsa Rions i Roda, donada organista que morí el 5 d'abril de 1827, va rebre la vestició el 2 d'abril de 1798 i la professió el 29 d'abril de 1799. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 337.

⁵⁸⁷ AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 31.

7. La mort⁵⁸⁸. Defuncions de la comunitat de Vallbona al llarg del segle XVIII

Durant la vida, la comunitat de Vallbona es preparava per una bona mort. Aquesta podia arribar de sobte o després d'una malaltia, a la que l'orde cistercenc també atorga una importància destacada, doncs dóna temps al malalt a preparar l'ànima per a la mort i també a dictar o modificar les seves darreres voluntats o testament i deixar així ben lligada la seva herència material.

Aquesta mort era millor que la imprevista, doncs el difunt no s'hauria preparat bé per a la mort i per a l'altra vida.

⁵⁸⁸ La història de la mort ha estat una temàtica privilegiada per i des de la història de les mentalitats. En la història de la mort, la historiografia francesa ha tingut un paper capdavanter gràcies als estudis de Vovelle, un dels precursors de la història de les mentalitats; Favre, Chaunu o Ariès, entre d'altres. Gràcies a aquest impuls, han aparegut algunes obres genèriques que inclouen un apartat sobre la mort i moltes obres que analitzen la mort en espais geogràfics concrets, generalment una ciutat. Les següents obres de consulta fan referència totes elles a la mort durant l'Antic Règim o, més concretament, al segle XVIII. ANTON PELAYO, JAVIER, "Morir a la Girona de la Il·lustració. La funerària canonical i les actituds dels canonges de la catedral davant la mort", ALBERCH, RAMON; ANTON, JAVIER; JIMÉNEZ, MONTSERRAT i QUER, JOSEP, *Girona a l'època de la Il·lustració*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 2001, pàgines 5-112. ARIÈS, PHILIPPE, *Essais sur l'histoire de la mort en Occident du moyen âge à nos jours*, París, Éditions du Seuil, 1975. BARRERA AYMERICH, MODEST, *La mort barroca: ritus i rendes. Les parròquies de Castelló i Borriana com a unitat de producció i vida durant l'època moderna*, Castelló, Publicacions de la Universitat Jaume I, Servei de Publicacions de la Diputació de Castelló, 1996. CHAUNU, PIERRE, *La mort à Paris. XVIe, XVIIe et XVIIIe siècles*, París, Fayard, 1978. FAVRE, ROBERT, *La mort au siècle des lumières. La mort dans la littérature et la pensée françaises au siècle des lumières*, Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 1978. FRANCO RUBIO, GLORIA A., *Cultura y mentalidad en la Edad Moderna*, Sevilla, Mergablum, 1999, pàgines 42-60. GÓMEZ NAVARRO, SOLEDAD, *Una elaboración cultural de la experiencia de morir: Córdoba y su provincia en el Antiguo Régimen*, Córdoba, Universidad de Córdoba. Servicio de Publicaciones, 1998. HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, MANUEL VICENTE, *La muerte en Canarias en el siglo XVIII: un estudio de la historia de las mentalidades*, Santa Cruz de Tenerife, Centro de la Cultura Popular Canaria, 1990. LÓPEZ MIGUEL, OLGA, "La sensibilitat religiosa davant la mort a finals del segle XVIII. El cas de Mataró", *Manuscrits. Revista d'història moderna*, 3 (1986), pàgines 175-193. LÓPEZ I MIGUEL, OLGA, *Actituds col·lectives davant la mort i discurs testamentari al Mataró del segle XVIII*, Barcelona, Rafael Dalmau, Caixa d'Estalvis Laietana Mataró, 1987. MCMANNERS, JOHN, *Death and the Enlightenment. Changing attitudes to death among christians and unbelievers in eighteenth-Century France*, Oxford, Clarendon Press, 1981. PASCUA SÁNCHEZ, MARIA JOSÉ DE LA, *Actitudes ante la muerte en el Cádiz de la primera mitad del siglo XVIII*, Cádiz, Diputación Provincial de Cádiz, 1984. PASCUA, MARIA JOSÉ DE LA, *Vivir la muerte en el Cádiz del Setecientos (1675-1801)*, Cádiz, Fundación Municipal de Cultura del Excmo. Ayuntamiento de Cádiz, 1990. PEÑAFIEL RAMÓN, ANTONIO, *Testamento y buena muerte (Un estudio de mentalidades en la Murcia del siglo XVIII)*, Murcia, Academia Alfonso X El Sabio, Comunidad Autónoma de la Región de Murcia, Caja Murcia. Obra Cultural, 1987. PEREA SIMON, EUGENI, *Església i societat a l'arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII: un estudi a través de les visites pastorals*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 2000, pàgines 283-308. REDER GADOW, MARION, *Morir en Málaga. Testamentos malagueños del siglo XVIII*, Málaga, Universidad de Málaga. Secretariado de Publicaciones y Diputación Provincial de Málaga, 1986. RIVAS ALVÁREZ, JOSÉ ANTONIO, *Miedo y piedad: testamentos sevillanos del siglo XVIII*, Sevilla, Diputación Provincial de Sevilla, 1986. SANTESMASES I OLLÉ, JOSEP, *Els arrendaments municipals del segle XVIII a Vila-Rodona. La planificació dels interessos materials i espirituals davant la mort: Testaments de Vila-Rodona, segles XVII-XIX*, Valls, Institut d'Estudis Vallencs, 1995, pàgines 85-181. VOVELLE, MICHEL, *Mourir autrefois. Attitudes collectives devant la mort aux XVIIe et XVIIIe siècles*, París, Gallimard, 1974.

Seguint la regla de Sant Benet i les disposicions posteriors, es té cura de les malalts com a mostra de caritat. La regla indica que s'ha de suportar amb paciència els malalts, no deixar-los desatesos, se'ls pot permetre menjar carn per aconseguir una més ràpida recuperació i se'ls ha de donar tot el que necessitin per a la seva major comoditat⁵⁸⁹.

A nivell general, si el malalt empitjorava, el millor consol espiritual que se li pot oferir és el viàtic, eucaristia portada fins al malalt amb tots els honors possibles; i l'extremunció, sacrament regulat des d'antic que suposa l'aplicació o unció dels olis consagrats durant la Pasqua sobre els cinc sentits corporals: ulls, orelles, nas, boca i peus del malalt. Durant l'agonia o moment previ a la mort, els capellans presents ajuden al moribund a ben morir, fet pel qual tenen l'ajuda d'abundant bibliografia preparatòria amb els *ars moriendi*⁵⁹⁰. En aquests moments, el capellà resa amb el malalt, si aquest està conscient, i l'ajuda a deixar el seu destí en mans de Déu. Quan la persona moria, se l'embolcallava amb la mortalla, se la posava en un taüt si tenia el poder econòmic suficient per a pagar-se'l, es feien els funerals, el seguici fúnebre i, finalment, se l'enterrava.

La categoria social i econòmica de la família del difunt s'evidenciava encara més amb les pompes fúnebres dispensades al difunt i amb l'àpat dels morts que segueix immediatament a la defunció així com també amb el pagament d'extres per a una millor i més complexa cerimònia funerària.

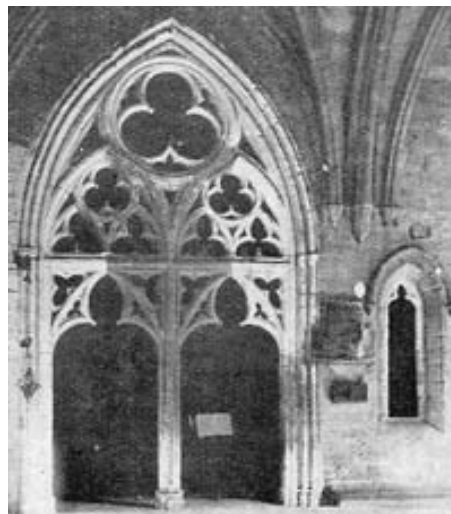
Un cop finalitzat tot el cerimonial, als vius ja només els resta encarregar les misses i els sufragis per l'ànima del difunt segons les seves possibilitats econòmiques, però sobretot tenint en compte les tres misses reglamentàries celebrades el dia de la mort, al tercer dia i al cap d'un any. Tant les misses com els sufragis, les fundacions, els aniversaris, les butlles o les obres pies, són una manera que els vius tenen de salvar l'ànima del mateix i evitar-li l'angoixa per la seva sort.

⁵⁸⁹ NÚRSIA, BENET DE, *Op. cit.*, pàgines 210-211 (Capítol XXXVI: "Els germans malalts").

⁵⁹⁰ Com ja hem indicat, la bibliografia de manuals per ajudar a *bien morir* és abundant. Per aquest motiu, remarcarem alguns títols, com a mostra dels mateixos: ANÒNIM, *El Santo Tribunal de la penitencia: instrucciones y doctrina para administrar dignamente este sacramento; con un Tratadito ó método de ayudar a bien-morir*, Madrid, Imprenta de D. J. Palacios, 1832. GAGO JOVER, FRANCISCO (ed.), *Arte de bien morir y Breve confesionario (Zaragoza, Pablo Hurus: c. 1479-1484), según el incunable de la Biblioteca del Monasterio de San Lorenzo de El Escorial*, s. l., José J. De Olañeta; Palma de Mallorca, Universitat de les Illes Balears, 1999. MOREL D'ARLEUX, ANTONIA, "Arte de bien morir en los conventos femeninos del siglo XVII", PANIAGUA, JESÚS i VIFORCOS, MARIA ISABEL (coords.), *Op. cit.*, vol. II, pàgines 91-104.

Aquestes misses servien per a garantir, en la mesura del possible, un judici generós o una curta estada al purgatori per a la persona difunta⁵⁹¹.

A Vallbona, quan una malalta estava en perill de morir, s'avisava la comunitat mitjançant el tust⁵⁹². Al cantó de la porta de la sala capitular del monestir, hi havia un petit retaule gòtic en forma de tríptic que representava l'enterrament de Jesús encastat en el mur del claustre. De la seva part inferior, sobresortien unes cadenes de ferro, amb un topall també de ferro centrat en una fusta quadrangular. Aquest aparell està fotografiat en la imatge de la dreta, on es pot veure en el seu emplaçament original. La infermera, davant la proximitat de la mort d'una germana, despenjava l'instrument i hi donava tres cops amb una maça, mentre que la sagristana tocava la campana major de la torre. Aquests tocs servien per avisar la comunitat, que es reunia a la sala capitular i en processó, anaven fins a la infermeria, a consolar la germana malalta en el seu trànsit cap a la mort, en un cerimonial molt ben estructurat. A Santa Maria de Vallbona, el cerimonial que se segueix per la defunció d'una monja de la comunitat⁵⁹³ és complex i també està molt ben estructurat⁵⁹⁴.

Fotografia del tust. Ubicat al cantó dret de la fotografia, tocant a la porta de la sala capitular, al claustre del monestir extreta de BERGADÀ I SOLÀ, FRANCESC, *El Real Monasterio cisterciense de Santa María de Vallbona de las Monjas*, Barcelona, Llibreria Francisco Puig, 1928, pàgina 40.

Les lleis de l'orde parlen de dispenses, confessió i comunió de les pacients, ritus de l'extremunció, cerimònia del viàtic, recomanació de l'ànima en l'agonia, conducció del cadàver al túmul, vela de la difunta i enterrament i debit per la difunta. Com a curiositat, afegir que durant 30 dies, la difunta té el plat parat a taula i el seu dinar es lliura als pobres. També se li fan oracions per la seva ànima i es comunica el seu traspàs a d'altres monestirs de l'orde.

⁵⁹¹ RIVAS ALVÁREZ, JOSÉ ANTONIO, *Op. cit.*, pàgina 167. ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgina 85.

⁵⁹² BERGADÀ I SOLÀ, FRANCESC, *El Real Monasterio cisterciense de Santa María de Vallbona de las Monjas*, Barcelona, Llibreria Francisco Puig, 1928, pàgina 58.

⁵⁹³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Etapas progresivas de la vida cisterciense: ensayo sobre liturgia y usos de los monasterios de monjas*, Barcelona, Balmesiana (Biblioteca Balmes), 1968, pàgines 42-47.

⁵⁹⁴ El monestir de Vallbona no era l'única institució amb un cerimonial mortuori propi ben elaborat. Anton Pelayo analitza el cerimonial que se seguia a la mort dels membres de la comunitat catedralícia de Girona. ANTON PELAYO, JAVIER, "*Op. cit.*", pàgines 55-67.

Les misses per l'ànima de la difunta també es fan en el cas que aquesta sigui encomanada, donada o criada de la comunitat monàstica. Normalment, a aquestes darreres, se'ls feien moltes menys misses per la seva ànima que a les monges.

Defuncions del personal del monestir de Vallbona ocorregudes al llarg del segle XVIII⁵⁹⁵.

DATA	DIFUNTA	MISSES
9-8-1700	Emanuela Depuig (encomanada)	
11-12-1700	Mariàngela de Maranyosa (encomanada de Lleida)	
23-3-1701	Victòria de Montserrat (presidenta major).	
24-3-1701	Maria Teresa de Borrell i d'Aguilaniu (abadessa durant 18 anys menys 12 dies, enterrada al peu de l'altar del cor de l'església de <i>Corpus Christi</i>).	
14-6-1701	Maria Roger de Llúria i de Magarola (abadessa durant 2 mesos i 4 dies, enterrada prop de la cadira abacial del cor).	
30-3-1710	Magdalena de Potau (presidenta)	
19-7-1710	Teresa d'Aleny (presidenta)	
13-1-1711	Anna Maria de Castellví (abadessa)	
14-5-1712	Caterina (de Sant Martí, portera donada)	
24-5-1712	Isabel Jordà (criada natural de l'Arboç)	
14-6-1712	Teresa Beltran (donada professa. Se li feu aquesta gràcia per la seva habilitat de tocar el baix.) ⁵⁹⁶	
30-6-1713	Anna Maria de Padellàs ⁵⁹⁷	

⁵⁹⁵ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 729-729 darrera i 731-731 darrera (defuncions de donades, criades i encomanades dels anys 1700-1761). “*Llibre dels obits de les senyores religioses professes, novícies, encomanades, donades i criades del reial monestir i convent de Vallbona, sagrat orde del Cister, en lo arquebisbat de Tarragona*”, AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 446-449 darrera (1701-1789). AMV, 4.8/2: 1716, novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 124-125 (defuncions dels anys 1718-1738). AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 21 (defuncions de criades, donades i encomanades dels anys 1768-1795). AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 21 (defuncions de religioses dels anys 1772-1799). AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 7, 30 i 80 (per les dates de 1791 a 1801). PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Les exploracions de la voluntat a Vallbona durant els segles XVII i XVIII*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978.

⁵⁹⁶ Teresa Beltran va rebre l'hàbit el 5 de maig de 1680: “[...] per a Baixonista y com es monja llega se determina Posarli lo Abit negre y li fou donat ab la forma seguent que la comunitat Acabada la misa mayor entra al Capitol la Abadessa li lleva lo Abit de secular y li posa lo de la Religio y la Comunitat fent esta funcio comença la Cantora to lo misere mei Deus y prosegui la cumunitat”. AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 27.

⁵⁹⁷ L'1 de juny de 1712, Anna Maria de Padellàs, monja de Vallbona, i el seu procurador Josep Tubau, sastre, inicien un plet contra Joan Nadal, pagès de Vallclara, perquè aquest “[...] sia condemnat en pagar y satisfer 20 pencions de un violari de 7 lliures i 10 sous cada una [...]”. En el “Compte del que se deu a Juan Ribes ciutada honrat y nott. publich de Barcelona, com a escrivà de la cort del Rim. P. Governador General de las Baronias del Real Monastir de Nostra. Senyora de Poblet [...]”, consta com a procurador de Padellàs el monjo de Poblet Josep Vega, que ho era des del 19 de novembre de 1710: “[...] Compte del que deu a dit Ribes per raho de la causa que en dita cort apertava la sra. Anna Maria de Padellàs monja

1-8-1713	Maria Teresa de Sulla	
15-7-1715	Isabel d'Areny (sotspriora)	
10-10-1715	Maria Gràcia de Melianta (encomanada)	
18-6-1718	Maria Rosa de Borràs i Carbonell	1.700 (Del testament, n'extreuen els diners per 371 misses. La despulla en mobles, plata i roba queda avaluat en 80 lliures a favor de Caterina, sa germana, que fa celebrar 350 misses per ella. El seu germà, el pare Francesc, per tot l'aixovar de llit, celebra 150 misses. I 67 misses les que hi tenien amariat. Les restants 1.140 misses del que se li devia de pensions de sa renda).
18-12-1718	Jerònima de Ribes (priora)	1.200
2-5-1721	Teresa de Potau ⁵⁹⁸	654
27-9-1721	Maria Rosa de Borrell	512
22-6-1725	Antioiga de Cortiada (sotspriora)	860
19-12-1725	Maria Teresa Lores (d'Osca. Donada, llogera, organista i professa)	319
13-10-1726	Francesca d'Areny	500
31-1-1727	Maria Sala de Seba (criada)	
27-5-1727	Maria Eusèbia de Cortit (priora)	500
21-7-1729	Isabel de Melianta (encomanada)	
9-5-1730	Magdalena de Minguella ⁵⁹⁹	500
4-6-1734	Josepa de Pimentel	580
18-8-1736	Anna Dalmau (de Miralcamp. Donada professa <i>in articulo mortis</i> ^{600,601})	

de Vallbona, instant aquella lo p. D. Joseph Vega monjo del Real Monestir de Poblet co sen pr. substituit contra Joan Nadal pages de Vallclara lo seguent. Desglossament dels comptes. Total: 14 lliures i 2 sous". AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 242 darrera. AMP, II-15/29: 1712, juny, 23. Vallclara-Vallbona. AMP, III-30/3-95 Poblet. Comptes. Anna Maria de Padellàs, 1712.

⁵⁹⁸ El 15 de novembre de 1722, l'abadessa funda un aniversari perpetu per Teresa de Potau, difunta i aconseguix que la marquesa de la Floresta, cunyada de la difunta, doni 100 lliures per dita fundació. AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 99.

⁵⁹⁹ Professà al monestir el 21 de novembre de 1695. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR J., *La baixa noblesa de la Conca de Barberà a l'edat moderna*, Montblanc, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 2005, pàgina 121.

⁶⁰⁰ Tot i ser professa *in articulo mortis*, aquesta gràcia no comportava ser una professa de ple dret: "[...] sens que la comunitat se obligas a ella, ni a las altres, a dirli los sufragis acostumats a les senyoras professas; puy sols li volgue concedir la gracia de la professia, condicionada si moria, que no de altre manera [...]". AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 447 darrera.

⁶⁰¹ L'11 de setembre de 1734, Anna Dalmau, religiosa d'obediència, funda un aniversari perpetu amb les 200 lliures que li llegà el seu pare Isidre en el seu darrer testament celebrador per les senyores, a les que se'ls donarà 2 reals i 1 a les novícies assistents, igual que als assistents de l'altar i al missa cantant, que rebran 3 reals. Anna Dalmau, religiosa d'obediència funda un aniversari per la seva ànima celebrador tots els anys des del dia de la seva mort, que es produeix el 18 d'agost de 1736. AHAT, Capsa 4, número 20.

3-2-1737	Teresa de Guiu (priora) ⁶⁰²	més de 530.
27-6-1738	Rafaela d'Aguilar (sotspriora)	500
6-11-1739	Maria de Riquer	800
2-5-1740	Hipòlita de Pons	500
27-3-1743	Manuela de Desvalls i de Vergós	500
21-8-1743	Maria Magdalena de Potau	650
18-10-1747	Magdalena d'Areny (priora)	500
27-4-1747	Manuela de Cortiada (abadessa)	822+567
4-1-1748	Caterina de Borràs (abadessa)	716
15-1-1748	Maria Teresa d'Àger (presidenta major)	672
31-1-1749	Maria de Mora i de Xammar (priora)	436
15-1-1750	Margarida d'Àger	550
6-9-1750	Petronila d'Areny (priora)	1.382
21-2-1752	Gertrudis de Borrell (priora)	768
24-3-1752	Maria Mauri (donada, professa <i>in articulis mortis</i>) ⁶⁰³	218 “y se ha donat la caritat per un aniversari” ⁶⁰⁴ .
4-11-1753	Maria de Castellví (sotspriora)	730
2-12-1753	Gertrudis de Montaner	1.127
12-7-1754	Antònia de Gomar	500
22-11-1754	Gertrudis Gallart	600
29-1-1755	Francesca de Riquer (sotspriora)	1.045
9-6-1755	Mariàngela de Minguella (presidenta major)	1.146
11-2-1756	Maria Fort (donada i portera. Professa <i>in articulis mortis</i>) ⁶⁰⁵	128 “y un aniversari la comunitat” ⁶⁰⁶ .
3-4-1758	Maria Gràcia de Sabater (priora)	860
23-4-1758	Raimunda de Gras (novícia)	
27-5-1758	Marianna Ros (organista donada)	
29-6-1760	Jerònima de Castellví (priora) ⁶⁰⁷	546

Op. cit., pàgina 90 darrera. AMV, 8.5/23: s. XVIII [Cervera]. Bonaventura Montaner i Desvalls, noble domiciliat a Cervera, encarrega diverses fundacions de misses a celebrar al monestir de Vallbona.

⁶⁰² El 15 de març de 1725, la comunitat accepta la fundació d'un aniversari per la mort de Francesc de Guiu i Escolà, germà de Teresa de Guiu i Escolà. Posteriorment, el 12 de juliol de 1727, Teresa de Guiu rep diners per a fundar un aniversari per Francesc Guiu, el seu pare. AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgines 169 i 253.

⁶⁰³ Maria havia demanat prèviament professar abans de morir: “[...] haventse proposat a la santa comunitat los desitgs te Maria Mauri de morir religiosa professa de aquest sant Monestir demaná se li concedís en lo verdader article de la mort la professía; per lo que oferia fer celebrar desde luego dos misas per la anima de cada religiosa que morirá, y destinar desde ara, y posar en ma de la sra. Abadessa tot quant te y tindrà fins a la ora de la sua mort pera que la sra. Abadessa ne dispose a sa discrecio. Ab las quals circunstancias, y de ser lo verdader article de la mort, resolgue la major part de la santa comunitat, sols en dit article, consedir la professía. Lo que fuese y trobantse present lo comissari visitador. Juny 21 de 1731 [...]”. Com es pot veure, Maria aconseguí aquesta gràcia i morir havent professat, però just abans de morir. AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 42.

⁶⁰⁴ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 448.

⁶⁰⁵ Igual que Maria Mauri, “[...] se ordena la senyora abadessa que per lo consuelo de la Taresa Cimo y Maria Fort donadas actuals del Monastir suplica y proposa a la santa comunitat vulla consedirles la profesía en lo article de la mort, ab las circunstancias expresadas de Maria Mauri, vuy dit dia 21 de 1731 [...]”. AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 42.

⁶⁰⁶ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona *Op. cit.*, pàgina 448 darrera.

22-4-1761	Maria Teresa Queraltó (encomanada natural de Lleida. Sepultada a l'església del monestir a la part de fora de la clausura).	
14-5-1761	Marianna de Potau (presidenta major)	1.159
13-6-1762	Maria Antònia de Guiu i de Ciscar	1.000
31-1-1762	Teresa Simó (donada. Professa <i>in articulis mortis</i>) ⁶⁰⁸	386
16-3-1768	Maria de Gomar	567
23-11-1768	Maria Anna de Gomar i de Cercós	
10-5-1766	Tecla de Castellví	
9-11-1767	Agnès de Cortit (abadessa)	1250
17-1-1768	Maria Solanes (donada. La troben morta a la seva habitació) ⁶⁰⁹	397 “y un aniversari” ⁶¹⁰ .
21-11-1772	Ignàsia de Moxó i Maranyosa	746
16-1-1775	Josepa de Maranyosa i de Borràs (priora)	950
16-4-1777	Maria Teresa Sepera (donada)	380 ⁶¹¹
9-7-1784	Francesca de Sagrera (priora) ⁶¹²	1.155
30-11-1784	Antònia de Sabater i de Prior (priora)	1.000
16-7-1785	Caterina de Gras	1.000
12-11-1785	Maria Rosa Eduard (criada)	
22-7-1786	Antònia de Montserrat i de Mir (priora)	1.000 ⁶¹³

⁶⁰⁷ Va morir en olor de santedat. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 289-290. Sobre la mort de monges santes, MOREL D'ARLEUX, ANTONIA, “Arte de bien morir en los conventos femeninos del siglo XVII”, PANIAGUA, JESÚS i VIFORCOS, MARIA ISABEL (coords.), *Op. cit.*, vol. II, pàgina 91.

⁶⁰⁸ Igual que Maria Mauri i Maria Fort, Teresa de Simó rebé l'honor de morir professa el 1731. AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 42.

⁶⁰⁹ La mateixa gràcia atorgada a les donades Mauri, Fort i Simó, “[...] lo mateix se concedeix a Maria Solana dia 11 de mars de 1738 [...]”.

⁶¹⁰ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 449.

⁶¹¹ La donada Sepera estableix un censal el 1775, per a fer una missa en sufragi per la seva ànima “[...] Lo dia de la gloriosa santa Teresa de Jesus cada un any per lo sacerdot que vulla dita donada, mentres visca, y despres de morta, se celebrarà per lo sacerdot que vullan ditas señoras sacristanas, ab la caritat a estas ben vistas y lo demes en utilitat de dita sacristia [...]”. AMV, 8.5/15: 1775, març, 27. Tàrrega. Creació de censal feta per Joan Camps i Viñes, pagès de la vila de Preixana, a favor de la sagristia del monestir de Vallbona, amb l'encàrrec de la fundació d'una missa a celebrar el dia de santa Teresa, en sufragi per l'ànima de Teresa Saperà.

⁶¹² Segons Piquer i Jover, a aquesta priora se li atribuï el do de la profecia i morí en olor de santedat. De les misses que se celebren pel sufragi de la seva ànima, “[...] 100 misses per lo expoli se encarregat de la quondam dona Francesca de Sagrera priora de Vallbona [...]”. A més, a Poblet, Pau Anton Mas, declara haver rebut, l'1 de novembre de 1784, l'encàrrec de celebrar 13 misses en un altar privilegiat per l'ànima de Maria Francesca Segrera, de 4 sous de caritat cadascuna. AMV, 8.5/12: 1770-1778. Vallbona. Llibreta de comptes de les distribucions de fundacions de misses, aniversaris i d'altres sufragis, començada per Maria Ignàsia de Moxó, sagristana del monestir de Vallbona. AMV. FP, Sobre número 6: “Rebuts de misses (1784-1865)”. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 311.

⁶¹³ El 30 d'agost de 1786, es produeix la “Creació de censal feta y firmada per [...] a favor de la sagristia del Real Monastir [...] y per la perpetua fundació de 5 misses resadas a caritat 6 sous quiscuna en sufragi de la Anima de la Noble Sra. Dona Antonia de Montserrat priora [...]”. AMV, 8.5/18: 1786,

Abril de 1788	Maria Àngela Duran (donada)	
17-12-1788	Josepa de Pastor i de Burgués	800
14-10-1789	Magina Sepera (donada)	118
17-4-1791	Manuela de Pedrolo i de Pastor ⁶¹⁴	300
20-5-1791	Maria Antònia de Pastor i de Burgués	450
8-4-1792	Maria Antònia de Gras i de Jordana	1.225
4-8-1795	Maria Antònia de Sagarra	1.292
8-8-1795	Eulàlia de Mir	285
21-4-1798	Josepa de Valenciano	1.000
13-5-1798	Maria de Miró	2.000
25-6-1798	Manuela de Carmona (priora)	2.000
4-1-1799	Maria de Sangenís	1.500
17-4-1799	Isabel d'Ibànyes	2.000 (1.000 les feu celebrar l'abadessa dels diners que li lliuraren; 700 les germanes de la difunta en descàrrec de l'espòli i la resta, les mateixes a sa lliure voluntat amb llicència de la prelada).
27-6-1801	Maria Rosa de Tord	
26-10-1801	Teresa Montseny (donada)	L'abadessa, amb llicència del vicari general i de la major part de la comunitat, pagà les despeses de la seva llarga i costosa malaltia. El taüt i el salari de les dues dones que l'havien assistida durant la seva malaltia, es pagà del que tenia la difunta.

agost, 30. Vallbona. Creació de censal feta per Ramon Serret i Baget, pagès de la vila de Preixana, a favor de la sagristia del monestir de Vallbona, amb l'encàrrec de la fundació de cinc misses en sufragi de l'ànima d'Antònia de Montserrat.

⁶¹⁴ Tenim constància de què al març, ja està malalta. Segurament, aquesta malaltia devia acabar amb la seva vida: "*Santas Creus, mars 19 de 91. Molt sra mia rebí la apreciada de VS y al pas que celebros mantinguda salut sento lo tropell en que se encontra per la enfermedad de la senyora Pedrolo que sempre ne he fet mal concepte. Deu li done lo que mes li convinga y a VS salut y paciència [...] BLMDVS Fra Fermin Fullola*". AMV, FP, Carpeta número 53: "Correspondència".

El Papa Benet XIV⁶¹⁵ concedeix diversos indults per les misses celebrades per les ànimes dels religiosos i religioses cistercencs. En primer lloc, el 5 d'abril de 1743 (tercer any del seu pontificat), concedí un indult apostòlic fent altars privilegiats perpetus l'altar de Maria Santíssima i el de Sant Bernat. En qualsevol dels dos, es podien celebrar misses per les ànimes dels religiosos i religioses de l'orde cistercenc i per les de tots els fidels cristians. Per cadascuna d'aquestes misses, es rebia una indulgència, encara que les celebrés un prevere secular. En segon lloc, el mateix dia, Benet XIV, concedí indulgència a totes les ànimes de religiosos i religioses de l'orde cistercenc per cada missa celebrada el dia de la seva defunció o qualsevol de Rèquiem a qualsevol altar de les esglésies cistercenques, encara que no fos privilegiat i tot i que les celebri un sacerdot de l'orde o un prevere secular⁶¹⁶.

Malgrat no ser membre de la comunitat de Vallbona, aquesta celebrava un funeral en memòria de l'abat general de Cister quan aquest moria: “*El 25 de juny de 1727 se feu la funerària al general de Cister Edmond Perrot⁶¹⁷: es a saber missa solemne en tumult, en solemnitat, los difunts no ses fet, lo motiu es per no participar-nos-ho com se deu*”. Anys més tard, el 23 de setembre de 1748, morí el general de l'orde cistercenc Andochio Pernot⁶¹⁸.

⁶¹⁵ Benet XIV era Pròsper Llorenç Lambertini (1675-1758). El seu Papat, iniciat el 1740, fou un dels més destacats de la història de l'Església a l'hora que sobresortí com a Papa il·lustrat i erudit. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 8, pàgines 56-58. DIVERSOS AUTORS, *Diccionario enciclopédico de los Papas y del Papado*, Barcelona, Herder, 2003, pàgines 43-44. PASTOR, LUDWIG, FREIHERR VON, *Historia de los Papas desde fines de la Edad Media, compuesta utilizando el Archivo Secreto Pontificio y otros muchos archivos. Historia de los Papas en la época de la monarquía absoluta*, Barcelona, Gustavo Gili, 1910-1961, volum 35.

⁶¹⁶ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 8 darrera. Un text molt semblant es pot trobar a AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. Inventari documental de l'antic arxiu monàstic de Vallbona, conegut usualment amb el nom d'*Index nou*, pàgines 340-341.

⁶¹⁷ Aquest abat de Cîteaux fou Edmond II Perrot, de Dijon. Fou abat del monestir entre 1712 i el gener de 1727. BAUDRILLART, ALFRED; DE MEYER, A. i VAN CAUWENBERGH, Ét., *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, Paris, Librairie Letouzey et Ané, 1953, volum 12, pàgina 868. BLIN, LÉON, “Dom Andoche Pernot. Abbé général de Cîteaux (1727-1748) et les marques de sa dignité”, CHAUVIN, BENOÎT (coord.), *Mélanges à la mémoire du Père Anselme Dimier*, Arbois, Benoît Chauvin, 1982-1984, volum II, pàgina 262.

⁶¹⁸ Andoche Pernot des Crots va néixer el 1675. Era fill d'Antoine, batlle i advocat de la cort i de la seva esposa Marie i germà d'un senador de Dijon. Va prendre l'hàbit el 1690 i va professar el 1692. Es va llicenciar en teologia i, el 1702, fou nomenat prior de Loroux. Es doctorà a la Sorbona el 1709 i, posteriorment, fou prior de Cîteaux, de Loroux una segona vegada i visitador de l'orde. Fou escollit abat del monestir de Cîteaux el 21 d'abril de 1727 com a successor d'Edmond Perrot i, per tant, fou abat general de l'orde des d'aquella data fins la seva mort el 14 de setembre de 1748. BAUDRILLART, ALFRED; DE MEYER, A. i VAN CAUWENBERGH, Ét., *Op. cit.*, volum 12, pàgina 868. BLIN, LÉON, “Dom Andoche Pernot. Abbé général de Cîteaux (1727-1748) et les marques de sa dignité”, CHAUVIN, BENOÎT (coord.), *Mélanges à la mémoire du Père Anselme Dimier*, Arbois, Benoît Chauvin, 1982-1984, volum II, pàgines 259-274.

I a Vallbona, “*Se li ha cantat la missa amb solemnitat; los difunts no sean dit perquè nons o an participat*”⁶¹⁹.

Finalment, volem fer esment d'un altre tema relacionat amb la mort: el testament. En els arxius que hem consultat, només ens ha estat possible de trobar un únic testament relacionat amb la comunitat monàstica de Vallbona al segle XVIII. Però aquesta darrera voluntat pertany a una encomanada, Isabel de Melianta, pel que hem de lamentar la manca de conservació de testaments i darreres voluntats de les monges ja que aquests documents ofereixen un gran estímul a l'investigador per a treballar molts temes relacionats amb la mort i amb les propietats dels difunts, presents als inventaris *post-mortem*.

Com hem indicat, la nostra cerca ens ha permès consultar el testament d'Isabel Melianta, una encomanada del monestir i l'únic testament que hem trobat d'un membre de la comunitat de Santa Maria de Vallbona, datat de 1729.

Un dels aspectes que més ens interessava eren els inventaris de les possessions de la difunta, però en el seu testament, Isabel no llega cap de les seves pertinences de manera individualitzada. De totes maneres, el seu testament ens aproxima a la realitat de les encomanades del monestir, així com ens permet veure els marmessors que s'escullen, les misses per la salvació de l'ànima i altres detalls interessants per al nostre estudi⁶²⁰.

L'estructura dels testaments és senzilla, dividint-se aquests en tres apartats bàsics. En primer lloc, el preàmbul o exposició, on consta la invocació inicial, qui és el testador i el seu estat de salut a l'hora de testar. En segon lloc, clàusules pròpiament dites, on s'esmenta l'elecció de marmessors, de sepultura, el pagament de deutes, els oficis, les misses, aniversaris i fundacions i les altres deixes que s'estableixen així com l'elecció de l'hereu. I, finalment, en tercer lloc, les conclusions, on es confirma que aquest testament és la darrera voluntat del testador; el lloc i data de la redacció de dit testament i les signatures del testador, testimonis i notari⁶²¹.

Pel que fa al testament d'Isabel de Melianta, podem indicar que segueix la pauta establerta anteriorment a la perfecció. Però també podem constatar que ens trobem davant d'un testament senzill en fórmules i en possessions, amb un ús del llenguatge molt planer i una manca d'altres advocacions, demandes d'intercessió, professions de fe i altres fórmules que caracteritzen els testaments del moment.

⁶¹⁹ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 23.

⁶²⁰ AHAT, Capsa 9, número 45. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Testaments (1700-1750), pàgines 212-213.

⁶²¹ SANTESMASES I OLLÉ, JOSEP, *Op. cit.*, pàgines 90-93.

En primer lloc, Isabel utilitza la fórmula bàsica, “*In Christi nomine Amen*”, per a iniciar aquesta la seva darrera voluntat. Segons Peñafiel, aquesta senzilla i breu clàusula inicial es va complicar amb l’al·lusió a la Mare de Déu i a d’altres advocacions i sants al llarg dels segles XVI i XVII per tornar-se a simplificar durant la centúria que estudiem⁶²².

En segon lloc, la testadora s’identifica així com també dóna a conèixer el nom dels seus pares; la ciutat de naixença; el lloc on fa testament i quin és el seu estat civil: “*Yo Isabel de Meliante et Sulla de la ciutat de Lleyda filla legitima y natural del illustre Joseph de Meliante, y Maria de Meliante y Sulla conjuges de dita ciutat de Lleyda donzella y de molt tems altra habitant retirada en lo Real Convent de monjas cistercienses de Sta. Maria de Vallbona en lo arcabysbat de Tarragona cituat*”.

En tercer lloc, Isabel de Melianta indica que la seva darrera voluntat està forçada per una llarga malaltia, pel que, en el moment de testar, es troba: “*Detinguda de indisposicio corporal, dela qual a molt tems que iach en lo llit y temo morir, estant empero en mon bon enteniment, y ferma paraula*”. L’al·lusió a l’estat de salut del testador és un requisit previ per a la realització del testament, on es consigna aquest estat de salut així com també es deixa constància de la capacitat psíquica del testador, remarcant el bon estat satisfactori de discerniment, memòria i paraula. Generalment, una greu o llarga malaltia que amenaça la vida del testador, accelera la seva voluntat de no morir intestat, pel que s’afanya a fer testament⁶²³.

Unit a l’anterior paràgraf, trobem la frase per la qual el testador ordenava la confecció del testament que contenia la seva darrera voluntat i la primera disposició d’aquest testament, que generalment és encomanar l’ànima a Déu. I, en un altre ordre de coses, la petició del perdó dels pecats per part de Déu, una constant en els testaments d’aquell segle⁶²⁴: “*volent disposar de mos bens fas y orden lo present meu ultim testament, ultima y darrera voluntat mia, y antes de todas las cosas encomano la mia anima a mon Deu y criador, qui de no res la ha criada suplicantli que per la sua bondat e infinita misericordia perdonats los seus pecats la vulle collocar en son paradís i gloria. Amen*”.

⁶²² PEÑAFIEL RAMÓN, ANTONIO, *Op. cit.*, pàgina 49.

⁶²³ BARRERA AYMERICH, MODEST, *Op. cit.*, pàgines 87-88. ANTON PELAYO, JAVIER, *Op. cit.*, pàgina 27.

⁶²⁴ PEÑAFIEL RAMÓN, ANTONIO, *Op. cit.*, pàgines 65-67.

Un cop esmentades aquestes consideracions inicials i expositives que complementen el preàmbul del document, la testadora ja estableix les clàusules dispositives de la seva darrera voluntat en uns punts més pràctics que els precedents. En primer lloc, l'elecció dels marmessors⁶²⁵. En aquest cas, el seu germà Francesc de Melianta i la seva “amiga” Mariàngela de Minguella, monja professa de Vallbona: “*Elegesch en marmessors y del present meu ultim testament executors al rt. pre. Francisco de Meliante y Sulla monjo benito claustral del convent de Sant Esteve de Banyoles del present principat de Catalunya germa meu, y a la ille. sra. Mariangela de Minguella y Aleny monja professa del demundit Real Convent de Santa Maria de Vallbona de qui sempre he fet molta confiança: Als quals junts, a cada qual de ells en deffecte o ausencia del altre dono ple poder de cumplir, y executar la presente mia testamentaria disposicio conforme baix trobaran escrit y permis ordenat*”.

El primer punt exposat fa referència al pagament de deutes, un fet que es repeteix en la majoria de testaments d'aquell segle: “*Primerament vull que tots mos debits sian pagats, y las injurias restituidas de mos bens segons que de aquells y aquella llegalitament apareixera*”. Segons Barrera, aquest punt és el darrer de les clàusules declaratòries, però en aquest cas, l'ordre intern del testament, s'ha modificat. Per a aquest autor, la importància de la satisfacció dels deutes i injúries abans de què es decideixi el destí de l'ànima del testador és signe d'un darrer acte de constricció i penediment i es produeix per la necessitat que té el testador de morir en pau⁶²⁶.

Després, Isabel escull el claustre com a espai on el seu cos ha de rebre sepultura: “*Elegesch la sepultura al meu cos fahedora si la molt ille. sra. abadessa y religioses de dit Real convent ne gustaran en lo claustro de aquell, o en aquell puesto ahont voldran ditas sras. y mos marmessors*”.

Un nou punt fa referència a la celebració de misses per la seva ànima, amb les que es pretén obtenir unes gràcies espirituals després de la mort. Isabel concreta el nombre de misses en sufragi de la seva ànima i de la seva germana Maria Gràcia, ja difunta, que vol que es celebrin.

⁶²⁵ La presència d'aquesta figura en el testament ve donada per la necessitat d'administrar un llegat o per la constitució d'una renda, amb la qual es sufragaven les despeses que comportava el trànsit de la vida a la mort. Per aquest motiu, el testador confereix caràcter legal a persones nomenades per ell, que passen a ser les encarregades de vetllar per l'administració i l'execució de la disposició dels seus béns materials i dels encàrrecs de tipus funerari i espiritual. Per aquest motiu, els marmessors es converteixen en un element imprescindible de cara a activar la part dispositiva del testament. BARRERA AYMERICH, MODEST, *Op. cit.*, pàgines 91-92.

⁶²⁶ BARRERA AYMERICH, MODEST, *Op. cit.*, pàgina 88.

Però no estableix si vol que les celebri algun capellà i en algun altar o capella del monestir en concret, només declara que ha de ser altar privilegiat: “*Item. Vull orden y mano que seguit mon obit lo mes prest que sia possible me sian ditas y celebradas per salut y repos de la mia anima, y de la de ma germana Maria Gràcia de Meliante y Sulla que tambe mori donzella en lo mateix Real convent de Vallbona, y per ma poca diligencia no feu testament, mil missas resadas, so es sinch centas per cadahun y destas las sexanta que seran dos trentenaris vull sian ditas en altar privilegiat, y ab la caritat de sis sous per qui voldria la demundita marmessora mia; y las demes ab la caritat de quatre sous alla ahont voldran y per qui voldran los demundits marmessors meus: y vull me sia fet lo enterro novena y capdeani ab lo modo y forma que disposaran dits marmessors*”. Com es pot copsar, no estableix disposicions concretes sobre la celebració del seu enterrament, només destaca les misses. Isabel tampoc funda cap deixa piadosa ni atorga almoines o donatius, entre d’altres.

El següent tema esmentat són els diferents llegats testamentaris que s’estableixen. En primer lloc, 100 lliures per al monestir: “*Item. Dexo y lego al demundit Real convent y monastir de Santa Maria de Vallbona, ahont he estat molts anys y me an fet molts favors las sras. monjas, y donadas de ell per mostra en agraiment cent lliuras moneda barcelonesa si altra cosa no demanan per respecte de averi estat y estas 100 lliuras vull li sian donadas sens falta*”.

I en segon lloc, al seu germà Josep⁶²⁷, que es farà càrrec de totes les seves possessions com a hereu universal seu que és. Segurament Josep és l’hereu de la família i, amb aquesta donació testamentària, Isabel el fa dipositari de la continuïtat familiar: “*De tots los altres empero bens meus mobles e immobles haguts y per aver vens, drets, forçes y accions mias universals, que a mi pertanyen y per avant me pertanyeran en qualsevol part del mon per qualsevols causas y rahons, fas hereu meu y a mi hereu meu universal instituesch al ille. Joseph de Meliante y Sulla⁶²⁸ mon germa habitant en la ciutat de Barcelona. A sas llibres voluntats*”.

⁶²⁷ Anteriorment, el 15 de juny de 1709, Maria Gràcia i Isabel de Melianta i de Sulla, constituïren com a procurador seu a aquest germà seu, Josep. I un cop difunta Maria Gràcia, Isabel consta ella sola en una procura a Josep el 15 de gener de 1721. Per tant, les relacions contractuals entre aquests germans són molt anteriors al testament d’Isabel. AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 2 darrera. AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 49 darrera. AHAT, Capsa 8, número 38. *Op. cit.*, pàgines 155-156 darrera.

⁶²⁸ Josep de Melianta i de Sulla era un cavaller donzell de Barcelona. BC, Dipòsit de Reserva. F. Bon. 11662: MELIANTA I DE SULLÀ, JOSEP DE, *Satisfacción legal por Ioseph de Melianta y Sullà, cavallero donzel, contra el Ilustre Señor Marqués de Alfarràs a la unica duda dada por la real sala del noble señor don Ignacio de Rius que se sigue [...]*, Barcelona, s.n., 1729 o post.

Després d'aquests breus punts dedicats al cerimonial posterior a la mort; a les misses i sufragis i a la seva herència, Isabel indica que *“Aquesta es la mia ultima voluntat la qual vull que valga y valer puga per dret de testament, o de aquella esper de ultima voluntat que millor de dret valer y tenir podra. Revocant ab lo present qualsevols altres testaments, condicilis y altres ultimas voluntats mias per mi fins lo dia present fets y fetas encara que en aquells y aquellas hi agues qualsevols paraules derogatorias, de las quals ab lo present sen agues de fer expressa mensio, com de dits testaments, condicilis y altres ultimas voluntats mias, y encara de ditas paraules de rogativas ab lo present meu panit y vull la present mia testamentaria disposicio a totas altres prevaler. La qual seguit mon obit vull sia publicada y de aquella ne sian fetas per lo notari avall escrita tantas copias, quantas demanades ne seran per aquells que hi pretendran tenir interes”*. Per tant, amb aquest testament, queden invalidats tots els anteriors.

Finalment, resta només concloure protocol·làriament el testament amb els formulismes rituals ja exposats; indicant on s'ha escrit i quan: *“Fet y firmat fonch lo present meu ultim testament en lo dit Real convent de Sta. Maria de Vallbona ciutat dins lo arcabisbat de Tarragona en lo dia 24 del mes de juni del ani de la Nativitat del senyor de 1729”*.

I un cop establerts aquests detalls, signa la testadora; els testimonis i el notari, en aquest cas, el rector de Vallbona⁶²⁹: *“Senyal de mi Isabel de Meliante y Sulla testadora predita que lo present meu ultim testament. Llo ho y firmo. Testimonis cridats y per boca propria de dita testadora pregats son los senyors Anton Llobet i Pau Torrell pagesos de la denundita vila de Vallbona del Archabisbat de Tarragona. Apud me Francisco de Torrell rectorem Vallisbone”*. Així finalitza l'únic testament de la comunitat monàstica vallbonina del que, per ara, tenim notícia. Com ja hem mostrat, Isabel encara va viure quasi un altre mes, ja que morí el dia 21 de juliol d'aquell mateix any, però, segurament aquest és el seu darrer testament.

⁶²⁹ Els rectors de parròquia, sempre que no hi hagués present un notari públic, solien realitzar funcions notariales ja que estaven capacitats en quan a coneixements i preparació i exercien com a tals amb plena capacitat jurídica, però sempre amb la supervisió posterior del bisbe o visitador apostòlic. A partir de 1736, la funció notarial dels rectors quedà reservada a l'excepcional cas de no haver-hi notari reial en el districte, segons l'ordre que transmeté el Consell Reial als bisbes. Posteriorment, el 30 de setembre de 1740, l'arquebisbe Pere de Copons, envia una carta circular des de Tarragona, on indica que *“instruments, actes, testaments i qualsevols altres escriptures rebudes per rectors i parròchs, cura de animes o sos vicaris del present principat seran vàlids [...]”* amb la que valida la figura del rector-notari. AHAT, Capsa 12, número 64. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Racional (1628-1773). PEREA SIMON, EUGENI, *Op. cit.*, pàgines 132-133.

Com hem vist, Isabel nomena com al seu hereu universal al seu germà Josep. Aquest, en morir la seva germana, s'ha de fer càrrec del compliment de les darreres voluntats d'Isabel i per aquest motiu, envia una carta a l'abadessa de Cortiada el 20 d'agost de 1729: “[...] *Havent merescut entendre per carta de VS al germa sacrista lo transit, a major vida de nostra germana Isabel (goze de Gloria) apres molts dias del fatal succes, ab expressio de haverme participat lo estat desa desgana sollicitant per ella assistencias, ab la satisfacio del pizo de 16 anys a Vo. dos doblas lo any. Suposant, que quiza perço no hauria respost, a sa carta: Suposicio verdaderament tant voluntaria, com en alguna altra ocacio, en la qual com en esta tals cartas no he vist, que a haverlo, no hauria ma inutilitat faltat ab persona del caracter de Vsa subprimint per entonzes tots sopusats, o verdaders motius, de que estich benageno, no faltantne de major entitat, quals perlo present sistema se ometeixen. Tingui, empero, si carta del p. Narcís de Olot, del qual se trobava, en lo maig, en eixa Real casa, en que sollicitava assistencias, ab la clausula de si pot fer alguna cosa per ella, veja de fero⁶³⁰, quizas perlo ben saneat, Y sigur de ma impossibilitat; Y com esperaba ocacio sigura, que sem hauria offert per remetre un poch de Ruibauber, que tambe sem demanava, Y esta may se offeri cregui no esser necessari, ni estar la cosa de ningun cuydado, como no se havia instat, ni participat mes, lo estat de la desgana, fins al Critich de la Mort, que perço No respongui a dit Pare. Empero apareixentme innegable (pues Deu es estat servit) no sols agrahiria a VS y Rl Monastir, la incessant Charitat, que axi en lo espiritual com temporal ab tanta llarguesa y temps se han servit, dispendir en una y altra demes difuntas germanas⁶³¹, en las mes criticas ocacions desa vida, y morts, si encara satisfacer per la part possible de un y altre dels expressats dispendis, lo que VS y Rl. Monastir gustaran admetrer, en son degut lloch y temps, desitjos de evitar tot amanesat extrepit, pues per semblants satisfacions lo mereixen [...] Que encara que la casa y hacienda de Llinyola estigan vui perdudas per la incuria dels temps, omisio o perdudez de ma inutilitat (Com Deu no falta, a las criaturas en lo necessaris) permetra, que dema sian reparadas, Y augmentadas pera satisfacer de ellas (sens intervencio del Judici de la Intendencia, mentres no se li degan plazos del Catastro) lo que tant just sia, com lo llegat de las 100 lliuras fet per ma difunta germana, sens aprobacio de altres motius, que lo esser llegat desa ultima voluntat restant jo ab lo ple de la mia, per la*

⁶³⁰ El subratllat d'aquest fragment, igual que el d'altres parts d'aquest text que comentem es troba al document original.

⁶³¹ Recordem que Josep tenia dues germanes encomanades a Vallbona de les que tenim constància documental: la recentment difunta Isabel i Maria Gràcia, que morí el 1715.

*part de la imposible satisfacio, ab lo innegable, perpetuo agraument que li correspon, en quant puga contribuir. Y se offanesca de la major satisfacio de VS del Comu y particular de eixa sa Real Casa, com acreditaran los lanzes, que perço se offarescan, Y mes, si meresch arribie a sas intelligencias la expressio de esta ma rendida gratitut: Esperant, uniformament deurer, a la caritativa conducta de VS, lo manar recullir en segura custodia, uns paperots vells, y privilegis de casas, que tenia [...] al resguart de las germanas [...] interin que me reparesch, a la obediencia de VS [...]*⁶³².

⁶³² AMV, 6.0/14: 1716, novembre, 30 – 1747, abril, 27. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Manuela de Cortiada i de Pujalt, amb un total de cinc lletres.

LES ABADESSES DE SANTA MARIA DE VALLBONA

1. Generalitats

1.1. La figura de l'abadessa a Vallbona

L'abadiat és el càrrec més important dins d'un monestir. L'abadessa és la superiora de la comunitat monàstica de Vallbona i, a l'igual que l'abat en un monestir masculí, té la funció de “*paterfamilias*” i atributs extraordinaris⁶³³. Com el monestir de Vallbona és autònom, l'abadessa té la categoria de superiora major i per tant, té potestat independent de jurisdicció i de domini.

Les tasques que tenen encarregades les abadesses són moltes, doncs han de vigilar el compliment dels preceptes de la regla; ocupar-se de la formació de les deixebles i del govern de les ànimes; decidir els càrrecs de confiança del monestir i ser prudents i equànimes alhora de jutjar les monges que cometin una falta, tot i que les poden castigar si ho creuen convenient.

L'abadessa posseeix una dignitat important i és la superiora en temes espirituals i temporals. També detenta jurisdicció d'ordre legislatiu i judicial. A més, té el dret de patronat⁶³⁴, i per tant, de presentació⁶³⁵, dels rectors de diverses parròquies i de beneficiats; pot permutar rectories i dóna col·lacions de les prebendes a cadascun.

Com l'abadessa té un gran poder i per evitar un abús repetit del mateix, ha de consultar els diferents afers de la comunitat amb el consell d'ancianes, amb el capítol o amb tota la comunitat. Sempre ha de comptar amb el suport de la comunitat per a decidir qüestions importants que afectin a persones o béns.

L'abadessa no ha de vetllar només pel govern espiritual del monestir, sinó també per l'administració temporal del monestir.

⁶³³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 22-30. UNIÓ DE RELIGIOSOS DE CATALUNYA, *Catalònia religiosa. Atlas històric: dels orígens als nostres dies*, Editorial Claret, Barcelona, 1991, pàgina 375.

⁶³⁴ El Patronat és un privilegi jurídic que dóna dret a la presentació del candidat a un benefici eclesiàstic. A l'Església espanyola existeix des del segle VI i es fonamentava en l'aportació econòmica que feia una persona per a una causa pia i en el compromís de protecció sobre una església particular. També l'aconseguien descendents del fundador d'una causa pia o per motius de jurisdicció territorial. CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, volum III, pàgina 39. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 42 pàgines 886-905. TERUEL GREGORIO DE TEJADA, MANUEL, *Vocabulario básico de la historia de la Iglesia*, Barcelona, Crítica, 1993, pàgines 352-373.

⁶³⁵ La presentació és l'acció i efecte de presentar un subjecte apte per a una dignitat o benefici eclesiàstic per part de qui té el dret del patronat sobre un benefici. CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Op. cit.*, volum III, pàgina 148. DIVERSOS AUTORS, *Op. cit.*, volum 47, pàgines 229-234.

La seva autoritat no li ve del capítol que l'escull sinó que li ve de Déu. Per això, l'abadessa governa el monestir de dret i amb autoritat espiritual només limitada per la regla i altres constitucions. Hem de recordar que les dones no tenen potestat per beneir, predicar o administrar sagraments i per tant, això no ho pot fer l'abadessa, malgrat el seu ampli poder. De totes maneres, en diverses festes, l'abadessa canta l'evangeli, si no hi ha mossèn com una excepció a la regla.

Segons el doctor Jaume Gassol, les religioses del monestir han de guardar obediència a l'abadessa en els assumptes materials però no pas en els aspectes espirituals⁶³⁶.

Ser abadessa del monestir de Vallbona comporta una sèrie de privilegis, inherents al càrrec. En primer lloc, té dret a una criada personal. Anteriorment, s'establia aquest privilegi en dues criades, però el 8 d'abril de 1701, la comunitat decideix rebaixar el nombre a una, així com també el sou que aquella criada rebia de 7 lliures⁶³⁷.

Maria Requesens és un dels pocs noms que coneixem de criades personals. En aquest cas, ho fou de la darrera abadessa del segle XVIII, Maria Teresa de Riquer. Fou admesa el dia 10 de gener de 1768 i el 21 de març d'aquell any, se li concedí la gràcia de vestir l'hàbit per ser la criada personal de l'abadessa. En aquest cas, les despeses ocasionades per aquesta criada les pagarà l'abadessa personalment, però quan ella mori, el monestir es farà càrrec de la criada⁶³⁸.

L'abadessa també té dret a rebre una porció del que rep el monestir en conceptes d'assentament, càrregues i altres pensions. Segons l'abadessa de Cortiada, "*Lo que done lo monestir a las abadeses*", són "*20 lliures cada anys pera llenya – de vistuari 18 lliures – blat, xexa 12 quarteres – 7 lliures per una criada – [...] - ordi 30 quarteres i oli 36 cortans – un quintar de canem o sino 10 lliures – per oli 3 lliures i 10 sous – perveles deseu selidone 9 lliures – safra mitja lliura [...]*"⁶³⁹.

⁶³⁶ AMV, 6.2/61: Segle XVIII. Anglesola. El dr. Jaume Gassol, prevere d'Anglesola, comunica a l'abadessa del monestir de Vallbona, i en resposta a una consulta seva, que les religioses del monestir només han de guardar obediència a l'abadessa en termes materials i no són obligades a obeir-la en qüestions espirituals.

⁶³⁷ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. Llibre de capítols i resolucions del monestir de Vallbona, iniciat durant l'abadiat de Magdalena d'Areny i de Toralla. Títol original: *Llibre de capítols, proposicions y resolucions de l'insigne y real convent de Nostra Senyora de Vallbona, fet lo primer dia de gener de 1663, essent abadessa dona Magdalena d'Areny i de Torralla*, pàgina 146.

⁶³⁸ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. Llibre de resolucions i notes de Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona. Títol original: *Llibre de notas de la abadessa Riquer i de dona Maria Josepa de Moxó, abadessa*, pàgina 22.

⁶³⁹ AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. Llibre de resolucions i cròniques del monestir de Vallbona, iniciat durant l'abadiat de Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Llibre y armes de la il·lustre abadessa Cortiada. Als 29 de novembre de l'any 1716*, pàgina 42.

En definitiva, “*lo que sa de partir Abadessa y monestir es lo seguent: Los tersos toca la meytat a la Abadessa y laltre meitat al convent. Si la Abadessa asenta peses de terra y li donen alguna cosa en diner dentrada, sa de partir en la Abadessa y convent, pero si es casa o carregues de llenya sols esper dita abadessa, si es blat tanbe iadetenir part lo dit monestir. Les penes que posa la sra. Abadessa son sols perella sens entrari ningu mes. Si fan composicion debolatam tant la Abadessa comlogovernado i ell no les ipotposar sens voluntat de dita Abadessa los dos so de oan partir, pero si trobo altra cosa jan atvertire aqui. Les composicions que sien en dines, la maytat pel convent i la altra meytat per lo governado. Sis capbreve que lo termini de 25 en 25 años, llevats tots gastos, seage de partir convent y Abadessa*”⁶⁴⁰.

1.2. L'elecció d'abadesses

La regla de Sant Benet defensa l'elecció de l'abat per part de tota la comunitat segons els mèrits de l'elegit: la seva saviesa, la seva moral o la seva vida, malgrat que sigui el darrer de la comunitat. L'abat haurà de passar comptes de la seva administració, pel que ha de ser docte en la llei divina i una persona de bon exemple. Sant Benet demana que sigui prudent, fins i tot en la correcció de les faltes dels germans; que sigui més estimat que temut; que faci observar la regla i que sigui tranquil, moderat, discret i previsor entre d'altres requisits reclamats pel sant⁶⁴¹.

Tot i que la regla defensa l'elecció per sufragi, hi ha diversos tipus d'elecció. De totes maneres, l'elecció d'abadessa a Vallbona es fa, generalment, per escrutini secret, és a dir, mitjançant la votació de la comunitat. Per tant, els tipus d'elecció són:

- Per aclamació, en la qual el capítol proclama una mateixa persona i per tant, ja no cal votar.
- Per escrutini secret, que és la més normal. S'exigeix la meitat més un dels vots del capítol.
- Per compromís, que es produeix quan, després de diverses eleccions sense “guanyadora”, es busquen unes compromissàries que han de votar unànimement la propera abadessa.

⁶⁴⁰ AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 46.

⁶⁴¹ NÚRSIA, BENET DE, *La regla dels monjos*, Barcelona, Fundació Bernat Metge, 1997. Text revisat, introducció, traducció i notes per Ventura Sella, pàgines 265-267 (Capítol LXIII: “L'ordenació de l'abat”).

- I, finalment, per capitulacions, quan la comunitat obligui a les candidates a comprometre's amb certes capitulacions per evitar un abús de poder per part de la nova prelada⁶⁴².

Aquesta votació es pot realitzar a la mort d'una abadessa vitalícia, com és el cas de les eleccions realitzades al monestir durant el segle XVIII. Per tant, a la mort de l'abadessa predecessora, s'obre un període de seu vacant, en el qual la priora s'encarrega d'informar l'ordinari (en aquest cas, l'arquebisbe de Tarragona) i els superiors de l'orde de la mort de l'abadessa i de la necessitat d'elecció d'una nova prelada. Però l'elecció d'una nova prelada es pot deure a la fi d'un període temporal. El sistema d'abadesses temporals, és a dir, aquelles que governen un monestir durant un període de temps, generalment un trienni o un quadrienni, i no pas des del dia de la seva elecció fins al de la seva mort, s'instaura a Vallbona a finals del segle XIX. Concretament, la primera abadessa quadriennal fou Rosa Vivó⁶⁴³ al 1874. A partir d'aquest moment, l'elecció es produeix quan l'encara abadessa, amb seu plena, informa al superior de l'orde perquè presideixi l'elecció de la nova prelada temporal⁶⁴⁴. Actualment, l'article 87 de les Constitucions per als monestirs de monges de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó (1990), ha refermat la tesi de la temporalitat de les abadesses, que s'estableix en sexennal. Però les abadesses també són constituïdes per un temps indeterminat, és a dir, mentre la seva duració en el càrrec comporti el bé de la comunitat. Amb aquesta finalitat, les abadesses poden renunciar al càrrec per malaltia, per qualsevol altre impediment, en complir 70 anys o perquè dos terços de la comunitat decideixen que ha de renunciar en la reunió que cada dotze anys s'estableix perquè la comunitat deliberi sobre la continuïtat de la prelada en el càrrec⁶⁴⁵.

L'elecció la presidia un representant o comissionat de l'abat general de Cister i, posteriorment, pel vicari general de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó.

⁶⁴² PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 24.

⁶⁴³ El 7 de novembre de 1872, morí la darrera abadessa vitalícia, Maria Isabel de Gallart i de Grau. Aleshores, restà com a priora presidenta de la comunitat Maria del Carme de Mas. El 10 d'abril de 1874, la comunitat elegí la quadriennalitat del màxim càrrec del monestir. La primera abadessa temporal del monestir, tal com ja hem indicat, fou Rosa Vivó i Figueres, nascuda a Cambrils. Vivó governà el monestir entre el 20 d'abril de 1874 i el 20 d'abril de 1878. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 369-376, 385-386 i 415.

⁶⁴⁴ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Etapas progresivas de la vida cisterciense: ensayo sobre liturgia y usos de los monasterios de monjas*, Barcelona, Balmesiana (Biblioteca Balmes), 1968, pàgines 24-25.

⁶⁴⁵ DIVERSOS AUTORS, *Textos constitucionals de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó*, volum II, pàgines 189-191 i 239.

Aquest representant podia nomenar abadessa la que tenia més vots si després d'unes quantes votacions, no s'aconseguia l'elecció canònica.

El cerimonial d'elecció d'abadessa era complex i estava molt ben estructurat. El mateix, estava basat en el Concili de Trento, que demanava a les candidates a abadessa els 40 anys d'edat i 8 de professió, advocava per l'escrutini directe, prohibia dirigir dos monestirs al mateix temps i també que s'utilitzessin els vots dels absents⁶⁴⁶. Un cop feta l'elecció, es necessitava la confirmació pel Papa o el general de Cister. Fins aleshores, no es procedia a la benedicció de la nova prelada.

Exposarem breument els passos que se seguien i remetem al lector a la bibliografia annexa en el peu de pàgina així com també a la transcripció de dues cerimònies d'elecció d'abadessa al segle XVIII que hem realitzat en el nostre estudi de l'abaciologi vallboní d'aquella centúria⁶⁴⁷:

- la instrucció preparatòria: el president de l'elecció, després de vespres, reuneix la comunitat i es llegeix la legislació sobre eleccions d'abadesses.
- l'elecció d'escrutadores: tres monges de la comunitat, que seran les tres més escollides en una votació pública, s'encarregaran de controlar el vot secret.
- la missa del Sant Esperit: en la que hi participa tota la comunitat i en la que, a part de resar-se el Glòria i el Credo, totes les electores prenen part en l'eucaristia.
- la constitució de les meses: s'estableix una mesa a la part exterior del cor, al cantó de la reixa, on s'ubiquen el president, dos testimonis eclesiàstics (que no poden ser els confessors ordinaris de la comunitat) i un notari. Una segona mesa, situada a la clausura, serà controlada per les escrutadores i per la secretària de la comunitat. Tant el notari com la secretària són presents a les meses per testimoniar i aixecar acta de tots els fets ocorreguts en l'elecció.
- els requisits de les candidates i electores: el president de l'elecció recorda les condicions que han de complir unes i altres. Per les primeres, s'estableixen 40 anys complerts i 8 de professió mentre que les segones són totes les professes.
- clausura del conclave: fins després de la missa, l'acte ha sigut públic. A partir d'aquest moment, els personatges citats són els únics que queden a l'església, mentre que es fa fora els aliens a la votació.

⁶⁴⁶ BERNHARD, JEAN; LEFEBVRE, CHARLES i RAPP, FRANCIS, *L'èpoque de la Réforme et du Concile de Trente*, Paris, Cujas, 1989, pàgines 316-317.

⁶⁴⁷ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 25-32.

- segona instrucció: amb la reixa oberta, la cantora recita el capítol 64 de la regla de Sant Benet⁶⁴⁸ i el capítol 6è. de la 25a. sessió del Concili de Trento⁶⁴⁹ com a recordatori de la normativa vigent per la qual les electores han de regir la seva votació.
- jurament dels interventors, que en aquest cas, són el notari i els testimonis.
- renúncia de l'abadessa dimissionària: aquest fet només es du a terme en el cas de les abadesses temporals, ja que, abans d'elegir una abadessa, l'anterior ha de dimitir del seu càrrec. Al segle XVIII, en ser totes les abadesses vitalícies, aquest pas s'obvia.
- publicació de les llistes, de candidates i electores.
- jurament de les electores. Aquestes juren elegir com a abadessa la monja que considerin més capacitada pel càrrec sense atendre's a pressions o estimes personals.
- escrutini secret. Com hem dit, és la forma més genèrica d'elegir abadessa. Si s'escull aquest mètode, les escrutadores juren fer bé la seva tasca; es reparteixen unes paperetes amb el nom de les elegibles a cada electora i es procedeix a l'elecció.
- col·lació de vots o recompte. Un cop feta l'elecció, les escrutadores compten els vots. El resultat es pot considerar nul si el número d'electores i el de paperetes dins l'urna és diferent, pel que s'ha de fer nou escrutini. Però si l'elecció no és

⁶⁴⁸ Malgrat que ja ho hem comentat anteriorment, volem tornar a fer esment al que diu la regla benedictina sobre l'elecció de l'abat. En el capítol 64 de la seva regla, Sant Benet exposa l'elecció de l'abat però sobretot, les característiques que ha de tenir un bon abat per a un millor govern de l'abadia. Així, recorda que el que ha de ser escollit, ho serà pels mèrits de la seva vida, la doctrina de la seva saviesa, per ser docte en la llei divina, cast, sobri, misericordiós, contrari als vicis, prudent, previsor caritatiu, perquè sabrà ser més estimat que temut i altres virtuts entre d'altres, encara que fos el darrer en l'ordre de la comunitat. NÚRSIA, BENET DE, *La regla dels monjos*, Barcelona, Fundació Bernat Metge, 1997. Text revisat, introducció, traducció i notes per Ventura Sella, pàgines 265-267 (Capítol LXVIII: "L'ordenació de l'abat").

⁶⁴⁹ Sobre l'elecció dels superiors, al capítol 6 de la 25a. i darrera sessió del Concili de Trento, s'establí, per evitar fraus, l'escrutini secret sense revelar mai el nom dels electors de cada elegible amb posterioritat a la votació. També s'impedí d'afegir els vots dels membres de la comunitat absents durant la votació i l'establiment d'un superior confirmat amb posterioritat gràcies a la seva elecció com a tal. Qualsevol d'aquestes circumstàncies, comportaria que l'elecció s'esdevingués nul·la. El capítol 7 de la mateixa sessió, estableix l'elecció d'abadesses i superiores. En aquest apartat, s'indica que les elegibles han de tenir més de 40 anys d'edat i 8 de professió monàstica, tal com ja hem remarcat anteriorment. Si al monestir, no hi ha cap dona que compleixi aquests requisits, se'n pot buscar una d'una altra abadia del mateix orde o es podrà escollir una religiosa de 30 anys d'edat i 5 anys de professió. Finalment, s'estableix que el president de l'elecció no entrarà dins la clausura monàstica, pel que rebrà els vots a través de la finestra de la reixa de la clausura. Per a la resta de temes, Trento obliga a observar les constitucions de cada orde. I en un darrer punt, es prohibeix a qualsevol superior de dirigir dos monestirs, pel que si aquesta circumstància succeeix, ha de dimitir del govern d'un dels dos cenobis. BERNHARD, JEAN; LEFEBVRE, CHARLES i RAPP, FRANCIS, *Op. cit.*, Paris, Cujas, 1989, pàgines 316-317.

nul·la, el resultat de la mateixa pot ser una victòria d'una de les elegibles, que es convertirà en abadessa o es pot produir el cas que cap aconseguixi els vots necessaris per ser proclamada abadessa. En aquest cas, s'haurà de repetir l'elecció fins que una de les elegibles aconseguixi la majoria simple necessària per a ser la nova abadessa del monestir.

- publicació de l'elecció: un cop escollida la nova abadessa, el president exposarà els resultats de l'elecció a la comunitat.
- consentiment de l'elegida: en aquell moment, la nova abadessa acceptarà el càrrec i es tornarà a obrir la sessió.
- confirmació, presa de possessió i acció de gràcies. En les darreres etapes d'una elecció abacial, la nova abadessa prendrà possessió de la cadira abacial. A més, se li lliuraran els símbols de la seva nova dignitat, com són el bàcul, el segell o les claus de totes les portes del monestir entre d'altres. Es cantarà un *Te Deum*, es produirà el jurament d'obediència de totes les monges cap a la seva nova prelada i, finalment, es beneirà a l'abadessa, com a fets més destacats d'aquest final d'elecció.

El 19 de juny de 1701, la comunitat del monestir decideix que les abadesses facin pagar les despeses ocasionades de la seva elecció i benedicció a la persona que donaran la gràcia de vestir, com toca a totes les abadesses, tal com escriu la secretària de la comunitat i futura abadessa, Manuela de Cortiada⁶⁵⁰.

1.3. La benedicció

El ritu de benedicció era un sacramental⁶⁵¹, la cerimònia del qual consistia en l'obediència escrita i pública de l'electa cap al Papa, en la benedicció que en nom d'aquest rebia del prelat que oficia, en l'acte en què se li lliuraven les ensenyes del seu càrrec, en la seva entronització en el setial del cor i en la promesa d'obediència de cadascuna de les membres de la comunitat cap a la nova abadessa.

⁶⁵⁰ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 146 darrera.

⁶⁵¹ És a dir, que comporta un jurament. Un sacramental és una cerimònia que, sense ser d'essència del sacrament, observa l'Església en la seva administració solemne i utilitza per obtenir per la seva impetració efectes principalment espirituals, imitant d'alguna manera els sacraments, com per exemple, en consagracions o benediccions. CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, volum III, pàgina 310. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 52, pàgines 1138-1143.

L'acte d'entronització era el de la presa de possessió de la seu. A Vallbona, se li lliurava el cabasset de les claus i, acompanyada de dues ancianes, obria i tancava la porta del monestir.

1.4. Els símbols de l'abadessa

Els distintius són la regla de Sant Benet (que simbolitza la missió docent del càrrec), el bàcul (autoritat i jurisdicció episcopal), l'estoló (la potestat d'ordre), la creu pectoral, el gremial i l'anell (signe de jurisdicció i expressió del desposori de l'abadessa amb l'Església) entre d'altres.

Precisament sobre l'ús de dos d'aquests símbols, el bàcul i l'estola, l'abadessa de Cortiada rep una carta del dia 3 d'octubre de 1717 del comissari Anselm Soler, abat de Santes Creus. Segons les indicacions de l'abat, l'abadessa ha d'utilitzar el bàcul i l'estola quan vesteix i professa una religiosa; els dies de Nadal i de Pasqua de Resurrecció al *Te Deum* i a l'Evangeli; tots els dies solemnes en cantar l'Evangeli; s'ha de posar l'estola els dies que digui l'Evangeli durant l'Advent i la Quaresma; també durà l'estola si està asseguda a la cadira durant el menjar dels pobres i "*Lo die de Rams al fulminar a capitol lescomonio baculo y estola, i així mateix lo dia de Sant Lambert a capitol en aquella absolució*".⁶⁵²

Llengua 45 - La crosseta i el bàcul, símbols de l'autoritat pastoral de la prelada

La crosseta i el bàcul, símbols de l'autoritat pastoral de la prelada, PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 328-329.

1.5. L'abadessa, senyora jurisdiccional

L'abadessa de Vallbona és la senyora jurisdiccional d'una Baronia, que analitzarem a fons en el capítol dedicat a la jurisdicció del monestir. Com a senyora jurisdiccional, l'abadessa ostenta el mer i mixt imperi sobre deu llocs i tres termes despoblats i té el tractament de baronessa.

⁶⁵² AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 79.

Com a tal, té el dret de nomenar els batlles i jurats dels pobles i viles de la Baronia; ostenta la plena jurisdicció civil; dicta i executa sentències; imposa i cobra impostos; arrenda terres i fa nous assentaments. A més, té uns distintius específics d'aquest seu poder, com la forca, signe extern de la jurisdicció plena, civil i criminal i la crosseta, bastó de comandament que l'abadessa usa en cerimònies civils i domèstiques i actes no pròpiament litúrgics. La crosseta és un element només existent al monestir de Vallbona⁶⁵³.

L'abadessa tenia un palau des del que despatxava els assumptes relacionats amb el monestir i amb la Baronia i des del que rebia l'homenatge dels diversos representants i dels seus vassalls, exempts dels deures militars. Al front de la cúria de la Baronia, hi ha el governador, el procurador i el batlle general. A la Procura, hi ha les oficines de la cúria i és on es recapten els fruits dels delmes i primícies.

1.6. La mort de l'abadessa

Quan una abadessa mor, igual com es fa amb les monges, es renta el cadàver i es col·loca en un túmul, vora la reixa del cor. Se li posa el bàcul dret als peus i els segells del monestir, gravats sobre negre, són adherits a les portes del temple i d'altres dependències com el parlador, la procura i el palau abacial, en senyal de dol. A més, s'avisava als batlles de la Baronia i la priora presidenta es converteix en la superiora de la comunitat. Abans d'enterrar-la, els batlles de la Baronia la criden tres vegades pel seu nom i la declaren morta quan l'abadessa difunta no respon, donant públic testimoni de la seva mort, tot aixecant acta de la mateixa. Posteriorment, es procedeix a enterrar-la, normalment a la sala capitular, a l'ala nord del claustre o al mateix cor de l'església.

2. L'abaciologi del monestir al segle XVIII

Les abadesses de Vallbona al segle XVIII, l'abadiat de les quals ara individualitzarem, són: Maria de Borrell i d'Aguilaniu (5 d'abril de 1683 - 24 de març de 1701); Maria Roger de Llúria i Magarola (10 d'abril de 1701 - 14 de juny de 1701); Anna Maria de Castellví i de Pons (30 de juny de 1701 - 13 de gener de 1711); seu

⁶⁵³ UNIÓN DE RELIGIOSOS DE CATALUNYA, *Op. cit.*, pàgina 380.

vacant (13 de gener de 1711 - 30 de novembre de 1716); Manuela de Cortiada i de Pujalt (29 de desembre de 1716 - 27 d'abril de 1747); Caterina de Borràs i Carbonell (18 de juny de 1747 - 4 de gener de 1748); Agnès de Cortit i Colomina (9 d'octubre de 1748 - 8 de novembre de 1767) i Maria Teresa de Riquer i de Sabater (13 de desembre de 1767 - 11 de gener de 1802).

Abans d'iniciar l'anàlisi de cadascun d'aquests abadiats, volem remarcar algunes generalitats relacionades amb aquestes abadesses. En primer lloc, el fet que són vitalícies i no pas temporals. És a dir, que un cop escollides, ho són fins a la mort. En segon lloc, el fet que sempre són escollides per la comunitat, sense intromissions de poders exteriors. En tercer lloc, indicarem que les abadesses vallbonines ja tenien experiència en el govern del monestir, ja que totes elles havien exercit algun càrrec previ. La majoria de les abadesses, exerciren càrrecs relacionats amb l'economia, ja que les abadesses Maria de Borrell, Maria de Llúria, Caterina de Borràs i Agnès de Cortit foren sotsbosseres o bosseres del monestir abans de ser escollides abadesses. Tenir cura de la sagristia també fou un càrrec freqüent entre els realitzats prèviament per les abadesses de Vallbona. Així foren sagristanes Maria de Borrell, Anna Maria de Castellví, Manuela de Cortiada i Maria Teresa de Riquer. El càrrec de sotspriora del monestir l'exerciren les abadesses Maria de Borrell, Maria de Llúria i Anna Maria de Castellví, que també assolí el càrrec de priora abans de ser abadessa. Per tant, l'abadessa de Castellví és l'única que ja havia assolit el segon grau en la jerarquia del monestir abans de ser abadessa. Finalment, destacarem que l'abadessa de Cortiada havia estat secretària molt abans de ser escollida abadessa mentre que l'abadessa de Riquer era, poc abans de ser elegida, presidenta de la comunitat. Per tant, totes elles exerciren càrrecs de responsabilitat i confiança abans de ser abadesses i, fins i tot, tingueren cura de més d'un càrrec al mateix temps.

En un altre punt volem analitzar l'edat que tenien en ser escollides abadesses. Totes elles foren escollides quan ja eren grans i totes elles moriren ancianes. Aquesta idea ja era presumible prèviament ja que totes tenien experiència i una carrera monàstica precedent i, per tant, no acabaven d'arribar al monestir. Coneixem l'edat exacta de cinc de les abadesses del segle XVIII en el moment de la seva defunció. Per aquest motiu, afegim aquesta edat i entre parèntesi, la nostra aproximació a l'edat que tindrien en ser escollides abadesses, ja que aquesta dada no es remarca en els textos d'època treballats.

Les abadesses Maria de Borrell i Agnès de Cortit tenien 74 anys en el moment de la seva defunció (54), mentre que Caterina de Borràs en tenia 85 (84); Maria Teresa de

Riquer 89 (54) i Manuela de Cortiada 90 (59). De dues abadesses no hem pogut trobar quants anys tenien en morir. Però oferim una aproximació realitzada a partir d'altres dades que tenim sobre les seves vides. Maria de Llúria feia uns 60 anys que havia ingressat al monestir, ja que ho feu abans de 1646, pel que fou escollida i morí amb més de 60 anys. I en relació a Anna Maria de Castellví, quasi feia 60 anys que es trobava al monestir quan fou escollida abadessa i quasi 70, quan morí. No podem saber a quina edat concreta entraren al monestir però podem aproximar-nos-hi força.

Així com en el tema de les edats i dels càrrecs previs a l'elecció, queda clara la constant d'escollir dones grans i no pas joves i sense experiència, la durada en el càrrec d'abadessa d'aquestes senyores fou variable. Des dels dos mesos que durà Maria de Llúria en el màxim càrrec d'un monestir als 34 anys i 28 dies durant els quals Maria Teresa de Riquer dirigí el monestir de Vallbona. Aquest aspecte no es pot relacionar amb el pas del segle, ja que l'abadessa de Borrell regí el destí de Vallbona durant quasi 19 anys; xifra assolida també per Agnès de Cortit; molt lluny dels quasi 30 anys i mig que estigué Manuela de Cortiada al capdavant del monestir i molt diferent dels 9 anys i mig que durà Anna Maria de Castellví i dels poc més de sis mesos que durà l'abadessa de Borràs. Per tant, al llarg de la centúria, la variabilitat de durada és gran i s'ha de relacionar amb l'edat de l'abadessa en ser escollida i en la pròpia fragilitat humana de cadascuna d'elles.

Finalment, ja que hem entrat en el tema de la mort, volem destacar que totes les abadesses del segle XVIII, foren enterrades al cor de l'església del monestir. Al llarg del temps, les abadesses de Vallbona han estat enterrades en tres espais diferents: el cor, la sala capitular i l'ala nord del claustre.

Com es pot veure, la llei que es promulgà amb una reial cèdula de Carles III el 1787 sobre el trasllat dels cementiris fora de les poblacions i el trasllat dels cadàvers als mateixos, no afectà l'elecció del cor de l'església com a lloc d'enterrament de les abadesses vallbonines. Aquest decret preveia en el seu primer punt que, amb aprovació de l'ordinari, es podrien enterrar persones de virtut o santedat a les esglésies. Per aquest motiu, les abadesses de Vallbona es seguiren enterrant al cor de l'església monàstica⁶⁵⁴.

⁶⁵⁴ Carles III (lleï del 9 de desembre de 1786 i cèdula del 3 d'abril de 1787), Libro I: *“De la santa Iglesia; sus derechos, bienes y rentas: preladados y súbditos: y patronato real”*, título III: *“De los cementerios de las iglesias: entierro y funeral de los difuntos”*, ley I: *“Restablecimiento de la disciplina de la Iglesia en el uso y construcción de cementerios, según el Ritual Romano”*, *Novísima Recopilación de las leyes de España, dividida en XII libros en que se reforma la Recopilación publicada por el señor don Felipe II en el año 1567, reimpressa últimamente en el de 1775 y se incorporan las pragmáticas, cédulas, decretos, órdenes y resoluciones reales y otras providencias no recopiladas y expedidas hasta el de 1804, mandada*

En canvi, el cementiri de la comunitat s'hagué de traslladar des del seu primitiu emplaçament a la plaça del cantó de l'església cap a un nou terreny, fet al que ja farem referència en treballar els decrets de les cartes de visita⁶⁵⁵.

Les làpides sepulcral⁶⁵⁶ de les abadesses vallbonines són el nostre darrer punt d'anàlisi general abans de començar les particularitats de cada abadiat. Les mides de les mateixes són variables, tal com veurem en l'estudi de cada cas particular. Totes elles foren cisellades i, tot i que el seu estat de conservació està deteriorat en alguns casos, podem extreure'n suficients dades per fer-ne una bona anàlisi.

Seguint la investigació d'Anton i Jiménez sobre les làpides de la Catedral de Girona⁶⁵⁷, podem indicar que la majoria de les làpides abacials del monestir al segle XVIII tenen motllures amb sanefes, algunes molt sofisticades amb elements vegetals i motius ornamentals i altres en les que el text de la làpida s'ubica en aquest marc. Totes les làpides treballades incorporen l'escut d'armes de la difunta cisellat. Segons els autors anteriors, l'evolució cronològica de les làpides blasonades mostra la presència hegemònica de l'escut en les làpides del segle XVIII.

Per tant, la seva anàlisi corrobora la nostra investigació sobre les làpides vallbonines. L'escut està ubicat a la part superior de la llosa i, a continuació, segueix l'epitafi, excepte a la llosa de Manuela de Cortiada, on el text de l'epitafi està situat al

formar por el señor don Carlos IV, Madrid, 1805, Madrid, Imp. Nacional del BOE, 1975, pàgines 18-19: "3. Se harán los cementerios fuera de las poblaciones, siempre que no hubiere dificultad invencible o grandes anchuras dentro de ellas, en sitios ventilados e inmediatos a las parroquias y distantes de las casas de los vecinos [...]".

⁶⁵⁵ L'antic cementiri del monestir es trobava ubicat a l'actual plaça de la font del cantó de l'església. Es va tapiar el que es coneixia com la "porta dels morts" i només resten com a proves d'aquella primera funció, uns sarcòfags d'època medieval encastats al mur de l'església. Piquer i Jover, indica que la plaça actual havia estat cementiri tancat de religioses i nobles mentre que Francesc Bergadà destaca que "*En el exterior del templo, o sea en la plaza del monasterio, antiguamente destinada a cementerio de servidores y donados, y posteriormente, hasta fines del siglo XVIII, a cementerio común de la población, se ven, adosadas al muro que corresponde al coro de las religiosas, cinco tumbas góticas de elegantes y bien dispuestas proporciones [...]".* BERGADÀ I SOLÀ, FRANCESC, *El Real Monasterio cisterciense de Santa María de Vallbona de las Monjas*, Barcelona, Llibreria Francisco Puig, 1928, pàgina 30. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Vallbona: guia espiritual i artística*, Comunitat Cistercenca, Santa Maria de Vallbona, 1993, pàgina 45.

⁶⁵⁶ Estudis sobre làpides sepulcral⁶⁵⁶, n'hi ha molts, però la majoria treballen làpides de l'època antiga i, màxim medieval. Al llibre d'Anton i Jiménez sobre les làpides de la catedral de Girona, es ressenyen diversos treballs de làpides, als que ens remetim per a un millor coneixement del tema. Destacarem, però, un estudi de les làpides i indrets d'enterrament de la comunitat monàstica de Cîteaux. ANTON PELAYO, JAVIER i JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT, *La memòria de pedra. Les làpides sepulcral⁶⁵⁶ del pla de la Catedral de Girona*, Girona, Diputació de Girona, 2005, pàgines 20-25. DAMONGEOT, MARIE-FRANÇOISE i PLOUVIER, MARTINE, "Cîteaux-nécropole. La "Saint-Denis bourguignonne". Tombeaux de l'églies, du cloître et du chapitre de l'abbaye", PLOUVIER, MARTINE i SAINT-DENIS, ALAIN (dirs.), *Pour une histoire monumentale de Cîteaux, 1098-1998*, Vitreux, Cîteaux, Commentarii cistercienses, Studia et documenta; Dijon, Association Bourguignonne des Sociétés Savantes, 1998, pàgines 281-307.

⁶⁵⁷ ANTON PELAYO, JAVIER i JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT, *Op. cit.*, pàgines 77-97.

marc de la mateixa, tal com ja hem dit. La presència universal de l'escut d'armes de cada família ens mostra la preeminent posició social de les nissagues vallbonines i l'orgull i el sentiment de pertinença de les abadesses a les mateixes. També es poden trobar signes relatius al seu càrrec dins del monestir, amb els símbols abacials presents a la llosa. Maria Teresa de Riquer afegeix a la mateixa símbols relacionats amb la seva patrona, Santa Teresa de Jesús.

Pel que fa a la inscripció de la llosa sepulcral, l'epitafi evoluciona d'una simple indicació de les dades bàsiques del difunt, com nom, cognoms, origen, edat i data de la mort fins a l'enumeració de càrrecs, mèrits i, fins i tot, poemes al·legòrics. En aquest punt també es pot observar una clara evolució però a la inversa del que acabem de relatar. De les set làpides sepulcral de les que disposem, les de les quatre darreres abadesses del segle XVIII són molt senzilles. A les de Manuela de Cortiada, Caterina de Borràs i Agnès de Cortit, es remarquen, com veurem en les transcripcions que dels epitafis hem realitzat al següent apartat, els noms i cognoms de les abadesses, la data en què cadascuna fou escollida abadessa i la data de la seva mort, així com també l'edat que tenien en morir. Pel que fa a Maria Teresa de Riquer, el seu epitafi encara és més simple, ja que només se'n destaquen el nom i cognoms, així com també la data de la mort i l'edat. En canvi, les tres primeres abadesses del segle XVIII tenen uns epitafis complexos i literaris. A cadascuna d'elles, es dedicà una poesia exposant les seves virtuts i la data de la seva mort. A la tomba de l'abadessa de Llúria es pot llegir l'emblema de la seva nissaga, mentre que a la d'Anna Maria de Castellví, només es remarca el cognom, mentre que el nom de l'abadessa no es cisellà. Per tant, la sobrietat i la senzillesa, conviuen amb fórmules recarregades i complexes.

Les llengües utilitzades per a dits epitafis també són diverses. Predomina el castellà, ja que en aquesta llengua estan escrits els textos de les abadesses Maria de Borrell, Maria de Llúria, Anna Maria de Castellví i Maria Teresa de Riquer. Tot i això, la data de la mort està escrit en llatí en els epitafis de les abadesses de Borrell i de Castellví. I en llatí, també consten les inicials d'unes abreviatures, A.E.R.I.P.⁶⁵⁸, al final de l'epitafi de l'abadessa de Riquer. En canvi, l'epitafi de l'abadessa de Cortiada està escrit íntegrament en llatí mentre que els de les abadesses de Borràs i de Cortit, s'escrigueren en català.

⁶⁵⁸ Aquestes inicials són les abreviatures de les paraules llatines *Anima Eius Requiescat In Pace*, que signifiquen “que la seva ànima descansi en pau”. ANTON PELAYO, JAVIER i JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT, *Op. cit.*, pàgina 94.

2.1. Maria de Borrell i d'Aguilaniu (5 d'abril de 1683 - 24 de març de 1701)⁶⁵⁹

2.1.1. La seva vida familiar

L'abadessa de Borrell era originària del Pallars Jussà.

2.1.2. Càrrecs anteriors a l'abadiat

Abans de ser abadessa, exercí els càrrecs de sagristana, bossera⁶⁶⁰ i sotspiora.

2.1.3. L'elecció com abadessa i el seu abadiat

A la mort de l'abadessa Magdalena d'Areny i de Toralla, ocorreguda el 19 de març de 1683, la priora Clemència de Sulla avisà al prelat de Poblet de la defunció perquè viatgés a Vallbona per presidir l'elecció de la nova abadessa⁶⁶¹.

Maria de Borrell fou elegida abadessa el 5 d'abril de 1683 al primer escrutini⁶⁶², presidint la seva elecció l'abat de Poblet Vicente Prada⁶⁶³.

L'*Aransele*⁶⁶⁴ remarca que “*esta senyora abadessa feu lo altar de la Cena, ques troba dins lo chor de est reial monestir*”⁶⁶⁵.

⁶⁵⁹ CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, volum I, pàgina 342. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 9, pàgines 198-199. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 253-264.

⁶⁶⁰ AMV, *Llibre i comptes de recibo i gasto del Real Convent de Vallbona, 17 de març de 1673, sent bossera la senyora Maria de Borrell i d'Aguilaniu*.

⁶⁶¹ AMV, 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. Manuscrit miscel·lani que recull nombroses dades històriques del monestir de Vallbona i de la seva jurisdicció, des del segle XII, començat a redactar per voluntat de l'abadessa Leòcadia de Ricart, i que es coneix usualment amb el nom de “*L'Aransele*”. Títol original: “*Lo aranzel i numero de les Abadeses ha tingudes la Insigne y Real casa de Nostra Senyora de Vallbona desde son principi que fou en lo ani de 1173 fins al que ara correm que es lo de 1633, ani descorregut 460 de sa fundació fins al dia present*”. Dins el manuscrit s'hi troba el “*Llibre de notas i resulacions del Reial Monestir que comensan en lo any 1173*”, pàgines 15 darrera-16 darrera.

⁶⁶² SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual. Primera història de Vallbona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002, pàgina 232.

⁶⁶³ SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Op. cit.*, pàgina 123.

⁶⁶⁴ El títol original del document és “*Lo Aranzel i numero de les abadeses ha tingudes la Insigne y Real Cassa de Nostra Senyora de Vallbona desde son Principi que fou en lo ani de -1173- fins Al que hara*”

El més destacat del seu abadiat és l'enfrontament amb l'abat Virgili de Poblet⁶⁶⁶ en el que es coneix com a “plet de la paternitat”, continuat pel successor de Virgili en el càrrec, l'abat Albert⁶⁶⁷. Aquest s'encetà quan Virgili va pretendre tenir la paternitat i jurisdicció immediates sobre Vallbona, fet contra el que l'abadessa Borrell al·legà la seva dependència directa de l'abat general de Cister. Aquesta divergència és la causant del plet: “Hallandose recusado por sospechoso el abad por parte de la abadesa y religiosas [...] Pues habiendo pretendido el abad la superioridad en el monasterio de Vallbona, por ser este filiacion del de Poblet, y assi como ordinario, que lo contrario la abadessa y religiosas de su sequito de esta inmediatamente sujetas al general de su orden, y que assi no como ordinario podia visitarlas el abad sino como a delegado en fuerza de la comission tenia del general [...]”⁶⁶⁸.

correm que es lo de -1633- an descorregut -460- de sa fundasio fins Al dia Present”. Fou obra de l'abadessa Leocàdia de Ricart i de Cardona (1631-1657). Està compilat dins el “Llibre de notes i resulacios del Real Monestir que comensan en lo any 1173”, dedicat a “En nom de Nostre Senior Deu Jesu Christ i de la humil Verge Maria mare sua seniora nostra i de Nostre Pare Sant Benet i de Nostre Pare sant Bernat i de tots los sants i santes del Paradis. Amen. [...]”. En ell, es pot trobar “La vida hi miracles del sant hermita Ramon Vall Bona hi Anglada per sobre nom [...]”, el “Testament i donasio feta per lo sant hermita Ramon Vall Bona”, “Lo Aransel [...]” i finalment, actes tocants als pobles sota la jurisdicció vallbonina o on cobren rendes, privilegis reials o papals entre d'altres documents atesorats en aquest llibre. AMV, 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. *Op. cit.* PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 237-242.

⁶⁶⁵ AMV, 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 16. SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Op. cit.*, pàgina 123.

⁶⁶⁶ Pere Virgili fou l'abat de Poblet que endegà el plet contra Vallbona. Tots els historiadors posteriors de Poblet, han destacat la seva obcecació i la multitud de conseqüències negatives que el plet tingué per al monestir. Per a Toda, tot el que feu l'abat de Poblet fou nul i “[...] volgué sa mala estrella portar-lo a entaular amb les monges de Vallbona la qüestió més sorollosa, i el plet més costós que potser tingué mai el monestir”. Finestres critica uns anys estèrils que es malaguanyaren per culpa d'un plet en el que Virgili s'enfrontà al propi general de l'orde. Per ell, fou un plet “impertinent” i gens profitós, que demostrà la curta intel·ligència dels administradors de Poblet i que suposà un notable descens de les seves rendes. Virgili era fill d'Ardenyà i professà cap a 1668. Va ser bossar durant 8 anys (1680-1688); prior de Sant Vicenç i oïdor de comptes de la Diputació de València. Durant el seu abadiat (1688-1692) es transformà en biblioteca l'antic magatzem de gra, es reedificà la granja de Barbens, es reformà el castell de l'Albagés i el molí d'oli de Verdú i es va reorganitzar l'explotació de terres. FINESTRES I DE MONSALVO, JAUME, *Historia de el Real Monasterio de Poblet: ilustrada con disertaciones curiosas sobre la antigüedad de su fundacion, catalogo de abades y memorias chronologicas de sus gobiernos, con las de Papas, Reyes y Abades generales de Cister tocantes a Poblet, dividida en quatro libros*, Tarragona, Josep Barber, 1765, volum V, pàgines 141-142. ALTISENT, AGUSTÍ, *Història de Poblet*, Tarragona, Abadia de Poblet, 1974, pàgines 508-512, 519-520 i 530. GONZALVO, GENER i MASOLIVER, ALEXANDRE (estudi introductor), TODA I GÜELL, EDUARD, *La davallada de Poblet: Poblet als segles XVII i XVIII*, Poblet, Abadia de Poblet, 1997, pàgines 181-190.

⁶⁶⁷ Pere Albert fou, segons Toda, un “pobre abat”. Nascut a Lleida, va professar el 1666, fou bossar (1676-1680), definidor per Catalunya (1693) i abat de Poblet (1692-1696). Continua el plet amb Vallbona i li tocà pagar les despeses ocasionades pel mateix. Per a Toda, aquests dos abats foren els responsables de la desfeta de la comunitat i d'una completa desorganització del monestir al temps que acabaren d'arruïnar-lo. ALTISENT, AGUSTÍ, *Op. cit.*, pàgines 511-512. GONZALVO, GENER i MASOLIVER, ALEXANDRE (estudi introductor), TODA I GÜELL, EDUARD, *Op. cit.*, pàgines 181-190.

⁶⁶⁸ AMP, III-16/4-2: 1692. Poblet i Vallbona. Visita de l'abat de Poblet a Vallbona refusada per l'abadessa.

Vallbona ja havia tingut problemes amb les visites al monestir, segons Toda⁶⁶⁹. Aquest autor, indica que el 1633, el monestir femení rebé la visita de l'abat de Poblet, Quílez⁶⁷⁰, que volia aconseguir la inclusió de Vallbona a la Congregació. Però aquest monestir defensà la seva independència de la Congregació i la seva submissió a l'abat general de l'orde. Finalment, constituïda la unió congregacional sense els monestirs femenins, Vallbona no rebé cap més visita fins aquesta que comentem del pare Virgili. L'únic punt que escapa la nostra comprensió és aquesta negació a la inclusió de Vallbona a la Congregació, una idea repetida en diversos llibres que hem treballat, però que no té sentit, ja que Vallbona quedà inserida dins d'aquesta unió de monestirs, tal com hem demostrat. El monestir de Vallbona mantindrà la seva dependència de l'abat general de Cîteaux, però resta inclòs en el llistat de monestirs que contribueixen econòmicament a la Congregació i és visitat pels vicaris generals de la mateixa.

El 29 de setembre de 1691, sent abadessa Maria de Borrell, bossera Maria Roger de Llúria i sotspriora Anna de Castellví, el monestir no accepta la visita de Pere Virgili, abat de Poblet, pel que aquests tres monges foren excomunicades (i absoltes posteriorment per la Cúria romana). Com es pot veure, les tres grans defensores del monestir de Vallbona durant aquest plet, regiren els destins del mateix, ja que Maria de Llúria i Anna Maria de Castellví foren les següents abadesses de Vallbona, com tot seguit veurem⁶⁷¹. Però l'inici d'aquest plet, que inclou una visita de l'abat Virgili amb el sometent al monestir de Vallbona, va suposar la divisió de la comunitat. Per aquest motiu, en ser excomunicades les tres monges anteriors, la direcció del monestir recaigué en Isabel d'Areny, una de les 9 monges dissidents que seguien la priora Sullà. En canvi, restaren 15 monges favorables a l'abadessa i a les seves gestions. Per tant, la majoria de la comunitat es situà al cantó de la seva prelada i en contra de Poblet, però el seu marge de maniobres era just, sobretot en el moment de les excomunicacions.

⁶⁶⁹ GONZALVO, GENER i MASOLIVER, ALEXANDRE (estudi introductori), TODA I GÜELL, EDUARD, *Op. cit.*, pàgines 181-182. TODA, EDUARD, "Lo procés de Vallbona", TODA, EDUARD, *Estudis pobletans*, Tarragona, Reial Societat Arqueològica, 1925, pàgines 41-66.

⁶⁷⁰ L'abat Domènec Quílez era aragonès. Fou abat de Poblet entre 1628 i 1632. Fou el primer en enfrontar-se a diversos decrets de la Congregació, com l'intent d'aquesta d'establir com a col·legi oficial dels monestirs de la Congregació a Osca, mentre que els monjos de Poblet estudiaven a Lleida, fet que aconseguí mantenir. Aquest abat reprengué el costum de menjar al refetoret els dies que eren de carn i regularitzà l'economia de la casa, tot i que el monestir patia una situació econòmica precària en els seus dominis senyoriais. ALTISENT, AGUSTÍ, *Op. cit.*, pàgines 498-499.

⁶⁷¹ Toda defensa en tot moment l'actuació de les dames de Vallbona en aquest plet. Així indica que per a Vallbona "[...] figuren noms il·lustres de senyores de noble raça, resistint els atemptats de què volien fer-les víctimes [...]". Aquest autor també ressalta el fet que les tres excomunicades del pare Virgili "[...] foren cridades a regir los destins de la santa casa, per la justícia de Déu, que tant va desconéixer l'abat de Poblet [...]". GONZALVO, GENER i MASOLIVER, ALEXANDRE (estudi introductori), TODA I GÜELL, EDUARD, *Op. cit.*, pàgines 182-183 i 189.

La Cúria els atorga un termini de sis mesos per presentar les causes de la no-acceptació de la visita a dit organisme i com no ho fan, se'ls reclama que ho facin. Per aquest motiu, l'abat pren possessió del seu dret de visita el 26 de gener de 1692, perquè la justícia eclesiàstica ha votat a favor seu. Per això, l'abadessa reclama la justícia reial.

El 29 de març de 1692, l'abat de Poblet defensa la seva actuació i adverteix de les possibles censures a les que no permeten la seva visita al monestir: “[...] *mogut sols del zel paternal y pera cumplir unicament a la obligacio de verdader pastor y pare de dit real monestir peraque no sia culpable en lo tribunal del Señor de que no ha mirat ab lo degut cuidado per la salut espiritual de VS y demes que com a pare y llegendim superior te encomanadas, adverteix y amonesta ha VS a dona Maria Roger de Lluria y a dona Anna de Castellvi que miren per sas consciencias y que no vullan embarassar en las penas tant gravissimas com de si aportan las censuras ecclesiasticas y santament que no vullan perturbar ab scrupols las consientias de las demes religiosas que han de regoneixer ha VS per mare [...] que may ha tingut altre fi, sino es mirar per la conservacio y augment del estat regular [...]*”⁶⁷².

El 16 de maig, el monestir de Vallbona envia al·legacions a la Reial Audiència, reclamant la seva subjecció immediata al general de l'orde i negant-se a acceptar la visita de l'actual abat de Poblet, tot i que no tindran problemes per acceptar les dels abats posteriors, pel que demanen a sa Majestat que “*no se execute la refferida visita asta que este hecha la nueva eleccion del abad de Poblet [...] que ha de ser en el mes proximo de setiembre [...]*”⁶⁷³. Per contra, l'abat de Poblet reclama el 21 de juny d'aquell any la llicència del rei per visitar Vallbona, al·legant que va obtenir una sentència favorable de la Rota⁶⁷⁴ el maig de 1691⁶⁷⁵.

⁶⁷² AMP, III-16/4-1: 1692. *Op. cit.*

⁶⁷³ AMP, III-16/4-2: 1692. *Op. cit.*

⁶⁷⁴ La Sacra Romana Rota era un tribunal ordinari instituït a la Santa Seu com a tribunal d'apel·lació de sentències en segona i ulterior instància de qualsevol altre tribunal eclesiàstic. Només es converteix en un tribunal de primera instància per les causes reservades a la Santa Seu o per manament papal. Aquest tribunal s'inicià al s. XII amb jurisdicció universal i amb la base legislativa del dret romà i del canònic. Els seus membres, de nombre variable, reberen el nom de “capellans del Papa” perquè tenien el poder d'instruir causes i jutjar en nom del Papa, que després confirmava la seva sentència. La seva jurisdicció no era considerada ni ordinària en sentit absolut ni perpètua ja que a la mort del Pontífex es renovaven els càrrecs. El Papa Joan XXII dotà a aquest tribunal d'una normativa i una organització col·legial que ja perdurà. Les competències del Tribunal de la Rota eren diverses, tant civils com eclesiàstiques i fins i tot, de dret públic i la seva influència en la jurisprudència fou molt destacada. Al segle XVI, sorgeixen una sèrie de tribunals civils anomenats Rota a diverses parts d'Itàlia nascuts sota l'ombra d'aquest primer tribunal que hem mencionat però instituïts majoritàriament pels poders civils, amb una jurisdicció territorial i unes competències també limitades. Finalment, amb aquest mateix nom es coneix un tribunal creat a Madrid a finals del 1500, per a causes especials de la nunciatura apostòlica espanyola. Oficialment, però, no s'erigí fins el breu *Administrandae iustitiae zelus* de Climent XIV del 26 de març de 1771 i amb el decret reial del 26 d'octubre de 1773. Aquest tribunal de la Rota estava format per set

En resposta a aquests reclams per part dels dos monestirs en litigi, el duc de Medina Sidonia⁶⁷⁶ envia una carta l'1 d'agost de 1692 al consell i al rei exposant l'evolució del plet, les demandes d'ambdós litigants i una resolució per part del rei: "*Señores: en respuesta de 16 de mayo de este año se sirvio VMagestad de mandar decirme que con otro de 15 de marzo antecedente me lordeno VMagestad que escusase haver el ynforme que seme pidio conesta Real Audiencia en primero de mayo 1691; sobre lo que represento a VMagestad y suplico el Abad del Real Combento de Nuestra Señora de Poblet acerca los pleytos que tiene con la Abadesa del Monasterio de Valbona, respecto de que ya no era necesario por ocasion de haver obtenido en ellos el Abad sentencia en favor en la Rota Romana; encargandome VMagestad juntamente que en quanto a la asistencia, que solicitava para su execución y visitar el combento de Valbona que es de horden que en casso que fuesse menester se ejecutase lo que fueses de justicia; que despues en carta del Exco. don Joseph de Haro de 26 de abril, me mando VMagestad avisase el motivo que havia dicho para no haverse dado cumplimiento al citado despacho, y que no haviendo les diese la providencia que juzgase necesaria a su execucion, y que despues por parte de la Abadesa y Religiosas de dicho combento, de Balbona, se dio a VMagestad el memorial de que se me remitio copia, definiendo como siempre han estado sugetas inmediatamente al General de su horden, pero que sin embargo no quieren eximirse de que las visite el Abad de Poblet, como no sea el actual de quien refieren las causas que tienen para darle por sospechoso; suplicando a VMagestad sea servido de mandarme de la providencia que combenga paraque no se execute la referida visita hasta que este hecha la nueva eleccion de Abad de Poblet, que ha de ser en el proximo mes de septiembre con cuyo motivo se sirva VMagestad de hordenarme que con noticia de esta nueva ynstancia y de los antecedentes deeste negocio, diga a VMagestad el estado que tiene y la providencia*

judges que tractaven causes en segona i tercera instància. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Cattolica*, Ciutat del Vaticà, Ente per l'Enciclopedia Cattolica e per il Libro Catolico, Florència, Casa Editorial G. C. Sansoni, 1954, volum X, pàgines 1393-1397. DIVERSOS AUTORS, *Op. cit.*, volum XII, pàgines 502-507. TERUEL GREGORIO DE TEJADA, MANUEL, *Op. cit.*, pàgines 432-433.

⁶⁷⁵ *Ídem.*

⁶⁷⁶ La família de Guzmán, una de les branques de la qual ostenta el ducat de Medina Sidonia, és un dels llinatges més il·lustres i antics d'Espanya. A finals del segle XVII, el duc de Medina Sidonia és Juan Clarós de Guzmán el Bueno y Fernández de Córdova, també comte de Niebla i marquès de Cazaza, "caballerizo" de Ferran IV, "alcaide" del Buen Retiro i cavaller del Toisó d'Or, entre d'altres. Va néixer el 1642 i es va casar primer amb Antònia Pimentel, filla del duc de Benavent i, després, amb Maria Sinforosa de Guzmán i Vélez Guevara, marquesa de Toral i duquesa de Medina de las Torres i de Sanlúcar la Mayor. El duc de Medina Sidonia biografiat va morir el 1713 i el seu successor fou el seu fill Manuel, fill de la seva primera esposa. GARCÍA CARRAFFA, ALBERTO i ARTURO, *Enciclopedia heráldica y genealógica hispano-americana. Diccionario heráldico y genealógico de apellidos españoles y americanos*, Madrid, Imprenta de Antonio Marzo, 1936, volum 40, pàgines 146-191.

*dada; y no habiendo aplicado alguna ynforme lo que se ofreciere; y en su execucion le pedi a la Real Audiencia que juntase las tres salas me ha hecho el que adjunto remito a las Reales manos de VMagestad paraque en vista de su contenido [...] se sirva VM de mandar lo que mas combenga [...]*⁶⁷⁷.

El mateix dia, Medina Sidonia envia una altra carta relacionada amb l'informe anterior a José d'Haro i Lara. En ella, Medina Sidonia indica que: “[...] remito a VS la inclusiva carta con el informe, que acompaña tocante ala dependencia, entre el Abad, de Poblet, y la Abadesa, del Convento de Religiosas, de Balvona; con que en respuesta de la de VS de 21 de junio en que de acuerdo del conssejo [...] se aguardava dicho informe, no seme ofrece que añadir sino que VS se servira de dar quenta a SMagestad y ami aviso de su rezivo [...]”⁶⁷⁸.

En una altra carta datada del mes d'agost de 1692 s'indica que el duc de Medina Sidonia “[...] Remite un despacho para su Magestad acompañando un informe de la Real Audiencia sobre las pretensiones entre el Abad de Poblet y la Abadesa de Valbona acerca de la visita deste monasterio. Y despues de referir todo lo que ha pasado en esta materia, es de sentir que tiene inconveniente el concederse por aora la asistencia que pide el Abad para la execucion de la visita assi personalmente como por via de subdelegacion como lo intenta”⁶⁷⁹.

Uns anys més tard, concretament el 25 de setembre de 1695, Pere de Potau⁶⁸⁰ i Onofre Delfauz⁶⁸¹, envien una carta a l'administrador de Vallbona, tot exposant la possibilitat de presentar una quarta instància, la necessitat de trametre els diners i el possible resultat de la votació⁶⁸². Finalment, després d'un llarg i costós litigi, Vallbona sortí guanyant del mateix, ja que a Roma es declarà que la paternitat relativa al monestir la tenia l'abat general de Cîteaux i no l'abat de Poblet en tres sentències diferents⁶⁸³.

⁶⁷⁷ ACA, CONSELL D'ARAGÓ. Lligall 0643, núm. 050: *Op. cit.*, número 50-2.

⁶⁷⁸ ACA, CONSELL D'ARAGÓ. Lligall 0643, núm. 050: *Op. cit.*, número 50-1 davant.

⁶⁷⁹ ACA, CONSELL D'ARAGÓ. Lligall 0643, núm. 050: *Op. cit.*, número 50-1 darrera.

⁶⁸⁰ Pere de Potau i Oller era jurista i en aquest plet, l'advocat de Vallbona. Fou el gestor preeminent del plet de la paternitat per part del monestir. Tenia família a Vallbona, una germana, una neboda i una cosina. A més, el seu germà Cristòfor, membre del consell Suprem de Catalunya, magistrat de l'Audiència i professor a la universitat, va col·laborar amb Pere per una sentència favorable al monestir. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 262, 264 i 275.

⁶⁸¹ Onofre Delfauz era el procurador de Vallbona que residia a Roma durant el plet de la paternitat. A més, era catedràtic de l'Estudi General de Lleida i canonista famós. En aquest plet, treballà a les ordres de Pere de Potau i Oller. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 262, 264 i 275.

⁶⁸² AMP, III-16/4-4: 1692. Poblet i Vallbona. *Op. cit.*

⁶⁸³ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. Inventari documental de l'antic arxiu monàstic de Vallbona, començat a redactar per Marià de Boneu, durant el període de seu vacant i de priorat de

Delfauz, des de Roma, fa relació a l'abadessa de Borrell en aquesta carta de l'11 d'agost de 1697 dels costos que ha suposat el plet de la paternitat, per acabar annexant una nota on indica que l'abat general de Cîteaux ha decidit nomenar comissari delegat seu l'abat de Santes Creus: “[...] *Despues de siglos que no he visto carta de VS, ni de otra persona por su dependensia, recibo por esta Posta dos suyas de 20 junio y de 5 julio que content mucho de la salud de VS que entera conserve el Sr. para siglos, y mas que atonito de la pena en que desde noviembre a querido VS vivir voluntaria sin avisarme, teniendome al mismo tiempo en otra tanto mayor por verme sin carta alguna de ahi ni menos respuesta del amo. dn. Pedro (cuya perdida me passa el Alma, y con sentimiento que igual no provee; tengale Dios en el Cielo), como enteramente avise a 5 de mayo a la señora Theresa de Aleny, que serviendo VS, no habria recibido por la confusion de toda la Patria, Y por si se huviesse perdido la Carta, repito: que avisando siempre al dicho amo de quanto passava le dixee que la Parte renunció al Pleyto y asi no hay mas que hablar del, y por que lo hizo con Procura General de Poblet le hisimos obligar a repetirlo con poder Iglesial con data de 25 setiembre 96, que despues de tiempo vino pero con una clausula que contrariaba al intento y con ella repitio la renuncia prometiendome enviar por otra sin aquella clausula, y en dicha ocasion y instancia envio a Poblet la Lista que le dimos de las costas que deven rehaserse y llega a 744 ½ seudos romanos y demas 250 mas para autor de ahi enviados (que dudo se bonifiquen, pues solo tengo un recibo de ahi de 5 doblas, no obstante años son que inste los demas), quan suma pagando aca es en seudos romanos que tres hazen dobla, y pagando ahi ha de ser en otras tantas medias dobles, que es un tercio mas: No obstante la tardanza de dicha segunda special Procura y el pagamento puntual de cartas que tambien assiguro el Agente Contrario, no despache como pude el mandato para aquellos que ha de costar unas 80 doblas de oro, que pretendiera no restituir la Parte pues de antes renunció al Pleyto obligandose a la refaccion de Cartas, por el qual unicamente he diferido aunque no tenga bastante dinero para dicho despacho, pues el que recibi queda en jueces, notarios y abogados, Y por esso y conclusion de cuentas que necessita mi quietud de animo pedi a la sra. Aleny una simple nota o copia de los recibos que VS tiene y conserva del sr. Rosiner, que son de quanto dinero he recibo yo; Y asi spero que no desmeresere de VS almenos esse favor. No obstante lo sobredicho quisse arriesgar el gasto del mandato con motivo de la insuficiencia de la primera*

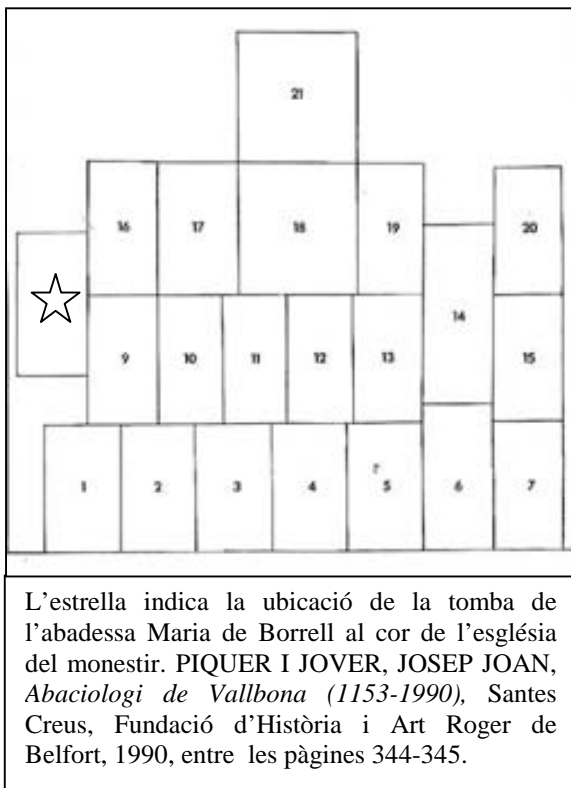
Jerònima de Ribes. Es coneix usualment amb el nom d'Índex Vell. Títol original: *Llibre major repertori i haepilago de tot lo que conté lo real archiv de Nostra Senyora de Vallbona. 1713. Seu vacant, pàgina 13.*

Procura, Y stando en esso vino la segunda Procura que nos basta para el intento hecha a 19 de mayo 97. Y demas por esta misma ultima Posta seriven al sobredicho Agente que luego le remitira dinero para pagarala; Spero oy no tanto por esso, quanto por vacar la Rota hasta octubre, Y si para entonces no habra pagado Poblet ahi, o aca, despachare dicho mandato si VS no me lo reprueba [...] Olvidavame de que me vino la Delegacion del Rmo. Cisterciense en persona del Sr. Abad de Santas Cruces, con poder de subdelegar en caso de impedimentas, para su total jurisdiccion en los monasterios de Valldonzella y el de Gerona, que tiempos son me insto el amo. Don Pedro [...]”⁶⁸⁴.

A la segona carta a l'abadessa, datada del 30 de novembre de 1697, Delfauz repeteix temàtica, tractant la delegació que l'abat general de Cister atorgà a l'abat de Santes Creus, fet que suposà la fi del plet i les despeses que ha suposat el mateix: “[...] Siendo inponderable el gusto de todos, como comun el interes de la efectuacion de la tan deseada Paz universal, con indecible jubilo me doy de esta reciprosos parabienes con VS, que sin duda seran mas apresiados por llegar en Navidades del Autor de aquella; a quien mi fina cordialidad suplica, que sea servido de permitir las a VS colmadas de todo possible consuelo y felicidad, como tambien a todo esse tan santo como noble comun, y con spesialidad a mis sras. Aleny y Potau [...] fue la ultima de VS de 4 de setiembre que me llevo suelta por Lerida, y de la misma manera encamine la respuesta a 20 de octubre con simple copia de la Delegacion del monasterio de VS, que el Glmo. de Cister hizo al Sr. Abad de Santas Cruces; no dudando de que VS habra mandado tomarse en Lerida dicha carta estoy seguro de que le habra agradado la copia, y espero que sea servida mandarme por quien devo remitir el original y demas cartas mias, que si gusta y no tiene otro en Barcelona creo que no faltara el sr. Rosines a servirla tan puntual como gustoso. Por mi Hno. y muy servidor de VS recibí la ultima de 5 octubre con memorial o nota del dinero gastado para el Pleyto, Y jamas he visto el otro memorial que VS dize haverme remitido, pero si fue el mismo memorial no importara su perdida; del dinero que vino por el Sr. Borrás y a el por mano de dicho mi hermano, spero con el acierto en Barcelona y recobro de sus escrituras que me avisen [...] del demas no puedo saber, mas de lo que dize la nota; Y pues desea VS favoreserme con la quietud de animo que para todos tiempos necesito con don Rosines, bastando qualquier nota o declaracion de VS y Real Monasterio, digo a don

⁶⁸⁴ AMV, 6.0/10: 1683, agost, 21 – 1697, novembre. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Maria de Borrell i d'Aguilaniu, amb un total de 21 lletres.

*mi hermano que haga el borron de la nota que le parescha enviar a VS para dicho efeto: El agente de Poblet quiere criticar tanto en todas las Partidas y Suma de la destitucion, que por ultimo temo que no podre acordarme de bien a bien, y que habremos de acudir gastando mas y mas [...]*⁶⁸⁵. Com es podrà veure, una conseqüència directa i ben visible de la fi de les relacions amb Poblet que suposa aquest plet i que es desprén de la lectura de les cartes de Delfauz és que l'abadessa de Borrell és l'única de les abadesses que estudiarem, l'elecció de la qual fou presidida per un abat de Poblet. La resta d'abadesses vallbonines del segle XVIII foren escollides presidint dita elecció un abat de Santes Creus en comissió de l'abat general de Cîteaux. Com l'abadessa de Borrell morí el 24 de març de 1701, l'hem considerat la primera abadessa

del segle XVIII, tot i que la nostra anàlisi del seu abadiat ha estat més somera en relació al detall que hem buscat per a les seves successores del segle XVIII.

2.1.4. La seva mort

L'abadessa de Borrell morí, després d'haver governat el monestir 18 anys, 11 mesos i 19 dies, el 24 de març de 1701 als 74 anys d'edat. Està enterrada al primer lloc de la tercera fila del cor, entre les tombes de Lluïsa de Dalmau⁶⁸⁶ i Blanca d'Anglesola⁶⁸⁷ i l'altar del Corpus Christi.

⁶⁸⁵ AMV, 6.0/10: 1683, agost, 21 – 1697, novembre. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Maria de Borrell i d'Aguilaniu, amb un total de 21 lletres.

⁶⁸⁶ Maria Lluïsa de Dalmau i de Falç nasqué el 1774 a Montbrió del Camp i fou abadessa de Vallbona al segle XIX, successora d'una seu vacant produïda a la mort de l'abadessa Maria Josepa de Moxó i de Francolí. Com hem vist, és una monja del segle XVIII que serà secretària entre 1808 i 1809 i abadessa entre els anys 1815 i 1853. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 351-354.

⁶⁸⁷ Blanca d'Anglesola fou abadessa del monestir de Vallbona entre 1294 i 1328. El seu abadiat fou un període esplendorós, ple d'activitat cultural, en el que es finalitzen obres arquitectòniques del monestir i en el que es consoliden les possessions territorials de Vallbona. Però el més destacat del seu abadiat és l'elaboració d'un còdex que du el seu nom i que és un dels documents antics de Vallbona més interessants. PIÑOL CERRO, ISIDRE, "El capbreu de na Blanca d'Anglesola a la ciutat de Lleida a principis del segle XIV", *Urtx. Revista cultural de l'Urgell*, 14 (2001), pàgines 135-145. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 100-102 i 113-117.

Làmina 35 - Maria de Borrell i d'Aquilaniu (1683
i 1701), l'heroïna del «plet de la paternitat»

Fotografia de la làpida sepulcral de l'abadessa Maria de Borrell, extreta de PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, entre les pàgines 232-233.

La làpida amida 98x196 cm. i s'hi troba la inscripció següent: “*Oy nace la tierna flor / y oy su curso termina / Muy iltre. Doña Maria / de Borrell por su Señor / con vigilansia y amor / muchos años governó / y abadesa la eligió / su vida muy exemplar / queriendo siempre llevar / las religiosas a Dios. / 1701 / Obiit die 24 marsii etatis 74*”⁶⁸⁸.

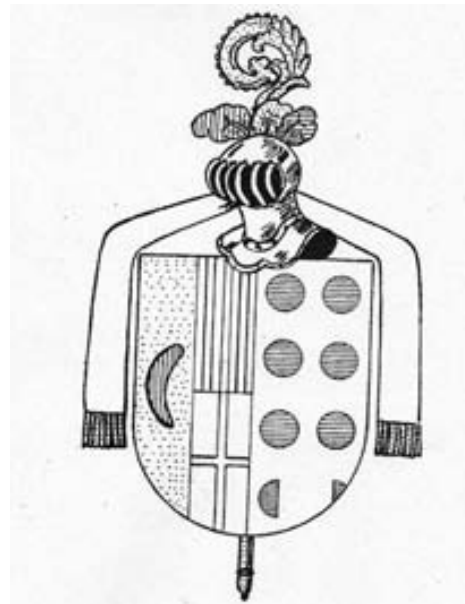
⁶⁸⁸ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 255.

2.2. Maria Roger de Llúria i de Magarola (10 d'abril de 1701 - 14 de juny de 1701)⁶⁸⁹.

2.2.1. La seva vida familiar

L'abadessa de Llúria era “[...] *de noble y antich llinatge, descendent dels Llúrias que vingueren de Calàbria al present principat de Catalunya [...]*”⁶⁹⁰. L'abadessa era filla de Joan Roger de Llúria i de Sacirera i d'Isabel de Magarola i de Genovart, casats el 1612. El pare de Maria era el carlà de Granyena de Segarra i de Sidamon i senyor de Biure. En canvi, la família materna eren originaris de Barcelona⁶⁹¹. Aquest matrimoni tingué com a mínim dos fills: Maria (nascuda a principis dels anys 30 del segle XVII) i Francesc⁶⁹². Malgrat que la seva branca de la família avantposaven el “Roger” al cognom per recordar els seus orígens familiars en Roger de Llúria, l'abadessa signa com a “*Maria de Llúria*”.

Tal com indica la mateixa abadessa al *Directori espiritual*, està “[...] *en esta clausura tancada desde la mia infancia [...]*”⁶⁹³, ja que ingressà al monestir abans del 2 de gener de 1646, data en què vestí l'hàbit.

MARIA ROGER DE LLURIA I MARGAROLA (1701): «Escut partit: primer partit segon tallat: 1er. d'or, un peix o mitja lluna, de guella; 2on. de..., tres pals de...; i 3er. de..., una creu blava de..., segon d'argent, set rodells d'atzur posados 2, 2, 2, i trig a cada costat que és Sacirera.» Porta casc amb tres plomes com a cimera. De la seva tomba al paviment del Cor.

Escut d'armes de l'abadessa de Llúria i explicació heràldica del mateix, reproduïts de FERRER VIVES, FRANCESC D'A., *Armorial de les abadesses de santa Maria de Vallbona*, Badalona, Impr. Lloret, 1977.

⁶⁸⁹ CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, volum II, pàgina 513. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 281-288.

⁶⁹⁰ SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual. Primera història de Vallbona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002, pàgina 232.

⁶⁹¹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 282.

⁶⁹² Una procura del 17 d'octubre de 1676 de Francesc Perelló, de Barcelona, fa poders a Lluís Fàbrega i Carrera, de Tàrraga, perquè en nom seu contregui matrimoni amb Raimunda Roger de Llúria i Çaportella, filla de Francesc Roger de Llúria i Magarola i la seva difunta esposa i neboda de l'abadessa Maria de Llúria. Aquesta Raimunda vivia al monestir de Vallbona fins que es va casar. El germà de Raimunda i nebot de Maria, Lluís, governador de l'abadessa de Vallbona el 1697, tingué una actuació destacada en la defensa de Barcelona el 1714 i morí en ella. AMV, FP, sobre número 11: “Exploracions de la voluntat (segle XVII)”. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 283.

⁶⁹³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “L'abadessa de Vallbona, Maria de Llúria, mestra d'esperit”, *Analecta Sacra Tarraconensia*, 51-52 (1980-1981), pàgina 41.

Maria de Llúria professà el 29 d'octubre de 1648 durant l'abadiat de Leocàdia de Ricart i de Cardona (1631-1657) de mans de l'abat de Poblet Rafael Llobera⁶⁹⁴.

2.2.2. Càrrecs anteriors a l'abadiat

Abans de ser abadessa exerceix els càrrecs següents: sotsbossera (1663); bossera (1664-1701), càrrec en el qual la substituï Magdalena de Potau⁶⁹⁵ i sotspriora (1696-1698)⁶⁹⁶. La seva actitud durant el plet de la paternitat contra Poblet fou molt destacada.

Fotografia de la portada interior original del *Directori espiritual* conservat a l'AMV. N'hi ha una prèvia on estan bellament anotats els noms de Caterina de Borràs i de Josepa de Moxó com a propietàries d'aquest llibre. A finals del segle XVIII, s'utilitzaren pàgines en blanc del *Directori*, per anotar diverses defuncions i, posteriorment, Josepa de Moxó escrigué una carta d'esclavitut i una renovació de vots.

2.2.3. El *Directori espiritual*

A part de ser escollida abadessa, Maria de Llúria serà recordada per ser l'autora del *Directori espiritual*, una obra escrita en català sobre mística i ascètica⁶⁹⁷. Totes les anàlisis realitzades fins a l'actualitat han confirmat que el *Directori espiritual* ha esta conservat fragmentàriament, ja que sembla que devia constar de més d'un volum⁶⁹⁸. També és molt probable que fos escrit amb anterioritat a la presa de possessió de l'abadiat de Vallbona⁶⁹⁹. Els tractats de mística foren un gènere molt cultivat per les religioses, però també un dels més censurats per les autoritats eclesiàstiques competents, amb la finalitat d'evitar desviacions herètiques⁷⁰⁰.

⁶⁹⁴ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 46.

⁶⁹⁵ AMV, *Llibre i comptes de recibo i gasto del Real Convent de Vallbona, 17 de març de 1673, sent bossera la senyora Maria de Borrell i d'Aguilaniu*.

⁶⁹⁶ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 283.

⁶⁹⁷ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, "L'abadessa de Vallbona, Maria de Llúria, mestra d'esperit", *Analecta Sacra Tarraconensia*, 51-52 (1980-1981), pàgines 39-70.

⁶⁹⁸ Aquesta suposició es basa sobretot en el fet que l'abadessa de Llúria indica al *Directori*: "[...] per aqueix fi acudiré a vós [Mare de Déu], dia y nit, resant com està en lo altre *Directori cada dia una salve y una avemaria, plegadas las mans en lo cor*". PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 57.

⁶⁹⁹ Aquesta hipòtesi es basa en el fet que Maria de Llúria parla de superiors i de "[...] mas germanas religiosas [...]" i no pas de filles o súbdites com faria una abadessa. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 61 i 67.

⁷⁰⁰ PÉREZ BALTASAR, MARÍA DOLORES, "Saber y creación literaria: los claustros femeninos en la Edad Moderna", *Cuadernos de historia moderna*, 20 (1998), pàgines 133-143.

Potser la censura és la culpable de la desaparició dels altres toms del *Directori*.

El *Directori espiritual* suposa un conjunt d'oracions senzilles, íntimes i de consolació espiritual, però no exemptes de poesia. En paraules de Piquer i Jover, “és un recull pràctic d'oració afectiva, on predominen els sentiments i els actes de la voluntat, per tal d'expressar l'amor a Déu i el desig de la seva glòria”⁷⁰¹. Per Massot, és interessant per la seva qualitat literària i pel seu to intimista, basat en els corrents tradicionals de l'espiritualitat cistercenca⁷⁰². En canvi, Vives, que data l'obra el 14 de juny de 1701 (data de la mort de l'abadessa), en destaca la doctrina oposada als corrents jansenistes del seu temps i la impregnació de cites implícites de les Sagrades Escripures, la litúrgia i Sant Bernat⁷⁰³.

El *Directori espiritual* es troba inclòs dins del *Llibre de dona Maria de Llúria*, on l'autora es presenta: “Yo doña Maria de Llúria prenguí lo àbit en la Real Casa de Nostra Senyora de Vallbona en lo any de 1646 a 2 de gener i fiu professia a 29 de octubre de 1648 de mans del Ilustre Don Rafael Llobera, abat de Poblet, y de dona Leocàdia de Ricart abadessa”⁷⁰⁴. La seva declaració d'intencions es troba poques pàgines després: “Lo dia quem dediquí ab libre voluntat a mon espòs Christo, renunciant lo mon per son divino amor, li prometí ab vot solemne guardar castedat, pobreza y obediencia per ell a ma superior dona Leocàdia de Ricart y Cardona y a ses sucesores y espero per est acte alcançar la divina promesa conforme aquelles paraules: Qui reliquerit domum [...]”⁷⁰⁵.

Contrària a la mística i a les penitències corporals, Maria de Llúria planteja el camí de l'amor, el sofriment espiritual i la pregària com a camins per servir a Déu⁷⁰⁶. Per no estendre'ns en un text anterior al segle XVIII, en realitzem una breu aproximació per ressaltar la religiositat d'una abadessa efímera però transcendent.

⁷⁰¹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 48-49.

⁷⁰² MOLAS, JOAQUIM i MASSOT I MUNTANER, JOSEP (dirs.), *Diccionari de la literatura catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1979, pàgina 421.

⁷⁰³ Manning també en destaca la forta influència de la litúrgia i les obres de Sant Bernat sobre l'abadessa de Llúria. BROUETTE, ÉMILE i MANNING, EUGÈNE, *Dictionnaire des auteurs cisterciens*, volum II: L-Z, Wetteren, Imprimerie Cultura, 1977, pàgina 456. ALDEA VAQUERO, QUINTÍN; MARÍN MARTÍNEZ, TOMÁS i VIVES GATELL, JOSÉ, *Diccionario de historia eclesiástica de España*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Instituto Enrique Florez, 1973, volum II, pàgina 1375.

⁷⁰⁴ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “L'abadessa de Vallbona, Maria de Llúria, mestra d'esperit”, *Analecta Sacra Tarraconensia*, 51-52 (1980-1981), pàgina 46.

⁷⁰⁵ *Ídem*.

⁷⁰⁶ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 49.

Al *Directori*, abunden diversos temes recurrents: els paràgrafs d'anàlisi profunda de l'oració; les devocions principals de Maria de Llúria: la Verge Maria i el Santíssim Sagrament de la comunió; exercicis sobre els vots de pobresa, castedat i obediència i l'amor al pròxim i l'amor de Déu, sempre seguint l'exemple de Jesús.

L'amor de Déu present en frases com: “*Jo tant ocupada en les coses del mon, que no penso en vós [Déu] i vós tant ocupat en pensar ab mi, com si en tot lo món no hi hagués cosa alguna digna de vostre pensament*”⁷⁰⁷ o “*Vostres apostols y vostre mateix fill, mon estimadissim salvador, me esta dient que es vostre amor lo primer y principal precepte y lo cumpliment de tota la ley*”⁷⁰⁸. La perfecció de l'amor de Déu fa possible l'afirmació de Maria de Llúria: “*pues sols lo amarvos me basta*”⁷⁰⁹.

Aquest amor conté traces de la mística barroca, amb el simbolisme del cor en flames en l'amor de Déu i les llagues com a prova física de dit amor: “*Y que sera si passas fins a lo mes intim del cor, que es ton propi centro? O ditxos cor, qualsevol que estiga ple del amor de Deu, que tant ardent y lligat que deu estar inflammat ab aqueix foch del Esperit Sant! O ardor divino [...] O amor divino [...] O llagas de eterna salut [...]*”⁷¹⁰ o “*[...] com desmayaria mil vegadas de la dulçura de vostre amor!*”⁷¹¹.

Posteriorment, aquesta idea torna a ser mencionada: “*No permetau, Deu meu, que tota la mia vida se vagia passant en simples desitgs de servirvos y en començar y no continuar. Ja es temps, o Deu meu, que cremia en mon cor lo foch de vostre amor, que vingue vostre fill a encendrer en la terra*”⁷¹². En paraules de la pròpia Maria, “*que dols amar, que dols treballar, que dols voler, anima meva, no amar sino a Deu, en Deu y per Deu [...]*”⁷¹³.

A aquest amor, se li contraposa l'“*amor propi, que ab lo nom sols causas horror*”, perquè “*tu ets lo enemich jurat del amor de Déu*”⁷¹⁴. Per aquest motiu, demana a Déu que: “*[...] arrencau, Deu meu, de una vegada totas passions i malas inclinacions, que aixis quedara abatut y sepultat lo amor propi, y reinara en la mia anima la grandesa de vostre amor*”⁷¹⁵.

⁷⁰⁷ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 56.

⁷⁰⁸ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 65.

⁷⁰⁹ *Ídem.*

⁷¹⁰ *Ídem.*

⁷¹¹ *Ídem.*

⁷¹² PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 69.

⁷¹³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 66.

⁷¹⁴ *Ídem.*

⁷¹⁵ *Ídem.*

Seguint amb aquesta idea, Maria de Llúria proclama “*Quant just és [...] que vos fassia enter sacrifici de la mia voluntat [...]*”⁷¹⁶.

L’amor de Déu té un component bàsic, l’amor al pròxim: “*A vostre amor, amador immens de las criaturas, unire lo amor de mos proxims [...] Los amare, en vos y per vos, o Deu amantissim de tots los homens [...]*”⁷¹⁷. Segons Maria de Llúria, “*vostra divina lley, Deu meu, me mana que amia als proxims com a mi mateix, pero la perfeccio del estat demana que los amia mes que a mi mateixa*”⁷¹⁸. I no només la llei divina, sinó les paraules del propi Jesus: “*Amauvos mutuament, nos diguereu a les hores, com vos he amat jo*”⁷¹⁹ o el propi testimoni de Jesús, quan “*morireu per tot lo genero huma, y aço que fou, mon Jesus, sino amar mes nostra vida que la vostra?*”⁷²⁰.

La devoció per la Mare de Déu, “*reina dels cels*”⁷²¹, plenament cistercenca: “*Desde ara, Verge santíssima, gloriosissima mare de mon senyor Jesuchrist, me entrego tota a vós: a vostres maternals braços me tiro ab lo més tierno y amorós llançament que púguia una filla llançarse als brassos de la sua mare [...] Fora de vós nada espero, poderosíssima mare mia [...] escut de la mia protecció, refugi de mon esperit, salut de la mia ànima [...]*”⁷²².

La Mare de Déu és l’exemple a seguir i el suport bàsic per a perseverar en la vocació: “[...] *pero fins ara, que he fet jo en lo temple de ma religio? Que he fet, mare mia, sino provocar tot lo zel de mon sagrat espos? Que aguera estat de mi si vos no me aguesseu patrocinaada? Si vos no me aguesseu vetllat quant jo dormia? [...] Allargaume la ma, mare mia, que jo la pendre pera seguirvos per los camins que vullau portarme [...] Feu que en avant persevere sempre en ma vocacio. Guardau esta anima de que vos fas senyora. Guardau la flor de est cos, que a vostre exemple he presentat a mon Deu. No permetau, reyna de las verges, que jamay arribia a marchitarlo lo vent del menor pensament feo, abominable; per aqueix fi acudir a vos, dia y nit, resant [...] Verge santissima, mare del amor mes pur, sagrat orient de la mes casta virginitat, no me negau vostra proteccio, ab ella confio donar cumpliment a las mias resolucions; tots los dias acudir al trono de vostra misericordia a implorar vostra assistencia y proteccio. En las festas de vostres misteres me preparare ab particular devocio, pera celebrarlos*

⁷¹⁶ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 67.

⁷¹⁷ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 66.

⁷¹⁸ *Ídem.*

⁷¹⁹ *Ídem.*

⁷²⁰ *Ídem.*

⁷²¹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 67.

⁷²² PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 56.

*ab lo major contento del esperit, com a filla amantissima de una mare de tanta benignitat*⁷²³.

Aquesta devoció a la Mare de Déu es veu ampliada al darrera del *Directori espiritual*, on Maria de Llúria escrigué una carta d'esclavitud que diu així: “*Sepan quantos esta vieren carta de esclavitud, como yo Doña Maria de Lluria, religiosa professa de N.P.S. Bernardo en el Real Convento de N.S. de Vallbona, me vendo por esclava perpetua de la Virgen Maria Señora nuestra, con donación pura, libre y perfecta de mi persona y bienes, para que de mi y dellos disponga a su voluntad, como verdadera señora mia: y porque me hallo indigna de esta merced ruego al Angel de mi guarda, a mi Padre San Benito, a Santa Gertrudis y Santa Escolastica me alcancen de la Virgen Maria que me reciba en el numero de sus esclavas y por verdad lo firmo en Vallbona a 28 de octubre de 1648*”⁷²⁴.

Juntament amb la Verge Maria, l'exemple a seguir sempre és Jesús, “*son sagrat espos*”⁷²⁵, “*mon estimadissim salvador*”⁷²⁶, “*espos dulcissim de qui vos ama*”⁷²⁷ i “*soberano, mestre dels humils*”⁷²⁸.

Maria de Llúria també esmenta la fe i al poder de la fe, segons diversos relats bíblics com per exemple: “*Lo fill del centurió y la filla de la cananea curan de repenta per la fe de sos pares*”⁷²⁹. Aquesta fe es sustenta sobretot en la “*Fe del Santissim Sagrament i de la presencia de Deu*”⁷³⁰.

La devoció al Santíssim Sagrament, l'expressa així: “*Donaume, o Deu meu, un ardentissim amor pera lo santissim Sagrament de vostre fill. Inspiraume affectes de una veneracio profundissima [...] en lo mateix cor de mon Déu sacramentat [...] pa dels àngels [...] menjar divino [...] te obriré mon cor a força de affectes los més purs y ardents que púguia ab lo auxili de la divina gràcia [...]*”⁷³¹.

Maria de Llúria reflexiona sobre la mansuetud i la humilitat de cor així com també sobre la caritat: “*Per vostra mateixa mansuetut i humilitat, dignauvos Senyor atraurer a aquest cor de ferro [el de la pròpia Maria] ab lo imant de vostre terníssim cor*”⁷³²;

⁷²³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 57.

⁷²⁴ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 70.

⁷²⁵ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 62.

⁷²⁶ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 65

⁷²⁷ *Ídem.*

⁷²⁸ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 63.

⁷²⁹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 64.

⁷³⁰ *Ídem.*

⁷³¹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 57.

⁷³² PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 62.

“faré [de la humilitat] la perla de mon cor”⁷³³ i “Me recordare que he renunciat al mon y no me dexaré vencer de cosa alguna del mon” (com per exemple la supèrbia)⁷³⁴.

Sobre els vots contrets el dia de la professió i el seu estat religiós, Maria de Llúria reflexiona: “De ton esperit vull viurer, que no es altre que lo esperit de vida de mon Senyor Jesu-Christ, lo més pobre de tot lo món, lo més pur y lo més obedient”⁷³⁵ i “O alta y sublime perfecció la del estat religiós!”⁷³⁶. Amb la primera frase condensa els tres vots als que s’obliga, prenent com a exemple el mateix Jesús. Les reflexions sobre els vots ocuparen molts pensaments de Maria de Llúria i moltes línies del *Directori*.

Per no allargar aquesta anàlisi i amb la voluntat de copsar el pensament de la futura abadessa sobre els mateixos, n’hem extret breus fragments que glossen tot un ideari:

- Sobre la pobresa: “Però, que major riquesa, Senyor, que viurer dels tresors de vostra extrema pobresa?”⁷³⁷; “Pensant, mon Déu, en la pobresa en que visquereu y morireu, li tindrè sempre un amor gran y la guardaré en mon esperit, com una bona porció de vostres tresors”⁷³⁸; “diré ab mi mateixa: tu ets pobre per elecció y per la voluntat de Déu”⁷³⁹; “Quant la regla de ma religió me permètia tenir per la descència, lo abandonaré tot pera socorrer a las necessitats de mas germanas religiosas”⁷⁴⁰ o “apendre que es un fantasma contrari a la divina lley, voler ser pobre sens practicar la pobresa: [...] visitant a mas germanas malaltas, [...] servintlos ab tot lo rendiment [...] ni me causaran fàstichs sos mals, ni rubor algu los serveis mes mecanichs [...]”⁷⁴¹.
- Sobre l’obediència: “Que llibertat més preciosa que la que naix de una perfecta resignació, de una humil obediència y de un generos rendiment?”⁷⁴²; “Que fou vostra vida, o rey de la gloria, sino un continuo rendiment y obediencia”⁷⁴³; “O Déu meu, com vostra mort acusa a la mia vida y vostra obediencia a la mia altivés y superbia [...] y me ensenyeu en vostra obras la perfecció de la mes santa obediencia [...]”⁷⁴⁴ o “[...] si obehesch ab amor, ab dulçura, ab prontitut y

⁷³³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 64.

⁷³⁴ *Ídem*.

⁷³⁵ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 59.

⁷³⁶ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 58.

⁷³⁷ *Ídem*.

⁷³⁸ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 59.

⁷³⁹ *Ídem*.

⁷⁴⁰ *Ídem*.

⁷⁴¹ *Ídem*.

⁷⁴² PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 58.

⁷⁴³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 60.

⁷⁴⁴ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 61.

*afabilitat, aixis en lo que me agrada, com en lo que me disgusta, tant si me manan justament com injustament (mentres no sia contra la santedat de vostra lley), o per passio, entonces, mon Jesús, començare a seguir los exemples de vostra obediencia: obediencia perfectíssima y corresponent a la que demana mon estat [...]*⁷⁴⁵.

- I sobre la castedat: *“Que tan hermosa sia la castedat [...] Sant Pau la anomena santedat, insinuante que qui la possaheix te molt adelantat en lo camí del cel [...] Tan gran es lo amor que li te Déu, que volent habitar entre los fills dels homens, no pogué ni volgué naixer sino de mare verge [...] riquesa dels angels, tresor incomparable dels cels! Hermosissima flor dels camps del paradís! Te planta Deu en un jardí tancat per totas parts [...]*⁷⁴⁶. Sobre la salvaguarda de la mateixa, Maria de Llúria expressa: *“O sant Deu, com dech vetllar per la guarda de vostre paradís! Com dech sempre tenir tencades las portas de mon cor, centro de la flor de la virginitat, ramallet de vostras delicias! [...]*⁷⁴⁷.

Maria de Llúria dedica un paràgraf a l'ús de cadascun dels sentits corporals (mans, llavis, ulls, orelles i nas) amb comparacions bíbliques. En tractar la vista, indica que *“en lo locutor fare que estigan [els ulls] baxos y modestos, sense afectacio”*⁷⁴⁸.

En l'apartat dedicat a la *“sencilles religiosa”*, Maria de Llúria fa referència als confessors, indicant que: *“També, Deu meu, me deixare guiar sencillament per mos directors, seguint sos concells y obehinlos ab esperit de amor, com a ministres vostres. Interpretes de vostra voluntat, que me ha subgectat a ells perque ab son medi alcancia la salvació i perfeccio religiosa”*⁷⁴⁹.

Després de noves reflexions sobre el deixament de la voluntat i el servei a Déu, Maria de Llúria tracta com ha de resar el Pare Nostre i l'Ave Maria. La futura abadessa vol reflexionar sobre les paraules de dites oracions i no només recitar-les sense interessar-se pel que s'està resant: *“Sempre que resare la oracio del Pare Nostre, fare una petita reflexio en aquellas paraulas: facias vostra voluntat, aixis en la terra com en lo Cel: no las pronunciare jamai superficialment y sens atencio: las passare a mon esperit, com a fondo de la mes perfecta resignacio, y per ellas me exercitare continuament en la total desnudez y deixament de mi mateixa. Fare tambe reflexio, en reverencia del Santissim Sagrament, en aquellas paraulas: lo nostre pa de cada dia*

⁷⁴⁵ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 61.

⁷⁴⁶ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 59-60.

⁷⁴⁷ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 60.

⁷⁴⁸ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 60.

⁷⁴⁹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 67.

donaunoslo avuy. Al resar la Ave Maria me detindre, o fare un poch de reflexio en lo suavissim y santissim nom de Jesus. Feu, Senyor, que la dulçura de aqueix divino nom, passia a les hores dels llavis al cor”⁷⁵⁰.

Altres temes presents al *Directori espiritual* són la llunyania de la família: “*Miraume, Déu meu, ausenta de ma pàtria, de mos pares y de mos parents, com Abraham. Miraume circuida de mil enfermedats que ocasionan a ma ànima las inclinacions a las cosas del mon [...]*”⁷⁵¹. Aquest és un sentiment molt present a les mentalitats de les monges del moment, ja que també l’expressa Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Les diferències entre ambdues concepcions de soledat es troba en el fet que Maria de Llúria defensa la fe per evitar els mals del món que l’envolten mentre que la darrera abadessa del segle XVIII es queixa amb amargor de les dificultats que té per efectuar qualsevol tràmit degut a la llunyania del monestir i al fet d’haver de guardar la clausura, fet que l’obliga a valer-se d’intermediaris.

En referència al pecat original, Maria de Llúria escrigué: “*Vedaume si voleu [...] lo gustar de la fruita de qualsevol arbre del paradís, pero no, no Deu meu, no me priveu de vostra bondat [...]*”⁷⁵².

La mort és un altre tema recurrent en el *Directori espiritual*. No només la de Jesús en creu, tant admirada per Maria de Llúria, sinó la pròpia mort de la futura abadessa: “*Que me aprofitarian a la hora de la mort los simples desitg y las proyectadas resoluciones? Pero si las poso en continua execucio, com a verge prudent os eixiré al encuentre en lo dia de vostra vinguda, ab la llantia ardent y provehida del oli de las bonas obras, y entrare ab vos en lo talamo nupcial de vostra gloria*”⁷⁵³. En aquest paràgraf abunda la simbologia del matrimoni amb Crist però també les comparacions amb passatges de la Bíblia.

A continuació, Maria de Llúria exposa la seva visió del cel, “*O Jerusalem celestial! [...] O dia sens nit! O festa sens tristesa! O lloch sant [...] O lloc de enamorament lo mes alegre, lo mas casto y lo mes sant! O cort dels cels, ahont las verges serveixent al Cordero [...]*”⁷⁵⁴.

I davant aquesta visió tan preciosa del cel, es lamenta, “*Quant, Salvador meu, arribara pera mi lo dia feliz, en que se acabia aquest mortal cos y pugia lo esperit a*

⁷⁵⁰ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 68.

⁷⁵¹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 64.

⁷⁵² PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 66.

⁷⁵³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 69.

⁷⁵⁴ *Ídem*.

fervos companyia, y a amarvos y gozaros pera sempre en aqueix lloch de claredat! A les hores vos possehire sens podervos perdre [...] en vos espero, Deu meu, en vostre voluntat descanso [...] veniu, Senyor, i no tardeu, dignauvos ab vostra gracia perdonar las culpas de vostra esclava. No aparteu los ulls de esta miserable criatura vostra; afavoriume ab vostra gracia, peraque vos servezca com proposo serviros. Feu que perseveria fins a la mort en lo cumpliment de estas resolucions. Totas estas virtuts que me proposo, millor dire, que vos me inspirau, sian lo perpetuo exercici de ma vida. O Senyor, com voldria averos servit a la hora de la mia mort! Que virtuts voldria a les hores aver exercitat! Ab quin cuydado y ab que fervor!”⁷⁵⁵.

Malgrat la seva voluntat d'arribar al cel, la por al purgatori és present en algunes anotacions breus: “[...] perquè ma ànima no patisca en Purgatori”⁷⁵⁶ i “[...] perquè ma ànima no estiga purgant lo descuyt desta vida en l'altra”⁷⁵⁷.

Per aquest motiu, es proposa “[...] elegir un dia en cada mes de la mia vida pera pensar seriament que dins de mitja hora he de morir. En esta mitja hora recullire tot mon esperit, y com si en la realitat no hi agues de aver mes vida pera mi, empleare tota aquella mitja hora en actes de fee vivissima dels misteris de la religio, en actes de firmissima confiansa en la divina bondad y misericordia. En actes de encendissim amor de Deu. En actes de profundissima resignacio en la divina voluntat, y en el desitg de eixir del mon y anar a gozar de mon Deu: de vos que son mon Criador, mon Redemptor, mon amor, mon amat, mon unich be y mon dulcissim espos”⁷⁵⁸.

2.2.4. La seva elecció com a abadessa i dades més destacades del seu abadiat.

La seva elecció la presidí el 10 d'abril de 1701 l'abat de Santes Creus Joan Baptista Montagut⁷⁵⁹, com a comissionat de l'abat de Cîteaux des del 10 de setembre de 1697⁷⁶⁰.

⁷⁵⁵ Ídem.

⁷⁵⁶ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 46.

⁷⁵⁷ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 47.

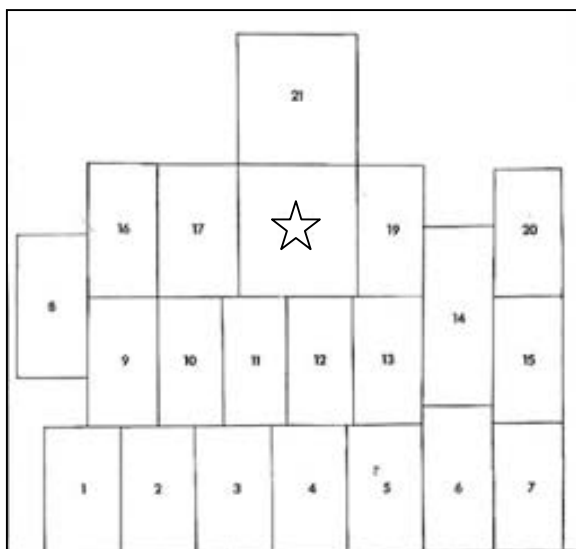
⁷⁵⁸ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 69.

⁷⁵⁹ Joan Baptista Montagut fou abat de Santes Creus els quadriennis compresos entre 1684-1688 i 1700-1704. CABESTANY, JOAN F., *Reial Monestir de Santes Creus: Guia històrica i arquitectònica*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1997, pàgina 28.

⁷⁶⁰ AMV, 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. Manuscrit miscel·lani que recull nombroses dades històriques del monestir de Vallbona i de la seva jurisdicció, des del segle XII, començat a redactar per voluntat de l'abadessa Leòcadia de Ricart, i que es coneix usualment amb el nom de “L’Aranzel”. Títol original: “Lo aranzel i numero de les Abadeses ha tingudes la Insigne y Real casa de Nostra Senyora de Vallbona desde son principi que fou en lo ani de 1173 fins al que ara correm que es lo de 1633, ani descorregut 460 de sa fundació fins al dia present”. Dins el manuscrit s’hi troba el “Llibre de notas i resulacios del Reial Monestir que comensan en lo any 1173”, pàgina 16.

Malauradament, fou escollida abadessa el 10 d'abril de 1701 i morí el 14 de juny d'aquell mateix any, pel que regí el destí del seu monestir durant una mica més de dos mesos del primer any del segle XVIII. Per aquest motiu, no hi ha dades d'interès sobre

el seu abadiat que s'hagin de remarcar degut a la brevedat del mateix.

L'estrella indica la ubicació de la tomba de l'abadessa Maria de Llúria al cor de l'església del monestir. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, entre les pàgines 344-345.

2.2.5. La seva mort

La primera abadessa pròpiament del segle XVIII, morí el 14 de juny de 1701 a la matinada, el notari Anton Lloses⁷⁶¹ prengué fe de la seva mort i l'enterraren a l'hora de vespres. Es preparà per a ben morir, ja que “*rebé ab molta devoció los sants sacraments de nostra santa mare iglésia. Fonch de santa vida y en sa mort donà evidèncias de anar-se'n a la glòria del Senyor in qua per misericordiam. Dei requiescat. Amen*”⁷⁶².

El 14 de juny de 1701, “*entre les set y vuyt hores de la matinada fonch lo señor servit aportarsen a millor vida la anima de la molt iltre. y noble mi señora dona Maria Roger de Lluria y Maguerola [...] Rebe ab molta devocio los sans sacraments de nostra santa Mare Iglesia fonch de santa vita veu sa mort dona evidencias de anarsen a la Gloria del Señor [...]*”⁷⁶³. Després de la mort de la prelada, quedà en qualitat de presidenta la priora Anna Maria de Castellví i de Pons, la seva successora en el càrrec⁷⁶⁴.

⁷⁶¹ Antoni Lloses, notari de Tàrrrega, fou el secretari dels negocis i jurisdiccions del Reial Convent de Vallbona entre 1701 i 1702. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 337.

⁷⁶² SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual. Primera història de Vallbona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002, pàgina 233.

⁷⁶³ AMV, 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 16 darrera.

⁷⁶⁴ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 284 i SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Op. cit.*, pàgina 233.

La seva tomba es troba a la tercera fila del cor, entre Anna Maria de Castellví i Agnès de Cortit. La llosa sepulcral és la més gran de totes les del monestir i una de les més ben decorades. Mesura 137x220cm. Té l'escut terciat en pal: el primer compartiment amb un creixent tornat; el segon, amb el guió de la casa de Barcelona (les quatre barres i la creu de Sant Jordi), en cap, i el tercer, amb les set rodelles de l'armorial dels Sacirera. El casc està guarnit amb una cimera de plomes i, junt amb el bàcul, miren a la dreta. La divisa diu *Deo, regi et patrie servire* i fa d'introducció al poema de la inscripció, que continua dient: "*Roger de Llúria es la que / iace en este monumento / en sangre y virtud portento / muger de un siglo que fue / pero yo mejor diré / por su vida exemplar / dexó tanto que admirar / que en los extremos del honor / no sabréis cual fue mayor / sy obedecer o mandar. / Murió a 15 de junio de 1701*"⁷⁶⁵.

Làmina 36 - Maria de Llúria i de Magarola (1701 - † 1701), la bossera «santa»

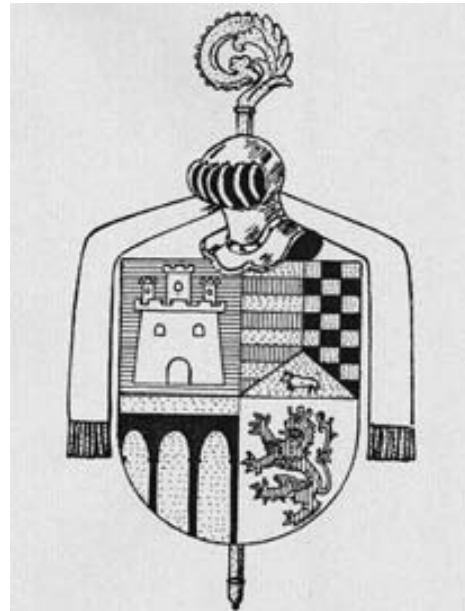
Fotografia de la làpida sepulcral de l'abadessa Maria de Llúria, extreta de PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, entre les pàgines 248-249.

⁷⁶⁵ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 284.

2.3. Anna Maria de Castellví i de Pons (30 de juny de 1701 - 13 de gener de 1711)⁷⁶⁶.

2.3.1. La seva vida familiar

L'abadessa de Castellví era filla de Joan de Castellví i de Regàs i Lucrècia de Pons i de Castellví. Nasqué probablement a Montblanc, ja que aquesta població és el feu d'una branca de la família Castellví, originària de Borgonya, però que es convertí en una de les nissagues més nobles i antigues de la Corona d'Aragó. Establerta inicialment al castell de Castellví, a la vegueria del Penedès, durant la Reconquesta, el cognom passà a València, Sardenya, Montblanc i Aragó. I a la branca de Montblanc pertanyen els seus avis, Francesc de Castellví i la barcelonina Anna Regàs i els seus pares, Joan de Castellví i la tarragonina Lucrècia Pons així com també el seu germà Ignasi⁷⁶⁷. Per tant, és factible pensar que Montblanc fos el lloc de naixement d'Anna Maria de Castellví i de Pons. El seu pare, carlà del Cogul, morí jove, el 1642. Per aquest motiu, la mare quedà a càrrec de la família i el patrimoni familiar⁷⁶⁸.

AGNA MARIA DE CASTELLVI I DE PONS (1701-1711): «Escut quarterejat: 1er. d'atzur, un castell d'argent, que és Castellví; 2on. partit: a) falcat de vuit peces d'or i guella, quatre de cada esmalt; b) escaquejat d'or i sabba, i mantell d'or, una vaca passant de guella, que és Armengol de la casa dels Barons de Rocafort; 3er. d'or, un pont de tres arcs de sabba, que és Pons; 4et. d'argent, un lleó rampant de guella coronat d'or.» Porta casc sense cimera.

Escut d'armes de l'abadessa de Castellví i explicació heràldica del mateix, reproduïts de FERRER VIVES, FRANCESC D'A., *Armorial de les abadesses de santa Maria de Vallbona*, Badalona, Impr. Lloret, 1977.

L'abadessa de Castellví tingué dos germans, Ignasi i Maria Teresa. El germà, entre d'altres càrrecs, fou cavaller de Montesa des de 1652, síndic de Montblanc, governador de Bellpuig i d'altres propietats del duc de Cessa i veguer de Montblanc, a més de ser el pare de l'historiador Francesc de Castellví i Obando, nascut del seu primer matrimoni⁷⁶⁹.

⁷⁶⁶ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 288-294.

⁷⁶⁷ GARCÍA CARRAFFA, ALBERTO i ARTURO, *Enciclopedia heràldica y genealógica hispano-americana. Diccionario heràldico y genealógico de apellidos españoles y americanos*, Madrid, Imprenta de Antonio Marzo, 1925-26, volum 23, pàgines 62-77.

⁷⁶⁸ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 289. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR J., *La baixa noblesa de la Conca de Barberà a l'edat moderna*, Montblanc, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 2005, pàgina 62.

⁷⁶⁹ ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR J., *Op. cit.*, pàgines 63-65.

En morir el 1707, designà Anna Maria com a marmessora⁷⁷⁰ de les seves darreres voluntats, que atorgà el 20 de febrer d'aquell mateix any⁷⁷¹.

Anna Maria ingressà a Santa Maria de Vallbona vers l'octubre de 1644 amb un dot de 200 duros i la seva mare, per pagar-li el dot, hagué de vendre a carta de gràcia al pare Pere Vergonyós una peça a la partida de Vinyols, diada del dimecres, per 200 lliures⁷⁷².

2.3.2. Càrrecs anteriors a l'abadiat

Abans de ser abadessa, fou sagristana menor (1665), sotspiora (1687), sagristana (1689), sotspiora per segona vegada (1691) i priora (1696)⁷⁷³.

2.3.3. El seu abadiat

L'abadessa de Castellví fou elegida el 30 de juny de 1701 en presència del mateix abat de Santes Creus que també presidí l'elecció de la seva antecessora al càrrec⁷⁷⁴. Fou elegida, perquè Anna Maria de Castellví era una “[...] *persona en qui resplandexen les qualitats necessàries [...]*”⁷⁷⁵. La seva elecció com a abadessa del monestir queda certificada pel notari targarí Anton Lloses, que dóna fe d'aquest fet de la següent manera el 9 d'agost de 1701 a instàncies de l'abadessa: “[...] *als trenta dies del mes de juny prop passat per mort de la molt iltre. Y noble sra. Da. Maria Roger de Lluria y Maguerola, qo. per la gracia de Deu Abadessa de dit Real Convent presidint a dit acte lo molt iltr. Sr. Dn. Fr. Joan Baptista Montagut abat del Rl. Monastir de Santes Creus*

⁷⁷⁰ Com a marmessora, Anna Maria és la persona amb càrrec fiduciari nomenada pel causant per a després de la seva mort com a encarregada d'efectuar i vigilar l'execució del testament. El marmessor sol ser una persona de confiança del causant i, pel fet de ser imparcial, pot vetllar adequadament pel compliment del que es disposa en el testament. El càrrec de marmessor s'ha d'exercir durant el període fixat pel propi testador en el seu testament i en defecte d'això, un any des de la mort del testador. Pot rebre un determinat tant per cent del valor de l'herència o una retribució per l'exercici d'aquest càrrec. CANALEJO ALBA, MARIA DOLORS, *Diccionari de dret català*, Barcelona, Edicions 62, 1998, pàgines 158-159 i 213.

⁷⁷¹ ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR J., *Op. cit.*, pàgina 65.

⁷⁷² ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR J., *Op. cit.*, pàgines 64-65.

⁷⁷³ Aquest càrrec està documentat a AHAT, Capsa 4, núm. 7h. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Debitoris i èpoques del convent de Vallbona (1696-1697).

⁷⁷⁴ SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual. Primera història de Vallbona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002, pàgina 123.

⁷⁷⁵ AMV, 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. Manuscrit miscel·lani que recull nombroses dades històriques del monestir de Vallbona i de la seva jurisdicció, des del segle XII, començat a redactar per voluntat de l'abadessa Leòcàdia de Ricart, i que es coneix usualment amb el nom de “L'Aranzel”. Títol original: “*Lo aranzel i numero de les Abadeses ha tingudes la Insigne y Real casa de Nostra Senyora de Vallbona desde son principi que fou en lo ani de 1173 fins al que ara correm que es lo de 1633, ani descorregut 460 de sa fundació fins al dia present*”. Dins el manuscrit s'hi troba el “*Llibre de notas i resulacios del Reial Monestir que comensan en lo any 1173*”, pàgina 16 darrera. SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Op. cit.*, pàgina 233.

comissari del Abad General de Sister y presehint a dit acte y entrevenint en ell les solempnitats de dret requerides despres de sinch escrutinis per totes les tres monges conventuals de aquell canonicament fonch elegida en abadessa de dit real Monastir y convent de Vallbona la molt iltre. y noble sra. dona Anna Maria de Castellví y de Pons en qui se trobaren les qualitats per ser elegida y encontinent fonch acceptada y regoneguda per tot y posada en pcessio de dit son abadiat [...]”⁷⁷⁶.

Abans de què esclatés la guerra de Successió, es feren unes obres al cimbori i a la porta del monestir. Les reparacions del cimbori comencen el 4 de setembre i finalitzen el 30 de novembre de 1702 i costen un total de 345 lliures, 6 sous i 2 diners desgranat en una sèrie de capítols per separat, que corresponen a jornals, guix, teules, rajoles, claus, motlles, fusta, cabassos, pa i vi, carn, pintures, betums i fusta entre d’altres. Pel que fa a les obres de la porta, començades el 6 de juliol de 1702 i finalitzades el 6 d’agost d’aquell any, costen un total de 94 lliures i 12 sous, valor dels jornals, manobres, bèsties per tragar, porta, pany, balda, claus, llinda de la porta, guix i aliments dels treballadors entre d’altres capítols destacats⁷⁷⁷.

A més, l’abadessa de Castellví fa un capbreu de la Baronia al 1703⁷⁷⁸. Per realitzar-lo, el notari de Tàrrrega Anton Lloses es posa al servei de l’abadessa el 30 de juliol: “[...] Troban ja gracies a Deu convalescent de ma enfermedat daixis desitjos de proseguir determinar lo cabbreu per so VS sera servida ordenarme quant vol vaga aqui per posaro en obra. Yo no dupto VS procurara en trobar alguna cosa esta collita de que de això me fara emerre de alguna porsio a comptades cabbreu y que estimare a VS misma me avisar del que fora fer vague temps que lo estar empengat ab obres de haver sobrevingut moltas malalties a casa [...] No dupto que sempre que VS enviara procurador per trobar las pencions de nostre senyora dona Raymunda de Perelló seli entregaran, lo dia de la quitasio del censal [...] VS BLM i quedo sempre al servey de VS en lo prompte suplicant a Deu la guarde [...]”⁷⁷⁹.

⁷⁷⁶ AMV, 4.1/3: 1701, agost, 9. Tàrrrega. Certificació de l’elecció d’Anna Maria de Castellví i de Pons com a abadessa del monestir de Vallbona.

⁷⁷⁷ AMV, 7.0/1: 1702, novembre, 30. Vallbona. Notes de comptabilitat referides a diverses obres del monestir de Vallbona, d’entre les quals destaquen les relatives al cimbori i a la porta d’entrada del cenobi.

⁷⁷⁸ AMV, 11.1/6: 1703. Vallbona. Capbreu de la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona, efectuat durant l’abadiat d’Anna Maria de Castellví i de Pons. Títol original: *Capbreu de la Baronia. En poder d’Anton Lloses, notari de Tàrrrega. De l’any 1703. L’abadessa la il·lustre senyora dona Maria de Castellví i Pons*. AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 66 darrera.

⁷⁷⁹ AMV, 6.0/12: 1701, juny, 30 – 1711, gener, 13. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l’abadessa Anna Maria de Castellví i de Pons, amb un total d’11 lletres.

Tot i això, els episodis més importants del seu abadiat tenen relació amb el conflicte armat que es viu des de principis de segle i també amb la família Castellví. En primer lloc, parlem de la Guerra de Successió (1705-1714), conflicte que enfrontà els partidaris de Felip de Borbó i de Carles d'Àustria en les seves pretensions al tron d'Espanya, vacant a la mort de Carles II sense descendència i a la que farem referència amb posterioritat més detalladament. En segon lloc, de Francesc de Castellví i Obando (1682-1757). Nascut a Montblanc i educat al col·legi de cavallers de la Concepció de Lleida, fou governador general de la Baronia de Vallbona. Segons Rovira i Gómez, a més d'estar al servei de Carles III, va alternar aquesta funció amb la de governador general de la baronia del monestir de Vallbona, càrrec que segurament li aconseguí la seva tia, l'abadessa Anna Maria de Castellví⁷⁸⁰. Fou un destacat austriacista durant el conflicte bèl·lic, aixecant el sometent, assistint a la Junta de Braços que decidí resistir-se el 1713, fou capità de la Vuitena Companyia de Velluters i Espoliners de la Coronela de la ciutat de Barcelona i fou ferit en la defensa de la capital catalana. Amb posterioritat al conflicte, s'exilià a Viena el 1726 aprofitant l'amnistia general després de patir controls, empresonaments i pèrdua de béns⁷⁸¹. A més d'aquests fets polítics i militars, Castellví escriví les *Narraciones históricas*⁷⁸², una obra molt ben documentada que suposa un gran testimoni sobre la guerra de Successió. En aquest estudi, hi trobem diverses referències a Vallbona. Això és degut a l'estreta relació dels Castellví amb el monestir. En primer lloc, el pare de Francesc de Castellví era el veguer de Montblanc. La mateixa abadessa de Castellví era la seva tia. I, finalment, al monestir hi tenia dues germanes, Maria i Jerònima de Castellví i Obando, com a monges.

A les *Narraciones históricas*, tenim notícies de l'evolució del monestir al llarg del conflicte armat. Seguint aquesta obra, podem conèixer com, durant l'abadiat de Castellví, es produeix el jurament de fidelitat del poble de Vallbona de les Monges a principis del segle cap a l'arxiduc Carles⁷⁸³.

⁷⁸⁰ ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR J., *Op. cit.*, pàgina 67.

⁷⁸¹ PUJOL, JOSEP M., "La Guerra de Successió a la Conca de Barberà", ALCOBERRO, AGUSTÍ i GRAU I PUJOL, JOSEP M., *La Guerra de Successió a la Conca de Barberà. Conferències que van tenir lloc a Montblanc els dies 24 i 27 d'octubre de 2006 amb motiu dels 300 anys de l'inici de la Guerra de Successió*, Montblanc, Consell Comarcal de la Conca de Barberà, 2007, pàgina 27. SIMON TARRÉS, ANTONI (dir.), *Diccionari d'historiografia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2003, pàgines 312-313. TORRES AMAT, FÈLIX, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Barcelona, Curial, 1973 (primera edició de 1836), pàgines 173-174.

⁷⁸² CASTELLVÍ I OBANDO, FRANCESC DE, *Narraciones históricas*, Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pércopo, 1997, 4 volums.

⁷⁸³ CASTELLVÍ I OBANDO, FRANCESC DE, *Op. cit.*, volum I (Antecedentes hasta el reinado de Carlos II, Reinado de Carlos II, años 1701-1705), pàgines 579-580.

El 1706⁷⁸⁴, les enormes tropes de Felip V es dirigeixen cap a Barcelona i sembren el pànic i moltes vegades, la desolació, per les zones per on passen, pel que la por de la gent a aquest exèrcit arriba a ser molt gran. Per aquest motiu, i “*compelida del llanto, la abadessa doña Ana de Castellví i de Pons, señora de ejemplar vida*”⁷⁸⁵, rep l'autorització per abandonar el monestir amb la majoria de les religioses de “*Sant Bernat*”, després de saber les barbaritats comeses en altres poblacions, malgrat que els separen tres hores de camí de l'exèrcit borbònic. L'abadessa i la comunitat marxen buscant protecció cap al santuari del Tallat⁷⁸⁶, la majoria a peu.

⁷⁸⁴ CASTELLVÍ I OBANDO, FRANCESC DE, *Op. cit.*, volum II (Antecedentes hasta el reinado de Carlos II, Reinado de Carlos II, años 1706-1709), pàgines 67-71.

⁷⁸⁵ CASTELLVÍ I OBANDO, FRANCESC DE, *Op. cit.*, volum II (Antecedentes hasta el reinado de Carlos II, Reinado de Carlos II, años 1706-1709), pàgina 67.

⁷⁸⁶ En un document titulat “*Espejo de la verdad y claro cristal del derecho que asiste al Priorato de la Virgen Santísima del Tallat y a su prior*” (1713), s'exposa la història del priorat del Tallat, la seva relació amb el monestir de Poblet, la funció del prior del Tallat així com també els privilegis i exempcions dels que gaudeix dit priorat cistercenc. El més destacat d'aquest document, abreujat aquí, són les següents idees: “[...] *El muy iltre. y reverendissimo sr. Don fr. Joseph Escuder [...] abad [...] de Poblet etc., continuando con su dominio la possession de constituir y determinar priores para el santuario de la Virgen Santísima del Tallat, oy dia 25 de junio condecoro con la tal dignidad al muy rdo. P. Don fr. Salvador Palleres monge profeso y presbitero de dicho monasterio. Dicho monge pues para obrar con mayor seguridad y cautela pidio a mi el infraescrito le hiziera un diseño de los privilegios que goza dicho priorato y su prior a lo que no me he podido negar, por ser cosa tan justa [...] Por estar el santuario de la Virgen Santísima del Tallat dentro del termino de Montblanquet, que es de la jurisdiccion del sr. Abad de Poblet desde el año 1194, en que tiempo le compro el muy iltre. sr. Abad de Poblet [...] al muy noble cavallero don Guillermo de Guardiola baron de dicho lugar y termino han continuado los sres. Abades de Poblet su dominio y posesion de enviar monges a dicho santuario para capellanes de aquella Real Capilla. El primero [...] fue un monge con titulo de sacristan de la Virgen del Tallat [...] al qual el sr. Rey de Aragon don Juan Segundo en Lerida a 16 de octubre de 1475 le concedio que pudiese pedir por todos sus Reynos, y recoger limosnas para la Capilla, y ornamentos de la santa imagen de la Virgen del Tallat. Tambien por razon de dichas limosnas se ajusto una concordia entre el Rector de Rocallaura de cuiu Rectoria es sufraganea Montblanquet y su termino el dicho monge y su Abad [...] y en ella acordaron que todo lo que se ofreciese a dicha santa imagen, quedase en beneficio de su santuario, y sacristan; la qual concordia fue despues firmada por el sr. Arzobispo de Tarragona a 10 de desiembre de 1483. El segundo monge que gozo de la predicha dignidad, fue otro monge de Poblet llamado el f. Pedro de Vives despues de aver hecho donacion de dicho santuario a Poblet el serenissimo Rey de Aragon don Fernando el Catolico siendo abad [...] Domingo Porta en la ciudad de Toro a 10 de febrero año 1505 [...] Desde dichos monges hasta nuestros tiempos ha continuado el sr. Abad de Poblet en enviar monges para dicha prefectura [...]. Para demostrar los derechos que tiene el dicho priorato del Tallat y su prior es necesario que se sepan los privilegios que en orden a esto goza Poblet con sus casas, granjas y prioratos. Goza pues Poblet con sus prioratos la immediacion a la santa sede apostolica y participa de todos los privilegios que goza la sagrada religion de Cister, como lo concedio a Poblet Gregorio XV [...], Eugenio III [...] y otros muchos pontífices [...] especial proteccion de san Pedro y de dicha santa sede [...] sagrada proteccion y salvaguarda apostolica. No menos nuestra religion cisterciense ha estao pues de esto mismo ha alcançado muchos privilegios pontificios [...]. Tambien goza Poblet otra prerrogativa decidida en juicio contradictorio y es que ni el monasterio ni su territorio etc. son termino de alguna parrochia [...]. De donde se infiere que en orden a Poblet y sus prioratos etc., no asiste los ordinarios la asistencia del derecho de poder visitar las iglesias de sus obispados [...]. También esta eximido Poblet de pagar passajes, de pagar decimas, primicias etc. de animales, frutos, etc. que se compran por su abasto [...] que tampoco Poblet devia pagar desimas de las heredades [...]. Todos los priores del monasterio de Poblet y sus prioratos gozan los predichos privilegios [...] el prior y priorato del Tallat es de Poblet: luego goza tambien como los demas las dichas jurisdicciones [...]”]. AHN, Clergat Regular-Secular, lligall 2795: “*Tallat, bernardos, Nuestra Señora*”.*

També donen l'avís perquè els vassalls dels pobles propers i les seves famílies s'amaguin als boscos. El mateix Francesc de Castellví és testimoni directe dels fets que narra, ja que aquell dia es trobava a Vallbona, on havia arribat des de Lleida, on estudiava dret, feia tres dies. Ell també va marxar cap al Tallat i va patir la llarga caminada, doncs van sortir a les 9h. de la nit i van arribar a la matinada, malgrat que la distància que separa Vallbona del Tallat és d'una hora i mitja. Allà es troben amb famílies desemparades, maltractades i mig despullades. L'abandó de les propietats està provocat per la por als invasors, pel que la gent deixa casa seva, s'arma i va a defensar-se a boscos i muntanyes. Per aquest motiu, l'avanç del rei per Catalunya va ser llarg i difícil, donada l'oposició d'aquestes milícies populars, excepte a Cervera, un nucli afí, on és molt ben rebut i festejat. L'autor no mostra la fi d'aquest abandó temporal del monestir, ja que segueix relatant l'avançada dels seus enemics en direcció a la capital, pel que no en sabem res més⁷⁸⁷.

A més de l'evolució de la guerra⁷⁸⁸ a la zona de l'Urgell i la manca d'aliments o les devastacions que pateix en general Catalunya, relata els problemes que tingué l'abadessa amb els excessos que cometien els soldats dins la baronia del seu monestir, pel que va enviar un representant, el doctor Francesc Llombart, als alts càrrecs de l'exèrcit perquè acabessin amb els problemes que ocasionava la tropa descontrolada d'un bàndol i de l'altre. Gràcies a la bona actuació de Llombart, el duc d'Orléans⁷⁸⁹, que

⁷⁸⁷ No és la primera vegada que la comunitat abandona el monestir per buscar refugi en algun altre indret per culpa de la proximitat d'una guerra. Poc més de mig segle abans, el 1641, l'abat de Poblet exposa que “[...] *Per les infelicitats del present temps i temor de que lo enemich no fes en ell [monestir de Vallbona] alguna entrada, son eixidas algunas religiosas o la mayor part, les quals estan vuy en las casas de sos pares y parents en diverses parts [...]*”. Però aquest cop, el comportament de les monges exiliades no és correcte i aquesta manca de capteniment ha arribat a notícia de l'abat, sota l'obediència del qual està el monestir de Vallbona: “[...] *que algunas de dites sres. Religioses en la ciutat de Bara. Residints ab lo continuo passejar y demasiat cuidado en los divertiments donen alguna nota al seculo, lo qual sollicit y cuidados censure sempre les actions de persones religiosas [...]*”. Com hi ha de posar remei, mana a Mariàngela de Cortit (sotspriora), Dorotea de Ferrer, Francesca de Masnovell, Victòria i Arcàngela de Ferrer i Maria i Francesca de Cortit, “[...] *que no pusinguen eixir de les cases aont resideixen sens expressa llicència nostra sinó en los dies de festa per a oir missa tant solament, a les quals sels encarregue y mane vayen ab la modestia y compostura ques deu al abit monachal, portant los rostros cuberts ab los mantos lo mes y millor que puguen [...]*”. El dia 27 el manament arriba a les sobredites, que, a partir d'aleshores guarden la compostura. AMP, II-28/5: 1624, juny, 27 – 1664, setembre, 15: “*Llibre formulari eo Registre Abacial. Comensant del sr. Don Abat Merola. Any 1624*”.

⁷⁸⁸ CASTELLVÍ I OBANDO, FRANCESC DE, *Op. cit.*, volum II (Años 1706-1709), pàgines 478-488, 534-541.

⁷⁸⁹ El Duc d'Orléans citat és Felip II (1674-1723). Va distingir-se en la milícia ja des de jove. Es casà amb una filla bastarda de Lluís XIV i Madame de Montespan, amb qui tingué 7 fills, més alguns d'il·legítims. Exiliat de la cort, visqué un període de llibertinatge, fins que el rei li confià el comanament dels seus exèrcits a Itàlia. Al 1707, va lluitar a Espanya amb l'esperança de substituir Felip V en el tron espanyol. Va envair València i Aragó i després entrà a Catalunya, on ocupà Lleida a l'octubre d'aquell mateix any. Els seus triomfs es mantenen al 1708 fins que és cridat a França a instàncies de Felip V, que tem la competència del duc. Situat molt a prop del tron de França, va renunciar als seus drets a la corona

dirigia en aquella zona les tropes borbòniques o de les Dues Corones, com les anomena al text; va castigar els excessos de la seva tropa i va demanar una major vigilància dels mateixos als seus comandants, tot assegurant que escoltaria els pobles i particulars que expressessin qualsevol queixa per aquest motiu⁷⁹⁰.

A més dels testimonis que Castellví escrigué a les *Narraciones históricas*, en tenim altres que provenen de dins mateix del monestir de Santa Maria de Vallbona.

En primer lloc, una carta de la mateixa abadesa Anna Maria de Castellví als jurats de Reus, en demanda de gel dels pous de Prades per combatre malalties el 7 d'agost de 1707. La petició de proveïment de gel es produeix per: “[...] *la ocasió de estos contratemps és la quem permet repetir-me a la obediencia de VM y junt suplicarlos que a vista de la compilació universal que afligeix la fidelitat a nostre rey y señor Carles tercer (que Deu guarde) ha estat mes que capas introduccio en algunas cuydadasas enfermedats que han sobrevingut a algunas religiosas de esta real casa y vassals de est poble, y experimentant la penalitat de neu per sas convalcencias me affiansa la coneguda atencio y experimentada urbanitat a suplicar a VM que en consideracio que en la montaña de Pradas tenen VM a sa direccio, neus en que poden VM sens grave perjudici a sa conveniencia socorrer d'esta en eixa necessaria provissio, [...]*”⁷⁹¹.

El 1702, s'havien arrendat els pous de gel de Prades a l'ajuntament de Reus per haver estat el major postor a l'encant públic practicat, pel període de 1703 a 1709 i per un preu de 3.000 lliures barcelonines. Per aquest motiu, Reus s'encarrega de l'explotació directa dels pous de gel durant aquells 6 anys i, per això, és a l'ajuntament de Reus al que l'abadesa eleva la seva súplica. El principal explotador, fiador i pagador és Francesc Calderó, de Prades, que hagué de fer front, en un període bèl·lic, a contínues demandes de gel, com la de l'abadesa⁷⁹².

espanyola el 1712. A la mort de Lluís XIV, es feu càrrec de la regència amb plens poders, durant la minoria d'edat de Lluís XV. Va aplicar una sèrie de reformes que foren un fracàs i malgrat el seu talent, la seva política no millorà la situació francesa. La política exterior duta a terme pel duc va enfrontar França amb Espanya fins 1720. El 1723, es proclamà la majoria d'edat de Lluís XV però ell mantingué part del poder fins a la seva mort. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 40, pàgines 504-505.

⁷⁹⁰ CASTELLVÍ I OBANDO, FRANCESC DE, *Op. cit.*, volum II (Años 1706-1709), pàgina 536.

⁷⁹¹ PUJOL, JOSEP M., “La Guerra de Successió a la Conca de Barberà”, ALCOBERRO, AGUSTÍ i GRAU I PUJOL, JOSEP M., *La Guerra de Successió a la Conca de Barberà. Conferències que van tenir lloc a Montblanc els dies 24 i 27 d'octubre de 2006 amb motiu dels 300 anys de l'inici de la Guerra de Successió*, Montblanc, Consell Comarcal de la Conca de Barberà, 2007, pàgines 26 i 31.

⁷⁹² AMIGÓ, RAMON, *Neveres pre-industrials (pous de neu) al camp de Tarragona*, Reus, Edicions del Centre de Lectura, 1987, pàgines 49-52.

En aquests anys, els arrendataris de Reus n'ofereixen al monestir de Vallbona per 60 sous, fet que la comunitat monàstica no accepta per ser un preu massa elevat⁷⁹³. Abans de la carta que hem presentat; el 27 de maig de 1706, la comunitat volia comprar una càrrega de neu cada setmana fins al dia de Tots Sants, fet que suposava un total de 20 càrregues. Però sembla ser que aquest negoci no arribà a bon port perquè els demanaven 6 sous per rova, un preu excessiu, tal com considera el mateix Francesc Calderó, explotador dels pous de gel de Prades⁷⁹⁴.

Per tant, tot i que Vallbona tenia un pou de gel a la població, tal com veurem en analitzar els serveis del monestir⁷⁹⁵, la poca neu registrada durant aquells anys i, sobretot, les operacions militars en el territori, molt actives entre 1706 i 1707, van provocar aquestes constants demandes de gel. A més, durant la guerra, la demanda de gel augmentà degut a les seves propietats terapèutiques com a antiinflamatori, analgèsic, reductor de la febre i estroncador d'hemorràgies. Aquesta elevada demanda i les condicions bèl·liques, van provocar un augment de preus d'aquest producte, com ja hem constatat.

El 30 d'octubre de 1756, l'abadessa de Vallbona envia una carta a Andrés de Otamendi⁷⁹⁶, en el curs d'un plet sobre la naturalesa laïcal o eclesiàstica del seu patronat sobre la rectoria dels Omells, en la qual recorda un fet ocorregut el 1710. Segons l'abadessa, aquell any “*se effectuo en tiempo que por la sangrienta guerra que affligia a este pahiz, fue preciso abandonar a este monasterio y transferirse la abadessa y monjas sus moradoras a lugar seguro, en que se libertassen del peligro de ser victimas de la crueldad del villanage, que infestava este terreno*”⁷⁹⁷. En principi, aquesta sortida del monestir no és la mateixa que testimonia Francesc de Castellví perquè les dates no concorden.

⁷⁹³ AMIGÓ, RAMON, *El tràfic amb el fred al Camp de Tarragona (segles XVI-XIX)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadiad de Montserrat, 2002, pàgina 127.

⁷⁹⁴ AMIGÓ, RAMON, *Op. cit.*, pàgines 142-143.

⁷⁹⁵ AMIGÓ, RAMON, *Op. cit.*, pàgina 183.

⁷⁹⁶ Segurament, es tracta d'Andrés José de Otamendi y Aramburu Chinchurreta y Arza, natural de Villafranca de Guipúscoa, que el 31 de desembre de 1732 sol·licita ser cavaller de l'orde de Calatrava, ja que en la seva sol·licitud consta com a “ [...] *secretario, plaza de oficial y en mesa de Decretos de la señoría del despacho de estado [...]*”. El 1733, Posteriorment, el rei li atorga aquesta gràcia i d'aquell any, data també la cèdul·la de l'hàbit de cavaller de l'orde de Calatrava. Poc després de ser nomenat cavaller de Calatrava, Otamendi, es casà amb Juliana Calderón de la Barca de Perea Hurtado y Nieto, natural d'Orgaz, a la que se li feren un seguit de proves de llinatge per aprovar dit matrimoni. AHN, OM-Caballeros_Calatrava, exp. 1897 – Andrés de Otamendi. AHN, OM-Casamiento_Calatrava, exp. 125 – Andrés de Otamendi. AHN, OM-Expedientillos, nº 11979 – Andrés de Otamendi.

⁷⁹⁷ AHN, Consells, lligall 19675: “*Patronato de Aragón. Expedientes particulares desde 1700 a 1766: Tarragona JMJ año de 1753. Omells de Na Gaia. Eclesiastico. Pieza. La Abadesa de Balvona sobre que se le mantenga el Patronato y Presentacion del Curato de Omells. Por la Secretaria de Aragon*”.

Per aquest motiu, restem a l'espera que nous testimonis ens mostrin si realment hi hagueren una o dues fugides del monestir per culpa de l'evolució de la guerra. El que resta clar, és que la comunitat monàstica de Vallbona patí en primera persona els efluvis de la Guerra de Successió.

L'altre testimoni a comentar dels fets ocorreguts en aquest abadiat és el de la monja Teresa de Guiu, que escrivia cartes al seu nebot Baltasar, “futur” pare de la darrera abadessa del segle XVIII, Maria Teresa de Riquer i de Sabater. D'aquestes, se n'han conservat tres, dues de les quals ofereixen altres notícies d'interès sobre aquest abadiat, ja que daten de 1710. Els temes tractats per Teresa es basen sobretot en la vestició de la seva neboda Maria, germana de Baltasar i en la precària salut de l'abadessa de Castellví.

A la carta del 19 de novembre de 1710⁷⁹⁸, explica que Maria ha vestit l'hàbit més aviat del que s'esperava perquè la salut de l'abadessa ha minvat molt i sembla que es morirà aviat. També indica les despeses a les que ha hagut de fer front davant aquesta prestesa. Ho indica amb aquestes paraules: *“Baltezar ab gran contento y ab algun disgust jo escric esta, per que no se tu com o rebras pero lo sert es que deus alegrarten, pues tot ses obrat a bon fi ya ta major conveniensa. Sabras com vui avem vestit lo sant abit a la Marieta ab gran alegria sua y de totes, que sols nosa faltat lo no poderi assistir tu y cosa tan ynpensada que ses resolt ab un dia no mes sens averi tot del propi per trobarse misenyora abadessa ab grans perills de la vida, tota ynflada que la ynflor li arribe casi al coll y aventse asertat a ser asi lo senyors rectors de Mollerussa y Fondarella que vingueren pera predicar lo sermo de santa Geltrudis que fa la festa la senyora dona Isabel Areny, vent que nosa abadesa sencaminava mal, tactavam de ferte propi y al tart, quan vingue lo doctor nos digue que no fiasem del tems que estava perillosissima y que sols li feras algun remei estanse ynposibilitada de llevarse mes y ab contingensia de que tirantse per lo llit se ofegarie sens seri a tems y vent que venim acontingensia una cosa de tanta ymportansia fou tanta la persuadisio del senyor rector de Mollerussa que volie la vestisem lo endema que ere dimars, pero no fou posible porque era fonamental fer fer la sera y buscar lo diner, ya par cosa miraculosa que retrobat mas dels que son estats menester y dec tant a totes les del monestir yls de*

⁷⁹⁸ Aquell dia, l'abadessa i les bosseres Teresa de Guiu i Caterina de Borràs firmen una apoca de rebuda a Baltasar de Riquer. AHAT, Capsa 4, número 16. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1704-1710), pàgina 1. AHAT, Capsa 8, número 38. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1706-1722). Títol original: *“Manual 31. He recullit y encodernat en est tomo varios papes sueltos y en el hi ha part dels capitols matrimonials rebuts des de lo any 1704 al any 1731. Hi ha tambe alguns actes de la centuria 1700 i tambe algun de la centuria 1600. No causia admiracio los anys no vingan ben seguits pues no mi he mirat. Roca Rector”*, pàgina 241 darrera.

defora que en tota nostra vida opodrem satisfacer. Ell sea cumplit en tot lo necessari sens faltar cosa li avem pagat un abit nou de la Ignéseta neboda de la senyora Maria Eusèbia de Cortit [...]. [El rector de Mollerussa] es testimoni de vista y es qui es estat padri ya fet entrega del dot en nom teu – la Marieta esta com un angel en lo nou vestit y contentisima puesse li an cabut los bresels. Ara es menester que en te dones presa y conserves ton punt en buscar luego los diners pera donar satisfasio que yo y als ne donat un paper en nom teu que son de uns y altres que en tenien encomanats y sos amos nousaben y 200 lliures mea deixat mossen Jaume Fillol y dona Francesca Berenguer – 100 lliures los demes son los que tinc dit y averi bastat siagues convingut per un altre dot, porque com totom avist la justa causa y la necessitat ningu senafet dificultos. Pera mor de Deu, si tu no pots anar a Barselona, fesi anar lo doctor Molins y porta ynmediatament lo diner que sa pres, pasan per qualsevol cosa, encara que sia feta la funcio no deixarem tant mateix de alegrarnos y te avem estalviat alguna cosa en lo repente que sea fet. Porta una pesa descot que sia bo y veges si podries fer venir 9 canes de filanpra de Manresa, sino compran sin trobes peraqui que això es cosa ynexcusable. Lo demes es pot pasar [...] pero se notara molt los diners [...] Portam mitga arroba⁷⁹⁹ de chocolate y una aroba de queise. La mitga la vull peral monestir y mitga arroba de piñons quant vindras ocontarem enaixò tens fet lo gasto [...] estavem en un continuat esglai lo quet se dir que no mea costat poc treball y pasio una de servaro y de que tingues de ser enaqüest repente, que tu noi ages pogut assistir pero tot lo mon savist ynsalabat la ocasio y vui que des moltes vegades memories a dona Teresa donaries cariñosas memories, y al doctor Molins y un abras a la noia. Noia tems pera mes ni per escriurer Tereseta. Alors vos dono la enorabona ynada prem que pera mi noi pot aver dia de mes consuelo que es estat aquest. Adios y guarde los anys que desitgo. Vallbona [...] Qui mes de cor testimia. Ta tia Teresa de Guiu”⁸⁰⁰.

De nou, el 30 de novembre, torna a escriure al seu nebot bo i exposant-li les novetats en ambdós temes ja tractats: “Baltezar. Rebi ta carta per la estafeta del 22 del corrent y segons veigs en ella no as rebut la mia, lo que avam sentit [...] tescriviem llargament sobre lo sucsoit de aver donat lo abit a la Marieta lo dia 19 del corrent per veurer a mi senyora de tant mala calitat y los perills tant grans me digue lo Doctor que estava y com era cosa de tant gran consequensia se fes la vistisió antes de morir, o

⁷⁹⁹ La rova o arrova tenia un pes igual a ¼ del quintar, però era un múltiple variable de la lliura. ALSINA, CLAUDI; FELIU, GASPÀR i MARQUET, LLUÍS, *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*, Barcelona, Curial, 1990, pàgines 227-229.

⁸⁰⁰ AR, Carta de Teresa de Guiu al seu nebot Baltasar del dia 19-XI-1710.

determinarem en un dia com te fara la relacio lo dit senyor rector de Mollerussa que es lo donador desta y qui fou lo padri de la mongeta y qui entrega lo dot ab nom teu i sen feu apoca. Per sia acas no as rebut la del correu jo confio se aurie detinguda per les grans pluges pero per lo que pot ser te reperesc que dona Francesca Berenguer me deixà divui dobles i mossen Jaume Fillol 36. Los demes de altres senyores de dins del convent [...] que totes nos feien grans sustansies y mil onrres, lo quet prego que sens falta vinguen tots los diners ans de Nadal [...] Nosaltres gustariam molt foses tu lo portador pero si se avia de diferir ta vinguda fins pasat Nadal, envials per lo doctor Molins o entregals al senyor rector de Mollerussa que samerse vindra asi de cami aportarlos encara que sie fer una poca de volta. Lo yngres del dot es 515 lliures 14 sous a la segristia 20 lliures 12 sous y altres tantes ala abadia y mes 30 lliures per les distribucions y lo comte de la sera que tenuii per los omens que anaren desi, tanbe envia les tres lliures de olors, una de benjui, altra de torxes y altra densens y una pesa descot de Flandes cate que coste perque laquerem de posar un abit nou de la Ygnaseta Cortit yara seli te de tornar nou y la Marieta no pot estar en un abit que al prinsipi se enbruten molt. Tot això te de venir antes de nadal sens falta y tanbe tens de comprar una cana de glosa blanca de la que te tres palms de anplaria y fesli portar les canes de filanpra prima de Manresa, que alli se conpre ab gran conveniència y enviam per lo señor rector que nosiensina 4 lliures de chocolate quel tingui de emprar pera cumplir en la mestra de novisies. Sea cumplit en tot lo ques devia y tu asquedat molt be y te as ahorrat alguna cosa pero ara no tens de faltar en lo empeño. Missenyora abadessa no eseixida mas de casa desde aquell dia [...] Cuidado sins quedara sens colocarse la Marieta. Yo sento en lanima de que dona Taresa estigue ab tant mala dispusio y que li age fluit tant lo umor a la cara. Tal ventura lo doctor Coll⁸⁰¹ sabia algun madicament pera abaixar li los carnots al fin vegau quisas lo posari masa unguens lan espatllada que pera la carn mes valia posari vuguent blanc pera eixugaro. Ya la encomanam a Deu molt deveres ques digna curarla del tot [...] La Marieta esta molt ocupada aprenen les coses del cor y a dir lliçons y responsos y lo dia de la Purisima Consepsio pandra lo habit del noviciat pera serne mes prest fora esta alegre y bona gracias a Deu [...] Misenyora abadessa mea manat tescrigues si enviases la carta que jo tenuii per dona Emanuela Desvalls y escriume si saps si dita senyora es en Vacarisses o en

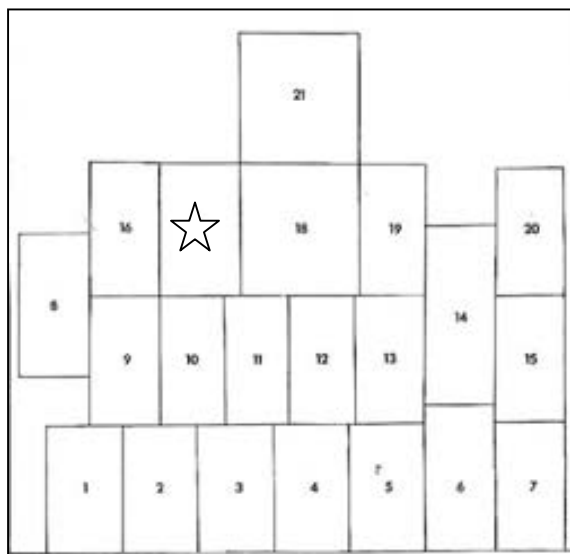
⁸⁰¹ Miquel Coll, doctor en medicina, és el metge del monestir. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 337.

*Barcelona y responme sens falta que ymporte [...] De qualsevol manera escriu a la señora Maria Eusebia Cortit les gracies del molt nosafavoreixs a tots y enaver donat la grasia a la Marieta y tenirla asa casa a son costat*⁸⁰².

La guerra només surt un instant en les seves cartes, en un paràgraf en el que, després d'indicar la necessitat que tenen d'unes sabates noves, escriu “*que tots los sabaters sen son anats a la guerra*”⁸⁰³.

2.3.4. La mort de l'abadessa

Castellví morí el 13 de gener de 1711 després d'una llarga malaltia reflectida a les cartes anteriors. A la matinada “[...] *fonch lo Senyor servit aportarsen ha millor vida la ànima [...]. Rebé ab molta devoció los sancts sacraments de nostra santa mare i glésia. Fonch de santa vida y en sa mort donà evidències de anarsen a la glòria del Senyor, in qua per misericordiam Dei requiescat in pace. Amen*”⁸⁰⁴. Fou abadessa durant 9 anys, 6 mesos i 13 dies. Està enterrada a la tercera fila del cor, entre Lluïsa de Dalmau i Maria de Llúria.

L'estrella indica la ubicació de la tomba de l'abadessa Anna Maria de Castellví al cor de l'església del monestir. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, entre les pàgines 344-345.

⁸⁰² AR, Carta de Teresa de Guiu al seu nebot Baltasar del dia 30-XI-1710.

⁸⁰³ AR, Carta de Teresa de Guiu al seu nebot Baltasar del dia 30-XI-1710.

⁸⁰⁴ AMV, 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. Manuscrit miscel·lani que recull nombroses dades històriques del monestir de Vallbona i de la seva jurisdicció, des del segle XII, començat a redactar per voluntat de l'abadessa Leòcadia de Ricart, i que es coneix usualment amb el nom de “*L'Aranzel*”. Títol original: “*Lo aranzel i numero de les Abbadeses ha tingudes la Insigne y Real casa de Nostra Senyora de Vallbona desde son principi que fou en lo ani de 1173 fins al que ara correm que es lo de 1633, ani descorregut 460 de sa fundació fins al dia present*”. Dins el manuscrit s'hi troba el “*Llibre de notas i resulacios del Reial Monestir que comensan en lo any 1173*”, pàgina 17. SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual. Primera història de Vallbona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002, pàgina 233.

La seva làpida mesura 102x210 cm. El distintiu dels Castellví, consistent en un camp d'atzur, en un castell amb tres homenatges de plata i una vorada de vuit peces de plata i atzur, es troba quarterejat en la làpida de l'abadessa. En el primer quarter, hi ha dita torre. En el tercer, el pont dels Pons i la resta d'elements, són desconeguts per a Piquer i Jover⁸⁰⁵. El casc mira a la dreta i està ornamentat amb florons. Per contra, el bàcul mira a l'esquerra. L'epitafi és una mostra del culteranisme tant en boga en la literatura del moment i diu així: *“La hija de la noche y del Erebo / de Diana eclipsó el claro Phebo, / mas no oscureció su negro manto / su vida exemplar, pues lo fue tanto / que de terribles males la porfia / jamás pudo ennuclar su alegría. / O noble Castellví, bien por exemplo / servirá tu memoria este templo / pues en ti la religión y la virtud / igual floreció en vegeés y juventud / Obiit die 13 gen. Anno 1711”*⁸⁰⁶.

Làmina 37 - Anna Maria de Castellví i de Pons (1701 - † 1711).
l'abadessa «austròfila»

Fotografia de la làpida sepulcral de l'abadessa Anna Maria de Castellví, extreta de PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, entre les pàgines 248-249.

⁸⁰⁵ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 290.

⁸⁰⁶ *Ídem.*

2.4. Seu vacant (13 de gener de 1711 - 30 de novembre de 1716)⁸⁰⁷.

En morir l'abadessa Castellví durant la guerra de Successió i per trobar-se vacant l'abadiat de Santes Creus, Vallbona va estar cinc anys sense abadessa. Durant aquest temps, el monestir fou dirigit per Jerònima de Ribes i de Boixadors, com a priora presidenta, seu vacant⁸⁰⁸. Pocs anys més tard, durant l'abadiat de Manuela de Cortiada, Jerònima morirà; concretament, el 18 de desembre de 1718. A l'acta de defunció, consta amb el càrrec de priora i se li faran 1.200 misses per la seva ànima⁸⁰⁹.

Aquest període de seu vacant està immers en el transcurs del final de la guerra de Successió. Seguint el testimoni de Castellví ja iniciat anteriorment, podem conèixer com el 1711 un cos de 1.500 homes de la monarquia de les Dues Corones (Borbó), arriben des de Verdú al monestir cercant blat, però es troben amb l'oposició de les monges, que no volen obrir-los les portes. Segons l'escriptor, "*es aquel monasterio de religiosas bernardas respetable por su antigüedad, por lo sagrado de su claustro y por la nobleza que lo adorna*"⁸¹⁰. Però les tropes estan tant necessitades de menjar que malgrat els intents del seu coronel, José Vallejo⁸¹¹, per a contenir-les, inicien l'assalt al monestir. Al final, les monges els obren les portes per evitar mals majors. Aquest cos de l'exèrcit borbònic troba una mica de blat, el paga i marxa ben aviat per evitar la nit en aquells feréstecs indrets plens de gent hostil a ells⁸¹².

⁸⁰⁷ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 294-295.

⁸⁰⁸ AMV, 17.7: 1800. Vallbona. Manuscrit que conté les respostes a l'interrogatori enviat al monestir de Vallbona pel Vicari General del Cister, amb les respostes elaborades pel canonge de Bellpuig de les Avellanes, Jaume Pasqual, després de consultar la documentació de l'arxiu de Vallbona És conegut usualment amb el nom de «*Llibre Verd*». Títol original: «*Respuesta a los cinco interrogatorios del señor Vicario General Cisterciense, que a solicitud de la mui ilustre señora doña Theresa de Riquer y de Sabater, abadesa, y de su real monasterio de Vallbona, ha trabajado, después de examinados los antiguos instrumentos de su Archivo, el doctor en derechos don Jayme Pasqual, canónigo premonstratense y ex-abad del real monasterio de Bellpuig de las Avellanas. Año 1800*», pàgines 65-66.

⁸⁰⁹ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona *Op. cit.*, pàgina 446.

⁸¹⁰ CASTELLVÍ I OBANDO, FRANCESC DE, *Op. cit.*, volum III (Años 1710-1713), pàgina 217.

⁸¹¹ José Vallejo fou un militar de l'exèrcit de Felip V que assolí el grau de general, però que durant la guerra era coronel de dragons. El 1705, es crea un regiment de dragons comandat per Vallejo a Nàpols. A partir de 1710, el seu regiment passà a la península, on defensà els interessos dels Borbons i lluità a diversos punts de la geografia espanyola. Juntament amb el general Bracamonte, organitzà una xarxa d'espies i confidents borbònics que actuaven a la reraguarda catalana amb figures cabdals entre els seguidors dels Borbons a Catalunya, com Ametller i Prats i Matas, dels que ja parlarem, entre d'altres. A més, va sofocar una revolta catalana antifiscal contra uns impostos que volia imposar Patiño (les quinzenades) a principis de 1714 i ho feu amb una gran brutalitat. BC, Dipòsit de Reserva. F. Bon. 3027: ANÒNIM, *Relacion verdadera en que se manifiestan y publican las victoriosas y generosas hazañas del defensor de los pueblos de esta comarca, de el assombro y terror, de los enemigos de don Joseph Vallejo, cavallero de el Orden de Santiago y Coronel de Cavalleria de un regimiento de dragones estrangeros*, Sevilla, por Francisco Garay, 1711. GÓMEZ RUÍZ, M. i ALONSO JUANOLA, V., *El ejército de los Borbones. Organización, uniformidad, divisas, armamento. Volumen I: 1700-1746 (Reinados de Felipe V y Luís I)*, Madrid, Servicio Histórico Militar, 1989, pàgines 105-113. TORRAS I RIBÉ, JOSEP M., *Felip V contra Catalunya*, Barcelona, Rafael Dalmau Editor, 2005, pàgines 53, 68-74, 93-105 i 134.

⁸¹² CASTELLVÍ I OBANDO, FRANCESC DE, *Op. cit.*, volum III (Años 1710-1713), pàgines 216-217.

Al 1712, l'exèrcit de les Dues Corones ocupava des de Balaguer fins a Cervera i Verdú del Pla d'Urgell i el declivi dels monts limítrofs fins a Urgell, Conca de Barberà i el camp de Tarragona⁸¹³.

L'any següent, les viles i pobles del camp de Tarragona, muntanyes de Prades, Conca de Barberà i Penedès presten obediència als enviats del rei Borbó⁸¹⁴. Finalment, acaba el conflicte, amb l'ocupació de Catalunya, la caiguda dels darrers focus de resistència austriacista, la caiguda de Barcelona i la victòria final del rei Borbó.

A la guerra, entre altres temes, fa referència Teresa de Guiu a la carta que envia a Baltasar el 12 de març de 1712. En ella, també esmenta la sort dels fills de la seva germana Hipòlita de Riquer i del seu marit Josep de Gallart. Refugiats al monestir, Hipòlita morí el 1710 i poc després, Josep. Per aquest motiu, els seus dos fills orfes són adoptats pel seu oncle, el doctor Canyadell. Un cop acabada la guerra, aquests dos infants seran acollits pel seu oncle, Baltasar, pare de l'abadessa de Riquer i destinatari d'aquestes cartes⁸¹⁵: *“Baltezar [...] desityaria que tu tingueses la salut mes robusta en ser un poc mes adins de la primavera feste remeis en forma y yo confio quet milloraras de la dissilasio del pit y majorment si podeu muda de terra. Lo tems odira que encara que sea escrit de Madrid que les paus estan fetes sediu perasi que encara estan les coses molt vidrioses, Deu o dira [...] Nosaltres provam be en la quaresma grasies a Deu y sens vana sens adonarnos les polises estan ya despachades pera les 400 lliures y la una esta cobrada que lo senyor doctor Joseph Alemañi, es estant tant galan que a esmergat 450 lliures aures de traurerles de la taula y digue al pare prior de Nazaret que dins quatro o sinc dies entregaria la restant de 250 lliures, yami meles donaran asi que penso teniro antes que tu no rebes esta. Jo fare mes comtes y teavisare del que faltara, que això se aura dentregar al doctor Llombart en Barselona quant yo avisare – ara ya podras estar sens mal de cap y yo tanbe encara que ami men queden de altres per part del monestir que ara estam ab lo ajust de pendrer 3.000 lliures asensal pera poder cumplir ab los credits yaquest aña, si Deu no ajude, aures de comprar tot lo blat, que nose com poden mantenirnos. Encomanau a Maria Santissima quens asistesque y donali grasies de part mia de la misericordia que atingut Deu enosaltres [...] La Marieta, si la veies quant contenta esta y com se aprofite tenalegraries. Ami me fa tant goigs que no sabria explicarto. Confio sera bona mongeta. Les cartes de Cañadell te*

⁸¹³ CASTELLVÍ I OBANDO, FRANCESC DE, *Op. cit.*, volum III (Años 1710-1713), pàgina 405.

⁸¹⁴ CASTELLVÍ I OBANDO, FRANCESC DE, *Op. cit.*, volum III (Años 1710-1713), pàgina 648.

⁸¹⁵ RIQUER, MARTÍ DE, *Quinze generacions d'una familia catalana*, Barcelona, Quaderns Crema, 1998, pàgines 228 i 238-244.

torno porque meles an tornades de Tàrrega dient me que no es acudit, que asta sitat a Barcelona. Del Miñonets de Gullart non tingues cuidado porque su tia com non te deseus los estime molt yami meapar que en ninguna part poden estar millor que aont estan fins que tu estigues ata casa quels pugues tenir mestre. Son molt petits y tenen de menester quils governe y lo Felip es masa criatura pera queixos cuidados [...] 11 quarteres⁸¹⁶ de blat no molt 60 lliures, que diu lo teniem davall terra y sana podrit un poc y tanbe ya 20 quarteres despelta – la que penso vendrer pera pagar lo doctor Mirarnau que ya mea enviat dos recados [...] y tanbe sean de pagar sis rals de vuit de les medisines que lo apotacari nos feu jirada al monestir de ports y de avero arreplegat mea fet pagar lo batlle de Passanant 9 lliures y sous y sean quedat alla tres o quatre dobles per las taxes de la vila y perals micalets que yavien anat pera portarselne jubent que Gullart ere a Lleida y u conpongueren com van poder. Lo blat yalguardare perals Miñons, y de tot lo demes donare comte ab los resibos. Tanbe tinc dos cortans de Guixes y un poquet de safra nose sinia alguna mitga onsa de tot a fet resibo al batlle de Passanant [...] Tu procura en alegrarte y pensa que aquesta vida es desterro y que ya vindra la ora que tornarem [...] en les persones aderens y amigas que pera mi noia altre consuelo. La Marieta esta molt contenta de la orasio de Jeremies y la cantara en lo favor de Deu que no deixat unaltra que linavien donat de molt estantisa [...]”⁸¹⁷.

Als manuals notariais parroquials ha quedat constància d’un altre fet relacionat amb la guerra. Entre 1712 i 1715, l’abadessa Francesca de Sagarra i algunes monges del monestir de Sant Hilari de Lleida, un cenobi filial de Vallbona⁸¹⁸, es troben a Vallbona. Aquest fet es degut a l’evolució de la guerra a la seva ciutat i a la major protecció que ofereix Vallbona.

⁸¹⁶ La quartera és una mesura de capacitat per a grans (forment, ordi, civada, mestall) i també per a sal, fruita seca, calç, guix, ametlles, olives, veces, etc., pròpia de Catalunya i les Illes Balears. ALSINA, CLAUDI; FELIU, GASPÀR i MARQUET, LLUÍS, *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*, Barcelona, Curial, 1990, pàgines 209-215.

⁸¹⁷ AR, Carta de Teresa de Guiu al seu nebot Baltasar del dia 12-III-1712.

⁸¹⁸ Aquest monestir fou fundat al segle XIII, abans de l’any 1208. El 1589, el monestir de Vallsanta fou incorporat al Pedregal i el 1604, la comunitat resultant passà a formar part de Sant Hilari. Amb l’entrada de les tropes de Felip V a Lleida, el monestir de Sant Hilari, ubicat prop de la catedral lleidatana, fou destruït. Per aquest motiu, el 1708, la comunitat es traslladà al Patrocini a Tamarit de Llitera. Masoliver data aquest trasllat l’any 1718. El monestir de Tamarit restà actiu fins a la seva supressió l’any 1842. GONZALVO BOU, GENER i SANS TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Vallbona, guia histórico-artística*, Lleida, Milenio, 1988, pàgina 87. MASOLIVER, ALEJANDRO, “Las monjas y los monasterios femeninos en el Císter catalán”, *Cistercium. Revista cisterciense*, 213 (1998), pàgines 1131-1136. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 281. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Vallbona: guia espiritual i artística*, Comunitat Cistercenca, Santa Maria de Vallbona, 1993, pàgina 27.

Durant la seva estada al monestir vallboní, fan diverses procures i altres edictes que necessiten de notari i per aquest motiu, el rector-notari en deixa constància als seus reculls⁸¹⁹.

Tot i la guerra, el monestir continua amb les seves activitats. El 1713, es comença a redactar l'*Índex Vell* amb el contingut a l'arxiu del monestir. La iniciativa és de la priora Jerònima de Ribes, la sotspriora i sotsbossera Isabel d'Areny i l'arxivera Petronella d'Areny, a les que ajuda Marià de Boneu⁸²⁰.

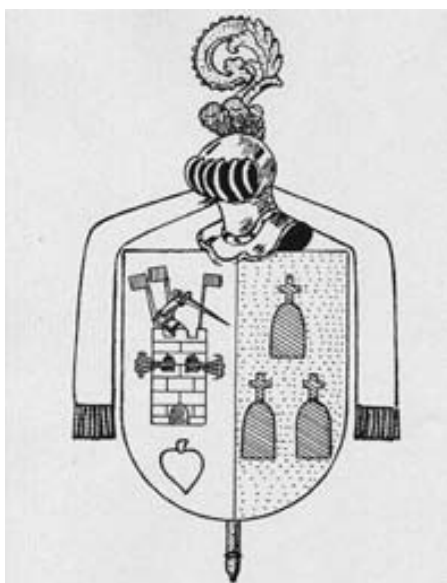
⁸¹⁹ AHAT, Capsa 4, número 17. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1711-1714), pàgines 164 darrera (28-11-1712), 214 (18-6-1713), 228 darrera (28-10-1713) i 244 darrera (25-3-1714). AHAT, Capsa 4, número 18. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1715-1719). Títol original: "*Borrador eo Manual dels actes rebuts en los anys 1715, 1716, 1717 i 1718. Con quals son continuats en lo present llibre y presos per lo reverent Francisco de Torrell i Freixa, prevere y rector de la parroquial iglesia de Vallbona de las Monjas archabisbat de Tarragona*", pàgina 6 darrera (3-2-1715).

⁸²⁰ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. Inventari documental de l'antic arxiu monàstic de Vallbona, començat a redactar per Marià de Boneu, durant el període de seu vacant i de priorat de Jerònima de Ribes. Es coneix usualment amb el nom d'*Índex Vell*. Títol original: *Llibre major repertori i haepilago de tot lo que conté lo real archiv de Nostra Senyora de Vallbona. 1713. Seu vacant*.

2.5. Manuela de Cortiada i de Pujalt (29 de novembre de 1716 - 27 d'abril de 1747)⁸²¹

2.5.1. La seva vida familiar

L'abadessa de Cortiada va néixer a Barcelona el 1661 i ingressà a Vallbona el 1677.

MANUELA DE CORTIADA I DE PUJALT (1716-1747): «Escut partit: 1er. d'argent, una torre al natural sumada d'un braç armat d'argent empujant una espasa nua i de tres banderes de gules; per les seves finestres surten dos canons de sinoble disparant; a la punta un cor d'argent, que són les armes de Cortiada; 2on. d'or, tres montanyes de sinoble armades d'una creu del mateix color i mal col·locades, que és Pujalt.» Porta casc i tres plomes per cimera.
De la seva tomba en el paviment del Cor, i d'un domàs amb les armes brodades, que es guarda en el Monestir.
Fou construït la Sagristia.

Escut d'armes de l'abadessa de Cortiada i explicació heràldica del mateix, reproduïts de FERRER VIVES, FRANCESC D'A., *Armorial de les abadesses de santa Maria de Vallbona*, Badalona, Impr. Lloret, 1977.

La seva exploració de la voluntat, que data del 8 de maig de 1677, és una font d'informació molt interessant sobre les seves dades personals⁸²².

L'exploració tingué lloc a la cort de l'abadessa de Vallbona, concretament, al *Parladoret de l'abadessa*, estant Cortiada per la part de dins i Canyelles per la de fora. Complint les directrius del Concili de Trento (secció 25 de *regularibus*, cap. 17), primer parlen a soles i després, en presència de quatre testimonis, li fa un qüestionari de 12 preguntes sobre el seu nom, la seva procedència, la seva família i, finalment, explora la seva voluntat per ser monja.

Seguint aquest qüestionari, podem conèixer que Manuela de Cortiada és nascuda a Barcelona i filla dels nobles Miquel de Cortiada⁸²³, un important jurista que era doctor en ambdós drets i jutge del real consell en relació a Catalunya i d'Emerenciana Cortiada.

⁸²¹ CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, volum I, pàgina 642. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 296-306.

⁸²² AMV, FP, sobre número 10: "Exploracions de la voluntat (segle XVIII)". PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Les exploracions de la voluntat a Vallbona durant els segles XVII i XVIII*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, pàgina 196.

⁸²³ Miquel de Cortiada obtingué el privilegi de cavaller el 1647 i fou catedràtic de lleis a Lleida entre els anys 1650 i 1660. Exercí a Sardenya com a advocat fiscal del rei i també fou regent de la Reial Cancelleria de Barcelona fins que morí el 1691. La seva obra més important fou *Decisiones Reverendi Cancellarii*. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 296.

Indica que el proper dia de Sant Antoni de Pàdua⁸²⁴ farà deu anys que és al monestir, però no diu l'edat que té.

Posteriorment, la interroguen sobre la seva voluntat en entrar al convent, i indica que vol ser religiosa, que no es vol casar sinó restar com a religiosa al monestir i que aquesta decisió l'ha pres sola, moguda per la devoció i l'Esperit Sant, sense que ningú l'amenacés perquè es fes monja.

Cortiada sap molt bé a què s'obliga quan professi, és a dir, als tres vots de pobresa, obediència, castedat i perpètua clausura a més d'altres disposicions que mana l'església. Igualment, coneix la regla doncs la mestra de novícies li ha llegida i la troba adient a la seva voluntat de servir al Senyor. Igualment, afirma complir tots els requisits necessaris per a ser religiosa del monestir; coneix els pecats mortals i venials i, finalment, afirma que sempre votarà coneixent la veritat i mai fingiment.

En motiu de la seva professió, el pare de Manuela de Cortiada crea una renda de 30 lliures en forma de violari el 23 de maig de 1677 del que es beneficien les seves dues filles, religioses professes del monestir, Manuela i Antiga, les quals renuncien als seus drets sobre les herències materna i paterna a canvi d'aquesta manutenció.

A part d'aquest nou document, al fons Piquer es conserva una procura de les dues germanes que el 13 de desembre de 1702, nomenen procurador a Alexandre de Montserrat⁸²⁵.

Les dues germanes Cortiada són, a més, les patrones del benefici de Sant Llorenç⁸²⁶ fundat a l'església del mateix nom de Lleida. Com a tals, el dia 6 de març de 1704, nomenen procurador seu a Anastasi Biosca i Anglesill, doctor en filosofia i en ambdós drets perquè, en nom seu aprovi la permuta que el beneficiat Joan de Nogués vol fer amb dit benefici, del que ambdues són patrones⁸²⁷.

⁸²⁴ La festivitat de Sant Antoni de Pàdua (frare franciscà predicador que visqué entre 1195 i 1231) es celebra el 13 de juny. GIORGI, ROSA, *Santos*, Barcelona, Electa, 2005, pàgines 40-42.

⁸²⁵ AMV, FP, sobre número 10: "Exploracions de la voluntat (segle XVIII)".

⁸²⁶ La llegenda diu que Sant Llorenç era aragonès i fou cridat a Itàlia per a ser diaca a Roma, la funció principal del qual era distribuir els béns entre els pobres. Quan el prefecte Secolare va voler apropiarse d'aquests béns, Llorenç els va regalar als pobres, pel que va patir martiri. Llorenç fou un dels set diaques romans del papa Sixte II i va patir martiri durant les persecucions de l'any 258. GIORGI, ROSA, *Santos*, Barcelona, Electa, 2005, pàgines 217-220.

⁸²⁷ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 2 darrera. AHAT, Capsa 8, número 38. *Op. cit.*, pàgina 203.

2.5.2. Càrrecs anteriors a l'abadiat

Abans de ser abadessa, tenim proves documentals que, com a mínim entre 1701 i 1703, fou la secretària del monestir⁸²⁸. Segons Piquer i Jover, també exercí el càrrec de sagristana entre 1704 i 1707 o 1709⁸²⁹.

2.5.3. L'elecció com a abadessa

El 29 de novembre de 1716, “*Finalmente, después de tan larga viudedad [en relació amb el període de seu vacant]*”⁸³⁰, es produí l'elecció d'una nova abadessa presidida per l'abat de Santes Creus Anselm Soler, que l'acabà designant com a abadessa, “*per no poderse convenir los votos*”. Fou així perquè Cortiada era una “*persona en qui resplendeixen les qualitats nesesàries [...]*”⁸³¹.

2.5.4. Fets més destacats del seu abadiat

El 15 de gener de 1718, la comunitat escull com a protector⁸³² del monestir a Marià de Boneu i Riera, de Barcelona i Calaf, “*tant per ser afectat als augmentes del monestir, com per lo que se li devia de bona atenció, de lo qual consta en poder del senyor Oleguer de Montserrat, notari, substitut del senyor rector de Vallbona Francesc Torrell [...]*”⁸³³.

Una anècdota relacionada encara amb Francesc de Castellví i amb les reminiscències de la fi del conflicte armat, és el fet que aquell s'amagà i que fou descobert i detingut per les autoritats filipistes a Vallbona.

⁸²⁸ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 110-116.

⁸²⁹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 296 i 332.

⁸³⁰ AMV, 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. Manuscrit miscel·lani que recull nombroses dades històriques del monestir de Vallbona i de la seva jurisdicció, des del segle XII, començat a redactar per voluntat de l'abadessa Leòcadia de Ricart, i que es coneix usualment amb el nom de “*L'Aranzel*”. Títol original: “*Lo aranzel i numero de les Abbadeses ha tingudes la Insigne y Real casa de Nostra Senyora de Vallbona desde son principi que fou en lo ani de 1173 fins al que ara correm que es lo de 1633, ani descorregut 460 de sa fundació fins al dia present*”. Dins el manuscrit s'hi troba el “*Llibre de notas i resulacios del Reial Monestir que comensan en lo any 1173*”, pàgina 17. SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual. Primera història de Vallbona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002, pàgina 123.

⁸³¹ AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 1. AMV, 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 17. SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Op. cit.*, pàgina 234.

⁸³² El protector és aquell que, per ofici, té cura dels drets i interessos d'una comunitat. Es diu sobretot del cardenal encarregat a Roma dels negocis consistorials d'altres estats o dels interessos d'ordes religiosos. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 47, pàgina 1137.

⁸³³ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 196. AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 82.

En acabar la guerra amb la victòria del rei Borbó, la situació és adversa per a Castellví, destacat austriacista, pel que pateix el segrest dels seus béns i la llibertat vigilada ja que no ha aconseguit exiliar-se a temps. Al 1718, Castellví estava amagat a casa seva però per a més seguretat, es trasllada a Vallbona, on va a visitar les seves germanes⁸³⁴. El 26 d'octubre d'aquell any, abans de la matinada, el jutge Salvador Prats i Matas⁸³⁵ el captura, estant Francesc de Castellví encara al llit. Però el jutge va violar la clausura ja que, buscant Castellví, entrà al monestir amb agutzils, soldats de peu i de cavall i altra gent. A més, s'inspeccionaren les cases particulars de la sagristana Manuela de Desvalls i de Jerònima de Ribes, sense tenir cap consideració cap a elles. La primera, "*con términos propios a su nobleza y hábitos*"⁸³⁶ els increpa aquest fet i els demana un major respecte per la clausura monàstica, malgrat que els homes del jutge intenten aplacar-la. El mateix jutge li ofereix xocolata, però ella el refusa dient: "*Tómelo V. S. primero que a quien tiene poder sobre lugar tan sagrado no es justo que nadie le preceda*"⁸³⁷.

Després d'expropiar uns papers a Desvalls, entren a la casa de Ribes, que està convalescent. A dita senyora li provoquen un bon ensurt i com estava prou delicada de salut, morirà ben aviat, segurament degut al mateix esglai tal com indica Castellví. Finalment, aquest serà detingut a Vallbona i empresonat i posteriorment, posat en llibertat mitjançant fiança.

⁸³⁴ CASTELLVÍ I OBANDO, FRANCESC DE, *Op. cit.*, volum IV (Años 1714-1724), pàgines 653 i 662. DURAN I CANYAMERAS, FÉLIX, *Els exiliats de la Guerra de Successió*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1964, pàgina 14.

⁸³⁵ Salvador Prats i Matas era nascut a Figueres, fill del notari Bonaventura i de Brígida. Durant les guerres amb França, fou capità d'infanteria. Després es va establir a Barcelona i fou empresonat fins 1707, quan passa a l'exèrcit del duc de Noailles. Destacat filipista, fou espia, servidor i secretari del duc de Berwick i participà al setge de Barcelona. Fou secretari de la Junta Superior de Justícia i Govern i participà a la campanya de Mallorca. El 1716 és nomenat secretari del govern interí després de la constitució de l'Audiència. El 1718, es va despatxar el títol de secretari de Sa Majestat al seu nom de "*ad honorem y sin gages*". Fou escrivà principal interí vitalici de Cambra i Govern de l'Audiència de Catalunya i regent interí de l'Arxiu Reial de Barcelona. Es casà amb Jerònima Ruiz de Llano. Ja havia mort el 1747, any en què el substitueix el seu fill Francesc. El càrrec es perpetuà a la família fins el besné de Salvador: Félix de Prats i Santos. AHN, Consells, llibre 2368: "*Reales cédulas y otras órdenes del rey. Siglo XVIII. Entre ellas, destacan la confirmación de los privilegios de Cervera y el despacho del título de secretario de Su Majestad a Salvador Prats y Matas (1718)*". DURAN I CANYAMERAS, FÉLIX, *Op. cit.*, pàgina 14. DURAN I CANYAMERAS, FÉLIX, *Catalunya sota el govern dels reis absoluts de la casa de Borbó, segons documents trets principalment de l'arxiu de l'Audiència de Barcelona*, Barcelona, G. Casacuberta impresor, 1935, pàgines 69-70, 78 i 97-98. MERCADER, JOAN, *Els capitans generals. Segle XVIII*, Barcelona, Vicens-Vives, 1957, pàgines 33-34. NOGUERA DE GUZMAN, RAIMON, *Los notarios de Barcelona en el siglo XVIII*, Barcelona, Colegio Notarial de Barcelona, 1978, pàgines 117 i 200. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 279.

⁸³⁶ CASTELLVÍ I OBANDO, FRANCESC DE, *Op. cit.*, volum IV (Años 1714-1724), pàgina 653.

⁸³⁷ *Ídem*.

Podrà marxar a l'exili i restarà a Viena, on morirà el 1757⁸³⁸. Segons Castellví, en acabar la guerra de 1718, s'han empresonat 3.876 catalans⁸³⁹.

Però a més, Castellví indica que, en els papers de Manuela de Desvalls que el jutge incauta, hi troba un profund descontentament d'aquesta, pel que indica a l'abadessa que tingui cura d'ella. Posteriorment, el 4 de novembre, es presenten lletres del jutge eclesiàstic, nomenat del Breu, en què mana a l'abadessa que, com a càstig pels seus enormes i atroços delictes que l'autor no especifica⁸⁴⁰, tingui presa Manuela de Desvalls amb guàrdies de vista. Per aquest motiu, aquesta monja es veu retinguda a casa seva amb dues monges i l'abadessa com a guardianes dia i nit sense poder sortir ni tant sols per oir missa durant molts mesos. Passats aquests, li permeten assistir a una missa amb les dues monges i, al cap de dos anys, se li va restablir la llibertat. És un episodi curiós del que no hem trobat cap altre referència.

Però tot l'episodi relatat per Castellví ens mostra la violació sistemàtica de les immunitats eclesiàstiques⁸⁴¹ per part d'un funcionari dels Borbons. Com veurem, la temàtica de les immunitats eclesiàstiques fou reiteradament repetitiva al llarg del segle XVIII i un dels punts de conflicte entre la Santa Seu i la monarquia hispànica. Tot i que els Borbons les respectaven en general, en períodes de batudes generals, com el que fem referència, es violava el dret d'asil, una de les immunitats eclesiàstiques acceptades, per inspeccionar abadies i esglésies cercant fugitius de la justícia⁸⁴². Però en aquest cas, no és només la cerca d'un fugitiu, sinó també la intromissió en la jurisdicció eclesiàstica en fer "tancar" Manuela de Desvalls en una nova intrusió del poder civil sobre l'eclesiàstic.

⁸³⁸ CANYAMERAS, FÉLIX, *Op. cit.*, pàgines 14 i 55.

⁸³⁹ CANYAMERAS, FÉLIX, *Op. cit.*, pàgina 14.

⁸⁴⁰ Molt probablement els delictes de la monja Manuela de Desvalls als que fa referència el text tenen relació amb les destacades activitats i la dignitat que assoliren els seus germans Antoni i Manel en el bàndol austriacista i la repressió que patí la família amb posterioritat a l'exili del marquès del Poal cap a Viena, sempre a les ordres de l'arxiduc Carles. La seva carrera ja l'hem destacat anteriorment en parlar de la família Desvalls i està exposada a PUJAL, LLUÍS, *Antoni Desvalls i de Vergós. Marquès del Poal*, Barcelona, El Llamp, 1988.

⁸⁴¹ La immunitat eclesiàstica és un dret històric de l'Església que es defineix com el privilegi i exempció que els sobirans concedien a alguns dominis territorials de l'Església que els deslliurava de les càrregues públiques, el servei militar i la justícia ordinària. Per tant, consistia en l'exempció de la que gaudien les persones i coses eclesiàstiques en relació a l'autoritat civil. Aquesta immunitat era triple: local o de temples i esglésies (en la que destaca el dret d'asil); personal, del clergat o privilegi del fur (de la que destaca l'exempció del poder judicial civil) i reial o dels béns eclesiàstics (en la que destacarem l'exempció del règim tributari). AVENTIN, MERCÉ i SALRACH, JOSEP M., *Història medieval de Catalunya*, Barcelona, Universitat Oberta de Catalunya, 2004 (1998), pàgina 186. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 28 – 1, pàgina 1646.

⁸⁴² PEREA SIMON, EUGENI, *Església i societat a l'arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII: un estudi a través de les visites pastorals*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 2000, pàgina 423.

Relacionat amb el final de la guerra, una publicació penjada a la plaça del poble el 26 de març de 1719 i realitzada pel batlle Francesc Cerdà exposa les lleis sobre mobilitat de les persones: “[...] *La Excel·lentíssima i Reverenda Sala Criminal mane que pregonesca les persones que fins ara s’hagin ausentat del poble i haven emparat que fasa relació d’elles i que faci pública per ordre de Sa Excel·lència que de qui al davant ninguna persona deixi sa casa i habitació per més temps de 24 hores sense llicència mia havent de fer llarc viatge per més temps de les 24 hores dins del domini de Sa Majestat donant-me los noms i segons los casos i persones seran, se’ls consentirà son passaport i fent-ho al contrari seran castigats segons dita orde tinc [...]*”⁸⁴³.

El 1740, Raimunda Pinós i de Llúria fa donació d’una corona de plata a la comunitat per a la Mare de Déu del Capítol, l’altra imatge de la Verge que es venera a Vallbona: “*Lo qm. Dona Raimunda Pinós i de Llúria prometé a la Mare de Déu de Capítol de Vallbona una corona de plata la que tenim rebuda als últims d’abril any 1740 y perquè sapien les que vindran qui a fet esta caritat o noto per memòria*”⁸⁴⁴.

Segons l’Aranzel, “*Esta abadessa feu en est Real Monestir moltas cosas memorables. La sagristia, lo estrado son obras suas. Durant las guerras y vista la necessitat pasan sas subditos, cedí moltas cosas propias de sa dignitat pera remediaryas*”⁸⁴⁵.

A l’abadessa de Cortiada se li deuen el nou edifici de la sagristia⁸⁴⁶: “*comensi la hobra de la segrestia nova que dona alort del convent dia 23 d’agost de 1734*”⁸⁴⁷, la reparació de l’església, la recapitulació de les rendes i diversos ornaments.

⁸⁴³ AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 100-109. AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. Llibre de la cort de l’abadessa del monestir de Vallbona, Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Llibre de la cort de la molt ilustre y noble mi senyora dona Emanuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del Reial Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, sagrat orde del Cister, fet al 20 de gener de 1717*, pàgina 9-9 darrera.

⁸⁴⁴ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. pàgina 128.

⁸⁴⁵ AMV, 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 17.

⁸⁴⁶ Per Francesc de Bergadà, aquesta obra fou una desgràcia per al monestir ja que l’abadessa de Cortada feu construir “[...] *la nova sagristia adossada a la paret absidal del temple, cegant els hermosos finestrals d’istil romànic i gòtic que tant el carateritzaven [...]*”. BERGADÀ, FRANCESC, “Compèndi Històric del Reial Monestir de Santa Maria de Vallbona de les Monges, del Orde de Cistell”, *Segarra. Periòdic quinzenal d’art i cultura i porta-veus dels interessos de la comarca*, any III, número 47 (1927).

⁸⁴⁷ AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 42 darrera.

Fotografia de la calaixera neoclàssica que l'abadessa de Cortiada feu bastir a la sagristia del monestir. És una gran calaixera que ocupa una de les parets senceres de la sagristia. A més dels calaixos, també té armaris i una fornícula on hi devia haver un gran crucifix o una imatge.

*debiéndose su construcción a la abadesa doña Emanuela de Cortiada y de Pujalt (1716-1747)*⁸⁴⁸ i una estrada amb el seu escut brodat⁸⁴⁹.

L'abadessa de Cortiada impulsà l'activitat musical, fent construir l'orgue nou al 1730, que costà 560 lliures més l'orgue vell a canvi i en el contracte s'indica que estarà enllestit l'any següent⁸⁵⁰. Aquest orgue vell datava de 1713, quan es substituí l'orgue antic que havia fet l'abadessa Magdalena d'Areny al segle XVII⁸⁵¹.

Prèviament, l'abadessa havia enviat una carta fent referència a l'estat de l'orgue a l'abat de Santes Creus, Agustí de Campderrós. Aquest, li respon en carta del 14 de maig de 1730 referent a temes jurisdiccionals que ja esmentarem en el capítol corresponent, tot esmentant la visita que farà Benet de Montguió al monestir de Vallbona per tractar dit tema: “*La de VSa rebo per lo expres ab tota estimacio, y responent a son contengut,*

D'aquests darrers, en destaquen una calaixera neoclàssica: “*la cómoda de la sacristía es, también, una pieza muy sólida y elegante, toda de nogal italiano y de estilo neoclásico,*

Imatge de l'escut d'armes de l'abadessa de Cortiada brodat damunt domàs, extret de PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, entre les pàgines 264-265.

⁸⁴⁸ BERGADÀ I SOLÀ, FRANCESC, *El Real Monasterio cisterciense de Santa María de Vallbona de las Monjas*, Barcelona, Llibreria Francisco Puig, 1928, pàgina 46.

⁸⁴⁹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 296 i 303.

⁸⁵⁰ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 468.

⁸⁵¹ Segons Blancafort, al llarg del segle XVIII es produeixen diverses reparacions de l'orgue. La primera, té lloc el 1773 i en té cura l'orguener reusenc Felip Cases, que cobra per la seva feina 32 lliures i 10 sous. La segona es produeix el 1788 i l'orguener Josep Cases cobra 7 lliures i 10 sous. BLANCAFORT, GABRIEL, *El Monestir de Santa María de Vallbona i els seus orgues. Segles XVII al XX*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983.

va lo Pare Benet Monguió a posarse a la obediencia de VSa per a dipose lo que a VSa li aparega a cerca del orgue [...]”⁸⁵².

No podem oblidar que l’orgue és un instrument destacat en l’acompanyament de la litúrgia monàstica, tot i que les monges d’aquell segle cultivaren la música d’altres instruments, com la cítara de la fotografia, ja que es feien composicions musicals

Fotografia d’una cítara del segle XVIII conservada al monestir de Vallbona.

polifòniques acompanyades d’instruments en motiu de vesticions i professions, com els villancets.

A l’abadessa de Cortiada se li ha de destacar la caritat que exercí, ja que “*Durant les queixas, y vista la necessitat patian sas súbditas, cedí moltes cosas proprias de sa dignitat per a remediary-las*”⁸⁵³.

2.5.5. Mesures econòmiques

Durant l’abadiat de l’abadessa de Cortiada, el 9 de novembre de 1724, els càrrecs municipals de Preixana reconeix el dret al terç de les herbes que posseeix el monestir en aquell terme: “*La universitat del lloch de Preixana y per esta son sindich en 4 de novembre 1703 en lo capbreu rebut sots diferents diades en poder de Anton Lloses notari public de la vila de Tarrega confessa y regonegue a favor del Real Monastir de religioses de Nostra Señora de Vallbona, que lo dit Real Monastir prenia lo ters del preu de les herbes del terme de Preixana quant se venian: Y lo mateix se troba confessat en los capbreus anteriors. Lo dit Real Monastir de esta part de 10, 20, 30, 40 y mes anys sens impediment de les sobre referides confessions fetes en dits capbreus ha sempre cobrat de la Universitat de Preixana, y esta ha sempre pagat al dit Monastir una annua pensio de 25 lliures per lo ters de les herbes, com aixi se expressa en tots los recibos [...] ab que la dita pensio quede subrogada en lloc del ters de les herbes de Preixana confessat en dits capbreus, y aixi te los mateixos privilegis de aquell [...]*”⁸⁵⁴.

⁸⁵² AMV, 3.1/1: 1730, maig, 14. Santes Creus. Agustí Campderrós, monjo del monestir de Santes Creus, fa saber a l’abadessa de Vallbona, Manuela de Cortiada i de Pujalt, el procediment i les condicions de nomenaments de batlles, tal com ho porta a terme l’abat de Santes Creus.

⁸⁵³ SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual. Primera història de Vallbona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002, pàgina 234.

⁸⁵⁴ AMV, 6.0/14: 1716, novembre, 30 – 1747, abril, 27. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l’abadessa Manuela de Cortiada i de Pujalt, amb un total de cinc lletres.

L'abadessa Cortiada va impulsar un capbreu de les propietats del monestir que es dugué a terme els anys 1727-28⁸⁵⁵. El 28 de maig de 1727, es comença el capbreu de tota la Baronia i l'abadessa va anotant el que gasta per aquest capbreu, així com també el que es cobra de cada poble. Posteriorment, el 26 d'octubre de 1728, l'abadessa despatxa el procurador i el notari per començar el capbreu de la Conca i forasteries del monestir.

Amb data del 3 d'abril de 1737, publicà un edicte sobre el cobrament d'impostos a la Baronia, que diu el següent: *“Nos dona Manuela de Cortiada i de Pujalt, per la gràcia de Déu abadessa del reial monestir de Vallbona, del Sagrat Orde del Cister, Baronessa de Vallbona, Quadra del Mas Déu, Montesquiu, Rocallaura, Rocafort, Vilamanyanor, Llorens, Omells de na Gaia, Preixana, Valerna, Eixaders, etc. Atenent i considerant los irreparables i inconvenients i incomodos se han originats y que en avant subseguir-se poden als drets dominicals, alodials i compres que a Nos i a nostres senyories expectant i pertenyer poden en lo venidero, que la exacesió e o cobrances dels lluïsmes, terç i foris capis de les cases, camps, vinyes i heretats, etc., se venien e o transferiment de domini se fea que lo terç a Nos expectant estava en costum posat en dites nostres baronies, que lo venedor hagués de pagar a Nos aquell terç, lluïsmes o foris capi pertanyent. Del dia en avant que est nostre edicte estarà posat en son acostumat lloc com s'estila per general notícia de tots, derogant i anul·lant semblant costum per no estar conforme al dret municipal de Catalunya, ni com en ell se practica, [...] Y també que d'això es resultava ser més laboriosa i casi de ningun util la capbreuació: per só [...] notificam a qualsevol persona de qualsevol estat grau i condició que sia, que a Nos preste vassallatge, que d'aquí en avant lo comprador de cases, camps, vinyes, etc. o aquí algun de estos dominis estarà transferit pagarà a Nos lo terç, lluïsmes o foris capi, per ser raó molt ajustada en dret, que sent lo terç qualitat que sempre mira i esta unida al predio, seguezca també al possessor i que est paguia a Nos los drets pertocants. Per so perquè sia notori a tots i evitar ignorància, manem expedir est nostre edicte i fixar-lo en son lloc acostumat, en la vila de Vallbona [...]”*⁸⁵⁶.

⁸⁵⁵ AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona *Op. cit.*, pàgines 100-110. AMV, 11.1/8: 1728. Vallbona. Capbreu de la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona, efectuat durant l'abadiat de Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Capbreu Monestir de Vallbona. Abadessa de Cortiada. Anys 1727-28. Primera part.* AMV, 11.1/8: 1728. Vallbona. Capbreu de la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona, efectuat durant l'abadiat de Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Capbreu del monestir de Vallbona de les Monges. Abadessa de Cortiada. Anys 1727-28. Segona part.*

⁸⁵⁶ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 32 darrera.

També és important la quantitat d'obra escrita que ens ha deixat aquesta abadessa, doncs tenim notes seves als llibres d'administració i govern del monestir, igual que n'escrigué dos expressament per aquesta funció⁸⁵⁷.

En primer lloc, el *Llibre de la Cort*, en el que trobem els aspectes més destacats del govern de la Baronia. Així, l'abadessa deixa constància sobretot d'una gran quantitat de tales (de vinyes, oliveres, pins, llenya, matolls, etc.), empires i paus i treves. Però també d'adjudicacions de terres, establiments, vendes, fites, disputes per terres, multes, nomenaments de càrrecs municipals, edictes, donacions, cobrament de censals, lloguer de cases, exposició de penes per diversos delictes o solució als deutes dels veïns entre d'altres aspectes tractats. Els deutes se solucionen en base a les empires del deutor per part d'algun membre de la comunitat monàstica o del govern municipal del seu poble, però també amb la venda de casa seva, l'hort, les terres o altres propietats així com amb d'altres resolucions que trobem al llarg del *Llibre de la cort*. Relacionat amb aquest tema, afegim diversos exemples, que ens serveixen per a veure com es tracta generalment aquest problema: El 6 d'abril de 1720, l'abadessa accepta la renúncia d'una tal Rosa Teixidor i

Imatge de la portada interior del *Llibre de la Cort*, amb l'escut d'armes de l'abadessa de Cortiada. AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. Llibre de la cort de l'abadessa del monestir de Vallbona, Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Llibre de la cort de la molt ilustre y noble mi senyora dona Emanuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del Reial Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, sagrat orde del Cister, fet al 20 de gener de 1717.*

Capdevila dels Omells, que renuncia a casa seva i a la hisenda als Omells, que va heretar del seu pare en casar-se, en favor de l'abadessa⁸⁵⁸, perquè té fills petits i no pot pagar els deutes. Posteriorment, el 23 d'agost de 1722, l'abadessa ven a Josep Saltó dels Omells la casa a la que va renunciar Rosa Capdevila el 6 d'abril en favor de dita abadessa per 100 lliures⁸⁵⁹.

⁸⁵⁷ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. Llibre de la cort de l'abadessa del monestir de Vallbona, Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Llibre de la cort de la molt ilustre y noble mi senyora dona Emanuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del Reial Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, sagrat orde del Cister, fet al 20 de gener de 1717* i AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. Llibre de resolucions i cròniques del monestir de Vallbona, iniciat durant l'abadiat de Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Llibre y armes de la il-lustre abadessa Cortiada. Als 29 de novembre de l'any 1716.*

⁸⁵⁸ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 12.

⁸⁵⁹ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 16.

El 13 de desembre de 1722, l'abadessa ven peces de les terres que va renunciar Rosa Capdevila i Teixidor a Francesc Saltó dels Omells⁸⁶⁰. Finalment, el 20 de setembre de 1723, es produeix una “*Venda en lo terme de la Quadra per part de l'abadessa d'una antiga propietat de Rosa Capdevila i Teixidor a Joan Pallars per 40 lliures, doncs aquest comprador pagarà els censos endarrerits que es deuen al monestir i la resta, al procurador de la cort de l'abadessa*”⁸⁶¹.

En aquest llibre, trobem molts casos com aquests: súbdits de l'abadessa, que es veuen ofegats pels deutes i, aquesta extrema necessitat, els porta a renunciar a les seves propietats en favor de l'abadessa, que les ven i en treu un benefici econòmic. Però també hi ha els successos de propietats abandonades sobre les que l'abadessa també fa sentir els seus drets. Per exemple, el 3 d'agost de 1722, l'abadessa ven una casa que no tenia hereus i estava en perill de caure a Gabriel Vallverdú, que viu als Omells i en paga 80 lliures⁸⁶². I fets com el del 3 de març de 1723, en el que l'abadessa té drets sobre una casa que ha quedat deserta a Rocafort de Vallbona per la mort dels seus amos. Si ningú acredita tenir algun dret sobre dita casa i hisenda passat un termini fixat públicament, l'abadessa acceptarà la renúncia i farà el que vulgui d'aquesta propietat⁸⁶³. L'abadessa dóna a conèixer als possibles compradors aquestes propietats renunciades o abandonades mitjançant edictes, com el de l'1 de setembre de 1729 posat a la plaça dels Omells, en el qual demana als creditors i persones que vulguin les possessions de Miquel Teixidor que en 40 dies aportin títols veritables de la seva demanda⁸⁶⁴.

Com aquest, són molts els casos anotats, però n'hi ha un de concret: el cas d'un deute contret entre un particular i una religiosa en concret. Data del 20 d'octubre de 1748 i s'indica que Josep Renyer de Rocallaura deu 170 lliures a la religiosa de Vallbona Gertrudis Borrell. Ella li reclama el cobrament del deute diverses vegades però ell no paga. Finalment, uns experts judiquen terra per dita quantitat. Aquest Renyer tampoc no s'ocupa de la seva casa pel que l'abadessa de Cortit acaba quedant-se-la i buscant un nou ocupant que s'encarregui de pagar els censos de la casa⁸⁶⁵.

Puntualment, trobem notes que tracten els problemes causats pel bestiar o per un foc, de forma molt esporàdica.

⁸⁶⁰ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 14.

⁸⁶¹ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 17.

⁸⁶² AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 13 darrera.

⁸⁶³ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 17 darrera.

⁸⁶⁴ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 24.

⁸⁶⁵ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 50.

Per exemple, després que uns animals fessin malbé el terme de la Quadra, comença una disputa sobre el dret dels Omells i de Llorenç de péixer en aquell primer terme. Per això, l'abadessa estableix molt bé els límits de cada poble a l'hora de péixer el ramat⁸⁶⁶.

Un dels casos que té més seguiment al llarg de les pàgines d'aquest *Llibre de la cort* és el de Josep Jover. El 27 de novembre de 1736, l'abadessa li encomana que adobi i netegi la sèquia de l'heretat de la mateixa i hi treballi fins que baixi plena. Però per culpa seva, que no manté neta la sèquia, hi ha greus danys a l'heretat, i per això, li fan pagar una quartera i mitja de blat, fet que s'anota el dia següent⁸⁶⁷. A principis de desembre, s'anota una multa de 28 lliures per a Jover, per no haver treballat durant divuit jornals l'heretat de l'abadessa i perquè hi manquen 300 ceps⁸⁶⁸. Aquesta multa, l'acaba pagant el dia 23 d'aquell mes després d'haver parlat amb Francesc Morera, el batlle de Vallbona, doncs hi ha la transcripció de la conversa mantinguda entre ambdós⁸⁶⁹. Posteriorment, el 24 de gener de 1737, s'elegeixen sis prohoms pagesos a instància de Caterina de Borràs, bossera de Vallbona, perquè jutgin el mal que ha fet Jover descurant les vinyes i què ha de pagar per remeiar-ho. El dia 28, el condemnen a pagar 35 lliures al monestir i l'assessor del mateix confirma la sentència. Al febrer, encara es resol que Jover pagui aquestes 35 lliures⁸⁷⁰. Però al març de 1739, ja n'ha de pagar 30 més per haver donat la collita d'altri i com que a l'abril, encara es diu que Jover no vol pagar, l'abadessa fa justícia. Tot i això, del juny de 1739, encara tenim notícies d'un altre mal fet per Jover⁸⁷¹.

La relació d'aquests problemes ocupa tot el seu abadiat principalment però també s'estén als abadiats posteriors, que afegeixen dades a dit llibre. Per tant, aquest document mostra la dificultat de regir una Baronia i els molts aspectes diferents als que s'ha de prestar atenció pel bon govern de la mateixa. A part d'aquests casos que són molt generals, n'hi ha alguns concrets.

Com per exemple, la nota del 5 de gener de 1726, en la que s'afirma que Josep Cabestany no pot lliurar la clau de la botiga del convent, ni gra ni diners dels arrendadors del convent sense llicència del mossèn Josep Peyret i del batlle Ambrós Cerdà sota pena de 29 lliures⁸⁷².

⁸⁶⁶ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 26 darrera.

⁸⁶⁷ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 28.

⁸⁶⁸ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 28 darrera.

⁸⁶⁹ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 29-29 darrera.

⁸⁷⁰ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 30-31-31 darrera.

⁸⁷¹ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 39-39 darrera.

⁸⁷² AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 19.

En segon lloc, tenim el *Llibre y armes de la il·lustre abadessa Cortiada*. Als 29 de novembre de l'any 1716⁸⁷³, en el que s'hi inscriuen decrets de tot tipus, lleis, cobraments de censos, pactes entre veïns, drets del monestir, establiments, inventaris i vendes així com repartiments de censos entre la comunitat i l'abadessa. També hi consten vesticions, professions i defuncions de membres de la comunitat.

2.5.6. Plets

El 17 de setembre de 1718, el monestir de Vallbona estableix una concòrdia amb el prior del Tallat, Francesc Borràs, sobre uns delmes de Rocallaura. En aquesta, s'explicita la font del problema entre ambdós litigants i la solució que s'estableix: una concòrdia amistosa en la qual cada part segueix defensant la seva posició, ja que no volen perdre els seus drets. En el text de dita concòrdia,

s'indica que el Tallat paga delme al monestir de Vallbona del gra collit a les terres de Rocallaura ja que aquest és el delmer universal de dit terme: “[...] Com per part del Reial Monestir de Vallbona y en nom de dit, la sra. Theresa Guiu bossera de dit monestir, se age demanat al p. Francisco Borràs monje de Poblet y prior de Nostra Senyora del Tallat, pagas y satisfes lo delme de tot lo gra ha cullit y cullira en las terras te y poseheix en lo terme de Rocallaura per ser estas en alou, y señoria de dit Monestir de Vallbona y ser est Monestir decimador universal del terme de Rocallaura, y tambe per trobarse en dos capbreus, aver confessat lo sindich de Poblet y prior del Tallat, que la terra poseheix lo priorat del Tallat en lo terme de Rocallaura paga delme al Monestir de Vallbona [...]”⁸⁷⁴.

La imatge reproduïx la portada interior, amb l'escut d'armes de l'abadessa de Cortiada, del *Llibre y armes...* AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. Llibre de resolucions i cròniques del monestir de Vallbona, iniciat durant l'abadiat de Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Llibre y armes de la il·lustre abadessa Cortiada. Als 29 de novembre de l'any 1716*.

⁸⁷³ AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. Llibre de resolucions i cròniques del monestir de Vallbona, iniciat durant l'abadiat de Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Llibre y armes de la il·lustre abadessa Cortiada. Als 29 de novembre de l'any 1716*.

⁸⁷⁴ AMP, III-18/3-3: 1718, setembre, 17. Concòrdia entre el monestir de Vallbona i el prior del Tallat, pare Francesc Borràs (3 documents).

Però Borràs defensa l'exempció a la que té dret per ser membre de l'orde: “[...] *esta exempt de pagar dit delme, ja per las butllas apostolicas que eximeixen als monastirs cistercienses, y a sos individuos de pagar delmes y primicias, com tambe y principalmente per aver tret lo Real Monestir de Poblet una sentencia de la Rota contra los rectors de Castellsera, Boldu, la Fuliola en la qual se mana no pugan pretendrer dits rectors primicias ni delmes de tots los grans cull lo Monestir de Poblet, y sos individuos en las terras se conrrean en las parroquias de dits rectors; y universalment en qualsevol part ahont conrrean en propria rella. Y com lo pe. Prior del Tallat sia monjo del Reial Monestir de Poblet, y com age conrreat, y actualment conrrea en propria arrella las terras posseheix en lo terme de Rocallaura, diu dit pare prior esta exempt de pagar delmes, y primicias del que ell cull en ditas terras [...]*”. Vallbona al·legarà els mateixos privilegis i, finalment, aconseguirà que el pare Borràs faci una donació al monestir de Vallbona però sense ser aquesta un pagament del delme. Teresa de Guiu, bossera de Vallbona, accepta la donació però vol que consti com al delme contret⁸⁷⁵.

El 23 d'abril de 1732, es produeix una fricció pels límits territorials entre dos pobles, els Omells⁸⁷⁶ i Montblanquet. El primer pertany a la Baronia de Vallbona i el segon, a la de Poblet. Per aquest motiu, l'abadessa Cortiada i l'abat Genover⁸⁷⁷ envien 2 representants cadascun i un procurador per solucionar el conflicte posant fites entre ambdós termes, fet que es conserva en poder del notari montblanquí Salvador Alba⁸⁷⁸.

Montblanquet és el protagonista d'un nou conflicte que sorgirà pocs anys després. Però aquesta disputa no se solucionarà tan ràpidament com l'anterior, ans al contrari, durarà una bona colla d'anys i diverses abadesses s'hauran d'enfrontar a l'evolució d'aquest plet⁸⁷⁹.

⁸⁷⁵ AMP, III-18/3-3: 1718, setembre, 17. Concòrdia entre el monestir de Vallbona i el prior del Tallat, pare Francesc Borràs (3 documents).

⁸⁷⁶ Els Omells de Na Gaia és un poble que pateix diverses delimitacions territorials al llarg del segle XVIII. A més d'aquesta que comentem amb Montblanquet, “[...] *lo die 20 de mars aña 1735 per diferencias tenian los pobles dels Omells de Nagaia i Sanant, en los termes, ananat 4 espers dos de cada part lo balle de Vinbodi Joan Pamies y Ramon Josa de Fullea, per part dest Monestir Joseph Cabestany y Joan Llobet, posaren fitas 4, lotros de Batiste Valles de Sanant la part del tros es del terme dels Omells lo qual sade capbreuar per terme del lloch dels Omells [...]*”. AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 98.

⁸⁷⁷ Fèlix Genover fou abat de Poblet de 1728 a 1732. ALTISENT, AGUSTÍ, *Història de Poblet*, Tarragona, Abadía de Poblet, 1974, pàgina 654.

⁸⁷⁸ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 98.

⁸⁷⁹ La relació dels esdeveniments la presentem basant-nos en la documentació conservada al monestir de Poblet sota l'epígraf AMP, III-9/4: 1739 a 1764. Poblet i Montblanquet contra Vallbona per emprius de Montesquiú.

El problema s'origina a Montesquiu quan es qüestiona que Montblanquet, poble sota jurisdicció pobletana, pugui péixer i abeurar els seus ramats a Montesquiu, poble de la Baronia de Vallbona. Per a Gual, darrera aquest plet sobre el dret de pastura i abeuratge, s'hi amaga el dret per l'exercici de la jurisdicció⁸⁸⁰.

El 30 d'agost de 1739, Poblet presenta quatre atestacions extrajudicials de veïns de la zona per demostrar que Montblanquet ha pogut péixer i abeurar els seus animals a Montesquiu durant molts anys sense problemes.

Un dels testimonis presentats és el de Josep Vallverdú, pagès de Montblanquet, que declara davant de Francesc Xammar, notari públic de la vila de Bellmunt, en favor dels drets i emprius de Poblet i Montblanquet en plet contra Vallbona. Després d'una introducció del notari en llatí, la declaració que fa dit Vallverdú del conflicte és la següent: *“Que ell atestant com ja te dit es fill legitim i natural del dit lloch de Montblanquet, archebisbat de Tarragona, lo qual lloch es, son terme es molt vehi i comfronta ab lo terme de Montesquiu, terme de la vila de Vallbona, y pot dir ab certesa y afirmar, com baix del jurament que te prestat diu, y afirma, que tot lo temps de son recort, quel te desta part de quoranta ans⁸⁸¹, sempre avia vist que los habitants naturals y individus del dit lloch de Monblanquet, lliberament y sens contradiccio de persona alguna, ans be, ab ciencia y paciencia del comu y particulars dela vila de Vallbona, avien sempre ab sos bestiar, aixi grosos com menuts i aixi de pes com de llana pascut les herbes del terme de Montesquiu y abeurat sos animals a les aigües del mateix terme, y M atestant estant habitant en dit terme de Montblanquet, ab los bestiar propis de la casa de son pare, com altre dels individus del dit lloch de Montblanquet, sempre avia pasturat dits animals y pascut les herbes de dit terme de Montesquiu, sens que persona alguna li agues fet contradiccio, aixi dels termes circumvehins com ni tampoch de dita vila de Vallbona: sent tambe veritat, que de alguns ans a esta part dita vila de Vallbona per les rahons que ell testis atestant ignora, peñora alguns caps de cabres en dit terme*

⁸⁸⁰ GUAL I VILÀ, VALENTÍ, “La lluita per les herbes. Poblet i Montblanquet contra Vallbona per Montesquiu”, *Urtx. Revista cultural de l'Urgell*, 7 (1995), pàgines 141-150.

⁸⁸¹ Tot i que Vallverdú no ho recorda, ja hi havia hagut problemes entre Montblanquet i Montesquiu anteriorment. El 1633, davant el governador general de Poblet comparegueren Joan Soltó i Eloi Palau, pagesos de Montblanquet, perquè els jurats de Vallbona, tot i la concòrdia signada entre la universitat de Montesquiu i la de Montblanquet, feren penyora de 174 o 175 cabrons de Joan Soltó, capturaren el pastor de dit bestiar i feren penyora de dos borrecs i una borrega d'Eloi Palau. Els declarants indiquen que el terme de Montesquiu té límits en els bans; que els feren una empara de 300 lliures; que Vallbona encara ha de demostrar que pot fer penyores a Montesquiu, ja que la concòrdia indica que els de Montblanquet poden herbejar a Montesquiu i viceversa; que el ban s'ha d'acompanyar del judici de prohoms i que les universitats anteriors s'havien imposat pena de 500 lliures si no ho complien. Per tant, es mana exigir a Vallbona la restitució del bestiar empenyorat. II-32/10: 1633. Compareixença de Joan Soltó i Eloi Palau, pagesos de Montblanquet davant el governador general de Poblet.

*de Montesquiu, respecte que segons se diu, dites cabres pasturaven y peixien les herbes del proxim referit terme de Montesquiu. No res menos et tambe veritat [...] diu y afirma aver hoit a dir moltes, y diferents vegades a son pare, y diferents altres persones velles del dit lloc de Montblanquet que deyen, que los naturals y habitants del dit lloch de Montblanquet, sempre avien tingut lo empriu de poder peixer les herbes ab sos bestiar del dit terme [...]*⁸⁸².

Un altre dels testimonis presentats és Josep Vila, pagès dels Omells, que declara davant Francesc Xammar el mateix dia 30 d'agost. El poble dels Omells de na Gaia és fronterer tant de Montesquiu com de Montblanquet. La declaració de dit Vila també s'inicia amb una introducció en llatí i posteriorment, Vila confessa “*Que ell testis atestant es un dels individuos y habitants del lloch dels Omells de na Gaia, lo qual lloch y son terme es vehi y confronta ab los termes de Montesquiu y Montblanquet, y com a tal [...] a pogut veurer y advertir les consuetuts de dits respectives termens, y servituts que un lloch al altre se an prestades, aixi en orde lo peixer lo bestiar de un lloch al terme del altre com en orde a les abeurades; Y pot dir y afirmar com en virtut del jurament que te prestat diu y afirma: Que be que es veritat que ell testis atestant de quinse ans a esta part, no pot dir ni sap silos habitants y naturals del lloch de Montblanquet an pasturat sos animals en lo terme de Montesquiu o no: Pero pot dir ya firmar com en virtut del mateix jurament diu y afirma que de antes del any 1715, poch mes poch menos y de mes, de deu, vint, 30, y 40 anys a vist que los habitants y singulars de dit poble de Montblanquet an pastut sos animals, aixi de llana, com de pel, y tant grosos com menuts en dit terme de Montesquiu y an abeurat aquells en lo mateix terme, publich y palesament sens contradicció de persona alguna, ans be, ab ciencia y paciència dels moradors y habitants del poble de Vallbona sent tambe veritat que si antes de dit any 1715 los habitants y moradors de dit poble de Vallbona contradicció alguna agueren feta als moradors y habitants de dit poble de Montblanquet respecte de peixer les herbes de dit terme de Montesquiu ell testis atestant o sabria y no podria ser menos, a causa de esser dit poble dels Omells de na Gaia tant vehi de dits termes de Montblanquet y Montesquiu, Y esta es la veritat per lo jurament que te prestat [...]*”⁸⁸³.

⁸⁸² AMP, III-9/4-1: “Atestació extrajudicial feta per Joseph Vallverdu pages del lloch de Montblanquet resident en lo Reial Monestir de Poblet, en y acerca lo empriu de poder peixer, y abeurar los animals, aixi grosos, com menuts los naturals i habitants del lloch de Montblanquet en lo terme de Montesquiu”.

⁸⁸³ AMP, III-9/4-2: “Atestació extrajudicial feta medio juramento per Josep Vila pages del lloch dels Omells de na Gaya, instant lo legitim procurador del Reial Monestir de Poblet ya cerca lo empriu que preten tenir lo lloch de Montblanquet en lo terme de Montesquiu de peixer les herbes en dit terme”.

A aquests dos testimonis s'afegeixen, el 8 d'octubre de 1739, les declaracions de Diego Vallverdú⁸⁸⁴ i Joan Baptista Vallès⁸⁸⁵, ambdós pagesos de Senant, que revelen que els de Montblanquet no havien tingut mai problemes per péixer i abeurar els seus ramats a Montesquiú fins fa pocs anys.

Per tant, la resolució del plet ha de determinar si els veïns de Montblanquet poden péixer i abeurar els seus ramats, de qualsevol tipus que aquests siguin, al terme de Montesquiú sense patir represàlies per part dels habitants de Vallbona. Els dos testimonis presentats per Poblet declaren que fins a principis del segle XVIII, els ramats de Montblanquet peixien i abeuraven sense problemes a Montesquiú i Poblet, en base a aquests testimonis, pretén que la situació continuï així.

Per aconseguir una sentència favorable als seus interessos, Poblet presenta unes notes amb el que hauran de tenir present els advocats del monestir a Barcelona per aconseguir el més convenient en la pretensió del pare bosser⁸⁸⁶ de Poblet i dels particulars i ajuntament de Montblanquet de péixer i abeurar els ramats al terme de Montesquiú⁸⁸⁷. En aquestes notes, Poblet recorda una sentència favorable datada de 1713 així com reula en el temps per recordar la concòrdia a la que arribaren els dos monestirs germans al segle XIII: “[...] *evocar la causa de possessori sumarissim, que sobre lo dit dret de peyzer les herbes de dit terme introduhi lo sindich dels jurats y universitat de dit lloch de Montblanquet per la cort del veguer de la vila de Montblanc en lo octubre del any 1713 a ocasio que les tropes de nostron rey y senyor tenian citiada la ciutat de Barcelona, y encara no y avia tribunal superior ahont poder acudir, per no estar formada la Real Audiencia, ni la Junta Superior de Govern ni de Justicia que en primer lloch se forma; se deu en primer lloch suposar que en 4 de les calendes*

⁸⁸⁴ AMP, III 9/4-5: “Atestació extrajudicial feta per Diego Vallverdu pages del lloch de Senant, archebisbat de Tarragona, instant lo Reial Monestir de Nostra Senyora de Poblet a fi de aclarar los emprius de peixer les herbes y abeurar sos bestias los naturals y habitans del lloch de Montblanquet en lo terme de Montesquiú”.

⁸⁸⁵ AMP, III 9/4-6: “Atestació extrajudicial feta per Joan Batiste Valles, pages del lloch de Senant, archebisbat de Tarragona, instant lo Reial Monestir de Nostra Senyora de Poblet a fi de aclarar los emprius de peixer les herbes y abeurar sos bestias los naturals y habitans del lloch de Montblanquet en lo terme de Montesquiú”.

⁸⁸⁶ El pare bosser de Poblet era Joan d'Armengol i d'Aymeric, també síndic general. GUAL VILÀ, VALENTÍ, *Poblet, senyor feudal. La documentació de l'Arxiu de Poblet (Armari III)*, Valls, Cossetània Edicions, 2007, pàgina 103.

⁸⁸⁷ AMP, III-9/4-3: “Notes o apuntaments ques deuran tenir presents per los advocats de lo Reial Monestir de Nostra Senyora de Poblet en la ciutat de Barcelona per a deliberar lo que mes convenient sia en assumpto a la pretensio te lo pare bosser de dit Reial Monestir de apecentar los ganados de dit Reial Monestir en lo terme de Montesquiú com a senyor y baro que es del lloch y terme de Montblanquet en la qual pretencio semblantment estan batlle y regidors y singulars perçonas del dit poble de Montblanquet”.

de febrer de 1238 fonch feta sentència per los arbitres elegits⁸⁸⁸ per part del abat y sant convent de Nostra Senyora de Poblet de una y dona Elisabet abadessa del conven de Nostra Senyora de Vallbona de altra sobre la questio que entre dites parts se ventilava a cerca lo castell de Montesquiu, son terme, y pertinencias y que ab dita sentència se suposava se averse fet compromís entre dites parts [...] Els arbitres declararen que la sra. Abadessa y conven de Vallbona tenia y devia tenir lo ple dret del castell y vila de Montesquiu ab tots sos termes a dezencias y pertinencias de aquells, y que salvaren que los habitants de Montblanquet tinguessen lo ius pascendi per tot lo terme de Montesquiu per sos animals tant grosos com menuts perpetuament⁸⁸⁹. Per tant, l'arbitratge del segle XIII resol favorablement a ambdós pobles, ja que l'abadessa tenia el ple dret sobre Montesquiu i Montblanquet i l'ius pacendi a Montesquiu i viceversa.

També recorden una sentència provisional de 1714, publicada el 1716, després que “en lo any 1713 empenyorat per part dels jurats de dit poble de Vallbona un ramat de bestiar de pel, que fonch trobat pasturant les herbes del dit terme de Montblanquet, per part dels jurats y universitat de est poble se acudi a la cort del veguer de la vila de Montblanc”. La sentència exposa que “en lo sobredit terme de Montesquiu los fills, naturals y habitants, y singulars perçonas del lloch de Montblanquet no sols desde la introduccio de la present causa, pero y de antes de la introduccio de ella, de mes de 10, 20, 30 y mes anys, que estan y han estat sempre en la quieta y pacífica possessio seu quasi de pasturar qualsevol especie de bestiar [...] y abeurar [...]”⁸⁹⁰.

La voluntat de concòrdia entre ambdós litigants ja era palesa aleshores, “Despues de dit any de 1715 y molt antes del any 1730 se tracta de ajustar les pretensions tenian sobre dits emprius los de dits pobles de Montblanquet y Vallbona, si no ab intervencio del sr. Abat de Poblet y sra. Abadessa de Vallbona per lo menos ab son consentiment [...]”⁸⁹¹.

⁸⁸⁸ Els àrbitres d'aquesta sentència foren els abats de Santes Creus, Lavaix i Fontfroide. GUAL VILÀ, VALENTÍ, *Op. cit.*, pàgina 104.

⁸⁸⁹ *Ídem*.

⁸⁹⁰ *Ídem*.

⁸⁹¹ AMP, III-9/4-3: “Notes o apuntaments ques deuran tenir presents per los advocats de lo Reial Monestir de Nostra Senyora de Poblet en la ciutat de Barcelona per a deliberar lo que mes convenient sia en assumpto a la pretensio te lo pare bosser de dit Reial Monestir de apecentar los ganados de dit Reial Monestir en lo terme de Montesquiu com a senyor y baro que es del lloch y terme de Montblanquet en la qual pretensio semblantment estan batlle y regidors y singulars perçonas del dit poble de Montblanquet”.

En aquells anys, s'arribà a una concòrdia amb la intervenció de Marià Boneu, tot assenyalat per empriu dels ramats de bestiar de Montblanquet una porció fitada del terme de Montesquiú. El problema és que no han quedat còpies de dita concòrdia tot i que els límits establerts per péixer el bestiar de Montblanquet a Montesquiú sí que es mantenen. Aquest acord es trenca quan, el 1731, homes de Vallbona penyoren el ramat de moltons que tenia el monestir de Poblet a Nostra Senyora del Tallat, veïna del poble de Montblanquet. I poc després, un ramat de cabres propietat de Joan Segura, veí del mateix Montblanquet. La posterior restitució dels 10 moltons i 15 cabres per part del batlle i els regidors de Vallbona està obligada per lletres penals. Posteriorment a 1731, es feren algunes penyores que no foren restituïdes als seus propietaris.

Presentant totes aquestes proves, Poblet vol aconseguir una sentència favorable de la Reial Audiència i, per tant, poder abeurar i péixer els seus ramats “[...] *en lo terme ronech de Montesquiú*”⁸⁹², *altre dels de la jurisdiccio del Reial Monestir de Nostra Senyora de Vallbona [...]*”⁸⁹³. Aquesta sentència favorable, l’aconsegueix Poblet el 21 de gener de 1740, quan una sentència indica que Vallbona no pot impedir l’entrada del bestiar pobletà a Montesquiú⁸⁹⁴.

Tot i això, el 16 de març de 1740, Josep Creus, l’apoderat dels regidors i la universitat de Vallbona, presenta uns capítols on defensa els interessos dels seus clients indicant que tot el bestiar que es va penyorar, es va retornar posteriorment als seus propietaris⁸⁹⁵. En la seva argumentació, Creus defensa la manca d’herbes que pateix Montesquiú; invalida alguns dels supòsits presentats per Poblet i reafirma que els particulars de Montesquiú són els propietaris de les herbes fins que, el 1717, les venen a l’abadessa “*para cumplir al pago del Rl. Catastro y sus ahogos*”⁸⁹⁶. El 1729, la universitat de Vallbona recobra l’ús de les herbes de Montesquiú en retornar a l’abadessa les 100 lliures per les quals aquesta les compra el 1717. Creus finalitza el seu al·legat indicant que la servitud de péixer en terra d’altri finalitza quan no hi ha prou

⁸⁹² Recordem que Montesquiú va ser abandonat al segle XVI quan, seguint les ordenances de Trento que volien evitar monestirs femenins aïllats, l’aleshores abadessa de Vallbona Estefania de Piquer, va traslladar els veïns de Montesquiú a prop del monestir i així va nèixer el poble de Vallbona de les Monges

⁸⁹³ *Ídem*.

⁸⁹⁴ GUAL VILÀ, VALENTÍ, *Op. cit.*, pàgina 110.

⁸⁹⁵ AMP, III 9/4-7: “*Capitulos presentados por Joseph Creus poder haviente de los regidores y universidad de la villa de Vallbona*”.

⁸⁹⁶ El 8 de març de 1717, l’abadessa Manuela de Cortiada i les bosseres han comprat a carta de gràcia a la universitat i comú de Vallbona les herbes del terme de Montesquiú pel preu de 100 lliures. Per tant, la resolució d’aquest conflicte interessa al monestir no només com a senyor jurisdiccional de Montesquiú si no com a part interessada en el mateix. AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 141 darrera. GUAL VILÀ, VALENTÍ, *Op. cit.*, pàgina 107.

herbes per al bestiar de l'amo i que per tant, si finalment Poblet i Montblanquet guanyen el plet, haurien de retirar-se i d'acatar les normes de Montesquiú i Vallbona. Per tant, com les herbes de Montesquiú són insuficients per als bestiar de Vallbona i Poblet, el primer, com a propietari de les terres de pastura, hauria de ser l'únic que tingués el dret de péixer a Montesquiú⁸⁹⁷.

A l'al·legació en defensa de Vallbona, respon Miquel Bores, procurador de Poblet, el 12 de juny de 1741⁸⁹⁸. Aquest és el darrer fet relacionat amb el plet de les herbes relatiu a l'abadiat de Manuela de Cortiada.

Un nou plet s'inicia el 17 de maig de 1745. En aquest cas, es produeix entre el monestir i el duc de Cessa per les aigües del riu Corb. Aquell any s'aprova la possessió del riu Corb per decret en poder del notari Rafel Soler⁸⁹⁹ de Bellpuig⁹⁰⁰.

Posteriorment, tenim notícies d'una concòrdia que es feu entre dit duc i el monestir de Vallbona i les universitats de Rocafort i Vilamanyanor per aquesta qüestió⁹⁰¹. La concòrdia, datada del 4 d'agost de 1748, s'establí entre el duc per una banda i el monestir de Vallbona i el seu vassall, el poble de Rocafort, per l'altra. En aquesta, es legislà sobre l'ús de les aigües del riu Corb i es tingueren en compte la gran quantitat de documents que presentaren ambdues bandes per justificar el dret que sobre aquelles aigües tenien⁹⁰².

⁸⁹⁷ GUAL VILÀ, VALENTÍ, *Op. cit.*, pàgina 108.

⁸⁹⁸ AMP, III 9/4-8: "Miquel Bores, procurador de Poblet, presenta al·legacions als capítols del procurador de Vallbona i inclou una còpia dels mateixos".

⁸⁹⁹ El notari és Rafael Soler (1724-1767). GARGANTÉ LLANES, MARIA, *Arquitectura religiosa del segle XVIII a la Segarra i a l'Urgell. Condicionants, artífexs i pràctica constructiva*, Barcelona, Fundació Noguera, 2006, pàgina 586.

⁹⁰⁰ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 199 darrera. AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. Inventari documental de l'antic arxiu monàstic de Vallbona, conegut usualment amb el nom d'*Índex nou*, pàgina 172.

⁹⁰¹ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 199 darrera i 242. AMV, FP, carpeta número 56: "Plet del duc de Cessa sobre les aigües del Corb".

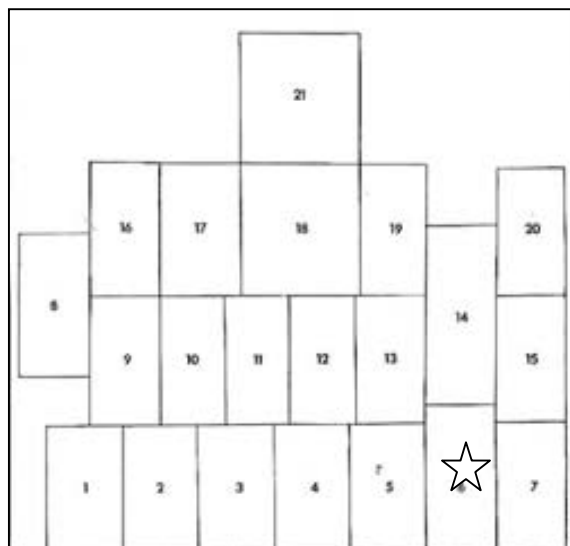
⁹⁰² AMV, 3.2.0/6. Segle XVIII. Vallbona. Relació de les diferents causes que ha sostingut el monestir de Vallbona amb la Reial Audiència, d'entre les quals destaca la de Vallbona amb l'Almirall de Nàpols, senyor de la Baronia de Bellpuig, per l'ús de les aigües del Corb.

2.5.7. La mort de l'abadessa

L'abadessa de Cortiada va morir el 27 d'abril de 1747, a l'edat de 90 anys. Havia governat el monestir durant 30 anys, 4 mesos i 27 dies. Està enterrada a la primera fila del cor, entre Violant de Sestorres⁹⁰³ i Maria Ignàsia de Castellví⁹⁰⁴.

Fotografia de la llosa sepulcral de l'abadessa Manuela de Cortiada i de Pujalt.

L'estrella indica la ubicació de la tomba de l'abadessa Manuela de Cortiada al cor de l'església del monestir. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, entre les pàgines 344-345.

La làpida mortuòria mesura 60x170cm i a la inscripció s'indica: “*Dª Emanuela de / Cortiada et de Pujalt / electa in abbatissam die 30 / novembris anno / Domini 1716. Obiit nonagenaria die 27 / aprilis 1747*”⁹⁰⁵.

⁹⁰³ Violant de Sestorres fou abadessa del monestir de Vallbona entre els anys 1468 i 1479. Prèviament, havia estat bosserra i priora del monestir. Fou l'abadessa posterior a la guerra civil catalana i per tant, recuperà l'esplendor previ. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 166-171.

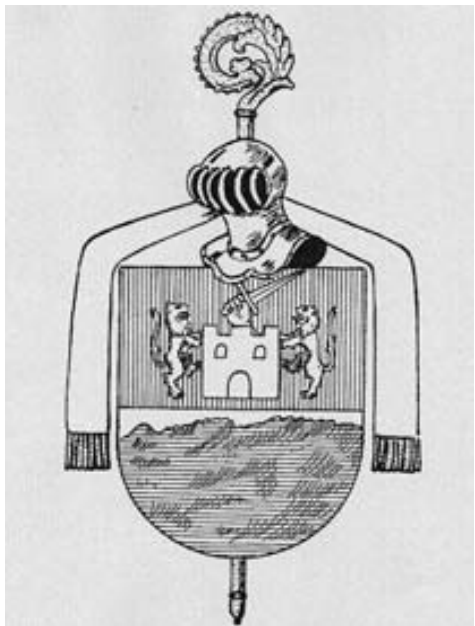
⁹⁰⁴ Maria Ignàsia de Castellví i de Pontarró fou la successora de Maria Teresa de Riquer i de Sabater i, per tant, la primera abadessa del segle XIX. El seu abadiat transcorregué entre els anys 1802 i 1806. Com és una monja del segle XVIII, ja hem destacat els principals fets de la seva biografia al llarg d'aquest treball. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 341-344.

⁹⁰⁵ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 297.

2.6. Caterina de Borràs i de Carbonell (18 de juny de 1747 - 4 de gener de 1748)⁹⁰⁶.

2.6.1. La seva vida familiar

Per a conèixer la vida personal de Caterina de Borràs, hem utilitzat la seva exploració de la voluntat⁹⁰⁷. Aquesta data del 17 d'octubre de 1680 i la fa Josep Canyelles, el mateix rector de Sant Martí que va explorar la voluntat de l'abadessa Cortiada, com a comissionat de Josep Sanchís, arquebisbe de Tarragona.

CATERINA DE BORRÀS I CARBONELL (1747-1748): «Escut tallat: 1er. de guella, una torre d'argent sumada d'una mà que empenya una espasa nua i està acostada de dos lleons rampants del mateix metall; 2on. d'argent, un mar agitat d'atzur.» Porta casc sense cimera. De la seva tomba en el paviment del Cor.

Escut d'armes de l'abadessa de Borràs i explicació heràldica del mateix, reproduïts de FERRER VIVES, FRANCESC D'A., *Armorial de les abadesses de santa Maria de Vallbona*, Badalona, Impr. Lloret, 1977.

De nou, l'exploració es situa al cantó de la reixa gran del *Parladoret de l'abadessa*, el senyor Canyelles des de fora i Caterina a dins. Primer parlen a soles i seguidament, comencen el qüestionari, en aquest cas amb 13 preguntes, seguint les disposicions del Sagrat Concili de Trento (sessió 25 cap. 17).

En ser interrogada, Caterina indica que va néixer a Tarragona⁹⁰⁸ i que és filla del doctor Francesc Borràs i de Maria Clara de Borràs i Carbonell. En el moment de l'exploració, té 16 anys complerts, fa nou anys que està al convent i cinc que vesteix l'hàbit, restant tots aquests anys al monestir.

Caterina indica que vol ser monja per la seva pròpia devoció i per a servir a Déu, que no vol casar-se, i que no rep amenaces de ningú perquè es faci monja així com que tampoc la mou la seva

amistat amb d'altres monges per a donar aquest pas. També coneix que estarà obligada a guardar clausura perpètua i els vots d'obediència, pobresa i castedat i a d'altres continguts en la regla quan sigui religiosa.

⁹⁰⁶ DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 9, pàgina 194. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 307-310.

⁹⁰⁷ AMV, FP, sobre número 10: "Exploracions de la voluntat (segle XVIII)".

⁹⁰⁸ Francesc de Bergadà, indica que l'abadessa de Borràs és filla d'una distingida família del mateix poble de Vallbona. BERGADÀ, FRANCESC, "Compèndi Històric del Reial Monestir de Santa Maria de Vallbona de les Monges, del Orde de Cistell", *Segarra. Periòdic quinzenal d'art i cultura i porta-veus dels interessos de la comarca*, any III, número 47 (1927).

Afirma haver llegit diverses vegades la regla del gloriós pare sant Bernat (es pot comprovar l'error, doncs la regla a la que es refereixen és la de Sant Benet; també utilitzada per l'orde de Sant Bernat, un altre nom amb què es coneix als cistercencs) i que li sembla molt bona per a servir a Déu. A més, indica no tenir cap impediment per a poder professar i no necessitar més temps per a pensar en fer la professió sinó que ja fa temps que s'ho té pensat i que, voluntàriament, vol professar.

Darrera l'exploració de la voluntat de Caterina, s'hi afegeix una nota que indica que el seu pare, Francesc Borràs, doctor en ambdós drets de Tarragona, acceptant la voluntat de la seva filla de professar en religió, li assigna 30 lliures barcelonines anuals en pensions de censals. Aquestes lliures estan dividides en 15 sobre la universitat de La Sala, arquebisbat de Tarragona, a cobrar el 23 d'octubre de cada any i altres 15 sobre la universitat de la vila de Vallbona. Caterina podrà usufructuar aquestes pensions durant tota la seva vida i en cas de quitació, es farà una concòrdia que Francesc Borràs haurà de complir. El pare també indica que, quan ell mori, el seu hereu, haurà de pagar 20 lliures cada any a Caterina, a sumar a les 30 que li deixa ell en censals. Així, quan ell falti, li assegura a Caterina una renda anual de 50 lliures, perquè mentre ell sigui viu, no li faltará res i tindrà tot el que necessiti. Davant de testimonis, Caterina accepta contenta aquesta renda i renuncia als drets que té sobre les herències materna i paterna, amb consentiment de l'abadessa Magdalena d'Areny i de Torralla.

2.6.2. Càrrecs anteriors a l'abadiat

Abans d'arribar a ser abadessa, Caterina de Borràs va exercir altres càrrecs de la comunitat. Concretament, el 7 de desembre de 1716, és nomenada sotsbossa en presència de tota la comunitat en acte conventual, com a ajudant de Teresa de Guiu, que passa a ser la bossa del monestir⁹⁰⁹. Posteriorment, Borràs fou bossa des del 28 d'agost de 1736 substituint a Manuela Desvalls en el càrrec fins al desembre de 1744. Dins d'aquest període, el 27 de gener de 1737, escull sis prohoms pagesos perquè jutgin el mal que ha fet un pagès a les seves terres, en qualitat de bossa del monestir⁹¹⁰.

⁹⁰⁹ AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 68.

⁹¹⁰ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 30-30 darrera.

Curiosament, la seva successora serà Agnès de Cortit, que també serà la seva successora com a abadessa del monestir⁹¹¹. Fins i tot, hem trobat un rebut del 18 de novembre de 1744 on apareixen ambdues com a bosseres⁹¹².

2.6.3. L'elecció com abadessa

L'abadessa de Borràs fou elegida abadessa del monestir el 18 de juny de 1747 i presidí la seva elecció l'abat de Santes Creus Josep Padró com a comissari de l'abat general de Cîteaux. El dia 26 dels mateixos mes i any, Caterina de Borràs fou beneïda com a abadessa del monestir pel mateix abat⁹¹³.

Segons la transcripció que el pare Pasqual fa de l'*Aranzel*, llibre antic que utilitzà com a font del seu *Llibre Verd*, aquesta abadessa fou subrogada (és a dir, posada en el lloc d'un altra) i no pas escollida: “*Y en su lugar [parla de l'abadessa de Cortiada, que ha mort el 27 d'abril de 1747] fue subrogada en 18 de junio del mismo año la Muy Illustre Señora Doña Catalina de Borrás y Carbonell, con la asistencia del Muy Illustre señor Don Fray Joseph Padró, abad de Santas Cruces, que en 26 del mismo mes la bendixo solemnemente [...]*”⁹¹⁴. A l'edició de Sans Travé, al final del llibre hi ha una còpia de l'*Aranzel*, i en aquesta es parla de nou d'elecció i no pas de subrogació⁹¹⁵.

Però l'original d'aquest llibre, conservat a l'arxiu del monestir de Vallbona, indica que a la mort de la seva antecessora, Caterina de Borràs fou escollida abadessa el juny de 1747⁹¹⁶. Tot i la polèmica que pugui suscitar aquesta font, la resta de la documentació tracta el cas d'una elecció, igual que la d'altres abadesses.

⁹¹¹ AMV, *Llibre dels comptes de la bosseria del Real Monestir de Vallbona, administrats per Teresa de Guiu, bossera, començant l'any 1712*, pàgines 111-140 (en les que Caterina de Borràs surt com a bossera entre 1736-1744). AMV, *Llibre del gasto i eixides del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora Teresa de Guiu i Escolà, bossera de dit Real Monestir de Vallbona, fet en lo any 1714* (en el que Caterina de Borràs surt com a bossera entre 1736-1744).

⁹¹² AMV 11.6/6: 1702-1795. Carpeta de rebuts corresponents a diversos assumptes administratius del monestir de Vallbona, amb un total de 53 unitats documentals.

⁹¹³ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 460. AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 180.

⁹¹⁴ SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual. Primera història de Vallbona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002, pàgines 123-124.

⁹¹⁵ SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Op. cit.*, pàgina 234.

⁹¹⁶ AMV, 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. Manuscrit miscel·lani que recull nombroses dades històriques del monestir de Vallbona i de la seva jurisdicció, des del segle XII, començat a redactar per voluntat de l'abadessa Leòcàdia de Ricart, i que es coneix usualment amb el nom de “*L'Aranzel*”. Títol original: “*Lo aranzel i numero de les Abbadeses ha tingudes la Insigne y Real casa de Nostra Senyora de Vallbona desde son principi que fou en lo ani de 1173 fins al que ara correm que es lo de 1633, ani descorregut 460 de sa fundació fins al dia present*”. Dins el manuscrit s'hi troba el “*Llibre de notas i resulacios del Reial Monestir que comensan en lo any 1173*”, pàgina 17.

Per tant, és probable que fos un error de transcripció de l'original o una interpretació errònia de l'escrit a l'*Aranzel*. El que està clar és que Borràs fou abadessa del monestir i que fou escollida com a tal, a la mort de l'abadessa Cortiada, pel que no podia ser subrogada, ja que l'abadessa anterior ja havia mort.

Una font molt interessant és l'acta que aixeca el notari Joan Àngel López Jover⁹¹⁷ de l'elecció de la nova abadessa. Malgrat que és un text un xic llarg, el transcrivim quasi al complet, per la rica descripció que ofereix sobre l'elecció d'abadessa al monestir de Vallbona. Porta per títol "*Actes de la eleccio y benediccio de la molt iltre. Señora dona Catharina de Borràs abadessa del Real Monastir de Nostra Señora de Vallbona de las Monjas, archabisbat de Tarragona del Sagrat Orde de Cister, elegida en lo dia 18 de juny del any 1747 y beneida lo dia 26 dels mateixos mes y any. Apud Joannem Angelum Lopez et Jover notari public villa Tarrega [...]*"⁹¹⁸.

A la introducció en llatí, el notari exposa la seva assistència a l'elecció d'una nova abadessa per la mort de Manuela de Pujalt el dia 27 d'abril passat. Després d'aquesta introducció, canvia l'idioma al castellà i exposa els passos que se segueixen durant l'elecció d'una nova abadessa: la congregació de la comunitat de professes a l'església; els testimonis presents en l'acte, presidit per l'abat de Santes Creus; el sistema d'elecció; el recompte de vots o la presa de possessió de l'escollida per la comunitat, entre d'altres fets que es segueixen durant una elecció d'abadessa al monestir.

Segons el notari, l'elecció de Caterina de Borràs com a abadessa del monestir es va produir de la següent manera: "[...] convocada, y congregada en lo cor de la Iglesia de dit Real Monastir de Nostra Sra. de Vallbona Las Nobles Sras. [...] todas Monjas Religiosas professas de dit Real Monastir, y estant oberta la reia de ferro que divideix lo dit cor de la Iglesia de dit Real Monastir, y en presencia del molt iltre. Y rm. sr. y mestre en sagrada Theologia don fr. Joseph Francesc Padró, abad del Real Monastir de Santas Creus del mateix Sagrat Orde de Cister y comissari del ilm. y rm. señor Abat General de Cister; de mi Joan Angel Lopez y Jover per auctoritat del Rey nostre Sr. (Deu lo guarde) notari public de la vila de Tarrega [...] y escrivà de la curia y dels

⁹¹⁷ El notari Joan Àngel López Jover (1736-1783) era fill de Joan Àngel López, també notari de Tàrraga i regidor tercer de la vila el 1722, any de la seva mort. El fill fou regidor tercer de Tàrraga el 1745 i regidor segon el 1747. GARGANTÉ LLANES, MARIA, *Arquitectura religiosa del segle XVIII a la Segarra i a l'Urgell. Condicionants, artífexs i pràctica constructiva*, Barcelona, Fundació Noguera, 2006, pàgina 586. PLANES I CLOSA, JOSEP MARIA, "Radiografia d'un municipi borbònic català: persones i grups socials al poder a Tàrraga, 1715-1750", *Pedralbes. Revista d'història moderna*, any VI, 6 (1986), pàgines 120-121.

⁹¹⁸ AMV, 4.1/4: 1747, juny, 18. Vallbona. Acte d'elecció i benedició de Caterina de Borràs i de Carbonell com a abadessa del monestir de Vallbona.

Negocis de dit Real Monastir de Vallbona, y dels reverents Bruno Soler prevere y Rector de la Parroquial Iglesia de Santa Maria la vella del Poble de Vallbona [...] y Magi Sabater prevere y Beneficiat de la Iglesia del prop dit Real Monastir, testimonis per est effecte cridats, y tenint ditas Nobles Sras. Priora y Religiosas sobreditas sa convocacio, capitol y congregacio a effecte de elegir Abadessa de dit Real Monastir, y havent lo dit Molt Iltre. Sr. Abat feta una Practica y jurat las ditas sras. de votar segons Deu, y sa consciencia, havent fet la Confessio General, y rebuda la absolució donada per dit molt iltre. Sr. Abat, y comissari vingueren ditas sras. Priora y Religiosas a la taula que esta cerca la dita Reixa y sobre ella una Imatge de Christo Señor Nostre Crucificat ab dos ciris encesos, y en presencia de dit señor Abat, y testimonis sobre nomenats entregui Jo dit Notari a cada una de ditas Sras. Priora y Religiosas un Memorial, en que estavan escrits y continuats separadement, es a saber un en cada linea, los noms y cognoms de las sras. Religiosas que concurrían a poder ser elegidas per Abadessa de dit Real Monastir, a excepció del nom y cognom en cada un dels Memorials respectivament de aquella Sra. a la qual se entregava, separantlo al temps de la entrega de forma que cada una sra. no tenia en lo memorial son propri nom [...] sino de las demes concurrents: y estas eran las ditas sras. dona Maria Mora, dona Catharina Borrás, dona Petronila Areny, dona Teresa Ager, dona Geltrudis Borrell, dona Margarida Ager, dona Maria Gracia Sabater, dona Maria Castellvi, dona Francesca Riquer, dona Ignés Cortit, dona Geronima Castellvi, dona Geltrudis Montaner, dona Maria Angela Minguella, dona Josepha Marañosa, dona Francisca Segrera, dona Maria Anna Potau y dona Maria Antonia Sabater: Y despres de entregats dits memorials a cada una de ditas sras. en la forma sobredita; quedant cerca de dita taula las ditas señoras dona Maria Teresa Riquer y dona Maria Ignasia Moixó, vingueren des del dit cor ditas sras. Priora y Religiosas [...] segons la antiguedat de abit, a donar son vot, posant cada una un Bitllet o nom en un Gerro de Plata que estava posat sobre la dita Taula cubert ab un cobrecalíz, alsant, y tornant a cubrir aquell de sas mans lo dit señor Abat, y trobantse tambe a tot presents alguns Monjos Sacerdots de dit Real Monastir de Santas Creus. Havent acabat ditas sras. de donar sos votos, foren trets y buydats dits votos, o bolletins de dit Gerro de Plata per lo dit señor Abat, y comptats, sen trobaren vint y tres, y havent llegit aquells de un a un dit señor Abat, y amostrant aquells de un a un a ditas sras. dona Maria Teresa de Riquer y dona Maria Ignasia de Moxó y als dits reverents testimonis y a mi lo dit y baix escrit notari y escriba, se troba que la dita Noble sra. dona Catharina de Borrás tingue catorse votos,

la dita Noble sra. dona Petronilla de Areny tingué un vot; la dita Noble sra. dona Maria Gracia de Sabater tingue sinch vots; la dita Noble dona Geltrudis Montaner tingue un vot; y la dita sra. Dona Ignes de Cortit tingue dos vots, y aixi se experimentà haveri elecció canonica, la que publica dit sr. Abat en alta veu y que havia eixit a favor de dita sra. dona Catharina de Borràs per tenir catorse vots, publicant tambe los restants vots en lo numero, y a favor de las señoras que los tenian, en presencia de todas las ditas sras. Religiosas, Monjos, Testimonis y Notari. Y encontinent dit Molt Iltre. Sr. Abat cridà a dita sra. dona Catharina de Borràs y haventse dita sra. acercat a dit Sr. Abat, li expressà en particular com quedava canonicament elegida Abadessa de dit Real Monastir de Vallbona y li preguntà si volia acceptar la dita Dignitat y carrech y responent dita sra. que no se regoneixia habil, no obstant comprenent que seria voluntat del Altissim, acceptà dit carrech y dignitat de Abadessa. Y en consecuencia presta dita molt iltre. sra. dona Catharina de Borràs novament elegida Abadessa lo Jurament acostumat segons lo orde y ritual y estant agenollada cerca la dita Reixa li entregà com a Abadessa lo dit sr. Abat lo Baculo, o corsa de Plata, dient a ditas sras. Religiosas, que la tinguessen y regoneguessen per Abadessa de dit Real Monastir de Vallbona. Y per la possessio de Abadessa, entrà dit sr. Abat junt ab mi dit Notari y testimonis sobre nomenats al cor de dita Iglesia, en lo qual se trobavan (com se ha dit) las ditas sras. Religiosas, las quals entonant y prosseguint cantant lo Te Deum Laudamus, acompanyaren junt ab dit Sr. Abat, notari y Testimonis a dita sra. dona Catharina de Borràs Abadessa per los claustros de dit Real Monastir, y tornant a dit cor, aixi junts y posats, devant la Cadira Abacial que es la primera envers lo Altar Major a la part de la Epistola, digue dit molt Iltre. Sr. Abat a la dita Molt Iltre. Sra. Abadessa que se assentàs, com se assentà en aquella y luego ditas sras. Religiosas anaren consecutivament per son orde la una despres de la altra pers on orde a prestarli la obediencia, regoneixentla per Abadessa de dit Real Monastir. Y encontinent sens divertirse a altres actes dexe alli anà la dita Molt Iltre. Sra. Abadessa, junt ab dit Molt Iltre. Sr. Abat, Monjos, Testimonis y Jo lo Notari baix escrit, a la porta major de las Casas de la Abadessa de dit Real Monastir, la qual tancà y tornà a obrir dita Molt Iltre. Sra. dona Catharina de Borràs Abadessa en señal de la possessió que prenia del Palacio, o casas de la Abadessa de dit Real Monastir de Vallbona, com a Abadessa de aquell [...]

⁹¹⁹ AMV, 4.1/4: 1747, juny, 18. *Op. cit.*

El notari finalitza l'acta amb un breu resum de l'exposat al llarg de la mateixa en llatí, com a conclusió de l'elecció.

2.6.4. El seu abadiat

Pel poc temps que fou abadessa, només es pot destacar l'evolució del plet interposat contra Montesquiú i Vallbona per part de Montblanquet i Poblet iniciat en l'abadiat anterior. El 26 d'agost de 1747, es torna a establir la concòrdia de 1713 en la qual es defineix la possessió de Vallbona de péixer i abeurar al terme de Montesquiú però alhora reserva una partida de terra de dit terme (ja delimitada el 1713) per als interessos dels vassalls de Poblet, que podran péixer i abeurar el seu ramat a Montesquiú sempre amb el previ permís de Vallbona i previ pagament d'un sou per cap de bestiar⁹²⁰. Els problemes ressorgiran per l'establiment dels límits d'aquesta peça de terra, ja que els càrrecs municipals de Vallbona penyoren diversos ramats propietat de Poblet que pasturaven a Montesquiú al llarg del mes de setembre de 1747 i posen multes als propietaris del bestiar per pasturar fora dels límits establerts o per entrar el ramat sense permís; mentre que Poblet es queixa de què les penyores s'han fet amb bestiar que pasturava al tros de terra aprovat per als seus vassalls⁹²¹.

⁹²⁰ AMP, III 9/4-10: "*Provisio en la causa de possessors sumarissim ab la qual se adjudica als regidors y particulars de Vallbona lo us de las herbas y abeuradors del terme de Montesquiú, privant al present monastir que no puga pasturar ab son bestiar ditas herbas sino en la partida de terra designada per la universitat de Vallbona en lo any 1713 y confrontada feta en 26 d'agost de 1747*".

⁹²¹ AMP, III-9/4-11.

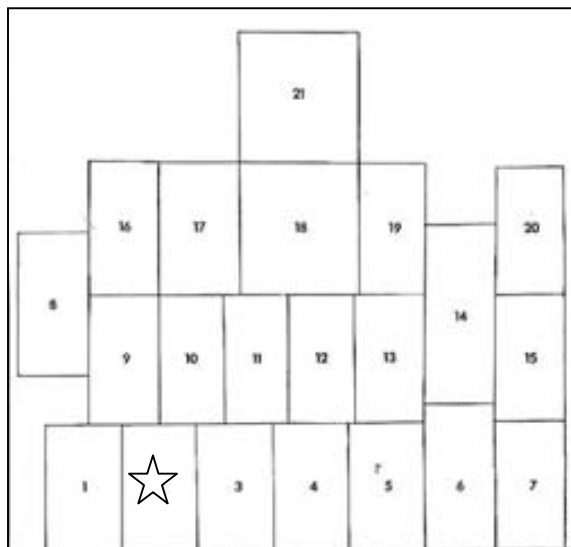
2.6.5. La seva mort

L'abadessa de Borràs morí el 4 de gener de 1748, als 85 anys, després de governar el monestir 6 mesos i 17 dies. Està enterrada a la primera fila del cor, entre Josepa de Moxó⁹²² i Leocàdia de Ricart.

Làmina 39 - Caterina de Borràs i de Carbonell (1747 - † 1748)
l'abadessa «subrogada»

Fotografia de la làpida sepulcral de l'abadessa Caterina de Borràs, extreta de PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, entre les pàgines 264-265.

L'estrella indica la ubicació de la tomba de l'abadessa Caterina de Borràs al cor de l'església del monestir. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, entre les pàgines 344-345.

La làpida mesura 90x187cm. i la inscripció cisellada és: “*Sepultura de la / molt ile. Sra. Donya / Catharina de / Borràs y Carbo- / nell Fou elegi / da abadessa / dia 18 de juny / de 1747 y mori / dia 4 de janer / de 1748 de edat / de 85 anys*”⁹²³.

⁹²² Maria Josepa de Moxó i de Francolí fou abadessa del monestir de Vallbona entre 1807 i 1811. Com fou monja al segle XVIII, la seva biografia ja ha estat traçada en aquest treball. Des de 1789 fins a 1807 havia estat secretària de la comunitat. Durant el seu abadiat, hagué de fer front a les adversitats que es produïren de resultes de la guerra contra Napoleó. Per aquest motiu, l'abadessa morí al seu exili de Vilanova i la Geltrú. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, 1990, pàgines 344-349.

⁹²³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 308.

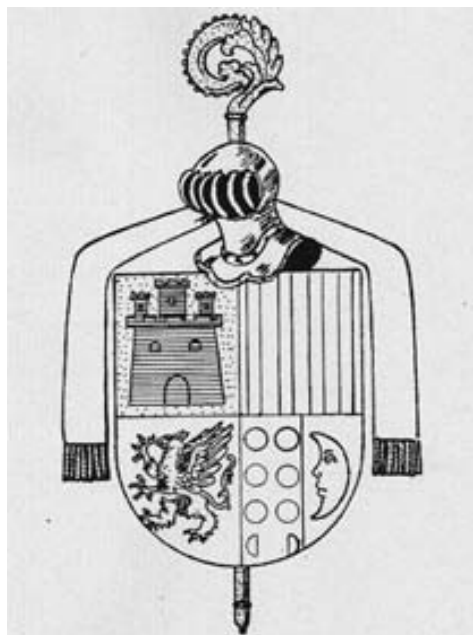
2.7. Agnès de Cortit i de Colomina (9 d'octubre de 1748 - 9 de novembre de 1767)⁹²⁴.

2.7.1. La seva vida familiar

L'exploració de la voluntat d'Agnès de Cortit i de Colomina data del 13 d'octubre de 1716 i ofereix dades interessants sobre la seva vida personal⁹²⁵. El comissionat de l'arquebisbe és Ramon de Marimon⁹²⁶, que es persona al monestir per explorar la voluntat d'aquesta abadessa en base a un qüestionari de 13 preguntes. El rector de la parròquia de Vallbona, Francesc de Torrell, actua de notari.

La futura abadessa afirma que és nata al Pont de Montanyana i filla dels il·lustres Lluís de Cortit i Arcàngela de Cortit i Colomina. Aproximadament, té uns 21 anys en el moment de fer-se l'exploració i en fa uns 17 que està al monestir, pel que hi va entrar quan tindria uns 4 anys.

Afirma que aleshores no sabia res sobre el seu estat futur, però que ara només vol ser religiosa, sense que ningú l'hagi amenaçada o per persuasió de les seves amigues del monestir, sinó espontàniament i de bona gana. Nega el voler-se casar i es vol fer religiosa per servir a Déu. Afirmar conèixer les ordenacions i la regla de la religió i tenir ànims per complir-les. Alhora, sap que s'obliga als vots als altres als que estan obligades les religioses de Vallbona.

AGNES DE CORTIT I COLOMINA (1748-1761): «Escut que serejat: 1er. d'or, una torre d'atzur, que és Cortit; 2on. de... quatre pals de...; 3er. de... un grù rampant de...; i 4rt. partit: a) de... set besants de... posats 2, 2, 2, i mig a cada cantó, i b) de... una mitja lluna de...» Porta casc sense cimera. Féu construir el locutori.

Escut d'armes de l'abadessa de Cortit i explicació heràldica del mateix, reproduïts de FERRER VIVES, FRANCESC D'A., *Armorial de les abadesses de santa Maria de Vallbona*, Badalona, Impr. Lloret, 1977.

⁹²⁴ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 310-317.

⁹²⁵ AMV, FP, sobre número 10: "Exploracions de la voluntat (segle XVIII)".

⁹²⁶ Ramon de Marimon (1670-1744) era l'ardiaca major i canonge de l'església metropolitana de Tarragona i vicari general apostòlic tarraconense, càrrecs esmentats per ell mateix en la seva carta del 6 de març de 1719 excitant a l'obediència a Felip V en uns moments difícils provocats per les guerres de França i Anglaterra. Defensa la seva tesi indicant que l'obediència al rei és un assumpte recurrent a la Bíblia. Per refermar-se, Marimon indica les penes gravíssimes que l'església catòlica imposa als deslleials al seu rei: BC, Dipòsit de Reserva. F. Bon. 4907: MARIMON, RAMON DE, *D. Ramon de Marymon, Ardiaca Major y Canonge de la santa metropolitana iglesia de Tarragona...: a tots el faels del present arquebisbat, salut en lo Senyor...*, [Carta de D. Ramón de Marimon, Vicari General de Tarragona excitant a l'obediència a Felip V amb motiu de les guerres de França i Anglaterra contra Espanya], Tarragona, s.n., 1719. Arribà a ser bisbe d'Astorga.

Manté la voluntat de fer-se religiosa i afirma no necessitar més temps per pensar-s'ho, doncs ja ho ha fet prou i amb tota la llibertat necessària.

2.7.2. Càrrecs anteriors a l'abadiat

Abans de ser escollida abadessa, fou sotsbossera (1735-1736) i bossera (1748).

2.7.3. La seva elecció com a abadessa

Fins el dia 9 d'octubre de 1748, passat més de mig any de la defunció de l'anterior abadessa, no es realitza l'acte d'elecció de la nova prelada. L'elecció d'Agnès de Cortit com a abadessa fou presidida per l'abat de Santes Creus Miquel Lladó, que actuà com a comissari de l'abat general. El mateix Lladó beneí la nova prelada el dia 15, segons l'acta del notari Joan Àngel López⁹²⁷.

La nova abadessa, que “*permanesque en la dignitat abbacial 19 anys*”⁹²⁸, “*era de condició apacible, molt amant de son monestir, de sas súbditas y vassalls, per qui tenia verdaderament entrañas de mare*”⁹²⁹.

2.7.4. Fets més destacats del seu abadiat

Al llarg del seu abadiat, l'abadessa de Cortit “*dona lo st. Habit a 21 señoras y 3 donadas*”⁹³⁰.

A més, va rebre dues visites canòniques: “*Durant la su prelacia fou visitat son monestir dos vegades diferents. La primera per lo sr. Abat de Santas Creus (com a especial delegat del Abat General del Cister) don F. Miquel Lledó any 1750 y segona vegada per altre sr. Abat de Santes Creus lo molt iltre. Don f. Pau Comas ab las mateixas autoritats, any ? En quals visitas dona las majors provas de la santa prudencia de que estava adornada, procurant ab las majors veras lo millor estat de son monestir*”⁹³¹.

⁹²⁷ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 460.

⁹²⁸ AMV, 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. Manuscrit miscel·lani que recull nombroses dades històriques del monestir de Vallbona i de la seva jurisdicció, des del segle XII, començat a redactar per voluntat de l'abadessa Leòcadia de Ricart, i que es coneix usualment amb el nom de “L'Aranzel”. Títol original: “*Lo aranzel i numero de les Abbadeses ha tingudes la Insigne y Real casa de Nostra Senyora de Vallbona desde son principi que fou en lo ani de 1173 fins al que ara correm que es lo de 1633, ani descorregut 460 de sa fundació fins al dia present*”. Dins el manuscrit s'hi troba el “*Llibre de notas i resulacios del Reial Monestir que comensan en lo any 1173*”, pàgina 17.

⁹²⁹ SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual. Primera història de Vallbona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002, pàgina 234.

⁹³⁰ AMV, 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 17.

⁹³¹ AMV, 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 17. SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Op. cit.*, pàgina 234.

Els primers fets que destacarem estan relacionats amb l'evolució del plet entre Montblanquet i Montesquiu que cueja des de principis del segle XVIII i que sembla que es resol ja que, després de 1764 no en tenim més notícies. El 1748, s'intenta arribar a una solució però no hi ha acord ja que Vallbona pretenia 1.000 lliures i Poblet només en donava 148⁹³². Poc després d'aquest intent fallit, el doctor Francesc Aparici, de la Reial Audiència⁹³³, afirma que és difícil que aquest monestir guanyi el plet si no troba l'original de la concòrdia de 1713⁹³⁴.

El 18 de març de 1764, el procurador dels regidors de Vallbona, Josep Creus, fa relació del bestiar penyorat per aquells al procurador de Poblet, Pablo Bores i Llorell⁹³⁵. Amb ella, recorda la confirmació de la sentència de l'agost de 1747 amb una altra reial sentència provisional de 26 d'octubre de 1763. Aquesta, igual que l'anterior, és favorable a la universitat i particulars de Vallbona, que mantenen la possessió d'utilitzar les pastures i abeuradors de Montesquiu per als seus ramats. També reserva un espai del terme de Montesquiu per a ús del monestir de Poblet i els particulars i universitat de Montblanquet, tot i pena amb tres lliures per cap de bestiar a qualsevol forani que faci pastar el seu ramat a Montesquiu. A més, s'indica que Poblet i els seus vassalls han d'evitar molestar en l'expressada possessió i pastar els seus ramats al tros separat i ben assenyalat de terra aprovat per Vallbona des de 1713.

Poblet haurà de pagar un sou per cap de bestiar que pasti a Montesquiu i ho farà sempre amb el permís exprés de Vallbona. Finalment, Creus fa una relació del bestiar penyorat de Poblet i Montblanquet per part dels regidors de Vallbona per trobar-se dit bestiar pastant fora dels límits establerts i el posterior retorn del mateix als seus propietaris, tot i que a vegades el retorn es fa en diners. Creus vol evitar penes pels particulars de Vallbona. Bores, l'advocat de Poblet, replica que també han penyorat bestiar en la partida de terme on tenen facultat de pasturar i abeurar⁹³⁶.

Malgrat que Poblet intenta que li donin la raó en aquest assumpte, sembla clar que les diferents sentències anunciades són favorables a Vallbona. Tot i això, no se sap amb seguretat com va acabar el plet, ni tant sols si es tanca amb una sentència en ferm o el problema seguí cuejant.

⁹³² AMP, III-9/4-12.

⁹³³ GUAL VILÀ, VALENTÍ, *Poblet, senyor feudal. La documentació de l'Arxiu de Poblet (Armari III)*, Valls, Cossetània Edicions, 2007, pàgina 112.

⁹³⁴ AMP, III-9/4-13.

⁹³⁵ AMP, III-9/4-15: "Joseph Creus procurador de los regidores de la villa de Vallbona, en autos con Pablo Bores y Llorell procurador del venerable Abad y Rl. Monasterio de Poblet, digo [...]".

⁹³⁶ AMP, III-9/4-17.

El 1749, l'abadessa de Cortit busca assessorament jurídic davant l'evolució del plet per les aigües del riu Corb i el 12 de juliol, Francesc de Josa li escriu indicant-li “[...] *Que la clausula en que fundan los del Bellpuig poder desviar las aguas dels del Preixana la troban ver mes clara a son favor de lo que VS me insinua [...] podrá veurero per la adjunta copia del Capítol 6 de la concordia y perso dificulto poderlos contenir de sa empresa. May es estat mon intent dir a VS que servis de ninguna forma la concordia convinguda entre la antecessora de VS y don Balthesar de Tapiés, si que judicava que convenintse las diferencias ab aquell terme, podria mitigarse lo foch que veig ences entre los vassalls de VS y de SE [...] que jo igualment mi aplicaria per poder acordar totas diferencias [...]*”⁹³⁷.

Una carta del prevere Jaume Ripoll del 10 de febrer de 1753 esmenta el capítol 6 de la concòrdia, tot referint-se al fet que deixa les mans lliures al duc per a fer el que vulgui amb l'aigua, tot respectant el dissabte com a dia pels de Preixana: “[...] *lo capítol 6 de la concordia parla molt clar asserca lo que lo sr. Duch intente en lo qual li dona ple poder pera pendrer y divertir la aygua per tot haont valle menos lo dia del disapte [...] dita concordia dona facultat als de Preixana pera posar aygua a las basas pera amerar los canems y ayxi mateix dona facultat a dit Poble pera partin la aygua de rovina, menos lo dimars; lo qual faltaria en cas, se divertis la aygua per alla haont los de Bellpuig intenten, y tambe nos hi oposam per lo grave dany que farian als dos molins, que antes eran de la Iltre. abadessa de Vallbona, y per asso recorreram luego a Vallbona, y veuram si mi senyora en son arxiu tindria algun privilegi antich pera poder fabricar dits dos molins y en cas lo tincga mel enviaran luego per lo correu vinent y en los de no poder esser per lo correu mels enviaran per un propi que fora inultissim bo per nostra defensa. La part altra ja ha presentat suplica a la Real Sala pera que lo proces vaigia al relator a fi de obrir dia per la posecio nos hi podem agafar per que nosaltres segons cante la concordia, sols tenim en dret facultatiu [...]*”⁹³⁸.

L'abadessa Agnès de Cortit rep una carta datada del 26 d'agost de 1756 del mateix Duc de Cessa, l'altra part litigant en el plet, on defensa la seva actuació. Segons el duc, el domini directe sobre el riu pertany a la seva família de generacions. Igualment com passa amb la carta anterior, el duc de Cessa fa referència al sisè capítol de la concòrdia.

⁹³⁷ AMV, 3.2.0/1: 1749, juliol, 12. Barcelona. El jurista Francesc Josa dóna algunes instruccions a Agnès de Cortit i de Colomina, abadessa de Vallbona, referides a la causa entre les viles de Bellpuig i Preixana, per l'intent dels primers, de desviar les aigües del riu Corb.

⁹³⁸ AMV, 6.0/16: 1748, octubre, 10 – 1767, novembre, 8. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Agnès de Cortit i de Colomina, amb un total de set lletres.

Per aquests motius, permet que divendres i dissabte els habitants de Preixana, súbdits de Vallbona, utilitzin l'aigua del riu. La resta de la setmana, aquesta queda reservada per a Bellpuig, propietat del duc. I en incompliment dels dies que els de Preixana tenen assenyalats, decideix canviar part de la sèquia del riu, per evitar més problemes: “[...] no se puede negar el Dominio directo, que mi Casa de Sessa tiene en las Aguas de dicho Rio, desde el Coll de la Portella asta el Rio Segre [...] en virtud de la Transacion celebrada entre mi Casa y ese Real Monasterio en 18 de Junio de 1581 (cuyo Auto es posterior a los que cita Vra) entre otras cosas que se concordaron, y solemnizaron, se acuerdo por el Capitulo 6º que mi Casa podia libremente divertir por donde quisiera las Aguas del Rio Corps, menos en el dia establecido a los de Preixana de Viernes a Sabado, en el qual dia, o jornada avian de ir por la misma acequia por donde iban entonces, que es por donde van ahora [...] los de Preixana, abusando de toda razon Christiana, y politica, y con la oportunidad de pasar por ese termino la Acequia antes de llegar a Bellpuig, toman las aguas quando quieren fuera del dia, que les esta establecido [...] la sentencia de vista de Real Audiencia pronunciada en 18 de Mayo de 1745 en el Pleito posessorio sumario, ni da ni quita derecho, ni turba el que me corresponde en lo principal en virtud de Privilegios Reales confirmados, ni remedia (aunque expresamente lo declara) el daño, que causan los de Preixana, a quienes no es facil aprehender en el mismo acto de regar, ni contenerlos en los limites de no regar mas que en el dia concedido. En consecuencia de todo lo qual, y deviendo Yo con obligacion indispensable atender al servicio de Dios, ocurriendo a evitar los perjuicios de mi Casa, y los que continuamente padecen mis vasallos, he tenido por mui conforme mandar llevar a efecto la premeditada mutacion de parte de la Acequia, sin que esto sea otra cosa que usar de mi derecho y Regalias, en que no se perjudica a ese Real Monasterio, ni a los de Preixana, pues para el riego, que legitimamente les corresponda les quedará la parte precisa de la Acequia segun, y como se halla ahora, siendo solo mi fin quitar la ocasion de que los de Preixana no puedan tomar las Aguas mas que en el dia concedido, para que assi puedan tomarlas los de Bellpuig quando les corresponde. Ya que Vra. ha tenido por conveniente resistir mi intencion con el principio de un Pleito, mando oi a mi Procurador Jurisdiccional que lo siga con la eficacia que importa [...]”⁹³⁹.

⁹³⁹ AMV, 3.2.0/2: 1756, agost, 26. Madrid. El comte d’Oñate i duc de Cessa comenta a Agnès de Cortit i de Colomina, abadessa de Vallbona, algunes qüestions de la causa que sostenen les viles de Bellpuig i Preixana, per l’ús de l’aigua del riu Corb.

La carta següent, sense data però possiblement relacionada amb la de Jaume Ripoll, aconsella respectar la concòrdia i vigilar molt els passos a seguir en relació amb el plet. Sobretot per evitar que el duc deixi als de Preixana sense el seu dia de regatge, com a represàlia per les seves protestes: *“En quant al quem diuhen de que la concordia diu que si per algun cas es perjudicial als homens de Preixana o a la molt il·lustre abadessa que en tal cas se tinga per nulla o de ningun valor; dich que en asso se me objecte dos coses: la una es que si los de Preixana tenen la aygua del disapte per dret facultatiu, en tal cas, no volent estar los de Preixana en lo favorable de la concordia, mos disputaran lo disapte al que ara no si gosen y la altra es que haont anirem a sentar lo proces de aquell plet antich pues la concordia no diu en poder de quin notari era dit proces. Ab lo dr. li havem parlat que si es veritat que los de St. Marti tinguen en lo terme de noia font la peixera⁹⁴⁰ no mas que de gracia de mi senyora la abadessa; que en tal cas los envie un raiado als de St. Marti peraque quant antes li desfarien dita peixera, porque essent los de St. Marti, y los de Bellpuig tots Vasalls de sa Excelencia reben los de St. Marti los danys quels ocasionaria lo no tenir dita peixera de precis hauran de recorrer als de Bellpuig o al procurador general de sa Excelencia y en asso podria esser que amollesen los de Bellpuig y alesores entrariam ab una componienda: Pero antes de executaro, que mirie be mi senyora si dita peixera es de gracia [...]”*⁹⁴¹.

El 25 de juny de 1755, el monestir aconseguix una sentència favorable de la Reial Audiència sobre una anualitat que li ha de pagar la vila de Montblanc⁹⁴².

⁹⁴⁰ La peixera o resclosa és un complement imprescindible en un molí pel control de l'aigua. És un obstacle situat al mig del riu que desvia l'aigua i la condueix a través d'una sèquia fins a la bassa, situada al cantó del molí. És un enginy que condicionava la complexa distribució de sistemes de regadiu i d'indústries com els molins, que es nodrien de l'aigua, que era regulada per una resclosa. PALAU RAFECAS, SALVADOR, *Els molins fariners hidràulics de Catalunya: 690 molins inventariats*, Santa Coloma de Queralt, Museu-Arxiu Comarcal de Montblanc, 1992, pàgina 31.

⁹⁴¹ AMV, 6.0/16: 1748, octubre, 10 – 1767, novembre, 8. *Op. cit.*

⁹⁴² Amb l'evolució d'aquest plet, relacionem aquesta carta en llatí enviada per Ametller al monestir el 8 d'octubre de 1754: “[...] *viso processu et partium altercato videlicet an interim et pendente Abbatissa, et regium Monasterium de Vallbona manuteneri et conservare debeat in possessione seu quasi exigendi, et percipiendi a decurionibus et particularibus villo de Montblanch annuam prestationem 42 ll. 10 s. provi inhabita possessione manuteneri seu conservari prohabitam priorisam, et Monasterium petyssa liguet, intentato ad hunch effectum interdicto possessorio summarissimo interim retinendo vulgariter nuncupa, contradicentibus decurionibus et particularibus desuper enarratos, et contententibus prohabitam annuam prestationem ad rationem truam pro centenario juxta thenorem Regio Pragmatico esse reducendam, visis videndis mexitique Processus, attentus et alias. Providet sine prejuditio juxium, et partium protentionum tam in possessorio plenario quam in petitorio et donech super allis seu corum altero fuerit sies dictum, interim et hac pendente lite Abbatissam, et Monasterium de Vallbona manuteneri et conservare debere pro ut cum presenti manuteneri, et conservare mandat In possessione seu quasi exigendi et percipiendi a Decuriombus et particularibus Villa de Montblanch annuam prestationem 42 ll. 10 s. quodque in consequentiam prohibate manutenitionis memorati Decuriones, et Particulares a coterio se abstineant a molestare matus, et forran inferendus dictis que Abbatissa et Monasterio exsolvant annualitates dictareum 42 ll. 10 s. cessar et in posterum cedendas non obstantibus*”

Aquesta en confirma una altra del 8 de novembre de 1754 que obliga a Montblanc a pagar al monestir una pensió anual de 42 lliures i 10 sous⁹⁴³.

Durant l'abadiat de Cortit, també esclatà un plet amb l'ajuntament de Sarraal pel cobrament d'unes rendes. El 2 de setembre de 1765, el prevere tarragoní Blas Navarro atorga poders a Carles Rafart i a l'advocat del monestir, Antoni de Ciscar i Fisaller, perquè representin Vallbona en "*La causa introducida contra el comun de Sarreal, sobre el posesorio que intenta perturbar en la percepcion de la dezima de la partida de Anguera [...]*"⁹⁴⁴, ja que, segons la seva opinió, els documents corroboren la versió de Vallbona. El dia 29 d'aquell mateix mes, Blas Navarro li envia les notes de l'evolució del plet a la Reial Audiència⁹⁴⁵. A l'octubre, indica a l'abadessa que "[...] *hallandome con algun quebranto en la salud, me pongo en marcha a Zaragoza a ver si la mutacion de ayres me ayuda a recobrarla [...]*", perquè li envii qualsevol aspecte relacionat amb el plet a aquella ciutat⁹⁴⁶. Finalment, el 7 de novembre de 1765, s'aconsegueix una concòrdia amb l'arquebisbe de Tarragona en el plet per les dècimes de Sarraal: "[...] *el Ayuntamiento de la Villa de Sarreal ha escrito al S. Ilmo. sobre composicion amigable en orden a las decimas cuyo pleyto se inchoaba, y habiendo su Ilma. respondido adhereria con gusto a lo que se determinase por los Abogados de una y otra parte consintiendo VS se lo participo, esperando su respuesta para proceder al deseado compromiso o convenio de comun acuerdo [...]*"⁹⁴⁷.

A nivell econòmic, l'abadessa de Cortit impulsà un capbreu del monestir als anys 1756-7.

in contrarium deductis et allegatis per memoratio decuriones et particulares quod que pro hics fiant et expediantur litero, et alio provisiones oportuno juxta stilum bistracta exequantum et intimetur. De Ameller". AMV, 6.0/17: 1754, octubre, 8. Josep Ametller, assessor del monestir de Vallbona, comunica al monestir de Vallbona l'estat de comptes de diversos drets que Vallbona té a la vila de Montblanc, amb l'exigència d'uns pagaments anuals que han d'efectuar diversos particulars de Montblanc.

⁹⁴³ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 174. Un text molt semblant, però amb la variant que posa sentència pocessional en comptes de provisional, es conserva a AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 182.

⁹⁴⁴ AMV, 16.3/1: 1765, setembre, 2. Tarragona. Blas Navarro, prevere de Tarragona, comunica a Agnès de Cortit i de Colomina, abadessa del monestir de Vallbona, que dóna poders a Carles Rafart, per tal de representar Vallbona en el plet que manté amb la universitat de Sarraal pel cobrament dels delmes.

⁹⁴⁵ AMV, 16.3/2: 1765, setembre, 29. Tarragona. Blas Navarro, prevere de Tarragona, comunica a Agnès de Cortit i de Colomina, abadessa del monestir de Vallbona, que la cúria de Tarragona ha rebut les lletres citatòries de la Reial Audiència, adreçades als regidors de Sarraal, els quals mantenen un plet amb Vallbona pel cobrament dels delmes.

⁹⁴⁶ AMV, 16.3/3: 1765, octubre, 4. Montblanc. Blas Navarro, prevere de Tarragona, demana a Agnès de Cortit i de Colomina, abadessa del monestir de Vallbona, que faci arribar a la cúria de Tarragona la relació dels reconeixements i confessions dels regidors de Sarraal a favor de Vallbona.

⁹⁴⁷ AMV, 6.0/16: 1748, octubre, 10 – 1767, novembre, 8. *Op. cit.*

En aquest document, s'inclou una relació nominal dels súbdits de la Baronia i el que ha de pagar cadascun en concepte d'impostos⁹⁴⁸. Aquest darrer any, també dugué a terme un llevador general dels censos que els particulars de la Baronia fan cada any al monestir⁹⁴⁹.

Fotografia de la campana *Beneta*, extreta de SÁNCHEZ REAL, JOSÉ, "Las campanas de Vallbona", *Notícies del Gremi de Campaners valencians*, 13 (març 2001), pàgina 5.

A nivell artístic, el 1761, es feu la *Beneta*, la segona campana⁹⁵⁰ regular, que conté aquesta inscripció: "*JESÚS, MARIA, SANTA BÀRBARA, SANT BENET, SANT BERNAT, SANT ANTONI*"⁹⁵¹ de la que annexem una fotografia.

⁹⁴⁸ AMV, 11.1/9: Capbreu de la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona, efectuat durant l'abadiat d'Agnès de Cortit i de Colomina. Títol original: *Capbreu del monestir de Vallbona de les Monges. Abadessa Agnès de Cortit. Anys 1756-57. Primera part.* AMV, 11.1/9: Capbreu de la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona, efectuat durant l'abadiat d'Agnès de Cortit i de Colomina. Títol original: *Capbreu del monestir de Vallbona de les Monges. Abadessa Agnès de Cortit. Anys 1756-57. Segona part.* AMV, 11.1/9: Capbreu de la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona, efectuat durant l'abadiat d'Agnès de Cortit i de Colomina. Títol original: *Capbreu del monestir de Vallbona de les Monges. Abadessa Agnès de Cortit. Anys 1756-57. Tercera part.*

⁹⁴⁹ AMV, 11.11/5: 1757. Vallbona. Llevador general de censos de la baronia del monestir de Vallbona. Títol original: *Llevador general dels censos que los particulars dels pobles de la Baronia del Reial Monestir de Vallbona fan i presten tots els anys a dit reial monestir. 1757.*

⁹⁵⁰ Una breu bibliografia bàsica sobre les campanes, es pot trobar a AMADES, JOAN, *Les campanes*, Tarragona, El Mèdol, 2004 (1935). BARREDA, ALBERT i TINTÓ, JOAN (coords.), *Dalt del campanar. Campanes, Rellotges, campaners, fonadors i altres històries de campanars catalans*, Barcelona, Fundació Caixa de Pensions, 1985. PEREA SIMON, EUGENI, *Església i societat a l'arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII: un estudi a través de les visites pastorals*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 2000, pàgines 174-180.

⁹⁵¹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 313.

El 1763, la comunitat va contractar un dels més grans escultors del període, Lluís Bonifàs i Massó (1730-1786)⁹⁵². L'encàrrec que rebé i que anotà al seu *Llibre de feines* fou la comanda d'una urna per al monument de Dijous Sant, destinada al culte de la comunitat i vinculada al culte de l'eucaristia. Aquesta era una obra d'argenteria, similar a d'altres que es crearen en aquell període artístic per a exposar relíquies, cossos sants i l'eucaristia durant el Dijous Sant⁹⁵³.

Aquesta urna és un dels pocs objectes d'art mobiliari que Bergadà destaca en la seva monografia sobre el monestir, tot indicant que: “*Abundan, también, diferentes objetos de indumentaria y orfebrería religiosa, entre otros, una urna barroca, destinada para el monumento, y debida al cincel del célebre escultor de Valls, Bonifaci*”⁹⁵⁴.

De les cinc urnes del monument de Dijous Sant creades per Bonifàs, la de Vallbona va ser executada en argent. El disseny, tant de l'urna com dels angelets exempts en fusta va ser realitzat per aquest escultor, mentre que la tasca de traspasar el disseny en plata va ser cura de l'argenter de Tàrrrega Josep Fontanet i Bertran, amic personal i professional de Bonifàs.

⁹⁵² Lluís Bonifàs i Massó fou un dels escultors de més renom del moment i l'escultor més destacat d'una nissaga dedicada a aquest art, del la qual es coneixen diverses generacions: Lluís Bonifaci (besavi), Lluís Bonifaci Sastre (avi), Baltasar Bonifaci i Anglès (pare) i Lluís i Francesc Bonifàs Massó (fills). Entre 1676 i 1806, les diferents generacions de la família Bonifàs foren molt actives i els seus tallers d'escultura molt destacats en l'àmbit artístic català. Lluís Bonifàs (1730-1786), l'autor de l'obra que destaquem, es formà al taller de la família i cap al 1751 ja contracta obres en solitari. Es casà el 1753 i obtingué el grau d'acadèmic de San Fernando el mateix any en què se li encarregà el treball pel monestir (1763). Aquest nomenament li implicà la concessió d'un privilegi de noblesa personal i diverses prerrogatives. El seu fill traspassà un taller que fins aleshores havia estat molt actiu i ben organitzat. BALASCH, ESTER i MATA, SOFIA, “Els escultors Lluís i Francesc Bonifàs i Massó”, BASSEGODA, BONAVENTURA; GARRIGA, JOAQUIM i PARÍS, JORDI (eds.), *L'època del Barroc i els Bonifàs. Actes de les Jornades d'història de l'art a Catalunya. Valls, 1, 2 i 3 de juny de 2006*, Barcelona, Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona, 2007, pàgines 345-371. BARRAL I ALTET, XAVIER (dir.), *Art de Catalunya. Ars Cataloniae*, Barcelona, L'Isard, 1997-, volum 7: “Escultura moderna i contemporània”, pàgina 95. MARTINELL, CÈSSAR, *Llibre de notes de Lluís Bonifàs i Massó. Escultor de Valls*, Valls, E. Castells, 1917. MARTINELL, CÈSAR, *El escultor Luís Bonifàs y Massó (1730-1786). Biografía crítica*, Barcelona, Seix i Barral, 1948. MATA DE LA CRUZ, SOFIA i PARÍS FORTUNY, JORDI, *Els Bonifàs. Una nissaga d'escultors*, Valls, Institut d'Estudis Vallencs, 2006. TRIADÓ, JOAN-RAMON, *L'època del Barroc (s. XVII-XVIII)*, Barcelona, Edicions 62, 1984, pàgines 182-186.

⁹⁵³ BALASCH, ESTER i MATA, SOFIA, “Lluís Bonifàs i Jaume Fontanet al monestir de Vallbona de les Monges. L'urna del monument de Dijous Sant”, BASSEGODA, BONAVENTURA; GARRIGA, JOAQUIM i PARÍS, JORDI (eds.), *Op. cit.*, pàgines 157-163.

⁹⁵⁴ Bergadà també annexa una fotografia igual a la que nosaltres hem afegit a la pàgina següent amb el títol: “*Urna barroca del siglo XVIII*”. BERGADÀ I SOLÀ, FRANCESC, *El Real Monasterio cisterciense de Santa María de Vallbona de las Monjas*, Barcelona, Llibreria Francisco Puig, 1928, pàgina 47.

Fontanet ho enllestí el 1763, tal com ell mateix en deixa constància amb una inscripció localitzada a la base de fusta: “1763. Esta obra de plata, es treballada per Joseph Fontanet i Bertran Argenter de la dita vila de Tarrega. Any 1763”⁹⁵⁵. Bonifàs cobrà el disseny de l’urna l’any posterior, tal com indica al seu *Llibre de feines*, sota la

Fotografia de la base de fusta de l’urna, on consta la inscripció transcrita al cantó.

descripció de los “modelos de la hurna que se feu de plata per las monges de Vallbona ab lo Joseph Fontanet Argenter de la vila de Tarrega, 1764”⁹⁵⁶.

L’urna dissenyada per Bonifàs estava composta de tres parts: la base de fusta, la part central que acollia el cos de Crist durant la litúrgia del Dijous Sant d’argent i el coronament. Després de la guerra civil, només se’n conserva la part central, en forma de

Una Bonifàs i Massó (model en fusta). Per Fontanet i Bertran (argenteres). Monestir de Vallbona de les Monges, 1764.
Fotografia de VALLS i ARRIBAS DE CÉSAR MARTINELL.

Fotografia sencera de l’urna reproduïda de MATA DE LA CRUZ, SOFIA i PARÍS FORTUNY, JORDI, *Els Bonifàs. Una nissaga d’escultors*, Valls, Institut d’Estudis Vallencs, 2006, pàgina 205.

paral·lelepípede amb la part centra superior troncopiramidal i amb un encaix per sostenir el coronament, que mostra la forma d’un sol de custòdia, l’interior de la qual acollia els treus claus passionals i una ornamentació radial a base de cristall de roca incrustats. Pel que fa a la base, era de plata sobredaurada i tenia representada una santa faç sobredaurada i en baix relleu, sostinguda per dos querubins també sobredaurats. A més, dos angelets exempts, de fusta policromada, eren portadors dels atributs passionals, la llança i l’esponja, i flanquejaven el conjunt. La resta de l’urna estava decorada amb motius pròpiament barrocs, com fullatge, garlandes, querubins, marcades arestes, penjolls articulats i altres elements, que contrastaven amb les parets de vidre que permetien veure el seu interior.

⁹⁵⁵ BALASCH, ESTER i MATA, SOFIA, *Op. cit.*, pàgina 161. MARTINELL, CÈSAR, *El escultor Luís Bonifàs y Massó (1730-1786). Biografía crítica*, Barcelona, Seix i Barral, 1948, pàgina 166.

⁹⁵⁶ BALASCH, ESTER i MATA, SOFIA, *Op. cit.*, pàgina 160.

La decoració de la part superior de la porta de la part frontal és igual a la d'altres obres de Lluís Bonifàs. És molt probable que pel disseny d'aquesta urna del monestir s'inspirés en l'urna de Santa Cinta de Tortosa, datada entre 1727 i 1729⁹⁵⁷. A Bonifàs també se li encarregà la construcció d'un parell de frontals d'altar, dels quals sembla ser que se'n conserva un, el 1765. El 5 de juny cobra les 30 lliures estipulades en el contracte amb l'abadessa, a la qual correspon la tasca de fer daurar els frontals⁹⁵⁸.

Fotografia de l'esfera del rellotge encarregada per l'abadessa de Cortit i conservada al monestir.

Durant l' abadiat de Cortit es feu, a més, un nou parlador, situat al costat de la casa dels Parents⁹⁵⁹. L'obra s'inicià el 10 de juny de 1766 i costà 1.000 lliures, extretes de diversos dots guardats a l'arxiu⁹⁶⁰. Aquests diners s'empraren en "*tota la manobra, mans dels mestres, y manobrers, lo guix, cals, obra cuyta, rexas, portas, ferros, panys y claus, las vidrieras y las tres cortinetas de cotonada per las vidrieras, com esta dit ab diners fisichs costa 1.000 lliures*"⁹⁶¹.

També feu una esfera nova per al rellotge, que es conserva al monestir i de la qual n'annexem una fotografia .

2.7.5. La seva mort

L'abadessa morí el 9 de novembre de 1767, als 74 anys⁹⁶², després de governar Vallbona durant 19 anys.

⁹⁵⁷ BALASCH, ESTER i MATA, SOFIA, *Op. cit.*, pàgina 162.

⁹⁵⁸ BALASCH, ESTER i MATA, SOFIA, *Op. cit.*, pàgina 158. MARTINELL, CÈSAR, *El escultor Luís Bonifàs y Massó (1730-1786). Biografía crítica*, Barcelona, Seix i Barral, 1948, pàgina 168. MATA DE LA CRUZ, SOFIA i PARÍS FORTUNY, JORDI, *Els Bonifàs. Una nissaga d'escultors*, Valls, Institut d'Estudis Vallencs, 2006, pàgina 130.

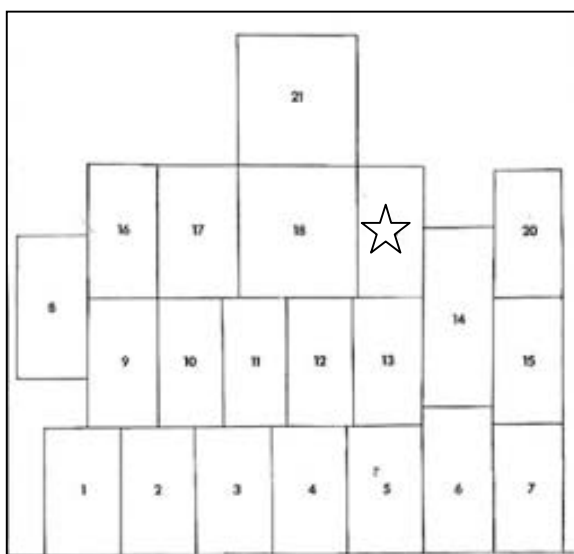
⁹⁵⁹ AMV, 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 17.

⁹⁶⁰ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. *Op. cit.*, pàgina 202.

⁹⁶¹ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 155.

⁹⁶² El dia de la seva defunció és el dia 4 de novembre de 1767 segons l'*Aranzel* i el *Llibre Verd* del pare Pasqual. El decret d'elecció de la següent abadessa també indica el dia 4 com a data de defunció de l'abadessa de Cortit: "[...] Lo dia 4 de novembre de 1767 morí la molt il·lustre mi senyora abadessa dona Agnès de Cortit i de Colomina [...]". AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 45. SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual. Primera història de Vallbona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002, pàgines 124 i 234.

Morí “rebutts ab singular devoció y affecte los sants sacraments, donant a tot lo

L'estrella indica la ubicació de la tomba de l'abadessa Agnès de Cortit al cor de l'església del monestir. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, entre les pàgines 344-345.

monestir admirables exemples de paciència y resignació en la voluntat de Déu, virtuts que la caracteritzaran tota sa vida”⁹⁶³. Fins a l'elecció de l'abadessa de Riquer, la presidenta de la comunitat, seu vacant, fou la priora Josepa de Maranyosa i de Borràs⁹⁶⁴.

L'abadessa de Cortit fou enterrada a la tercera fila del cor, entre Maria de Llúria i Maria Isabel de Gallart⁹⁶⁵, “havent espirat y celebrades las honras funerals y donada a son cos eclesiàstica sepultura ab la solemnitat que te de costum est Real Monestir, se disposaren las cosas per la futura eleccio de

*Abadessa, quedant lo interim Presidenta mi sra. Priora dona Josepa Marañososa des del 9 de novembre fins el 13 de desembre de 1767*⁹⁶⁶.

⁹⁶³ AMV, 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 17. SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual. Primera història de Vallbona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002, pàgines 234-235.

⁹⁶⁴ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 316.

⁹⁶⁵ Maria Isabel de Gallart i de Grau fou abadessa de Vallbona entre 1854 i 1872. Nascuda a Reus el 1795 i va vestir l'hàbit el 1807. Fou la darrera abadessa vitalícia del monestir ja que la seva successora ja fou temporal. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 369-375.

⁹⁶⁶ AMV, 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 17 darrera. SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Op. cit.*, pàgina 235.

La làpida funerària de l'abadessa de Cortit està molt gastada i només se n'extreu part de la inscripció, que diu així: “*Sepultura de la iltre. Senyora D. Ignès / de Cortit i Colomina / Fou elegida abade / sa dia / / y edat de / 74 anys*”⁹⁶⁷.

Làmina 40 - Agnès de Cortit i de Colomina (1748 - 1767), sota l'abadiat de la qual florí un espíet de la literatura barroca

Fotografia de la làpida sepulcral de l'abadessa Agnès de Cortit, extreta de PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, entre les pàgines 280-281.

⁹⁶⁷ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 316.

2.8. Maria Teresa de Riquer i de Sabater
(13 de desembre de 1767 - 10 de
gener de 1802)⁹⁶⁸.

2.8.1. Vida familiar

La darrera abadessa del segle XVIII fou Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Nascuda a Lleida, els seus pares eren Baltasar de Riquer i de Guiu⁹⁶⁹ (1675-1751) i Teresa de Sabater i d'Alemanys, tercera marquesa de Benavent (mor el 1750)⁹⁷⁰.

Va néixer el 1712, poc temps després que la tia del seu pare, Teresa de Guiu i Escolà, monja del monestir, escrigués aquestes línies el 12 de març d'aquell any: “[...] *dona Teresa. Yo crec que esta ya molt veina al part, ya la encomanam a la Mare de Deu del Claustre que li aparelle bonora*”⁹⁷¹.

TERESA DE RIQUER I DE SABATER (1767-1802): «Escut partit: 1er. tallat: a) d'or, una àliga de guella i vorada de vuit peces del mateix color; b) d'or, un grü rampant de guella que torna, que són les armes de Riquer; 2on. tallat: a) d'argent, dues sabates de sabba posades en pal, que és Sabater; b) d'argent, una àliga bicéfala de sabba amb el pit carregat d'un escudet d'or amb dos llops passant de sabba posats un sobre l'altre, que és Alemanys.» L'escut està surmuntat per un cor de guella travessat per una fletxa d'argent, símbol de Santa Teresa, patrona de l'Abadessa, i porta casc col·locat de front. De la seva tomba en el paviment del Cor i d'un domàs amb les armes brodades que es guarda en el Monestir. Fèu construir un altre retaule per l'Altar Major.

Escut d'armes de l'abadessa de Riquer i explicació heràldica del mateix, reproduïts de FERRER VIVES, FRANCESC D'A., *Armorial de les abadesses de santa Maria de Vallbona*, Badalona, Impr. Lloret, 1977.

⁹⁶⁸ CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, volum III, pàgina 251. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 317-331. RIQUER, MARTÍ DE, *Quinze generacions d'una família catalana*, Barcelona, Quaderns Crema, 1998, pàgines 704-720.

⁹⁶⁹ Baltasar de Riquer (1675-1751) era fill de Felip de Riquer i Corrià i Maria Teresa de Guiu i Bru. Rebé una educació excel·lent i va estudiar a la Universitat de Lleida. Tingué una destacada vida política, que s'inicià el 1701 quan fou insaculat com a oïdor militar i assistí a les corts de 1701. El 1705, es casà amb Maria Teresa de Sabater i d'Alemanys, filla del marquès de Benavent Martí Sabater i d'Agullana. Poc després, fou nomenat capità de la Coronela lleidatana i el 1706, assistí com a membre del braç militar a les corts convocades per Carles III a Barcelona. Per culpa de la guerra, la seva família emigrà de la ciutat i s'inicia un periple que durà als Riquer a residir a diversos indrets de Catalunya. Finalment, retornaran a Lleida el 1712. Fou regidor de dita ciutat, de la que arribà a ser el primer regidor el 1745 quan la seva dona heretà el títol de marquesa de Benavent. L'any següent, el seu fill heretà el títol de regidor degà. RIQUER, MARTÍ DE, *Op. cit.*, pàgines 212-256.

⁹⁷⁰ La família Sabater era senyora de Castellfollit i de Riubregós, així com també marquesa de Benavent. El primer marquès fou Martí de Sabater i Agullana-Sanz de Latrás, que rebé el títol de mans de Felip V el 1702. El segon marquès fou Antoni de Sabater i de Copons, mort el 1744 sense successió, pel que el títol passà a la seva germana Maria Teresa, mare de l'abadessa de Riquer. Aquesta estava casada des de 1705 amb Baltasar de Riquer i el seu fill, Felip Marià, heretà el marquesat. Finalment, el seu nét, Benet, fou el cinquè i darrer marquès de Benavent. MOLAS RIBALTA, PERE, *L'alta noblesa catalana a l'Edat Moderna*, Vic, Eumo, 2004, pàgina 146. RIQUER, MARTÍ DE, *Op. cit.*, pàgines 244-245.

⁹⁷¹ AR, Carta de Teresa de Guiu al seu nebot Baltasar del dia 12-III-1712.

Tenia tres germans petits: Felip Marià⁹⁷², Antònia⁹⁷³ i Marianna⁹⁷⁴.

2.8.2. Entrada al monestir

La vinculació de la família de l'abadessa de Riquer amb el monestir de Vallbona s'inicià molts anys abans que Maria Teresa entrés al monestir. Una tia del pare de Maria Teresa, Teresa de Guiu i Escolà⁹⁷⁵, així com dues ties de l'abadessa, germanes del pare, Francesca i Maria, eren monges de Vallbona⁹⁷⁶. Francesca (1677-1747), inicià la seva vida religiosa a l'orde de Sant Joan de Jerusalem⁹⁷⁷ al 1684 fins que, al 1699, es feu monja de Vallbona.

⁹⁷² Felip Marià (1713-1793) fou l'hereu de la família. Nascut a Lleida, estudià als jesuïtes de Lleida i, segurament, a la universitat d'Osca. Fou el quart marquès de Benavent a la mort del pare. Des de 1751 fins a 1761, visqué a la casa pairal de Lleida. Aquest darrer any, es traslladà a Barcelona. Des de 1746, havia substituït el seu pare com a regidor degà de Lleida, càrrec al que renuncià per poder traslladar-se a la capital catalana. El 1767, es casà amb Joana de Ros i Delpàs, filla d'un cavaller rossellonès i nascuda el 1749. Un any després del casament, va néixer l'hereu, en Francesc, al que seguiren quatre fills més. Per aquest motiu, la família es traslladà a viure al carrer Escudellers el 1775. Felip Marià va morir el 1793. RIQUER, MARTÍ DE, *Op. cit.*, pàgines 571-787.

⁹⁷³ Les úniques dades relacionades amb Antònia que coneixem són el seu matrimoni amb Francesc Alemany; el fet que sempre estava malalta, a punt de morir (fet que es produirà el 1769); que vivia a Barcelona i que com a mínim tenia un fill, Josep Alemany i de Riquer, que es casà el 1770. RIQUER, MARTÍ DE, *Op. cit.*, pàgines 234, 571 i 582.

⁹⁷⁴ Pel que fa a Marianna, es casà el 1741 amb Ramon de Dehona i de Gallart, artiller, auditor de Guerra i assessor del Reial Cos d'Artilleria de Tortosa, amb qui tingué un mínim de tres fills, Josep, Maria Raimunda i Maria Antònia. Josep fou enviat a Barcelona per estudiar al Reial Seminari de Nobles de Cordelles el 1764, encomanat al seu oncle Felip Marià. Els seus grans progressos en l'estudi, quedaren incomplets arran de l'expulsió dels jesuïtes, administradors del seu col·legi. Josep morí el 1772. RIQUER, MARTÍ DE, *Op. cit.*, pàgines 234, 571 i 583-587.

⁹⁷⁵ Teresa de Guiu va ser una persona d'un gran valor personal i per aquest motiu, rep alguns dels llegats que Agulló atorga en el seu testament de setembre de 1703: "[...] Deixo y llego a la sra. Teresa de Guiu monja professa de Vallbona per la bona voluntat y molta caritat que sempre he experimentat ab la mercè la lamina de la Anunciata ahont esta la Image de Maria Sma. y lo Arcangel St. Gabriel sobre plancha de aram y guarnicio de fusta dorada y ser la prenda de mayor valor y estimacio que yo tinch aixi mateix li deixo la Creu vinguda de Jerusalem ab la Reliquia de Sta. Teresa que lo pare Joan de la Comequo o me la porta de Castilla ab sertificacio de tres notaris abla capelleta y pasta de Agnus de lo Pesebre ab la Creu de Caravaca de fusta guarnida ab reliquies ab totes les flors y adornos que estan en dit Pesebret y sobretot y sobretot lo Jesus recient nat". En una altra versió del testament, tenim anotades també les diverses donacions atorgades: "a la sa. Teresa de Guiu lo relotge de Aigua, pesebre ab totes les flors creu de Jerusalem ab la reliquia de Sta. Teresa lamina de la Anunciata y Creu de Caravaca per la molta caritat mea fet y espero [...]". AHAT Capsa 7, número 37. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Testaments (1703-1779). AHAT, Capsa 9, número 45. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Testaments (1700-1750), pàgines 20-26.

⁹⁷⁶ RIQUER, MARTÍ DE, *Op. cit.*, pàgina 704.

⁹⁷⁷ Sant Joan de Jerusalem és un orde hospitaler i militar. Els ordes religiosos especialitzats aparegueren a la fi del segle XI amb la finalitat de tenir cura dels malalts, que pronuncien els tres vots i un quart d'atenció als malalts. Molts d'aquests nasqueren a Terra Santa, com els cavallers del Sant Sepulcre, l'orde de Sant Joan de Jerusalem, els teutons o l'orde de Sant Llätzer de Jerusalem entre d'altres. Pel que fa a l'origen de l'orde de Sant Joan de Jerusalem aquest es troba en l'establiment d'un hospital proper a l'església del Sant Sepulcre d'aquella ciutat per uns mercaders italians l'any 1070. Després de la conquesta cristiana de la ciutat, el 1099, aquest hospital fou la base del nou orde hospitaler, aprovat pel Papa Pasqual II el 1113. En un primer moment, la comunitat restà sotmesa a la regla de Sant Agustí però posteriorment, s'establirà una regla pròpia per ells. A partir de 1137, es converteix també en un orde militar d'escorta de peregrins. Estava format per tres categories de germans i a mida que la conquesta

Per la seva banda, Maria, nascuda al 1690, fou monja de Vallbona des de 1710⁹⁷⁸. Segurament, igual que feu Teresa de Guiu amb les seves nebodes, aquestes dues monges acolliren Maria Teresa quan aquesta va entrar al monestir.

El 23 de desembre de 1721, l'abadessa i les bosseres firmen una època de rebuda al noble don Baltasar de Riquer de la ciutat de Lleida per la quantitat de 800 lliures en moneda barcelonesa que “[...] se an pagat y son per lo dot de la iltre. dona Teresa de Riquer sa filla otorgada que deura portar per la entrada en dita religio la qual cantitat o dot anticipa dit don Baltazar Riquer per a las oras [...]”⁹⁷⁹.

La seva vestició succeí el 10 de febrer de 1722. Maria Teresa de Riquer i de Sabater aportà un dot “ordinari i corrent” de les 800 lliures ja expressades i de les que l’abadia en rep 21⁹⁸⁰.

El següent pas en la seva vida monàstica el dóna amb la professió, datada de 1729: “el 23 de novembre de 1729, ha professat la senyora Maria Teresa de Riquer, assistint lo il·lustre fr. Don Agustí Camderros, abat de Santes Creus com a comissari de nostron general de Cister i l’abadessa Cortiada, l’acte de la renúncia la pres lo rector de Vallbona, Francesc Torrell”⁹⁸¹.

Però poc abans d’aquest acte tant important en la vida religiosa, concretament el 13 de novembre del mateix any, el pare de la futura abadessa li concedeix un renda de 50 lliures mentre ell visqui a canvi de la renúncia de Maria Teresa a les herències materna i paterna: “[...] Lo il·lustre don Baltasar de Riquer de la ciutat de Lleida atenent i considerant que la il·lustre dona Maria Teresa de Riquer i de Sabater sa filla se troba ab lo habit de religiosa novicia de dit Real Monastir de Monjas cistercienses de Santa Maria de Vallbona de dit Arcabisbat de Tarragona y esta determinada y aventlo ben premeditat de professar vull mateix en dita religio y en dit Real Monastir y enserrarse en la clausura de aquell per tot lo temps de sa vida natural Peraque puga tractarse ab la decencia deguda y millor puga emplearse en las cosas del servey de la Divina Magestat Eratis li fa de renda durant sa vida natural cinquanta lliuras barcelonesas de pensio annual finida empero sa vida finida sia tambe dita pensio. Las quals 50 lliuras

àrab avançava, els hospitalers recularen cap a Occident. Després de la supressió dels templaris el 1312, els hospitalers reberen els seus béns. El 1530, l’orde s’instal·la a Malta i comença un nou període brillant consagrat a la protecció de les naus cristianes fins l’ocupació de Malta per Napoleó (1798). GERHARDS, AGNÈS, *Dictionnaire historique des ordres religieux*, París, Fayard, 1998, pàgines 308-310 i 433-436.

⁹⁷⁸ RIQUER, MARTÍ DE, *Op. cit.*, pàgina 212.

⁹⁷⁹ AHAT, Capsa 4, número 19. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1720-1731), pàgina 69 darrera.

⁹⁸⁰ AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 4.

⁹⁸¹ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 401.

*de dita moneda promet ell dit don Baltasar donar tots anis mentre visca a dita sa filla dona Maria Teresa en semblant diada de la confeccio del present acte y portarlas i en dit Real Monastir salvas y seguras. Y Perço obliga tots sos bens mobles e immobles haguts y per haver [...] Y la dita dona Maria Teresa de Riquer i Sabater tenintse per contenta de las ditas 50 lliuras de renda tot lo tems de sa vida natural suposant que finida dita age de tornar al donador o a sos hereus, mostrandse molt agrahida a dit son pare gratis. Renuncia a tots los drets aixi paternals com maternals que de la casa de dit senyor pare per qualsevols rahons li poguessen esperar sino es que mes lin volguessen donar o llegar [...]*⁹⁸².

2.8.3. Càrrecs anteriors a l'abadiat

Un cop monja de ple dret del monestir i abans de ser escollida abadessa, fet que es produirà el 1767, Maria Teresa de Riquer desenvolupà altres càrrecs dins la comunitat. Entre 1754 i 1767, serà sagristana del monestir, tal com acrediten els llibres de despeses de Santa Maria de Vallbona d'aquest període⁹⁸³. En el resum de despeses de cadascun dels anys compresos entre aquells dos anys mencionats, Maria Teresa és nomenada com la sagristana, a la que se li atorga una certa quantitat de diners per a les despeses de la sagristia. Tot i això, els dos darrers anys, 1766 i 1767, Maria Teresa de Riquer surt com a sagristana en els comptes del monestir però també signa com a abadessa.

Maria Teresa de Riquer fou presidenta major del monestir. No sabem la data exacta d'inici d'aquest càrrec. Tant Riquer⁹⁸⁴ com Piquer i Jover⁹⁸⁵, afirmen que desenvoluparà aquest càrrec des de l'1 de juny de 1763 fins a la seva elecció com abadessa. En una carta en què es nomena Narcís de Ramon procurador del monestir confirma que en aquesta data, Maria Teresa de Riquer era la presidenta major de Vallbona, però no podem confirmar que sigui el dia en què començà a ser-ho⁹⁸⁶. De totes maneres, es pot assegurar que, entre aquella data i la seva elecció com a abadessa, Maria Teresa exercí dit càrrec.

⁹⁸² AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgines 343 darrera-344.

⁹⁸³ AMV, *Llibre del gasto i eixides del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora Teresa de Guiu i Escolà, bossera de dit Real Monestir de Vallbona, fet en lo any 1714* (on s'indica que Maria Teresa de Riquer és la sagristana entre 1754 i 1759). AMV, *Llibre de gasto del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora bossera que actualment i per temps serà, començant lo primer dia de gener de 1760* (en el que l'abadessa de Riquer surt com a sagristana entre 1760 i 1767).

⁹⁸⁴ RIQUER, MARTÍ DE, *Op. cit.*, pàgina 705.

⁹⁸⁵ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 311 i 318-319.

⁹⁸⁶ AMV, FP, Carpeta número 53: "Correspondència".

2.8.4. Elecció

Maria Teresa de Riquer i de Sabater fou elegida canònicament com a abadessa de Vallbona el 13 de desembre de 1767 en presència de l'abat de Santes Creus Pau Comas, “*lo qual precidí i regulà dita elecció com a comissari del reverend i il·lustre senyor abat general del Cister*”. I el dia 21 del mateix mes, fou solemnement beneïda pel mateix abat, com consta en l'acta en poder del notari targarí Joan Àngel López⁹⁸⁷. Les despeses de l'elecció les pagà el monestir per ser disposició del comissari en acte de visita⁹⁸⁸.

La mateixa abadessa, en iniciar el seu *Llibre de notas...*, parla de la seva elecció com a abadessa del monestir. Primer, una breu introducció, molt semblant a les d'altres llibres escrits per les abadesses del segle XVIII, on s'especifiquen les advocacions preferides de l'orde i de les abadesses: “*En nom de la Santíssima Trinitat, de Maria Santíssima del Claustre de est Reial Monestir de Vallbona, del àngel de la mia guarda, de mos pares, y patriarcas Nostre Pare Sant Benet, y lo melifluo Pare y Doctor Sant Bernat, y de la mia Patrona Santa Teresa de Jesús: Començo est llibre de notes, per memoria de tot lo que se especulara en lo temps que Jo Dona Maria Teresa Montserratina de Riquer i de Sabater serè abadessa de est sobredit Reial Monestir*”. Després, l'explicació de la seva elecció: “*Se comença est llibre lo dia 13 desembre del any 1767, que fou lo dia de ma elecció. La qual elecció presidi lo molt Iltre. sr. don Pau Comas, mestre en Santa Teologia, y abat del Reial Monestir de Santes Creus, comissari del Iltrim. RM Senyor Generalissim abat de Cister*”⁹⁸⁹.

Però aquesta elecció té un factor diferenciador respecte les anteriors: es necessitaren sis escrutinis i la intervenció de l'abat president de l'elecció perquè Maria Teresa de Riquer passés a ser la nova abadessa del monestir. La crònica detallada de l'elecció destaca aquest fet: “[...] *vingue personalment lo molt iltre. sr. abat de Santas Creus don fra Pau Comes a presidir la dita elecció, acompanyat de son secretari y cambrer, dia 12 de dezembre, en què después de haver visitat lo Santissim Sagrament, fou rebut en lo parlador nou, de tota la comunitat en cos, presidida de la senyora presidenta ja referida. Dit senyor abat avisà a todas las sras. a fi de que se previnguessen per la elecció celebradora lo dia seguent, despues de la missa solemne del Esperit Sant que*

⁹⁸⁷ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 460 darrera.

⁹⁸⁸ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 1.

⁹⁸⁹ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 1.

cantaria un dels pares confessors. En efecte, així se executà (desocupadas aquella mateixa tarde de matines y laudes, per tenir mes llibre y desembaraçat lo temps en la matinada següent). A cosa de les 8 del matí se canta la missa del Esperit Sant, en que confessaren y combregaren totas las sras.; e immediatament oberta la reixa principal del chor, y col·locat allí dit senyor abat devant una taula que contenia una imatge de Christo crucificat, y exortadas per ell totas las sras. al acert de la elecció de una digne prelada, qual convenia y necessitava dit monestir, passa prendre a cada una de dites senyoras lo acostumat jurament, presents a tot los dos pares confessors, secretari y cambrer y notari, y per testimonis especialment cridats lo reverent Domingo Calvis y lo reverent Agusti Quimeso, capellans del mateix monestir. Luego se passa a la votacio. Ferense tres escrutinis, en los quals no havent resultat canonica eleccio, passa la il·ltre. comunitat a suplicar al dit sr. abat president tingues a be concedirlos lo permis de fer nous escrutinis; y dit senyor abat convingue ab dita peticio exposant a las sras. a convenirse a fi de lliurarse ell del sentiment que tindria si de sa autoritat hagues de nomenar abadessa. Concedi, pues, la llicencia de fer tres escrutinis mes, dels quals tampoc resulta canonica eleccio. En esta apretura considera dit sr. abat trobarse en lo lance y precisio de nomenar abadessa segons las facultats y authoritats de que's trobava revestit. Y en atencio de que en tots los sis escrutinis antecedents havia tingut superioritat de vots la noble sra. dona Maria Theresa de Riquer y de Çabater, passa a nomenarla abadessa. Immediatament crida a dita sra. y preguntada per tres vegadas si volia acceptar la dignitat, respongue sempre dita sra. que en manera alguna volia acceptarla. Vist lo qual per dit sr. abat, li mana baix de precepte formal de santa obediencia la acceptas. A qual estret orde no pogue resistirse dita sra. y aixis obehi puntualment y luego tota la il·ltre. comunitat li presta la obediencia y se canta lo Te Deum laudamus com es costum. Dia 21 del mateix mes fou beneida dita molt il·ltre. dona abadessa per lo referit sr. abat, celebrant ell de pontifical y ab las demes cerimonias acostumadas”⁹⁹⁰.

⁹⁹⁰ AMV, 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. Manuscrit miscel·lani que recull nombroses dades històriques del monestir de Vallbona i de la seva jurisdicció, des del segle XII, començat a redactar per voluntat de l'abadessa Leòcadia de Ricart, i que es coneix usualment amb el nom de “L’Aranzel”. Títol original: “Lo aranzel i numero de les Abbadesses ha tingudes la Insigne y Real casa de Nostra Senyora de Vallbona desde son principi que fou en lo ani de 1173 fins al que ara correm que es lo de 1633, ani descorregut 460 de sa fundació fins al dia present”. Dins el manuscrit s’hi troba el “Llibre de notas i resulacios del Reial Monestir que comensan en lo any 1173”, pàgina 17 darrera. SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual. Primera història de Vallbona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002, pàgines 235-236.

Així començava un abadiat que durà des del 13 de desembre de 1767 fins a la mort de l'abadessa Riquer el 10 de gener de 1802 i que dura, per tant, 34 anys i 28 dies. Aquesta xifra converteix el seu abadiat en un dels més llargs de la història del monestir segons Sans Travé⁹⁹¹ i, concretament, en el segon més llarg de les èpoques moderna i contemporània, just per darrera de Maria Lluïsa de Dalmau, que va exercir durant 35 anys (1815-1853).

Una conseqüència directa de l'elecció de Riquer com a abadessa és la vacant que deixa com a anciana. Maria Teresa de Riquer era presidenta major abans de la seva elecció com a abadessa i per tant, una de les sis senyores majors. Quan ella és escollida abadessa, la nova anciana major és Antònia de Montserrat. Però com aquesta substitució no es produeix per la mort d'una de les anteriors ancianes, la nova es quedava sense la gràcia del càrrec, ni podia vestir ni tenir cap deixeble. Per aquest motiu, l'abadessa de Riquer li cedeix una de les gràcies atribuïdes al seu càrrec amb el consentiment de les dotze ancianes sense que fos la seva obligació i sense quedar perjudicada cap de les quatre gràcies que té com a abadessa⁹⁹².

2.8.5. Obres, millores i restauracions dutes a terme durant el seu abadiat

Fotografia de la portalada de la inscripció. Avui dia, és l'entrada a l'hostatgeria i a la botiga del monestir.

Durant el seu abadiat, Maria Teresa de Riquer va millorar aspectes relacionats amb la imatgeria present al monestir i feu algunes obres de relleu. Segons Piquer i Jover, se li deu la construcció de la porteria, els locutoris i l'hostatgeria actuals i dues portalades, entre d'altres actuacions de les que no en tenim notícies documentals⁹⁹³.

La primera portalada a la que fa referència Piquer i Jover és l'entrada principal del monestir, per la qual s'accedeix també a la botiga de records i a l'hostatgeria. La inscripció, "*Domus Dei, 1775*", està força gastada i quasi no és visible, però ens dóna informació, segurament, sobre la data de construcció o reforma. Entremig de les dues paraules que formen la inscripció, hi ha una fornícula

on hi devia haver una imatge. Corona la portalada, una bonica creu.

⁹⁹¹ SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Op. cit.*, pàgines 55-59.

⁹⁹² AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 45.

⁹⁹³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 324.

La segona portalada que aquest estudiós assigna a l'abadiat de Riquer és la porta que connecta el claustre amb l'església del monestir. Aquesta atribució es produeix per les semblances d'estil entre ambdues portalades, pel que es fixa la seva construcció en un període semblant. Aquesta portalada no té una creu com a coronament, sinó una fornícula per una imatge.

Aquest estudiós també li atribueix la confecció d'una estrada de damasc (en el domàs de la qual s'hi va brodar l'escut d'armes de l'abadessa que es pot veure en la imatge

Reproducció del domàs amb l'escut de l'abadessa brodat. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, entre les pàgines 312-313.

adjunta⁹⁹⁴), una cadira per l'estrada, una crosseta i l'arranjament de la crosseta petita⁹⁹⁵.

Finalment, afegir la construcció de l'ermita de l'hort, dedicada a la Mare de Déu (1799)⁹⁹⁶ i de la que annexem dues imatges. La primera, ofereix una vista del llinda de la porta, en la qual hi ha gravades les dates de construcció i posteriors reparacions de dita ermita. Per tant, atenyent-nos a la primera data de 1799 com a data de construcció, es pot situar la mateixa en l'abadiat de Maria Teresa de Riquer.

Fotografia de la portalada d'unió del claustre i l'església del monestir.

Fotografia del llinda de la porta de l'ermita de l'hort del monestir.

⁹⁹⁴ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, entre les pàgines 312-313.

⁹⁹⁵ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 324-325.

⁹⁹⁶ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 325.

La segona fotografia, situada a la dreta, és una imatge general de l'ermita que, malgrat les reformes posteriors, conserva força intacte el seu estil primigeni, segons el parer de la comunitat monàstica actual.

Fotografia general de l'ermita de l'hort del monestir de Vallbona.

Aquesta abadessa tingué un gran interès per les obres i reformes. De la resta, ja en tenim constància documental.

La campana gran del monestir, l'Assumpció o Assumpta, es feu el 1784 a instàncies de l'abadessa de Riquer, tal com indiquen les tres inscripcions que se

li feren: “*MARIA ASUMPTA BENETA BARBARA ORATE PRO NOVIS IESUS CHS. REX GLORIE VENIT YN PASE A FULGURA TEMPESTATE LIBERA NOS DOMINE. MUY I[LUS]T[R]I S[EÑOR]A D[OMIN]A MARIA THERESA DE RIQ[U]ER Y DE SABATER AB[ADE]SA DEL RE[AL] MONASTERIO DE VALLBONA. ME FEU LLOHIS Y A[TJU]TORI MESTRES DE CALAF. ANY 1784*”⁹⁹⁷. Aquesta campana també té estampat l'escut de dita abadessa i una companya més petita, la *Beneta*.

Fotografia de la campana *Assumpta*, extreta de SÁNCHEZ REAL, JOSÉ, “Las campanas de Vallbona”, *Notícies del Gremi de Campaners valencians*, 13 (març 2001), pàgina 3.

El 30 d'agost de 1787, la comunitat en capítol decideix fer glaçadors i compondre un pou de gel per proveir el monestir, tal com deixa escrit la secretària Maria Josepa de Moxó⁹⁹⁸.

El 20 de setembre de 1788, l'abadessa convoca la comunitat en capítol per proposar de fer un monument pel preu de 300 lliures, donant el monestir la fusta i pagant les despeses dels mestres. La comunitat ho accepta en vot secret, tal com deixa constància la mateixa secretària de l'acta anterior⁹⁹⁹.

⁹⁹⁷ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 325. RIQUER, MARTÍ DE, *Op. cit.*, pàgina 707. SÁNCHEZ REAL, JOSÉ, “Las campanas de Vallbona”, *Notícies del Gremi de Campaners valencians*, 13 (març 2001), pàgines 1-7.

⁹⁹⁸ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 119 darrera.

⁹⁹⁹ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 120 darrera.

No tenim més detalls d'aquesta obra i per tant, ignorem de quin monument es parla.

El dia 3 d'agost de 1789, l'abadessa de Riquer proposa al capítol blanquejar i pintar l'església del monestir i com el capítol accepta fer aquesta obra, se li encarrega a Jaume Francesc Basi Italia¹⁰⁰⁰, per 975 lliures més 25 lliures de gratificació si l'obra, un cop finalitzada, rebia el vist-i-plau de la comunitat. Les condicions que s'estipulen són les següents: “*sa de compondrer dita iglesia ab lo modo seguen: los arcs de color de pedra delineats, y la bobeda y parets de color de cel*” i el fet que s'iniciarà l'obra el dia 13 d'agost i s'haurà d'acabar al novembre del mateix any, com a màxim, tal com deixa constància la secretària de la comunitat, Maria Josepa de Moxó¹⁰⁰¹.

Una nota titulada “*Concert de la obra de la iglesia en 1789*”, exposa els materials necessaris per a la reforma de l'església del monestir i que hem associat amb l'obra anterior: “[...] *se nezesitan 20 cargas de cal, con lavena correspondiente / 6 cargas de ladrilio molido / 12 arobas de vinagre / 6 arobas de solada de etrete / las escaleras que se necesitan con las canucias y cuerdas que le corresponden / Esto es lo que se pide al Real Monasterio; que lo demas core por cuenta del mayestro, como son los colores y otras cosas*”¹⁰⁰².

El 1792, es construeixen dos molins, un d'oli i un de farina, dels quals donarem més notícies al capítol destinat a l'anàlisi dels serveis del monestir.

L'abadessa de Riquer també és la responsable de la confecció de l'*Índex Nou*, una descripció de tots els documents presents a l'arxiu del monestir¹⁰⁰³.

El 27 de desembre de 1796, l'abadessa proposà a la comunitat reunida en capítol, la necessitat de fer un nou retaule per a l'altar major del monestir. Aquesta obra no representarà cap cost per a les religioses ni per a la massa comuna del monestir dipositada a l'arxiu, doncs la despesa recaurà exclusivament en l'abadessa de Riquer, tal com nota Maria Josepa de Moxó i de Francolí com a secretària de la comunitat. Per aquest motiu, la comunitat, en vot secret, accepta de fer l'obra¹⁰⁰⁴.

¹⁰⁰⁰ Basi Italia potser és familiar de Joan Basi, el pintor i daurador del retaule del Roser de Sarrià al segle XVII. BARRAL I ALTET, XAVIER (dir.), *Art de Catalunya. Ars Cataloniae*, Barcelona, L'Isard, 1997-, volum 7: “Escultura moderna i contemporània”, pàgina 48.

¹⁰⁰¹ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 156.

¹⁰⁰² AMV, 7.0/2. 1789. Vallbona. Notes sobre els materials necessaris per a les obres a efectuar a l'església del monestir de Vallbona.

¹⁰⁰³ AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. Inventari documental de l'antic arxiu monàstic de Vallbona, conegut usualment amb el nom d'*Índex nou*.

¹⁰⁰⁴ AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. Llibre d'acords i de la secretaria del monestir de Vallbona, començat durant l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Títol original: *Llibre de secretaria o acuerdos presos per la santa comunitat del Reial Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, començat en lo any 1791*, pàgina 60 (capítols).

Malauradament, aquest retaule, d'estil neoclàssic amb traces de barroc tardà, no es conserva, doncs fou cremat el 1936¹⁰⁰⁵.

Per a donar un major sentit al nostre coneixement de l'abadessa de Riquer, hem cercat informació sobre aquest retaule que ens facilités l'anàlisi tècnica i formal del mateix. Però aquest retaule ha passat desapercebut per la historiografia de l'art, fet que ha dificultat molt la nostra voluntat d'estudi del mateix.

Per aquest motiu, hem basat la nostra investigació en diverses fotografies anteriors a 1936, la deficiència de les quals limita un xic la nostra voluntat d'analitzar i personificar cadascuna de les imatges, una tasca en la que ens hi hem esmerçat molt. Aquestes fotografies provenen del mateix arxiu del monestir així com també de l'Arxiu Nacional de Catalunya; del Fons Documental del Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona i del llibre de Bergadà que tot seguit esmentarem. A les fotografies de les que disposem no consta cap informació sobre el retaule major del monestir de Vallbona, ni la data ni tampoc documentació sobre l'autor o autors i altres aspectes tècnics que seria interessant de disposar per una millor explicació d'aquesta obra d'art. Per intentar pal·liar la manca d'informació que ofereixen la documentació i les fotografies, hem cercat i consultat diverses enciclopèdies d'art i els arxius fotogràfics de la Biblioteca Nacional de Madrid així com també de l'Institut Amatller d'Art Hispànic, el fons fotogràfic del qual és molt destacat, però sense èxit.

També hem consultat els fons fotogràfics i arxivístics de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, de l'Arxiu Fotogràfic de la Diputació de Barcelona, del Centre Excursionista de Catalunya, de l'Institut d'Estudis Fotogràfics, de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, del Museu de Lleida, del Museu Episcopal de Vic, del Museu Nacional d'Art de Catalunya i de Patrimoni Cultural, sense trobar més informació sobre el mateix.

¹⁰⁰⁵ Eduard Toda i Güell, president del Patronat de Poblet, recorda els fets que dugueren a la crema del retaule durant la guerra civil. Segons aquest testimoni, el 1936 el Comitè revolucionari del poble expulsà la comunitat monàstica de la clausura i va fer una crida perquè els veïns de Vallbona de les Monges els ajudessin a destruir el monestir. Les destrosses principals que patí el monestir foren d'objectes artístics com els altars, l'orgue, les capelles, el cadiram del cor, el retaule major (d'estil barroc) i el dels Sants Joans i els objectes necessaris pel culte. Gràcies a l'actuació de diversos particulars, del capellà del monestir Francesc Bergadà i del mateix Toda, s'aconseguí salvar de la destrucció una part del tresor artístic i documental del monestir prou destacada així com mantenir l'edifici en peu. Tot i la seva tasca salvadora, es perderen molts documents. A més, el monestir fou destinat successivament a asil, quarter, hospital i refugi de fugitius, pel que l'edifici quedà força malmès. El 1939, la comunitat retornà al monestir. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 403. REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE, *Los monumentos arqueológicos y tesoro artístico de Tarragona y su provincia durante los años 1936-39. Memoria de la Real Sociedad Arqueológica Tarraconense*, Poblet, Reial Monestir de Santa Maria de Poblet, 1942, pàgines 91-93.

També hem cercat documentació escrita sobre el retaule. Però no n'hem trobat ni coetània a la seva construcció (a part de la ressaltada en aquest capítol) ni posterior. Els testimonis que visitaren Vallbona al segle XIX només remarquen el seu gloriós passat medieval¹⁰⁰⁶, mentre que els de principis del segle XX, tampoc no ressalten el retaule en particular, excepte dues breus informacions signades per Francesc de Bergadà.

L'únic que destaca Bergadà de l'abadiat de Teresa de Riquer i de Sabater és que *“feu construir el actual retaule major d'istil neo classic, que, si be desdiu del conjunt del temple i tapa l'hermosura del absis, es obra de mèrit extraordinari”*¹⁰⁰⁷. Posteriorment, continua la seva crítica al retaule amb les següents paraules: *“l'interior i exterior de llur església [la del monestir] estava plena de postissos que la desfiguraven; un excessiu nombre de retaules de diferents estils i gust barroer enxiqüen son aire de magestat i elegància; parets de maó i guix s'havien anteposat als primitius murs de pedra picada, cegant airoso fenestrals de gòtica construcció [...]”*¹⁰⁰⁸.

El 1928, en la seva monografia sobre el monestir vallboní, Bergadà repeteix el seu rebuig al retaule, però no afegeix cap dada tècnica sobre el mateix que ens seria molt útil per a la nostra anàlisi: *“Últimamente, el retablo mayor, aunque impropio del estilo del templo, no deja de ser una verdadera obra de arte. Pertenece al estilo de la restauración neoclásica, y se distingue por el purismo e impecabilidad de formas grecorromanas, siendo notable, tanto por su decoración como por la naturalidad y viveza de expresión de las imágenes. Hízolo construir la Abadesa doña Teresa de Riquer y de Sabater (1767-1802)”*.

Posteriorment, en parlar de la restauració que la Mancomunitat de Catalunya està duent a terme en el monestir, es pregunta *“¿Qué es lo que falta para completar este bello ideal de restauración?”*, i la seva primera resposta és: *“Falta quitar el retablo mayor de la Iglesia, para dejar al descubierto una de las obras más características, como es su hermoso ábside, modelado con el de la Alma Mater del Cister, consiguiendo*

¹⁰⁰⁶ Es poden citar, com a exemple, en ordre cronològic, a PIFERRER, PAU, *Recuerdos y bellezas de España. Obra destinada para dar a conocer sus monumentos, antigüedades, paisajes, etc. En láminas dibujadas del natural y litografiadas por F. J. Parcerisas y acompañadas con texto por P. Piferrer*, Barcelona, Imprenta de Joaquín Verdaguier, 1839-1865, volum II, pàgines 288-292 i PLEYAN DE PORTA, JOSEP, “Monestir de Vallbona”, en PLEYAN DE PORTA, JOSEP i RENYÉ VILADOT, FREDERIC, *Album històric, pintoresch y monumental de Lleyda y sa provincia*, Lleida, Estampa de Josep Sol Torrens, 1880, pàgines 195-200.

¹⁰⁰⁷ BERGADÀ, FRANCESC, “Compèndi Històric del Reial Monestir de Santa Maria de Vallbona de les Monges, del Orde de Cistell”, *Segarra. Periòdic quinzenal d'art i cultura i porta-veus dels interessos de la comarca*, any III, número 47 (1927).

¹⁰⁰⁸ *Ídem*.

*así que de nuevo la luz solar entre prismada por sus cuatro ventanales, que ahora quedan completamente cegados y sin objeto [...]”*¹⁰⁰⁹.

Després de la guerra civil¹⁰¹⁰, el retaule consta entre les pèrdues de patrimoni que provocà l'enfrontament, però aquests llistats no ofereixen cap informació artística ni tècnica sobre dit retaule¹⁰¹¹. I els historiadors del monestir posteriors al conflicte bèl·lic, el poden citar com un objecte artístic més del monestir, l'estil al qual pertany així com la seva fi, però sense afegir-ne tampoc dades tècniques.

Per tant, la nostra anàlisi queda reduïda a les deduccions que podem extreure de les fotografies de les que disposem, així com també a l'inestimable ajut d'Esther Balasch i de la comunitat monàstica actual de Vallbona en general i concretament, la germana Maria Dolors Esqué, a les quals agraiem sincerament el seu ajut en l'anàlisi tècnica i iconogràfica del retaule.

Com acabem d'indicar, la nostra anàlisi detallada es basa en les fotografies de les que disposem. Aquestes fotografies permeten veure com era el retaule de forma general, però no ens permeten conèixer els detalls més interessants i que millor ens permetrien d'analitzar la tècnica i l'art presents a dit retaule. Per aquests motius, la nostra anàlisi sempre serà una hipòtesi molt estudiada i treballada, però sense poder arribar a ser concloents fins que no trobem altra documentació que permeti assegurar les nostres teories. Per ara, aquestes fotografies són l'únic testimoni que resta del que fou un fastuós retaule neoclàssic.

¹⁰⁰⁹ BERGADÀ I SOLÀ, FRANCESC, *El Real Monasterio cisterciense de Santa María de Vallbona de las Monjas*, Barcelona, Llibreria Francisco Puig, 1928, pàgines 47 i 50.

¹⁰¹⁰ La guerra civil espanyola (1936-1939) ha estat el tema de nombrosos estudis en els que s'analitza el paper de l'Església catalana durant el conflicte. Entre d'altres títols genèrics, remarcarem els següents: BADA I ELIAS, JOAN, *Guerra civil i Església catalana: la recepció de la guerra civil per l'Església de Catalunya (1938-1953)*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya, 1987. RAGUER, HILARI, *La espada y la cruz: la Iglesia (1936-1939)*, Barcelona, Bruguera, 1977. RAGUER, HILARI, *El Vaticà i la guerra civil*, Barcelona, Centre d'Estudis Francesc Eiximenis, 1982. RAGUER, HILARI, *La pólvora y el incendio. La Iglesia y la guerra civil española (1936-1939)*, Barcelona, Península, 2001.

¹⁰¹¹ “Año 1939. Inventario de objetos destruidos de este Real Monasterio durante el periodo rojo los cuales divididos en secciones y apreciados los daños por peritos son como sigue. Total de 131.200 pesetas. Además de lo expresado anteriormente, incluimos relación de otros objetos también destruidos o desaparecidos, que no podemos nosotros ni los expresados peritos valorar por tratarse de objetos antiguos y de arte”. AMV. FP, Documentació. Papers importants de Vallbona. Guerra Civil, 1936-39.

1. Fotografia general del retaule major d'estil neoclàssic del monestir de Vallbona. Cremat al 1936, la fotografia es conserva a l'arxiu del monestir.

La segona, a la dreta, mostra el retaule complet però les dues imatges exemptes dels laterals estan tapades pels ciris. Molt probablement sigui la mateixa que la cinquena fotografia que annexem, però la qualitat d'aquesta darrera és molt superior a la segona.

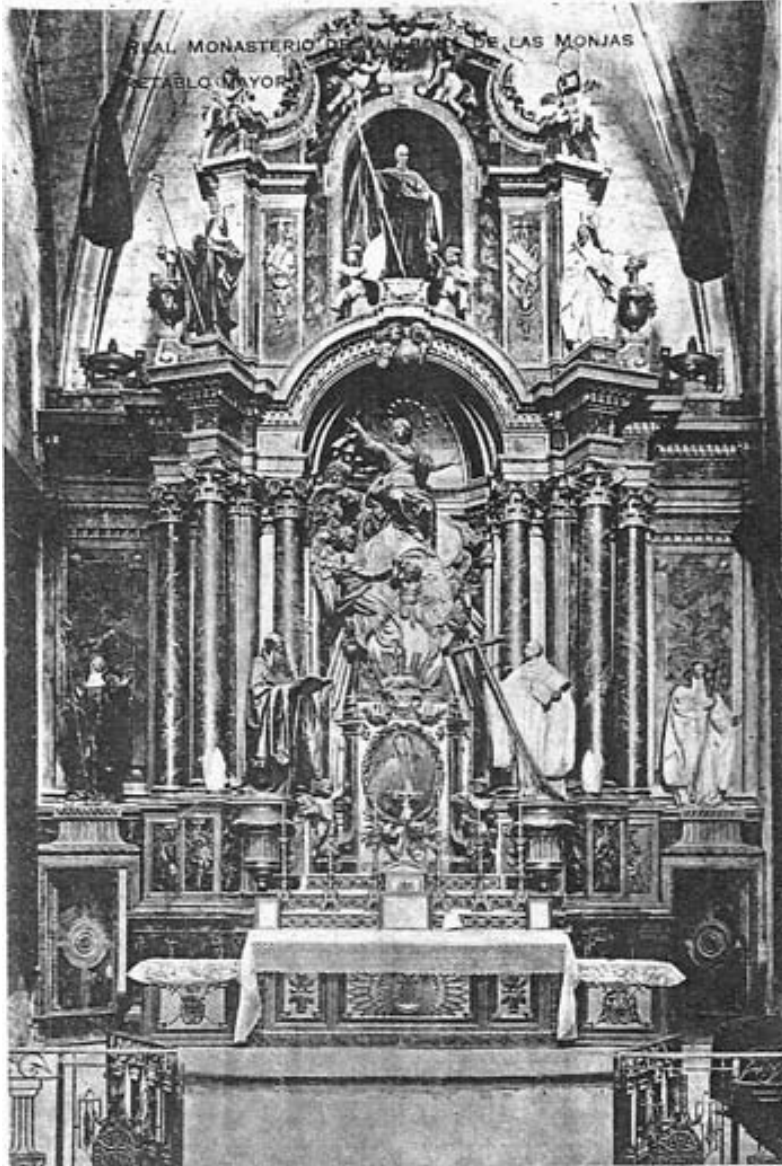
2. Vista general del retaule major del monestir. Fotografia conservada a l'arxiu monàstic.

3. Fotografia general del retaule, intitulada "*Retablo mayor, estilo neoclásico (siglo XIX)*" extreta de BERGADÀ I SOLÀ, FRANCESC, *El Real Monasterio cisterciense de Santa María de Vallbona de las Monjas*, Barcelona, Llibreria Francisco Puig, 1928, pàgina 43.

La tercera fotografia, a l'esquerra, permet observar el retaule en la seva totalitat, però la petitesa de l'original impedeix de poder copsar tots els detalls i n'impedeix una anàlisi més acurada. Tot i la poca qualitat de la mateixa, l'afegim a la nostra anàlisi per la escassetat de fonts trobades.

La quarta fotografia és una postal que es troba al Fons Documental del Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona. De totes les fotografies mostrades fins aquí, aquesta és la més clara i la que millor ha servit per a realitzar la nostra anàlisi, tot i que també està escapçada. Però en relació amb la resta, aquesta

quarta fotografia és l'única de tot el conjunt que permet analitzar les figures de les bandes, fet que a les altres fotografies és impossible degut a la presència de ciris i altres objectes que ens tapen les escultures de les puntes.

Per aquest motiu, l'annexem en format més gran que les altres, perquè els lectors puguin observar els detalls artístics presents al retaule major del monestir.

4. Postal amb la fotografia del retaule major del monestir conservada a DB. SPAL. FD – Diputació de Barcelona. Servei del Patrimoni Arquitectònic Local. Fons Documental, Fitxa número 17539: Fotografia del retaule major del monestir de Santa Maria de Vallbona.

Finalment, la darrera fotografia que ens ha servit de base per a desenvolupar la nostra anàlisi formal, tècnica i iconogràfica del retaule que feu construir l'abadessa de Riquer prové del fons Francesc Brunet i Recasens (1861-1939)¹⁰¹², conservat a l'Arxiu Nacional de Catalunya. Aquesta imatge, juntament amb l'anterior, són les de més bona qualitat i, per tant, les que millor han servit per a una anàlisi aprofundida de les característiques del retaule major de l'església del monestir. És una fotografia que hem trobat al final de la confecció d'aquesta tesi, però que afegim perquè ens ha permet copsar i visualitzar alguns detalls que esmentarem posteriorment que havien passat desapercebuts en les altres imatges que hem annexat prèviament. Amb aquesta finalitat, també l'annexem ampliada. L'únic defecte d'aquesta imatge tornen a ser els ciris que tapen parcialment les figures de les bandes.

5. ANC, Fons 284: Francesc Brunet i Recasens. Autor: F. Brunet i Recasens (1861-1939). Fotografia número 296: Altar de l'església del monestir de Vallbona de les Monges.

¹⁰¹² El fotògraf que feu aquesta fotografia, Francesc Brunet i Recasens, era el pare d'una monja de Vallbona, Maria Mercè Brunet i Bellver. La filla de Brunet vestí l'hàbit el 1927; professà el 1928 i morí el 1982. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 393.

Fotografia de la part superior de les cartes de professió de les germanes Lluïsa i Maria Anna Dalmau i Falç, datades ambdues del segle XVIII i en les quals es veu, en la mateixa disposició que en el retaule major del monestir, les figures de Sant Benet i Sant Bernat flanquejant la Mare de Déu de l'Assumpta.

El retaule encarregat per l'abadessa de Riquer està dedicat a l'Assumpció de la Mare de Déu, imatge principal del mateix; als fundadors i als sants principals dels ordes benedictí i cistercenc¹⁰¹³.

Aquesta estructura monumental combinava arquitectura, unes magnífiques talles escultòriques¹⁰¹⁴ i pintura i estava ubicada rere l'altar major. Amb la construcció d'aquest retaule sota l'advocació de

l'Assumpció de la Verge, l'abadessa de Riquer dota l'església monàstica d'un monumental retaule d'enaltiment als sants propis i que motiva la devoció i el record. Aquest encàrrec és un cas característic del patronat nobiliari de l'abadessa, identificat amb els components següents: *“la dotació econòmica, l'ambició, el programa al servei del poder, de la legitimació i de l'orgull de la nissaga, novets formals, superació parcial dels gèneres tradicionals i impuls decisiu en la carrera dels artífexs que hi van treballar”*¹⁰¹⁵.

Com hem indicat, tot i que analitzarem la figura artística del retaule i l'art present en el retaule vallboní, hem d'iniciar la nostra anàlisi amb la consideració prèvia de no saber qui en fou l'autor. No hem pogut trobar cap document que esmenti el nom de l'escultor que dissenyà i construï el retaule de Vallbona. I, fins que no aconseguim trobar cap prova documental sobre l'autoria del retaule, aquesta restarà en la incògnita o serà una hipòtesi.

¹⁰¹³ Aquests eren també els principals protagonistes d'un altre retaule del monestir encarregat per l'abadessa Dorotea de Ferrer a l'escultor de Valls Marçal Prats el 1610, en el qual s'hi havia d'esculpir la Mare de Déu, els sants Benet i Bernat i els quatre evangelistes. MARTINELL, CÈSAR, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, Barcelona, Editorial Alpha, 1963, primer volum: “Els precedents. El primer barroc (1600-1700)”, pàgina 126.

¹⁰¹⁴ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 324.

¹⁰¹⁵ BARRAL I ALTET, XAVIER (dir.), *Op. cit.*, volum 7, pàg. 53.

El que sí que en coneixem és el preu, ja que, tot i que l'abadessa decidí fer-se càrrec de les despeses íntegres de la construcció de l'obra d'art; aquestes s'anotaren al llibre de comptes de la comunitat, pel que no sabem fins a quin punt la prelada pagà el retaule de la seva butxaca.

Gràcies a la bona tasca de la bossera, en el registre de les despeses comunitàries del monestir de l'any 1798 consta un pagament realitzat a l'escultor del retaule. Com veurem, el nom del daurador sí que es detalla en aquestes despeses, però el de l'escultor, resta desconegut. Sembla factible la hipòtesi que situa el dissenyador del retaule a Barcelona, ja que les escultures i el daurador vindran des de la capital catalana. Però com ja hem indicat, encara no hem trobat documentació d'època que ens permeti saber-ne més, de l'autor de l'obra que comentem.

Com deiem, el 1798, s'anoten les següents despeses relacionades amb la construcció del retaule: *“Per lo concert se feu del Retaulo Mailor de nostra iglesia lo dia 29 de gene del present añ per lo preu de 4.600 lliures ab tres partidas iguals tinc pagat lo seguent / Dit dia mes y añ entregui al escultor per la primera paga com consta de recibo 1.522 lliures 6 sous i 8 diners / Per la segona paga que devia ferse a la meitat de la obra e enviat a dit escultor, com consta de recibo 1.533 lliures, 6 sous i 8 diners per esta partida me a entregat la Mt. Ilte. Mi Sra. Abadessa de Riquer 300 lliures ab que sols e pagat del monestir 1.233 lliures, 6 sous i 8 diners / Per lo treball de fer lo diseño e entregat al mateix escultor 90 lliures. Esta partida deu rellevarse de la ultima paga com consta en son recibo de 15 de setembre de 1797 / Per alguns propis se han hagut de fer per informarnos y fer veurer lo dissenyo a altres escultores, e pagat 5 lliures i 5 sous / Dia 12 de Agost del present añ arribaren tres carros carregats de fustas treballadas per dit retaulo concertats a Barcelona a 39 lliures, 7 sous i 6 diners cada un de ells fense ells lo gasto per lo que los he pagat 118 lliures, 2 sous i 6 diners”*¹⁰¹⁶.

El 1799, es fa efectiu el tercer pagament a l'escultor: *“Per la tercera paga que devia ferse al escultor acabada visurada y aprovada la obra e pagat a dit escultor adelantadas 500 lliures com consta de recibo de 13 de maig del present añ”*¹⁰¹⁷.

Finalment, el 1800, es paga a l'escultor el darrer pagament i un plus per la bona tasca realitzada i s'afegeixen altres despeses relatives a la construcció del retaule: *“Per la ultima paga del retaule he entregat al escultor 1.033 lliures, 6 sous i 8 diners las 630*

¹⁰¹⁶ AMV, *Llibre de gasto del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora bossera que actualment i per temps serà, començant lo dia primer de gener de 1760.*

¹⁰¹⁷ Ídem.

lliures ab Vales Reals y las restans 403 lliures, 6 sous i 8 diners en diner efectiu / Per regradar al escultor per resolucio de la comunitat se li han donat 210 lliures ab un vale Real y lo Diseño estimat per ell a 90 lliures que junt es 300 lliures / Per los 6 per 100 que debian rebaxarse de las 840 lliures segons la Real Pragmatica he pagat 50 lliures / Per 5 caretadas que portaren la Imatges die 20 de febrer consertats a Barcelona per 60 lliures cada un – 300 lliures / Per lo quadro del sacrari he pagat al escultor 50 lliures, per los ulls de vidres de las imatges 15 lliures 6 sous, per los ferros que portá treballats 10 lliures, per 8 jornals que treballaren los seus fadrins a compte del Monastir a 18 sous jornal 7 lliures i 4 sous junt es 82 lliures 10 sous / Per 30 jornals del Mestre de Cases a 15 sous jornal 22 lliures i 10 sous, per 91 jornal i ½ del manobrer a 10 sous jornal 45 lliures i 15 sous, per llibans per las bestidas 1 lliures i 8 diners junt es 69 lliures i 13 sous / Per los ploms, panys, frontisses, permodos, y demes ha treballat lo Ferrer del Poble que se ha necessitat per posar lo Retaule he pagat 16 lliures, 8 sous i 9 diners / Per los jornals emplearen lo Mestre y Manobrer en fer la escala per pujar al Retaule 4 lliures, 4 sous i 5 diners”¹⁰¹⁸. Aquestes, juntament amb les despeses relacionades amb el daurador que ja afegirem posteriorment, són totes les despeses relacionades amb el retaule.

L’origen dels retaules fou la importància que el concili de Trento atorgà a la presència real i permanent de Jesús a l’eucaristia i, per tant, al sagrari, com a espai en el que es guardaven les sagrades formes. El retaule permet donar una major majestuositat a dit sagrari, que queda just a sota del retaule major de l’església i per darrera de l’altar major¹⁰¹⁹. El gran canvi entre els retaules gòtics i els barrocs és la substitució de la pintura per l’escultura.

A mitjans del segle XVII, es trasllada la fornícula principal cap al cos superior per a donar-li major importància, pel que es trenca l’entaulament i l’harmonia primigènia, fet comprovable també en el retaule de Vallbona¹⁰²⁰.

¹⁰¹⁸ *Ídem.*

¹⁰¹⁹ MARTÍN GONZÁLEZ, J. J., *El retablo barroco en España*, Madrid, Editorial Alpuerto, 1993, pàgina 6. PÉREZ SANTAMARIA, AURORA, “El mensaje eucarístico en el retablo barroco catalán”, *Cuadernos de arte e iconografía*, volum V, 9 (primer semestre 1992), pàgines 145-155.

¹⁰²⁰ BARRAL I ALTET, XAVIER (dir.), *Op. cit.*, volum 7, pàgines 42-97. FERNÁNDEZ, MARIONA, “L’ocàs de la retaulística a Catalunya (c. 1777-1808): el nou gust i la imposició de la norma acadèmica”, BOSCH BALLBONA, JOAN (ed.), *Alba daurada. L’art del retaule a Catalunya: 1600-1792 circa (Catàleg de l’exposició realitzada al Museu d’Art de Girona del 15 de juliol al 10 de desembre de 2006)*, Girona, Museu d’Art, 2006, pàgines 75-89. MARTINELL, CÈSAR, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, Barcelona, Editorial Alpha, 1963, primer volum: “Els precedents. El primer barroc (1600-1700)”, pàgines 59-65.

La darrera fase en l'evolució dels retaules barrocs ja està molt decantada cap a l'academicisme o incipient neoclassicisme. El barroc encara es prolonga més enllà de mitjans del segle XVIII, però cada cop més, està impregnat d'una nova corrent academicista o neoclàssica, simplificadora, que afectà sobretot els retaules. La següent etapa en l'evolució dels retaules és el període neoclàssic, en el qual s'ha d'incloure la construcció del retaule del monestir. Aquesta nova etapa es caracteritza per la concepció dels retaules com a veritables composicions arquitectòniques. Igual que el retaule del monestir, aquests retaules tenen tres cossos d'alçada per tres cossos d'amplada.

El retaule de Vallbona, igual que altres retaules del mateix període constructiu, és un retaule de planta còncava hereva del barroc i consta d'un basament; un cos principal i un cos superior, també anomenat coronament o àtic¹⁰²¹. És d'un sol ordre compost que emmarca un vigorós grup escultòric amb la iconografia de l'Assumpció de la Mare de Déu al cel. Entre l'altar i el manifestador, s'ubiquen unes grades, com a símbol de l'elevació de l'esperit¹⁰²². El basament és alt i sobri, està decorat amb plafons ornamentats i acull, al centre, l'altar, les grades i el manifestador dels que ja parlarem. Alterna els quatre pedestals que sostenen les imatges exemptes del cos principal, amb talla en relleu que acull frondes vegetals i possiblement imatges que tal vegada definien un món de santedat o angelical.

El cos central està format per columnes sobre un pedestal, és el doble d'ample que els cossos laterals, i dóna lloc a una sumptuosa fornícula central, única i profunda, dedicada a l'Assumpta.

I sobre un ric entaulament, un cos superior o coronament que té una altra fornícula al lloc preferent. Altres figures de ple volum, imatges hagiogràfiques posades sobre mènsules destacant entre el pòrtic de columnes, acompanyen la principal.

La decoració del retaule és moderada respecte a períodes anteriors de pur Barroc però tot i això, els motius ornamentals presents al retaule de Vallbona són diversos.

En aquest retaule ja no es subordinen els elements sinó que el retaule es converteix en una composició unitària que irradia del centre, el més destacat i potenciat del retaule.

També en podem destacar la presència d'àngels¹⁰²³, tant els que sostenen i eleven al cel a l'Assumpta, com els més petits que apareixen en altres parts, mers símbols

¹⁰²¹ PÉREZ SANTAMARIA, AURORA, *Escultura barroca a Catalunya. Els tallers de Barcelona i Vic (1680-1730 ca.)*. *Projecció a Girona, Lleida, Virgili & Pagès*, 1988, pàgines 295-304.

¹⁰²² MARTÍN GONZÁLEZ, J. J., *Op. cit.*, pàgina 6.

¹⁰²³ Després de Trento, el pensament, la literatura mística i l'art cristià s'omplen d'àngels en totes les seves jerarquies. Amb ells, es vol escenificar la unió del cel i la terra. Al segle XVI, la devoció pels

decoratius, així com també els àngels situats als angles del coronament. Finalment, indicar que aquest retaule té diversos entrants i sortints, no és pla com els anteriors, fet que li atorga l'aspecte de corporeïtat a la composició¹⁰²⁴.

Les columnes del retaule del monestir són d'ordre corinti, perquè els ordres clàssics s'utilitzaren en els retaules com a ornamentació i articulació de l'arquitectura de dit retaule. A més, el corinti era l'adequat a la Mare de Déu, a qui va dedicat aquest retaule, mentre que l'ordre dòric es reservava a Crist i sants valents, com sant Pere, sant Pau o sant Jordi¹⁰²⁵.

Igual que el retaule de Vallbona, la Mare de Déu fou el tema de la majoria de retaules del moment, pel caràcter eminentment marià de la devoció popular¹⁰²⁶. D'aquesta manera, els retaules es converteixen en monuments iconogràfics de gran riquesa, dedicats a la Mare de Déu, especialment a la Immaculada o Assumpta¹⁰²⁷; a Crist, als misteris del Rosari¹⁰²⁸ i als sants, sobretot del santoral de devoció popular, els sants patrons i els sants contrareformistes¹⁰²⁹.

àngels s'expandeix mentre que a la centúria següent, es consagra definitivament pel Papat. MÂLE, ÉMILE, *L'art religieux après le Concile de Trente. Étude sur l'iconographie de la fin du XVIe siècle, du XVIIe, du XVIIIe siècle. Italie – France – Espagne – Flandres*, Paris, Librairie Armand Colin, 1932, pàgines 301-302.

¹⁰²⁴ BARRAL I ALTET, XAVIER (dir.), *Op. cit.*, volum 7, pàgines 42-97. MARTÍN GONZÁLEZ, J. J., *Op. cit.*, pàgines 5-22, 79-81, 134-136, 202-204 i 213-221. MARTINELL, CÈSAR, *Op. cit.*, tercer volum: "Barroc acadèmic (1731-1810)", pàgines 77 i 79. MATA DE LA CRUZ, SOFIA i PARÍS FORTUNY, JORDI, *Els Bonifàs. Una nissaga d'escultors*, Valls, Institut d'Estudis Vallencs, 2006, pàgines 106-110. PÉREZ SANTAMARIA, AURORA, "El retablo catalán a través de obras de Josep Sunyer i Pau Costa", *Imafronte. Dpto. de historia del arte* (número dedicat a *El Retablo español*), 3-4-5 (1987-88-89), pàgines 367-383.

¹⁰²⁵ BARRAL I ALTET, XAVIER (dir.), *Op. cit.*, volum 7, pàgina 54.

¹⁰²⁶ BARRAL I ALTET, XAVIER (dir.), *Op. cit.*, volum 7, pàgina 57.

¹⁰²⁷ Les imatges de l'Assumpta rememoren un dels episodis de la vida de la Mare de Déu i una de les festivitats més antigues amb ella relacionades: el misteri de la seva ascensió en cos i ànima als cels. RODRÍGUEZ G. DE CEBALLOS, ALFONSO, *El retablo barroco*, Madrid, Historia 16, 1992, pàgina 28.

¹⁰²⁸ El rosari és una oració complexa i mixta d'alabança a Déu i a la Verge, unides en una sola devoció. Es tracta de "[...] la contemplació de les cinc majors alegries, dels cinc majors dolors i de les cinc glòries més grans que experimentà la Verge, però saludant-la, a la contemplació de cada un d'ells, amb un Parnostre, deu Avemaries i un Glòria Patri [...]". El primer misteri de goig alaba la humilitat de la Mare de Déu, el segon mostra la caritat de la mateixa, el tercer commemora la festa de Nadal, en el quart la purificació de Maria i el cinquè recorda com la Verge retrobà el seu fill perdut al temple. Els misteris de dolor segueixen els principals passos de la passió i mort de Jesús: l'oració a Getsemaní, el flagelament, la corona d'espines, les penalitats de la pujada al calvari i la seva mort en creu. Finalment, els misteris de glòria recorden la resurrecció triomfant després de la mort, l'ascensió al cel, la vinguda de l'Esperit Sant sobre els apòstols i la Mare de Déu, l'assumpció o ascensió de Maria a la glòria i la coronació per part del seu fill Jesús com a reina de cels i terra. SERRA I BOLDÚ, VALERI, *Libre popular del Rosari. Folklore del Roser*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, pàgines 15-21.

¹⁰²⁹ BARRAL I ALTET, XAVIER (dir.), *Op. cit.*, volum 5: "Arquitectura religiosa moderna i contemporània", pàgines 116-117 i volum 7, pàgines 42-97. TRIADÓ, JOAN-RAMON, *L'època del Barroc (s. XVII-XVIII)*, Barcelona, Edicions 62, 1984, pàgines 174-188.

Quan la construcció del retaule concloïa, aquest es daurava completament, a excepció de les escultures, que es policromaven. El retaule del monestir també es daurà, tasca per la que es contractà a un daurador barceloní l'any 1800. El contracte establert amb dit daurador, el "*Tracte del dorador Joseph Mas y Rubi fet lo dia 1 de Abril de 1800*", permet conèixer com es volia que quedés el retaule respecte als colors utilitzats però, de nou, és una llàstima que no es nomeni a l'encarregat d'executar el retaule ni cap altra característica tècnica que ens permetés una millor anàlisi del mateix.

En aquest contracte, s'estipula que "*Habent la santa comunitat de senyoras cistercienses del Real Monastir de Vallbona resolt lo die 30 del Mars de 1800 fer dorar lo Retaule Major de la Iglesia de dit Real Monastir: lo dia 31, de dit mes, y any, ab lo permis y consentiment de la Molt Iltre. Senyora Abadessa dona Theresa de Riquer, y demes senyoras se juntaren las senyoras dona Ighes Rocabrana Priora, dona Ignasia Castellvi Suppriora y Bossera, dona Josepa Ivañes Anciana, dona Engracia Ivañes Anciana, dona Josepa Moxó Anciana y dona Antonia Sobies tambe Anciana per tractar y concordar ab lo Senyor Josep Mas, y Rubí Dorador de la Ciutat de Barcelona lo ajust de dit Retaule, y convingueren ab los pactes y condicinos següents. Primerament: Lo senyor Josep Mas y Rubi se obliga a dorar tot lo Retaule ab los Sacraris, Sant Christo, candeleros y sacras per lo preu de 3.800 lliures. Item: Se obliga per lo preu de ditas 3.800 lliures a pendrer Vales Reales perden lo Monastir sols los 6 per 100 conforme a la Real Cedula. Item: Se obliga a comensar la obra en qualsevol die que sia avisat ab la anticipacio de dos Messos; y ell no pot obligar a las senyoras per comensarlo antes de dos anys. Item: Tots los Sants y Santas deuran ser pintadas y encardas al Natural. Item: Tot lo Ornamental deura ser dorat, los demes planos de Jaspes imitats al Natural, las Columnas de Lapislazuli, y los Jaspes dels costats, de altres varios colors. Item: Los Angels encarnats y las Alas doradas y acoloridas, y tambe las vendetas: los Nubols acolorits y dorats. Item: Totas las columnas y demes Marmols deuran ser envernissats ab un Vernis sobre fi. Item: Las senyores sols se obligan a donarli las embestidas fetas, y dit senyor se obliga a tenirlo conclos dintre dos anys contats desde die que lo avisaran. Item: Lo preu se li pagara ab tres pagas iguals la comensar la Obra, al mitg y a la fi. Y perque conste ho firmam vuy 31 de Mars de 1800. Dona Maria Ignasia de Castellvi Bossera ab consentiment de las senyoras dal Nombrades [...]*"¹⁰³⁰.

¹⁰³⁰ AMV, 7.2/2: 1800, març, 31. Vallbona. Contracte signat entre el monestir de Vallbona i Josep Mas i Rubió, daurador de Barcelona, per tal de restaurar i daurar el retaule de l'altar major de l'església del monestir.

Pel pactat en aquest contracte, la contemplació del retaule, un cop finalitzat, devia ser impressionant, tot contrastant els hàbits clars i foscos de les figures i els seus símbols, amb el daurat del retaule en sí. El joc voluminós de l'escultura policromada devia ressaltar amb la lluentor de l'or brunyit en contrast amb els hàbits i les figures.

Segons el *Llibre de gasto del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora bossera que actualment i per temps serà, començant lo dia primer de gener de 1760*, Josep Mas i Rubí va començar a cobrar per la seva tasca de daurador del retaule del monestir l'any 1802. Aquell any, la bossera anota els pagaments efectuats que tenen com a destinatari “*Al Sr. Joseph Mas y Rubí Dorador en Barcelona per la primera paga se li devia fer antes de Dorar lo Retaule segons esta expressat en sos pactes te Rebut en tres Vales Reals 1.470 lliures que li entregá lo sr. Llorens Bosom Procurador de est Monestir en Barcelona al que feu dit sr. Joseph Rubí Recibo y abonantli los ynteresos dels tres Vales Reals fins al primer dia de Mars de est present any de 1802 dels que donará compte dit sr. Procurador / Al tras expressat sr. Joseph Rubí per la segona paga de Dorar lo Retaule li tinch pagat en diferens partits ab concentiment de la Mt. Ilte. Mi Sra. Abadessa 260 lliures com consta de sos respectius recibos / Per fer las enbastidas per Dorar lo Retaule las que lo Monestir deu apromtarles segons los pactes se feu al sr. Joseph Dorador; per quatre jornals de mestre de cases a 15 sous jornal he pagat 3 lliures, per quatre jornals de manobres a 10 sous jornal 2 lliures; per dos cabirons e conprat per nescitarce per ditas enbastidas a 15 sous cada un 1 lliura i 10 sous, junt es 6 lliures i 10 sous*”¹⁰³¹.

Al 1803, s'efectua un nou pagament: “*Al sr. Joseph Mas y Rubi dorador en Barcelona per la segona paga de dorar, y jaspejar lo retaule li e pagat en diferents partits 525 lliures com consta de sos corresponens recibos; y en un vale real del que me fas carrega en los comptes de recibo 420 lliures junt es 945 lliures*”¹⁰³².

Finalment, al 1804, s'anota el darrer pagament al daurador del retaule així com també altres despeses relacionades amb la construcció i manteniment d'aquesta obra d'art: “*Dia 2 de febre de est present any e entregat al sr. Joseph Mas y Rubi per la ultima paga de dorar y jaspejar lo retaule 746 lliures 4 diners; abent rebaxat dit sr. del preu de las 3.800 lliures se li debian pagar per lo total 400 lliures; per motiu de aberseli entregat unicament 1.890 lliures; ab vales reals sedint tanbe lo sis per cent se*

¹⁰³¹ AMV, *Llibre de gasto del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora bossera que actualment i per temps serà, començant lo dia primer de gener de 1760*.

¹⁰³² Ídem.

li debia pagar per dits vales; a mes de aber pintat gratuytament lo que se a ampliat al frontis del monument; mudar en totas las arcadas algunas pinturas; repintar lo tumbol de difunts; pintar las portas de la iglesia; y dorar de colrradura lo march del altaret de la credensia; per lo que resolgué la comunitat donar de gratificacio al expressat sr. Joseph Mas y Rubi 120 lliures; als tres fadrins y son fyll major 15 lliures a cada un que son 60 lliures y al fyll mes petit 7 lliures i 10 sous junt importa 933 lliures, 10 sous i 4 diners / Per ampliar lo frontis del monument e pagat lo seguent: per 4 canas de borras a 1 lliura, 2 sous i 6 diners cana 4 lliures i 10 sous; per 800 tachas 3 lliures i 4 sous, per 32 ganxets de ferro 3 lliures, per 300 claus dinals 1 lliura i 10 sous; per 18 jals del fuste a 15 sous y anant compresos los que empleya en treballar lo march de la credensia 13 lliures i 10 sous junt es 25 lliures i 14 sous / per desfer las enbastidas del altar, entrar las fustas al monestir, traurer lo monument, pararlo dos begadas y tornarlo a son puesto, 9 jornals y mitg de mestre de cassa a 15 sous e pagat 7 lliures, 2 sous i 6 diners, per 3 jornals de manobre a 10 sous – 1 lliura i 10 sous junt es 8 lliures, 12 sous i 6 diners / Per dos salomons de christall e comprat ab consentiment de la comunitat per lo altar major a 43 lliures 2 sous i 6 diners cada un e pagat 86 lliures i 5 sous, per dos plomeros per espolssar lo retaule 3 lliures, 7 sous i 6 diners [...]”¹⁰³³.

Després d’aquesta exposició genèrica sobre retaules i sobre el retaule del monestir en particular, començarem la nostra anàlisi sobre el retaule que feu construir l’abadessa de Riquer a partir del sagrari i el manifestador.

Degut a la transcendència que el concili de Trento atorga a la comunió i al culte a l’eucaristia¹⁰³⁴, l’exposició de la sagrada forma és un factor indispensable a tenir en compte abans de la construcció d’un retaule¹⁰³⁵. Per aquest motiu, just a sobre el sagrari, apareix el manifestador o tabernacle. Aquest assumeix la funció d’exposició de l’eucaristia per poder adorar la sagrada forma, mentre que al sagrari es guarda dita sagrada forma.

¹⁰³³ *Ídem.*

¹⁰³⁴ Trento declarà la presència reial de Crist en l’eucaristia i la converteix en un sagrament. BELDA NAVARRO, CRISTÓBAL, “Metodología para el estudio del retablo barroco”, *Imafronte. Dpto. de historia del arte*, 12-13 (1998), pàgina 18.

¹⁰³⁵ Entre les llicències que el senyor comissari atorga al monestir el 1716, destaca la importància que s’atorga a l’adoració del Santíssim Sagrament: “[...] lo 6 de desembre de 1716 me dona llicensia lo sr. Abat Enselmo Soler, comisari de nostre general Edmundus Perrot, per no fer portas nialas dos rrexes de la iglesia [...] porque les sras. Religiosas puguén venir totes les ores del dia consuelo de adorar lo Sm. Sagrament [...]”. AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 59.

Al segle XVIII, es consolida l'expansió del manifestador, que s'eleva cap al centre del retaule, com és el cas del que comentem¹⁰³⁶. El manifestador del retaule de Vallbona està col·locat en el cos central del mateix i és la imatge pintada que queda sota el motiu principal de l'Assumpta. Per tant, en aquest cas, el manifestador no és un element sobresortint del cos del retaule, ja que està adossat al mateix.

Per aquest motiu, no té cúpula però sí que manté un front el·líptic (el cercle és una al·lusió al cel i per tant, el manifestador es converteix en el tron de Déu a la terra)¹⁰³⁷. És un manifestador convex amb les portes pintades que mostra una imatge del Jesús rodejada per una orla contínua d'oves i flanquejat a llurs extrems per sengles imatges exemptes de joves angelets. Aquest parell d'àngels, normalment serafins¹⁰³⁸, flanquegen el manifestador, un fet freqüent en els retaules catalans des de finals del segle XVII i un altre símbol de l'adoració constant a l'eucaristia¹⁰³⁹.

Del manifestador, emergeix la peana sobre la que s'ubica la imatge principal del retaule, de la que tot seguit parlarem. Els angelets que flanquegen el manifestador del retaule vallboní s'assemblen al que mostrem, obra de Francesc Bonifàs i Massó¹⁰⁴⁰.

Imatge d'un àngel amb un peix dissenyats per Francesc Bonifàs. AGUEDA VILLAR, MERCEDES (dir.), *Thesaurus. Estudis: L'art als bisbats de Catalunya, 1000-1800*, Barcelona, Fundació Caixa de Pensions, 1986, pàgines 279-280.

¹⁰³⁶ MARTÍN GONZÁLEZ, J. J., "Sagrario y manifestador en el retablo barroco español", *Imafronte. Dpto. de historia del arte*, 12 (1998), pàgines 25-50.

¹⁰³⁷ PÉREZ SANTAMARIA, AURORA, "El mensaje eucarístico en el retablo barroco catalán", *Cuadernos de arte e iconografía*, volum V, 9 (primer semestre 1992), pàgina 147.

¹⁰³⁸ Els serafins són esperits benaventurats que es distingeixen per l'intens i fervorós sentiment amb què eleven a Déu els esperits inferiors. El nombre d'aquests sers celestials és extraordinari i es distingeixen dels querubins perquè aquests ostenten la presència de la glòria de Déu al santuari terrenal i els serafins estan davant de Déu com a servidors de la cort celestial. Segons la teologia catòlica, uns i altres ocupen el lloc més elevat de la jerarquia celestial. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 55, pàgina 427.

¹⁰³⁹ PÉREZ SANTAMARIA, AURORA, *Op. cit.*, pàgines 148-149.

¹⁰⁴⁰ Francesc Bonifàs (1735-1806) aprengué l'art de l'escultura en el taller del seu avi. Es casà amb Francesca Boti i posteriorment, amb Tecla Font. Més tard, traslladà el taller de Valls a Tarragona. El 1771, fou nomenat acadèmic de mèrit de la Real Academia de San Fernando. Les seves obres es troben a bona part de la geografia catalana. Molt interessat per les ruïnes arqueològiques, el seu art es decanta clarament cap al neoclassicisme. Per aquest motiu, les seves escultures són obres correctes, amb plecs i anatomia ben estudiats i actituds elegants i gracioses, seguint les normes acadèmiques, tot i conservar restes barroques. BASSEGODA HUGAS, BONAVENTURA, "Planta i alçat d'un retaule de l'Assumpció", BOSCH BALLBONA, JOAN (ed.), *Op. cit.*, pàgines 329-331. MARTINELL, CÈSAR, *En Francesc Bonifàs. Escultor vallenc resident a Tarragona*, Tarragona, Estampes de F. Sugrañes, 1921. MARTINELL, CÈSAR, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, Barcelona, Editorial Alpha,

Un cop comentades les característiques del manifestador del retaule vallboní, ja ens centrarem en l'anàlisi de cada imatge del mateix en particular, en un clar intent de personificar cada sant i santa del retaule. Tant al cos central com al coronament, apareixen escultures exemptes de mida propera al natural, vestint indumentària religiosa de color fosc els de l'esquerra de la imatge i hàbit de color clar els de la dreta.

La primera imatge del primer cos a l'extrem esquerre de la fotografia l'hem identificada amb Santa Escolàstica, germana de Sant Benet i fundadora del primer monestir de monges benedictines¹⁰⁴¹.

Fotografia del quadre conservat al monestir de Vallbona que representa Sant Benet i Santa Escolàstica.

A aquesta santa se la representa amb l'hàbit negre amb toques blanques de les monges benedictines i el seu únic atribut és un colom, tot i que també acostuma a dur el bàcul abacial i el llibre de la regla¹⁰⁴². La pintura de l'esquerra representa els dos germans, Sant Benet i Santa Escolàstica, ambdós vestits amb hàbit fosc, amb bàcul i amb un colom al centre dels dos. Ell també du el llibre de la regla. Aquest colom pot ser el símbol de l'Esperit Sant però també pot fer referència a l'ascensió d'Escolàstica als cels, tal com ho va veure el seu germà.

La descripció iconogràfica de Santa Escolàstica coincideix amb la imatge del retaule que comentem. Aquesta figura du l'hàbit negre benedictí amb la toca blanca així com també un bàcul. A l'altra mà hi deu dur el colom o el colom sobre el llibre de la regla, tot i que ens inclinem per la possibilitat que dugui el colom sol.

1963, tercer volum: "Barroc acadèmic (1731-1810)", pàgines 132-134. VIDAL I SOLÉ, MERCÈ, "Noves aportacions documentals dels escultors Bonifàs", DIVERSOS AUTORS, *Recull Pau Monguió i Segura (1865-1956)*, Tarragona, Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental "Margalló del Balcó", 1988, pàgines 96-101 i 111-116.

¹⁰⁴¹ Santa Escolàstica (480-542) nasqué a Núrsia i es consagrà de petita al monestir de Subiaco. Posteriorment, es retirà al monestir de Plombarola, als peus de Montecassino. Solia trobar-se una vegada a l'any amb el seu germà en una propietat vora Montecassino. Donà moltes proves de santedat al llarg de la seva vida, com el fet de convocar una tempesta per impedir que Sant Benet pogués retornar al seu monestir després d'una de les seves trobades ja que ella volia aprofundir en temes espirituals i el seu germà volia retornar al monestir per no transgredir la regla. Aquesta fou la darrera de les seves trobades ja que poc després, Escolàstica morí. En el moment de la seva mort, Sant Benet va veure l'ànima de la seva germana elevant-se als cels en forma de colom. FERNANDO ROIG, JUAN, *Iconografía de los santos*, Barcelona, Ediciones Omega, 1950, pàgines 96-97. GIORGI, ROSA, *Santos*, Barcelona, Electa, 2005, pàgina 120. "Santa Escolàstica, verge", *Propi de la Litúrgia de les Hores per a l'Orde Cistercenc*, Poblet, Monestir de Poblet, 1991, pàgina 34.

¹⁰⁴² FERNANDO ROIG, JUAN, *Op. cit.*, pàgina 97. GIORGI, ROSA, *Op. cit.*, pàgina 120.

Aquesta imatge s'assembla força a la Santa Escolàstica de Juan Pascual de Mena (a la dreta).

La següent figura, que flanqueja la Mare de Déu per l'esquerra és la representació de Sant Benet, escriptor de la regla monàstica que observen les monges de Vallbona. Aquest sant era representat amb l'hàbit negre dels benedictins i amb el llibre de la regla que l'ha fet tant important en la història del monacat. A més, se'l representa amb el bàcul, un corb amb un pa al bec o un calze amb una serp alada, dos dels símbols més recurrents per representar sant Benet de Núrsia, ja que recorden dos passatges de la seva vida¹⁰⁴³.

La imatge del retaule vallboní és un venerable ancià de llarga barba migpartida que duu el cap cobert per la caputxa de l'hàbit i que sosté amb ambdues mans un llibre obert que contempla, un bàcul i una mitra als seus peus, pel que associem aquesta iconografia amb Sant Benet.

La imatge principal del retaule, al cos central del mateix, és una Assumpta: la Mare de Déu que puja al cel envoltada d'àngels i serafins que la guien en la seva pujada perquè la Verge Maria, Mare de Déu, acabat el curs de la seva vida terrenal, fou Assumpta en cos i ànima a la glòria celestial¹⁰⁴⁴.

Escultura de Santa Escolàstica de Juan Pascual de Llena. Església de Sant Marcos de Madrid. Imatge reproduïda de FERNANDO ROIG, JUAN, *Iconografía de los santos*, Barcelona, Ediciones Omega, 1950, pàgina 97.

¹⁰⁴³ ANÒNIM, *Sant Benoît dans la peinture. Cinquante reproductions d'oeuvres de maitres en phototypie*, Clervaux, Luxembourg, B. Kühlen, M. Gladbach, 19--. CARMONA MUELA, JUAN, *Iconografía de los santos*, Madrid, Istmo, 2003, pàgines 43-49. GIORGI, ROSA, *Op. cit.*, pàgina 53. LANZI, FERNANDO i LANZI, GIOIA, *Come riconoscere i santi e i patroni nell'arte e nelle immagini popolare*, Milà, Jaca Book, 2007 (2003), pàgines 118-120. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, "Aportaciones a la iconografía de San Benito", *Cistercium*, XXXII, 157 (gener-juny 1980), pàgines 183-204.

¹⁰⁴⁴ Aquest és el dogma de fe de l'Assumpta promulgat pel Papa Pius XII mitjançant la constitució apostòlica *Munificentissimus Deus* el 1950, tot recollint una antiga tradició i devoció. Pius XII era Eugeni Pacelli (1876-1958), nascut a Roma, en el sí d'una prestigiosa família de juristes. El 1901, va ingressar al servei de la Secretaria d'Estat després dels seus estudis. Fou professor de diplomàcia eclesiàstica entre 1909 i 1914; subsecretari de la Sagrada Congregació pels assumptes eclesiàstics extraordinaris el 1911, prosecretari de dita Congregació el 1912 i secretari de la mateixa el 1914. El 1917, fou nomenat bisbe titular de Sardeis i nunci a Munic. El 1920, fou nunci d'Alemanya. Va firmar el concordat de 1924, se'l nomenà cardenal el 1929 i el 1930, secretari d'estat. Va participar en la signatura dels concordats amb Alemanya i Àustria de 1933 i va ser escollit Papa el 1939. Va fer nombrosos concordats, va intentar mantenir la neutralitat del Vaticà abans de l'esclat de la II Guerra Mundial i, durant la mateixa, va transformar el Vaticà en lloc d'asil. En teologia, va promoure la mariologia a través de la dogmatització, el 1950, de l'Assumpció de Maria al Cel. DIVERSOS AUTORS, *Diccionario enciclopédico de los Papas y del Papado*, Barcelona, Herder, 2003, pàgines 491-494.

El tema de l'ascensió de la Mare de Déu als cels s'esbossa ja a les sagrades escriptures i posteriorment, es complementa amb altres fonts com la tradició patristica i la litúrgia¹⁰⁴⁵. Al segle XVIII, l'Assumpta perdé protagonisme davant del misteri de la Immaculada i les imatges dels dos misteris són tant semblants que poden sorgir errors d'interpretació¹⁰⁴⁶. Però en el nostre cas té més força la tesi de l'Assumpta, un dels tres misteris de glòria, perquè la Verge de l'Assumpta és la patrona de tots els monestirs cistercencs, que estan dedicats a aquesta advocació.

Dins de l'arquetipus de l'Assumpta, predomina el darrer episodi de la vida terrenal de la Mare de Déu¹⁰⁴⁷: la imatge de la Verge alçant-se gloriosa cap als cels. En canvi, la dormició de la Mare de Déu, és a dir, la Verge en el seu llit mortuori, és una imatge que perd força. També se la representa amb la Trinitat rebent l'homenatge dels àngels al cel¹⁰⁴⁸. A més, les figures terrenals perden protagonisme davant l'embolcall de núvols que sosté el personatge diví¹⁰⁴⁹. Finalment, es representa la coronació de la Mare de Déu com a reina dels mateixos per part del seu fill, Jesús¹⁰⁵⁰.

L'ascensió de la Verge es representa amb la Mare de Déu sobre núvols o una mitja lluna creixent, símbol de la seva maternitat, feminitat i protecció, mentre que els querubins són símbol de la innocència, puresa, protecció divina i intercessió de la Mare de Déu. Al seu temps, la corona de 12 estels representa la seva jerarquia espiritual¹⁰⁵¹.

Aquesta simbologia, atribuïda a la Mare de Déu, es pot trobar a la Bíblia. Concretament, el llibre de l'Apocalipsi diu que “[...] Llavors aparegué en el cel un gran senyal prodigiós: una dona que tenia el sol per vestit, amb la lluna sota els peus, i duia al cap una corona de dotze estrelles [...]”¹⁰⁵². D'aquesta dona, se n'han fet dues interpretacions.

¹⁰⁴⁵ NIETO, BENEDICTO, *La Asunción de la Virgen en el arte. Vida de un tema iconográfico*, Madrid, Afrodísio Aguado s.a., 1950.

¹⁰⁴⁶ En descriure una imatge de la Verge Immaculada d'un retaule barroc de Girona, Roig i Torrentó sembla que estigui descrivint la imatge principal del retaule vallboní, tot i ser dues advocacions de la Mare de Déu diferents. ROIG I TORRENTÓ, M. ASSUMPTA, “Èmfasi contrareformista en els retaules de la Seu de Girona”, *Estudi general. Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona*, 10 (1990), pàgines 124-125.

¹⁰⁴⁷ ROIG I TORRENTÓ, M. ASSUMPTA, *Iconografia del retaule a Catalunya (1675-1725)*, Bellaterra, Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Lletres, 1992, pàgines 259-262.

¹⁰⁴⁸ NIETO, BENEDICTO, *Op. cit.*, pàgines 167-172.

¹⁰⁴⁹ VICÉNS, MARIA TERESA, *Iconografia assumpcionista*, València, Generalitat Valenciana. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. Diputacions d'Alacant, Castelló i València, 1986, pàgina 87.

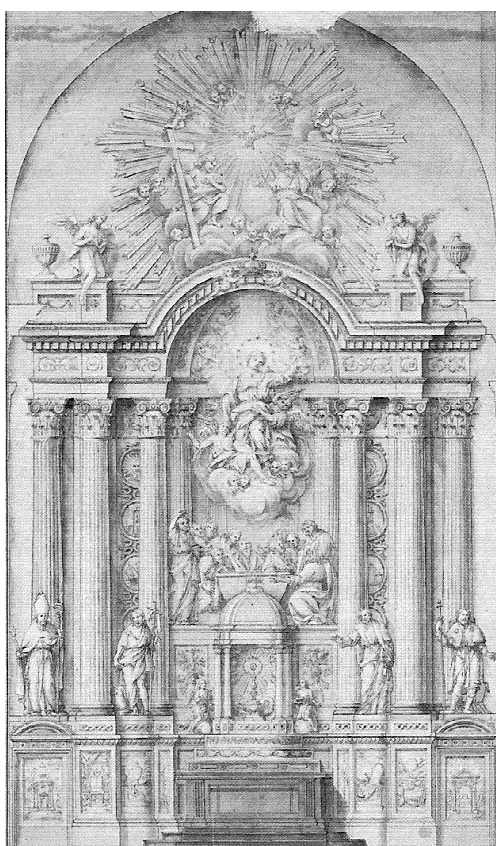
¹⁰⁵⁰ MÀLE, ÉMILE, *L'art religieux après le Concile de Trente. Étude sur l'iconographie de la fin du XVIe siècle, du XVIIe, du XVIIIe siècle. Italie – France – Espagne – Flandres*, Paris, Librairie Armand Colin, 1932, pàgines 361-363.

¹⁰⁵¹ TABOADA, JOSÉ MARIANO, *Libro de las vírgenes*, Barcelona, Abraxas, 2005 (1998), pàgines 42-47.

¹⁰⁵² Ap, 12, 1.

La primera, considera que la dona és la referència al poble de Déu, és a dir, a l'Església, mentre que les dotze estrelles simbolitzen els patriarques i els apòstols. I la segona, recolzada per molts Pares de l'Església, la tradició litúrgica i la iconografia, afirma que la dona era la Verge Maria.

Al retaule de Vallbona la representació de la titular del retaule està sostinguda sobre el manifestador i es troba ubicada dins d'una fornícula en forma de mitja esfera que ofereix espai en profunditat per acollir la imatge central; sostinguda per dos àngels joves un d'ells força vigorós i per un estol de querubins; fornícula rodejada d'un pòrtic de

columnes de fust circular llis i capitells d'estil corint. Se la representa dins una gran fornícula, assegurada entremig de núvols i envoltada d'àngels, recolzats damunt el globus terraqui, ricament vestida, els braços ben oberts, la mirada cap al cel, l'èxtasi de l'ascensió reflectit a la cara així com també les ganes d'unir-se al seu fill, molt bella i en una postura que realça la seva majestuositat.

Tots aquests elements característics es poden trobar reflectits al retaule del monestir.

Per la semblança entre ambdues imatges de l'Assumpta, les estructures i els entaulaments, hem annexat aquesta imatge d'un retaule de l'Assumpta projectat per Francesc Bonifàs¹⁰⁵³, exponent d'un incipient neoclassicisme amb restes de barroc mentre que el seu germà Lluís és exemple d'un art barroc amb traces de neoclassicisme¹⁰⁵⁴.

Projecte per un retaule dedicat a l'Assumpta de Francesc Bonifàs. Reproduït a BASSEGODA HUGAS, BONAVENTURA, "Planta i alçat d'un retaule de l'Assumpció", a BOSCH BALLBONA, JOAN (ed.), *Alba daurada. L'art del retaule a Catalunya: 1600-1792 circa* (Catàleg de l'exposició realitzada al Museu d'Art de Girona del 15 de juliol al 10 de desembre de 2006), Girona, Museu d'Art, 2006, pàgines 329-331.

¹⁰⁵³ BASSEGODA HUGAS, BONAVENTURA, "Planta i alçat d'un retaule de l'Assumpció", BOSCH BALLBONA, JOAN (ed.), *Op. cit.*, pàgines 329-331.

¹⁰⁵⁴ BARRAL I ALTET, XAVIER (dir.), *Art de Catalunya. Ars Cataloniae*, Barcelona, L'Isard, 1997-, volum 7: "Escultura moderna i contemporània", pàgina 87.

La imatge de l'Assumpta del retaule vallboní també és molt semblant a la de l'esquerra, obra de Salvador Gurri¹⁰⁵⁵, ubicada al retaule major de l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona d'A. Deodat Casanovas.

Detall de la Mare de Déu de l'Assumpta del retaule de Santa Maria del Mar. CAMÓN AZNAR, JOSÉ; MORALES MARÍN, JOSÉ LUÍS i VALDIVIESO GONZÁLEZ, ENRIQUE, *Arte español del siglo XVIII. Summa Artis, número 27*, Madrid, Espasa Calpe, 1966, pàgina 445.

D'aquest retaule també n'afegim una vista general, (fotografia de la dreta). Tant aquesta Assumpta com la del monestir, tenen els braços oberts i la mirada alçada cap al cel. Un dels àngels que les sustenten, mira cap al terra i n'hi ha tant de grans com de més xics. En ambdós casos, les Assumptes porten un mantell per sobre les espatlles i a les seves boniques

vestidures, s'hi afegeix la corona.

La imatge del retaule sencer es troba a MARTINELL, CÈSAR, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, Barcelona, Editorial Alpha, 1963, tercer volum: "Barroc acadèmic (1731-1810)", làmina 73: "Barcelona. Santa Maria del Mar; retaule major. 1772-1783. Deodat Casanovas i S. Gurri. Malmès l'any 1936; en restauració".

¹⁰⁵⁵ Salvador Gurri i Corominas (1749-1819) fou un dels escultors més importants del seu temps. De formació autodidacta, es sotmeté posteriorment als ensenyaments gremials de Barcelona per a poder exercir. El 1777, ja tenia un obrador propi i el seu art comença a destacar. És professor d'escultura de l'escola de la Llotja i professor de l'escola de Nobles Arts així com també és nomenat acadèmic de l'Acadèmia de San Fernando. El 1772, es feu càrrec de l'escultura de l'Assumpta per al retaule major de Santa Maria del Mar i ho feu sense concurs previ gràcies a la seva fama anterior. Igual que aquesta escultura, les seves obres tenien un ritme i una proporció especials, gràcies als acurats estudis d'anatomia i de ropatge que unia en un conjunt de graciosa elegància gràcies a la seva sensibilitat i perícia, que el convertiren en un mestre dels escultors del seu temps. MARTINELL, CÈSAR, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, Barcelona, Editorial Alpha, 1963, tercer volum: "Barroc acadèmic (1731-1810)", pàgines 136-138.

La figura que flanqueja la Mare de Déu per la dreta és la representació de Sant Bernat de Claravall. A aquest sant, se'l representava amb l'hàbit blanc dels cistercencs, el cap totalment rapat o deixant-hi una fina capa de cabell, amb bàcul i el llibre de la regla i altres atributs variables¹⁰⁵⁶.

La figura exempta del retaule de Vallbona és un home de mitjana edat que du un hàbit blanc i folgat, el cap rapat i imberb, una creu penjada al pit i que sosté amb la mà esquerra un llibre obert cap a l'espectador, mentre que amb la dreta, sosté una llarga creu en diagonal. Als seus peus, hi trobem una mitra. Per aquests motius, l'hem identificat amb Bernat de Claravall.

La variació entre la descripció de la iconografia pròpia de Sant Bernat i la imatge del sant del retaule és que aquesta, en comptes de bàcul, porta una creu de pal llarg. A la façana de l'església del monestir de Poblet, hi van col·locar una figura de Sant Bernat datada de 1724 que du una creu entre les mans, en la que potser es va inspirar aquest canvi respecte la simbologia clàssica del personatge.

Una altra possible raó que expliqui el canvi de simbologia és el fet que, a part d'una gran devoció a la Mare de Déu, Claravall destacà per una doctrina caracteritzada per un fort centralisme en Crist i en totes les seves facetes, des de la devoció al Verb encarnat a tots els seus misteris del naixement, infància, nom o passió, entre d'altres¹⁰⁵⁷.

Fernando Roig explicita que els fundadors d'un orde religiós són representats vestint l'hàbit propi del seu orde així com un bordó (bastó de major longitud que un home acabat en una punta de ferro) que acaba en creu¹⁰⁵⁸. Sant Bernat de Claravall no fou exactament el fundador de l'orde cistercenc, però molts el consideren com a tal. I com a abat que és de l'orde, a l'altra mà hi porta la regla.

Imatge de Sant Bernat ubicada a la portalada de l'església de Poblet, extreta de DURAN, RAFAEL M., *Iconografía española de San Bernardo*, Poblet, Monestir de Santa Maria de Poblet, 1990, làmina XCV: "Anónimo: San Bernardo. Escultura en piedra (1724). Monasterio de Poblet. Fachada de la Iglesia".

¹⁰⁵⁶ CARMONA MUELA, JUAN, *Op. cit.*, pàgines 51-57. GIORGI, ROSA, *Op. cit.*, pàgina 59. LANZI, FERNANDO i LANZI, GIOIA, *Op. cit.*, pàgines 145-146.

¹⁰⁵⁷ LANZI, FERNANDO i LANZI, GIOIA, *Op. cit.*, pàgina 145.

¹⁰⁵⁸ FERNANDO ROIG, JUAN, *Op. cit.*, pàgines 14, 16 i 61.

Quadre amb una imatge de Santa Humbelina i tots els seus símbols conservat al monestir de Vallbona.

Finalment, una altra figura exempta és un personatge femení que du el cabell cobert amb toca i que vesteix l'hàbit dels cistercencs. Duu el braç esquerre estirat i amb la mà dreta sosté un llarg bàcul. L'hem identificat com a Santa Humbelina, germana de Sant Bernat, una imatge de la qual és aquest quadre conservat al monestir de Vallbona. Aquesta santa no té una iconografia pròpia definida, tal com sí succeeix amb els sants mencionats fins ara. Les úniques característiques que la defineixen són l'hàbit blanc dels cistercencs i el bàcul. Igual que a la pintura annexa, també se la representa amb la regla de Sant Benet i una estola.

Al segon cos o àtic del retaule vallboní, flanquejant per l'esquerra a la imatge central d'aquest segon cos, la imatge vestida de negre que igualment sosté amb la seva mà dreta un bàcul abacial ha estat identificada com a Santa Gertrudis, una monja del monestir d'Helfta (Saxònia) famosa pels seus escrits ascètics i essencialment per les revelacions¹⁰⁵⁹.

La fotografia mostra la iconografia pròpia d'aquesta santa, una herència medieval assimilada a l'època del Barroc. Generalment, se la presenta vestida amb l'hàbit negre, ja que tot i que se la considera una santa de l'orde, el seu monestir seguia els usos cistercencs però no va arribar mai a incorporar-se plenament a l'orde cistercenc.

Quadre amb una imatge de Santa Gertrudis conservat al monestir de Vallbona.

¹⁰⁵⁹ Santa Gertrudis (1256-1301) va néixer a Eisleben en el sí d'una família humil. Amb cinc anys, ingressà al monestir, on fou acollida per Gertrudis de Hackeborn i per la seva germana, Matilde. Aquesta nena destacà ben aviat pel seu ingeni, la seva bona memòria i per la facilitat d'assimilar el pensament aliè. Va professar als 16 anys i va formar-se intel·lectualment arribant a posseir una sòlida cultura. No ostentà càrrecs de rellevància però destacà per la seva dedicació a l'estudi. La seva activitat intel·lectual fou molt extensa, ja que va treballar intensament com a copista de manuscrits, en conservava els fragments que més li agradaven així com també d'oracions que alimentaven la seva devoció i escrivia tractats espirituals i teològics sobre les Sagrades Escripures en alemany i llatí. El 1281, Gertrudis té la seva primera visió de Jesús i aquell dia canvià la seva passió per l'estudi i el coneixement per l'amor a Déu. A partir d'aquí, destacà com una mística profunda, que basa les seves experiències en la *lectio divina* i no tant en les mortificacions ni els exàmens de consciència. Va ser un exemple per a la seva comunitat gràcies a la seva caritat. Les seves obres més importants són *El Memorial*, *El Herald del Amor Divino* i els *Exercitia Spiritualia*. COLOMBÁS, GARCÍA M., *La tradición benedictina. Ensayo histórico. V. Los siglos XIII y XIV*, Zamora, Ediciones Monte Casino, 1995, pàgines 191- 213 i 229-345. CROIX BOUTON, JEAN DE LA, "La vida de las monjas de Cister en los siglos XII y XIII", *Cistercium. Revista Monástica*, 219 (julio-septiembre 2000), pàgines 764-765 i 772-773. "Santa Gertrudis, verge del nostre orde", *Propi de la Litúrgia de les Hores per a l'Orde Cistercenc*, Poblet, Monestir de Poblet, 1991, pàgina 208.

Els benedictins la representaven sempre amb cogulla negra mentre que els cistercencs la representen amb la blanca, tot i que, tant al retaule com al quadre comentats, Santa Gertrudis va vestida de negre. Altres atributs seus són el bàcul, el llibre i, sobretot, el cor amb el Nen Jesús sobre el seu pit. Aquest darrer és el seu símbol més característic, fet que s'associa a una frase de la vida de Gertrudis: “*em trobareu al cor de Gertrudis*”. Al segle XVIII, es consolidà plenament el culte a aquesta santa. En canvi, el bàcul és un símbol que la seva iconografia ha pres en confondre aquesta Santa Gertrudis amb Gertrudis de Hackeborn¹⁰⁶⁰, que fou abadessa d'Helfta, mentre que la santa del retaule no ho fou mai. Com la vida de la Santa Gertrudis del retaule era quasi un misteri, molts biògrafs, associaren la seva figura a la de Gertrudis de Hackeborn i se la representà com a abadessa, tot i que Gertrudis la Magna no ho arribà a ser mai.

Per sobre un entaulament, amb una cornisa decorada amb dentells i un frontó, sobresurt la fornícula central que acull la segona imatge principal del retaule flanquejada per angelets, un dels quals sosté la mitra abacial de la figura principal.

Aquesta representa un personatge vestit amb indumentària religiosa negra que hem identificat com a Sant Robert, el primer abat de Cîteaux i fundador del nou orde. Tampoc no li coneixem els símbols propis de la seva iconografia. Encara vesteix l'hàbit fosc, ja que Sant Robert fou un reformador de l'orde benedictí i serà el seu successor en el càrrec, Sant Alberic, el que adoptarà el color blanc pels hàbits del nou orde.

La figura del retaule sosté amb la mà dreta el bàcul abacial, amb la mà esquerra un objecte borrós i als peus del qual es representa una mitra abacial. La nostra suposició es veu recolzada per la comunitat del monestir i per les imatges de Sant Robert de Molesme que hem pogut trobar i que el representen amb els mateixos atributs que porta l'escultura del retaule major de Vallbona. A Sant Robert se'l representa sempre vestit de negre i amb el bàcul a la mà.

¹⁰⁶⁰ Gertrudis de Hackeborn (1220-1291) fou una de les abadesses més destacades del monestir d'Helfta. Nascuda a Eisleben en el sí de la família dels barons de Hackeborn, ingressà molt jove a Rotardesdorf i el 1251, en fou escollida abadessa. El 1258, es traslladà amb la seva comunitat a Helfta i posteriorment, amb ajut de dos germans seus, fundà un altre monestir. Fou abadessa durant quaranta anys i les seves monges se l'estimaren molt. Va donar suport a un grup de monges espirituals, entre les que hi havia santa Gertrudis, coneguda posteriorment com a Gertrudis la Magna o la Gran i la més gran representant de l'espiritualitat d'aquell monestir. COLOMBÁS, GARCÍA M., *Op. cit.*, pàgines 191- 213 i 229-345. CROIX BOUTON, JEAN DE LA, *Op. cit.*, pàgines 764-765 i 772-773.

Imatge dels tres fundadors de l'orde cistercenc i la Mare de Déu copiada de la portada de VAN-DAMME, JEAN-BAPTISTE, *Los tres fundadores de Cister*, Burgos, Col. Espiritualidad Monástica del Monasterio de Las Huelgas, 1998.

Les següents imatges confirmen la nostra teoria. En primer lloc, la portada del llibre de Van-Damme sobre els fundadors de l'orde cistercenc, és a dir, dels sants Robert, Alberic i Esteve Harding. En aquesta imatge, Sant Robert és la figura de l'esquerra, vestida de negre, amb el bàcul i la maqueta del Nou Monestir a la mà, com a símbol de la seva fundació. Segurament, aquest és l'objecte que té la figura del retaule vallboní a la mà, com correspon al fundador d'un orde monàstic.

En segon lloc, la imatge de la dreta on es representa de nou la Mare de Déu i els tres fundadors

Imatge de la Mare de Déu i els tres fundadors de l'orde cistercenc extreta d'Internet.

de Cîteaux. En ella, Robert és representat de la mateixa manera que a l'anterior imatge, tot i que la maqueta la té Sant Alberic, per considerar-se aquest el fundador del monestir.

Estàtua de Sant Robert de Molesme ubicada a l'església de la Magdalena de Troies. COCHERIL, MAUR, "Les cisterciens", LE BRAS, GABRIEL (dir.), *Les ordres religieux. La viet et l'art*, París, Flammarion, 1979-1980, volum 1, pàgina 347.

En darrer lloc, una estàtua en fusta de Sant Robert situada a l'església de la Magdalena de Troies i que data del segle XV. En aquesta imatge es pot observar com el fundador de Cîteaux, la vida del qual data de 1024 a 1110 i que fou canonitzat el 1222, és representat com a abat amb els models de les abadies de Molesme i de Cîteaux.

Finalment, la darrera imatge del retaule representa una altra monja de l'orde que sosté amb ambdues mans una creu i que hem identificat com a Santa Lutgarda¹⁰⁶¹. Aquesta santa no té una iconografia pròpia totalment desenvolupada, però se l'acostuma a representar vestida amb l'hàbit cistercenc. La creu amb que se la representa al retaule vallboní pot fer referència al culte que Santa Lutgarda professava a la creu.

Com s'ha pogut comprovar, la tria dels sants realitzada per a la consecució d'aquest retaule està plenament relacionada amb les devocions del Cister, ja que els sants i santes més destacats de l'orde, així com també els seus fundadors, estan presents en el retaule major de Santa Maria de Vallbona.

Culmina el retaule un entaulament o coronament d'arrels barroques amb un frontó corb migpartit que acull una cartel·la sostinguda per dos angelets de cos sencer. L'interior de la cimera acull aquesta cartel·la sostinguda per àngels, dins la qual sembla entreveure's un escut d'armes, que tant podria ser el de l'abadessa o el del monestir, tot i que també podria tractar-se d'una imatge.

La cimera del retaule és encimbellada en la seva part externa i a llurs extrems per uns altres dos angelets, que sostenen elements decoratius.

Just a sota la capçalera del retaule, es va gravar una data, la de 1802. Per tant, sembla ser que aquesta seria la data de finalització d'aquesta gran obra del monestir i d'aquest projecte personal de l'abadessa de Riquer.

¹⁰⁶¹ El text principal d'aproximació a la biografia de Santa Lutgarda és la *Vita Lutgardis* de Tomàs de Cantimpré. Segons aquesta font, fou la primera mística a qui s'atorgà una franca devoció al Sagrat Cor. Santa Lutgarda (1182-1246) nasqué a Tongeren en el sí d'una família acomodada. Amb dotze anys, fou enviada al convent benedictí de Santa Caterina de Sint-Truiden en contra de la seva voluntat. En aquell convent gaudia dels galanteigs amb joves nobles, fins que se li aparegué Jesús quan tenia quinze anys. Poc després, professà. L'aspecte més destacat de la seva biografia és el fet d'intercanviar el seu cor amb Jesús. Amb 24 anys, fou escollida priora per unanimitat però ella no va voler acceptar el càrrec i marxà del seu monestir per entrar a Aywières, on s'hi estigué entre els anys 1206 i 1246. Com que no va arribar a aprendre bé la llengua francesa, predominant en aquell monestir, va viure en solitud. El nou monestir era molt pobre i per aquest motiu, la petita comunitat hagué de mudar-se diverses vegades. Aywières va aconseguir ser acceptat a l'orde cistercenc el 1210. Allà destacà per la seva vida d'oració, mortificacions i patiments per la salvació del món i també per la seva mística i les seves visions i èxtasis. Al llarg de la seva vida, feu tres dejunis de set anys cadascun, el darrer acabà amb la seva mort. Aquest ascetisme tant dur la feia conscient de dur la creu darrera del seu Senyor i les seves experiències místiques la introduïren en l'amor que brota de la creu. Finalment, destacà pel seu poder d'intercessió mitjançant el Sagrat Cor i per la seva compassió davant les desgràcies alienes. Es quedà cega dotze anys abans de morir i la seva fama de santedat, traspasà els murs del seu petit monestir. Fou una deixeble fervent de Bernat de Claravall i uní l'ascetisme auster amb la dolçor de l'amor. BUSSELS, AMANDUS, "La espiritualidad mística de Santa Lutgarda", *Cistercium. Revista Monástica*, 219 (julio-septiembre 2000), pàgines 757-791. COLOMBÁS, GARCÍA M., *Op. cit.*, pàgines 176-183. "Santa Lutgarda, verge del nostre orde", *Propi de la Litúrgia de les Hores per a l'Orde Cistercenc*, Poblet, Monestir de Poblet, 1991, pàgina 104.

Finalment, a la part superior del retaule, al bell mig del mateix, hi ha una corona. La teoria d'Esther Balasch, que compartim, és que aquesta és la corona de la Mare de Déu. Quan la Verge morí, ascendí als cels i posteriorment, el seu Fill la coronà com a reina dels àngels i dels sants. Per tant, si aquesta fos una representació de la corona de Maria, el retaule seria culminat amb contínues referències a la Mare de Déu. L'única mancança que podria desfer la nostra teoria és la manca d'una figura de la Trinitat, Déu o l'Esperit Sant, que sostinguin dita corona. Però segons Esther Balasch, el tema de la coronació de la Verge es presenta simplificat i amb les imatges recurrents típiques d'aquest tema. De totes maneres, també podem atribuir aquesta mancança a la poca nitidesa de la fotografia, que no permet entreveure aquests detalls.

Aquest retaule s'emmarca en una cultura visual de culte als sants de l'orde amb una traça plenament acadèmica si bé amb elements tardans barrocs per l'època de la seva construcció. És un majestuós retaule pensat per a presidir l'altar major de l'església del monestir i per a ressaltar les imatges i els símbols de les figures més destacades i rellevants de l'orde cistercenc. El retaule del monestir és un retaule neoclàssic encaixat en una arquitectura gòtica amb una iconografia difícil de desxifrar per la poca precisió de les fotografies, fet que pot arribar a alterar la seva identificació. Tot i això creiem haver identificat correctament les imatges ja que la comunitat monàstica actual ens ha ajudat en aquesta tasca. A més, la germana Maria Dolors Esqué, una monja que va veure el retaule abans de la seva destrucció durant la guerra civil, ha recordat l'advocació de les imatges del retaule, coincidint amb el parer de la majoria de la comunitat.

L'abadessa de Riquer feu construir un nou armari per l'arxiu, amb dispositius especials per a guardar pergamins, còdices i registres. Aquesta obra fou acabada el 1801, com mostra l'escriptura de dalt del mateix: “Any 1801”. Les referències a la santa patrona de l'abadessa de Riquer, a la que aquesta sempre té molt present, són evidents en la simbologia que envolta la creu i la data¹⁰⁶².

Fotografia amb el detall de la part superior de l'armari, on es veuen aquests símbols relacionats amb Santa Teresa.

¹⁰⁶² Santa Teresa adorava els crucifixos i dos crucifixos coronen l'armari de l'abadessa (Bon exemple d'això són la poesia “Cruz, descanso sabroso de mi vida, vos seais la bienvenida: Oh bandera, en cuyo amparo / El mas flaco sera fuerte [...]” i la poesia que s'inicia amb els versos “En la cruz está la vida y el consuelo / y ella sola es el camino para el cielo [...]”). Però el més interessant de l'armari de l'abadessa de Riquer és la reproducció d'un cor travessat amb una espasa o sageta. Aquesta imatge és una reproducció fidel d'un passatge narrat per Santa Teresa a la seva autobiografia (29-13), amb les següents paraules: “[...]Veíale [al querubín] en las manos un dardo de oro largo, y al fin del hierro me parecía tener un poco de fuego; éste me parecía meter por el corazón algunas veces y que me llegava a las entrañas. Al sacarle, me parecía las llevaba consigo, y me dejava toda abrasada en amor grande de Dios. Era tan grande el dolor que me hacía dar aquellos quejidos, y tan excesiva la suavidad que me pone este grandísimo dolor, que no hay desear que se quite, ni se contenta el alma con menos que Dios. No es dolor corporal, sino espiritual, aunque no deja de participar el cuerpo algo, y aun harto [...]”. Aquest és un dels símbols més importants del culte a dita santa, doncs suposa el principi de la transverberació (del llatí *transverberare*, que vol dir: traspasar algú amb una ferida), una imatge mística que suposa el signe de comunió sublim amb Jesús que pateix. Santa Teresa utilitza aquesta imatge altres vegades, com a la poesia que escrigué la santa sobre la transverberació del seu cor: “En las internas entraña / sentí un golpe repentino: / el blasón era divino, / porque obró grandes hazañas. / Con el golpe fui herida, / y aunque la herida es mortal, / y es un dolor sin igual, / es muerte que causa vida [...]” i a la poesia on utilitza la imatge del caçador i de l'estimat: “Ya toda me entregué i di / y de tal suerte he trocado / que mi amado es para mi / y yo soy para mi Amado [...] Tiróme con una flecha / enarbolada de amor, / y mi alma quedó hecha / una con el Criador / y ya no quiero otro amor, / pues a mi Dios me he entregado, [...]”. Aquest moment també fou plasmat molt gràficament per Bernini a l'escultura *l'Éxtasi de Santa Teresa*, de mitjans del segle XVII, que es conserva a l'església de Santa Maria de la Victòria, a Roma. HOWE, ELIZABETH TERESA, *Mystical Imagery. Santa Teresa de Jesús and San Juan de la Cruz*, New York, Berna, Frankfurt i París, Peter Lang, 1988, pàgines 181-182 i 230-232. MÂLE, ÉMILE, *L'art religieux après le Concile de Trente. Étude sur l'iconographie de la fin du XVIe siècle, du XVIIe, du XVIIIe siècle. Italie – France – Espagne – Flandres*, Paris, Librairie Armand Colin, 1932, pàgines 163-167. TERESA DE JESÚS, SANTA, *Escritos de Santa Teresa; añadidos e ilustrados por Don Vicente de la Fuente*, Madrid, Atlas, 1952, vol. 1, pàgines 89-90, 511 i 517-518. TERESA DE JESÚS, SANTA, *Libro de la vida; edición, introducción y notas de Otger Steggink*, Madrid, Castalia, 1986, pàgines 384-385.

Aquest armari es conserva a la sala de consulta de l'arxiu del monestir i per aquest motiu es veuen a primer terme de la fotografia els estris necessaris per a les consultes dels estudiosos.

Fotografia amb la vista general de l'armari fet construir per l'abadessa Riquer i que es troba a la sala de consulta de l'arxiu monàstic.

Aquest armari, seguint les normes establertes a les visites, té tres panys per a les tres claus que són necessàries per a obrir-lo.

Fotografia del detall dels tres panys a cada porta de l'armari de l'arxiu.

2.8.6. Mesures econòmiques

L'abadessa de Riquer feu un capbreu de tota la Baronia entre els anys 1785 i 1786¹⁰⁶³. El 18 de juliol de 1787, la bossera Maria Ignàsia de Castellví confessa que ha rebut de l'abadessa la suma de 311 lliures i 19 diners que són el total del producte del capbreu de la Baronia, realitzat pel pare Fermí Fullola¹⁰⁶⁴ com a procurador del monestir¹⁰⁶⁵. Aquesta suma no se li lliura en forma de diners sinó en tres actes de censal creats a favor del monestir amb consentiment de la comunitat. El primer censal per valor de 145 lliures el creen Marina i Josep Concabella de Rocafort. El segon, per valor de 52 lliures, Clara i Esteve Borrell, també de Rocafort. I finalment, el darrer per valor de 114 lliures i 19 diners i creat per Isidre Civit.

En relació amb els capbreus, volem indicar que dels terços¹⁰⁶⁶ i lluïsmes que el monestir rep de la Baronia, se'n fan dues parts, una per a l'abadessa i l'altra, pel monestir¹⁰⁶⁷.

¹⁰⁶³ Capbreu Baronia Vallbona. 1785-1786. AMV, 11.1/10: 1785. Vallbona. Capbreu de les viles i termes de Preixana, Quadra de Valerna i els Eixaders, pertanyents a la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona. És efectuat durant l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Títol original: *Capbreu de Preixana, Quadra de Valerna, Eixaders. Llibre 4. Any 1785*. AMV, 11.1/11: 1785. Vallbona. Capbreu de les viles i termes de Llorenç de Vallbona i dels Omells de na Gaia, pertanyents a la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona. És efectuat durant l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Títol original: *Capbreu dels Omells i Llorens. Llibre 3. Any 1786*. AMV, 11.1/12: Vallbona. Capbreu de les viles i termes de Rocafort de Vallbona, Rocallaura i Vilamanyanor, pertanyents a la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona. És efectuat durant l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Títol original: *Capbreu de Rocafort, Rocallaura i Vilamanyanor. Llibre 2. Any 1786*. AMV, 11.1/13: Vallbona. Capbreu de les viles i termes de Vallbona, Montesquiú i Quadra de Masdeu, pertanyents a la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona. És efectuat durant l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Títol original: *Capbreu de Vallbona, Montesquiú, Quadra de Masdeu. Llibre 1. Any 1785*.

¹⁰⁶⁴ El monestir escull com a procurador un religiós malgrat la prohibició reial de 1764 de què els eclesiàstics actuïn en plet o negocis temporals: “[...] *He entendido que muchos religiosos se introducen en negocios y dependencias del siglo con titulo de agentes, procuradores, o solicitadores de reynos, comunidades, parientes o personas extrañas de que resulta la relajación del estado que profesan y menos estimación y decencia de sus personas [...] No se les admita a los eclesiásticos seculares y regulares en mis tribunales, ni aun para substituir poderes en dependencias, o cobranzas que no sean de sus propias iglesias, monasterios, conventos o beneficios, porque no se tome el pretexto de continuar sus agencias y cobranzas extrañas [...]*”. Per tant, no sabem l'impacte real que tingué aquesta prohibició i les possibles excepcions que es podien al·legar, ja que Fermí Fullola és monjo de Santes Creus i al mateix temps, procurador de la comunitat de Vallbona. Potser la solució es troba en el fet que són dos monestirs del mateix orde i que, sense procuradors, un monestir femení no podria funcionar. ASV, Archivio Nunziatura Madrid, número 154: “1750, Religiosi”.

¹⁰⁶⁵ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 148 darrera.

¹⁰⁶⁶ El terç era el dret que rebia el senyor territorial per donar consentiment a què una propietat passés del censatari a un tercer. Podia ser la tercera part del valor de l'immoble. CANALEJO ALBA, MARIA DOLORS, *Diccionari de dret català*, Barcelona, Edicions 62, 1998, pàgina 238.

¹⁰⁶⁷ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. *Op. cit.*, pàgina 148.

2.8.7. Producció escrita

Aquesta abadessa també ens ha deixat una important producció escrita. En primer lloc, dos llibres sobre el govern del monestir. Aquests es titulen *Llibre de notas de la abadessa Riquer i de dona Maria Josepa de Moxó, abadessa*¹⁰⁶⁸ (en el que s'anotaren vesticions i defuncions de membres de la comunitat; els acords de la mateixa amb respecte a plets i altres assumptes; així com també afers econòmics, visites i altres temes relacionats amb el bon govern del monestir) i *Llibre de secretaria o acuerdos presos per la santa comunitat del Reial Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, començat en lo any 1791*¹⁰⁶⁹ (en el que s'anoten hàbits i defuncions de nou; acords presos en els capítols de la comunitat i altres assumptes d'interès per a la mateixa així com també temes relacionats amb la Congregació i plets del monestir).

Però un dels aspectes més interessants de l'abadessa de Riquer és que la seva família ha conservat un plec de les cartes que la mateixa va enviar al seu germà, Felip Marià. Aquestes cartes se situen en el marc cronològic entre 1775 i 1788 i són un total de 16 cartes, que per gentilesa de Borja de Riquer i de Permanyer, hem pogut consultar. Com Maria Teresa viurà a Vallbona, la correspondència serà una forma molt important de comunicació entre els diferents membres de la família, a més d'una gran font de coneixement per a l'historiador. Aquesta correspondència és una font bàsica per a apropar-se a la figura de l'abadessa a nivell personal però a més, serveix com a testimoni d'alguns dels fets, importants o testimonials, dels que passen al monestir.

Totes les cartes s'inicien amb un "*Germanet molt volgut meu*" i les signa com a "*Ta germana de cor. Maria Theresa*". La primera d'elles, datada del 18 de juliol de 1775, acaba amb "*La germana única que tens y molt t'estima. Maria Theresa*", fet que indica que les altres dues germanes ja deuen haver mort.

En aquestes cartes, l'abadessa es mostra confiada i el seu estil és viu i espontani. En elles, comparteix notícies de la família i de coneguts, així com de l'exterior del seu monestir; explica fets ocorreguts al mateix; demana ajuda quan la necessita; li agraeix l'enviament de rendes i parla de la climatologia, tant important per a l'agricultura, base de l'economia del monestir.

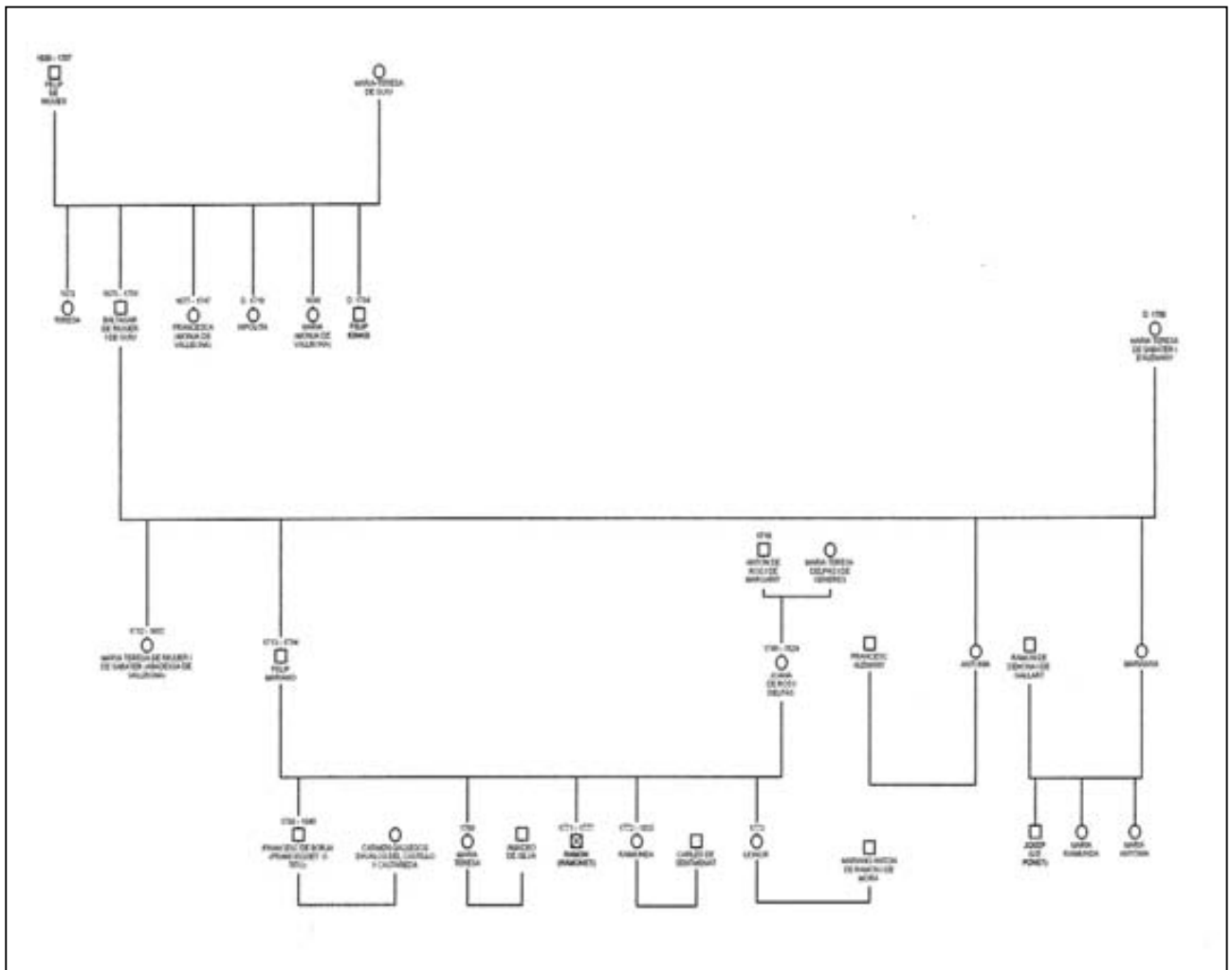
¹⁰⁶⁸ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. Llibre de resolucions i notes de Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona. Títol original: *Llibre de notas de la abadessa Riquer i de dona Maria Josepa de Moxó, abadessa*.

¹⁰⁶⁹ AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. Llibre d'acords i de la secretaria del monestir de Vallbona, començat durant l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Títol original: *Llibre de secretaria o acuerdos presos per la santa comunitat del Reial Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, començat en lo any 1791*.

Hi ha casos concrets en què podem veure com cerca consell però també com aconsella el seu germà sobre l'educació del seu fill i hereu, Francesc de Borja (familiarment, Tito o Francisquet).

L'anàlisi global de les cartes mostra el sentiment d'aïllament que té l'abadessa, doncs sempre que parla del monestir, ho fa referint-se al seu *“racó de món”*. Més que un sentiment de soledat, com ha volgut atribuir Riquer a aquesta expressió, creiem que es dona pel fet que, en estar tancada a Vallbona, se li fan molt difícils les gestions que ha de dur a terme per tirar endavant el monestir i per això, a vegades, es desespera.

Per a una millor comprensió de les relacions familiars de l'abadessa i per a ubicar els diferents membres de la seva família esmentats a les cartes, hem annexat, abans de l'anàlisi de les cartes, un arbre genealògic de la família de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater.

Arbre genealògic de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Informació extreta principalment de RIQUER, MARTÍ DE, *Quinze generacions d'una família catalana*, Barcelona, Quaderns Crema, 1998.

Sobre la família i Barcelona, sempre s'interessa per la salut dels familiars i dóna records al seu germà perquè els transmeti a la seva dona Maria i filles (Maria Teresa, Raimunda i Elionor), que són les que resten a casa mentre el fill, Francesc, estudia internat. Per això, es preocupa quan la salut de la família no es prou bona, com en la carta del 6 de novembre de 1775, en què parla del constipat de les seves nebodes: “[...] se troben les dos noies algo constipades, suposo serà afecte del temps que com es tan omit los aura per alguna novedat y espero que al Rebre esta o pasaran be [...]”¹⁰⁷⁰. En aquesta carta, els dóna l’enhorabona per haver-se mudat de casa (la família de Felip Marià es mudarà de la casa al carrer de la Mercè a una altra al dels Escudellers) amb les següents paraules: “[...] y que lograreu en tot contento de estar ja abitant la casa nova del que tinc jo també particular complacencia, y vosne dono a tots la enhorabona desitjant mon bon afecte que molts anys la pugues posseir y habitar en molta salut, contento y felicitat en companyia de tots los de ta familia y que lo Senyor que te a donat asert y forsas pera concluir la obra; te doni molta gracia sua pera educar los fills y que n tingau molt contento. Ja sabia que la casa tua estava molt ben dexada y de moltas conviencias que es veu comuna de tots los que lan visitada tu sempre as tingut bona direcció en las obres; dona gracias a Deu que si te a costat, y que això nou ducto, y as gastat be tos diners[...]”. A la següent carta, està contenta per la millora en la salut de les nebodes i segueix felicitant el germà per la nova casa: “[...] Rebo la tua en la major estimasio celebros las bonas noticias me partisipas de la tua salut y de tots, y que las noias seagen millorat de sos constipats, vulla lo sr continuar-vos feliçment y que tots proven be los aires de la casa nova que no ducto estareu en mes conviencias y si teniu jardi com me digueren es gran diversio [...]”¹⁰⁷¹. A la carta del 21 de novembre, encara es refereix a la casa nova, afirmant que tothom que hi ha estat, la considera molt bonica, i sempre tenint detalls sobre la seva família: “[...] en companyia de la marquesa y petits, que no ducto estaran tots molt alegres de tenir major abit pera correr y divertirse feslos un abras de ma part y moltas expresions ala marquesa [...]”¹⁰⁷².

¹⁰⁷⁰ AR, Carta de l’abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 6-XI-1775.

¹⁰⁷¹ AR, Carta de l’abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 14-XI-1775.

¹⁰⁷² AR, Carta de l’abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 21-XI-1775.

La família sempre està present al llarg de totes les cartes de Maria Teresa, que es preocupa per la salut dels més immediats i envia records i abraçades a la dona i filles del seu germà: “[...] *en la que rebo tua me alegro que continues sens novedat en companyia de la marquesa y queridas noyas que abraso en lo cor [...]*”¹⁰⁷³.

Una altra gran notícia relacionada amb la família del seu germà, a part de la compra d’una casa nova, és la vinguda de l’hereu Francesc, després d’estar tres anys fora de casa. La seva tia Maria Teresa parla així de la gran notícia i del molt que li agradaria conèixer el seu nebot, en carta del setembre de 1788: “[...] *que age arribat aqui lo Francisquet, que no ducto te aurà ocasionat gran contento y lo aureu tingut tots de veurerlo, que despues de 3 añis i sinc mesos, era molt degut quet vingués a veurer. Y sent únic fill me atmiro moltas vegadas com tens aguant pera tenir-lo tant temps fora de casa y tant distant que penso que al teu costat no li faltaria aquella criança que li correspon, estant en una capital com Barcelona, com no falta a molts de altres de la sua esfera y sempre seria bo que se ymposes en les coses de ta casa que ara ja es crescut. En fin, nom poso en reprovar vostras ydehas que sols o dic perquè tu lograses el consol del fill. Jo me alegraria molt de conèixerlo però Déu mea posat tant distan que no puc lograr aquest gust i contento; al cel mos vejam [...]*”¹⁰⁷⁴. Segons Martí de Riquer, l’abadessa veié acomplert el seu somni de conèixer l’hereu del seu germà ja que aquest, en un viatge destinat a conèixer les possessions familiars, visità la seva tia el 4 d’octubre de 1788¹⁰⁷⁵.

Aquesta carta continua amb d’altres notícies de la família, doncs Elionor, la més petita de les nebodes, entra al monestir de Sant Joan. La seva tia, exposa la felicitat que sent davant una altra bona notícia amb els següents termes: “[...] *Me alegrat molt que la Lehonor entre en lo monestir de senyores de sant Joan. Si Déu la crida per aqueix estat faras molt de bé posar-la en aqueix monestir que pots tenir tu y tots lo consol de veurerla cada dia y ella lo tindrà de vosaltres y tindrà persones pera quant li convinga, lo que no tinc jo posada en aquest racó de mon que sols això me fa sensible lo estari; trobantme en lo empleo que Déu me ha posat, que y a no tenir est res me seria sensible en fin alabat sia de tot [...]*”¹⁰⁷⁶.

¹⁰⁷³ AR, Carta de l’abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 29-VII-1788.

¹⁰⁷⁴ AR, Carta de l’abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 16-IX-1788.

¹⁰⁷⁵ RIQUER, MARTÍ DE, *Quinze generacions d’una família catalana*, Barcelona, Quaderns Crema, 1998, pàgina 720.

¹⁰⁷⁶ AR, Carta de l’abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 16-IX-1788.

Com es pot veure, s'alegra que entri en un monestir però també que ho faci en un de la mateixa Barcelona, doncs així comptarà amb les ajudes necessàries i amb el consol de la família, fets amb els que ella no pot comptar.

A la carta del 28 de setembre, torna a parlar de les dues notícies anteriors. És a dir, de l'entrada d'Elionor en un monestir i de l'estada de Francesc a casa seva, així com remarca el desig que ella tindria en conèixer l'hereu de la família amb aquests termes: “[...] *Veix lo que hem dius de tenir ja la nostra al monestir de Sant Joan encomanda en les senyores de Marañoso penso que encara seran molt jovers. Jo celebraré que estiga molt contenta y que Déu li doni ocasió si li conve y que della i de tots tingau molts consuelos. Suposo que lo Francisquet encara serà aquí jo celebraria molt de poder-lo conèixer; no sé si auràs vist lo Tito Gallart que escrigué a sa germana avia de passar en aqueixa capital i que després volia venir aquí, en tal cas podries deixar venir al teu noi en sa companyia i de qui tu te aparegues. Ja penso que no u faràs però nopstant to escric per lo molt que desitjo coneixerlo ja que no puc a les noies. En fin si vos ve be ne tindria gran contento que en aquest racó de món non logre ningun [...]*”¹⁰⁷⁷. Finalment, sobre aquests dos assumptes, afegirem que l'Elionor ingressà al setembre de 1788 al convent de les Hospitaleres de l'orde de Sant Joan de la Comanda de l'Alguaire, que des del 1699 estaven instal·lades a la riera de Sant Joan de Barcelona, però que al 1791 en surt sense professar. Al 1794, es casa amb Marià Antón de Ramon i de Móra. I pel que fa a Francesc, en Tito per la família, com ja hem indicat, l'anà a visitar a l'octubre de 1788 durant un viatge que feu per conèixer les possessions familiars de Lleida i els parents de Tortosa¹⁰⁷⁸.

Per les altres branques de la família, Maria Teresa també s'interessa i hi podem trobar notícies esporàdiques a les seves cartes. Per exemple, del casament de la seva neboda Maria Antònia Gallart (filla de la seva germana Marianna): “[...] *Ja sabia que la neboda Maria Antonia Gallart anava en Barcelona per comprarse algunas cosas per sa boda, que segons diuhen lo Bentura son germà no seaportat mal per ella que la aquipat ja suficient be; no es poc perquè penso no estan molt sobrats de diners y suposo se auran de empeñar pera donarli lo que li competeix; la Maria Antonia es galan miñona y amon judici la que te mes bon modo y enteniment de tota la Germandat me alegre que prenga estat que segons noticias tindra que menjar; nos pot trobar tot qui te*

¹⁰⁷⁷ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 28-IX-1788.

¹⁰⁷⁸ RIQUER, MARTÍ DE, *Op. cit.*, pàgina 720.

poc no pot molt triar Deu la fase molt venturosa [...]”¹⁰⁷⁹. Posteriorment, d’aquesta mateixa neboda explica que “[...] Vuy he tingut carta de la Maria Antònia Dehona partisipantme son arribo en sa casa avent lograt bon camí gracias a Deu [...]”¹⁰⁸⁰. Al setembre de 1788, li explica al seu germà que “[...] Tinc vull carta de la neboda Dehona en que media que lo Riu Ebro ha fet gran crecuda però no tanta com lo any passat y que ella en esta crecuda del riu se troba en Benifallet que tingué susto, però no perdé res de sos fruits; me escriu que vos doni memòries de sa part y també de la neboda Mariana de València que ara està en Tortosa en una tia sua [...]”¹⁰⁸¹.

En darrer lloc, l’abadessa es fa ressò d’amistats i coneixences que deixà a Barcelona, com el testimoni que deixa a la carta del 14 de novembre de 1775: “[...] selebro que ajas vist a Doña Maria Bas que no ducto estava molt envellida que la pobra apasat molts disgustos y encapellada te poc en qui aconsolarse; de la caravineria Foxà avia molt tems nonavia sabut ninguna notisia, me alegro que estiga bona [...]”¹⁰⁸². Però també de notícies sobre Barcelona, com la cerca de les restes de sant Pere Nolasc, fundador dels mercedaris, que va fracassar. Per aquest motiu, escriu en primer lloc, demanant notícies sobre el fet i després, en carta posterior, afirmant la llàstima que li sap que no s’hagin trobat dites restes: “[...] Procurant estar ma part digasme aqueixa excavasio per lo cos de St. Pere Nolasc en que ha parat que temps no sen parla ya quedat molt sofocat sens declarar res, ques cosa de admirar [...]”¹⁰⁸³ i “[...] Gran chasco haureu tingut en aqueixa capital no havent trobat lo cos de Sant Pere Nolasc després de tantes diligències és d’estranyar avent-se encontrat tots los senyals que lo Pare Pedralvas ynsinuava en sa carta fonament y a de creurer que los frares de sa religió lo traurian de aquell lloc en temps passat però no sé quin fi poden tenir en ocultar-lo ara que sent son fundador disculparia sa devoció la antisipada curiositat de buscar-lo antes del temps que demanava dit Pare Pedralvas havento fet practicant aquelles diligències i precaucions que demanava un cas tant serio com era lo encontrar son sant fundador en fin no es poden saber les idees de aqueixos frares. Tal vegada algun dia se sabran [...]”¹⁰⁸⁴.

Sobre el temps, les cartes de Maria Teresa al seu germà són un constant testimoni de l’estat atmosfèric de la zona de Vallbona.

¹⁰⁷⁹ AR, Carta de l’abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 21-XI-1775.

¹⁰⁸⁰ AR, Carta de l’abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 21-VII-1788.

¹⁰⁸¹ AR, Carta de l’abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 16-IX-1788.

¹⁰⁸² AR, Carta de l’abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 14-XI-1775.

¹⁰⁸³ AR, Carta de l’abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 9-IX-1788.

¹⁰⁸⁴ AR, Carta de l’abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 28-IX-1788.

Per exemple, el 18 de juliol de 1775, es queixa de la calor, tot i que ha refrescat, amb les següents paraules: “[...] *no ducto que la calor destos dias pasats la sentiria molt en aqueixa capital y ya naturalesas que lo sentan més yo tambe so una de aqueixas, que tu y jo mos semblam en algunas cosas; penso que ara nol tindreu tan fort, pues perasi sea molt minorat que lo diumenge a la tarda tinguereu tronada amb molta pluja y continua en plourer casi tota la nit y air dilluns a la matinada, y en estas cercanias penso sera lo mateix perque exprimentam los aires molt frescos y se pase millor, que per nosaltres que avem de pasar tantas oras al cor portant tanta Roba de llana ja pots considerar ques penos [...]*”¹⁰⁸⁵. En canvi, el 6 de novembre, es queixa del mal temps: “[...] *Per asi tenim també lo temps molt emplujat que molt temps a no avem lograt un dia de Sol y estos dies passats també oirem trons però no fou gran cosa [...]*”¹⁰⁸⁶. El dia 14 del mateix mes, explica al seu germà que “[...] *Logram dias lo temps clar y molt apasible, bo pera sembrar que la sahor es abundant gracias a Deu y penso est any es comuna Sa Divina Magestat mos vulla donar bona collia est vinent any que en lo present ya prou treballs y miserias que perasi ya molts pobres [...]*”¹⁰⁸⁷. Finalment, per acabar aquest any, el dia 21, indica que “[...] *Per asi tenim molt fret que destos dias sea jirat una tremuntana forta y freda que nos pot aguantar; pero ja som en temps que nos de admirar [...]*”¹⁰⁸⁸.

Per a l'any 1788, els seus testimonis sobre el temps, són els següents: del 21 de juliol, “[...] *lo ecseiu calor que exprimentam y molts dias a que duran y tenim també molta secada que si lo Sr mos afavoria amb aigua seria bo per les plantes y per les naturalesas si se refrescava lo tems [...]*”¹⁰⁸⁹. En canvi, una setmana més tard, explica que “[...] *y perasi sensa refrescar lo tems; ahir tinguereu tronada y plogue un poc y fou mes per estas cercanias y en algunas parts se diu que caigue pedras y se coneix en los aires que vui son bastant frescos [...]*”¹⁰⁹⁰. El 5 d'agost indica que “[...] *gran calor que exprimenta que per asi lo fa fort y suposo que aquí serà major. També vingueren alguns dies de fresca estas semanas pasadas; pero asi no ploqué sino molt poc y tenim prou secada Deu nos vulla consedir lo benefici de l'aigua si conve [...]*”¹⁰⁹¹.

¹⁰⁸⁵ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 18-VII-1775.

¹⁰⁸⁶ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 6-XI-1775.

¹⁰⁸⁷ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 14-XI-1775.

¹⁰⁸⁸ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 21-XI-1775.

¹⁰⁸⁹ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 21-VII-1788.

¹⁰⁹⁰ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 29-VII-1788.

¹⁰⁹¹ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 5-VIII-1788.

Al dia següent, escriu la carta al seu germà enmig d'una tronada, “[...] esta tarde tenim tronada i molta fosca però fins ara no a plogut que sen necessita [...]” i explica sentir-se espantada per la mateixa “[...] que la tronada me espanta y no escrib en sosiego [...]”¹⁰⁹².

El dia 12, indica que “[...] vui logram un poc de alivio en lo calor que air ploqué un poc y penso que per estas cercanias fou més. Vulla lo Sr. continuarnos est alivio per passar estas festas de la Assumpta y Pe. St. Bernat que com nosaltres les solemnisam en tantes ores de cor seria menos sensible lo treball; Déu nos doni salut y la sua gracia que en aso tot se pase millor [...]”¹⁰⁹³. Per al 18, “[...] en lo monestir també y ha sanitat que no es poca felicitat en lo gran calor que experimentam que com perasi no ha plogut y a molta seca y los arbres són calents Déu nos vulla afavorir en pluja que per tot seria convenient [...]”¹⁰⁹⁴. En canvi, al setembre exposa que “[...] lo calor sea un poc moderat nopstant que no ha plogut que molt sen necessita [...]”¹⁰⁹⁵ i, més tard, “[...] aventse refrescat lo tems que tenim les matinades molt frescas; esta semana passada ploqué que fou de gran profit per la campanya y aquedat lo tems clar també vingueren algunes tronades però no causaren per ací ningun dany gracias a Déu, però se diu que en algunes parts caigueren alguns raios; sa divina Magestat nos vulla guardar de desgràcies i donarnos salut si convé [...]”¹⁰⁹⁶. Però també que “[...] logram al present temps de primavera després de haver plogut la setmana passada bastant pera poder sembrar, també vingueren algunes tronades però sens desgràcia alguna gracias a Déu [...]”¹⁰⁹⁷. I, finalment, “[...] Y per ací comensam a sentir a les matinades fresca després de haver plogut lo dia 23 a la nit en trons forts, però gràcies a Déu no s'experimentà ninguna desgràcia sinó bastanta sahor pera sembrar [...]”¹⁰⁹⁸.

Sobre el monestir, primer indicarem que l'abadessa sempre dóna records de la comunitat i de les familiars al final de les seves cartes: “[...] També les rebreu destas senyoras parentas y conegudas y de ma part les donarà a la marquesa al Francisquet y nebodetas quedant tua Suplico a Déu vos guarde molts anys com desitjo”¹⁰⁹⁹. Al temps, ofereix notícies sobre la seva salut, destacant les malalties: “[...] sols la Sra. Antonia esta sangrada per una fliccio als ulls que tenia la molestava y com ella era

¹⁰⁹² AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 6-VIII-1788.

¹⁰⁹³ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 12-VIII-1788.

¹⁰⁹⁴ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 18-VIII-1788.

¹⁰⁹⁵ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 2-IX-1788.

¹⁰⁹⁶ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 9-IX-1788.

¹⁰⁹⁷ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 22-IX-1788.

¹⁰⁹⁸ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 28-IX-1788.

¹⁰⁹⁹ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 16-IX-1788.

*prou Grosa, penso que li sera convenient y que enaso ho passarà be; les demes ho pasan be y jo continuo a ton servei com sempre [...]*¹¹⁰⁰ o “[...] *La Gaietana tingué una diaria forta i la sangraven esta semana passada per haver-li quedat molt dolor de cap però ja ho pase bé y vos saluda com les demás de ma família [...]*”¹¹⁰¹. Però també fa partícip al seu germà de la bona salut de la comunitat: “[...] *salut; la que també mos continua lo senyor que al present totes les de ma família van al cor gràcies a Déu i en lo monestir també y ha sanitat que no es poca felicitat [...]*”¹¹⁰².

Una anècdota que explica Maria Teresa al seu germà és el cas de la nena Bujons, una nena que viu al monestir fins que la vénen a buscar per ordre del seu pare, enfadat quan li demanen que vesteixi la seva filla millor del que la portava. Aquest cas mostra una abadessa preocupada per la seva comunitat i molt afectuosa amb aquesta nena, doncs la resolució del cas li sap greu.

El primer que fa Maria Teresa és explicar-li el cas al seu germà amb les següents paraules: “[...] *Ja alguns correus ha que me demanaves noticias de la noia Bujons y jo per tenir altres ystorias que escriurer, no ten respongui, ara hofas dient que una noia molt guapeta y viva; que si fos de pares que apresiasen los fills lo faria molt goig pues se mereix tota estimasio; es ja grandeta, la fan anar molt sensilla que porte abit de les dolors, y per gran gala est estiu li han fet unes faldilles de yndiana ordinaria que les senyores que atenan cuidaren de comprarlesi asi però com la noia es tan donoseta totli esta bé y apart millor que les demes que porten altres atavios. Totes la estimam però sos pares ne posen poc cuidado; que mai escriuen per saber de sa salut son molt desapegats de sa filla; jo me alegrare que les tues tingan bon asert en tot y que pugau donar-los estat molt a gust seu y vostre [...]*”¹¹⁰³. Posteriorment, li explica com vénen a emportar-se-la: “[...] *Mudant de especia te participo com lo dia 18 del que corra comparegueren aquí un tal Garriga arriero y un estudiant jovenet quem digué era mestre dels nois de casa Bujons est me entrega una carta de don Manuel Bujons en la qual me escriu que los envia pera portarsen la sua noia com així fou que selan portaren a Vic segons me digué dit estudiant, considera tu la pobre noia, ja grandeta, que té de nou a deu anys que ben acompanyada sen ana sens portantli ni un selló ni altra cosa sino sobre la carga del arriero, sens criada ni altre acompanyament que lo tal Garriga que fou qui la porta així y lo estudiant; te aseguro feu compasió a totes estes senyores*

¹¹⁰⁰ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 18-VII-1775.

¹¹⁰¹ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 28-IX-1788.

¹¹⁰² AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 18-VIII-1788.

¹¹⁰³ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 2-IX-1788.

ya la mateixa gent de est poble. Lo motiu de enviarla a buscar me digueren es perquè les senyores de Castellví los escrigueren que volian que vestisen a la noia en tota decència y quant no li enviassen la roba correponent per son vestit que la enviassen a buscar, així ho an fet. La noia és molt guapeta y estava así molt contenta. Déu la fase bona, apart que anat en poca estrella [...]”¹¹⁰⁴. I, finalment, exposa on va a parar aquesta nena després que la treguin de Vallbona: “[...] la noia de Bujons lan portada al convent de la ensenyança de Solsona així ho saberem air per indirecta Déu la fase més afortunada ques una galan noia mereixedora de estimació [...]”¹¹⁰⁵.

Però a més del cas Bujons, les cartes de l’abadessa, permeten conèixer altres problemes que sorgiren al llarg del seu abadiat. En primer lloc, la qüestió de posar un vicari perpetu a Llorenç, de la que Maria Teresa diu: “[...] Ara també me trobo de resultas de la visita que feu lo senyor arcabisbe en est poble, aver disposat fer nova yglesia parroquial y posar un vicari en lo poble de Llorens y que aso sia acostas del monestir, perquè poseheix les primícies de dit poble y de Vallbona. Te asseguro que entre unas cosas y altres me te en confusió sens venir persona que puga confiar cosa de tan pes y gravosas al monestir [...]”¹¹⁰⁶.

Dels temes relacionats amb el monestir, el més important al que fa referència l’abadessa en les seves cartes al seu germà, és el problema sorgit entre Vallbona i Santes Creus, conflicte que arriba a l’abat general de Cister. D’aquest plet en donarem notícies més detallades posteriorment, ja que ara només analitzem les cartes de l’abadessa.

Al juliol de 1788, l’abadessa exposa que: “[...] En lo nostre asunto no tenim novetat; lo gran senyor Abat es al capítol de Ternes; se per alguns individus de sa comunitat que an sentit molt esta desatenció y tot son cartes perquè jo ysca per la composicio però jo me mantinc tiesa dient que no li e donat ningun motiu que ell fara lo que voldrà. Lo mal es que en les comunitats sempre nia que son flagues y poc constants en les resolucions en fin la major part les tinc a mon favor [...] Déu me doni asert en tot que lo estar en est racó de mon tan faltades de persones es nostra major desgràcia en tots asuntos. Tu com a tan interessat en mon honor procura persuadirlo quens afavoresca en quant puga dit doctor Caresmar, que ningú com dit senyor coneix qui son en aquell monestir de Santes Creus i qui som nosaltres”¹¹⁰⁷.

¹¹⁰⁴ AR, Carta de l’abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 22-IX-1788.

¹¹⁰⁵ AR, Carta de l’abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 28-IX-1788.

¹¹⁰⁶ AR, Carta de l’abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 29-VII-1788.

¹¹⁰⁷ AR, Carta de l’abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 21-VII-1788.

El doctor Caresmar que se cita a la carta és Jaume Caresmar i Alemany (1717-1791) era fill d'una família menestral benestant. Es doctorà en teologia i filosofia en el col·legi dels jesuïtes de Cordelles. Ingressà a Bellpuig de les Avellanes al 1742; professà el 1743 i en fou abat els triennis de 1754-1757 i 1766-1769. En el seu primer abadiat, aconseguí recuperar alguns drets perduts del monestir mentre que en el segon, nomenà secretari a Jaume Pasqual. Durant 20 anys va arreglar l'arxiu de la Mitra i Capítol; va escriure diverses obres històriques i va investigar en molts arxius públics i privats, com el de Vallbona, gràcies al que va entrar en contacte amb la comunitat. També fou membre de diverses acadèmies i institucions públiques i la seva investigació va adquirir un gran prestigi internacional tot i que al nostre país, fou escassament coneguda. Morí a Barcelona d'una feridura plena, fou traslladat al monestir i l'abat Pasqual oficià els funerals. L'enterraren a la capella de la Concepció, sota una pedra sepulcral que pagà Jaume Pasqual¹¹⁰⁸. Interessat per temes històrics i econòmics, Caresmar és l'autor del *Discurso sobre la agricultura, comercio e industria* i a més, fou col·laborador de Capmany. La seva fama d'erudit fou molt destacada igual que la seva tasca arxivística i historiogràfica. Ha deixat una gran, extensa i variada producció escrita, la majoria inèdita, basada en un destacat esperit crític i científic i inexorable rigor metodològic. Va llegar sobretot esborranys perquè volia fer obres de massa envergadura, era massa impacient i no aprofundia prou en els seus escrits i segurament perquè per ell era més important la tasca d'arxiu i de recuperació i transcripció de textos antics que no pas la correcta redacció i publicació posterior de les seves obres. Caresmar fou una figura cabdal de la historiografia catalana del segle XVIII i de tota l'època moderna. La seva tasca historiogràfica la continuaren els seus deixebles, Josep Martí i Jaume Pasqual, pel que el monestir de Bellpuig de les Avellanes serà recordat per aquesta escola històrica, un precursor de la qual fou Daniel Finestres¹¹⁰⁹.

¹¹⁰⁸ MIRÓ BALDRICH, RAMON, "Bellpuig de les Avellanes (segona meitat del segle XVII fins a inicis del XIX)", *Urtx. Revista Cultural de l'Urgell*, 18 (2005), pàgines 184-185 i 190-191. SIMÓN I TARRÉS, ANTONI (dir.), *Diccionari d'historiografia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2003, pàgines 297-298.

¹¹⁰⁹ GARÍ, MARINA; MASDÉU, RAIMON i URBINA, MANUELA, "Jaume Caresmar. L'home i la seva obra", *Manuscrits. Revista d'història moderna*, 10 (1992), pàgines 331-371. MARTÍNEZ SHAW, CARLOS, "La Cataluña del siglo XVIII bajo el signo de la expansión", FERNÁNDEZ, ROBERTO (ed.), *España en el siglo XVIII. Homenaje a Pierre Vilar*, Barcelona, Crítica, 1985, pàgina 118. SIMON TARRÉS, ANTONI (dir.), *Diccionari d'historiografia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2003, pàgines 297-298.

El conflicte el podem seguir gràcies a les cartes de l'abadessa, que es queixa dels problemes que té per fer sentir la seva veu des de Vallbona: “[...] per tot yaia treballs, *Deu nos doni paciència pera sufrirlos te aseguro germanet que lo Sr. me nenvia de moltes maneres, ja saps tu lo que nos esta passant amb lo abat que encara que es la risa de tothom que sap lo assumto, a mi me costa molts moinos y com estic tan sola en aquest racó de mon me es molt sensible lo no tenir a la ocasió qui em doni consell quant lo tinc de menester, si jo podia a boca consultar les coses en lo doctor Caresmar prou penso y tinc per cert que de tot això aixiria airosa però y a tans punts que tocar que no es poden explicar tant vivament en cartes y majorment en la mia edat procuraré ferten patens alguns per que quedi algun poc ynformat; y donali mil gracias de part mia del molt que nos afavoreix y tambe teles dono jo a tu de que cohoperis per lo honor de ta germaneta; y en cas que resolga pasar a França te apresiaría molt que li oferises lo que necesite que jo luego que puga lograr occasio segura t’o correspondre sens falta arriscant-me lo que sia, es precís gastar quan convé y noia raho que ho agi de anticipar qui nos serveix ab tanta galanteria y bona llei [...]*”¹¹¹⁰.

El germà fa d'intermediari entre l'abadessa i Caresmar, per això, Maria Teresa li escriu així: “[...] *te repetesc moltes gracias del que me afavoreixas en nostre assumto y en lo que convinga per lo viatge de Doctor Caresmar que jo entro fiadora en tot y dirbus si podrias saber quant, poc mes omenos sera necessari perquè puga jo prevenirme y enviara quant antes; tu donali les gracias de mia part del molt que me afavoreix que jo posada en aquest racó de món, no puc confiar ni fiarme de ningú y sols de dit senyor puc esperar consol en aquest assumto. Per ara no tenim novedat, sols que aquell sr. Abat diu que jo li escriga demanantli que continue en la comisió que te delegada, que sols jo lo instas tot quedaria allanat però jo nou vull fer, sino que fase lo que vulla, pues no ha donat lo monestir motiu per aquelles amenasas y despresios. Tu procura instar al Dr. Caresmar perquè pase a França, que informi al General de tot lo que li avem escrit, perquè cartes són cartes y no dubto jo que lo abat també li hauran escrit y sempre serà el més ates y cregut que jo; menos que persona de caracter lo informi de qui son en aquell monestir y qui son nosaltres [...]*”¹¹¹¹.

L'abadessa fia a Caresmar la suma de 370 lliures, que mitjançant intermediari, fa arribar al seu germà: “[...] *en esta te participo com tinc ja entregada la partida de 370 lliures porque te la posen en ta ma, la entregui al notari de est monestir ques un tal*

¹¹¹⁰ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 29-VII-1788.

¹¹¹¹ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 5-VIII-1788.

*Gaspa Cases ome de tota confiança que anys a asta en est monestir; me promete que les faria posar en ta mà amb seguretat com també un plec enque anaven cartes per lo Dr. Caresmar [...] sent així podrà dit senyor disposar sa marcha com y quant sia servit y Deu lo guarde de tota desgràcia com li suplicam no deixam de compendrer la gran finesa de dit senyor que no lai podem mai pagar que ningú podiam encontrar per una diligència de tan pes per executar-la amb asert ja per ser un ome intel·ligent com per moltes altres circumstàncies que demana lo asunto fesli present ma gratitud [...]*¹¹¹².

El 12 d'agost, l'abadessa es queixa que el seu germà no li avanci la quantitat de diners necessàries per a què Caresmar pugui marxar a França a defensar Vallbona davant de l'abat general del Cister en aquest plet contra Santes Creus. De totes maneres, afirma ja tenir la quantitat a punt i que només li manca trobar el conducte per a portar-li a l'erudit.

El dia 18 del mateix mes, l'abadessa li demana al seu germà que li lliuri la quantitat que Caresmar necessita, al mercader Francesc Gomis indicant que “[...] tot això to estimaré molt perquè me aparseria cosa molt estraña que jo me valgués de altre per estas diligències que sols te poden costar un poc de treball que jo lo pendria per tu de bona gana sols per poder-te servir; a tu te apar molt fàcil de fer un propi per remetre los diners; però per ací ya poca seguretat en los camins que diuen ya alguns lladres y un home sol va molt exposat. Yaso me fa reparar y veurer sis trobara altre conducte més segur. Prou sento que se retarda la diligència però Deu me a posat en aquest racó de mon que tot me costa gran diligència y quimeras en tots asuntos alabat sia de tot pues en los diners a la ma no puc encontrar lo que me conve [...]¹¹¹³.

El 22 d'agost, l'abadessa li explica que ja ha lliurat a Gaspar Cases, el notari del monestir, la quantitat de 370 lliures, tot esperant que el germà les rebí i les doni a Caresmar, perquè així pugui començar el seu viatge. Finalment, el 2 de setembre, l'abadessa escriu que Caresmar ja ha rebut els diners però no sap si ja ha marxat o no. Igualment, en la carta d'una setmana després: “[...] est correu rebí una carta del Dr. Caresmar que era molt atrasada jo no li escric perquè suposo que ja serà fora de aqueixa capital lo senyor lo guarde de tota desgràcia donantli un camí feliç y ques retorni bo y ben despatxat de nostres justes pretensions [...] Encas de no ser fora lo Dr. Caresmar li donaràs mil memorias ho avisaras de sa partida [...]¹¹¹⁴.

¹¹¹² AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 6-VIII-1788.

¹¹¹³ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 18-VIII-1788.

¹¹¹⁴ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 9-IX-1788.

Finalment, el dia 16 té notícies de Caresmar, que ja ha sortit de Barcelona en direcció cap a França i que en aquest moment, es troba a Girona: “[...] *Est correu tinc carta del Dr. Caresmar que escriu des de Girona del dia 10 diu que arribà mullat lo que sento, y que havent registrat sos papers troba que se avia deixat en son escriptori la mia carta que escrivia jo al Iltre. General del Cister, considera tu quin chasco; es precís tornar-li a remetre la carta per dit senyor la que me diu te la envii a tu perquè luego de rebuda la fases tirar al correu, te aseguro que he sentit i sento molt aquest oblit que no deixa de ser gran transtorn y averse de entretenir més per lo camí en major tardança per lo negoci i gastos majors. Déu me doni paciència y lo guarde de mal que no deixo de tenirme molt cuidado y lo tindre tot lo temps de sa ausència vulla lo Sr. que vinga bo y ben despatxat, que prou diligències i quimeres me costa [...]*”¹¹¹⁵.

Les dues darreres mencions a Caresmar, daten del 22 i del 28 de setembre respectivament i en elles indica: “[...] *Te apresio molt la diligència de conduir tu mateix la carta al correu del Dr. Caresmar y Déu vulla dirigirotot ab asert a sa major glòria que te asseguro me te en gran cuidado que estas passadas pluges y humitats no sabem ha hont lo auran encontrat. Sa Divina Magestat lo guarde de tota desgràcia y mal encontre com li suplicam, que com es un viatge llarc es mes de temer, digasme si o saps si sen porta algú de sa confiança en sa companyia que si anave en alguna company seria millor, per lo que pot succeir [...]*”¹¹¹⁶ i “[...] *de Caresmar non tenim ninguna notícia quen tinc molt cuidado Déu lo guarde de mal [...]*”¹¹¹⁷. En aquestes cartes, l’abadessa no dóna gaires detalls del plet, però sí de les diligències que segueix per a fer-hi front, com el fet de demanar ajuda a un gran erudit.

L’abadessa Maria Teresa de Riquer rep una pensió anual vitalícia per part del seu germà, tal com consta en tres cartes que s’han conservat en el seu lligall, escrites al senyor que fa la transacció entre ambdós germans. El 12 de març de 1788, l’abadessa agraeix al seu corresponsal, sense indicar-ne cap dada personal, el lliurament de les 100 lliures per la seva renda: “*Molt senyor meu. Rebo en lo major apresio la carta de vos en est present correu y no puc deixar de celebrar molt que vui se encontre algunt tan millorat de la sua yndispocisio qual me participa lo pare Fermin Fullola al retorn de aqueixa ciutat; cumplint en las Recomendacions li feu VM, aixi en entregarme la 100 lliures per la mia Renda com en afavorir me en la visita de part de VM que VM molt*

¹¹¹⁵ AR, Carta de l’abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 16-IX-1788.

¹¹¹⁶ AR, Carta de l’abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 22-IX-1788.

¹¹¹⁷ AR, Carta de l’abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 28-IX-1788.

*apresiar y selebraria que en alguna ocasio la pogues jo lograr en persona de VM y tenir lo gust de coneixerlo. En punt del que VM me insinua sobre los arrendament del meu germa; apresio molt la sua atenció y bona memòria; pero lo sucgecte que en aquella ocasio me empeña, maimes mea parlat de tal asunto, aventli jo dit que lo germa no volia fer los arrendaments en los mateixos pactes y condicions que lo tenia lo actual arrendador; del que jo ymperesc que se aura retractat de sa pretensio, y axi pot VM per son negoci com millor li aparega, que jo en tal ome noi tinc ningun empeño ni particularitat. Estam en temps molt ocupat en estas dos ultimas semanas de quaresma qual mea provar molt be gracias al senyor, sense averme valgut del yndult de menjar carn, ni del de ma edat per deixar de dejunar tots los dias, me conservo bona y amb anelo de cervir a VM en quant seli oferesca manarme [...]*¹¹¹⁸.

El 24 de gener de 1791, l'abadessa envia una carta al doctor Salvador Bosch¹¹¹⁹ amb la mateixa intenció que la precedent: *“Molt senyor meu, molt puntual i segur fou lo Pare Síndic de Santes Creus en posar en ma mà les 200 lliures que VM li entrega per ma renda [...] vui que he rebut la sua persuadida de que lo germà hauria escrit a VM que tenia en son poder lo recibo de ma renda per lo any 1791 [...] Jo apresio molt son bon cuidado y afecte en servirme puntual del que li dono les gràcies i desitjo poderli correspondrer en lo que valga ma inutilitat. Celebraré molt que VM se construe bo, fortuna que me consedeix lo senyor per lo que sia de son agrado manarme, però tinc estas senyores de ma família en poca salut que est hivern sempre ne tinc unas o altres al llit. A dona Gaietana lan sangrada dos vegadas ara ho pase millor. Apresia ses memòries com dona Manuela Gallart la enorabona de la boda de son germà, corresponen VM sa finesa en tota expressió [...] entre tan mane VM en lo que jo puga correspondreli y servir que sens compliment pot [...]*¹¹²⁰.

Al mes de febrer d'aquell mateix any, el marquès de Benavent, germà de l'abadessa, escriu al mateix doctor Bosch, prevere. Amb aquesta carta li agraeix el lliurament de les 100 lliures de la pensió anual vitalícia de l'abadessa, del qual la mateixa Maria Teresa l'ha informat prèviament tot agraint-li dit lliurament¹¹²¹.

¹¹¹⁸ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al “molt senyor meu”, del dia 12-III-1788.

¹¹¹⁹ El doctor Salvador Bosch era racioner de la seu de Lleida i procurador dels béns del marquès de Benavent, és a dir, del germà de l'abadessa de Riquer, Felip Marià. RIQUER, MARTÍ DE, *Quinze generacions d'una família catalana*, Barcelona, Quaderns Crema, 1998, pàgina 712.

¹¹²⁰ AR, Carta de l'abadessa de Riquer al doctor Salvador Bosch del dia 24-I-1791.

¹¹²¹ AR, Carta del marquès de Benavent al doctor Salvador Bosch del dia 2-II-1791.

2.8.8. El culte de les “40 hores”

El culte de “les 40 hores” es celebra els tres darrers dies de Carnaval, exposant a qualsevol església el Santíssim Sagrament perquè la gent el veneri en aquells dies de festa i disbauxa, amb respecte i veneració i en record de les quaranta hores en què el cos de Jesús estigué al sepulcre després de la seva mort i dels 40 dies que Jesús estigué al desert. L’explicació d’aquest culte és el motiu de la carta següent dirigida per l’abat de Poblet Agustí Vázquez Varela a Antoni Folch el 7 de gener de 1790 en relació a la promoció d’aquest culte en el monestir de Vallbona: “[...] *Desembarazado algun poco de las faenas que sucesivamente ocurren en este Real Monasterio y de otros asuntos que de justicia piden la mayor atención, habiendo reflexionado el contenido de la apreciable carta que V. Rma. tubo abien dirigirme con fecha de 20 de diciembre proximo pasado debo decir en su respuesta que la exposicion del Santisimo en las funciones que llaman de cuarenta horas, fue instituida en el siglo 16 en las ciudades de Milan y Roma*¹¹²², en memoria y reverencia de las cuarenta horas que perseveró en el sepulcro el Cuerpo Santisimo de Ntro. Redemptor, y de los cuarenta dias de ayuno y oracion que tubo en el Desierto; cuia piadosa institucion aprobaron los Sumos Pontifices Pio IV y Clemente VIII mandando establecerla en todas las iglesias de Roma [...] concediendo indulgencia plenaria a los fieles que visitasen las iglesias donde se hallase expuesto su Magestad. Con este motivo, e hiciesen oracion en ellas alomenos por espacio de una hora; cuia indulgencia confirmó su sucesor el Pontifice Paulo V, dejando al arbitrio y devocion de cada uno la perseverancia en la oracion. Posteriormente se ha provomido y dilatado este piadoso culto por otras regiones y provincias dela christiandad, y afines del siglo pasado, a solicitud del arzobispo de Toledo, se ha establecido en las iglesias parroquiales, y comunidades de Madrid [...] este piadoso culto y oración que llaman de quarenta horas, por las parroquias y comunidades religiosas en los tres ultimos dias de Carnabal, para excitar los fieles a la piedad humillación y compunción delante la Magestad divina; aplacar la justa indignación que justamente motivan sus pecados en aquellos dias, e impedir, evitar y precaber los abominables desordenes, livertades y excesos aque suelen entregarse los seculares. Por lo que respecta a las comunidades de monges y monjas cistercienses

¹¹²² Segons Girbal, la funció de les quaranta hores s’instituí a Milà el 1556, s’autoritzà la seva celebració a Roma quatre anys més tard, s’establí per a totes les esglésies romanes el 1592 i s’introduí a Espanya el 1727, tot i que en algunes esglésies espanyoles, com la de Girona, s’establí molt abans (l’autor indica que a Girona es fundà aquest ofici el 1586). GIRBAL, ENRIQUE CLAUDIO, “Noticias acerca la solemne funcion de las Cuarenta Horas”, *Revista de Gerona (Literatura-Ciencias-Artes), Órgano de la Asociacion Literaria y de la Sociedad Económica de Amigos del País*, volum IV (1880), pàgines 96-100.

establecidas en desiertos, o en cortas poblaciones no se halla introducida esta practica, ni hay ley, precepto, o estatuto, ni constitución Pontificia que les imponga semejante obligación, ni me persuade que la tenga esa Santa Comunidad para celebrar funcion de cuarenta horas en su iglesia en dichos tres dias, ano haber alguna piadosa fundación que le haya impuesto esta carga. Pero por lo mismo será muy laudable el buen celo, fervor, y devoción de esas señoras en promover el culto y reverencia de tan santas y piadosas memorias, excitan los fieles ala verdadera contrición y compuncion de corazón en presencia de la divina Magestad y facilitar el logro delos santos fines de su institución ya expresados. No he visto la concesion, o indulto de Clemente XIII, para promover y dilatar este culto alas iglesias de toda la Christiandad, especialmente de los regulares, aquienes estaba prohibido por anteriores decretos de la Congregacion de Interpretes del Concilio Tridentino, y tambien dela de Sagrados Ritos, por punto general el exponer en sus Iglesias el Sacramento dela Eucharistia sin causa, o motivo grave y licencia del Obispo Diocesano; cuia prohibición habra cesado en parte o en el todo por el mencionado indulto [...] o concesión [...] puramente graciosa, y voluntaria, sin incluir precepto, o mandato que induzca obligacion a usar de ella; no hay necesidad de privilegio, ni esencion para lo que pende unicamente dela devoción, piedad o voluntad de cada uno. Mas en el caso de practicar la exposicion de su Magestad como queda insignuado, es preciso tener presentes las instrucciones y prevenciones publicadas [...] del Papa Clemente XII que deben observar las iglesias, en el modo de celebrar dicha oración [...]”¹¹²³.

Malgrat no ser un culte pròpiament de l'orde cistercenc, Maria Teresa de Riquer demana permís a l'arquebisbe de Tarragona per a instituir-lo a l'església del monestir amb una carta del 10 de gener de 1791: “[...] con el mayor respeto expone a VS Ilma. que la costumbre de exponer Nuestro Sr. Sacramentado en nuestro templo en los tres dias de carnaval durante la missa mayor y en el ultimo tambien mientras visperas le exsito el designio de establecer en esta comunidad la piadosa funcion de las quarenta oras en los mismos dias anticipando y prolongando dicha exposicion; para que con este obsequio quedase el Señor algun tiempo desagraciado de los muchos insultos y disoluciones, que en tal tiempo se cometen en el siglo. Dudosa si Nuestra orden tenia privilegio que la eximiera de la presisa obligasion que tienen todos de acudir a los

¹¹²³ AMV, 6.1/15: 1790, gener, 7. Poblet. Agustí Vázquez de Varela, abat del monestir de Poblet, comunica al P. Antoni Folch, l'origen del culte de les funcions anomenades “les 40 hores”, on s'especifica que no és una tradició pròpia del Cister.

Señores Ordinarios para acerlo legitimamente, no aviendo allado privilegio que nos eximiera se sugeto gustosa a solicitar la Aprobacion de VS. Ilma [...] Vio con un gozo particular unas atmirables resultas en la suspencion de Bailes y otras diversiones peligrosas en el lugar, y en la concurrencia a obsequiar a su Magestad con muestras de concuncion y fervor. Estos felizes effectos produgeron nuevos deseos de que se continuase esta tan piadosa funcion, y para haserlo legitimamente suplica a VS Ilma. se sirva prorrogar para el tiempo de su beneplacito la licencia que vino limitada el anyo pasado, la que de este favor que de resultar utilidad a los fieles, onor y gloria a Dios. Asi lo espera del zelo de VS Ilma. [...]”¹¹²⁴.

L’abadessa aconseguix el seu objectiu en rebre la carta de l’arquebisbe datada del 29 de gener d’aquell any, autoritzant-la a exposa el Santíssim en el culte de les 40 hores per una major devoció a Déu: “[...] Deseando por nuestra parte cooperar al cumplimiento de los piadosos y religiosos deseos que se nos manifiestan en la antecedente suplica con unos fines y motivos propios de la mas fervorosa piedad y dignos de nuestra santa Religion: Concedemos el permiso y facultad que se nos pide, paraque durante nuestro beneplacito, se pueda exponer el Santísimo en la expresada Iglesia en el triduo llamado vulgarmente del Carnaval con propria funcion de 40 horas, como se ha practicado ya en el año proximo pasado, con tal que no se exponga, ni quede expuesto en Venerable Sacramento en la noche, sino durante el dia en cada uno del triduo, y con la prevencion de que ardan siempre delante del Santísimo expuesto el numero de velas prescrito en el Ritual; se observe el mas profundo silencio y debida reverencia de los concurrentes; se procure que esten de vela continuamente alguno o algunos eclesiasticos en quanto se pueda, y en su defecto quando fuese indispensable algunas personas de notoria probidad, devocion, y exemplo; y finalmente en todo se proceda con la gravedad, modestia, y reverencia tan debida a nuestro Señor sacramentado; como lo esperamos sin duda ni temor de lo contrario, de la notoria y exemplar devocion de tan Ilustre Monasterio [...]”¹¹²⁵.

¹¹²⁴ AMV, 6.2/50: 1791, gener, 10. Vallbona. Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, demana a Francesc Armanyà i Font, arquebisbe de Tarragona, que a Vallbona es pugui celebrar l’ofici anomenat de “les 40 hores”.

¹¹²⁵ AMV, 6.2/51: 1791, gener, 29. Tarragona. Francesc Armanyà i Font, arquebisbe de Tarragona, dóna llicència a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, per a que es pugui celebrar al monestir l’ofici anomenat de “les 40 hores”.

2.8.9. Plets

Al llarg del seu abadiat, Maria Teresa de Riquer s'enfrontà a diversos que l'oposaren als seus súbdits, als confessors de l'orde, a l'arquebisbe de Tarragona, a l'abat de Santes Creus i a altres personalitats del moment, com el duc de Cessa. Amb la finalitat de donar a conèixer aquests plets, els comentarem seguint un estricte ordre cronològic, tal com hem fet fins ara, gràcies al que podrem veure l'evolució d'aquesta faceta de l'abadessa.

Un primer problema al que hagué de fer front Maria Teresa estigué relacionat amb el res a Santa Gertrudis¹¹²⁶ i a Sant Francesc Xavier¹¹²⁷. La mateixa abadessa ens deixa la crònica d'aquest problema, del qual no en coneixem l'origen, i que fou solucionat el 12 de setembre de 1774: *“En lo any 1758 se posa dificultat gran pera resar de santa Gertrudis [...] com també de sant Francesc Xavier, com se havia estilar resarne de temps immemorial. Los pares confessors de l'orde foren de parer ques deixas totalment lo reso de sant Francesc Xavier i que de santa Gertrudis sen resas de 12 llisons i una missa, com se fa en lo monestir de Santes Creus. Així se practicà en dit any 1759-60, amb gran disgust de tota esta comunitat, perquè no podiam creure que les senyores passades se haguessen posat estos resos sens les degudes aprovacions del superior [...] jo dona Maria Teresa de Riquer [...] recorreguí al [...] general de Cister perquè nos consedís la continuació destes dos resos i sens la menor dificultat lo consedir com se trobara en sa carta de 18 de febrer de 1771 [...] Haventme informada sobre los resos de alguns sants que resam en este reial monestir de Vallbona y no consta quan ni com se posan estos resos, he procurat prevenirme per si se posava altra dificultat en lo esdevenidor [...] i trobantse ací lo rt. pare mestre don Joan Sadá monge bernardo del monestir de Piedra i confessor de les senyores cistercienses del Monasteri de Tamarit sucjecte de moltas prendas y virtud docte y ben imposat en les coses de la religió lie consultat est assumpto, y me ha dit que podiam continuar sens dificultat ninguna tots los resos del sans que acostumaven resar, perquè en haver 40 anys continuos que sen resave bastaria pera continuar nostra consuetut sens ningun escrupol [...]”*¹¹²⁸.

¹¹²⁶ La biografia d'aquesta santa ja l'hem presentat en la nostra anàlisi del retaule major.

¹¹²⁷ Sant Francesc Xavier (1506-1552) va estudiar a París i, el 1534, va formar part del primer grup de jesuïtes. A partir de 1542, va actuar com a llegat papal i encarregat del rei de Portugal. Fou missioner a l'Índia i a Japó i, el 1552, Ignasi de Loiola el nomenà superior de la nova província jesuítica de l'Índia. Va morir en un infructuós intent d'arribar a la Xina. BRODRICK, JAMES, *San Francisco Javier (1506-1522)*, Madrid, Espasa-Calpe, 1960. DIVERSOS AUTORS, *Diccionario enciclopédico de los santos. Biografías y conceptos básicos del culto*, Barcelona, Herder, 2006, volum 1, pàgines 590-591.

¹¹²⁸ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 51-51 darrera.

Gràcies a la descripció d'una sèrie de documents que es conservaven a l'arxiu segons l'*Índex Nou*, es pot conèixer l'evolució d'un plet que va enfrontar el senyor de Gallart i altres amb el monestir de Vallbona sobre el domini directe de la Quadra de la Tallada. El senyor de Gallart, Bonaventura de Gallart i de Carmona, és germà de les monges de Vallbona, Maria Manuela i Maria Gertrudis de Gallart i de Carmona.

El plet de la Tallada va arribar a la Reial Audiència, que sentència a favor del monestir, la primera vegada el 5 de juliol de 1773 i la segona el 27 d'octubre de 1775. Aquests veredictes foren publicats per Joaquim Tos¹¹²⁹ i en ambdós, la reial sala declarà que el domini directe era del monestir, pel que els possessors de la Tallada havien de capbrevar dites terres en favor de Vallbona¹¹³⁰. Posteriorment, es tornà a produir una sentència favorable a Vallbona que confirma les anteriors¹¹³¹.

El 1787, es reobre la causa per unes disputes que sorgiren pel cobrament de censos entre d'altres temes, com aquest de la Tallada. Per representar el monestir en aquesta causa oberta, fou escollit com a procurador Fermí Fullola¹¹³², l'assessor econòmic del monestir. La seva elecció com a procurador del monestir data del 30 d'agost d'aquell any, quan la comunitat escull a Fullola i a Anton Folch per passar comptes als possessors dels termes del Mas de la Tallada, "*junt amb la molt iltre. Sra. dona Teresa de Riquer abadessa, la sra. priora dona Manuela Carmona, sra. subpriora dona Agnès Rocabruna i sres. bosseres [...]*"¹¹³³. A Fullola se li atorguen plens poders per poder desenvolupar la seva tasca d'acord amb la concòrdia establerta en la causa de la Tallada: "*El 23 de novembre de 1787 convocada la santa comunitat d'orde de la molt iltre. sra. dona Maria Teresa de Riquer i de Sabater abadessa en lo parlador de sa abadia proposa a la santa comunitat, que en atenció que dita comunitat consedí o otorga poder al Reverend pare don Fermí Fullola, monjo del Real Monestir de Santes Creus, per concordar amb los drets particulars del poble de la Fuliola possessors de les terres del mas de la Tallada dits en lo terme d'Agramunt i amb don Ventura Gallart sobre certes pretensions resultades de la causa vertida entre dit monestir i dit don Ventura Gallart quals poders se otorgaren amb certes limitacions i consideren que per dit efecte de*

¹¹²⁹ A l'AHPB, consta un Joaquim Tos i Brossa i de Masdovelles, que fou notari barceloní entre 1766 i 1801. MADURELL MARIMON, JOSEP MARIA, *Archivo general de Protocolos de Barcelona. Sección Histórica. Índice cronológico alfabético, III*, Barcelona, Marina, 1959, pàgines 266-269.

¹¹³⁰ AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 202-203.

¹¹³¹ AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 203.

¹¹³² Recordem que Fermí Fullola representà el monestir en diversos plets, com el de la Tallada, el del Riu Corb, el del vicari de Llorenç o el del cobrament d'uns censos de Sarral entre d'altres, com analitzarem al llarg d'aquest treball.

¹¹³³ AMV, *Op. cit.*, pàgina 119 darrera.

*concordar i absoldre aquells de algunes obligacions es precís lo tenir poders absoluts si y de la manera que a dit procurador li sia ben vist, ha convingut la santa comunitat a otorgar-li lo ple poder per dita concòrdia sens limitació alguna i que tindrà dita Il·lustre senyora abadessa i santa comunitat per ferm i agradable tot lo que dit reverend pare don Fermí Fullola son procurador acordarà i farà sobre los punts dependents de dita granja de la Tallada [...]*¹¹³⁴.

El 30 de novembre de 1787, el senyor de Gallart fa un acte de renúncia a favor de l'abadessa del monestir de diferents peces de terra situades a la Quadra de la Tallada, terme d'Agramunt, i d'un mig delme que percebia en aquell indret¹¹³⁵. El 16 de gener de 1788, el procurador del monestir pren possessió de mans del notari de Tàrrega Gaspar Cases d'aquesta terra que Gallart ha renunciat en favor de l'abadessa¹¹³⁶. Aquell mateix dia es fa una concòrdia entre el monestir i els possessors de la Tallada sobre els censos i delmes rebuts de mans de Gallart¹¹³⁷. Els següents dies, el monestir fa diversos establiments a la Tallada a favor del doctor Ramon Balcells¹¹³⁸ i a favor del notari de Tàrrega Josep Fontanet¹¹³⁹. Aquell mateix any es fa un capbreu a la Tallada, conservat en poder del notari targarí Gaspar Cases¹¹⁴⁰. Per finalitzar amb el plet, el germà de Gallart, Francesc de Gallart, reafirma la renúncia i donació que Bonaventura de Gallart feu, com a successor de Borràs, en favor del monestir per ell i els seus successors¹¹⁴¹. Aquest darrer document confirma la relació existent entre una carta destinada a la bossera Agnès de Cortit al 1748 i l'evolució del plet, ja que confirma que Gallart era l'hereu de Carmona i de Borràs, esmentats a la carta¹¹⁴².

El 1772 es reinicia el plet de les herbes. L'abadessa de Riquer ha de fer front a noves exigències per part del monestir de Poblet que, com a senyor jurisdiccional de Montblanquet, es queixa de noves penyores al ramat d'un dels seus súbdits a Montesquiú.

¹¹³⁴ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 119 darrera i 120.

¹¹³⁵ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 204 i AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 203.

¹¹³⁶ AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 203.

¹¹³⁷ *Ídem.* i AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 204.

¹¹³⁸ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 203.

¹¹³⁹ AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 204.

¹¹⁴⁰ *Ídem.*

¹¹⁴¹ *Ídem.*

¹¹⁴² Aquest document està mal inventariat ja que no pertany a l'abadiat d'Agnès de Cortit si no al de Caterina de Borràs, durant el qual Agnès de Cortit fou bossera. Tot i això, no existeix un epígraf amb documents de l'abadiat de Caterina de Borràs. AMV, 6.0/16: 1748, octubre, 10 – 1767, novembre, 8. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Agnès de Cortit i de Colomina, amb un total de set lletres.

Per tant, tot i que semblava que a l'anterior abadiat s'havia resolt el conflicte entre Montesquiú i Montblanquet, les penyores i els enfrontaments continuen.

Les cartes de queixa de Poblet a l'abadessa, per la penyora del ramat del seu súbdit Damià Vallverdú per part de veïns de Vallbona sense actuació de la justícia, són dues.

La primera en el temps porta el títol de "*Memorial a la abadessa de Vallbona porque fassse subsistir la concordia de 1766 sobre lo capitol de ser capturat lo bestiar per la justicia, y no per los particulars de aquell poble. 1772. Cal. 18 núm. 22. Presentose a 8 de marzo de 1772*"¹¹⁴³. En ella, s'exposa el nou penyorament patit per Damià Vallverdú per part de particulars de Vallbona, tot i que el ramat de Vallverdú es trobava pasturant en l'espai reservat per aquest ús a Montblanquet: "[...] *Damian Vallverdu vecino labrador del lugar de Montblanquet jurisdiccion del real Monasterio de Poblet con el devido rendimiento a VS expone: que el 29 del mes ultimo haviendose su pastor con el ganado que apacentaba en la parte nombrada Partida Bella del termino de Montesquiú de la jurisdiccion de VS adelantado algunos passos fuera los limites de dicha partida Ambrosio Jover y otros dos mozos solteros del lugar de Vallbona tambien de la jurisdiccion de VS quienes passaban cerca el rebanyo, arrebataron un carnero, simulando, u pretextando que apremiaban el ganado por estar fuera de sus limites: cuya accion ha causado la mayor admiracion no menos al suplicante, que a los demas vecinos de dicho lugar de Montblanquet, en atencion que por la concordia firmada entre las universidades y particulares de Montblanquet y Vallbona a los 19 de abril de 1766 authorisada en el mismo dia con decreto de la muy iltre. Antecessora de VS se previno que los apremios devan ser hechos por el Justicia de dicho lugar de Vallbona, qual no asistio en el citado supuesto apremio: en cuya inteligencia, [hi ha un fragment del text tatzat] Pide a VS el suplicante que usando de las facultades a VS competen como a senyora jurisdiccional de dichos lugares y terminos de Vallbona y Montesquiú, y a fin de continuar la buena armonia que subsiste entre los interesados en aquella citada concordia: Mande a dicho Ambrosio Jover y socios restituyan el carnero arrebatado, y en su cumplimiento cedera el suplicante de la instancia podria formar contra los citados: favor que espera de la notoria justificacion y benignidad de VS*"¹¹⁴⁴.

¹¹⁴³ AHN, Clergat Regular-Secular, ligall 2796: "*Lérida, bernardas, Nuestra Señora de Vallbona*".

¹¹⁴⁴ AHN, Clergat Regular-Secular, ligall 2796: "*Lérida, bernardas, Nuestra Señora de Vallbona*".

La segona, signada pel sotsbossor de Poblet, Ignasi Pasqual i de Bassols, i datada del 19 d'abril, afegeix alguna dada més a les indicades a la carta precedent: “[...] en el mes pasado acudio a VS Damian Vallverdu vecino del lugar de Montblanquet con motivo de que tres particulares vecinos de ese lugar de Vallbona havian apremiado su ganado en el termino de Montesquiu mas alla de la parte nombrada partida bella sin asistencia del justicia de Vallbona, qual devia concurrir en los apremios segun lo concordado entre partes del monasterio de Poblet y del comun de Montblanquet de una, y el comun de ese lugar de Vallbona de otra a los 9 de abril de 1766. Por lo que suplicaba a VS como a sra. Jurisdiccional de dichos lugar de Vallbona y termino de Montesquiu, en el supuesto de haverse firmado aquella concordia con autoridad y decreto de la muy iltre. Antecessora de VS se sirviessse mandar restituhir las prendas a dicho Vallberdú. Ahora acaba de trasladarseme el aviso de que la mañana del 17 del corriente mes un hijo de Balthazar Morera con tres companyeros sin asistencia del Bayle apremiaron un rebanyo de Josef Domingo del mismo lugar de Montblanquet; de cuyo segundo atentado se hace evidente el poco o ningun efecto del recurso interpuesto a VS por el referido Vallverdú. En cuya intelligencia deseando que continúe la buena armonia que subsiste entre los expressados comunes apreciare a VS de la mas prompta y eficaz providencia paraque sea dicho Domingo reintegrado, pues de lo contrario no podria este monasterio en una con el cozejo de Montblanquet mirarse con indiferencia la vulneracion de nuestros derechos [...]”¹¹⁴⁵. No hem trobat altres dades de nous enfrontaments, pel que, segurament, l'abadessa de Riquer va solucionar el problema entre Montesquiu i Montblanquet.

Un nou plet esclatà el 1777, quan la comunitat tingué problemes amb els confessors i capellans del monestir. La mateixa abadessa en deixa constància al seu llibre de notes: “[...] en lo any 1777 intentaren los pares confessors i capellans del monestir anarsen a l'església de la parròquia per fer les funcions d'enterros i demás funerals del poble. Me participa lo senyor Rector Bruno Soler a mi esta determinació la que jo present a la santa comunitat, i respongueren que en quant a nosaltres poc nos importava, que fesen ditas funcions en la parròquia, però que sent aquella iglesia tant reduida teniam per ser que los vassalls se descontentarien de esta novetat, y que jo no los volia disgustarlos, no obstant esta resposta mia resolgueren lo senyor rector, confessors i demás sacerdotes sens donarne part al poble proseguir sa idea, lo primer difunt que hi hagué se

¹¹⁴⁵ AHN, Clergat Regular-Secular, ligall 2796: “Lérida, bernardas, Nuestra Señora de Vallbona”.

*alborotaren tots los del poble al saber que volien portar lo difunt a la parròquia, vingueren lo regidor i síndic a preguntarme si era disposició mia lo privarlos de venir a nostra iglesia per fer sa funció, los respongui jo, que no, que lo senyor rector, confessors i sacerdots heran los motors de esta novetat però que així la sta. comunitat com jo los admetrien en nostra església com sempre havíem fet, puest nosaltres erem ames de l'església. Esta resposta animà als vassalls i digueren al senyor rector que en manera alguna no volien portar lo difunt a la parròquia pues tenien novament lo permís de la comunitat i meu per continuar las funcions en nostra iglesia. Lo rector se veu precisat a complaure al poble i prenent lo difunt se encamina ell solament amb la gent del dol a la nostra església, perquè los confessors i sacerdots no volgueren assistir. Recelosa jo de que no hi hagués en nostra iglesia alguna resistència per part dels pares confessors i havent sabut que eren a la porta de l'església, junt amb los capellans y que volien incorporarse del difunt i negar al rector la entrada vas acudir allà en companyia d'altres senyores: encontrí un dels confessors revestit amb cogulla i estola, lo cridí i li diguis que no intentassen novedats, pues la iglesia era nostra i no voliem se inobas res, me respongue dit pare confessor que ell hera lo pàrroco, alque jo li respongui que los confessors en nostra iglesia sols eren ministres per administrar los sants sacraments y que nosaltres erem dueñas però ell sens voler detenirse ni escoltarme sen anà a la porta de la iglesia per a impedir la entrada al rector, però no li balgué sa diligència perquè jo i las demás senyores cridarem al rector en alta veu des de la reixa que entràs i així ho feu amb lo difunt i demás gent del enterro. Celebra dit rector la missa resada per no voler assistir als demás. Donarem part al senyor abat amb una carta firmada de tota la sta. comunitat queixant-nos de que los pares confessors intentasen fer-se amos de nostra iglesia y que la comunitat no volia ni cedir de son dret pues la iglesia es nostra, dit senyor abat envia un comissionat que advertir als pares confessors perquè en lo esdevenidor no torni a succeir un tal cas, y queda la sta. comunitat amb lo mateix senyorio que sempre ha tingut en la iglesia (dret que nos importa molt conservar). Nos demanarem que en los dies que s'oferis fer algun funeral al poble abreviassem los oficis o interval, responguerem que quant nos apareixeria bé o fariam si mo demanaban amb atenció, pero que nos quedavam amb la llibertat de negarho perquè voliem que entenguessen que quant sels concedia era de gracia, y que no ho pretenguessen per justícia [...]*¹¹⁴⁶.

¹¹⁴⁶ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 69-71.

L'any 1785 s'inicia un plet que cuejarà fins 1819 i al qual l'abadessa de Riquer farà front en els seus primers embats. Ens referim al plet de la llenya¹¹⁴⁷. Aquest es produeix en un temps d'escassetat de llenya. El monestir defensa el seu dret històric d'allenyar en els municipis de Vallbona, Llorenç i la Quadra, facultat que es traspassa a l'administrador del forn del monestir. Per contra, els habitants dels pobles afectats neguen aquest dret i no deixen allenyar al forner del monestir en els seus termes. Una altra causa d'aquest enfrontament és la construcció d'un nou forn per a ús del poble de Vallbona, fet que també dificulta les relacions entre els habitants de dit poble i el forner del monestir. Els documents, a més, exposen l'augment de conreus i la disminució de boscos que comporta la rotura de noves terres per sembrar, fruit de l'evolució econòmica del segle XVIII.

La situació és clara segons el següent document document: el monestir defensa el seu dret immemorial sobre les llenyes de la seva Baronia en aquest plet perquè posseeix un forn de coure pa, que és d'ús per al monestir i per als seus súbdits i la llenya amb la qual es fa funcionar el forn es troba als boscos de la Baronia. Fins aquell moment, no han sorgit conflictes però en un període en què la llenya escasseja a Vallbona i els seus habitants van a buscar-la a Llorenç, els d'aquest poble defensen la seva llenya i no la volen compartir, tot negant aquest dret del monestir. I aquí rau l'origen del conflicte, que durarà fins al segle XIX: *“Instructa de todas las circunstancias del fet, que conducen para declarar, si competéis dret al Real Monestir de Vallbona, para alleñar lo forn de courer Pa que poseheix en dit Poble de Vallbona en los termes de Llorens, Vilet y Vallbona. Lo Real Monestir de Vallbona per titols de compra y donaciò, que passaren en la centuria 1100 es senyor Jurisdiccional y Campal y Decimador Universal, y Preceptor de las Primicias de tots los fruits que produeixen las terras compresas en los termes de Llorens y Vallbona, aixió mateix es Decimador, y Señor Universal del Terme de Vilet: Aixis mateix se suposa que lo forn que poheix de courer Pa en dit Poble de Vallbona es de districte, porque tots los vehins de dit Poble de temps immemorial van en dit forn pera courer lo Pa, y si algun Particular ha intentat fer forn propri se ha dirruhit a instancia del Monastir; Y lo Ajuntament diferentes vegadas ha instat la gracia al Real Monastir es per ell a la Ilustre Abadesa peraque los concedis lo fabricar un forn comunal, y esta Gracia sempre sels ha negada [...] Igualment lo Real Monestir esta en la Pocessio immemorial de aleñar en lo Terme de Llorens lo forn de*

¹¹⁴⁷ AMV, FP, sobre número 12: “Baronia de Vallbona. Llorens. Plet de la llenya (1785-1819)”.

courer Pa, ab ciencia y paciencia, dels Pocessors de las terras, y sens contradicció; Tambe se adverteix que los que cuydan de alleñar lo forn de esta part de deu anys no anaven ab molta frecuencia a alleñar en dit Poble, pero com en lo dia la lleña del Poble de Vallbona comensa a escassejar, per la reduccio de las terras hermas a cultiu, y per continuacio de la pocessio del Real Monestir se ha donat inteligentment als lleñaders, pera que anassen ab mes frecuencia en lo Poble de Llorens, y ara se exprimenta la novedat que en la ocasiò que los lleñaders fan la lleña, los de dit Poble la prenen, si poden tota, y sino part, sens intervenir o intimar Ban algun, ni intimar pena de Pressò contra los lleñaders. Esta Pocessió que se contempla immemorial de poder alleñar en las terras dels Pocessors del terme de Llorens no solament esta limitada pera courer lo Pa que se necessita per lo abast del Real Monestir; sinò que tambe serveix per tots los individus de dit Poble; a vista de lo que queda expressat se insta saber si lo Real Monestir te lo dret de alleñar en las terras dels Particulars de Llorens lo forn de courer Pa; no solament per lo abast del Monestir sino que tambe per tots los individus que van en dit forn, ab la inteligencia que la lleña en dit Poble de Llorens no es molt abundant, y lo dret del Monestir per ara no se pot justificar de altra manera que per la Pocessió immemorial. Lo Poble de Vallbona se queixa de la sirvitud que portan sas terras de tallar la lleña pera courer lo Pa; no solament per lo abast del Monestir sinò que tambe per los demes individus que careixen de terras, y no poden contribuir ab lleña en dit forn, y sent igual la contribució que se paga [...] Lo terme del Vilet com esta reduhit casi tot en cultivar no se encontra terra boscosa si lo Monestir per sa Pocessió pot fer anar a tallar lleña, com olivers, y altres abres que donan fruit, ab la seguritat que en los tres delatats termes no pot justificarse de altra manera que per la Pocessió immemorial”¹¹⁴⁸.

El 20 de març, Jaume Pasqual, de qui parlarem ben aviat, escriu una carta a l'abadessa. El gruix de la mateixa està dedicat a assessorar-la sobre el dret d'alienar que el monestir té en els termes de la Baronia. A més, en ella es comencen a observar creixents problemes derivats de la llenya entre el monestir i el forner d'una banda i el poble de l'altra: “[...] En quant al punt que te VS la bondat de consultarme li dich redonament, que no te VS que tenir ningun escrupol de conciencia en permetrer que el Forner del monestir excedesca los limits que las antecessoras de VS prescrigueren en punt de tallar las llenyas per lo Forn, en las ordenacions de que VS fa memoria, ja

¹¹⁴⁸ AMV, 3.0/9: S. XVIII: Instrucció destinada a decidir si el monestir de Vallbona té el dret d'alienar el forn de pa de la vila de Vallbona, que abasteix les viles de Llorenç, el Vilet i Vallbona.

perque las cosas no estan ara com alashoras, a en punt de las lleñas, per raho del gran augment del cultiu com per rahó del mateix forn, havent permes VS quel poble se fes forn a part; y ja perque ara mes que may, pot VS usar de son dret. Segons los documents que he vist en lo arxiu del monestir, totas las lleñas del terme de Vallbona son de VS y real monestir, perque ho eran absolutament totas las serras tambe, que a sos temps se anaren concedint a particulars, per reduhirlas a cultiu. En força de eix dret primordial, totas las terras no cultivadas quedan encara del monestir com en sols principis, a la reserva sola de aquellas que per costum immemorial se miran com a adjudicadas o al comú o als particulars; pero com en punt del dret de poder alleñar los officials del monestir y de VS fins en aqueixas, no constia quel monestir sen haja volgut privar may, ans molt al contrari; se serveix que actualment conserva VS viu lo mateix dret de usar de las valls lleñas a sa voluntat. La mateixa limitació que imposaren las señoras abadessas als Forners del monestir y poble que aleshoras eran un sol, ço es de tallar las lleñas fins a 60 passas de las serras cultivadas [...] si ab eix pacte haguessen pensat privar al monastir del dret que li comperia de alleñar sens ninguna limitació, excedia aixó las facultats de las señoras abadessas, perque hauria estat una verdadera alienació, qual no podian, ni poden executar las personas ecclesiasticas sens la deguda solemnitat [...] Per lo tant, aquella limitacio solament deu entendrese durant la voluntat de las señoras abadessas. Los Forners cometian excessos tots los dies; lo Poble se queixaba de ells, especialment alguns particulars, que o per tenir las terras cultivadas mes cerca, o per quimerillas dels Forners, apenas los deixaban estos las lleñas, o brossa necessaria per adobars las tals serras. Perço a fi de acallar las sras. abadessas als uns y de contenir als altres, y aixis posar pau entre tots, tingueren a be limitar als Forners las facultats que altrament los havian confiat, volent que no alleñassen, sino a la distancia de 60 passos de cada tros cultivat. Mes eixa providencia may ha de mirarse com a perjudicial al monestir; per conseguint, sempre que a VS li aparega que no instan los motius que tingueren presents las suas antecessoras per aquella limitacio, pot alçarla y mes en lestat present de cosas, ço es havent VS fet la gracia al Poble de poderse edificar son forn a part. Ara tota la lleña que tallan los Forners es com si lo monestir la tallaba, y per conseguint usa de son dret en qualsevol part que la tallian ells. VS, no obsant, procuraria sempre que los dits Forners obrian ab moderacio e igualtat [...] y no obran de capritxo o per sos particulars resentiments [...] Si VS podia donar entenent al Poble ques determinasen a fer lo acte de concessió que VS los feu del Forn [...] se podria posar alguna clausula que previngués los disturbis

*que algun die podria aixó ocasionar [...] podra posarlos por dient: mirau que si no feu lo acte del Forn, no teniu res; puig, la primera abadessa que vindrà despues de mi, podrá, si vol, privarvos de eixa conveniencia, porque vosaltres no tindreu armas ab que defensarvos [...] Aixó es lo quem apar. Però de qualsevol manera, per mes que las cosas quedian com seстан, pot VS sens ningun escrupol permetrer als forners lo alleñar ab llibertat. Aqueix es lo meu sentir [...]*¹¹⁴⁹.

Poc després, s'inicia a la Reial Audiència el judici entre el monestir d'una banda i l'ajuntament i particulars de Vallbona de l'altra sobre el dret del monestir d'allenyar en aquella vila per abastar el forn de la comunitat¹¹⁵⁰. El dia 14 de octubre, es prohibeix als particulars del poble de molestar els treballadors del monestir. En aquest primer any de plet, es reconeix que Narcís de Ramon i de Solà fou "un advocat que serví sens interes ningun en la causa de las llenyas al 1785"¹¹⁵¹.

El 15 de març de 1786, el procurador del monestir, Josep Creus, presenta uns capítols relatius a la causa contra l'ajuntament i particulars de Vallbona que s'està jutjant a la Reial Audiència¹¹⁵². En ells, també defensa el dret del monestir d'allenyar als pobles de Vallbona, Montesquiú i Quadra de Masdú. El llenguatge utilitzat en aquesta presentació favorable al monestir és jurídic i molt repetitiu, pel que hem obviat aquestes repeticions. Creus indica que de temps immemorial, el monestir té un forn de pa i permet als seus vassalls collir llenya dels pobles de la seva Baronia per utilitzar dit forn. El motiu del plet és la resistència d'alguns vassalls a permetre que gent d'altres pobles culli la llenya destinada a ells. El procurador del monestir el defensa amb les següents anotacions: "[...] Primeramente digo que la venerable abadesa y real monasterio de Vallbona de esta parte de diez, veinte, quarenta, cien y mas años y de tanto tiempo que no hay memoria de hombres en contrario por si, y por medio de sus horneros ha estado siempre y se halla en la quieta y pacifica posesion seu quasi de leñar en las tierras del termino de Vallbona, aunque en dominio util de los particulares del lugar de Vallbona para el uso y abasto del horno de cocer pan que tiene dicho monasterio con ciencia y paciencia, y sin contradicción de dichos particulares, como lo diran los testigos ministraderos por haverlo visto y observado de todo el tiempo de su acuerdo mayor de 40 años, antes del dia 25 de mayo de 1785, haverlo ohido decir a sus mayores, y a sus

¹¹⁴⁹ AMV, 17.6:1784, març, 20. Jaume Pasqual, Bellpuig de les Avellanès.

¹¹⁵⁰ AMV, 16.5/1: 1785, maig, 25. Barcelona. Procés iniciat pel monestir de Vallbona contra els regidors, síndics i particulars de la vila de Vallbona, per tal de fer valer els drets del monestir sobre el forn de la vila i la llenya del terme, per tal de coure el pa necessari per a la comunitat.

¹¹⁵¹ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 153.

¹¹⁵² Sobre número 12: "Baronia de Vallbona. Llorens. Plet de la llenya (1785-1819)".

ancianos, sin haver unos ni otros visto ni ohido decir lo contrario, antes bien ser sido y ser lo referido la publica voz y fama y la verda publico y notorio. Otrosi digo: que la venerable abadesa y monasterio de Nuestra Señora de Vallbona de tiempo antiquísimo e inmemorial ha tenido siempre y tiene dentro el edificio de dicho convento un horno de cocer pan, aunque fuera de la clausura, qual ha acostumbrado arrendar en publica almoneda, y mediante taba por medio de la religiosa bosera de dicho monasterio bajo los pactos y condiciones que se ponian en la taba, quales han acostumbrado observar los arrendatarios o horneros, como lo diran los testigos ministraderos [...] Otrosi: que de esta parte de 10, 20, 30, 40, 100 y mas años, y de tanto tiempo que no hay memoria de hombres, en contrario, hasta cosa de unos trece años poco mas o menos los vecinos y habitantes en el lugar de Vallbona, cocian el pan de sus respectivas casas y familias en el horno [...] pagando el derecho llamado puja al arrendatario o hornero de dicha abadesa y convento; de su suerte que en dicho lugar no havia habido otro horno de cocer pan para el publico y particulares [...] Otrosi digo: que las tabbas del arriendo del horno de cocer pan [...] se publicaban en la plaza del pueblo de Vallbona [...] librándose el arriendo a favor del mayor postor [...] Otrosi digo: que de tiempo antiquísimo e inmemorial se havia acostumbrado poner por pacto con la tabba del arriendo del horno de cocer pan [...] al arrendatario la obligación durante el arriendo de aleñar el horno [...] asi para las hornadas del convento como el pueblo, y siempre que fuesse necesario [...] Otrosi digo: que en virtud del pacto expresado [...] de tiempo antiquísimo e inmemorial los arrendatarios y horneros del horno de cocer pan [...] han ido siempre que les ha convenido a cortar leñas en tierras del termino de Vallbona, Montesquiu i Quadra de Masdeu, aunque de dominio util de los particulares de dicho lugar de Vallbona, haciendo favor y leña gorda para el abasto y consumo del susodicho horno, transportándola en la oficina de este con ciencia y paciencia de los regidores y particulares de dicho lugar, y sin contradicción de persona alguna [...] Otrosi digo: que cosa de ocho a nueve años los regidores del lugar de Vallbona suplicaron a la abadessa que mandasse a los arrendatarios del horno [...] que para el abasto y consumo de dicho horno no cortasen pinos, por ser esto muy perjudicial a los particulares de dicho lugar, y por este motivo en la tabba del arriendo del horno que se hizo por los dos años que mediaron desde 10 mayo 1772, y concluyeron el dia ultimo de abril de 1774, se previno que por el abasto de leña del horno no cortasen los arrendatarios pinos, por ser perjudicial [...] Otrosi digo: que el arriendo del horno de cocer pan [...] se hacia por la bosera de dicho monasterio y se otorgaba sin hacerse

instrumentos [...] y por lo regular la boserá notaba a continuación de las tabbas, a favor de quien después de la publicada aquella quedaba el arriendo [...] Otrósi digo: que los arrendatarios y horneros del horno de cocer pan [...] han ido varias veces a cortar leñas para el abasto de dicho horno en la pieza de tierra que posehe Magin Venet en el termino de Montesquiu, después del año de 1757, que la adquirió por título de establecimiento de la venerable abadesa de Vallbona, y también en tierra de pleno dominio del monasterio de Vallbona [...] Otrósi digo: que cosa de tres años atrás poco mas o menos habiendo el bayle y regidores de Vallbona ido a visitar a la abadesa del monasterio de dicho lugar la suplicaron les permitiera hacer un horno de cocer pan para el abasto del comun y particulares de dicho lugar a cuenta de la dicha universidad, a lo que adirió dicha abadesa actual, concediéndoles dicha licencia o permiso, pero con la expresa reserva a favor de dicho monasterio del derecho y facultad de leñar en todo el termino de Vallbona, Montesquiu y Quadra de Masdeu, conveniendo dichos bayles y regidores con dicha reserva [...] aun después de plantado el horno [...] iban los particulares del lugar de Vallbona a cocer el pan en el suso dicho horno ha continuado la abadesa y monasterio por medio de sus arrendatarios o horneros en la quieta y pacífica posesion de valerse y cortar leñas en tierras sitas en los terminos de Vallbona, Montesquiu y Quadra de Masdeu, de dominio util de los particulares, para el abasto y consumo del horno [...] con ciencia y paciencia del bayle, regidores y particulares de dicho lugar, y sin contradicción de persona alguna, hasta poco antes de la introducción de la presente causa, que fue en 25 de mayo de 1785, como se justificara [...] Otrósi digo: que a ultimos de octubre de 1785, los regidores y sindico, procurador junto con el maestro de primeras letras del lugar de Vallbona induciendo y captivando a diferentes particulares paraque otorgasen poderes para pleytos a favor de Segismundo Molist, para poder comparecer en su nombre en la presente causa, asegurandoles que nada tendrían que gastar que todos los gastos se pagarian del producto del molino de aceite que tiene la universidad y resistiendo no obstante alguno (les hicieron dichos regidores varias amenazas) [...] Otrósi digo: que el uso y exercicio de la facultad de leñar reservada [...] no disminuye las faginas y leñas que tiene el termino de Vallbona, comprendiendo Montesquiu y Quadra de Masdeu notablemente, no tengan bastantes los particulares y vecinos de Vallbona en dicho termino, asi para el consumo y uso de sus casas [...] Otrósi: que abundaria aun mas el termino de Vallbona comprendiendo Montesquiu y Quadra de Masdeu de [...] fagina y leña, a no ser que tres particulares de dicho lugar de Vallbona de algun tiempo

a esta parte mantienen mas ganado de lo que corresponde a las tierras que posehen, y por esto le apacentan en tierras ajenas en notorio perjuicio no solo de los dueños utiles de estas, y de los frutos que cogieran, sino tambien del diezmo y primicia que a no ser esto sobrarian para fertilizar las tierras de conreo, y para brosa o fagina del horno de cocer pan del monasterio [...] Se mando en audiencia publica inclu conceder la dilación de 10 dias comun a las partes para probar recibe después como se pide y nott. Casanovas¹¹⁵³”¹¹⁵⁴. Com ja hem indicat, aquest plet es mantindrà fins al segle XIX però no hem trobat més documentació relativa al mateix, fet que mostra que al segle XVIII no s’arribà a cap sentència definitiva.

L’any 1788, s’arriba a una concòrdia, mitjançant compromissaris, que soluciona un conflicte jurisdiccional relacionat amb la delimitació exacta dels termes municipals dels Omells de Na Gaia, sota jurisdicció de l’abadessa de Vallbona, i l’Espluga Calba¹¹⁵⁵, sota jurisdicció del Gran Prior de la Comanda de Sant Joan¹¹⁵⁶. El text de la concòrdia el reproduïm a continuació per mostrar com es solucionaven aquests conflictes pels límits de dues poblacions. Dos experts, un per cada part en conflicte, examinaren el terreny en disputa i finalment, utilitzaren elements naturals del propi paisatge com a punts sobre els quals s’havien de bastir les marques jurisdiccionals.

¹¹⁵³ Aquest notari barceloní podria ser Tomàs Casanoves i Forés, que actuà per autoritat apostòlica i reial com a notari públic reial col·legiat de número de Barcelona entre 1744 i 1792. De totes maneres, en els seus *Manual de los instrumentos y contratos* dels anys 1785-1787, no consta la seva actuació en el plet de la llenya. AHPB, 1031/28: Tomàs Casanoves i Forés (1744-1792), “*Manual de los instrumentos y contratos*”: 1785, desembre, 30 – 1786, desembre, 24 i “*Manual de los instrumentos y contratos*”: 1786, desembre, 26 – 1787, desembre, 22.

¹¹⁵⁴ Sobre número 12: “Baronia de Vallbona. Llorens. Plet de la llenya (1785-1819)”.

¹¹⁵⁵ Espluga Calba és el topònim de la població acceptat per la Gran Enciclopèdia Catalana, per l’*Onomasticon Cataloniae* i per l’*Atlas topogràfic de Catalunya*. Per tant, malgrat que en la nostra transcripció de textos d’època fem servir indistintament les referències Espluga Calba / Espluga Calva seguint l’escriptor, la correcta grafia del topònim és la primera. COROMINES, JOAN, *Onomasticon Cataloniae*, Barcelona, Curial, Caixa de Pensions “La Caixa”, 1989-1997. CARBONELL I DE BALLESTER, JORDI i CARRERAS I MARTÍ, JOAN (dirs.), *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana S. A., 1969-1980, volum 7, pàgines 63-64. DIVERSOS AUTORS, *Atlas topogràfic de Catalunya, 1:50.000*, Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Institut Cartogràfic de Catalunya, 2004.

¹¹⁵⁶ Aquesta població havia estat propietat del monestir i havia format part de la Baronia de Vallbona, des de la seva adquisició el 1251 fins la seva venda el 1350. Per tant, la que estava considerada com la més important possessió de la baronia, no formava part dels termes que canviaren de jurisdicció en comprar-se a Pere III la jurisdicció civil i criminal de diversos pobles el 1380. Després de ser propietat de diversos senyors, l’Espluga Calva passarà a mans dels frares hospitalers o de l’orde de Sant Joan de Jerusalem. La comanda es creà el 1408 després de la compra de la població pels hospitalers el 1405. Dita comanda estava formada per l’Espluga, Civit, Bordell, Sidamon i el Palau d’Anglesola; de les quals es conserven dins la comanda a l’època moderna l’Espluga, Sidamon i el Palau. FELIU I MONTFORT, GASPÀR, *El funcionament del règim senyorial a l’Edat Moderna. L’exemple del Pla d’Urgell*, Lleida, Institut d’Estudis Ilerdencs, 1990, pàgines 11-12. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d’Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 127 i 131.

El testimoni dels dos experts, Domingo Valls de Ciutadilla i Tomàs Ribas dels Omells data del 18 d'agost d'aquell any i exposa els passos seguits per arribar a una concòrdia satisfactòria per ambdues parts: “[...] foren nomenats per experts, per una disputa termenal entre lo terme dels Omells y lo de la Espluga Calva [...] Domingo Valls per la Iltre. Sra. Abadessa de Vallbona, senyora jurisdiccional dels Omells, y Tomas Rivas, per lo sr. Vatlle de la Espluga Calva, ab comissio de son senyor jurisdiccional lo Iltre. Sr. Gran Prior de la Comanda y religiosos de San Juan, per lo que, per cumplir a nostron encarrech nos conferirem los dos al puesto de la questio, en cert dia del mes de maig del passat any de 1787. Y posats alla e informats de las pretensions dels veins de aquella partida nomenada Sobre de ayguas vivas, a la part de tremuntana, ynfrontan al terme de Maldà, mirarem ab tota reflexio y atencio aquella disputa y vist tot segons lo art y pericia tenim en estas cosas, declararem y resolguerem, unanimes y conformes, que la divisio dels dos termes de Omells y Espluga Calva, en aquella partida, devia anar comenzant a Aiguas vivas y anant pujant carrerada amunt, fins poch passat lo camí que ba dels Omells a la Espluga, aont se encontra sas fitas corresponents y, en aquesta part de divisio termenal no y abia la menor disputa, si que desde aquesta part en amunt, y ayxis, desde esta en amunt devia anar linia recta fins a encontra un mullo, o muro, tal qual derruit per sa antiguedat, ques al cap de la serra que fa una punteta, y despres de aquest mullo devia anar seguint la ayga basant per la part del sola fins a encontrar lo terme de Malda, que tambe fa una punteta lo terreno, y queda aquell planet sobre lo dit mulo per terme de la Espluga Calva, y respecte de ser ja tart, quant acabarem de resoldrer lo asunto y tenir precisio de anarmosen, determinarem tambe unanimes y conformes que los dos Srs. Vatlles de la Espluga Calva y Omells, que alli estaban presents, plantasen sas corresponents fitas al puesto aont ja sels feu los señals per plantarlas, que a no engañarnos al dia present abian de plantarlas lo numero de set: so es, quatre fins al peu del referit mulo y despues tres fins encontrar lo terme de Malda [...]”¹¹⁵⁷.

El mateix 1788 esclata un conflicte entre el monestir de Vallbona i el de Santes Creus, després que l'abat d'aquest segon, Joan Sabater, deixi el primer sense l'assistència dels confessors de l'orde. L'abadessa i la comunitat decideixen recórrer a aquesta injusta situació directament davant l'abat general de Cister: “Dono fe com lo dia

¹¹⁵⁷ AMV. FP, Sobre número 38: “Vallbona. Documents del segle XVIII”. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 327-328.

23 de juny de 1788 rebé la molt il·lustre senyora dona Teresa de Riquer abadessa del real monestir una carta del senyor abat de Santes Creus, don Joan Sabater, escrita del dia 16 de dit mes i any en que li deia estava en la resolució de deixar la comisió que tenia delegada del reverend senyor general de Cister per a cuidar de est monestir. Que retirarie los confessors de l'orde com ho executà fent ausentar lo pare don Miquel Comte i que lo reverend pare ministre Folch quedàs per alguns dies en qualitat de confessor, esta carta la comunica dita mi sra. Abadessa en capítol a la comunitat i veient-se esta tan despreciada sens haverli donat lo menor motiu ni a dit senyor abat ni a sos antecessors [...] resolgué nostra comunitat no pregarli que suspengués sa resolució pues eram innocents i que en tal cas d'executarho recorreriem al reverend general de Cister per a que com a pare immediat de est reial monestir dones les mes promptes providencies per lo consol desta comunitat que dita mi senyora abadessa no reparas en gastar tot lo que fos necessari a fi de defensar nostre honor quedar assistides de confessors de l'orde que tot ho deixaven a la disposició de su senyoria que tot lo que faria tindrien per ben fet i perque consti quan convinga per mandato de dita molt il·lustre senyora abadessa o poso en nota i ho firmo vull dia 22 de juliol de 1788. Dona Maria Josepa de Moxó, Secretaria [...]"¹¹⁵⁸. Aquest és el plet pel que el monestir demanà l'ajuda de Caresmar que ja hem observat en analitzar les cartes de l'abadessa. Un problema afegit per Vallbona, fou el fet que Sabater era l'abat de Santes Creus però en aquells moments, també era el vicari general de la Congregació¹¹⁵⁹. Per aquest motiu, l'enfrontament entre l'abat de Santes Creus i l'abadessa de Vallbona, va semblar que fos un plet de Vallbona contra la Congregació. Com ja hem vist, per defensar Vallbona en aquest judici, l'abadessa reclama l'ajuda de Caresmar, que emprèn el viatge cap a França amb aquest ferm propòsit. El monestir li subvenciona el desplaçament, li confia documentació per mostrar-la davant l'abat general de Cister François Trouvé¹¹⁶⁰ i li dóna diners per a sufragar-li el viatge i l'estada a França.

¹¹⁵⁸ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 120.

¹¹⁵⁹ CABESTANY, JOAN F., *Reial Monestir de Santes Creus: Guia històrica i arquitectònica*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1997, pàgina 29. FORT I COGUL, EUFEMIA, *Llibre de Santes Creus*, Barcelona, Selecta, 2ª edició, 1973, pàgina 87. SALAS I RICOMÀ, RAMON, *Guía histórica y artística del monasterio de Poblet. Guía histórica y artística del monasterio de Santes Creus*, Tarragona, Establiment Tipogràfic de F. Arís i fill, 1893, pàgines 112-113.

¹¹⁶⁰ François Trouvé (1711-1797) va ser escollit el 25 de novembre de 1748 com a successor d'Andoche Pernot en l'abadiat de Cîteaux. Fou el darrer abat general de Cister, ja que l'abadia de Cîteaux fou secularitzada després de la tasca realitzada per la Comissió dels Regulars (1766-1784) i la Constitució Civil del Clergat (12 de juliol de 1790). Al 1806, l'abadia era suprimida. Hagué de passar més d'un segle fins que Cîteaux ressuscità però ho feu com a monestir de l'orde trapenc. DUBOIS, MARIE-CHRISTIANE, "Les moniales de Cîteaux", BARRIÈRE, BERNARDETTE i HENNEAU, MARIE-

En enviar Caresmar, l'abadessa vol evitar que l'abat de Santes Creus sigui més escoltat que ella. Com sabem, el 9 de setembre, comença el viatge de Caresmar i, per mitjà del notari Gaspar Cases, que surt del monestir el 22 d'agost, el monestir li envia 370 lliures destinades a la defensa. A més, Caresmar es va encarregar de traduir la correspondència que l'abadessa li envià a l'abat general de Cister. No tenim més notícies sobre el plet i per aquest motiu, no sabem com finalitzà¹¹⁶¹.

El 24 de setembre de 1789, esclatà un nou conflicte, ja que es reprèn el plet que enfronta el monestir amb el duc de Cessa per l'aigua del riu Corb¹¹⁶². Aquell dia, l'abadessa convoca la comunitat per comunicar a les altres monges que l'assessor del duc de Cessa considera un atemptat llevar l'aigua del riu Corb al molí i poble del Vilet. També els informa de la possibilitat de defensar el dret i la possessió que té el monestir de l'ús de les aigües del Corb amb un plet i, malgrat que això reportarà despeses per a la comunitat, aquesta vota unànimement i favorable a la consecució d'un litigi contra el duc¹¹⁶³. A l'octubre, el problema encara cueja i les dues parts intenten arribar a l'entesa.

El procurador del monestir, Fermí Fullola té, de nou, una actuació destacada en aquest afer: *“Dia 19 de octubre de 1789. En atensio de que per part del assessor del Duch de Cessar lo doctor Salvador Arnaldo de Bellpuig se havia manat en lo mes de setembre antecedent desfer la escada y havia sobre la peyxera, se pren la aygua per lo molí del Vilet delo que se seguia molt perjudici als vassalls de est monastir. Passa lo reverend Fermin Fullola a encontrar a don Rafael Gonzales Procurador General del senyor Duch de Cesar que se encontrava en Bellpuig y li representa los perjudicis se seguian y al mateix temps que seria precís lo aportar una causa molt costosa y que si a*

ÉLIZABETH (dirs.), *Cîteaux et les femmes* (actes del col·loqui, Royaumont, novembre de 1998), París, Créaphis, 2001. BAUDRILLART, ALFRED; DE MEYER, A. i VAN CAUWENBERGH, Ét., *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, Paris, Librairie Letouzey et Ané, 1953, volum 12, pàgina 868. PLOUVIER, MARTINE, “Une chartier permanent. La reconstruction aux XVIIe et XVIIIe siècles. Les destructions révolutionnaires”, PLOUVIER, MARTINE i SAINT-DENIS, ALAIN (dirs.), *Pour une histoire monumentale de Cîteaux, 1098-1998*, Vitreux, Cîteaux, Commentarii cistercienses, Studia et documenta; Dijon, Association Bourguignonne des Sociétés Savantes, 1998, pàgines 178-180.

¹¹⁶¹ RIQUER, MARTÍ DE, *Quinze generacions d'una família catalana*, Barcelona, Quaderns Crema, 1998, pàgines 707-711.

¹¹⁶² Relacionat amb el riu Corb i amb el plet que s'arrosega, durant l'abadiat de Maria Teresa de Riquer s'obliga als habitants de Preixana a mantenir nets els reguers: “[...] *Per ser cosa molt convenient y necesaria, lo ferse o netejarse los Reguers mano als particulars de Prexana que dins lo termini de deu dies, netejien lo reguer a coneguda del Batlle de dit Poble, en pena de 25, y si fos lo cas que algun contravingues a dita orde, mano al dit Batlle de Prexana que executie les sobredites penes, y que facie netejar lo reguer a costes del contraventor. Dat en el Real Monastir de Vallbona als 21 de Agost de 1772 [...]*”. AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater, amb un total de 68 lletres.

¹¹⁶³ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 156 darrera.

sa mercet li apareyxia be terminar esta dificultat amistosamente; dit senyor convingué, y maná al senyor Pau Ponses, procurador de dit senyor Duch en la Baronia de Bellpuig, perquè en companyia de dit pare Fermín Fullola y Batlles de Sant Martí y Vilet y ab experts o mestres de molins passassen al puerto de la questia, y que si alsant un o dos palms la resclosa o peyxa que en dit puesto esta fabricada sens donar o causar perjudici al molí [...] y als particulars de Sant Martí [...] per lo que lo sobre dit dia 19 se passa al puesto o lloc de la dificultat junt ab los sobredits y mestres de molins y altres personas assistint tambe los interessats; y havent examinat los mestres de molins ab los nivells si de alsar dita peyxa un plam y mitg se donava perjudici o no; resolgueren segons son art no donar perjudici, per lo que lo dit senyor Pau Ponses en nom de son principal dona la facultat als homens del Vilet porque posassen una filada de pedra en dita resclosa o peyxa per poder entrar la aygua a la sequia a tot lo que vas assistir yo lo infra escrit. F. Fermín Fullola, monge de Santas Creus”¹¹⁶⁴.

El 10 de novembre de 1797, es fa un informe que serveix de resum de tot el plet de l'aigua contra el duc de Cessa. Per aquest motiu, el reproduïm quasi íntegrament: “Haventsem comunicat lo proces de la causa que als 23 de octubre de 1737, fou introducida en la Reial Audiencia, per part de la Molt Illtre. Abadesa, y Real Monastir de Vallbona, y los Regidos y diferents particulars del lloch de Prexana contra lo Ile. Duch de Sessa y Baena ab lo motiu de haverse donat als 16 de agost de 1797 un difus pediment per part de dit Illtre. Duch de Sessa, demanant ser declarat no haver estat de la intencio de la Real Sala ab lo Real Auto de Incontinent de 3 de març de 1788 suspendrerlos efectes de las providencias acordadas per la Real Sala ab autos de 6 de desembre de 1770, 6 de març de 1774 y altres consecutius; he reparat, que lo interes de esta causa propiament es dels particulars de Preixana, y no del Real Monestir de Vallbona, ab tot que aquells apar la han portada ab indiferencia, pues que desde 19 de setembre de 1783, apenas han allegat cosa; y haventse presentat per part del Duch lo citat pediment als 16 d'agost de 1797, ni han demanat comunicacio de proces, ni han allegat cosa alguna en efecte ho manifesta la peticio introductoria, que dona principi a la causa; en ella sols se pretengue ser mantinguts los particulars de Prexana en la posesio seu quasi de regar las terras de dit terme de la aigua de la Asequia que pasa per dit terme, y se pren del riu Corp, no sols des del divendres de poselo sol, fins disapte al caurer lo sol, sino tambe en tots los demes dias de la semana, sens encorrer

¹¹⁶⁴ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 156 darrera-157.

en penas, o ban mentres que en estas no fosen encontrats en la actual riego, o en la ocasio de pendrerla aigua de la Asequia, be que a poch temps en 1 de abril de 1738 ab acte en poder de Rafel Soler notari de Bellpuig, conexen la Iltre. Abadesa la falta de dret que assistia a la universitat, y particulars de Prexana en sa pretensio, concorda ab lo Iltre. Duch de Sessa: en lo primer capitol se convingué, que quedats en sa forsa y valor la primitiva concordia feta entre las mateixas parts, y diferents Pobles en lo lloch de St. Martí prop Malda, en poder de Baltasar Catala notari de Bellpuig als 19 de juny de 1581: en lo segon, que sempre que algun vassall del Duch en los dias del disapte, en que lo lloch y Particulars de Prexana tenen concedit lo us de la aigua de la sequia del riu Corp, prenga de dita Asequia aigua pera regar, encaraque nos trovia en lo cas fragant de regar, como lo sequier de Prexana prestia jurament de haverla presa, sia incurs en lo ban dels xaxanta sous: en lo 3., que quant algun vassall de la Iltre. Abadesa en los demes dias del any pendra dela Mare de dita Asequia aigua pera regar, encaraque nos trovia en lo cas fragant de regar, com per lo sequier se adveria haver regat, sia incurs en la pena y ban de 60 sous, impositat en la primera citada concordia: en lo 4t.; que luego de firmada la present transaccio se donia una copia simple de aquella al Ajuntament de Batlles, y Regants del lloch de Prexana, per si volen aderirsi, y firmar la matexa concordia: Y en lo Item se promete la Iltre. Abadessa, y Monastir de Vallbona, que en cas de no firmar la universitat de Prexana la dita concordia no la ajudara [...] Realment la universitat de Prexana no volgué accedir a firmar dita concordia, y continuà la causa: Y ab provisio firmada de 18 de maig de 1745 fou concedida la manutenció a la Universitat y Particulars de Prexana de regar de la Asequia del riu Corp en qualsevols dias de la semana [...] sens incorrer en la pena de 60 sous a menos de ser trovats en lo acte de regar [...] lo qual [...] puga denunciarlo lo sequier, pero la execucio deu ser ab asistencia del Batlle, o Jutge Ordinari [...] se han instat per part del Duch varias providencias per via de incontinens ab pretext de algunos excesos, que se han suposat comesos per part dels de Prexana, las quals si be foren concedidas per la Real Sala, haventse acudit per part de la Iltre. Abadesa ab peticio de 28 de febrer de 1788, ponderant lo daños que era, no sols a sos vasalls, y particulars de Vallbona, sino tambe a son Monastir [...] per no estar exposats tots los dias a ser impunement declarats incursos en las penas; ab auto de 30 de juny de 1788 foren modificadas la referidas providencias, acordant que fins que se declare en la instancia de suplicacio altre cosa se guardia, y cumplia la provisio de posesori de 18 de maig de 1745; pero de aquest auto tambe se suplicá per part del Iltre. Duch de Sessa, y

en esta instancia de suplicacio se ha donat la peticio per part de dit Iltre. Duch, de que se dirigeix copia per instruir millor al Monastir. A la ocasio de esta lo Advocat del Real Monastir [...] ab tot de considerar, que no faltarian rahons legals per desfer en molta part lo ponderat per lo Duch, encontralo reparo, y li fa escrupol lo acarrear al Monastir los gastos, que sera consecuens, no tenint un particular interes en la causa, majormente en vista de la segona concordia del any 1738 [...] unicament la firmaren la Iltre. Abadessa, y lo Procurador del Iltre. Duch de Sessa, y no la Comunitat; y per axo ha determinat suspendrer lo trevall, fins a tenir per medi de mi senyora la Bosera la resolucio del Real Monastir [...]”¹¹⁶⁵.

El 1794, s’inicia un altre plet a la Reial Audiència amb vassalls del monestir. En aquest cas, amb alguns particulars de Rocafort, encapçalats per Bonaventura Cabestany¹¹⁶⁶. La causa que provoca el plet és la prohibició de l’abadessa als particulars de Rocafort que des del 10 de març fins el darrer dia d’octubre de cada any pastin els seus ramats en les “*vinyes, sembrats, plantios, de arboles, cultivos, como de bosque, existentes en los alli insinuados terminos de Rocafort, Rocallaura y Llorens ni asi mismo en otro tiempo del año hacer daño a aquellas mismas plantas y arboles bajo las penas alli expresadas*”. Els veïns expressen que ells són els propietaris de les herbes i pastures de Rocafort i recorren l’ordre abacial l’1 de setembre de 1794.

El procurador dels veïns de Rocafort, Jaume Pons i el de l’abadessa i el monestir, Josep Creus, defensen les posicions dels seus clients. L’advocat del monestir és Pere Vila, de Tàrraga. Creus al·lega, el 29 de maig de 1795, que mai a cap poble de la Baronia havia pasturat el ramat en terres conreades en l’època en què les vinyes, oliveres, alzines i roures floreixen i fructifiquen. Només es pot fer, en aquests darrers anys, a l’hivern, quan el fruit ja està recollit. Els danys que provoca el ramat en els cultius és perjudicial i fins i tot, els particulars de Rocafort s’havien queixat a l’abadessa, tot i que abans hi havia uns 100 caps de bestiar llanar i ara més de 700. A més, recorda que l’abadessa és senyora jurisdiccional i delmadora universal de Rocafort.

¹¹⁶⁵ AMV, 3.2.0/4: 1797, novembre, 10. [Barcelona]. Notes referides al conflicte entre el monestir de Vallbona, els regidors i particulars de Preixana i el duc de Cessa, per l’ús per al regatge, de l’aigua del riu Corb. El monestir ha signat diverses concòrdies amb el duc que no han satisfet els representants de la vila de Preixana, que pensen continuar el plet. AMV. FP, Carpeta 56: “Plet del duc de Cessa sobre les aigües del Corb”.

¹¹⁶⁶ AMV, 16.11/2: 1794, setembre, 1 – 1797, setembre, 12. Barcelona. Plet promogut entre Bonaventura Cabestany i altres veïns de la vila de Rocafort de Vallbona i el monestir de Vallbona per la qüestió dels drets del pasturatge.

El 1797, esclata un nou conflicte jurisdiccional entre l'ajuntament de Preixana i el monestir de Vallbona. El plet s'inicia per unes obres que inicia Serret en un pati establert pel monestir, però en un lloc de pas de carretes i bestiar, propietat del comú del poble. Per aquest motiu, sorgeix un problema que s'ha de solucionar demostrant de qui és la terra on Serret fa les obres. Amb aquest propòsit, l'ajuntament de Preixana envia aquest memorial a la comunitat monàstica defensant la propietat del comú el 21 d'agost d'aquell any: “[...] A V. Suplican. Reverenda comunidad de Monjas del Real Monasterio de Vallbona. El Ayuntamiento de Regidores y Procurador Sindico General del Pueblo de Preixana con la mas atenta veneracion ante VR parece y dice: que ignorando el Ayuntamiento suplicante que el patio, que luego va a ser merito, fuesse suyo propio acudio a Vra. de palabra porque mandasse a Josef Serret, suspendiesse la obra que intentava hazer en el Patio sito en la Carrerada del Redil del Ganado Lanar proprio del Comun, cuyo Patio establecio Vra. (haunque sin facultades) al mismo Serret, a cuya proposicion contesto Vex. Rev., que dispondria passase un experto para vissurar aquel terreno, a fin de que en su vista, pudiesse esse Real Monasterio tomar la providencia mas conforme; Y como no se haya virificado, la tal vissura, o reconocimiento y de otra parte no tener facultades el Ayuntamiento de admitir semejante reconocimiento por parte de Vra. a causa de ser perjudicial, al mismo Ayuntamiento con el motivo de que aquel Patio es proprio del Comun, y no del Real Monasterio, como lo acredita una Escritura autentica que haran presente a Vra., en caso de estimarlo por conveniente, de la que resulta tambien que el Real Monasterio no tenia facultades para establecer aquel terreno o Patio; Por tanto y viendo que dicho Josef Serret continua en hacer acopio de Piedras y Arena, o grava en aquel sitio, que redunde en perjuicio del Pueblo, y de otra parte que va a edificar a un Terreno que es proprio del Comun, y [...] para suspenderle la obra, e interin que Vra. declare de nullidad aquel establecimiento y [...] evitar los gastos y perjuicios que se le han de acarrear. A Vra. suplica sea de su agrado mandar a dicho Serret suspenda desde luego las referidas obras y prevencion que para edificarla va haciendo, tomando para ello las mas serias providencias que Vra. tenga por mas conforme [...] Por Reimundo Baiget regidor firmo yo Antonio Capdevila fiel de fechos. Mariano Torres Regidor. Antonio Elies procurador sindico [...]”¹¹⁶⁷.

¹¹⁶⁷ AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. *Op. cit.*

L'ajuntament de Preixana es manté ferm en les seves aspiracions mostrant la transcendència que la carretera té per al poble en una carta del 26 d'agost destinada a l'abadessa: “[...] *Salut y grasia del Sr. En avernos participat lo sr Batlle la orde o carta de Vsr. diem que se encuentre en los capbreus la confesio de casa Sarret en la pesa annomenada de la Botera que en la afrontasio de sol ixen que afronte en lo mur de la vila y lo estil es quant se senyale una carrerada se perjudice los veins de una part y altra y entre tots se forme la carerada pot eser lo matex en esta carerada per quan al peu de la casa que te Tomas Sole y a una fita que denote esta Afrontasio de Sarret. Mes esta carrerada no es que se pague dir vagant que tots los dies se a de menester per les dules y lo bestia de llana y los carros per trauerer lo fems del corral del Besta y puigar la verema del delme. Al cup que sera gran perjudisi per los carros que nosaltres no volem quentos ni plets en VSr. sino que veiem lo gran perjudisi que done als particulars del poble y a VSr. [...] Lo Ajuntamen de Preixana. Per Ramo Baiget regido que no sap de escriure firmo jo Anton Elies. Mariano Torres reigido. Anton Elies procurado sindich*”¹¹⁶⁸.

L'abadessa de Riquer demana assessorament i la resposta que rep, en la carta següent datada del 30 d'agost, indica que les pretensions de l'ajuntament de Preixana són errònies ja que les terres en qüestió no són del comú. Torrent, l'autor de la missiva, aconsella, però, a l'abadessa, una solució satisfactòria per a ambdues parts donada la importància que la carretera té per al poble: “[...] *vistas las notisias que VS se digne comonicarme, y las del Ayuntamiento de Preixana, se veu, que dit Ayuntamiento no te titol, que en lo Memorial suposaba, que lo terreno de Serret era del Comú. Pues ara donan ma a la carrerada y als prejudisis, de los carros. Asso no es rival, pues no deixan de ser un fort embustero los del Ayuntamiento pera governarse VS y lo Reial Monastir pera sempre en materia de vagans an de tenir present que los vagans dels Pobles te la presumsio de que son del Señor; a no ser, que lo Ayuntamiento tinga titol y posesio de que son del Ayuntamiento, y quan algun Ayuntamiento pretenguia, que son seus los vagans se li compeleix per lo Señor, a que manifestie lo titol, si lo manifesta [...] pues no tenir lo Ayuntamiento titol y posesio, total al Rl. Monastir servira esta raho pera saber repelir las ideas del Ayuntamiento destituidas de raho. Sobre nostre asunto en la carta del Ayuntamiento no consta tenir titol, sino que la obra causa perjudisis al publich y particulars; pera cersiorarse VS de estos prejudisis, deu VS escriurer al Ayuntamiento*

¹¹⁶⁸ Ídem.

*que son animo no es causar prejudisi al publich y particular, que pera cuitarlos VS fara nominasio de Persona o Personas integra y de sa satisfacio pera que se conferesquia en dit terreno, y ab asistencia del Ajuntament o altre individuo [...] ab tota equitat, y prudensia injurien lo stabliment de terres y si causa los prejudisis que expresa en la carta, y si estos prejudicis se poden ab facilitat suavisarse salvanse lo establiment de Serret, y enterada VS per las ditas relacions prosehira VS conforme a equitat y justisia, pues no es son animo de agravar al Publich y Particular [...]*¹¹⁶⁹.

La trobada entre representants d'ambdues parts per a trobar una solució al conflicte es produeix el dia 10 de setembre de 1797 però el problema es manté: “Bui [...] avenos congregat lo magnifich Ajuntamen de balle y regidos y sindich procurador en la compañía de Juan Cabestañi y Manel Marques allegits com a comecionat per la molt Ylustre senora Abadesa del Real Monestir de Nostra. Sra de Vallbona. Avem quedat sobre la quistio de Aquell pati vistes les Rahons ellegides per los senors comecionats. Avem quedat que mos prenem quinze dies de coll per respondrer a dit asunto. Y aixis ho firman [...] Firmo jo Joseph Puig balle. Per no saber escriure Ramon Baiget Regidor firmo jo Joseph Serra. Firmo jo Mariano Torres reigido. Firmo jo Anton Elies procurador sindich”¹¹⁷⁰.

Veient que el conflicte continua, l'abadessa cerca assessorament i Francesc Torrent li respon el dia 18 de setembre recomanant-li els nous passos a seguir: “[...] Lo inopinat trastorn que vas participar a VS a causat la demora de no haver respost a la de VS de 12 del present y vista la relasio dels experts com se reservaren lo termini de 15 dies pera deliberar, y fer relasio se ha de susprendrer toda providencia, pera usar VS de sas facultats y deu VS (passats los quinze dias) manar pera que los experts, facien relacio del visori, y esta relacio es del cas de que se posie ab paper de sello quant ab prevensio de que dita relacio se posia en mans de VS y se sirvira enviarmela, pera poden donar VS ab acert, per constar de que lo Ajuntament de Preixana no tenin titol o estan en posesio dels togans tocan al Rl. Monastir, quedo com sempre a la disposicio de VS anelan ocasions de que me emple en lo de son agrado ab finas expressions de dona Manuela [...]¹¹⁷¹.

¹¹⁶⁹ Ídem.

¹¹⁷⁰ Ídem.

¹¹⁷¹ AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. *Op. cit.*

L'any següent el conflicte encara dura. L'11 de maig de 1798, es presenta el procés d'embargament de la nova obra al Jutjat Ordinari de la Batllia de Preixana, de l'ajuntament de dit poble contra Josep Serret¹¹⁷².

Poc després, en una carta, el comú de Preixana defensa i demostra la propietat de la terra en conflicte. Però si ha afegit un altre problema: el Serret que està edificant en aquell pati és el nebot del batlle de Preixana, pel que aquest el defensa en contra del bé comunitari. Per aquest motiu, el regidor primer de Preixana reclama que el sotsbatlle del poble tingui jurisdicció per actuar contra Serret i el seu oncle: “[...] *El Regidor primero del Lugar de Preixana de este corregimiento con toda la veneracion debida a VS expone: Que el comun del mismo Pueblo tiene un patio en donde existia tiempo atras la muralla y al presente se halla vacante, de cuya pertinencia a favor del mismo comun no puede dudarse, assi porque el mismo echo indica de quien es, como porque resulta su legitimo titulo del cabreo que se presenta [...] en donde se lee que el corral o redil del mismo comun por la parte de poniente tiene su confrontacion con el muro o muralla de la villa que es el patio de la question = Sin embargo de ser esto assi ha tenido la osadia un vezino del mismo Pueblo llamado Joseph Sarret de querer edificar sobre este patio prebalido, o defendido por el Bayle de la misma Poblacion de quien es sobrino = El exponente no pudiendo menos de defender los derechos, y las fincas del comun ha instado el embargo, y la suspension de la obra, pero no lo ha podido conseguir porque haviendo acudido a este fin al subbayle como correspondía atendido el parentesco del interesado con el Bayle, si bien impusso penas a dicho Joseph Sarret y el mismo paro la obra en pronto, al otro día inmediato despues, bolvio a continuarla apoyado del Bayle, por cuyo respeto ha dejado el mismo subbayle de tomar providencia [...] es de temer que continuara en protexerle, y el comun perdera esta finca = Parece que no puede haver duda en que el expressado Joseph Sarret no tiene facultad para introducirse en este terreno, y apropiarsele, y tampoco la tiene que el Bayle no es habil para entrometerse en el asunto siendo el parentesco de tio en el grado que le excepciona, y le recusa [...] = Por tanto suplica a VS rendidamente que sea de su dignacion mandar al subbayle de aquel lugar disponga la suspencion de la obra que esta edificando Joseph Sarret en el patio, o terreno arriba dicho valiendosse para ello de todos los medios legales que le dicte su prudencia, y al Bayle del proprio Lugar que no se entrometa en este asunto, y que dexé obrar libremente al subbayle imponiendole*

¹¹⁷² AMV, 16.4/3: 1798, maig, 11. Tàrrega. Procés iniciat per l'ajuntament de la vila de Preixana contra Josep Serret, veí de la mateixa vila, per tal de poder embargar una obra nova del camí de Bellpuig.

para ello una temible pena porque de otra manera se rezela que no cessará de protexer al otro. Y assi es Justicia que se promete de la notoria de VS [...]”¹¹⁷³.

La reclamació és escoltada ja que es legisla en contra del batlle de Preixana: “*El subbayle del Lugar de Preixana dispondrá la suspencion de la obra que esta haciendo Joseph Sarret en el terreno que se expresa en este memorial, valiendosse para ello de los medios que le dicte su prudencia a cuyo fin le doy comicion. Y mando al Bayle del proprio Pueblo que en manera alguna se entrometa en el asunto bajo pena de 25 libras de bienes propios [...]”¹¹⁷⁴.*

Per concloure el conflicte, la senyora jurisdiccional de l'indret reclama la presència del batlle de Preixana i oncle de Serret el 15 d'octubre de 1798 per a defensar-se de les acusacions contra ell promogudes. Malgrat aquest pas donat per l'abadessa, no tenim documents per saber com acabà el conflicte: “*De parte del Magco. Josep Mir y Queralt lugar teniente de Baile de la villa y termino de Preixana, por la Mui Ilustre Sra Abadesa y Real Monasterio de Nuestra Señora de Vallbona Dueña Jurisdiccional de dicha villa y termino en virtud de Provision de despacho hecha por el Magco. Doctor en Derechos Don Tomas Borrás ciudadano honrado de Barcelona, vezino de la villa de Tarrega al pie del Pedimento presentado en los autos de la causa, y pleito que por el Juzgado Ordinario de dicha villa y termino se sigue entre partes del Ayuntamiento de la propria villa de una, y Josep Serret labrador de la misma villa de otra [...] se notifica, cita, dice y manda a Josep Puig, labrador y Baile actual de dicha villa de Preixana y tio, que se dice ser, del mencionado Josep Serret [...] que dentro el termino de diez dias proximos y del dia de a notificacion del presente en adelante contaderos [...] comparezca Personalmente o por medio de su legitimo Procurador ante dicho Magco. Dr. en Ds. Tomas Borrás [...] nombrado para estas cosas por dicho Magco. lugarteniente de Baile, y en los Autos del Juzgado ordinario de dicha villa y termino de Preixana [...] al efecto de defender al menor dicho Josep Serret pro segun y continua dicha causa hasta ohir en ella sentencia difinitiva, y su total fin y execucion inclusive, pues passado dicho termino que por preciso y perentorio se le señala asi compareciendo, como no: a legitima instancia, se passara adelante en dicha causa y sus meritos, segun fuese de derecho y justicia. Su ausencia en nada obstante mas acusandole la contumacia [...]”¹¹⁷⁵.*

¹¹⁷³ Ídem.

¹¹⁷⁴ Ídem.

¹¹⁷⁵ Ídem.

Un dels plets més importants als que hagué de fer front l'abadessa de Riquer fou un conflicte que s'inicià quan des de la Congregació es volgué que el monestir de Vallbona s'agregués completament a la mateixa i deixés de dependre directament de l'abat general de Cister, el seu superior immediat fins aquell moment. Aquest fet és una conseqüència directa de la Revolució Francesa i de la supressió de la casa mare cistercenca durant aquest conflicte. Dita desaparició va suposar un conflicte jurisdiccional ja que les abadies que, com Vallbona, depenien directament de Cîteaux, quedaven sense superior immediat. Per aquest motiu, l'abat de Veruela Latorre intentarà aconseguir la jurisdicció del vicari general de la Congregació, càrrec que exerceix ell en aquells moments, sobre el monestir.

En aquest apartat seguirem la crònica del conflicte que en feu la secretària de la comunitat, Maria Josepa de Moxó i les cartes que s'intercanvien les parts en conflicte¹¹⁷⁶. A l'apartat dedicat a la correspondència del monestir, annexarem altres cartes de l'abat de Veruela. L'exposició que del cas en fa Moxó deixa entreveure també un conflicte intern per la diversitat d'opinions dins la pròpia comunitat així com també un xoc entre l'abadessa de Riquer i la priora, que en aquells moments és Agnès de Rocabruna.

La crònica de Moxó s'inicia amb el seu testimoni de la reunió que la comunitat realitzà el dia 10 de febrer de 1798. “[...] *Convocades al dematí en lo cuarto y habitació de la MIS abadessa*”, Maria Teresa de Riquer els presentà la següent carta en resposta a la seva subjecció al vicari general de la Congregació dictaminada en instàncies judicials: “*Muy señor nuestro [Muy señor mio don Manuel Antonio de Santistevan]: En contestación al oficio de VS de 26 de enero próximo pasado en que de orden del real y supremo consejo nos avisa que el citado tribunal se ha servido declarar que este monasterio por ahora debe estar sujeto al vicario general de la congregación cisterciense de Aragón y Navarra el cual en uso de su jurisdicción debe ejercer todos los actos propios de ella en el mismo monasterio lo que se nos participaba para que le prestásemos la debida obediencia: decimos que quedando enteradas de lo contenido en dicho oficio de VS le daremos el prompto y entero cumplimiento que se debe a las órdenes superiores del consejo. Dios guarde a vuestra señoría muchos años. Vallbona febrero 10 de 1798. BSM de VS sus atentas servidoras*”.

¹¹⁷⁶ La crònica sencera d'aquest conflicte es pot trobar al següent topogràfic, d'on hem extret la informació que afegim del mateix: AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 65-72.

Un cop llegida la carta en veu alta, l'abadessa digué a la comunitat: *“esta es senyores la carta que he determinat contestar a l’ofici que amb data de 26 de gener pròxim passat se’ns comunica de orde del real i suprem consell, la presento a VMS per sila volen firmar com es just”*. Però la priora, en representació de la comunitat, li lliurà una altra carta a l'abadessa, dient-li que no firmarien la nota que ella presenta perquè les han aconsellat d'aquesta manera.

La resposta de la resta de la comunitat no accepta les condicions ja que es nega a dependre de la Congregació, volent quedar subjectes a l'abat de Santes Creus: *“Venero y obedesco el superior orden del consejo, pero siendo ganada ab y subrepticamente por el vicario general de la congregación de Aragón y Navarra de la que jamás a sido parte el monasterio de Vallbona y siendo por otra parte muy perjudicial a los derechos de esta comunidad y de sus prerrogativas, por haber siempre estado sujeta en lo espiritual al general de la orden y por comision amplisima de este al abad de Santas Cruces en quien se entiende continuar la jurisdicción aun despues de la muerte del general comitente sin que por esta aya podido recaer jamás en el vicario general de dicha congregación a menos que se le cometa por su santidad y por otros muchísimos motivos. Soy de voto y parecer que se suspenda por ahora el cumplimiento de dicha superior orden el consejo y se represente todo a la mayor brevedad a dicho supremo tribunal a nombre de la comunidad suplicando se sirva mandar que mejor informado de todo el asunto no a sido de su R intención sujetar a esta comunidad al vicario general de la referida congregación que no tiene ni ha tenido ni puede tener por ahora jurisdicción espiritual alguna en esta comunidad”*.

El mateix dia 10 de febrer de 1798, per la tarda, es produeix una altra reunió de la comunitat al mateix *Parladoret de Mi Senyora*. La priora, en nom seu i en el de les 15 monges que li han donat suport, lliura un exemplar definitiu de la carta anterior a l'abadessa perquè aquesta li signi. Per comprovar que és la mateixa carta que s'ha llegit al matí, la tornen a llegir i un cop finalitzada la lectura, l'abadessa es nega a signar-la. A més, tampoc vol deixar a la priora el segell del monestir ni tampoc deixar que gastin diners de la caixa comuna del monestir en plets i defenses, com vol la resta de la comunitat. Segons Moxó, l'abadessa els diu que *“si volien pledejar que so pagasen de sa faltriquera”* i quan la comunitat l'amença d'acudir a un altre superior, l'abadessa els commina a fer-ho.

El conflicte jurisdiccional encara es manté el 27 de novembre d'aquell mateix any. De nou, l'abadessa convoca la comunitat en capítol per comunicar-los la carta del Reial Consell, que diu el següent: *“En vista de lo representado en 11 de octubre de 1797 que fray Antonio de la Torre abad de Veruela vuestro general de la congregación cisterciense de Aragón y Navarra, se sirvió el consejo declarar en auto de 19 de enero de este año que ese monasterio por ahora debía estar sujeto al citado vuestro general el qual en uso de su jurisdicción devia ejercer todos los actos propios de ella en este monasterio, y mando se avisase a ustedes de esta resolución como así lo hice, en 26 del mismo mes para que le prestasen la debida obediencia. A consecuencia de esta resolución y en 10 y 28 de febrero y 7 de marzo siguiente hicieron ustedes al consejo varias representaciones, solicitando en atención a cuanto expusieron se declarase que ese monasterio debía estar inmediatamente sujeto al padre general del Cister como a superior de toda la orden y por comisión de este al abad de Santas Cruces y en el interín que recayese elección de nuevo general, mediante no haverle en la actualidad ponerles bajo el dominio del nuncio apostólico. Sin recaer providencia en el asunto hicieron ustedes a SM otra representación insistiendo en cuanto tenían solicitada. Con Real orden del 9 de septiembre de este año se remarcó al consejo esta representación para que tomase la providencia que estimase correspondiente y en su vista, y de lo expuesto por el señor fiscal a declarado no haver lugar a lo que ustedes solicitan en sus citadas representaciones y ha mandado que se les de orden para que cumplan con lo que se les previno en 26 de enero de este año. A este fin lo participo a ustedes de acuerdo del consejo, y del recibo de esta me darán aviso para ponerlo en su noticia. Dios guarde a ustedes muchos años. Madrid, 17 de noviembre de 1798. Don Manuel Antonio de Santistevan. Señora abadesa y religiosas del monasterio de Vallbona”*.

Davant de les notícies que ofereix Santistevan sobre la ferma sentència contrària a les sol·licituds de la majoria de la comunitat, la priora lliura un paper a l'abadessa on la comunitat afirma que acatarà la subjecció de Vallbona a la Congregació: *“Mi senyora veneram amb profundo respecte y obeim la providencia del real y supremo consell y en son cumpliment y de la providència de 19 de enero del present any prestarem la obediència al MIS vicari general. Per ara com en dita providència de 19 de enero sens intima, dia 27 de novembre de 1798”*. Aquell mateix dia, l'abadessa torna a convocar la comunitat en el seu palau perquè donessin la seva conformitat amb l'escrit anterior.

Al dia següent, 28 de novembre, l'abadessa torna a convocar la comunitat “*en son quarto abacial*” i presenta la carta en resposta al Reial Consell, on afirma la seva supeditació a les consignes rebudes: “*Muy señor mio: en contestación al oficio de VS de 17 del corriente en el qual se sirve VS comunicarnos la Real orden de ese supremo consejo por la que se nos manda cumplir con lo que se nos previno en la de 19 de enero del presente año, sobre que prestásemos por ahora la debida obediencia al vicario general cisterciense de Aragón y Navarra, decimos que cumpliremos con toda puntualidad y con el más profundo respeto, como es justo con lo que dicho supremo consejo por la expresada providencia se sirve mandarnos. Vallbona, 28 de noviembre de 1798. Muy IS. BSM de VS. Sus atentas servidoras. Dona Maria Teresa de Riquer Abadessa*”. A més de l'abadessa, aquesta carta la signaren totes les monges professes del monestir.

El mateix dia a la tarda, es tornà a convocar a la comunitat per presentar i aprovar la carta que s'havia d'enviar al vicari general, en la que de nou, confirmen l'acatament a la sentència imposada pel Reial Consell: “*MIS. Muy señor mio: Con fecha de 17 del corriente recibimos un oficio del señor don Manuel de Santistevan, en que se nos manda de orden del real y supremo consejo que cumplamos con lo que se nos previene en la de 19 de enero de este año. En su consecuencia y en cumplimiento de dicha real orden, hemos acordado escribir a VS la presente con la que declaramos que reconocemos a VS por ahora por superior ordinario de este monasterio y que como si tal y por ahora con el más profundo respeto le prestamos y prestaremos a VS la debida obediencia, conforme se nos manda en el expresado real decreto. Dios guarde a VS muchos años. Vallbona, 28 de noviembre de 1798*”. Aquest jurament de fidelitat a la subjecció del monestir a l'autoritat del vicari general és firmat per l'abadessa i per la resta de la comunitat. D'aquesta manera, el monestir de Vallbona és agregat interinament a la Congregació, tal com consta en els originals conservats en un llibre de l'arxiu i en un altre que es lliurarà a la Congregació amb còpies autèntiques.

El darrer plet al que farem referència es produeix al 1800. Aquell any, el monestir endega un litigi contra Castellana i el seu procurador Farguell i Canadell, de Berga, perquè el primer va arrendar per quatre anys i quatre collites la Baronia del monestir el 24 de novembre de 1799 i no ha pagat¹¹⁷⁷.

¹¹⁷⁷ AMV, 16.5/2: 1800, setembre, 30 – 1801, juliol, 27. Barcelona. Procés iniciat per Llorenç Bosom, procurador del monestir de Vallbona, contra Antoni Castellana i Josep Farguell, arrendataris del monestir, per al pagament en or i plata dels censos i altres drets de Vallbona.

2.8.10. El *Llibre Verd* del pare Pasqual.

El fet més rellevant de l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater, de cara a la historiografia posterior, va ser el fet d'encomanar la redacció dels cinc interrogatoris del vicari general de la congregació sobre els orígens del monestir de Santa Maria de Vallbona al pare Jaume Pasqual, canonge de Bellpuig de les Avellanes. Així neix el conegut com a *Llibre Verd*, pel color de la seva enquadernació, un referent de la historiografia posterior, publicat el 18 d'agost de 1800¹¹⁷⁸.

Es considera el *Llibre Verd* com l'obra historiogràfica més important escrita sobre el monestir de Santa Maria de Vallbona. En el lloc del volum conservat a l'arxiu del monestir de Vallbona, es caracteritza aquesta obra com una "*Memoria del Real Monasterio de Vallbona*"¹¹⁷⁹.

L'autor d'aquesta obra, considerada com la primera història de Vallbona, és Jaume Pasqual i Coromines (1736-1804)¹¹⁸⁰, nascut a Esparreguera en el sí d'una família acomodada. Estudià a l'escola de la seva ciutat natal, als escolapis de Moià i a la universitat de Cervera, on es doctorà en dret civil, exercint un temps l'advocacia a Barcelona. Posteriorment, es doctorarà en dret canònic a la mateixa universitat. Al 1759, amb 23 anys i durant l'abadiat de Francesc Amell¹¹⁸¹, ingressà a l'orde premostratenc, on professà l'any següent.

¹¹⁷⁸ CUSÓ SERRA, MARTA, *Aproximació bibliogràfica al monacat femení català al segle XVIII. El cas de Santa Maria de Vallbona* (Treball de recerca de doctorat dirigit per la doctora Montserrat Jiménez Sureda i llegit el 4 de setembre de 2006 al Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona, davant el tribunal format pels doctors Ignasi Fernández Terricabras, Jordi Figuerola Garreta i Josep Maria Sans Travé. Qualificació: Matrícula d'Honor). GONZALVO BOU, GENER i BARÓ QUERALT, XAVIER, "Notes sobre l'evolució de la historiografia generada al voltant del monestir cistercenc de Santa Maria de Vallbona", *Urtx. Revista Cultural de l'Urgell*, 10 (1997), pàgines 15-26. SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual. Primera història de Vallbona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002.

¹¹⁷⁹ AMV, 17.7: 1800. Vallbona. Manuscrit que conté les respostes a l'interrogatori enviat al monestir de Vallbona pel Vicari General del Cister, amb les respostes elaborades pel canonge de Bellpuig de les Avellanes, Jaume Pasqual, després de consultar la documentació de l'arxiu de Vallbona. És conegut usualment amb el nom de «*Llibre Verd*». Títol original: «*Respuesta a los cinco interrogatorios del señor Vicario General Cisterciense, que a solicitud de la mui ilustre señora doña Theresa de Riquer y de Sabater, abadesa, y de su real monasterio de Vallbona, ha trabajado, después de examinados los antiguos instrumentos de su Archivo, el doctor en derechos don Jayme Pasqual, canónigo premonstratense y ex-abad del real monasterio de Bellpuig de las Avellanas. Año 1800*».

¹¹⁸⁰ MIRÓ BALDRICH, RAMON, "Bellpuig de les Avellanes (segona meitat del segle XVII fins a inicis del XIX)", *Urtx. Revista Cultural de l'Urgell*, 18 (2005), pàgines 171-193. SIMON TARRÉS, ANTONI (dir.), *Diccionari d'historiografia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2003, pàgina 898. SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Op. cit.*, pàgines 38-69. TORRES AMAT, FÈLIX, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Barcelona, Curial, 1973 (primera edició de 1836), pàgines 469-471.

¹¹⁸¹ Francesc Amell (1724-1790) ingressà al monestir de Bellpuig el 1745 i allà cursà estudis de teologia. Fou abat del mateix durant cinc triennis seguits (1757-1786). Destacà la seva tasca en l'organització de

Al monestir de Bellpuig va exercir com a secretari a partir de 1766 i en fou abat entre 1789 i 1792. Morí amb 69 anys sent prior i electe abat. L'enterraren a la Capella de la Concepció i al 1808, traslladaren el seu cos davant la porta forana de l'església.

Pasqual era “*laboriós en recullir antiguidats*”¹¹⁸², va destacar per la seva tasca pastoral, així com també per escriure estudis històrics destacats, com el *Discurso histórico sobre el antiguo obispado de Pallás en Cataluña, sacado de la oscuridad y tinieblas en que estuvo envuelto durante once siglos* (1785). Era deixeble de Caresmar, i juntament amb ell, Finestres¹¹⁸³ i Martí¹¹⁸⁴ forma part de l'escola historiogràfica de Bellpuig. A part de la seva vessant historiogràfica, Jaume Pasqual fou soci dels Amics del País de Tàrraga¹¹⁸⁵.

La relació de Vallbona amb aquesta escola historiogràfica data de 1770 de la mà del pare Caresmar, relació que es mantindrà al llarg del temps. El 13 d'octubre de 1770, Jaume Caresmar envià una carta a l'abadessa de Riquer en la que es posa al seu servei: “[...] per la carta de VS de 10 del corrent, veix la confiança ab que VS me honra; mos desitgs de servir a VS no son menos del que VS se persuadeix; pero ma habilitat, y destresa no iguala a lo que jo voldria, y VS pensa: ab tot VS sens restricció es arbitre de lo poch que so, y valch, y ja may me negare a tot quant puga contribuir alo de son agrado, y servey [...] Pero per assegurar en lo posible un bon exit, seria bo que jo estes enterat no sols de la pretensio del senyor il·lustríssim y de las rahons que afavorexen a VS [...] sino que jo ves, y fes consultas en esta si fos menester dita pretensio, sos fonaments; y las rahons, e instruments que VS te per oposarse a ella, ja per poder obrar ab mes llums, ja per poder rebatir ab las armas de papers las pretensions perjudicials

l'arxiu monàstic i en la còpia de documents i per ser un dels millors deixebles de Caresmar. CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Diccionari d'història eclesialstica de Catalunya*, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, volum I, pàgina 70.

¹¹⁸² “*Notícia dels individus del monastir de Bellpuig de las Avellanas segons lo llibre corrent de vesticions, profesions y òbits, que comensa en lo any 1655*”, MIRÓ BALDRICH, RAMON, *Op. cit.*, pàgina 191.

¹¹⁸³ Anton Finestres, de Barcelona, després anomenat Daniel, vestí l'hàbit el 1717 amb 15 anys. Professà l'any següent i estudià teologia a Cervera. Fou abat als 27 anys el 1728. La seva obra fou cremada per “sospitosa” malgrat tenir molt avançada la història del monestir. Morí a Cervera el 1744, amb 42 anys. “*Notícia dels individus del monastir de Bellpuig de las Avellanas segons lo llibre corrent de vesticions, profesions y òbits, que comensa en lo any 1655*”, MIRÓ BALDRICH, RAMON, *Op. cit.*, pàgina 189.

¹¹⁸⁴ Josep Martí, de Barcelona, vestí el 1755, professà l'any següent i fou escollit abat dues vegades, el 1795 i el 1801. Morí prior el 1806, als 74 anys d'edat i l'enterraren a la sepultura comuna. “*Notícia dels individus del monastir de Bellpuig de las Avellanas segons lo llibre corrent de vesticions, profesions y òbits, que comensa en lo any 1655*”, MIRÓ BALDRICH, RAMON, *Op. cit.*, pàgina 191.

¹¹⁸⁵ MARTÍNEZ SHAW, CARLOS, “La Cataluña del siglo XVIII bajo el signo de la expansión”, FERNÁNDEZ, ROBERTO (ed.), *España en el siglo XVIII. Homenaje a Pierre Vilar*, Barcelona, Crítica, 1985, pàgina 118.

*als drets de ex monastyr; y lograr ab efficas suavitat lo dexar a eix monastir libre de esta molestia, mantenint no obstant la gracia del il·lustríssim [...] Tambe apar fora bo, que jo men portes alguna carta de recomendacio per lo Il·lustríssim de algu, que tingues valiment ab ell [...] Tal vegada lo senyor marques son germa, ni tindrà ab ell, o ab altre [...] jo ajudant Deu tinch lo animo de passar a besar la ma a VS si antes no me ordena altra cosa [...]*¹¹⁸⁶. Gràcies a aquesta carta, s'inicia una relació que donarà bons fruits al monestir de Vallbona. La comunitat del mateix tindrà uns bons assessors entre els premostratencs de Bellpuig; Caresmar serà l'enviat per l'abadessa a França per defensar Vallbona davant de l'abat general en un plet contra Santes Creus com ja hem vist i Pasqual serà el redactor d'aquesta primera història de Vallbona.

El mateix Pasqual ja coneix el monestir de Vallbona molt abans del 1800. A l'arxiu del monestir es conserva una carta seva, datada del 20 de març de 1785, que és una resposta a una altra missiva de l'abadessa. En ella, Pasqual s'excusa per no poder assistir a pronunciar el sermó del dia de sant Bernat, perquè té moltes ocupacions. La carta és plena d'amistat cap a l'abadessa i la comunitat així com també mostra un bon coneixement del monestir: “[...] *No pot ductar VS de que mos desitjs ha estat sempre de servirla en quans arribian mas facultats y arbitre: es veritat que mas ocupacions son moltas y diferents però per VS y eix reial monestir que tant venero y a qui dech tants favors, las sabre arreconar totas sempre que humanament me sia dable y puguia resultar de aixó utilitat a VS y real monestir. Va dit aixó amb lo ple de mon afecte y sens cumpliments. Baix de aqueix principi, faciam VS lo favor de pensar que si no admeto pas lo sermo de S. Bernat es a mes no poder. Est any mateix me he vist precisat a negarme a alguns amichs que convidaban per lo mateix, y a la ciutat de Mataró fiu esperat 4 mesos la resposta de un convit semblant; y com e respost a tots que las mias actuals feynas eran incompatibles ab los sermons, y realment es aixis, pensia VS que dirian uns y altres si sabian que a pesar de tot aixó, sermonejaba en Vall-bona [...] Ja pot pensar VS quant agradable me seria poder donar una vista a eixa vall, per mes fonda que VS la vulla ponderar, pero las mias cosas y continuos embaraços van prenent tals visos, que dupto poder tenir eixa satisfacció de molts temps [...]*”¹¹⁸⁷.

¹¹⁸⁶ AMV, 6.2/46: 1770, octubre, 13. Barcelona. Jaume Caresmar, canonge de Bellpuig de les Avellanes, assessora Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, sobre diverses qüestions que afecten el monestir.

¹¹⁸⁷ AMV, 17.6:1784, març, 20. Jaume Pasqual, Bellpuig de les Avellanes.

Per aquest motiu, el 18 de març de 1800, l'abadessa de Riquer confiarà en Pasqual per a redactar un informe sobre els orígens del monestir. Aquest fou encomanat per Antonio Latorre, vicari general de la Congregació, que havia enviat a tots els monestirs un qüestionari sobre diversos aspectes de la història i, concretament, sobre els orígens de cadascun d'ells.

L'origen del *Llibre Verd* és aquesta carta que el vicari general de la Congregació, Antonio Latorre (abat de Veruela durant dos quadriennis, entre 1784 i 1788 i entre 1796 i 1800¹¹⁸⁸), envia a tots els monestirs de la mateixa tot preguntant sobre les fundacions, fundadors, forma d'elecció del superior i privilegis dels que gaudeix entre d'altres temes: *“Tarragona, 18 de marzo de 1800. Muy ilustre señora abadesa. El señor vicario general previene a VS que en vista de esta se sirva contestar sin perdida de tiempo al ynterrogatorio que incluye, y tambien que por el proximo e inmediato correo no omita ese monasterio remitir poderes otorgados a favor del RP. mno. don Jacobo Sancho procurador general de la Congregación Cisterciense de Aragon y Navarra residente en Madrid calle de la Cruz n. 19. La contestación a las preguntas del interrogatorio, la dirigirá VS a esta de Zaragoza con direccion al RP mno don Plácido Calbo en su Hospicio de Rueda, pero los poderes (sin omitir en estos la circunstancia de poder substituir) al arriba dicho P mno don Jacobo Sancho en Madrid. Ambas diligencias miran; y las previene a VS en nombre del señor Vicario general este su afmo. Capn. QSMB. El MI Bruno Latorre. Secretario. Muy ilustre señora abadesa de Vallbona.*

Ynterrogatorio

1ª En que tiempo se fundó el monasterio y empeso a tener subsistencia efectiva con observancia regular, entendiendose en este punto a dar todas las noticias que haya conducentes para venir en conosimiento de su origen y principios haciendo por mayor una relacion de los documentos que lo acrediten.

2ª Quien fundo el monasterio si fue el soberano o algun particular y con que bienes o derechos, quales de estos se conservan y los que no si an salido en virtud de enagenacion, o porque ellos haian peresido.

3ª Si el monasterio ha llegado en alguna época a deterioración notable de sus rentas y ha sido redotado expresando quien ha contribuydo para la redotacion esto es si ha sido el soberano, o algun particular.

¹¹⁸⁸ DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 68, pàgines 145-156.

4ª *Que forma de eleccion de prelado se observo desde los tiempos de la fundacion hasta el anyo de 1616 en que se erigio la congregasion.*

5ª *Si hay noticia de que en alguna ocasion hayan intentado los papas, o los reyes proveher la abadía, si esto tubo efecto, o si hubo oposicion y en su caso quales fueron sus resultas*”¹¹⁸⁹.

La idea de conèixer la història de cada monestir de la Congregació per part de la jerarquia de la mateixa ja és present en la documentació de mitjans del segle XVIII. Concretament, de 1751, daten uns informes positius sobre la validesa dels documents dels arxius dels monestirs cistercencs com a fonts per a obtenir informació sobre les fundacions, dotacions i mode de govern dels mateixos¹¹⁹⁰. Com es pot veure, en aquest informe es fa referència als mateixos temes que conformen les cinc preguntes de l’interrogatori de Latorre i que són l’origen del *Llibre Verd*.

Però fins a 1800, el projecte no es materialitza. El 23 de març d’aquell any, l’abadessa rep la carta precedent i la comunitat decideix atorgar-li la tasca de cercar a l’arxiu i respondre a la petició del vicari general al doctor Jaume Pasqual, canonge de les Avellanes. Aquesta gestió es dugué a terme al dia següent de rebuda la carta, “[...] *I dit senyor vingue a est monestir a ultims dabril i estigue en esta 3 mesos treballant en lo arxiu per dit efecte, i mirant amb molt cuidado a trobar coses molt precioses sobre les que a treballat una narracio amb uns quaderns, posant amb ordre lantiguitat i fundacio del monestir i les coses mes memorables amb la erudicio i claredat propia de lingeni de dit sr. Dits quaderns se resolgue en junta dancianas ques fesssen copiar de bona lletra i enquadernats se posasen en lo arxiu lo que sa executat y ahont se trobaran sempre que combinga y alguna sra. vulga enterarse y tenir lo gust de saber lo orde i origen de nostra fundacio de dits quaderns lo senyor canonge sen ha quedat copia i en cas se perdien, sapien ahont tenen de anar a busca [...]*”¹¹⁹¹. Per això, Jaume Pasqual dedicarà el seu treball a l’abadessa i a tota la comunitat.

¹¹⁸⁹ AMV, 17.5: 1800, març, 18. El vicari general del Cister comunica a l’abadessa de Vallbona que li adjunta un interrogatori referit a diversos aspectes del monestir de Vallbona, pregant-li que en doni les respostes pertinents.

¹¹⁹⁰ Consells, lligall 19293: “*Congregación cisterciense – 1767-1771 / Sobre la asistencia al Capitulo General que se ha de celebrar en el Monasterio de Cister el dia 2 de mayo de 1768, para el que ha sido convocada la Congregacion por el abad general del Cister, Francesc Trouve, siendo vicario general Josep Nicolau Català / Información sobre varios puntos del último capítulo provincial / Definiciones de la Congregación / Cartas diversas, sobre todo de Poblet / Informes sobre la validez de los documentos de los archivos cistercienses para dar a conocer fundaciones, dotaciones y modo de gobierno de cada monasterio de la Congregación (1751) / Información relativa a varios monasterios de la Congregación, entre los que no se cuenta Vallbona (1781)*”.

¹¹⁹¹ AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 124 darrera.

La resposta del propi Pasqual a aquest requeriment de l'abadessa arriba en carta del 25 de març de 1800. En aquesta, indica la gran quantitat de feina que li impedeix d'anar a Vallbona per a consultar l'arxiu i realitzar un treball ben fet; però a l'hora es compromet a viatjar ben aviat al monestir amb aquest objectiu. La carta està plena d'afecte cap a la comunitat i sobretot, cap a l'abadessa. Com Pasqual té molta feina i a més, indica problemes de salut, com mala visió, per a realitzar amb èxit un treball tant important com el que li encomana el monestir de Vallbona, afegeix la possibilitat de que l'abadessa cerqui un altre erudit per realitzar les respostes a l'interrogatori del vicari general de la Congregació. Per a ell, el més important és efectuar una tasca ben feta i amb aquest objectiu, el principal és dedicar-li el temps necessari per a aconseguir-ho. Però comprovem-ho amb les paraules del propi Jaume Pasqual: “[...] *No podie venir lo expres de VS en ocasió més critica que en la que ha vingut, ço es en die de nostra Festa major, ple lo monestir de gens, de modo que he tingut bastanta dificultat en poder llegir la carta de VS [...] Al mateix temps estich prevenintme per passar a Lleyda, luego de quedar llibre de tanta tabola, per veurer al senyor abat de la Trapa*¹¹⁹², *que pensa estar alli amb tres ordenandos, lo dijous proxim, y no sé encara quant podré regressar de dita ciutat, o sim veure en la precisio de acompanyar a son monestir al referit senyor abat. Trobantme en estas apreturas, consultat lo assumpto ab mon superior i fentnos carrech de las grans ocupacions de estas tres ultimas semanas de Quaresma, especialment per la molta gent que concorrer a nostra iglesia per confessarse, que apenas bastam per despatxarla los confessors actuals, nos ha semblat que no era dable lo poder passar jo a eix monestir per servir a VS en tot aquest sant temps. Ho sento molt per lo desitj que conservo de ajudar al consol de VS en quant alcancien mas forças, empero passadas las festas de Pasqua y al tornar de Cervera, ahont dech assistir en los dies de pendrer las borlas un nebot meu [...] passare luego a servir a VS ab mes desembaraç i llibertat, be que VS y totas eixas senyoras se hauran de fer lo carrec que ara no estich ja en la disposicio de anys atrás, pues la vista me flaqueja molt i lo treball me fatiga facilment, ab tot fare quant podré. Encara quel senyor vicari general parla de desocuparse lo informe ab la possible brevedat, no pot deixar aquell senyor de ferse carrech de la suma dificultat que importa lo posar en un bon punt de vista tot lo que demana; per lo que se necessita molt temps, y talvegada mesos; així*

¹¹⁹² Després de l'estada de la comunitat trapenca a Lleida en camí cap a Santa Susanna des de Poblet, el 7 de gener de 1796 la comunitat va sortir de la ciutat acompanyada del bisbe, de nombrosos fidels i de personatges il·lustres, com el propi Jaume Pasqual. FORT I COGUL, EUFEMIA, *L'aventura de la Trapa a Catalunya*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1968, pàgina 27.

mateix podra VS representarli, anyadint ques donarà la possible pressa en satisfacer lo seu encarrech. Creuré que abaixó se satisfarà lo senyor vicari general. Realment empenyos de eixa naturalesa no poden desocuparse de correguda, respecte a que demanan regirar de proposit tot lo arxiu, y ferse carrech de centenars de documents [...] ab aixó dich a VS senzillament tot quant sento si la demora de poch mes de tres semanas no acomodas a VS, y per lo tant pensas en valerse de altre subjecte per desempenyar lo assumpto, estimaré a VS se digne avisarmho [...]”¹¹⁹³.

En realitat, el *Llibre Verd* es titula *Respuesta a los cinco interrogatorios del señor Vicario General Cisterciense que, a solicitud de la mui illustre señora doña Theresa de Riquer y de Sabater, abadesa, y de su Real Monasterio de Vallbona, ha trabajado, después de examinados los antiguos instrumentos de su archivo, el doctor en Derechos don Jayme Pasqual, canónigo premonstratense y ex-abad del Real Monasterio de Bellpuig de las Avellanas. Año MDCCC.*

Els interrogatoris als que fa referència ja els hem esmentat, tot i que cal afegir que, en el cas del *Llibre Verd*, hi ha un canvi en el sexe del prelat en la pregunta quarta, ja que es demana per la forma d'elecció de la prelada. S'ha d'entendre que la carta que hem adjuntat és general per a tots els monestirs de la Congregació, i que Pasqual la va adaptar a la situació concreta de Vallbona.

La imatge és la portada interior del *Llibre verd* conservat a l'AMV, 17.7: 1800. Vallbona. Manuscrit que conté les respostes a l'interrogatori enviat al monestir de Vallbona pel Vicari General del Cister, amb les respostes elaborades pel canonge de Bellpuig de les Avellanes, Jaume Pasqual, després de consultar la documentació de l'arxiu de Vallbona. El dibuix de l'esquerra representa a “s. Raymundo de Vallbona fund.” i el de la dreta a “dona Berengueta de Cervera, con-fund”.

¹¹⁹³ AMV, 17.6: 1800, març, 25. Jaume Pasqual, canonge premonstratenc de Bellpuig de les Avellanes, comunica a l'abadessa de Vallbona que ben aviat es traslladarà a Vallbona, per tal de contestar a l'interrogatori sobre diversos aspectes del monestir que el Vicari General del Cister va enviar a l'abadessa, demanant que li donés resposta

Malgrat els errors que conté aquesta obra de referència en el món historiogràfic vallboní, aquests no li treuen qualitat, ja que el *Llibre Verd* suposa un intent de síntesi de la història del monestir al temps que l'elaboració històrica és rigorosa.

I, a més de respondre els interrogatoris del vicari general, el manuscrit de 150 pàgines conté un abaciologi complet, un apèndix documental, un recull d'antigues constitucions que regulaven la vida monàstica així com la vida del fundador Ramon de Vallbona i una resolució capitular de l'abadessa Blanca d'Anglesola i la traducció al català d'aquests dos documents. És fruit d'un gran treball de recerca doncs el pare Pasqual estigué tres mesos treballant a l'arxiu del monestir i, a més, ofereix conclusions sobre els orígens de Vallbona així com també es transcriuen documents importants sobre els primers temps del monestir.

Abans de començar la relació d'interrogatoris, el pare Pasqual annexa una dedicatòria a l'abadessa i a la comunitat monàstica: *“Muy Iltre. Sra. Muy señora mia y de mi mayor aprecio: con la misma gustosa satisfaccion con que presenté a VS y sras. Ancianas, el pasado dia 17 Julio, los seis quadernos, que por espacio de tres meses trabajé en ese Monasterio conforme al honroso encargo de VS relativo al Informe, que sobre diversos puntos de la antigüedad y rentas de ese Real Monasterio, pidió a VS el sr. Vic. Genl. de la Congregación Cisterciense: con la misma satisfaccion, digo, ofrezco a VS y sras. Ancianas la obra copiada, aumentada y ricamente, enqüadernada, como testimonio auténtico del sincero afecto que por tantos años he dirigido, y actualmente conservo, a VS y su Real Monasterio. En esta obrilla hallara VS y todas las sras. sus súbditas, un compéndio histórico de las principales glorias de Vallbona fundado no en meros dichos y rumores vulgares, sino en monumentos sólidos y seguros que ha podido y sabido conservar hasta nuestros dias ese insigne y Real Monasterio en su archivo, a pesar del tiempo destructor, y sus vicisitudes, que todo lo devora, destruye y aniquila. Confieso que podia decir muchas cosas mas no menos gloriosas a esa Real casa e Yglesia, pero, como he tenido que ceñirme precisamente a dar las correspondientes respuestas a los cinco interrogatorios del sr. Vicario General, no podia, sin conocida afectacion, distraerme a otros asuntos, a excepcion de los entierros Reales; cuya importancia me ha hecho olvidar esos respetos. De modo que en ese libro tendrá VS en primer lugar, las respuestas a cada uno de los interrogatorios; luego despues un apéndice de los instrumentos mas notables del archivo, en que fundo aquellas respuestas: y como la pieza mas preciosa de él (de que me valgo en toda la obra) sea el codice manuscrito, verdaderamente venerable y digno de fe por su antigüedad y*

circunstancias, me ha parecido copiarlo a la letra, especialmente por contener un trozo de la admirable vida del santo ermitaño Ramon de Anglesola o de Vallbona, cierto e indubitable Fundador del Monasterio. Y por último, a fin de que nada falte en esta pequeña coleccion de monumentos y glorias del Monasterio de Nuestra Señora de Vallbona, me ha parecido oportuno acompañarlo de una sencilla traduccion en catalan, tanto de la vida del Santo Fundador, como de las sabias y agradecidas providencias que en el año de 1312 tomó la Muy Iltre. Sra. Abadesa Doña Blanca de Anglesola, a fin de que en ningun tiempo olvidasen las sras. del Monasterio de Vallbona los favores y beneficios que le habian dispensado tantas personas nobles de ámbos sexos desde el principio de su fundacion hasta sus dias. Creo haber satisfecho con esto al honroso encargo que merecí nuevamente a VS, si no con el acierto que pedia un asunto de esa qualidad, y la grandeza y mérito del objeto, alomenos conforme a la limitada extension de mis luces, e ilimitada de mi buen afecto y devocion a ese Real Monasterio, que he conservado inalterables por el largo espacio de casi 40 años, y que ni la muerte podrá borrar. En esta suposicion suplico a VS me mande quanto fuere de su agrado = Vallbona 19 de Agosto de 1800. Muy Iltre. Señora. B las M de VS. Su mas afecto servidor y capellan, Jayme Pasqual canonigo premostratense”¹¹⁹⁴.

Després d’aquesta dedicatòria, el *Llibre Verd* s’inicia amb el primer interrogatori: *En que tiempo se fundó el monasterio y empeso a tener subsistencia efectiva con observancia regular, entendiendose en este punto a dar todas las noticias que haya conducentes para venir en conosimiento de su origen y principios haciendo por mayor una relacion de los documentos que lo acrediten.*

Sobre aquesta qüestió, Pasqual afirma la dificultat d’estudiar-la per la manca de documents relacionat amb el tema de la fundació: *“Siempre ha sido empresa ardua i dificil intentar la averiguacion puntual y exacta de los origenes y principios de las cosas; y tanto mas quanto mas distantes esten de los tiempos en que pretenda hacerse la averiguacion; porque la dilatada serie de los años, las vicisitudes de los tiempos y el natural deseo de engrandecer y enoblecen las alcurnias, ha forjado facilmente historietas y rumores vulgares que han esparcido densas nieblas capaces de ofuscar la luz de la verdad, especialmente si ha concurrido (como sucede a menudo) la similitud o equivocacion de nombres de los paises, de los Pueblos, de las casas, o de los Personages; de modo que ha sucedido y sucederá a quantos intenten examinar de*

¹¹⁹⁴ AMV, 17.7: 1800. Vallbona. *Op. cit.*

proposito y con detencion las fundaciones antiguas de ciudades de Iglesias y Monasterios, que indispensablemente tropezaran en muchos de esos inconvenientes dificiles de superar y remover. Esto me sucede a mi puesto en el empeño de averiguar con puntualidad la Fundacion y origen del Real Monasterio de señoras Cistercienses de Santa Maria de Vallbona [...]”¹¹⁹⁵.

Pasqual declara que “Estan acordes quantos Historiadores han tratado de ella, tanto cistercienses (Manrique¹¹⁹⁶) como Regnicolas (Beuter¹¹⁹⁷, Blancas¹¹⁹⁸, Carbonell¹¹⁹⁹, etc.), en señalar por año preciso de la Fundación del Monasterio el de 1173 [...]” però després els critica que no parlin dels antecedents.

¹¹⁹⁵ AMV, 17.7: 1800. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 1.

¹¹⁹⁶ Ángel Manrique fa referència a Vallbona en aquest breu fragment: “*Hoc ipso anno Christinimurum MCLXXIII. Ait Antonius Beuter fundatum fuit Monasterium Vallis-bonae in Regno Aragonum, pro sacris Virginibus, institutum Cistercii observaturis. Fundator domus s. Eremita nomine Petrus, dictus de Vallbona, à quo & Coenobium ipsum mutuauit. Instigatrix, & promotrix totius operis, nobilis matrona Berengaria Ceruera, iam tunc vidua; quae inter primas Moniales, una cum filia Elvira, sacrata dicitur. Virgines & Navarra vocatas Beuter [k – lib 2 c. 50] tradit, puto ex Coenobio dicto de Tulebras (in Hispania foecundo prae cunctis aliis) sub Abbatissa Orga, quae prima Vallis-bonae domum administravit: succedentibus Hermesenda de Ruuione, Berengaria, & Elvira, matre, & filia; atque aliis, ex prima Regni nobilitate; neque inferioribus pietate, & religione. Illustrant Domum Regia Mausolea Eleonora Infantis Filiae Regis Iacobi, consummatae ante nuptias foelici morte; & Violantis Reginae, eiusdem Regis Iacobi secundae coniugis, Andreae Ungariae filiae, & S. Elisabethae sororis, de quibus nos in tempore dicemus [...]*”. MANRIQUE, ÁNGEL, *Cisterciensium seu verius Ecclesiasticorum Annalium a condito Cistercio, tomus secundus, continens ab anno MCXLV usque ad MCLXXIII. Excellentissimo principi, D.D. Gaspari Gusmanio, comiti Oliuarensi, duci Sant-Lucarensi, Philippi IV. Ahati longe fidissimo. Auctore fratre Angelo Manrique [...] Cisterciensis familiae, in alma Hispaniarum observantia, Generali Emerio, Philippi IV. Regis Catholici, a saeris concionibus, & In Salmanticensi Academia, seientiarum omnium Principe, Sacrae Theologiae Primario Antecessore*, Lyon, Sumpt. Haered. G. Boissat, & Laurentii Anisson, 1649, volum II, pàgina 550, capítol VII, 9.

¹¹⁹⁷ Pere Anton Beuter (1490-1554) escriu al marge: “*Fúndase Vallbona, monasterio de mujeres*” i a l’espai normal, hi afegeix: “*En tiempos de este rey don Alfonso, año del Señor de 1173, fue fundado el monasterio de Vallbona de mujeres por un ermitaño dicho Pedro de Vallbona, hombre de santa vida, el cual por consejo de una hermana de don Ramon de Cervera dicha doña Berenguera, trajo monjas de Navarra y pobló el convento. Fue abadesa primera doña Orga y tomaron los hábitos de religión muchas nobles mujeres de alta sangre, entre las que fueron doña Ermessenda de Rubió, doña Berenguera de Cervera y su hija doña Eldiarda de Àger y Ermessenda de Fontanes. Todas estas fueron abadesas sucesivamente y otras muchas [...]*”. BEUTER, PERE ANTON, *Coronica general de toda España y especialmente del reyno de Valencia: donde se tratan los estraños acontecimientos que del diluvio de Noe hasta los tiempos del rey don Iayme de Aragon...*, Valencia, en casa de Pedro Patricio Mey, 1604, llibre segon, capítol XIX, pàgina 102.

¹¹⁹⁸ Jerónimo de Blancas (1540-1590) escrigué BLANCAS TOMÁS, JERÓNIMO DE, *Comentarios de las cosas de Aragón*, Zaragoza, Cortes de Aragón, 1995. [Obra escrita en llatí amb el títol *Aragonensium Rerum Commentarii*, traduïda al castellà pel p. Manuel Hernández], que no conté cap referència a Vallbona però sí a Violant d’Hongria i la seva filla Sança, enterrades ambdues a Vallbona.

¹¹⁹⁹ Pere Miquel Carbonell (1434-1517) situa la fundació de Vallbona en el regnat de Ramon Berenguer IV i al marge, trobem la següent anotació: “*Òria, primera abadesa de Vallbona*”. La resta de text és breu i conté força incorreccions: “*En l’any de Nostre Senyor 1173 fou començat a Catalunya el monestir de Vallbona de dones per un ermità anomenat Pere de Vallbona, home de santa vida, el qual, per consell de dona Berenguera, germana de Ramon de Cervera, portà dones de Navarra, les quals, sota dona Òria, primera abadesa del dit monestir, col·loca en el mateix. Llavors es vestiren moltes nobles dones i de clar llinatge entre les quals Ermessenda de Rubió, la dita dona Berenguera de Cervera, dona Eldiarda d’Àger, la seva filla i Ermessenda de Fontanes. Totes aquestes successivament foren abadeses del predit monestir de Vallbona i consegüentment, dotaren i ennobliren aquell monestir de moltes rendes i*

Aquest és l'any en què arriben de Tulebras Òria i les seves companyes per establir-se a Vallbona, però ja anteriorment, com a mínim des de 1157 segons un document de donació, existia una comunitat mixta en aquest indret. I com un altre document de 1169 parla de monges, Pasqual es decanta per un d'aquests dos anys com a més probable de la fundació.

Pel que fa al segon interrogatori, *Quien fundo el monasterio si fue el soberano o algun particular y con que bienes o derechos, quales de estos se conservan y los que no si an salido en virtud de enagenacion, o porque ellos haian peresido*, Pasqual critica durament els altres historiadors, sobretot Beuter, per creure que els fundadors de Vallbona són Òria i les monges navarreses. Ell advoca per la figura de Ramon d'Anglesola o de Vallbona, un sant eremita que vivia a la zona de Siurana, quan aquesta ciutat encara era territori musulmà. Ramon Berenguer IV el reconquereix i vol fundar-hi un monestir benedictí a la zona, tasca que encomana a l'eremita, donant-li Sòrboles, que Pasqual situa al Tallat. Segons Pasqual, Sòrboles i Colobres és el mateix lloc i aquí, se situen les monges cistercenques, doncs la proximitat amb Poblet impedia la creació d'una nova abadia cistercenca masculina, comandades per Òria, de qui posa en dubte la procedència navarresa. Malgrat la voluntat de l'eremita de soledat, ben aviat es forma al seu voltant, un grup mixt de persones sota l'empara del sant, que en el seu testament de 1176, posa Vallbona sota obediència directa d'Òria i per tant de Colobres, però sense que hi puguin haver transferències de monges ni béns cap a Colobres i podent triar una priora si Òria decideix quedar-se a Colobres. Sembla que en un primer moment, Òria es manté al front de Colobres però al final, fixa la seva residència a Vallbona i aquest fet acabarà provocant la unió d'ambdós monestirs en un de sol a partir de 1180. Entre aquestes dues darreres dates, Vallbona comença la seva vida com a monestir cistercenc, doncs al 1178, el rei Alfons li atorga un terreny a Lleida perquè hi fundi un monestir; la reina Sança compra el monestir i després el dóna a la comunitat i troba altres donacions que mostren la situació del monestir i testifiquen el que Pasqual defensa.

ornaments [...]". CARBONELL, PERE MIQUEL, *Chronica de Espanya fins aci no diualgada: que tracta dels nobles e inuictissims reys dels gots, y gestes de aquells y dels co[m]tes de Barcelona e reys de Arago...*, Barcelona, Impresa per Carles Amorós, 1547, Fol. LVI.

Segons Pasqual, a Òria la seguí en el càrrec Ermessenda de Rubió¹²⁰⁰. Per a ell, Berenguera de Cervera¹²⁰¹ és una vídua que fa una important donació al monestir, del que és cofundadora, doncs l'incorpora a l'orde i porta Òria des de Colobres, però que no arriba a ser abadessa de Vallbona.

Després d'aquesta explicació sobre els orígens del monestir, Pasqual parla de les donacions, sobretot de les reials, que se li atorguen durant els primers anys, així com també de la creació de la Baronia de Vallbona (que ell anomena Abadiat).

Aquest és un apartat certament complex, però ja el tema dels orígens és difícil de resseguir per la manca de documents. Però en aquesta obra trobem un embolic entre diversos anys i diversos topogràfics, pel que Pasqual no aconsegueix de mostrar clarament els inicis de Vallbona.

A l'interrogatori tercer, la congregació pregunta *Si el monasterio ha llegado en alguna época a deterioración notable de sus rentas y ha sido redotado expresando quien ha contribuido para la redotacion esto es si ha sido el soberano, o algun particular*. Pasqual respon tot informant de la crisi que el monestir pateix a finals del segle XIV, que es soluciona mitjançant l'alienació de diverses propietats, i la general del segle XV, que es resol gràcies a diverses donacions.

¹²⁰⁰ Ermessenda de Rubió, coneguda com la Boscana, fou abadessa del monestir de Vallbona entre 1191 i 1229, després de l'abadiat d'Òria Ramírez. Pel seu sobrenom, sembla factible que formés part del grup eremític a les ordres de Ramon de Vallbona i que després es convertís a la vida cenobítica. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 58-60.

¹²⁰¹ Berenguera d'Anglesola i d'Àger o Berenguera de Cervera (el seu cognom de casada) és considerada pels historiadors una peça clau de la fundació del monestir. Berenguera era filla de Berenguer Arnau d'Anglesola, primer baró de Bellpuig i esposa de Guillem III de Cervera, senyor de Juneda, amb qui es casà cap al 1164. També fou mare d'Eldiardi, abadessa de Vallbona. A la mort del seu marit entre els anys 1172 i 1181, Berenguera professà al monestir, al qual ja protegia la seva família espiritualment i econòmica. No ostentà mai cap càrrec, pel que els historiadors que defensen que fou abadessa de Vallbona van errats. Entre aquests, destaquen Carbonell, Beuter, Manrique i Piferrer. En canvi, Zapater, el pare Pasqual i Morera sostenen que no fou abadessa, tesi defensada pels historiadors actuals. Tot i això, el seu poder sobre la comunitat era gran i, gràcies al mateix, va aconseguir incorporar Vallbona a l'orde cistercenc i va ser la responsable de la vinguda de l'abadessa Òria i de les seves companyes des de Tulebras. Aquesta noble dama morirà el 1225. Per tant, la transcendència de Berenguera de Cervera en els orígens de Vallbona és gran, tant per les seves donacions com pel seu destacat paper en la incorporació de Vallbona al nou orde. Per aquests motius, Berenguera és considerada cofundadora del monestir juntament amb Ramon de Vallbona. BEUTER, PERE ANTON, *Op. cit.*, llibre segon, capítol XIX, pàgina 102. CARBONELL, PERE MIQUEL, *Op. cit.*, Fol. LVI. CUSÓ SERRA, MARTA, *Aproximació bibliogràfica al monacat femení català al segle XVIII. El cas de Santa Maria de Vallbona* (Trellat de recerca de doctorat dirigit per la doctora Montserrat Jiménez Sureda i llegit el 4 de setembre de 2006 al Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona, davant el tribunal format pels doctors Ignasi Fernández Terricabras, Jordi Figuerola Garreta i Josep Maria Sans Travé. Qualificació: Matricula d'Honor). MANRIQUE, ÀNGEL, *Op. cit.*, volum II, pàgina 550, capítol VII, 9. PIFERRER, PAU, *Recuerdos y bellezas de España. Obra destinada para dar a conocer sus monumentos, antigüedades, paisajes, etc. En láminas dibujadas del natural y litografiadas por F. J. Parcerisas y acompañadas con texto por P. Piferrer*, Barcelona, Imprenta de Joaquín Verdaguier, 1839-1865, volum II, pàgines 288-292. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 38-40.

Després, malgrat alguns esdeveniments com els costosos plets que ja hem mencionat, el monestir de Vallbona ja no pateix l'extrema pobresa d'aquelles dues ocasions. I finalment, parla de la relació de la casa reial catalana amb el monestir, sobretot fent referència a l'enterrament de Violant d'Hongria i de la seva filla Sança a Vallbona, així com intenta explicar el perquè de l'equivocació en la identitat de la darrera.

Finalment, els dos darrers interrogatoris de la Congregació, el quart (*Que forma de eleccion de prelada se observo desde los tiempos de la fundacion hasta el anyo de 1616 en que se erigio la congregacion*) i el cinquè (*Si hay noticia de que en alguna ocasion hayan intentado los papas, o los reyes proveher la abadia, si esto tubo efecto, o si hubo oposicion y en su caso quales fueron sus resultas*) els uneix en un de sol i respon que les abadesses sempre han estat escollides per la comunitat i per escrutini secret, excepte algunes vegades que ho han estat per inspiració i que mai ningú ha privat la comunitat d'aquest dret ni hi ha intervingut.

Finalment, ofereix un abaciologi¹²⁰² complet seguint la informació continguda en el *Còdex de na Blanca d'Anglesola*, des de la seva fundació fins a l'abadessa de Riquer, mostrant les dates de duració de l'abaciat i afegint-hi alguna altra informació d'interès; i una llarga llista d'apèndixs, formats per tots els documents que el pare Pasqual ha consultat per escriure el *Llibre Verd* i que ofereixen molta informació a l'investigador actual.

L'ABACIOLOGI DEL PARE PASQUAL ¹²⁰³	
ABADESSA	ANYS ABADIAT
Òria Ramírez	[1176-1180 i 1181-1184]
Ermessenda de Rubió	[1191-1231]
Eldiarda d'Àger	[1232-1242]
Ermessenda de Fontanes	[1242-1246]
Eldiarda d'Anglesola	[1246] – 1259 (mort 1267).
Arnalda d'Altarriba	1259-1267 (mort 1286).

¹²⁰² La darrera abadessa d'aquest abaciologi és Maria Teresa de Riquer i de Sabater, “[...] *que actualmente gobierna el Monasterio de Vallbona siendo de edad 89 años [...]*”. AMV, 17.7: 1800. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 66.

¹²⁰³ Hem transcrit els noms i cognoms de les abadesses de Vallbona seguint la transcripció actualitzada que ofereix Piquer i Jover al seu abaciologi ja que les notícies que ofereix el pare Pasqual de les primeres abadesses estan escrites en llatí. D'aquesta manera, homogeneïtzem criteris a l'hora de transcriure els noms de les abadesses. A més, hem afegit entre claudàtors les dates d'abadiat de les primeres abadesses, que el pare Pasqual no afegeix i la data de defunció de la darrera abadessa d'aquest abaciologi, ocorreguda dos anys més tarde de la publicació del *Llibre Verd*. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 46-60, 69-102, 113-136, 149-174, 181-207, 217-264 i 281-331. SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Op. cit.*, pàgines 113-124.

Geralda de Cardona	1267-1270
Elisenda de Timor	1270-1273
Geralda de Cardona	1273-1282 (mort 1303).
Geralda de Queralt	1282-1294 (mort 1308).
Blanca d'Anglesola	1294-1328
Alemanda d'Avinyó	1328-1340
Elisenda de Copons	1340-1348
Berenguera d'Anglesola	1348-1377
Sibil·la d'Anglesola	1377-1379
Saurena d'Anglesola	1379-1392
Constança de Cabrera	1392-1401
Geralda d'Aleny	1401-1419
Violant de Perellós	1419-1422
Blanca de Caldes	1422-1446
Beatriu Desfar	1446-1455
Aldonça de Caldes	1455-1468
Violant de Sestorres	1468-1479
Francina de Guimerà	1479-1503
Lluïsa de Meià	1503-1507
Aldonça de Pallarès	1507-1510
Beatriu de Copons	1510-1537
Aldonça de Vilagaià	1537-1537
Elionor de Vilafranca	1537-1547
Joana de Vilafranca	1547-1553
Jerònima de Boixadors	1554-1562
Estefania de Piquer	1562-1576
Arcàngela de Copons	1576-1601
Jerònima de Pons	1601-1603
Dorotea de Ferrer	1604-1626
Victòria de Vallbona	1626-1626
Leocàdia de Ricart	1631-1657
Anna Maria de Sullar	1657-1658
Maria Àngela de Sullar	1658-1662
Magdalena d'Areny	1662-1683
Maria de Borrell	1683-1701
Maria de Llúria	1701-1701
Anna Maria de Castellví	1701-1711
Manuela de Cortiada	1716-1747
Caterina de Borràs	1747-1748
Agnès de Cortit	1748-1767
Maria Teresa de Riquer	1767-[1802]

Per tot això, aquesta és una obra completa, amb una considerable voluntat crítica, la qual, malgrat errors d'apreciació, falses interpretacions, incorrectes identificacions de topònims, datacions errònies i equivocacions, fou molt destacada en el seu moment. Significà la primera història del monestir de Vallbona així com també la primera aportació significativament seriosa i crítica a la història de Vallbona, malgrat que només

s'interessa pels orígens i fundació mentre que els segles posteriors, queden en un pla secundari. El pare Pasqual aporta un seriós estudi de la documentació d'arxiu i una crítica als historiadors que havien tractat Vallbona fins a aquell moment a nivell molt primari i quasi anecdòtic, que és el que havia dominat fins aleshores.

Com ja hem dit, critica molt a Beuter, però també desaprova a Zapater¹²⁰⁴, Carbonell i Manrique. Per contra, menciona altres historiadors, com Zurita¹²⁰⁵ o Blancas, titllats de cèlebres, i també cita l'autoritat del pare Flórez¹²⁰⁶. Per tant, el pare Pasqual suposa una millora en la història acrítica i copiada que s'havia fet fins aleshores, amb una bona exposició, ben documentada i extensa sobre els orígens del monestir de Vallbona.

¹²⁰⁴ Miguel Ramón Zapater (1628-1674), cronista general de l'orde cistercenc i cronista d'Aragó, escrigué una crònica sobre el monestir de Vallbona al 1664 inclosa dins una obra més àmplia, *Historia y fundación de todos los monasterios de la Congregación de Aragón*. És la primera monografia sobre Vallbona a l'època moderna, tot i que només es fa referència als orígens de dit monestir. Ell nomena Ramon a l'eremita i no Pere com altres ho feren erròniament però atorga equivocadament el privilegi de fundar Vallbona a la reina Sança. A més, annexa un abaciologi dels inicis del monestir. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, "El monasterio cisterciense de Vallbona. Crónica de Miguel-Ramón Zapater", *Hispania Sacra*, 29 (1976), pàgines 417-428.

¹²⁰⁵ Jerónimo Zurita (1512-1580) menciona breument el monestir de Vallbona: "[...] En este mismo año [1251] que la donación se hizo a los infantes, se nota en algunos anales que falleció la reina de Aragón a 9 días del mes de octubre, estando en Santa María de Salas. Pero consta que su testamento se otorgó en Huesca a 12 del mes de octubre de este año y que vivió algunos años después. Mandóse enterrar en Vallbona, monasterio de religiosas de la orden del Cister en Cataluña, ante el altar de Nuestra Señora [...]". La segona és de 1267: "[...] y llegando a Valencia (el rey) supo que la infanta doña María su hija había fallecido en Zaragoza; y teniendo el rey determinado que fuese enterrada en Vallbona con la reina su madre, queriendo venir a su enterramiento, los vecinos de Zaragoza contra voluntad de los ricos hombres y caballeros que allí se hallaron, la enterraron en la iglesia mayor de San Salvador; y el rey se detuvo en Valencia [...]". La tercera: "[...] Dejó ordenado que el condado de Aliaga y las villas y castillos de Aliaga y Castellot, de que había hecho merced a don Juan de Ijar, se restituyesen a la orden de San Juan cuyas eran, y que el lugar de Preixana en Urgell (que era de las monjas y convento de Vallbona de que había hecho merced a don Pedro de Cardona que llamaban el bastardo de Cardona) se restituyese a su convento, y otros castillos y lugares de la iglesia que se habían dado a diversos caballeros y capitanes en las guerras pasadas [...]". ZURITA, JERÓNIMO, *Anales de la Corona de Aragón*, Zaragoza, C.S.I.C., 1976-1980, volum I, pàgina 565 i 664 i volum VIII, pàgina 357.

¹²⁰⁶ Enrique Flórez (1702-1773) va prendre l'hàbit al convent agustiniana de Salamanca el 1718 i va professar poc després. Va estudiar filosofia al col·legi de Valladolid i teologia a Salamanca. Va obtenir el títol de lector d'arts el 1725 al convent de Madrigal i es va ordenar sacerdot. Es va graduar com a batxiller, llicenciat i doctor a la universitat de Santo Tomás d'Àvila i poc després, es va graduar com a doctor a la Universitat d'Alcalà (1729). En aquella ciutat, va tenir una intensa vida intel·lectual envoltat de personalitats i erudits del seu temps. Al 1730, va rebre l'encàrrec de realitzar un manual per al curs de teologia del Col·legi d'Alcalà per part de la Província agustiniana de Castella. El 1736, va rebre el grau de mestre i el 1740, fou nomenat revisor i visitador de biblioteques conventuals per la Inquisició. L'orde li dona diversos càrrecs però finalment el pare Flórez preferí la vida de l'estudi. Va renunciar al càrrec de rector del col·legi d'Alcalà el 1743 per a poder dedicar-se a l'estudi de la història eclesiàstica antiga d'Espanya. El 1751 fou nomenat catedràtic de teologia de la Universitat d'Alcalà. El rei Ferran VI l'acull sota la seva protecció i li atorga una pensió anual de 600 ducats per a què pugui realitzar aquesta tasca. I el Papa Benet XIV li va atorgar, al 1752, una llicència total sense restriccions per a llegir llibres prohibits per a la Inquisició. Fruit del seu gran esforç investigador, sorgirà de la seva ploma la seva obra magna, començada a publicar el 1747, *La España Sagrada*. Fou membre de diverses acadèmies així com també un autodidacta, coneixedor de totes les disciplines històriques i un gran erudit i deixà una herència intel·lectual molt destacada. CAMPOS Y FERNÁNDEZ DE SEVILLA, FRANCISCO JAVIER (o.s.a.), "El padre Enrique Flórez y la España Sagrada", introducció a FLÓREZ, ENRIQUE, *España Sagrada*, Madrid, Editorial Revista Agustiniana, 2000, volum 1, pàgines IX-CLXXXI.

El volum del monestir té una anotació final en la que s'indica que “*Por mandato de la Muy Illre. Sra. Dona Maria Theresa de Riquer y de Savater Abadessa de este Real Monasterio de Vallbona. certifico y doy Fe como el presente Libro es el mismo que entrego el Doctor Don Jayme Pasqual ex Abad del Real Monasterio de las Avellanas; a la Illre. Sra. Abadessa, sra. Priora y sra. Supriora. Y manda la sra. Abadessa que se coloque en el Archivo de este Monasterio y que no se extraiga de este, menos que alguna Religiosa lo necesite para su instruccion, pero con la precisa condicion que no pueda en manera alguna sacarlo de la clausura. dicho sr. Canonigo Pasqual en consentimiento de las arribas expresadas señoras; se ha llevado copia de todo lo contenido en este libro. Dia 24 de Agosto de 1800. Dona Maria Josepa de Moxo y de Francoli secretaria*”¹²⁰⁷.

Posteriorment, Pasqual escriurà una altra obra relacionada amb el monestir, la *Carta del P. D. Jaime Pasqual canónigo premostratense de Bellpuig de las Avellanas al M. I. S. Marqués de Capmany*¹²⁰⁸, que restarà inèdita fins a 1837, tot i que fou escrita el 1803, doncs la mort de l'erudit impedeix de publicar-la abans¹²⁰⁹. La *Carta...* és la primera monografia impresa dedicada a la història de Vallbona i l'estudi més documentat sobre els orígens del monestir. Du la data del 7 de gener de 1803, consta de 12 folis i és una resposta al marquès Marià de Sabater¹²¹⁰ que, interessat per la personalitat de Berenguera de Cervera, demanà a Pasqual un estudi sobre Vallbona.

¹²⁰⁷ AMV, 17.7: 1800. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 173.

¹²⁰⁸ Una carta autògrafa de Pasqual conservada a l'arxiu del monestir, consta d'11 fulls a dues cares i un dotzè per al comiat. AMV, 17.8: 1803, gener, 7. Bellpuig de les Avellanes. Jaume Pasqual, canonge premostratenc de Bellpuig de les Avellanes, envia a Marià Sabater, marquès de Capmany, diverses notes històriques sobre la fundació i els fundadors del monestir de Vallbona. El marquès li havia demanat prèviament notícies sobre l'abadessa Berenguera de Cervera.

¹²⁰⁹ PASQUAL, JAIME, *Carta del P. D. Jaime Pasqual canónigo premostratense de Bellpuig de las Avellanas al M. I. S. Marqués de Capmany*, Seu d'Urgell, Consell Comarcal d'Urgell, 198-. (primera edició de 1837). RIPOLL I VILAMAJÓ, JAUME (ed.), *Carta del P. D. Jaime Pasqual canónigo premostratense de Bellpuig de las Avellanas al M.I.S. Marqués de Capmany ó sea recopilación de noticias y documentos los mas interesantes para la historia de la fundacion y de los fundadores del real y antiguo monasterio de señoras religiosas cistercienses de Sta. Maria de Vallbona en Cataluña, sito en el arzobispado de Tarragona y territorio de Urgel publicala con notas y observaciones d. Jaime Ripoll Vilamajor*, Barcelona, Imprenta de Valentí Torras, 1837.

¹²¹⁰ Els Sabater foren un dels principals llinatges de la noblesa catalana. Establerts inicialment a Calaf, després passaren a residir a Castellfollit de Riubregós i posteriorment, a Cervera. La branca dels marquesos de Benavent i Capmany inclou a Marià de Sabater i de Vilanova (1757-1837), remitent de la carta del pare Pasqual que comentem. Era fill d'Ignasi de Sabater i d'Oriol, senyor de moltes propietats, i d'Anna de Vilanova i de Rasset, casats el 1755. Marià es casà amb Narcisa de Camps i de Font, de la casa dels marquesos de Camps, el 1775. Posteriorment, va ser elevat a la dignitat de títol del Regne per Carles IV amb la denominació de Marquès de Capmany el 1798 així com també fou nomenat vescomte de Vergós-Garrejat. Va participar a la Guerra de la Independència i fou un heroi de la mateixa. També fou cavaller mestrant de la Real de Ronda. GARCÍA CARRAFFA, ALBERTO i ARTURO, *Enciclopedia heráldica y genealógica hispano-americana. Diccionario heráldico y genealógico de apellidos españoles y americanos*, Madrid, Imprenta de Antonio Marzo, 1936, volum 79, pàgines 17-21.

Aquesta obra és una extensa recopilació de notícies i dades documentals sobre els orígens i fundació del monestir i sobretot, de les figures de Ramon i de Berenguera de Cervera. Aquesta voluntat de recopilació de dades també queda clara amb el subtítol de l'obra, *Recopilación de noticias y documentos los más interesantes para la historia de la fundación y de los fundadores del real y antiguo monasterio de señoras religiosas cistercienses de Santa Maria de Vallbona en Cataluña*.

L'objectiu de la carta, és el següent, segons afirma Pasqual: “*Bellpuig de las Abellanas 7 de Enero de 1803. Muy Iltre. Sr. Marques = Muy sr. Mio. Aunque en el Archivo del Real Monasterio de Vallbona de sras. Cistercienses han preservado muy pocas memorias de los principios y fundacion del mismo Monasterio, como sucede regularmente en todas las mas antiguas, y de consiguiente sean muy escasas las que se conserven de dona Berenguela de Cervera que son el objeto de los deseos de VS y sobre cuyo ha tenido VS la bondad de pedirme alguna luz; sin embargo son ellas bastantes para atribuir a aquella insigne sra. la fundacion del referido celebre Monasterio de Vallbona, junto con el sto. Ermitanyo Ramon de Anglesola que fue el primero que abitó, e hizo vida penitenciaría en aquel aspero (en instrumento no muy anterior a la conquista se llama locus horrorio et vaste solitudinis) y sombrío valle muy antes de conquistar el Reyno de Ciurana (de quyo era parte) el serenísimo conde de Barcelona, don Ramon Berenguer IV, como consta la vida antigua del sto., en que se refieren algunos lances que le sucedieron con los moros de Ciurana que le inquietaron no pocas veces en su soledad y eremitorio. Apenas el esforzado conde don Ramon conquistó aquel Reyno desterrando de el la Morisma y de todo el territorio de Ciurana, informado el Piadoso Principe de la penitente vida que hacia en lo mas aspero y fragoso del pais un santo Ermitaño llamado Ramon com algunos companyeros, determino fundarles a su costa un Monasterio en el mismo lugar que abitaban, llamado Sorboles [...]”¹²¹¹.*

A la Carta..., Pasqual comença destacant la poca documentació que es conserva sobre els orígens, el tema més important per a ell. Considera Berenguera cofundadora¹²¹² de Vallbona juntament amb Ramon, eremita d'aquesta vall horrible abans de la conquesta de Siurana. En reconquerir el territori, Ramon Berenguer IV, li atorga Sórboles per a fundar-hi un monestir, fet que s'acompleix al 1157.

¹²¹¹ AMV, 17.8: 1803, gener, 7. *Op. cit.*

¹²¹² “[...] Conozco sr. Marques que habiendome VS presentado la ocasion de poner en orden las noticias que pude descubrir en el Archivo de Vallbona de una de las mas insignes mugeres que ilustraron nuestra Provincia en los siglos XII y XIII dignisima sin duda de estar al lado de la Iltre. Fundadora de los Monasterios de san Juan de Cervera y del famosísimo Algaguayre [...]”.AMV, 17.8: 1803, gener, 7. Bellpuig de les Avellanes. *Op. cit.*

També funda Vallbona i ambdós monestirs són mixtos, fins que els homes es retiren al Montsant i només hi resten les dones, la primera de les quals, fou Berenguera. Segons Pasqual, aquesta dama fou fundadora de Vallbona en tant que convertí aquest espai de reunió dels eremites d'ambdós sexes en un monestir de monges, el va dotar i el va convertir en casa cistercenca en portar a Òria des de Colobres. Per a Pasqual, Berenguera és la veritable fundadora del monestir, doncs és una dama noble que es retira a un indret, el converteix en un veritable monestir femení, el dota amb importants donacions i aconseguix la seva incorporació a un orde monàstic concret, tal com fan les autèntiques fundadores de monestirs. I Ramon té importància com a eremita fundador d'un grup mixt que s'instal·la en el lloc primitiu on s'ubicarà el monestir i pel seu testament, on deixa indicada la seva voluntat, seguida per Berenguera.

Pasqual cau en petits errors, sobretot amb la seva confusió amb els topònims de Sòrboles, Colobres i Tulebras, tres topònims que han complicat les investigacions dels historiadors interessats pels orígens de Vallbona.

Altres dades interessants que aporta Pasqual són alguns documents transcrits i informació extreta del codi de Blanca d'Anglesola, del que copia l'abaciologi primitiu, tot destacant que Berenguera fou senyora, fundadora i una de les més insignes dones dels segles XII i XIII, arribant a tenir un prestigi igual que el de l'abadessa, malgrat que no ho fou, error en el que cauen alguns historiadors del monestir.

Finalment, també ofereix dades biogràfiques dels dos fundadors, és a dir, de Berenguera i de Ramon, pel que la *Carta...* és un complet estudi sobre el monestir, els seus orígens, els seus fundadors i les primeres abadesses, a més de ser un treball de recopilació de fonts i dades sobre el mateix i de transcripció dels documents més importants per a la seva història.

No s'ha d'oblidar que aquest text historiogràfic és una carta, pel que el final del mateix es troba el comiat de Pasqual al marquès Marià Sabater: "*Esto es señor quanto me ha parecido digno de comunicarse a VS relativo a dona Berenguela de Cervera, y correspondiente a los deseos que VS me manifesto tener en su carta. Mande VS sin reserva a sy mas humilde servidor y capellan que BSM de VS don Jayme Pascual*"¹²¹³.

Per aquests motius, ambdós documents, el *Llibre Verd* i la *Carta...*, tenen el valor de ser unes històries de Vallbona, sobretot dels orígens del monestir, amb voluntat crítica, completa i d'interès pels documents transcrits.

¹²¹³ AMV, 17.8: 1803, gener, 7. *Op. cit.*

Aquest és el motiu pel qual el pare Jaume Pasqual va assolir una important fita en la historiografia sobre Vallbona ja que la seva obra, a cavall entre els segles moderns i els contemporanis suposa un punt i apart respecte la historiografia que fins aleshores s'havia generat al voltant del monestir.

Malgrat que ambdues obres són escrites a principis del segle XIX, són hereves de les tradicions i la historiografia del segle XVIII en particular i de l'època moderna en general. Per tant, l'obra de Jaume Pasqual és el referent de transició entre la historiografia d'èpoques medieval i moderna i la d'època contemporània.

Segurament relacionat amb la investigació que Pasqual feu a l'arxiu del monestir, tenim constància de la troballa d'uns documents relacionats amb la percepció de primícies i que el propi Pasqual col·loca al sac de Sant Robert, dins del mateix arxiu: *“En lo mateix sac de Sant Rober he col·locat jo lo doctor Jaume Pasqual, canonge del real monestir de Bellpuig de les Avellanes, set pergamins antics que m'ha aparegut ser los més apres a justifica i assegurar a favor del real monestir de Vallbona la percepció de les primícies que rep en los pobles i termes de Vallbona i Llorens, lo tals instruments son copies per mi en un quadern col·locat en lo mateix sac, amb una informació es observacions sobre los mateixos instruments i que evidencien pertanyer les tals primícies al dit monestir. la Gr. Il·lustre senyora abadessa dona Teresa de Riquer ha fet treure después autèntiques les mateixes, set copies i elles també se han col·locat en lo sac Sant Robert junt als sos originals, fins lo últim que antes se trobava en lo sac Nostra Senyora del Claustre”*¹²¹⁴.

2.8.11. La mort de l'abadessa

En una de les seves cartes, l'abadessa parla de la mort amb les següents paraules: *“Deu me mantinga en aquest Racó de mon ha hont ma apartada y me disposi per fer una bona mort que aso es lo que per mi fa al cas y no aver de cansar a ningú que sempre ha estat violent a mon geni”*¹²¹⁵.

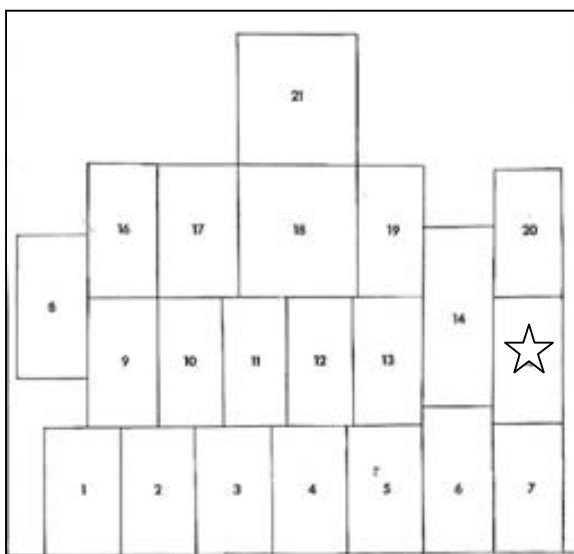
Maria Teresa de Riquer va morir el dia 10 de gener de 1802, *“alla que serian a poca diferencia las onze horas del mati”*¹²¹⁶ i a l'edat de 89 anys.

¹²¹⁴ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 124.

¹²¹⁵ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 6-XI-1775.

¹²¹⁶ AMV, 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. Manuscrit miscel·lani que recull nombroses dades històriques del monestir de Vallbona i de la seva jurisdicció, des del segle XII, començat a redactar per voluntat de l'abadessa Leòcadia de Ricart, i que es coneix usualment amb el nom de “L'Aranzel”. Títol original: *“Lo aranzel i numero de les Abbadeses ha tingudes la Insigne y Real casa de Nostra Senyora de Vallbona desde son principi que fou en lo ani de 1173 fins al que ara correm que es lo de 1633, ani*

Morí “Después de haver rebut tots los sants sacraments ab la devoció y afecte que li era natural y ab la resignació y bon exemple que tot temps havia donat en lo monestir en todas sas cosas: com que se pot titular digníssima prelada”¹²¹⁷.

L'estrella indica la ubicació de la tomba de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al cor de l'església del monestir. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, entre les pàgines 344-345.

El dia següent se celebraren els funerals acostumats i per la tarda, se li donà sepultura eclesiàstica¹²¹⁸.

Fins el dia en què s'escollí una nova abadessa, el 4 de febrer de 1802, Agnès de Rocabruna quedà com a presidenta priora del monestir. A Maria Teresa de Riquer, la va succeir en el càrrec Maria Ignàsia de Castellví i de Pontarró, “que fins aleshores era sotspriora i bossera del monestir”¹²¹⁹, l'abadiat de la qual durarà del 4 de febrer de 1802 fins a la seva mort el 19 de desembre de 1806.

La primera abadessa escollida al segle XIX, signa la partida corresponent a la despesa de 1802, que acaba sent

favorable al monestir i en la que hi ha diverses partides destinades a Maria Teresa de Riquer¹²²⁰. La primera d'aquestes es dedica a pagar les quatre misses solemnes que la comunitat canta per la il·lustre difunta, que han costat 1 lliura i 4 sous. Una altra per la despesa de vida del sacerdots i metges que assistiren a la senyora abadessa en sa darrera malaltia: 8 lliures 18 sous i 3 diners. La tercera pel que ha costejat el monestir en l'enterrament de dita senyora, pel que paguen 2 lliures i 14 sous; mentre que per diferents propis que s'han fet 6 lliures 2 sous i 3 diners, que junt sumen 8 lliures 16 sous i 3 diners. També per la despesa que feren els batlles i notari el dia de l'enterrament 1 lliura 17 sous i 6 diners, ja que les ancianes i la priora van indicar que aquesta suma es pagués de la massa comuna del monestir.

descorregut 460 de sa fundació fins al dia present”. Dins el manuscrit s'hi troba el “Llibre de notas i resulacions del Reial Monestir que comensan en lo any 1173”, pàgina 17 darrera.

¹²¹⁷ Ídem. SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual. Primera història de Vallbona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002, pàgina 236.

¹²¹⁸ Ídem.

¹²¹⁹ AMV, 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 17 darrera.

¹²²⁰ *Llibre de gasto del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora bossera que actualment i per temps serà, començant lo primer dia de gener de 1760.*

I, finalment, la darrera partida relacionada amb Maria Teresa de Riquer indica que el monestir va gastar 1 lliura 17 sous i 6 diners per fer compondre el bàcul de plata.

L'abadessa de Riquer fou enterrada al cor de l'església del monestir. Concretament,

Làmina 41 - Maria Teresa de Riquer i de Sabater (1767 - 1802), que preocupada per la història del cenobi, conduïa airosament el «plet de la llenya»

Fotografia de la làpida sepulcral de l'abadessa Maria Teresa de Riquer. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 280-281.

la seva tomba està situada a la part extrema de la segona fila, entre Arcàngela de Copons¹²²¹ i l'altar de la Dormició de la Verge. Avui dia, aquest altar ha desaparegut, però estava situat on actualment hi ha l'orgue del cor. Per tant, la tomba de l'abadessa de Riquer es troba davant d'aquest instrument.

A la seva làpida, que mesura 71x195 cm., es pot llegir la següent inscripció: “*Sepultura de Dª Mª Teresa de Riquer. Murió día 10 de enero de 1802, de edad de 89 [años] y abadesa. A. E. R. I. P.*”¹²²².

A més, hi ha un escut, amb casc i bàcul, en forma de creu i dividit en quarts, cadascun d'ells amb la simbologia d'una branca de la família. Així estan representades la família Riquer amb una àliga; la Sabater amb dues sabates; la Guiu amb un grif i l'Alemanys amb una àliga bicèfala de sabre picada d'or, sobre camp de plata i amb un escut petit que té dos llops en pal. El blasó està decorat amb un casc que mira endavant, al pit del qual hi ha una sageta que evoca episodis de la vida de la seva patrona, Santa Teresa.

¹²²¹ Arcàngela de Copons fou abadessa del monestir de Vallbona entre els anys de 1576 i 1601. Els dos fets més destacats del seu abadiat foren la institució de la confraria del Roser i la defensa del monestir en el plet de la clausura. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 203-206 i 217-219.

¹²²² PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 321.

CONFESSORS, BENEFICIATS I RECTORS.
ELS ECLESIÀSTICS AMB MAJOR CONTACTE AMB LA COMUNITAT

1. Els confessors

Una de les figures masculines més properes a la comunitat i per tant, de gran importància, són els confessors¹²²³.

El càrrec de confessor de monges és el més desitjat, a part dels de confessor del rei i de la família reial, per la dignitat que conferia al subjecte que l'exercia. Les monges havien de confessar-se cada setmana i, la desconfiança de la jerarquia eclesiàstica cap als confessors de monges, obligava a l'aprovació d'aquells subjectes per part de l'ordinari així com també a tenir un mínim de dos confessors, un ordinari i l'altre, extraordinari¹²²⁴. La formació intel·lectual dels confessors també fou un motiu de debat i es genera un ensenyament de qualitat, on els manuals generals de confessors tenen una gran importància¹²²⁵.

¹²²³ PEREA SIMON, EUGENI, *Església i societat a l'arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII: un estudi a través de les visites pastorals*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 2000, pàgines 249-258.

¹²²⁴ DUFOUR, GÉRARD, *Clero y sexto mandamiento. La confesión en la España del siglo XVIII*, Valladolid, Ámbito, 1996, pàgines 19-81.

¹²²⁵ La figura i les funcions dels confessors estan molt ben regulades amb la legislació que exposem però també amb la informació configurada als manuals de confessors. Molts d'ells són recopilacions de textos d'altres autors reconeguts, com Sant Ignasi de Loiola, Sant Carles Borromeu o Sant Francesc de Sales, entre d'altres. En aquests manuals, s'exposa l'elecció dels confessors de les monges; la durada del càrrec; la figura del confessor extraordinari; les qualitats que ha de tenir el confessor; la seva remuneració o qui no pot ser confessor de les monges, entre d'altres temes tractats. La informació anterior es pot trobar als títols següents, que oferim com a mostra de manuals de confessors: ANÒNIM, *El sacerdote santificado en la administración del sacramento de la penitencia: cartas sobre el modo práctico de administrar el santo sacramento de la penitencia [...], obra utilísima á los confesores para el ejercicio de su ministerio, compuesta por un sacerdote celoso del bien espiritual de los prójimos y traducida por Francisco Ordogui*, Barcelona, Impremta de Raymundo Martí, ca. 1785. ANÒNIM, *El Santo Tribunal de la penitencia: instrucciones y doctrina para administrar dignamente este sacramento; con un Tratadito ó método de ayudar a bien-morir*, Madrid, Impremta de D. J. Palacios, 1832. CARBONERO Y SOL, LEÓN, *Tratado de los confesores de monjas*, Madrid, Est. Tipográfico "Sucesores de Rivadeneyra", 1887. CLARET, ANTONIO (recopilador), *Nuevo manojito de flores, ó sea, Recopilación de doctrinas para los confesores*, Barcelona, Impremta dels Hereus de la V. Pla, 1847. DAON, ROGER-FRANÇOIS, *Conducta de confesores en el tribunal de la penitencia, según las instrucciones de San Carlos Borromeo y la doctrina de San Francisco de Sales, impresa de orden de monseñor el obispo de Bajoux [...]* y traducida del frances al castellano sobre la sexta edición [...] aumentada con el suplemento a dicha obra del mismo autor, intitulado: *Conducta de las almas en el camino de la salvacion, por el rmo. p. mtro. fr. Anselmo Petite [...]*, Madrid, Imprenta Real, 1796. DUFOUR, GÉRARD, *Op. cit.*, pàgines 38-41 i 69. GAUME, J. (recop.), *Manual de los confesores*, Madrid, José Félix Palacios, 1845.

1.1. La figura del confessor i la confessió, legislació sobre dit càrrec i condicions per ser confessor

El confessor és el sacerdot que, amb aprovació de l'ordinari, confessa els penitents; el prevere secular o regular que té l'obligació de confessar en una església determinada i la prebenda o capellania que té aquesta obligació¹²²⁶.

La figura del confessor està íntimament relacionada amb la penitència¹²²⁷, un sagrament en el qual, per l'absolució del sacerdot, es perdonen els pecats comesos després del bateig als que confessen amb dolor, propòsit d'esmena i altres circumstàncies, com la vergonya per l'error o la confirmació del seu estat d'ànim per a viure més rectament. El sacerdot ha d'aconseguir remetre els pecats però alhora aconseguir que el pecador no torni a recaure en aquests i concedeix el perdó després de conèixer els pecats i les disposicions del pecador cap a les lleis de Déu.

La penitència queda en mans de l'Església i neix d'unes paraules de Jesús citades als Evangelis. Com a sagrament, la penitència no es confirma fins als segles XI o XII i els seus efectes són la remissió del pecat, el retorn dels mèrits anteriors al pecador, el dret a participar en l'Eucaristia i uns efectes socials no gens menyspreables doncs el pecador torna a formar part de la comunitat.

Els confessors apareixen en el moment en què els bisbes tenen massa obligacions per poder complir amb dit sagrament, pel que es crea aquesta figura perquè els ajudi.

Al llarg de la història, aquesta figura s'institucionalitza, sobretot amb el Concili Laterà IV (1215), moment en què la confessió esdevé obligatòria com a mínim una vegada a l'any, i el Concili de Trento. Per ser confessor es demana ser prevere, de bona vida, doctrina i costums i tenir més de trenta anys i també sacerdots acreditats pel saber, la paciència, la prudència, l'amor al silenci i al recolliment. El càrrec comporta una sèrie de condicions i drets com estar a l'església on ha de sentir les confessions com a mínim unes hores diàries o la potestat ordinària però no delegable d'absoldre pecats reservat al bisbe dins la seva diòcesi amb estranys o fora la diòcesi pels seus diocesans. És incompatible amb qualsevol altre càrrec i, a més, gratuïta per al fidel. Els confessors tenien una formació psicològica i eclesiàstica suficient per afrontar les confessions dels fidels.

¹²²⁶ DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 14, pàgines 1165-1169 i volum 43, pàgines 334-339.

¹²²⁷ DIVERSOS AUTORS, *Op. cit.*, volum 43, pàgines 285-330.

A més, l'Església distribuïa els seus eclesiàstics més preparats per a realitzar aquesta funció mitjançant el control sobre les llicències i la possibilitat de revocació de les mateixes si el confessor no era considerat apte per a desenvolupar dita tasca.

Al 1626, les Definicions de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó especifiquen que el vicari general ha de designar els pares confessors de les monges “*que brillin per les virtuts i la cultura, i els haurà de prendre dels monestirs dels respectius Pares Immediats*”¹²²⁸. També és tasca del vicari general comissionar els pares immediats perquè presideixen eleccions d'abadesses o prenguin hàbits i professions a les noies del monestir¹²²⁹.

1.2. Els confessors del monestir de Vallbona al segle XVIII

1.2.1. Legislació del segle XVIII sobre la figura dels confessors

El segon capítol de les cartes de visita, tal com analitzarem, tracta la figura dels confessors. La comunitat té assignats uns confessors de l'orde, aprovats per l'abat general de Cister o per algun dels seus comissaris. A més, es pot demanar un confessor extraordinari dues o tres vegades a l'any seguint les disposicions de Trento¹²³⁰. I, considerant el número de religioses, un cop al mes poden rebre assistència espiritual d'un confessor aprovat per l'arquebisbe de Tarragona.

El 6 de desembre de 1716, Anselm Soler, comisari de l'abat general Edmond Perrot, estableix una sèrie de llicències per al monestir relacionades amb els confessors ordinaris. En primer lloc, atorga a les religioses de Vallbona la llicència de confessar-se amb qualsevol confessor aprovat només per l'ordinari, l'arquebisbe de Tarragona¹²³¹.

Aquesta idea es repetirà en altres llicències, com la datada del 16 de març de 1717, que indica que “*totes les religioses se puguen confessar en qualsevol aprobat per lo ordinari [...]*” i la del 27 d'abril de 1752, on es reproduïx el manament.

Els confessors ordinaris es prefereix que siguin del mateix orde cistercenc i aquesta màxima s'acostuma a complir. Una carta del 28 d'octubre de 1730 remitada per Antoni Brunart Mayol a l'abadessa mostra aquesta preferència: “[...] *He tenido grande gusto*

¹²²⁸ DIVERSOS AUTORS, *Textos constitucionals de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó*, Valls, Abadía de Poblet, 1990, volum I, pàgina 220.

¹²²⁹ *Ídem*.

¹²³⁰ BERNHARD, JEAN; LEFEBVRE, CHARLES i RAPP, FRANCIS, *L'èpoque de la Réforme et du Concile de Trente*, Paris, Cujas, 1989, pàgina 315.

¹²³¹ AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. Llibre de resolucions i cròniques del monestir de Vallbona, iniciat durant l'abadiat de Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Llibre y armes de la il·lustre abadessa Cortiada. Als 29 de novembre de l'any 1716*, pàgina 59.

en la favorecida carta de VS de 1 octubre por ver logra VS y su Santa Comunidad el consuelo de confesores de la orden, en quienes se lograra un total desempeño en quanto fuere del servicio de Dios para essa Santa Comunidad; y al mismo passo de ver desvanecido el mal informe y indecoroso hablar del P. Padre, pues nunca me persuadi subsistente lo que dijo; Yo en este mysmo correo escribo al Sr. Abad de San Sulpicio don Lazaro Languet Procurador de la orden en la Curia Romana el que VV SS quedan ya assistidas, y aconsejadas con los confesores destinados del Sr. Abad de Santas Cruzes, y que de esto noticie al Ilustrissimo sr. Generalissimo [...]

¹²³².

Al 1731, l'abat general del Cister, Fr. Andochio, confirma els plens poders de l'abat de Santes Creus com a visitador i com a encarregat de nomenar els confessors de Vallbona¹²³³. El senyor comissari dóna llicències a la comunitat perquè es pugui confessar amb qualsevol confessor aprovat per l'arquebisbat¹²³⁴.

Al 1748, el Papa Benet XIV, publica la butlla *Pastorales*¹²³⁵, a l'inici de la qual exposa la seva intenció d'obtenir un millor servei de confessió per a les monges, fet que desenvolupa al llarg de l'articulat de la butlla. La mateixa data del 5 d'agost de 1748 i fou publicada el 26 d'aquells mateixos mes i any: “[...] Datum Romae apud S. Mariae Majorem Anno Incarnat. Dominicae MDCCXLVIII. Nonis Augusti Pontificatus Nostri Anno VIII. D. Card. Passioneus. J. Datarius. Visa de Curia. J. C. Boschi. J.B. Eugenius. Loco + Plumbi. Registrata in Secretaria Brevium. Publicat die 26 Augusti 1748 [Donada a Roma, a Santa Maria la Major, en l'any de l'Encarnació del Senyor de 1748, a 5 d'agost, any 8è. del nostre Pontificat [...] Publicada el dia 26 d'agost de 1748]”¹²³⁶.

¹²³² AMV, 6.2/39: 1730, octubre, 28. Fr. Antoni Brunart tracta amb Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir de Vallbona, diverses qüestions relacionades amb els confessors dels monestirs femenins de l'orde cistercenc.

¹²³³ AMV, 6.2/40. 1731, març, 29. Cister. Fr. Andochio, abat general de l'orde de Cister, comunica a Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir, que l'abat del monestir de Santes Creus té plens poders com a visitador i en la nominació dels confessors de Vallbona, així com la facultat de delegar la presidència dels actes de vesticions o en d'altres actes de la comunitat monàstica.

¹²³⁴ AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 59 (Llicències del senyor comissari: llicències per a confessar-se amb qualsevol confessor aprovat per l'ordinari del 6-12-1716, 26-3-1717 i 27-4-1752).

¹²³⁵ ASV, PAPA BENET XIV, *Sanctissimi Domini Nostri Benedicti Papae XIV, Bullarium. Tomus Quintus, In quo continentur Constitutiones, Epistolae, aliaque Edita ab initio Pontificatus usque ad annum MDCCXLVIII*, Editio Recentior Auctior & Emendatior: Venetiis, MDCCLVIII, Sumptibus Bartholomaei Occhi, Superiorum Permissu, pàgines 77-96. Una traducció al castellà es pot trobar a CARBONERO Y SOL, LEÓN, *Tratado de los confesores de monjas*, Madrid, Est. Tipográfico “Sucesores de Rivadeneyra”, 1887, pàgines 191-217.

¹²³⁶ ASV, PAPA BENET XIV, *Op. cit.*, pàgina 96.

L'original de la butlla s'inicia mostrant l'assumpte de la mateixa: “*Super designationem confessoriorum extraordinariorum pro Monialibus. Benedictus episcopus Servus Servorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam. Pastoralis curae Nobis impositae munus, hanc, inter alias, solitudinem a Nobis esposcit, ut pusillorum animis in afflictione, & angustia constitutis opportuna folatia ac remedia afferre non negligamus, quorum ope interiorem conscientiae tranquillitatem recuperare [...]*”¹²³⁷.

En l'articulat, el Papa evoca la legislació tridentina així com també els exemples de Carles Borromeu¹²³⁸, Francesc de Sales i altres Papes anteriors; a l'hora que exposa la solució a les diverses circumstàncies particulars que es poden donar sobre el tema.

A Vallbona reben resums i traduccions sobre dita butlla dedicada a la figura dels confessors als monestirs de monges. Dels confessors extraordinaris, es diu que “[...] *no sigan dificultosos en concedirlos llicentia de confessar sos pecats a altre sacerdot per quant molts de poc esperat se encontran que mes abiat elegirian morir sens confessarse que manifestar sos pecats a algun sacerdot, señalat pel superior qual ley, ja los pares del Concili Tridentino fortament statuiran constituin que los bisbas y altres prelats dels monastirs deguian donar dos o tres vegadas cada any a las monjas subjectas a ells un confessor extraordinari, lo que no per altre rao fou statuit perque constaba que algunas o no pochas monjas y habia que ab cap rao se podian reduir a que confesessen algun pecat al confessor ordinari, de tal manera que es necessari donarlo altre confessor perque ab est puguian confessarse enterament y ab profit [...]*”¹²³⁹.

Pel que fa a la concessió de confessors de fora l'orde, la butlla indica que “[...] *parlant de las monjas en particular [...]* *elegit ja dos o tres vegades lo confessor extraordinari y no obstant tot axo alguna monja demana se li consedesquia licencia per confessarse ab un confessor fora de son orde o de altre orde pregunta si se le ha de donar esta llicencia a lo que respont primerament que en cas de malaltia se li ha de*

¹²³⁷ ASV, PAPA BENET XIV, *Op. cit.*, pàgines 77-78.

¹²³⁸ Carles Borromeu (1538-1584) fou destinat des de la infantesa a la carrera eclesiàstica. Va estudiar a la Universitat de Pavia i s'hi doctorà en ambdós drets el 1559. Aquell mateix any, el seu oncle, Angelo Medici, fou escollit Papa. Per aquest motiu, Pius IV el feu cardenal i administrador de la diòcesi de Milà el 1560. Les seves tasques eren atendre la correspondència amb els representants papals a l'estranger, amb els òrgans externs de l'administració papal i amb els cardenals de Trento. Una crisi espiritual provocada per la mort del seu germà el 1562 el feu ordenar-se sacerdot i aspirar a una vida millor, dedicant-se a la predicació, l'oració i la meditació. El 1563, és bisbe i el 1566, recolça la candidatura de Pius V com a Papa a la mort del seu oncle i es trasllada a Milà, on comença una intensa activitat pastoral i és reconegut per la seva aplicació de Trento. DIVERSOS AUTORS, *Diccionario enciclopédico de los santos. Biografías y conceptos básicos del culto*, Barcelona, Herder, 2006, volum 1, pàgines 283-285.

¹²³⁹ AMV, 5.2/4. 1748, agost, 5. Roma. El Papa Benet XIV decreta la manera d'elegir confessors extraordinaris per a les monges de monestirs i convents, a banda dels confessors ordinaris, pàgina quarta, línia 22.

concedir luego. En la pagina buit linea 38 prosegueix que si alguna monja sens estar malalta ni moribunda recusa confessarse ab lo confessor ordinari que aleshores se li deguia donar llicensia per confessarse ab confessor fora del orde el qual particularment oyguia las confessions de aquella monja, y asso deu ferse per lo bisba al qual estan subjectas aquellas monjas, si empero las monjas estan subjectas a prelat regular, deu lo prelat regular consedirlos confessor particular un dels aprobats pel ordinari, y si be lo cas que no sia aprobat pel ordinari per confessar monjas, deguia lo Ordinari aprobarlo alomenos per confessar aquella monja, y per tantas vegadas quantas li apareixerá convenir, y si be el cas que el superior regular no se puguia reduir de ninguna manera a que donia esta llicensia a la monja que recusa lo confessor comu (diu en la línea 27 de la mateixa pagina), la mateixa monja tingua recurs al Cardenal Penitentie, el qual probeira a dita monja conseditlo llicensia a fi que puguia confessarse ab altre confessor dels aprobats pel Ordinari [...]"¹²⁴⁰.

I de nou sobre la llicència de confessors ordinaris o extraordinaris, el Papa afirma que "[...] De ninguna manera podem aprobar lo proposat tan ferm dels prelats, en reusar donar esta llicensia ni entenem per quina raó despues de ofert lo confessor extraordinari per dos o tres vegadas com mana lo Concili Tridentino, no los ha de quedar a las monjas en particular esperanza de obtenir particular confessor. Sens dubte que no o sentia aixis San Francisco de Sales el qual no solament acostumaba señalar quatre vegadas a las suas monjas confessor extraordinari, sino que encomani a sos superiors que a todas las monjas que particularment demanasen confessor no fosan dificils en consedirlos la llicencia [...]"¹²⁴¹.

Sobre dita butlla, l'abadessa de Vallbona demana un nou resum al plebà¹²⁴² de Montblanc, Josep Montaner¹²⁴³, que la satisfà en una carta de dues planes: "[...] remeto el compendi o substancial resum de la Butlla Pontificia acerca dels confessors de religiosas modernament despachada; porque VS quede enterada de son contengut, y puga VS ab ell governarse: El haver tardat en remetrerlo ha estat per la traduccio del llati ab nostre idioma catala y despues lo he fet copiar de millor lletra que no la mia; ab

¹²⁴⁰ AMV, 5.2/4. 1748, agost, 5. Roma. *Op. cit.*, pàgina 8, línia 38.

¹²⁴¹ AMV, 5.2/4. 1748, agost, 5. Roma. *Op. cit.*, pàgina 10, línia 29.

¹²⁴² El plebà és el rector d'alguna parròquia important, pel que només s'aplica al rector de Montblanc. DIVERSOS AUTORS, *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana s. a., 1980, volum 11, pàgina 689.

¹²⁴³ És fill de Josep Montaner i Alba, veguer de Montblanc, i Anna Murtra. Josep fou ordenat sacerdot; el 1733 ocupava un benefici a Montblanc i el 1749 era el plebà de dita ciutat. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR J., *La baixa noblesa de la Conca de Barberà a l'edat moderna*, Montblanc, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 2005, pàgines 125-127.

lo qual resumen podra VS ab tota seguretat respondrer al que seli offeresca, que per això lo he firmat de ma propia má; y queda per mi el secret [...] Sols anyavesch a VS que las religiosas de Reus y las de Tarragona tenen los extraordinaris extraReligionem, fora de la Religió. Las nostras de assi com ne tenen tants de ordinaris, prenen aqui volen [...]»¹²⁴⁴.

1.2.2. Els confessors del monestir

La comunitat de Vallbona gaudeix dels serveis de dos confessors ordinaris i, a més, se li permet demanar un confessor extraordinari de l'orde dues o tres vegades l'any.

D'altra banda, en cas de malaltia o proximitat amb la mort, la monja malalta o moribunda pot demanar de confessar-se amb un confessor de fora de l'orde aprovat per l'Ordinari. Tot i això, els pares confessors de l'orde sempre tenen preferència respecte els altres, sobretot davant la imminent mort d'algun membre de la comunitat. Així succeí el 1783, quan s'hagué de sagramentar per viàtic a Josepa Antònia Ascon, recomanada del monestir. Recordem que aquesta noia és la neboda de la priora Manuela de Carmona a la que ja hem fet referència. El viàtic el dugué un dels pares confessors del monestir, ja que s'estipula que no es permeti l'entrada del rector per administrar el viàtic ni l'extremunció¹²⁴⁵.

La documentació que s'ha conservat amb noms de confessors del monestir és escassa, pel que reconstruir un llistat dels mateixos, és molt difícil. De totes maneres, tenim algunes dades. Aquestes ens permeten conèixer el monopoli que exerceix Santes Creus en aquest camp de control sobre les monges de Vallbona.

El 1705 es produeix el nomenament dels dos confessors ordinaris de la comunitat. En una carta de l'abat de Santes Creus, Jaume Oliver, a l'abadessa de Vallbona, datada del 24 d'agost d'aquell any, després de declarar que assistirà a la professió d'unes novícies el dia de la Nativitat de Maria Santíssima, l'aconsella que "*declari per confessors P. Chrisostomo Busquets, home ja madur, ple de desengaños, y que te llarga experiencia de confessorari y al P. Francisco Quintana, de la literatura y prudencia del qual tinch satisfaccio y per ser fill meu de habit crech que cuidara de cumplir ab las obligaciones de son officio ab major cuidado. Espero que posats en son empleo donaran*

¹²⁴⁴ AMV, 5.2/5. 1749, abril, 20. Montblanc. Josep Montaner, plebà de Montblanc, fa arribar a l'abadessa del monestir de Vallbona un resum de la butlla del Papa Benet XIV relativa a l'elecció de confessors extraordinaris per a les monges de monestirs i convents.

¹²⁴⁵ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. Llibre de resolucions i notes de Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona. Títol original: *Llibre de notas de la abadessa Riquer i de dona Maria Josepa de Moxó, abadessa*, pàgina 135.

*molta satisfaccio, y que lo Real Convent de VS ne estara ben assistit, y sens las diferencias y dificultats que altres han mogut [...]»*¹²⁴⁶. Tot i el nou nomenament, els pares Mariano i Jaume¹²⁴⁷ (suposem que són els anteriors confessors ordinaris) podran anar al monestir sempre que alguna monja necessiti “*consuelo*”¹²⁴⁸. Aquest pare Marià deu ser el confessor que, el 1707, compra unes cadires en la subhasta pública que es realitza a la mort de Pere Joan Agulló¹²⁴⁹.

El 1715, Isidre Domingo, religiós de Santes Creus i confessor de les monges, presideix la col·lació¹²⁵⁰ del benefici del *Corpus Christi* per part de Josep Peyret¹²⁵¹.

Un altre confessor de la comunitat fou Francesc de Quintana, monjo de Santes Creus, que surt en un llistat dels marmessors d'Agulló datat del 22 de juliol de 1718¹²⁵².

El 20 d'abril de 1730, el monestir busca un nou confessor i Josep Peyret perd força drets¹²⁵³. Segurament, es fa referència al fet que, trobant-se el monestir sense confessors de l'orde, s'accepta que Peyret, beneficiat del *Corpus Christi*, faci de confessor temporal de la comunitat fins que aquesta trobi un confessor ordinari: “*fas memoria que per no tenir lo Monestir confesors de lorde ni trobarne de ninguna religio, em demanat a mossen Joseph Peiret, benefisiat de Corpus Christi no tenint dit senyor obligasio de confesar, si nos volia fer agasajo de asistirnos al confesionari quant Alguna senyora lo cridas y portar lo sacrament (sia Alabat) a la reixa y peraso se li dona una porsio de Religiosa y les mises conventuals una per altra semmana que se li donava la caritat que se acostuma, en advertensia que aques trachta no ha de durar sino de aqui que se encontre confesor de lorde ohaltresuchiechta que li aparegue a la Abadesa que es de la*

¹²⁴⁶ AMV, 5.2/3: 1705, agost, 24. Santes Creus. Nomenament de Crisòstom Busquets i Francesc Quintana, preveres, com a confessors del monestir de Vallbona.

¹²⁴⁷ Ambdós són citats exclusivament pel seu nom pel que són molt difícils d'identificar.

¹²⁴⁸ *Ídem*.

¹²⁴⁹ AHAT, Capsa 10, número 48. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Lligall de documents diversos (1600-1800).

¹²⁵⁰ La col·lació és l'acció i efecte de conferir canònicament un benefici eclesiàstic. CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, volum I, pàgines 566-567. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 13 pàgines 1379-1392.

¹²⁵¹ AHAT, Capsa 4, número 18. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1715-1719). Títol original: “*Borrador eo Manual dels actes rebuts en los anys 1715, 1716, 1717 i 1718. Con quals son continuats en lo present llibre y presos per lo reverent Francisco de Torrell i Freixa, prevere y rector de la parroquial iglesia de Vallbona de las Monjas archabisbat de Tarragona*”, pàgina 37.

¹²⁵² AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 239 darrera.

¹²⁵³ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. Llibre de capítols i resolucions del monestir de Vallbona, iniciat durant l'abadiat de Magdalena d'Areny i de Toralla. Títol original: *Llibre de capítols, proposicions y resolucions de l'insigne y real convent de Nostra Senyora de Vallbona, fet lo primer dia de gener de 1663, essent abadessa dona Magdalena d'Areny i de Torralla*, pàgina 530.

satisfasio de las senyoras, axi searresol dit senyor Peiret y la Abadessa Cortiada. Noto que als 20 de abril 1730 se li a llevat al dit Mossen Joseph Peyret la porsio de dalt insinuada porque se ha buscat altre saserdot per confesar y dir las mises conventuals. Mes avant fas nota que dit die y aña no se li donara medesinas ni dochtor ni barbe per ocasio que no hes obligasio sino molt voluntari y lo monasti te grosos alcanse”¹²⁵⁴.

El 2 d’agost d’aquell mateix any consta com a confessor del monestir Francesc Orri, lector en teologia d’un convent franciscà de Barcelona¹²⁵⁵. És un dels pocs confessors de Vallbona que no forma part de l’orde cistercenc.

El 1732, consten com a confessors Nicolau Torrents, Benet Figueres mentre que el mateix Orri és el predicador durant la quaresma¹²⁵⁶. Benet Figueres, monjo de Santes Creus és citat com a confessor de la comunitat de nou el 2 de desembre de 1735¹²⁵⁷; el 24 de desembre de 1742¹²⁵⁸ i el 14 de desembre de 1744 com a subexecutor de la presa de possessió de Magí Sabater com a beneficiat de Nostra Senyora del Claustre a la mort de Torrell¹²⁵⁹.

El 1773, tenim constància de què els monjos de Santes Creus Antoni Folch i Baptista Serra són els confessors de la comunitat durant la visita arquebisbal a la parròquia vallbonina¹²⁶⁰. El primer ja ho és l’any anterior, quan presideix la possessió corporal d’un nou beneficiat del *Corpus Christi*¹²⁶¹.

El 1788, els confessors de l’orde eren Miquel Comte i Anton Folch¹²⁶². Aquest darrer queda com a únic confessor ordinari del monestir de Vallbona aquell mateix any i el 1789 encara consta com a tal.

¹²⁵⁴ *Ídem*.

¹²⁵⁵ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 31-31 darrera.

¹²⁵⁶ AMV, 8.4/11: 1732, abril, 11. Vallbona. Bru Soler, rector de Vallbona, dictamina, amb el consentiment de tres preveres confessors, que la rectoria de Vallbona rebí el que li pertoca, sostinguda per les primícies que el monestir de Vallbona rep de les viles de Vallbona i Llorenç de Vallbona, segons la concòrdia de 1632 entre el monestir i la rectoria de Vallbona.

¹²⁵⁷ AHAT, Capsa 4, número 20. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1731-1757). Títol original: “*Manual del reverent Bruno Soler rector de Vallbona, conté los anys 1 de abril de 1731-1737*”, pàgina 118 darrera.

¹²⁵⁸ AHAT, Capsa 6, número 22. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1629-1701), pàgina 151 darrera.

¹²⁵⁹ El 1745, Magí Sabater deixa establert en el seu testament una fundació de misses i aniversaris a celebrar per l’obtentor del beneficiat de Nostra Senyora del Claustre dotant-la amb 800 lliures de preu i 40 en pensió de censal. AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 160 darrera.

¹²⁶⁰ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 17-17 darrera.

¹²⁶¹ AMV, 8.2/23: 1772, novembre, 21. Vallbona. Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, dona la seva aprovació per a que Francesc Monestirol, prevere natural de Sanaüja, sigui el nou titular del benefici del Corpus Christi, fundat al monestir de Vallbona. AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 169 darrera.

¹²⁶² AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 120. AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 135-135 darrera.

El 1797, els confessors ordinaris de la comunitat són els monjos professors de Santes Creus Joan Baptista Serra i Francesc Aldivert¹²⁶³. I el 1799, el més antic dels dos confessors ordinaris de Vallbona és Josep Roca, que apareix a la documentació presidint les professions de Maria Josepa de Castellví i de Bellet i de Lluïsa Rions i Roda.

Al llarg del segle XVIII, es fa patent la necessitat de confessors, motiu pel qual el monestir eleva les seves súpliques als diferents abats generals de Cîteaux tot demanant confessors per a Vallbona¹²⁶⁴.

A més, els confessors del monestir també són comissionats per a exercir altres tasques. Així, el 1775, l'abadessa envia una carta a l'abat general de Cister demanant-li la concessió de llicència als confessors del monestir per a què puguin presidir vesticions i professions. Aquesta petició és producte de les elevades despeses que per a les famílies de les noies suposa la vinguda de l'abat de Santes Creus a Vallbona: *“Ilmo. y Rmo. Sr. Rmo Padre y sr. Mio en vista de la carta de Vra. Ilma. y resivo de 20 de setiembre de 75 con el mayor apresio y venerasion quede yo y esta vuestra comunidad agradesida a la buena amor de padre nos manifiesta Vra. Ilma. en cuia finesa alienta mi corazon para exponer a Vra. Ilma. de mi propria mano y en mi ydioma español los motivos que me presisan [...] y pedirle con el maior respeto y rendimiento, yncline su voluntad ala peticion ya echa de conceder facultat a los padres confesores para dar abitos y profesar nuestras novisias. La congregacion de estos reinos tiene diferentes monasterios de monjas donde el vicario general no puede cometer a nadie sus vezes, fuera de los casos de vestition y profesion de religiosas y estas continuamente las comete a los monges confesores que las dirigen sin que aia havido asta hahora monasterio alguna que pretenda alegar costumbres oposesion por esta permission, este Sr. Ilmo. es un acto de aquellos que se llaman voluntarios, como sabe Vra. Ilma. mejor que yo; que siendo tales jamas pueden ynducir prescripcion ni costumbre contra la superioridad que tanto respeta y ama esta real casa en Vra. Ilma.; yo creho con fundamento que la denegasion de esta mercet que humildisimamente suplico podra envarasarnos en gran parte para hallar señoras de correspondiente nasimento para vestir este santo abito; porque son grandes los menos cabos que se pueden seguir; susedera a vezes tener proiectada la profesion o dar el abito a una; para el tiempo que*

¹²⁶³ AMV, 8.2/28: 1797, febrer, 5. Montblanc. Creació de censal feta per Josep Panades, moliner de la Guàrdia dels Prats, a favor del prevere titular del benefici del Corpus Christi, fundat al monestir de Vallbona.

¹²⁶⁴ AMV, 6.2/58. Segle XVIII. Vallbona. Lletre adreçada per l'abadessa del monestir de Vallbona a Fr. Hug Brun, abat general de l'orde de Cister, referida a la necessitat que té el monestir de disposar de confessors.

sus padres y parientes pueden presensiarla; ocurre a este tiempo alguna enfermedad o otra urgencia al señor abat de Santas Cruzes a tiempo que esta todo prevenido para la funcion; si en esta ocasion se hubiera de recurrir a Vos para otra comision, es sierto se seguiran gravisimos ynconvenientes aquellos señores parientes no querran sugetarse a mas desto devo ymformar a Vra. Ilma. que son grandes los gastos que se ofresen en la venida del señor Abat para estas funciones; pues es presiso enviarle desde aca acosta de los parientes cavallerias para quantos an de venir y costearle en todo el viage asta la comida del medio dia; recorrele aca con aquel tren que se merese un superior y bolverles en su monasterio con la misma coma; a mas de esto por gratificasion deste trabajo se ase algun regalo al señor abat ya susedido quedar dicho señor descontento y quejarse paresiendole no ser oy todo aquello que le paresia devido; cediendo en grande sonrojo de los señores parientes y grandes disgustos mios. Estos y otros motivos no fingidos podria exponer a Vra. Ilma. lo que deajo pues solo pretendo ymformar a Vra. Ilma. para que seaga cargo que pido con razon [...] portanto con el mayor rendimiento le suplico que con todas las cautelas y reservas que sean necesarias para conservar Vra. Ilma. sus derechos se digne conseder licencia y facultat a los padres confesores que vuson quieran despues para vestir abitos y profesar novisias, si quiere aserme a mi un singular favor y mirar a la utilidad deste real monasterio y demas subditas que estamos deseosas y poco tranquilas asta el logro desta gracia”¹²⁶⁵.

RESUM CONFESSORS	
CONFESSORS	DATES ASSOCIADES
Crisòstom Busquets i Francesc Quintana	1705 (nomenament).
Isidre Domingo	1715
Francesc Quintana	1718
Francesc Orri	1730
Nicolau Torrents i Benet Figueres	1732
Benet Figueres	1735, 1742 i 1744.
Antoni Folch	1772 i 1773.
Baptista Serra	1773
Miquel Comte	1788
Anton Folch	1788 i 1789.
Joan Baptista Serra i Francesc Aldivert	1797
Josep Roca	1799

¹²⁶⁵ AMV, 6.2/60. Segle XVIII. Vallbona. L'abadessa del monestir de Vallbona consulta a l'abat general de l'orde de Cister algunes qüestions referides als confessors del monestir.

1.2.3. El sou dels confessors

El “sou” dels confessors és variable segons les dificultats econòmiques per les que passi el monestir. Així, un 15 de març (segurament de 1709), es decideix augmentar el que es dona als pares confessors. La comunitat determina donar als dos pares confessors 5 lliures anuals més pels tres dies de la setmana d’observància, és a dir, sis diners més per cada dia. A més, determinen de donar-los 2 quartans d’oli anuals més dels que se’ls donava i pagar-los la carn de l’Advent. Però aquestes són mesures provisionals, tal com remarca la secretària de la comunitat Manuela de Cortiada al final del text d’aquesta donació: “*enatvertensia quasi despues se adoben los temps no entenguen no si obligam pera sempre que no estal nostron intent si no per ara i vol la santa comunitat que de aquella porció llevaren a la senyora abadessa en temps de la vacant paguen les 10 lliures 4 cortans d’oli i la carn de l’advent als pares confessors [...]*”¹²⁶⁶. En base a aquest paràgraf, el 14 d’abril de 1709, se’ls lleva el que se’ls havia afegit anteriorment (5 lliures, 2 quartans i la carn de l’Advent a més de la pensió normal), al·legant “*los sobrats ahogos que te la casa*”¹²⁶⁷. Tampoc els pagaran les mensualitats si es dediquen a altres ocupacions.

Igualment passa amb els “extres”. L’any 1799, l’abadessa i les sis senyores majors determinen que en les professions presidides per un dels pares confessors com a comissionat, no se’ls donarà de gratificació més d’una dobla d’or i se’ls convidarà a taula el dia de la professió, mentre que l’endemà poden ser convidats a taula a l’arbitri de cada qual. A més, resolen no donar-los res en les vesticions, tal com destaca la secretària Maria Josepa de Moxó¹²⁶⁸.

1.2.4. Plets entre el monestir i els seus confessors

A vegades sorgeixen dificultats amb els confessors, com és el cas del plet que mantenen amb ells durant l’abadiat de Maria Teresa de Riquer del que ja hem parlat, però també en altres casos concrets com el següent.

El 3 de novembre de 1776, l’abadessa de Riquer dispensa a Francesca Xaviera de Moxó per alguns dies de l’assistència al cor perquè pugui descansar abans de professar. Ja ha vestit l’hàbit amb 15 anys i d’aquí poc, en fer-ne 16, professarà. Però aquesta

¹²⁶⁶ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 147.

¹²⁶⁷ *Ídem*.

¹²⁶⁸ AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. Llibre d’acords i de la secretaria del monestir de Vallbona, començat durant l’abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Títol original: *Llibre de secretaria o acuerdos presos per la santa comunitat del Reial Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, començat en lo any 1791*, pàgina 118.

disposició de l'abadessa és debatuda per un dels pares confessors de l'orde, que al·lega que l'abadessa no pot dispensar de l'assistència al cor a cap novícia durant l'any de noviciat. Davant d'aquest problema, l'abadessa s'informa en persones molt doctes, que li donen la raó, afirmant “[...] *que sens ninguna dificultat pot la abadessa dispensa a qualsevol novícia per lo fi ja dit de anar al cor, tots los dies que se li aparega tenin la novicia lo any de noviciat encara que sia per l'espai d'un mes [...]*”¹²⁶⁹.

2. Els beneficiats

Els beneficiats són aquells que posseeixen un benefici eclesiàstic, des del més humil fins al Pontificat. Els beneficis són assignacions perpètuas d'unes rendes per a la manutenció d'un clergue (el beneficiat) que, a canvi, havia de complir amb unes determinades funcions de culte i pastorals, estipulades en les escriptures de fundació o redotació del benefici. Els beneficis poden ser curats, és a dir, que tenen annex la cura d'ànimes¹²⁷⁰ o simples, com les capellanies i personats entre d'altres, que només han de celebrar misses, cantar al cor i realitzar algunes oracions. També poden ser beneficis majors, com els d'una seu episcopal o una abadia o beneficis menors¹²⁷¹.

Al segle XVIII, es recorda l'obligació de beneficiar sempre un ordenat com a sacerdot, ja que, en cas contrari, es perdria el dret de patronat sobre els beneficis: “[...] *no conve en manera alguna permetre permutar ni resignar a Personat este Benefici de Corpus Christi ni lo altre de la Mare de Deu del Claustro, ni colacio ni decret ni altra dependencia del ordinari ni dela curia ni tampoch permetrer que algu se ordene a titol de algu de estos dos Beneficis; si donarlos sempre a algu que estia ya ordenat de sacerdot; de altra manera se exposan a perdre lo su Patronat [...]*”¹²⁷².

¹²⁶⁹ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 69.

¹²⁷⁰ És a dir, que tenen com a obligació la cura pastoral prestada als fidels en base a l'administració dels sacraments i de l'activitat pastoral en general. TERUEL GREGORIO DE TEJADA, MANUEL, *Vocabulario básico de la historia de la Iglesia*, Barcelona, Crítica, 1993, pàgines 117-121.

¹²⁷¹ CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Op. cit.*, volum I, pàgines 274-275. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 8, pàgines 80-82.

¹²⁷² AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. Inventari documental de l'antic arxiu monàstic de Vallbona, començat a redactar per Marià de Boneu, durant el període de seu vacant i de priorat de Jerònima de Ribes. Es coneix usualment amb el nom d'*Índex Vell*. Títol original: *Llibre major repertori i haepilago de tot lo que conté lo real archiv de Nostra Senyora de Vallbona. 1713. Seu vacant*, pàgina 39 darrera

A més, en relació amb els beneficis del monestir de Santa Maria de Vallbona, el 1754, l'arquebisbe reclama que se li facin saber totes les vacants a dits beneficis¹²⁷³.

2.1. El benefici de la Mare de Déu del Claustre

2.1.1. La fundació del benefici de la Mare de Déu del Claustre a Vallbona

El 1393, durant l'abadiat de Constança de Cabrera i de Foix (1392-1401)¹²⁷⁴, es funda el benefici de Nostra Senyora del Claustre gràcies a les darreres voluntats de Bernat Veyà de Montblanquet¹²⁷⁵.

Fotografia de l'escultura de la Mare de Déu del Claustre del monestir de Vallbona.

Aquest benefici està vinculat a la Mare de Déu del Claustre, una imatge venerada al monestir de Santa Maria de Vallbona. La Mare de Déu del Claustre fou la titular d'un dels beneficis eclesiàstics més importants del monestir de Vallbona.

Aquesta Mare de Déu té una capella a la galeria nord del claustre, origen d'aquesta advocació de la Verge. La Mare de Déu del Claustre és una de les imatges romàniques més destacades del monestir de Vallbona. És una peça exempta, de pedra, tallada d'una sola peça i datada del segle XIII. Representa la Verge amb el seu Fill assegut sobre el genoll esquerre. El Nen Jesús beneeix amb la mà dreta mentre que amb l'esquerra, sosté un llibre¹²⁷⁶.

La transcendència de la imatge és tal que els Papes atorguen indulgències relacionant diverses pregàries amb la capella de Nostra Senyora del Claustre. El dia 19 de novembre de 1712, 12è. any del pontificat del Papa Climent XI¹²⁷⁷, aquest concedí

¹²⁷³ AHAT, Capsa 12, número 64. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Racional (1628-1773).

¹²⁷⁴ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 132-136 i 137.

¹²⁷⁵ *Ídem.* i AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. Inventari documental de l'antic arxiu monàstic de Vallbona, conegut usualment amb el nom d'*Índex nou*, pàgines 243-246.

¹²⁷⁶ GONZALVO BOU, GENER i SANS TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Vallbona, guia histórico-artística*, Lleida, Milenio, 1988, pàgines 115-116.

¹²⁷⁷ Climent XI era Joan Francesc Albani (1649-1721). Durant el seu Papat, iniciat el 1700, hagué de fer front a la guerra de Successió espanyola. En un primer moment, prengué posició a favor de Felip V, a l'hora que s'alçava com a mediador en el conflicte. Degut a la pau que hagué de firmar el 1709 davant l'emperador, Climent XI hagué de donar suport a Carles. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 13, pàgines 807-809. DIVERSOS AUTORS, *Diccionario enciclopédico de los Papas y del Papado*, Barcelona, Herder, 2003,

indulgència plenària i remissió de tots els pecats a l'abadessa, priora, monges i altres habitants del monestir que, confessats i combregats, visitaren la capella de Nostra Senyora del Claustre el dia de Santa Anna i altres tres festes escollides pel monestir i aprovades per l'ordinari. En aquesta visita, havien de pregar devotament per la pau i concòrdia entre els prínceps cristians, per l'extirpació de les heretgies i per l'exaltació de l'Església, des de les primeres vespres fins al sol ponent. A més, tots els dissabtes i dies de la festivitat de la Verge, es cantarà o resarà i s'assistirà a les lletanies devotament, guanyant així 100 dies d'indulgència que duren 7 anys per cada vegada que es realitzin aquests resos¹²⁷⁸.

La visita a la capella de la Mare de Déu del Claustre atorga indulgència plenària, segons el concedit pel Papa Pius VI¹²⁷⁹ el 1796; aprovat per Madrid i per l'ordinari de Tarragona el 1799 i començat amb les paraules "*Pius PP VI. Ad perpetuam Rei Memoriam. Ad augendam Fidelium Religionem et animarum salin caelestibus Ecclesia thesauris pia charitati intenti [...]*"¹²⁸⁰. Com s'indica, el breu ha passat el plàcet de Madrid i l'aprovació de l'ordinari de Tarragona, abans de poder ser aplicat al monestir, pel que des de la concessió papal de 1796 fins que el breu arriba a Vallbona, passen tres anys. El 1799, Patricio Martínez¹²⁸¹ aprova l'aplicació de la indulgència concedida per Pius VI als visitants de la capella del claustre de Vallbona: "*Por la presente y autoridad*

pàgines 93-94. PASTOR, LUDWIG, FREIHERR VON, *Historia de los Papas desde fines de la Edad Media, compuesta utilizando el Archivo Secreto Pontificio y otros muchos archivos. Historia de los Papas en la época de la monarquía absoluta*, Barcelona, Gustavo Gili, 1910-1961, volum 33.

¹²⁷⁸ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 8.

¹²⁷⁹ Pius VI fou Joan Àngel Braschi (1717-1799). Va destacar pel seu talent precoç, la seva memòria, tenacitat i inclinació cap a la virtut. Malgrat ser l'únic fill mascle dels seus pares, va escollir la vida religiosa. De seguida, un cardenal l'emparà i el Papa Benet XIV li va encarregar la solució d'un conflicte sorgit a Nàpols. Fou escollit el 1775 en un conclave llarg i difícil, que es decidí amb la intervenció de França i Espanya. L'inici del seu regnat prometia ser brillant, doncs el nou Papa no havia d'enfrontar-se a cap problema greu. Per aquest motiu, Pius VI va dedicar-se a embellir els estats pontificis. Va vigilar el compliment fidel de les lleis de l'Església. Ben aviat, arribaren els problemes, com la Revolució Francesa, però a ells també feu front aquest Papa, molt admirat pels seus coetanis. Al final de la seva vida, patí l'exili, en ser conquerits els seus estats per Napoleó. Per això, Pius VI morí exiliat a Valence. Així acabava un dels pontificats més llargs de la història. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 44, pàgines 1211-1214. DIVERSOS AUTORS, *Diccionario enciclopédico de los Papas y del Papado*, Barcelona, Herder, 2003, pàgines 475-477. PASTOR, LUDWIG, FREIHERR VON, *Op. cit.*, volums 38 i 39.

¹²⁸⁰ AMV, 8.1/8: 1796, desembre, 24. Roma. El papa Pius VI concedeix la indulgència plenària als visitants de la capella de Ntra. Sra. del Claustre, al monestir de Vallbona.

¹²⁸¹ Ell mateix s'intitula "[...] *Caballero Gran Cruz de la Real distinguida orden de Carlos Tercero, arcediano de Trastamara, dignidad y canonigo de la Santa Apostolica Metropolitana Yglesia de Santiago, Yndividuo Nato de la Real Junta de la Ynmaculada Concepcion, Exactor y Colector General de las Pensiones Consignadas a la misma Real Orden del consejo de SM y Comisario Apostolico General de la Santa Cruzada y demas Gracias en todos sus Reynos y señorios [...]*". AMV, 8.1/9: 1799, agost, 23. Madrid. Patricio Martínez, comissari apostòlic de la Santa Croada, autoritza a restablir la indulgència plenària concedida pel papa Pius VI als visitants de la capella de Ntra. Sra. del Claustre, al monestir de Vallbona, que havia estat suspesa per la butlla de la Santa Croada.

apostolica que para ello tenemos, y mediante la suspension puesta por la Bula de la Santa Cruzada a todas las Yndulgencias, la alzamos a un Breve de NMSP Pio Sexto dado en Roma a 24 de diciembre de 1796 por el qual concedio SSD. Yndulgencia plenaria y remision de todos sus pecados a todas y cada una de las monjas del Monasterio de Sta. Maria [...] y a las demas personas que ahora viven y en adelante vivieren en dicho Monasterio, que verdaderamente arrepentidas, confesadas y comulgadas visitaren ademas de la Capilla o Altar u oratorio que señalare el ordinario dentro de los claustros del referido Monasterio y desde la Rexa de éste, la Yglesia Publica exterior de dicho Monasterio en quatro dias festivos del año [...] y alli rogaren a Dios por la paz y concordia entre los Principes Christianos, extirpacion de las heregias y Exaltacion de la Sta. Madre Yglesia [...] Damos licencia paraque se pueda usar de el con tal que se haya de tener la Bula de la Santa Cruzada. Madrid, 23 de agosto de 1799”¹²⁸². Però també des de la cúria tarragonina, han d’aprovar el breu. En aquest cas, Manuel Antonio de Lasfuentes y de Angostina, indica que “[...] concedemos licencia para el uso del Breve [...] Altar o capilla de Nuestra Señora del Claustro [...] dias de Sta. Ana, S. José, S. Antonio de Padua y de los Stos. Reyes aprobamos esta eleccion de dias [...]”¹²⁸³.

2.1.2. Les obligacions del beneficiat

Les obligacions principals a què es compromet el beneficiat de la Mare de Déu del Claustre vénen donades pel fundador de dit benefici. Aquest honor recau en la persona de Bernat Veya, de Montblanquet, que en el seu testament del 23 de desembre de 1393 establí la seva voluntat de ser sepultat al claustre del monestir, davant de la capella de Nostra Senyora del Claustre i la institució d’un “[...] benefici, capella o presbiterat en lo dit altar baix la invocacio de Maria Santissima del Claustro asignant, y donant al beneficiat de dita capella 200 lliures censals pagadors tots anys dels censals li feyan a dit fundador y que los marmessors li agen de assignar dels millor y que los titols dels dits censals en continent de seguida sa mort se entreguen a la priora de dit monastir”.

Veyà institueix hereu seu universal al monestir de Vallbona amb l’obligació de cantar un aniversari cada any i “*llega a dona Constansa de Cabrera, y a la futura abadessa lo dret de patronat de dita capellania en tant que seguida sa mort la pugan*

¹²⁸² AMV, 8.1/9: 1799, agost, 23. Madrid. *Op. cit.*

¹²⁸³ AMV, 8.1/10: 1799, octubre, 19. Tarragona. La cúria de Tarragona autoritza a l’abadessa i al monestir de Vallbona a mantenir la concessió papal de la indulgència plenària a favor dels visitants de la capella de Ntra. Sra. Del Claustre, al monestir de Vallbona.

donar a qualsevol de bons costums y fama y aiximateix quantas vegadas vacara per qualsevol causa o raho”.

En la seva darrera voluntat, Veya estableix també les obligacions de “[...] *celebrar la missa diariament en la dita capella en sufragi de la sua anima, de sos pares, y de tots los difunts, y aiximateix age de servir a la iglesia major, y teniri semmana aixi mateix com los presbiteros y donats celebrant missas per dit monastir*” al beneficiat. I per aquest servei, el fundador suplica a l’abadessa i a la comunitat, que li atorguin al beneficiat porció de carn, pa i altres coses necessàries¹²⁸⁴.

El 21 de juny de 1777, un nou obtentor es fa càrrec del benefici de Nostra Senyora del Claustre, Miquel Castellà i Comajuntora. Aquest beneficiat anota en una llibreta el compliment de les obligacions que comporta el seu benefici així com també què en rep. Els seus successors, com Josep Minguell i Cases, que entra com a beneficiat el 13 de febrer de 1796, també donaran compliment de les seves obligacions. El llistat de les mateixes és el següent: “[...] *Primo et prima fundatione te obligacio lo beneficiat de Nostra Senyora del Claustre de alternar ab los pares confessors en cantar las conventuals, i fer de assistent en los dias clasichs, es en tots aquells que la missa conventual es ab ministre; y per esto li dona lo real monastir la porcio com a una de les senyores religiosas, casa, ort, y la chantitat de ditas missas conventuals a sis sous quiscuna de las quals, uns ans ab altres, lin resulta a la fi del any trenta sis lliuras. Aixi mateix te obligacio de alternar ab los dits pares confessors en la celebracio dels aniversaris fundats en lo real monastir que cantan las senyores religioses, percibint sis sous per quiscun celebra, y dos sous per quiscun dia fa de acistent, y en alguna missas, tambe cantadas hi ha fundadas en dit real monastir, com y en la celebracio de las missas resadas igualment fundadas, ala ora de interval que se donan al immediat eixit de la semmana de conventuals, y de algunas otras, que deu celebrar ala ora ben vista, que dona la senyora cantora, percibint sempre per quiscuna de ditas missas la chantitat sinodal de tres rals de tot lo que, uns ans ab altres, ne resulta al beneficiat unes dotze lliures. Tambe se encontra que a prima fundatione percibia lo beneficiat de Nostra Senyora del Claustre algunas annuals pencions de alguns particulars, sens que se encontra per esto alguna particular obligacio [...] Secundo et a secunda fundatione te obligacio de alternar ab los expressats pares confessors en la celebracio dels aniversaris del qm. Rt. Jaume Roig y cuydar de cobrar i fer celebrar dits aniversaris*

¹²⁸⁴ AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 243-244. Un text molt semblant el trobem a AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 38.

com se axplicara ab longum en la nota de esta pia fundacio en aquest llibre a son lloch, de lo que ne resulta, uns anys ab altres, al beneficiat tres lliures. Mes te obligacio de alternar ab lo senyor rector lo beneficiat de Corpus Christi y pares confessors en una altra celebracio de aniversaris tambe celebradors en la iglesia del Real Monastir en benefici de la anima del qm. Pere Joan Agulló de que lin resulta, uns anys ab altres tres lliures. Mes te obligacio de celebrar tots anys tres missas resadas en la iglesia ben vista en benefici de la anima del pio fundador qm. Josep Capdevila y Mora [...] per la quantitat de las quals percebeix setze sous i nou diners. Tanbe te obligacio de celebrar tots anys 80 missas en la iglesia del Reial Monestir a la ora empero y altars ben vistos en descans de la anima del pio fundador qm. y Rnt. Sr. Magi Sabater [...] per lo que percibeix annualment 24 lliuras [...]»¹²⁸⁵. En aquesta mateixa llibreta, s'anota el compliment de les misses pròpies del càrrec i de les obligacions per part dels beneficiats de Nostra Senyora del Claustre a partir de 1777, fet que acrediten els arquebisbes de Tarragona a les seves visites a la parròquia de Vallbona. Així consta de la visita del 20 de juny de 1780, a la del 6 de juny de 1788 i la de Francesc Armanyà del 21 de setembre de 1792¹²⁸⁶.

Segons Perea, el benefici de Nostra Senyora del Claustre del monestir de Vallbona tenia com a funció l'assistència religiosa en les vetlles mortuòries amb els confessors a la moribunda o difunta, tasca per la qual es cobraven 32 lliures i 18 sous¹²⁸⁷.

2.1.3. Les rendes per mantenir els beneficiats

Aquest benefici es nodreix de l'establert pel fundador i de les almoines que fan els fidels per mantenir el beneficiat. En citarem, com a exemples, la donació d'una pensió de censal 1 lliura i 5 sous pagadors el 15 d'agost que fa el 1722 Josep Renyer de Rocallaura¹²⁸⁸ o el censal establert per Llorenç Miró el 1752¹²⁸⁹.

El monestir també aporta una pensió al beneficiat. A més, li paga les medicines, el metge i el barber a canvi de confessar la comunitat. Aquesta és una gràcia que li

¹²⁸⁵ AHAT, Capsa 12, número 62. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Llibre de la confraria del Claustre (1777).

¹²⁸⁶ *Ídem*.

¹²⁸⁷ PEREA SIMON, EUGENI, *Església i societat a l'arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII: un estudi a través de les visites pastorals*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 2000, pàgines 286-287.

¹²⁸⁸ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona *Op. cit.*, pàgina 38 darrera.

¹²⁸⁹ AMV, 8.1/4: 1752, agost, 29. Tàrrega. Llorenç Miró i Josep Sans, pagesos de Rocallaura, creen un censal de 25 lliures i 15 sous de pensió anual, en favor del titular del benefici de Nostra Senyora del Claustre, fundat al monestir de Vallbona.

concedeix la comunitat pel seu servei de confessió. Per tant, com no és una obligació, si no confessa les religioses, aquestes no li paguen el doctor, el barber ni les medicines¹²⁹⁰.

El 12 de febrer de 1745, el benefici de Nostra Senyora del Claustre fou augmentat en la seva renda bàsica amb 800 lliures de propietat (40 lliures de pensió anual) per l'obtentor de dit benefici Magí Sabater. Les condicions més importants que imposa Sabater als beneficiats són l'obligació de celebrar perpètuament 133 misses resades a l'església del monestir els dies, hores i altar que els vagi bé, pel repòs de la seva ànima; confessar les religioses i família del monestir i assistir a les vetlles de les religioses moribundes, alternant amb els pares confessors en aquestes i altres obligacions¹²⁹¹.

A la visita del 19 de juliol de 1776 a la que tornarem a fer referència, l'arquebisbe de Tarragona, Juan Lario, indica què rep el beneficiat de Nostra Senyora del Claustre pel compliment de les seves obligacions, és a dir, per les misses que celebra per algun motiu especial. Segons l'arquebisbe, els comptes del beneficiat són els següents: *“Beneficio de Nuestra Señora del Claustro. Haviendo visto las notas continuadas en este libro o quaderno por el R. Agustín Guimerà obtentor de dicho beneficio fundado en la Iglesia de religiosas de este Real Monasterio de Vallbona, hallamos que tiene el cargo de celebrar anualmente 80 missas rezadas por el R. Magin Sabater, 3 por Josef Capdevila y 87 aniversarios y de quatro en quatro años ocho por el R. Jayme Roig junto con los padres confesores de dicho Real Monasterio y a mas tiene la obligacion impuesta por el susodicho Magin Sabater de confessar las religiosas y familia de dicho monasterio y asistir a las velas de las moribundas y difuntas alternando con los padres confesores perciviendo por todo lo referido 32 libras 18 sueldos esto es 24 libras por la fundacion de dicho Sabater: 16 libras por la de Josef Capdevila, y las restantes 8 libras 1 sueldo 3 dineros por el expressado R. Jayme Roig [...]”*¹²⁹².

El 1796, el beneficiat Josep Minguell, exposa quines són les diferents bases en què se sustenta el seu salari. Segons el seu informe, el beneficiat percep anualment una porció de pa, vi, carn, oli i altres productes que li atorga el monestir i que té un valor d'unes 140 lliures.

A més, rep anualment per misses resades 25 lliures, 13 sous i 6 diners en censals corrents. I, finalment, per les misses conventuals i altres pròpies de la seva obligació, percep anualment 51 lliures, 6 sous i 6 diners. A aquests ingressos fixos, s'han d'afegir

¹²⁹⁰ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 519 darrera.

¹²⁹¹ AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 244-246.

¹²⁹² AHAT, Capsa 3, número 8. Fons: Visites pastorals de l'arquebisbe. Documentació: Visita pastoral (1776), pàgina 173.

els eventuals funerals amb totes les seves funcions que li reporten 5 lliures i 12 sous. Aquestes quantitats sumades fan un total de 225 lliures i 12 sous¹²⁹³.

2.1.4. Llistat dels beneficiats del benefici de la Mare de Déu del Claustre

Per reconstruir el llistat dels beneficiats, hem utilitzat diversos documents de l'arxiu monàstic de Vallbona. La reconstrucció resultant és força completa excepte per les tres primeres dècades del segle, que es mantenen en el desconeixement.

La primera notícia que tenim dels obtentors d'aquest benefici, és la designació com a beneficiat de Nostra Senyora del Claustre de Jaume Fillol per part de Maria de Borrell el 14 de setembre de 1700¹²⁹⁴. Al 1710, consta com a tal en un document de la marmessoria d'Agulló¹²⁹⁵. Anteriorment, el 27 d'agost de 1700, Jaume Fillol rebé el benefici de Santa Magdalena de Rocafort de Queralt però no deixà d'exercir com a beneficiat de Nostra Senyora del Claustre fins a la seva mort. El 1702, Fillol és titular del benefici de Sant Miquel Arcàngel, fundat a l'església parroquial dels Omells. El 27 de juliol de 1728, encara consta com a obtentor d'aquest benefici. Jaume Fillol morí el 9 de febrer de 1730 i per aquest motiu, l'abadessa Manuela de Cortiada presentà per aquest benefici a Francesc de Torrell el 7 de març d'aquell mateix any¹²⁹⁶. En un manual notarial conservat a l'AHAT, es data la mort de Jaume Fillol el dia 7 de març de 1730 però aquell dia, es produeix la presentació de l'abadessa al benefici del Claustre per la vacant provocada per la mort de Fillol.

El 9 de desembre de 1730, dit benefici passa a Francesc de Torrell¹²⁹⁷. El nou beneficiat és un prevere de Montroig, que accepta la designació. Peyret és elegit subexecutor i condueix Torrell en la seva presa de possessió del benefici: *“Entrant en lo claustro de dit real convent o monestir de Vallbona [...] y arribant a la capella de Nostra Senyora del Claustro li feu tancar y obrir las portas de dita capella y prenentlo per la ma lo porta al altar de dita capella y se agenollarent devant de Nostra Senyora*

¹²⁹³ AMV, 8.1/7: 1796, maig, 12. Vallbona. Josep Minguell, prevere titular del benefici de Ntra. Sra. del Claustre, fundat al monestir de Vallbona, certifica l'estat de les rendes d'aquesta institució.

¹²⁹⁴ AHAT, Capsa 4, número 19. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1720-1731), pàgina 290. AHAT, Capsa 6, número 22. *Op. cit.*, pàgina 151 darrera. AHAT, Capsa 5, número 25. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1670-1737). AHAT, Capsa 10, número 48. *Op. cit.* 8.0/9: 1702, maig, 13. Omells de na Gaia. Pere Saltó, pagès dels Omells de na Gaia, reconeix deure 6 lliures a Jaume Fillol, prevere beneficiat, titular del benefici de Sant Miquel Arcàngel, fundat a l'església parroquial dels Omells de na Gaia.

¹²⁹⁵ AHAT, Capsa 4, número 16. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1704-1710), pàgina 206 darrera.

¹²⁹⁶ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 519 darrera.

¹²⁹⁷ *Ídem.*

*fent oracio y despres se alsaren y arribant al altar li feu descobrir las estovallas de dit altar y fentlas i tornar a cubrir li posa un missal davant y obert aquell y registrat llegit dit Reverent Francisco de Torrell la collecta de la Mare de Deu: Concedenos famulos tuos; y lo dit subexecutor digue ab altaveu que a dit Francisco de Torrell tingessen tots per verdader possessor y obtentor del benefici [...]*¹²⁹⁸.

El 14 de desembre de 1744, per mort de Francesc de Torrell i de Freixa queda vacant la capellania del Claustre i, el dia 16, l'abadessa confereix aquest benefici a Magí Sabater, de Nalec. El subexecutor és Figueres, el confessor. El mateix dia, Sabater pren possessió del benefici¹²⁹⁹. El beneficiat Magí Sabater mor el 27 d'octubre de 1749¹³⁰⁰.

Per aquest motiu, al 1750, la capellania de Nostra Senyora del Claustre fou conferida a Joan Centena i Miralles. Aquest, “*com a obtemptor del Benefici perpetuo simple Iglesiastich fundat baix la Invocacio de Nostra Senyora dels Claustros del Convent de Monjas Cistercienses de dita Vila*”, rebé un censal el 23 d'abril de 1754¹³⁰¹. Miralles morí el 21 de desembre de 1765. Aleshores, Agnès de Cortit la passà a Agustí Guimerà, prevere de la Seu d'Urgell¹³⁰².

El 1776, l'arquebisbe de Tarragona rep una petició de Guimerà sobre unes despeses relacionades amb la fundació de Magí Sabater i que vol que es reintegrin a la donació d'aquest antecessor seu en el càrrec. El problema de Guimerà sorgeix quan ha de demanar una còpia autenticada de la redotació efectuada per Sabater que contingui les obligacions que imposa als beneficiats de Nostra Senyora del Claustre. Aquesta còpia li costa a Guimerà 3 lliures i 15 sous, que ell paga de la seva butxaca. Aleshores, reclama a l'arquebisbe recobrar aquests diners de la renda destinada per a la celebració de misses per part de Sabater, al·legant que és obligació del fundador lliurar els instruments autèntics de la seva fundació perquè constin les obligacions que s'han de complir¹³⁰³.

A dita petició, respon l'arquebisbe Juan Lario durant la visita a la parròquia de Vallbona del 19 de juny de 1776. Lario indica que el suplicant podrà retenir dels efectes

¹²⁹⁸ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgines 366-369.

¹²⁹⁹ El 1745, Magí Sabater deixa establert en el seu testament una fundació de misses i aniversaris a celebrar per l'obtentor del beneficiat de Nostra Senyora del Claustre dotant-la amb 800 lliures de preu i 40 en pensió de censal. AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 160 darrera.

¹³⁰⁰ AHAT, Capsa 13, número 73. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Documents de la parròquia (vària). AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 42.

¹³⁰¹ AMV, 8.1/5: 1754, abril, 23. Arbeca. Venda i creació de censal feta per Pere Ranyer i Mora, pagès de Vallbona, a favor de Joan Miralles, prevere titular del benefici de Nostra Senyora del Claustre, instituint al monestir de Vallbona.

¹³⁰² AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 530 darrera.

¹³⁰³ AHAT, Capsa 12, número 64. *Op. cit.*

de la fundació de Sabater les 3 lliures i 15 sous que va gastar per a la còpia autèntica d'aquella fundació, quedant aquesta a favor dels seus successors a la capellania¹³⁰⁴.

Guimerà deixà la capellania de Nostra Senyora del Claustre per anar a ser curat de Sant Dot a l'església catedral de la Seu d'Urgell el 17 de juny de 1777¹³⁰⁵. El successor de Guimerà fou Miquel Castellà, natural de Sanahuja, bisbat de Solsona. Aquest fou presentat i prengué possessió del benefici el dia 21 dels mateixos mes i any: “[...] entrant a la capella de Nostra Senyora del Claustro; en companyia del reverent pare Francisco Aldivert, monge de Santes Creus, confesor major, y per testimonis lo reverent Bruno Soler rector de Vallbona, y lo reverent mossen Francesc Monastirol capella de Corpus Christi, junt ab lo notari Ramon Lopes [...]”¹³⁰⁶.

El 1784, per ser Miquel Castellà “un capellà de gran exemple molt aplicat en servir al confessorari així a les senyores de esta comunitat com a qualsevol de les abitants en lo monestir sens negar-se en res de tot lo que se li demana”, la comunitat decideix com a mesura extraordinària tenir cura d'ell i del benefici de la Mare de Déu del Claustre “[...] en cas de tenir alguna llarga malaltia o quedas impedit de poder dir les misses majors que li toquen, en tal cas, dit Mn. Miquel cediria la caritat de les misses i lo monestir cuidaria de fer lo gasto al religiós o capellà que vindria per celebrar-les i suplir sa falta”¹³⁰⁷.

El 29 de març de 1792, Castellà demana una reducció de misses a l'arquebisbe Armanyà al·legant la manca de redotació de dues de les fundacions associades al seu benefici. La primera d'elles és l'obligació de celebrar cada any 80 misses resades per una almoina de 6 sous cadascuna (que fan un total de 24 lliures anuals) en memòria del fundador Sabater com està estipulat pel mateix Sabater. I la segona, és l'obligació de celebrar cada any 3 misses resades a l'església, hora i altar lliures, en memòria del fundador Josep Capdevila per una almoina de 5 sous i 5 diners cadascuna (fet que suposa un total de 16 sous i 9 diners)¹³⁰⁸. I Armanyà respon el 12 de maig de 1794, “[...] Habiendo examinado atentamente el Plan o Estado de las rentas y celebraciones del Beneficio de Nuestra Señora del Claustro fundado en la Yglesia de Señoras Cistercienses de Vallbona formalizado por el Rdo. Miquel Castella su obtentor teniendo presente las dotalias o fundaciones y Decretos de nuestros Predecesores [...]”

¹³⁰⁴ Ídem.

¹³⁰⁵ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 170.

¹³⁰⁶ Ídem.

¹³⁰⁷ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 44.

¹³⁰⁸ AMV, 8.5/19: 1781-1794. Vallbona. Llibreta de fundacions de misses de les capellanies de Vallbona i Llorenç de Vallbona.

*suplicandonos su reduccion en vista de las causas que expuso y constandonos de su certeza y de otras muchas circunstancias que se verifican en ese arzobispado y hacen precisa dicha providencia, usando de nuestras facultades ordinarias y de las que tenemos concedidas por NSS Padre Pio VI que felizmente gobierna la Santa Yglesia pasamos a executar la reduccion en la forma siguiente [...] Las 83 misas rezadas que tienen de renta 24 libras 16 sueldos 9 dineros las reducimos al numero de 62 a la limosna de 8 sueldos cada e importaran 24 libras 16 sueldos sobran nueve dineros. Por los nueve dineros de sobras debera rezarse un responso [...] Executese la precedente reduccion debiendo el obtentor que fuere, celebrar anualmente rezar un nocturno de difuntos dentro de la octava del dia de estos, si le fuere posible [...]*¹³⁰⁹.

Castellà morí el dia 16 de gener de 1796 després d'una llarga malaltia i rebé la gràcia de ser enterrat en una capella de l'església: *“per los mols beneficis quen tenia rebuts tota la comunitat se li canta la misa de cos presen y se li dona sepultura a la capella del Pare Sant Bernat aso no per obligasio sino per grasia”*¹³¹⁰.

El successor de Castellà a la capellania fou Josep Minguell, natural de Ciutadilla, presentat per l'abadessa de Riquer el 6 de febrer de 1796. El mateix dia, Minguell pren possessió *“en la capella de Nostra Senyora del Claustro lo reverend pare ministre don Anton Folch com a confesor major, entran per la porta reixa de la iglesia en compania del reverend pare don Joan Barba, confesor, del reverend mossen Pere Cati y del reverend mossen Francesch Munistirol, com a testimonis, despues de averli posat jo [l'abadessa] en presensia de tots lo bonet en la iglesia”*¹³¹¹.

El 17 de setembre de 1800, Josep Minguell, demana al monestir que es faci càrrec de la seva manutenció en cas de malaltia o impediment al·legant que la seva dotació de la seva capellania no és suficient per a mantenir un religiós en cas de malaltia i recordant la gràcia que se li havia fet al respecte al seu antecessor en el càrrec¹³¹².

¹³⁰⁹ AMV, 8.1/6: 1794, maig, 12. Tarragona. Francesc Armanyà i Font, arquebisbe de Tarragona, demana a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, la reducció del benefici de Ntra. Sra. del Claustre, fundat al monestir de Vallbona.

¹³¹⁰ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 170

¹³¹¹ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 170 darrera.

¹³¹² AMV, 8.4/14: 1800, setembre, 17. Vallbona. Josep Minguell, rector de Vallbona, demana a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, que el monestir es faci càrrec de la manutenció del rector, en cas de malaltia del titular.

RESUM BENEFICIATS DE LA MARE DE DÉU DEL CLAUSTRE		
DATA INICI CÀRREC	DATA FI CÀRREC	BENEFICIAT
14-9-1700 (designació)	9-2-1730 (defunció)	Jaume Fiol
7-3-1730 (presentació) / 9-12-1730 (possessió)	14-12-1744 (defunció)	Francesc Torrell
16-12-1744 (possessió)	27-10-1749 (defunció)	Magí Sabater
1750	21-12-1765 (defunció)	Joan Centena i Miralles
	17-6-1777 (permuta)	Agustí Guimerà
21-6-1777 (presentació i possessió)	16-1-1796 (defunció)	Miquel Castellà
6-2-1796 (presentació i possessió)	Segle XIX	Josep Minguell

2.2. El benefici del *Corpus Christi*

2.2.1. El *Corpus Christi*

El *Corpus Christi*¹³¹³ és el culte a l'eucaristia, eix central del culte catòlic, entesa aquesta com el moment en què es produeix la transsubstanciació o presència de Crist a l'eucaristia. Des de la institució de l'eucaristia per part del mateix Jesús poc abans de morir en creu, aquest sacrament va ser molt debatut entre els teòlegs. El motiu de les disputes és donar sentit a la transformació del pa i el vi segons la frase que Jesús digué durant el Sant Sopar, sobre que el pa és el seu cos i el vi la seva sang. En un primer moment, aquest culte es celebrava el mateix Dijous Sant, però com per Setmana Santa es commemora la mort en creu i resurrecció de Jesús, no es celebrava la instauració de l'eucaristia. El culte al *Corpus Christi* cresqué molt a partir de l'any 1000, com a reacció a l'heretgia de Tours que negava dita transsubstanciació.

Per aquest motiu, l'Església va esforçar-se en augmentar la devoció dels fidels cap al Santíssim Sacrament, exposat a les custòdies¹³¹⁴.

Al segle XIII, el Papa Urbà IV instituï la festivitat del *Corpus Christi*, que incloïa una processó eucarística¹³¹⁵, mitjançant la butlla *Transiturus de hoc mundo* de 1264. Es

¹³¹³ DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 15, pàgines 842-844. VIFORCOS MARINAS, MARIA ISABEL, *La Asunción y el Corpus, de fiestas señeras a fiestas olvidadas*, León, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de León, 1994, pàgines 125-158. VIZUETE MENDOZA, J. CARLOS, "Teología, liturgia y derecho en el origen de la fiesta del Corpus Christi", FERNÁNDEZ JUÁREZ, GERARDO i MARTÍNEZ GIL, FERNANDO (coords.), *La fiesta del Corpus Christi*, Cuenca, Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2002, pàgines 17-42.

¹³¹⁴ LLAMAZARES RODRÍGUEZ, FERNANDO, "Orfebrería eucarística: la custodia procesional en España", FERNÁNDEZ JUÁREZ, GERARDO i MARTÍNEZ GIL, FERNANDO (coords.), *Op. cit.*, pàgines 123-55.

fixa la data de dita celebració el sexagèsim dijous després del diumenge de Pasqua de Resurrecció o el dijous següent a l'octava de Pentecostés, festa de la Santíssima Trinitat. És a dir, a la primavera. La festivitat barreja l'exaltació de la divinitat i el gaudi popular pel renaixement de la natura i per tant, elements religiosos amb d'altres de profans i lúdics.

Al segle XVI, la festivitat del *Corpus* estava plenament arrelada i gaudí d'una etapa esplendorosa. El Concili de Trento intenta depurar els elements profans de la celebració, que s'havien estès arreu des del naixement mateix de la devoció per l'eucaristia¹³¹⁶. Seguint el legislat per altres concilis anteriors, precisa la doctrina del *Corpus Christi*.

El *Corpus Christi* fou la festa religiosa del Barroc per excel·lència, sobretot als espais urbans¹³¹⁷. La solemnitat del culte al *Corpus Christi* fou una de les més importants de l'Antic Règim¹³¹⁸.

L'orde del Cister fomentà molt aviat la celebració de la festa de l'eucaristia o del *Corpus Christi*¹³¹⁹ i per això, el dia de *Corpus Christi* és festa a Vallbona¹³²⁰.

2.2.2. La fundació del benefici del *Corpus Christi* a Vallbona

Aquest benefici fou fundat abans de 1348 per la bossera Berenguera d'Anglesola, que instituï el benefici i la capella del *Corpus Christi*, situada a la dreta del cor, tocant a la reixa gran¹³²¹. Posteriorment, es feu una "*institucio o dotalia del benefici baix la*

¹³¹⁵ MARTÍNEZ-BURGOS GARCÍA, PALMA, "El simbolismo del recorrido procesional", FERNÁNDEZ JUÁREZ, GERARDO i MARTÍNEZ GIL, FERNANDO (coords.), *Op. cit.*, pàgines 157-177.

¹³¹⁶ VIFORCOS MARINAS, MARIA ISABEL, *Op. cit.*, pàgines 126-128.

¹³¹⁷ CAMPOS Y FERNÁNDEZ DE SEVILLA, FRANCISCO JAVIER, "La fiesta barroca. Fiesta de los sentidos", FERNÁNDEZ JUÁREZ, GERARDO i MARTÍNEZ GIL, FERNANDO (coords.), *Op. cit.*, pàgines 91-116. FRANCO RUBIO, GLORIA A., *Cultura y mentalidad en la Edad Moderna*, Sevilla, Mergablum, 1999, pàgines 243-245.

¹³¹⁸ MARTÍNEZ GIL, FERNANDO i RODRÍGUEZ GONZÁLEG, ALFREDO, "Estabilidad y conflicto en la fiesta del Corpus Christi", FERNÁNDEZ JUÁREZ, GERARDO i MARTÍNEZ GIL, FERNANDO (coords.), *Op. cit.*, pàgines 43-65. MARTÍNEZ GIL, CARLOS, "Los sonidos de la fiesta: música y ceremonial en el Corpus Christi", FERNÁNDEZ JUÁREZ, GERARDO i MARTÍNEZ GIL, FERNANDO (coords.), *Op. cit.*, pàgines 215-234. MORÁN MARTÍN, REMEDIOS, "Representaciones religiosas. Aspectos jurídicos de la festividad del Corpus Christi (siglos XIII-XVIII)", FERNÁNDEZ JUÁREZ, GERARDO i MARTÍNEZ GIL, FERNANDO (coords.), *Op. cit.*, pàgines 67-90.

¹³¹⁹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 125.

¹³²⁰ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. Llibre de la cort de l'abadessa del monestir de Vallbona, Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Llibre de la cort de la molt ilustre y noble mi senyora dona Emanuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del Reial Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, sagrat orde del Cister, fet al 20 de gener de 1717*, pàgina 45.

¹³²¹ Aquest fet ocorregué durant l'abadiat d'Elisenda de Copons (1340-1348). L'anomenada Berenguera d'Anglesola fou la seva substituïda al càrrec. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 121-125.

*invocacio del Corpus Christi instituit per dona Saurina*¹³²² *abadessa del Reial Monestir de Vallbona*”, la qual dotà a la capella i beneficiat amb una casa amb hort situada al poble i amb la ració de pa, vi i carn entre d’altres igual a la que es dona a d’altres donats. A canvi, el beneficiat té l’obligació de pregar per l’ànima de l’abadessa i de la resta de la comunitat i, després de la mort d’una de les religioses, celebrar un trentenari de misses per la difunta¹³²³. L’abadessa Saurina, l’11 d’abril de 1390, atorga el dret de patronat perpetu sobre aquest benefici a l’abadessa i a la sagristana del monestir amb la condició que sempre s’escullin homes de bons costums i d’honesta conservació¹³²⁴.

2.2.3. Les obligacions del beneficiat del *Corpus Christi*

El 1773, Francesc de Monastirol i Borràs rep el benefici del *Corpus Christi* i anota en una llibreta les obligacions a les que es compromet com a beneficiat del *Corpus Christi* així com també les rendes que les mateixes li comporten. Malgrat la rebaixa dels censals del 5 al 3% que ja comentarem en el capítol sobre la monarquia, el beneficiat del *Corpus Christi* tenia un bon sustent econòmic.

Segons aquest document, el beneficiat ha de viure a la vila de Vallbona, celebrar 30 misses per l’ànima de cada monja difunta, té dret a la porció d’una monja de la comunitat així com altres obligacions de confessions i celebracions de misses en dies determinats del calendari entre d’altres ocupacions: “[...] *Primo et a prima fundatione te obligacio lo beneficiat de celebrar trenta missas en benefici de la anima de quiscuna de las senyoras que passie a millor vida y per esto se li dona la porcio com a una de las senyoras monjas que antiquitus la persibia en qualsevol part ahont tingues ficada sa residencia*¹³²⁵. *2º et a secunda fundatione te obligacio de tenir residencia personal en esta de Vallbona per la renda y obligacions anyadi al expressat benefici lo qm. Pere Joan Agullo com es de veurer en son ultim testamen, que se encontra en la baronia de esta de Vallbona. 3º te obligacio de confesar ala gent del poble zinc vegadas quiscun*

¹³²² Saurena d’Anglesola fou abadessa del monestir de Vallbona (1379-1392). El fet més destacat del seu abadiat és la compra de la jurisdicció civil i criminal, mer i mixt imperi, alta i baixa, de la Baronia de Vallbona a Pere III. Pel que fa al benefici, el renovà, dotant-lo tal com s’ha indicat, obligant-lo a celebrar el trentenari de misses i fent recaure el dret de patronat sobre l’abadessa i la sagristana l’11 d’abril de 1390. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 130-132.

¹³²³ AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 247. Text molt semblant a AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 39.

¹³²⁴ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 39.

¹³²⁵ AMV, 8.2/17: 1748, març, 2. Roma. Renovació del benefici del *Corpus Christi*, instituit al monestir de Vallbona, segons la qual es dota al beneficiat amb una casa, hort i una pitança de pa, vi i carn, amb el deure, per part de l’obtentor, de celebrar un trentenari de misses per a cadascuna de les monges del monestir.

any com son: lo dia dela Circumsisio, lo dia de sant Joseph, lo dia de la Anunciata, Dijous Sant, y lo dia de Sant Pere Apóstol y per est treball extrinsech tenia assenyaldada la cantitat de 10 lliuras pero ara aguda rao de la rebaixa dels censal unicament persibeix sis lliuras. Pero se nota que si lo beneficiat no vol acceptar aquesta fundacio mi sra. abadessa deura aplicar esta renda per la celebracio de dos aniversaris que cantaran las senyoras ab diaca y subdiaca y asistencia del rt. Rector de est poble tan solament. Te obligacio de fer vetlla al monument desde el pondrerse la claror del dia, fins al apuntar lo sol del Divendres Sant y per este y atessa la rebaixa dels sensals persibeix 1 lliura i 10 sous. Te obligacio de fer de acistent, sempre que se offeresca per ausencia o enfermedat de algun dels pares confessors o del beneficiat de Nostra Senyora del Claustre a las missas cantadas per las senyoras y per esto persibeix tres lliuras. Te obligacio de celebrar tots los diumenges y tambe lo dia del Pare Sant Bernat y Sant Abdón y Sener missa a onze horas tocadas qual se deu aplicar en benefici dela anima del pio fundador Pere Joan Agullo y si comodament se pot se deuen estas missas oncenas com y las demes de dit fundador¹³²⁶. Celebrar en lo altar major se nota que antes dela rebaixa dels sensals, se deia esta missa onzena tots los dias de precepte de ohir missa, pero después se reduhi esta missa a tots los dias ja expressats y per lo estipendi de dites onzenes te lo obtentor destinadas nou centes lliuras de capital que afuero de censal, li correspon la cantitat destinada per lo fundador de deu sous per quiscuna que de totas lin resulta la cantitat de 27 lliuras. Te obligacio de celebrar per lo mateix pio fundador ala hora ben vista lo numero de 80 missas per la quantitat de las quals persebeix 24 lliures. Se nota que antes de la rebaixa dels censals persibia lo obtentor 40 lliuras y per conseguret amb la cantitat de 44 per quiscuna missa ne devia celebrar 200. Pero atessa la raho del tres per cent tant solament ne devia celebrar 120 y ara ultimament havent lo Ilustrissim Senyor Archabisbe de Tarragona posat las missas a la cantitat de 6 quiscuna quedan ditas missas reduhidas al expressat numero de 80 y ultimament quedan reduhidas al numero de 60. Y finalment te obligacio de celebrar missa al eixir lo sol tots los dias de precepte de ohir missa, pero ques pot

¹³²⁶ Al llarg del segle XVIII, són molts els censals que es crean com a “[...] Fundacio y celebracio de missas rissadas, tots los diumenges del any, tocadas las 11 horas, celebradoras en dita Iglesia, per descans de l’anima de Pere Joan Agulló [...]” a favor del beneficiat del *Corpus Christi*. AMV, 8.2/20: 1762, març, 19. Vallbona. Creació de censal feta per Josep Ponent i Foguet, pagès de Vallbona, a favor del benefici i capellania del *Corpus Christi*, fundats al monestir de Vallbona. AMV, 8.2/21: 1762, març, 19. Vallbona. Creació de censal feta per Josep Escoda i Morera, pagès de Vallbona, a favor del benefici del *Corpus Christi*, fundat al monestir de Vallbona. AMV, 8.2/22: 1762, març, 20. Vallbona. Creació de censal feta per Josep Domingo, pagès dels Omells de Na Gaia, a favor del benefici i capellania del *Corpus Christi*, fundats al monestir de Vallbona.

treballar, en benefici de la anima del pio fundador quom. y rt. sr. Domingo Calbis prevere y beneficiat que fou de est benefici, com aixi es de veurer en lo acte de fundacio que se encontra ab los demes instruments de referit benefici la cantitat de quiscuna de estas missas es vuit sous que essent uns ans ab altres vint los referits dias resulta al obtentor la suma de vuit lliuras [...]”¹³²⁷.

2.2.4. Les rendes per mantenir els beneficiats

Els beneficiats reben diverses donacions per a mantenir-se. Per exemple, tenim que el 31 d'agost de 1722, l'abadessa ven a Josep Miró dels Omells per 72 lliures un tros de terra conegut com lo tros de Prat, de la hisenda a la que va renunciar Rosa Capdevila. Aquest tros de terra es ven per treure un censal al beneficiat de *Corpus Christi* doncs dita hisenda suposava de propietat 30 lliures pensió¹³²⁸.

Una de les més destacades del segle XVIII, que suposa la completa redotació del benefici, però, té lloc a principis del mateix i prové de Pere Joan Agulló i Peiró, cerer i apotecari de la vila de Vallbona, fill del cirurgià de dit poble i de la seva esposa. Agulló escull com a marmessors del seu testament al rector Francesc de Torell, el beneficiat del Claustre Jaume Fillol, l'abadessa i les sagristanes Teresa d'Aleny i Manuela de Cortiada, així com dos habitants del poble de Vallbona, que moriran poc després del mateix Agulló. En el seu testament també deixa constància de la seva voluntat de ser sepultat davant la capella del Dolç Nom de Jesús de l'església monàstica.

La transcendència d'aquesta donació té el seu reflex en el fet que les sagristanes s'anoten les condicions expressades en el testament d'Agulló relacionades amb la sagristia del monestir en una taula de fusta amb un cordill per penjar-la, perquè “*Esta post si gusten les señores segristanes la podran tenir penjada a la segrestia per saber les obligacions tenen per la renda los ha deixat Pere Joan Agulló. Primo sean de recordar de posar al monument tans siris com de Aquella renda de 30 lliures de dos a dos anys tenen consignada, ab los Aumens de refusos dich siris de 3 lliures conforme lo Acte cante pres per lo reverent Joseph Prior Rector de Vallbona als 10 de febre 1696*”. Les condicions expressades per Agulló són les següents: “*Item son obligades les señores sagristanes de la Iglesia de les señores de Vallbona, a donar vestiment, osties, siris y vi blanc al Beneficiat del Cos preciossicism de Christo per celebrar dosentes misses per lo qual poroeixen deu lliures de renda [...]* It. Son obligades dites señores

¹³²⁷ AMV, FP, llibreta número 23: “Benefici del *Corpus Christi*. Any MDCCLXXIII”.

¹³²⁸ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 16.

*segristanes a mantenir una acha de un pobil de cera blanca (quadrada) per acompanyar lo Santissim Sagrament des del Sacrari a la Reyxa, y de la Reixa al sacrari tot lo Any y perpetuament per lo qual posoeixen deu lliures de renda [...] It. Son obligades dites señores segristanes a fer canta completes per los sacerdots residirá en Vallbona la vigilia del Apostol st. Pere y del Apostol s. Juan y posar a les misses tota la lluminaria que a minua si podra posar que lo qual tenen consignat vint Reals per cada una de les dos festes dich 4 lliures conste en lo testament. It. Son obligades les señores secristanes a resar o fer resar tres vegades lo Rosari cumplert per la sedula la primera hora es per Josepha Agullo mare del sobredit als 19 de mars de 3 – la segona hora es a 25 de juliol des de 9 hores de mati fins a les Deu sea de fer per Pere Juan Agullo protectors s. Benet y Sta. Lutgarda aixi mateix tenen sis sous de caritat. It. La segona ora es als 26 de juliol desde set hores del mati fins a les 8 protectors sa. Benet y sta. Catharina martir y sea de resar per lo reverent Miquel Agullo sacerdot tenen aixi mateix de caritat 6 sous que son per les tres hores 18 sous. It. Son obligades les señores segristanes a donar al sr. Beneficiat del preciossicim cos de Christo per la celebracio de noranta misses en totes les festes del any entre onse y dotse hores vestiment sagrats osties siris y vi blanch per lo qual [...] 4 lliures 10 sous. It. Son obligades dites señores secristanes a donar al Pare Beneficiat del Preciossicim cos de Christo [...] 2 lliures 10 sous sobre pellis y estola obligantlo a vella y fer guarda al monument desde posta la claror del dia lo dijous sant fins lo divendres sant a punta de sol com conste en lo testament. It. Son obligades dites señores a donar o consignar al dit sr. Beneficiat deu lliures [...] obliganto a confesar la gent del Poble sinc festes ab les circumstancies favorables al convent com conste en lo testament. It. Son obligades a fer cantar misses o aniversaris de tota la Renda sobrada com conste mes llargament en lo testament [...]*¹³²⁹.

¹³²⁹ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgines 126, 206 darrera i 243 darrera. AHAT, Capsa 4, número 17. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1711-1714), pàgina 8. AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgines 52, 202 darrera, 209 darrera, 213 darrera, 226 darrera, 232, 254 darrera i 257 darrera. Títol original: “*Borrador eo Manual dels actes rebuts en los anys 1715, 1716, 1717 i 1718. Con quals son continuats en lo present llibre y presos per lo reverent Francisco de Torrell i Freixa, prevere y rector de la parroquial iglesia de Vallbona de las Monjas archabispato de Tarragona*”. AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgines 168, 172, 174 darrera, 209, 376, 389 i 404. AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgines 137 darrera i 145. AHAT, Capsa 7, número 37. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Testaments (1703-1779). AHAT, Capsa 8, número 38. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1706-1722). Títol original: “*Manual 31. He recullit y encodernat en est tomo varios papes sueltos y en el hi ha part dels capitols matrimonials rebuts des de lo any 1704 al any 1731. Hi ha tambe alguns actes de la centuria 1700 i tambe algun de la centuria 1600. No causia admiracio los anys no vingan ben seguits pues no mi he mirat. Roca Rector*”, pàgina 209. AHAT, Capsa

Al seu testament anterior, datat del 22 de juliol de 1701, Agulló, ja atorga una pensió sobre una casa a censal de 1.100 lliures i 55 de pensió per a una fundació de 200 misses per la seva ànima¹³³⁰ i noranta més els dies de festa a l'església del monestir a càrrec del beneficiat del *Corpus Christi*. A més, deixa altres béns per a l'eucaristia, obligacions com la de confessar el poble en diverses festes com ja consta així com els seus béns immobles perquè hi visqui el beneficiat¹³³¹.

En el codicil del seu darrer testament, datat del 22 de setembre de 1703¹³³², sobre el beneficiat del *Corpus Christi* indica que “[...] *et deixo y llego de la Isienda que entra a la segrestia del convent de Vallbona sinquanta reals; una renda que te Irena Escuder de Lleida, vas consignar a la segrestia la casa, ort, corral y demes oficines y lo blanquejador de la cera, pera palis, ornamentals y pavimento sens alguna obligacio estave la iglesia ab pobresa y alguna nececitat y ara per la Gracia de Deu esta tot molt adornat y rehedificat [...] sien obligades les señores segristanes a [...] aiustarla a la casa del benefici peraque lo Beneficiat del Corpus Christi tingue sufficient casa y puesto per subvenir les necessitats corporals lo que dividides no te la una caseta ni laltra y es mon fi que les senyores monges tinguen un beneficiat content y podra esser que ab las demes adherencies vinguen a tenir un beneficiat de tota satisfacció, pero si mossen Ambrosi no volgues vendre la sua caseta es ma voluntat que sien obligades la senyores sagristanes y convent a comprar o rehedificar una casa sufficient gastanhi no mes de sent lliures peral dit beneficiat del preu de la mia casa y de lo que lo convent y segrestia me deu de sent lliures en fee de casament a la filla de Cristòfor veguer espardeñe de la ciutat de Lleida [...] en les misses que lo beneficiat de Corpus Christi dira totes les festes obligo a les señores sagristanes lo prenoesquen de escola que acuda [...] y si tenen dificultat en donarli escola podran del preu de la mia casa funda*

8, número 39. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1706-1728). AHAT, Capsa 9, número 45. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Testaments (1700-1750), pàgines 20-26. AHAT, Capsa 11, número 60. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Causes pies pleo d'escriptures. AHAT, Capsa 11 número 61. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Varia (documents de l'església). AHAT, Capsa 12, número 64. *Op. cit.* AHAT, Capsa 13, número 72. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Marmessoria Aguiló. AMV, Instruccions escrites en una taula de fusta amb un fil per penjar a la sagristia.

¹³³⁰ Aquest censal fou creat l'any 1680 “*a favor de mn. Pere Joan Agullo candeler de cera y vuy a la capellania de Corpus Christi per consigna feta a favor de dita capellania com consta en lo acte de la fundacio de las 200 missas fundadas per dit Agulló [...]*”¹³³⁰. AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 250.

¹³³¹ AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 248. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 291-292.

¹³³² AMV, 14.2/3: 1703, setembre, 22. Vallbona. Clàusules testamentàries de Pere Joan Agulló, candeler al servei del monestir de Vallbona, el qual estableix alguns llegats a favor del monestir.

renda peral escola en tota la demes asistencia [...] espera que no facin dir aquestes misses als pares confessores perque serie ferme a mi y al beneficiat un gran agravi [...] en obligacio de donarli tota asistencia este beneficiat de la iglesia ates de que la donen a tots los forasters”¹³³³. En els llegats a persones properes al cerer continguts en el seu darrer testament, s’inclouen “45 lliures de renda forta pel beneficiat del Corpus, 90 misses a l’església del monestir”¹³³⁴.

Agulló també indica en el seu testament que, “*si yo no agues cobrat les pencions quem deu Arbeca les cobraran y faran una calaixada a la capella del Ssm. Sagrament ab calse y ornamentals per dir missa a coneguda de la Reial Comunitat*”¹³³⁵.

Una altra donació que Agulló realitza en favor dels beneficiats del monestir s’inclou als codicils que atorgà el dia el 16 de juliol de 1707, “*en poder del reverent Francisco de Torrell rector de dita vila [...] die de son obit disposa que 600 lliures que tenia dit dia en diner contans fossen esmersadas a for de censal y selin fundassen anniversaris en lo Real convent de la manera que ell diu. Perço destas ne foren esmersadas 400 lliures per los marmessors de dit Agulló y las prengueren a for de censal Josep Avia, Jaume Gavalda y Pere Joan Murtra com a principals y feren fiança Sagimon Molins y Agusti Cabot tots de la vila de Montblanch y consta en acte rebut en poder del doctor Rafel Calbet nottari de la vila de Valls del demundit arcabisbat. Als 25 d’abril de 1708 y deste censal ya creat de preu y propietat 400 lliures y pensio annua 400 lliures ne foren fundats per los marmessors del demundit Agulllo vint aniversaris o missas cantadas en la iglesia del demundit Real Convent de Vallbona celebradors per los reverents confessors y beneficiats de aquell y per lo reverent rector de dita vila [...]”¹³³⁶.*

Els béns de Pere Joan Agulló es vengueren, a instàncies dels seus marmessors, a partir del 18 de desembre de 1707 en pública subhasta, de la que en fa fe Francesc Torrell¹³³⁷. En aquesta subhasta no s’inclouen els béns immobles d’Agulló. L’1 de febrer de 1708, l’abadessa i les sagristanes, Teresa d’Aleny i Manuela de Cortiada, venen al nou cerer de Vallbona Ambrós Cerdà la casa, hort i blanquejador del difunt

¹³³³ AHAT, Capsa 7, número 37. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Testaments (1703-1779).

¹³³⁴ AHAT, Capsa 9, número 45. *Op. cit.*, pàgines 20-26.

¹³³⁵ AHAT, Capsa 7, número 37. *Op. cit.*

¹³³⁶ AHAT, Capsa 11, número 60. *Op. cit.*

¹³³⁷ AHAT, Capsa 10, número 48. *Op. cit.*

Joan Agulló¹³³⁸. Ja com a cerer de Vallbona, Cerdà vendrà a les sagristanes del monestir una pensió anual de censal rendat perpetua de 20 sous el 5 de febrer de 1722. Aquell mateix dia rep l'apoca de rebuda per part de les sagristanes. El 25 d'abril de 1728, Agnès de Cortit nomena procurador seu a Joan Ambrós Cerdà. El 27 d'abril de 1731, Joan Ambrós Cerdà encara és el cerer o “*candeler*” de la cera de Vallbona¹³³⁹.

El 21 de gener de 1716, es produeix un acte de fundació feta pels marmessors d'Agullo en favor del beneficiat “*del cos preciosíssim de Christo del Real Monastir de Vallbona*”, en el qual se li imposen les obligacions següents: “*Pmo. Lo fer de diaca o subdiaca en las missas del monestir en ausencia o enfermedad de un dels propis ministros 5 ll. It. Celebrar annualment 200 lliuras en dita iglesia quant vulla 40. It. Celebrar 90 missas annuals en lo altar major en los dias de festa, y dias de S. Bernat, y SS. Ambdon y Senen despues de las onse horas si es confessor 45. It. Vetllar per si o per altre lo monument 2 10. It. Confessar seclars del poble en 5 dias so es, dia de cap d'any, dia de S. Josep, Nostra Senyora de mars, dijous sant i S. Pere si es confessor 10*”¹³⁴⁰. El 24 de juliol de 1718, Ramon de Marimon, ardiaca major i canonge de Tarragona i vicari general apostòlic tarraconense examina i aprova el testament d'Agulló, les donacions que en ell consten i les actuacions posteriors dels marmessors¹³⁴¹.

Els beneficiats del *Corpus Christi* també reben diner per l'acompliment de les seves obligacions. Com s'ha indicat, havien de celebrar 30 misses per cada senyora difunta al monestir, fet que els aportava un guany econòmic important: “*Se nota que avent mort dona Ignasia de Moxo dos oras antes de presentar dita capellania [en relació amb l'elecció de Monastir pel benefici del Corpus Christi], y avent estat vacant 3 mesos y lo monastir se asufructua de la porsio ques deu donar al optentor pera selebrar 30 misas per cada senyora difunta, dit real monestir a cuidat desta selebrasio, per dita difunta que axi nosan aconsellat se devia fer*”¹³⁴².

A la visita que efectua l'arquebisbe de Tarragona Juan Lario a la parròquia de Vallbona de les Monges al 1776 (a la que ens referirem amb profunditat al capítol de les

¹³³⁸ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgines 87-89. Segons Piquer i Jover, Agulló pagava per les tres dependències mencionades el cens d'un pollastre a l'abadessa. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “Inventari dels béns mobles de Pere Joan Agulló”, DIVERSOS AUTORS, *Recull Tomàs Forteza Segura (1920-1980)*, Tarragona, T. Forteza i E. A. Soler (eds.), 1983, pàgina 36.

¹³³⁹ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgines 75 darrera-79 i 283. AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 4 darrera.

¹³⁴⁰ AHAT, Capsa 13, número 72. *Op. cit.*

¹³⁴¹ *Ídem*.

¹³⁴² AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 170.

visites) s'indica que l'obtentor d'aquest benefici, Francesc Monastirol, rep de renda 72 lliures i 10 sous a més de la porció que li lliura el monestir, igual a la que reben les religioses¹³⁴³.

2.2.5. Els beneficiats que ocuparen aquest benefici

En aquest cas, la informació que s'ha conservat, permet fer un llistat dels beneficiats de l'altar del *Corpus Christi* que tingueren aquest benefici al llarg del segle XVIII, sense quasi buits en la seva evolució.

En alguna data del darrer terç del segle XVII, molt probablement l'any 1685, mor Jaume Rovira, l'obtentor del benefici i aquest passa a mans de Tomàs Sabater i de Borrell, de Talam¹³⁴⁴.

El 1699, el benefici del *Corpus Christi* queda vacant a la mort de Tomàs Sabater, doctor en teologia, i es produeix la col·lació de dit benefici per part del procurador de Ramon d'Aguilaniu, prevere i beneficiat de l'església de Sant Joan de Platea¹³⁴⁵.

La comunitat determina el 8 d'abril de 1701 que el beneficiat de l'altar del *Corpus Christi* hagi de residir a Vallbona després de la mort del que actualment és el beneficiat i envia dita resolució a Roma perquè el Papat l'aprovi¹³⁴⁶.

El dia 14 de novembre de 1715, la sagristana major Manuela de Cortiada i la sagristana en ordre segon Francesca d'Areny, juntament amb la priora presidenta major del monestir en seu vacant Jerònima de Ribes, com a patrones del benefici, presenten al clergue de Sant Boi i beneficiat de Martorell, Josep Peyret, com a nou beneficiat¹³⁴⁷.

Peyret és el primer que haurà de residir a Vallbona seguint el determinat per la comunitat l'any 1701 ja que és el successor de Ramon d'Aguilaniu, que vivia a Lleida.

El dia 15, Jerònima de Ribes "*atnent y considerant que la collacio del dit benefici del preciosisim cos de Jesuchrist fundat en la iglesia de dit real monestir toca y expecta solament a la molt il·lustre senyora abadessa de aquell y trobanme al present vacant la sede abacial, a ella sola per estar en lloc de abadessa volent usar de son dret y*

¹³⁴³ AHAT, Capsa 3, número 8. *Op. cit.*, pàgines 173-174. AMV, FP, llibreta número 23: "Benefici del *Corpus Christi*. Any MDCCLXXIII".

¹³⁴⁴ AMV, 8.0/8: S. XVII. Vallbona. Col·lació dels beneficis del *Corpus Christi* i de Sant Antoni Abat, ambdós instituïts al monestir de Vallbona

¹³⁴⁵ AMV, 8.0/7: 1699, maig, 6. Vallbona. *Op. cit.*

¹³⁴⁶ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 146.

¹³⁴⁷ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 36. AHAT, Capsa 8, número 39. *Op. cit.* AMV, 8.2/9: 1715, novembre, 14. Vallbona. Col·lació del benefici del *Corpus Christi*, instituït al monestir de Vallbona, a favor del prevere Josep Peyret. AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 39-39 darrera. AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 248.

lliberalitat comtatli molt be de la bondat meritis i ideoneitat de aquell, confereix lo dit benefici del preciosisim cos de Jesucrist ab tots sos drets i pertinencias posantli un bonete sobre son cap al dit reverent Josep Peyret clergue de San Boy beneficiat de Martorell de Llobregat del bisbat de Barcelona, ab parte y condicio que averli superior oficial inste ordinari que puga donar llicencia pera confessar en lo archabysbat de Tarragona [...] y no la tinga dit Peyret dins un mes que sie dit superior quede vacant dit benefici [...] Peyret promet ab jurament llargament acceptant lo dit benefici ab accio de moltes gracies”¹³⁴⁸.

Finalment, es produeix la presa de possessió del benefici. Isidre Domingo, religiós de Santes Creus i confessor de les monges, presideix la col·lació del benefici: “*Dona la possessio corporal real actual o quasi del benefici [...] al reverent Josep Peyret [...] entrant en lo cor de ditas senyoras prenent lo per la ma y fent lo pujar al altar del preciosisim cos de Notres Senyor Jesucrist fentli cobrir las tovalles de dit altar y tornantlas a cobrir y posantli un missal devant lo obri y llegi ab alta veu la collecta. Deus nobis qui sub sacra merito mirabili y dit subexecutor digue ab altaveu que a dit Peyret tinguessen tots per verdader possessor y obtentor de dit benefici [...]*”¹³⁴⁹.

Peyret¹³⁵⁰ fou l’obtentor del benefici del *Corpus Christi* fins el 14 d’octubre de 1733, quan l’abadessa i les sagristanes, com a patrones del Benefici del *Corpus Christi* accepten que Peyret pugui canviar-lo per qualsevol altre benefici perpetu¹³⁵¹.

El benefici del *Corpus*, “*en la capella a la ma dreta dins lo cor prop la rexa de dita real iglesia*”, resta vacant fins el 18 de març de 1734. Aquell dia, les patrones accepten Pere Joan Bosch, clergue d’Anglesola, com a beneficiat.

Bosch era el beneficiat de Sant Pere de la capella de Nostra Senyora de la casa dels orfes de Tarragona, benefici personal i personat que permutà amb Peyret, el legítim procurador del qual és Josep Brusi, vicari general de l’arquebisbe. Però fins el 14 d’octubre de 1734, no es produeix la presa de possessió del nou beneficiat ja que fins aleshores l’abadessa no dóna el seu vist-i-plau a la permuta, usant el seu dret de presentació per conferir a Bosch el benefici¹³⁵².

¹³⁴⁸ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 36 darrera.

¹³⁴⁹ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 37.

¹³⁵⁰ D’aquest beneficiat, es conserva un testament anterior a la permuta del benefici. AMV, 8.2/11: 1731, abril, 9. Vallbona. Testament del prevere Josep Peyret, beneficiat titular del benefici del *Corpus Christi*, fundat al monestir de Vallbona.

¹³⁵¹ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 72 darrera.

¹³⁵² AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgines 79 darrera-80 darrera.

El 12 d'octubre de 1734, Bosch declara haver rebut de les sagristanes del monestir la documentació següent, relacionada amb el seu benefici: “*Una copia autentica del acte de fundacio y consigna feta per los marmessors del testament del quondam Pere Joan Agulló. Acte de venda y original creacio des censal de pensio annual 45 lliures que fa y presta lo Real Monestir a mon Beneffici. Altre acte de la institucio y fundacio de doscentas missas celebradoras per lo obtentor de dit Beneffici. Altre acte de venda y original creacio de censal que fan alguns particulars dels Omells de Nagaya de pensio 7 lliures 10 sous. Censal que presta y fa de po. Joseph Miró dels Homells per 1 lliura 10 sous. Original creacio de un censal que correspon Pere Renyer del Portal ha mon benefici de pensio 6 lliures. Acte de un censal que corresponen alguns de Malda al sobredit Beneffici de pensio 25 lliures annuals. Un censal que correspon Geroni Canyelles de St. Martí de 5 lliures. Un llevadoret de la renda vella y hara incobrable del Beneffici. Llevador de la renda novament anyadida a dit benefici per mn. Pere Joan Agullo [...]*”¹³⁵³.

En una carta del 5 de novembre de 1742 de l'abat general del Cister, aquest impedeix a qualsevol membre de la comunitat de parlar amb el beneficiat Pere Joan Bosch sota pena de censures eclesiàstiques, que poden arribar a l'excomunicació. No sabem quin és el motiu que impulsa l'abat general a prendre aquesta mesura¹³⁵⁴.

El 14 de febrer de 1744, l'abadessa i les sagristanes nomenen beneficiat del Corpus a Ambrós Cerdà i Moià, clergue de Vallbona, que el mateix dia pren possessió del benefici¹³⁵⁵. En aquest cas, l'anterior beneficiat i el nou, han permutat els seus respectius beneficis amb el consentiment dels seus respectius patrons¹³⁵⁶.

A l'agost de 1745, morí Ambrós Cerdà, i les patrones escullen Domingo Calbís com al seu successor. Aquesta fou una elecció polèmica perquè Jacinto Copons, de la Cúria de Tarragona, afirmava que l'elecció l'havia de fer el Papa per haver quedat vacant el benefici del *Corpus Christi* en els mesos reservats al Papa i va impulsar la seva protesta fins la Santa Seu. Aquest posicionament provoca l'obertura d'una causa sobre el dret de patronat del monestir sobre el benefici del *Corpus Christi*, qüestionat per Copons.

¹³⁵³ AMV, 8.2/14: 1734, octubre, 12. Vallbona. Relació de la documentació lliurada a Pere Joan Bosch, prevere titular del benefici del Corpus Christi, fundat al monestir de Vallbona, per Maria Teresa d'Àger i Francesca de Riquer, sagristanes de Vallbona.

¹³⁵⁴ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 200 darrera.

¹³⁵⁵ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 159. AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 530 darrera.

¹³⁵⁶ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 530 darrera.

Fruit d'aquesta causa, que arriba a la cúria romana, aquesta confirma la fundació de dit benefici el 1746¹³⁵⁷.

Després d'aquest primer contacte amb Roma, un monjo de Santes Creus, Pau Comas, escriu el 20 de juliol d'aquell any a l'abadessa de Cortiada demanant-li l'enviament dels documents que acrediten el seu patronat sobre aquest benefici: “[...] *Yo, gracias al Señor, lo passo bien en esta Babilonia. Luego que llego en mis manos el pliego, me hize cargo del derecho que VS y mi sras. Sacristanas tienen al Beneficio sub invocatione Corporis Christi; por lo que me fui a ver mi Procurador, hasiendole mi relacion; no obstante, despues de aver visto todos los instrumentos, me dixo que escribiesse a VS que remitiesse autenticadas todas estas peticiones. Primeramente: si los bienes que oy posee el Beneficiado, son los mismos, que posehian los donados, si tambien el Huerto que oy tiene el Beneficiado, era de los Donados, y si estos tenían algun instrumento, como oy lo tiene el Beneficiado. Secundamente: si mi sra. abadessa, y mi sras. Sacristanas pueden quitar al Beneficiado, y poner otro, y si esto ha sucedido. Mas: se suplica que se remiten todas las nominaciones hechas de mi sra. Abadessa, y mi sras. Sacristanas y que todas sean separadas; porque, como las que VS nos ha remitido sean juntas, y ay una de contraria, por esso las queremos separadas, y especialmente queremos autenticadas aquellas nominaciones, que no ay cosa hecha del Ordinario; por que mi Procurador quiere provar que no es beneficio, sino un pio allegado, y con esto espera victoria [...] VS remite un certificado como esse Real Monasterio da todos los dias razon de pan, vino y carne al Beneficiado pues no dudo que esso se hallará en algun libro. Tambien se pide la obligacion que tiene el Beneficiado, y si esta proviene de alguna constitucion hecha de mi sra. Abadessa, y mi sras. Sacristanas [...]”*¹³⁵⁸.

L'11 de juliol de 1747, Comas comenta amb l'abadessa alguns esdeveniments del plet i aconsella que si, el tribunal on s'està jutjant el dret de patronat falla en contra del monestir, l'abadessa apel·li a la Rota: “[...] *el motivo de aver estado tanto tiempo con silencio, no ha sido por falta de cariño, si, por no tener cosa especial que escribir, oy lo practico ya por dessear saber noticias de la salud de VS, ya tambien para decir a VS, como las escrituras de un parte, y otra estan en manos del Juez; he leído dos, o tres*

¹³⁵⁷ AMV, 8.2/15: 1746, abril, 13. Roma. La cúria romana confirma la fundació del benefici del Corpus Christi, instituït al monestir de Vallbona.

¹³⁵⁸ AMV, 16.12/1: 1746, agost, 20 – 1748, gener, 3. Lligall de correspondència adreçada a Manuela de Cortiada i de Pujalt i Caterina de Borràs i de Carbonell, abadesses del monestir de Vallbona, corresponent al plet del benefici del Corpus Christi, instituït al monestir de Vallbona, amb un total de vuit lletres.

vezes la escritura de VS, que por ser tan buena, casi puedo assegurar a VS la victoria; VS, y demas señoras procuren suplicar a la Virgen del Claustro de esse Monasterio, pues con esso se puede assegurar mas la causa a favor de VS; aunque es cierto: que por este fin solo puede aprovechar la oracion de VS, y de las mi señoras, que tiene VS en el palacio; Porque (segun me ha dicho el contrario) las otras mi señoras estan de su parte, y con esso creo que ninguna de estas dessea ser Abadessa, quando veo evidentemente quieren se pierde una jurisdiccion tan señora. El pleito se halla en el tribunal mas pequeño de esta corte; este tribunal muchas vezes mira los adelantamientos del Pontifice, y no la justicia, como se ha visto en nuestra causa; por lo que espero aviso de VS, que si a caso se perdiessse en este tribunal, devo apelarme ala Rota, en donde se haze recta justicia [...]"¹³⁵⁹.

El canvi d'abadessa enmig del plet provoca que Comes es posi al servei de la nova abadessa del monestir, Caterina de Borràs el 23 de setembre d'aquell any: "[...] Con carta de mi sr. Abad me llega la feliz noticia de la buena eleccion, que hizo essa Santa Comunidad el dia 18 de Junio constituyendo a VS Abadessa de esse Real Monasterio; despues de dar a VS la enhorabuena, dessaria saber, si es gusto de VS se continue el pleyto del Beneficio sub invocatione Corporis Christi, asegurando a VS que en un todo quiero dar gusto a VS. Haze mucho tiempo que el Juez de esta causa tiene las escrituras de una parte, y otra; hasta oy no ha llegado el turno de declarar; porque son muchas las causas; yo espero que sera a favor de VS; porque he leido la escritura a favor de VS, y conosco la mucha razon, que favorece a VS. Espero que VS escrivira quanto devo practicar, asegurando que yo no me apartare del orden de VS. Si en esta corte se ofrece a VS otra cosa, pueda mandarme [...] Se me olvidava decir a VS, como el Reverendissimo P. Maestro Thomas Ripoll morio el dia 22 de septiembre y assi digo que he quemado la carta que VS le escrivia. VS escrive a Duran de Barcelona que en esta corte se me de todo quanto sea necessario para la causa de VS [...]"¹³⁶⁰.

Comes també li indica la proximitat d'una sentència. En efecte, la cúria romana falla en favor del dret de patronat del monestir sobre el benefici el 1747¹³⁶¹.

I el mateix remitent, li transmet la bona nova a Caterina de Borràs el 26 d'aquell mateix mes: "[...] haze poco tiempo que escriví a VS dandole noticia del pleyto del

¹³⁵⁹ *Ídem.*

¹³⁶⁰ *Ídem.*

¹³⁶¹ AMV, 8.2/16: 1747, setembre, 23. Roma. Sumari i sentència de la causa oberta sobre el benefici del Corpus Christi, fundat al monestir de Vallbona, segons la qual el dret de patronat del benefici recau sobre l'abadessa i la sagristana del monestir.

*beneficio sub invocatione Corporis Christi, y que habiendo visto la escritura, que havia echo el Procurador a favor de VS, esperaba la victoria a favor de VS; por lo que digo a VS como el dia 23 del presente salio a favor de VS la sentencia, la que remito a VS. Doy a VS la enhorabuena, y me la doy a mi mismo. La doy a VS, pues con esso se mantiene mas su señoria. Me la doy a mi, pues espero ocasiones, en que VS en esta corte, y en qualquier parte me pueda emplear. El correo que viene remitiré letra contra VS de 60 escudos romanos, que es el gasto del Procurador, sentencia y notarios, aunque espero cobrar una porcion de este gasto; porque quien pierde paga mucha porcion del gasto; yo he adelantado pagar el gasto; porque como el contrario de VS es muy pobre, sino huviesse pagado, hubiera estado mucho tiempo a salir la sentencia. Todos quantos passos he dado, los tengo por bien empleados [...]*¹³⁶².

El lloctinent del Papa, Amadeo, va desmentir a Copons tot dient que “*la impetracio haguda de la Sede Apostolica fou obrepticia, y subrepticia, sent lo referit Benefici solament mongia, eo Capallenia fundat de bens propis, com de bens Laycals, y ser lo Ius Patronatus perpetuament de la molt Iltre. Abadesa y señoras sagristanas de est Monastir y poderlo presentar a qualsevol temps que vaque*”¹³⁶³. Per aquesta sentència, Copons va ser obligat a pagar les despeses del plet, però apelà a la Rota, segons carta de Comas del 3 de gener de 1748: “[...] *es estilo en esta corte no pagar los gastos la parte que pierde, quando se apella a tribunal maior; pero si en este tribunal tambien pierde, entonces lo paga todo junto; es cierto que la parte contraria es pobre; pero si pierde y no paga luego ay prisiones y censuras [...] VS puede estar segura que [...] estare vigilante [...] Vulpi, procurador de VS, esta ya prevenido para la Sacra Rota, espero que la causa ira por el febrero, y que sera del todo a favor de VS, y con esso se assegurara para siempre el beneficio a la disposicion de VS [...]*”¹³⁶⁴.

En una nova carta del 8 d’abril de 1748, Comas indica a la priora presidenta Petronila d’Areny (ja que l’abadessa de Borràs ha mort poc abans), la sentència favorable emesa per la Rota i les despeses que comporta aquest plet a Roma: “[...] *he sentido mucho la muerte de la Muy Iltre. Sra. Dona Catharina Borràs, la que tengo, y tendre presente en la santa missa. Ha salido de la Sacra Rota la primera desicion a favor de esse Monastrio, de que pueden dar gracias a Dios; la parte contraria no obstante que le han dicho que no tenia razon, quiere se prosigue el pleyto, perdiendo*

¹³⁶² AMV, 16.12/1: 1746, agost, 20 – 1748, gener, 3. *Op. cit.*

¹³⁶³ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 39 darrera i 40.

¹³⁶⁴ AMV, 16.12/1: 1746, agost, 20 – 1748, gener, 3. *Op. cit.*

*como supongo, tendrá de pagar los gastos. Este tribunal de la sacra Rota, es el que haze mas justicia, pero es el mas caro; por lo que he tomado 120 escudos Romanos a fin de pagar al Procurador, Abogado, impression, Rotarios de la Rota y Criados de los Auditores de la sacra Rota; luego que llegue en Manos de VS la letra de cambio, remitira el dinero a Barcelona [...] solamente tiene ocho dias de tiempo para pagar, y en caso que VS huviesse alguna omision, el que me ha dado el dinero en esta ciudad, me haria passar algun trebajo, y assi espero que VS me dara ocasion de continuar, el servir a VS, y essa santa Comunidad [...]*¹³⁶⁵.

Aconsellada per Comas i per l'advocat del monestir en aquest plet, Vulpí, la comunitat vallbonina decideix pagar els costos del plet a canvi de la renúncia de Copons a continuar-lo, tot i la sentència positiva de la Rota¹³⁶⁶. En aquesta darrera carta sobre el plet, datada del 25 de maig de 1748, Comas indica que si el monestir continua el litigi, serà més costós per a ell que no pas acceptar la renúncia de Copons i pagar els costos de la querella: “[...] el dia 23 del presente salio de la sacra Rota la primera sentencia a favor de VS, y de mi señoras sacristanas [...] Copons contrario de VS vino el dia 14 del presente en este colegio a renunciar la causa con la condicion que Vallbona pagasse los gastos hechos; mi respuesta fue que queria informarme con Vulpí, quien me ha aconsejado que renunciando Copons, Vallbona pagasse los gastos. Lo primero; porque si se prosiguiesse la causa, Vallbona gastaria ciento vezes mas. Lo segundo, porque Copons es un pobre miserable, y con esto Vallbona nunca podría cobrar cosa; en fin yo he convenido en pagar los gastos, y Copons ha renunciado la causa. VS y mi señoras sacristanas quedan con el dominio de poder dar el beneficio en qualquier mes del año. creo tendré bastante dinero para pagar todo el gasto del pleito [...]¹³⁶⁷.

Per tant, el plet sobre el patronat del *Corpus Christi* és favorable al monestir de Vallbona, que, malgrat tot, ha de pagar els costos del mateix per evitar un allargament innecessari del litigi. A més, ha de pagar els costos que han generat els seus representants a Roma, com el procurador Vulpí¹³⁶⁸.

El 15 d'agost de 1772, morí Domingo Calbís, successor de Cerdà durant 25 anys¹³⁶⁹, “[...] y avent tingut una malaltia molt prolongada; mori en molta pobresa, perloque la

¹³⁶⁵ *Ídem.*

¹³⁶⁶ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 39 darrera i 40.

¹³⁶⁷ AMV, 16.12/1: 1746, agost, 20 – 1748, gener, 3. *Op. cit.*

¹³⁶⁸ AMV, 8.2/19: 1751, juny, 15. Plec de rebuts dels diners pagats pel monestir de Vallbona al seu procurador de Roma, Josep Vulpi, per les despeses de la causa del benefici del *Corpus Christi*, fundat al monestir de Vallbona.

¹³⁶⁹ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 531.

*santa comunitat resolgue de donarli sepultura en la nostra yglesia, a la capella del Pare Sant Bernat, per caritat, y cantarli un aniversari solemne donant la caritat per la missa y ser jo dona Maria Theresa de Riquer abadesa, tot aso se feu de gracia y caritat y no porque sia de ninguna obligasio*¹³⁷⁰.

A la mort de Calbís, el benefici quedà vacant fins el dia 21 de novembre del mateix any. Aquell dia, l'abadessa de Riquer, amb consentiment de les sagristanes, presentà com a nou obtentor del benefici al sacerdot i confessor de Sanahuja, Francesc Monastirol. Al successor de Calbís li donà possessió del seu benefici el confessor major del monestir, el pare mestre Anton Folch, monjo de Santes Creus¹³⁷¹.

Com explica més clarament la mateixa abadessa, l'elecció i la presa de possessió de Monestirol com a beneficiat del *Corpus Christi*, es produí de la següent manera: “[...] *Com los merits de la Persona de dit Reverent Francesc Monastirol inclinan e induheixen a la señoria pera que li sia lliberal: Per tant, ab virtut y tenor del present confereix dita MYS Abadesa y conferir diu a dit Reverent Monastirol com a habil e idoneo, la Capellania baix invocacio de Corpore Cristi, fundada en lo altar de la mateixa invocacio, situat dins lo cor de la Iglesia de dit Real Monastir, vacant per mort del reverent Domingo Calbis prevere, ultim de dita capellania obtentor, que mori en lo mes de agost ultim passat; Y Mana sa señoria, que sia dit nou obtentor posat en pociosio corporal, o quasi de dita capellania y de sos annexos, drets y pertinencias, tant de sa primitiva institucio, com de la addició feta per Pere Joan Agulló candeler de cera y altres qualsevols: En virtut del que ha posat dita senyora Abadesa a dit Reverent Monastirol en son cap lo Bonete ab tota plenitut de dret canonich [...] dit reverent Monastirol ha acceptat dita colacio y ha prestat lo solit jurament que defensara los drets y llibertats de dits Real Monastir y Capellania y que cumplira a las coasa que com a tal li tocan [...] Abadesa ha fet comisio al reverent pare mestre don fr. Anton Folch monge sacerdot profes del Real Monastir de Nostra Senyora de Santas Creus, altre dels confessors de las senyoras religioses de dit Real Monastir de Vallbona pera que pose a dit reverent nou obtentor en la dita pociosio corporal [...]*”¹³⁷².

¹³⁷⁰ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 169 darrera.

¹³⁷¹ Com a fet especial, al final “[...] *se nota que avent mort dona Ignasia de Moxo dos oras antes de presentar dita capellania y avent estat vacant tres mesos y lo monastir se usufructua de la porsio ques deu donar al optentor pera celebrar 30 misas per cada senyora difunta; dit Real Monastir a cuidat desta selebrasio, per dita difunta, que axi nosan aconsellat se devia fer [...]*”. Ídem.

¹³⁷² AMV, 8.2/23: 1772, novembre, 21. Vallbona. Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, dóna la seva aprovació per a que Francesc Monestirol, prevere natural de Sanauja, sigui el nou titular del benefici del *Corpus Christi*, fundat al monestir de Vallbona.

Monestir, juntament amb Guimerà, que té el benefici de Nostra Senyora del Claustre, demanen ser enterrats dins l'església i altres privilegis, com assistència mèdica i apotecària gratuïta, durant la visita de l'abat de Santes Creus, Josep Franquet, el 4 de juny de 1775¹³⁷³: “[...] *Los beneficiados de este Real Monasterio exponen a VS con el mas atento, obsequioso respeto, que antiguamente les eran concedidos por parte del Real Monasterio el Medico, y Boticario, como es proprio de semejantes Monasterios, y lo contrario, no sin inonor de dicho Real Monasterio, por tanto suplican humildes a VS tenga abien disponer sean dichos Beneficiados reintegrados al uso de Medico y Medicinas. Mas como la Iglesia sea el Lugar mas proprio de los sacerdotes igualmente suplican a VS que los cadaveres de estos, sean en ella sepultados omnino gratis, et amore Dei, lo que siendo conforme a equidad y justicia lo esperan assi del recto proceder de VS [...]*”. Abans de sentenciar, l'abat també té en compte el parer de l'abadessa i de les ancianes del monestir. Aquestes, el 7 de juny, “*An resuelto que en la primera prevision no pueden condecder asta que se mude el Doctor y Boticario en la segunda se consede lo que piden dichos sres. Suplicantes*”. Amb aquesta resolució, l'abat comissari Franquet decreta que “*se conceda a los sres. Clerigos suplicantes la gracia de ser sepultados gratis en la Iglesia del Monasterio, y se les den Medicinas y Medico sin contribucion alguna, que el Monasterio aconductara nuevos Medico y Boticario [...]*”¹³⁷⁴.

Monestir també aconseguix una reducció de les seves obligacions litúrgiques degut a la manca de redotació de les pies almoines sobre les que se sustenta el benefici del *Corpus Christi*. Aquest és un problema que s'observa al llarg del segle i en els dos principals beneficis del monestir, però que a vegades, no té solució.

Monestir exposa a l'arquebisbe el 29 de març de 1792 “*Como su beneficio percibe annualmente veinte y seis libras, con la obligacion de celebrar todos los domingos del año como i en los dias de s. Bernardo i de s. Abdon y Senen, Misa rezada dadas las onze horas, en el altar mayor de la Iglesia del referido Monasterio para el pio Fundador qm. Pedro Juan Agulló a la limosna de diez sueldos cada una. Asi mismo percibe veinte i quatro libras anuales de varios censales con la obligacion de celebrar anualmente para el mismo fundador Pedro Juan Agulló ochenta misas rezadas, a hora libre pero en altar quotado si comodamente se puede, i a la limosna de seis sueldos*

¹³⁷³ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 431.

¹³⁷⁴ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 170. AMV, 8.0/12: 1751, juny, 4. Vallbona. Els beneficiats del monestir de Vallbona demanen a Agnès de Cortit i de Colomina, abadessa del monestir, el poder ésser enterrats gratuïtament a l'església monàstica de Vallbona.

cada una. Ygualmente percibe nueve libras anuales con la obligacion de celebrar misa rezada al rayar el sol en el altar mayor todos los dias de trabajo con precepto de oir misa para el alma del pio difunto Fundador el rdo. Domingo Calbis i a la limosna de ocho sueldos cada una sirviendo lo restante de dicha limosna hasta las nueve libras, para la sacristia del mencionado Monasterio conforme a lo dispuesto por el antedicho Fundador. Y como Ylmo. Sr. no haya quien readote las susodichas fundaciones; A VSY suplica se digne hacer la reducción que le parezca". Armanyà, després d'informar-se de les obligacions del beneficiat, li atorga el 14 de maig la reducció del nombre de misses demanada: "[...] habiendo examinado atentamente el Plan o Estado de las rentas y celebraciones del Beneficio de Corpore Christi [...] formalizado por el rdo. Francisco Monastirol [...] teniendo presente las dotalias o fundaciones y decretos de nuestros predecesores [...] en vista de las causas que expuso y constandonos de su certeza [...] usando de nuestras facultades [...] pasamos a executar la reduccion en la forma siguiente [...] Las 22 misas rezadas celebradoras al salir el sol con caridad de 8 sueldos y las que, junto con los quatro sueldos que segun dispuso el fundador deben darse a la sacristia del Real Monasterio tienen de renta 9 libras las reducimos a 19 a razon de 9 sueldos cada una e importaran 8 libras 11 sueldos sobran 5 sueldos. Las 54 misas rezadas celebradoras en los dias festivos a las once con caridad de 10 sueldos que tienen de renta 27 libras las reducimos al numero de 49 a la limosna de 11 sueldos e importaran 26 libras 19 sueldos sobra 1 sueldo. Las 80 misas rezadas con caridad de 6 sueldos que tienen de renta 24 libras quedan a 60 a la limosna de 8 sueldos. Por los 6 sueldos de las sobras debera rezarse un responso al fin de cada una de las seis misas [...] Executese la precedente reduccion, debiendo el obtentor que fuere celebrar annualmente una misa rezada [...] dos nocturnos de Difuntos [...]"¹³⁷⁵.

Monestirol deixa constància d'haver acomplert amb les seves obligacions com a beneficiat durant el període comprés entre els anys 1773 i 1811. I els arquebisbes de Tarragona quan visiten la parròquia de Vallbona al llarg dels anys, donen el seu vist-i-plau al total compliment de totes les seves obligacions i celebracions de misses. Així ho fa l'arquebisbe Juan Lario i Lanzis el 1776 pel període 1773-75, l'arquebisbe Joaquim el 1780 i l'arquebisbe Francesc d'Armanyà a les visites de 1788 i 1792¹³⁷⁶.

¹³⁷⁵ AMV, 8.2/27: 1794, maig, 4. Tarragona. Francesc Armanyà i Font, arquebisbe de Tarragona, concedeix una reducció de misses a Francesc Monestirol, prevere titular del benefici del Corpus Christi, instituït al monestir de Vallbona.

¹³⁷⁶ AHAT, Capsa 3, número 8. *Op. cit.*, pàgines 173-174. AMV, FP, llibreta número 23: "Benefici del Corpus Christi. Any MDCCLXXIII".

RESUM BENEFICIATS DEL <i>CORPUS CHRISTI</i>		
DATA INICI CÀRREC	DATA FI CÀRREC	BENEFICIAT
		Pere Joan Agulló
	1685 (defunció)	Jaume Rovira
1685	1699 (defunció)	Tomàs Sabater i de Borrell
1699	1715 (defunció)	Ramon d'Aguilaniu
14-11-1715 (presentació) / 15-11-1715 (possessió)	14-11-1733 (permuta)	Josep Peyret
18-3-1734 / 14-10-1734 (possessió)	14-2-1744 (permuta)	Pere Joan Bosch
14-2-1744 (presentació i possessió)	Agost de 1745 (defunció)	Ambrós Cerdà i Moià
Agost de 1745	15-8-1772 (defunció)	Domingo Calbís
21-11-1772 (presentació i possessió)	Segle XIX	Francesc Monestirol

2.3. El benefici de Sant Antoni Abat¹³⁷⁷

Tant aquest benefici com el següent, sota l'advocació de Sant Nicolau, foren fundats a l'església del monestir per la religiosa Isabel d'Òdena, que reservà la seva presentació i col·lació a l'abadessa i el monestir. Tot i això, no en coneixem la dotalia¹³⁷⁸.

Al 1681, es produeix la mort del beneficiat de Sant Antoni Abat, Jaume Potau i es produeix la presentació de Joan Baptista Marquès¹³⁷⁹.

Aquest obtentor morirà el 1685 i per aquest motiu, el 24 d'agost, es produeix la col·lació de dit benefici per part de Manuel Sabater i de Borrell, clergue de Talar¹³⁸⁰.

Només coneixem dos obtentors del segle XVIII. En primer lloc, aquest benefici fou ocupat, del 2 de setembre de 1706 al 10 de gener de 1723, per Lluís Gorina, que després

¹³⁷⁷ Sant Antoni Abat (251-356) fou biografat per Sant Atanasi, bisbe d'Alexandria d'Egipte (326-372). Va nèixer a Qeman i als 20 anys va abandonar els seus béns per seguir una vida ascètica. Fins l'any 306, va viure sol en un fort abandonat a Pispir superant diversos tipus de temptacions. Per aquest motiu, la seva fama es va estendre molt i va haver d'abandonar la solitud per dedicar-se als seus deixebles. A partir d'aleshores, visqué conreant un hort i trenant estores, mantenint l'austeritat i l'ascetisme però també es va implicar en els afers més importants que afectaren l'Església de la seva època, com la persecució de cristians a Alexandria del 311 o la impugnació de la doctrina arriana el 355. Fou considerat sant ja durant la seva vida i gràcies a la seva fama de sant i als miracles que obrà, convertí molta gent al catolicisme. GIORGI, ROSA, *Santos*, Barcelona, Electa, 2005, pàgines 35-39.

¹³⁷⁸ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 46.

¹³⁷⁹ AMV, 8.0/4: 1681. Vallbona. Col·lació dels beneficis del *Corpus Christi* i de Sant Antoni Abat, ambdós instituïts al monestir de Vallbona.

¹³⁸⁰ AMV, 8.0/5: 1685, agost, 24. Vallbona. Col·lació del benefici de Sant Antoni Abat, fundat al monestir de Vallbona. AMV, 8.0/8: S. XVII. Vallbona. Col·lació dels beneficis del *Corpus Christi* i de Sant Antoni Abat, ambdós instituïts al monestir de Vallbona-

passà a residir a l'Arboç¹³⁸¹. I en segon lloc, per Miquel Cantó, prevere de Montblanc, que fou presentat per l'abadessa de Cortiada el dia 9 d'abril de 1723 com a nou beneficiat de Sant Antoni Abat¹³⁸².

RESUM BENEFICIATS DE SANT ANTONI ABAT		
DATA INICI CÀRREC	DATA FI CÀRREC	BENEFICIAT
	1681 (defunció)	Jaume Potau
1681	1685 (defunció)	Joan Baptista Marquès
24-8-1685		Manuel Sabater i de Borrell
2-9-1706	10-1-1723 (permuta)	Lluís Gorina
9-4-1723		Miquel Cantó

2.4. El benefici de Sant Nicolau¹³⁸³

Igual com passa amb el benefici de Sant Antoni Abat, sobre aquest benefici en tenim poques restes documentals. L'abadessa també és la patrona d'aquest benefici, ubicat a la capella de Sant Nicolau de l'església del monestir.

El 25 d'abril de 1701 es produeix la col·lació del benefici de Sant Nicolau del monestir per mort de Bernat Miró, prevere canonge de Tarragona i darrer possessor del benefici. El nou beneficiat és Joan Baptista Torres: "*lo benefici de Sant Nicolau lo te vuy Batiste Torres delespluga com se trobava en la Rehtoria de Vallbona sent Rehtor lo reverent Francisco Torrell*"¹³⁸⁴.

El 1717, el beneficiat és Baptista Forns¹³⁸⁵.

Finalment, el 12 de juny de 1746, l'abadessa presenta al llicenciat Anton Pujol, natural de Vallbona per mor d'Ambrós Cerdà, darrer obtentor d'aquell que morí el 10 d'agost de 1745. El subexecutor és Figueres i el mateix dia es produeix la presa de possessió¹³⁸⁶.

RESUM BENEFICIATS DE SANT NICOLAU		
DATA INICI CÀRREC	DATA FI CÀRREC	BENEFICIAT

¹³⁸¹ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 518 darrera.

¹³⁸² *Ídem*.

¹³⁸³ Sant Nicolau de Bari va nèixer a Licia a la segona meitat del segle III i malgrat ser laic, fou nomenat bisbe de Mira, una petita ciutat de la seva regió, per l'estima en què el tenien els seus conciutadans. Posteriorment, fou ordenat sacerdot i va exercir el càrrec de bisbe amb caritat, dedicació i ortodòxia. Va participar en el concili de Nicea (325) i va morir poc després. GIORGI, ROSA, *Op. cit.*, pàgines 278-283.

¹³⁸⁴ AHAT, Capsa 6, número 22. *Op. cit.*, pàgina 153. AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 520.

¹³⁸⁵ AMV, 8.0/10: 1717, setembre, 21. Vallbona. Baptista Forns, prevere beneficiat, titular del benefici de Sant Nicolau, instituït al monestir de Vallbona, reconeix haver rebut 5 lliures d'un pagès de Vallbona.

¹³⁸⁶ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgines 162 i 162 darrera.

	1701 (defunció)	Bernat Miró
25-4-1701		Joan Baptista Torres
[1717]		Baptista Forn
	10-8-1745 (defunció)	Ambrós Cerdà
12-6-1746		Anton Pujol

2.5. Altres beneficis

Al segle XVII, el monestir tenia el dret de patronatge sobre altres beneficis fundats a Vallbona. Entre ells, destaquen el de Tots els Sants, que el 1633, va recaure en la persona de Jaume Rovira¹³⁸⁷. Però el 29 de març de 1684, l'abadessa renuncia als seus drets de patronatge sobre aquest benefici, que és traslladat a l'església parroquial de la Riera, *“la qual Renuncia feu la iltre. Señora Abadessa de dit Monastir Patrona que antes era de dit Benefici al Ilm. Señor don Joseph Sanxis Arquebisbe de Tarragona, la causa de la renunciació de dit Patronat fou pera llevar la Authoritat als srs. Arquebisbes de visitar lo dit Altar en lo qual estava fundat dit Benefici [...]”*¹³⁸⁸.

Un cas molt similar, és el del Benefici de Sant Francesc i Sant Pere, fundada a l'església del monestir, que desaparegué el 16 de juny de 1637, *“per no haveri renda ni haverse trobada la fundació de dit Benefici [...] n° 158 sach sant Agustí”*¹³⁸⁹.

2.6. La supressió dels beneficis incongrus

Al llarg del segle XVIII, les polítiques il·lustrades dels diferents governs dels monarques borbònics busquen la consecució d'una disminució del nombre d'eclesiàstics del regne.

Una mesura per aconseguir-ho és la supressió dels beneficis incongrus, és a dir, d'aquells la dotació dels quals sigui escassa i insuficient per a mantenir amb dignitat el beneficiat. Les línies següents, escrites per l'arquebisbe Jaume a Francisco Miguel Benedit el 5 de juliol de 1758, permeten conèixer el perquè d'aquesta disposició: *“Entre los asuntos que excitan el celo de la Camara, es uno de los mas principales el excessibo numero de beneficios simples que hay en el Reyno pertenecientes de la provision de SM en los meses reservados de tan corto valor, que no es suficiente cada*

¹³⁸⁷ AMV, 8.0/1: 1633, maig, 27. Tarragona. Jaume Rovira, prevere, rep la concessió del benefici de Tots els Sants, instituït al monestir de Vallbona.

¹³⁸⁸ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 49.

¹³⁸⁹ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 49-49 darrera.

uno de ellos a mantener limitadamente alque le obtiene ni aun por lo comun llegan estos beneficios a la congrua synodal, que es precisa para ascender al orden sacerdotal, deforma que sus poseedores, sino tienen otras rentas o bienes, viven con indecencia, y son unos eclesiasticos inutiles de la Iglesia y a los pueblos en que residen. Para su remedio ha considerado la camara que en los lugares donde hay muchos beneficios de esta clase y la poblacion es crecida, convendria reducirlos al numero y renta que fuere competente [...] en otros donde los curatos son de muy limitada congrua sera conveniente aumentarsela con la union de alguno o algunos de estos beneficios; y en todos los lugares pequeños donde la renta del curato fuere suficiente, se podra suprimir el beneficio o beneficios que hubiese aplicando sus rentas a favor de la fabrica de la misma iglesia si lo necesitase [...] informo a V. [...] quales de estos beneficios y otros que haia tambien de limitada dotacion se podran reducir a que numero y renta, y conque cargas y obligaciones: quales podran unirse a los curatos de corto valor; y quales suprimirse uniendo sus rentas a fabricas de iglesias [...].¹³⁹⁰

A l'arquebisbat de Tarragona es du a terme un pla d'unió, supressió i reducció d'aquest tipus de beneficis entre 1750 i 1770 seguint el decretat a nivell espanyol per una cèdula reial. Els primers beneficis deponents del monestir de Vallbona en els quals les autoritats fixen la seva atenció són el de sant Antoni Abat i el de Sant Nicolau. En un llistat de l'arquebisbe Pere de Copons sobre els beneficis incongrus de la seva arxidiòcesi, indica, el 29 de setembre de 1750, que “*En la iglesia del Real Monasterio de Nuestra Señora de Vallbona el de san Antonio Abad y el de san Nicolas*”¹³⁹¹.

Aquest pot ser el motiu pel qual no trobem informació de dits beneficis posterior a 1750. Per tant, sembla ser que Vallbona va perdre els seus dos beneficis menys destacats a mitjans del segle XVIII.

En el “*Decreto de union y supresion de beneficios del Arzobispado de Tarragona aprobado por Real Cedula auxiliorias de 31 de juliol de 1770*”, s'expressa la voluntat de suprimir el benefici incongru de Nostra Senyora del Claustre. Com es pot veure, com a beneficis del monestir de Vallbona només es conserven el del *Corpus Christi* i l'anterior, fet que referma la nostra hipòtesi de l'anterior supressió dels beneficis de

¹³⁹⁰ AHN, Consells, lligall 19683: “*Patronato de Aragón. Vacantes / Beneficios incongruos: Tarragona, J. M.J. Año de 1750 hasta el de 1770. Eclesiastico. Sobre la union, supresion y reduccion de los beneficios incongruos del arzobispado de Tarragona a cuyo efecto se libro y remito a aquel prelado la cedula auxilioria del Plan aprobado por SM. Resuelto por la secretaria de la Camara y Real Patronato de Aragon / Plan de la catedral / Copia del plan y decreto de las vicarias de Tarragona / Otros documentos relacionados con beneficios incongruos, dignidades, raciones, documentos del siglo XIX, etc*”.

¹³⁹¹ Ídem.

Sant Antoni Abat i Sant Nicolau: *“Vallbona: En la Iglesia del Real Monasterio de Religiosas Bernardas de esta villa hai fundados dos beneficios baxo las Invocaciones de Corpore Christi y de Nuestra Señora del Claustro. El primero tiene de renta anual 140 libras con obligacion de confessar y decir missa en los domingos a las once. El segundo tiene la de 105 libras con cargo de hacer oficio de Hebdomadario, confessar y auxiliar a dichas Religiosas en su muerte. El Patronato activo de ambos beneficios pertenece al expresado Monasterio con facultad de poder elegir a su arbitrio sujeto benemerito = El primero de dichos dos Beneficios podrá quedar intacto, por estar suficientemente dotado; y suprimirse el segundo por no ser bastante su renta, para la manutencion decente del Beneficiado, la qual podra aplicarse para aumento de la Rectoria de dicha villa por ser corta su renta”*¹³⁹².

El 30 de setembre de 1770, l'arquebisbe Juan Lario envia una circular a *“todas las personas, asi eclesiasticas como seculares y regulares de ambos sexos, que tengan derecho de presentar en qualesquiera beneficios eclesiasticos o capellanias colativas fundadas en las iglesias de este nuestro arzobispado, aunque sean esentas [...]”*¹³⁹³ amb la voluntat de suprimir, reduir i unir beneficis incongrus. En nom de Sa Majestat, patró universal de les esglésies i protector del sant Concili de Trento, remet la Reial Cèdula de 1769 sobre la reducció de beneficis i capellanies, una reial cèdula auxiliatòria¹³⁹⁴ i una altra reial cèdula.

En aquesta circular i edicte, que fou publicat a Vallbona pel rector Bruno Soler el 21 d'octubre de 1770, s'hi afegeix a mà *“Iglesia del Real Monasterio de Vallbona. Dejamos intacto y permanente el beneficio fundado en la iglesia del Real Monasterio de religiosas bernardas de esta villa bajo la invocación de Corpore Christi que posee don Domingo Calbis en atencion de estar suficientemente dotado. Suprimimos y extinguimos desde ahora para el caso de su primera vacante, respecto de ser incongruo el beneficio fundado en la iglesia de dicho Real Monasterio bajo la invocacion de Nuestra Señora del Claustro, que poseehe don Agustin Quimesso y agregamos todas sus rentas y obligaciones a la rectoria de la misma villa en atencion de tener anexo al lugar de Llorens, ser incompetente su renta y dever aumentarla el referido Real*

¹³⁹² *“Decreto de union y supresion de beneficios del Arzobispado de Tarragona aprobado por Real Cedula auxiliatorias de 31 de juliol de 1770”*, pàgines 81-82. AHN, Consells, lligall 19676: *“Patronato de Aragón. Tarragona eclesiástico. Expedientes particulares desde 1767 hasta 1792”*.

¹³⁹³ AHAT, Capsa 12, número 64. *Op. cit.*

¹³⁹⁴ Una auxiliatòria és una provisió jurídica establerta pels tribunals superiors, per a fer complir i obeir manaments i providències de tribunals inferiors o d'altres jutges, entre d'altres instàncies. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 6, pàgina 1196.

*Monasterio (Patrono de dicho Beneficio) en razon del diezmo y primicia que percibe*¹³⁹⁵.

Com es pot comprovar, la voluntat de suprimir el benefici de Nostra Senyora del Claustre està relacionada amb la necessitat d'augmentar la dotació de la parròquia i del rector. Probablement relacionat amb aquest intent de supressió d'un benefici del monestir de Vallbona es pot ubicar una carta que Piquer i Jover inclou a l'*Abaciologi...*¹³⁹⁶ i que data del desembre de 1770. Caresmar redacta, a petició de l'abadessa de Riquer, una carta per a l'arquebisbe en la que li proposa de suprimir la capellania del benefici del *Corpus Christi*. El motiu al·legat és ajudar la parròquia i “*dexar más bien acomodado al cura*”, ja que “*corre de cuenta del monasterio el mantener al cura de la asistencia de médico, cirujano, boticario y cuanto de su tienda tomare*”. De totes maneres, no sabem si aquesta carta es va arribar a enviar, ja que només és un esborrany, però queda clar que, finalment, cap dels dos beneficis més importants del monestir van ser suprimits.

El 25 de setembre de 1772, Lario envia un nou edicte sobre la decència dels rectors de parròquia, en relació a una Reial cèdula, tot publicat a Vallbona per Bruno Soler el 21 de desembre de 1772. Afegit a mà, s'exposa “*Vallbona. Por quanto la vicaria perpetua del lugar de Vallbona y de su anexo Llorents tiene 509 personas y su valor no excede de 250 libras anuales, procedentes de la adventicio y fundado en sus iglesias, y de lo que contribuie el Real Monasterio de Religiosas Bernardas del mismo pueblo segun resulta de las informaciones procuradas y havidas con diligente examen, y teniendo en consideracion al expressivo precio de viveres y demas cosas necesarias para la decente manutencion del parroco, como tambien la pobreza y necesidad de algunos feligreses; En uso de las facultades ordinarias, y de las que nos concede el tridentino, de que nos valemos para el presente efecto y en seguida de los reales encargos de SM; por las presentes declaramos por incongrua la dotacion de la expressada vicaria perpetua, segun el estado actual; y en su consecuencia que deve redotarse con el aumento de 50 libras en cada un año que contribuira el citado Real Monasterio, como perceptor que es de las decimas y primicias. Ayudado de este subsidio, devera el parroco procurar la mas cumplida asistencia del anexo de Llorens, valiendose de un sacerdote confessor que instruia a aquellos fieles, especialmente en*

¹³⁹⁵ *Ídem.*

¹³⁹⁶ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgin 322.

*tiempos de Quaresma para el cumplimiento de parroquia; y assimismo en algunas dominicas de adviento y dias de pasqua del nacimiento de Nuestro Redemptor y de los santos Reyes, que son los tiempos mas a proposito. Y en atencion a que por el referido medio queda suficientemente dotada esta vicaria, declaramos, que no debe tener efecto la union establecida en el decreto general de beneficio del fundado bajo la invocacion de Nuestra Señora del Claustro por cesar el motivo unico que era el de la redotacion, y havernos hecho presente posteriormente por la abadesa y monasterio, que no era tenido canonico al mencionado beneficio, sino celebracion de misas o capellania, con el cargo de auxiliar su obtentor a las religiosas en su ultima hora. Y para su mayor estabilidad y firmeza interponemos nuestra auctoridad, y decreto, qual en derecho se requiere. Si alguno de los contribueientes a la redotacion de este curato se sintiese gravado con la presente providencia, podra usar de su derecho, segun le convenga, dentro del termino peremptorio de dos meses, contados de la fecha de esta publicacion sin que por ello se suspenda en manera alguna la execucion, y observancia de este decreto, hasta quede expreso consentimiento de su Magestad se disponga otra cosa; advirtiendole que en tal caso se deducira y rebajaca escrupulosamente del total de la congrua del parroco, el importe de lo votivo y eventual, que havemos comprendido en ella”*¹³⁹⁷. Per tant, la voluntat de redotar la parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges no va provocar la supressió dels beneficis del monestir si no que es buscà finançament d’altres indrets.

3. Els rectors¹³⁹⁸

3.1. El patronat del monestir sobre les rectories dels pobles de Vallbona, Omells de Na Gaia i Llorenç

L’abadessa del monestir de Vallbona té el dret de patronat i per tant, de presentació, a les rectories de Vallbona, els Omells i Llorenç, dins de la seva Baronia. Per ser legítima patrona laica i eclesiàstica, és a dir, com a abadessa i baronessa, se li reconeixien els drets de publicar les vacants a una rectoria, sotmetre a examen els

¹³⁹⁷ AHAT, Capsa 12, número 64. *Op. cit.*

¹³⁹⁸ Dos interessants i complets estudis sobre la figura del rector, la parròquia i l’estructura i organització parroquials al segle XVIII són PEREA SIMON, EUGENI, *Església i societat a l’arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII: un estudi a través de les visites pastorals*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 2000. PUIGVERT I SOLÀ, JOAQUIM M., *Una parròquia catalana del segle XVIII a través de la seva consuetud (Riudellots de la Selva)*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1986.

candidats a la mateixa, proclamar i presentar els beneficiats escollits i finalment, donar-los col·lació i possessió¹³⁹⁹.

Ser rector d'una parròquia depenent del monestir, atorga al mencionat uns privilegis especials en la seva relació amb la comunitat monàstica. Per exemple, el rector dels Omells, rep diners prestats de l'abadessa Manuela de Cortiada, la priora Teresa Guiu i la bossera Manuela Desvallés el 25 de febrer de 1735¹⁴⁰⁰.

3.2. El qüestionament del patronat abacial sobre aquestes rectories

3.2.1. El plet entre l'abadessa de Vallbona i l'arquebisbe de Tarragona pel control del dret de presentació a dites rectories

Al segle XVIII, l'arquebisbe de Tarragona vol incidir en els nomenaments a rectors de les parròquies, el dret de patronat de les quals ostenta l'abadessa. El problema és que Vallbona no conserva cap butlla sobre el seu dret de presentació.

El 18 de juny de 1703, l'abadessa rep una carta de l'arquebisbe Josep Sanxis, que exposa que *“En la curia se han buscado, y no se halla que jamas aya presentado ninguna sra. Abadesa ese beneficio, Yo camino muy despacio y no soy amigo de pleytos voluntarios, pero tampoco puedo perjudicar los derechos de mi Dignidad, si VS le tiene para presentar como Patrona, debe escribirlo en la Curia para que conste porque de otra suerte passare a proveher la Rectoria, pues a mas de hallarme con la asistencia del drecho hallo dos provistas por concurso y por edictos [...]”*¹⁴⁰¹.

El 15 de juliol del mateix any, Marià Boneu i de Riera demana a l'abadessa Anna Maria de Castellví que li enviï la documentació per poder-la defensar. I el 29 de juliol, l'aconsella sobre el profit que la concòrdia pot comportar al monestir segons el parer de diversos experts consultats: *“[...] enviú luego por propri las escripturas authenticas als srs. Canonge Romaguera, dr. Arcidet y Phelip Molins; informantlos del dret de VS, perque los tres consultassen lo negoci, y me avisarien de son sentir est venda VS, ab la carta remeto a mi sra. Priora y luego la rebi la llegei al Provincial de la Marce y a mestre Costa son Socio, a effecte de que enterassen al [...] dictamen de dits srs. Lo que executaren y la resposta del General fou que tambe tenia ell son parer y que la mateixa*

¹³⁹⁹ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 52 i 59. TOMÀS I FOLCH, MARINA, *Els Omells de Na Gaia: tot retrobant les nostres arrels*, Lleida, Ajuntament dels Omells de Na Gaia, 2003, pàgina 39.

¹⁴⁰⁰ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 242.

¹⁴⁰¹ AMV, 8.4/9: 1703, juny, 18 – 1703, octubre, 20. Lligall documental de l'abadessa de Vallbona, Anna Maria de Castellví i de Pons, referida al patronat de la rectoria de Vallbona.

no tenia altra expedient que pledejar [...] o fer trasaccio entre VS y sa Ilma. en birtut de la qual provehria VS una vegada y altre alibera collacio de sa Ilma. Ma. quedantse la Ilma. la primera provisio y buy me ha dit lo pare mestre Costa que lo mes que podra dit General era representar a sa Ilma. com [...] de paraula de que VS provefixra esta vegada y aix me donava una probabilitat moral de que se conseguira y a cuyta destas mutacions si VS se determina litigar podra enviar al sr. don Ignasi son germa procura pera plets ab poder de substituir porque dit sr. elegesca advocat per fermar la requesta, y procurador per presentarla a sa Ilma. [...] Si VS elegeix concordar ab sa Ilma. podra enviar la procura a dit sr. Don Ignasi ab expres [...]”¹⁴⁰².

Seguint els consells que li dona Gabriel Mas, el 22 d’octubre d’aquell mateix any, l’abadessa de Castellví decideix establir una concòrdia amb l’arquebisbe respecte a la presentació a la rectoria de Vallbona. Segons l’assessor, sempre es pot declarar nul·la la concòrdia si apareixen títols o butlles del Patronat en favor del monestir. Li recorda que s’ha regirat l’arxiu i no s’han trobat aquests títols pel que ara li sap greu haver signat la concòrdia, ja que el punt específic per aprovar-la fou aquest de fer-la nul·la. La rectoria és un benefici curat pel que l’arquebisbe té més dret que l’abadessa. A més, hi ha antigues permutes per aquesta via, amb el consentiment de l’abadessa. Com ambdues parts creuen tenir raó, per això s’ha fet la concòrdia.

També li exposa que “*ni lo donar casa al rector ni estar esta cabrevada per lo convent li dona mes drets en proveir la rectoria, pux al rector se li ha de donar casa, sie lo poble, o lo convent. Tampoch fa al cas donarlila ractio [...]”*. Per aquests motius, li recomana que doni suport a Francisco Torrell, el primer presentat com a rector des de que la rectoria està vacant. Finalment, li indica que els pares d’Scala Dei també feren una concòrdia amb l’arquebisbe per la provisió de les rectories de Torroja, Poboleda i Gratallops¹⁴⁰³.

Per estalviar-se plets, Anna de Castellví feu una concòrdia amb l’arquebisbe de Tarragona José Llinás¹⁴⁰⁴ per alternar-se un cop cadascun en la presentació del candidat

¹⁴⁰² AMV, 6.0/12: 1701, juny, 30 – 1711, gener, 13. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l’abadessa Anna Maria de Castellví i de Pons, amb un total d’11 lletres.

¹⁴⁰³ AMV, 8.4/10: 1703, octubre, 22. Tàrrega. Gabriel Mas dona diversos consells a Anna M. de Castellví i de Pons, abadessa del monestir de Vallbona, referits a la concòrdia de la rectoria de Vallbona.

¹⁴⁰⁴ José Llinás fou general dels mercedaris i arquebisbe de Tarragona (1694-1710). Era l’arquebisbe quan aquesta ciutat va capitular davant les tropes de l’arxiduc Carles el 1705. Fins aleshores, Tarragona era fidel a Felip V, rei a qui segueix sent lleial l’arquebisbe Llinás. Per aquest motiu, aconseguí unes capitulacions molt favorables per a la seva persona i els seus béns, ja que els aliats li concediren un passaport i un transport adient per enviar-lo a territoris partidaris de Felip V. Tot i que la seva primera idea fos fugir cap a terres del rei Borbó un cop proclamada la fidelitat de la ciutat arxiepiscopal al rei

a la rectoria de Vallbona, excepte en els mesos de l'ordinari (coneguts també posteriorment com a mesos del rei) que són quatre: març, juny, setembre i desembre¹⁴⁰⁵. La concòrdia aprovada per l'abadessa i l'arquebisbe sobre la presentació de les rectories i signada per Joan Josep Casanoves i el procurador del monestir, Ignasi de Maranyosa, data del 30 d'octubre de 1703. Amb ella, s'aprova un sistema de presentació que es mantindrà al llarg del segle XVIII i s'aprova la possessió de les primícies de la rectoria per part del monestir tal com es pot comprovar en els capbreus¹⁴⁰⁶. També és el procurador el que indica que, si posteriorment a la concòrdia es trobessin títols que acreditessin el defensat pel monestir, aquest acord seria invalidat¹⁴⁰⁷.

Posteriorment, l'abadessa Cortiada es val del senyor Folcada a Roma i del procurador general dels descalços, el pare Nicolau de Jesús Maria, perquè facin les gestions necessàries per conèixer si un plet sobre el dret de presentació a les rectories de Vallbona i els Omells seria favorable al monestir. Però ambdós li contesten negativament el 3 de juny de 1729¹⁴⁰⁸. Per aquest motiu, al llarg del segle XVIII, es respectaran els terminis de la concòrdia per ambdues parts en el moment de presentar un candidat a les rectories de la Baronia. Per tant, cada vegada que manqui un rector, l'abadessa o l'arquebisbe, segons sigui el torn de qui sigui, escollirà i presentarà el seu candidat.

3.2.2. La disputa sobre l'estatut laical o eclesiàstic del patronat de l'abadessa sobre la rectoria dels Omells de Na Gaia

Carles III, finalment, Llinás restarà a Tarragona i posteriorment passarà a Barcelona, a complimentar el nou rei. Va celebrar dos concilis, fou un gran predicador i molt liberal segons Villanueva. BARRIO GOZALO, MAXIMILIANO, *El Real Patronato y los obispos españoles del Antiguo Régimen (1556-1834)*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2004, pàgines 403 i 451. CABADÉS O'CALLAHAN, GLORIA, "Notas entorno a la capitulación de la ciudad de Tarragona al archiduque Carlos de Austria", DIVERSOS AUTORS, *Església i societat a la Catalunya del segle XVIII (actes de les II Jornades d'Estudis d'Història celebrades el 1989)*, Cervera, Universidad Nacional de Educación a Distancia, 1990, volum II, pàgines 62-71. VILLANUEVA, JAIME, *Viage literario a las iglesias de España. Tomo XX: Viage a Tarragona*, Madrid, Imprenta de la Real Academia de la Historia a cargo de José Rodríguez, 1851, pàgines 54-55.

¹⁴⁰⁵ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 410. AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 54 i 56. AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 240-241. AMV, FP: sobre número 44: "Confessors".

¹⁴⁰⁶ AMV, 8.4/13: Segle XVIII. Notes referides als drets de la rectoria de Vallbona, basant-se en la concòrdia de 1703 entre l'arquebisbe de Tarragona i l'abadessa de Vallbona, i en la de 1732, entre l'abadessa de Vallbona i Jaume Rovira, rector de Vallbona.

¹⁴⁰⁷ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 56.

¹⁴⁰⁸ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 410-410 darrera.

Abans que el concordat de 1753, com veurem, afegís un nou motiu de plet entre l'arquebisbe de Tarragona i el monestir de Vallbona, el primer ja qüestiona el patronat de l'abadessa sobre la rectoria i el benefici annex a ella dels Omells de Na Gaia.

El 31 de desembre de 1746, l'arquebisbe Pere de Copons exposa en una carta a l'abadessa els dubtes que té sobre el dret de patronat de Vallbona sobre aquesta rectoria: “[...] no tenia la menor intelligencia del Dret de Patronat que preten VS tenir de la Rectoria dels Omells de Nagaya: antes be estava en comprehensio molt contraria del que VS insinua. Y respecte del referit Dret, y Possessio imemorial que VS suposa, te a son favor: podra VS servirse passarme totas las Noticias, aixi de titol de Patronat, com tambe dels Estats de las Presentacions fetas per las Antecessores de VS, y dels Consentiments per las Permutas, a fi de que pugua ferse la averiguacio corresponent: assegurant [...] no voler perjudicar al Dret, y Justicia que assistesca a VS [...]”¹⁴⁰⁹.

Conseqüentment amb la idea expressada en la seva carta, l'arquebisbe aprova la permuta de la rectoria dels Omells, fet que provoca les crítiques de l'abadessa, que nega el dret de l'arquebisbe sobre dita rectoria: “En lo any 1747 lo Ilm. Y Rm. Señor Archabisbe de Tarragona havia donat consentiment pera permutarse la Rectoria dels Homells, y havent arribat a noticia de est Monastir y de mi sra. Abadessa dona Emanuela de Cortiada, se oposà a dit consentiment, escrivint al sr. Arcabisbe, com no podia conferir la dita Rectoria ni consentir permuta de ella, sens que la presentàs dita sra. Abadessa, o en cas de permuta devia precehir la llicencia de dita sra., en virtud dels titols calendats en los dos fulls proxims antecedents, y en particular de la sentencia que calenda la pagina antecedent, remetentli per tant copia del acte de la possessio calendat tambe en la pagina antecedent, rebut en poder del doctor Jaume Tacies notari de Arbeca als 4 de Abril de 1624 (Las qual copia se quedà dit Ilm. Señor Arcabisbe en sa Curia). En virtud del que diguè lo sr. Arcabisbe a Ramon Feliu, que acudis a dita mi señora Abadessa, suplicantli li volgues donar lo consentiment necessari per la permuta que pretenia fer ab lo Rector actual de dita Rectoria; Y en effecte mi sra. Abadessa se compadesque, y se digna donar lo dit consentiment, del qual consta ab acte rebut en poder de Joan Angel Lopez y Jover, notari de Tarrega a 24 de febrer 1747. En virtud del qual consentiment, se li conferi la dita Rectoria al dit Ramon Feliu, y prenguè possessiò

¹⁴⁰⁹ AMV, 6.2/41. 1746, setembre, 31. Tarragona. Pere de Copons i de Copons, arquebisbe de Tarragona, demana a Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir de Vallbona, informació sobre els títols de patronatge de Vallbona sobre la rectoria dels Omells de Na Gaia.

de ella, expressantse lo dit contentiment, com consta del acte de dita possessio en poder de la curia Ecclesiastica de Tarragona lo dia 3 de Mars de dit any 1747 [...] ¹⁴¹⁰.

Per aquest motiu, l'arquebisbe abaixa el seu to bel·ligerant en reconèixer el dret de patronat del monestir, en una carta datada del 17 de febrer de 1747 a l'abadessa "justificant lo dret pertany a mi sra. Abadessa en la Rectoria dels Homells", on exposa: "[...] Rebo la Carta de VS ab lo Acte de Possessio donada de la Rectoria dels Omells de Nagaya, y son Benefici anexo, als 4 de Abril 1624, a Onofre Pastoret, per presentat per la sra. Abadessa antecessora de VS y cerciorat yo ab esta diligencia del Dret de Patronat de VS: concurrere gustos a sa preservacio, havent estat sempre mon Animo el no perjudicar al Dret de VS, y de aqueix Real Monastir, com tinch expressat a VS en mas antecedents. Y en atencio de esser precisa la efectuacio de la Permuta, que solicita temps ha lo Rector actual, per sa crescuda Edat, e impossibilitat de continuar en el exercici de aquella cura de Animas: Y tenint entera satisfacio dela idoneitat de Ramon Feliu de la Vila de Anglesola, aixi que per la que donà en lo examen; en orden a sa literatura, com tambe per los bons informes se me han donat de sas bonas Qualitats: apreciar molt se servesca donarli el Permis, y Consentiment, conforme me ofereix VS en sa Carta. Y per a obtenirlo li passare luego avis, de que passe a posarse a la obediencia de VS, pera suplicarli esta gracia [...]" ¹⁴¹¹.

En aquesta, i algunes cartes més que l'arquebisbe envià per mediar en l'assumpte al 1747, es fa menció "de ser la Molt Iltre. Sra. Abadessa, señora temporal y dela jurisdiccio dels Homells de Nagaya" ¹⁴¹².

Atenent a les recomanacions de l'arquebisbe però també criticant la seva tardança en intentar resoldre la situació de l'ancià rector dels Omells, l'abadessa aprova la permuta de la rectoria dels Omells. En una carta a l'arquebisbe datada del 24 de febrer de 1747, s'indica que: "[...] concurrera gustosa a la preservacio del dret del Patronat me especta de la Rectoria dels Homells ab son annexo Benefici; y en atencio de esser precisa la efectuacio de la Permuta que solicita lo Rector actual, se digna VS Ilma. Expressar que apreciarà donia Jo lo permís y contentiment pera executarla ab Ramon

¹⁴¹⁰ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 59 darrera.

¹⁴¹¹ AMV, 6.2/43. 1747, febrer, 24. Vallbona. Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir de Vallbona, comunica a Pere de Copons i de Copons, arquebisbe de Tarragona, que ha donat permís a Ramon Feliu, rector dels Omells de Na Gaia, per a permutar aquesta rectoria. Un text molt semblant es pot trobar a AMV, 6.2/42: 1747, febrer, 17. Tarragona. Pere de Copons i de Copons, arquebisbe de Tarragona, comunica a Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir de Vallbona, que concedeix a aquest monestir els drets de patronatge sobre la rectoria dels Omells de Na Gaia, amb el benefici corresponent.

¹⁴¹² AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 59 darrera.

*Feliu de Anglesola. En est respecte, havent acudit dit Feliu des de luego ab lo major gust, li he firmat lo Acte de dit Concontentment, y permis, que luego posarà en mans de VSilma., podent lo Rector actual haver evitat esta tardansa, pues ha anys que li constava ser precisa esta diligencia [...]*¹⁴¹³.

Al 1753, sorgeix una disputa sobre la natura del patronat que l'abadessa exerceix sobre la rectoria dels Omells de Na Gaia¹⁴¹⁴. L'abadessa del monestir declara que la natura del mateix és laïcal, ja que prové dels drets inherents a la seva baronia laica, mentre que des de l'estat es defineix dit patronat com a eclesiàstic, ja que corre a càrrec d'una institució monàstica. Aquesta diversitat de criteris és conseqüència del legislat pel concordat d'aquell mateix any, en el que el patronat laïcal no pateix variacions però l'eclesiàstic sí. Per aquest motiu, l'abadessa defensa el seu dret al patronat laïcal i per tant, el dret de presentació a la vacant en la rectoria dels Omells. En canvi, des de Madrid es propugna la naturalesa eclesiàstica del mateix i per tant, el dret de presentació que té el rei a la rectoria dels Omells en els mesos reservats al Papa, tal com està estipulat en el concordat de 1753.

En una carta de Benet XIV al rei Ferran VI posterior al concordat de 1753 escrita en llatí i en castellà en la que repassa el concordat anterior, el Papa fa referència a què “*Tambien fue por demas aquella declaracion de la diferencia entre el Patronato Eclesiastico y el Laical en quanto a las aprobaciones de los que han de ser nombrados, respecto de no haverse puesto en el Concordato ni una palabra, ni determinandose cosa alguna acerca del Patronato Laical de personas particulares, pues solo se estableció, que nada se havia de innovar acerca de el [...] 10 de septiembre de 1753*”¹⁴¹⁵. El Papa fa referència als punts 9, 10 i 11 del concordat anterior sobre la provisió de beneficis. Després de conservar-se per a sí i per als seus successors, la provisió de 52 beneficis, en el concordat s'estableixen noves regulacions a les abans estipulades sobre aquest tema. Es continua sense innovacions en les provisions següents¹⁴¹⁶:

¹⁴¹³ AMV, 6.2/43. 1747, febrer, 24. Vallbona. *Op. cit.*

¹⁴¹⁴ Tots els documents reproduïts sobre aquest procés, excepte que indiquem el contrari, es conserven a AHN, Consells, lligall 19675: “*Patronato de Aragón. Expedientes particulares desde 1700 a 1766: Tarragona JMJ año de 1753. Omells de Na Gaia. Eclesiastico. Pieza. La Abadesa de Balvona sobre que se le mantenga el Patronato y Presentacion del Curato de Omells. Por la Secretaria de Aragon*”.

¹⁴¹⁵ ASV, Archivio Nunziatura Madrid, número 166: “*Miscelanea di passato Nunzio tire, fatte porre a Protocollo da Monsignori Nunzio Colonna. Concordati tra la Santa Sede e la Corte di Spagna e bogli diversi riguardanti La Religioni Cattolica in Minorca. CXCVIII*”.

¹⁴¹⁶ Apèndix III (“*Concordato de 1753 entre Su Majestad católica Fernando VI y el Papa Benedicto XIV*”), MESTRE SANCHÍS, ANTONIO (dir.), *La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII*, volum

- *“Que los arzobispos, obispos y coladores inferiores deban en el futuro continuar proveyendo aquellos beneficios que proveían en lo pasado siempre que vaquen en sus meses ordinarios [...] y se conviene también que los patronos eclesiásticos en los mismos meses y en el propio modo prosigan presentando los beneficios de su Patronato [...]”*;
- *“Que las prebendas de oficio, que actualmente se proveen por oposición y concurso abierto, se confieran y expidan en lo futuro del propio modo [...] sin innovar cosa alguna, como ni tampoco en orden al patronato laical de particulares”*;
- *“[...] deba quedar a los patronos eclesiásticos el derecho de presentar los beneficios de sus patronatos en los cuatro meses ordinarios [...]”*.

Per contra, es decideix atorgar el dret de presentació al rei durant els mesos anteriorment reservats al Papa, en base al punt 13: *“[...] Su Santidad acuerda a la Majestad del Rey Católico [...] perpetuamente el derecho universal de nombrar y presentar indistintamente en todas las iglesias metropolitanas, catedrales, colegiadas, y diócesis de los Reinos de las Españas, que actualmente posee, a las dignidades mayores [...] y a las demás dignidades en las catedrales, y a las dignidades principales y demás en las colegiadas, a los canonicatos, porciones, prebendas, abadías, prioratos, encomiendas, parroquias, personatos, patrimoniales, oficios y beneficios eclesiásticos seculares y regulares con cura et sine cura, de cualquiera naturaleza que sean existentes al presente y que en adelante se fundaren [...] en los meses apostólicos, y casos de reservas generales y especiales; y del mismo modo también en el caso de vacar los beneficios en los meses ordinarios, cuando se hallan vacantes las sillas arzobispales y obispales, o por cual se sea otro título”*¹⁴¹⁷.

Relacionat amb l'anterior punt, el que indica el punt 11 és la base del conflicte de la rectoria dels Omells: *“que no sólo las parroquias y beneficios curados se confieran en lo futuro como se han conferido en lo pasado, por oposición y concurso cuando vaquen en los meses ordinarios, sino también cuando vaquen en los meses y casos de las reservas, bien que la presentación pertenezca al rey; debiéndose en todos estos casos presentar al ordinario aquel a quien el patrono creará más digno entre los tres que los examinadores sinodales hayan tenido por idóneos, y aprobado ad curam*

IV de la col·lecció GARCÍA VILLOSLADA, RICARDO (dir.), *Historia de la Iglesia en España*, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1979, pàgina 805.

¹⁴¹⁷ Apèndix III (*“Concordato de 1753 entre Su Majestad católica Fernando VI y el Papa Benedicto XIV”*), MESTRE SANCHÍS, ANTONIO (dir.), *Op. cit.*, pàgines 805-806.

animarum”¹⁴¹⁸. En aquest epígraf, es defensa que parròquies i beneficis curats que s’havien proveït per oposició i concurs i que vaquin en qualsevol moment, seran presentats per l’ordinari, en nom del rei. Aquí rau la clau del problema, ja que, seguint l’ordenat en aquest punt, l’arquebisbe de Tarragona fa la provisió pertinent, a la que l’abadessa s’hi nega perquè acceptar-ho suposaria una pèrdua de poder per al monestir.

El 1753, s’inicià un llarg procés a la Secretaria d’Aragó que enfrontà l’abadessa amb elevats poders del regne sobre la naturalesa del seu patronat sobre la rectoria dels Omells de na Gaia¹⁴¹⁹. En aquest litigi, l’abadessa defensa que “*se le mantenga el Patronato y Presentacion del Curato de Omells [...]*”.

El 6 d’octubre de 1753, en una carta en llatí i en català, l’apoderat del monestir, fa una exposició en favor de ser l’abadessa patrona laïcal i no eclesiàstica, indicant que si l’arquebisbe no fa marxa enrera, presentarà les al·legacions a la Reial Cambra i amb la voluntat que es reconegui el patronat laïcal de l’abadessa.

El nucli de la qüestió es pot entreveure en aquesta carta enviada per Pere Jaume Botines, governador i vicari general de dit arquebisbat, l’11 d’octubre d’aquell any al secretari del rei, Andrés de Otamendi: “[...] *Con carta de 10 de agosto avise a VS la vacante de la Rectoria dels Homells de Nagaya, persuadido tocan sin disputa la nominacion a Su Magestad pero como en el intermedio la Abadessa del Real Monasterio de Vallbona aya explicado pretension de ser de su Patronato con calidad de Laical, se han visto las provisiones antiguas y modernas de esta Rectoria, de las quales resulta firmado el ultimo estado a favor de la Reserva Apostolica, y calidad ecclesiastica del Patronato de la Abadessa. Constando por documentos de esta Curia que en las ultimas provisiones del año 1710 y 1684 como en la de 1594, habiendo vacado en mes reservado la proveyo el Papa, preudiendo concurso ante el Ordinario. Y ahunque en las provisiones intermedias se encuentran alguna variedad, pues en la del año 1655 sin embargo de aver vacado en mes reservado, no la proveyó el Papa: pero consta averse provehido en la forma prescrita por el S. Concilio tridentino para la provision de Curatos de Patronato Ecclesiastico, preudiendo concurso por edicto ante el Ordinario, el qual notificó a la Abadessa todos los que en él quedaron aprobados, paraque de ellos digiesse el Presentando. En vista de todo de esto, considerando que,*

¹⁴¹⁸ Apèndix III (“*Concordato de 1753 entre Su Magestad católica Fernando VI y el Papa Benedicto XIV*”), MESTRE SANCHÍS, ANTONIO (dir.), *Op. cit.*, pàgina 805.

¹⁴¹⁹ Totes les cartes que s’analitzen posteriorment provenen del mateix fons: AHN, Consells, lligall 19675: “*Patronato de Aragón. Expedientes particulares desde 1700 a 1766: Tarragona JMJ año de 1753. Omells de Na Gaia. Ecclesiastico. Pieza. La Abadesa de Balvona sobre que se le mantenga el Patronato y Presentacion del Curato de Omells. Por la Secretaria de Aragon*”.

asta tener la Abadessa declarada en petitorio la calidad laical de su Patronato, devia reputarle ecclesiastico, sujeto antes a la Reserva, y ahora a la Nominacion de Su Magestad he passado a publicar los edictos para el concurso y remitir a su tiempo la terna. Pareciendome conveniente informar antes la Real Camara por medio de VS de todo lo que llevo dicho, por si numrre la Abadessa, como lo protestó en el requerimiento que a su instancia se me ha presentado [...]”.

El dia següent, el mateix procurador del monestir, en una nova carta escrita en llatí i en català, exposa que presentar concursos no és únic del patronat eclesiàstic, pel que un patró laical també pot fer un concurs i presentar al rei els seus preferits al càrrec, tot mostrant diversos exemples en defensa seva i indicant que, com no es finalitza l’atac en contra dels seus drets, l’abadessa durà el cas a la Reial Audiència.

El 16 d’octubre de 1753, l’abadessa del monestir procura per aquest plet al procurador general de l’orde dels carmelites descalços, Carles de Sant Josep, amb la següent carta de poder: *“Sepan quantos la presente carta de poder vieren, como la muy ilustre señora dona Ighes de Cortit y de Colomina, abadessa del Real Monasterio de Religiosas Cistercienses de Nuestra Señora de Vallbona, sito en el Arzobispado de Tarragona, Principado de Cathaluña, Baronesa y Señora temporal y jurisdiccional del castillo, lugar, y termino dels Homells de Nagaya, de dicho Arzobispado, y como a tal Baronesa, Patrona Layca, cierta e indubitada de la Rectoria de la Parroquial Iglesia del enunciado lugar y del Beneficio Ecclesiastico a ella anexo, en qualesquier messes y tiempo en que se hallare vacante: Por quanto por la fin y muerte del Rdo. Ramon Feliu pbro. ultimo Rector de dicha Parroquial Iglesia de dicho lugar dels Homells, se halla vaccante la citada Rectoria y sobre su Provision, perteneciente a dicha Muy Iltre. Señora Abadessa, como a tal Baronesa y Patrona Laycal, se recela alguna oposicion por la Real camara de Castilla, en virtud del nuevo concordato, acerca Provisiones de Ecclesiasticos Beneficios con la Santa Sede Apostolica y que serà necessaria la ostencion u exhibicion de los titulos y derecho que fundan el mencionado Patronato, para su manutencion, conservacion y defensa. Por ende de su espontanea voluntad y cierta sciencia otorga todo su poder cumplido lleno y bastante, el que de derecho se requiere y es necessario, libre, generalmente y sin limitacion alguna al Muy Rdo. Padre Fr. Carlos de San Joseph Procurador General de la Religion de Carmelitas Descalsos, aun que ausente, bien assi como si fuesse presente: Para que en nombre de dicha señora Abadessa, y representando su Persona, voz, accion, y derecho, pueda comparecer en la Real Camara de Castilla y en otros qualesquiera tribunales, y ante*

qualesquier señores ministros y personas y donde convenga, y sobre la conservacion y manutencion del enunciado Patronato y su defensa, presente y exhiba qualesquier. Pedimentos, Memoriales, Titulos, Instrumentos, Documentos y probanzas; pida y suplique el examen de ellos, o bien por medio de comission que se concediere para ello a qualquier Persona, y si menester fuere y le pareciere dedusga juhizialmente el derecho de Señora otorgante, y haga qualesquier oposiciones y requerimientos, Y haga todo lo demas que en razon de lo expressado tuviere dicho Muy Rdo. Padre Apoderado por conveniente, y que dicha Muy Iltre. Señora Abadessa otorgante haria y hazer podria, estando presente; pues para todo lo referido y su annexo y dependiente le da y otorga todo el poder necesario, sin limitacion alguna, con facultad de substituhir este poder en una o mas personas, una y mas vezes, y aquellas revocar, y otras de nuevo nombrar, siempre y quando les pareciere. Y promete haver siempre por firme y validero todo quanto por dicho Padre Procurador y los que substituyere, fuere hecho y executado, y no revocarlo en tiempo alguno ço la obligacion de los bienes, redditos y emolumentos del citado Real Monasterio de Vallbona [...]”.

Però poc després, el 10 de gener de 1754, des de Madrid, el procurador nomena substituïts seus amb els mateixos poders atorgats per l'abadessa, “[...] usando de la facultad que por el poder de las dos foxas antzedentes se le consede otorgado a su favor por la sra. Da. Ines de Cortit y de Colomina Abbadessa del Real Monasterio de religiosas zisterzienses de Ntra. Sra. De Vallbona en diez y seis de octubre del año proximo pasado de mil setecientos cinquenta y tres ante Juan Angel Lopez y Jober notario de SM le substituia y substituo en todo y por todo en Francisco Antonio Miñon y Miguel Barragan procuradores de los Reales Consejos [...]”.

L'origen del problema és la terna següent, presentada al rei perquè triï el successor del difunt rector dels Omells, Ramon Feliu, com a conseqüència del concordat signat aquell mateix any de 1753: “[...] El curato de la Iglesia Parroquial del Lugar dels Omells de na Gaia de este Arzobispado se halla vacante por muerte de don Ramon Feliu sucedida el dia 2 del mes de agosto reservado a la Real Provision de VM en virtud del Concordato celebrado ultimamente con la Santa Sede, Y su valor al año se regula en 200 pezos antiguos; Y habiendose abierto, y celebrado concurso, con arreglo al Santo Concilio de Trento y precedido el examen y censura de los examinadores sinodales, propongo, a VM para dicho curato, como mas idoneos por todas circunstancias entre los opositores aprobados ad curam animarum: En 1º lugar, a don Thomas Voltas, presbitero, de edad de 41 años, theniente de cura 11 años, opositor

aprobado en 9 concursos a curatos. En 2º lugar, a Jayme Pinyes clérigo de primera, beneficiado de la Santa Iglesia de Tarragona, Bachiller en Artes con cursos enteros de theologia escolastica y 4 años de estudios en la moral, 27 años de edad, opositor aprobado a 2 concursos a curatos. En 3º, a Mariano Aleu, clérigo de primera con cursos de filosofia, 3 años de theologia escolastica, y 5 de estudio en la moral, de edad de 29 años, opositor aprobado en 3 concursos a curatos. De los quales se servira VM nombrar al que tubiere por mas digno, y fuere de su Real agrado. NS guarde LCRP de VM como la Christiandad ha menester. Tarragona y noviembre 7 de 1753. Señor. Don Pedro Jayme Botines [...]”.

El mateix 7 de novembre de 1753, des de Tarragona, Pere Jaume Botines, mostra la terna presentada al rei per a la rectoria dels Omells de Na Gaia, el valor de la qual és de 200 pesos antics, per a cobrir la vacant que deixà la mort de Ramon Feliu a l'agost: En primer lloc Tomàs Boltas prevere; en segon lloc, Jaume Pinies, clergue de primera i en tercer lloc, Marià Aleu, també clergue de primera. I també fa present el que diu l'abadessa del monestir de Vallbona sobre el tema i sobre la seva possessió del nomenament de dit curat: “*Sr. Don Andres de Otamendi. Muy señor mio. Passo a manos de VS la adjunta terna de los opositores mas idoneos al curato del lugar dels Omells de na Gaia, arreglada a la minuta que se sirvio VS remitirme con carta de 1º de septiembre y a la orden de la Real Camara, comunicada con Carta de 13 de octubre, quanto a la expression de grados, meritos y circunstancias de los sugetos. En mi antecedente expuse a VS la pretension de la Abadessa del Real Monasterio de Vallbona sobre ser laical su Patronato de este curato; y los motivos que tiene esta curia para averle reputar ecclesiatico, segun los estados de sus ultimas provisiones de los años 1710 y 1694. Y como insista la Abadessa en su pretension, aviendo dicho de nullidad a los concursos y demas actos consecutivos con protestacion de recurrir a la Real Camara, y alegue a su favor la provision que de este curato se hizo el año 1747 en virtud de permuta precediendo su consentimiento: considero conveniente informar a VS que la Abadessa no dio su consentimiento en calidad de Patrona Laica, si solo como Patrona sensillamente. Y siendo el dar consentimiento para la permutacion del Beneficio acto promiscuo al Patronato ecclesiastico y laical: parece que el que dio la Abadessa para la enunciada permutacion, no puede fundar estado, quanto a la qualidad laical, que unicamente se le disputa; y que solo deven atenderse los dos estados anteriores, que claramente demuestran la qualidad ecclesiastica del Patronato, por aver el Papa en entrambos conferido este curato por aver vacado en mes*

reservado, con propuesta del Arzobispo de resulta del concurso sin la menor intervencion de la Abadessa todo lo que me ha parecido de mi obligacion exponer a VS paraque en su inteligencia la Real Camara pueda resolver lo que le parciere mas justo y conveniente al Real Patronato [...]”.

El 18 de novembre de 1753, l'abadessa, en una carta en llatí, es nomena patrona laica dels Omells i presenta a Antoni Pujol, clergue i professor de teologia moral, resident a Vallbona de les Monges, com a rector i beneficiat dels Omells de na Gaia.

El 23 d'aquell mateix mes i any, Francesc Albinyana i Cosidor i altres, entre els que hi ha el procurador substituït de l'abadessa, aproven el patronat laïcal de la mateixa i la presentació que fa de Pujol. Si el patronat és eclesiàstic, la vacant dels mesos reservats serien presentats per l'ordinari i pel rei i per això, l'abadessa s'està defensant de la terna enviada a Madrid.

El 7 de gener de 1754, el fiscal de l'estat admet a tràmit el plet i la defensa de l'abadessa de Vallbona. Mentrestant, el 14 de gener de 1754, la Cambra accepta la terna dels Omells de na Gaia i la presenta al rei: “*Don Gregorio Queypo*¹⁴²⁰. *Marques de los Llanos*¹⁴²¹. *Don Francisco del Rallo. Don Blas Jover*¹⁴²². *Señor: el curato del Lugar dels Omells de na Gaia, diocesis de Tarragona, vaco en el mes de Agosto proximo pasado, reservado a la Real provision de VM en virtud del concordato y su valor regula en 32 reales de vellon. El vicario general sede vacante, habiendo precedido el concurso y examen de los examinadores synodales, segun el Concilio de Trento, propone a VM en la terna adjunta: [Íd. a l'anterior]. La camara pasa esta terna a las Reales Manos de VM con dictamen a favor del primer propuesto como mas digno, para que VM se sirva nombrar al que sea de su Real agrado [...]*”. El monarca, seguint el consell de l'anterior, nomena a Tomàs Boltas com a rector dels Omells: “*La camara a 14 de enero*

¹⁴²⁰ Don Gregorio Queipo de Llano va néixer el 1676, era fill de Manuel Queipo de Llano i de Maria d'Omaña i va estudiar al col·legi major de Santa Cruz de Valladolid. El 1708 havia obtingut una càtedra i, deu anys més tard, havia entrat a l'administració amb el càrrec d'*alcalde* del crim de la Cancelleria de Valladolid. El 1729, fou nomenat oïdor; el 1732, *alcalde de casa y corte* i fiscal del Consell d'ordes; el 1736 fiscal del Consell de Castella i el 1737 conseller de Castella. FAYARD, JANINE, *Los miembros del Consejo de Castilla (1621-1746)*, Madrid, Siglo XXI, 1982, pàgines 50, 79, 212, 235, 486, 513 i 557.

¹⁴²¹ El marquès de los Llanos era des de 1744 don Gabriel de Olmeda, un murcià cavaller de Santiago i conseller de Castella des de 1739, any en què passà a ser conseller d'Hisenda i fiscal de la Cambra de Castella. El 1745, es casà amb Rosa d'Arce i Parreño, filla d'un regidor de Roda, que aportà un dot de 110.000 reals al matrimoni. FAYARD, JANINE, *Op. cit.*, pàgines 156, 165, 213, 286, 513 i 554.

¹⁴²² Don Blas de Jover i Alcázar fou diplomàtic a Suïssa entre 1742 i 1744, any en què fou nomenat conseller de Castella. El seu sogre, Eugenio de Valdenoches, era contador del Regne de València. A la mort de la seva esposa Francisca, es va casar amb una de les seves serventes, que li havia donat dos fills. Un dels seus fills legítims, Jacinto, *alcalde de casa y corte*, es casà el 1746 amb Joaquina de Loyola, filla del marquès de l'Olmeda i comendador de l'orde de Santiago. FAYARD, JANINE, *Op. cit.*, pàgines 87, 113, 213, 272, 290, 310, 514 i 548.

de 1754. Acorda en 9. Pone en las Reales Manos de VM la terna que remite el vicario general en sede vacante del Arzobispado de Tarragona para el curato dels Omells de na Gaia que vaco en mes reservado a la Real Provision de VM. Don Andres de Otamendi --- Nombro a don Thomas Boltas. Pda. En 4 de febrero”.

El 12 de gener de 1754, Francesc Antonio de Miñón, en nom de l'abadessa de Vallbona i senyora jurisdiccional dels Omells, reclama conèixer la terna presentada al rei per a poder reclamar la seva supressió.

Veient que la terna segueix endavant, l'abadessa reclama la naturalesa laïcal del seu patronat sobre la rectoria dels Omells: “[...] *como tal Abadesa es señora y baronesa del castillo, territorio, y lugar llamado dells Omells de Nagaya, por compra, que de la expressada varonia hizo su dicho convento en el año de 1284 de Berenguera de Agude, señora que hera della, como se hara constar por la escritura de dicha compra, que a su tiempo se presentara por cuio titulo la suplicante es patrona laycal de la rectoria o curato de la iglesia parroquial del referido arzobispado de Tarragona, y lo han sido todas las abadessas del dicho Real Monasterio antecessoras de la suplicante, y como tales patronas laycales, han presentado para dicha rectoria o curato, las personas que han sido de su agrado, desde dicho año de 1284, hasta oy, y siempre que ha vacado no solamente en los quatro meses ordinarios, sino es tambien en los ocho restantes del año; como se hara assimismo constar, con las mismas presentaciones y con los titulos de colaciones, en su virtud despachadas por los vicarios generales oficiales de dicho Arzobispado, y con diferentes ejecutorias, ganadas en esta razon, por dicho convento por las quales se justificara, que nunca se ha reputado este Patronato, por ecclesiastico sino por Laycal, como a la verdad lo es, por provenir este derecho por el titulo y concepto de tal Baronessa temporal del expressado castillo, territorio y lugar: y no obstante de ser indubitable este derecho: haora haviendo vacado en el mes de Agosto, proximo passado dicha rectoria o curato por muerte de su ultimo posehedor, que lo permutó con el que antecedentemente lo poseyo, y lo obtubo haviendo prestado su licencia y consentimiento para dicha permuta, la suplicante como baronesa de dicho lugar, y como tal patrona Laycal de la referida rectoria o curato: El presente Vicario General Oficial de dicho Arzobispado pareciendole questa rectoria o curato era de patronato ecclesiastico, ha passado a poner edictos, y sin embargo de diferentes requerimientos que por parte de la suplicante se le han hecho en tiempo y en forma, para que desista de ello, dejando a la suplicante libre su presentacion no lo ha hecho, y antes ha procedido, a hacer concurso de ella, sobre que se le han hecho las protestas*

necesarias como todo consta de los testimonios que con este memorial se presentan y assimismo ha passado a dar quenta a VM de esta vacante juzgandola comprehendida en el concordato entre VM y la Sede Apostolica: pero siendo ello cierto, se comprehende todo lo que es de Patronato Laycal, pues antes se les reserba expresamente a todos los Patronos Laycos lo perteneciente a sus Patronatos, en qualquier mes, que sucediere la vacante; parece claro el derecho de la suplicante segun queda referido y hara constar a su tiempo, por tanto: A VM suplica se sirba de concederla que se la oiga a la suplicante en vuestra camara, las razones de su derecho que esta prompta a presentar los instrumentos justificatibos, de quanto lleba expuesto; y que en el interin no se innobe [...]”.

Davant d'aquests arguments, el fiscal indica el 8 de maig d'aquell any “*que son bastante considerables los datos a este monasterio paraque se le oyga en justicia, y pudiendole combenir mas que sea en la Audiencia de Cathaluña en 1ª instancia, podra la Camara remitirlo a esta [...]*”.

I com el plet tira endavant, es reclama el testimoni de l'arquebisbe de Tarragona sobre el tema el 14 de juny de 1754: “[...] *Para tomar la Camara resolucion sobre instancia que hace la Abadesa de Balbona, en memorial [...] y testimonios [...] a que no se la impida la posesion en que dice se halla de proveer en todos tiempos el curato del lugar dels Omells de na Gaia como Patrona Laical de el; y no obstante de haverle provisto SM en birtud del Concordato: ha acordado la Camara que VSI informe con justificacion lo que se le ofreciesse y pareciesse en este adjunto, devolviendome dichos testimonios al tiempo de executarlo. Y lo participo para su cumplimiento [...]*”.

Davant aquesta demanda, l'arquebisbe Jaume de Cortada fa un llarg informe per Andrés de Otamendi, datat del 24 d'octubre de 1754 sobre “*la instancia de la Abadessa de Balbona en pretension de que se la mantenga el Patronato y provision del Curato dels Sr. Arzobispo de Tarragona [...]*”. En ell, l'arquebisbe indica que: “[...] *En fecha del 14 de julio del corriente año, me remitio VS copia del memorial y testimonios que debuelvo adjuntos con que la Abadessa de Vallbona pretende probar, que se halla en posesion de presentar la Rectoria, o curato de la Parroquia dels Omells de na Gaia como a patronato laical de ella, creyendo probarlo con los citados testimonios y con el instrumento de la compra de aquella baronia que hizo en el año de 1284 que ofrecio presentar y probar la possession de este derecho; Y previniendome VS que no obstante de haver ya provisto SM esta vacante en virtud del concordato: Ha acordado que informe Yo con justificacion lo que se me ofreciere y pareciesse en este assumpto*

devolviendo los mencionados testimonios al tiempo de ejecutarlo. En conformidad de este encargo, y en vista de los testimonios remitidos he hecho buscar y examinar en mi curia arzobispal todo lo que pudiesse dar luz segura para informar sobre el recurso de la abadessa con la justificacion que la camara desea [...]". Després, exposa l'evolució del cas, recordant la vacant de 1753 i la terna presentada pel vicari tot i les diverses sol·licituts de l'abadessa per frenar el procés. També indica que a la compra de 1284 no queda clara la creació del patronat i diu que el patronat és eclesiàstic. L'arquebisbe també diu que als anys 1594, 1684 i 1710 es va proveir la rectoria apostòlicament per haver vacat en mesos reservats amb concursos a l'ordinari. Per tant, segons ell, l'abadessa és patrona, però no laïcal si no eclesiàstica, amb tot el que això comporta. Per corroborar la seva versió, l'arquebisbe annexa al seu informe les còpies en llatí de la venda del domini directe del lloc i terme dels Omells de na Gaia feta per la vescomtessa de Bas Geralda¹⁴²³ a favor de l'abadessa de Vallbona Arnalda d'Altarriba l'any 1261; la venda del feu i castlania del lloc i terme dels Omells de na Gaia feta per Berenguera de Zaguda i Mateu de Montpalau a favor de l'abadessa de Vallbona Geralda de Queralt l'any 1284 i les lletres provisionals declaratòries del patronat laïcal de la rectoria dels Omells de na Gaia a favor de l'abadessa de Vallbona de l'any 1564.

El fiscal creu "*que el informe del arzobispo acredita lo disputable que es el derecho que pretende la abadessa de Vallbona [...]*".

El 1755, després de l'informe negatiu per als seus interessos de l'arquebisbe, l'abadessa reclama la presentació de noves proves en defensa de la naturalesa laïcal del seu patronat sobre els Omells, "*[...] luego que supo que VM se havia mandado que el reverendo arzobispo de Tarragona informase sobre la pretension que la suplicante tiene de tocarle como patrona laical que es de la iglesia parroquial y rectoria del lugar dels Omells de na Gaia la presentacion de dicha rectoria, en qualquier mes del año que vaque, solicito sacar de los archivos y registros de la ciudad de Barcelona y demas correspondientes los instrumentos justificatibos de este derecho, y no pudo lograrlos todos antes que dicho reverendo arzobispo informase por lo que hizo el informe sin haverlos tenido presentes, y para que la Real Camara de VM pueda con pleno*

¹⁴²³ Segons Fluvià, al 1261, la vescomtessa de Bas s'anomenava Sibil·la (1233-1300), i era filla dels anteriors vescomtes, Simó I (fill d'Eldiarda I i Ramon de Palou), vescomte regent entre 1231 i 1241 i vescomte efectiu entre 1241 i 1247, i Geralda d'Anglesola (filla de Guillem II d'Anglesola i Sibil·la de Cardona), que morí cap a 1275. Fluvià indica que Sibil·la fou vescomtessa entre 1247 i 1280 i que es casà amb el comte d'Empúries Hug V. L'explicació al ball de xifres que presentem es pot deure al fet que Geralda actués com a vescomtessa de Bas regent durant la minoria d'edat de la seva filla. FLUVIÀ, ARMAND DE, *Els primitius comtats i vescomtats de Catalunya: cronologia de comtes i vescomtes*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1989, pàgina 138.

conocimiento de la Justicia de la suplicante proceder en este expediente los presenta ahora con este memorial y con ellos quedo plenamente acreditado el referido derecho de Patronato laical, que la suplicante como tal abadesa tiene en dicha iglesia y rectoria dels Omells de na Gaia, por tanto: A VM suplica se sirba demandar que dichos instrumentos que con este memorial se presentan, se junten a los autos este expediente y que passen al relator, para que al tiempo de su vista se haga relacion de ellos, gracia que espera de la Real Clemencia de VM”.

Com a resposta, el 19 d’abril de 1755, se li demana a l’arquebisbe que faci un nou informe basant-se en la nova documentació aportada per l’abadessa.

El 22 de maig d’aquell any, l’arquebisbe Jaume respon dient que tampoc sembla ara justificat amb els instruments aportats el patronat laïcal de l’abadessa i referma la seva actitud sobre el patronat eclesiàstic i no laïcal de l’abadessa.

En canvi, el 6 de juny, el fiscal exposa que no veu tan clara la fi del plet amb la resposta de l’arquebisbe, que, segons ell, encara complica més les coses. Per aquest motiu, el 1756, Joan Àngel López, notari “[...] *de los negocios de el Real Monasterio de abadessa y monjas de Nuestra Señora de Vallbona [...]*”, exposa diversos documents que es troben a l’arxiu del monestir sobre el tema, com la còpia en llatí d’un acte de possessió de 1624; una carta de Pere de Copons de 1747; els censos que el monestir cobra als Omells de na Gaia; la renúncia del regent de la parròquia dels Omells Miquel Bellver acceptada per l’abadessa el 1747 o les tres requisicions sobre el patronat laïcal, datades dels temps de l’abadessa Borrell, entre d’altres.

El 30 d’octubre de 1756¹⁴²⁴, l’abadessa de Vallbona envia una carta a Andrés de Otamendi, en la qual recorda els diversos casos en els que sustenta la seva defensa, al·legant que “[...] *el decreto de presentar persona idonea, para quando vacare dicho curato es tan radicado en dicho monasterio, y por consiguiente en la persona de su abadessa, que des del año 1501 hasta el presente, no se halla presentacion alguna del referido curato que no sea hecha por las abadesas mis antecessoras, y de aquella son tan continuados los exemplares como manifiestan las colaciones hechas por el Ordinario Ecclesiastico de Tarragona, que parecen de la certificacion que acompaña este mi contrainforme, signada de nº 1 y de la escritura de 4 de abril del año 1624, de nº2. En dicho año 1501, vacando dicho curato por muerte de Juan Samaler presbytero*

¹⁴²⁴ “Copia del Informe se donà a la Real Camara a 30 octubre de 1756 sobre lo dret de presentar la Rectoria dels Homells: sach sant Gregori nº 164”. AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 59 darrera.

fue presentado al referido ordinario para su obtento Nicolas de Moròs tambien presbytero y en consecuencia de la presentacion fue este instituido en el mismo curato, como narra dicha certificacion; Y subsiguientemente habiendo vacado en los años de 1537, 1547, 1564, 1599 y 1677 fue colado respectivamente a los presentados por dicha abadessa [...] en 1543 y 1747 [...] intentando los respectivos obtentores permutar dicho curato con otros beneficios no se llevo a la effectuacion del contrato, ni le permitio el ordinario sin preceder el devido consentimiento de la abadessa [...]”. També inclou una carta de Pere de Copons i fonamenta el seu discurs en el fet que el monestir té el domini temporal dels Omells de na Gaia i que, per tant, el patronat de l’abadessa sobre dita rectoria és laïcal: “[...] *Por eso mis antecessoras han presentado sugetos idoneos para dicho curato en calidad de baronessas y señoras del mencionado lugar y castillo [...] en vacantes acontecidas en los meses reservados antiguamente a Su Santidad [...]”.*

Després de mostrar altres exemples que corroboren el patronat laïcal de l’abadessa, i “[...] *supuestos estos solidissimos principios, son de poca entidad los tres exemplares que en su informe transcribe el Ilmo. Y Rmo. Arzobispo de Tarragona [...]”*, l’abadessa indica que la Reial Audiència feu sentències admetent el patronat laïcal, així com recorda la provisió apostòlica de 1684. Per tots els motius aquí exposats, l’abadessa reclama que “[...] *me atienda en mi incontrastable derecho de patrona laycal de dicho curato, declarando sin tela de juicio ser seglar mi patronato y libre de todas rservaciones, como lo espero del zelo, equidad y justificado proceder de SA [...]”.*

Finalment, el 16 de febrer de 1757, el fiscal decideix que el patronat del monestir és eclesiàstic i no laïcal, i que, per tant, es continuïn les nominacions dutes a terme perquè “[...] *todos los canonistas convienen en que es rigurosamente ecclesiastico el patronato que compete a alguna iglesia, o por razon de ella a alguna persona ecclesiastica o secular [...]”*, donant molts exemples per demostrar la seva afirmació.

Tot i la suposada fi del conflicte, el 21 de maig d’aquell any, el senyor Barragan, “[...] *en nombre de la priora y religiosas de Vallbona”*, inicia un plet, que ell mateix titlla de “[...] *pleito de suma gravedad”*, contra l’arquebisbe de Tarragona. Aquest plet té dos episodis concrets, molt semblants als exposats anteriorment, datats del 23 de maig de 1757 i del 22 d’abril de 1762, però el resultat és el mateix, pel que el tema de la naturalesa del patronat de l’abadessa sobre la rectoria dels Omells es conclou exposant que dita naturalesa és eclesiàstica per estar vinculada amb un institut religiós i no pas laïcal, com volia l’abadessa.

3.2.3. La discussió per la col·locació d'un vicari perpetu¹⁴²⁵ a la rectoria de Llorenç, directament depenent del rector de Vallbona

La parròquia de Llorenç és sufragània de la parròquia de Vallbona. Això vol dir, que el poble de Llorenç no gaudeix d'un rector propi sinó que el rector de Vallbona fa les tasques de rector del poble annex.

Però al darrer terç del segle XVIII, els habitants de dit poble, encapçalats pels seus representants municipals i amb el suport de l'arquebisbe de Tarragona, reclamen al monestir, patró d'ambdues parròquies, que col·loqui un vicari perpetu al poble de Llorenç. El monestir es nega a aquesta demanda perquè la manutenció d'aquest nou rector, suposarà noves despeses afegides per a la comunitat monàstica, amb l'abadessa Riquer al capdavant de la mateixa, i per aquest motiu, s'endega un llarg plet que arribarà a Madrid.

Segons Piquer i Jover, el problema s'inicia al 1772, quan l'abadessa rep una carta amb les pretensions del poble de Llorenç, que rep el suport de l'arquebisbe, i amb el qual el monestir no arriba a cap acord¹⁴²⁶.

En un primer moment, el finançament per a posar un vicari perpetu a Llorenç provenia de la supressió de beneficis incongrus, que ja hem comentat. El 1772, en el "*Plan en que se propone el establecimiento de vicarios perpetuos y nutuales, y la redotacion de algunos curatos incongruos del Arzobispado de Tarragona, segun la necesidad y circunstancias de los pueblos*", que du a terme l'arquebisbe Lario, s'indica la necessitat de dotar d'un major finançament a la rectoria de Vallbona per a què el rector pugui mantenir un sacerdot a Llorenç en base a la supressió del benefici incongru sota l'advocació de Nostra Senyora del Claustre: "*Vallbona. La parroquia de este lugar de Vallbona se compone de 509 personas con inclusion de su anexo Llorens, cuyo*

¹⁴²⁵ Un vicari és aquell que realitza les funcions d'un superior per delegació del mateix, especialment quan aquest és absent. Com veurem, en el cas de la rectoria de Llorenç, la discussió està motivada per l'estatut d'aquest vicari, si és perpetu o nutual. El vicari perpetu és aquell logat amb contracte perpetu i no pas temporal. El Concili de Trento advocà per aquesta figura en detriment del nutual, o vicari amovible *ad nutum* perquè als perpetus se'ls havia d'examinar com als candidats a rectories i se'ls havia de donar la tercera part dels fruits decimals de la parròquia i altres atribucions. Per tant, estaven equiparats amb els rectors excepte pel fet que tenien una participació fixa i no pas l'administració dels béns parroquials. Per contra, el vicari nutual és una categoria jeràrquica i econòmica inferior. CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, volum III, pàgines 657-658. PEREA SIMON, EUGENI, *Església i societat a l'arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII: un estudi a través de les visites pastorals*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 2000, pàgina 45.

¹⁴²⁶ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 323.

parroco solo percibe de renta anual 250 libras procedentes de lo Adventicio y fundado, y de lo que le contribuie el Real Monasterio de Religiosas Bernardas del mismo Pueblo; y siendo insuficientes para la decencia del cura y poder dar cumplida asistencia a los vecinos de la sufraganea se juzga importante aumentarle 50 libras mas en cada año, que debera contribuirle el citado Monasterio, que percibe los diezmos y primicia. Con este subsidio devera el Parroco poner en el lugar de Llorens un sacerdote confesor, habil y de buenas costumbres, que resida en el desde la Dominica de Quinquagesima hasta la de Quasimodo inclusive, y desde la Festividad de Nuestra Señora de la Concepcion 8 de diziembre hasta la de los Santos Reyes 6 de enero, que son los tiempos mas a proposito para la instruccion de los feligreses. Con esta providencia podra suspenderse la union del beneficio incongruo (bajo la Invocacion de Nuestra Señora del Claustro fundado en la Iglesia de dicho Real Monasterio) que se hizo en el Decreto General de supresion y union de beneficios de este Arzobispado en razon de las posteriores representaciones hechas por la abadesa y comunidad, de no ser titulo canonico el mencionado Beneficio sino una capellania nutual, porque su obtentor sirva al Monasterio assi en el Altar, haciendo de subdiacono, como auxiliando a las Religiosas en su muerte, en lo que no aparece inconveniente, respeto de no haver tenido efecto la proyectada union, por no haver sucedido aun su primera vacante”¹⁴²⁷.

Però finalment, el monestir redota el benefici de Nostra Senyora del Claustre, com ja hem assenyalat en tractar els beneficis incongrus, i per tant, aquest no desapareixerà. I davant la manca de finançament per a un mossèn establert a Llorenç, el problema continuarà.

El 6 de novembre de 1773, l'abadessa de Riquer envia una carta al vicari general de Tarragona criticant el suport de l'arquebisbe a les pretensions del poble de Llorenç de tenir un vicari perpetu: “[...] Resibí su carta y en atención de su contenido devo decir a VS que no atmiro que los vasallos de Llorens continuen en su pretension de que les ponga vicario fijo, pues como rusticos ympuestos en sus ideas, piden sin discrecion, ahun que sea contra toda razon; ellos alegan lo que quieren y no la verdad; esta es que

¹⁴²⁷ “Plan en que se propone el establecimiento de vicarios perpetuos y nutuales, y la redotacion de algunos curatos incongruos del Arzobispado de Tarragona, segun la necesidad y circunstancias de los pueblos”, pàgines 32-32darrera-33. AHN, Consells, lligall 19683: “Patronato de Aragón. Vacantes / Beneficios incongruos: Tarragona, J. M.J. Año de 1750 hasta el de 1770. Eclesiastico. Sobre la union, supresion y reduccion de los beneficios incongruos del arzobispado de Tarragona a cuyo efecto se libro y remitio a aquel prelado la cedula auxiliaria del Plan aprobado por SM. Resuelto por la secretaria de la Camara y Real Patronato de Aragon / Plan de la catedral / Copia del plan y decreto de las vicarias de Tarragona / Otros documentos relacionados con beneficios incongruos, dignidades, raciones, documentos del siglo XIX, etc”.

*siendo Llorens un pueblo reducido a dies y seis casas y no mas, tan serca de su parroco como un quarto de ora, se quejan de su poca asistencia, teniendola mas que en otros muchisimos pueblos mas crecidos y distantes de sus parroquias. No digo esto solo por conosimiento mio, sino de otros muchos que lo entienden mejor que yo. Poco ho ningun cuidado me darian a mi sus recursos a la superioridat, como me dice VS le amenazan, si la bondad del sr. Ilmo. No los favoresiece, porque no pueden ellos alegar realmente nesesidat, porque no la padecen, ni se les darían oidos por su antojo y, por ultimo, si tanto quieren vicario que se lo mantengan ellos, que ricos estan, asi en comun como en particular. Es verdad que este Real Monasterio percibe la primisia de Llorens, pero esto es dando al rector un equivalente por ella; a mas desto, dispuso el sr. Ilmo. Que dicho Real Monasterio contribuiese dando al rector 50 libras anuales para que tubiese un capellan que asistiese a los feligreses de Llorens; asi fue decretado por la camara con esto ase el Real Monasterio mas de lo que puede y no allo arbitrio, posibilidad ni razon para agravarle mas. Si los de Llorens claman es sin fundamento. Yo clamo tambien y con mas razon a la benignidad de Su Ilma. y de VS, en nombre de esta religiosa comunidad para que nos favorescan como a pobres encarceladas por Dios, que no es razon padescamos nosotras por una ympertinente pretension de los vasallos, y espero se compadeceran [...]*¹⁴²⁸.

Segurament per les mateixes dates, es pot datar aquesta carta de protesta que l'abadessa eleva a la cúria tarragonina i on exposa el seu descontentament amb la pretensió dels seus vassalls de Llorenç i amb el suport que aquests reben de l'arquebisbe: “[...] *El Ayuntamiento del Lugar y termino de Llorens en nombre de sus Individuos me han representado: que necesitaban de la personal residencia de un Vicario en su Parochia, y que para formar este establecimiento, era preciso, que el Monasterio suportasse otro subsidio de 50 libras que ajustadas a la pencion de 50 libras importan la cantidad de 100 libras anuales; sin embargo: el Ayuntamiento declaró, que si era de el agrado de Ilmo. Sr. Arzobispo, bastaria la cantidad de 80 libras, por persuadirse con razon (que esta taxa es mas equitativa que la primera) y concluieron, con la prevencion, de que este paso era el ultimo acto de urbanidad, que exprimentaria de mis Vasallos, y que no admitiria en adelante el Ilmo. Sr. de parte de este Monasterio recurso alguno, que pudiesse embarasar dicha providencia, pues assi se lo havia comunicado de boca dicho sr. Ilmo. Jo a la verdad quede sorprendida, a*

¹⁴²⁸ AMV. FP, Sobre número 38: “Vallbona. Documents del segle XVIII”. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 323-324.

vista de esta inopinada representacion con las circunstancias que queda explicada, y satisfice a ella, que no tenia poder, y facultad para responder del modo que se me instaba, pues una resolucion de esta naturalesa, se havia de confiar a el dictamen y parecer de la sras. de este claustro; y havemos acordado de comun acuerdo, se pasase nuestra deliberacion en manos de VS manifestando algunos reparos, que comunicados a el Ayuntamiento de Llorens sin duda retardaria el asolar el deseado establecimiento, y parece ser equitativo que una vez, que mis vasallos de Llorens miren por suficiente la taxa de 80 libras anuales que deve sufrir el Real Monasterio, para el establecimiento y congrua sustentacion de el Vicario, tendrá a bien VS a interponer su poderoso valimiento, a fin de evitar el mayor perjuicio, que del connato se seguiria a este Real Monasterio, quando [...] el referido Ayuntamiento [...] estaba conformado a adelantar y suplir todo lo demas necesario para la decensia del referido vicario, que segun explicaron su intencion lo deseaban fuesse perpetuo, y estable, por estimarse esta estabilidad necesaria a la sabia providencia tomada por el Sr. Ilmo. [...] que por falta de operario se dejen de ministrar los alimentos espirituales quando la urgencia y necesidad no permiten recursos, y demora. Esta misma razon ajustada al natural amor con que devo protexer a mis Vasallos, y cooperar en quanto me sea facultativo a evitar semejantes detestables perjuicios, y de otra parte el persuadirme que el Monasterio se halla en la immemorial posesion de percibir las primicias de esta Villa, y del referido Lugar de Llorens; cuia posesion se halla corroborada con autenticos instrumentos [...] que las referidas primicias competen a este Monasterio por razon de dotacion y atendiendo a la nativa obligacion, que se contempla en las expressadas primicias, y a lo que pueden obligarse los dueños y señores que las exigen a acordado esta Comunidad a soportar un equitativo subsidio para lograr el referido establecimiento, a exemplo y imitacion de la Centuria pasada; que respeto de que el Parocho que entonces era no podia mantenerse con el esplendor que corresponia a su caracter: En la concordia que se celebrou a 26 de marso de 1632 entre el Parocho y las sras. que entonces internaban el referido Monasterio por las causas y razones que se hallan expresadas en el proemio de dicha concordia [...] se obligo el Monasterio a completar la congrua de aquel Parocho, que en el dia sufraga para la manutencion de este, pues que en su estado y operaciones no se ha visto la menor decadencia, y respeto que el monasterio por si solo no podia enagenar, y obligar los productos sin intervencion de su inmediato superior, y para que la calendada concordia tubiesse la firmesa que se necesita por la disposicion del derecho [...] a 7 Julio de 1633 con cognicion de causa

fue decreta, y rubricada por el legitimo superior: a vista de lo que tengo expresado parese ser conveniente que para formar el referido establecimiento de Vicario, se firme una concordia y sugetarla a la autorisacion de las superioridades correspondientes, porque como son comunidades los que se obligan a formar y mantener la congrua de un Vicario y el Ayuntamiento de Llorens no tenga facultad para obligar lo bienes de el Comun [...] y con estas circunstancia quedaran solidadas todas las disputas que podrian comoverse, contra el referido establecimiento a causa de la inconstancia de los tiempos y incertidumbre de las Personas en los asensos de los puestos y de este modo la sabia providencia tomada por su Ilma. quedara perpetuisada, y tendra siempre una Religiosa observancia, que producira la consideracion de las paces de este Monasterio con mis vasallos y sus curas que sin duda impediran la distraccion de nuestras Religiosas tareas tan recomendables en nuestros institutos y disposiciones canonicas, que todo este Claustro deja a la disposicion y Alvedrio de VS el modo con que se ha de conseguir este importante fin, y estamos siempre prompta en comunicar a VS todo lo que viere nesasario para asolar el referido establecimiento y asi mismo suplicamos interponga sus poderosos medios con su Ilmo. Sr. Arzobispo y suplicamos nos miren como a Huerfanos que no tenemos otro amparo que sugetarnos a la proteccion y gracia de VS y del Ilmo. Señor”¹⁴²⁹.

El sou dels rectors de la parròquia de Vallbona queda estipulat en 300 lliures l’any 1773, després de l’augment de 50 lliures a què obliga al monestir l’arquebisbe de Tarragona donades les moltes obligacions que comporta ser rector de Vallbona i de la seva sufragània, Llorenç: “*En lo any 1773, despues de haver lo senyor arquebisbe de Tarragona, don Joan Lario averiguar per menor, així los reddits, com las obligacions del R. Rector de Vallbona, en atenció al que li tenia encomanat la Real Camara, y después de muchas consultas y madura reflexió, se tingué a bé augmentar lo dit benefici de la rectoria en la suma annual de cincuenta lliures, quals comença a pagar en dit any 1773 lo Real Monastir de Vallbona, de consentiment de la Il·lustre senyora abadessa dona Teresa de Riquer, al Reverend Bruno Soler Rector de dit poble. Se deura tenir present que lo dit senyor Iltre. don Joan Lario, digué en alta veu a tota la Sta. comunitat de senyores congregadas a eix efecte, que lo dit augment de las 50 lliures se donarian al rector de Vallbona i a sos successors a fi de que amb eixa nova ajuda de cosa puguessen los tals rectors donar cumplidament la asistencia y part espiritual o*

¹⁴²⁹ AMV. FP, Sobre número 38: “Vallbona. Documents del segle XVIII”.

*per si mateixos o per vicaris seus, al poble de Llorens, aiant que si en algun temps, o lo actual rector o los seus successors fossen omissos i poc diligents en donar aquella assistencia i past espiritual podrien les senyores i reial monestir de Vallbona excusarse de la prestació annual de les dites 50 lliures, privant d'elles al rector o rectors omissos. Y perquè constia en los senyors esdevenidors, me ha suplicat la referida VS Illre. sra. abadessa, que ho continuas jo y posas amb eixa claredat en aquest seu llibre de notas com ho executo aiant-hi també lo meu nom. Don Jaume Pasqual, canonge de les Avellanes*¹⁴³⁰. Aquest augment de 50 lliures havia de provenir de la desaparició dels beneficis incongrus que ja hem comentat, tot i que finalment, els beneficis de Nostra Senyora del Claustre i del *Corpus Christi* no van desaparèixer.

El 5 de desembre de 1773, els càrrecs municipals de Llorenç declaren acomplir amb l'obligació de pagar la primícia al prevere de la vila i indiquen “*que la cobra des de tiempo immemorial l'abadessa del monestir de Vallbona*”, i amb aquesta primícia “*contribuye al parroco con la porcion convenida de antiquissimos tiempos*”¹⁴³¹.

Els vassalls de Llorenç segueixen reclamant un rector independent del de Vallbona. L'11 de març de 1774, Jaume Ballester adreça una carta a l'abadessa de Riquer, en que li indica que, “[...] *sin embargo de haver yo desengañado a los regidores de Llorens sobre el establecimiento de vicario permanente que solicitavan en su tan reducido lugar, veo insisten en su idea [...] son muy frecuentes los recursos que tenemos de lugares y sufraganeas que habiendo logrado con el nuevo Plan mejora en la espiritual asistencia de sus vecinos, anhelan a mucha mayor, experimentamos tambien, que sin embargo de haverse los Pueblos y sus particulares obligado a alguna contribucion para mantener a los vicarios que se han deputado, lograda su residencia, no cumplen con la manutencion convenida [...] si se establece en Llorens un vicario y para su congrua se le señalan las utilidades de lo fundado y adventicio alli, quedara el cura principal de Vallbona sin la devida congrua y tendremos despues que dar remedio, a un*

¹⁴³⁰ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 134. AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 56 darrera.

¹⁴³¹ AMV, 11.10/17: 1773, desembre, 5. Llorenç de Vallbona. El batlle i els regidors de la vila de Llorenç de Vallbona declaren que compleixen amb el pagament de la primícia al prevere de la vila, tal com tenen establert amb el monestir de Vallbona.

*peor mal [...] me anima a proponer a VS que desprecie las impertinentes quejas de essa gente [...]*¹⁴³².

El 1785 les autoritats municipals del poble de Llorens demanen a l'arquebisbe que separi Llorenç de Vallbona, els atorgui un vicari perpetu i assigni a la nova parròquia els delmes i primícies de la seva demarcació territorial que fins aleshores cobra el monestir de Vallbona¹⁴³³. Com no s'accedeix a cap solució, el plet amb la pretensió dels habitants de Llorenç i l'arquebisbe de Tarragona de posar un vicari perpetu a aquell poble amb els costos que suposarà aquest fet pagats pel monestir de Vallbona, arriba a Madrid.

L'exposició del cas i de la demanda de Llorenç és molt clara i explícita en aquest document de 1785, moment en què el plet inicia la seva trajectòria a la cort central: *“[...] El alcalde y lugar de Llorens sobre residencia de su cura Parroco y dismembracion de la matriz de Balvona Arzobispado de Tarragona [...] Expediente que sigue el lugar de Llorens en la diocesi de Tarragona sobre poner en su Iglesia cura propio, separandola de la parroquia de Ballbona su matriz [...] El alcalde, regidores y procurador sindico general del lugar de Llorenç, partido de Lerida en el principado de Catalunya, ALP de Vallbona de les Monges con el debido respeto dicen que hallandose anexa la Yglesia Parroquial de el citado Pueblo a la Matriz de el Lugar de Ballbona donde reside el cura o vicario que suministra los santos sacramentos y demas actos concernientes al pasto espiritual de los Fieles; no tienen los de Llorens la satisfaccion y consuelo de conseguir todo aquella asistencia que deverian oy exige la necesidad en algunos casos porque aunque en ellos se se proceda con prebenzion y exactitud, mediando la distancia de tres quartos de hora, que hai desde uno a otro Pueblo, y un Rio que en algunas temporadas no puede vadearse sin grande riesgo y peligro; no alcanza toda aquella diligencia para conseguir el fin de la administracion de los Sacramentos siguiendose de aqui los perjuicios espirituales que se dejan discurrir. Aunque los curadores han reclamado no pocas veces estos incombenientes a dicho Parroco, a efecto de que pusiese un teniente que establecido en el Lugar de Llorens pudiera con prontitud suministrar el pasto espiritual; se ha reusado a egecutarlo manifestando que las rentas de su curato no son suficientes para asignar a aquel*

¹⁴³² AMV, 16.2/1: 1774, març, 11. Tarragona. Lletre de Jaume Ballester, adreçada a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona en què tracta diferents aspectes del plet que manté la cúria de Tarragona contra Vallbona, per tal que el monestir contribueixi en la dotació de la vicaria de Llorenç de Vallbona.

¹⁴³³ TORT MITJANS, FRANCISCO, *Biografía histórica de Francisco Armanyá Font, o.s.a.: Obispo de Lugo. Arzobispo de Tarragona (1718-1803)*, Vilanova i la Geltrú, [Imprenta Socitra, Barcelona], 1967, pàgines 362-363.

ministro la dotacion equibalente. El Lugar recurrente, tiene entendido que con efecto no es de la mayor consideracion la cuota que se contribuye al referido Parroco por el monasterio de monjas Bernardas que existe en el Pueblo de Ballbona como unico perceptor de los diezmos y Primicias que se debengan en el territorio de la Matriz y su anexa y por lo mismo se persuade que la proposicion de el curra escusandose de poner a su costa el teniente, sera racional y fundada en maximas de Justicia que piden la debida remuneracion del trabajo. Pero siendo cierto que el producto de los dos referidos ramos de diezmos y Primicias es sumamente crecido pues en el termino solo de Llorens no baxara de 1.000 libras catalanas [al marge, 1.000 libras catalanas hazen 10.756 reales 10 maravedís de vellón]; no parece correspondiente que pudiendo subenirse con esta renta y la del Lugar de Ballbona a la Dotacion de los dos curatos que se consideran precisos e indispensables para la Administracion del pasto espiritual; dese por defecto de ella de ocurrirse a los perjuicios significados, mayormente quando no se duda de la obligacion, que tienen los que perciben semejantes frutos a poner de su cuenta curatos que exerzan iguales fuciones. Meditando los conzejales suplicantes sobre la fuerza de estas consideraciones y experiencia de los casos en que han visto no sin dolor y compasion suya que diferentes fieles han fallecido sin llebar el consuelo de la Administracion de Sacramentos, por no haber llegado a tiempo de suministrarlos; se han creido con la obligacion de hacer presente a VM lo expuesto a fecto que en su inteligencia como tan amante de los vienes temporales, y espirituales de los Vasallos, se digne acordar la probidencia correspondiente. La distancia insinuada de los tres quartos de hora, que se adbierte de uno a otro Pueblo y la mediacion de el Rio son extremos, que hacen ynsuperable la dificultad de que un solo ministro pueda asistir a todos los Fieles; en cuyas circunstancias parece que el unico arbitrio de recurrir a ella es el de que se establezca en una y otra Yglesia Eclesiastico que con separacion e independencia exerza sus respectivas funciones señalandoles por su trabajo la congrua o dotacion competente para su decente manutencion y dejando las dos Yglesias en lo sucesibo en el concepto de distintas y sin correxion, anexion ni dependenzia alguna en quanto a la Administracion de Sacramentos y otros autos respectibos al pasto espiritual. A este fin y al deque por semejante medio se entre la ruina y perjuicios que asta a hora se han tolerado. Suplican a VM que en atencion a la certeza de los echos sentados de que podran tomarse las noticias e informes que parezcan oportunos, se digne tomar la probidencia combeniente para que separandose o desmembrandose la Yglesia sufraganea de el Lugar de Llorens de la Matriz del de

*Ballbona, se erijan en uno y otro curas propios que con distincion, e independencia, suministren a sus respectivos Fieles el Pasto expiritual; señalandoles de los Diezmos y Primicias que percibe el referido Monasterio la Dotacion competente para su congrua decente manutencion, y haciendo las demas prebenziones oportunas para la obserbanzia y cumplimiento de todo. Asi lo esperan de la notoria venignidad y justificacion de VM cuya vida prospere el cielo los muchos años que le ha menester esta monarquia. Madrid y julio 18 de 1785. En virtud de poder. Manuel Esteban San Vicente*¹⁴³⁴. Per tant, Llorenç argumenta la llunyania amb Vallbona com a fonament de la seva defensa per aconseguir un vicari perpetu per a l'antiga sufragània.

Un cop el plet arriba a Madrid, el 7 de març de 1785, a Tàrrega, davant l'escrivà Marià Lloses, el batlle Josep Timoneda¹⁴³⁵, els regidors Joan Martí i Joan Saltó i el síndic procurador general Gabriel Pons de Llorenç, “*representando el comun de dicho pueblo*”, procuren a Bernardo Casin, “*residente en la villa y corte de Madrid aunque ausente*” perquè els representi davant el govern. Recorden que al poble, hi ha 110 ànimes de comunió, i per això defensen l’“*ereccion de un vicariato perpetuo en dicha Anexa de Llorens dotandolo de la competente porcion de los Diesmos y Primicias del mismo lugar [...]*”¹⁴³⁶.

Posteriorment, el 29 d'agost del mateix any, a Madrid, Casin és substituït per Manuel Esteban de San Vicente (que signa la carta de la demanda prèvia), Manuel Garcia Nabas i Manuel Gonzalez Monroy, procuradors dels reials consells.

Per a un major coneixement de la causa tractada, es demana l'opinió de l'arquebisbe de Tarragona, que rep una carta demanant un informe sobre la situació i la respon el 22 d'octubre, mentre que envia l'informe el 15 de novembre al comte de Valdellano: “[...] *para poder informar con el debido conocimiento lo suspendi hasta haverme enterado presencialmente en la visita espiritual de aquellas Iglesias y Pueblos, de la qual y de otras noticias fidedignas que se me han dado resulta: Que el Lugar de Llorens se compone de 21 casas, es anexa su Iglesia de la Parroquial de Vallbona, distante de ella como una media hora de camino y este penosos especialmente por un torrente que algunas veces impide o dificulta mucho el transito. El curato de Vallbona en el plan de curatos de este Arzobispado hecho y aprobado por SM en 1772 se estimo de valor de*

¹⁴³⁴ AHN, Consells, lligall 19676: “*Patronato de Aragón. Tarragona eclesiástico. Expedientes particulares desde 1767 hasta 1792*”.

¹⁴³⁵ Josep Timoneda és batlle de Llorenç des del 22 de maig de 1765. AMV. FP, Sobre número 18: “*Baronia de Vallbona. Llorens (vària)*”.

¹⁴³⁶ *Ídem*.

250 libras, comprendido todo lo que percibe el cura del Monasterio de Vallbona, de lo fundado y adventicio: y por haverse considerado incongruo, atendidas sus circunstancias se redoto con 50 libras mas a cargo de dicho Monasterio, como perceptor de los diezmos y primicias; quedando desde entonces estimado su valor en 300 libras. Por razon del aumento se impuso al Cura de Vallbona en el citado Plan el cargo de mandar al lugar de Llorenç un sacerdote confesor para la instruccion y asistencia de aquellos feligreses, especialmente en la Quaresma y en ciertos tiempos del año que se considera mas necesario. Pero esta providencia tan oportuna ha tenido poco o ningun efecto con motivo de la tenue congrua del Cura, que supone no sufragarle para la manutencion y gastos de otro sacerdote confesor. En vista de todo tengo por muy conveniente y justo, que se destine un sacerdote confesor con residencia continua en el lugar de Llorenç; pero sin desmembrar esta Iglesia sufraganea de la Matriz de Vallbona, ni constituir al Sacerdote Cura Parroco en propiedad, sino solamente Vicario nutual, atento que no pide mas el corto numero de vecinos del dicho Lugar de Llorenç, ni seria facil juntar una congrua decente para un Cura o Rector propio; y de otra parte queda bastante socorrida la Iglesia y feligresia con un vicario nutual de continua residencia. A este vicario lo debera nombrar el cura de Vallbona con aprobacion del ordinario, segun la costumbre legitima de esta Diocesi: y para su decente manutencion, a mas de la casa correspondiente, que debera darle el Pueblo como ya tiene ofrecido, se le podran señalar 200 libras Barcelonesas en esta forma: 74 libras en que esta computado todo lo fundado y adventicio del anexo de Llorenç y quedara enteramente a favor del Vicario: 40 libras que consiente pagar el Pueblo con el cargo de enseñar el Vicario las primeras letras a los niños, y 86 libras que deba pagar el Monasterio de Vallbona, como perceptor de los diezmos y primicias. Es quanto se me ofrece y parece en el asunto [...]¹⁴³⁷. En el seu informe, l'arquebisbe dóna suport a les aspiracions de Llorenç, tot recordant el que anteriorment s'ha fet per a aconseguir un vicari perpetu per a dita sufragània. Finalment, indica que no cal separar-la de Vallbona sinó que només cal posar-hi un vicari nutual.

Les cartes de l'abadessa de Riquer al seu germà permeten copsar la seva desesperació davant l'afer de Llorenç i l'evolució del plet, ja al 1788: "Ara també me trobo de resultas de la visita que feu lo senyor arcabisbe en est poble, aver disposat fer nova yglesia parroquial y posar un vicari en lo poble de Llorens y que aso sia acostas

¹⁴³⁷ AHN, Consells, lligall 19676: "Patronato de Aragón. Tarragona eclesiástico. Expedientes particulares desde 1767 hasta 1792".

*del monestir, perquè poseheix les primícies de dit poble y de Vallbona. Te asseguro que entre unas cosas y altres me te en confusió sens venir persona que puga confiar cosa de tan pes y gravosas al monestir*¹⁴³⁸.

Al novembre de 1788, l'arquebisbe Armanyà considera que la dotació de 350 lliures catalanes que rep el mossèn de Vallbona del Pla Beneficial¹⁴³⁹ és suficient per al seu manteniment però no per a sustentar un coadjutor o vicari a Llorenç. Per tant, està d'acord amb què es redoti el mossèn de Vallbona perquè aquest pugui posar a Llorenç un vicari seu, sempre temporal i mai perpetu perquè no vol privar el monestir dels delmes i primícies de Llorenç. El nou mossèn de Llorenç rebrà 200 lliures, de les quals 75 provindran de les fundacions a dit poble, 40 dels veïns de Llorenç a canvi de què el vicari ensenyi a llegir els nens del poble i les altres 85 del monestir¹⁴⁴⁰.

Després de conèixer l'informe de l'arquebisbe, el fiscal, el dia 4 de desembre de 1788, creu que seria més fàcil trobar un rector que no pas un capellà nutual i també que el cas és d'inspecció de l'ordinari pel que el procés ha d'anar per la Cúria eclesiàstica. Madrid. El 23 de desembre, la Cambra obliga a l'arquebisbe ha solucionar el problema a la seva cúria eclesiàstica tal com defensava el fiscal.

El dia 30, des de Tarragona, l'arquebisbe respon, dient que ell no es conforma amb la solució indicada pels de Llorenç però que farà un procés instructiu sobre el tema i el remetrà a la Camara perquè decideixi el més convenient. Per tant, el plet retorna a Tarragona i l'arquebisbe és l'encarregat de dirimir-lo.

El 23 d'octubre de 1789, davant l'evolució del plet, l'abadessa i la comunitat de Vallbona nomenen nous procuradors que les representin en al mateix davant aquesta intromissió de l'arquebisbe de Tarragona. Segons el testimoni de la secretària de la comunitat, Maria Josepa de Moxó, “[...] *la molt il·lustre [...] abadessa convoca la santa comunitat en un locutori de la abadia en presencia del Reverend pare don Fermin Fullola y del Reverend Pare don Anton Folch, actual confessor de la comunitat y los proposa que per respecte que de la curia eclesiastia de Tarragona se li havien intimat unes letres citatories per motiu de voler posar lo Il·lustrissim vicari mutual o perpetuo en Llorens y per est motiu carregar alguna pensió mes al monestir, que per defensarse y respondre era precís lo fer o constituir procurador en Tarragona y la santa comunitat constitui en procurador a don Joseph Raimundi y al mateix temps constitui en*

¹⁴³⁸ AR, Carta de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià del dia 29-VII-1788.

¹⁴³⁹ El Pla Beneficial de reducció i unió de beneficis incongrus fou realitzat per l'arquebisbe Juan Lario Lancis el 1770. TORT MITJANS, FRANCISCO, *Op. cit.*, pàgines 357-358.

¹⁴⁴⁰ TORT MITJANS, FRANCISCO, *Op. cit.*, pàgina 363.

*procurador a Madrid a don Pedro Bonet agente de negocios. En la mateixa junta o comunitat se resolgué que en cas de voler lo Il·lustrissim passar avant son intent de posar vicari a Llorens que si se podia lograr que li posas aumentar alguna cosa per la congrua la comunitat se allanaria en aumentar la cantitat de 30 lliures per fer la congrua suficient y tambe que ya que la comunitat conta que val lo que dona actualment al rector 196 lliures que si lo monestir no estava content de est computo li donaria en diners las dites 196 lliures [...]*¹⁴⁴¹.

Un any més tard, el procurador del monestir envia una carta a Maria Ignàsia de Castellví amb els termes de la concòrdia que proposa l'arquebisbe sobre aquest plet. En un altre ordre de coses, és interessant remarcar a més el fet que el monestir copiava música per encàrrec, tal com demostra Reymundi en aquesta missiva: “[...] *Incluío a VM la adjunta copia del pedimento presentado por los vecinos de el lugar de Llorens, y aunque este no aumente ni disminuie el asunto respeto terlo echo calanda por parte de ese Real Monasterio, cuio asunto esta en los mismos terminos que tengo avisado a VM alo que solo añado que me azen andar de el secretario al fiscal sin sacar lo cierto, bien que me a dicho el fiscal que la mayor dificultad que tiene su Ilma. es el haver de quitarle al rector las 50 libras asignadas por el capellan devia embiar en los dos tiempos del año a Llorens, unele evidencia no era razon ni justicia respeto se le exonerava del cargo: fue de mi dictament y me ofrecio selo aria asi presente a su Ilma. y que siempre que al retor le quede congrua suficiente se le rebajaran las dichas 50 libras expresele que le quedava la mui suficiente, y amas si lo que el Real Monasterio le da en racion lo queria en dinero estava pronta la mui ilustre comunidad a darselo, todo le agrado, y que mediaría respuesta y me avisaria. Si aquellos papeles de musica que remitía VM estan copiados sirvase VM remitirmelos que embiare otros para el mismo fin. Reciva VM estrechos abrazos de la tia que comunicara a mi señora doña Maria Theresa con finas expresiones, [...] y los de mi señora abadesa se servira VM ofrezirme mui rendido, y VM disponga con la mayor libertad del que ruega a Dios guarde la vida de VM infinitos años. Tarragona, y abril 11 de 1790. Señora. BLM de VM. Su mas atento y tendido servidor. Josef Reymundi*”¹⁴⁴².

El 13 d'abril de 1790, l'apoderat de la comunitat, Vicente Calanda, reclama una major claredat i una major definició en les aspiracions de Llorenç en aquest cas del

¹⁴⁴¹ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona *Op. cit.*, pàgines 135-135 darrera i 159.

¹⁴⁴² AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater, amb un total de 68 lletres.

“pretès” establiment de vicari en aquest poble. Sobretot reclama que s’aclareixi si el que volen els habitants de Llorenç és un sacerdot que resideixi en aquell indret com a vicari nutual posat pel rector de Vallbona o si volen l’establiment d’una vicaria perpètua¹⁴⁴³.

El dia 3 de setembre de 1791, l’arquebisbe recorda tot el que ha passat fins ara i exposa el procés informatiu dut a terme des de 1788: el nombre de cases de Llorens, les més de 140 ànimes del poble, el valor de delmes i primícies i la llunyania amb Vallbona, entre d’altres temes tractats. En relació amb l’exposat en el seu primer informe, l’única diferència és que, en comptes de 74 lliures, el valor ha augmentat fins a les 90 lliures. En darrer terme, afegeix la seva aprovació al dictamen del fiscal eclesiàstic, “*deseando merezca la superior aprobacion de la Camara cuya determinacion esperar para su puntual cumplimiento [...]*”¹⁴⁴⁴.

El 23 de novembre d’aquell any, el fiscal segueix defensant l’opció d’un rector però accepta el capellà nutual tot i que creu que l’ensenyament li dificultarà la seva tasca principal. Però dóna el seu vist-i-plau.

De nou, trobem un lapsus d’anys en els que no coneixem l’evolució del plet. El 22 de novembre de 1793, es produeix el retorn del procés a l’arquebisbe segons el tribunal i el 3 de desembre d’aquell any, l’arquebisbe rep l’ordre en la que se li comunica que creï una nova rectoria sense magisteri. En aquests moments, el representant del monestir és Eudald Gavela y Belzunce. De nou, Llorenç exposa la seva demanda i nega les al·legacions de Vallbona defensant la seva teoria primigènia, mentre que l’arquebisbe rep l’ordre de fer el decret amb l’auxiliatòria ordinària amb la solució que li sembli més convenient. El problema principal són les desavinences entre l’arquebisbe Armanyà i la Cambra. El primer defensa la necessitat de posar un vicari del rector de Vallbona a Llorenç, sempre temporal i mai perpetu, perquè creu que l’arquebisbe Lario en el seu pla ja va deixar els vicaris perpetus necessaris. En canvi, la Cambra el vol obligar, el 1793, a redactar un decret definitiu en el que s’imposi l’erecció d’un vicari perpetu a Llorenç, que rebrà 1.000 lliures que el monestir rebia en aquell territori i que no haurà d’ensenyar a llegir als infants del poble. Però Armanyà no està d’acord amb aquesta

¹⁴⁴³ AMV, 16.2/2: 1789, octubre, 27 – 1790, abril, 13. Tarragona. Lligall de correspondència adreçada per Vicenç Calanda i Artigas, procurador del monestir de Vallbona, al vicari general de la cúria de Tarragona, relativa al plet de la vicaria de Llorenç de Vallbona i amb un total de tres lletres.

¹⁴⁴⁴ AHN, Consells, lligall 19676: “*Patronato de Aragón. Tarragona eclesiástico. Expedientes particulares desde 1767 hasta 1792*”.

provisió i no arriba a aprovar-la¹⁴⁴⁵. Per tant, queda en mans de l'arquebisbe Armanyà la solució al problema de Llorenç.

3.3. Llistat dels rectors de Vallbona al segle XVIII

En aquest apartat ens aproximarem als homes que exerciren com a rectors de la parròquia vallbonina. Tractarem en exclusiva aquesta parròquia per la manca de documentació existent sobre els rectors d'altres pobles de la Baronia, pel que és molt difícil establir un llistat dels mateixos.

El rector de Vallbona, en compliment de la seva tasca, té cura de diversos llibres, entre els quals els de registre de rendes, censos, misses i aniversaris entre d'altres. Els llibres que afegim a continuació són alguns dels quals els rectors vallbonins escrigueren com a realització de les seves obligacions: *Llibre en lo qual conste de la renda que la iglesia parroquial del lloc de Vallbona y suffregania de Llorens tenen es a saber de les misses i aniversaris fundats en dites esglesies y de altres censals i renda que la rectoria de Vallbona te y suffregania de Llorens fet al primer de gener de 1628 esent rector lo rnt. Mo. Jaume Rovira y los partits que se segueyren son fundats en la yglesia de Vallbona; Llibre eo, capbreu de tota la renda, censos, censals i altres drets y emoluments de la parrochial iglesia desta Maria la vella dela vila de Vallbona, y de la sua suffraganea del loch de Lorens del archebisbat de Tarragona, que fins vuy reben y collecten, y se fan y presten a la dita rectoria y la suffraganea, y en nom della al rnt. rector de aquella, essent rector lo rnt. Jaume Rovira prevere rector de dita rectoria [...]; Racional de la renda de la rectoria de Vallbona i de les obligacions de la rectoria, misses cantades i ressades a Vallbona i Llorens i els censals pendents de 1751; Reducció de misses ressades, cantades i aniversaris de Vallbona feta per Armanyà el 1794 augmentant la caritat de misses resades a 8 sous i els aniversaris a 15; Fundacions de Vallbona i de Llorens, el dia que s'han de celebrar i els anys que s'han celebrat. Segons la reducció de 1794; Llibre de celebracions i renda de la rectoria 1788-1824; Llibre de las celebracions adventicias y fundadas en Vallbona, Llorens, comensan en 1781; Llibreta de la renda de la rectoria de Vallbona de las Monjas del Arquebisbat de Tarragona; Llevador dels censals de Vallbona; Taula dels*

¹⁴⁴⁵ TORT MITJANS, FRANCISCO, *Op. cit.*, pàgines 357-364.

*censalistas*¹⁴⁴⁶ de est llevador que son forasters; Llevador dels censals de la rectoria de Vallbona. Los dits censals estan tots subjectes a celebracio de missas o aniversaris; Fundacions de Vallbona 1795 i Fundacions en la iglesia de Llorens segons la reduccio del an 1794¹⁴⁴⁷.

El llistat que podem establir dels rectors de Vallbona amb la documentació consultada, té deficiències degudes a les divergències de dates en la mateixa documentació. Hem reconstruït aquest llistat pel segle XVIII i només de la rectoria de Vallbona, per la mencionada impossibilitat de fer un llistat per les altres rectories, els noms dels rectors de les quals no apareixen a la documentació.

El 7 de juny de 1703, l'abadessa Anna de Castellví presenta a Francesc Torrell com a nou rector de Vallbona per mort de Josep Prior (que fou rector entre 1678 i 1703)¹⁴⁴⁸.

Després d'arribar a la concòrdia amb l'arquebisbe¹⁴⁴⁹ a la que ja ens hem referit, el 7 d'octubre de 1703, sent el torn de l'abadessa, es produeix la col·lació de la rectoria de Vallbona al reverend doctor Francesc Torrell en força de dita concòrdia¹⁴⁵⁰.

El 21 de setembre de 1720, Torrell envia una llarga carta indicant la càrrega que pateixen les parròquies de Vallbona i Llorenç de fundacions, misses ressades i aniversaris entre d'altres i demana a l'arquebisbe una reducció de les mateixes com a

¹⁴⁴⁶ Un censalista és la persona que transmet la titularitat del dret de propietat d'una finca a l'emfiteuta o censatari, a canvi d'una pensió periòdica establerta. El dret principal del censalista és rebre la pensió, en anualitats vençudes i sempre en diners. Aquesta pensió es fixarà lliurement per acords dels interessats, i s'admetrà que el censalista pugui modificar unilateralment la quantia de la pensió. En cas de pensions vençudes i no satisfetes per part del emfiteuta, el censalista tindrà dret a una acció real enfront d'aquell i contra ulteriors posseïdors, ja que la finca respon del pagament de les pensions. També pot valdre's d'una acció personal enfront del censatari. El censalista perdrà el seu dret a la pensió en cas que es perdi totalment la finca, i si es perd només una part d'ella, la pensió es reduirà proporcionalment a la pèrdua. CANALEJO ALBA, MARIA DOLORS, *Diccionari de dret català*, Barcelona, Edicions 62, 1998, pàgines 50-51.

¹⁴⁴⁷ AHAT, Capsa 12, número 63. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Llibre de celebracions i renda de la rectoria (1788-1824). AHAT, Capsa 12, número 64. *Op. cit.* AHAT, Capsa 13, número 73. *Op. cit.*

¹⁴⁴⁸ El 22 d'abril de 1704, Baptista Miret i Grau i Marià Miret i Morera, pagesos de Vallbona, creen un censal de 22 lliures a Jaume Fillol, prevere i beneficiat de Nostra Senyora del Claustre, acceptat per Teresa d'Aleny i Manuela de Cortiada, sagristanes, i els altres marmessors de Josep Prior, rector de Vallbona, que morí "[...] al principi de juny de l'any pròxim passat [...]". A partir d'aquell moment, trobem diverses actuacions dels marmessors durant molts anys, doncs tenim constància documental encara per a l'any 1725. AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgines 7 darrera-8 darrera. AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 243. AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 176. AHAT, Capsa 8, número 39. *Op. cit.* AHAT, Capsa 10, número 48. *Op. cit.* AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 52 darrera. AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 239. AMV, FP, sobre número 44: "Confessors".

¹⁴⁴⁹ AMV, 8.4/13: S. XVIII. Notes referides als drets de la rectoria de Vallbona, basant-se en la concòrdia de 1703 entre l'arquebisbe de Tarragona i l'abadessa de Vallbona, i en la de 1732, entre l'abadessa de Vallbona i Jaume Rovira, rector de Vallbona.

¹⁴⁵⁰ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 52 darrera i 54. AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 240.

comissionat per aquest motiu del Papa. L'arquebisbe Samaniego¹⁴⁵¹ respon declarant que el major nombre d'aquestes fundacions està subjecta a reducció per ser incompetent la caritat de que estan dotades i per tant, s'ha d'augmentar el seu estipendi. Aquesta caritat s'estipula, per cada aniversari i missa cantada una caritat de 12 sous i per cada missa resada 6 sous, pel que s'acaba incloent un llistat de les reduccions¹⁴⁵².

El 6 de març de 1730, l'abadessa de Cortiada dóna el seu consentiment a Torrell perquè permuti la seva rectoria durant el seu torn de presentació seguint la concòrdia realitzada amb l'arquebisbe de Tarragona¹⁴⁵³.

El 14 de març de 1730, Torrell rep una carta de resposta de l'arquebisbe Pere de Copons, aprovant la seva voluntat de permutar la rectoria de Vallbona. L'arquebisbe accepta el consentiment que l'abadessa realitzà a aquesta permuta i recomana a Torrell que, “[...] *peraque mes clarament i formalment conste de est consentiment ques dona sens perjudici de qui toquia el torn de presentar, remeto a VM la adjuncta minuta del acte que deura ferse y firmar per part de mi sra. la abadessa, y podra ferlo rebre per algun notari; Y sent mon animo el donar a VM mon consentiment en la mateixa forma, podra VM sempre que li parega, proposarme subjecte, a fi de que conccorrent en ell las degudas qualitats, y constantme de sa idoneitat, puga executarse, y lograr VM est consuelo [...]*”¹⁴⁵⁴.

¹⁴⁵¹ Manuel de Samaniego y Jaca (1680-1744), natural de Logronyo i canonge magistral de Santo Domingo de la Calzada, fou presentat per Felip V a la mitra d'Oviedo al 1719 però refusa la dignitat episcopal. Dos anys més tard, accepta convertir-se en arquebisbe de Tarragona i ho serà entre 1721 i 1728. A Tarragona, fundà una causa pia, predicà, reformà el clergat i el poble, convocà dos concilis provincials, visità diverses vegades la seva arxidiòcesi, va restablir el seminari i feu construir una capella dedicada al Sant Crist de Burgos. Després fou traslladat i promogut a Burgos i serà bisbe d'aquella ciutat entre 1728 i 1741, any en què dimiteix. El rei accepta la dimissió i li assigna una pensió anual de 6.000 ducats perquè pugui viure amb la decència que comporta el seu estat. Posteriorment, Samaniego presenta la seva dimissió a la Cúria romana i la Congregació li accepta per motius de mala salut i vellesa, fets que l'inhabiliten per la seva funció pastoral. El 1741, el Papa admet la renúncia i Samaniego es retira a la seva ciutat natal, Logronyo, on morirà. BARRIO GOZALO, MAXIMILIANO, *El Real Patronato y los obispos españoles del Antiguo Régimen (1556-1834)*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2004, pàgines 193, 411, 423 i 451. CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, volum III, pàgines 504-505. MORERA LLAURADÓ, EMILIO, *Tarragona cristiana*, Tarragona, Instituto de Estudios Tarraconenses “Ramon Berenguer IV”, 1959, volum V, pàgines 419-421. VILLANUEVA, JAIME, *Viage literario a las iglesias de España. Tomo XX: Viage a Tarragona*, Madrid, Imprenta de la Real Academia de la Historia a cargo de José Rodríguez, 1851, pàgines 57-58.

¹⁴⁵² AHAT, Capsa 12, número 64. *Op. cit.*

¹⁴⁵³ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 516 darrera.

¹⁴⁵⁴ AHAT, Capsa 13, número 73. *Op. cit.*

Dit Torrell mor el 1732¹⁴⁵⁵ i l'any següent, fou escollit Bruno Soler¹⁴⁵⁶. Aquest rector restableix la concòrdia de 1632¹⁴⁵⁷ entre el rector de Vallbona, Jaume Rovira i el monestir respecte la manutenció del primer, amb el suport dels pares confessors Nicolau Torrents i Benet Figueres i el pare guardià Francesc Orri, “*lector de Theologia y General del Convent de Jesus de Cervera, Predicador a les hores de la Quaresma*”¹⁴⁵⁸. El 26 de març de 1732, Soler reclama al monestir, remetent a la concòrdia de 1632, 15 unces de carn per a la porció i no les 14 estipulades per a les religioses; la cansalada eixuta com es diu a la concòrdia i no de la manera que la reben les monges; les salses que s'estableixen a la concòrdia i que les monges no reben; pans d'una lliura; un real de cada aniversari fundat des dels temps de la concòrdia i també en el futur i torrns i altres menudències que no rep anteriorment. Els pares confessors i el pare guardià aproven les seves reclamacions ja que les primícies de Vallbona, Llorenç i les Quadres adjacents les rep el monestir des de temps immemorials i no pas la rectoria.

Com aquesta situació no es pot canviar i com a contrapunt, s'accepta el vigor de la concòrdia de 1632 per al manteniment del rector de Vallbona. Aquest s'acontenta amb el que rebrà i retira les altres pretensions¹⁴⁵⁹.

El 13 d'octubre de 1766, el rector Bruno Soler demana permís a l'arquebisbe de Tarragona per beneir els ornaments necessaris de la parròquia de Vallbona, l'annexa de Llorenç i l'església del monestir. I l'arquebisbe Juan Lario li dóna aquesta facultat¹⁴⁶⁰.

El 13 d'octubre de 1780, Bruno Soler mor després d'haver ocupat la rectoria de Vallbona durant 49 anys i 7 mesos. A la mort d'aquest, l'abadessa de Riquer escull com a ecònom durant la vacant al beneficiat de *Corpus Christi* Francesc Monastirol, que passa a fer les funcions de rector, amb el vist-i-plau de l'arquebisbe de Tarragona

¹⁴⁵⁵ Tenim un testament de Francisco de Torrell i de Freixa, rector de Vallbona i beneficiat de Nostra Senyora del Claustre datat del 23 de gener. Els marmessors són Bruno Soler, Pere Joan Bosch i Maria i Jerònima de Castellví. Aquestes darreres reben com a herència els llibres que té a casa seva i una part dels diners que rebrà la sagristia de Vallbona perquè són familiars seves. AHAT, Capsa 9, número 45. *Op. cit.*, pàgina 144. AHAT, Capsa 10, número 48. *Op. cit.*

¹⁴⁵⁶ AMV, FP, sobre número 44: “Confessors”.

¹⁴⁵⁷ AMV, 8.4/13: Segle XVIII. *Op. cit.* “*Concordia entre la Molt Illtre. Sra. Abadessa y sras. Religiosas del Real Monastir de Vallbona de una part y lo reverent Rector del Poble de Vallbona de altra, sobre Primicias y distribucions a 26 mars 1632, en poder del reverent Francesch Janer notari de Bellpuig, com a tenint comissio de dit reverent Rector: Es en lo sac de sant Gregori nº 161*”. AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 56 darrera.

¹⁴⁵⁸ AMV, 8.4/11: 1732, abril, 11. Vallbona. Bru Soler, rector de Vallbona, dictamina, amb el consentiment de tres preveres confessors, que la rectoria de Vallbona rebi el que li pertoca, sostinguda per les primícies que el monestir de Vallbona rep de les viles de Vallbona i Llorenç de Vallbona, segons la concòrdia de 1632 entre el monestir i la rectoria de Vallbona.

¹⁴⁵⁹ AMV, 8.4/13: S. XVIII. *Op. cit.* AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 56 darrera.

¹⁴⁶⁰ AHAT, Capsa 12, número 64. *Op. cit.*

Joaquín de Santiyán¹⁴⁶¹. La vacant dura 8 mesos ja que Soler mor en mes del rei pel que, després de fetes les oposicions, l'arquebisbe envia una terna a Madrid, on s'escull com a rector de Vallbona al doctor¹⁴⁶² Casimir Vilella, natural de Balaguer. Vilella pren possessió del seu nou càrrec per procura i no arriba a la seva rectoria fins els primers dies de setembre de 1781.

Fins aquell moment, Monastrol continua donant assistència als pobles de Vallbona i Llorenç com a rector¹⁴⁶³.

El conflicte de jurisdicció patronal i la tardança que suscita l'elecció de Casimir Vilella es reflecteix en aquesta carta: "*Señora: La carta que me confia el P. Maestro Folch la entregue de mis manos a las propias de Don Bergada Secretario del Ilustrisimo; pero fue en ocasion tan ocupada para dicho Señor, que no pudo leerla, y por consiguiente no hubo lugar de hablar del asunto. Sin embargo Yo he subido a verle, y ahora [...] despues de la venida del Señor Rector Casimiro, pero en ninguna de estas ocasiones, me ha dado motivo de entablar el asunto. Mas dire: Ayer por la mañana subi a verle por largo rato, y siendo assi que me dijo de cierto Sugeto que habia pedido licencias para Vallbona, no contestó con la igualdad que Yo solicitaba con mis preambulos. O bien, pense Yo, el negocio esta finido, o bien no quieren declararse de*

¹⁴⁶¹ Joaquín de Santiyán y Valdivieso (1733-1783) fou arquebisbe de Tarragona entre 1779 i la seva mort. Santiyán nasqué a Arce en el sí d'una família aristocràtica. Estudià arts i teologia a la universitat de Santiago de Compostela, on fou catedràtic d'arts. El 1754, fou escollit col·legial major de San Bartolomé de Salamanca, on es llicencià en teologia. Aconseguí la canongia lectoral a la catedral d'Astorga, càrrec pel que percebia 10.000 reals anuals. A Astorga fou ordenat i es mantingué en aquella ciutat fins 1762, any en què marxà a Tuy per obtenir la dignitat de mestrescola (el mestrescola o magistral era una dignitat obligatòria des de Trento, igual que el lectoral, el doctoral i el penitencier. Aquestes eren les quatre canongies d'ofici). Posteriorment, marxà a Lugo, on prengué possessió del diaconat de la catedral el 1768. Poc després, el bisbe de Lugo fou promocionat i es presentà a Francesc Armanyà com al seu successor en el càrrec. Per tant, la relació entre els dos futurs arquebisbes de Tarragona s'inicia a Lugo. El 1771 Santiyán fou escollit bisbe d'Urgell i fou consagrat i presentà els seus respectes al rei l'any següent. El 1777 morí l'arquebisbe de Tarragona i Santiyán fou escollit el seu successor però no pren possessió del càrrec fins a 1779. Santiyán embellí la ciutat obrint un passeig marítim, un passeig de circumval·lació, places, cases i inicià la construcció de l'ampliació de l'aqüeducte romà per portar aigua a Tarragona. Tristament, no veié la seva gran obra concluida perquè morí sobtadament. Durant el seu episcopat, s'erigí el bisbat d'Eivissa (1782). Santiyán també va fomentar l'agricultura i feu una visita pastoral a la seva arxidiòcesi. BARRIO GOZALO, MAXIMILIANO, *El Real Patronato y los obispos españoles del Antiguo Régimen (1556-1834)*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2004, pàgines 412, 451 i 455. CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Op. cit.*, volum III, pàgines 504-505. MORERA LLAURADÓ, EMILIO, *Tarragona cristiana*, Tarragona, Instituto de Estudios Tarraconenses "Ramon Berenguer IV", 1959, volum V, pàgines 435-438. RODRÍGUEZ MÁS, ANTONIO, *El arzobispo urbanista (D. Joaquín de Santiyán y Valdivieso)*, 1779-1783, Tarragona, Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1956, pàgines 39-89. VILLANUEVA, JAIME, *Viage literario a las iglesias de España. Tomo XX: Viage a Tarragona*, Madrid, Imprenta de la Real Academia de la Historia a cargo de José Rodríguez, 1851, pàgines 62-64.

¹⁴⁶² El concili tarraconense de 1738 prohibeix escollir com a mossèn un home no graduat o doctorat en una universitat espanyola. AHAT, Capsa 12, número 64. *Op. cit.*

¹⁴⁶³ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 134.

*proposito hasta ser terminado del todo. De presente tenemos al Ilmo. en cama con un poco de calentura que es de unos costipados que son universales por nuestras tierras y venidos desde Prusia. VS guardese, y mande a quien puede y esp. Fr. Reig*¹⁴⁶⁴.

Al Llibre de Compliment Pasqual i altres documents conservats al Fons Piquer, s'indica que el rector era Bruno Soler entre 1773 i 1776 (morint aquest mateix any) i Casimir Vilella entre 1782 i 1788¹⁴⁶⁵. Com hem indicat hi ha variacions entre la diversa documentació consultada, però sembla ser que la nota de l'abadessa de Riquer és més fiable.

El successor de Vilella fou Jacint Refi, presentat per l'arquebisbe de Tarragona i que es mantingué en el càrrec entre 1789 i 1794. A la seva mort, l'arquebisbe posà un ecònom i posteriorment, l'abadessa escollí a Pere Cantí, el darrer rector de Vallbona del segle XVIII, doncs encara exerceix al segle XIX.

En resum, els diferents rectors de Vallbona del segle XVIII, foren: *“La sra. Abadessa Castellví presentá la rectoria al r. Francisco Torrell. Dit Torrell sen desfeu en lo r. Bruno Soler. Per mort de dit Soler la presenta lo sr. Archebisbe al R. Casimiro Vilella: Vaca en mes que era del rey. Per opcio del dit Vilella la presenta lo ilm. Al r. Jacinto Refi. Per la mort de dit Refi, lo Ilm. Posa economo, que es peculiar dels ordinariis. Todas las resultas son del ordinari. La rectoria de Vallbona en virtud de la concordia feta ab lo Ilm. de Tarragona, va alternant entre s. Ilma. y la sra. Abadesa esto es en los meses que no son del Rey, que son mars, juny, setembre y desembre. Todas las oposicions se fan al ordinari, y est fa la terna. Lo r. jacinto Refi mori el mes de sr. Ilm. y per lo tan presenta com li tocava per alternar ab la sra. Abadesa, la rectoria al r. mn. Pere Cati*¹⁴⁶⁶.

RESUM RECTORS DE VALLBONA		
DATA INICI CÀRREC	DATA FI CÀRREC	RECTOR
1678	1703 (defunció)	Josep Prior
7-6-1703 (presentació) / 7-10-1703 (col·lació)	1730 (permuta) 1732 (defunció)	Francesc Torrell
1731 o 1733	13-10-1780 (defunció)	Bruno Soler
Principis de setembre de 1781 (possessió)	1789	Casimir Vilella
1789	1794 (defunció)	Jacint Refi

¹⁴⁶⁴ AMV, 6.0/21: [s. XVIII-XIX]. Lligall de correspondència administrativa, enviada o rebuda per l'abadessa del monestir de Vallbona, pel rector de Vallbona i per d'altres agents i assessors de Vallbona, amb un total de set lletres.

¹⁴⁶⁵ AMV, FP, sobre número 44: “Confessors”.

¹⁴⁶⁶ AMV, FP, Sobre número 44: “Confessors”.

3.4. La religiositat parroquial

3.4.1. Les processons segons *Les cròniques del benefici de Nostra Senyora del Claustre*¹⁴⁶⁷

Tot i que el títol d'aquest document ens feu, en un primer moment, destinar-lo a l'apartat d'anàlisi del benefici i els beneficiats de Nostra Senyora del Claustre; la temàtica exposada en ell, ens feren decantar per col·locar-lo en un apartat destinat a les processons, festes religioses massives, molt populars i una bona mostra de la religiositat controlada des de la parròquia.

Amb aquest nom es coneix un document conservat a l'arxiu del monestir en el que es fa una relació de les vegades que, afectats per la sequera, els pobles de la Baronia celebraren misses i processons per aconseguir acabar amb la mateixa.

Les processons són precedents a les misses, doncs convoquen als fidels amb diversos reclams i els condueixen cap a l'església, a més de ser un estímul a la pràctica religiosa dels mateixos.

L'elevat nombre de processons que es realitzaren a les parròquies de l'arxidiòcesi de Tarragona al llarg del segle XVIII fa pensar en un interès pedagògic de l'Església per estimular la pràctica religiosa dels fidels a través de les mateixes. Són una important font d'adoctrinament i tenen com a motiu les advocacions de la Mare de Déu, l'eucaristia, els sants, les rogatives (que acostumen a ser al mes de maig, moment en què la collita de cereals necessita una especial protecció) i la Setmana Santa¹⁴⁶⁸.

Al llarg del segle XVIII, les ocasions en què han de reunir-se amb la finalitat d'acabar amb la sequera són diverses i el document les recull totes. L'estructura d'aquestes trobades és semblant però sempre hi ha diferències, en els pobles que assisteixen, en el nombre de fidels, en el cerimonial que se segueix, en els cants que es duen a terme però, sobretot, en el resultat, doncs a vegades, malgrat la fe del poble, no s'aconsegueix que plogui mentre que d'altres, ja plou abans de començar la processó.

¹⁴⁶⁷ AMV, 8.1/3: 1750-1893. Vallbona. Cròniques del benefici de Nostra Senyora del Claustre, fundat al monestir de Vallbona.

¹⁴⁶⁸ PEREA SIMON, EUGENI, *Església i societat a l'arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII: un estudi a través de les visites pastorals*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 2000, pàgines 219-225.

En aquestes processons, la imatge de la Mare de Déu del Claustre té un protagonisme destacat. Hem transcrit aquestes cròniques senceres per la informació que ofereixen sobre la religiositat popular entre d'altres temes que es poden estudiar a partir de les mateixes. El document explica el següent: *“En lo any 1750 vehentse lo poble de Vallbona ab grandissima aflicció, per la falta de ayguas, y vehent los sembrats, molt perduts, se determiná lo batlle y regidors, junt ab los principals del poble, de convocar lo señor rector, y li representaren lo molt estaban desconsolats, y junts, y tots de un parer votaren NS del Claustro, ab tal que la iltre. mi sra. abadessa, y comunitat donaren lo seu contentiment. Esta tan justa petició fou molt del agrado del reverend rector Bruno Soler y posantse com a bon pastor devant sas ovelles se prengué la següent determinació. Lo dia 6 de abril de 1750, lo senyor rector, junt ab lo batlle, regidors, y principals del poble pujaren a la iltre. mi sra. abadessa dona Ignes Cortit y de Colomina, y li proposaren de que si dita mi senyora y iltre. comunitat donaban lo contentiment, que ells habian pres la determinació, de ordenar una professió de pregarias del modo següent. Que ells hanirian nou dias ab solemne professó, des de la parroquia fins a NS del Claustro, portant lo sant Christo de la parroquia, y que si ab lo termini de est novenari no plovia, que se posas Maria Santíssima del Claustro tres dias en la iglesia devant lo rextat, y que si no plovia, en estos tres dias, que la traurian de pregarias; y que si plovia la traurian de gracias, y atenent mi señora y comunitat la justa petició que los mencionats li feyan per la necessitat que se enquantraban, donaren lo contentiment. Lo dia 8 del present mes, se ordena una solemne professó, comensant en la parroquia las lletenias de NS y hanant ab gran solemnitat a visitar la Verge del Claustro, y harribant a sa capella, los cantors entonan tres voltes lo vers Consolatrix Afflictorum. Y acabada la lletenia mi senyora cantora entona tres voltes lo vers Monstrate esse Matrem, y acabat lo senyor Rector diu lo vers de Nostra Senyora, y los de las pregarias, com porta lo Ritual y luego diu las collectas de Nostra Senyora y de la Pluja, y conclosas las collectas la comunitat canta lo goigs del Sant Christo, y despues lo senyor rector diu lo vers Adoramus te Christe, y la collecta Respise: Luego de conclosa la collecta, se torna a comensar la lletenia, comensat per Santa Maria y a la parroquia ab un vert y collecta de Nostra Senyora. En estas nou professons, y assistiren los pares confessors, perque los señors regidors los ho demanaren, y hanaren ab las cugullas, tambe y asistiren los beneficiats. Com ab estos nou dias no se alcanssá pluja lo dia 17 antes de comensar la comunitat vespres se porta Nostra Senyora devant la porta rexa, ab solemne professó cantant la lletania y tots los sacerdots asistiren en la*

iglesia, y la collocaren devant la rexa de cara lo Altar de Sant Miquel y collocada un dels confessors diu vers y collecta de Maria Santíssima. En estos dias que estigue Maria Santissima en la iglesia, tot lo dia se estigueren los pares confessors de vella, y moltas senyoras de part de dintre, y fins tocadas las nou de la nit no se tancaba la iglesia; pero en la nit no vellava. Tots los dias estigué en la iglesia se cantá lo Rosari¹⁴⁶⁹ ab musica y un dels pares confessors deya los misteris, y est Rosari se digue tots los dias a las sis de la tarda, y acabat se cantaban uns goigs, que son ab un llibre que te la comunitat. Los quals goigs son del Roser y la resposta diu, Pregau a Deu verdader, Mos donia Aygua per la terra. Passats estos tres dias, com no lograrem lo benefici de la Aygua lo dia 2, se tragué de la clausura per fer est dia una professo general (y per causa de haberi tant treball, en la vigilia la comunitat digué matinas y laudes, a las sinch de la tarde, y lo endama tocaren a las set del mati, y antes de dir las horas, se tragué Maria Santíssima, y se collocá en lo Presviteri devant la sepultura de la part de la Epistola, y entre lo Tabernagle y lo Altar Major, se posá lo Sant Christo de la Parroquia, lo qual la nit antes portan en la iglesia de mi senyoras per la professo general. Mi senyora abadessa, alguns dias antes de la professo, escriu a tots los rectors de sas Baronias, perque ho participan a sos feligresos, y que fessen lo pocible per assistiri, y que portian tantas atxas com pugan per acompanyar a Maria Santíssima. Lo poble dels Omells vingué ab professo, y tambe lo poble de Rocafort, junt ab los de Nalec. Lo poble de Rocallaura no vingue ab professo, pero vingueren tots cantant lo Rosari. Lo poble de Preixana tanpoch no vingué ab professo pero vingueren cantant la lletania, y lo senyor rector portaba un Sant Christo, y tots hanavan descalsos. Lo poble de Llorens portá totas las atxas que tenia. Al matí se doná orde que estiguessen dos homens dalt en lo campanar, perque al veure aixir las professons repicasan, y abansasen las campanas, y que no parasen cerca; un dels confessors rebestit ab Capa Pluvial (morada) pendrá la lletania de NS y en dir Santa Maria marxará a rebre la professo forastera, y lo nostre escola portara la creu de las professons ab toballa

¹⁴⁶⁹ El rosari té l'origen en els 150 salms bíblics. Per això, es resa el mateix nombre d'*Ave Maria*, afegint-hi la contemplació dels misteris o episodis de la vida de Crist i de la Mare de Déu, estructurant-los en tres parts de 50 *Ave Maria* cadascuna. El grup de 10 *Ave Maria* va precedit de la contemplació d'un misteri i un *Pare Nostre* i es conclou amb un *Gloria Patri*. És un res variable i, segons el dia de la setmana, es resen els misteris de glòria, els de goig o els de dolor. La pregària es conclou amb la recitació de les lletanies dedicades a la Mare de Déu i d'una curta oració de comiat. La devoció al Rosari començà al segle XII i es divulgà gràcies als cistercencs primers, als dominics després i al triomf de les advocacions marianes en darrer lloc. El Rosari solia resar-se dins de l'església, però també es podia resar en una processó. A finals del segle XVIII, el Rosari tenia una gran importància en les pràctiques rituals de la població de l'arquebisbat de Tarragona. PEREA SIMON, EUGENI, *Op. cit.*, pàgines 340-344.

morada, y aixiran fins las escalas de Fossa, per rebrer la professó dient lo vers Benedictus qui venit in nomine Domini, y continuant la lletania, sen ban a la iglesia, y agenollats devant Maria Santíssima se diu tres voltes lo vers Consolatrix Afflictorum, y se alsen, y collocan las Vera Creus en lo Altar Major. Depsues que totas las professons foren en la iglesia se toca a Missa Major, la que digué lo pare Josep Tarros: de diaca lo pare Josep Anton Rovira: De subdiaca lo reverent Bruno Soler. La missa se digue ab tern blanch, y se digue missa votiva de NS ab Gloria y Credo, y se canta a la orga per la Capella del Real Monestir. en la missa los del poble de Vallbona encengueren las atxas com acostuman fero los dias festius. Acabat lo Evangeli se predica de Pregaria y predica lo reverend pare Lector Francisco Cors de la orde del P. Sant Francesc. Lo sermó cuydá lo poble de encomanarlo y de satisfacerlo, y li donaren una dobla de estipendi. Lo pulpit se posa en lo altar de Sant Miquel, porque la gent que cadaba fora pogues sentir lo predicador. Acabada la missa se ordená la professó, y aixint de la sagristia ab tern morat, se arrodillan tots los prestes a la terima, y se comensan las lletanias, y lo Diaca puja en lo altar, y dona la Vera Creu al confessor que fa de preste, y despues als demes prestes cada un per son grau: y en ser al vers Santa Maria marxan en esta forma. Lo ultim poble passa devant ab sas banderas, creu y Sant Christo, y despues cada professó per son grau y ultimament los nostres ganfarons, creu y Sant Christo de la parroquia y loego lo Tabernagle ab Maria Santíssima y los 8 homens que la portan confessan y conbregan en est dia. Lo talem lo portan los batlles de la Baronia (si no y ha sacerdots). Totas las Vera Creus van a la Professó ab lo orde seguent: Detras lo Tabernagle ban los Rectors forasters ab las Vera Creus, y mes etras la Nostra com a Major ab son Gramial, y assistents. En lo temps se fa la professó sempre se deuen tocar las campanas fins que es tornada en la iglesia. La professó ix per lo Portal de dalt y volta la Creu y en ser a la Creu se fa pause, y se canta la Antifona del temps corrent a Maria Santíssima; entra la professó per lo portal de la Procura, y bolta fins debant la Parroquia, y finex en la Iglesia de mi senyoras. En harriba a la iglesia se torna Maria Santíssima al matex puesto que era antes de fer la professó, y tots arrodillats devant la Verge, canta tres voltes lo vers Consolatrix Afflictorum y loego se diu Agnus Dei, y conclosa la lletania se diu la Antifona del temps a Maria Santíssima y lo preste diu lo vers y collecta. Depsues los sacerdots cantan los Goigs al Sant Christo, y lo presta diu lo vers y collecta que portan los Goigs, los quals Goigs de mi senyora Cantora, y acabats sen ban a despullar, y loego se torna Maria Santíssima dintre de la Clausura, al matex puesto estigue los tres dias antes de la professó general. Las

professons forateras, se tornan a acompanyar fins al puesto que se axiren a rebre, y lo preste sen torna a la iglesia, y finex la su professó devant NS ab un vers y collecta. Quant marxan las professons tambe se tocan las campanas. Acabadas de marxar las professons queda NS al matex puesto, y loego de acabadas vespres se canta lo Rosari, y finit mi senyoras ordenan sa professó y tornan Maria Santíssima a sa Capella. En esta professó y hague lo numero de 51 atxa contantni sis que la il·lustre mi senyora abadessa ni feu hanar de suas las quals portaban los oficials de la casa, y estas anaban las mes cerca del Tabernagle, despues las de Vallbona, Llorens, y cada poble per son grau, pero totas anaban seguidas. Los regidors repartiren molts ciris per la gent del poble. Se ellegiren molts arregladors, per hanar ab major forma, y devocio, com tot se lográ fentse una professo molt lluida, y ab gran quietut puix ningú que obrir sa boca per quexa ninguna. Gracias ne sian donadas a Deu y a la sua Santíssima Mare. A la tarde hana lo senyor rector, batlle, regidors y principals a donar las gracias a mi senyora y santa comunitat.

Encontrantse lo poble de Vallbona en lo any 1775 ab gran necessitat de aigua, determinaren fer rogativa, los que se començaren lo dia 17 de abril, anant lo poble ab professó, cantant la lletania fins a la iglesia de mi senyoras, ahont devant Nostra Senyora del Claustro, que estava collocada en lo Altar de Corpus, cantaran la Antifona V i col. De Maria Santíssima, tres vegades, Monstra te esse Matrem, los goigs al Sant Christo, y despues tres vegades Consolatrix Afflictorum, estas rogativas se feren per lo espai de nou dias; i continuant la necessitat, continuaren tambe mi senyoras las pregarías, cantant cada dia devant Nostra Senyora las lletanias y algunas antifonas y collectas, aço se practifá fins lo dia 8 de Maig; y lo dia 10 de maig se tragué Maria Santíssima ab lo orde següent. A las 6 hora del mati la tragueren de la clausura, la prengueren los sacerdots, y la collocaren al mitg del Presbiteri, ahont devant lo seu tabernacle, se compongué un Altar, en lo qual se va celebrar la missa votiva de Maria Santíssima ab gloria, credo y se digué ab tern blanch, y se cantá per la Capella del mateix monestir; la missa la digué lo pare Joan Batista Serra, de diaca lo pare Francisco Aldibert, de subdiaca mossen Agustí Quimera, hi hague mestre de cerimonias, que fou lo reverent Bruno Soler rector de Vallbona, y tambe en la missa y professó hi agué bordons, que portaren lo reverend mossen Francesc Monistrol, beneficiat de Vallbona, y mossen Josep Huguet beneficiat de Sant Martí, acabat lo Evangeli se predica de pregaría, y predicaren lo reverend pare frare Josep Odena guardia de Bellpuig, dins la iglesia, y al mitg del fossar, predica un predicador de la

casa, del convent de Bellpuig. La missa se començá a les deu tocadás, y se acaba a las dotze poch mes o menos: acabada la missa lo confesor que feya de diaca, y los dos sacerdotes que portaven los bordons, ordenaren la professo, lo un se posa al cap del fossar, lo altre fora de la iglesia, y lo altre dins, cridant las professons per son orde; la primera fou la del Vilet, la segona la de Rocallaura, la tercer, la de Rocafort, la quarta la dels Omells, la quinta los de Preixana i Eixaders (que no vingueren ab professó) y la ultima la de Llorens, y Vallbona: despues lo tabernacle de Maria Santíssima, que portavan 8 homens confessats i combregats, lo talam lo portaven 8 sacerdots, despues se seguian los rectors forasters ab sos Vera Creu cada hu, i ultimament la nostra: en la professó cantaren la lletenia de Maria Santíssima tres o quatre religiosos de Sant Francesc del covent de Bellpuig, per qual effecte sels dona 5 pacetas de Caritat; la professó se comença entre dotze y una y tota la funció se acaba tocades las dos [...] fins a la tarda despues que totas las professons foren fora; no se torna a Maria Santíssima dintre la clausura. Las professons se reberen com está en la altra pagina notat, pero se tornaren acompanyar fins al mateix puesto ahont se hisqueren a rebre, cantant arrodillats devant Maria Santíssima tres vegades Consolatrix Afflictorum, y al lloch determinat, y al retorn nos resava ni cantava cosa alguna, a excepció de la ultima professó, que acompanyada esta, se digue devant Maria Santíssima lo vers i collació, finalment las atxas (que segons diuhen foren cent y una) anavan totes seguidas i se feu una professó molt devota, tierna, quieta i lluhida de manera que ningú se queixa, y tots edificavan. Lo dia 13 de maig ja lograrem lo benefici tant desitjat de la aigua, pues ploque per lo espai de 6 hores, poch mes o menos. Lo dia 14 tamb eploqué un poch, pero lo dia 15 dia de Sant Isidro, ploque ab tanta abundancia, que no sols se remediaren las plantas y sembrats, sino que se posa una saho abundantissima, y copiosissima. Gracias infinitas sian donadas al Altissim Deu, y a Nostra Senyora del Claustro. Lo dia 23 de maig, dia de la Ascensió, aná lo poble de Vallbona, junt ab lo de Llorens, ab professó desde la parroquia fins a la Capella de Nostra Senyora del Claustro cantant lo Te Deum en acció de gracias, al arribar alli cantaren mi senyoras la antifona Regina Coeli, y lo senyor rector digué lo vers y collacio. Despues cantaren la Salve, i torna lo senyor rector a dir lo vers i collació de Maria Santíssima; i també digue los versos i collacions que porta lo ritual per accio de gracias, acabada esta cerimonia, la profesió sen retorna a la parroquia, continuant lo Te Deum; al arribar emperó a la iglesia parroquial, se canta In Te Domine speravi, y lo senyor rector cantá altra vegada los versos y colacions del ordinari o Ritual Romá.

Vehentse lo poble de Vallbona en lo any 1783 ab gran aflicció, per la falta de aigua resolgueren fer rogativas, las que se començaren lo dia 19 de abril, anant lo poble ab professó, cantant la lletania fins a la iglesia de mi sras., ahont devant Nostra Sra. del Claustro, que estava collocada en lo Altar de Corpus, cantavan las senyoras la antifona Regina Coeli Letare y lo senyor rector deya lo vers y collacio corresponent al temps; despues la senyora cantora entonava tres vegades Monstra te esse Matrem, y despues los goigs al Sant Christo que acabats deya lo senyor rector lo vers y collacio; tambe antes dels gois la senyora cantora entonava la antifona Sancti per fidem dels Sants Patriarcas, y lo senyor rector lo vers y collacio. Estas rogatives se feren per lo espai de nou dias, y continuant la necessitat se digue lo rosari ab concurs del poble, dihent los misteris lo confessor major, a Maria Santíssima per lo espai de alguns dias, y vehent que no podian alcançar lo important benefici de la aigua, determinaren traurer a Maria Santíssima ab professó general, y lo dia 14 de maig, se tragué ab la orde seguent: a las 6 horas del mati, la tragueren de la clausura; cantant tres vegades Monstra te esse Matrem, y lo himne Ave Maris Stella. La prengueren los sacerdots y la collocaren al mitg del Presbiteri, ahont devant lo seu tabernacle, se compongú un Altar en lo qual se va celebrar la missa votiva de Maria Santissima ab gloria y credo, y se digué ab tern blanch, y se canta per la capella del mateix monestir, la missa la digue lo pare don Joan Batista Serra, de diaca lo pare Francisco Aldibert, de subdiaca lo pare don Francisco Capell monjo de Poblet; hi hague mestre de cerimonias, que fou lo reverend mossen Francesc Monistirol; hi també en la missa y professó, hi hagué bordons que portaren lo reverend mossen Miquel Castella beneficiat de Vallbona y lo reverend mossen Anton Moreto de Balaguer, acabat lo Evangeli se predica de pregarias, y predicaren lo reverend pare fra Anton Sans, los dos religiosos conventuals en lo convent de Sant Francesc de Bellpuig: la missa se comença a las deu tocadass y se acaba a las dotze poch mes o menos: acabada la missa lo confessor que feya de diaca, los exorta ab breus paraules des del presbiteri lo modo ab que avien de anar a la professó, y los va llegir las professons per son orde; y immediatament ell mateix y los dos sacerdots que portavan los bordons, ordenaren la professó general, lo un se posá al cap del fossar lo altre fora Eixaders de la iglesia, y lo altre dins, cridant las professons per son orde: la primera fou la del Vilet, la segona la de Rocafort, la tercera la dels Omells, la quarta la de Preixana i Eixaders (que no vingueren sino tres ab lo senyor rector), la quinta la de Rocallaura, la sexta la de Llorens, y la ultima la de Vallbona: despues lo tabernacle de Maria Santíssima, que portavan 8 homens confessats i

combregats, lo talam lo portaven tres sacerdots ab sobrepellis, lo batlle y regidors de Vallbona y lo batlle de Llorens; despues se seguian los rectors forasters ab capa morada i ab sa Vera Creu cada hu, i ultimament la nostra, en mitg del diaca y subdiaca, revestits ab lo mateix tern de la missa, pues encaraque per la professó avia de ser morat, pero com hi avia en lo tern, molts [...] moradas (que era lo tern bo, que antes eixia al cap de octava) no se faltava a la rubrica: en la professó cantaren la lletania de Maria Santíssima quatre religiosos de Sant Francesch del covent de Bellpuig, per qual effecte sels dona 6 pacetas de Caritat; 4 mi senyora abadessa y los dona tambe menjar o los feu la vida; y dos lo poble; la professó se comença entre dotze y una y tota la funció se acaba tocadas las dos. Pero fins que todas las professons foren fora, que sen retornaren entre quatre y sinch, no se retorna Maria Santíssima a la clausura; fora la ultima professo que fou la de Vallbona, començaren las senyoras vespres, y acabadas las completas los sacerdots prengueren lo tabernacle de Maria Santíssima y lo posaren en mans de las senyoras (precehint la entonació per tres vegades de la senyora cantora) del Monstra te esse Matrem, immediatament la del cantich Magnificat, que cantaren mentre los sacerdots los anavan portant a Maria Santíssima, y ellos la prengueren, acabat lo Magnificat, començaren luego lo Rosari, que acostuman a dir cada dia de comunitat. Las professons se hisqueren a rebre fins a la escaletas del fossar, cantant tres vegades arrodillats devant Maria Santíssima Consolatrix Afflictorum, y dos vegades Sancta Maria: precehint lo escolá ab la Creu, dos homens ab atxes, y despues lo confessor ab un acolit ab ciris, a cada costat y portant ell la Vera Creu, y detras anava lo batlle y regidors; y per lo camí tambe al anar com al tornar, cantavan la lletania de Maria Santíssima y al arribar al presbiteri, la professó forastera, alguns rectors ab son feligresos, cantaren la antifona Regina Coeli ab lo vers y collació, que deya lo senyor rector (despues de aver cantat tres vegades Consolatrix Afflictorum) y ab lo mateix orde y cantant lo mateix, y ab las mateixas circumstancias, se tornaren a acompanyar los professons, fins al mateix lloch ahont se hisqueren a rebrer, prosseguint al retorn la lletania, y acompanyada la ultima, lo confessor en companyia de las senyoras, cantaren Regina Coeli, ab lo vers y collacio, finalment las atxas, que no he pogut averiguar lo numero, sino que ni avia molts, anavan totas seguidas, desde lo tabernacle de Maria Santíssima fins alli ahont podian arribar, y se feu una professo molt devota, tierna, quieta i lluhida de manera que no obstant lo gran concurs de la gent, ningu va obrir la boca per queixa alguna, ni agué cap alborot y en la professió tots edificavan. Antes de eixir la professó, esta lo temps

seré y clar, luego que fou fora de la iglesia, ja comparegueren alguns nuvols, y a la mateixa tarda, ja ploqué, lo endemá, dia de San Isidoro, ploqué un poch mes; lo dia següent, ploqué per lo espai de 3 hores bastant; lo dia 17 y lo dia 18, en cas ploqués fou poch pero lo dia 19 y part del dia vint, ploqué per lo espai de dotze horas, poch mes o menos, ab tanta abundancia que no sols se remediaren las plantas y sembrats, sino que se posa una sahó tan grossa, copiosa y abundant, que los pagesos deyan, que hi avia molts anys que no la avian vista, ni tinguda, y ultimament lo dia 23 del mateix mes de maig torna a ploure molt y molt gracias infinitas sian donadas al Altíssim Deu, y a Nostra Senyora del Claustro. Lo dia 20 de maig, se deixa la colacio de la pluja, que desde el primer dia de quaresma se deya en la missa, y en lo reso de la comunitat, y en dit dia, acabada la missa major (antes de sexta) cantaren las senyoras lo Te Deum en acció de gracias, acabatm entona la senyora cantora la antifona del Magnificat de la festa de la Santíssima Trinitat, Gratias tibi Deus, y lo sacerdot que digue la missa major, digue lo vers i collació de mateixas vespras de la trinitat, y despues las senyores digueren sexta y nona y donaren gracias al mateix dia o lo endema a Maria Santíssima. Lo dia 23 de maig, aná lo poble de Vallbona ab professó desde la parroquia fins a la Capella de Nostra Senyora del Claustro cantant lo Te Deum en acció de gracias, al arribar alli cantaren mi senyoras la antifona Regina Coeli, y lo senyor rector lo vers y collacio. Despues cantaren la Salve, i lo senyor rector torna a dir lo vers i collació de Maria Santíssima; i també digue los versos i collectas que porta lo ritual per accio de gracias; acabada esta cerimonia, va entonar lo senyor rector lo Te Deum; y sen retorna la professo a la parroquia cantat fins al arribar a la iglesia, ahont se va terminar tot, cantant In Te Domine speravi, y dihent lo senyor rector altra vegada los versos y collectas del ordinari o Ritual Romá.

En lo any 1787 dia 25 de matg se tragué Nostra Senyora del Claustro per lo mateix motiu que en lo any 1783 preseint, acompanyant y segintse a aquesta funció lo mateix que entonces en lo substancial, variantse algunas cosas en lo accidental y son las següents: en los 9 dias que lo senyor rector, clero y poble ana desde la parroquia a la capella de la Mare de Deu del Claustro, no se digue lo rosari com entonces; pero se resa en la iglesia del monastir dient los mysterys un dels pares confessors concorent las senyores y lo poble en presensia de la Santa Image la nit antecedent, estant collocada des del mati devant lo altar del Corpus Christi. La professo en la qual servi lo tern morat se feu antes de cantar la missa que canta lo pare don Miquel compta, fent de mestre de ceremonias mossen Francisco Monistirol (lo qual ab mossen Pau Batlle de

Malda, porta los bordons en la professo), de diaca mossen Anton Folch y de subdiaca mossen Miquel Castella, sols se predica un sermó y fou lo orador lo pare guardia dels capuchins de Cervera. No concorregué altre profeso que la del Vilet, pero de altres pobles de la Baronia vingueren algunas achas. No assistiren tampoch los religiosos de Sant Francesc. Aquest dia al tant se tornar a collocar la Imatge de Nostra Senyora devant lo altar del Corpus Christi y se cantaren completas per los pares confesors y senyors rectors y capellans y fins al dia seguent no se torna a sa capella la santa imatge. Pochs dias despues plogué, y queda lo poble aconsolat y confiat del alivio que solicitava par medi de tant poderosa intercesio. Lo dia 17 de juny immediat, lo senyor rector, clero y poble ana des de la parroquia a la capella de la Mare de Deu del Claustro cantant lo Te Deum, en accio de gracias, y alli se canta la antifona Santa Maria per sanya finit lo temps pasqual y sen tornaren a la parroquia.

Encontrantse lo poble de Vallbona y vehinat en lo any 1798 ab gran necessitat de aigua, determiná dit poble fer rogatives, las que se conservaren lo dia 7 del mes de abril, anant lo señor rector ab capa pluvial y Vera Creu y lo poble ab professó cantant la lletania major desde la parroquial fins a la iglesia de las senyoras, ahont devant Nostra Senyora del Claustro (que estava collocada entre lo Altar de Corpus y la rexa), cantaren las senyoras tres vegades la Antifona Monstra te esse Matrem, y la antifona Regina Coeli Letare, lo senyor rector digue lo vers Gaude et letare ab la collecta Deus qui per resurrectionem, despues cantaren los goigs al Sant Christo ab lo vers riga montes y collecta Deus in quo vivimus. Estas rogativas se feren fins lo dia 17 de abril, y continuant la necessitat, se tragué lo endemá dia 18 Maria Santíssima ab lo orde seguent. Las señoras diguerent de part de tarde matines, lo endema a tres quarts de 6 digueren prima, y demes horas, immediatament la missa conventual resada; luego despues tragueren de clausura a Maria Santíssima, la prengueren los reverends sacerdotes, y la collocaren al mitg del Presbiteri, devant de son tabernacle, se compongué un Altar, las señoras cantaren lo Magnificat, y un dels pares confesors ab alba y capa pluvial morada digué lo vers y collecta del temps pasqual. Acistiren las professons del Vilet, Rocafort, Omells, Llorens y Vallbona, que lo pare confessor aixi ab capa y Vera Creu a rebrer a las graus del fosá, cantant la lletania de la Mare de Deu, totas las professons anavan ab molta devocio y abundancia de achas que pasavan de 200. en dit altar se digue la missa solemne votiva ab color blanch Gloria y Credo, la que celebra lo pare Josep Roca confessor, diaca lo reverend vicari de Llorens, subdiaca mossen Josep Minguell beneficiat de las senyoras. Los pares predicadors

foren lo pare prior del Carme de Tàrraga i lo pare Joaquim Casals del convent de Sant Francesc de Montblanc, los dos prenguerent junts la benedicció en la missa, pero lo pare Casals que avia de predicar fore la yglesia, no pogué predicar porque ploqué ab molta abuncia que durá quatre horas y per es motiu no pogué ferse la professo general o acostumada. A las dos horas de la tarde las senyores digueren vespres resades, despues cantaren los goigs al Sant Christo, lo pare confessor digué lo vers y collecta d ela pluja ab alba y capa; immediatament lo pare Casals predica, despues quatre religiosos del convent de Bellpuig cantaren la lletania de la Mare de Deu y luego se ordená la profesó (que sols aná fins devant la parroquia) de es modo: La profeso del Vilet o primera, segona la de Rocafort, tercera la dels Omells, quarta de Llorens, ultima la de Vallbona, despues lo tabernacle de Maria Santíssima y enseguida lo orde de las professons, los reverends rectors ab sa Vera Creu, despues lo preste que era un dels pares confessors, diaca, lo vicari del Vilet (que aquest no tenia Vera Creu), subdiaca lo reverend mossen Josep Minguell; al arribar devant la parroquia se canta la antífona Regina Coeli, [...] vers y collecta, que digué lo preste, los 4 religiosos continuaren a cantar la Lletania de Maria Santíssima al arribar a la yglesia arrodillats al presbiteri se repeti tres vegades lo vers Consolatrix Afflictorum, despues Agnus Dei acabada la lletania lo preste digue los versos Riga montes y Gaude Letare ab las collectas Deus in quo vivimus y Deus qui per Resurrectionem. La professo fou molt devota, quieta y lluida, ningú se queixa y tots edificarem. Despues lo pare confessor acompanya las professons forasteras cantant la lletania Maria Santíssima fins a las graus del fosá, y los reverends sacerdots tornaren a Maria Santíssima del Claustro a la Clausura entreganla a las senyoras, y cantaren lo Magnificat. El pare confessor ab alba y capa digué lo vers y collecta del temps pasqual y al pare confessor que celebrá la missa de las pregarias, ly donaren los senyors regidors dos pasetas de caritat de dita missa”.

3.4.2. La Confraria del Santíssim Nom de Jesús de la parròquia de Vallbona i la Confraria del Roser de Llorenç¹⁴⁷⁰

¹⁴⁷⁰ AHAT, Capsa 11, número 55. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Confraria del S. Nom de Jesús (1654-1773). AHAT, Capsa 11, número 56. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Confraria del Roser (1638-1782). AHAT, Capsa 11, número 57. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Confraria del Roser (1614-1766). AHAT, Capsa 11, número 58. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Confraria del S. Nom de Jesús (1766). AHAT, Capsa

Aquest és un tema relacionat en part amb el monestir, pel que la nostra presentació del mateix serà breu i esquemàtica. Malgrat tot, afegir unes quantes notes sobre les confraries de la Baronia enriqueix el present treball ja que les confraries són una altra mostra de religiositat popular, controlada i participada, en part, per la comunitat.

3.4.2.1. Què és una confraria?¹⁴⁷¹

Per Perea¹⁴⁷², una confraria compleix la missió de despertar el ferment religiós i la solidaritat dels laics. Són organitzacions, no necessàriament religioses però sí controlades per la jurisdicció eclesiàstica, agrupades entorn a una advocació o a l'ofici majoritari dels que les integren.

Han d'estar registrades perquè els seus membres puguin obtenir els beneficis pels quals s'han creat i les indulgències així com per establir lligams amb els ordes o les associacions protectores de l'advocació corresponent.

L'agrupació en una confraria no tenia només finalitats religioses i festives, sinó que se li afegeix un component d'ajut social en cas de desgràcia, individual o col·lectiva, dels confreres. Una altra preocupació de les confraries són les obres col·lectives.

Nascudes a l'Edat Mitja, les confraries es multiplicaren a partir del segle XVI, ja que se'n crearen de noves i es reforçaren les antigues. Però fou durant la primera meitat del segle XVIII, quan es visqué l'eclosió d'aquest tipus d'agrupació. Per aquest motiu, les accions del govern anaren destinades a disminuir-ne el nombre durant la segona meitat del segle XVIII i sobretot a partir dels anys 70 d'aquella centúria.

Tot i que les confraries funcionaven amb el permís eclesiàstic i estaven sotmeses a l'Església i no pas als poders civils, aquests intentaren controlar-les en base a una dràstica reducció del seu elevat nombre a finals de l'Antic Règim. Amagant motius

11, número 59. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Confraria del Roser (1766).

¹⁴⁷¹ L'estudi de les confraries ha generat moltes obres, de caràcter general i a nivell local o provincial, com les següents, que mostren breus anàlisis de cada confraria en concret: ARIAS DE SAAVEDRA ALÍAS, INMACULADA i LÓPEZ-GUADALUPE MUÑOZ, MIGUEL LUIS, *La represión de la religiosidad popular. Crítica y acción contra las cofradías en la España del siglo XVIII*, Granada, Universidad de Granada, 2002. LÓPEZ MUÑOZ, MIGUEL LUIS, *La labor benéfico-social de las cofradías en la Granada moderna*, Granada, Universidad de Granada, 1994. MANTECÓN MOVELLÁN, TOMÁS ANTONIO, *Contrarreforma y religiosidad popular en Cantabria: las cofradías religiosas*, Santander, Universidad de Cantabria, 1990. RAMÍREZ, MARIA DEL PRADO, *Cultura y religiosidad popular en el siglo XVII: censo de hermandades, gremios y cofradías del Conde de Aranda en la provincia de Ciudad Real*, Ciudad Real, Diputación de Ciudad Real. Área de Cultura, 1986. RODRÍGUEZ DE GRACIA, HILARIO, *Cofradías toledanas*, Madrid, Universidad Complutense de Madrid, 1982.

¹⁴⁷² PEREA SIMON, EUGENI, *Església i societat a l'arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII: un estudi a través de les visites pastorals*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 2000, pàgines 51-55 i 137-138.

econòmics i d'ordre públic darrere de finalitats religioses, els reformadors del govern de Carles III iniciaren un cens de confraries el 1769 que es consolidà amb el nom d'*Expediente General de las Cofradías*. Posteriorment, el 1773 es prohibiren les confraries gremials i es proposà la supressió de les d'ànimes i les nacionals així com el res del rosari al carrer. El 1784 s'incidia en la supressió de les confraries gremials i de totes les confraries que no tinguessin l'aprovació de l'entitat eclesiàstica corresponent però aquestes mesures foren insuficients ja que el temor a una revolta popular feu que la seva aplicació fos escassa.

Finalment, la desamortització¹⁴⁷³ de béns eclesiàstics endegada per Godoy i decretada per Urquijo¹⁴⁷⁴ el 1798, suposà l'incautació dels béns de les confraries per part de l'estat.

Amb aquesta desamortització, les propietats agràries del clergat es convertiren en béns nacionals¹⁴⁷⁵. També amb ella, s'inicià una decadència que augmentà degut als fets polítics i bèl·lics que protagonitzaren el segle XIX¹⁴⁷⁶.

Els membres d'una confraria s'hi inscrivien entre els catorze i els setze anys. Un cop l'any, es convocava un capítol, en el que es presentaven els comptes davant l'autoritat eclesiàstica (normalment, el rector) i la municipal. Aquests comptes havien de ser presentats clarament i detallada, s'hi havia d'especificar la procedència de cada partida d'ingressos així com també de despeses. Dit fet podia comportar problemes donat l'alt grau d'analfabetisme de les zones rurals al segle XVIII, però com es veurà, les confraries de Vallbona no pateixen aquesta dificultat. A més, s'escollien els majorals, la durada en el càrrec dels quals era d'un any i no podien tornar a ser escollits fins passats

¹⁴⁷³ El reformisme borbònic tingué en aquesta desamortització una nova prova de foc. El decret de desamortització data del 25 de setembre de 1798. Amb ell, s'ordenava la venda de molts béns immobles eclesiàstics i per aquest motiu, la desamortització afectava els béns d'obres pies, memòries, capellanies, confraries, hospitals, hospicis i cases de misericòrdia, institucions religioses i de beneficència, béns dels jesuïtes expulsats així com també béns particulars i patronats de llecs. La desamortització no arribà a la supressió de la vida eclesiàstica espanyola per la caiguda d'Urquijo. GARCIA CÁRCEL, RICARDO (coord.), *Historia de España. Siglo XVIII. La España de los Borbones*, Madrid, Cátedra, 2002, pàgines 267-268. MARTÍN, TEODORO (estudio, notas y comentarios de texto), *La desamortización. Textos político-jurídicos*, Madrid, Narcea, 1973, pàgines 66-70. MARTÍNEZ RUÍZ, ENRIQUE; MAQUEDA, CONSUELO i DIEGO, EMILIO DE, *Atlas histórico de España (II)*, Madrid, Istmo, 1999, pàgina 37.

¹⁴⁷⁴ Mariano Luís de Urquijo era un home de confiança del propi Godoy. Per aquest motiu, quan Godoy fou destituït, Urquijo fou nomenat secretari d'estat el 1799. Continua la línia reformista endegada per Godoy i per això, va decretar la desamortització de béns eclesiàstics el 1798. El càrrec però, li durà poc ja que el 1800 fou destituït gràcies a les intrigues de la cort i les pressions de Napoleó i de Godoy, que tornà a convertir-se en secretari d'estat. GARCIA CÁRCEL, RICARDO (coord.), *Op. cit.*, pàgines 267-268.

¹⁴⁷⁵ MARTÍN, TEODORO, *Op. cit.*, pàgina 25.

¹⁴⁷⁶ ARIAS DE SAAVEDRA ALÍAS, INMACULADA i LÓPEZ-GUADALUPE MUÑOZ, MIGUEL LUIS, "Las cofradías y su dimensión social en la España del Antiguo Régimen", *Cuadernos de Historia Moderna*, 25, monogràfic (2000), pàgines 201-202 i 211-213.

dos anys. Tots els confreres podien ser escollits majorals, obligació que no es podia declinar sota pena de multa. Als majorals se'ls reclamava modèstia i decor. Les despeses elevades havien de ser votades per tots els confreres.

El control sobre els confreres era ocular degut al reduït àmbit geogràfic en què es mouen i a l'exigu nombre de confreres però també escrit: reglamentacions, estatuts, censos de confreres, obligacions o els mateixos comptes entre d'altres. El control sobre els llibres de les confraries el duen a terme les autoritats eclesiàstiques, començant pel rector o el vicari, que en treuen un fruit directe de dites confraries, pel que els interessa complir amb la bona supervisió de dits llibres¹⁴⁷⁷.

L'estructura de les confraries era molt variada així com també el número de confreres de cadascuna. En general, les confraries estaven formades per un nombre variat d'homes i dones, entre els quals els homes controlaven els càrrecs directius i les activitats de la confraria mentre que les dones tenien un paper passiu participant en els actes de culte. El nombre de càrrecs també variava d'una confraria a una altra, però el més usual és el de majordom, que podien ostentar diverses persones al mateix temps, normalment dos homes. Finalment, l'estructura econòmica de les confraries també era diversa, perquè n'hi hagué de molt riques i altres de molt humils, sostingudes gràcies a l'aportació dels confreres i a les almoines rebudes durant els actes que celebraven i en els que participaven. Per aquest motiu, no era estrany que algunes confraries tinguessin un balanç negatiu a finals de l'any.

La despesa més important eren les pròpies activitats de culte celebrades per la confraria, com la festa dedicada a l'advocació religiosa, amb missa i processó; les misses en sufragi pels confreres difunts; així com també les processons en general o altres actes públics¹⁴⁷⁸.

Existiren diferents tipus de confraria: les devocionals (amb culte a la Verge, als sants, al Santíssim Sagrament o a les ànimes del purgatori), les penitencials (que commemoraven la passió i la mort de Jesús), les gremials (unides als gremis i preferentment d'àmbit urbà), les assistencials (amb una destacada tasca benèfica) i les congregacions (els membres de la qual tenien una major formació i elevades exigències espirituals)¹⁴⁷⁹. Trento potencia les confraries i les tres advocacions bàsiques de les

¹⁴⁷⁷ PEREA SIMON, EUGENI, *Op. cit.*, pàgines 51-55 i 137-138.

¹⁴⁷⁸ ARIAS DE SAAVEDRA ALÍAS, INMACULADA i LÓPEZ-GUADALUPE MUÑOZ, MIGUEL LUIS, *Op. cit.*, pàgines 214-220 i 225-231.

¹⁴⁷⁹ ARIAS DE SAAVEDRA ALÍAS, INMACULADA i LÓPEZ-GUADALUPE MUÑOZ, MIGUEL LUIS, *Op. cit.*, pàgina 204. MESTRE SANCHÍS, ANTONIO, "Religión y cultura en el siglo XVIII – La

confraries post-tridentines foren la del Roser, la del Santíssim Sagrament i la de les Ànimes del Purgatori, les dues primeres per difusió dels dominicans¹⁴⁸⁰.

La major part de les confraries tenia la seva seu a la parròquia, sobretot en l'àmbit rural, tal com succeeix en el cas de les confraries vallbonines analitzades. L'Església les vol mantenir sota el seu control i per aquest motiu, Trento legisla la supervisió que havia de realitzar-ne el bisbe durant les visites pastorals a la seva diòcesi.

Com veurem, les confraries de Vallbona, passen comptes de l'administració dels seus oficials davant de l'arquebisbe de Tarragona. Aquest no només controla els aspectes materials, ja que també examina els aspectes espirituals i les manifestacions externes del culte¹⁴⁸¹.

3.4.2.2. Breu aproximació a les confraries vallbonines

L'espai religiós que ocupen les confraries és un espai de sociabilitat entre els veïns que participen en els diversos actes de les mateixes. Com estan relacionats només de resquitllada amb el monestir de Santa Maria de Vallbona, tractarem breument la religiositat parroquial a partir de les confraries més destacades de Vallbona i de la seva sufragània Llorenç.

La Confraria del Roser¹⁴⁸², una de les advocacions en voga al segle XVIII¹⁴⁸³, fou fundada a l'església monàstica de Vallbona el 1586 a la capella de la dreta de l'altar major.

religiosidad popular – Las cofradías”, MESTRE SANCHÍS, ANTONIO (dir.), *La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII*, volum IV de la col·lecció GARCÍA VILLOSLADA, RICARDO (dir.), *Historia de la Iglesia en España*, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1979, pàgines 596-598.

¹⁴⁸⁰ ALAVEDRA I BOSCH, JOSEP, *La parròquia, mitjà de cohesió social a l'època moderna* (treball inèdit de fi de carrera d'Història Moderna i Contemporània, dirigit per Montserrat Jiménez Sureda, Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona, curs 2000-2001), pàgines 60-61. MARTÍNEZ VIGIL, RAMON, *La orden de predicadores. Sus glorias en santidad, apostolado, ciencias, artes y gobierno de los pueblos, seguidas del Ensayo de una biblioteca de dominicos españoles*, Madrid, Librería de Gregorio del Amo, 1884, pàgines 48 i 209-216.

¹⁴⁸¹ ARIAS DE SAAVEDRA ALÍAS, INMACULADA i LÓPEZ-GUADALUPE MUÑOZ, MIGUEL LUIS, *Op. cit.*, pàgina 209.

¹⁴⁸² Les obres de referència per a un major coneixement de les confraries del Roser i de la devoció al Roser són: CAPDEVILA I WERNING, CATERINA, *Les confraries del Roser a la diòcesi de Girona en època moderna: la devoció i els encàrrecs d'obres devotes* (treball de recerca inèdit d'Història de l'Art, dirigit per Bonaventura Bassegoda Hugas, Departament d'Història de l'Art de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2006). PALOMAR I ABADIA, SALVADOR, *Les majores del Roser d'Ulldemolins*, Reus, Carrutxa, 1990. PLANES I ALBETS, RAMON, “El llibre de la Confraria del Roser de la Vila de Salàs (1648-1826)”, *Arxiu de textos catalans antics*, 11 (1992), pàgines 385-395. PUIGVERT I SOLÀ, JOAQUIM M., *Una parròquia catalana del segle XVIII a través de la seva consuetud (Riudellots de la Selva)*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1986, pàgines 117-122. SERRA BOLDÚ,

El 1631, l'abadessa Leocàdia de Ricart nomena prior de les dues confraries del monestir al rector de Vallbona Jaume Rovira¹⁴⁸⁴.

El 1638, el visitador i prior del convent de predicadors de Ciutadella, Tomàs Blanc, confirma les indulgències de les que gaudeixen tots els confreres del Roser¹⁴⁸⁵.

El 1645, el general de l'orde dels Predicadors, Tomàs Turchus¹⁴⁸⁶, va concedir a la confraria del Roser vallbonina la fruïció dels privilegis i indulgències de què gaudien les confraries establertes en els convents del seu propi orde, així com assenyala la normativa del res del rosari i les normes que han de seguir els pintors que facin el retaule de la capella del Roser¹⁴⁸⁷.

A les llistes de confreres dels segles XVI i XVII surten diversos noms de monges, càrrecs del monestir i servei del mateix.

El res del rosari, assistir a la professió del rosari, visitar-ne la capella o practicar certes obres concedeixen diverses indulgències, a confreres i no confreres. Però, a més, els qui entren en una confraria del Roser guanyen la indulgència plenària, si confessen i combreguen el dia d'entrar-hi o el primer dia festiu que segueix a la seva entrada en la confraria. I en guanyen una altra si combreguen a l'església on està establerta la confraria o si resa una part del rosari dedicant-li l'oració a Déu. Els confreres també guanyen indulgència plenària cada dia que combreguin, visitin una església i resin el rosari per l'església. A més, els confreres poden guanyar diversos anys, quarentenes o dies d'indulgències segons resin el rosari en condicions especials. Així guanyaran

VALERI i OLIVA, VICTOR, *Llibre d'or del Rosari a Catalunya*, Barcelona, Impressor Oliva de Vilanova, 1925. SERRA I BOLDÚ, VALERI, *Llibre popular del Rosari. Folklore del Roser*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.

¹⁴⁸³ Devoció datada del segle XIII, s'inicià a França però ràpidament arribà al territori català de mans dels predicadors. La difusió del rosari en els segles posteriors fou molt important, devoció que es va incrementant amb el pas del temps. El Papa Pius V fou partidari del rosari però fins Gregori XIII, el seu successor en el Papat, no es fixà la celebració de la festa. Aquest acte serví per relluir l'adovació del rosari i l'augment extraordinari de confraries del Roser a finals del segle XVI i posteriors. SERRA I BOLDÚ, VALERI, *op. cit.*, pàgines 111-114. PEREA SIMON, EUGENI, *Op. cit.*, pàgina 138.

¹⁴⁸⁴ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 241-242.

¹⁴⁸⁵ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 243.

¹⁴⁸⁶ Tomàs Turchus o Turchi (1599-1649) fou un dominicà italià. Nascut a Cremona, en el sí d'una de les famílies nobles més importants del país, va ingressar a l'orde dels predicadors i fou professor de la Universitat de Bolonya com a regent principal dels estudis del gran convent de Santo Domingo. El 1629, fou investit mestre en teologia i el 1638, fou nomenat catedràtic de metafísica de la Universitat de Pàdua a instàncies del Senat de Venècia. El Papa Urbà VIII el nomenà, quatre anys després, general del seu orde i li donà altres càrrecs de les congregacions romanes, amb residència a Roma. Turchi va visitar tot l'orde i ajudà a suavitzar les relacions entre la Santa Seu i Mazzarino. Va celebrar diverses disputes escolàstiques a França i a Espanya i, mort Urbà VIII, els seus enemics aconseguiren fer-lo caure en desgràcia. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 65, pàgines 264-265.

¹⁴⁸⁷ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, "Noms de monges i servidors del monestir de Vallbona (segles XVI-XVII)", *Analecta Sacra Tarraconensia*, 47 (1975), pàgines 237-244.

cinquanta anys si resen una part del rosari a la capella o en qualsevol església un cop al dia; deu anys i deu quarentenes al resar el rosari tres vegades a la setmana; cinc anys i cinc quarentenes per cada Avemaria on es pronuncii devotament el nom de Jesús; tres-cents dies d'indulgència per cada vegada que resin el rosari; cent dies per cada persona a la que indueixin a resar el rosari; indulgència plenària per resar el rosari el dia de l'Anunciació; deu anys i deu quarentenes per resar-lo per Pasqua, Purificació, Anunciació, Assumpció i Nativitat de la Verge o set anys i set quarentenes per resar-ne una part en altres festes dels misteris del rosari. També es donen indulgències als confreres del Roser que facin la visita als altars i als moribunds i indulgència plenària per diversos motius.

Per pertànyer a una confraria del Roser, només havia d'estar anotat el nom i cognom del nou confrare en el llibre de registre de la confraria i el confrare no havia de pagar res per ser membre de la mateixa segons les constitucions apostòliques de fundació. En la realitat, cada confraria fixa una caritat determinada per la seva administració¹⁴⁸⁸.

Segons Serra Boldú, mentre que la direcció espiritual de la confraria del Roser pertanyia al rector, sempre d'acord amb el govern municipal, l'administració material de la mateixa estava a càrrec dels confreres. Aquests eren dels dos sexes però hi predominen les dones, anomenades administradores, majorales o pabordesses, per destacar alguns noms pels quals se les coneixen. Generalment, eren dues, una de casada i una de soltera, però segons les confraries en podien ser més. S'encarregaven, entre d'altres aspectes, de l'ornamentació de l'altar, de guarnir la bandera dels joves confreres, de portar el tabernacle, d'anar amb la bacina de la Mare de Déu en les recaptos setmanals, a les festes de casaments i bateigs i als llevants de taula. Per contra, algunes de les tasques dels confreres masculins són portar les banderes durant les processons, encarregar-se del rotlle durant l'ofici de les diades, donar la candela encesa a la majorala fadrina perquè l'encengui, encarregar-se de dur atexes enceses o llogar la música necessària pels actes celebrats¹⁴⁸⁹.

Al segle XVIII, la confraria del Roser de Vallbona tenia dos sagristans i dues majorales, que canviaven anualment. Per exemple, el 1764 els dos sagristans de la parròquia eren Josep Jover¹⁴⁹⁰ del pati i Ramon Amenós, mentre que les majorales eren

¹⁴⁸⁸ SERRA I BOLDÚ, VALERI, *op. cit.*, pàgines 114-115.

¹⁴⁸⁹ SERRA I BOLDÚ, VALERI, *op. cit.*, pàgines 115-116.

¹⁴⁹⁰ Segurament aquest Josep Jover és el mateix que el 18 de novembre de 1766 rep la notificació, per part de Bruno Soler, d'un deute contret amb el priorat del Tallat. El rector havia rebut el dia 13, una carta de Francesc de Foraster, degà de Montblanc per l'arquebisbe de Tarragona Lario, a instàncies del prior de

Raimunda Temps i Bernat, casada i Isabel Pujats, donzella¹⁴⁹¹. El dia del canvi se succeeixen diversos actes. Per exemple, el dia 10 de juliol de 1767, “*en la sacristia de la iglesia dels gloriosos martirs, sant Abdon y Senen del lloch de Llorens*¹⁴⁹² *sufragania de Vallbona de las monjas, arquebisbat de Tarragona. En presencia de mi Bruno Soler, prevere i rector i de l’ajuntament [...] han donat compte los majorals vells de dita confraria [...]*”¹⁴⁹³. Posteriorment, s’ofereix el balanç final i es nomenen els nous majorals que comencen a actuar aquell mateix dia fins l’any següent.

La Confraria del Santíssim Nom de Jesús o dels Juraments¹⁴⁹⁴ té els seus orígens en el XIVè. Concili ecumènic (1245-1274), tot i que la primera confraria sota aquesta advocació no sorgeix fins el 1432 a Lisboa¹⁴⁹⁵.

Fou instituïda a tot l’arquebisbat de Tarragona pel cardenal Gaspar de Cervantes¹⁴⁹⁶ el 1573 contra “*lo vici y lo habus della blasfemia, perjurar y malahir*”¹⁴⁹⁷. Els que caiguin en aquests vicis hauran de pagar una multa, gràcies a la que es sufragaran les necessitats de la confraria.

El dia de la Circumcisió del Senyor¹⁴⁹⁸ de 1575, es redactaren els estatuts per a la Confraria del Santíssim Nom de Jesús de Vallbona, adaptant els generals que havia

Tallat, on advertia Josep Jové “Camafort”, pagès de Vallbona, del deute de pensions de censal per valor de 19ll. 14s. i 4d. AMP, II-33/2-24: Deute de Josep Jover, 1766.

¹⁴⁹¹ AHAT, Capsa 11, número 56. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Confraria del Roser (1638-1782).

¹⁴⁹² Serra i Boldú indica que les majorales de la Confraria del Roser, “[...] *a Llorenç de Vallbona, dels comptes de les captres rifen una mona el dia de Pasqua [...]*”. SERRA I BOLDÚ, VALERI, *op. cit.*, pàgina 124.

¹⁴⁹³ AHAT, Capsa 11, número 59. *Op. cit.*

¹⁴⁹⁴ Tot i que hem cercat bibliografia bàsica sobre les confraries dels juraments, no n’hem trobat d’específica com sí ha estat el cas de les confraries del Roser. Són esmentades breument en la bibliografia genèrica sobre confraries però no hem pogut trobar estudis específics sobre les confraries sota aquesta advocació.

¹⁴⁹⁵ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *La Confraria dels Juraments al cenobi de Vallbona. Erecció i estatuts*, Lleida, Institut d’Estudis Ilerdencs de l’Excel·lentíssima Diputació Provincial de Lleida, 1976, pàgina 6.

¹⁴⁹⁶ El cardenal Gaspar Cervantes de Gaeta (1511-1576), fou prèviament canonge magistral i provisor de Lleó, inquisidor a Sevilla i després arquebisbe de Mesina, Salerno i Tarragona. Fou nomenat cardenal del títol de Santa Sabina per Pius V l’any 1570. Com era un eminent jurisconsult, fou retingut a Roma per aquest pontífex durant els seus primers anys de Papat. A Tarragona, és recordat per la fundació d’un seminari, d’un col·legi jesuïta i de la Universitat Pontifícia. A més, va reforçar les fortificacions de la ciutat i feu diverses reformes a la catedral. El seu bisbe auxiliar, amb el títol de bisbe del Marroc, fou Joan Terès, el seu successor en l’arquebisbat de Tarragona i també futur virrei de Catalunya. ANÒNIM, *Los cardenales de Tarragona*, Tarragona, Suc. de Torres & Virgili, 194- (no està paginat). DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 12, pàgina 1358.

¹⁴⁹⁷ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “Noms de monges i servidors del monestir de Vallbona (segles XVI-XVII)”, *Analecta Sacra Tarraconensia*, 47 (1975), pàgines 230-231 .

¹⁴⁹⁸ La Circumcisió del Senyor és una festivitat que celebra l’Església el dia 1 de gener. Per als jueus, la circumcisió era la senyal del pacte entre Déu i Abraham. El ritual es celebrava el vuitè dia després del

atorgat l'arquebisbe Cervantes: “*Llibre de les ordinations que se son fetes sobre della confraria concedida del Santíssim Nom de Jesús, vullgrament dita dels Juraments, les quals són estades determinades en Capitol General y de comu consentiment de tots nosaltres, confreres y confrereses del present lloch de Vallbona, archebisbat de Tarragona, lo dia della festa della Circuncisio del Senyor, en lo any della sua Santissima Nativitat 1575, y son les que segueixen y della forma y tenor seguent*”¹⁴⁹⁹. Els autors materials de la mateixa són el superior del convent de Predicadors de Tarragona, Jacint Andreu, i la comunitat monàstica de Vallbona amb l'abadessa Estefania de Piquer al capdavant. La confraria s'estableix a l'església del monestir perquè aquesta gaudeix de la consideració d'església pública i no només conventual¹⁵⁰⁰.

La confraria s'erigeix a la capella instituïda a l'església del monestir amb el consentiment de l'abadessa Estefania de Piquer. Aquesta serà una de les confreres que ingressen l'1 de gener de 1575 segons les llistes de confreres, juntament amb d'altres monges i servei del monestir.

Segons els estatuts de la nova confraria, aquesta té església i altar propi, on es posarà la caixa per les almoines i penes, un llibre amb els estatuts i un llistat de confreres. La festa principal és la de la Circumcisio del Senyor i les reunions ordinàries tindran lloc, en principi, el primer diumenge de cada mes. La seva finalitat és perseguir la blasfèmia, el perjuri i la maledicció així com també expiar els pecats propis i les mancances públiques i fomentar la solidaritat entre persones.

Era admesa qualsevol persona major d'edat que fos acceptada pel prior de la confraria. Aquesta constava de diversos càrrecs, elegits per sufragi i renovats cada any¹⁵⁰¹. Les obligacions a què es comprometia eren diverses (abstenció de blasfemar, participació en els actes de la festa principal de la confraria o visita als confreres malalts com a més significatives) mentre que les indulgències que rebia per inscriure's a la

naixement del nen i es practicava a la sinagoga. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 13, pàgines 400-404.

¹⁴⁹⁹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 230.

¹⁵⁰⁰ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *La Confraria dels Juraments al cenobi de Vallbona. Erecció i estatuts*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdens de l'Excel·lentíssima Diputació Provincial de Lleida, 1976, pàgina 9.

¹⁵⁰¹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 10-12.

confraria (quaranta dies de perdó) i participar de les diverses activitats de la mateixa (quaranta dies per participar en cada activitat), també¹⁵⁰².

Entre els confreres de la Confraria del Sant Nom de Jesús, podem trobar diverses monges, que entren a la Confraria entre 1631 i 1657, i que són Victòria de Soldevila, Mari Àngela de Cortit, Maria Àngela de Sullà, Anna Maria de Sullà, Jerònima de Ribes, Maria d'Areny, Maria de Veyà, Maria de Borrell, Anna Maria de Sullà, Maria de Llúria, Magdalena d'Areny, Victòria de Ciscar, Victòria de Montserrat, Isabel d'Areny, Anna Maria de Castellví i Magdalena de Potau¹⁵⁰³.

Aquesta segona confraria funciona d'una manera semblant a l'exposada anteriorment fins el 9 de maig de 1792. Aquell jorn, segon dia de Pasqua de resurrecció, es reuneix tot el poble a la Casa del Comú i es fa una nova ordinació de la confraria. D'aquesta se n'extreu el fet que es farà només una caixa comuna amb dues claus, una pels regidors i l'altre pel rector per subministrar tot el necessari a la Confraria. A més, els càrrecs començaran el dia de cap d'any i acabaran el darrer dia de desembre, pel que ja no començaran i acabaran el dia de Pasqua de l'Esperit Sant. I quinze dies després d'acabar l'any de la servitud, donaran comptes davant el rector i l'ajuntament¹⁵⁰⁴.

3.4.2.3. Els comptes d'aquestes confraries

Un cop a l'any, els majorals¹⁵⁰⁵ de la Confraria del Santíssim Nom de Jesús presenten els comptes de l'organització a la casa de la rectoria de Vallbona, davant el rector i el govern municipal. Aquests comptes són aprovats per les autoritats civils i eclesiàstiques de la parròquia de Vallbona i també pels arquebisbes de Tarragona a les seves visites pastorals.

Aquest és el cas de l'arquebisbe Pere de Copons i de Copons, que en la visita a la parròquia de Vallbona del 5 de setembre de 1732, indica que “[...] havent vist los comptes del present llibre de la Confraria del S. Nom de Jesus; Y encaraque se passen ab puntualitat i ab individuacio de tots los partits, aixi de la carrega com de la descarrega, cobrantse igualment las 5 lliures de renda que se expressan en la visita de

¹⁵⁰² PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 13-14.

¹⁵⁰³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “Noms de monges i servidors del monestir de Vallbona (segles XVI-XVII)”, *Analecta Sacra Tarraconensia*, 47 (1975), pàgines 242-243.

¹⁵⁰⁴ AHAT, Capsa 11, número 58. *Op. cit.*

¹⁵⁰⁵ Pere Joan Agulló, el cerer del municipi que redotà el benefici del *Corpus Christi*, fou majoral de la Confraria el 1705. AHAT, Capsa 11, número 55. *Op. cit.*

1723: *Pero peraque conste de la major claredat y justificacio de dits comptes, manam el que en avant se difinesquen y firmen per el rector, sots pena de 5 lliures pagadoras de bens propis que aplicam a los de la present confraria [...]*¹⁵⁰⁶. El mateix Copons torna a aprovar els comptes presentats per la Confraria el 6 de juliol de 1746¹⁵⁰⁷.

Igualment, en la visita a la parròquia del 27 de juliol de 1759, Josep Montaner i Murtra, “[...] *prevere pleba y dega de la vila de Montblanc y son deganat per lo Ilm. y Rvn. Sr. don Jaume de Cortada y Bru prelat domestich perpetuo y capella de sa santedat, y de las causas de son sacro palacio y Rota romana auditor per la gracia de Deu y de la santa sede apostòlica archebisbe de la sta. metropolitana iglesia de Tarragona del consell de sa Magestat visitador general del present archabisbat [...]*”, aprova els comptes i l’administració de la confraria del Santíssim Nom de Jesús encarregant als majorals claredat i zel en la seva tasca “[...] *per la conservacio y augment de dita confraria [...]*”¹⁵⁰⁸.

Finalment, Juan Lario, aprova els comptes de la confraria durant la seva visita del 4 d’octubre de 1766 i “[...] *encargamos ponga su mayoral todo cuidado en procurar el mayor aumento de esta cofradia [...]*”¹⁵⁰⁹.

Pel que fa a l’administració de la Confraria del Roser, les diverses visites pastorals que se succeeixen ens informen d’un deute que va augmentant amb el pas del temps i que no s’arriba a solucionar.

Marimon, el 2 de juliol de 1718; Samaniego el 4 de juny de 1723, Copons el 6 de setembre de 1732 i Murtra el 27 de juliol de 1759 es mostren preocupats per aquest deute però aproven la gestió dels confreres¹⁵¹⁰.

Posteriorment, el deute deu ser esmenat perquè l’arquebisbe Juan Lario no en fa menció quan aprova els comptes de la Confraria durant la seva visita del 4 d’octubre de 1766: “[...] *visitamos el libro antecedente y sus cuentas de la Cofradia de Nuestra Señora del Rosario, las que havemos encontrado continuadas con buen orden y claridad, resultando de ellas, tener en ser la cofradia la cantidad de 6 libras 16 sueldos y 1 dinero de que debera hacerse cargo el mayoral actual en sus proximas cuentas, y encargamos a todos los que fueren mayoresales procuren siempre por el aumento de la*

¹⁵⁰⁶ AHAT, Capsa 11, número 55. *Op. cit.*

¹⁵⁰⁷ AHAT, Capsa 11, número 57. *Op. cit.*

¹⁵⁰⁸ AHAT, Capsa 11, número 55. *Op. cit.*

¹⁵⁰⁹ *Ídem.* i AHAT, Capsa 11, número 58. *Op. cit.*

¹⁵¹⁰ AHAT, Capsa 11, número 57. *Op. cit.*

*cofradia, y que se entregue de presente la cantidad en que fuesen alcanzados por convenir assi a la conservacion de la cofradia, y su recta administracion [...]*¹⁵¹¹.

¹⁵¹¹ AHAT, Capsa 11, número 59. *Op. cit.*

LA JURISDICCIO DEL MONESTIR

1. L'estatut jurídic del monestir

El monestir de Santa Maria de Vallbona és una abadia *nullius diocesis*, és a dir, no pertany a cap diòcesi i per tant, està exempt de qualsevol altra jurisdicció eclesiàstica. Per tant, el monestir vallboní depèn directament del Papat, a través de l'Abat General de Cîteaux. Aquest darrer, a través d'un privilegi assumeix per a sí exclusivament la paternitat i jurisdicció immediata del monestir. Vallbona estructura el seu territori en forma de diòcesi, en el qual l'abadessa té sobre el clergat i el poble tota l'autoritat eclesiàstica de prelada i gaudeix de poders quasi episcopals en posseir el poder de presentació i col·lació de beneficis i capellanies entre d'altres. A part del seu poder espiritual, l'abadessa exerceix el poder baronial sobre els seus súbdits. Aquest situació no canviarà fins el 1873, quan passarà a dependre directament de l'ordinari¹⁵¹².

Aquest estatut privilegiat prové de la protecció i els privilegis que atorgaren al monestir reis, Papes i altres senyors al llarg dels segles. Com seria molt llarg anotar aquí la gran quantitat de privilegis dels que ha gaudit Vallbona gràcies a la benevolència dels poders precedents i a més, la majoria daten d'època medieval, extraurem els més destacats dels llistats que ofereix Bergadà a les seves obres¹⁵¹³. També s'han de tenir en compte els privilegis, butlles i altres donacions que hem analitzat i treballarem al llarg d'aquest estudi i que no repetirem en aquest apartat.

Com indica Bergadà, “[...] en el decurso de los siglos ha merecido el monasterio de Vallbona de la benignidad de la Sede Apostólica y altos dignatarios eclesiásticos, constituyendo este solo hecho un timbre de gloria muy preciado, que pocos Monasterios pueden ostentar. Asimismo, son tantos y tan notables los que alcanzó, principalmente de parte de los Reyes de la Confederación Catalano-Aragonesa, que uno no sabe qué admirar más, si el pasado glorioso de este cenobio o la benevolencia y esplendidez que aquéllos le dispensaron, contribuyendo de este modo a la formación del rico tesoro y monumento espiritual de su tradición”¹⁵¹⁴.

¹⁵¹² PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Vallbona: guia espiritual i artística*, Comunitat Cistercenca, Santa Maria de Vallbona, 1993, pàgines 25-26.

¹⁵¹³ BERGADÀ, FRANCESC, “Compèndi Històric del Reial Monestir de Santa Maria de Vallbona de les Monges, del Orde de Cistell”, *Segarra. Periòdic quinzenal d'art i cultura i porta-veus dels interessos de la comarca*, any III, número 47 (1927). BERGADÀ, FRANCESC, *El real monasterio cisterciense de Santa María de Vallbona de las Monjas*, Barcelona, Francisco Puig, 1928, pàgines 20-23.

¹⁵¹⁴ BERGADÀ, FRANCESC, *Op. cit.*, pàgina 20.

Entre els privilegis papals, destacarem els que Innocenci III (1198-1216)¹⁵¹⁵ atorgà al monestir entre 1198 i 1201. Aquest Papa posà sota la seva protecció i salvaguarda les llibertats, immunitats, exaccions de tributs i delmes dels que gaudia el monestir i el lloc de Vallbona, així com també les granges i possessions del seu patrimoni. Amb els seus privilegis, concedí tanmateix que les monges poguessin rebre encomanades; que en les causes civils i criminals del monestir en defecte de testimonis sia vàlid el de l'abadessa; que cap prelat exerceixi funcions jurisdiccionals sense el consentiment de l'abadessa o la major part del capítol; que en temps d'interdicte general, el monestir pugui celebrar els oficis divins en veu baixa i sense tocar campanes i finalment, prohibeix capturar, ferir ni matar cap home ni bèstia dins del monestir ni en cap altra de les seves possessions, sota pena d'incórrer en la indignació apostòlica.

Altres privilegis remarcables són el d'Urbà VIII (1623-1644)¹⁵¹⁶, que concedí una indulgència plenària als visitants de set altars de l'església monàstica; el d'Alexandre VII (1655-1667)¹⁵¹⁷, l'indult del qual concedí al monestir la facultat d'elegir jutge propi i el no ésser forçat a comparèixer davant de cap tribunal; el de Climent XI (1700-21) que concedí una indulgència plenària als que visitessin la capella del Claustre el 1721 i el de Pius VI (1775-1799), que feu perpètua la indulgència anterior el 1796 afegint-hi que la visita s'havia de fer en cinc festes concretes.

¹⁵¹⁵ Innocenci III era Lotari de Segni, el membre més jove del Sacre Col·legi Cardenalici, escollit Papa als 37 anys el mateix dia de la mort del seu antecessor, Celestí III, el 1198. El seu pontificat fou el punt culminant del primat pontifici medieval, tot assegurant els poders temporals aconseguits pels seus predecessors, continuant amb les croades, netejant Europa de l'heretgia i organitzant la cristiandat. Va erigir-se com a jutge de la política europea tot defensant l'hegemonia de la Santa Seu. Durant el seu pontificat, es crearen els ordes franciscà i dominic; es lluità contra els càtars; es promogué la quarta croada i es dugué a terme el Concili del Laterà. Innocenci III va morir el 1216. CASTELLA, GASTON, *Historia de los Papas. Tomo I: Desde San Pedro hasta la Reforma Católica*, Madrid, Espasa-Calpe, 1970, pàgines 166-170.

¹⁵¹⁶ Urbà VIII fou el successor de Gregori XV. Era el florentí Maffeo Barberini, educat en escoles jesuïtes, aficionat a les lletres clàssiques, antic nunci a París i Papa des de 1623. El seu pontificat coincidí amb la política hegemònica del cardenal Richelieu i amb un moment de tenses relacions internacionals, per la Guerra dels Trenta Anys (1618-1648). En política internacional, els seus errors foren considerables tot intentant mantenir els seus estats davant els avenços d'altres potències. El seu Pontificat es veié també marcat per les acusacions de nepotisme, per les ajudes militars que atorgava a les polítiques territorials de la seva família i per la condemna a Galileu. Va morir el 1644. CASTELLA, GASTON, *Historia de los Papas. Tomo II: Desde la Reforma Católica hasta León XIII*, Madrid, Espasa-Calpe, 1970, pàgines 92-101.

¹⁵¹⁷ Alexandre VII fou el substitut d'Innocenci X. Fabio Chigi fou escollit Papa el 1655. Anteriorment, havia estat nunci a Colònia i secretari d'estat de l'anterior Papa. Gaudia d'una gran reputació de rectitud i dignitat. El seu Pontificat coincidí amb l'auge de l'absolutisme pel que el poder temporal del Papat es veié debilitat davant l'ascens dels reis absolutistes, sobretot amb Lluís XIV. La seva reforma religiosa sí que tingué èxit. Va morir el 1667. CASTELLA, GASTON, *Op. cit.*, pàgines 107-111.

Altres dignitats eclesiàstiques atorgaren beneficis al monestir. Com un nunci que el 1573 obligà a Poblet a deixar el castell dels Omells per ser propietat del monestir o la de l'arquebisbe de Tarragona i patriarca d'Alexandria¹⁵¹⁸ que el 1508 atorgà a l'abadessa el privilegi d'un altar portàtil.

Pel que fa als privilegis i donacions reials, s'han de destacar també els dels reis Ramon Berenguer IV, Jaume I el Conqueridor i Pere III el Cerimoniós, sense oblidar la donació que feu la reina Sança del monestir a la comunitat, que resta com a propietària del mateix per gràcia reial entre d'altres o l'atorgament de 1.000 alfonsins de la duana de mar de Múrcia per part d'Alfons X el Savi¹⁵¹⁹ l'any 1292. Com es pot veure, quasi tots els privilegis que destaquem daten de l'època de la fundació del monestir i els seus primers orígens. Tot i això, alguns d'ells se segueixen explicitant en causes judicials, com el de la sal de Cardona, com veurem.

Ramon Berenguer IV concedí el 1177 un privilegi a l'abadessa prohibint l'entrada a granges, cases i cabanes i la captura d'homes i bestiar del monestir sota pena de 1000 sous, considerant qualsevol d'aquests fets com un assalt violent al propi palau reial. A més, concedeix el dret de pastura i herbatge a perpetuïtat i l'ús de les aigües de tot el seu regne i posà sota la seva protecció el monestir.

En segon lloc, Jaume I, qui prohibí penyorar per deute qualsevol bèstia del monestir, aprovà el descobriment dels seus vassalls davant l'abadessa i cedí el delme del pa que rebia de Sarral, Cabra, Forés, Anguera, Betula, Conesa i altres i 100 cafissos de blat d'Almenar i el senyoriu i domini de l'Espluga Calva, amb facultat de nomenar batlles als pobles esmentats per facilitar la percepció de rendes.

¹⁵¹⁸ El Patriarca d'Alexandria és un títol especial que rep el bisbe d'Alexandria per ser aquesta ciutat una fundació apostòlica i per tenir una rellevància especial per al govern de l'Església. Ja el Concili de Nicea (325) reconeixia com a revestits d'una especial supremacia els bisbes d'Alexandria, Antioquia i Roma sense perjudici lògicament de la primacia de la seu romana sobre tota l'Església. Al concili de Constantinoble (381) s'afegí a la llista anterior el bisbe de dita ciutat. I a partir d'aleshores, aquests foren els quatre patriarques que accepta l'Església catòlica tot i que alguns d'aquests títols ara són honorífics, ja que aquestes províncies eclesiàstiques no estan en mans catòliques. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Cattolica*, Ciutat del Vaticà, Ente per l'Enciclopedia Cattolica e per il Libro Catolico, Florència, Casa Editorial G. C. Sansoni, 1954, volum IX, pàgines 952-953.

¹⁵¹⁹ Alfons X el Savi (1221-1284) era el primogènit dels reis de Castella i Lleó Ferran III i Beatriu de Suàbia. El 1252, succeí al seu pare. Anteriorment, havia lluitat a Andalusia i va incorporar Múrcia a la corona castellana. Es va casar amb Violant, filla de Jaume I d'Aragó. El seu sobrenom prové de les seves destacades activitats culturals. En canvi, a nivell polític, el seu regnat fou negatiu, ja que disputa el regne de Navarra al seu sogre; va haver de fer front a diverses rebel·lions internes de nobles i súbdits musulmans; aspirà a ser nomenat emperador del Sacre Imperi Romanogermànic des de 1257; va continuar la reconquesta de territoris musulmans iniciada pel seu pare arribant fins i tot a l'Àfrica i va patir també un problema successori plantejat en els seus darrers anys de vida després de la mort del seu primogènit. Alfons morí a Sevilla defensant els drets a la corona dels seus néts, fills del seu fill gran, però finalment, Sanç, un altre dels seus fills, fou el seu successor. BLEIBERG, GERMÁN (dir.), *Diccionario de historia de España*, Madrid, Alianza Editorial, 1979, volum 1, pàgines 131-134.

A més, també concedí els drets de mercat i 50 morabatins anuals de Montblanc i altres censos per mantenir set preveres per pregar per l'ànima de Violant d'Hongria, així com també 26 quintars d'oli anuals de Tortosa; 3 cafissos de cigrons de Prades; el delme de la verema de Montblanc, Lilla, Blancafort, Rojals i altres; el delme de la flor del safrà de regadiu i secà de Sarral, Cabra, Forés, Anguera, Ollés, Furlanda, Sabella, Fonoll i Conesa i la facultat de crear batlles en aquests llocs, així com també el privilegi de vendre i penyorar qualsevol possessió del monestir.

La cessió del delme del pa i del safrà de Sarral encara és vàlida al segle XVIII, tal com destaca el procurador del monestir Fermí Fullola a finals del mateix: "*Santas Creus, mars 19 de 91 [...] copia de la donacio del rey don Jaume dels delmes de pa del batlliu de Sarreal [...] encontrara un mandato del senyor rey als homens del batlliu de Sarreal pera que paguen al monestir de Vallbona lo delme del safra [...] no li faltara a VS qui la podra dirigir millor que yo en estos assumptos [...]*"¹⁵²⁰.

El Papa Innocenci IV va ratificar la institució de les capellanies per sufragi de l'ànima de Violant amb el producte de les rendes dalt expressades tot demanant al bisbe de Lleida i al prior de Tarragona que protegeixin les recent creades capellanies.

Finalment, Pere III, del qual destacarem la venda de la jurisdicció civil i criminal, mer i mixt imperi, alta i baixa de la baronia, amb facultat d'erigir forques, costells i altres senyals de mer i mixt imperi a més del dret d'imposar els impostos de bovatge, retrobovatge, tragí, herbatge i altres servituds, com tot seguit comentarem.

També els nobles feren importants donacions al monestir, entre les que destaquen les donacions primigènies de la família d'Anglesola¹⁵²¹ en els orígens de Vallbona i les cessions de béns i privilegis que se seguiren al llarg del temps, com el traspàs perpetu a

¹⁵²⁰ AMV, FP, Carpeta número 53: "Correspondència".

¹⁵²¹ Tot i que ja hem esmentat en diverses ocasions a la família Anglesola, en aquest apartat volem fer una breu biografia de dita nissaga, una de les més importants de la Catalunya vella. Segurament, provenia del Solsonès però prengué el nom del poble on s'establí. Aquesta família es convertí en senyora amb plena jurisdicció de la baronia d'Anglesola, que s'anà ampliant a mesura que avançava la reconquesta. En aquest període, les adquisicions continuen sota el domini del comte de Barcelona, del qual el senyor d'Anglesola havia de ser home fidel. La possessió d'Ivars d'Urgell, situat prop dels dominis dels Anglesola, per part del bisbe i el capítol d'Urgell, va provocar enfrontaments durant l'època medieval entre ambdós poders, que van acabar amb l'enfeudació de l'alou per part del bisbe a Arnau d'Anglesola. Aquesta nissaga mantingué molt bona relació amb la monarquia catalana i també amb l'Església, doncs feu grans donacions a diversos monestirs, com Poblet o Vallbona. Al segle XV, la senyoria d'Anglesola s'uní a la casa i baronia d'Erill i, posteriorment, desaparegué juntament amb aquesta. D'aquesta família també provenen els senyors de Bellpuig, dels quals ja hem parlat. La relació dels Anglesola amb Vallbona fou molt destacada, tant per la importància de Berenguera de Cervera en la fundació del monestir i per les donacions atorgades al monestir com pel fet que algunes abadesses del mateix pertanyien a aquest llinatge: Beatriu, Blanca, Berenguera, Sibila i Saurina, totes elles dels segles XIII i XIV. BACH I RIU, ANTONI, *Història d'Anglesola*, Barcelona, Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1987, pàgines 31-41.

favor del monestir d'una càrrega¹⁵²² de sal de tres quintars cada setmana atorgada pels vescomtes de Cardona Guillem i Jerònima¹⁵²³ el 1187.

Per tant, al llarg del segle, el monestir assoleix una situació jurídica privilegiada, afavorida per les concessions de privilegis que els poders eclesiàstics i laics li atorgaren.

2. El monestir com a senyor jurisdiccional¹⁵²⁴

El monestir de Santa Maria de Vallbona és el senyor jurisdiccional d'una Baronia. En aquest capítol, analitzarem la jurisdicció del monestir, la creació i composició de la Baronia; el poder de nomenament de batlles que té l'abadessa com a senyora jurisdiccional dels indrets de la Baronia; els càrrecs de la Baronia i, en un darrer punt, les forasteries, és a dir, les possessions que el monestir tenia fora de la Baronia.

En el seu estudi sobre la jurisdicció temporal de l'Església a l'arquebisbat de Tarragona, Eugeni Perea, indica que un 47,88% d'habitants del mateix està subjecte a un senyor eclesiàstic. Dins d'aquest col·lectiu, Vallbona manté la seva senyoria eclesiàstica sobre el 0,72% dels habitants totals¹⁵²⁵.

¹⁵²² La carga o càrrega té un pes igual a 3 quintars o 12 roves o 312 lliures i és una mesura pròpia de Catalunya i les Illes Balears. ALSINA, CLAUDI; FELIU, GASPÀR i MARQUET, LLUÍS, *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*, Barcelona, Curial, 1990, pàgines 134-138.

¹⁵²³ Els vescomtes de Cardona esmentats eren Guillem I, el Ric, i la seva primera esposa, Jerònima. Guillem (1156-1225) era fill de Ramon Folc III i d'Elisabet d'Urgell i fou el dissetè vescomte de Cardona, tot succeint el seu germà Berenguer I a la mort del mateix, el 1177. Es casà dues vegades, la primera amb Jerònima de Jorba, filla de Guillem d'Alcarràs i Elisenda, que morí el 1196 i la segona amb Agnès d'Oió. El succeí en el vescomtat el seu fill Ramon Folc IV (1180-1241). FLUVIÀ, ARMAND DE, *Els primitius comtats i vescomtats de Catalunya: cronologia de comtes i vescomtes*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1989, pàgina 159.

¹⁵²⁴ Un interessant estudi sobre la creació d'una senyoria jurisdiccional i territorial per part d'un monestir cistercenc femení i, concretament, pel més important monestir cistercenc femení castellà, el de las Huelgas, es pot trobar a LIZOAIN GARRIDO, JOSÉ MANUEL, *El monasterio de las Huelgas de Burgos. Historia de un señorío cisterciense burgalés, siglos XII y XIII*, Burgos, J. M. Garrido Garrigo, 1988.

¹⁵²⁵ PEREA SIMON, EUGENI, *Església i societat a l'arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII: un estudi a través de les visites pastorals*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 2000, pàgina 27.

2.1. La Baronia

Segons Piquer i Jover¹⁵²⁶, les possessions de la Baronia són hisendes properes o formen part del patrimoni fundacional del monestir, pel que no es té en compte les forasteries.

La Baronia la va comprar l'abadessa del monestir Saurena o Saurina d'Anglesola a Pere III el 1380 a canvi de 22.000 sous amb els que el rei pagà una campanya a Sardenya. Amb aquesta compra, Vallbona va aconseguir la competència legal, exempta civil i eclesiàstica i la jurisdicció plena, civil i criminal, gràcies a la qual el monestir pot encalçar delinqüents i posar forques i costells. En aquesta compra, també es compren els drets de bobatge, retrobotatge¹⁵²⁷, tragi¹⁵²⁸ i herbatge¹⁵²⁹. Això significa el reforçament de l'autoritat abacial, doncs el títol de baronessa exalça la seva influència temporal, quedant només subjecta al rei.

El “mer imperi” confereix l'alta jurisdicció, és a dir, penes de mort, mutilacions i degradacions com a càstigs pels crims més greus mentre que el “mixt imperi”, o jurisdicció baixa, tracta les causes civils¹⁵³⁰. Malgrat tenir la plena jurisdicció, civil i criminal, sembla ser que a Vallbona no es feu ús de l'alta. Tot i això, la jurisdicció senyorial té uns límits ja que la jurisdicció reial es reserva una sèrie de crims, els plets del reial patrimoni i el jutjar persones que pertanyen a l'Església, a la noblesa o a l'exèrcit¹⁵³¹.

De les terres de la Baronia, n'hi ha d'explotació directa de les monges i la majoria, que són donades en emfiteusi¹⁵³². Totes elles gaudeixen d'immunitats reials i papals i jurisdicció plena dictada per tribunals propis.

¹⁵²⁶ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *La Baronia de Vallbona (notes d'estudi)*, Lleida, Publicacions de l'Institut d'Estudis Ilerdencs (C.S.I.C.), 1981, pàgines 9-16.

¹⁵²⁷ El bobatge i el retrobotatge són mals usos. Era el dret de 12 diners per parell de bous que cobraven els reis quan eren coronats. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Les Forasteries del Cenobi de Vallbona: extrets de les actes notarials: 1173-1762*, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació Provincial de Lleida, 1986, pàgina 109.

¹⁵²⁸ El tragi també era un dels mals usos, consistent a treballar de franc, amb un animal, a benefici del senyor. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 110.

¹⁵²⁹ L'herbatge era un tribut que, a la Corona d'Aragó, es pagava als reis al principi del seu regnat, pels ramats que es posseïa. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 27, pàgina 1118.

¹⁵³⁰ GUAL VILÀ, VALENTÍ, “L'administració de la Justícia Senyorial, els Llibres de Cort”, *Pedralbes. Revista d'història moderna*, 13, 2 (1993), pàgines 289-296.

¹⁵³¹ *Ídem*.

¹⁵³² El domini directe, però, segueix pertanyent al monestir: “[...] En 9 de Mayo de 1785 don Felix Goday cura de Preixana en calidad de heredero de confianza de Antonia Calbis y Pascual consiguio y assigno a favor de la sacristia de aquel pueblo ciertas piezas de tierra que confesso estaban sueltas al Dominio Directo del Monasterio de Vallbona [...]”. AMV, 6.0/21: [s. XVIII-XIX]. Lligall de correspondència administrativa, enviada o rebuda per l'abadessa del monestir de Vallbona, pel rector de Vallbona i per d'altres agents i assessors de Vallbona, amb un total de set lletres.

Dels dominis de la Baronia, el monestir rep 1/12 part del conreu de cereals, llegums i vinya, mentre que per la resta d'aliments, es fan servir altres mides.

L'adquisició de la Baronia no suposa un gran canvi en les possessions territorials del monestir, que ja era propietari d'una gran quantitat de terres, però sí que provoca que Vallbona passi a ser un centre polític i hagi d'organitzar un sistema públic amb una mínima burocràcia per a fer funcionar l'entramat baronial¹⁵³³.

La cúria de la Baronia de Vallbona estava instal·lada davant la reixa del *Parlador de l'abadessa*, dins el Palau Abacial i estava formada pel procurador general, el governador general, el batlle general, assessors, advocats i notaris entre d'altres. Aquest sistema desapareixerà parcialment amb la Revolució Francesa però es mantindrà en l'essencial fins a la fi dels abaciats perpetus al 1872.

La Baronia de Vallbona té un sistema defensiu basat en el castell de defensa de cada poble, petit en comparació als grans alcàssers de la comarca. El castell dels Omells de Na Gaia, el poble més gran de la Baronia, era l'encarregat de prendre les armes per a llur defensa i acollir i protegir els habitants de la Baronia, que havien d'encarregar-se del seu manteniment. La Baronia també acull granges, un sistema propi dels cistercencs i l'origen d'alguns dels pobles de la Baronia. El monestir té una important cabana ramadera i una gran explotació agrícola. Finalment, indicar que a la Baronia hi havia quatre molins hidràulics.

¹⁵³³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 131-132.

2.1.1. Límits de la mateixa

Els pobles de la Baronia són Eixaders, Llorenç de Vallbona, Mas-Déu o La Quadra de Masdeu¹⁵³⁴, Mas del Sant Esperit, Mas de Vallbona, Montesquiu, Omells de Na Gaia, Preixana, Rocafort de Vallbona¹⁵³⁵, Rocallaura, Valerna, Vallbona de les Monges i el Vilet¹⁵³⁶ o Vilamanyanor.

Plànol de la Baronia de Vallbona. Dominis territorials sota la jurisdicció del monestir PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 200-201.

¹⁵³⁴ El 1790, es produeix la “*Rodalia y fitacion de la Quadra llamada de Masdeu*”, sent-hi present el procurador de l'abadessa Mateu Mestre, batxiller en lleis i els batlles Joan Cabestany de la Quadra; Josep Timoneda de Llorenç, Jaume Pallars dels Omells i Josep Morera de Vallbona i Montesquiu, així com diversos regidors, com Josep Torramader i el notari Gaspar Cases. AMV, 3.1/5: 1790, abril, 10. Vallbona. Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa de Vallbona, i el batlle de la Quadra de Masdeu, juntament amb d'altres batlles de la baronia, convocats expressament per la seva senyora jurisdiccional, delimiten el terme de la Quadra de Masdeu, d'acord amb els dictàmens d'alguns experts nomenats per a resoldre aquesta qüestió.

¹⁵³⁵ AMV, 11.10/14: 1746, setembre, 15. Vallbona. Ordinacions de la vila de Rocafort de Vallbona, autoritzades per Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir de Vallbona i senyora jurisdiccional de la vila.

¹⁵³⁶ La rectoria del Vilet és sufragània de la de Maldà i l'arrendament que rep el rector de Maldà, Marià Escaler, l'1 de febrer de 1765 per la mateixa és de 35 lliures anuals, tal com ell constata en una carta a l'abadessa de Cortit: “[...] rebo ab tot respecte dos cartas de VS ab las que se sirven demanarme la relacio del producto de esta rectoria, [...] es lo total de ella 580 lliuras. Y suposant, que per VS fara mes saber lo producto de la sufragania del Vilet, dich a VS que esta actualmente la tinch arrendada a 35 lliures quiscun any. Ab esta ocasio me renovo a la disposicio de VS ab verdaders desitgs de obedir los preceles del obsequi de VS [...]”. AMV, 6.0/16: 1748, octubre, 10 – 1767, novembre, 8. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Agnès de Cortit i de Colomina, amb un total de set lletres. AMV, 8.4/12: 1766, juliol. Maldà. Marià Escaler, rector de Maldà, certifica, a requeriment d'Agnès de Cortit i de Colomina, abadessa de Vallbona, que les esglésies de Maldà i la del Vilet formen una sola parròquia, i que el baptisme només s'administra a l'església de Maldà. AMV, 11.10/27: [s. XVIII-S. XIX]. Vallbona. Notes relatives a l'administració material i espiritual de les viles de Maldà i el Vilet, exercida pel monestir de Vallbona.

2.1.2. Símbols del poder baronial de les abadesses

Fotografia dels grillets que utilitzaven amb els presos de la jurisdicció del monestir i que es conserven a l'AMV.

Les abadesses com a baroneses tenien la mateixa jurisdicció que els barons però els seus símbols varien un xic. El símbol predominant del poder baronial és la forca però les abadesses també utilitzen el bàcul, l'anell, el pectoral, l'estoló i la crosseta.

2.1.3. L'arrendament de la Baronia per part del monestir

Al segle XVIII, la comunitat arrenda la Baronia a particulars durant quatre anys a canvi del seu manteniment econòmic.

Ja al 1701, el monestir pacta l'arrendament de la Baronia de Vallbona amb el batlle Feliu Torres i el cirurgià Ambrosi Cerdà. Posteriorment, el 18 de març de 1707, la comunitat arrenda la Baronia a Ambròs Cerdà¹⁵³⁷.

Al 1747, es torna a arrendar la Baronia. El document d'arrendament de la mateixa¹⁵³⁸ permet conèixer quins són els béns que s'arrenden i a quin poble es troben situats: Vallbona, Montesquiú, Quadra de Masdeu, Terme de Llorens, Preixana y Quadra de Vallbona, Terme dels Eixaders, Rocafort, Vilamanyanor, Terme dels Omells, Rocallaura, Diumenge de la molt ilustre abadessa (*“los censos de dit diumenge en lo terme de Bellpuig que te ascensat March Vinyas dels Axaders, que son 7 quarteres 6 cortans de blat com sels donara en lo llevador, y lo delme es de Bellpuig”*), Miralcamp, Montblanc i Bellpuig.

A cadascun d'aquests pobles, hi ha béns que són propietat del monestir, que arrenda els delmes, primícies i altres censos que rep a canvi d'una sèrie d'obligacions per part de l'arrendatari. Com consta en el contracte d'arrendament, *“Tothom qui voldrà entendre en arrendar los delmes, primícies, censos y altres cosas reb, y acostuma rebre la Iltre. Señora Abadesa, y Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona en sas*

¹⁵³⁷ AHAT, Capsa 12, número 66. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Lligall d'escriptures diverses.

¹⁵³⁸ AMV, FP, Sobre número 38: “Vallbona. Documents del segle XVIII”.

Baronias, y altres parts per temps de quatre anys, que començarà a correr lo dia primer de Maig del any 1748, y finirà lo dia ultim del mes de Abril del any 1752. Lo que fara, y firmara la Iltre. Sra. Abadesa y Real Monestir en lo modo y forma seguent”, les obligacions del arrendatari són les següents: “Sapie lo arrendatari, que a mes del preu oferira age de donar cada any durant lo arrendament set centes quarteres de blat bo, ço es bon mescladis o xexa, no segol, ni segolos, la qual quantitat age de ser del ques cullira en la Baronia, ço es de Preixana, Eixaders, Vilamanyanor, Rocallaura, Omells y Lloreng; y en cas que lo ques cullira en dits llochs no abaste pera fer la dita quantitat, lo que faltara lo pendran dels censos de Bellpuig y demes llochs de la Baronia [...] 100 quarteres ordi al Monestir que sie bo y rebedor ab lo modo y circunstancias que deura entregar lo blat [...] quatre sent trenta sinch cortans de oli [...] a pagar el primer de Agost del primer any del arrendament, la primera semmana de Advent y la primera semmana de quaresma immediatament seguits [...] sots pena de 20 lliures [...] quatra sentas trensa sinch lliuras de canselada pesada despues de morta y freda, y en dit numero ha de donar un tosino de pes de 70 lliures carniceras, junt ab la mocada y tot lo demes per la Iltre. Abadesa entregant la demes fins al numero de 435 carniceras a la sra. Bossera [...] set cens xixanta canters de vi bo y clar a raig de cup, cada canter de 24 partidors conduit a sas costas al saller de dit Reial Monestir [...] vuytanta carregas de fems per lo hort del Monestir [...] sis carregas de argadells y sis panistras de raims bons pera menjar [...] quatre quarteras de ametllas, y aixi mateix una Roba de canem per cada any, una Roba de llana, que ve aser un quintar de canem, y un quintar de llana b los 4 anys del arrendament y la llana ha de ser blanca [...] planta dotze plansons de olivers arbequins en la heretat del monestir [...] palla per les cavalcaduras del Procurador, Governador, Batlle General, Assessor, Advocat, Notari, Iltre. Comissari y altres oficials del Monestir sempre que vingan a dit Poble: tambe tindra obligacio de donar palla per las cavalcaduras del dr. en medicina, del cirurgia y del Apotecari donant estos tres lo fems al arrendatari per las terras del monestir menos los que ells auran menester per sos orts, per lo que lo arrendatari no sen puga aportar la palla fora de Vallbona, y la que sobrarà age de servir per fems de la heretat [...] lo preu oferira donar y pagar per dit arrendament en diner ha de ser en quatre iguals pagas, ço es de tres en tres mesos, comensant a fer la primera lo dia primer de Agost [...] vendre carn de moltó bona y rebedora a un preu medi entre los de la ciutat de Cervera, vila de Tarrega, y de Verdu al Monestir y a tots los Porcionistas de defora [...]”.

Per tant, amb aquest contracte, la comunitat s'assegura rebre unes pensions en espècie necessàries per al seu abastament. A més, l'arrendatari rebrà tots els poders del monestir per a obtenir els delmes i altres censos dels pobles mencionats com a arrendador de la Baronia que és. Amb aquesta finalitat, el monestir haurà de lliurar-li tots els papers i poders per a poder cobrar el que arrenda però l'arrendatari haurà de pagar els costos d'aquesta transacció. A canvi d'aquestes obligacions, "*Las sras. deixaran al arrendatari las botigas y sitjas que tenen en los llochs de la Baronia, y tambe la botiga que tenen devant la porta del Monestir pera recullir en ella los fruyts, ab lo pacte empero que las agen de conservar, y deixar acabat lo arrendament en lo mateix estat se trobaran lo mateix dia del arrendament [...]*". Aquest arrendament del 28 d'agost de 1747 queda en mans del negociant Francesc Pier, del calderer Pere Joan Roca, del negociant Ramon Monfar i del pelleter Josep Bover, tots ells de Valls, que pagaran finalment 4.400 lliures per aquest contracte de quatre anys, és a dir, 1.100 lliures anuals.

El monestir pot arrendar el total de la Baronia, però també arrenda els fruits, censos, delmes i altres drets que rep d'altres indrets. Per exemple, l'arrendament del total de les rendes que el monestir rep als pobles de la Conca de Barberà.

El 26 de novembre de 1715, la priora i les bosseres indiquen que fa anys que arrenden a Pere Martí Corder i a Josep Pedreny, de Sarral, "*los grans, safra, delmes y censos, tots los emoluments fruits i altres que te a la Conca de Barbera*", és a dir, a Sarral, Conesa, Fores, Cabra i Allestanc. Aquell mateix dia, els dos anteriors signen una apoca per valor de 500 lliures barcelonines. Posteriorment, el 3 d'abril de 1725, el monestir amplia l'arrendament dels fruits de la Conca de Barberà als possessors anteriors, Martí i Pedreny¹⁵³⁹.

El 1771, el monestir torna a arrendar les rendes dels pobles de la Conca per un termini de quatre anys des del maig de 1772 i pel preu de 3.500 lliures a Jaume Mateu, Pere Martí i Josep Pedreny, pagesos de Sarral, com a majors postors de la subhasta pública¹⁵⁴⁰.

¹⁵³⁹ AHAT, Capsa 4, número 18. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1715-1719). Títol original: "*Borrador eo Manual dels actes rebuts en los anys 1715, 1716, 1717 i 1718. Con quals son continuats en lo present llibre y presos per lo reverent Francisco de Torrell i Freixa, prevere y rector de la parroquial iglesia de Vallbona de las Monjas archabisbat de Tarragona*", pàgines 44-45 darrera. AHAT, Capsa 4, número 19. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1720-1731), pàgina 201.

¹⁵⁴⁰ AMV, 12.1/7: 1771, agost, 21. Vallbona. Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, concedeix a Jaume Mateu, pagès de la vila de Sarral, l'arrendament de les rendes que rep Vallbona d'alguns pobles i termes de la Conca de Barberà.

El 10 de setembre de 1779, es torna a produir un arrendament semblant. Aquest s'iniciarà a principis del mes de maig de 1780; durarà quatre anys i quatre collites i s'arrenden els delmes i altres drets que el monestir percep a Sarral i a d'altres pobles. Els nous arrendataris són el fuster tarragoní Francesc Bover i el pagès de Vallmoll Josep Ferran, que pagaran 4.300 lliures per l'arrendament¹⁵⁴¹.

Però hi ha casos en els que el que s'arrenda no són tots els béns d'un determinat espai geogràfic sinó una renda concreta. Per exemple, el dret del dotzè dels fruits recollits a Preixana, que al 1710, suposen un ingrés per al monestir de "*Milia lliuras que son lo preu de la venda del dret de doze dels fruyts ques culliran en lo terme de dita vila [...]*"¹⁵⁴². O també l'arrendament de les herbes de Preixana, que comporta un problema amb els vassalls de dit poble: "*Josep Creus, procurador del monestir. Causa del monestir contra els regidors de Preixana començada el 27 d'abril de 1789 perquè s'embargui a l'arrendatari de les herbes el preu de l'arrendament [...] aixís deuria presumirse que lo Monastir sent dueño de las sobreditas herbas, y pastos en virtud del sobrecitat acte de venda hauria fet establiment de las mateixas a favor del comu ab lo cens de 25 lliures y que això ho confirmaria lo haverse pagat dita corresponcio moltissims aña y fins a 1788 com ab altre carta se ha insinuat [...] en atencio al referit sino se troban altres noticias mes positivas, no concidero ni util proseguir dita causa, ni fer pas o memorial al señor intendent ab la idea de volerse lo Monestir alzar ab lo domini de las herbas y pastos de Preixana [...] en res daña al Monestir que lo Comu arrendia las herbas [...]*"¹⁵⁴³.

2.1.4. Els càrrecs municipals

L'abadessa del monestir de Santa Maria de Vallbona, com a senyora jurisdiccional dels pobles que conformen la Baronia de Vallbona, té el dret d'elecció dels diversos càrrecs municipals dels pobles sotmesos a la seva jurisdicció. Aquests, havien de retre-li homenatge oferint-li un vas d'aigua en prendre possessió del seu càrrec.

¹⁵⁴¹ AMV, 12.1/8: 1779, setembre, 10. Vallbona. Arrendament dels delmes i altres drets que rep el monestir de Vallbona a la vila de Sarral, per un període de quatre anys, i pel preu de 4.300 lliures.

¹⁵⁴² AMV, 12.4/9: 1710, abril. Barcelona. Venda atorgada per Anna Maria de Castellví i de Pons, abadessa del monestir de Vallbona, a favor d'Ignasi de Fontaner i Martell, veí de Barcelona, del dret del dotzè dels fruits recollits a la vila i terme de Preixana.

¹⁵⁴³ AMV, 12.1/9: 1789, desembre, 6. Barcelona. Condicions de l'arrendament de les herbes del terme de Preixana, concedit pel monestir de Vallbona als jurats de la vila de Preixana.

2.1.4.1. Els diferents càrrecs municipals¹⁵⁴⁴

Hi havia diversos càrrecs municipals. El més important, era el batlle. En segon lloc, es trobaven els jurats. Aquests tenien la tasca de declarar els fets davant d'un magistrat en els processos penals, sense tocar les qüestions de dret. També hi havia els prohoms, persones importants de cada poble constituïdes en autoritat i amb la missió de regir el municipi. N'hi podia haver de mà major (generalment procedents de la menestralia) i de mà menor (normalment, propietaris agrícoles i jornalers). Altres càrrecs de menor gradació són el mostassaf (funcionari municipal encarregat de contrastar els pesos i mesures i de vetllar per la qualitat i el preu dels queviures, evitant mesures i pesos falsos, queviures procedents d'animals malalts i altres frauds al consumidor); el sagristà (servidor d'una entitat de la qual n'és regent i que té cura de les festes) i el majoral (responsable d'una confraria), entre d'altres.

L'Ajuntament del poble de Vallbona de les Monges, el més important de la Baronia del monestir, estava format per un batlle; dos jurats, un de mà major i un de menor; sis prohoms de mà major i set prohoms de mà menor. Segons unes ordinacions del segle XVII sobre el funcionament del municipi vallboní, el darrer dia de l'any, eren elegits els jurats i prohoms nous, mitjançant escrutini secret vigilat per l'escrivà de la vila i del batlle. El que té més vots jura el càrrec per la primer autoritat municipal, nomenada per l'abadessa. Després, s'elegien quatre prohoms (dos de mà major i dos de menors) que designaven els càrrecs subalterns. Finalment, els càrrecs sortints passaven comptes de la seva administració. Aquell dia, havia d'assistir el consell en la seva major part, perquè les eleccions tinguessin validesa. A més, el càrrec que no assistís a diverses reunions, era multat.

2.1.4.2. Elecció

La primera menció que tenim d'aquesta important funció jurisdiccional de l'abadessa de Vallbona, és del 30 d'octubre de 1717, quan aquesta nomena sotsbatlle de Rocallaura a Pau Dalmau¹⁵⁴⁵.

¹⁵⁴⁴ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Les ordenances de la vila de Vallbona a les darreries del segle XVII*, Lleida, Instituto de Estudios Ilerdenses, 1977 (Separata d'*Ilerda*, 1977, pàgines 85-99), pàgines 87-89.

¹⁵⁴⁵ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. Llibre de la cort de l'abadessa del monestir de Vallbona, Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Llibre de la cort de la molt ilustre y noble mi senyora dona Emanuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del Reial Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, sagrat orde del Cister, fet al 20 de gener de 1717*, pàgina 6.

Posteriorment, el 10 d'abril de 1720, nomena batlle de Llorenç a Ramon de Bergadà, fet aprovat pel rei. Bergadà presta sagrats homenatges de mans i boca segons los usatges de Catalunya i promet que es portarà bé i lleialment amb els súbdits, sense rancor ni mala voluntat. Accepta dit càrrec i l'abadessa li concedeix tot quant de dret i facultat té dit ofici¹⁵⁴⁶.

Aquell mateix any, però un xic més tard, concretament el 24 d'agost, nomena batlle del poble de Vallbona a Joan Ambrós Sardà¹⁵⁴⁷.

Més tard, el 5 de juliol de 1722, nomena Isidor Sans com a batlle de Rocallaura¹⁵⁴⁸.

El 9 de juny de 1726, és Josep Miró, el nomenat com a batlle dels Omells per l'abadessa de Vallbona¹⁵⁴⁹.

De 1727, tenim tres testimonis que indiquen que el 5 de març l'abadessa nomena batlle de Vallbona a Josep Morera; sotsbatlle de Vallbona a Joan Cabestany i batlle de la Quadra a Marià Miret¹⁵⁵⁰.

Pel que fa al 12 d'agost de 1728, Josep Saltó és nomenat batlle dels Omells¹⁵⁵¹ i, finalment, en data incerta, l'abadessa nomena batlle de Rocallaura a Ramon Porrelles com a senyora de dit poble¹⁵⁵².

El 19 de maig de 1730, l'abat de Santes Creus envia a l'abadessa de Vallbona la "*Carta per la nominació de batlles*". En aquesta, li exposa com realitza ell les nominacions dels batlles de la seva Baronia perquè l'abadessa en prengui nota. Es pot observar que les nominacions anteriors de batlles de la Baronia de Vallbona ja segueixen l'esquema proposat per l'abat de Santes Creus, Agustí de Campderrós.

És interessant notar com l'abat tracta el tema de l'aprovació dels nomenaments per part de la monarquia. Indica que Felip V, al que "*repugnàvem*", intenta imposar els seus nomenaments, per aconseguir gent fidel a la nova dinastia des de l'escalafó més baix del poder, el municipal. Però ben aviat, es deixa aquesta prerrogativa als senyors jurisdiccionalmentals que, com l'abat de Santes Creus, un cop fet el nomenament, l'envien a Barcelona perquè sigui aprovat pel rei. Per aquest motiu, l'abat prevé a l'abadessa de Vallbona indicant-li que sobretot no faci els nomenaments en nom del rei sinó en el seu propi.

¹⁵⁴⁶ *Op. cit.*, pàgina 10.

¹⁵⁴⁷ *Op. cit.*, pàgina 10 darrera.

¹⁵⁴⁸ *Op. cit.*, pàgina 14.

¹⁵⁴⁹ *Op. cit.*, pàgina 20.

¹⁵⁵⁰ *Op. cit.*, pàgina 22.

¹⁵⁵¹ *Op. cit.*, pàgina 23.

¹⁵⁵² *Op. cit.*, pàgina 15.

La carta exposa aquestes idees de la manera següent: “[...] *En orde al que VSa me te escrit y enviat a dir com me governo en la nominacio de Batlles y Regidors dels pobles de ma Baronia dic: que quant va lo orde de sa Excel·lentíssima y Real Audiencia als pobles de fer las proposicions, que acostuma ser al Desembre, fas que cada poble me porte las proposicions, que obtingudes, formo en un paper las nominacions ço es: Corregimiento de Tarragona o no / Tal Lugar / Bayle – fulano de Tal / Regidor primero – fulano de T / Regidor segundo – fulano de T / Regidor tercero – fulano de T. Varians los corregiments dels pobles, y al peu de las nominacions y, una fi del secretari del monestir en que fa fe ser las ditas nominacions del Iltre. sr. abat de Santas Creus, per lo que ho firma y posa lo cello del monastir. Las quals nominacions se presentan a la Excel·lentíssima y Real Audiencia, y aprobats, lo secretari del Real Acuerdo fa lo certificat com havent nomenat lo Abat de Santas Creus senyor jurisdiccional de T poble a fulano per Batlle, a sutano, fulano y sutano per regidors quedan esos aprobats per la Reial Audiencia, los que antes de cursar en pocsio de sos respectius empleos, prestaran lo jurament de fidelitat. Al peu del qual certificat, fa lo meu secretari lo despatx dient. Nos don fr. Agustí Campderrós senyor jurisdiccional de T poble, havent nomenat per Batlle, o Regidor, o Regidors de dit Poble, y havent lograt la aprobacio de sa Excel·lentíssima y Reial Audiència, manam als de dit poble lo regonegan per tal. Lo que despres firmo, y lo secretari per mon manament posant en lo despatx lo cello del Monestir. Est es lo methodo tinch en ditas nominacions, veritat es que al principi del Mon Govern, volian los ministres posar nos Don Felipe Quinto, al que repugnavam, y ara sols ve de Barcelona, lo certificat de la aprobacio, y Jo fas lo despatx com tinch dit: per lo que si lo despatx en las nominacions de ministres dels pobles de Vostra Senyoria se fa en nom del Rey, deu VSa recorrer y demanar que com a senyora jurisdiccional de dits pobles deu formar lo despatx en nom propri, y no en nom del Rey, pues fent VSa lo despatx sols del certificat de Batlle deu pagar 7 sous i 2 diners, y de regidors 13 sous i 2 diners [...]”¹⁵⁵³.*

El 4 de desembre de 1730, l’abadessa de Cortiada, seguint el consell de l’abat dalt indicat, escull els batlles de la majoria de pobles de la Baronia amb un sol decret: “*Dich la infraescrita com a señora y baronessa dels pobles avall escrits comennomeno per balle de Vallbona a Josep Morera, sastre y perser tots los pobles petits nos nesesita de*

¹⁵⁵³ AMV, 3.1/1: 1730, maig, 14. Santes Creus. Agustí Campderrós, monjo del monestir de Santes Creus, fa saber a l’abadessa de Vallbona, Manuela de Cortiada i de Pujalt, el procediment i les condicions de nomenaments de batlles, tal com ho porta a terme l’abat de Santes Creus.

*sos balle. Als Omells de Na Gaia balle Josep Salto / A Llorens balle Ramon Bergada / Al Vilet balle Pau Bori / Rocafort balle Magí Bellart / Rocallaure balle Ramon Torrelles / [...]*¹⁵⁵⁴.

Al 1764, l'abadessa Agnès de Cortit i de Colomina, com a senyora jurisdiccional de l'indret, nomena batlle dels Eixaders a Pau Roig¹⁵⁵⁵.

Per al bienni de 1781-1782, l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater, com a senyora jurisdiccional d'aquells indrets, nomena l'1 d'octubre de 1780, batlles i sotsbatlles d'alguns pobles de la seva Baronia: “[...] *Insiguiendo lo mandado con Reales ordenes, y para el efecto, segun ellas, de tomarse la razon en el Registro de su Excelentisima y Real Audiencia: Certifico haver nombrado en Bayles, y subbayles respective de los tales Lugares, y Terminos, para el proximo biennio de 1781 y 1782, a las Personas siguientes. + Para Bayle del lugar de Preixana, a Ramon Baget. / + Para subbayle del mismo lugar, a Luis Sahuch / + Y para Bayle del Lugar dels Eixaders, a Roque Fuster del lugar de Preixana [...]*”¹⁵⁵⁶.

2.1.4.3. Sous

Només coneixem el salari del batlle, prohoms i secretari de qualsevol judicació, com la vila de Vallbona, que rebran una pesseta cadascun, mentre que els de Montesquiú i la Quadra¹⁵⁵⁷, una pesseta i mitja¹⁵⁵⁸.

2.1.4.4. Altres persones que exerciren càrrecs municipals a la Baronia

A l'hora d'aprovar les ordinacions que hem comentat del municipi de Vallbona de les Monges, el batlle del poble és el sastre Josep Marquès; els jurats són el cirurgià Ambrós Cerdà i Pau Marquès; els prohoms de mà major són Joan Llobet, Joan Baptista Cerdà, Pere Reyner, Baptista Marquès, Joan Jover i Feliu Torres, mentre que els de mà

¹⁵⁵⁴ AMV, 11.9/10: 1730, desembre, 4. Vallbona. Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir de Vallbona, nomena els batlles de les viles de la baronia de Vallbona.

¹⁵⁵⁵ AMV, 3.1/3: 1764, desembre, 21. Vallbona. Agnès de Cortit i de Colomina, abadessa de Vallbona, nomena batlle de la vila dels Eixaders a Pau Roix com a senyora jurisdiccional d'aquesta vila i de tot el seu terme.

¹⁵⁵⁶ AMV, 3.1/4: 1780, octubre, 1. Vallbona. Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa de Vallbona, nomena els batlles i sotsbatlles de Preixana i els Eixaders per al bienni 1781-1782, com a senyora jurisdiccional d'aquestes viles i de tots els seus termes.

¹⁵⁵⁷ Montesquiú i La Quadra són dos termes despoblats de la Baronia depenents del municipi de Vallbona de les Monges. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Les ordenances de la vila de Vallbona a les darreries del segle XVII*, Lleida, Instituto de Estudios Ilerdenses, 1977 (Separata d'Ilerda, 1977, pàgines 85-99), pàgina 88.

¹⁵⁵⁸ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 2 darrera.

menor són Josep Capdevila, Mateu Renyer, Josep Torrell, l'encarregat de l'hostal Josep Pagès, Rafael Teixidor, el sastre Josep Morera i Josep Escoda¹⁵⁵⁹.

Malgrat no saber quan fou nomenat, el batlle dels Omells és Diego Jover el 25 de juny de 1701, doncs el seu nom i càrrec surten en un document d'arrendament: “[...] *an arrendat les senyores ensianes les dotze al batlle dels Omells Diego Jover per a 4 anys lo tros que s’anomena Lo diumenge de l’abadessa prop los Eixaders, donant lo sobredit de onse corteras 2 al convent, la meitat dels valers i la meitat de les ametllers se te dentendra de tot logra si cullira de onze 2 al convent [...]*”¹⁵⁶⁰.

Igualment, un document d'arrendament del 23 de febrer de 1719, indica que els regidors del poble de Vallbona són Joan Ambrós Sardà Ferré i Joan Llobet¹⁵⁶¹.

Al 1768, el batlle de Vallbona és Joan Cabestany, comissionat de l'abadessa, en l'establiment que aquesta fa al pagès de Rocafort Josep Ferrer de la peça de terra del Vilet dita “*lo tros de la Abadessa*”¹⁵⁶².

2.1.5. Càrrecs de la Baronia

Un càrrec general de la Baronia i, per tant, més important que els municipals, és el de batlle general de la Baronia, càrrec que el 21 d'octubre de 1704 recau en Josep de Bas i Alsina, de la vila de Preixana¹⁵⁶³.

Josep de Bas consta com a batlle general de la Baronia el 7 d'agost de 1714¹⁵⁶⁴; el 3 de setembre de 1727¹⁵⁶⁵ i el 9 de gener de 1728¹⁵⁶⁶.

¹⁵⁵⁹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Les ordenances de la vila de Vallbona a les darreries del segle XVII*, Lleida, Instituto de Estudios Ilerdenses, 1977 (Separata d'Ilerda, 1977, pàgines 85-99), pàgina 92.

¹⁵⁶⁰ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. Vallbona. Llibre de capítols i resolucions del monestir de Vallbona, iniciat durant l'abadiat de Magdalena d'Areny i de Toralla. Títol original: *Llibre de capítols, proposicions y resolucions de l'insigne y real convent de Nostra Senyora de Vallbona, fet lo primer dia de gener de 1663, essent abadessa dona Magdalena d'Areny i de Torralla*, pàgina 110.

¹⁵⁶¹ AMV, 4.8/2: 1716, novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. Llibre de resolucions i cròniques del monestir de Vallbona, iniciat durant l'abadiat de Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Llibre y armes de la il·lustre abadessa Cortiada. Als 29 de novembre de l'any 1716*, pàgina 33 darrera.

¹⁵⁶² AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. Llibre de resolucions i notes de Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona. Títol original: *Llibre de notas de la abadessa Riquer i de dona Maria Josepa de Moxó, abadessa*, pàgina 154.

¹⁵⁶³ Aquell dia, Anna Maria de Castellví ordena Josep de Bas i Alsina, de la vila de Preixana, i, “[...] *al present, batlle general en sa baronia, ab dos diners de cens cada un any una bassa de amarar cànem [...]*”. AHAT, Capsa 4, número 16. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1704-1710), pàgines 24 darrera-25.

¹⁵⁶⁴ AHAT, Capsa 4, número 17. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1711-1714), pàgina 256.

¹⁵⁶⁵ AHAT, Capsa 4, número 19. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1720-1731), pàgina 256 darrera.

¹⁵⁶⁶ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 271.

Igualment, el càrrec de governador de la Baronia, que el 1697 recau en Lluís Roger de Llúria i de Saportella, marquès de Granyó, mort en la defensa de Barcelona el 1714¹⁵⁶⁷.

Aquest càrrec també recau en Alexandre de Montserrat el 18 de febrer de 1717, amb un salari de 25 lliures¹⁵⁶⁸.

A nivell de la Baronia, també existeix el càrrec d'assessor, que al 1772 recau en Francesc Torrent: “*Lo die 29 de mars de 1772, entrà asesor de la Baronia de Vallbona lo doctor Francisco Torrent habitant en la vila de Tàrrega, elegit per mi dona Maria Teresa de Riquer abadessa*”¹⁵⁶⁹.

2.1.6. Altres agents al servei del monestir

2.1.6.1. L'advocat del monestir i altres advocats puntuals

El monestir necessita tot sovint l'assessorament i la defensa d'advocats degut a la seva immersió en els diversos plets que hem treballat en altres apartats.

Però també gaudeix dels serveis d'un advocat a temps complet, que es pot considerar l'advocat del monestir. El 1785, es produeix un relleu en aquest càrrec degut a l'avançada edat de l'anterior advocat: “*Trobantse lo dr. Don Anton de Siscart de avansada edat y quasi imposibilitat de poder advocar las dependencias de est Real Monastir en orde a la advocasia, y necessitant lo Monestir de subjecte habil e idoneo que ajude a dit senyor don Anton ab las dependencias del Monastir y estant informada de la abilitat, sciensia y rectes procehiments del dr. Don Narcis de Ramon y de Sola passo a anomenarlo per Advocat y adjutori de dit don Anton Siscart quedant est sr. Tambe advocat de est Monestir per los molts merits te, y per lo molt be se es aportat en tot lo temps que ha servit al Monestir; y lo dit dr. Don Narsis haver servit a est monestir sens interes ningun en la causa de las llenyas en lo any 1785*”¹⁵⁷⁰.

2.1.6.2. El procurador

Com analitzarem detalladament en l'apartat dedicat a l'economia, el monestir gaudeix del servei de molts procuradors al llarg de la centúria que estudiem.

¹⁵⁶⁷ Fou un destacat austriacista i serví a les ordres del nou rei. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Les ordenances de la vila de Vallbona a les darreries del segle XVII*, Lleida, Instituto de Estudios Ilerdenses, 1977 (Separata d'Ilerda, 1977, pàgines 85-99), pàgina 90. PORTA I BERGADÀ, *La victòria catalana de 1705*, Barcelona, Pòrtic, 1984, pàgines 291, 439 i 635.

¹⁵⁶⁸ AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 55.

¹⁵⁶⁹ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. *Op. cit.*, pàgina 153.

¹⁵⁷⁰ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 153.

En primer lloc, aquests procuradors tenen tasques concretes o generals, tant relacionades amb l'àmbit econòmic (cobrar censos i altres rendes per part del monestir, de càrrecs del mateix o de monges en particular) com legals (representar el monestir en un plet, per exemple). La diversitat de tasques que se'ls associen suposa que, al llarg d'un segle, trobem moltíssims homes exercint el càrrec de procurador del monestir.

2.1.6.3. Els notaris

Com hem pogut comprovar, els documents oficials relaciona amb el monestir estan signats i aprovats per un notari, que en dóna fe. Alguns notaris, sobretot provinents de Tàrraga, estigueren dins la nòmina d'agents que treballaren per Vallbona, tot i que no foren notaris del monestir únicament. Altres notaris surten de forma esporàdica en la documentació relacionada amb el monestir, però aquest fou un altre càrrec que Vallbona necessità per a poder sobreviure.

2.1.6.4. Els agents, a Barcelona, Madrid o a Roma

Finalment, el monestir també gaudeix del servei d'agents, destinats sobretot a Barcelona, Madrid i a Roma, les tres capitals on el monestir necessita tenir un representant fix per a defensar els seus interessos davant les màximes instàncies, civil i eclesiàstica respectivament.

Per la gran despesa que suposa per al monestir, en temps i diners, recuperar les donacions de sal de Cardona i oli de Tortosa per part de la monarquia borbònica, com mostrarem en l'apartat dedicat a les relacions amb la corona, el monestir gratifica l'actuació del seu agent a Madrid, Pedro Crespo: "*Aqui anire asentant lo que costa la sal de Cardona y oli de Tortosa [...] a lagent de Madrid don Pedro Crespo per ses agencias y selari li tinch donat 6 doblas dich 33 lliures i 12 sous*"¹⁵⁷¹.

2.1.7. Ús de la jurisdicció baronial

L'abadessa, com a senyora jurisdiccional, imposa penes de diversa consideració als que desobeeixin un mandat seu.

L'abadessa de Castellví rep, el 1701, una carta de Melchor Tren en la qual es parla de fer efectiva l'execució d'una pena a un personatge que no s'ha posat sota obediència de dita abadessa, "*[...] en la conferencia de Anglasola ha hont incorregueren los srs.*

¹⁵⁷¹ AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 175.

Dr. Joan de Rosach, don Gabriel Borrás y don Benet Collells¹⁵⁷² havent aquest replicat que seria difícil lo amparexer Jose de Segura en Vallbona y posarse a la obediencia de VS per ocassio de haverse retirat en lo convent de St. Francesc de Bellpuig se hauria convingut se passas a la execucio de las penas, porque lo que puch assegurar a VS es que no assenti a resolucio tant executiva per no conciderarme menos poderos per fer comparexer a Segura y ferli fer lo que devia, com en effecte ho pot VS haver experimentat, suposat es lo mateix subjecte que aportes a VS la antecedente me la entregada la de VS y poch podra embarasarme qualsevol ponderacio que fes lo dr. Benet quant puch assegura a VS que lo mateix dr. Collells en la mateixa conferencia certifica que seria indefectible lo presentarse Segura [...] ab esta certesa passo a suggerir a VS se servesca manar se tomen las cosas en la conformitat ques trobaven en lo temps nos conferiren com ho espero del zel de VS dirigit sempre a la quietud que precisa esta dexendencia tant del servei de sa Magestat (Deu lo guarde) [...]”¹⁵⁷³.

El 10 de setembre de 1706, Pere Saltó¹⁵⁷⁴ i Geroni Nouau prometen donar dos dobles de la collita d’oli propera a l’abadessa per les penes en què havien caigut¹⁵⁷⁵.

Una nova mostra de l’ús de la jurisdicció baronial és aquesta anècdota relacionada amb un presoner del monestir datada del 30 de juliol de 1730. Aquest cas és un testimoni de la imposició de penes que arriben a l’empresonament per part de l’abadessa de Vallbona: “[...] avent portat pres a est Real Monastir un home dels Homells, anomenat Pere Folch, a la nit de dit dia tingue una basca, que temeren se moriria ab prestesa; per lo que ordena la extremuncio lo apotecari trobantse ausents methe y cirurgia. Estava lo homes sens sentis estes en terra en lo çaguan de la porteria, entre la casa dels parents delas rexas. Estava en la iglesia de la Parroquia revestit ja lo sr. Don Francisco Torrell rector de Vallbona quant a instancia de mi señora dona Emanuela de

¹⁵⁷² El senyor Benet Collell podria ser el doctor en drets que fou regidor segon de Tàrraga el 1720-21 i regidor primer el 1724, i que morí el 1725. PLANES I CLOSA, JOSEP MARIA, “Radiografia d’un municipi borbònic català: persones i grups socials al poder a Tàrraga, 1715-1750”, *Pedralbes. Revista d’història moderna*, any VI, 6 (1986), pàgina 122.

¹⁵⁷³ AMV, 6.0/12: 1701, juny, 30 – 1711, gener, 13. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l’abadessa Anna Maria de Castellví i de Pons, amb un total d’11 lletres.

¹⁵⁷⁴ Pere Saltó podria ser el negociant i pagès que fou regidor sisè de Tàrraga el 1735 i que morí després de 1750. PLANES I CLOSA, JOSEP MARIA, *Op. cit.*, pàgines 123.

¹⁵⁷⁵ AHAT, Capsa 4, número 16. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1704-1710), pàgina 1. AHAT, Capsa 8, número 38. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1706-1722). Títol original: “Manual 31. He recullit y encodernat en est tomo varios papes sueltos y en el hi ha part dels capitols matrimoniais rebuts des de lo any 1704 al any 1731. Hi ha tambe alguns actes de la centuria 1700 i tambe algun de la centuria 1600. No causia admiracio los anys no vingan ben seguits pues no mi he mirat. Roca Rector”, pàgina 50 darrera.

*Cortjada y de Pujalt Abadessa de dit Real Monastir; ana lo pare Francisco Orri, lector en Sagrada Theologia del Convent de San Francesch de Barcelona (vivint aleshores per orde de son Prelat provincial y comissio del Iltre. Sr. Abat de Santes Creus, com a confessor de dit real Monastir) a trobar lo sr. Rector en dita Iglesia, y parlantli de la competencia de Jurisdiccio entre lo Monastir, y Parroquia, y que no se excitas litigi, convingueren en que se administras la extrema uncio del Monestir; lo que executa lo sobredit P. Lector portant los sants olis de la Iglesia de dit Monastir y sent present a dita funcio lo sr. Rector, mosen Joseph Peiret, y la Major part del Poble [...]*¹⁵⁷⁶.

Un conflicte ocorregut el 28 de febrer de 1791 mostra l'existència d'una porta de les presons al monestir. Aquesta es construï amb les pedres d'una portalada d'un corral de bestiar situat a la partida dels Corrals, propietat de Francesc Pagès, que fou destruïda per ordre de l'abadessa. Posteriorment, l'abadessa reintegrà aquestes pedres a Pagès pel perjudici que havia suposat la destrucció de la seva portalada¹⁵⁷⁷.

El monestir pot castigar els càrrecs municipals. Sobre aquestes represàlies, tenim l'exemple d'una pena de 25 lliures imposades al batlle i regidors d'un dels pobles el 15 de novembre de 1736¹⁵⁷⁸ o la proposta de càstig que l'abadessa rep de Gaspar Cases el 1794 contra el batlle de Llorenç per haver desobeït aquest dues vegades les ordres de la seva senyora jurisdiccional: “[...] *perque lo Batlle actual ni altra, facia despreci de las ordes de VS y de sa Exa., com ho ha fet per dos vegadas lo que vuy es; tant lo Asson com est servidor de VS, havem pensat (essent del beneplacit de VS) de donar par dels lanzes al sr. Don Narcis de Ramon y al sr. Creus, que estan ja algo enterats del fet y seguir lo concell que dit sr. determinara. VS tant en conciencia, com en no perillar en cosa alguna, descansia, pues no temo quedar mal en lo cas nos trobam, ans be encara he procurat mitigar est desorde de dit Batlle, y he deixat de aconcellar lo rigor se podria obrar contra ell, y a no haver comes est segon atentat, y no ignorar las veus segonas, que fins al Nunci las feu entendre dit Batlle, de que VS no tenia res en las herbas, podia ferse los ulls grosos, y ara apar, que VS no li deu disimular [...]* No dupto que lo P. Mestre Folch, li haurá insinuat, quant necessari era a Llorens posar un Batlle, que no tingues bestiar per millor acent y quietut del poble [...]¹⁵⁷⁹.

¹⁵⁷⁶ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 31-31 darrera.

¹⁵⁷⁷ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 75 i 75 darrera. AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater, amb un total de 68 lletres.

¹⁵⁷⁸ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 30.

¹⁵⁷⁹ AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. *Op. cit.*

A més, el 9 de juliol de 1781, Ramon López Fornaguera assessora a l'abadessa de Riquer de publicar un ban condemnant amb penes de 25 lliures com a càstig pels que no obeeixin la seva prohibició d'entrar en una quadra¹⁵⁸⁰.

Segurament a finals del segle XVIII, ja que relacionem aquesta multa amb el plet contra Serret; uns regidors de la Baronia, en compliment del seu ofici i com a representants de la senyora jurisdiccional, imposen penes monetàries a habitants de la mateixa com a càstig per algunes infraccions comeses: “*Ramon Bayet Regidor Major imposa las primeras penas de 25 lliures a Jaume Bertran, a Josep Folch porque dexesen de treballar a la casa principiada per Josep Serret en lo pati que la ilustre senyora Batesa li asensá. Penas impostadas per Anton Mir subBatlle de Preixana a Josep Serra, a Francisco Cornet també de 25 lliures per lo mateix fi. Josep Estadella Regidor Major reve testimonis pera justificar los que trevallaban a dita obra, y los que treballaban eran Josep Serra, Joan Cabrol, Josep Cabrol. Los testimonis que revé Josep Estadella Regidor son Anton Sellés tal teixido dit [...]*”¹⁵⁸¹.

Però l'abadessa també és pot mostrar magnànima a l'hora d'exercir la seva autoritat baronial i jurisdiccional. Així, el 25 de gener de 1728, l'abadessa de Cortiada, “[...] com a senyora i baronessa que es de dita vila de Vallbona y sa Baronia. Attenent y considerant que pot usar alguna vegada de misericordia concedeix a Joan Capdevila pages i fill del hon. Josep Capdevila [...] pubill pages de la dita vila de Vallbona perdó i remissio del crim y culpa li fou imposada en la mort de Pere Joan Capdevila y Capdevila pages de la mateixa vila encaraque de altre casa que aura cosa de vint anis poch mes o menos que succehi en dita vila de Vallbona; amonestantlo empero que visca be que si crim fora o cometra de aqui al devant fara rigurosa justicia com est just”¹⁵⁸².

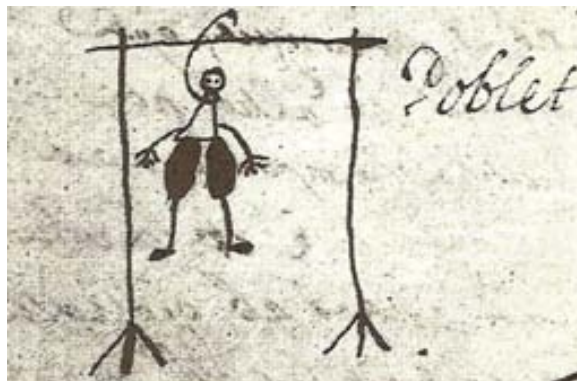
Però així com l'abadessa Cortiada és misericordiosa amb la sort d'aquest assassí i li commuta o rebaixa la pena, el 1652 és la data de l'única menció que hem trobat de l'ús de la jurisdicció criminal per part de l'abadessa. El 10 de juny de 1652, es presentaren davant del jutge diversos testimonis en contra de Magí Capdevila, dels Omells de na Gaia, acusat d'intentar entrar amb violència al monestir, de cremar la porta d'entrada al monestir, de matar un home, de disparar contra el batlle de Vallbona de les Monges quan aquest defensava el monestir de la seva escomesa i de robar un ramat de cabres a Poblet.

¹⁵⁸⁰ AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. *Op. cit.*

¹⁵⁸¹ AMV, 6.0/19: Segle XVIII. Dues lletres referides a diversos comptes i a multes corresponents a infraccions de particulars de la baronia del monestir de Vallbona.

¹⁵⁸² AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgines 273 i 273 darrera.

L'abadessa Leocàdia de Ricart atorgà i delegà la seva jurisdicció criminal a Llorenç Flores de Poblet i, el 26 de juny d'aquell any, l'abat de Poblet condemnà Magí Capdevila, cap d'una quadrilla, a morir a la forca després que l'acusat confessés els crims dels que se l'acusava sota tortura¹⁵⁸³. Per tant, no és l'abadessa en sí qui exerceix la plena jurisdicció si no que delega la seva potestat i autoritat a l'abat de Poblet perquè sigui aquest l'encarregat de jutjar, condemnar i executar el culpable. Al segle XVIII, no hem trobat testimonis de què l'abadessa utilitzi la jurisdicció criminal i faci executar ningú.

Dibuix d'un penjat, portada de l'original d'aquest document conservat al monestir de Poblet, recordant que la forca fou la pena que s'aplicà al culpable d'aquest cas: AMP, II-24/16. Imatge reproduïda d'ALTISENT, AGUSTÍ, *Història de Poblet*, Tarragona, Abadia de Poblet, 1974, entre les pàgines 528-529.

2.2. Les forasteries

Segons Piquer i Jover¹⁵⁸⁴, les “forasteries” són possessions que els monestirs tenen fora de la seva Baronia, ja que el que les distingeix d'altres béns és l'allunyament i la distància de les propietats del nucli principal del monestir. La possessió de forasteries, suposa un augment dels dominis territorials, que moltes vegades, van units a dotacions en metàl·lic. Dins les forasteries, hi ha béns protegits pel Papat. Dita possessió també provoca friccions i concòrdies amb Poblet i Santes Creus a l'hora de repartir-se les mateixes zones d'influència.

Vallbona s'inclina cap a l'Urgell (23 possessions), el Segrià (8) i la Noguera (7). Segueixen la Conca de Barberà (13), la Segarra (7) i les Garrigues (6). Aquesta distribució territorial, pot ajudar a conèixer el lloc d'origen de les monges, ja que l'inici d'aquests dominis és el dot d'una monja.

¹⁵⁸³ AMP, II-24/16: 1652, juny, 10-26. Testimonis d'acusació a Magí Capdevila, veí dels Omells de na Gaia, sota jurisdicció de l'abadessa de Vallbona, confessió, condemna i execució del mateix. Altisent data aquest fet l'any 1632. d'ALTISENT, AGUSTÍ, *Història de Poblet*, Tarragona, Abadia de Poblet, 1974, pàgina 253.

¹⁵⁸⁴ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Les Forasteries del Cenobi de Vallbona: extrets de les actes notarials: 1173-1762*, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació Provincial de Lleida, 1986.

Les forasteries suposen pel monestir un augment en la quantitat i qualitat dels productes agrícoles dels que pot disposar: els cereals de la Segarra, el Segrià i l'Urgell predominantment; la vinya de la Conca de Barberà, la Segarra, l'Urgell, l'Anoia i el Tarragonès; l'oli de Tortosa i la Vall d'Àger; els llegums de Prades; la sal de Cardona i Tamarit i, finalment, el safrà de la Conca de Barberà i la Segarra.

Hem utilitzat la informació extreta del llibre de Piquer i Jover per realitzar un llistat de les forasteries¹⁵⁸⁵. En aquest, hem anotat els indrets en els que Vallbona hi té forasteries, afegint-hi el tipus de propietats i la data en què passaren a formar part de la propietat de Vallbona. No hem considerat necessari afegir les dades de donants o venedors; dates de venda o traspàs ni proteccions i salvaguardes de Papes i reis sobre aquests béns, ja que el que ens interessa és mostrar l'amplitud i l'extensió de les propietats de Vallbona en el territori.

I. L'Urgell: 23 forasteries

- Agramunt: cases i obligança de setze sesteres de blat sobre els delmes (1209).
- Albes (entre Anglesola, Mor, Tàrrega i Verdú): no consten les finques de les monges.
- Alcholea o *Alcholera* (fortalesa de la plana d'Urgell): delmes (1219).
- Anglesola: domini d'una peça d'alou¹⁵⁸⁶ (1175) i d'unes terres, juntament amb el dret dominical¹⁵⁸⁷ que canviaren per un hort (1199), un hort i un freginal¹⁵⁸⁸ plantat d'olivers (1202), deu mitgeres de forment i 100 sous de censal¹⁵⁸⁹ (1210) i la finca "Madriquera" (1300).
- Barbens: una sort¹⁵⁹⁰ (1177).

¹⁵⁸⁵ Llista realitzada amb la informació extreta de PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, i per tant, extreta de l'*Índex Vell* de Vallbona.

¹⁵⁸⁶ Un alou és una extensió reduïda de terra sobre la qual un camperol tenia el domini absolut, ple i lliure, franc de serveis i de tota prestació real i personal, ja que no devia rendes ni serveis a cap senyor. Era de lliure transmissió i no comportava relacions de vassallatge. A Catalunya, les terres posseïdes per vassalls dins el terme de qualsevol feu pertanyien al domini directe del senyor jurisdiccional, llevat que els seus propietaris poguessin destruir aquesta presumpció jurídica provant que posseïen en alou. A la Catalunya Nova, el procés de reconquesta facilità la proliferació de les terres alodials, mitjançant privilegis i cartes de poblament. CANALEJO ALBA, MARIA DOLORS, *Diccionari de dret català*, Barcelona, Edicions 62, 1998, pàgines 33-34.

¹⁵⁸⁷ Un dret dominical és aquell relatiu al senyor feudal. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *La Baronía de Vallbona (notes d'estudi)*, Lleida, Publicacions de l'Institut d'Estudis Ilerdencs (C.S.I.C.), 1981, pàgina 109.

¹⁵⁸⁸ Un freginal és un petit camp encerclat prop de la masia, on s'acostumava cultivar farratge i altres aliments pel bestiar. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 109.

¹⁵⁸⁹ Un censal pot ser mort o simplement censal (venda d'una pensió anual, redimible, per un preu) i vitalici (venda d'una pensió vitalícia). PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 109.

¹⁵⁹⁰ Una sort és una peça de terra plana, petita i sense marge entremig, resultat d'una parcel·lació. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 110.

- Belianes: propietat d'un molí (1282).
- Bellpuig d'Urgell: propietat d'una parellada de terra i un molí (1249). Canvi de diversos drets per seixanta-sis mitgeres, la meitat de forment i l'altra d'ordi i dels drets dominicals del terme de Vilanova (1308). Peça de terra de vint-i-cinc jornals plantada d'ametllers (1685).
- Boldú (la Fuliola): plaça franca i lliure, sense cens ni usatges i amb facultat de fer-hi cases (1174), drets sobre el castell i terme (1241) i un diumenge i un censal de 20 sous de pensió (1258).
- Bonpàs (a l'oest de Verdú): patrimoni del castell i terme, jurisdicció, delmes, molins, joves, forns i altres drets i pertinences (1227) i una devesa¹⁵⁹¹ a cens d'un parell de conills (1265).
- Bullidor (Barbens): no consten les propietats del cenobi.
- Castellnou de Seana: domini d'una heretat (1193) i la consigna de vint mitgeres de forment i quinze d'ordi (1228).
- Castellserà: no consten les propietats del cenobi.
- Maldà: dret de pasturar, herbejar, regar els emprius, exigir quísties i altres gabelles de l'època (1238).
- Maldanell: donació perpètua d'una peça de terra (1205).
- Nalec: diversos censals, establiments¹⁵⁹² i peces de terra i privilegi de peixera (1375).
- Sant Martí de Maldà: un hort (1169), un diumenge amb el dret de regar el producte del qual s'ha d'aplicar pel cost del "victo" de les religioses (1294), censos (1354), bocins de terra (1337) i un tros apel·lat "lo diumenge (1362).
- Tàrrega: peixera i part del delme en alous i vinyes (1184), terres cultes i incultes, vinyes, camps, cases, horts, censos i altres (1211) i una sort de terra a la partida de l'Espina (1240).
- Tornabous: granja (1300).
- Urgell: diversos béns.
- Verdú: no consten les propietats de les monges.
- Vilagrassa: granja, terres, vinyes, cases, horts i censos (1211).

¹⁵⁹¹ Una devesa és una peça de terra encerclada o fitada, abundant d'herba i destinada a la cria d'animals i al pasturatge. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 109.

¹⁵⁹² L'establiment és el nom amb què es coneix el contracte d'emfiteusi i la cessió d'una propietat a censal. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 109.

- Vilanova de Bellpuig: drets de moltura en tots els molins dels termes del castell de Bellpuig i drets dominicals del terme del castell de Vilanova (1308).
- II. La Conca de Barberà: 13 forasteries
- Anguera (prop de Sarral): delme de la flor del safrà (1267) i gabella del pa (1286).
 - Blancafort¹⁵⁹³: delme de la verema perpètuament en franc alou junt amb els altres llocs i termes de la vegueria de Montblanc (1261).
 - Conesa: senyoriu format pel delme de la flor de safrà (1264) i l'impost del pa (1286).
 - Fonoll (Passanant): delme de la flor de safrà (1264).
 - Forès: delme de la flor de safrà (1264), terres (1274), un forn (1291), l'arbitri del pa (1286), la propietat de dues sitges (1308) i la meitat dels esplets del Mas del Rec (1327).
 - L'Illa: delme de la verema de llocs de la vegueria de Montblanc (1261).
 - Montblanc: la primera de totes les forasteries. Dret de lleuda (1210), munió de censos, cases, hostals, granges, horts, terres i vinyes, la donació de lleudes, mesures i pesos (1233), el censal de 500 sous sobre les dècimes (1238), la possessió de la franquesa de les lleudes al·ludides i de cases i granges (1244), els drets de mercat i 50 morabatins anyals per la cena reial (1251), donació de tots els molins (1253), el cànon de la verema (1261), les gabelles dels mercats i dels molins (1286) i la vinya de la plana de les Forques (1387).
 - Ollers (entre Barberà i Sarral): delme de la flor de safrà (1264).
 - Rojals: censos (1240) i arbitri de la verema (1261).
 - Sarral¹⁵⁹⁴: delme de Sarral i la batlia, una heretat (1253), diversos béns mobles i immobles (1253), cases, horts i vinyes (1255), delme de la flor de safrà (1264) i el tribut del pa (1286).
 - Savallà del Comtat (batllia de Sarral): delme de la flor de safrà (1264).
 - Turlanda (batllia de Sarral): delme de la flor del safrà (1264) i del pa (1286).

¹⁵⁹³ Recasens indica que a Blancafort els delmers són la mitra, el capítol catedralici, la vila de Montblanc, el veí de Barcelona Joan Vilar i el monestir de Vallbona. Aquest rep el delme de vi. RECASENS I COMES, JOSEP M. (escrit en català per Recasens i traduït al castellà per José Sánchez Real), *El corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII. Aspectos económico y político-social*, Tarragona, Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1963, pàgina 134.

¹⁵⁹⁴ SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, "Precedents històrics de la carta de població i franquícia de Sarreal", *Boletín arqueológico. Órgano de la Real Sociedad Arqueológica Tarraconense*, IV, 121-128 (1973-1974), pàgines 51-60.

- Vetulà (prop de Fonoll, Passanant i de la batllia de Sarral): delme del pa i de tots els fruits (1251) i del tribut del safrà (1286).

III. La Segarra: 8 forasteries

- Cervera: diverses cases, un hort, un obrador i diferents censos.
- Guàrdia Lada (Montoliu de Segarra): la “carnalia”¹⁵⁹⁵ i tots els béns amb pacte de no poder-los vendre, donar ni empenyorar si no és per extrema necessitat i amb l’obligació d’un aniversari cantat i dues absoltes sobre la sepultura (1438).
- Guissona: una vinya i una torre (1173).
- Montfalcó Murallat (municipi de les Oluges): senyoria disputada, finalment favorable a Vallbona (1227).
- Sadao o *Sadahó* (agregat de Torrefeta): no consten les propietats de les monges.
- Santa Fe de Segarra (agregat a les Oluges): meitat d’un mas i dues vinyes davant el castell (1211).
- Tallada (agregat de Freixenet): peça de terra (1276) i establiment de tot el mas a cens de tres mitgeres de forment (1394).
- Vergós: percepció de cinc mitgeres de forment, cinc d’ordi i altres coses sobre el mas d’en Vergós (1369).

IV. El Segrià: 8 forasteries

- Almenar: cent cafissos de blat anuals (1251 i 1286), posteriorment convertits en 1000 sous jaquesos (1371).
- Artesa: diferents censals (1566).
- Corbins: heretat franca en el terme i cent ovelles (1221).
- Fondarella: drets de la dècima i dominicatura¹⁵⁹⁶ (1210).
- Golmès: no consten les propietats del cenobi.
- Lleida: una torre (1178), la meitat de les parets d’unes cases que davallaven de la Seu a Sant Andreu (1178), una heretat i un bosc (1187), algunes cases més (1194), dues franqueses de terra en el terme (1202), unes altres cases a la parròquia de Sant Andreu (1207 i 1221), una vinya (1222) i una munió de rendes (1310) i de censos (1314).
- Miralcamp: delmes de Miralcamp i Mollerussa (1219), diverses cases, una heretat, el dret dominical (1221), altres béns (1278), un domini amb la tercera part

¹⁵⁹⁵ La carnàlia és el dret que es pagava per la transhumància dels ramats. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 109.

¹⁵⁹⁶ La dominicatura és el dret de vassallatge que es pagava al senyor feudal i també un domini senyorial. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 109.

dels fruits i dels anyells (1281), dues mitgeres de forment i dues d'ordi (1528), dos trossos de terra (1546), pensions endarrerides dels grans des de 1535 fins a 1546, les quals pujaven vint-i-dues mitgeres de forment i vint-i-dues d'ordi.

- Mollerussa: possessió dels delmes (1219).
 - Palau d'Anglesola o *Castell Palau*: drets de la dècima i dominicatura (1210).
- V. Llocs no identificats (per això, al mapa, el número 5 no hi és): 8 forasteries
- Besaldú: dret sobre el lloc (1243).
 - Catalada: no consten les propietats del cenobi.
 - Mas d'En Salla: dues donacions.
 - Migdolà: una heretat (1211).
 - Rubió: un tros de terra a cens de set punyeres de blat (1354).
 - Sanassor: terres i possessions dins el propi terme (1216).
 - Sant Marçal: meitat del castell (1240).
 - Timonal: castell i terme (1215).
- VI. La Noguera: 7 forasteries
- La Vall d'Àger: quintar d'oli (1245)
 - Almassor: domini de tots els drets del castell i terme (1256).
 - Balaguer: tots els drets de la vescomtessa de Cardona¹⁵⁹⁷ durant set anys (1231).
 - Belcaire d'Urgell: import de dues masmodines de senyoria, cases i hort (1238).
 - Camarasa: drets de senyoria sobre el castell (1256).
 - Pinet: dos masos (1210).
 - La Sentiu de Sió: censals i drets sobre el castell (1269).
- VII. Les Garrigues: 6 forasteries
- L'Albi: no consten els dominis.
 - Arbeca: capmàs (1225).
 - Castelldans o *Castell d'Asens*: domini sobre diverses torres i heretats (1217-1232).
 - L'Espluga Calba: donació reial del lloc, vila i castell (1251), cases i un molí (1265), un tros de terra (1293) i diversos censals.
 - Fullea: el divuitè dels grans i dels fruits.

¹⁵⁹⁷ Segurament la vescomtessa de Cardona que feu aquest donatiu fos Agnès de Tarroja, casada des de 1217 amb el vescomte de Cardona Ramon Folch IV (1180-1241), fill de Guillem I i de Geralda de Jorba i vescomte entre els anys 1225 i 1241. Agnès era filla de Ramon i Sibil·la; senyora de Tarroja, Solsona i Arbeca i morí el 1243. FLUVIÀ, ARMAND DE, *Els primitius comtats i vescomtats de Catalunya: cronologia de comtes i vescomtes*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1989, pàgina 159.

- Tarrés: 100 sous de censals assegurats sobre els castells de Tarrés i de Corregó o sobre el feu de l'Espluga de Francolí (1229).

VIII. El Priorat: 3 forasteries

- Capçanes (terme de Tivissa): ofrena del mas per a edificar-hi una capella o altar i tenir-hi un sacerdot (1211) a canvi de la quarta part dels fruits (1224). Nova donació del mas, a més dels molins, termes, aigües, rescloses, herbes i annexos amb la confirmació de les prerrogatives de què el cenobi gaudeix sobre el castell i termes de Móra i Tivissa (1287).
- Cornudella del Montsant: No coneixem les finques del domini.
- Montsant: no ens consten les propietats del monestir.

IX. La Ribera: 3 forasteries

- Móra d'Ebre: pertinença dels masos de Móra i Tivissa (1205), terres i cases, dels quals rebia la quarta part dels fruits i de l'heretat d'Alsèdia la meitat (1243), ribera vora l'Ebre (1266), drets del castell i terme de Móra, meitat dels fruits de les sorts d'Alcira, del Pla i de la Torre (1302) i diferents trossos de terra (1368 i 1474).
- Ribera: dret d'herbejar per tots els seus castells (1211).
- Tivissa: masos dels termes de Móra i Tivissa (1205), dret d'herbejar per tots els castells de la Ribera (1228), herbatge de Tivissa (1253), mas de Capçanes i dels molins, termes, aigües, rescloses, herbes i altres drets annexos a ell (1287).

X. L'Alt Camp: 2 forasteries

- Cabra del Camp (batllia de Sarral): cases, molins i horts situats a la "serca de Riba" (1222), pels delmes del pa (1286) i pel tribut de la flor del safrà (1264).
- Querol: molins (1285).

XI. L'Anoia: 2 forasteries

- Argençola: mas amb heretat pròpia i jurisdicció sobre el poble (1261).
- Boixadors (Sant Pere Sallavinera): Vinya situada en el terme d'aquest veïnat i en l'apel·lada "dominicatura de Vallbona" (1335).

XII. El Tarragonès: 2 forasteries

- Tamarit: camp en senyoria directa (1207), heretat i censal de 60 sous jaquesos (1211) i salines (1229).
- Tarragona: dret de pastura per tot el terme (1222) i de la quarta part de les voltes d'Aguiló (1227), dos molins francs d'alou perpètuament amb ses aigües, aqüeductes i rescloses i altres drets universals per mantenir dos sacerdots a canvi de mil quarteres d'ordi anuals procedents dels rèdits de Vilafranca (1260).

XIII. L'Alt Penedès: 1 forasteria

- Vilafranca del Penedès: mil quarteres d'ordi anyals (1286).

XIV. El Bages: 1 forasteria

- Cardona: donació perpètua d'una càrrega de sal de tres quintars cada setmana (1187).

XV. El Baix Camp: 1 forasteria

- Comtat de Prades: tres cafissos de cigrons, cobradors de les rendes reials de la vila i les muntanyes de Prades (1257), divuit faneques de llegums (sis de cigrons, sis de faves i sis de guixes) i tres faneques de cigrons d'*Scala Dei* (1487).

XVI. El Baix Ebre: 1 forasteria

- Tortosa: una torre (1223), oblata anual de vint-i-sis quintars d'oli o de setanta-vuit cànirs (1286), cobradors de les rendes reials el dia primer de quaresma (1387).

XVII. El Barcelonès: 1 forasteria

- Barcelona: munió de censals a favor del cenobi i consignes de les religioses a la "Taula dels comuns dipòsits" de la ciutat (segle XVII).

XVIII. La Llitera: 1 forasteria

- A un indret de la comarca, segurament a Tamarit: una torre de la qual percebien les monges la meitat del fruit i la quarta part del delme i la primícia a canvi de mantenir un parell de bous per al cultiu de l'heretat (1250).

XIX. Múrcia: 1 forasteria

- Múrcia: donació reial de 1.000 alfonsins cada any cobradors a la duana del mar de Múrcia, per acabar l'obra del monestir i per a vestuari de les monges (1292).

XX. La Ribagorça: 1 forasteria

- Jusseu: drets de la dècima i dominicatura (1210).

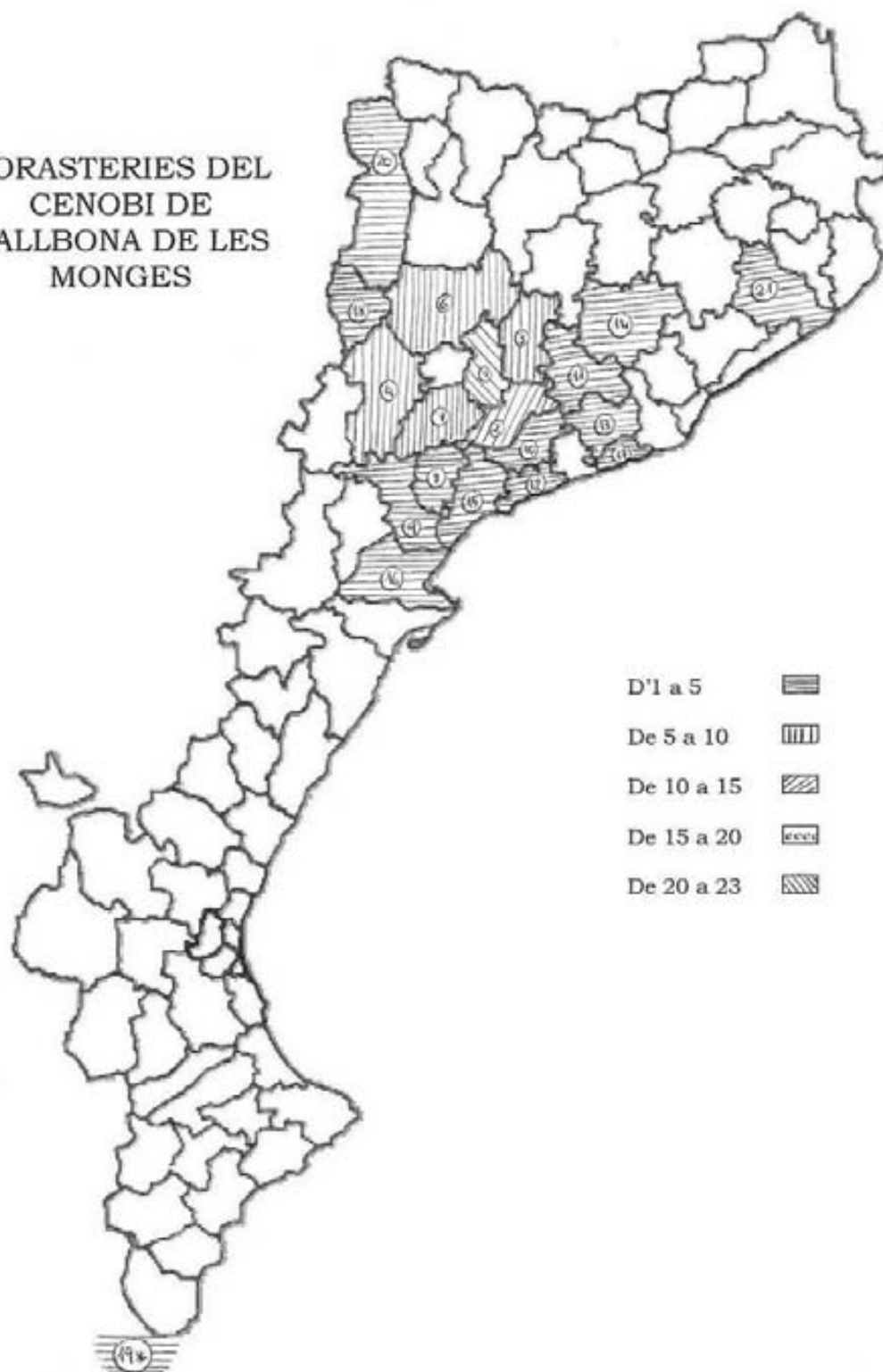
XXI. La Selva: 1 forasteria

- Blanes i Urset: dret d'herbejar en el pont de Blanes i Urset (1297).

També hem confeccionat un mapa amb la informació extreta del llibre de Piquer i Jover, que permet conèixer l'extensió geogràfica del domini monàstic i la seva formació, tant al voltant del mateix monestir com ben lluny del mateix, així com també l'abast territorial de les propietats de Vallbona¹⁵⁹⁸.

¹⁵⁹⁸ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Les Forasteries del Cenobi de Vallbona: extrets de les actes notariales: 1173-1762*, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació Provincial de Lleida, 1986.

FORASTERIES DEL
CENOBI DE
VALLBONA DE LES
MONGES

Mapa de les forasteries del monestir de Vallbona. Plànol d'execució pròpia realitzat a partir de PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Les Forasteries del Cenobi de Vallbona: extrets de les actes notarial: 1173-1762*, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació Provincial de Lleida, 1986.

L'ECONOMIA DEL MONESTIR

L'economia d'un monestir femení¹⁵⁹⁹ està condicionada per la clausura que regeix la vida de la comunitat monàstica i a la que dedicarem un capítol posteriorment. La clausura impedeix a les monges de tenir uns ingressos extres, en forma d'apostolat o de misses, guanys que sí aconseguen les comunitats masculines, que no es regeixen per una clausura total i que, per tant, gaudeixen d'una projecció directa a la societat en forma d'acció pastoral.

A més, la gran diferència entre uns i altres, es troba en el fet que els monjos tenen un control directe dels seus béns i estableixen una gestió directa del seu patrimoni, mentre que les monges necessiten intermediaris per a controlar la seva economia. Aquests elements configuraran un model econòmic diferenciat del masculí, tant en la composició del patrimoni com en la seva administració¹⁶⁰⁰. Generalment, els monestirs femenins es proveeixen d'unes rendes fixes que assegurin el seu sosteniment¹⁶⁰¹.

Per a Morgado, la base de l'economia monàstica femenina és la seva forta dependència del dot, fet que provoca que la major part de les monges siguin de classe alta.

¹⁵⁹⁹ La bibliografia bàsica sobre el tema es conforma d'estudis locals sobre l'economia monàstica femenina: BURGO LÓPEZ, MARIA CONCEPCIÓN, "Política económica y gestión administrativa en las entidades monásticas femeninas", PANIAGUA, JESÚS i VIFORCOS, MARIA ISABEL (coords.), *I Congreso internacional del monacato femenino en España, Portugal y América, 1492-1992*, León, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de León, 1993, vol. II, pàgines 569-585. CERRATO MATEOS, FELISA, *Monasterios femeninos de Córdoba. Patrimonio, rentas y gestión económica a finales del Antiguo Régimen*, Córdoba, Universidad de Córdoba, 2000. CERVANTES BELLO, FRANCISCO JAVIER, "Los capitales de los conventos de mujeres en la Puebla de los Angeles durante el siglo XVIII y principios del XIX", PANIAGUA, JESÚS i VIFORCOS, MARIA ISABEL (coords.), *Op. cit.*, volum I, pàgines 187-200. GARCÍA GONZÁLEZ, GLORIA i PRADO HERRERA, M. LUZ DE, *Espacios visibles, espacios invisibles. Mujer y memoria en la Salamanca del siglo XVI*, Salamanca, Universidad Pontificia, 2006. LLOPIS AGELÁN, ENRIQUE, *Las economías monásticas al final del antiguo régimen en Extremadura*, Madrid, Universidad Complutense de Madrid. Facultad de Ciencias Económicas, 1980 (en aquest llibre, s'analitza l'economia extremeña en general així com l'economia dels monjos, dels mendicants i de quatre monestirs femenins: les dominiques de Regina Coeli; les franciscanes de la Purísima Concepción d'El Almendral; les franciscanes de Nuestra Señora de Broza i les carmelites descalces de Nuestra Señora de los Ángeles de Badajoz). REDONDO PEREZ, ENRIQUE, "La integración de los monasterios en la vida económica de la ciudad: las carmelitas de Cuenca (Ecuador) en el siglo XVIII", PANIAGUA, JESÚS i VIFORCOS, MARIA ISABEL (coords.), *Op. cit.*, volum I, pàgines 367-374. REY CASTELAO, OFELIA, "Las economías monásticas femeninas ante la crisis del Antiguo Régimen", PANIAGUA, JESÚS i VIFORCOS, MARIA ISABEL (coords.), *Op. cit.*, vol. II, pàgines 105-130. SORIANO TRIGUERO, CARMEN, "La propiedad inmobiliaria de los conventos femeninos madrileños en el siglo XVIII", *Cuadernos de historia moderna*, 24 (2000), pàgines 11-29. TRIANO, MARIA ANTONIA, "Función económica de los monasterios de clausura en la Audiencia de Charcas", PANIAGUA, JESÚS i VIFORCOS, MARIA ISABEL (coords.), *Op. cit.*, volum I, pàgines 441-451.

¹⁶⁰⁰ CERRATO MATEOS, FELISA, *Op. cit.*, pàgines 37-38.

¹⁶⁰¹ CERRATO MATEOS, FELISA, *Op. cit.*, pàgina 53.

Les assignacions familiars són el complement del dot, mentre que la base patrimonial i creditícia és variada, pel que una administració conscient i una bona inversió dels dots és fonamental¹⁶⁰².

Com analitzarem en aquest capítol, l'economia del monestir de Vallbona es basa en les rendes que s'obtenen del seu patrimoni immoble, sobretot terres agrícoles; de l'explotació indirecta de dites terres; l'explotació de la Baronia i dels serveis així com també dels dots, les pensions anuals vitalícies i l'administració de diverses lleixes testamentàries, com a capítols més destacats de l'economia del monestir, que ara desenvoluparem.

Però primer, iniciarem aquest capítol, caracteritzant les tres figures jurídiques que s'encarreguen de l'administració i gestió de les economies monàstiques femenines¹⁶⁰³. És a dir, de la bossera, com a càrrec intern més destacat, tot i que supervisada per l'abadessa, les jutges comptables i la resta de la comunitat; el procurador del monestir, un personatge masculí al servei de la comunitat i altres autoritats eclesiàstiques, tant l'ordinari com les de l'orde cistercenc, que supervisaven la tasca dels dos elements anteriors i a la que farem referència en un altre capítol. L'eficiència d'aquests responsables condicionava l'administració patrimonial.

Com veurem, a Vallbona, aquests càrrecs foren desenvolupats per persones adients i segures, que gestionaren l'economia monàstica de manera molt satisfactòria, tot i les fluctuacions econòmiques d'aquell segle.

1. El càrrec de bossera

El càrrec de bossera és similar al de tresorera i cellerera ja que la bossera és l'encarregada de la custòdia dels cabals del comú i recursos comunitaris d'un monestir i de la seva administració¹⁶⁰⁴. Per tant, la bossera és l'encarregada de l'economia del monestir i de dur els diversos llibres de comptabilitat del mateix en el que s'anoten les entrades i sortides de diners, així com el motiu de cadascuna de les mateixes.

¹⁶⁰² MORGADO GARCIA, ARTURO, *Ser clérigo en la España del Antiguo Régimen*, Cádiz, Universidad de Cádiz. Servicio de Publicaciones, 2000, pàgines 173-186.

¹⁶⁰³ CERRATO MATEOS, FELISA, *Op. cit.*, pàgina 163.

¹⁶⁰⁴ CARBONELL I DE BALLESTER, JORDI i CARRERAS I MARTÍ, JOAN (dirs.), *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana S. A., 1969-1980, volum 3, pàgina 758. UNIÓN DE RELIGIOSOS DE CATALUNYA, *Catalònia religiosa. Atlas històric: dels orígens als nostres dies*, Editorial Claret, Barcelona, 1991, pàgina 377-378.

A les bosseres, se'ls demanava sobretot claredat per donar comptes de càrrec i descàrrec amb satisfacció, facilitat i justificació¹⁶⁰⁵. A més, tenen l'obligació de presentar els comptes a l'abadessa i a la comunitat periòdicament, almenys un cop l'any, tal com estipulen les Definicions de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó al 1626¹⁶⁰⁶.

Al llarg del segle XVIII, foren aquestes les monges que exerciren com a bosseres del monestir de Santa Maria de Vallbona: Maria de Llúria (1700-1701); Magdalena de Potau (des del 12 de juliol de 1701 fins al 1710); Teresa de Guiu (1711-1727); Manuela Desvalls i de Vergós (des del 13 de juliol d'aquest any fins a 1736); Caterina de Borràs (des del 28 d'agost de 1736 fins a 1744); Agnès de Cortit (1745-1748); Marianna de Potau i de Farré (des del 17 d'octubre d'aquest any fins a 1761); Maria Antònia Sabater i de Prior (des de l'1 de juliol de 1761 fins a 1784); Manuela Carmona i de Riquer (1785-1786) i, finalment, Maria Ignàsia de Castellví i de Pontarró (des del 10 de setembre de 1786 fins a 1802). En treballar els diversos llibres de comptes que ens han llegat aquestes, entenem que les bosseres del monestir de Vallbona al segle XVIII, feren una tasca ben feta: els llibres de comptes són clars, estan ben estructurats i són molt complets ja que no es deixen cap informació.

2. El càrrec de procurador del monestir

Com la bossera no pot abandonar la clausura del monestir per cobrar els censos¹⁶⁰⁷, censals¹⁶⁰⁸ i altres pagaments que els vassalls de Vallbona han de realitzar, la comunitat nomena un procurador.

¹⁶⁰⁵ AMV, *Llibre dels comptes de la bosseria del Real Monestir de Vallbona administrats per Teresa de Guiu, bossera, començant l'any 1712*, pàgina 89.

¹⁶⁰⁶ DIVERSOS AUTORS, *Textos constitucionals de la Congregació cistercenca de la Corona d'Aragó*, Valls, Publicacions de l'Abadia de Poblet, 1990, volum I, pàgina 220.

¹⁶⁰⁷ Un cens consisteix en una prestació periòdica dinerària anual, perpètua o temporal, que es vincula a la propietat d'una finca. El censatari està obligat a pagar la pensió, i es converteix en titular del dret de propietat sobre la finca. El censalista té dret a rebre la pensió. L'objecte del cens només seran béns immobles. La constitució dels censos sempre s'ha de fer en escriptura pública i s'ha d'inscriure al Registre de la Propietat. La pensió constitueix el contingut essencial del dret de cens. El dret de cens s'extingeix per pèrdua de la finca, expiració del termini o compliment de la condició, consolidació, prescripció extintiva, redempció o renúncia del censalista. CANALEJO ALBA, MARIA DOLORS, *Diccionari de dret català*, Barcelona, Edicions 62, 1998, pàgina 49.

¹⁶⁰⁸ Un censal és l'obligació consistent en el pagament d'una pensió per part del censatari al censalista, a canvi del lliurament d'un capital en diner. La pensió és l'únic objectiu del censal i s'ha de pagar per anualitats vençudes, tant en diners com en espècie, però sempre de forma indefinida. El censal és un contracte formal, ja que s'exigeix l'escriptura pública quan aquell es constitueixi per actes entre vius. El

Aquest és un home, normalment un religiós, que, en nom de la comunitat, es dedica a realitzar aquests cobraments i a portar-los a la bossera.

El 28 de setembre de 1786, l'abadessa de Riquer convocà la comunitat a la sala capitular per proposar que la bossera del monestir, Maria Ignàsia de Castellví i de Pontarró, pugui constituir un procurador perquè cobri els censos, censals i altres rèdits del monestir i perquè representi la comunitat en qualsevol plet que pugui sorgir per aquestes qüestions. Segons la secretària Maria Josepa de Moxó, la comunitat aprova la proposta de l'abadessa i atorga poders a la bossera perquè nomeni un nou procurador amb plens poders per part de la comunitat¹⁶⁰⁹.

Les atribucions del procurador del monestir estan molt ben explicitades en l'elecció del barceloní Narcís de Ramon i de Solà¹⁶¹⁰ l'1 de juny de 1763. Aquell dia, les “[...] *religiosas profesas del monestir, convocades de dita abadessa en son locutori abacial ahont per estas y semblants cosas y negocios acostuman congregarse [...]*” estableixen que el procurador pugui llevar, extreure i percebre, tant de la taula de canvis i comuns dipòsits de la ciutat de Barcelona com de qualsevol altra taula o banc, quantitats de diners a favor de dites senyores. A més, li donen els poders necessaris perquè pugui firmar àpoques, rebuts i definicions del que haurà rebut i del que rebrà durant l'exercici del seu càrrec sempre amb les cessions i cauteles convenients. I finalment, el procurador podrà fer qualsevol operació sense limitació, tal com farien l'abadessa o qualsevol de les religioses de ser-hi presents. Per aquest motiu, la comunitat promet de no revocar cap de les accions i de les actuacions realitzades pel procurador, fet que li donava molt de poder al mateix¹⁶¹¹.

Aquest càrrec fou exercit per una gran quantitat d'homes en comissió del monestir, pel que mostrarem una representació àmplia dels mateixos, però sense intentar abarcar-los tots, tasca que resultaria impossible.

Amb les finalitats exposades a la procura de Solà, el 10 de gener de 1704, l'abadessa Anna de Castellví i les altres 22 monges professes, convocades al *Parladoret de mi senyora*, nomenen procurador en Josep Montaner i Alba, ciutadà honrat de Barcelona i

censal té unes causes específiques d'extinció: la redempció, la prescripció o l'extinció com a sanció per incompliment del pacte de millora. CANALEJO ALBA, MARIA DOLORS, *Op. cit.*, pàgines 49-50.

¹⁶⁰⁹ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. Vallbona. Llibre de capítols i resolucions del monestir de Vallbona, iniciat durant l'abadiat de Magdalena d'Areny i de Toralla. Títol original: *Llibre de capítols, proposicions y resolucions de l'insigne y real convent de Nostra Senyora de Vallbona, fet lo primer dia de gener de 1663, essent abadessa dona Magdalena d'Areny i de Torralla*, pàgina 118.

¹⁶¹⁰ Narcís de Ramon era germà de Maria Caietana de Ramon i de Solà, monja del monestir. Consta com a encarregat de pagar-li el dot ja que, com el pare havia mort, es feu càrrec de pagar-lo com hereu seu.

¹⁶¹¹ AMV, FP, Carpeta número 53: “Correspondència”.

habitant de Montblanc, per a capbrevar en nom del monestir, acceptar confessions, demanar i rebre i firmar per raó del directe domini, firmar àpoques i albarans¹⁶¹² i per a plets¹⁶¹³.

Igualment, el 10 de març de 1704, al *Parladoret de l'abadessa*, la comunitat monàstica de Vallbona nomena procurador del monestir a Bonaventura Capdevila¹⁶¹⁴. El 10 de març de 1705, l'abadessa i el monestir nomenen procurador Bonaventura Capdevila¹⁶¹⁵. A l'agost de 1705, la comunitat nomena procurador a Feliu Torres (batlle i negociant de Vallbona)¹⁶¹⁶; el 17 de novembre de 1706 a Francesc Canyadell¹⁶¹⁷; el 14 de maig de 1708 al pare Marià¹⁶¹⁸; el 9 de maig de 1710 a Francesc Llobart¹⁶¹⁹ i el 4 de novembre de 1710 a Josep Giner i Borràs¹⁶²⁰.

L'11 de març de 1712, Jerònima de Ribes priora president i la resta de la comunitat nomenen procurador al barceloní Francesc Aloy¹⁶²¹ i a Josep Giner i Borràs¹⁶²²; el 24 d'abril de 1712 a Ramon Permini i Antoni Cases (notaris)¹⁶²³ i el 29 d'octubre de 1715 a Jaume Joan Ubach (prevere i beneficiat de Tàrraga)¹⁶²⁴.

El 7 de febrer de 1718, la comunitat nomena procurador a Josep Serra (prevere i beneficiat de la catedral de Tarragona)¹⁶²⁵; el 2 de març de 1719 a Francesc Busquets¹⁶²⁶ i el 2 de maig de 1721 al doctor Ramon Borràs de Tàrraga¹⁶²⁷.

¹⁶¹² Un albarà és una nota de rebut de un gènere que es firma al portador com a resguard. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 4, pàgina 88.

¹⁶¹³ AHAT, Capsa 4, número 16. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1704-1710), pàgina 1. AHAT, Capsa 8, número 38. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1706-1722). Títol original: "*Manual 31. He recullit y encodernat en est tomo varios papes sueltos y en el hi ha part dels capitols matrimonials rebuts des de lo any 1704 al any 1731. Hi ha tambe alguns actes de la centuria 1700 i tambe algun de la centuria 1600. No causia admiracio los anys no vingan ben seguits pues no mi he mirat. Roca Rector*", pàgina 201.

¹⁶¹⁴ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgines 31 darrera-32.

¹⁶¹⁵ AHAT, Capsa 8, número 38. *Op. cit.*, pàgina 227.

¹⁶¹⁶ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgines 37 darrera-38.

¹⁶¹⁷ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 55.

¹⁶¹⁸ Segurament és el confessor de les monges que el 1707 compra unes cadires a la subhasta pública dels béns d'Aguiló. AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 93 darrera. AHAT, Capsa 10, número 48. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Lligall de documents diversos (1600-1800).

¹⁶¹⁹ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 194.

¹⁶²⁰ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 237.

¹⁶²¹ AHAT, Capsa 4, número 17. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1711-1714), pàgina 100.

¹⁶²² AHAT, Capsa 4, número 17. *Op. cit.*, pàgina 102.

¹⁶²³ AHAT, Capsa 4, número 17. *Op. cit.*, pàgina 120 darrera.

¹⁶²⁴ AHAT, Capsa 4, número 18. Fons: *Op. cit.*, pàgina 32 darrera.

¹⁶²⁵ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 196 darrera.

¹⁶²⁶ Segons l'AHPB, el fra menor Francisco Busquets és un ciutadà barceloní, que actuà com a notari públic per autoritat apostòlica i reial i com a escrivà de la cort de la vegueria i, posteriorment, del corregiment, de Barcelona. La seva tasca professional es desenvolupà entre 1686 i 1734. AHAT, Capsa 4,

El 28 de juny de 1721, la comunitat nomena procurador a Anton Tomàs i Rubinat de Montblanc per a capbrevar a la Conca de Barberà¹⁶²⁸; l'1 de setembre de 1725, la comunitat nomena procurador a Josep Giner i Borràs¹⁶²⁹; el 5 de setembre de 1725 a Josep Serra¹⁶³⁰; el 20 d'abril de 1729 de nou a Francisco Busquets¹⁶³¹; el 10 de desembre de 1731 al mercedari Josep Xifreu perquè cobri les pensions de l'oli de Tortosa des de 1724 a 1729¹⁶³² i el 15 de març de 1735 a Josep Creus¹⁶³³.

El nomenament com a procurador del monestir pot obligar a una gran responsabilitat envers Vallbona, com en el primer cas esmentat de Bonaventura Capdevila, però també es pot escollir un procurador per a realitzar una tasca concreta, com en el cas d'Anton Tomàs o Josep Xifreu. Per aquest motiu, el nomenament de procuradors al llarg dels primers decennis del segle XVIII és constant. En els contractes entre la comunitat i el procurador es menciona la tasca a realitzar pel mateix, però és interessant veure com la comunitat sempre necessita procuradors per a qualsevol actuació a l'exterior.

Així com la comunitat necessita un representant perquè realitzi en nom seu tots els contractes de tipus econòmic, les mateixes monges nomenen procuradors seus, tant a nivell individual, com per a les germanes presents en un monestir o des dels diversos càrrecs que ocupen.

El nomenament de procuradors és un dels temes recurrents recollits als manuals notariais dels rectors de la parròquia de Vallbona al llarg del segle XVIII. Per no anotar-los tots, mencionarem els més destacats. Igual com els procuradors generals del monestir, els procuradors individuals també són escollits segons unes necessitats a satisfer en aquell moment concret: cobrament de censos, violaris o pensions per a les monges professes de Vallbona.

número 18. *Ídem*, pàgina 300. CASES I LOSCOS, LLUÏSA, *Inventari de l'AHPB, s. XVII – 2 (1651-1700)*, Barcelona, Fundació Noguera, Lleida, Editorial Pagès, 2006, pàgines 324-328 i 433.

¹⁶²⁷ AHAT, Capsa 4, número 19. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1720-1731), pàgina 62.

¹⁶²⁸ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 66.

¹⁶²⁹ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 185. AMV, 11.9/9: 1725, setembre, 1. Vallbona. Procuració feta pel monestir de Vallbona a favor de Josep Giner i Borràs, veí de la ciutat de Tarragona, per tal d'efectuar la venda de diversos censals.

¹⁶³⁰ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 120 darrera.

¹⁶³¹ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 331.

¹⁶³² AHAT, Capsa 4, número 20. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1731-1757). Títol original: "Manual del reverent Bruno Soler rector de Vallbona, conté los anys 1 de abril de 1731-1737".

¹⁶³³ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 104.

A nivell individual, destacarem les procures de Maria Gertrudis de Montaner i de Valls, professa de Vallbona. Maria Gertrudis nomenà procurador a Bonaventura Montaner el 5 de maig de 1707¹⁶³⁴; a Pere Luqui el 30 de desembre de 1708¹⁶³⁵; a Isidre Pastor el 22 de novembre de 1711¹⁶³⁶; a Rafaela de Montaner i de Valls (la seva mare, de Cervera) el 28 de febrer de 1713¹⁶³⁷; a Josep Perelló de Barcelona el mateix dia¹⁶³⁸; al doctor Joan Fontanet el 6 de novembre de 1714¹⁶³⁹; a Ignasi Forcada de Bellpuig el 19 d'octubre de 1721¹⁶⁴⁰; a Francesc Barrufet el 26 d'abril de 1734¹⁶⁴¹ i de nou, al seu germà Bonaventura Montaner el 28 de juny de 1736¹⁶⁴².

Una altra monja professa amb un llarg recorregut en les procures és Manuela Desvalls. Manuela nomena procurador al pare Josep Quintana (franciscà de Bellpuig) el 5 de febrer de 1715¹⁶⁴³; a Damià Pasteller (prevere de Barcelona) el 23 de juliol de 1715¹⁶⁴⁴; al seu nebot Francesc Desvalls i Alegre el 3 de novembre de 1725¹⁶⁴⁵; al seu germà Manuel el 10 de març de 1727¹⁶⁴⁶; a Sebastià Bigons el 14 de setembre de 1727¹⁶⁴⁷; al mateix Bigons el 18 de febrer de 1728¹⁶⁴⁸; a Pau Borés el 23 de juliol de 1728¹⁶⁴⁹ i a Narcís Bufalà el 22 de maig de 1734¹⁶⁵⁰.

Les procures de la tercera monja que comentarem són les de Victòria de Sobirà i Julià. Victòria nomena procurador seu al germà Agustí Miró, religiós de Poblet, el 25 de gener de 1715¹⁶⁵¹; a Pere Zayna, de Reus l'1 de gener de 1716¹⁶⁵²; a Josep Merola, agricultor d'Arbeca el 23 de març de 1716¹⁶⁵³; a Francesc de Pimentel de Madrid, el 30 d'abril de 1716¹⁶⁵⁴; a Segismon Comte (notari de Barcelona) l'1 de desembre de

¹⁶³⁴ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 72 darrera.

¹⁶³⁵ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 116 darrera.

¹⁶³⁶ AHAT, Capsa 4, número 17. *Op. cit.*, pàgina 69.

¹⁶³⁷ AHAT, Capsa 4, número 17. *Op. cit.*, pàgina 194 darrera.

¹⁶³⁸ AHAT, Capsa 4, número 17. *Op. cit.*, pàgina 196.

¹⁶³⁹ AHAT, Capsa 4, número 17. *Op. cit.*, pàgina 262.

¹⁶⁴⁰ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 66 darrera.

¹⁶⁴¹ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 83 darrera.

¹⁶⁴² AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 143.

¹⁶⁴³ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 7 darrera.

¹⁶⁴⁴ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 26 darrera.

¹⁶⁴⁵ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 196 darrera.

¹⁶⁴⁶ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 237 darrera.

¹⁶⁴⁷ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 257 darrera.

¹⁶⁴⁸ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 276.

¹⁶⁴⁹ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgines 286-287 darrera.

¹⁶⁵⁰ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 86 darrera.

¹⁶⁵¹ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 5.

¹⁶⁵² AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 49.

¹⁶⁵³ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 77.

¹⁶⁵⁴ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 83 darrera.

1722¹⁶⁵⁵; a Manuel Ferreta el 2 de novembre de 1725¹⁶⁵⁶; a Bartomeu Cisterer el 23 de gener de 1726¹⁶⁵⁷; al mateix Cisterer el 10 de març de 1727¹⁶⁵⁸; a Francisco Busquets el 27 d'octubre de 1735¹⁶⁵⁹ i a Josep Creus el 29 de març de 1735¹⁶⁶⁰.

Destacarem també les proccures realitzades per Teresa de Potau. Aquesta monja nomena procurador a Josep Gener el 20 de setembre de 1705¹⁶⁶¹ i a Valentí Oller el 20 de maig de 1706¹⁶⁶²; a Joan Vidal el 25 de gener de 1712¹⁶⁶³ i al marquès de Vallcabra Josep Faustim de Potau el 16 de setembre del mateix any¹⁶⁶⁴.

Finalment, les de Gertrudis de Borrell i de Tudela, que constitueix procurador seu a Joan Torres, pagès de Montblanc el 24 de setembre de 1704¹⁶⁶⁵; a Josep Arbonés de Flix el 18 de juliol de 1723¹⁶⁶⁶; a Francisco Blavia l'11 de març de 1733¹⁶⁶⁷ i a Torrell el 10 d'abril d'aquell mateix any¹⁶⁶⁸.

I un darrer repàs a les de Maria Rosa de Borrell i Balaguer. Aquesta professa nomena procurador seu a Agustí Mauri de Montblanc el 26 d'abril de 1710¹⁶⁶⁹, al prevere i beneficiat de Vallbona Jaume Fillol el 12 de setembre de 1716¹⁶⁷⁰ i al notari montblanquí Francesc Cabeça el 5 de febrer de 1717¹⁶⁷¹.

Les germanes també nomenen procuradors juntes. El 29 de novembre de 1706, Antioga i Manuela de Cortiada fan procurador seu a Gaspar Berart¹⁶⁷². Les mateixes germanes Cortiada nomenen procurador a Francesc Soler el 7 de gener de 1709¹⁶⁷³; a Pau Copons el 10 de setembre de 1709¹⁶⁷⁴; a Francesc Cabrera el 20 d'agost de 1710¹⁶⁷⁵; a Antoni Ribera, doctor i rector de Portella, l'11 de juny de 1715¹⁶⁷⁶ i a

¹⁶⁵⁵ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 113 darrera.

¹⁶⁵⁶ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 195 darrera.

¹⁶⁵⁷ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 204 darrera.

¹⁶⁵⁸ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 237.

¹⁶⁵⁹ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 57 darrera.

¹⁶⁶⁰ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 105.

¹⁶⁶¹ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 39. AHAT, Capsa 8, número 38. *Op. cit.*, pàgina 240 darrera.

¹⁶⁶² AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 39.

¹⁶⁶³ AHAT, Capsa 4, número 17. *Op. cit.*, pàgina 91.

¹⁶⁶⁴ AHAT, Capsa 4, número 17. *Op. cit.*, pàgina 139 darrera.

¹⁶⁶⁵ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgines 20-20 darrera. AHAT, Capsa 8, número 38. *Op. cit.*, pàgina 220.

¹⁶⁶⁶ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 133 darrera.

¹⁶⁶⁷ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 63 darrera.

¹⁶⁶⁸ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 66.

¹⁶⁶⁹ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 205 darrera.

¹⁶⁷⁰ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 104.

¹⁶⁷¹ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 128 darrera.

¹⁶⁷² AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 59.

¹⁶⁷³ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 119.

¹⁶⁷⁴ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 158 darrera.

¹⁶⁷⁵ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 217.

Francesc Fores, “*pharmacopolam*” de Linyola el 18 de juliol de 1716¹⁶⁷⁷. Tot i això, les germanes Cortiada també fan procures per separat. Per exemple, Antioga nomena procurador al doctor Rens el 21 de gener de 1716¹⁶⁷⁸ i a Antoni Calbis, de Preixana, el 18 de juliol de 1723¹⁶⁷⁹.

Maria i Jerònima de Castellví i Obando, germanes i professes del monestir, constitueixen com a procurador seu a Francesc Llobart el 22 de juny de 1711¹⁶⁸⁰. Les mateixes nomenen procurador al seu germà Francesc de Castellví (de Montblanc) el 25 d'octubre de 1712¹⁶⁸¹; a Antoni Lloses de Tàrraga el 17 de febrer de 1715¹⁶⁸²; a Joan Pujol i Miquel Llorell el 8 d'agost de 1715¹⁶⁸³; a Josep Vos el 8 de juliol de 1718¹⁶⁸⁴; a Josep de Jesús Maria (carmelita de Tarragona) el 16 de febrer de 1723¹⁶⁸⁵; a Josep de Castellví i Ferran el 28 de febrer de 1731¹⁶⁸⁶ i a Miquel Cantó (beneficiat de Montblanc) el 6 d'agost de 1732¹⁶⁸⁷. Igual que les germanes Cortiada, les Castellví també nomenen procurador per separat: Maria nomena procurador al notari Josep Cabeça el 12 de novembre de 1710¹⁶⁸⁸ mentre que Jerònima nomena com a procurador seu al mateix Cabeça el 4 de desembre de 1710¹⁶⁸⁹. I a diferents persones: Maria nomena procurador a Josep Ribes, notari de Montblanc, el 22 d'agost de 1723¹⁶⁹⁰ i la seva germana a Marià de Casals el 27 d'agost de 1727¹⁶⁹¹.

Les germanes de Minguella, Magdalena i Mariangela, nomenen procurador al seu germà Antoni de Minguella i Aleny de Blancafort el 29 de gener de 1723¹⁶⁹².

El 21 de gener de 1735, les germanes Hipòlita, Marianna, Maria Ventura i Maria Antònia Pons, nomenen procurador Bonaventura Montaner¹⁶⁹³.

¹⁶⁷⁶ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 23.

¹⁶⁷⁷ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 97 darrera.

¹⁶⁷⁸ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 50.

¹⁶⁷⁹ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 132 darrera.

¹⁶⁸⁰ AHAT, Capsa 4, número 17. *Op. cit.*, pàgina 176 darrera.

¹⁶⁸¹ AHAT, Capsa 4, número 17. *Op. cit.*, pàgina 149 darrera.

¹⁶⁸² AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 9.

¹⁶⁸³ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 27 darrera.

¹⁶⁸⁴ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 224 darrera.

¹⁶⁸⁵ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 122 darrera.

¹⁶⁸⁶ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 396 darrera.

¹⁶⁸⁷ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 50.

¹⁶⁸⁸ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 241.

¹⁶⁸⁹ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 249.

¹⁶⁹⁰ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 134 darrera.

¹⁶⁹¹ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 254 darrera.

¹⁶⁹² AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 120 darrera.

¹⁶⁹³ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 99.

Finalment, els càrrecs del monestir també realitzen procures. El 10 de novembre de 1659, Magdalena d'Areny i Maria de Borrell, com a sagristanes del monestir, nomenen, amb permís de l'abadessa Mariàngela de Sulla, procurador a Josep de Llinás i de Llor, de Guissona¹⁶⁹⁴.

El 25 d'octubre de 1700, les bosseres del monestir procuren a Josep Jover i també a Gabriel de Borràs i Carbonell de Tarragona¹⁶⁹⁵.

Durant l'abadiat d'Anna Maria de Castellví, les sagristanes Teresa d'Aleny i Manuela de Cortiada nomenen procurador a Antoni Lloses, notari reial de la vila de Tàrrega el 26 d'abril de 1704 i a Jaume Fillol el 8 de maig de 1707¹⁶⁹⁶. Posteriorment, l'abadessa nomena procurador a Joan Torres el 18 d'agost de 1705¹⁶⁹⁷.

Durant la seu vacant, es produïren les següents procures de càrrecs del monestir: El 19 de juliol de 1711, Isabel d'Areny i de Fiesco, professa i sotspriora, nomena procurador a Lluís Baget, de Preixana¹⁶⁹⁸. El 23 de novembre de 1711, Jerònima Ribes, priora, i Teresa de Guiu i Caterina de Borràs, bosseres, constitueixen com a procurador a Joan Casals¹⁶⁹⁹; el 27 d'octubre de 1712 a Josep de Rubies¹⁷⁰⁰; el 7 d'agost de 1714 a Josep Bas, batlle general de la Baronia i al seu germà, Joan Bas, de Preixana¹⁷⁰¹ i el 15 d'abril de 1716 a Francesc Cerdà, batlle de Vallbona¹⁷⁰². Finalment, el 6 de juny de 1716, Manuela de Cortiada i Francesca d'Areny, com a sagristanes del monestir, nomenen procurador a Francesc Fores, "*pharmacopolam*" de Linyola¹⁷⁰³.

Ja durant l'abadiat de Manuela de Cortiada, aquesta i les bosseres Teresa de Guiu i Caterina de Borràs nomenen procurador a Caietà de Sant Josep, prior carmelità de Balaguer el 16 de desembre de 1716¹⁷⁰⁴. El 3 de juliol de 1717, la bossera Teresa de Guiu i la sotsbossera Caterina de Borràs, juntament amb l'abadessa nomenen procurador a Josep Ramon¹⁷⁰⁵.

¹⁶⁹⁴ AMV, FP, sobre número 11: "Exploracions de la voluntat (segle XVII)".

¹⁶⁹⁵ AHAT, Capsa 12, número 66. *Op. cit.*

¹⁶⁹⁶ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 74. AHAT, Capsa 8, número 38. *Op. cit.*, pàgina 208 darrera.

¹⁶⁹⁷ AHAT, Capsa 4, número 16. *Op. cit.*, pàgina 37. AHAT, Capsa 8, número 38. *Op. cit.*, pàgina 239 darrera.

¹⁶⁹⁸ AHAT, Capsa 4, número 17. *Op. cit.*, pàgina 18 darrera.

¹⁶⁹⁹ AHAT, Capsa 4, número 17. *Op. cit.*, pàgina 70 darrera.

¹⁷⁰⁰ AHAT, Capsa 4, número 17. *Op. cit.*, pàgina 150 darrera.

¹⁷⁰¹ AHAT, Capsa 4, número 17. *Op. cit.*, pàgina 156 darrera.

¹⁷⁰² AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 79 darrera.

¹⁷⁰³ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 87.

¹⁷⁰⁴ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 111 darrera.

¹⁷⁰⁵ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 172.

El 17 de gener de 1719, l'abadessa i les bosseres nomenen procurador a Josep Andreu i Miquel, “*tasaurarius salinarium Cardone*”¹⁷⁰⁶; a Francesc Sardà el 5 de febrer de 1719¹⁷⁰⁷; al notari barceloní Francesc Busquets el 5 d'agost de 1722¹⁷⁰⁸; a Josep Giner el 15 d'octubre de 1725¹⁷⁰⁹; a Josep Bas (batlle general de la baronia) i al seu germà Joan Bas el 3 de setembre de 1727; a Sebastià Bigons el 28 d'abril de 1728¹⁷¹⁰; al franciscà Josep Maxi el 8 de febrer de 1730¹⁷¹¹; a Tomàs Buyreu (racioner de la catedral lleidatana) el 7 d'octubre de 1730¹⁷¹² i a Pere Crespo el 2 de setembre de 1735¹⁷¹³.

Les bosseres Caterina de Borràs i Agnès de Cortit nomenen procurador Josep Miret, beneficiat de Lleida, el 4 de desembre de 1736¹⁷¹⁴. L'abadessa en solitari nomena procurador a Francesc Busquets el 2 de maig de 1717¹⁷¹⁵; a Francesc Cerdà el 21 de juliol de 1718¹⁷¹⁶; a Francesc Torrell, religiós dominicà de Ciutadilla, el 19 d'agost de 1718¹⁷¹⁷; a Francesc Forés, “*pharmacopolam*” de Linyola el 13 de març de 1719¹⁷¹⁸; a Josep Caraltó el 16 de març de 1719¹⁷¹⁹; a Francesc Busquets el 24 d'abril de 1719¹⁷²⁰; a Bruno Andreu, rector de Nalec, el 20 de febrer de 1723¹⁷²¹; a Narcís Bufalà, de Bellví, el 4 de gener de 1724¹⁷²²; a Isidor Casamitjana el 8 de juliol de 1727¹⁷²³; a Joan Baptista Casals el 7 d'agost de 1727¹⁷²⁴; a Josep Bas el 9 de gener de 1728¹⁷²⁵ i a Pere Joan Amigué, dominicà de Tarragona, el 14 d'octubre de 1733¹⁷²⁶.

El 22 de juny de 1716, les sagristanes Francesca i Petronilla d'Areny i l'abadessa tornen a nomenar procurador a Francesc Busquets¹⁷²⁷. Les mateixes sagristanes nomenen procurador a Francesc Fores, “*pharmacopolam*” de Linyola el 21 de febrer de

¹⁷⁰⁶ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 276.

¹⁷⁰⁷ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 277.

¹⁷⁰⁸ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 87 darrera.

¹⁷⁰⁹ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 122.

¹⁷¹⁰ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 284.

¹⁷¹¹ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 354 darrera.

¹⁷¹² AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 382.

¹⁷¹³ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 124 darrera.

¹⁷¹⁴ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 150 darrera.

¹⁷¹⁵ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 165.

¹⁷¹⁶ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 265.

¹⁷¹⁷ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 267 darrera.

¹⁷¹⁸ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 297.

¹⁷¹⁹ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 298.

¹⁷²⁰ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 299.

¹⁷²¹ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 123 darrera.

¹⁷²² AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 144.

¹⁷²³ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 253.

¹⁷²⁴ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 253 darrera.

¹⁷²⁵ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 271.

¹⁷²⁶ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 73

¹⁷²⁷ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 170 darrera.

1717¹⁷²⁸; al prevere i beneficiat de Valls Jaume Ciurana el 12 de maig de 1722¹⁷²⁹ i de nou a Francesc Fores el 22 de juny de 1722¹⁷³⁰. Les sagristanes del monestir, Maria Teresa d'Àger i Manuela Desvalls i Vergós, nomenen procurador Jaume Ciurana de Valls, el 10 de desembre de 1726¹⁷³¹ i a Francesc Forés el 29 d'abril de 1727¹⁷³².

Maria Teresa d'Àger i Francesca Riquer, també com a sagristanes de Vallbona, nomenen procurador Nicolau Torrens el 1732¹⁷³³ i a Francesc Blavia de Lleida el 6 d'agost de 1733¹⁷³⁴. Finalment, les sagristanes nomenen procurador Josep Moixí el 10 de gener de 1734¹⁷³⁵ i a Joan Ambrós Cerdà el 30 de setembre de 1736¹⁷³⁶.

3. Els comptes del monestir

Les bases econòmiques sobre les que s'assenta el monestir de Santa Maria de Vallbona estan relacionades amb les rendes que rep cada membre de la comunitat de la seva família així com també de les rendes que rep el monestir dels seus dominis.

En ser un monestir antic, estava ben dotat de propietats rurals, béns immobles, ingressos decimals i cobraments en espècies, pel que Vallbona resistia millor les fluctuacions dels preus que un convent urbà. Tot i això, al segle XVIII, el patrimoni monàstic no augmenta de manera significativa, ja que, al llarg de l'Edat Moderna, els patrimonis immobles dels grans monestirs no varien¹⁷³⁷.

L'altre factor determinant per l'economia monàstica vallbonina és l'assignació familiar vitalícia en concepte d'aliments que les famílies de les monges els atorguen, igual que les rendes que els donen per al seu manteniment personal¹⁷³⁸.

¹⁷²⁸ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 130.

¹⁷²⁹ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 84.

¹⁷³⁰ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 86.

¹⁷³¹ AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 226 darrera.

¹⁷³² AHAT, Capsa 4, número 19. *Op. cit.*, pàgina 245.

¹⁷³³ AMV, 8.6/20: 1732, desembre, 19. Vallbona. Maria Teresa d'Àger i de Queralt, i Francesca de Piquer, monges sagristanes del monestir de Vallbona, nomenen procurador seu a Nicolau Torrens, monjo del monestir de Santes Creus i confessor de Vallbona, per tal que pugui administrar els ingressos i despeses de la sagristia de Vallbona.

¹⁷³⁴ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 69 darrera.

¹⁷³⁵ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 78 darrera.

¹⁷³⁶ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 146 darrera.

¹⁷³⁷ BARREIRO MALLÓN, BAUDILIO, "El monacato femenino en la Edad Moderna. Demografía y estructura social", PANIAGUA, JESÚS i VIFORCOS, MARIA ISABEL (coords.), *I Congreso internacional del monacato femenino en España, Portugal y América, 1492-1992*, León, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de León, 1993, vol. II, pàgines 59-60.

¹⁷³⁸ BARREIRO MALLÓN, BAUDILIO, *Op. cit.*, pàgina 59.

Per tant, sembla ser que la base econòmica en què se sustentava Vallbona era sòlida i que la vida monàstica al monestir era privilegiada. Però les fluctuacions que l'economia pateix al llarg del segle XVIII provoca una disminució de cabdals a les famílies de les monges, pel que manquen dots i professions en alguns moments donats. A més, en moltes ocasions, els dots de les monges s'utilitza en censals, pel que perden valor¹⁷³⁹. Tot i les dificultats, el número de monges és estable al llarg de la centúria i, en general, la capacitat adquisitiva del monestir augmenta al llarg del segle.

El següent document econòmic ofereix informació sobre *“Las rentas o emolumentos que tiene de entrada o percibe en cada un anyo el dicho Real Monasterio viviendo con la economia y parcimonia que es notoria, junto con las rentas que a cada una de las señoras se les senyala de sus casas, son las que bastan para mantenerse con la decencia y estado religioso, segun la nobleza de su instituto, bien que no deja de hazerles bastante falta la disminucion que les ha causado la separacion de las casas mayores diezmeras de sus Baronias, y la otra que se espera ahunque no tan grande, de ponerse en practica lo de los novalas, que segun lo que fuere podrá obligar a reducir el numero de religiosas en grave perjuicio de el mayor servicio de Dios. Entradas. Las sobre dichas rentas de que se mantiene dicho Real Monasterio de Vallbona, o percibe en cada un anyo concisten. Primero de el arriendo de sus Baronias o lugares de que es señor el Real Monasterio y otros diferentes derechos o propios que tiene en la Conca dicha de Barbera percibe en cada un anyo regulados unos con otros --- 1.690ll / 2°. De diferentes censales a razon de tres por ciento percibe dicho real monasterio de pension anuales ---- 2.08ll 13s / 3°. Por lo que resulta de las hyerbas de Preixana --- 25ll / 4°. Del comun o universidad de Almena percibe de censos todos los anyos --- 40ll / 5°. Del comun o universidad de Montblanc percibe de censos todos los anyos --- 42ll 10s. / Estas partidas que percibe en dinero suma --- 2.006ll 3s. / Continua la entrada de las rentas y lo que percibe en frutos todos los anyos dicho Real Monasterio. 1°. Por razon de los mismos arriendos y producto de sus propios, percibe todos los anyos siete cientas quarteras de trigo. / 2°. De cevada cien quarteras. / 3°. De vino mil canteros / 4°. Tosino quatro cientas, treinta y sinco libras. / 5°. Azeyte quatro cientos treinta y sinco cortales / 6°. De la ciudad de Tortosa percibe todos los anyos sobre la leuda 26 quintales de azeyte”*¹⁷⁴⁰.

¹⁷³⁹ BARREIRO MALLÓN, BAUDILIO, *Op. cit.*, pàgina 60.

¹⁷⁴⁰ AMV, 11.10/15: 1765, maig, 4. Vallbona. Relació del nombre de monges i servidors del monestir de Vallbona, amb un balanç de l'estat de comptes amb especificació de les entrades i sortides.

Un breu qüestionari que envia l'arquebisbat a Vallbona el 6 de maig de 1778, malgrat que la comunitat no el va omplir, permet veure la varietat de rendes que perceb el monestir: delmes, primícies, rendes de celebracions, fundacions pròpies del monestir, censos, lluïsmes, censals, subvencions que presten particulars al monestir i comuns per a misses, aniversaris o altres obres¹⁷⁴¹.

El mateix document econòmic, datat del 4 de maig de 1765, del que hem parlat anteriorment, tracta també les despeses a les que ha de fer front al monestir. La base de les mateixes es dedica al manteniment, alimentació i vestit de la comunitat; així com als salaris i manteniment de les persones que treballen pel monestir i altres despeses extraordinàries, destinades a pagar judicis o obres: “[...] *Siguiese el destino de las partidas de dinero arriba nombradas segun los cargos e indispensables gastos que debe hazer el mismo Monasterio para su manutencion y acistencia. / 1º. Para lo que se da a las religiossas en cada un anyo para el bestuario --- 210ll 16s / 2º. Para los dos confesores y un capellan deodato que alternativamente celebran las missas conventuales se les da de limosna cada un anyo --- 84ll / 3º. Al medico por razon de su salario se le dan annualmente --- 50ll / 4º. Por la misma razon al boticario --- 44ll / 5º. Al cirujano --- 20ll / 6º. Al sacristan --- 6ll / 7º. A los ortelanos --- 12ll / 8º. Al pastissero ---- 40ll / 9º. Por penciones de diferentes censales que haze el mismo monasterio --- 40ll / 10. por lo que deve gastar el monasterio para comprar la carne necessaria para su manutencion comprehendidos todos los sacerdotes y oficiales arriba nombrados, y lo que se gasta por los dias de abstinencia importa --- 1.427ll 3s 7d / 1.933ll 19s 7d / [...] / Por los trabajos y jornales del que lleva y buelve el trigo al molino, y por otros trabajos, y jornales, importa unos anyos con otros 193 ll. 1 s y 3 d. / Por gastos de diferentes pleytos, salarios y trabajos de abogados y procuradores --- 50ll. / Por obras en el mismo real monastrio respeto de ser muy antiguo, y estar muy biejas las casas que habitan las señoras como y las de los padres confesores y demas proprias de dicho monasterio --- 300ll. / Por lo que deve gastar el monasterio para la sal que necessita [...] en cada un anyo despues que SM se incorporó de las salinas, y no permite que se les den las sinquentados cargas que antes les davan los excelentissimos duques de Cardona, no solo para el consumo de dicho monasterio, si tambien para la manutención de ganados que ahora por dicho monasterio no pueden mantener con grave detrimento de sus mismas rentas ---- 180ll. / Estas partidas de*

¹⁷⁴¹ AMV, 11.10/18: 1778, maig, 6 [Vallbona]. Relació detallada dels diferents tipus de rendes que rep el monestir de Vallbona, efectuada a petició de l'arquebisbat de Tarragona.

*gastos suman 2.657ll y 11d. [al marge, “faltan subsidios 54ll 10s 11d”] / y no siendo el que suben las rentas en dinero mas que 1.966ll 3s / se ve a todas luzes que a mas de dicha partida gasta el monasterio la de 691ll 11s / las que resultan de lo que valen las partidas de frutos arriba mencionadas, y lo restante que pueden valer mas se reparte y sirve para la manutencion de los individuos de dicho Real Monasterio, siendo cierto que todas ellas son las que precissamente (junto con las rentas que cada una de las señoras tiene por si) bastan para mantenerse, con la decensia que corresponde segun la distribucion necessaria que se haze entre las mismas señoras religiosas, organistas y de obediencia, como y confesores, y demas porcionistas [...]*¹⁷⁴².

El 15 d'abril de 1799, l'abadessa de Riquer declara els ingressos i les despeses que realitzen el monestir i la seva Baronia: “[...] Certifico jo Dona Maria Theresa de Riquer y de Sabater abadessa del Real Monasterio de Nuestra Señora de Vallbona del Orden de Cister sito dentro el arzobispado de Tarragona, como habiendo registrado, y reconocido los Libros de Renta, y Llevadores corrientes de dicho Monasterio, y examinado la qualidad de Rentas, que tiene, y posee al presente dentro de dicho Arzobispado de Censos, Censales, Arriendos, y Propiedades inmuebles, aplicado todo cuydado y Diligencia para su debida liquidacion, he encontrado, que dicho Monasterio percibe annualmente lo siguiente: En censos reales 25 libras / En censos de legumbre, quarteras y por ellas 35 libras / En censales anuales corrientes 217 libras / Bienes inmuebles / De un molino arinero que sirve para uso del Monasterio se computa su producto annual en 36 libras / Arriendo de diezmos, primicias, censos, tierras, molino azeytero, y oficina de aguardiente / Del arriendo de los pueblos de la Baronia sitios dentro dicho arzobispado se saca annualmente computado por el ultimo arriendo y quinquenio 4.500 libras / Percibe annualmente, sobre dicho arriendo de trigo xeixa y mescladis 600 treinta y siete quarteras y media, mas delas dos partes mescladis que computado uno con otro por el ultimo arriendo y quinquenio a razon de 6 libras 15 sueldos importa sc 4.299 libras 15 sueldos / Percibe asi mismo setenta y cinco quarteras de cevada que computado por el ultimo quinquenio a 3 libras 7 sueldos 6 dineros la quartera importan sc 253 libras 2 sueldos 6 dineros / Percibe tambien trescientos veinte y siete quartales de azeyte, que computado por el ultimo arriendo y quinquenio a 1 libra 16 sueldos el quartal importan sc 588 libras 12 sueldos / Percibe en vino annual nueve cientos quarenta y cinco cantaros, que computado tambien por el

¹⁷⁴² AMV, 11.10/15: 1765, maig, 4. Vallbona. *Op. cit.*

ultimo arriendo y quinquenio a 7 sueldos 6 dineros el cantaro importa sc 354 libras 7 sueldos 6 dineros / Total 10.308 libras 17 sueldos / Percibe annualmente quatro cerdos y medio de peso cadauno 70 libras que computados por el ultimo quinquenio a 11 sueldos 3 dineros la libra importan sc 177 libras 3 sueldos 9 dineros / Percibe dos arrobas seis libras y media canamo, diez y nueve libras y media lana y una quarteras y seis cordanes nuezes, y otras frioleras, que computadas por el ultimo arriendo y quinquenio importan 40 libras / Nota: se advierte y han de tenerse presente, que de este estado, y hasta aqui por razon de Preixana, y Eixades que son del Obispado de Solsona se han omitido asi de las imposiciones, como el Precio del Arriendo la quarta Parte. De lo que es visto, que solamente se han continuado tres partes; Y si se pide de Solsona se ha de denunciar la dicha quarta Parte de dichas Imposiciones y Precio / Percibe annualmente por otro arriendo de algunos pueblos de Barbera, co de su Conca computado por el ultimo arriendo y quinquenio sc 1.800 libras 10 sueldos / Percibe annualmente ocho libras zafran que computado por el ultimo quinquenio a 8 libras 5 sueldos la libra importan sc 66 libras / Percibe annualmente nueve quarteras de judias que computadas por el ultimo quinquenio a 8 libras 15 sueldos la quartera importan sc 78 libras 15 sueldos / Percibe annualmente dos quarteras Garvanzos, que computados a 8 libras 15 sueldos la quartera importan sc 17 libras 10 sueldos / Percibe annualmente quatro quarteras guijas que computadas por el ultimo arriendo, y quinquenio a 6 libras la quartera importan sc 24 libras / Percibe annualmente de laudemios, segun lo que se ha podido averiguar y queda regularo por lo de dicho arzobispado 53 libras / Total sc 12.580 libras 15 sueldos 9 dineros / Insiguiendo la nota anterior se continua aqui la Quarta Parte de las imposiciones y precio de Arriendo, que debe denunciarse a Solsona en caso se pida por razon de Preixana y Eixades / Censos en dinero 84 libras 10 sueldos / Censos de almendras 6 quarteras que computadas por el ultimo arriendo y quinquenio a 3 libras la quartera importan sc 18 libras / Del arriendo de los pueblos de la Baronia sitos dentro del Obispado de Solsona se sacan annualmente computado por el ultimo quinquenio 1.500 libras / Percibe annualmente sobre dicho arriendo de trigo xeixa, y mescladis doscientas doce quarteras y media, mas de las dos partes mescladis que computado uno con otro por el ultimo arriendo y quinquenio a 6 libras 15 sueldos la quartera importan sc 1.439 libras / Percibe asi mismo veinte y cinco quarteras de cevada que computado por el ultimo arriendo y quinquenio a 3 libras 7 sueldos 6 dineros importan sc 84 libras 7 sueldos 6 dineros / Percibe tambien ciento y nueve quartales de azeyte que computado por el ultimo

quinquenio a 1 libra 16 sueldos el quartal importan sc 196 libras 4 sueldos / Percibe en vino annualmente trescientos quinse cantaros; que computado por el ultimo quinquenio a 7 sueldos 6 dineros el cantaro importan sc 118 libras 2 sueldos 6 dineros / Percibe annualmente un cerdo y medio de peso cadauno 70 libras, que computado por el ultimo arriendo y quinquenio a 11 sueldos 3 dineros la libra importan sc 59 libras 1 sueldo 3 dineros / Percibe annualmente una porcion de cañamo, otra porcion de lana, media quartera de nuezes y otras frioleras, que computado por el ultimo quinquenio y arriendo importa todo junto 10 libras / Percibe annualmente de laudemios, segun lo que se ha podido averiguar y queda regulado por lo tocante a dicho obispado 20 libras / Total del obispado de Solsona 3.529 libras 5 sueldos 3 dineros / [...] por las hierbas de Prexana anualmente 25 libras esta partida se ha añadir de despues / Cargos intrinsecos / Corresponde annualmente dicho Monasterio, es sus arrendatarios a su sacristia dos arrobas de ceras en especie y se calcula su importe a 36 libras / Corresponde annualmente dicho Monasterio a dicha sacristia 75 quartales de azeyte a 1 libra 16 sueldos el quartal valen 135 libras / Corresponde dicho Monasterio annualmente a dicha sacristia para otros gastos en dinero 53 libras / Corresponde por los sermones de Quaresma en dinero 20 libras / Corresponde diariamente por la caridad de la missa conventual 6 sueldos importa al año sc 108 libras 10 sueldos / Corresponde dicho Monasterio annualmente al Parroco de Vallbona, con habitacion de casa y las obras que suman dichos cargos sc 352 libras 10 sueldos / Se ofrecen y se calculan al año en 25 libras / Corresponde annualmente dicho Monasterio, es sus arrendatarios a dicho parroco en dinero 50 libras / Corresponde dicho Monasterio al mismo Parroco con ocho quarteras quatro contanes de trigo candial o xeixa cada año a razon de 6 libras 15 sueldos importan 50 libras 5 sueldos / Corresponde dicho Monasterio al propio Parroco en dos festividades de cadaun año en 6 libras 16 sueldos / Corresponde el mismo Monasterio a dicho Parroco doce panes al año llamados del Sermo, un cirio de nueve onzas, una gallina y la porcion diaria de carne, pan, vino, azeyte, y otras cosas su valor todo junto al año 151 libras 19 sueldos 6 dineros / Corresponde dicho Monasterio al Vicario de Llorens en virtud de tazacion de su Ilma. cada año 70 libras / Corresponde dicho Monasterio diariamente al Rdo. Francisco Monestirol obtentor del Beneficio de Corpore Christi fundado en la Iglesia de dicho Monasterio con otra porzion de la misma naturaleza menos una onza de carne su valor al año 140 libras / Corresponde dicho Monasterio al Rdo. Josep Minguell obtentor del Beneficio de Ntra Sra. del Claustro fundado en dicha Iglesia diariamente con semejante

*porcion 140 libras / Corresponde dicho Monasterio a dos confesores con casa y las obras que se ofrecen, con un huerto, porcion, y media de carne a cadauno, y demas arriba dicho y se computa todo al año con 600 libras / Corresponde diariamente al Boticario y Cirujano a mas de 64 libras, conducta con casa, y huerto a cadauno, y la misma porcion que a los Beneficiados 280 libras / Corresponde dicho Monasterio al Medico, a mas de 50 libras de conducta con casa, huerto y porcion y media 210 libras / Corresponde a dos Hortelanes, Leñero, Escolan y Hornero a mas de 87 libras de salarios con parte de la porcion arriba dicha y se computa al año por todos en 150 libras / Corresponde y se consideran al año por obras necesarias unos con otros y por el ultimo quinquenio 600 libras / Corresponde y se consideran al año para gastos de causas y agencias computado por el ultimo quinquenio 150 libras / Total de dichos cargos 2976 libras 10 sueldos 6 dineros / Nota: de censos reales del Obispado de Lerida, y en la villa de Almenar 40 libras / Por 78 cantaros de azeyte de Tortosa, que se cobra en Barcelona a razon de 1 libra 16 sueldos el quartal importan sc 421 libras y 4 dineros / Añadida esta del oli y las herbas de Preixana lo total liquit se ha donat a Tarragona 130 libras 19 dineros / Las sobredichas rentas y entradas, y no otras he encontrado que percibe y acostumbra percibir dicho Monasterio [...]*¹⁷⁴³.

4. L'evolució econòmica del monestir de Santa Maria de Vallbona.

Gràcies a la precisió amb què les diverses bosseres de Vallbona realitzaren la seva tasca, hem pogut reconstruir les sèries de dades referents als comptes del monestir de tot el segle XVIII. Hem dividit aquests comptes en entrades i sortides de diners i una columna final amb la valoració del global de l'any, dividits tots aquests conceptes al seu temps en lliures, sous i diners, que mostren el valor de cada partida.

La trajectòria econòmica del monestir de Vallbona al llarg del segle XVIII és positiva. En primer lloc, perquè tant entrades com sortides de diners comencen a uns nivells molt baixos a principis del segle, per augmentar de forma progressiva a mesura que passa el temps. Així, a partir dels anys 80 de dita centúria, els números són espectaculars en relació als que es presentem per principis de la centúria.

¹⁷⁴³ AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater, amb un total de 68 lletres.

I en segon lloc, perquè els primers anys del segle, fins a finals de la segona dècada del segle, ofereixen un balanç negatiu. Això significa que les despeses són majors que les entrades i en alguns anys concrets, aquesta diferència és destacada. Però a partir dels anys 30 del segle, es rep més del que es gasta i aquesta desproporció es va fent cada cop més positiva.

De totes maneres, es pot comprovar també que el creixement econòmic de Vallbona està subjecte a molts factors que incideixen en el mateix i que fan que la seva evolució no sigui lineal, si no que hi hagi fluctuacions en forma d'avanços i retrocessos, sobretot en els anys centrals del segle, que són els de transició entre un model negatiu i un altre de positiu.

L'evolució presentada fins aquí a grans trets, basada en la comptabilitat del monestir, no es correspon a la que exposa Bernat Hernández per al conjunt d'Espanya¹⁷⁴⁴. Aquest historiador, malgrat indicar les importants diferències regionals que existiren, marca una evolució econòmica conjunta espanyola amb uns inicis del segle XVIII devastadors (entre 1700 i 1715); un manteniment moderat entre 1715 i 1730; la caiguda de preus i la pressió sobre l'espai agrari per culpa del creixement demogràfic entre 1736 i 1753; l'inflacionisme dels preus agrícoles posteriorment (tot i que Catalunya se'n salva per l'especialització agrícola que té lloc en aquest període amb un creixement major de l'oli i el vi que no pas del blat); una major freqüència de crisis de subsistències entre 1754 i 1774; la caiguda de la producció agrària a partir de 1785 i una nova etapa negativa a partir de 1790. La depressió econòmica s'agreuja sobretot a partir de 1793, ja que s'uneixen factors negatius diversos com la guerra amb França; les contribucions que aquesta comporta; la paralització amb el comerç exterior; la manca de blat i les collites escasses o la necessitat d'abastar les tropes entre d'altres¹⁷⁴⁵. A nivell, econòmic, la crisi de l'Antic Règim es deixa sentir, igual que en d'altres àmbits¹⁷⁴⁶.

¹⁷⁴⁴ GARCIA CÁRCCEL, RICARDO (coord.), *Historia de España. Siglo XVIII. La España de los Borbones*, Madrid, Cátedra, 2002, pàgines 314-315.

¹⁷⁴⁵ RECASENS I COMES, JOSEP M. (escrit en català per Recasens i traduït al castellà per José Sánchez Real), *El corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII. Aspectos económico y político-social*, Tarragona, Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1963, pàgina 92.

¹⁷⁴⁶ REY CASTELAO, OFELIA, "Las economías monásticas femeninas ante la crisis del Antiguo Régimen", PANIAGUA, JESÚS i VIFORCOS, MARIA ISABEL (coords.), *I Congreso internacional del monacato femenino en España, Portugal y América, 1492-1992*, León, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de León, 1993, vol. II, pàgines 105-130.

Martínez Shaw presenta una evolució marcadament diferent per a Catalunya, ja que considera que, malgrat el difícil començament del segle, l'evolució econòmica catalana fou positiva¹⁷⁴⁷.

El segle XVIII és, en definitiva, un període de progrés econòmic per a Catalunya. Les bases d'aquest creixement es troben a finals del segle XVII, ja que, després de la crisi de la Guerra dels Segadors i l'epidèmia de 1650-1654, comença un període de signe positiu fins a finals d'aquella centúria. Aquesta evolució demogràfica i econòmica, tot i que amb daltabaixos significatius, és la base sobre la que s'assenta el progrés posterior i s'inicia al món agrícola¹⁷⁴⁸.

El nou model econòmic que triomfa a Catalunya al segle XVIII i que la porta a un destacat creixement econòmic tot i la implantació d'un nou règim polític es basa en el creixement de la població; l'extensió i la intensificació de l'agricultura; el nou impuls a les manufactures tradicionals i el sorgiment de noves indústries; el protagonisme del capital mercantil; l'expansió comercial tant interior com exterior; la transformació de les relacions de producció i l'aparició de la indústria moderna entre d'altres factors destacats¹⁷⁴⁹.

El creixement demogràfic és notable al llarg de tot el segle XVIII, però especialment en els períodes 1717-1734; 1742-1777 i 1782-1796, separats tots ells per etapes de decreixement demogràfic¹⁷⁵⁰.

La recuperació econòmica catalana, com hem destacat, s'inicia al camp. I moltes dades confirmen aquesta hipòtesi, com poden ser l'extensió del roturament de terres i dels conreus; la intensificació de l'explotació; l'especialització dels cultius; la comercialització dels mateixos i l'augment dels preus i de les rendes¹⁷⁵¹. Aquests són els factors fonamentals que permeteren una expansió continuada de la producció agrària catalana al llarg de la centúria que estudiem¹⁷⁵². Com hem pogut comprovar en estudiar la documentació de Vallbona, augmenten molt els establiments de terres pels vassalls del monestir permesos per les successives abadesses del monestir així com la demanda dels propis vassalls per un establiment.

¹⁷⁴⁷ MARTÍNEZ SHAW, CARLOS, "La Cataluña del siglo XVIII bajo el signo de la expansión", FERNÁNDEZ, ROBERTO (ed.), *España en el siglo XVIII. Homenaje a Pierre Vilar*, Barcelona, Crítica, 1985, pàgines 55-131.

¹⁷⁴⁸ MARTÍNEZ SHAW, CARLOS, *Op. cit.*, pàgines 55-56.

¹⁷⁴⁹ MARTÍNEZ SHAW, CARLOS, *Op. cit.*, pàgines 67-68.

¹⁷⁵⁰ MARTÍNEZ SHAW, CARLOS, *Op. cit.*, pàgina 69.

¹⁷⁵¹ MARTÍNEZ SHAW, CARLOS, *Op. cit.*, pàgina 70.

¹⁷⁵² BALCELLS, ALBERT (dir.); PÉREZ, ARTURO; SABATÉ, FLOCEL i SIMON, ANTONI, *Història de Catalunya*, Barcelona, L'Esfera de Llibres, 2004, pàgines 531-534.

I aquest és la base de la colonització agrària catalana que va permetre el gran creixement econòmic del segle XVIII¹⁷⁵³. També a Vallbona està documentada la intensificació de l'explotació agrícola sobretot amb l'extensió dels regadius. Per aquest motiu, l'aigua passa a ser un bé molt preuat i augmenten els plets per la mateixa¹⁷⁵⁴. En el nostre cas, el plet per l'ús de l'aigua del riu Corb enfront al duc de Cessa n'és l'exemple més destacat, així com també la importància dels molins i les sèquies en tot el procés.

Tot i l'evolució econòmica positiva al llarg de tot el segle XVIII, la centúria finalitza amb nous aires de crisi. En primer lloc, la crisi de 1787 que afectà el comerç i la indústria. En segon lloc, els rebomboris del pa que esclaten el 1789 ens mostren la manca d'aquest aliment bàsic així com també el fet que les crisis de subsistència es repetiran periòdicament en aquests anys finals de la centúria¹⁷⁵⁵. En tercer lloc, la guerra contra Anglaterra iniciada el 1797 amplifica la crisi. I finalment, la guerra contra França, que provoca crisis econòmica, alimentària i demogràfica¹⁷⁵⁶.

Lluís Roura indica que la fi del segle XVIII suposa el final d'una clara, però fràgil, situació de creixement econòmic, basat en un notable creixement demogràfic i un augment agrari basat en l'esforç humà però no en la introducció de millores tècniques¹⁷⁵⁷. Els factors més destacats de la crisi finisecular són les crisis de subsistències ja esmentades i el dèficit de la Hisenda pública¹⁷⁵⁸.

En el seu estudi sobre l'evolució de la renda senyorial a Catalunya durant l'època moderna, Montserrat Duran exposa la següent evolució econòmica: creixement general al segle XVI; frenada o decreixement dels ingressos entre 1580-1645; etapa de desballestament fins a 1665; recuperació lleu i sostinguda fins a 1750 amb una creixent acceleració a partir de 1735 i una fase de fort creixement de l'ingrés a partir de 1750-

¹⁷⁵³ MARTÍNEZ SHAW, CARLOS, *Op. cit.*, pàgines 71-72.

¹⁷⁵⁴ MARTÍNEZ SHAW, CARLOS, *Op. cit.*, pàgina 72. VILAR, PIERRE, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Barcelona, Edicions 62, 1965, volum 3: *Les transformacions agràries del segle XVIII català*, pàgines 259-308.

¹⁷⁵⁵ La bibliografia bàsica que es pot consultar per a conèixer a fons aquests esdeveniments és BALCELLS, ALBERT (dir.); PÉREZ, ARTURO; SABATÉ, FLOCEL i SIMON, ANTONI, *Op. cit.*, pàgines 572-573. CASTELLS OLIVÁN, IRENE, "Els rebomboris del pa de 1789 a Barcelona", *Recerques: història, economia i cultura*, 1 (1970), pàgines 51-81. CURET, FRANCESC, *Rebomboris i bullangues*, Barcelona, Editorial Bruguera, 1971, primer volum, pàgines 29-43. MOREU-REY, ENRIC, *Revolució a Barcelona el 1789*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1967. A més, tenim el privilegi de què es conserva una font coetània als fets, el diari del baró de Maldà: MALDÀ, RAFEL D'AMAT I DE CORTADA, BARÓ DE, *Calaix de sastre*, Barcelona, Institut Municipal d'Història, Curial, 1988, volum I: 1769-1791, pàgines 198-223.

¹⁷⁵⁶ MARTÍNEZ SHAW, CARLOS, *Op. cit.*, pàgines 126-131.

¹⁷⁵⁷ ROURA, LLUÍS, "Cataluña y la Francia de la Revolución", AYMES, JEAN-RENÉ (ed.), *España y la Revolución Francesa*, Barcelona, Crítica, 1989, pàgina 169.

¹⁷⁵⁸ *Ídem*.

1760 fins a finals del segle XVIII, quan s'inicia una inversió de dita tendència¹⁷⁵⁹. L'anàlisi que ofereix Duran és prou significatiu: tot i el procés de creixement assenyalat, es produeix la pèrdua de valor de les rendes senyorial al llarg del període desenvolupat. Al llarg del cicle, l'evolució de la renda senyorial marca un procés de caiguda sostinguda i irrecuperable, en el qual l'embranchada de la segona meitat del segle XVIII es considera un parèntesi en el progressiu decreixement. Com la producció agrícola no disminueix, si no que es situa en un període de creixement i especialització i la pressió senyorial per la conservació dels seus drets es manté; la raó de la davallada es troba, precisament, en la diversificació dels cultius i la conseqüent transformació de l'estructura productiva.

Al segle XVIII, augmenten els plets entre els senyors i els seus pagesos en intentar els darrers que els nous productes agrícoles sorgits de l'especialització quedin fora de l'abast de la fiscalitat senyorial. Per tant, la renda senyorial perd pes en no aconseguir adaptar-se als canvis produïts al sector agrícola.

Un cop situats en el context econòmic general, tant espanyol com català del segle XVIII, oferim una visió general de l'evolució econòmica dels balanços del monestir. No tenim en compte cada partida en la que es rep o gasta una determinada quantitat de diners, ja que afegir-ho donaria un resultat massa complicat. D'aquesta manera, presentem els comptes del monestir de manera clara i concisa, genèrica però també detallada, tot seguint les traces del que les bosseres escrigueren al segle XVIII.

Per la nostra dependència de les fonts escrites, hi pot haver variacions i balls de xifres, doncs de vegades, les xifres que les mateixes bosseres ens donen en dos llibres diferents o dues bosseres diferents no concorden.

Per això, remarquem les diferències doncs no volem prendre partit per cap de les dues xifres i perquè és un fet minoritari, ja que les bosseres van realitzar una bona tasca en general.

¹⁷⁵⁹ DURAN PUJOL, MONTSERRAT, "L'evolució de l'ingrés senyorial a Catalunya (1500-1799)", *Recerques*, 17 (1985), pàgines 7-42.

Evolució econòmica del monestir de Santa Maria de Vallbona.

ANYS	ENTRADES/ "RECIBO" ¹⁷⁶⁰			SORTIDES/ "GASTO" ¹⁷⁶¹			TOTAL		
	LL ¹⁷⁶²	S ¹⁷⁶³	D ¹⁷⁶⁴	LL	S	D	LL	S	D
1700	2.097	4	4	2.420	6	6	-	-	-
1701	364	22	29	141	7	3			
1701 (des del 12 jul.)	1.874	9	7	2.481	3	9	-	-	-
1702	3.176	7	9	4.048	99		-	-	-
1703	1.967	2	8	3.337	4		-	-	-
1704	2.234	8	8	3.309	10	5	-	-	-
1705	1.910	16	2	2.825	0	0	-	-	-
1706	2.017	9	8	3.047	6	8	-	-	-
1707	1.748	0	7	2.687	10	5	-	-	-
1708	1.292	17	8	3.360	17	11	-	-	-
1709	3.083	0	11	6.053	1	2	-	-	-
1710	3.570	9	10				-2.959	-4	-11
1711	622	7	5	Mínim 4.532	Mínim 19	Mínim 6			
1712	4.620	15	96	8.559	14	97			

¹⁷⁶⁰ AMV, *Llibre i comptes de recibo i gasto del Real Convent de Vallbona, 17 de març de 1673, sent bossera la senyora Maria de Borrell i d'Aguilaniu*: Maria de Llúria bossera i comptes dels anys 1700-1701; Magdalena de Potau bossera i comptes dels anys 1701-1710; Teresa de Guiu bossera i comptes de l'any 1711). AMV, *Llibre dels comptes de la bosseria del Real Monestir de Vallbona, administrats per Teresa de Guiu, bossera, començant l'any 1712*, pàgines 5-66 (Teresa de Guiu com a bossera i entrades dels anys 1712-1727); pàgines 73-108 (Emanuela Desvalls i de Vergós com a bossera i entrades dels anys 1727-1736); pàgines 111-136 (Caterina Borràs com a bossera i "recibos" dels anys 1736-1744); pàgines 141-153 (bossera Agnès de Cortit i "recibos" dels anys 1745-1748) i pàgines 157-212 (Marianna Potau com a bossera i "recibos" dels anys 1748-1759). AMV, *Llibre de recibo del Real Monestir de Vallbona. Dirigit i administrat per la senyora bossera que actualment és i per temps serà. Començant lo dia primer de gener de 1760* (bossera Marianna de Potau i de Farré i "recibos" dels anys 1760-1761; bossera Maria Antònia Sabater i de Prior des de l'1-7-1761 i "recibos" dels anys 1761-1784; bossera Manuela Carmona i de Riquer i "recibos" dels anys 1785-1786 i bossera Maria Ignàsia de Castellví i de Pontarró des del 10-9-1786 i "recibos" dels anys 1786-1802).

¹⁷⁶¹ AMV, *Llibre i comptes de recibo i gasto del Real Convent de Vallbona, 17 de març de 1673, sent bossera la senyora Maria de Borrell i d'Aguilaniu*: Maria de Llúria bossera i comptes dels anys 1700-1701; Magdalena de Potau bossera i comptes dels anys 1701-1710; Teresa de Guiu bossera i comptes de l'any 1711). AMV, *Llibre dels comptes de la bosseria del Real Monestir de Vallbona, administrats per Teresa de Guiu, bossera, començant l'any 1712*, pàgina 10 (bossera Teresa de Guiu i "gastos" de l'any 1712). AMV, *Llibre del gasto i eixides del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora Teresa de Guiu i Escolà, bossera de dit Real Monestir de Vallbona, fet en lo any 1714* (bossera Teresa de Guiu i "gasto" dels anys 1713-1727; bossera Manuela Desvalls i de Vergós i "gastos" dels anys 1727-1736; bossera Caterina de Borràs i "gastos" dels anys 1736-1744; bossera Agnès de Cortit i "gastos" dels anys 1745-1748 i bossera Marianna de Patau i "gastos" dels anys 1748-1759). AMV, *Llibre de gasto del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora bossera que actualment és i per temps serà, començant lo dia primer de gener de 1760* (bossera Mariana de Patau i de Ferran i "gastos" dels anys 1760-1761; bossera Maria Antònia Sabater i balanç dels anys 1761-1784; bossera Manuela de Carmona i de Riquer des de l'1 de desembre de 1784 i balanç dels anys 1784-1786 i bossera Maria Ignàsia de Castellví i de Pontarró des del 10 de setembre de 1786 i balanç dels anys 1786-1802).

¹⁷⁶² LL: Lliures.

¹⁷⁶³ S: Sous.

¹⁷⁶⁴ D: Diners.

1713	6	92		3.938	1	1			
1714	3.520	26	94	10.163	5	6			
1715	2.728	2	11	9.111	14	4			
1716	1.785	12	92	4.275					
1717	3.341	7	5	2.309	7	2			
1718	1.564	11	91	1.953	10	10			
1719	1.945	15	97	2.164	10	1			
1720	1.823	7	9	2.452	3	8			
1721	1.927	3	2	2.456	5	2			
1722	2.533	19	1	2.837	6	4			
1723	1.969	5	6	2.385	0	7			
1724	1.499	2	2	1.498	12	11			
1725	2.119	3	11	2.651	12	1			
1726	1.207	14	7	1.523	7	2			
1727 (1gen - 13jul)	1.801	10	4	856	18	3			
1727 (13jul - gen1728)	1.169	14	6	1.695	9				
1728	1.828	10	6	3.098	4				
1729	3.195	2	6	4.044	1	6			
1730	1.793	16	3	2.174	5	11			
1731	1.062	26	1	1.121	2	11			
1732	1.984	14	3	2.851	16	7			
1733	1.742	9	5	2.942	15	6			
1734	1.504	17	10	2.574	12	4			
1735	1.801	17		2.874	2	10			
1736	999	1	29	1.462	14	10			
1736 (des del 28 d'agost).	1.987	27	10	1.662	16	4			
1737	1.808	0	9	2.164	7	10			
1738	2.067	8	10	2.026	5	5			
1739	1.905	1	4	1.947	14	1			
1740	1.790	2	3	1.903	9	8			
1741	1.915	10	5	1.921	15	5			
1742	2.026	11		1.985	10	9			
1743	1.749	0	4	1.541	13	9			
1744	2.529	5	11	2.211	4	7			
1745	2.606	16	11	2.454	10	7			
1746	2.136	0	6	2.136	0	6			
1747	2.485	3	5	2.260	3	8			
1748	1.531	17	10	1.679	5	4			
1748 (des del 17 oct.)	1.166	17	8	1.229	5	1			
1749	2.617	10	11	2.617	10	11			

1750	2.390	10	3	2.390	0	3			
1751	2.441	2	6	2.441	2	6			
1752	2.316	10	7	2.316	20	7			
1753	2.695	0	8	2.677	11	11			
1754	2.459	0	11	2.459	0	11			
1755	2.412	17	11	2.412	17	11			
1756	2.811	6	8	2.811	0	64			
1757	2.597	5	2	2.597	15	2			
1758	2.553	9	3	2.553	9	3			
1759	2.691	15	1	2.601	15	1			
1760	2.179	4	9	2.179	4	9			
1761	1.603	12	8	1.536	6	4	+67	+6	+4
1761 (des de l'1 jul.)	1.862	10	1	1.862	0	1			
1762	2.256	3	8	2.256	3	8			
1763	3.218	3	10	3.218	3	10			
1764	3.006	17	6	3.006	17	6			
1765	2.748	11	2	2.520	3	10			
1766	3.452	15	11	2.843	17	8			
1767	4.076	15	10	3.433	18	2			
1768	4.623	18	4	4.577	16	6			
1769	3.744	5	4	3.018	2	2			
1770	4.491	19	1	3.405	3	11	+1.086	+15	+2
1771	5.575	1	6	4.520	4	1	+1.044	+17	+5
1772	4.871	15	11	3.394	11	3	+1.477	+4	+8
1773	5.826	16	0	3.758	1	8	+2.058	+14	+4
1774	6.857	18	3	6.936	4	0	-78	-5	-9
1775	4.838	4	8	4.719	15	5	+118	+9	+3
1776	4.632	11/14	2	4.474	9	3	+158	+1	+11
1777	6.279	18	8	4.248	2	7	+2.031	+15	+5
1778	8.224	11	5	4.545	15	2	+4.412	+19	+1
1779	9.013	18	5	4.690	19	4	+4.412	+19	+1
1780	10.446	10	2	6.594	99	8	+3.852	+0	+6
1781	9.232	5	8	5.169	13	1	+4.062	+12	+7
1782	9.438	1	9	4.930	3	4	+4.507	+18	+5
1783	9.716	18	11	4.613	3	11	+5.103	+15	+0
1784	10.112	7	7	6.993	5		+3.119	+2	+7
1784 (des de l'1 des.)	3.423	18		83	11		+3.407	+7	
1785	9.491	11	11	6.084	10	1	+3.407	+1	+10
1786	8.606	17	2	3.554	19	4	+5.051	+17	+10
1786 (des del 10 set.)	3.920	14	5	1.989	15	3	+1.931	+3	+2
1787	7.768	13	7	6.254	10	7	+1.514	+3	+0
1788	9.207	17	8	6.433	15	9	+2.774	+1	+11
1789	9.165	15	9	6.429	13	9	+2.736	+2	+0

1790	9.257	15	11	6.049	13	10	+3.208	+2	+1
1791	9.647	14	7	6.038	0	0	+3.609	+0	+7
1792	18.600	16	8	15.552	0	11	+3.048	+15	+9
1793	10.970	16	4	7.729	7	6	+3.241	+8	+10
1794	13.179	12	2	8.403	5	11	+4.776	+6	+3
1795	14.101	12	1	8.729	7	6	+5.372	+4	+7
1796	15.683	1	4	8.077	12	9	+7.605	+8	+
1797	17.132	16	5	7.582	15	8	+9.550	+0	+9
1798	20.152	1	5	12.593	14	4	+7.558	+13	+1
1799 ¹⁷⁶⁵	18.954	12	4	16.257	0	1	+2.697	+12	+3
1800	10.804	4/5	11	9.538	7	3	+1.265	+18	+8
1801	13.436	3	6	8.787	0	11	+4.649	+2	+7
1802 (fins al febrer).	4.681	10	2	3.035	9	9	+1.646	+0	+5

Per demostrar la senzillesa de l'economia vallbonina a principis del segle XVIII, tenim una dada del monestir de Poblet que ens permet comparar amb la situació de l'economia de Vallbona. Aquestes són les dades referents al monestir femení per als anys complets de 1734 i 1735.

1734	1.504	17	10	2.574	12	4			
1735	1.801	17		2.874	2	10			

Altisent destaca que en un semestre, entre setembre de 1734 i març de 1735, el bossier Ramon Anglada, va anotar els següents comptes¹⁷⁶⁶:

1734-5	11.723	5	11	8.295	8	2	+3.427	+17	+9

Per tant, mentre a Vallbona s'aconsegueixen quantitats inferiors a 2.000 lliures en les entrades i inferiors a 3.000 en les sortides en un any sencer, pel que hi ha una situació deficitària; a Poblet està parlant de més de 10.000 lliures d'entrada i més de 8.000 de sortida, amb una situació positiva en un semestre. Ens ha semblat interessant destacar aquesta comparació, tot i que la situació entre els dos monestirs és difícil de confrontar.

Per tenir un altre punt de comparació, destaquem les dades que ofereix Maximiliano Barrio sobre l'economia de les mitres catalanes al segle XVIII¹⁷⁶⁷.

¹⁷⁶⁵ Recasens indica que les rendes del monestir de Vallbona al 1799 tenen un valor de 12.565 lliures, 15 sous i 9 diners segons el que es pot extreure del *Llibre de les resolucions de la Junta del Exusado*, any 1796. Segons ell, aquesta suma és la recaptació anual a partir d'aquell moment. Com es pot veure, les xifres que ofereixen les bosseres difereixen del càlcul presentat per Recasens. RECASENS I COMES, JOSEP M. (escrit en català per Recasens i traduït al castellà per José Sánchez Real), *El corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII. Aspectos económico y político-social*, Tarragona, Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1963, pàgina 151.

¹⁷⁶⁶ ALTISENT, AGUSTÍ, *Història de Poblet*, Tarragona, Abadia de Poblet, 1974, pàgina 610.

Dins dels bisbes catalans, l'arquebisbe tarragoní es queda entre un 25% i un 30% de les rendes totals rebudes pels bisbes a Catalunya. Tot i això, en el conjunt de les mitres espanyoles, l'arquebisbat tarragoní ocupa un lloc entremig. Concretament, per a l'arquebisbe de Tarragona durant la segona meitat de dita centúria, Barrio Gozalo publica les següents dades, com a mitjana anual en reals de bitlló:

R. BRUTA	CÀRREGUES	R. LÍQUIDA	PENSIONS	R. DISPONIBLE
557.234	88.579	468.655	154.205	314.450

5. Les partides d'aliment

Una part destacada d'aquests balanços eren les partides d'aliment, és a dir, els diversos tipus de gra i l'oli que es recaptava de delmes i censos. Una part d'aquests, es destinava al consum propi de la comunitat mentre que una altra, es venia, fet que augmentava els beneficis del monestir.

Per la seva importància, hem reconstruït les dades sobre la recepció de productes naturals i la venda dels mateixos dels primers anys del segle. La informació és fragmentària i la cura que tenen les bosseres en fer uns balanços econòmics complets i clars, desapareix en el cas d'esmentar per separat aquests productes, ja que la informació és dispersa i està mal estructurada. Finalment, indicar que ofereix poca informació ja que és una mostra dels primers anys de la centúria, i per tant, no representativa de l'evolució d'aquesta producció al llarg de la mateixa.

Les xifres mostren uns anys d'escassetat, confirmant-se aquesta data amb una nota en la que s'indica que els dots de diverses noies es destinen a comprar aliments. Així el dot de Maria Anna de Potau s'aplicà a comprar blat pels anys 1719 i 1720, “[...] *per ser entemps de carestia de blat, oli i vi, y haver d'anar sempre a moldre a Segre per la carestia d'aigua [...]*”. El de Maria Teresa de Riquer també s'utilitzà per comprar blat i aliments mentre que el de Maria Antònia de Sabater i Raimunda de Segre s'esmerçà en comprar blat, moltons, oli i vi “[...] *per los aliments de les religioses [...]*”.

¹⁷⁶⁷ BARRIO GOZALO, MAXIMILIANO, “La economía de las mitras catalanas en la segunda mitad del siglo XVIII y su relación con el conjunto español. Apuntes para un estudio”, *Pedralbes. Revista d'història moderna*, 8 (1988), pàgines 447-457.

Finalment, el dot de Maria Ignàsia de Moxó “[...] s’és esmerçat la major part en pagar moltons per lo sustent de les religioses [...]”¹⁷⁶⁸.

Hem realitzat un quadre amb el que s’aconsegueix entre delmes, censos i l’heretat de la Baronia i altres indrets de blat, ordi, mill, civada i espelta com a grans més destacats, d’oli i de cànem. De totes maneres, per aquest darrer producte només en tenim dades d’un any, pel que la seva representativitat és gairebé nul·la.

Aquests productes mostren un predomini del gra sobre altre tipus de conreu i la manca de vinyes i per tant, de vi, en aquest glossari. L’oli sí que és destacat però tampoc no hi ha cap partida destinada a les fruites, fet que també ofereix interessants dades sobre l’economia de la zona en la que es troba el monestir.

Els productes principals són tots ells propis d’una agricultura de secà. Sobretot el blat, essencial pel consum humà però també molt sensible a les inclemències de temps, que poden fer malbé una collita sencera i provocar crisis de subsistències. L’olivera, i el seu producte estrella, l’oli, va tenir un gran desenvolupament al segle XVIII fruit de l’especialització agrícola de territoris com el propi Urgell.

Finalment, indicar que tenim constància documental dels dos cultius més dinàmics per al creixement econòmic del segle XVIII: la vinya i l’aiguardent¹⁷⁶⁹. Sabem que el monestir posseïa una botiga on es venia vi i aiguardent, però no sabem si eren productes de collita pròpia o exportats d’altres llocs.

Els preus dels dos productes bàsics, oli i blat, experimentaren un augment ininterromput al llarg de tot el segle, sobretot a la segona meitat de la centúria. Aquesta evolució alcista és més suau a l’interior que al litoral català, però l’interior està més exposat que el litoral a unes fluctuacions més brusques en els preus¹⁷⁷⁰. Finalment, s’ha de tenir en compte la sal, un producte que no s’esmenta en la documentació que hem utilitzat per a crear aquest quadre sinòptic i, per tant, no l’hem afegit al mateix. Però sí que en farem referència en l’apartat dedicat a la relació del monestir amb la monarquia. Com es pot comprovar, tots els productes citats són d’origen vegetal, mentre que la ramaderia ni la pesca no estan ben documentades. I sobretot en el primer cas, és evident que el monestir de Vallbona tenia una destacada cabana ramadera.

¹⁷⁶⁸ AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. Llibre de resolucions i cròniques del monestir de Vallbona, iniciat durant l’abadiat de Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Llibre y armes de la il·lustre abadessa Cortiada. Als 29 de novembre de l’any 1716*, pàgina 67.

¹⁷⁶⁹ MARTÍNEZ SHAW, CARLOS, “La Cataluña del siglo XVIII bajo el signo de la expansión”, FERNÁNDEZ, ROBERTO (ed.), *España en el siglo XVIII. Homenaje a Pierre Vilar*, Barcelona, Crítica, 1985, pàgines 73-76.

¹⁷⁷⁰ MARTÍNEZ SHAW, CARLOS, *Op. cit.*, pàgines 76-77.

Quadre de recepció de productes naturals de la Baronia, entre delmes, censos i l'heretat¹⁷⁷¹.

ANYS	BLAT		ORDI		MILL		CIVADA		ESPELTA ¹⁷⁷²		OLI		CÀNEM	
	QRES ¹⁷⁷³	COR ¹⁷⁷⁴	QRES.	COR.	QRES.	COR.	QRES.	COR.	QRES.	COR.	QRES.	COR.	QUIN ¹⁷⁷⁵	ROV ¹⁷⁷⁶
1711	515	9							579			202		
1712					79 aprox.		29				212 + ¹⁷⁷⁷	158		
1713	512	¾												
1714 ¹⁷⁷⁸	1.186 ¹⁷⁷⁹	7	307		2		8		60			54		
1715 ¹⁷⁸⁰	776	6	273+60		1	10	13		60		471			
1716 ¹⁷⁸¹	676+44 ¹⁷⁸²	9	250+31	6	4		59	9	32			150	4	3
1717 ¹⁷⁸³	847		475		10		14		80			350		
1718	657		386				10		98			262		
1719	335													
1720	711								60			450		
1721	292+67		312 ¹⁷⁸⁴				6		60					
1722 ¹⁷⁸⁵	291	6	252				20		55					
1723 ¹⁷⁸⁶	712	6												
1724 ¹⁷⁸⁷	545	6										615		
1725														
1726	- ¹⁷⁸⁸ -		- ¹⁷⁸⁹ -									1.014		

¹⁷⁷¹ AMV, *Llibre dels comptes de la bosseria del Real Monestir de Vallbona administrats per Teresa de Guiu, bossera, començant l'any 1712*, pàgines 2-18.

¹⁷⁷² Delmes i censos a compte de blat i ordi.

¹⁷⁷³ La quartera és una mesura de capacitat per a grans (forment, ordi, civada, mestall) i també per a sal, fruita seca, calç, guix, ametlles, olives, veces, etc., pròpia de Catalunya i les Illes Balears. ALSINA, CLAUDI; FELIU, GASPÀR i MARQUET, LLUÍS, *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*, Barcelona, Curial, 1990, pàgines 209-215.

¹⁷⁷⁴ El cortà, variant dialectal del quartà, és una mesura de capacitat per a àrids, pròpia de Catalunya, igual a 1/12 de la quartera, en general. ALSINA, CLAUDI; FELIU, GASPÀR i MARQUET, LLUÍS, *Op. cit.*, pàgines 144 i 207-208.

¹⁷⁷⁵ El quintar té un pes igual a 4 roves. A Catalunya el quintar comprèn sempre 104 lliures. ALSINA, CLAUDI; FELIU, GASPÀR i MARQUET, LLUÍS, *Op. cit.*, pàgines 223-224.

¹⁷⁷⁶ La rova o arrova tenia un pes igual a ¼ del quintar, però era un múltiple variable de la lliura. ALSINA, CLAUDI; FELIU, GASPÀR i MARQUET, LLUÍS, *Op. cit.*, pàgines 227-229.

¹⁷⁷⁷ S'han d'afegir 29 quarteres de l'heretat, 59 quarteres i 5 cortans de la feixa, 59 quarteres i 3 cortans del tros del Rafel Teixidor i 479 quarteres i 4 cortans dels censos de Bellpuig per un any.

¹⁷⁷⁸ El valor del blat que es ven aquell any és de 942 lliures i 9 sous. A més, el monestir guanya 353 lliures i 15 sous per la venda d'ordi. Per l'espelta per a cavalcadures i gallines, el monestir guanya 77 lliures, 3 sous i 96 diners.

¹⁷⁷⁹ Aquesta quantitat és la suma de 1046 quarteres de blat extretes de delmes i censos, s'han d'afegir 26 quarteres de blat extretes de l'espelta, 114 quarteres i 7 cortans de la part del mitger de l'heretat. A part, 33 quarteres i 3 cortans al tros dels Eixaders.

¹⁷⁸⁰ De la collita de 1715, es ven blat per valor de 437 lliures i 5 sous i ordi per valor de 460 lliures i 9 sous.

¹⁷⁸¹ Es ven blat per valor de 122 lliures i 4 sous, ordi per valor de 387 lliures, 16 sous i 6 diners. Per l'ordi de Bellpuig, el monestir rep 61 lliures i 12 sous.

¹⁷⁸² La primera quantitat és dels censos i delmes de la Baronia i la segona dels censos del Bellpuig.

¹⁷⁸³ D'aquesta collita, es ven al 1718, blat per valor de 263 lliures i 86 sous i ordi per 68 lliures.

¹⁷⁸⁴ D'aquesta quantitat, se'n venen 212 quarteres.

¹⁷⁸⁵ El 1722, es venen 92 quarteres i 35 cortans d'ordi, que tenen un valor de 146 lliures i 5 diners. També es venen 33 quarteres i 15 cortans d'espelta per un valor de 39 lliures i 18 sous, així com 10 quarteres i 5 cortans per un valor de 11 lliures.

¹⁷⁸⁶ Es venen 633 quarteres i 3 cortans d'ordi.

¹⁷⁸⁷ Es ven ordi per valor de 42 lliures.

¹⁷⁸⁸ Entre 1726 i el 12 de juliol de 1727, es venen 59 lliures i 32 sous de blat.

¹⁷⁸⁹ El 1726, es ven ordi per valor de 14 lliures i 22 diners.

1727 ¹⁷⁹⁰														
1728 ¹⁷⁹¹														
1729 ¹⁷⁹²														
1730 ¹⁷⁹³														
1733	533	8												

Per complementar aquest llistat, afegirem que, el 18 de desembre de 1739, el valor de l'oli era de 13 sous i 6 diners, informació extreta d'una carta del rector de Nalec, Pau Copons, a Francesca de Sagrera. Aquesta volia que Copons comprés oli a 9 sous i 6 diners, però aquest li informa de l'augment de preus per la gran tirada que té el producte¹⁷⁹⁴.

6. L'aprovisionament d'aigua: La bassa

L'aprovisionament d'aigua, en un espai geogràfic on aquest recurs natural és escàs, és un factor decisiu per a la vida al monestir. Per aquest motiu, la bassa de Vallbona tenia que estar en perfecte estat. I per això, en algun moment del segle XVIII, es fan unes obres a la mateixa. La comunitat encarrega aquestes obres al mestre de cases Sanahuja, amb el qual s'estipulen les següents clàusules a complir en el contracte entre ambdues parts: *“De y sobre la sola, banch y volta, que vol fer construir lo Real Monastir de Vallbona en y en todas las minas obertas y cubertas, que vuy dia present te ja fetas y en avant se obriran y faran cubertas, esto es dins del mateix Monastir, y cerca de ell y a son rededor y fins a la Bassa del Moli, al effecte de conduhir las Ayguas a dita Bassa entre los infraescrits se ha convingut lo seguent. 1 Primerament lo dit Real Monastir a sas cartas, deurá fer todas las referidas minas ab disposicio, que no tinga lo Impressari Josep Sanahuja mestre de casas del Poble de Malda, que fer altra cosa que ditas sola, banch y volta; La qual sola deurá tenir de gruix mitg palm a poca diferencia,*

¹⁷⁹⁰ Al 1727, a l'heretat es produeixen 93 quarteres de blat i 34 d'ordi, que sumades a les 373 quarteres que se n'extreuen d'ambdós cereals entre delmes i censos, fan un total de 500 quarteres. Es ven blat per valor de 77 lliures, 47 sous i 4 diners. El valor de l'ordi venut suma 21 lliures i 59 sous.

¹⁷⁹¹ Al 1728, a l'heretat es produeixen 42 quarteres de blat i 20 d'ordi, que sumades a les 450 quarteres d'ambdós cereals extretes de censos i delmes sumen 450 quarteres. Es destinen 492 quarteres de blat per despesa del convent.

¹⁷⁹² A l'heretat es produeixen 23 quarteres de blat i 9 d'ordi i entre delmes i censos, 700 quarteres entre els dos productes.

¹⁷⁹³ Es produeixen 96 quarteres de blat a l'heretat.

¹⁷⁹⁴ AMV, 6.0/14: 1716, novembre, 30 – 1747, abril, 27. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Manuela de Cortiada i de Pujalt, amb un total de cinc lletres.

y haura de ser composta de pedra seca menuda, posanthi sobre una abeurada de argamasa bona y despues grava ben amassonada; y dita sola deurá quedar ab lo pendent de cada dotse canas, un quart: Lo banch deurá tenir de la sola en amunt sis palms de alsada, y un palm y mitg de gruix per cada part; y del banch en amunt la volta deurá tenir dos palms demunttea, y esta dita volta deura tenir un palm y mitg de gruix, que en tot fara vuyt palms de llum; y tota la referida obra deurá esser de bona pedra y argamassa. 2 Item anira a carrech de dit Sanahuja lo haver de posar la cals, pedras, arenas, ports de unas y otras cosas, arencar dita pedra, y tot lo demes que sia necessari per dita obra, com que lo Monastir per motiu algu, no estara obligat a donarli ni pagarli cosa alguna. 3 Item sera també carrech de dit Sanahuja lo haver de corres personalment y pagar tots los manobrers, que necessitara per dita obra. 4 Item lo dit Monastir per cda cana de mina, co de sola, banch, y volta que fara (compres tot lo sobredit de carrech de dit Sanahuja) li donara y pagara per la oberta vuyt passetas, y per la coberta nou passetas; y de estas quantitats per cada cana, se retindrà lo dit Monastir dos passetas; en virtud del que, solament deurá pagarli de prompte de fetas las canas, sis passetas per la oberta, y set per la cuberta, y luego de haver acabat tota la sobredita obra, y essent de las circunstancias que baix se dira, deurá dit Monastir pagarli la retencio de ditas dos passetas, que haura fet per cada cana; ab la expressa declaració, que si deixa de cumplir lo dit Sanahuja en tot o alguna cosa de dit contracte, no podrá pretendrer, ni estará obligat lo Monestir en donarli diner algun de la tal retenció. 5 Item encaraque es veritat, que lo Monestir se obliga a comprar y entregar a dit Sanahuja tota la cals se necessitara per la referida obra; empero deurá lo mateix Sanahuja pagar al dit Monastir a rahó de vuyt sous y sis diners la quartera, y no mes. 6 Item lo Monastir, donará de menjar y beurer al dit Sanahuja, y demes Mestres y Manobrers, que treballaran en ditas sola, banch, y volta; y si ells mateixos arrencan la pedra també, y no a ningu mes, durant, solament lar eferida obra, aixi en los dias de treball, com en los dias de festa, y de plujas; empero en los dias de plujas, deuran dedicarse tots en aquell treball que sels manará per part del Monastir, y en semblants dias lo Monastir, donará de jornal als Mestres de Casas co a quiscu de ells, deu sous per dia, y als Manobrers sinch sous, a mes de dita vida, y si lo Monastir no voldrá emplearlos, solament estará obligat dit Monastir a ferlos la vida, no passant de un dia y mitg; entenentse dit dia y mitg, tant en las Festas, com en los dias de plujas y de maltemps, que no pujan treballar o lo Monestir no los empleara, y a mes los donara cubert pera habitar. 7 Item que comensada dita obra, no puga deixarla fins a estar

*enterament acabada, y que alomenos hagen de treballar tres paletas, y si deixa de cumplir est capitol, podrá lo Monastir a costas de dit Sanahuja posar altrás en son lloch, menos que fos per enfermedat. 8 Item solament deura fer dita obra en las referidas minas en los puestos que lo Monastir o com te de est li deixara. 9 Item que tota la referida obra deurá esser bona, solida y segons reglas de bon artifice [...]*¹⁷⁹⁵.

7. La capbreuació¹⁷⁹⁶

El capbreu és el llibre que conté la llista dels drets senyorials i les obligacions, prerrogatives i propietats dels vassalls¹⁷⁹⁷. Aquesta però, és una definició molt breu, pel que es pot dir, de manera més extensa, que el capbreu és el document o manual on s'annotava, en forma abreujada i en períodes cronològics espaiats, les confessions o reconeixements fets pels emfiteutes¹⁷⁹⁸ als senyors directes, per tal de conservar memòria o prova de la subsistència dels drets dominicals. Per enllaçar amb la capbreuació, afegir una nova definició de capbreu, que complementa les anteriors.

El capbreu és una escriptura pública on consta el reconeixement que fa l'emfiteuta dels drets del seu senyor directe sobre els immobles que el primer té en domini útil, com a resultat d'un procés judicial anomenat causa de capbreuació: *“Per lo que pagui per lo territori de Vallbona [...] Con todo rendimiento dice a VE que en la Parroquia de Vallbona y en otros Partidos lugares del presente Principado tiene diferentes Señorias directas sobre tierras, heredades y demas y desea hacer capbrevar a sus Emphiteutas lo*

¹⁷⁹⁵ AMV, 3.2.0/7: S. XVIII. Vallbona. El monestir de Vallbona subscriu un contracte amb Josep Sanahuja, mestre de cases de Maldà, per a endegar les obres de conducció de l'aigua de les mines del monestir, i d'aquesta manera poder omplonar la bassa del molí de Vallbona.

¹⁷⁹⁶ La capbreuació és el dret del censalista d'exigir el reconeixement del domini i els drets jurisdiccionals i dominicals als emfiteutes, i evitar que aquests poguessin al·legar l'extinció del dret del censalista per prescripció. El censalista no estava obligat a acudir al jutge competent, sinó que podia nomenar un jutge emfiteutic i elegir tribunal per a la capbreuació. Aquesta decisió unilateral del censalista vinculava l'emfiteuta, el qual només podia recusar el jutge elegit i sol·licitar el nomenament d'un altre. Era una operació jurídica de caràcter privat, a la qual la sentència arbitral de Guadalupe de 1486 atorgà autoritat pública en disposar la renovació general de les relacions senyorials mitjançant el capbreu. CANALEJO ALBA, MARIA DOLORS, *Diccionari de dret català*, Barcelona, Edicions 62, 1998, pàgina 44.

¹⁷⁹⁷ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *La Baronia de Vallbona: notes d'estudi*, Lleida, Publicacions de l'Institut d'Estudis Ilerdencs (C. S.I.C.), 1981, pàgina 109.

¹⁷⁹⁸ L'emfiteuta és el titular de la finca gravada amb el cens, denominat també censatari. És el propietari de la finca, encara que el seu dret de propietat no és absolut, ja que està limitat pel dret real del censalista. La seva obligació principal és el pagament de la pensió al censalista. Té l'obligació de lliurar un resguard al censalista, on consti el pagament que ha fet de la pensió. L'emfiteuta, com a titular de la finca gravada amb el cens, pot alienar-la. El censatari té una sèrie de drets, com el d'adquisició preferent (la fadiga), el de tempteig, el de retracte, el de demanar i practicar la divisió del cens i el de redimir tots els censos en el termini fixat. CANALEJO ALBA, MARIA DOLORS, *Op. cit.*, pàgina 99.

que esté en dominio directo del supte. Por lo que suplica a VE sea cervido concederle territorio per que por lo sobre referido merced que espera recurrir de VE. Barcelona. Concedese el territorio que solicita y desele el despacho en la forma enlada. Gimenez”¹⁷⁹⁹. El capbreu conté, després de l'exposició de la causa, la relació dels béns afectats, de llur situació, llur superfície i llurs afrontacions i dels drets dominicals: prestacions en moneda o en espècie, pagament de lluïsmes, reconeixement de deutes, règim d'amortització, etc. Sovint els capbreus es feien generals dels diversos emfiteutes d'un mateix senyor directe [...] ¹⁸⁰⁰.

A l'arxiu monàstic de Vallbona, es conserven capbreus generals de tota la Baronia o de parts de la mateixa del segle XVIII, datats de 1703, 1727-1728, 1756-1757 i 1785-1786 ¹⁸⁰¹.

La capbreuació ¹⁸⁰² és, en primer lloc, el reconeixement del domini que l'emfiteuta feia al senyor directe interessat a acreditar la subsistència dels seus drets o a esbrinar si

¹⁷⁹⁹ AMV, 6.0/21: [s. XVIII-XIX]. Lligall de correspondència administrativa, enviada o rebuda per l'abadessa del monestir de Vallbona, pel rector de Vallbona i per d'altres agents i assessors de Vallbona, amb un total de set lletres.

¹⁸⁰⁰ CARBONELL I DE BALLESTER, JORDI i CARRERAS I MARTÍ, JOAN (dirs.), *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana S. A., 1969-1980, volum 4, pàgina 318.

¹⁸⁰¹ AMV, 11.1/6: 1703. Vallbona. Capbreu de la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona, efectuat durant l'abadiat d'Anna Maria de Castellví i de Pons. Títol original: *Capbreu de la Baronia. En poder d'Anton Lloses, notari de Tàrraga. De l'any 1703. L'abadessa la il·lustre senyora dona Maria de Castellví i Pons*. AMV, 11.1/8: 1728. Vallbona. Capbreu de la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona, efectuat durant l'abadiat de Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Capbreu Monestir de Vallbona. Abadessa de Cortiada. Anys 1727-28. Primera part*. AMV, 11.1/8: 1728. Vallbona. Capbreu de la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona, efectuat durant l'abadiat de Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Capbreu del monestir de Vallbona de les Monges. Abadessa de Cortiada. Anys 1727-28. Segona part*. AMV, 11.1/9: Capbreu de la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona, efectuat durant l'abadiat d'Agnès de Cortit i de Colomina. Títol original: *Capbreu del monestir de Vallbona de les Monges. Abadessa Agnès de Cortit. Anys 1756-57. Primera part*. AMV, 11.1/9: Capbreu de la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona, efectuat durant l'abadiat d'Agnès de Cortit i de Colomina. Títol original: *Capbreu del monestir de Vallbona de les Monges. Abadessa Agnès de Cortit. Anys 1756-57. Segona part*. AMV, 11.1/9: Capbreu de la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona, efectuat durant l'abadiat d'Agnès de Cortit i de Colomina. Títol original: *Capbreu del monestir de Vallbona de les Monges. Abadessa Agnès de Cortit. Anys 1756-57. Tercera part*. AMV, 11.1/10: 1785. Vallbona. Capbreu de les viles i termes de Preixana, Quadra de Valerna i els Eixaders, pertanyents a la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona. És efectuat durant l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Títol original: *Capbreu de Preixana, Quadra de Valerna, Eixaders. Llibre 4. Any 1785*. AMV, 11.1/11: 1785. Vallbona. Capbreu de les viles i termes de Llorenç de Vallbona i dels Omells de na Gaia, pertanyents a la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona. És efectuat durant l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Títol original: *Capbreu dels Omells i Llorens. Llibre 3. Any 1786*. AMV, 11.1/12: Vallbona. Capbreu de les viles i termes de Rocafort de Vallbona, Rocallaura i Vilamanyanor, pertanyents a la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona. És efectuat durant l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Títol original: *Capbreu de Rocafort, Rocallaura i Vilamanyanor. Llibre 2. Any 1786*. AMV, 11.1/13: Vallbona. Capbreu de les viles i termes de Vallbona, Montesquiu i Quadra de Masdéu, pertanyents a la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona. És efectuat durant l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Títol original: *Capbreu de Vallbona, Montesquiu, Quadra de Masdeu. Llibre 1. Any 1785*. AMV, Capbreu Baronia Vallbona. 1785-1786.

hi havia hagut transmissions que haguessin de pagar lluïisme¹⁸⁰³. Però també és la causa iniciada pel senyor directe o pel mitjà, destinada al reconeixement del domini directe, la liquidació de censos endarrerits, el pagament de lluïsmes i d'altres drets dominicals, el compliment de l'obligació d'amortitzar i la justificació dels drets de l'emfiteuta.

El senyor nomenava jutge enfiteuticari o capbrevador (normalment un advocat) i un escrivà per a la tramitació del procés: *“Que el señor letrado se sirva dar su parecer acerca lo que deve practicarse para evitar el que la presente cabrevación no se diferencie en este punto de las anteriores. Aun si hemos de registrar el derecho, hallaremos que es mas conforme el que todo se haga en Vallbona, comparando el actual con el pasado. Antes el señor directo [...] que nombraba por si mismo juez y escrivano cabrevadores, solo el ultimo pasaba al pueblo para verificar el cabreo, y quedaba el primero en su casa sin mezclarse en nada mas que en oír las reclamaciones y sentencias sobre las disputas que se originaban entre el señor directo y el emfiteuta. Ni es creible que la audiencia haya hecho, sino para esto solo la comicion al alcalde de Montblanc, o cuanto mas, para designar el escribano, que haya de oír, estender y autorizar los reconocimientos. Aun si lo examinamos mas veremos que quando el emfiteuta voluntariamente se sujeta a hacer su reconocimiento, no se necesita ni juez ni comicionado, ni audiencia, y basta solo un escribano real que lo autorize en la forma que qualquier contrato de particular a particular. Es pues o parece ser consecuente que el tribunal superior ha comicionado al alcalde de Montblanc solo para que obligue a los remitentes al cumplimiento de su deber y declare a favor del que tiene mas razon las dudas o contiendas que se originen de la expresiva demanda de alguno de los interesados. Las antecedentes reflexions que hace la muy ilustre señora abadesa de Vallbona y otras muchas mas que le ocurrirán al talento superior del señor letrado le pondrán en estado de aconsejar a dicha señora, que es lo que deve obrar en el caso, que el comicionado se niegue absolutamente a nombrar un escribano que entienda por si solo a la cabrevacion. Por otra parte quisiera aquella señora evitar igualmente que el comicionado alcalde pase personalmente a practicarlo, pues se le seguiran unos gastos exorbitantes que no alcansaran a cubrirlos todos los laudemios que se cobren de*

¹⁸⁰² CARBONELL I DE BALLESTER, JORDI i CARRERAS I MARTÍ, JOAN (dirs.), *Op. cit.*, volum 4, pàgina 318.

¹⁸⁰³ El lluïisme és la quantitat que el censalista té dret a exigir, per cada transmissió de la finca, al censatari o emfiteuta. El fonament del lluïisme és constituir una participació del censalista en el valor de la finca en el moment de la transmissió, si així s'ha pactat. La quantia del lluïisme també es pacta i si no, és el 2% del preu de la finca transmesa. CANALEJO ALBA, MARIA DOLORS, *Op. cit.*, pàgina 157.

los emfiteutas”¹⁸⁰⁴. Quan els afectats eren tots els emfiteutes d’un terme hom publicava un cartell general de convocatòria.

Amb la finalitat de mostrar com es feia una capbrevació, oferirem diversos exemples. En primer lloc, la capbrevació d’un bé concret: una botiga del poble de Vallbona. En la mateixa, s’indica la possessió de la mateixa al llarg de diversos anys. És curiós observar com la datació reula, doncs es comença el recompte al segle XVIII i s’acaba al segle XVI: “*Capbrevación. En 1727. En poder de Ramon Teres, notari de Tàrrega, cabrebrevaren los prohoms que lo monastir te y poseheix una botiga per tenir blat en la plasa devant las portas del convent, que afronta a solixent ab lo corral de Manuela Berenguer viuda y a tremuntana ab casa de dita Berenguer. En lo item seguen cabreva lo cobar. En 1756 en poder de Ramon Borrás y Borrás cabreba lo comu la mateixa botiga ab las mateixas afrontacions que lo antecedent. En lo any 1703 cabreva lo mateix en 1650. En 1659 cabrevaren lo mateix. En 1605 cabrevaren lo mateix. En 1565 fol 5 cabrevan lo mateix y en dit capbreu folio 6, se troba lo Item següent: digueren y cabrevaren los dits jurats y prohoms que ells (es la universitat y lloch de Vallbona te y poseheix una botigueta dins lo lloch de Vallbona que afronta a sol ixent ab la porta del forner, a mitxjorn ab Benet Roig, a ponent ab la plassa y a tremuntana ab lo pati devant lo seller, la qual botiga vuy die present en estada establida al jurats y universitat de Vallbona per la senyora abadessa a cens de 6 diners pagadors quiscun any a la festa de Nadal ab tal pacte y condicio que en tot temps que lo Monastir la haje menester per son propri us la puga pendrer y no per establir, y si dita universitat y havie fetes obres algunas lo dit Monastir y convent las haje de satisfacer*”¹⁸⁰⁵.

En segon lloc, una capbrevació completa, realitzada el 4 de gener de 1768 sobre tota la Baronia. En aquesta s’anota què ha de pagar cada poble per terços i lluïsmes. D’aquests, se’n faran dues parts: una per l’abadessa i l’altra pel monestir: “*Se nota que lo capbreu de mi senyora Borrell en lo principi de dit capbreu se enquantran unas notas, y en especial per si ve lo lanze de saber que es punyarons, palmadas, cops y demes mesures. Nota de los tersos*¹⁸⁰⁶ *y lluïsmes que te y reb lo real monestir de*

¹⁸⁰⁴ AMV, 11.0/22. Segle XVIII [Vallbona]. Normes que han de regir la capbrevació de les terres i béns pertanyents als termes de la baronia del monestir de Vallbona.

¹⁸⁰⁵ AMV, 11.0/12: 1727 [Vallbona]. Capbrevació feta pels jurats i prohoms de la vila de Vallbona, de diverses terres i béns sota la jurisdicció del monestir de Vallbona.

¹⁸⁰⁶ El pagament dels terços corresponents a la compra d’una propietat al monestir és l’assumpte principal d’aquestes dues cartes rebudes per l’abadessa de Riquer. La primera, d’abril de 1778: “[...] *diferia el passar a manos de VS el auto de la compra de la mitad de la hazienda, que fue de Josef Bar de Preixana;*

Vallbona en las suas Baronias y Quadras. De dits tersos y lluhismes sen fan dos parts. La mitat toca y partany a la molt il·lustre senyora abadessa y la altre meytat toca al reial monestir / La Vila de Vallbona. Segons la confessió que fa lo comu pagan y obligats son a pagar de totes les transportacions, alienacions, empenyaments de casas, terras y honors, apagar lo ters que es la tercera part del preu, que es 6 lliures 8 sous per lliura. Per exemple, si la cosa venuda es de 300 lliures lo ters es 100 lliures per la molt il·lustre senyora i real monestir i ab est exemple tocaran 50 lliures per mi senyora i 50 per lo real monestir. Se nota que si lo que compra es vassall se pot fer part de gracia, so es, dels 6 lliures 8 sous, se pot posar per 4 lliures. Però si no es vassall, deurá pagar tot lo rigor a no ser que lo monestir degues algunas obligaciones al comprador / Terme de Montesquiu. Confessan lo ters de la mateixa manera que lo terme de Vallbona, y perso se pot practicar lo mateix que esta mencionat en lo terme de

non espresan el dia, en dia fuesse a esse Real Monasterio el Amigo, y Señor Ramon Lopez, por cuyo conducto dirijo dicha escritura a VS, junto con la nota de las piessas de tierra de dicha heredad que pagan censo, y por consiguiente estan sugetas a corresponder tercio a VS; paraque en vista de ambos documentos, se sirva resolver la cantidad devere pagar a VS por razon de los expresados tercios, o si estos tendra a bien tazar los a proporcion de los que se pagaron por don Francisco de Bar en la ultima venta que fueron en la cantidad de 150 libras, por toda la finca referida: Dicho cavallero la compró por el precio de 9824 libras como puede VS examinarlo de la misma nota que tambien embio y es la misma que me entregó su hijo don Joan de Bar quando se desiso de la referida heredad; paraque tuviesse yo noticias como me importan de los creditos por los quales la possehian dichos señores. Haunque las tierras desde el anyo de 1737, en que se possessionó el referido Señor de Bar en esta hazienda ayan tenido algun aumento en su precio, pero como esta no estava en aquella razon tan deteriorada como en el dia conforme es publico y notorio en el referido lugar parece que por este motivo no deven distar mucho los tercios que deven aora satisfacerse, de los que se pagaron en dicha ultima transportacion. En esta concideracion, y en la de constarme la bondad de que siempre se ha dignado usar VS para con sus vasallos en el cobro de estos derechos: Espero de la conocida benignidad de VS experimentar en la presente compra iguales y benificos influxos, que vincularan mas la obligacion de mi reconocimiento en que devere vivir para acreditar a VS las veras de mi particular gratitud y afecto. Quedo a los pies de VS paraque me honre en dispensarme sus preceptos con el seguro, de que seran siempre tan venerados como promptamente obedecidos. Dios guarde a VS muchos años. Tarrega abril 21 de 1778. Muy ilustre señora. BLM de VS. Su seguro y afecto servidor. Don Ignacio Ganou y de Bordons". La segona, del mes següent: "[...] Estimo, como devo la exprecion, le meresco en su carta de 23 del proximo passado, que vino con algun retardo a mis manos de que si los interesses del tercio, que me corresponde pagar a esse Real Monasterio, por las tierras, que he comprado en el termino de Preixana, dependiessen de su arbitrio, los dexaria a el mio; para que satisfaciesse, lo que tuviera yo por conveniente: assi mismo me aseguran de la gracia de alguna parte de los expresados tercios. Venerando siempre, como es mas justo, las disposiciones de VS no puede dejar de parecerme mui conforme a toda equidad, la que me propone de el nombramiento de expertos por ambas partes; paraque valoren las tierras, que pagan censo, y por consiguiente estan sugetas a el pago del expresado tercio: En esta concideracion passare yo a nombrar si bien parece a VS, a Manuel Tella labrador de la presente Villa, a quien encargare y lo mismo me persuado prevendia al nombradero por VS, que esta valoracion no deve hacerse, segun el valor intrinseco de las tierras; sino havida razon, y proporcion al entero precio de las 6500 libras que he pagado de toda la mitad de la heredad, que fue de Josef Bar de Preixana, como puede VS verlo con la escritura de dicha compra, que passé a sus manos. Quedo a los pies de VS dedicandoles mis respetos dezeoso de que se emplehen en obsequio de VS, cuya vida suplico a Dios guarde muchos años. Tarrega Mayo 14 de 1778. Muy ilustre señora. BLM de VS. Su dispuesto seguro y afecto servidor. Don Josep Ignasi Ganou y de Bordons". AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater, amb un total de 68 lletres.

Vallbona / Quadra de Mas Deu. Se deu pagar ters del mateix modo que lo terme de Vallbona y Montesquiú / Vila de Preixana: Per major claredat se posa [...] del capbreu, que diu: digueren denunciar en, manifestaren y capbreuaren que lo dit monestir pren en ters en totes las terras, y possessions que venen y transporten que fassen censos, es perxada a dit monestir acceptat los alberchs, que son franchs, per franquesa que han hagut, e lo dit magnífich senyor procurador diu que ab lo capbreu de M. Quintana se mostre que totes las terras son tingudes a prestació de ters quant se transporten, y aixís ho demana y reserva lo dret a dit monestir tant quant de justicia pot, e lo dit monestir pot aver, e los dits jurats y prohoms digueren que las terras que no fan cens es perxada no pagan ters ni se acostuman pagar, ni hi ha memoria de que sen age pagat asso es lo que han vist usar y practicar, e lo dit magnífich procurador dix que per la sua pretensio no sia fet interes ni perjudici algu a dit monestir. Tota esta nota o ítem se ha copiat per no tenir de mirar lo capbreu quant vingue lo lanze de decretar algun acte. En quant al ters se deu pagar del mateix modo que se paga en Vallbona, Montesquiú y Quadra de Mas Deu. Ques 6 sous i 8 diners per lliure / Terme o Quadra de Valerna. De esta Quadra deven pagar lo ters de la mateixa manera que los termes de Preixana, Vallbona, y demes. Lo dit ters es 6 sous 8 diners per lliura, com esta ya expresat / Los Eixaders. Diu lo primer ítem que los Eixaders es alou franch y quiti del monestir de Vallbona. Lo quint ítem diu que los honors y possessions cituadas en lo terme y lloch pagan cinquante quant se transportan a dit monestir y lo dit monestir te fadiga¹⁸⁰⁷ y deu dies despues que la carta es presentada a la molt iltre. sra.

¹⁸⁰⁷ La fadiga és el dret d'adquisició preferent, reconegut al censatari i per pacte exprés al censalista, consistent a poder adquirir els seus drets de cens o la finca gravada que han estat alienats a títol oneros, pel mateix preu i en les condicions pactades amb l'adquirent. El dret de fadiga s'estableix per raó d'interès públic a fi de consolidar el domini directe i útil. A Vallbona, la venda d'una casa suposa establir el preu de la fadiga per al monestir: “[...] A mi señora doña Maria Ignasia de Castellvi, guarde Deu molts anys, bossera del Reial Monastir de Vallbona [...] encaraque passian a vendre la heretat que VM insinua y se firmian los actes y estos hipotecats poch importa pera usar lo señor de la fatiga, sempre que vulla, be que esto se emen dins un mes y un dia de haverseli presemat lo acte: En tant que ayin passa en lo Monastir de Poblet un cas semblant, estant firmats dits actes hipotecats a [...] lo requeriment en Verdu, porque lo comprador deixas la terra a favor del Monastir per usar aquest y retenirse lo dret de fadiga. Lo millor es deixar correr lo negoci y no parlar a fi de evitar alguna picardia en lo preu y despreciar lo negoci com que no fa que luego de tenirse fet lo contracte y firmat lo acte ja se li farà deixar la heretat al comprador. Esta fira he tingut lo gust de estar ab compañía del seu germá, lo qual está bo y tambe tranquilo; si sols que ayir se rebe la noticia en Verdu, que lo sr. Abad passava est mati al Tellat que dona motiu que lo P. Prior de dit Tallat ab tota pressa y a mes de acabar de dinar marxás a donar providencia. Procurare a fer correr la capsa a Solsona, no estrañaria que retardas algun poch, pues hy ha pocas ocasiones. Retornam ab tot affecte las expressions a mi sra. Abadessa y Germana de VM interin quedo esperant sos ordes y pregant a Deu guarde la vida de VM molts anys. Tarrega octubre 22 de 1788. BLM de VM. Son mes affecte y segur servidor. Gaspar Cases y Ferrer”. AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona,

abadessa / En altre item diuen que todas las casas cituades en dit lloch del Eixaders estan subjectes a prestació de ters en cas de transportació acceptat empero los Horts, farreginals y fanecadas aixis com es tot determinat i tant solament donen delme integrament al monestir de Vallbona. Se demana al senyor Joan Angel expliqui com se deu entender esta especia de ters [...] y fanecadas / Los Omells. En est poble dels Omells confessan que han de pagar ters de todas las transportacions de la mateixa manera que pagan los pobles de Vallbona, y demes sobredits pobles. Mi sra. y real monastir diu lo capbreu que mi sra. sols te deu dies de temps per la fadiga de todas las casas, honors y possessions ques transportan despues de haverli presentat lo acte, ho averli entimat per un notari ab acte / Lo poble de Llorens. En est poble confessan que de todas las transportacions de terras, casas, han acostumat ha pagar lluhime, so es dos sous per lliure, y mi señora te deu dies per la fadiga. Si mi sra. vol fer alguna gracia del lluhime, pot fer un ters de gracia que sera un sou y quatre diners per lliura / Rocallaura. En est poble confessen que de todas las terras, casas y posecions que se transportan deuen pagar lo ters com en lo poble de Vallbona, pero de todas las terras o casas que no pagan censos, no pot mi sra. donar la fadiga, pero de las que pagan censos te la iltre. mi sra. deu dies despues de presentat lo acte per fadigar qualsevols casa, terras y posecions / Rocafort. En est poble confessan que de todas las transportacions de terras, casas y honors deuen pagar lo ters y la iltre. mi sra. te deu dies de temps per la fadiga, so es deu dies despues de tenir lo acte presentat / Vilamanyano o Vilet. Confessan que lo dit poble de todas las transportacions de terras, casas y honors de dit poble y terme, te la molt iltre. sra. abadessa y real monestir cinquante y fadiga de deu dies y tota directe señoria. Consisteix lo cinquante de 50 lliures per lo señor una / Decret per los actes. Com a baronessa del real monestir de Nostra Señora de Vallbona, lloho, aprovo y firmo per raho de senyoria la present venda (o empenyo) y confesso haver rebut per lo ters (o lluhime) ... lliures ... feta gracia del restant salvos sempre al dit real monestir tots sos drets dominicals [...]”¹⁸⁰⁸.

corresponent al període de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater, amb un total de 68 lletres. CANALEJO ALBA, MARIA DOLORS, *Op. cit.*, pàgines 107-108.

¹⁸⁰⁸ AMV, 11.0/13: 1768, gener, 4. Vallbona. Capbreuació de diferents viles i llocs de la Baronia del Monestir de Vallbona. Amb data de 13 de desembre de 1767, hem trobat un text quasi igual a aquest, amb molt poques variacions, a AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. Llibre de resolucions i notes de Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona. Títol original: *Llibre de notas de la abadessa Riquer i de dona Maria Josepa de Moxó, abadessa*, pàgines 150-152: “[...] Forma de decreta los Actes per rahó de Senyoria: Nos dona Maria Theresa de Riquer y de Çabater. Com a baronessa, y Abadessa del Rl. Monestir de Vallbona, lloho, aprovo y firmo per rahó de senyoria la present venda (o empenyo) y confesso haver rebut per lo ters (o lluhime, o cinquante...) feta

8. Els delmes¹⁸⁰⁹

La finalitat darrera de capbrevar és conèixer quins són els delmes i altres primícies¹⁸¹⁰ que s'han de cobrar a cada indret per part del senyor directe. A part de tenir mencions dels mateixos als capbreus i capbrevacions, hi ha documents que només parlen del cobrament de censos.

El primer dels mateixos parla del cobrament del delme de llegums al poble de Llorenç. El 24 de setembre de 1768, “[...] comensant en dit any ha cobrar lo delme de llegums tocant al abadiat, dels pobles de la Baronia, avent encontrat axi en los capbreus vells, com en los moders, que lo comu de Llorens confesa aver de pagar del poble tot genero de dits llegums. Doni oide al batlle de dit poble que lo cobras y mel entregas, al que se oposaren los regidors y altres dient que en son poble no avian pagat mai sino delme de pesols, y despues de alguns letigis, per escusar plet entre lo vasalls de Llorens y lo monestirs mos avem convingut dia 19 de setembre del mateix any, assistint en presensia mia Gabriel Pons regidor major, Josep Pont regidor menor, Josep Timoneda, Ramon Gener, Josep Capdevila, Alias Mora, Bonifasi Martí, Joan Amanos. Tots en nom del comu y prometen pagar durant ma vida delme de tots los llegums cada any y jo los prometo afranquir cada any de dos generos dels mateixos llegums quedantme la llibertat de triar cada any de aquells que jo vulla cobrar y afranquir los dos que ami me aparega [...] Maria Teresa de Riquer y de Sabater, abadessa. En lo present any lo se afranquit pagar delme de sigrons y de llantillas y an pagat dels demes llegums que sean collit en dit poble de Llorens”¹⁸¹¹.

gracia del restant, salvo sempre al dit Rl. Monestir tots sos drets dominicals. Vallbona, desembre 13 de 1767. Dona Maria Theresa de Riquer y de Çabater, Abadessa del Rl. Monestir de Vallbona [...]”.

¹⁸⁰⁹ El delme és un tribut que es pagava a l'Església, establert en una desena part de les collites, generalment sense descomptar les llavors necessàries per garantir la reproducció del cicle productiu. Fou instituït com una forma regulada durant tota l'edat mitjana a l'Europa Occidental, i obligada a la França carolíngia del segle VIII. L'impost s'introduí aviat a Catalunya i després, a la resta de la Península. Era gravós per als camperols i molts dels nobles i també sobirans, com Ferran II, intentaren que els el concedissin. L'any 1841 fou suprimit definitivament i substituït per la contribució de culte i clericat. CANALEJO ALBA, MARIA DOLORS, *Op. cit.*, pàgina 81.

¹⁸¹⁰ Les primícies són la part dels primers fruits que els pagesos pagaven als senyors a més del delme. No era una quantitat fixa i només es pagava una vegada a l'any, i podia variar segons les lleis. La proporció que pagava el pagès era d'un 40 o 60% dels primers fruits recollits. CANALEJO ALBA, MARIA DOLORS, *Op. cit.*, pàgines 190-191.

¹⁸¹¹ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 153 darrera.

El cobrament del delme provoca alguns problemes a les autoritats. Fins i tot, es produïren casos de confusió d'impostos. Aquest és l'assumpte pel qual Ramon de Ponsich escriu a l'abadessa de Riquer el 27 de gener de 1769 la següent carta: “[...] he tardat a respondrer a VS porque he volgut instruhirme de lo que VS se servi escriurem ab sa apreciada carta de 12 del passat sobre que no se precise a pagar delme als Arrendataris de certa possessio de eix Rl. Monastir que te en lo terme de Bellpuig; pero me han informat que no es lo delme lo que sels demana, sino lo dret de Vn vintiquatré de fruits a que estan obligats tots los habitants o vehins de Vilanova de Bellpuig (que ho son los referits arrendataris) de todas las terras que cultivan a la distancia de dos hores de son poble, y per esta raho ni ells deuen escusarse del referit pago, ni a VS se la perjudica en cosa alguna porque es carrech dels colonos [...]”¹⁸¹².

El següent document fa esment als delmes sobre tot tipus de productes que cobra el monestir del poble de Vallbona el 23 de gener de 1781: “[...] Ramon López y Fornaguera per auctoritat del rey nostre señor (Deu lo guarde) notari publich de la vila de Tàrrega, bisbat de Solsona, constituhit personalment en lo real monastir de señoras religiosas de Nostra Senyora de Vallbona del Sagrat orde de Cister situat dins lo archabisbat de Tarragona: Certifico y fas fe que en lo capbreu dels delmes, censos y demes drets que la molt il·lustre señora abadessa y monastir sobredit percebeixen y acostuman rebre y percibir en lo poble y terme de Llorens de dit archabisbat de Tarragona, que fou rebut en poder de Joan Tolrà per las auctoritats apostolica y real notari publich de la vila de Montblanc, comensat lo dia dijous vint y quatre del mes de juliol de l'any de la Nativitat del Señor mil sinchcents sexanta y sis, lo qual capbreu unit ab altres capbreus de las baronias de dit real monastir, en foleo major ab cubertas de pergami, sobre estas altras cubertas de baqueta se troba benguardat en lo arxiu del mateix monastir, que a est efecte me ha manifestat la molt il·lustre señora dona Maria Teresa de Riquer y de Sabater, abadessa dell, en la confessio feta per lo batlle, jurats i prohoms de dit poble, lo dit mes y any sobredits, en lo foleo sexanta y quatre ço es en son retro, se troba en dita confessio en altres continuats consecutivament los items del tenor seguent. Item mes digueren los dits y prohoms y jurats sota virtut del mateix jurament que tot lo delme y promia de dit lloch y terme de aquelles del dit monastir de Vallbona e digueren ques delme de aquesta manera quen resten onse al cultivador la

¹⁸¹² AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater, amb un total de 68 lletres.

*dotsena es del señor e com lo señor nehatres ne pren una per la promia del munt que no es passat, y aixi se fa en tots los altres grans ço es forment, ordi, civada, spelta, segol y mill y de la verema. Aixi mateix pren lo delme de llegums, e de tots altres grans canyem, elli, ortalisses, ço es cebes y alls, e paguesen la manera de sus dita. Emes lo delme de la llana se pague axi mateix. E la promia de totes les coses de sus dites es del dit monastir. Item mes digueren dits jurats y prohomens que paguen delme y promia del çafrà y pagues en la forma y manera ques pague del blat es ver que en dies passats se feu concordia ab la abadessa que aleshoras ere que lo dit çafra se delmas com ere sech y que de quinse ne donassen una al delme restantne catorse al conresador y a la promia se pague del ... aixi com del forment [...]*¹⁸¹³.

El 8 de juny de 1784, en una carta que tracta temes diversos (l'oblit de retornar-li una garrafa que s'acaba trencant de viatge a Vallmoll, un fet que segons ell, una dona no hauria oblidat, o el destí d'una minyona sense dot), el capellà Pere Nolasc Planas tracta amb Maria Antònia de Pastor el cobrament del delme: “[...] *Lo dia que parti de eix Monastir arribi a dinar en Vallmoll, encara que un poch atropellat del camí, porque la mitja jornada es llarga, pero habent descansat aquella tarde, y matinada seguent en Vallmoll arribi la tarde del divendres a esta ciutat ab tota felicitat: sols una petita desgracia me feu advertir de un descuit, que tingui a VM. Fou lo cas que antes de arribar a Vallmoll tropessa lo matxo en que anaba lo Mariano, y del sotrach que doná la caixeta en que anaba la garrafeta de malvasia, se rompé esta en vint y sinch trossos, y aço me feu pensar en lo descuit que jo tingui (una vegada que doni mostra a VM de la malvasia) de no dirli que se quedás ab la garrafa, y en efecte me sabé mal aquest descuit, pero los homes no atinam moltes vegades en estas cosas de atencio, en que no descuidaria una señora. Incloch a VM las llicencias que VM desitjaba per mossen Miguel. La miñona que habia sortejat los 50 duros ha estat desgraciada, porque passats dos anys del sorteix se feu altre destino de las quantitats destinadas per aquellas que en dit termini no se avian casat: y aixis no te ja que esperar res ni casantse, ni entrant en Religio. Mi sra. Abadessa me digué que tal vegada se auria patit equivocacio en la taxa que se feu a eix Monastir per la contribucio de la casa escusada, respecte de haberseli taxat 11 lliures i 16 sous per Nalech, ahont lo Monastir no reb delmes. He examinat lo proces instructiu que se feu pera arreglar la taxa, y de ell resulta que lo Monastir encara que no reb delmes en Nalech, los reb en Rocafort de las Monjas o de Nalech,*

¹⁸¹³ AMV, 11.0/14: 1781, gener, 23. Vallbona. Capbreu dels delmes, censos i d'altres béns que el monestir de Vallbona rep de la vila de Vallbona.

que es sa sufraganea; y com las sufraganeas no se nomenan ni se taxan de per si, sino que venen compresas baix lo nom de la parra principal de la que son part, perço se diu que en Nalech son decimadors lo senyor bisbe de Vich, y lo Monastir de Vallbona, y que lo Parroco percebeix la quarta part a títol de Primicia, y se taxa lo senyor bisbe en 15 lliures 5 sous i 3 diners = lo Monestir de Vallbona en 11 lliures 16 sous = y lo Parroco en 9 lliures 5 diners. En esta atencio pot VM servirse dir a Mi Senyora Abadessa que no se ha comes equivocacio, pues lo altre Rocafort de que se fa mencio en la taxa del Monastir es Rocafort de Queralt, en la qual Parroquia reb lo Monastir una petita porcio de Delme, y aixis sols se li taxan 8 sous 5 diners per lo Delme que reb en esta parroquia. Ab esta ocasio estimare a VM que se servesca fer presents a Mi Senyora Abadessa mos atents respectes. Saludo tambe ab verdadera voluntat a las senyores nebodetas de VM [...] Mon nebot dr. Ignasi saluda a VM ab expressio”¹⁸¹⁴.

El 12 de gener de 1796 encara s’envien als encarregats de recaptar el delme per al monestir instruccions sobre com fer-ho: “Sr. Antonio Monseny [...] Respondiendo a lo que VM nos ha expuesto sobre lo que le ha escrito la sra dona Maria Ygnacia de Castellvi, Religiosa Bolsera del Monasterio de Vallbona sobre la Eleccion y percibo de Frutos Decimales, de las dos Casas Diezmeras de Vallbona, y la que quieren sea su sufraganea Llorens, decimos que asi de una, como de otra deve VM percibir los Frutos que rindan las Casas que se han elegido en ellas por Mayores Dezmeras, sin que residan en nosotros facultades para poder dejar de hacerlo, respecto de que una y otra las tenemos por Parroquias, y las hemos cobrado como tales siempre, sin poder dejar de hacerlo asi a no ser con Despacho a VM de Tribunal Apostolico Superior de la Real Gracia, en la Corte: que es quanto podemos decir a VM en el particular para que satisfaga a dicha Señora [...] Rebollo. Oteyza”¹⁸¹⁵.

El fet que el producte obtingut a la casa delmera anés a parar a diverses autoritats segons l’any que fos provoca inconvenients als pagadors, ja que es troben dins de lluites de poder que els són aliens: “Representacio de Salto dels Omells. Omells 25 de juliol de 1798. Amich Manuel Pons: te participo com esta tarde lo escribent del Roget me ha requestat com veurás pues te la remeto, y tambe lo estampat del Ilm. arquebisbe, pera que ho notifiqués a la senyora Abadessa y respongas en nom meu: Primerament lo que jo de paraula he dit al Nunci, que mi senyora per medi del batlle me ha posat 6 lliuras de penas si entregaba los fruyts decimals a ningu sens ordre seu: Item que sr. Ilm. te est

¹⁸¹⁴ AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. *Op. cit.*

¹⁸¹⁵ AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. *Op. cit.*

*any las casas delmeras com consta del estampat me ha presentat lo meu Parroco: Item que es fals loque allega en la Requesta, pues no se ma ha entregat estampat algun, sino un sol Bitllet sens die ni any, ab la sola firma de Francisco Solernos sens saber jo qui es, ni si es de Fransa o Inglaterra, qual presento tambe: Item en dita requesta no'y ha any ni die, ni es ab paper sellat, y otras cosas que observará lo sr. Acessor o don Gaspar Cases, finalment que jo estich prompte a entregar los delmes a aquell que de dret corresponga. Ton servidor Francisco Salto, pages. [...]*¹⁸¹⁶.

9. Instruccions de caire econòmic referents al monestir

Aquestes instruccions estan destinades bàsicament a la millora de l'agricultura, a la renovació dels contractes agraris, a l'extensió dels conreus i al foment de la intensificació i l'especialització d'aquests entre d'altres. Per aquest motiu, es mostren molt properes a la mentalitat il·lustrada que triomfa al segle XVIII.

Dit pensament es reflecteix en els molts escrits que s'escrigueren en aquella centúria sobre l'agricultura i la reforma agrària. El predomini de l'agricultura en els escrits econòmics és tant destacat que, fins i tot, els propis autors se'n fan ressò. En paraules de Francesc Romà i Rossell¹⁸¹⁷, “*La agricultura ha tenido tantos panegiristas en este siglo, que ya no es posible elogiarla sin fatigar al lector con la repetición de lo que ya habrá leído muchas veces en los libros, y papeles de la ciencia económica [...]*”¹⁸¹⁸. La raó del predomini d'aquesta matèria es troba, seguint encara a Romà en el fet que l'agricultura “*[...] es el fundamento, y la base, mereciendo como a tal, la primera atencion de un gobierno, que trata de mover todos los resortes de la prosperidad del estado; pues aunque es dificil que la agricultura haga progresos, sin los auxilios de las fábricas, y*

¹⁸¹⁶ AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. *Op. cit.*

¹⁸¹⁷ Francesc Romà i Rossell (1729-1784) fou historiador, jurista, economista, estudiós de la demografia i de l'economia política. Estudià i fou professor de dret a la Universitat d'Osca i, posteriorment, fou doctor en jurisprudència civil; advocat de pobres de la Reial Audiència de Barcelona (1751-1769); assessor legal dels gremis barcelonins; alcalde d'*hijosdalgo* a la Cancelleria de Valladolid (1769); director de la secció d'agricultura de la Reial Conferència de Física Experimental i Agricultura de Barcelona (1767); soci de mèrit de la Societat Bascongada d'Amics del País de les Filipines (1781); regent de la Reial Audiència de Mèxic (1776) i capità general interí de Mèxic (1779). Romà participà d'un corrent de pensament mercantil amb notables coincidències amb figures com Capmany, Llàtzer de Dou i Jaumeandreu i defensà el sistema gremial català, entre d'altres línies bàsiques del seu pensament. SIMON TARRÉS, ANTONI (dir.), *Diccionari d'historiografia catalana*, Barcelona, Enciclopedia Catalana, 2003, pàgines 1025-1026.

¹⁸¹⁸ LLUCH, ERNEST, *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840). Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1973, pàgina 22.

del comercio; empezar por estos dos ramos seria invertir el orden, con peligro de apresurar la runia o a lo menos de hacer inutilmente el trabajo”¹⁸¹⁹.

El principal motiu d'aquest auge de l'agricultura com a matèria dels grans projectes il·lustrats endegats des de l'estat al segle XVIII foren les necessitats derivades del creixement demogràfic. En segon lloc, trobem mesures per facilitar el desenvolupament d'altres sectors productius, la millora de les vies de comunicació i de les xarxes de distribució comercial i la resolució dels problemes econòmics de la monarquia borbònica¹⁸²⁰. Tot i això, les reformes que es pretengueren introduir en l'agricultura espanyola, van xocar amb una rígida estructura social que els reformistes no es van atrevir a modificar, pel que l'aplicació de les mesures de millora i innovació agrícoles van quedar sovint en un no-res¹⁸²¹. Els principals projectes de reforma agrària que s'impulsaren durant el regnat de Carles III tingueren com a base una llei agrària que volia resoldre els problemes del sector, liberalització del comerç de cereals i el foment d'organismes privats que col·laboressin en la difusió de noves tècniques agràries i impulsessin les reformes juntament amb l'estat¹⁸²².

A nivell espanyol, Pedro Rodríguez Campomanes¹⁸²³ defensà que la font principal de la riquesa econòmica espanyola és l'agricultura des de 1750, any en què escrigué el seu *Bosquejo de política económica*.

¹⁸¹⁹ LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgina 23

¹⁸²⁰ DURAN, MONTSERRAT, “El reformisme borbònic i l'agricultura catalana”, *Manuscrits. Revista d'història moderna*, 11 (1993), pàgines 43-44.

¹⁸²¹ DURAN, MONTSERRAT, *Op. cit.*, pàgina 44.

¹⁸²² DURAN, MONTSERRAT, *Op. cit.*, pàgina 45.

¹⁸²³ Pedro Rodríguez Campomanes y Pérez (1723-1802) nasqué a Sorriba. Va rebre la primera tonsura el 1736 però no va seguir la carrera eclesiàstica. Cursà la carrera de dret i cap a 1741 es situa en un dels més prestigiosos bufets d'advocats de Madrid. El 1744, es casà i l'any següent, obrí el seu propi despatx. Al 1755, va accedir a l'administració pública com a assessor general de Correus. El 1762, Carles III el nomena fiscal del Consell de Castella. Fou l'artífex de la Reial Pragmàtica de 1765 en què es liberalitzava el preu i el comerç dels grans, una de les peces centrals de la política econòmica de Carles III, però amb un resultat regional molt variable. L'any anterior havia defensat la seva tesi en la *Respuesta fiscal sobre la tasa y establecer el comercio de granos*. Campomanes defensa la liberalització interior d'Espanya però un fort proteccionisme respecte a l'exterior. El mateix 1765, publicà el *Tratado de la Regalía de Amortización*, relacionat amb el debat sorgit en aquells moments sobre l'excessiva propietat en mans mortes eclesiàstiques i l'elevat nombre de membres de l'Església. El 1783, aconsegueix el govern del Consell de Castella, càrrec del que fou cesat el 1791. BUSTOS RODRÍGUEZ, MANUEL, *El pensamiento socio-económico de Campomanes*, Oviedo, Principado de Asturias. Instituto de Estudios Asturianos (del CSIC), 1982, pàgines 175-198. CASTRO, CONCEPCIÓN DE, “Biografía personal y política de Campomanes”, COMÍN COMÍN, FRANCISCO i MARTÍN ACEÑA, PABLO (eds.), *Campomanes y su obra económica*, Madrid, Ministerio de Economía y Hacienda. Instituto de Estudios Fiscales, 2004, pàgines 15-32. GARCÍA SANZ, ÁNGEL, “Campomanes: agricultura y ley agraria; ganadería trashumante y mesta”, COMÍN COMÍN, FRANCISCO i MARTÍN ACEÑA, PABLO (eds.), *Op. cit.*, pàgines 63-71. LLOMBART, VICENT, *Campomanes, economista y político de Carlos III*, Madrid, Alianza Editorial, 1992, pàgines 29, 155-233 i 323. LLOMBART, VICENT, “Pensamiento económico y acción política en Campomanes”, COMÍN COMÍN, FRANCISCO i MARTÍN ACEÑA, PABLO (eds.), *Op. cit.*, pàgines 33-61. LLOPIS AGELÁN, ENRIQUE, “Campomanes, la Pragmática de

També sostenia les seves teories d'augment agrícola en un desenvolupament demogràfic destacat, sobretot a les zones rurals. En les seves obres, com l'expedient per una llei agrària, Campomanes defensava la disminució de terres propietat de les classes privilegiades; l'extensió de terrenys cultivats, l'especialització, la productivitat i la renovació agrícola; la regulació dels arrendaments; la unió de les activitats ramadera i agrícola i altres arguments, seguint de prop les tesis d'Adam Smith¹⁸²⁴.

Gaspar Melchor de Jovellanos¹⁸²⁵ reflexà el seu pensament sobre la matèria en el seu *Informe sobre la Ley Agraria*, llei que trigà més de trenta anys a veure la llum.

1765 y los mercados de cereales antes y después de la Reforma”, COMÍN COMÍN, FRANCISCO i MARTÍN ACEÑA, PABLO (eds.), *Op. cit.*, pàgines 73-104.

¹⁸²⁴ Adam Smith (1723-1790) va ser un destacat economista. Nasqué a Kirkcaldy, era fill d'un advocat, que morí poc abans que nasqués el seu fill, i de la seva segona esposa, Margaret Douglas. Educat a l'escola de la seva ciutat natal, entrà a la Universitat de Glasgow el 1737 i, posteriorment, fou becat per assistir a la Universitat d'Oxford, on estudià fins 1746. Aleshores, retornà a la seva ciutat natal, on es dedicà a escriure assaigs sobre diverses matèries, com literatura, metafísica o astronomia entre d'altres. Poc després, li encarregaren una sèrie de conferències, que tingueren molt èxit i, més tard, va dictar un curs sobre filosofia del dret. El 1751, fou escollit professor de lògica a Glasgow, on també va ocupar diverses càtedres i va conferenciar sobre filosofia moral. El 1759, publicà el seu primer llibre. El 1764, passà al servei de Townshend i del duc de Buccleugh i viatjà a França amb el darrer, del qual n'era el tutor. Algunes de les conferències pronunciades a Glasgow conformen la llavor de la seva obra magna, *La riquesa de les nacions*, escrita a Kirkcaldy a partir de 1767 i publicada el 1776. Poc després, fou nomenat Comissari de Duanes d'Escòcia i es traslladà a Edimburg, on morirà. ROSS, IAN SIMPSON, *The life of Adam Smith*, Oxford, Clarendon Press, 1995. WEST, E. G., *Adam Smith. El hombre y sus obras*, Madrid, Unión Editorial, 1989, pàgines 25-220.

¹⁸²⁵ Baltasar Melchor Gaspar María de Jovellanos (1744-1811) va néixer a Gijón. Era el desè fill de Francisco Gregorio de Jovellanos, alferes major i regidor perpetu de dita ciutat, i la seva esposa Francisca Apolinaria Jove Ramírez. Va estudiar a Gijón i després filosofia a Oviedo. Destinat a fer carrera eclesiàstica, va rebre la primera tonsura per part del bisbe Manrique de Lara i de seguida, un benefici simple. El 1759, marxa a Àvila entrant a formar part de la *família* de servidors del bisbe de la ciutat Romualdo Mon Velarde, on estudià dret canònic i es familiaritzà amb els clàssics literaris. El 1761, rebé el grau de batxiller en canons de la universitat d'Osma, gràcies al que rebé dos nous beneficis eclesiàstics. El 1763, es llicencià en canons per la universitat d'Àvila. Gràcies a una beca, el 1764, entra al Col·legi Major de San Ildefonso d'Alcalá d'Henares, on es tornà a graduar com a batxiller en canons. El 1767 és proposat per "*alcalde de cuadra*" de l'Audiència de Sevilla. La seva actuació com a tal fou molt destacada i a més, a Sevilla conegué a Pablo de Olavide i escrigué les seves primeres obres reconegudes. El 1773 és nomenat jutge del Reial Protomedicat de Sevilla, el 1774 Carles III el nomena oidor de la Reial Audiència sevillana i el 1777 participa en la creació de la Societat Econòmica d'Amics del País d'aquella ciutat. El 1778, fou nomenat "*alcalde de casa y corte*" i es traslladà a Madrid. El 1780, és nomenat conseller dels ordes militars i com a tal, reformà els col·legis de Salamanca dels mateixos. Fou nomenat cavaller de l'orde d'Alcàntara, gràcia que va lligada a l'anterior nomenament. També va ser membre de la Societat Econòmica de Madrid, arribant-ne a ser director, i de les Reials Acadèmies d'Història, de Belles Arts i de la Llengua, així com de l'Acadèmia de Canons, Litúrgia, Història i Disciplina Eclesiàstica. Participà en molts projectes de reforma i de millores a la seva Astúries natal i de nou a Madrid, tingué una intensa vida social. Tot i això, el seu prestigi augmenta i el 1783, la Reial Junta de Comerç, Moneda i Mines li encomana una sèrie d'informes. Fou apartat durant un temps de la cort i enviat a Astúries per la seva relació amb Cabarrús i per la seva defensa d'idees considerades revolucionàries un cop esclatada la Revolució Francesa. Fins l'any 1797, viatjà per Espanya. Aquell any és destinat al reconeixement de la fàbrica de municions de La Cavada i poc després, el nomenen ambaixador a Rússia. Durant aquells anys de desterrament de la cort, va posar en marxa un dels seus grans projectes: el Reial Institut de Nàutica i Mineralogia. El mateix 1797, és nomenat ministre de Gràcia i Justícia i en l'exercici del càrrec, proposa la reforma del Tribunal de la Inquisició, dels estudis universitaris i de la justícia. Fou destituït el 1798 per pressions d'un sector de la cort i retorna a Astúries. Les calúmnies i el fanatisme provoquen el seu empresonament a Mallorca el 1801. La seva salut es

Les mesures urgents que promulgava eren les destinades a posar en cultiu les terres comunals no conreades, és a dir, la cessió de béns municipals als camperols perquè les fessin productives, mesura sense gaire èxit degut a l'escàs nivell adquisitiu de la majoria camperola. Altres projectes inclosos dins d'aquesta llei foren “*plans de colonització i repoblació interior, limitació del règim de mans mortes de l'Església, prohibició de la vincularció de terres per part de la noblesa, abolició dels drets sobre pastures que permetien mantenir els privilegis de la Mesta*” entre d'altres¹⁸²⁶.

Com es pot veure, la reforma agrària que es presentava era molt important però la seva aplicació fou escassa per la no-reforma adjunta del règim de propietat de la terra i de l'entramat social predominant a l'Antic Règim.

A nivell català, les idees divergeixen un xic de les proposades pels teòrics espanyols degut a la situació diferencial de l'agricultura catalana. Aquesta presenta uns signes de vitalitat i creixement notables i es basa en l'increment de la producció agrícola, que fou resultat d'un creixement tant intensiu com extensiu; l'adopció de sistemes complexos de rotació; la introducció de nous cultius; la millora dels sistemes de regadiu i d'adob; la marcada especialització comarcal; el predomini de l'emfiteusi com a contracte d'arrendament; l'augment demogràfic; la progressiva distinció d'una classe pagesa enriquida i la poca transcendència dels béns comunals sobre el total de terres conreades entre d'altres factors que diferencien les agricultures catalana i castellana¹⁸²⁷.

Un dels primers teòrics més destacats fou el mateix Romà, defensor d'una llei agrària basada en l'emfiteusi, el repartiment de terres comunals i la no divisió de les propietats; del lliure comerç i l'abolició de la taxa de grans¹⁸²⁸ i altres mesures, com la creació d'acadèmies d'agricultura¹⁸²⁹.

debilita ràpidament però ell continua escrivint i teoritzant fins el seu alliberament el 1808 gràcies a l'amnistia reial concedida a tots els presos polítics. Fou nomenat representant d'Astúries a la Junta Suprema Central i com a vocal de la mateixa, va aconseguir la convocatòria de Corts generals i extraordinàries per a 1810. Després de la dissolució de la Junta Central retornà a Astúries i morí al Puerto de Vega. CASO GONZÁLEZ, JOSÉ MIGUEL, *Biografía de Jovellanos*, Gijón, Fundación Foro Jovellanos del Principado de Asturias, 2005 (primera edició de 1998), pàgines 21-131. DURAN, MONTSERRAT, “El reformisme borbònic i l'agricultura catalana”, *Manuscrits. Revista d'història moderna*, 11 (1993), pàgina 44. GARCIA CÁRCEL, RICARDO (coord.), *Historia de España. Siglo XVIII. La España de los Borbones*, Madrid, Cátedra, 2002, pàgines 283-287.

¹⁸²⁶ DURAN, MONTSERRAT, *Op. cit.*, pàgines 46-49.

¹⁸²⁷ DURAN, MONTSERRAT, *Op. cit.*, pàgines 53-57.

¹⁸²⁸ “*Real Pragmática por la qual su Magestad se sirve abolir la tasa de granos y permite el libre comercio de ellos en estos Reynos. Año 1765*” i “*Real provisión del Consejo en que se prescriben las reglas tocantes a la policia interior de granos en el reyno, para su surtimiento. Año 1765*”. ASV, Archivo Nunziatura Madrid, número 153: “1765-1776: *Cedole Reali*”.

¹⁸²⁹ LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgines 23-24.

Un altre teòric és Jaume Caresmar (1717-1791)¹⁸³⁰, a qui se li atribueix l'autoria de l'anònim *Discurso de 1780*, la base del qual és la teoria de Jacques Necker¹⁸³¹. Fins i tot, s'ha arribat a dir que l'obra de Caresmar és un plagi del treball *Sur la législation et le commerce des grains* (1775) del ministre francès¹⁸³².

A l'*Éloge de Colbert* (1773), Necker exposa que “*Le plus haut degré de prospérité dont un pays soit susceptible c'est celui où toutes ses terres sont cultivées, où, sans imposer de privations, sans contrarier le bonheur, tous les grains sont consommés par les membres de la société, et où l'industrie, s'accroissant encore, procure par ses travaux des droits sur les subsistances des pays étrangers, et de nouveaux moyens d'augmenter la population [El més alt grau de prosperitat al qual un país sigui susceptible és aquell on totes les seves terres són cultivades, on, sense imposar de privacions, sense contrariar la felicitat, tots els grans siguin consumits pels membres de la societat, i on la indústria, creixent encara, procura pels seus treballs dels drets sobre les subsistències dels països estrangers, i de nous mitjans d'augmentar la població]*”¹⁸³³.

A la seva obra, Caresmar indica que “*todos claman a favor de la agricultura [...]*”¹⁸³⁴, i sovint aquest discurs agrarista va acompanyat d'un discurs poblacionista, ja que l'increment de la població constitueix el centre vers “*el que se dirijan la industria y labores de los hombres*” sense oblidar “[...] *que la agricultura es el primer principio*

¹⁸³⁰ LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgines 57-73.

¹⁸³¹ Jacques Necker (1732-1804) nasqué a Ginebra, on va cursar les primeres lletres. Fou destinat als negocis bancaris i, amb 18 anys, ingressà a la banca de Vernet, a París. Es dedicà també a la literatura fins que en retirar-se Vernet del negoci el 1762, Necker s'associà amb els germans Thelusson en una nova entitat bancària que arribà a ser el banc de França més important. El 1764 es casà amb Susanna Curchod, amb qui tingué a la posteriorment famosa Madame d'Staël i l'any següent fou nomenat síndic d'una nova Companyia d'Índies. El 1768, fou nomenat ministre resident a París de la República de Ginebra i comença a escriure opuscles polítics i econòmics. El 1772, la seva banca prestà diners al rei i poc després, es retirà deixant el negoci al seu germà. L'èxit de la seva obra entre les classes populars fou destacada i li permeté ser nomenat director del tresor el 1776 i director general del tresor el 1777, ja que, per la seva condició de protestant, no podia exercir com a ministre de França. Però en la pràctica, era el ministre de finances francès. Com a tal, s'esforçà en reduir les despeses, però el fet de criticar el seu antic mentor, Maurepas, i altres crítiques, l'obligaren a presentar la seva dimissió el 1781. Durant uns mesos de 1787 fou desterrat i l'any següent retornà al servei de l'estat. De nou com a director general de la Hisenda, fou partidari de la convocatòria d'Estats Generals i inaugurà l'Assemblea el 1789. Poc després, va ser depositat i obligat a marxar de territori francès però poc més tard, el rei el tornà a cridar. El 1790, fou exiliat definitivament davant del fracàs de les seves iniciatives i se li confiscaren els béns. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 38, pàgines 12-14. GRANGE, HENRI, *Les idées de Necker*, París, C. Klincksieck, 1974. LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgines 86-87.

¹⁸³² LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgina 68.

¹⁸³³ GRANGE, HENRI, *Op. cit.*, pàgina 140.

¹⁸³⁴ LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgina 66.

de la población”¹⁸³⁵. Caresmar és conscient de que encara s’ha de treballar molt “para perfeccionar la agricultura, el comercio y las artes y para que la población sea tan numerosa como lo fue antes de los tres últimos siglos”¹⁸³⁶. Per a l’autor, l’agricultura necessita una reforma agrària basada sobretot en els contractes emfitèutics; la introducció de noves tècniques i conreus; una menor imposició fiscal o la introducció de millores com la construcció de canals de regadiu entre d’altres¹⁸³⁷.

Malgrat que els autors catalans tenen un discurs més industrialista, atorguen a l’agricultura la base de la industrialització i, per tant, del creixement econòmic. Antoni de Capmany¹⁸³⁸ i Jaume Caresmar¹⁸³⁹ en són dos exemples destacats.

Les institucions també s’interessaren per l’evolució agrària. L’Acadèmia de Ciències i Arts, fundada el 1764 s’interessà per l’agricultura i als seus estatuts remarca que “se ocupará en examinar los mejores medios de cultivar las tierras, hará los experimentos correspondientes para averiguar cuales frutos, y cual cultivo se adapta más a cada especie de terreno, y clima de la provincia, y son más ventajosas al labrador; y con estos conocimientos dará memorias prácticas de cada ramo en particular de la grande agricultura, fáciles y perceptibles a la gente del campo”¹⁸⁴⁰. Amb aquests objectius es redactaren una sèrie d’informes per a millorar la innovació tècnica i metodològica agrícoles.

Els membres més destacats en aquest camp foren Josep Albert Navarro Mas i Marquet; Manuel Barba i Roca¹⁸⁴¹ i Marià Oliveras de Plana.

¹⁸³⁵ LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgina 62.

¹⁸³⁶ LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgina 63.

¹⁸³⁷ LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgina 66.

¹⁸³⁸ Antoni de Capmany i de Montpalau (1742-1813) està considerat com el primer historiador modern de Catalunya i un dels pares de la història econòmica del país. Va néixer a Barcelona, estudià Humanitats al col·legi Episcopal i posteriorment, va ingressar a l’exèrcit. Un cop retirat, es casà i col·laborà amb Olavide a la repoblació de Sierra Morena. Visqué a Madrid fins a la invasió francesa durant la Guerra d’Independència i hi exercí diversos càrrecs públics. Des de 1809, participà en la preparació de les Corts de Cadis, on morí víctima de la pesta. BALCELLS, ALBERT (dir.); PÉREZ, ARTURO; SABATÉ, FLOCEL i SIMON, ANTONI, *Història de Catalunya*, Barcelona, L’Esfera de Llibres, 2004, pàgines 560-563. GIRALT I RAVENTÓS, EMILI, *Ideari d’Antoni de Capmany*, Barcelona, Edicions 62, 1965, pàgina 5. LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgines 35-55., SIMON TARRÉS, ANTONI (dir.), *Op. cit.*, pàgines 286-290.

¹⁸³⁹ Caresmar és de l’opinió que “[...] las artes deben mirarse como de suma importancia para el mayor bien del estado, cuando son auxiliadas de una agricultura bien administrada y sostenida que produzcan los frutos necesarios para la subsistencia, suministrando al mismo tiempo los simples principales... de lo que se sigue que una nación puramente agrícola siempre tendrá muy imperfectos sus intereses, porque no podrá aprovechar de todas las ventajas que le proporcionen sus producciones y tendrá que contribuir con sus fondos a la industria extranjera con cuanto necesiten [...]”. LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgines 66-67.

¹⁸⁴⁰ LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgina 97.

¹⁸⁴¹ Manuel Barba i Roca (1752-1824) estudià medicina i es doctorà en lleis a la Universitat de Cervera. Fou advocat de la Reial Audiència de Catalunya, diputat pel corregiment de Vilafranca a la Junta

Aquests agraristes defensen la base agrícola de l'economia del país i la classe agrària a vegades es veu idealitzada en termes morals i ja no només econòmics. De nou, defensen l'emfiteusi com el millor contracte agrari¹⁸⁴², la rompuda de terres, l'expansió de l'àrea conreada i la millora de les tècniques utilitzades al camp¹⁸⁴³.

Les Societats Econòmiques d'Amics del País¹⁸⁴⁴ foren una iniciativa de Campomanes per a desenvolupar el pensament econòmic espanyol, que aviat queden ancorades en el binomi diferenciat d'agricultura i indústria. La de Tàrraga compta entre els seus socis a Jaume Pasqual mentre que la de Tarragona rebé l'impuls de l'arquebisbe Francesc Armanyà¹⁸⁴⁵. Segons l'arquebisbe, “*en ellas han encontrado el medio más fácil y más eficaz para la deseada felicidad de los pueblos, promoviendo la mejor agricultura, las artes, la industria, la buena educación y todo lo que conduce a tan importante fin*”¹⁸⁴⁶. Un cop remarcats els objectius de les societats, l'agricultura esdevé la base de la riquesa econòmica del país perquè “*para que florezcan y prosperen los pueblos, el primer ciudadano se debe a la agricultura; pero sin perder de vista las artes, el comercio y todos los ramos de la industria. Aquella es ciertamente la verdadera fuente de los bienes; pero estos son los canales por donde han de correr*”¹⁸⁴⁷, idea que repeteix indicant que “*empiezo por la agricultura puesto que debe ser [...] el primer canal de la abundancia. Es en efecto la fuente de los verdaderos bienes y riquezas*”¹⁸⁴⁸.

Suprema de Catalunya i es dedicà a l'agricultura afrontant molts dels problemes que l'economia plantejava des de l'Acadèmia de Ciències Naturals i Arts de Barcelona de la que era membre. CAMPS I ARBOIX, JOAQUIM DE, *Història de l'agricultura catalana*, Barcelona, Taber, 1969, pàgina 125.

¹⁸⁴² Una excepció a aquesta idea és Ramon Llàtzer de Dou i de Bassols (1742-1832), escèptic davant la figura tan lloada de l'emfiteusi perquè, segons ell, “[...] uno de los mayores obstáculos que ha tenido hasta ahora la agricultura en Europa es en mi juicio la falta de equilibrio en los derechos de los contrayentes en el contrato enfiteutico [...]”. LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgina 207.

¹⁸⁴³ LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgines 91-118.

¹⁸⁴⁴ Aquestes Societats tingueren un gran auge al segle XVIII en tot el territori espanyol. La bibliografia generada al voltant d'aquest tema és abundant, però local. Existeixen molts estudis que analitzen les Societats Econòmiques d'Amics del País d'una ciutat o comunitat autònoma determinada. Però annexarem com a bibliografia bàsica a consultar obres de caràcter bibliogràfic, documental i general, que, al seu temps ofereixen un llistat de les obres sobre societats locals que hem esmentat: DEMERSON, PAULA DE; DEMERSON, JORGE i AGUILAR PIÑAL, FRANCISCO, *Las Sociedades Económicas de Amigos del País en el siglo XVIII. Guía del investigador*, San Sebastián, Patronato José María Quadrado, 1974. GARCÍA RUIPÉREZ, MARIANO, *Nuevas aportaciones al estudio de las Sociedades Económicas de Amigos del País*, Madrid, CSIC. Instituto de Filología, 1988. SHAFER, ROBERT JONES, *The economic societies in the Spanish world (1763-1821)*, Syracuse, Syracuse University Press, 1958.

¹⁸⁴⁵ LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgines 119-166.

¹⁸⁴⁶ LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgines 149-150.

¹⁸⁴⁷ LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgina 151.

¹⁸⁴⁸ LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgina 153.

9.1. Referents als establiments

L'1 de juny de 1768, s'estipula com l'abadessa ha de fer un cartell relacionat amb els establiments: “*Forma com se te de fer lo cartell pera antes de fer algun establiment, fora de la capbreuació, asso es, si es alguna pessa de terra que y hage memoria que algun particular o comu la hage possehida, pero sino y ha tal memoria pot mi senyora establirla com abogant, sens posar lo cartell. De part de la molt il·lustre mi senyora abadessa del real monestir de Nostra Senyora de Vallbona, senyora y baronessa de la vila y terme de N. se notifica a tothom y qualsevol persona que pretenga tenir dret en aquella pessa de terra, herma, o campo cituada en lo terme de dita vila o lloch a la partida nomenada N. de tants jornals de terra poch mes o menos, que afronta a solixent ab N, a mitgdia ab N, a ponent ab N., a tremuntana ab N., que dins lo termini de trenta dias comparega devant dita il·lustre mi senyora abadessa ab los títols com li especte y no comparaxent dins dit termini se passara a establirla [...] Esta forma de cartell se deu posar per lo nunci en la plassa, y passats los 30 dies deu lo nunci fer relació al notari, y ab assó se passará a fer lo acte de establiment. Est cartell ni deu firmarse ni posari lo sello ni es menester paper sellat*”¹⁸⁴⁹.

9.2. Relatives als arrendaments

Els arrendaments són una altra important font econòmica per al monestir i per això, el mateix té interès a pautar la forma com s’han de fer els mateixos: “*Se deve calcular prudentemente el valor de las imposiciones del arrendamiento de la Baronía i contarlo por producto del arrendamiento, añadiendolo al precio efectivo en dinero. Lo mismo se dize por lo respectivo a las imposiciones del arrendamiento de la Conca. Del arrendamiento de la Baronía es justo se rebaxen las 500 libras por la inexistencia del [...] de Rocallaura, sin necesidad de explicarlo en la relacion. [...] El importe del valor de la carne deve considerarse producto i continuarse en el pilar. De los laudemios por lo que se dize no hai necesidad de hablarse. Tal vez seria conveniente no continuare en el plano mas rentas que las que percibe el monasterio en el arzobispado. Tendria por acertado que Vallbona se arreglase al mes, todo observado por tantos [...]*”¹⁸⁵⁰.

¹⁸⁴⁹ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 152 darrera.

¹⁸⁵⁰ AMV, 11.10/23: Segle XVIII [Vallbona]. Instrucció relativa a les diferents normatives que regeixen els arrendaments de la baronia del monestir de Vallbona.

9.3. Referents a la capbreuació

Aquest és un llarg i complex text, anomenat “*Materia Practica Laudemiorum. 1791. Pera capbreuar ab felicitat y cobrar los lluismes que se deuen pagar y coneixer de quins contractes se deuen y com*”.

Una font directa del text que presentem és el *Tratado de la cabrevacion segun el derecho, y estilo del Principado de Cataluña. Sus utilidades, y efectos del modo de principiar, y seguir las causas de cabrevación, de los privilegios, y pretensiones del señor directo, o mediano, y de las excepciones que competen al reo, o enfiteota* de Jaume Tos¹⁸⁵¹, publicat el 1784¹⁸⁵².

Tos és un entusiasta defensor dels contractes emfitèutics, tal com deixa constància a la introducció de l’obra presentada: “[...] *Si vemos nuestro Principado en tan feliz situacion, aumentada la poblacion, y el comercio. Si miramos reducidas a cultivo la mayor porcion de las tierras que lo permiten, quien dudara, que todo se debe en gran parte a la frecuencia, y uso de los Contratos Enfiteuticos, que en Cathaluña se llaman Establecimientos? [...]*”¹⁸⁵³. Segons ell, l’emfiteusi suposa un guany per a la nació, ja que beneficia els propietaris (que ja no tenen terres ermes) i als camperols (que poden establir-se en un indret i sobreviure). Tos defensa la idoneïtat del contracte d’emfiteusi com a mitjà de l’expansió agrícola, i per tant, de l’economia i de la població en general¹⁸⁵⁴. Per aquest motiu, dedica la seva obra a exposar els diversos passos per concordar una emfiteusi, que prefereix que sigui duradera i no temporal. En aquest tractat s’exposen els passos a seguir pel senyor per fer una emfiteusi, el nomenament d’un jutge emfiteuticari, les crides a la població, les possibles divergències entre el senyor i l’emfiteuta, l’amortització, l’obtenció dels títols, la renúncia de la finca emfitèutica, els establiments i la rabassa morta, els impostos que s’han de pagar i com

¹⁸⁵¹ Jaume Tos i Urgellès fou un jurista barceloní que arribà a ser advocat de la Reial Audiència. Pertanyia a una destacada dinastia notarial i s’encarregava dels interessos senyorials del duc de Cardona. Tos publicà, el 1784, aquest *Tratado de la cabrevación según el derecho y estilo del Principado de Catalunya*. En ell, defensa la idoneïtat de l’emfiteusi com a mitjà d’expansió de l’agricultura i de l’economia i la població en general. Segons Lluç, centrà, des del camp jurídic, tota la polèmica sobre els contractes emfitèutics i la rabassa morta. DIVERSOS AUTORS, *Diccionario biográfico*, Barcelona, Albertí, 1966-1970, volum IV, pàgina 377. LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgines 85-87.

¹⁸⁵² TOS Y URGELLÉS, JAYME, *Tratado de la cabrevacion segun el derecho, y estilo del Principado de Cataluña. Sus utilidades, y efectos del modo de principiar, y seguir las causas de cabrevación, de los privilegios, y pretensiones del señor directo, o mediano, y de las excepciones que competen al reo, o enfiteota*, Barcelona, a la impr. de Raymundo Martí, 1784.

¹⁸⁵³ TOS Y URGELLÉS, JAYME, *Op. cit.*, pàgina A2 (primera pàgina de la introducció).

¹⁸⁵⁴ LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgina 86.

emplenar un capbreu així com també els censos que es perceben de dita propietat o els drets als que està subjecte la propietat com el lluhisme.

Seguint l'esmentat treball, el text que presentem és un complet tractat sobre els passos que s'han de seguir en la capbreuació; el dret que s'ha d'observar; els impostos que intervenen en les transaccions de propietats i els drets i deures a què es veuen obligades les dues parts contractants, tot remarcant la importància atorgada a l'emfiteusi com el millor contracte d'arrendament: *“Deu lo lluhisme lo comprador, adquisidor y no lo venedor, mentres no hi hage pacte o estil en contrari. 83 canc. Var 1. cap 11 de emphiteus: Apuntaments pera materias laudemials per qualsevols capbreus ab sas notas al marge per lo que se deu practicar. En materia de lluhismes que dret se observar: Primero, en esta materia y per son regimen en primer lloch se deu estar pactat entre el señor directe y util; secundo a la consuetut del territori; tercio, al dret municipal; quarto al dret canonich y ultimament al dret civil. Lo señor directe quant te fundada sa intencio en lo domini directe en tot lo territori. Secundo, es regla grat que en las vilas o llochs ahont se encontraran la major part de las propietats o pessas de terras capbreuadas com emphiteoherias, o baix domini directe de algun señor, te dit señor la intencio fundada en las demes terras, segons aixi se troba declarat per la Real Audiencia de cuya des de lo any 1679 en avant en quatre diferents ocasions. Quant competeix al señor fadiga y si es cedible. Tercio, al señor alodial li competeix de jure la fadiga en todas las terras emphiteoticarias que se venen tant per si, com que vulla cedirla a altres, accepto en las adquisicions lucrativas, qual fadiga ha de practicar dins 30 dies despues de tenir noticia de la alienacio o transportacio per ostencio dels actes de venda o altrament porque cobrant lo señor directe alguna pencia del nou adquisidor y passant despues los dits 30 dias ya no pot usar de fadiga, y passats 30 anys se passaria encara que no se fasse ostencio de acte [...] Sexto. En punto de qui deu pagar lo lluhisme de la alienacio de la cosa alodial se deu observar la consuetut del territori, pacte, concordia, altrament lo deu pagar lo adquisidor y no sols lo de sa adquisicio [...] atrasats y molt millor los censos porque per la cobranza de estos competeix al señor directe la accio hypothecaria y per lo lluhisme la personal In rem scriptam que una y altre de ditas accions se poden dirigir contra lo comprador o sucesor que posseheix. Lo lluhisme es 2 diners per lliura en los llochs ahont no hi ha ters. Septimo. Que lo lluhisme per lo regular se computa en la decima part del preu o estimacio de la cosa menos alla ahont per pacte es altre quota y per seguent de todas aquellas propietats que no hi ha ters, per raho de venda, ni estar a pactat que per raho de*

lluhisme se cobria alguna certa quantitat se deura, y podra comparar lo lluhisme a ratio de 2 diners per lliura de qualsevol venda, alienació o adquisició alguna. [...] Octavo. Que quant algu adquireix alguna propietat per [...] donacio, llegat, institucio, sols se podra exhigir [...] lo domini directe mitg ters, o mitg lluhisme, asso se enten entre estranys o transversals. Pero en pare y fill, avi y net, y demes ascendents y decedents nos deu pagar cosa de ters ni lluhisme per raho de ditas adquisicions per titol lucratiu encara que sia en paga llegitima o satisfer lo pare la obligacio que ha de dotar [...] com la cosa se done, o se llegue ynestimada. [...] Nono. Serà exepcio del dal dit la donacio entre pare y mare, avi o avia, al fill o filla, net o neta de la cosa emphiteotocaria estimada. VG quant esta ja calculat que lo fill o filla te la llegitima en los bens del pare o de la mare o altrament est constituït en dot semblant quantitat y en satisfacció de [...] la propietat estimada [...] o part de ella que com esta es una estimacio que fa venda [...] (encara que entre assendents o dessendents) se de lluhisme per enter se deuras en semblants casos satisfer, y molt millor de la assignacio, donacio, [...] o venda de la cosa emphiteotocaria feta per lo germa hereu del pare als germans o germanes pera pagarlos lo llegat fet per lo pare al fill o filla en satisfaccio del dret de llegitima. [...] Decimo, ayxi mateix se observará per regla no cobrar lluhisme de la cosa emphiteotocaria per la transpas feta de un germa a altre en forma de disposicio paterna, ço es, per substitucio, vincte, fideicomis, perquè encaraque es veritat que per lo pas o transit de germa a germa hi ha lluhisme, com se ha dit, com tots los dos germans, respecte del pare son descendents y que aixi ve ynter assendents et dessendentes no es degut lo lluhisme. [...] Undecimo. De la alienació emphiteotocaria per llarch temps se deu lluhisme y de la possessio per llarch temps en virtut de titol lucratiu com es llegat, donacio, ynstitucio o altre semblant mitg lluhisme, y si be en lo bisbat de Girona sobre la subgecte materia lo termini de 8 anys se reputa per llarch temps, y si en altre part hi havia consuetut o observansa a ella se deuria estar, empero per lo regular se pren per llarch temps lo curs a 10 anys, y seguir lo immediat dit sera lo m tuto y segur per conformarse a la disposicio de dret. [...] Duodessimo. Se segueix del establert en lo antecedent capitol que si fa arrendament de la cosa emphiteotocaria per lo termini de 10 anys mas temps de dit arrendament se deu lluhisme y no sols en dit cas. Tambe en lo que lo emphitesta a un mateix arrendatari o persona conjuncta ab un mateix contexto fa dos, o tres, o mes arrendaments. Compren en lo termini de 10 o mes anys. Vg. Si a un mateix temps feya arrendament de la cosa o fundo emphiteotic de pare per 4 anys a la mare per altres 4 anys, y a son fill per altres tres o 4 anys. [...] Decimo

tercio: No menos se segueix quedi la donació o llegat fet ad tempus, ara sie cert. Vg per 10 anys o mes ara, yncert. Vg durant la vida del llegatari o donatari es tambe degut mitg lluhisme y molt millor en la ynstitucio de hereu vitalici o gravat. [...] Decimo quarto: No obstant de ser molt contravertit entre AA si lo lluhisme es degut al señor alodial. Ymmediatament que lo hereu vitalici, o gravat de restituhir la heretat se posasió de ella, y lo llegatari o donatari adquireix la cosa donada o llegada, o si se ha de esperar que lo hereu llegatari o donatari viscan per lo espay de 10 años (que com se ha dit es lo que yndutadament se te per llarch temps en la subgeta materia). Com [...] en assumpte de hereu haja declarat degue pagar lluhisme [...] que adquireix la posseció per no poderse dir la ynstitució de hereu vitalici o gravat temporal a causa de que un y altre se reputen gravats de restituhir la heretat, y per caducarse la substitució, posa molt be cobrarse lluhisme de la transportació se fa per la institució de hereu vitalici o gravat encara que tots pouhescan per poch temps (com sia ynstitució [...] dels acendents o decendents) així [...]se ocuran dos lluhismes, un per la transportació del testador al hereu vitalici o gravat y altre per lo par fa la heritat de made estos dos al fideicomissari substitut. [...] Decimo quinto: semblanment serà degut desde luego lo lluhisme del lligat o donació feta per cert temps arribant a 10 anys, o passant 10 años, puix clarament se vull haver estat lo animo del 9 testador o donador transferir lo domini y voler que lo donatari o llegatari adquiresca dret en la cosa, lo que nos pot conjecturar de la donació o lligat per modich temps. [...]Decimo sexto: per lo que es empero mira als llegats o donacions fetas per temps yncert com es durant la vida del llegatari o donatari, se dura observar la disposició de la S hereditatem flad ligem falcidiant y per conseguent si lo llegatari o donatari no excedeix de 50 años de edad se regulara com lo llegat o donacio feta per lo espay de 10 años o mes, co se podrá cobrar lluhisme luego, si empero lo llegatari o donatari son majors de 50 años se deuran reputar com dos llegats fets durant la vida del llegatari o donatari esperar lo Domino directo que lo llegatari o donatari age possehit por lo espay de 10 años la cosa donada o llegada per quedar ab tot assegurat. Y com molt a menut esdevindra pendrer confessions o capbrevacions de viudas, o que hauran deixat usufructuari sos marits, durant la vida natural de aquellas, y ellas no hauran possehit per 10 años cas no accondien extono et equo sobre lo lluhisme per raho de la dubietat de la vida de la usufructuraria, deura lo señor en la acceptació de la confessio protestar que respecte de que no se ha cobrat lo lluhisme per raho de la possessio de la heretat, o cosa emphiteutica, a causa de no haver fins aquella occasio possehit la usufructuraria per lo

termini de 10 anys. *Accepta dita confessio [...] als sempre salvos ab la expressa protesta de cobrar lo lluhisme [...] de poció de la usufructuaria [...] Decimo septimo: com sian grans los equivochs o errors que se acostuman rebre sobre lo llegat del usdefruit deixat a la muller per lo marit en son ultim testament; en lo cas que hi ha fills, del que se origina que moltes vegades se exigeix lluhisme en casos que no es degut se deurá molt atendre, si en forsa de las paraulas del testador ve llegat lo ple usdefruit, o no; Perque si la manda del testador ymporta lo ple usdefruit se de lo mitg lluhisme en la forma ja expresada; si empero no importa lo ple usdefruit se reduex a un llegat de aliments ab algun genero de prehemencia en la casa del difunt marit, y de ell nos deu lluhisme en ocasió ni temps algu, y per a poder discernir quant ve llegat lo ple usdefruit o no, sols se donara per regla que quant la clausula del usdefruit esta continuada ab paraulas que demostran haver estat lo animo del testador, llegar lo ple usdefruit a la muller, no obstant de haver [...] (com es lo cas que expressas que vol que la muller dega pagar del usdefruit los carrechs de la heretat que de dit usdefruit tinga obligació de aliments de los fills o altres consemblants) en estos casos ymporta lo ple usdefruit y per lo contrari quan lo llegat del usdefruit estara continuat sen aquellas o altres clausulas pregnants haventhi fills ymportara la prestacio de aliments ab algun genero de prehemencia. Si empero no hi hagues fills de qualsevol manera ques trobia continuada de la clausula del llegat del usdefruit se deura lo lluhisme puitg vindra llegat lo ple usdefruit. [...] Decimo octavo: la viuda que com a tenutaria en virtut de la constitució Hec nostra titol disolt lo matrimoni posseheix la heretat de son difunt marit, no deu pagar lluhisme encara que possehesca per llarch temps, es constants y acertat. Pero com molt a menut esdevinga que la viuda que te a son favor la dita constitució y le sufraga los credits pera possehir com a tenutaria se troba tambe usufructuaria en forsa del llegat li ha fet son diffunt marit en son ultim testament y com a usufructuaria possehint y de llarch temps deuria pagar lluhisme. Pera coneixer si posseheix o no, com a tenutaria ser, sera bo antes de admetrerli la confessió precisarla a que fassa ostencio del ynventari, puix no fent la viuda ynventari dins los dos mesos no li competeix la tenuta com ni tampoch si en lo ynventari se expresa quel ha pres ab altre titol, com es de usufructuaria o de tutora o curadora de los fills y hereus del diffunt marit [...] Decimo nono: fense venda de alguna pessa de terra cosa emphiteutica ab lo pacte de haverse de encarregar o correspondrer cert censal, no sols se diu lluhisme de allo que sen dona ab diners contant; sino tambe del que importa lo preu del censal que se acolle o encarrega. [...] Vigessimo: en lo cas que la cosa llegada o donada esta subjecta a la*

prestació de algun censal si be se deu atendre lo preu de la cosa pera calcular lo mitg lluhisme encara que se done ab lo pacte que lo donatari o llegatari haje o dega correspondrer lo censal empero se deu fer la diferencia en lo cas que la cosa emphiteutica se ha hipotecada al censal de consentiment del señor directe pera contraurer la obligació o hipoteca sols se deu lluhisme descontant lo censal [...] se deu lluhisme de la estimació de tota la cosa. [...] Vigessimo primo: en los titols lucratius com son donacio, llegat, ynstitucio o altres consemblants lo lluhisme (com se ha dit) concisteix en la mitat del ters, o en la mitat de la decima part del preu alla ahont no hi ha ters, nos deu regular segons lo valor ha adquirit la cosa donada, llegada, o deixada despues de haver fet lo transit, y per conseguent nos deu calcular segons lo valor te al temps se demana lo lluhisme, sino segons lo valor tenia al temps se adquiri la cosa emphiteutica en favor de la donació, llegat o ynstitució [...] Vigessimo secundo: de las permutacions de la cosa emphiteutica se deu semblantment al señor directe ters o lluhisme enter com de las vendas, segons estimació de la cosa emphiteuticaria permutada al temps de la permutació, y si una y altra de las propietats se permuten estan subjectes al Domini Directe, deura quiscuna de las permutans pagar lluhisme de la propietat adquireix, haguda rahó de la estimació de la cosa adquirida al temps de la entrega [...] Vigessimo tercio: de las alienacions necessarias nos deu lluhisme y se diuhen necessarias en la subjecta materia aquellas que [...] se veu precisat a admetre la alienació per exemple quan un camp comú o un altre dels amos que aquell ynsta la divisió com encara que no vulla lo altre deu prestar paciencia per la divisió de dita divisió deu lluhisme, que lo testador ha ynstituhit a molts hereus [...] Vigessimo quarto: com poria causar admiració lo que se ha dit en lo numero antecedent, a saber que a la revenda nos deu pagar lluhisme quant la experiencia demostra que al temps de ella o per ella sen cobra la mitat fa saber que de la venda a carta de gracia es degut lo lluhisme per enter: pero com en Catalunya se ha yntroduhit, y esta admes de no cobrarse al temps de la venda a carta de gracia sino es mitg lluhisme y lo altre mitg al temps de la revenda (y aixi se deu practicar) de aqui es que nos cobra cosa de lluhisme per rahó de la venda [...] Vigessimo quinto: encara que segons disposició del Dret Comú, aixi la iglesia com la anima se reputen per incapaces de retenir la cosa feudal o emphiteuticaria, en est Principat de Catalunya poden molt be passar las cosas emphiteuticarias, aixi a la iglesia com a la anima, be que ab domini revocable. Puix deuen los marmesors a la iglesia dins un any evacuar la dita cosa emphiteuticaria posantla en ma habil y se deura tenir present de que no obstant que no faltan D. D. que

volen que en est cas se paguen dos lluhismes, es lluhisme y mitg, a saber, mitg lluhisme per lo llegat o ynstitució feta a favor de la anima, pia causa o yglesia, y lluhisme de la distracció de la dita cosa quan fa dins lo any posantla en ma habil, nos deu cobrar sino un lluhisme per raho de esta distracció puix del llegat fet a favor de la anima, pia causa o iglesia nos deu pagar lluhisme [...] Vigessimo sexto: de las vendas que fan per districte de Cort de las cosas executadas per pencions o propietats, de censals o per altres deutes contrets per lo vassall o emphitesta, no obstant, que per ser feta sens la voluntat apar se deurian connumerar entre las necessarias y que perço nos deuria pagar lluhisme segons se ha dit en lo numero 24 ab tot se deu pagar lluhisme segons se ha dit enter de la mateixa manera que de las altres vendas, o alienacions, porque encara que sien forsades tenen son origen de causa voluntaria [...] Vigessimo septimo: com de les alienacions fetas per modich temps, nos deu lluhisme, no sen deura tampoch de las vendas si es, sen encuentran algunas fetas a carta de gracia per 4 o 6 anys, si lo comprador no posseheix per mes temps la cosa emphiteuticaria [...] Vigessimo octavo: si se ven algun camp ple de fruits o casa junt ab los mobles, y son ditas propietats emphiteuticarias se deura lo lluhisme de tot lo preu sen haver de descontar lo que aurian valgut los fruits o los mobles, sino es que en la venda se haze fet lo lluhisme en la propietat y preu separat en los mobles y fruits [...] Vigessimo nono: fentse venda de alguna aygua que nasque en algun terme subjecte a Domini Directe, o en algun camp emphiteutich o de part y porció de ella, encara que fos pera regar camps no subjectes al Domini Directe, se deu lluhisme o se pot compellir a capbrevarlo [...] Trigessimo: clos y per fet lo contracte de venda de la cosa emphiteuticaria, si be las parts poden apartarsen del contracte, y no deu pagar lluhisme: empero si la cosa venuda se ha entregas, es se ha pasat a la entrega, encaraque de consentiment de las parts se desfes lo contracte, es degut lo lluhisme per deurerse luego de entregada la cosa, y si apartantse del contracte retorna lo comprador la cosa venuda y entregada al venedor com seran dos las entregas, seran tambe dos lluhismes que deuran [...] Trigessimo primo: al Domini Directe se lo deu duplicat lluhisme si lo comprador sens precehir son consentiment, se posa en pcessió de la cosa emphiteuticaria sabent que esta en alou y directa señoria del señor y quedara presada la ciencia si en lo acte de venda se le expressa que la cosa venuda esta a Domini Directe de dit Señor [...] Trigessimo secundo: si algun compra alguna propietat emphiteutica, y dins lo any de comprada fa acte de regoneixensa o declaració expressant que la ha comprada per Pere o Pau Vg de dit acte de declaració o regoneixensa no se deu lluhisme, si sols de la venda. Pero si ha

passat lo any, no sols se deura lluhisme de la venda, si també altre de dita regoneixensa o declaració [...] Trigessimo tercio: en lo cas que [...] passa a ma morta o yncapas com se a comú a algun eglesiastich o secular, yglesia, col-legi o fisch ya se ha dit que yntra comú deu evacuarse y posarse en ma habil [...] se deura attendrer a no admetret confessió [...] feta en ma morta porque perdria lo Dret per a compellir a dita ma morta passar a ma habil la dita cosa emphiteutica sens que puga fiar de protestació en tal materia puix no salva lo Dret de protegir [...] pero sino lo aprovar tindra dret per la amortisació [...] Trigessimo quarto: finalmente venint lo cas de alguna amortisació se practicarà en esta forma, o be la cosa es de modich valor y per conseguint se presum vendrerse mes frequentment o be es de gran valor y se considera se vendra mes a tant, en lo primer cas se declara lo que importaria lo ters de venda si hi es, o sino lluhisme y dit ters, o lluhisme se dividira en 30 parts yguals y una de estas se encarregarà annualment a modo de cens per raho de la amortisació y en lo segon cas, se farà la divisio del ters o lluhisme en quaranta parts yguals y se carregarà una de ellas com dalt está dit [...] Trigessimo quinto: lo lluhisme prescriu passats 30 anys, y esta prescripció comensa a correr desde lo dia que lo Señor te noticia, que se li deu lo diu lluhisme. Al Real Fisch no li prescriu fins passats 40 anys [...] encara que no tinga noticia del tal lluhisme, lo que es segons dret de Catalhuña, se ha de pregunta si los señores yglesiastichs logran la prerrogativa dels 40, o be si com los demes han de incorrer a la dita prescripció passats los trenta [...]]¹⁸⁵⁵.

9.4. Relatives al foment de nous conreus

El següent text mostra un dels avenços agrícoles desenvolupats en gran manera en els escrits anteriorment tractats: la roturació de terres ermes o incultes. D'aquesta manera, s'aconseguien més terres pel conreu, una major especialització agrícola i una major capacitat productiva. En aquestes instruccions es relata com es pot saber si les terres que es volen utilitzar pel conreu ja han estat conreades anteriorment (per mitjà del testimoni de la gent gran, per l'aparició de cases o per l'aparició de restes d'arbres conreats) de les que sempre han estat boscos incultivats: "*Instrucció e inteligencia de novas culturas. Quant sia requisit lo batlle del poble per anomenar experts, y declarar*

¹⁸⁵⁵ AMV, 11.0/21: 1791. Normes que han de regir la capbreuació de les terres i béns que són sota la jurisdicció del monestir de Vallbona, en especial les situades en els diferents termes de la baronia de Vallbona.

estos, si en dit terme se troban novas culturas, es a saber terra nova aixi planas com montaña, que may se haze cultivat, y agia comensat desde lo any 1749 fins ara. Primerament los experts que deu cridar lo batlle deuen ser los homens mes vells del terme, y de entera memoria, als quals sels deu dir reflexionan be, sien dit terme consideren si trobia terreno algun aixi de plana com de montaña, que en algun temps no se agia ja cultivat poch o molt com es costum en Cathaluña, que trauchen terra a cultiu deixantla despues fer bosch, o reposar per termini despues de alguns anys, com y tambe se acostumaen los grans boscos y montañas, que deixanhi enteras las alsinas grossas, roures y altres arbres per fusta o carbo trauran per dins lo terreno uns anys en una part, altres en altre, sembranhi alguna cosas de gra, o per fersi erba de past per lo bestia¹⁸⁵⁶ y per millorarse los arbres. En estos casos, ja no son novas culturas ni terras novas, puig si ha llaurat, sembrat y cullit per algun temps, y es lo regular [...] en lo espay de 50 o 60 anys se han aixis llaurat y sembrat terras de boscos y montañas, reposant y tonrnantse boscos. Se adverteix tambe que se miria si en las terras, que vuy, o de algun temps de esta part son, o han estat boscos, se encontra que hi haze ara, o e si haze vist en algun temps alguna olivera, o be ametllers, altres arbres fructiferos per considerar que ha estat cultivada la terra, o be menada per traurer alguns fruyts encara que fos de oli. Com tambe si hi ha agut, o, se trobarian senyals de haverhi hagut alguna casa o edifici [...] averse ja cultivadas la terra, y no aver estat sempre herma y inculta. Totas las plantadas fetas fins de viña y oliveras se deuen considerar com a terras ja cultivades antes, pues basta aver estat llauradas o cavadas una vegada sola”¹⁸⁵⁷.

¹⁸⁵⁶ Es pot comprovar la no aparició d'escrits sobre la ramaderia tot i l'interès dels autors en el sector primari. Ernest Lluch es fa ressò de l'informe que al 1766 es realitzà sobre el bestiar a l'Acadèmia de Ciències i Arts ja comentada. Les conclusions dels autors de l'escrit són que “[...] los naturales [...] para duplicar sus ganancias han descuidado el de la cria del ganado porque no les rendía tanto beneficio [...]”. A més, “[...] la disminució de la cria de ganado [está] ocasionada por la general labor de las tierras [...]”. A Vallbona, la manca d'escrits sobre el tema és total. Piquer i Jover indica que, a l'Edat Mitja, les zones principals de pastura del monestir eren Móra i Tivissa, Castells de la Ribera, Tarragona, Maldà, Capçanes, Port de Blanes i Urset. I també que a les condicions d'arrendament dels delmes, primícies i censos el-laborat els anys 1748-1752 hi consta que a Preixana es paga el delme dels pollins: per un pollí rossinenc, 1 sou; per un pollí de mul o mula, 1 sou i 8 diners; i per un pollí de ruc o de somera, 4 diners. Per a l'autor, aquestes xifres mostren la decadència de la ramaderia vallbonina. LLUCH, ERNEST, *Op. cit.*, pàgines 94-97. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “Notes sobre pasturatge i cria d'animals extretes de l'Arxiu de Vallbona (1157-1834)”, DIVERSOS AUTORS, *Miscel·lània Fort i Cogul. Història monàstica catalana. Història del Camp de Tarragona*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984, pàgines 285-286.

¹⁸⁵⁷ AMV, 11.10/20: Segle XVIII. Instrucció per a fomentar nous conreus, en que es demana al batlle del terme que nomeni uns experts per a determina l'existència de terres sense conrear.

EL MONESTIR I LA MONARQUIA

1. L'Església catalana i la nova dinastia¹⁸⁵⁸

La relació entre aquests dos poders, l'Església catalana i el nou rei borbònic, s'inicià de manera pacífica i cordial. El 1701, el bisbe de Barcelona rep Felip V, nou rei d'Espanya, amb una bona benvinguda a la seva ciutat. El 1702, Felip V jura a Barcelona defensar l'Església i els seus privilegis i immunitats, al temps que jura també les constitucions de Catalunya, que contenen un capítol problemàtic en el futur. Es tracta del capítol X, que indica que els catalans són els únics amb aptituds per arribar a la jerarquia eclesiàstica de Catalunya¹⁸⁵⁹. Tot i que aquell mateix 1702 s'inicià la Guerra de Successió en la seva vessant internacional¹⁸⁶⁰, la bona relació entre ambdues parts es manté. Però tot canvia el 1704, quan s'inicia la Guerra de Successió a Catalunya, es bombardeja la capital catalana i hi arriba Carles III. L'alçament de Catalunya de 1705 és capitanejat per familiars de les monges, Miquel de Sobies i Manuel Desvalls¹⁸⁶¹.

S'ha de recordar que la Guerra de Successió¹⁸⁶² va tenir un caire de guerra civil però també de guerra internacional. En morir Carles II sense descendència directa i deixar el seu tron al net del rei de França Lluís XIV, les altres potències europees van veure amb por la unió dinàstica d'Espanya (sobretot de l'imperi espanyol) i de la poderosa França.

Per aquest motiu, es va formar la Gran Aliança de la Haia, que va declarar rei d'Espanya a l'arxiduc Carles d'Àustria i va declarar la guerra a les potències borbòniques. Els aliats van demostrar una superioritat militar però una feblesa política. Com depenien absolutament d'Anglaterra, el canvi polític que es produí en aquell país el 1710, va debilitar la Gran Aliança.

¹⁸⁵⁸ Com a bibliografia bàsica a consultar per a una major informació sobre el tema destaquem, entre molts d'altres títols, els que hem treballat nosaltres i que són estudis molt destacats sobre el tema: ALBAREDA I SALVADÓ, JOAQUIM, "L'actitud dels eclesiàstics catalans a la Guerra de Successió (1705-1714)", *Anuari 1988 de la Societat d'Estudis d'Història eclesiàstica moderna i contemporània de Catalunya*, Tarragona, Publicacions de la Diputació de Tarragona, 1990, pàgines 9-26. BADA ELIAS, JOAN, "L'Església catalana davant la dinastia borbònica i el Decret de Nova Planta (1700-1726)", ALBAREDA, JOAQUIM (ed.), *Del patriotisme al catalanisme. Societat i política (segles XVI-XIX)*, Vic, Eumo, 2001, pàgines 239-261. BONET I BALTAÀ, JOAN, *L'Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1984, pàgines 33-131.

¹⁸⁵⁹ BONET I BALTAÀ, JOAN, *Op. cit.*, pàgines 33-36.

¹⁸⁶⁰ ALCOBERRO, AGUSTÍ, "Plet dinàstic i actituds polítiques a la Guerra de Successió", ALCOBERRO, AGUSTÍ i GRAU I PUJOL, JOSEP M., *La Guerra de Successió a la Conca de Barberà. Conferències que van tenir lloc a Montblanc els dies 24 i 27 d'octubre de 2006 amb motiu dels 300 anys de l'inici de la Guerra de Successió*, Montblanc, Consell Comarcal de la Conca de Barberà, 2007, pàgines 5-7.

¹⁸⁶¹ SEGARRA I MALLA, JOSEP MARIA, *Història de Tàrrrega amb els seus costums i tradicions. II (segles XVI-XVIII)*, Tàrrrega, Museu Comarcal, 1987, pàgines 230-236.

¹⁸⁶² BALCELLS, ALBERT (dir.); PÉREZ, ARTURO; SABATÉ, FLOCEL i SIMON, ANTONI, *Història de Catalunya*, Barcelona, L'Esfera de Llibres, 2004, pàgines 492-509.

També va beneficiar el desenllaç favorable als Borbó, la mort de l'emperador austríac i la seva successió per part del candidat austríacista a la corona espanyola, el nou emperador Carles III. Aquest fet provocà un nou problema perquè un imperi austríac que també governés sobre les possessions espanyoles es va convertir en un ens temible per les potències aliades. Per aquests motius, els tractats d'Utrecht (1713) i Rastatt (1714) posaren fi a la guerra internacional. S'acceptà Felip V com a rei d'Espanya a canvi d'importants concessions territorials als combatents aliats.

Però la guerra a Catalunya encara no havia acabat, perquè a la guerra internacional se li entrelaçà una guerra civil, que va enfrontar una corona d'Aragó austríacista amb una corona de Castella majoritàriament borbònica. L'austríacisme se sustenta en la defensa de les constitucions, el model pactista i una articulació de la monarquia no centralitzada. Per contra, a Castella va pesar més el fet que Carles III hagués establert la seva cort a Barcelona, la majoria protestant de les forces aliades i l'hostilitat amb Portugal, per a fer decantar Castella cap al pretendent Borbó, malgrat que aquest va arribar a Castella sense grans entusiasmes per part de la població, temerosa de la política absolutista endegada a França. Per aquest motiu, l'endinsament de Felip V en territori de la corona d'Aragó, obertament hostil a ell, va suposar una repressió generalitzada i molt dura contra els rebel·lats¹⁸⁶³. Per tant, la Guerra de Successió va canviar el panorama de forces al continent europeu però també va suposar la fi del sistema polític anterior dins la monarquia espanyola.

El canvi de posició de l'Església catalana, suposa que el 1706, quan Felip V recupera Madrid, expulsat del seu regne els eclesiàstics que s'havien significat durant l'estada de Carles a Barcelona. Entre ells es troba el mateix bisbe de Barcelona¹⁸⁶⁴, que serà acollit a Avinyó, territori papal. El canvi d'actitud es deu a la defensa d'uns privilegis catalans, al sentiment antifrancès de la població i a les mesures regalistes adoptades pels ministres de Felip V però també al canvi de reconeixement del Papat,

¹⁸⁶³ BALCELLS, ALBERT (dir.); PÉREZ, ARTURO; SABATÉ, FLOCEL i SIMON, ANTONI, *Op. cit.*, pàgines 510-512.

¹⁸⁶⁴ El bisbe de Barcelona expulsat per Felip V fou Benet de Sala i de Caramany (1642-1715). Ingressà a Montserrat l'any 1658, estudià i es doctorà en teologia i dret a Salamanca i també fou professor del seu antic col·legi. Fou abat de Montserrat entre 1682 i 1684, de Sant Pau del Camp, de Sant Pere de la Portella i de Santa Maria de Gerri. El 1698, fou nomenat bisbe de Barcelona per Innocenci XII. Fou un destacat austríacista i, per aquest motiu, Felip V el cridà a Madrid per allunyar-lo de la seva diòcesi. El 1706, prestà obediència a l'arxiduc Carles i, poc després, fou empresonat per Felip V. El 1707, fou traslladat, detingut, a Avinyó. El 1713, Climent XI el convertí en cardenal amb el títol de Sant Climent de Roma. Quan morí, Felip V prohibí que se li fes cap oració fúnebre a la seva diòcesi i que se li donés el nom de cardenal. CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, volum III, pàgines 3129-320.

que legitima l'opció austriacista. En un primer moment, el Papa Climent XI reconeix Felip V com a successor de Carles II al tron d'Espanya però al 1709, signa un tractat amb l'emperador en el qual reconeix com a rei a Carles III. A més, envia un nunci a Barcelona i per tant, durant un breu període de temps, a Espanya hi ha dos reis i dos nuncis papals, un a Madrid i l'altre a Barcelona, fins que Felip V expulsa el nunci dels seus territoris i prohibeix qualsevol comunicació amb la Santa Seu¹⁸⁶⁵.

Per tant, el suport de l'Església catalana a Carles té un suport moral ja que el cap de la mateixa reconeix l'arxiduc com a rei d'Espanya. Però aquesta acceptació com a rei també significa que a Carles se li dipositen tots els privilegis eclesiàstics que els reis d'Espanya havien acumulat durant segles, com la presentació de bisbes, les concessions econòmiques eclesiàstiques com les croades i les tres gràcies o la immunitat econòmica, per citar els casos més conflictius. Els factors de l'adhesió entusiasta de l'Església catalana en favor de l'arxiduc i contra Felip V són la defensa dels privilegis i les constitucions de Catalunya; l'esperit contrari als francesos que són vistos com a saquejadors d'esglésies i ocupadors; el record de les incautacions que els francesos feren de les rendes eclesiàstiques al Rosselló i la Cerdanya i que afectaren diverses seus de muntanya i l'amenaça d'una major subjecció dels eclesiàstics catalans sota la monarquia borbònica en detriment de l'estatut privilegiat que gaudien sota els Austrià com el privilegi fiscal i el regalisme observat a França¹⁸⁶⁶. El destacat paper de l'Església contra Felip V i l'actitud quasi monolítica de la mateixa envers el monarca borbònic, suposen un factor decisiu per entendre la difusió de la causa de l'arxiduc a Catalunya i mostren l'ascendent ideològic de l'Església sobre el poble¹⁸⁶⁷.

Durant la guerra, els bisbats de Vic i Solsona, així com l'arquebisbat de Tarragona, quedaren vacants. En aquest punt, es presenta un nou conflicte de competències. Presentarem només el cas de l'arquebisbe de Tarragona, per ser el cap de l'Església catalana i per trobar-se el monestir de Vallbona dins els seus límits jurisdiccionals. L'arquebisbe tarragoní José Llinás moria el 1710 i Carles III presentà en primer lloc al bisbe de Barcelona exiliat a Avinyó i com la moció no prospera, serà Isidre Bertran¹⁸⁶⁸,

¹⁸⁶⁵ EGIDO, TEÓFANES, "El regalismo y las relaciones Iglesia-Estado en el siglo XVIII - Las tensiones entre la Iglesia y el Estado en la primera mitad del siglo XVIII - La ruptura entre Felipe V y el Papa", MESTRE SANCHÍS, ANTONIO (dir.), *La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII*, volum IV de la col·lecció GARCÍA VILLOSLADA, RICARDO (dir.), *Historia de la Iglesia en España*, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1979, pàgines 162-164.

¹⁸⁶⁶ ALBAREDA I SALVADÓ, JOAQUIM, *Op. cit.*, pàgines 22-26.

¹⁸⁶⁷ ALBAREDA I SALVADÓ, JOAQUIM, *Op. cit.*, pàgines 9 i 16.

¹⁸⁶⁸ Isidre Bertran (1652-1719) fou nomenat arquebisbe de Tarragona per l'arxiduc Carles, nomenament que acceptà el Papat el 1712. Però el 1713, se li ordena marxar de la seva diòcesi prohibint-li exercir la

doctor en ambdós drets i ardiaca i canonge de Girona el que serà nomenat arquebisbe de Tarragona¹⁸⁶⁹. Prengué possessió del càrrec el 1712 i fou el primer dels tres prelats abans indicats en ser declarat intrús per Felip V en arribar aquest a Tarragona. El 1714, se li ordena deixar el territori del seu arquebisbat i posteriorment, per evitar represàlies, s'exiliarà i morirà a l'exili al 1719. Com el seu nomenament ha estat acceptat pel Papat, el cap de l'Església catòlica no acceptarà un nou arquebisbe de Tarragona fins la mort de Bertran. Per tant, durant aquest termini de temps es produeix una vacant i un conflicte entre els poders papal i reial, pel problema de la jurisdicció durant el temps de la vacant¹⁸⁷⁰, que es resolgué nomenant vicari papal i administrador apostòlic de Tarragona a Ramon de Marimon. A més, entre 1718 i 1720, les relacions diplomàtiques entre la Santa Seu i Madrid es trenquen. Quan mor Bertran, Felip V presenta Miquel Joan Taverner¹⁸⁷¹, bisbe de Girona, com a arquebisbe de Tarragona.

Aquest episodi, el de l'arquebisbe intrús o estrany de Tarragona, als ulls de la monarquia, transcorre de la següent manera¹⁸⁷². El 15 de desembre de 1713, igual que s'ha fet amb d'altres prelats catalans intrusos no presentats pel rei Felip V, Bertran és expulsat de la seva jurisdicció però, tot i que té l'aprovació papal, sense el dret de poder nomenar un vicari general que actuï en nom seu durant la seva absència perquè el seu

seva jurisdicció. El 1714, Felip V nomena un vicari general per la seva vacant, però el Papat no accepta aquesta decisió. L'arquebisbe Bertran fugirà primer a Mallorca i després a Itàlia. Morirà a Gènova el 1719. BONET I BALTÀ, JOAN, *Op. cit.*, pàgines 46-47. BADA ELIAS, JOAN, *Op. cit.*, pàgines 249-252. BARRIO GOZALO, MAXIMILIANO, *El Real Patronato y los obispos españoles del Antiguo Régimen (1556-1834)*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2004, pàgines 234-235, 392 i 451. DURAN I CANYAMERES, FÉLIX, *Catalunya sota el govern dels reis absoluts de la casa de Borbó, segons documents trets principalment de l'arxiu de l'Audiència de Barcelona*, Barcelona, G. Casacuberta impresor, 1935, pàgines 71-74.

¹⁸⁶⁹ VILLANUEVA, JAIME, *Op. cit.*, pàgines 55-56.

¹⁸⁷⁰ DURAN I CANYAMERES, FÉLIX, *Catalunya sota el govern dels reis absoluts de la casa de Borbó, segons documents trets principalment de l'arxiu de l'Audiència de Barcelona*, Barcelona, G. Casacuberta impresor, 1935, pàgines 92-94.

¹⁸⁷¹ Miquel Joan Taverner Rubí (1645-1721) va ser arxidiaca major de Tarragona, bisbe de Girona des de 1699 i 1720 i canceller del Principat fins a 1702. Es declara partidari de Felip V el 1705 i fugí a Perpinyà fins a 1711, any en què les tropes de Felip V recuperen Girona i ell retorna a la ciutat. Fou nomenat arquebisbe de Tarragona, per ser partidari del rei Borbó però també per ser el bisbe més antic de la província eclesiàstica. Fou arquebisbe entre 1720 i la seva mort al 1721. BARRIO GOZALO, MAXIMILIANO, "Sociología del alto clero en la España del siglo ilustrado", *Manuscrits. Revista d'història moderna*, 20 (2002), pàgina 50. BARRIO GOZALO, MAXIMILIANO, *El Real Patronato y los obispos españoles del Antiguo Régimen (1556-1834)*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2004, pàgines 413, 431 i 451. MORERA LLAURADÓ, EMILIO, *Tarragona cristiana*, Tarragona, Instituto de Estudios Tarraconenses "Ramon Berenguer IV", 1959, volum V, pàgines 417-419. VILLANUEVA, JAIME, *Op. cit.*, pàgina 56.

¹⁸⁷² AHN, Consells, lligall 18857: "Patronato de Aragón. Años 1619-1820. Decretos y órdenes generales del Patronato: mitras, prebendas, abadías, etc.". AHN, Consells, lligall 19031: "Patronato de Aragón. Cartas para el sr. Cardenal Aquaviva y don Juan Antonio Díaz de Arze agente en Roma: remitiendo los despachos para los electos por SM en las 2 piezas eclesiasticas [Tarragona y Solsona] de Cataluña en que hai intrusos y el extraño de lo que hai en cada una de dichas piezas. Sobre la provision de los beneficios eclesiasticos vacantes en Cataluña cuyo patronato toca a disidentes".

nomenament és de Patronat Reial i Felip V no el va escollir. El rei critica el breu papal en favor de Bertran i s'exposa tot el procés en una llarga missiva del consell en ple de 18 d'octubre de 1715 sobre aquest arquebisbe intrús. Finalment, el rei nomena un vicari general durant aquest període sense arquebisbe: “[...] *Resolución de SM: Queda enterado de quanto el Consejo me representa. Y considerando sobre el medio que me propone de presentar a su Santidad sugetos para estas dos mitras [Tarragona i Solsona]; Pero siendo tan graves y presentaneos los daños, que se experimentan en aquellas diocesis, y demas obligacion el aplicar en quanto fuere posible, proporcionado remedio a tan urgente necesidad. He resuelto que mis ministros en Roma soliciten, que su Beatitud nombre gobernadores destas dos diocesis con las circunstancias prevenidas por el Consejo y que estos sean d. Ramon de Marimon arcediano mayor de Tarragona para el gobierno de aquella iglesia, y d. Joseph Taberner canonigo de Barcelona para el de Solsona. Y que a este fin se lo propongan a su Santidad en mi nombre. Y he prevenido desta resolucion al consejo de Estado para que por aquella via se execute. Me conformo con que se escriba a los cabildos de una y otra iglesia, segun lo dice el consejo; Y que tambien se responda al governador de Cataluña, que este a la vista delo que en esta dependencia ocurriere para darme noticia de qualquiera novedad; pero que no se introduzca por aora en cosa alguna tocante a ella, sin especial orden mia [...]*”.

El 1721, el consell aprova les butlles de les mitres de Tarragona i Vic en favor dels presentats pel nou rei d'Espanya. El 1723, José Rodrigo rep l'encàrrec de Sa Majestat de procurar-li un informe sobre les vacants ocorregudes en els bisbats i arquebisbats de la Corona d'Aragó des de 1712 a 1719: “[...] *En papel de 7 del corriente me participa VS que el Rey quiere saber que arzobispados y obispados vacaron desde 1º de enero de 1712 asta fin de diciembre de 1719 con expresion de los dias en que sucedieron las vacantes. Y tambien los que lo estaban en 5 de marzo de 1719. Y los que vacaron desde este dia asta 22 de noviembre de 1720, con la misma expresion de los dias de sus vacantes: Y que manda SM que Yo remita luego a VS estas noticias. Y satisfaciendo a este real orden paso a manos de VS la memoria adjunta de las mitras de los reynos de la Corona de Aragon que vacaron y estaban vacantes en los dos tiempos que VS previene; con las noticias tocantes a ellas que se hallare en la secretaria de mi cargo; Por lo que puedan conducir del fin que se necessitaren [...]*”. L'evolució de l'arquebisbat de Tarragona, segons Rodrigo, és la següent: “[...] *Al arzobispado de Tarragona fue presentado el año de 1692 fr. D. Joseph Linas que murio en noviembre de 1710 estando Cataluña por los enemigos. Y aquel gobierno intruso presento a d.*

Isidro Bertran que obtubo bulas y tomo la piesa. Pero SM el año de 1713 le removio y expelio y habiendo fallecido en 9 de octubre de 1719 eligio SM para este arzobispado al obispo de Gerona d. Miguel Juan Taberner y Rubí (fue presentado con despacho de 23 de abril de 1720 y se le paso la gracia en Roma en el dia 17 de las kalendas de enero de 1721 = Y habiendo fallecido en el dia 24 de marzo de 1721 nombro SM a d. Manuel de Samaniego y Jaca arzobispo actual que fue presentado con despacho de 20 de agosto de 1721 y se le paso la gracia en Roma en el dia de las kalendas de diciembre de el [espai en blanc]”.

Els informadors del rei de França durant el conflicte coincideixen unànimement a proclamar l'austriacisme dels eclesiàstics catalans, als que acusen de ser els pitjors conspiradors i sediciosos. Hi hagué molts casos concrets i amplis d'austriacisme dins l'Església catalana, que tingué un lloc rellevant en la repressió de Velasco el 1704 o les persecucions del mateix de 1705. I a més, igual que en d'altres conflictes anteriors, apareix la figura del capellà trabucaire¹⁸⁷³. Per contra, els eclesiàstics filipistes tingueren una significació quantitativament i qualitativa menor a Catalunya, com Miquel Joan de Taverner, un cistercenc de Poblet i, sobretot, els jesuïtes¹⁸⁷⁴.

Malgrat que l'Església catalana no es manifesta en bloc a favor del candidat austriacista, sí que molts dels seus membres, tant del clergat regular com el secular, van haver de fer front a represàlies, persecucions, expulsions, confiscacions de béns, percatament de rendes i exilis després de la victòria borbònica, com el mateix arquebisbe de Tarragona citat. Segons Bada, la jerarquia accepta sense problema la nova dinastia però entre el clergat hi hagué un predomini del sentiment austriacista. Segons Bonet i Baltà el canvi ràpid que comporta l'avinentesa entre Felip V i l'Església es produeix perquè l'episcopat és dòcil al seu cesarisme¹⁸⁷⁵. Per contra, Duran i Canyameres indica que el cesarisme de Felip V pertorbava a l'Església catalana¹⁸⁷⁶.

Acabada la guerra, sorgeixen, a més, nous punts de conflicte amb la monarquia, com són els concilis provincials de la Tarraconense, l'establiment del cadastre, el decret de Nova Planta (1716) i l'aplicació dels concordats o l'aparició de l'única universitat de Cervera, entre d'altres punts polèmics¹⁸⁷⁷.

¹⁸⁷³ ALBAREDA I SALVADÓ, JOAQUIM, *Op. cit.*, pàgines 11-14.

¹⁸⁷⁴ ALBAREDA I SALVADÓ, JOAQUIM, *Op. cit.*, pàgina 20.

¹⁸⁷⁵ BONET I BALTÀ, JOAN, *Op. cit.*, pàgina 43 i pàgines 47-49. BADA ELIAS, JOAN, *Op. cit.*, pàgina 258.

¹⁸⁷⁶ DURAN I CANYAMERES, FÉLIX, *Op. cit.*, pàgines 71-74 i 92-94.

¹⁸⁷⁷ La bibliografia bàsica sobre el tema ja ha estat esmentada, però hi volem afegir les obres BALCELLS, ALBERT (dir.); PÉREZ, ARTURO; SABATÉ, FLOCEL i SIMON, ANTONI, *Op. cit.*,

Els concilis provincials de la Tarraconense es celebren amb regularitat¹⁸⁷⁸. Un dels punts de fricció amb la monarquia és l'aposta del concili de 1727 per l'obligatorietat del català en la prèdica i el catecisme així com pel fet que l'Evangelí sigui llegit en aquesta llengua mare. També s'invoca a Trento per editar llibres en català durant la primera meitat del segle XVIII. Carles III acaba amb aquests intents de predicar i ensenyar el catecisme en català mitjançant una Reial Cèdula de 1768 amb la que introdueix la llengua castellana als centres d'estudis eclesiàstics. El mateix rei nega el dret *Imprimatur* pels textos en català el 1773-1778. Aquests dos actes reials rebran queixes per part de l'Església catalana que defensa el fet que bona part de la població catalana només coneix el català¹⁸⁷⁹.

El tema de la llengua es mantindrà al llarg del segle XVIII, doncs el 1790 la Inquisició¹⁸⁸⁰ autoritza la impressió de la Bíblia en català, però ni tan sols aquest fet aconsegueix evitar la decadència d'aquest idioma com a instrument de la Il·lustració, segons Bonet¹⁸⁸¹. El paper de l'Església en la defensa del català fou destacat i en part es donà per l'interès de la mateixa a fer entendre el seu missatge doctrinal a totes les capes de la població, moltes de les quals no entenien el castellà¹⁸⁸².

De l'establiment del cadastre i de les noves lleis borbòniques en parlarem posteriorment. Aquestes polítiques són una mostra del regalisme borbònic, una estratègia de l'estat que té per finalitat controlar l'acció de l'Església, i que seran la base dels conflictes més destacats entre l'Església i la monarquia borbònica al llarg del segle XVIII. Les mesures que la monarquia durà a termes són el control dels candidats a beneficis; fer obligatori l'assentiment del poder civil a les disposicions eclesiàstiques; el recurs de l'estat de sostreure de la jurisdicció eclesiàstica un processat; la intervenció de l'autoritat civil enfront l'acumulació de béns per part de l'Església o el dret de l'estat a fer tributar la mateixa¹⁸⁸³.

pàgines 513-523 i 553-554. TORRAS I RIBÉ, JOSEP M., *Felip V contra Catalunya*, Barcelona, Rafael Dalmau Editor, 2005.

¹⁸⁷⁸ BADA ELIAS, JOAN, *Op. cit.*, pàgines 252-253.

¹⁸⁷⁹ BONET I BALTÀ, JOAN, *Op. cit.*, pàgines 69-131.

¹⁸⁸⁰ BADA I ELIAS, JOAN, *La Inquisició a Catalunya (segles XIII-XIX)*, Barcelona, Barcanova, 1992.

¹⁸⁸¹ BONET I BALTÀ, JOAN, *Op. cit.*, pàgines 385-440.

¹⁸⁸² GALOFRÉ, JORDI, *Documents de Catalunya. Recull de textos històrics*, Barcelona, Barcanova, 1990, pàgina 151.

¹⁸⁸³ ALBAREDA I SALVADÓ, JOAQUIM, *Op. cit.*, pàgina 26.

A nivell cultural, el naixement de la Universitat de Cervera¹⁸⁸⁴ el 1717 suposa la desaparició de les altres universitats catalanes (excepte la de Tarragona, que no conserva el nom però sí la dotació, que no es podia traspasar a d'altres institucions segons l'establert pel fundador) i de la possibilitat que tenien els col·legis religiosos de graduar els seus alumnes¹⁸⁸⁵. L'aparició d'aquesta universitat suposa la destrucció dels centres més importants de cultura eclesiàstica anteriors, a més del fet que s'han de lliurar a dita universitat rendes eclesiàstiques per al seu manteniment obligatòriament i que Cervera té el dret d'impremta exclusiu. Segons Boada, aquests factors suposen la castellanització de l'Església catalana¹⁸⁸⁶.

2. L'àmbit legal en el que es desenvolupa aquesta relació

En el marc legal, considerarem una llei civil bàsica per a l'evolució de Catalunya com és el Decret de Nova Planta i dues concòrdies entre la monarquia i la Santa Seu, com són els concordats¹⁸⁸⁷ de 1737 i 1753. A més, analitzarem breument algunes altres mostres del regalisme que s'implantà al llarg del segle per part dels monarques borbònics.

A nivell civil, la implantació del Decret de Nova Planta és una conseqüència directa de la fi del conflicte successori¹⁸⁸⁸. Serà en el marc legal implantat per la Nova Planta (9 d'octubre de 1715 / 16 de gener de 1716) en el que es mouran les relacions entre Vallbona i la monarquia borbònica a partir de 1716.

Malgrat que el rei Felip V en la seva visita a Barcelona el 1701, abans de l'inici del conflicte successori, va jurar les Constitucions de Catalunya, en acabar la guerra, va rematar-les amb la Nova Planta.

¹⁸⁸⁴ VILA, FEDERICO, *Reseña histórica, científica y literaria de la Universidad de Cervera*, Tàrraga, Càtedra de Cultura Catalana Samuel Gili i Gaya, 1981 (1923). MERCADER I RIBA, JOAN, *Felip V i Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1985, pàgines 111-117.

¹⁸⁸⁵ BADA ELIAS, JOAN, *Op. cit.*, pàgines 259-261.

¹⁸⁸⁶ BONET I BALTÀ, JOAN, *Op. cit.*, pàgines 49-64.

¹⁸⁸⁷ Els concordats són, bàsicament i breu, instruments jurídics per mitjà dels quals l'autoritat eclesiàstica i el poder civil regulen els seus interessos comuns. TERUEL GREGORIO DE TEJADA, MANUEL, *Vocabulario básico de la historia de la Iglesia*, Barcelona, Crítica, 1993, pàgines 101-109.

¹⁸⁸⁸ CAMPS I ARBOIX, JOAQUIM DE, *El Decret de Nova Planta*, Barcelona, Rafael Dalmau Editor, 1963, pàgines 5-58. GARCIA CÁRCEL, RICARDO (coord.), *Historia de España. Siglo XVIII. La España de los Borbones*, Madrid, Càtedra, 2002, pàgines 93-100. MERCADER I RIBA, JOAN, *Felip V i Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1985.

El decret de Nova Planta va acabar amb l'articulació política conservada pels Àustries amb una Corona d'Aragó com a ens d'una monarquia plural. A partir d'aquest decret, l'estat serà centralitzat i administrativament uniforme.

En paraules del propi Felip V en l'article número 13 del Tractat d'Utrecht, el mirall en què s'emmarca aquesta actuació és la pròpia administració castellana: “[...] *da y concede todos aquellos privilegios que posean y gozan los habitantes de las dos Castillas, que de todos los pueblos de España son los más amados del Rey Católico*”¹⁸⁸⁹. En aquest article Felip V demostrà les seves habilitat i la voluntat per transformar les antigues constitucions i lleis catalanes per les que regeixen a Castella. A més, el rei Borbó tranquil·litza les potències estrangeres en guerra amb ell fins aleshores atorgant una amnistia general per Catalunya, que després no es complirà. Macanaz també fa servir una comparació semblant el 1707, en relació a València: “[...] *reducirlo a la uniformidad de unas mismas leyes, costumbres y tribunales, gobernándose igualmente por las leyes de Castilla, tan loables y plausibles en todo el Universo*”¹⁸⁹⁰. Fent ús del dret de conquesta, el rei Felip V anà imposant aquest sistema als territoris de la Corona d'Aragó que anà conquerint i, utilitzant el model castellà, va uniformar les lleis, usos i costums de dits territoris.

El decret de Nova Planta instaurat a Catalunya i a Mallorca té els precedents immediats dels instaurats a Aragó i València (1707) i, per aquest motiu, està més ben desenvolupat ja que les experiències prèvies serveixen per a plantejar-se aquest nou model polític de manera global.

Fou elaborat, sota supervisió del Consell de Castella, pel jurista i ministre del mateix Francesc Ametller¹⁸⁹¹ i pel president de la Junta Reial Patiño¹⁸⁹², que suprimiren l'ús del dret de conquesta que prevalgué en els decrets d'Aragó i València.

¹⁸⁸⁹ CAMPS I ARBOIX, JOAQUIM DE, *Op. cit.*, pàgina 9. GALOFRÉ, JORDI, *Op. cit.*, pàgina 132.

¹⁸⁹⁰ MERCADER I RIBA, JOAN, *Felip V i Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1985, pàgina 7.

¹⁸⁹¹ Francesc Ametller pertanyia a la burocràcia virregnal i estava molt ressentit amb les institucions catalanes tradicionals perquè considerava el sou que cobrava de la Generalitat com a ministre de l'Audiència del virrei ínfim pel càrrec que ocupava i per l'hostilitat amb què el tractaven altres càrrecs. Segons Porta, Ametller fou un botifler moderat. El 1701, exerceix com a fiscal de l'antiga Audiència del Principat i el 1705, després de l'entrada dels aliats a Barcelona, fugí a Castella. Per aquest motiu, Felip V li atorga una plaça al Consell de Castella. Va tornar a Catalunya amb les tropes invasores amb el càrrec d'assessor civil del duc de Populi, general en cap de l'exèrcit, que destituí els abats de Montserrat i Santes Creus. També fou conseller del duc de Berwick i forma part com a vocal de la Junta Superior de Govern i Justícia de Catalunya, presidida per Patiño i encarregada del govern de Catalunya els dos primers anys de la postguerra. Ametller fou juntament amb l'intendent general de Catalunya José Patiño el redactor del primer esbós del decret de Nova Planta. En aplicar-se aquest decret, es traslladà a Madrid, on visqué fins a la seva mort el 1726. També fou l'encarregat de controlar les armes en mans dels particulars, tal com demostra una carta d'agraïment als jurats de Reus pel seguiment que han fet d'aquesta ordre el 1718: “[...] *de lo bien que han contribuido en la averiguación del escrutinio de las armas en las cercanias de*

Al punt 1 del mateix, el rey indica: “[...] *que habiendo con la asistencia divina y justicia de mi causa pacificado enteramente mis Armas el Principado de Cataluña, tocaba a mi Soberanía establecer gobierno en él, y dar providencias para que sus moradores vivan en paz, quietud y abundancia [...]*”¹⁸⁹³.

Amb el decret de Nova Planta desapareixen les institucions pròpies de Catalunya (virreis, corts, diputacions i Generalitat entre d’altres) i el dret d’estrangeria i s’apliquen el dret criminal castellà i un nou sistema impositiu. L’administració de la Corona d’Aragó desapareix i s’engloba en el Consell de Castella i les audiències són reestructurades però, com a contrapartida, els habitants de la Corona d’Aragó equiparen els seus drets als de la Corona castellana.

Els 44 punts de la nova llei borbònica, canvien minuciosament el panorama polític català. A grans trets, la nova administració se centra en la dualitat de poder entre el Capità General o governador general¹⁸⁹⁴ i la Reial Audiència¹⁸⁹⁵, encarregada de l’administració civil i judicial.

essa villa que se tenían inteligencias es estar escondidas y lo participe tambien a su excelencia el qual queda satisfecho de su buen proceder de VM en una materia de tanto importe al real servicio [...]”. MERCADER, JOAN, *Els capitans generals. Segle XVIII*, Barcelona, Vicens-Vives, 1957, pàgines 25 i 29-30. PORTA I BERGADÀ, *La victòria catalana de 1705*, Barcelona, Pòrtic, 1984, pàgines 283 i 559. PUJOL, JOSEP M., “La Guerra de Successió a la Conca de Barberà”, ALCOBERRO, AGUSTÍ i GRAU I PUJOL, JOSEP M., *La Guerra de Successió a la Conca de Barberà. Conferències que van tenir lloc a Montblanc els dies 24 i 27 d’octubre de 2006 amb motiu dels 300 anys de l’inici de la Guerra de Successió*, Montblanc, Consell Comarcal de la Conca de Barberà, 2007, pàgina 35.

¹⁸⁹² José Patiño (1666-1736) nasqué a Milà en una família d’origen gallec. Era el segon fill del marquès de Castelar, membre d’un consell secret de Carles II i inspector de l’exèrcit. Exjesuïta, començà la seva carrera política en concedir-li Felip V una plaça al Senat milanès, càrrec que perdé en ser ocupada la ciutat pels aliats. Per aquest motiu, retornà a Espanya, on el rei el designà vocal del Consell dels Ordes Militars. Va assajar el sistema francès de les intendències primer a Extremadura i després a Catalunya, ja que era expert en l’administració militar i estava molt capacitat per dur a terme les reformes financeres i civils que han d’imposar-se amb el triomf borbònic. Des de la caiguda de Barcelona, fou president de la Reial Junta de Justícia i Govern de Catalunya. Felip V aprofità el seu talent organitzador i Patiño fou l’encarregat d’aplicar el cadastre i de preparar l’exèrcit que havia de reconquerir les possessions italianes. El 1726 fou designat ministre de Marina i d’Índies. JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT, *L’Església catalana sota la monarquia dels Borbons. La catedral de Girona en el segle XVIII*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999, pàgina 208. MERCADER, JOAN, *Op. cit.*, pàgines 30-31. PÉREZ FERNÁNDEZ-TURÉGANO, CARLOS, *Patiño y las reformas de la administración en el reinado de Felip V*, Madrid, Ministerio de Defensa. Instituto de Historia y Cultura Naval, 2006.

¹⁸⁹³ CAMPS I ARBOIX, JOAQUIM DE, *Op. cit.*, pàgina 46.

¹⁸⁹⁴ El capità general té una triple funció com a representant del rei, cap suprem de les forces armades i governador general de Catalunya. Per tant, el nou càrrec borbònic és molt més poderós que el seu precedent immediat: el virrei dels Àustria. I per enfortir-lo encara més, ocupa de dret propi el seient de president de la Reial Audiència, que queda així supeditada a dit càrrec. MERCADER, JOAN, *Op. cit.*, pàgines 25 i 38-42.

¹⁸⁹⁵ L’Audiència estarà presidida pel Capità General de “*mis armas*” amb vot només pels assumptes de govern i formada per un regent, deu ministres per les causes civils i cinc per les criminals, dos fiscals (amb un procurador o agent fiscal cada un) i un agutzil major. L’Audiència també compta amb diversos escrivans i es fan audiències públiques diversos dies de la setmana. Per cada sala, hi hauran dos relators lletrats, per a representar cadascun d’ells una de les parts litigants en un judici; fer memorials per la causa del seu defensat o imprimir la seva defensa a càrrec del client entre d’altres assumptes. Altres càrrecs de

Però l'organigrama també compta amb la Superintendència de Finances, Exèrcit, Justícia i Policia¹⁸⁹⁶ i amb una administració territorial i local militaritzada, sobretot als inicis de la dinastia dels Borbó. A més, el sistema fiscal es renova totalment, com veurem en un altre apartat, i l'encunyació de monedes queda reservada al rei.

En un altre punt, s'aplica el sistema de corregiments en el que la monarquia nomena les autoritats locals i apareixen regidors vitalicis nomenats per la Corona entre els seus afins. Els 12 nous corregiments substitueixen les antigues vegueries i les simplifiquen.

Els corregidors¹⁸⁹⁷ són nomenats des de Madrid, preferentment, forasters a la seva nova demarcació i tenien prohibit l'adquisició de béns immobles al seu corregiment. Torras i Ribé mostra la xifra de 13 corregidors catalans i 160 de no catalans en el període comprès entre 1717 i 1808, fet que suposa que els foranis al Principat són el 92,5% del total de corregidors d'aquella etapa¹⁸⁹⁸. Durant el primer quart de segle, els corregidors de les grans ciutats i places de guerra són militars i a la resta de viles capitals acostumen a ser cavallers o lletrats¹⁸⁹⁹. La supremacia dels militars, però, és destacada fins a finals de segle.

l'Audiència són 8 agutzils, un advocat i un procurador pels pobres així com també 4 porters. El procediment en cas de delictes és clar: presó, embargament de béns i judici entre d'altres passos a seguir segons la Nova Planta. La nova Reial Audiència és un element integrant del poder sobirà a Catalunya, tindrà la seu a Barcelona i àmplies facultats en totes les matèries excepte la financera. CAMPS I ARBOIX, JOAQUIM DE, *Op. cit.*, pàgines 47-54. MERCADER, JOAN, *Op. cit.*, pàgines 42-46.

¹⁸⁹⁶ MERCADER I RIBA, JOAN, *Felip V i Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1985, pàgines 133-251.

¹⁸⁹⁷ Les obligacions principals dels corregidors, segons la *Instrucción por capítulos que han de guardar los corregidores del Principado de Cataluña para el ejercicio de sus empleos, modo y forma de tomar las residencias, además de los que se contienen en la Instrucción secreta, que separadamente se les da*, de 1737, eren: tenir cura de la fiscalitat eclesiàstica; comunicar les vacants de places del reial patronat; exposar les actuacions de la jurisdicció eclesiàstica; afitar les poblacions; mantenir els camins transitables i segurs; visitar una vegada els pobles del seu corregiment sense despesa per a aquests; impedir l'extracció de monedes fora de les fronteres; evitar despeses injustificades; conservar i millorar temes agraris i forestals; comunicar possibles excessos de comissaris i militars; no conivir amb les oligarquies municipals i actuar honradament; tenir cura dels llibres de registres de les penes i les despeses de la justícia; tramitar els nomenaments correctament; administrar els recursos dels ajuntaments i rendir comptes anualment; controlar la circulació de béns i els preus al mercat; tenir cura dels hospicis i dels pobres i sobretot, controlar els municipis en tots els aspectes. GAY ESCODA, JOSEP MARIA, *El corregidor a Catalunya*, Madrid, Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales, Publicaciones del Seminario de Historia del Derecho de Barcelona, 1997, pàgines 393-398.

¹⁸⁹⁸ TORRAS I RIBÉ, JOSEP M., *Els municipis catalans de l'Antic Règim (1453-1808)*, Barcelona, Curial, 1983, pàgina 159.

¹⁸⁹⁹ MERCADER, JOAN, *Els capitans generals. Segle XVIII*, Barcelona, Vicens-Vives, 1957, pàgines 50-54.

Segons Torras i Ribé, els corregidors de Catalunya militars foren 154 entre els anys 1717 i 1808 mentre que els que no tenien origen militar foren només 6 en el mateix període. Per tant, la supremacia dels militars és d'un 96,3% del total¹⁹⁰⁰. Aquestes xifres desmenteixen els intents anteriors de desmilitaritzar el càrrec¹⁹⁰¹.

El monestir de Vallbona queda inclòs dins del corregiment de Tarragona i dins d'aquest, a la delegació de Montblanc, tal com es pot observar al mapa d'Aparici que annexem. El mapa està dedicat al rei i la primera impressió fou de 1720. Aquesta segona edició del mapa data de 1769 i les seves mides són de 118x134cm., mentre que l'escala és en “*leguas españolas a 17 y media en cada un grado i leguas de 3000 pasos a 20 en cada un grado*”, que correspon a l'escala numèrica d'1: 210000 aprox.

Mapa de Catalunya (1720). APARICI, JOSEP (1653-1731), [document cartogràfic] *Nueva descripción geographica del Principado de Cataluña / dedicose en 1720 á la Magestad del Señor Rey Don Felipe V: dase otra vez al público añadidos algunos lugares el presente año de 1769 / por el autor D. Josef Aparici, su geografo; Antonius Sabater sculp*, Barcelona, Institut Cartogràfic de Catalunya, 2005, pàgines 11-17. Còpia de l'Institut Cartogràfic de Catalunya.

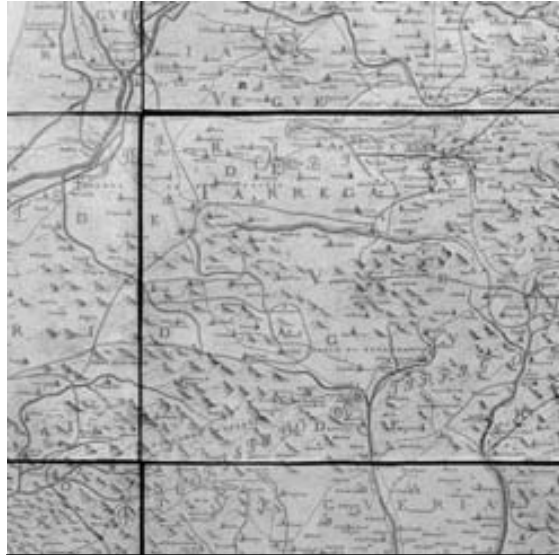
Conté una gran quantitat d'informació: Hi consta la divisió administrativa del territori català en vegueries i sotsvegueries així com també en corregiments (15 vegueries, 9 sotsvegueries i 12 corregiments) i la divisió en 8 bisbats. La toponímia del mapa és en català i la representació gràfica dels llocs té una diferenciació de disseny en funció de la seva importància: “*villas grandes, pequeñas, lugares grandes, pequeños y Caldes de Montbui, patria del autor*”. Va voler acompanyar-lo d'una memòria geogràfica i aquesta descripció té dos variants: *Descripción y Planta del Principado de Cataluña echa por Joseph Aparici Mercadel, cuya mapa esta escrita aparte desumano haviendo visto y midido*

todo lo que en ella se alla trabajado 1708 i *Description del Principado de Cataluña por Joseph Aparici Mercadel de Barcelona, natural de Caldes de Monbuy.*

¹⁹⁰⁰ TORRAS I RIBÉ, JOSEP M., *Op. cit.*, pàgina 166.

¹⁹⁰¹ TORRAS I RIBÉ, JOSEP M., *Op. cit.*, pàgina 165.

Com hem dit, Vallbona pertany a la vegueria de Montblanc (que perd categoria en passar de ser cap de vegueria a partit de corregiment, amb un tinent de corregidor o alcalde major com a president nat de l'ajuntament¹⁹⁰²), al corregiment de Tarragona i a l'arquebisbat de Tarragona. Aparici descriu el poble de Vallbona de les Monges com un poble petit sota jurisdicció eclesiàstica, pel que queda inclòs en les poblacions del corregiment de reialenc i és un lloc sota jurisdicció abadial que té tres regidors¹⁹⁰³.

Detall de Vallbona d'aquest mateix plànol. APARICI, JOSEP (1653-1731), [document cartogràfic] *Nueva descripción geographica del Principado de Cataluña / dedícase en 1720 á la Magestad del Señor Rey Don Felipe V: dase otra vez al público añadidos algunos lugares el presente año de 1769 / por el autor D. Josef Aparici, su geografo; Antonius Sabater sculp*, Barcelona, Institut Cartogràfic de Catalunya, 2005, pàgines 11-17. Còpia de l'Institut Cartogràfic de Catalunya.

En aquest corregiment, el pes específic de la jurisdicció eclesiàstica era destacat, no només per la presència de l'arquebisbe sinó també per les de grans monestirs, com el de Poblet i Santes Creus i, en menor mesura, el de Vallbona¹⁹⁰⁴.

La intenció era crear una nova estructura de poder que assegurés la connexió directa entre la monarquia i el territori. A aquest fet contribueix també la desaparició de la insaculació dels càrrecs municipals, que acaben sent monopolitzats pels nobles, els preferits de la monarquia per ocupar aquests càrrecs¹⁹⁰⁵. Aquest fet és degut en part a què la jurisdicció senyorial, en paraules de Patiño, “*está en el Principado mucho más difusa que la jurisdicción regia, porque tiene más lugares; y de estos los más eclesiásticos. En Cataluña la autoridad real se encuentra muy menoscabada por el*

¹⁹⁰² PUJOL, JOSEP M., “La Guerra de Successió a la Conca de Barberà”, ALCOBERRO, AGUSTÍ i GRAU I PUJOL, JOSEP M., *La Guerra de Successió a la Conca de Barberà. Conferències que van tenir lloc a Montblanc els dies 24 i 27 d'octubre de 2006 amb motiu dels 300 anys de l'inici de la Guerra de Successió*, Montblanc, Consell Comarcal de la Conca de Barberà, 2007, pàgines 25-26.

¹⁹⁰³ GAY ESCODA, JOSEP MARIA, *El corregidor a Catalunya*, Madrid, Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales, Publicaciones del Seminario de Historia del Derecho de Barcelona, 1997, pàgines 282-283 i 321-325.

¹⁹⁰⁴ MERCADER I RIBA, JOAN, *Felip V i Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1985, pàgines 269-280. En canvi, Grau indica que el monestir de Poblet i els seus dominis de la Conca van passar a formar part del corregiment de Lleida. GRAU I PUJOL, JOSEP M., “La Guerra de Successió a la Conca de Barberà”, ALCOBERRO, AGUSTÍ i GRAU I PUJOL, JOSEP M., *Op. cit.*, pàgina 25.

¹⁹⁰⁵ PUJOL, JOSEP M., “La Guerra de Successió a la Conca de Barberà”, ALCOBERRO, AGUSTÍ i GRAU I PUJOL, JOSEP M., *Op. cit.*, pàgines 26-27.

*mayor número de sujetos a los barones, la mayor parte de los cuales tiene concedido el mero imperio y jurisdicción criminal absoluta [...]”*¹⁹⁰⁶.

El Decret de Nova Planta manté intacta la jurisdicció eclesiàstica: “*no se hará novedad alguna por parte de mi Real jurisdicción [...] en los recursos que en materias eclesiásticas se practican en Cataluña”*¹⁹⁰⁷. Tot i el manteniment de la jurisdicció eclesiàstica, el primer rei Borbó secularitzà les bases jurídiques de la seva política en presentar la seva legislació no com a delegació per part del Papa sinó com un dret de la sobirania reial, mostra màxima del seu pensament regalista. Aquest fet provoca enfrontaments entre la monarquia i l'Església al llarg de tot el segle, perquè cadascuna defensa la seva visió del poder. El clergat propugna el consentiment papal als nous impostos que gravaven la, fins aleshores, limitada capacitat fiscal de l'Església. Però el rei, ja no necessita el consentiment del Papa i aquí s'inicien els problemes i les divergències. Al Decret de Nova Planta, la jurisdicció eclesiàstica queda al marge de la uniformització duta a terme en tots els altres aspectes de la vida política catalana, ja que es pretén reformar-la *a posteriori*. Aquest és el cas dels pobles que conformen la Baronia del monestir de Vallbona. S'intentà sense èxit treure la jurisdicció criminal als senyors jurisdiccional, perquè tal com argumenta Ametller: “*Quitar la jurisdicción criminal a los barones eclesiásticos y aplicarla los Corregidores es de grave inconveniente y rozaría la inmunidad de su fuero”*¹⁹⁰⁸.

Per finalitzar amb l'apartat dels corregiments i de la jurisdicció eclesiàstica, remarcarem que, el 1717, el capità general de Catalunya promulga un reglament per al règim de totes les viles i llocs que no són capitals de corregiment que complementa el decretat amb la Nova Planta. El que es pretén és suprimir la intervenció directa dels veïns en l'elecció dels càrrecs municipals. Per aquest motiu, en dita reglamentació, es manté la facultat de designar els càrrecs locals en la figura dels barons, seculars o eclesiàstics, sempre que aquests ja tinguessin aquest poder¹⁹⁰⁹.

¹⁹⁰⁶ MERCADER I RIBA, JOAN, *Felip V i Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1985, pàgines 95-104.

¹⁹⁰⁷ Punt 36 del decret de Nova Planta. CAMPS I ARBOIX, JOAQUIM DE, *Op. cit.*, pàgines 56-57. FRANCH BENAVENT, RICARDO, “Regalismo e inmunidad eclesiástica en la España del siglo XVIII: La resistencia del clero valenciano a la imposición del estanco del tabaco”, *Hispania. Revista Española de Historia*, 2007, vol. LXVII, núm. 225, enero-abril, pàgines 295-316.

¹⁹⁰⁸ MERCADER I RIBA, JOAN, *Op. cit.*, pàgina 96.

¹⁹⁰⁹ RECASENS I COMES, JOSEP M. (escrit en català per Recasens i traduït al castellà per José Sánchez Real), *El corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII. Aspectos económico y político-social*, Tarragona, Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1963, pàgina 123.

Però l'elecció havia de rebre el vist-i-plau de l'Audiència, obligant els barons a escollir càrrecs municipals que siguin “*sujetos idóneos, de conocida fidelidad y de la mayor satisfacción al Real Servicio*”¹⁹¹⁰. En cas contrari, l'Audiència podia derogar el nomenament i fins i tot, treure al senyor jurisdiccional la facultat de designar els càrrecs municipals si no acceptava la negativa de l'Audiència. Amb aquesta legislació, la figura del senyor jurisdiccional queda com a simbòlica, doncs el que és important realment és rebre el consentiment de l'Audiència¹⁹¹¹. Seguint la legislació precedent, l'abadessa de Vallbona, com a senyora jurisdiccional, és la que nomena els càrrecs municipals dels pobles de la seva Baronia, inclosos els batlles, i no pas els corregidors. I també és l'abadessa la que cerca la confirmació de l'Audiència a la seva elecció.

Retornant al decret de Nova Planta, la llengua de l'administració és la castellana com a mitjà d'unificació de l'administració borbònica: “*4. Las causas de la Real Audiencia se substanciarán en lengua castellana*”¹⁹¹².

Pel que fa a al dret d'estrangeria, dit decret indica que “*40. Han de cesar las prohibiciones de extranjería, porque mi Real intención es que en mis Reynos las dignidades y honores se confieran recíprocamente a mis vasallos por el mérito, y no por el nacimiento en una u otra provincia de ellos*”¹⁹¹³. Això significarà que, bona part dels alts càrrecs de Catalunya, també eclesiàstics, passaran a mans de personatges de fora de Catalunya.

En el cas dels arquebisbes de Tarragona l'abolició del dret d'estrangeria va promocionar a la principal mitra catalana a eclesiàstics d'altres parts d'Espanya. Entre 1640 i 1715, hi hagué 1 arquebisbe català i 4 de no catalans, mentre que de 1715 a 1851 la proporció fou de 5 arquebisbes de Tarragona d'origen català i 7 provinents de fora de Catalunya¹⁹¹⁴. Per tant, malgrat tots els intents de castellanització imposats des de la monarquia, l'arquebisbat de Tarragona manté un quasi perfecte equilibri en relació a les nacionalitats dels seus arquebisbes al segle XVIII.

¹⁹¹⁰ MERCADER I RIBA, JOAN, *Felip V i Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1985, pàgina 100.

¹⁹¹¹ RECASENS I COMES, JOSEP M., *Op. cit.*, pàgina 124.

¹⁹¹² CAMPS I ARBOIX, JOAQUIM DE, *Op. cit.*, pàgina 48.

¹⁹¹³ CAMPS I ARBOIX, JOAQUIM DE, *Op. cit.*, pàgina 57.

¹⁹¹⁴ BADA I ELIAS, JOAN, “Origen dels bisbes de les seues catalanes (1500-1982)”, *Qüestions de vida cristiana*, 113 (1982), pàgines 102-110.

ARQUEBISBES DE TARRAGONA DEL SEGLE XVIII ¹⁹¹⁵		
CRONOLOGIA	PROCEDÈNCIA CATALANA	PROCEDÈNCIA FORÀNIA
1695-1710		José Llinás - Aragó
1712-1719	Isidre Bertran – Girona	
1720-1721	Miquel Joan de Taverner i de Rubí – Barcelona	
1721-1728		Manuel de Samaniego y Jaca – La Rioja
1729-1753	Pere de Copons i Copons – Vilafranca del Penedès	
1753-1762	Jaume de Cortada i Bru – Barcelona	
1762-1764		Lorenzo Despuig y Cotoner – Palma de Mallorca ¹⁹¹⁶ .
1764-1777		Juan Lario y Lancis - Aragó
1779-1783		Joaquín de Santiyán y

¹⁹¹⁵ Quadre d'elaboració pròpia a partir de la informació extreta de: BADA ELIAS, JOAN, L'Església catalana davant la dinastia borbònica i el Decret de Nova Planta (1700-1726)", ALBAREDA, JOAQUIM (ed.), *Del patriotisme al catalanisme. Societat i política (segles XVI-XIX)*, Vic, Eumo, 2001, pàgines 249-252. BARRIO GOZALO, MAXIMILIANO, "Sociología del alto clero en la España del siglo ilustrado", *Manuscrits. Revista d'història moderna*, 20 (2002), pàgina 50. BARRIO GOZALO, MAXIMILIANO, *El Real Patronato y los obispos españoles del Antiguo Régimen (1556-1834)*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2004. CABADÉS O'CALLAHAN, GLORIA, "Notas entorno a la capitulación de la ciudad de Tarragona al archiduque Carlos de Austria", DIVERSOS AUTORS, *Església i societat a la Catalunya del segle XVIII (actes de les II Jornades d'Estudis d'Història celebrades el 1989)*, Cervera, Universidad Nacional de Educación a Distancia, 1990, volum II, pàgines 62-71. CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Diccionari d'història eclesial de Catalunya*, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, volum III, pàgines 504-505. FÀBREGAS ROIG, JOSEP, *Op. cit.*, pàgines 56-59. DURAN I CANYAMERES, FÉLIX, *Catalunya sota el govern dels reis absoluts de la casa de Borbó, segons documents trets principalment de l'arxiu de l'Audiència de Barcelona*, Barcelona, G. Casacuberta impresor, 1935. FERNÁNDEZ DÍAZ, ROBERTO, "La clerecía catalana en el Setecientos", DIVERSOS AUTORS, *Església i societat a la Catalunya del segle XVIII (actes de les II Jornades d'Estudis d'Història celebrades el 1989)*, Cervera, Universidad Nacional de Educación a Distancia, 1990, volum I, pàgines 57-58 i 101-102. MARTÍNEZ SHAW, CARLOS, "La Cataluña del siglo XVIII bajo el signo de la expansión", FERNÁNDEZ, ROBERTO (ed.), *España en el siglo XVIII. Homenaje a Pierre Vilar*, Barcelona, Crítica, 1985, pàgina 118. MORERA LLAURADÓ, EMILIO, *Tarragona cristiana*, Tarragona, Instituto de Estudios Tarraconenses "Ramon Berenguer IV", 1959, volum V, pàgines 414-442. RODRÍGUEZ MÁZ, ANTONIO, *El arzobispo urbanista (D. Joaquín de Santiyán y Valdivieso), 1779-1783*, Tarragona, Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1956. BONET I BALTÀ, JOAN, *Op. cit.*, pàgines 46-47. QUILEZ MATA, JULIO LUIS, "El concepto de cruzada en Armanyà: 'Por la religión, el rey y la patria'", DIVERSOS AUTORS, *I Congrés d'Història de l'Església catalana. Des dels orígens fins ara: Solsona, 1993*, Barcelona, s.n., 1993, actes II, pàgines 167-177. VIÑAO FRAGO, ANTONIO, "Adoctrinadores y adoctrinados. Catequesis y educación en la España de la segunda mitad del siglo XVIII y primeros años del XIX (I)", NAVA RODRÍGUEZ, TERESA (coord.), *Ingenios para el mundo: sociedad, saber y educación en la Edad Moderna*, Madrid, Publicaciones de la Universidad Complutense de Madrid, 2004, pàgina 96.

¹⁹¹⁶ En el web de l'arquebisbat de Tarragona no hi consta com a arquebisbe, potser perquè el seu arxiepiscopat fou molt breu. Despuig era natural de Palma de Mallorca i bisbe de dita diòcesi i havia estat sumiller de cortina de Felip V. Fou presentat pel rei el 1762 com a arquebisbe de Tarragona i el 1763 un representant prengué possessió del càrrec en nom seu per no tenir encara la butlla d'acceptació. Molt vinculat a la cort, tornà a ella després de la presa de possessió. El 1764 es feu la cerimònia de la seva entrada a la ciutat però un quart d'hora després d'haver arribat al palau arxiepiscopal va morir d'una apoplexia. Fou enterrat a la capella del *Corpore Christi*. MORERA LLAURADÓ, EMILIO, *Op. cit.*, pàgines 427-429. VILLANUEVA, JAIME, *Op. cit.*, pàgina 60.

		Valdivieso - Cantàbria
1785-1803	Francesc Armanyà i Font – Vilanova i la Geltrú	

En d'altres bisbats catalans, la castellanització de la jerarquia fou major que en el cas tarragoní i, per tant, la relació entre bisbes catalans i de procedència forània es decanta molt més cap als bisbes foranis (proporció de 0 catalans a 16 no catalans en el cas de la diòcesi de Barcelona; 0-11 en el cas de Lleida o de 0-10 en el cas de la de Tortosa, com a exemples més destacats). Bada destaca també que en el període de 1640 a 1715, la proporció és d'un 47,82% de bisbes catalans i un 52,17% de bisbes foranis per al total de Catalunya. Mentre que per l'etapa de 1715 a 1851, l'equilibri quasi perfecte anterior desapareix en benefici dels bisbes foranis, que passen a ser un 85,88% dels bisbes de Catalunya¹⁹¹⁷. Als grans monestirs de Catalunya, aquest fet també es dona però, en canvi, a Vallbona no es mostra aquesta ingerència de càrrecs castellans perquè com els monestirs femenins ja estan sotmesos a les autoritats masculines, no calia castellanitzar els alts càrrecs.

Si a nivell polític, la llei per excel·lència a és el Decret de Nova Planta, la legislació eclesiàstica del segle XVIII es basarà en dues fites primordials: la signatura de dos concordats¹⁹¹⁸ entre la monarquia borbònica i l'Església: el de 1737 entre Felip V i Climent XII¹⁹¹⁹ i el de 1753 entre Ferran VI i Benet XIV¹⁹²⁰.

¹⁹¹⁷ BADA I ELIAS, JOAN, "Origen dels bisbes de les seues catalanes (1500-1982)", *Op. cit.*, pàgina 104.

¹⁹¹⁸ Bada indica que el 1717 es signà un primer concordat entre la monarquia espanyola i el Papat, però, com no s'arribà a ratificar ni a complir per culpa dels enfrontaments entre ambdós poders, no és considerat en aquest apartat. BADA I ELIAS, JOAN, "Les relacions entre els bisbes i l'Estat a la Catalunya de la Il·lustració", *Manuscrits. Revista d'història moderna*, 20 (2002), pàgina 78.

¹⁹¹⁹ Climent XII era Llorenç Corsini (1652-1740). Nascut a Florència, es doctorà en lleis a la Universitat de Pisa. El 1696, era tresorer de la Cambra apostòlica i el 1706, cardenal prevere; després prefecte i, finalment, cardenal bisbe. Fou escollit Papa el 12 de juliol de 1730 com a successor de Benet XIII. En ser escollit, ja era un home gran, però governà l'Església amb fermesa, extirpant abusos i dedicant-se a l'administració dels estats pontificis. També fou protector d'arts i ciències. Va fer front a diversos conflictes sorgits amb el rei d'Espanya. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 13, pàgines 809-811. DIVERSOS AUTORS, *Diccionario enciclopédico de los Papas y del Papado*, Barcelona, Herder, 2003, pàgina 95. PASTOR, LUDWIG, FREIHERR VON, *Historia de los Papas desde fines de la Edad Media, compuesta utilizando el Archivo Secreto Pontificio y otros muchos archivos. Historia de los Papas en la época de la monarquía absoluta*, Barcelona, Gustavo Gili, 1910-1961, volum 34, pàgines 259-473.

¹⁹²⁰ El text dels concordats l'hem treballat a partir de les còpies dels originals conservats a l'Archivo Segreto Vaticano: ASV, Archivo Nunziatura Madrid, número 166: "Miscelanea di passato Nunzio tire, fatte porre a Protoccollo da Monsignori Nunzio Colonna. Concordati tra la Santa Sede e la Corte di Spagna e bogli diversi riguardanti La Religioni Cattolica in Minorca. CXCVIII"; el text "Concordato entre la Santa Sede y la Corona de España, firmado en Roma el dia 11 Henero 1753 – con la ratificacion de su Magestad Catholica del dia 31 del dicho mes y con la de su Santidad del dia 20 de febrero" – ASV, Segreteria Stato Spagna (Nunz. Spagna), apèndix IV: "Spagna. Appendice 1701-1835. Volume IV. Questioni, massime sul R. Patronato, composte col. Concordato 1753" i de la reproducció a Apèndixs II ("Concordato de 1737 entre Su Magestad catòlica don Felipe V y el Papa Clemente XII") i III

La lectura del primer concordat mostra un concordat incomplet, poc valent en afrontar algunes reformes, que deixa per a noves concòrdies; un concordat que no afronta cap de les mesures i reformes més controvertides i, en definitiva, un concordat que ben aviat es veurà superat. Egido el considera un concordat inútil, estrany i indeterminat; fruit d'un període convuls que acaba amb la ruptura total entre ambdós poders l'any anterior a la signatura d'un conveni que es volia que fos més positiu per a Espanya¹⁹²¹. Malgrat les seves limitacions, aquest concordat significa la total acceptació internacional del rei borbònic espanyol, doncs la posició austriacista del Papat durant el conflicte successori espanyol havia provocat el trencament de relacions entre ambdós poders. Malgrat que aquestes es reinicien ben aviat, fins el concordat de 1737 no es demostra l'acceptació plena del Papat a Felip V. D'aquí sorgeix una nova i interessant idea, el fet de què aquest concordat parteix del rei espanyol, mentre que el següent es fa per voluntat del Papa, o com a mínim així sembla per l'articulat d'ambdós textos. Té una introducció i 26 articles.

Parteix de Felip V, que vol aconseguir un reglament per les “seves” esglésies i eclesiàstics i acabar així amb les diferències que hi ha hagut en el passat amb la Santa Seu. La introducció del rei al concordat de 1737 és on s'exposen els objectius d'aquesta concòrdia: *“Deseando la Magestad Catholica de Phelipe V. Rey de las Españas, dar providencia para la quietud, y bien publico de sus Reynos, con la solicitud de algun reglamento oportuno sobre ciertos Capítulos concernientes a sus Iglesias, y Eclesiasticos: y queriendo, no solo terminar por medio de una firme e indissoluble concordia con la Santa Sede las acaecidas diferencias, que al presente ocurren, sino tambien quitar qualquiera materia, y ocasion, que pueda en adelante ser origen de nuevos disturbios, y dissensiones, hizo presentar a la Santidad de N.M.S.P. Clemente XII. que reyna felizmente, un Resumen de varias proposiciones, que formò el señor D. Joseph Rodrigo Villalpando, Marquès de la Compuesta, su Ministro, en el tiempo del Pontificado de la San. Mem. de su Antecessor Clemente XI. Y se comunico entonces al Pontifice referido; suplicando a Su Santidad, que providenciase benignamente con su autoridad Apostolica al tenor de las instancias y demandas, que en el Resumen*

(“Concordato de 1753 entre Su Majestad católica Fernando VI y el Papa Benedicto XIV”), MESTRE SANCHÍS, ANTONIO (dir.), *La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII*, volum IV de la col·lecció GARCÍA VILLOSLADA, RICARDO (dir.), *Historia de la Iglesia en España*, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1979, pàgines 797-808.

¹⁹²¹ EGIDO, TEÓFANES, “El regalismo y las relaciones Iglesia-Estado en el siglo XVIII - Las tensiones entre la Iglesia y el Estado en la primera mitad del siglo XVIII – El “inútil” concordato de 1737”, MESTRE SANCHÍS, ANTONIO (dir.), *Op. cit.*, pàgines 173-177.

*insinuado iban expuestas; y no deseando menos su Santidad cooperar al bien de aquel Reyno y especialmente a la quietud, y tranquilidad del Clero, para que libre de todas molestias, y embarazos puedas mas facilmente dedicarse al Culto Divino, y cuidado de Almas, que tienen a su cargo; estendiendo con especialidad su anehlo a dar a S.M. nuevas pruebas de su paternal afecto, y de su constante deseo de mantenerle una sincera, perfecta, y perpetua correspondencia, y union, despues de aver oïdo el parecer de algunos señores Cardenales sobre las dichas proposiciones, se mostrò propenso, y dispuesto a conceder todo aquello, que pudiesse ser concedido, dexando a salvo la inmunidad, y libertad Eclesiastica, la autoridad, y jurisdiccion de la Silla Apostolica, y sin perjuicio de las mismas Iglesias [...]*¹⁹²². D'aquesta manera, quan ambdós poders es posen d'acord, es poden promulgar els acords als que arriben.

Com hem vist, el rei fa arribar al Papa Climent XII unes propostes escrites per José Rodrigo Villalpando, marquès de la Compuesta i ministre del rei, amb uns clars objectius: que el clergat es dediqui exclusivament al culte diví i a la cura de les ànimes. Aquestes són idees tridentines, doncs aquell Concili donava com a principal missió dels eclesiàstics la cura d'ànimes. El Papa, després de la favorable opinió dels cardenals vers aquest text, accepta el concordat, tot mantenint la immunitat i llibertat eclesiàstiques i l'autoritat i jurisdicció de la Santa Seu.

El primer dels articles restableix la plena comunicació entre Espanya i la Santa Seu, tant comercial com per a l'expedició de butlles apostòliques i matrimonials i per a la reintegració total del Nunci, el tribunal de la Nunciatura i els seus ministres.

Els següents articles analitzen la immunitat eclesiàstica, que no inclou diversos casos: com el de tots els que cometin alguna malifeta, des de robatoris a conspiracions; tots aquells que han estat apressats fora d'una església tot i afirmar que els han fet presos en un lloc sagrat i finalment, el cas de delinqüents amagats en esglésies i ermites rurals on no es guarda el Santíssim Sagrament o si no hi viu cap sacerdot a prop.

El cinquè article repren la base tridentina, en tractar el tema de les ordres sagrades, els diners que s'han d'enviar a Roma en aquests casos i la persecució de fraus fets per eclesiàstics amb les propietats d'altres. L'article sisè aboleix els beneficis eclesiàstics perpetus.

¹⁹²² “Concordato entre la Corte de Roma y la de España, en Madrid, en la Imprenta de Antonio Marin, año de 1738. Castellano y italiano” - ASV, Archivio Nunziatura Madrid, número 166: “Miscelanea di passato Nunzio tire, fatte porre a Protoccollo da Monsignori Nunzio Colonna. Concordati tra la Santa Sede e la Corte di Spagna e bogli diversi riguardanti La Religioni Cattolica in Minorca. CXCVIII”, pàgines 1-4.

Els següents tracten el tema dels impostos eclesiàstics, doncs el rei afirma que els seus vassalls no poden pagar els diners que necessita l'Hisenda, pel que els eclesiàstics participaran en diversos impostos amb condicions especials especificades al text concordatari. Igualment, per evitar que els eclesiàstics tinguin la major part de la propietat i que aquesta estigui exempta de pagar cap contribució, es decideix que els béns comprats per eclesiàstics a partir de la signatura del concordat, i que quedin en mà morta, estaran subjectes als mateixos impostos que els laics, a excepció dels béns de primera fundació. Per tant, sempre hi ha unes condicions que minimitzen l'impacte d'aquests impostos sobre els eclesiàstics.

Un altre grup d'articles, parla dels beneficis i el clergat regular. Primer s'afirma que s'ha de fer un dur examen a tots aquells que vulguin ser eclesiàstics i que els que mandregin en aconseguir les ordenacions sagrades, i després d'un any encara no les hagin aconseguïdes, no tindran exempcions en els impostos. A més, només es podran fer censures *in subsidium*.

Pel que fa als ordes regulars, hi ha conductes a millorar però només s'afirma que es donaran facultats als metropolitans per visitar els regulars i que aquestes visites seran aprovades per la Santa Seu i pel Nunci. La base tridentina d'aquest articulat sobre els ordes regulars és evident, doncs la visita fou estipulada com a bàsica a Trento. Aquesta és l'única referència als regulars en tot el text, més interessat en el clergat secular que no pas en el regular. Les causes de primera instància, i totes les altres, seran conegudes per Roma i els nomenaments per a parròquies vacants es farà com fins aleshores. És a dir, hi ha uns mesos reservats al Papa i els altres, seran jurisdicció episcopal.

El Papa no imposarà pensions a les parròquies espanyoles, mentre que per alguns beneficis sí que se'n pagaran. Els Nuncis no concediran dimissòries però sí que poden conferir beneficis de menys de 24 ducats de Cambra. Com aquests s'han d'inventariar, fins aleshores seran jurisdicció dels bisbes, també encarregats d'aprovar els coadjutors de catedrals i col·legiades. També es tracta de causes *in curia*, aranzels, fruits d'esglésies vacants i patronats entre d'altres temes.

Un darrer aspecte a destacar és l'esment que es fa a la discòrdia entre Nàpols i la Santa Seu, en la que el rei d'Espanya es compromet a no situar-se en contra del Papat, per mantenir així la concòrdia aconseguida amb la Santa Seu. Aquest darrer és un tema molt espinós perquè l'any anterior a la signatura del concordat es reconeix l'estat de Nàpols, un fet internacional aprofitat per Espanya per a fer pressió cap a la Santa Seu i aconseguir així un concordat més favorable als seus interessos.

Per tant, aquest primer concordat regula les relacions econòmiques, obre la porta a una desamortització moderada, intenta reformar l'Església espanyola, critica alguns abusos i intenta aconseguir el patronat universal. Malgrat les bones intencions, és incomplet ja que les reformes les deixa per més endavant i només tracta temes econòmics i de propietat. No hi ha gaires innovacions respecte al passat i hi ha moltes coses que se seguiran fent com anteriorment. Per contra, moltes innovacions no es solucionen ja que les parts no es posen d'acord i aquests punts es deixen per a un futur. Aquest concordat es signa al palau apostòlic del Quirinal el 27 de setembre de 1737 per part dels cardenals Firrao¹⁹²³ i Acquaviva¹⁹²⁴.

¹⁹²³ Giuseppe Firrao (1670-1744) va néixer a Luzzi, el feu de la seva família, una nissaga benestant de Nàpols. Els seus pares foren el príncep de Santa Àgata, Pere, i la seva esposa, Isabella Caracciolo. Destinat a la carrera eclesiàstica, gaudí des de 1698 de la comanda de S. Angelo in Formis. Va estudiar a Roma i es doctorà en ambdós drets a La Sapienza. L'any següent, fou enviat a Urbino pel Papa Innocenci XII. Poc després, va ser nomenat governador de Loreto i, amb l'adveniment de Climent XI, d'Ancona (1701). El 1702, fou nomenat governador de Civitavecchia i Tolfa i superintendent de Corneto. El 1705, va esdevenir governador de Viterbo i l'any següent, de Perugia i d'Umbria. Després d'un trienni, retornà a Roma, on es convertí en referendari dels tribunals suprems de la Signatura Apostòlica de Justícia i Gràcia i en visitador apostòlic de la Marche i d'Umbria. El 1714, fou ordenat sacerdot i es convertí en nunci extraordinari de Portugal. El 1716, fou consagrat com arquebisbe titular de Nicea i fou nomenat nunci a Suïssa. Aconsellà una línia moderada als catòlics anglesos i molta prudència en la defensa dels cantons catòlics suïssos contra la usurpació dels protestants. El 1720, fou nomenat nunci de Portugal i fou confirmat com a tal per Innocenci XIII tot i que el govern de Portugal seguia reconeixent com a nunci a Bichi. El 1730, Firrao fou nomenat bisbe d'Aversa, va prendre possessió de la diòcesi per poders i restà a Roma, a l'entorn del cardenal *nipote* de Climent XII, Neri Corsini. El 1731, fou nomenat cardenal. El 1733, es convertí en el secretari d'estat de la Santa Seu, pel que renuncià a la diòcesi d'Aversa el 1734. Durant l'exercici d'aquest càrrec, feu front a problemes amb els espanyols per Parma, a la guerra de successió polonesa, al trencament de les relacions diplomàtiques amb Espanya, a la discussió d'un nou concordat amb aquest país i a problemes amb Portugal i amb l'Imperi entre d'altres assumptes destacats. Com a secretari d'estat i plenipotenciari del Papa Climent XII, Firrao va participar en les negociacions amb el cardenal Acquaviva, representant del rei espanyol Felip V per a un nou concordat entre ambdues potències. Les negociacions arribaran a bon port i per això, aquests dos cardenals signaran el nou concordat de 1737. El 1740, participà en un dels conclaves més llargs de la història que es produí a la mort de Climent XII i fou un papable molt ben situat. Al final, amb el triomf de Benet XIV, deixà la secretaria d'estat. El 1741, fou nomenat camarlenc del Sacre Col·legi de cardenals. BARTOCCINI, FIORELLA i CARVALE, MARIO (dirs.), *Dizionario biografico degli italiani*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana, 1960-2006, volum 48, pàgines 236-240. PASTOR, LUDWIG, FREIHERR VON, *Historia de los Papas desde fines de la Edad Media, compuesta utilizando el Archivo Secreto Pontificio y otros muchos archivos. Historia de los Papas en la época de la monarquía absoluta*, Barcelona, Gustavo Gili, 1910-1961, volum 34, pàgines 31-32, 156, 285, 289, 325-334, 344 i 481 i volum 35, pàgines 14 i 41-45.

¹⁹²⁴ El cardenal Troiano Acquaviva (1691-1747) era nebot d'un altre cardenal, Francesc Acquaviva. Des de 1711, es va trobar infeudat als Borbons. Delegat a Bolonya, hi era encara durant la vacant de la Santa Seu al 1721. Posteriorment, el Papa Innocenci XIII el va fer governador d'Ancône. El Papa Benet XIII el va nomenar mestre de cambra i majordom del Papa al Sacre Col·legi, i després arquebisbe *in partibus* de Larisse. El 1732, Climent XII el va convertir en cardenal i es va dedicar en cos i ànima a l'infant Carles, des que aquest va intentar, el 1734, la conquesta del regne de Nàpols i així va recobrar els beneficis del seu oncle, segrestats pels austríacs. Com a premi pels seus serveis, va rebre l'ambaixada d'Espanya a Roma, al mateix temps, que la càrrega dels afers de Nàpols i, finalment, l'arquebisbat de Monreale. Va donar suport a les innovacions que el ministre Tanucci i el rei promovien a Nàpols. Acquaviva i l'abat Galiani, un altre partidari dels filòsofs, van negociar el 1741 un concordat que suprimia els privilegis del clergat, el sotmetia als impostos i garantia al poder civil la preponderància en els nomenaments de beneficis. La seva defensa d'aquesta ideologia li fou perjudicial ja que el mateix poder reial li discutí

Posteriorment, es demostra la plenipotència del Papa i la del rei així com la ratificació del text per part dels dos poders, fet que suposa el vist-i-plau i la publicació definitiva d'aquest acord.

El segon concordat, té 23 articles, sorgeix de la iniciativa papal i també deixa les reformes, com la del clergat regular, per a un segon moment. En canvi deixa molt clar un assumpte fonamental i que no es tracta en el primer concordat, per ser molt problemàtic: el patronat reial, tema que ocupa quasi tota l'extensió del concordat i per tant, el tema principal del mateix¹⁹²⁵. Degut a la gran transcendència que se li atorga al mateix, la resta de temes queden relegats a un segon terme. Però aquest fet suposa un avançament respecte el concordat de 1737, quan no es van posar d'acord sobre el patronat i els drets a ell associats, com el de presentació.

En aquest segon concordat, el Papa Benet XIV pren la iniciativa, intentant mantenir bones relacions amb els estats i sobirans catòlics. Per això, s'ha d'aconseguir finalitzar amb l'antiga controvèrsia del Patronat universal pretès pels reis catòlics. Aquest tema havia estat tractat per a Espanya pels cardenals Belluga¹⁹²⁶ i Acquaviva, ja difunts.

Per això, aprofitant l'avinentesa i la bona disposició del rei Ferran VI, s'arriba al nou concordat. Com és present la voluntat de superar l'anterior concordat, considerat incomplet per ambdues parts, la negociació d'aquest nou conveni fou molt llarga i complicada.

l'herència del ducat d'Atri, disputat entre els seus diversos germans i que el fisc pretenia annexar al domini reial el 1745. Aquest fou un procés que no s'acabà fins a finals de segle després de moltes vicissituds i que suposà un final desastrós per als propietaris. BAUDRILLART, ALFRED; DE MEYER, A. i VAN CAUWENBERGH, Ét., *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, Paris, Librairie Letouzey et Ané, 1953, volum 1, pàgines 358-359 i 362-363. PASTOR, LUDWIG, FREIHERR VON, *Op. cit.*, volum 34, pàgines 335-334 i 344.

¹⁹²⁵ La importància del pret de patronat és tant destacada en aquest concordat que a l'*Índex Vell* de l'arxiu de Vallbona, la còpia del mateix, s'especifica ressaltant únicament aquest fet: "*Concordat del Sumo Pontífice amb sa Magestat catòlica sobre lo patronat en los beneficis, fet en lo any 1753, que es copia impresa. Sac sant Pere, n.º. 60*". AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. Inventari documental de l'antic arxiu monàstic de Vallbona, començat a redactar per Marià de Boneu, durant el període de seu vacant i de priorat de Jerònima de Ribes. Es coneix usualment amb el nom d'*Índex Vell*. Títol original: *Llibre major repertori i haepilago de tot lo que conté lo real archiv de Nostra Senyora de Vallbona. 1713. Seu vacant*, pàgina 11.

¹⁹²⁶ El cardenal Luís Belluga Moncada (1662-1743) era fill d'una piadosa família. Aviat es quedà orfe, pel que fou educat pel seu oncle, beneficiat a Motril. Posteriorment, es feu eclesiàstic i estudià al col·legi major de San Bartolomé y Santiago. Aconseguí una beca per estudiar a Sevilla, on es doctorà en teologia el 1686. L'any següent, fou escollit lectoral de Zamora i el 1689, de Còrdova. El 1704, Felip V el nomenà bisbe de Cartagena, on defensà els drets d'aquest rei a la corona d'Espanya i declarà que la guerra contra els territoris de la Corona d'Aragó era una guerra de religió. Posteriorment, fou nomenat virrei i capità general de València. Malgrat el seu suport al rei, també defensà la Santa Seu després del trencament de relacions amb la monarquia borbònica. Fou un home molt pietós, un bisbe exemplar i fundà nombroses institucions. Fou nomenat cardenal el 1719, pel que renuncià al seu bisbat per residir a Roma, on morí. ALDEA VAQUERO, QUINTÍN; MARÍN MARTÍNEZ, TOMÁS i VIVES GATELL, JOSÉ, *Diccionario de historia eclesiástica de España*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Instituto Enrique Florez, 1973, volum I, pàgines 202-203.

Aquest concordat, nou regulador d'una relació estable entre ambdós poders, serà recordat com el conveni del debat sobre el patronat universal i sobre la reforma del clergat secular i regular¹⁹²⁷. Dita reforma del clergat es basarà en els sagrats cànons, les constitucions apostòliques i el concili de Trento i, les primeres disposicions que es prenen, són les de la fundació de la Universitat de Cervera i l'establiment de la Col·legiata de sant Ildefons entre d'altres.

A partir del cinquè article ja passa a tractar el gran tema del concordat, el del patronat reial. Sobre aquest, es decideix que el patronat dels reis espanyols no és universal, tot i que relacionen el patronat amb el dret a nomenar bisbes, arquebisbes, monestirs i beneficis consistorials. Tant a Espanya, com als regnes de Granada i de les Índies, es seguirà amb el mètode de nomenament anterior, igual que les butlles que se seguiran enviant a Roma perquè el Papat accepti el nomenament.

Benet XIV es queda per a ell i els seus successors 52 beneficis que els Papes podran proveir amb eclesiàstics espanyols que vulguin premiar per algun servei en qualsevol moment i mode que quedin vacants dits beneficis, citats a l'article 8. Per la resta de parròquies, beneficis i altres col·lacions, es manté el mètode tradicional de provisió de vacants, de presentació i d'oposicions i concursos oberts respecte al patronat laïcal; a excepció feta de la novetat que suposa que el rei ara exercirà el dret de presentació en els antics mesos reservats al Papa: *“13. Quinto. Salva siempre la reserva de los 52 beneficios echa a la libre colacion de la Santa Sede, y salvas siempre las demás declaraciones poco antes indicadas; para concluir amigablemente todo lo restante de la gran controversia sobre el Patronato universal, Su Santidad acuerda a la Majestad del Rey Católico, y a los reyes sus sucesores perpetuamente el derecho universal de nombrar y presentar indistintamente en todas las iglesias metropolitanas, catedrales, colegiadas, y diócesis de los Reinos de las Españas, que actualmente posee, a las dignidades mayores post Pontificalem y a las demás dignidades en las catedrales, y a las dignidades principales y demás en las colegiadas, a los canonicatos, porciones, prebendas, abadías, prioratos, encomiendas, parroquias, personatos, patrimoniales, oficios y beneficios eclesiásticos seculares y regulares con cura et sine cura, de qualquiera naturaleza que sean existentes al presente y que en adelante se fundaren (en que los fundadores reservasen para sí y sus sucesores el derecho de presentar), en los*

¹⁹²⁷ EGIDO, TEÓFANES, “El regalismo y las relaciones Iglesia-Estado en el siglo XVIII - Las tensiones entre la Iglesia y el Estado en la primera mitad del siglo XVIII – El concordato de 1753 y el cambio de sistema: La negociación complicada / Contenidos del concordato / Significado del concordato y las reacciones dispares”, MESTRE SANCHÍS, ANTONIO (dir.), *Op. cit.*, pàgines 177-188.

*dominios y Reinos de las Españas que actualmente posee el Rey Católico, con toda la generalidad con que se hallan comprendidos en los meses apostólicos, y casos de las reservas generales y especiales; y del mismo modo también en el caso de vacar los beneficios en los meses ordinarios, cuando se hallan vacantes las sillas arzobispales y obispales, o por cual se sea otro título*¹⁹²⁸. En canvi, el patronat eclesiàstic queda igual que abans. La majoria de casos relacionats amb el patronat es mantenen com prèviament, però en aquest concordat els detallen per a recordar-los i tenir-los per escrit per si sorgeixen noves disputes. Es reafirma l'autoritat episcopal i es vol controlar l'actuació de la monarquia en el sí de l'Església espanyola, tot fent que s'hagi de demanar l'acceptació del Papat als candidats presentats per la monarquia; augmentant l'autoritat dels bisbes; buscant que sempre es recorri a la Santa Seu i evitant la interferència de la monarquia en la jurisdicció eclesiàstica, doncs la monarquia no aconsegueix cap tipus de jurisdicció eclesiàstica. Per tant, l'antic somni del patronat universal es nega, al demostrar-se que l'autoritat suprema de l'Església catòlica és el Papa i que ell controla tots els temes relacionats amb l'Església espanyola. Tot i això, el rei controlarà uns 50.000 beneficis eclesiàstics gràcies a la provisió de l'article 13 ja indicat¹⁹²⁹.

També es parla de temes econòmics i financers, al decidir que es pagaran uns diners a l'erari pontifici, com a compensació per aquells que el Papat deixarà de percebre quan l'estipulat en el concordat comenci a funcionar; per mantenir ministres pontificis; per acabar amb controvèrsies sobre pensions i cèdules bancàries o en concepte d'algun impost entre d'altres. Aquests diners tenen una imposició del 3%, fet que mostra la rebaixa dels censals del 5% al 3% que ha passat a Espanya. Un altre tema al que es fa referència és el de l'espoli i fruits de les esglésies vacants i qui se'n fa càrrec i per a quines finalitats es poden utilitzar.

Aquest concordat es signa de mutu acord al palau apostòlic del Quirinal l'11 de gener de 1753 pel cardenal Valenti¹⁹³⁰ i per Manuel Ventura Figueroa¹⁹³¹.

¹⁹²⁸ Apèndix III: "Concordato de 1753 entre su Majestad católica Fernando VI y el Papa Benedicto XIV", MESTRE SANCHÍS, ANTONIO (dir.), *Op. cit.*, pàgines 805-806.

¹⁹²⁹ EGIDO, TEÓFANES, *Op. cit.*, pàgina 181.

¹⁹³⁰ El cardenal Valenti era Silvio Valenti Gonzaga, nunci a Espanya en els darrers temps del Papa Climent XII i amic del marquès de l'Ensenada. Fou nomenat camarlenc i secretari d'Estat pel Papa Benet XIV i exercint aquest darrer càrrec, treballà per un nou concordat entre la Santa Seu i Espanya. PASTOR, LUDWIG, FREIHERR VON, *Op. cit.*, volum 35, pàgines 41-45. PORTABALES PICHEL, AMANCIO, *Don Manuel Ventura Figueroa y el Concordato de 1753*, Madrid, Maeza (Industrias Gráficas), 1948, pàgines 31-32 i 201.

¹⁹³¹ Manuel Ventura de Figueroa (1708-1783) era el capellà i auditor de les causes del Palau Apostòlic i Plenipotenciari de Sa Majestat en la negociació del Concordat segons una carta de Benet XIV al rei

Aquest segon concordat és més complet i satisfactori per ambdues parts, soluciona algun dels temes que l'anterior havia deixat pendents, com pot ser el tema cabdal del patronat reial i malgrat tenir menys articles que el de 1737, també és més complet i detallat. En aquest concordat la monarquia espanyola renuncia al patronat universal, doncs se li posen moltes traves i només s'accepta el patronat, però sense ser universal; la reforma de l'Església, tant del clergat regular com del secular, es veu aplaçada per a un altre moment; desapareixen les reserves en la provisió de dignitats i beneficis i s'aboleixen els espolis, fruits vacants i un sistema impositiu i gravós que es veu compensat amb generoses compensacions per part de la monarquia. Aquest concordat regirà la relació entre la monarquia espanyola i la Santa Seu al llarg de la resta del segle XVIII i part del segle següent. Els aspectes jurisdiccionals es mantenen intactes i malgrat que ambdues parts l'accepten com un gran triomf, ben aviat tornaran a aparèixer motius que les duran de nou a l'enfrontament.

Com a conclusió, voldríem ressaltar l'interès d'aquests dos textos, bàsics en la relació entre l'Església i Espanya al segle XVIII. Són dos textos senzills en la forma però complexos en el fons, que mostren sobretot un interès econòmic per ambdues parts ja que l'economia és el tema més tractat i detallat, així com la pugna per definir jurisdiccionalment els àmbits i les competències d'aquests dos grans ens enfrontats en un mateix territori i pel control d'una mateixa població. Suposen dues grans fites de les diplomàcies papal i espanyola, regularan la vida eclesiàstica espanyola del segle XVIII però hauran deixat en el tinter algunes reformes bàsiques que ja no es tindran en compte i tampoc evitaran nous enfrontaments i disputes entre la Santa Seu i Espanya.

Per tant, la voluntat de consolidar i reafirmar el regalisme per part de la monarquia borbònica al llarg de la centúria estudiada, provocarà nous enfrontaments amb la Santa Seu.

Ferran posterior al concordat de 1753 escrita en llatí i en castellà. El seu oncle li pagà els estudis i es graduà en lleis a Santiago i a Valladolid; es doctorà a Àvila i exercí com a advocat a Valladolid. El 1733, fou nomenat canonge doctoral a la catedral d'Orense i el 1746, abat de Covarrubias. Permutà aquest càrrec amb el de l'abat de la Trinitat d'Orense. Un cop a la Cort, triomfà ben aviat i se li encarregaren la visita de les esglésies del regne de Granada i la confecció del concordat de 1753, pel que hagué de viatjar a Roma. També fou auditor de la Rota per la corona de Castella, comissari apostòlic general de la Santa Croada, col·lector general d'espolis i vacants, patriarca de les Índies, governador del Consell i ministre del mateix organisme, càrrec que se li atorgà com a reconeixement a la seva bona tasca en relació amb el concordat, entre d'altres càrrecs destacats. Finalment, indicar que fou un destacat antijesuïta. "*Concordat de 1753 en llatí. Concordato tra la S. Sede e la Corte di Spagna segnato in Roma li 11 gen. 1753*" a ASV, Archivio Nunziatura Madrid, número 166: "*Miscelanea di passato Nunzio tire, fatte porre a Protoccollo da Monsignori Nunzio Colonna. Concordati tra la Santa Sede e la Corte di Spagna e bogli diversi riguardanti La Religioni Cattolica in Minorca. CXCVIII*". PORTABALES PICHEL, AMANCIO, *Op. cit.*, pàgines 38-240.

3. El regalisme, font d'inspiració de la monarquia borbònica en la seva relació amb l'Església

El regalisme, en tots els seus vessants, impera en les relacions entre la monarquia borbònica i la Santa Seu al llarg de la centúria estudiada. Per a Egido, el regalisme és una de les claus fonamentals per interpretar la història espanyola al segle XVIII¹⁹³². Segons Bada, el canvi dinàstic suposà un pas endavant en el control de l'estat sobre l'Església¹⁹³³ perquè els Borbons teoritzen sobre els drets o regalies de la monarquia, com a inherents a la mateixa i no com a concessions del Papat¹⁹³⁴.

Amb els precedents del gal·licanisme a França i, sobretot durant el regnat de Carles III, s'arribà al punt àlgid del regalisme amb l'expulsió dels jesuïtes¹⁹³⁵. Però aquest rei també sobresurt dels seus antecessors per la multiplicitat de disposicions en matèria eclesiàstica que es dugueren a terme durant el seu regnat: disposicions en defensa de les atribucions règies, expulsió dels jesuïtes, la reforma de la Inquisició, l'amortització, el *placet* i l'*imprimatur* o el dret d'asil com a més destacades d'aquest apartat; les disposicions per a reformar els eclesiàstics i les disposicions decretades per suprimir i transformar les manifestacions barroques de la pietat popular¹⁹³⁶.

Per Callahan, al llarg del segle XVIII, els Borbons modelen una Església que s'adapta a la seva política, pel que es converteix en una Església reial. Durant aquesta centúria, la monarquia aconseguí minimitzar el poder del Papat a Espanya, victòria plasmada al concordat de 1753. La necessitat de racionalització i una agressiva política eclesiàstica de l'estat a partir de 1792, juntament amb l'alteració en les relacions entre ambdós poders que suposen les noves exigències hisendístiques sobre les rendes eclesiàstiques als anys 90 del segle XVIII, van dur a l'Església espanyola a una crisi a partir de 1790¹⁹³⁷.

¹⁹³² Citat a LA PARRA, EMILIO, "Regalismo i monarquia hispànica (1750-1808)", PUIGVERT, JOAQUIM M. (ed.); BADA, JOAN; LA PARRA, EMILIO; LLUCH, ERNEST i MARQUÈS, JOSEP M., *Bisbes, Il·lustració i jansenisme a la Catalunya del segle XVIII*, Vic, Eumo, 2000, pàgina 134.

¹⁹³³ BADA I ELIAS, JOAN, *Història del cristianisme a Catalunya*, Lleida, Pagès, Vic, Eumo, 2005, pàgines 145-146.

¹⁹³⁴ ANTÓN SOLÉ, PABLO, *La Iglesia gaditana en el siglo XVIII*, Cádiz, Universidad de Cádiz. Servicio de Publicaciones, 1994, pàgina 260.

¹⁹³⁵ BADA I ELIAS, JOAN, *Op. cit.*, pàgines 145-146.

¹⁹³⁶ ANTÓN SOLÉ, PABLO, *Op. cit.*, pàgines 262-263.

¹⁹³⁷ CALLAHAN, WILLIAM JAMES, *Church, politics and society in Spain (1750-1814)*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1984, pàgines 11-88.

Però tot i l'enduriment de les polítiques regalistes, el segle XVIII no va comportar un nou cisma en la història de l'Església¹⁹³⁸.

La defensa de les prerrogatives reials sobre l'Església omplirà milers de fulls de tractats, escrits i altres textos, els quals trobaran la seva rèplica des del Papat, que vol conservar-les. Per aquest motiu, volem fer un breu repàs als temes més esmentats pel regalisme, alguns dels quals ja hem tractat i d'altres als que volem atorgar una major importància pel seu gran desenvolupament en el pensament regalista espanyol del segle XVIII. Aquests són la limitació de la jurisdicció eclesiàstica i inquisitorial, la defensa del patronat reial, la intervenció en les rendes eclesiàstiques, la desaparició de la immunitat tributària de l'Església i el qüestionament dels recursos de força, el dret d'asil de les esglésies i la condemna i prohibició de llibres¹⁹³⁹.

Com hem vist en analitzar els concordats, el tema del Patronat Reial és un tema recurrent al llarg de tota la centúria estudiada. A favor i en contra, s'escriguren multitud de tractats¹⁹⁴⁰. Prenent com a mostra el que un autor anònim, segurament pertanyent a l'orde cistercenc, exposa a "*Narrazione storica e giuridica del diritto del Reale Patronato de autor incognito. Risposta alla medesima narrazione istorica fatta da un Monaco Cisterciense. Tradotta alla lingua spagnola in italiano [...]*", es pot indicar que els tractadistes favorables al Patronat Reial acostumen a dedicar-li a Sa Majestat: "*Sacra Maestà: Il Patronato Regio, suprema regalia inerente alla corona [...] la pagione della sua giustizia: Per scoprire la sua luce sgombra da densissime tenebre, fu d'uopo unire alla scrittura, ouvrero inserirvi i principi della storia, in cui si trovano le radici dalle qualinasce, e senza'l cui conoscimento non verrebbe mai fatto di sgombrar le tenebre, nelle quali si trovarono avvolti coloro, che trascurarono l'inchiesta di fai principi: In esa vedra VM la sollecitudine cominciata da'di lei gloriosi Antecessori per la reintegrazione di questo diritto; la quale non guinse a termine, forse*

¹⁹³⁸ JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT, "Entre el local i el genèric. La imatge de l'Església a Europa a través dels temps. L'exemple català", *Revista de Catalunya*, 152 (juny de 2000), pàgines 9-23.

¹⁹³⁹ LA PARRA, EMILIO, *Op. cit.*, pàgina 135.

¹⁹⁴⁰ Bona prova dels quals, en aquest cas defensors del Patronat Reial són els següents volums: ASV, Segreteria Stato Spagna (Nunz. Spagna), apèndix IV: "*Spagna. Appendice 1701-1835. Volume IV. Questioni, massime sul R. Patronato, composte col. Concordato 1753*". ASV, Segreteria Stato Spagna (Nunz. Spagna), número 451: "*Memoria sul Patronato Regio di Spagna*". ASV, Segreteria Stato Spagna (Nunz. Spagna), número 452: "*Tratatto in difesa delle pretensione sopra il Regio Patronato di Spagna di d. Pietro de Hontalba e Arze del Consiglio di Azienda e fiscale nella giunta del commercio di Spagna deputato assieme col card. Molina a trattare con mons. Nunzio in Spagna e suo uditore a forma del cap. 23 del concordato con la Sta. Sede, delli 26 settembre 1737*". ASV, Segreteria Stato Spagna (Nunz. Spagna), número 455: "*ANÒNIM, Narrazione storica e giuridica del diritto del Reale Patronato de autor incognito. Risposta alla medesima narrazione istorica fatta da un Monaco Cisterciense. Tradotta alla lingua spagnola in italiano / Narrazione istorica giuridica del diritto del Patronato Regio, titoli in cui si fonda, ed estensione di esso: diretta all'Augusta Maestà di Spagna dal zelo, e dall'amore*".

per negligència de quells, i quals presero el carigo de continuarla, o forse ancora perche la Providenza volle riserbare a VM la gloria di perfezionarla, come mi riprometto dall'innato zelo di VM [...]”. Generalment, aquests tratadistes es remonten al principi del cristianisme, per mostrar el naixement del patronat com a tal i posteriorment, del patronat reial. I posteriorment, com fa l'autor anònim al punt 86 del seu treball, indiquen que els títols del patronat reial són per la conquesta de terres als musulmans, la conversió de mesquites en esglésies, la conversió dels anteriors, la fundació d'esglésies en els llocs conquerits i la seva posterior dotació. Per tant, tenen títols de fundació d'esglésies, títols de conquesta i títols de concepció apostòlica. També existeixen altres tipus de patronat, com el protector¹⁹⁴¹.

Els diferents governs borbònics també s'empaparen d'aquest ideal i foren grans defensors del regalisme. Del mateix 1714, daten unes “*Proposiciones que hizo don Melchor de Macanaz al Consejo, para que se consultase lo conveniente acerca del Concordato que se trataba en Paris por la Corte de España con la de Roma. Año de 1714*”¹⁹⁴² de Melchor de Macanaz¹⁹⁴³ al Consell, bona mostra del regalisme imperant entre les capes governants espanyoles del moment. Aquestes són un llarg conjunt de temes relacionats amb l'Església, crítiques sempre amb la posició de la mateixa i entre les que destaca la subordinació de les lleis eclesiàstiques a les civils: “[...] en las materias tocantes a la fe, y Religion, se debe ciegameute seguir la Doctrina de la Iglesia, Canones y Concilios, que la explican; pero que en el gobierno temporal, cada soberano en sus Reynos, sigue las leyes municipales de ellos; y quando estas Leyes son deducidas, o corroboradas son disposiciones canonicas, o conciliares con mayor razon: y especialmente en España, que como previenen las Leyes del Reyno, fue toda ella conquistada con inmensas fatigas, sangre, sudor y trabajo de nuestros gloriosos y Catholicos Reyes, y de mas de estos son Protectores delos sagrados Canones, y Concilios, y como tales han hecho guardar todos aquellos que mas combienen a Gobierno temporal de sus Reynos [...]”¹⁹⁴⁴.

¹⁹⁴¹ ASV, Segreteria Stato Spagna (Nunz. Spagna), número 455: *Op. cit.*, pàgines 3-46 darrera.

¹⁹⁴² ASV, Archivio Nunziatura Madrid, número 166: “*Miscelanea di passato Nunzio tire, fatte porre a Protoccollo da Monsignori Nunzio Colonna. Concordati tra la Santa Sede e la Corte di Spagna e bogli diversi riguardanti La Religioni Cattolica in Minorca. CXCVIII*”.

¹⁹⁴³ Melchor de Macanaz (1670-1760) fou secretari de guerra i arribà a Catalunya amb els exèrcits borbònics. El 19 de setembre de 1713, va presentar el seu *Pedimento fiscal*, un text que mostra el seu regalisme. Sent fiscal general del Consell de Castella, va redactar un informe sobre la Inquisició que, juntament amb els seus enfrontaments amb altres membres influents del consell, el van fer caure en desgràcia i ser retirat de la vida política. BADA I ELIAS, JOAN, “Les relacions entre els bisbes i l'Estat a la Catalunya de la Il·lustració”, *Manuscrits. Revista d'història moderna*, 20 (2002), pàgines 75-77.

¹⁹⁴⁴ *Ídem*.

Com estem treballant un monestir, és interessant conèixer els dos punts en els quals Macanaz analitza la situació del clergat regular a Espanya. Ferm defensor de la seva reducció numèrica, acompanya el seu pensament reduccionista amb una política social impossible d'aplicar per culpa de l'elevat nombre de "paràsits" que suposen els monjos i les monges. En el punt 47 relacionat amb els ordes, indica que *"el numero de religiones, y conventos, que cada una de ellas tiene en España es tan excesiva, que casi igualan sus Yndividuos a los Legos, y han cargado en las haciendas, ha introducido tales medios de sacar dinero, frutos, y todo genero de vienes, que casi el todo de la Monarquia, viene por uno, y otro medio a parar de ellos; Al mismo tiempo que se ven Niños y Niñas huérfanas morir sin tener donde recogerse ni quien los alimente; los Hospitales estan en suma miseria, que no pueden curar los enfermos; las Parroquias tan pobres y desiertas, que casi estan yermas; la Republica llena de viciosos escandalos, y pecados por falta de fondos para recoger mugeres pobres perdidas, personas miserables y Pobres: Los eclesiasticos relajados por falta de seminarios; asi para educarles antes de recibir las ordenes como para moderarles sus Pasiones, despues de haver entrado en una carrera de tanta perfeccion [...]"*¹⁹⁴⁵. Per aquestes raons, en el número 48 del mateix text, es *"Propone el fiscal general, que se reformen las Religiones, reduciendolas al pie en que quedaron quando el Cardenal Cisneros"*¹⁹⁴⁶ *las reformo, que todas las demas que despues aca se han creado de nuevo, o reformas que se ayan introducido, y fundaciones que de nuevo se hayan hecho, siendo los Fundadores naturales de estos Reynos se conserben como las de la compañía de San Juan de Dios; bien que en un pie seguro con rentas moderadas y regla fixa, para que*

¹⁹⁴⁵ *Ídem.*

¹⁹⁴⁶ El cardenal Cisneros era Gonzalo Jiménez de Cisneros (1436-1517), nascut a Torrelaguna en el sí d'una família humil. S'educà primer a l'escola local i després estudià dret a les universitats de Valladolid i Salamanca. Fou ordenat sacerdot i obtingué diversos beneficis. Posteriorment, va ser corregidor a Uceda i el 1470, fou nomenat arxiprest d'aquella mateixa ciutat. La seva enemistat amb l'arquebisbe de Toledo li suposà la presó però les seves ambicions i relacions personals i familiars ja estaven prefixades. També fou capellà major de la catedral de Sigüenza. El 1484, deixà enrera aquest camí i es feu franciscà a Toledo. El 1492, fou nomenat confessor de la reina Isabel la Catòlica, de qui també serà conseller. El 1494, fou nomenat provincial dels franciscans i endegà una reforma de l'orde. L'any següent, fou elevat a l'arquebisbat de Toledo. El 1506, esdevingué regent i, l'any següent, cardenal de Santa Balbina i inquisidor general de Castella. A la mort de Ferran el Catòlic, va tornar a ser el regent fins a l'arribada de Carles I a Espanya. Però Cisneros no va arribar a veure el nou rei prenent possessió del seu regne ja que morí en anar-lo a rebre. Durant la seva vida, va participar en diverses campanyes militars, com la conquesta de Granada i la d'Oran i s'ocupà de la repoblació i cristianització d'ambdues zones. És recordat especialment per la fundació de la Universitat d'Alcalà i per la seva reforma dels franciscans, de les clarisses i de les concepcionistes, de l'arquebisbat de Toledo i dels ordes religiosos en general. GARCÍA ORO, JOSÉ, *Cisneros y la reforma del clero español en tiempo de los Reyes Católicos*, Madrid, CSIC, Instituto Jerónimo Zurita, Biblioteca "Reyes Católicos", 1971. GARCÍA ORO, JOSÉ, *El cardenal Cisneros. Vida y empresas*, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1992-1993, 2 volums.

*sin permiso de SM no puedan adquirir otras de nuevo: que las demas reformas de San Agustin, Carmelitas, Trinitarios, Mercenarios Franciscanos, Capuchinos y otras, se reduzan a sus Matrices. Y que esta reforma se ejecute bajo de la misma regla, por otra tal en tiempo de Gregorio 10 con el Concilio General de Leon, que celebro el año de 1171, y las fabricas, rentas, vienes, muebles [...] que de estas reformas se hallasen, se apliquen a las casas de niños y niñas huérfanas, a los Hospitales casas de Misericordia, para Pobres de Penitencia; para recoger Mugeres Perdidas; colegios donde se eduque la Jubentud y otras semejantes a disposicion de SM para lo qual siempre que llegue el caso formar Junta de Ministros, y theologos de la mayor inteligencia, y practica, o lo mandara ejecutar, como se hizo con los vienes, y rentas de la Religion de los Templarios, o en otra mejor forma, y que por que no haya duda alguna, se declare desde luego, que solo se ha de permitir, que en un Pueblo haia una casa de Religiosos, y otra de Religiosas de una misma orden y no mas [...]*¹⁹⁴⁷.

Com a resum, “*se pondera el notorio daño que hay en las Religiones, se pide la reforma de ellas por las mas reglas, que mando obserbar en semejante caso la santidad de Gregorio 10 en el Concilio General de Leon [...] y que sus vienes se apliquen [...] se añade que Alexandro sexto en el año de 1563 expidio breve para la reforma de las Religiones en España, con efecto se hizo y totalmente se apartaron de ella los exclaustrados, y que en el año de 1594 la santidad de Julio 16 dio otro Brebe a los señores Reyes para que se reformasen las Religiones Monachales y asi se hizo en España [...]*”¹⁹⁴⁸.

Un altre punt realment interessant és la voluntat d’instaurar una censura prèvia als documents pontificis a la seva entrada a Espanya. D’aquesta manera, s’estableix l’obligatorietat del vist-i-plau, plàcet del rei o *exequatur* a tots aquests documents abans de la seva penetració, instauració i aplicació en territori espanyol. Aquesta és la voluntat final de la “*Pragmática que SM ha mandado publicar para que de oy en adelante no se de curso a Breve, Bulla, Rescripto, o Carta Pontificia, que establezca Ley, Regla, y Observancia general sin que conste haverla visto su Real Persona, y que los Breves o Bullas de Negocios entre Partes, se presenten al Consejo por primer passo en España*” de 1762¹⁹⁴⁹.

¹⁹⁴⁷ *Ídem.*

¹⁹⁴⁸ *Ídem.*

¹⁹⁴⁹ ASV, Archivio Nunziatura Madrid, número 153: “1765-1776: *Cedole Reali*”.

Segons La Parra, la defensa d'aquest dret reial va ocupar un lloc sense parió en el plantejament regalista¹⁹⁵⁰. I com a conseqüència d'aquesta primera butlla, un recordatori de 1768: “*Pragmática sanción por la qual SM restablece la de 18 de enero de 1762, en punto a la previa presentación de bulas, breves y despachos de la Corte de Roma en el Consejo según y en la forma que expresa, y declara*”¹⁹⁵¹.

Un altre punt és la preservació, conservació i defensa de les regalies de la Corona, com en aquesta llei de 1770: “*RP de SM y sres. del Consejo en la qual se da regla para preservar las regalías de la Corona y de la nación [...]*”¹⁹⁵².

Com a conclusions, indicar que els monarques del segle XVIII es trobaren amb massa obstacles per imposar el seu poder sobre l'Església, que va aconseguir imposar certs límits al regalisme, tot i que aquest també celebrà algunes victòries importants¹⁹⁵³.

4. Mesures econòmiques de la monarquia

Les decisions que el govern i la monarquia feren sobre l'economia afectaren, lògicament, a les finances del monestir. Les reformes dutes a terme per la nova dinastia es van iniciar a Catalunya després de la capitulació de Barcelona el 1714 i sobretot, amb l'aplicació del Decret de la Nova Planta, promulgat per Felip V¹⁹⁵⁴. Anteriorment a aquestes dues dates, ja s'havien introduït reformes a la hisenda dels territoris catalans controlats per Felip V, on Patiño ja cobra contribucions de guerra¹⁹⁵⁵.

¹⁹⁵⁰ LA PARRA, EMILIO, *Op. cit.*, pàgina 137. BADA I ELIAS, JOAN, *Història del cristianisme a Catalunya*, Lleida, Pagès, Vic, Eumo, 2005, pàgina 154.

¹⁹⁵¹ *Ídem*.

¹⁹⁵² *Ídem*.

¹⁹⁵³ LA PARRA, EMILIO, *Op. cit.*, pàgines 137-138.

¹⁹⁵⁴ ARTOLA, MIGUEL, *La Hacienda del Antiguo Régimen*, Madrid, Alianza Universidad. Textos / Banco de España, 1982, pàgines 238-247.

¹⁹⁵⁵ José Patiño havia estat nomenat superintendent general de l'exèrcit i Principat de Catalunya el 1713. Posteriorment, se li traspassen les contribucions que rebien la Generalitat i el Consell de Cent. Crea una Junta Patrimonial, base de la reforma hisendística a Catalunya. Posteriorment, el càrrec es transformà al de superintendent de finances, exèrcit i província, creat per Felip V com a màxima autoritat econòmica de l'Estat. Es va aconseguir fer reconèixer la seva supremacia sobre el Consell d'Hisenda i tenia plens poder per administrar la Hisenda i les seves rendes entre d'altres. ARTOLA, MIGUEL, *Op. cit.*, pàgines 238-240. CANGA ARGÜELLES, JOSÉ, *Suplemento al Diccionario de Hacienda, con aplicación a España*, Madrid, Imp. de la Vda. De Calero, 1840, pàgines 129-132. GARZÓN PAREJA, *Op. cit.*, pàgines 117. MERCADER, JOAN, *Els capitans generals. Segle XVIII*, Barcelona, Vicens-Vives, 1957, pàgines 46-50.

3.1. El Cadastre

La monarquia borbònica es va caracteritzar des del principi per la seva voluntat d'homogeneïtzar el seu territori i racionalitzar-ne els recursos. La Hisenda va ser el marc idoni per a homogeneïtzar els diferents regnes i les contribucions que es cobraven als súbdits de la nova dinastia. Així, es va imposar la Contribució Única, nom amb que es coneix a Castella i a Aragó, l'Equivalent valencià, la Talla balear i el Cadastre català¹⁹⁵⁶. Aquest nou impost queda fixat a la Corona d'Aragó per reial decret de 9 de desembre de 1715. El Cadastre era un únic impost, de caràcter directe, que es repartia entre els contribuents considerant la seva capacitat tributària, és a dir, la seva riquesa¹⁹⁵⁷. Per aquest motiu, aquest nou impost es basa en elaborar uns padrons de riquesa fixant el capital de cada contribuent en base als seus béns immobiliaris, el seu capital mobiliari i els préstecs hipotecaris (cadastre reial) així com també els valors del seu treball, comerç i medis de producció (cadastre personal i cadastre “*ganancial*”). Aquesta tasca l'havien de dur a terme els poders municipals. Però posteriorment, des de l'estat es fixaren quantitats fixes per a tot el regne que després eren distribuïdes entre els municipis.

El sistema d'obtenció de les dades sobre la riquesa dels súbdits es fa mitjançant el cadastre. Uns representants de cada vegueria classificaven les terres pel seu ús i qualitat tot calculant que es podia produir, establint una classificació de 32 tipus diferents de terres tenint en compte aquests supòsits. A cadascuna, se li aplica una producció anual estimada per unitat de superfície i per tant, la quantitat amb la que ha de contribuir a raó d'un 10% del producte o bé i d'un 8 amb 1/3 dels guanys mercantils i dels jornals¹⁹⁵⁸. Aleshores, es feia un llistat del que posseïa cada propietari mitjançant les enquestes generals controlades pels poders locals i les comissions d'experts locals. Amb aquesta informació, es creaven els llibres del cadastre, a partir dels quals s'elaboraven els llistats del repartiment del nou impost.

¹⁹⁵⁶ HERNÁNDEZ, BERNAT, “Segunda parte: Economía y sociedad en el siglo XVIII”, GARCIA CÁRCEL, RICARDO (coord.), *Historia de España. Siglo XVIII. La España de los Borbones*, Madrid, Cátedra, 2002, pàgines 313-314.

¹⁹⁵⁷ CANGA ARGÜELLES, JOSÉ, *Diccionario de Hacienda, con aplicación a España*, Madrid, Imp. de Carrero y Portocarrero, 1833-34, primer volum, pàgines 195-196. PRO, JUAN, *Estado, geometría y propiedad. Los orígenes del catastro en España (1715-1941)*, Madrid, Ministerio de Economía y Hacienda, Centro de Gestión Catastral y Cooperación Tributaria, 1992, pàgines 1-11.

¹⁹⁵⁸ CANGA ARGÜELLES, JOSÉ, *Op. cit.*, pàgines 196-197.

El problema que comportà la imposició del cadastre fou la no desaparició dels impostos provincials i locals anteriors, pel que el nou impost coexisteix amb ells sense suprimir-los i la càrrega fiscal sobre la població és superior a l'anterior¹⁹⁵⁹.

El cadastre va suposar reclamar un esforç fiscal suplementari als possessors de grans patrimonis immobiliaris i sobretot, als estaments privilegiats, que fins aleshores, havien quedat exempts en certa manera de les seves obligacions amb Hisenda. La noblesa quedava exempta de pagar el cadastre personal, incompatible amb la seva idea de classe social¹⁹⁶⁰ mentre que l'Església, en un primer moment, quedava exempta de contribuir a cap de les dues vessants del Cadastre¹⁹⁶¹. Amb posterioritat, per culpa de la creixent pressió fiscal de la monarquia sobre els béns de l'Església¹⁹⁶² i la noblesa, aquestes foren reticents a la implantació del Cadastre. A més, també es pretén acabar amb l'ocultació de dades per part dels contribuents, mitjançant el ferri control de tot el procés.

A més, s'aplica en un moment, la postguerra, en què l'economia ha patit una forta davallada i aturada, pel que, fins que no es recuperen els nivells anteriors i es produeix un creixement econòmic destacat, la pressió fiscal sobre els ciutadans és superior. Al llarg del segle XVIII, aquesta es mantindrà estable fet que afavorirà les classes benestants, que segueixen acumulant riquesa però han de pagar un impost quasi inalterable¹⁹⁶³.

L'aplicació del Cadastre fou un altre punt conflictiu de les relacions entre l'Església i la monarquia borbònica, ja que la primera considerava la imposició del cadastre sobre els béns eclesiàstics com un fet contrari a la immunitat eclesiàstica. La jerarquia eclesiàstica catalana es mobilitza i intenta aconseguir el suport del Papat mentre es nega a pagar el cadastre. Però els agents de la monarquia emprenen accions contra els béns de la mateixa, pel que la situació es bloqueja.

¹⁹⁵⁹ SERRANO FLÒ, Mª ÀNGELES, "La instauración del catastro en Lérida (1716-1758)", *Pedralbes. Revista d'història moderna*, any VI, 6 (1986), pàgines 83-87.

¹⁹⁶⁰ També en quedaven exempts, del cadastre personal, el clergat, la noblesa, els cavallers, els que gaudissin d'un privilegi militar, les vídues, els estudiants, els menors de 15 anys i els majors de 60. SERRANO FLÒ, Mª ÀNGELES, *Op. cit.*, pàgina 84.

¹⁹⁶¹ GÜELL I JUNKERT, MANEL, "Consideracions al voltant de les relacions fiscals entre Felip V i l'Església catalana. El cas de Tarragona", DIVERSOS AUTORS, *I Congrés d'Història de l'Església catalana. Des dels orígens fins ara: Solsona, 1993*, Barcelona, s.n., 1993, actes II, pàgina 358.

¹⁹⁶² BADA ELIAS, JOAN, "L'Església catalana davant la dinastia borbònica i el Decret de Nova Planta (1700-1726)", ALBAREDA, JOAQUIM (ed.), *Del patriotisme al catalanisme. Societat i política (segles XVI-XIX)*, Vic, Eumo, 2001, pàgines 255-257. JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT, *L'Església catalana sota la monarquia dels Borbons. La catedral de Girona en el segle XVIII*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999, pàgines 208-218.

¹⁹⁶³ SERRANO FLÒ, Mª ÀNGELES, *Op. cit.*, pàgines 86-87.

Ja al 1716, la monarquia elabora una declaració amb totes les propietats de l'Església tarragonina, fet que demostra la seva voluntat d'incloure aquest ens en la computació del cadastre. Afavorits per l'exempció eclesiàstica, moltes propietats tenen titularitat laica, un frau que critica la monarquia.

Aquesta no utilitza tot el pes de la repressió fins després de la pau de Viena, decretant el 1728 la inclusió en el cadastre de totes les propietats eclesiàstiques adquirides des de l'establiment de dit impost. Per aquest motiu, el 1729, la jerarquia eclesiàstica catalana presenta al monarca el *Memorial al rey nuestro señor del Arzobispo de Tarragona y Obispos del Principado de Cataluña en que exponen a Su Magestad los nuevos motivos, por el Estado Eclesiastico, sobre las exempciones del catastro en los bienes de los Legos, que pasan à las Iglesias, e inmunidad de este tributo en los Colonos de ellas, y competencia de jurisdiccion sobre estos assumptos* favorable a l'exempció eclesiàstica. Tot i aquesta negativa per part del clergat secular, segons Donézar Díez de Ulzurrun¹⁹⁶⁴, fou el clergat regular el que destacà en la seva oposició a la nova contribució dins l'Església. Aquest fet s'ha d'entendre per la gran quantitat de propietats que tenien els monestirs, així com pel fet que era la primera vegada que havien de contribuir de manera regular a la Hisenda reial i ja no només a partir de donatius esporàdics.

El 1729, el rei es nega a acceptar les peticions de la jerarquia eclesiàstica catalana incloses en el *Memorial* i la seva negativa es trasllada a l'ordre dictada pel superintendent Sartine el 1730¹⁹⁶⁵. El mateix any, el Papa Climent XII insta a l'arquebisbe de Tarragona Pere de Copons a resistir-se, al·legant que el cadastre suposa una intrusió en la immunitat eclesiàstica. Segons les seves indicacions, són propietat de l'Església tots els béns de la mateixa i les rendes de treball dels seus colons. Aquesta és la idea que defensarà la jerarquia eclesiàstica davant del rei mentre avancen les converses diplomàtiques entre ambdós poders. El rei per la seva banda al·lega el fet d'estar defensant els drets de regalia de la corona i el fet d'haver mantingut els privilegis a uns eclesiàstics que li foren rebels durant la guerra. Al 1731, es distingeixen entre els béns eclesiàstics i les rendes dels colons, però tot i això encara hi ha problemes per executar el cadastre degut a l'oposició de la jerarquia eclesiàstica catalana.

¹⁹⁶⁴ DONÉZAR DÍEZ DE ULZURRUN, JAVIER MARÍA, "La Única Contribución y los eclesiásticos", *Cuadernos de historia moderna*, 21 (1998), monográfico IV, pàgines 219-263.

¹⁹⁶⁵ GÜELL I JUNKERT, MANEL, *Op. cit.*, pàgines 357-365.

La negativa reial i les reticències de l'Església a acceptar-la es resoldran aviat, tot i que les diferències entre ambdós poders no finalitzaran del tot. El concordat de 1737 tancarà definitivament el problema de l'aplicació del cadastre sobre els béns de l'Església catalana, indicant que els eclesiàstics compartiran aquesta càrrega amb els laics, sobretot si adquireixen nous béns. Els béns eclesiàstics que queden gravats són tots aquells que l'Església ha comprat des de l'inici del regnat de Felip V i els que ja no tenen altres càrregues. Queden exclosos del cadastre els béns de la primera fundació i es recorda la peculiar aportació de l'Església a la Hisenda que es pacta entre la monarquia i el Papat. Així s'intenta resoldre el problema de la catalogació dels béns eclesiàstics per la complexitat dels seus propietaris concrets, individuals o col·lectius.

Aquest és el motiu principal de la protesta dels eclesiàstics contra la imposició del cadastre: el fet que fins aleshores els impostos que pagaven a la monarquia es feien en base a una negociació i aprovació prèvies entre el Papat i la monarquia i no pas com a exigència d'aquesta darrera, fet que anivella l'Església amb la resta de la població.

El 1757, el Papa Benet XIV publica un breu en el que confirma la inclusió dels eclesiàstics entre els pagadors del cadastre; indica l'equivalència del nou impost amb els impositons del subsidi, excusat i milions amb els que ja contribuïa l'Església espanyola a la Hisenda reial; que s'haurà de pagar el cadastre mentre existeixin les concessions papals als anteriors impostos; subscriu que aquests impostos seran suprimits a les zones on s'imposi l'única contribució i, finalment, exigeix a Hisenda el pagament de la refacció anual de 2,8 milions de reals que es repartien entre els eclesiàstics¹⁹⁶⁶.

Retornant a l'aplicació del cadastre a nivell general, el Comte de Lerena¹⁹⁶⁷ quantifica en 44 les persones encarregades del cobrament del mateix. Aquest número suposa una despesa en sous i altres concepte de 129.132 rals i 25 maravedisos de billó. Com l'ingrés total que rep per aquesta renda la Hisenda real és de 16.164.910 rals i 11 maravedisos billó, es gasten 27 maravedisos de cada 100 que es recapten. L'objectiu final d'aquesta nova contribució era controlar els organismes de poder dels territoris de la Corona d'Aragó i obtenir majors recursos amb els que finançar la política exterior de la monarquia.

¹⁹⁶⁶ DONÉZAR DÍEZ DE ULZURRUN, JAVIER MARÍA, *Op. cit.*, pàgines 253-256.

¹⁹⁶⁷ LÓPEZ DE LERENA, PEDRO (conde de Lerena), *Memoria sobre las rentas públicas y balanza comercial de España (1789-1790)*, Instituto de Estudios Fiscales, Ministerio de Economía y Hacienda, Madrid, 1990, pàgina 75

A més, es transmet el missatge que les obligacions tributàries dels vassalls provenen de la voluntat del rei i no del consentiment de les institucions representatives del regne. Així, es reforça l'absolutisme imposat per la nova monarquia.

Aquest impost fou difícil d'aplicar perquè la imposició en els primers anys fou molt elevada. Segons Bernat Hernández, l'homogeneïtzació fiscal fou poc efectiva i en el transcurs del segle, la quota hisendística no revisada a la Corona d'Aragó va convertir-se en el reflex de desequilibris a nivell regional.

Dels nous impostos, el cadastre català va tenir la pretensió de ser el més proporcional a la riquesa del contribuent però també va patir el mal comentat: les quantitats fixes creades per l'administració per a cada ciutat i vila de recaptació, els anomenats “*cupos*”, que no tenien en compte l'evolució de l'economia. Aquesta incongruència fou molt criticada a la seva època. Però per aquest motiu, la pressió fiscal va acabar congelant-se al llarg del segle i va disminuir el volum de contribució del Principat a la Hisenda Reial. Aquest fet, unit al desenvolupament econòmic que visqué Catalunya en aquell període va suposar una pressió fiscal lleugera i decreixent.

Malgrat tot, el cadastre fou mal rebut pels contribuents, que elevaren moltes queixes contra els “*cupos*” i contra els errors administratius que es donaren en les operacions cadastrals, tot presentant-se com a víctimes d'un nou i excessiu tribut. Les queixes van contribuir a disminuir progressivament els “*cupos*” assignats a cada zona.

En algun moment del segle XVIII, Francesc Sardà, síndic de la Baronia de Vallbona, envia una carta en la que es queixa dels errors que es troben al Cadastre de l'indret, el “*Memorial acerca de la formacio del Catastro de Vallbona*”¹⁹⁶⁸. Segons l'inventari de l'arxiu del monestir, aquesta carta se l'envia a l'abadessa, però l'encapçalament de la mateixa va destinada a un senyor, pel que és més probable que Sardà es posi en contacte amb instàncies més elevades que l'abadessa. A la contraportada de la carta, posa “*Muy Iltre. Sr. Suplica a VS. Francisco Sarda, sindico del lugar y toda la Baronia del Rl. Convento de Monjas de Vallbona*”¹⁹⁶⁹. Amb la lectura d'aquesta carta, es poden observar que els errors d'adjudicació són greus, pel que fa a cases, horts i camps propis del poble i no del monestir. Per tant, aquesta carta és simptomàtica dels problemes que comporta aquesta contribució única i la seva aplicació a cada poble: “[...] *Memorial acerca de la formacio del catastro de Vallbona. Muy*

¹⁹⁶⁸ AMV, 3.1/8. Segle XVIII. Francesc Sardà, síndic de la baronia de Vallbona, suplica a l'abadessa del monestir de Vallbona que s'esmenin els errors comesos en l'establiment del cadastre, car perjudiquen les viles dels Omells de Na Gaia, Llorenç de Vallbona, Rocafort de Vallbona, Vallbona, el Vilet i Rocallaura.

¹⁹⁶⁹ *Ídem*.

ilustre señor: Francisco Sarda sindico del lugar y toda la Baronía del Real Convento de Monjas de Vallbona sito en la vegueria de Montblanch, puesto a los pies de VS con la veneracion que deve representa; que el referido lugar de Vallbona ha padezido y padeze en la formacion y planta de su catastro notables errores y perjuizios tales, que le impossibilitan el cumplimiento del servicio de Su Magestad a que tan propenso se halla; pues no habiendo en dicho lugar y su territorio, mas que medio jornal de riego consistente en algunos jardines sele contaron en el catastro diez jornales; que habiendo solamente diez jornales de secano de tierras de primera calidad, que son ocho jornales de dicho convento y dos jornales de los particulares se le notaron en el catastro por diez jornales de huerta; que haciendo solo en dicho territorio veynte y seis jornales de segunda calidad se le notaron en el catastro ducientos veynte y dos jornales y aun de essos veynte y seis jornales los nueve son propios de dicho Real Convento; que habiendo solo en dicho territorio ciento noventa y tres jornales de tierra de tercera calidad sele notaron en el catastro ducientos y veynte y dos jornales; que habiendo solo de tierra de bosques y inculta seis cientos setenta y quatro jornales sele notaron en el catastro mil ciento quarenta y quatro jornales y aun indistinguirlos que son propios de dicho Real Monesterio; que habiendo notado entre tierras de viña y olivos en el catastro quarenta y cinco jornales de tierra, y a essos mismos jornales estan comprehendidos en el numero verdadero de los jornales de tierra arriba expressados de forma que estos se hallan por duplicado en el catastro y sin distinguir las tierras de viña y olivos de dicho Real Convento y de la Retoria del mismo lugar; que habiendo en dicho lugar ocho casas del Patrimonio de dicho Real Convento que las habitan sus confesores, capellanes, y demas officiales y un corral para su ganado, se hallan notados en el catastro por deproprios de dicho lugar sucediendo lo mesmo en el rebaño de ganado que es proprio y para el abasto de dicho Real Convento, siendo la causa de estos errores, y lo que se puede conciderar en lo industrial haver querido el senyor Anthonio Thomas comissario de dicho catastro formar lo con solo su parecer sin atender, antes bien despreciar el parecer y relacion de los expertos de dicho lugar, y lo que mas es, amenasandoles porque le avisaran de los refferidos errores quales justifica el suplicante con los papeles que incluye y presenta con este memorial por cuyos motivos. Suplica rendidamente a VS sea servido mandar se emmienden los refferidos otros y semejantes errores notables cometidos en la formacion de los catastros de los lugares de los Omells de na Gaya, del Llorens, de Rocafort, de Vallbona, del lugar del Vilet, del lugar de Rocallauda de la mesma Baronía de Vallbona, y en su consequentia

*que sea VS servido mandar se desquenten de las cartas de pago sacadas o que se sacaren de la buena cuenta las cantidades que por los errores comendos estuvieren por demas porque en essa forma puedan los referidos lugares contribuir con la mayor puntualidad al servicio de Su Magestad (que Dios Guarde) favor y gracia que el suplicante espera de la singular justificacion de VS*¹⁹⁷⁰.

Les instruccions per al cobrament del cadastre i quins béns estan obligats a dit impost són el motiu d'aquesta carta: *“Al dt. Ramon Lopez y Fornaguera notari real. Guarde Deu molts anys. Tarrega. Poblet, juliol 22/78. Amich sr. Ramon: Vista la de V de 16 del corrent, puch dir a V unicament que nosaltres ni havem fet la relacio al Capítol de Tarragona de els reddits y emoluments del monastir, ni havem determinat lo modo de ferla, co en quins termes; lo cert es que deuen manifestarse sols, sens detraccio de aliments, fundacions y cia., si solament se ha de fer expresio dels gravamens hi haze a favor de personas estrañas, V. g. Pensions irredimibles o de censal, o be si estan encatastrats: Los que son en altre diocesi deuen igualment denunciarse a Tarragona, menos si fosen de Priorats cuias rendas tant en la cobrança, com expedicio, fosen separadas del monestir; ni obsta la reflexio de V de si las cargarán per duplicat, porque en cas, se detraurian reclamantse: Deu ser legal la denuncia per no exposar a que altres contribuients sian carregats injustament: Disposia V de qui SMB. Ignasi Pasqual*¹⁹⁷¹.

Dins dels problemes que provoca l'aplicació del cadastre, també es troba la impossibilitat per part dels habitants de la Baronia de pagar-lo, pel que recorren a l'ajuda del monestir el 28 de setembre de 1786: *“[...] en atenció que los senyors regidors del presen lloc li havien demanat se servis lo monestir deixar-los 70 lliures a efecte de socorrer lo poble per la paga del catastro ha consedit la santa comunitat que se deixas amb lo benentes que ho abonon Manuel Ayats, regidor major i Anton Morera regidor segon*¹⁹⁷².

¹⁹⁷⁰ *Ídem.*

¹⁹⁷¹ AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater, amb un total de 68 lletres.

¹⁹⁷² AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. Vallbona. Llibre de capítols i resolucions del monestir de Vallbona, iniciat durant l'abadiat de Magdalena d'Areny i de Toralla. Títol original: *Llibre de capítols, proposicions y resolucions de l'insigne y real convent de Nostra Senyora de Vallbona, fet lo primer dia de gener de 1663, essent abadessa dona Magdalena d'Areny i de Toralla*, pàgines 118 i 118 darrera.

3.2. La rebaixa de censals

Una de les mesures més destacades fou la rebaixa dels censals del 5% al 3%, que afectà les economies monàstiques. Segons Bernat Hernández¹⁹⁷³, els censals, important font d'obtenció de capital en l'àmbit rural, van ser perseguits pels il·lustrats. Des del govern, es va potenciar la seva substitució pel préstec hipotecari efectiu. A la Corona de Castella, aquesta rebaixa al 3% dels rèdits de tots els censals redimibles ja es determinà el 1705. Per als regnes de la Corona d'Aragó, aquesta mesura s'aplicà el 1750. Va desmotivar als censalistes i va suposar un fort cop per a les economies eclesiàstiques, que havien invertit des de sempre grans patrimonis en aquests crèdits.

A Vallbona, després de l'aplicació d'aquesta mesura, han de fer mans i mànigues per quadrar la seva economia, com en el cas de les donacions de censals al benefici del *Corpus Christi*: “*En lo any 1750 per disposició del rei se rebaixaren los censals a 3% i per esta rebaixa fou precís reduir les mises de la fundació de Pere Joan Agulló i tenia obligació de celebrar tots els dies de festa, lo capellà obtentor de la capellania de Corpus Christi a les 11 hores. I sols quedà renda per a celebrar 54 misses, lo senyor pleva de Montblanc junt en mi senyora abadessa i senyora sagristana major, resolgueren i senyalaren una missa per cada diumenge i les dos sobrants, la una lo dia del Pare Sant Bernat i l'altre lo dia de sant Abdon i Senent, per ser estos dies senyalats per lo fundador quant feu dita fundació, que juntes son 54 aixi se han celebrat*”¹⁹⁷⁴.

3.3. Els vals reials

Un altre tema polèmic és el pagament amb vals reials¹⁹⁷⁵. A partir de 1780, el govern espanyol s'adona que no pot seguir augmentant els impostos ni demanar-ne d'extraordinaris per finançar la nova guerra contra Anglaterra. Per aquest motiu, s'emet deute públic en forma dels vals reials. Segons Bernat Hernández¹⁹⁷⁶, aquesta emissió mostra com n'era de difícil solucionar el greu problema financer de la Reial Hisenda espanyola.

¹⁹⁷³ HERNÁNDEZ, BERNAT, “Segunda parte: Economía y sociedad en el siglo XVIII”, GARCIA CÁRCEL, RICARDO (coord.), *Op. cit.*, pàgina 306.

¹⁹⁷⁴ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. Llibre de resolucions i notes de Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona. Títol original: *Llibre de notas de la abadessa Riquer i de dona Maria Josepa de Moxó, abadessa*, pàgina 168 darrera.

¹⁹⁷⁵ ARTOLA, MIGUEL, *Op. cit.*, pàgines 321-329 i 368-459.

¹⁹⁷⁶ HERNÁNDEZ, BERNAT, *Op. cit.*, pàgines 310-312.

Com no s'estableix cap fons d'amortització pels vals reials, aquests títols perden valor progressivament. Malgrat que la corona intenta solucionar aquest problema, la desconfiança de la gent davant els vals reials fou important.

L'assessor del monestir Anton Enseny aconsella a la bossera Maria Ignàsia de Castellví el cobrament amb vals reials el 21 de desembre de 1799: “[...] *dich que yo y qualsevol altre persona poden fer qualsevol pago ab Vs Rs. Y presein lo pacte a la esra que VM suposa se deu abonar lo 6p pues en esta Capital no se fan los pagos de altre modo y per consequent VM y eixas señoras son qui se an de fer carrech de la raho seguin lo dispostat per SM que fins vui no a derogat la sedula; en fin per lo que no te VM en pensar que tinguian raho que per ningun terme pot reusarlo, yo me retiro a casa y luego li fare pasar las guixas y la resta de la tersa que vensera lo dia de Nadal, y lo fet per son germa anira per fet que pot eix Monestir quedan conten que se feu per la cara de VM. Yo quedo a la disposicio de VM desitjan ocasiones de servirla [...]*”¹⁹⁷⁷.

Però la malfiança davant aquest tipus de pagament es mostra en un plet ocorregut entre el monestir i dos dels seus arrendataris, Castellana i Montseny, que volen pagar amb vals reials i el primer no ho vol acceptar. El 25 d'agost de 1800, la junta de la comunitat vota unànimement acudir a la justícia seguint el parer de l'advocat del monestir, Narcís de Ramon¹⁹⁷⁸. Poc més tard, el 27 de setembre, Castellana vol pagar la meitat en vals i l'altra en moneda metàl·lica però el monestir tampoc ho accepta, pel que el litigi continuarà¹⁹⁷⁹.

El recel també es percep en aquesta carta de Ventura de Sobies i de Boatella dirigida a Ignàsia de Castellví: “[...] *Enterat del pacte de arrendament, que se feu a entrada, y sobre lo modo, y firma del pago estipulat en la Escripura del consabut arrendament; en virtud de la declaracio de sa Magestat de 7 de abril corrent, por ningun motiu deuhén VMs rebren vales reals en pago de la ultimateria, que vensera del arrendament. Lo dupte esta, si en virtud de la protesta continuada als altres pagos en vales reals pot eix monastir reclamar; est es un punt molt delicat, y de molta circunspeccio, per lo que inclino, que VM observan, i estiguan a la mira sobre lo rumbo, que ço pendra en la capital en los varios asuntos de semblant naturalesa pera que estos formian lley, y*

¹⁹⁷⁷ AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. *Op. cit.*

¹⁹⁷⁸ AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. Llibre d'acords i de la secretaria del monestir de Vallbona, començat durant l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Títol original: *Llibre de secretaria o acuerdos presos per la santa comunitat del Reial Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, començat en lo any 1791*, pàgina 60 (capítols). Un text quasi idèntic es pot trobar a AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 75.

¹⁹⁷⁹ AMV, *Op. cit.*, pàgina 75.

*estat del modo de uhen governarse VM pues lo que los otros obrian lo cami es mes expedit, y menos costos per eix Monastir. Sobre las dificultades que presentia entrada al temps del pago bastara que mel dirigescan a mi per enterarme de sas objeccions, y dit veurer si seran frendats, o no, los reparos [...]”*¹⁹⁸⁰. Malgrat totes les mesures extraordinàries que es duen a terme en aquest període, la situació de la Hisenda espanyola cada cop és més complicada, degut en bona mesura en el desajust entre els recursos i el creixent deute de l'estat.

3.4. La Hisenda reial i l'Església: els tributs eclesiàstics.

Abans de la Guerra de Successió, la monarquia reial de Catalunya els serveis votats a les corts i els tributs reials dels que el monarca era senyor. La resta d'ingressos eren destinats a la Generalitat o a la ciutat de Barcelona¹⁹⁸¹. Després de la victòria borbònica, aquests ingressos passaren a la Hisenda reial; s'imposà un impost anual de caire modern repartit en base al cadastre i s'introduïren altres impostos indirectes com són els drets castellans (monopolis del tabac, sal i paper segellat i rendes generals). Com veurem, el cadastre va quedar establert en unes quotes fixes o “*cupos*”, però els impostos indirectes cresqueren al llarg del segle. Però donat el pes del cadastre dins del sistema impositiu català i l'augment de població, la pressió fiscal s'atenuà al llarg del segle XVIII.

Segons els drets positius i diví, l'Església no contribuïa tributàriament a les necessitats de la Hisenda reial ja que les seves propietats estaven exemptes de qualsevol contribució, excepte en aquells casos aprovats pel Papat i per al bé comú en un moment de gran necessitat. Gràcies a aquesta clàusula, la monarquia aconseguí fer tributar l'Església, un fet progressiu ja que ja a l'edat mitjana aconseguí una contribució eclesiàstica esporàdica durant les croades. Aquesta participació de l'Església en la Hisenda reial es fa estable a partir de l'època moderna¹⁹⁸².

Per aquest motiu, l'Església espanyola protestarà contra la seva inclusió en l'aparell fiscal de l'estat; per l'augment en la quantia que ha de desembutxacar i pel fet que les seves contribucions extraordinàries es converteixen en permanents.

¹⁹⁸⁰ AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. *Op. cit.*

¹⁹⁸¹ FERNÁNDEZ DE PINEDO, E., “Els ingressos de la hisenda reial a Catalunya (1717-1779)”, *Recerques*, 17 (1985), pàgines 125-139.

¹⁹⁸² CATALÁN MARTÍNEZ, ELENA, “El fin de un privilegio: La contribución eclesiástica a la Hacienda Real (1519-1794)”, *Studia historica. Historia Moderna*, 16 (1r. Semestre 1997), pàgines 177-200.

Les protestes seran constants al llarg de tota l'època moderna i es resoldran en llargues negociacions entre els dos poders en conflicte: un clergat que intenta pagar el menys possible aconseguint quotes fixes i altres concessions i exempcions i una monarquia molt necessitada de diners en efectiu per pagar la seva política internacional. La dificultat de les negociacions portarà a unes concòrdies en les quals el paper jugat pel Papat serà decisiu. Tot i les queixes del clergat, la contribució de l'Església a l'Hisenda espanyola fou molt destacada.

Segons Pieper¹⁹⁸³, l'Església recaptava impostos, els més destacats dels quals eren els delmes i les primícies, un impost addicional amb el que es gravaven els productes del delme. A més, obtenia recursos dels espolis i de les senyories sota jurisdicció eclesiàstica, com és el cas de la Baronia de Vallbona. El delme era un tribut que la població pagava per a “*mantenir el clergat, sostenir el culte, socórrer els pobres, alleujar les necessitats en temps de calamitat i acudir amb ells quan el pro de la terra o el rei així ho reclamessin*”¹⁹⁸⁴. Les primícies es destinaven a la manutenció dels mossens parroquials i es pagava de tots els fruits subjectes al delme i estava amb aquest en raó d'1 a 4¹⁹⁸⁵.

El tribut estrictament eclesiàstic era el delme¹⁹⁸⁶. Aquest era la base fonamental de la recaptació del clergat regular i el punt de partida de la tributació eclesiàstica a l'Estat. El delme era l'instrument bàsic que utilitzava l'Església per a finançar les despeses corrents del ministeri eclesiàstic i del servei religiós¹⁹⁸⁷. Era la font bàsica d'ingressos per a l'Església en virtut d'un dret eclesiàstic sancionat pel poder reial a l'època medieval, comparable en xifres a les rendes que l'Església cobrava per l'arrendament de les seves terres¹⁹⁸⁸.

¹⁹⁸³ PIEPER, RENATE, *La Real Hacienda bajo Fernando VI y Carlos III (1753-1788). Repercusiones económicas y sociales*, Ministerio de Economía y Hacienda, Instituto de Estudios Fiscales, Madrid, 1992, pàgines 78-80.

¹⁹⁸⁴ CANGA ARGÜELLES, JOSÉ, *Diccionario de Hacienda, con aplicación a España*, Madrid, Imp. de Carrero y Portocarrero, 1833-34, primer volum, pàgines 349-350.

¹⁹⁸⁵ MINISTERIO DE HACIENDA ESPAÑOL, *La Hacienda Pública en la España de los Borbones (1700-1931)*, Madrid, Ministerio de Hacienda, 1980, pàgina 160.

¹⁹⁸⁶ GARZÓN PAREJA, *Op. cit.*, pàgines 213-214.

¹⁹⁸⁷ Com diu Ros de Medrano, “[...] *de los diezmos: No hay reyno, o república, que pueda subsistir sin religion, y ninguna religion puede conservarse sin ministros de su culto. Por esto creyeron todas las naciones, y todas las edades, que era una de las primeras cargas del Estado, la de mantener los Sacerdotes. Para satisfacer una deuda tan sagrada se valieron los Príncipes de varios arbitrios, acomodados al genio de los Pueblos, que gobernaban [...]*”. ROS DE MEDRANO, MANUEL, *Historia de las rentas de la Iglesia de España desde su fundación hasta el siglo presente*, Madrid, en la imprenta de la viuda de Ibarra, 1793, primera part, pàgina 187.

¹⁹⁸⁸ MUÑOZ DUEÑAS, MARIA DOLORES, *El diezmo en el Obispado de Córdoba*, Córdoba, Publicaciones del Monte de Piedad y Caja de Ahorros de Córdoba, 1988, pàgines 18-20.

Al mateix temps, però, el clergat regular pagava delmes¹⁹⁸⁹. Generalment la recaptació, que tenia base decimal, es distribuïa de la següent manera: el conjunt de delmes es dividia en nou parts, de les que dues d'elles o novenes es destinaven als terços reals, única proporció que els reis es reservaren. De les set restants, subdividides en onze, es consignaven quatre pel bisbat i altres quatre pels beneficis parroquials del mateix. De les tres parts restants, s'aplicava una d'elles per la dotació de ministres catedralicis, l'altra per la fàbrica o reparació d'esglésies parroquials i la darrera pels hospitals de pobres de cada indret.

Segons Recasens, el monestir de Vallbona, com a delmer eclesiàstic de l'arquebisbat de Tarragona, percebia anualment 5.552 lliures, 1 sou i 9 diners al segle XVIII¹⁹⁹⁰. En total, els senyors eclesiàstics de l'arquebisbat percebien el 0,757% i els laics un 0,243% dels delmes de l'arquebisbat. Aquesta desproporció entre uns i altres s'explica amb la base eclesiàstica de dit impost¹⁹⁹¹.

A part de cobrar impostos, tant la noblesa com el clergat pagaven impostos a la monarquia. Tot i això, ambdós estaments gaudien de diversos privilegis fiscals. Pel que fa a l'estament eclesiàstic, el tribut més destacat eren els terços reials, una tercera part dels delmes eclesiàstics, que al segle XVIII foren tractats com a rendes provincials¹⁹⁹². Però a més, els dos estaments privilegiats pagaven diversos impostos directes.

Segons Garzón Pareja, per l'entitat, la quantia, l'organització, la gratuïtat administrativa, l'escrupolositat de consciència i per altres raons diferents, l'estat espanyol va tenir en l'Església una immillorable font tributària ja que aquesta tenia importants béns i l'estat li reclamava tributs sense parar, pel que la primera intentava regatejar però pagava amb escrupolositat, evitant-li molts problemes a l'estat¹⁹⁹³.

¹⁹⁸⁹ El 8 de juny de 1796, es publica una reial cèdul·la en la que s'obliga a observar el breu del Papa Pius VI *Divini Cultus* en el que revoca les exempcions de pagar delmes concedides per privilegi general o especial i disposa que tots els eclesiàstics els paguin de les seves rendes i hisendes. Per tant, a finals del segle XVIII, l'obligació dels eclesiàstics a contribuir i pagar el delme és general a Espanya. DÍAZ DE CERIO, FRANCO, s.j., *Índice-Catálogo del Fondo de la Nunciatura de Madrid en el Archivo Vaticano (1794-1899)*, Roma, Eclsubs, 1993, volum 1 (1794-1840), pàgina 512 [ASV, Sala Indici Stampati 48 (1)].

¹⁹⁹⁰ La font utilitzada per a fer aquest càlcul és el *Llibre de las resoluciones de la Junta del Excusado y son reparto segons las novas concordias ab S.M. que comensen en 1783*. RECASENS I COMES, JOSEP M. (escrit en català per Recasens i traduït al castellà per José Sánchez Real), *El corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII. Aspectos económico y político-social*, Tarragona, Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1963, pàgines 131-133.

¹⁹⁹¹ RECASENS I COMES, JOSEP M., *Op. cit.*, pàgina 133.

¹⁹⁹² Aquest impost estava format per les dues novenes parts dels delmes eclesiàstics, l'exacció del qual corresponia als reis d'Espanya amb el beneplàcit dels Papes. MINISTERIO DE HACIENDA ESPAÑOL, *Op. cit.*, pàgina 161.

¹⁹⁹³ GARZÓN PAREJA, *Historia de la Hacienda de España*, Ministerio de Economía y Hacienda, Instituto de Estudios Fiscales, Madrid, 1984, volum I, pàgines 211-213.

En primer lloc, el subsidi¹⁹⁹⁴. Aquesta era una contribució que l'Església pagava de forma ordinària, tot i que amb caràcter de gràcia, és a dir, concedida pel Papa en cada ocasió, però de forma habitualment constant. Canga Argüelles¹⁹⁹⁵ indica que per subsidi s'entén qualsevol de les contribucions del clergat. Segons l'autor, en un principi, el clergat era contrari a pagar qualsevol tribut a la corona i defensava la seva immunitat, al temps que reclamava també diversos impostos als seus súbdits, pel que al final, el subsidi queda com un impost eclesiàstic que necessita de l'aprovació pontifícia. Per aquest motiu, és un tribut temporal, la gràcia del qual reben alguns monarques en concret, del Papat. Segons el comte de Lerena¹⁹⁹⁶, la recaptació d'aquest tribut s'encarrega als capítols de les esglésies, pel que no corre a càrrec de la Hisenda pública, que rep íntegre i sense descompte un subsidi de 3.546.074 rals i 20 maravedisos¹⁹⁹⁷.

El 12 d'octubre de 1744, l'arquebisbe de Tarragona Pere de Copons envia al monestir de Vallbona la carta següent, en la que tracta el pagament d'un subsidi extraordinari del 8% sobre tot tipus de rendes que concedí el Papa al monarca i que es convertí en un donatiu de 12.000 lliures: “[...] *Havent nostre santissim Pare Benet Papa XIV, concedit al rey nostre Senyor (que Deu guarde) per tots los regnes de Espanya, un subsidi extraordinari de un vuyt per cent, exegidor sobre tota especia de rendas aixi ecclesiasticas, seculares o regulars, de un, y altre sexo, en qualsevol manera, o altrament exemptas, per privilegis, o altre motiu, y havent el illustrissim senyor nunci de sa Santedat passat a Nos, y a nostre molt ilustre Capitol, insinuaciò de que considerava per molt convenient al estat ecclesiastich redimir la referida rigorosa contribuciò del vuyt per cent, ab un donatiu graciòs [...]. Y havent conferit ab nostre Capitol, y ab als Prelats, y Superiors de las Comunitats Regulars de nostra Diocesi sobre est assumpto, acordarem uniformement el abraçar, y practicar el expedient del Donatiu, y redimir la rigorosa exacciò del vuyt per cent, per considerarlo de major benefici [...]. Com a consecuencia de esta deliberaciò, passarem desde luego a tractar ab lo dit illustrissim senyor Nunci, y posteriorment ab lo Senyor Ministre, son*

¹⁹⁹⁴ GARZÓN PAREJA, *Op. cit.*, pàgines 214-215.

¹⁹⁹⁵ CANGA ARGÜELLES, JOSÉ, *Diccionario de Hacienda con aplicación a España*, Madrid, Imprenta de don Marcelino Calero y Portocarrero, 1834 / Instituto de Estudios Fiscales, 1968, volum 2, pàgines 511-512.

¹⁹⁹⁶ El comte de Lerena fou secretari de Hisenda des de gener de 1785 fins a l'octubre de 1791. ARTOLA, MIGUEL, *La Hacienda del Antiguo Régimen*, Madrid, Alianza Universidad. Textos / Banco de España, 1982, pàgina 322.

¹⁹⁹⁷ LÓPEZ DE LERENA, PEDRO (conde de Lerena), *Memoria sobre las rentas públicas y balanza comercial de España (1789-1790)*, Instituto de Estudios Fiscales, Ministerio de Economía y Hacienda, Madrid, 1990, pàgina 77.

*Subdelegat per est efecte, sobre la quota del expressat donatiu, fent per part nostra las mes vivas representacions dels limitats reddits ecclesiastichs, y patrimonials de esta nostra diocesi: de la pobresa de las comunitats e individuos de ella, per el considerable atràs que pateixen en las cobranças, aixi dels comuns seculars, per no percebir estos sos emoluments, com dels particulars debtors, per sa miserabilitat, y falta de medis, a fi de lograr la mes possible moderaciò de la mencionada quota, y el alivio dels contribuhents de esta nostra diocesi. Y despres de las referidas representacions, y demes diligencias per Nos practicadas, per el expressat fi [...] havem convingut ab lo mencionat senyor ministre subdelegat, en redimir la rigorosa exacciò del vuyt per cent, ab la cantitat de dotse mil lliuras, moneda provincial, pagadoras ab la brevedat mes possible, en atenciò de las graves urgencias de la monarquia. Lo que paisam ab est nostre Edicte, a noticia de todas las comunitats seculars, y regulars [...] encarregant a estos, que ho fassan present a sas respectivas comunitats [...] y que entreguian lo exemplar impres als superiors de las comunitats regulars, sitas en sas parroquias, que los dirigim per est efecte [...] Y confiam que tots se esmeraran en el puntual cumpliment de la paga en lo mencionat termini; per no permetrer majors dilacions [...] el real servey de sa Magestat, y el desempeñyo de nostra obligaciò, satisfent lo expressat donatiu ab la major brevedat, com tenim ofert. Apercebint a tots, que en cas de retardaciò, o mora, se procehirà per medis de justicia contra els renitents a gastos, y expensas suas, lo que se nos faria molt sensible. Y prevenim, que per lo corresponent a la cantitat, que tocarà pagar als contribuhents, no deuen, ni poden deixar de cumplir las obligacions, y carrechs de missas, aniversaris, y otras pias fundacions [...] y per manarho aixi sa Santedat en son breu apostolich en la concessiò feta a sa Magestat del expressat vuyt per cent, que se redimeix ab lo donatiu acordat [...]*¹⁹⁹⁸.

Al 1795, el Pontífex va concedir-ne un de 36 milions de rals. Canga Argüelles¹⁹⁹⁹ indica que, amb butlla del Papa i amb la finalitat de socórrer les necessitats de l'estat, es va exigir de l'estat eclesiàstic d'Espanya i de les Índies, dita suma. Precisa que a l'església del bisbat de Tarragona li tocà pagar 1.633.065 rals.

¹⁹⁹⁸ AMV, 11.7/2: 1744, octubre, 12. La Selva del Camp. Pere de Copons i de Copons, arquebisbe de Tarragona, comunica al monestir de Vallbona la concessió, per part del Papa Benet XIV, a favor del rei d'Espanya, d'un subsidi extraordinari d'un vuit per cent sobre tota mena de rendes.

¹⁹⁹⁹ CANGA ARGÜELLES, JOSÉ, *Op. cit.*, volum 2, pàgines 511-512.

A més d'aquest subsidi extraordinari, el Papat en concedeix un altre de 7 milions anuals per a extingir el deute contret per la circulació de vals reials com a mètode de finançament de la guerra²⁰⁰⁰.

El 26 de juny de 1798, el monestir de Vallbona rep una carta de l'arquebisbe de Tarragona Francesc Armanyà, en la qual s'exposen les quotes que s'han establert per aquest territori en general i pel monestir en particular, tant pel que fa al subsidi anual de 7 milions de rals com pel que fa referència a l'extraordinari de 36 milions, ambdós atorgats pel Papa al rei espanyol al 1795: “[...] *Al venerable clero secular y regular de nuestra diocesi y a todas las demas personas [...] Con edicto de 21 de abril de 1795 hicimos saber, que para seguridad de la capital e interes de los Vales Reales creados con motivo de los crecidos gastos de la ultima guerra, la Santidad del Papa Pio VI, con Breve de 25 de junio de 1794, se sirvio conceder a nuestro Católico Monarca la gracia de un Subsidio anual de 7 millones de reales vellon sobre todos los bienes del Estado Eclesiastico Secular y Regular de estos Reynos, duradero hasta la total extincion de dichos Vales Reales: e igualmente que con otro Breve de 7 de enero de 1795, se digno tambien conceder facultad a SM para percibir del Clero de España por una vez tan solamente en el referido año el Subsidio extraordinario de 36 millones de reales vellon; y que habiéndosenos comunicado por la Comisaria General de Cruzada las partidas que por ambas gracias tocaban a la Provincia para distribuirlas con proporcion en las colectas de la misma, executado su reparto cupo a este Arzobispado por los dos Subsidios extraordinarios del año 1795 la cantidad de 2.343 lib. 3s 3d, la que se repartio entre todos los contribuyentes con respecto a lo que pagaban del antiguo, como se prevenia por la Superioridad. Pero como el referido Subsidio extraordinario de siete millones tiene tracto sucesivo y duradero, las 3.969 lib. 5s 2d, que del mismo cupieron a este Arzobispado en cada año, para su exaccion y cobranza en los siguientes debieron repartirse de nuevo entre sus contribuyentes a tenor de lo que pagaban por el antiguo Subsidio [...] resulta que por lo expresado nuevo Subsidio de 7 millones toca cada año por lo respectivo [...] Al Real monasterio de Vallbona 96 lib. 18s 5d. A la sacristia de este Real Monasterio 3 lib. 15s 10d. Y como se hallan ya devengados dos años del dicho Subsidio extraordinario de 7 millones, deberán satisfacerlos los*

²⁰⁰⁰ “Breve Pontificio al Re Católico con cui gli si accordano sette milioni di Reali l’anno sui Beni Ecclesiastiche pel pagamento di fruti di Vales Reales, e cio sino a quando non sieno questi estinti [Any 20 del Pontificat del Papa]”. ASV, Archivio Nunziatura Madrid, número 302: “Benefici, indulgenze (1724-1827) / Beni e benefici ecclesiastici Nunzio Vicenti”. JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT, *L’Església catalana sota la monarquia dels Borbons. La catedral de Girona en el segle XVIII*, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999, pàgines 371-389.

contribuyentes al propio tiempo [...] a Don Salvador Verneda Canónigo de la nuestra Santa Metropolitana Iglesia que se encuentra encargado de la colecta [...]”²⁰⁰¹.

Posteriorment, per Real Decret de 6 de novembre de 1799 es va imposar també amb aquest nom una contribució de 300 milions de rals²⁰⁰². Aquest fou un subsidi extraordinari, la part corresponent a Catalunya del qual foren 18.365.839 rals i 6 maravedisos²⁰⁰³.

A més, al 1799, el Papa també concedeix al rei espanyol un nou subsidi de 36 milions per afrontar les despeses ocasionades per la guerra. El monestir rep del comissari apostòlic de les tres gràcies, Patricio Martínez de Bustos, una carta en la que s’informa d’aquest fet al contribuent. La mateixa permet conèixer el funcionament de dita concessió, ja que aporta una còpia de la mateixa en forma de breu papal així com el posterior edicte reial: “[...] A [...] Abadesas, Prioras y Hermanas de qualesquier Monasterios, Conventos, Colegios y Casa, y a los demas Eclesiásticos, Religiosos o Religiosas de qualesquier estado y calidad que sean, y a todas las otras personas Seculares y Regulares a quienes toca y puede tocar en qualquier manera [...] Hacemos saber, que con Real Orden de diez y ocho de Octubre del presente año se nos remitió una copia certificada del breve de NMSP Pio Sexto, de feliz memoria, dado en Grenoble a siete de Julio del mismo por cuyo tenor, atendiendo su Santidad a las reverentes súplicas del Rey nuestro Señor (que Dios guarde) y a las extraordinarias urgencias de la Corona en estos tiempos calamitosos, se dignó conceder y mandar que en la misma forma, y con iguales condiciones y cláusulas que las contenidas en las Letras dadas en forma de Breve el dia 7 de Enero del año pasado de mil setecientos noventa y cinco; se exijan por una vez del Estado Eclesiástico Secular y Regular de España e Islas adyacentes treinta y seis millones de reales, y treinta del de Indias, para atender a dichas urgencias, según mas largamente consta del expresado Breve, que a la letra dice así:

A nuestro muy amado en Christo hijo Carlos, Rey Católico de España.

Pio Sexto Papa.

Muy amado en Christo hijo nuestro, salud y la bendicion Apostólica. Habiéndonos suplicado el amado hijo Pedro de Labrador, vuestro Enviado cerca de Nos, a nombre

²⁰⁰¹ AMV, 11.7/4: 1798, juny, 26. Tarragona. Francesc Armanyà i Font, arquebisbe de Tarragona, comunica al monestir de Vallbona diverses disposicions de l’arquebisbat referides al repartiment del subsidi.

²⁰⁰² GARZÓN PAREJA, *Op. cit.*, pàgina 686.

²⁰⁰³ CANGA ARGÜELLES, JOSÉ, *Op. cit.*, volum 2, pàgina 512.

de vuestra Magestad, que a fin de remediar las urgencias de su Real Erario en estos calamitosísimos tiempos, se le concediese otra vez a vuestra Magestad facultad para exigir de las rentas de los bienes Eclesiásticos, así de los que hay en el Reyno de España e Islas adyacentes, como de los situados en los Países de América, sujetos a la dominacion de vuestra Magestad, la misma cantidad de dinero que en virtud de unas Letras expedidas en forma de Breve con fecha del dia siete de Enero del año de mil setecientos noventa y cinco se le concedio a vuestra Magestad percibiese de las mismas resntas: Nos, teniendo en consideracion las circunstancias de los actuales sumamente críticos tiempos, y teniendo por cierto que vuestra Magestad no solicita sacar otra vez aquellos Subsidios del Patrimonio Eclesiástico, sin ser movido a ello por unas causas gravísimas; para manifestar a todos quán grande es el deseo que nos anima de proveer del modo posible a las comodidades de España, y juntamente hacer entender quán obligados estamos a vuestra Magestad, quien consiguiente siempre a la piedad con que nos ha mirado a Nos, mandó que el sobredicho amado hijo, Pedro de Labrador, nos siguiese en nuestro destierro, y no solo que nos siguiese, sino tambien que nos socorriese en nuestras necesidades y peligros (lo qual él ha verificado de tal suerte, que Nos tuvimos su oportuna llegada a Francia por un prodigio, pues por su medio nos hemos libertado de las mayores angustias), condescendiendo gustosísimamente a los ruegos de vuestra Magestad, confirmamos por estas nuestras Letras Apostólicas la misma facultad que va arriba expresada, con las propias fórmulas, condiciones y cláusulas por lo respectivo así a la imposicion, como a la exaccion de la enunciada suma que fue concedida por las anteriormente citadas Letras expedidas en forma de Breve el dia siete de Enero del año de mil setecientos noventa y cinco; y es nuestra voluntad que estas dichas presentes Letras tengan en todo la misma fuerza que tuvieron las antecedentemente citadas. Reciba pues vuestra Magestada, muy amado en Christo hijo nuestro, este nuevo testimonio de la Indulgencia Apostólica, y continuad en defender nuestros negocios, lo que al paso que se lo encomendamos encarecidamente a vuestra Magestad, le concedemos, y a toda su Real Casa, la Bendición Apostólica, como prenda de nuestra gratitud y paternal benevolencia. Dado en Grenoble en la Casa de la Beatísima Virgen Maria de la Asuncion el dia siete de Julio de mil setecientos noventa y nueve, año vigésimo quinto de nuestro Pontificado = Pio Sexto Papa = Joseph Maroti, secretario.

Y a la Real Orden con que nos fue remitida la copia certificada del referido Breve, autorizándonos para proceder a su pronta execucion, es del tenor siguiente.

Real Orden.

Excelentísimo Señor. De orden del Rey remito a VE el Breve adjunto de Su Santidad para la exacción de sesenta y seis millones de reales de Subsidio sobre el Clero de España e Indias, a fin de que VE haga de él el uso correspondiente para su propia execucion, verificándolo en la forma que se realizó el Subsidio del año de mil setecientos noventa y cinco. Dios guarde a VE muchos años. San Lorenzo, diez y ocho de octubre de mil setecientos noventa y nueve = Miguel Cayetano Soler = Señor Comisario General de Cruzada. Luego que recibimos el Breve y Real Orden que quedan insertos, reflexionando la urgente necesidad de no retardas las providencias conducentes al mas pronto y puntual cumplimiento de lo resuelto por ambas Supremas Potestades, tuvimos a bien hacerlo presente en el Tribunal de la Comisaria General de Cruzada, el que, estando pleno, acordó el cumplimiento de lo que SM manda; y que para el repartimiento y cobro de este extraordinario Subsidio de treinta y seis millones de reales se efectuasen inmediatamente por la Contaduría General de Cruzada las mismas liquidaciones, y procediera en ellas y en lo demas baxo las propias reglas adoptadas para el otro Subsidio de igual cantidad, concedido por Breve de siete de Enero de mil setecientos noventa y cinco, que se intimó a todos los Cabildos de las Santas Iglesias en virtud de nuestro Despacho o Provision de siete de Marzo del mismo año. Y habiendo en su conseqüencia formado la expresada Contaduría General el repartimiento que acompaña a este Despacho; para que se verifiquen y tengan el mas puntual y debido cumplimiento las intenciones de NMSP Pio Sexto, de feliz memoria, y las del Rey nuestro Señor (que Dios guarde), hemos venido en expedir esta nuestra Carta y Provision, por cuyo tenor las intimamos, y hacemos saber al referido y a su Provisor Vicario General y al Venerable Dean y Cabildo de y a todas las otras personas que van nombradas en la cabeza de este Despacho, y otras qualesquiera que son o sean obligadas a contribuir a este Subsidio de treinta y seis millones de reales por una vez, concedido por su Santidad a SM para atender a las extraordinarias urgencias de la Corona: ordenamos y mandamos a todos y a cada uno lo acepten, obedezcan y cumplan respectivamente, de modo que teniendo presente dicho Venerable Cabildo la cantidad que según el repartimiento formado por la nominada Contaduría toca a proceda sin la menor retardación a su mas equitativo repartimiento y recaudo entre todos los contribuyentes que, según Bulas Pontificias, estan comprendidos y sujetos al antiguo Subsidio de quatrocientos veinte mil ducados; bien que suspendiendo la recaudacion de la quota que con efecto se repartiere a

aquellos que por especial gracia de SM estan exentos de toda clase de Subsidios; en la inteligencia de que lo que a estos tocara (y no debe exigirse) se abonará a los respectivos Cabildos y Cuerpos Colectores previa la suficiente justificacion, como se practica por lo perteneciente al insinuado antiguo Subsidio; y la entrega y paga total del que aquí se trata de treinta y seis millones de reales por una vez, se ha de verificar por mitad en los meses de Junio y Diciembre del año próximo venidero de mil y ochocientos; sobre cuyo punto hago en nombre de SM el mas estrecho y eficaz encargo a todos los Señores Prelados y Cabildos de estos Reynos. Y para en el caso no esperado de que algun o algunos de los contribuyentes a este Subsidio se resistan a pagar su contingente, creamos y nombramos para Jueces Executores de él a los Comisarios nuestros Subdelegados de la Santa Cruzada, y demas gracias que ahora existen; y a los que en adelante existieren en esa Capital; y les damos y conferimos las mismas facultades y jurisdiccion que han tenido y tienen para conocer de los asuntos y negocios tocantes a dicho antiguo Subsidio sin diferencia alguna. Con cuyas prevenciones, y la de que luego que el presente sea intimado por cualquier Escribano o Notario a dichos estando junto y congregado, o en su defecto a dos Dignidades o Canónigos, y la diligencia de habérseles entregado un exemplar de él, y fixado otro a las puertas principales de la Iglesia Mayor, lo declaramos por notificado y por comprehendidas y contribuyentes a este Subsidio de treinta y seis millones de reales, por una vez, a todas las personas y estados de que va hecha mencion. Dado en Madrid a diez y siete de Diciembre de mil setecientos noventa y nueve. Por mandato de SE²⁰⁰⁴.

El 3 d'abril de 1800, l'abadessa de Vallbona rep una carta del secretari de l'arquebisbe de Tarragona, Bartomeu Soler, que li indica la contribució del monestir al subsidi extraordinari de 36 milions que el Papa concedí al rei d'Espanya aquell mateix any. Segons Soler, que adjunta còpies del breu del Papa i de l'edicte del rei, en aquest nou repartiment, s'han intentat corregir les desproporcions i desigualtats que es van observar en el mateix subsidi de 1795. Al monestir li correspon pagar 521 lliures i 1 sou, mentre que la sagristia ha d'abonar la quantitat de 10 lliures, 17 sous i 6 diners²⁰⁰⁵.

²⁰⁰⁴ AMV, 11.7/5: 1799, desembre, 17. Madrid. Patricio Martínez de Bustos, comissari apostòlic de la croada, subsidi i excusat, informa al monestir de Vallbona del breu del Papa Pius VI, en què concedeix un subsidi de 36 milions de rals.

²⁰⁰⁵ AMV, 11.7/6: 1800, abril, 3. Tarragona. L'arquebisbat de Tarragona fa arribar al monestir de Vallbona una còpia del breu del Papa Pius VI, en què concedeix a Vallbona un subsidi extraordinari de 521 lliures i un sou, i 10 lliures, 7 sous i 6 diners per a la sagristia del monestir.

Posteriorment, es quantifiquen els béns i les rendes que rep el monestir per a conèixer quina serà la seva contribució al subsidi: “*Estado circunstanciado de los Bienes y rentas que el Real Monasterio de Vallbona sito en el lugar de este nombre del Partido de Montblanch, exenta del Real Catastro, posee en dicho lugar, Quadra de Masdeu, Montesquiu, Omells de Na Gaia, Rocallaura, Rocafort, Llorens, Vilamanyanor y otros del mismo Partido, formado por los respectivos bailes prudencialmente i por las noticias que tienen, en cumplimiento de lo mandado por el MIS Intendente General de este [...] Principado con officio de 22 abril proximo pasado.*

Exentos de Catastro --- Haciendas diezmos y otras fincas o su producto anual --- Rentas de censos y censales --- Total.

Real Monasterio de Señoras Cistercienses de Vallbona, por sus diezmos y producto de las fincas que tiene en dichos pueblos del Partido de Montblanch ---- 9.276 lib. 5s 3d --- 313 lib. ---- 9.589 lib. 5s 3d

Por razon de dichos bienes y rentas ha pagado dicho Real Monasterio en la ciudad de Tarragona i por los subsidios y repartimientos ordinario y extraordinario en virtud de breves pontificios la cantidad de 679 lib. 11s 11d moneda catalana. Vallbona 23 de maig de 1800.

Obispado de Solsona.

Censos en dinero --- 84 lib. 10s

Censos en frutos --- 18 lib.

No descontada esta partida el total es --- 3.529 lib. 5s 3d²⁰⁰⁶.

L'abadessa de Vallbona rep una nova carta de Bartomeu Soler, secretari de l'arquebisbat, el 14 de juny de 1800, en la qual li reclama el total de les seves rendes de cara a la contribució del monestir a la Hisenda real: “[...] en el ultimo reparto que se hizo del Subsidio de 36 millones de este año se cargó a ese Real Monasterio lo correspondiente a la renda de 10.421 libras 3 sueldos que es lo que resultaba de la relacion o estado que se embió de es Real Monasterio, deducidas las detracciones generales. Es regular que en esta relación no vayan comprendidas sino las rentas que ese Real Monasterio posee en esta Diocesis; y en este caso se habrá padecido en el reparto una importante equivocacion. Pues aunque las instrucciones ultimas de la Comisaria General dan a entender que en el nuevo repartimiento que va a hacerse

²⁰⁰⁶ AMV, 11.7/7: 1800, maig, 23. Vallbona. Comptabilitat del subsidi relatiu al monestir de Vallbona i la seva Baronia, amb uns drets i rendes valorats pel subsidi en 679 lliures, 11 diners i 11 sous de la moneda catalana.

*entre las Colectas de toda España, se pagará el Subsidio en la Diócesis en que esten los bienes subsidiales, como se hacia en el excusado; sin embargo, entretanto y mientras se paguen los subsidios segun el metodo antiguo de esta Provincia, debe pagarse el Subsidio en la Diócesis en que esta el título, aunque las rentas sean de otra. De modo que los Prelados, los Monasterios, Cabildos y demas Contribuyentes solo pagan en Colectas distintas de su domicilio, quando en ellas habia algun título que se suprimió, y que les unio en cuyo caso pagan en la colecta en que estaba el título aquel subsidio que corresponde a las rentas de dicho título. Será pues preciso que VS se sirva avisarme con la posible prontitud, la suma a que ascienden las rentas liquidas que posee ese Monasterio en otras diócesis (a no ser de aquellas si tubiere algunas, por las quales pagase ya subsidio en estas mismas) para que puedan rectificarse en este particular los repartos y precaverse el perjuicio que de lo contrario se seguiria a los demas contribuyentes. [...]*²⁰⁰⁷.

En resposta a l'anterior carta, l'abadessa exposa el 30 de juny: “[...] *Que con carta [...] del Ilustre Señor Don Agustín de Ansaldo juez Subsidiario de Cruzada de la ciudad de Solsona, por razon del empadronamiento y tasa general de las Rentas Subsidiales de la Diócesis de Solsona me da aviso haver cabildo a este Real Monasterio para el contingente del Subsidio extraordinario de treinta y seys millones la cuota de sinquenta y tres libras seis sueldos y ocho dineros moneda barcelonesa por los Diezmos, que percibe en Preixana, y otras parroquias del Obispado de Solsona; por consiguiente creere no habia equivocacion alguna en el reparto, que me dice VS por deberse pagar en aquella ciudad, como lo solicita dicho señor. Las unicas de las rentas que percibe dicho Monasterio son 40 libras de Censos Reales en el Pueblo de Almenar*²⁰⁰⁸, del obispado de Lerida; Y 78 cantaros de azeyte es su justo valor que deve percibir sobre

²⁰⁰⁷ AMV, 11.7/8: 1800, juny, 14. Tarragona. Bartomeu Soler, secretari de l'arquebisbat de Tarragona, demana a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, que li comunicui el total de les rendes líquides que posseeix Vallbona, per tal de rectificar el repartiment del subsidi.

²⁰⁰⁸ Uns anys abans, Almenar es nega a pagar dit cens: “*Rdo. P. Fermin Fullola. Barcelona 2 de octubre de 1790. Muy reverendo padre y señor mio: Para prueba de lo que me intereso en servir al Monasterio de Vallvona, remito a VM con reserva la minuta del Ynforme puesto al Recurso hecho por el Apoderado de la Villa de Almenar solicitando por segunda vez que su comun no estuviere obligado al consavido censo de 40 libras anuales a fin de que en su vista le sirva de gobierno por si se opone nuevamente a su satisfaccion, por que en tal caso seria oportuno si por parte del Monasterio se huviessen presentado la Carta de habilitacion y los Titulos en que se funda esta para su satisfaccion; que el Monasterio hiziesse recurso al Señor Yntendente, solicitando se mandase al Ayuntamiento su pago sin mas demora, lo que podra advertir a la Sra Abadesa para que le sirva de gobierno, y que ella y VM me manden en quanto fuere de su agrado que deseo servirles y que Nuestro Señor guarde la vida de VM muchos años como se lo suplica su mas seguro y afecto servidor. QSMB. Joseph Alonso del Real*”. AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater, amb un total de 68 lletres.

*las Rendas de Tortosa por concession Real, el valor de los quales pagaba la Thesoreria de Barcelona, y ahora se halla suspendido el cobro de los mysmos: Todo lo que manifiesto a VS sinceramente al fin de que mi Animo no ha sido, ni es se haga perjuicio alguno a los demas contribuyentes, si el de satisfacer, y pagar quanto corresponda a este Monasterio [...]*²⁰⁰⁹.

En darrer lloc, el 4 d'octubre de 1800, Bartomeu Soler exposa a l'abadessa en una carta que ja s'han solucionat els errors que existiren en les antigues taxes del subsidi, tot assenyalant el que cada contribuent haurà de pagar aquest any i els immediats per l'antic subsidi i pel de set milions. Segons Soler, el monestir ha de pagar per l'antic, l'annualitat de 74 lliures, 10 sous i 2 diners i pel de set milions, 149 lliures i 4 diners, “[...] *que en estos años es en todos los contribuyentes el doble de lo que pagan por el antiguo*”. A més, la sagristia del monestir haurà de pagar 1 lliures, 7 sous i 3 diners per l'antic i 2 lliures, 1 sou i 9 diners pel de set milions. Per calcular aquestes quantitats, Soles annexa en una nota a peu de pàgina les rendes del monestir que s'han tingut en comptes en aquesta col·lecta de Tarragona i que són 10.421 lliures de rendes del mateix arquebisbat i 1.500 lliures del bisbat de Solsona, quantitats que fan un total d'11.921 lliures. A la postdata afegeix que s'admetran vals reials en pagament del subsidi.

Una altra gràcia és l'excusat²⁰¹⁰, una contribució del clergat que no precisa del requisit de la concessió papal però sí de l'aprovació pontifícia. En aquest cas, és la concessió del delme de la casa major delmera de cada parròquia i es va obtenir en temps de Felip II. Al segle XVIII²⁰¹¹, un breu de Benet XIV del 6 de setembre de 1757²⁰¹², va fer de l'excusat un dret perpetu de la corona espanyola, després de dos segles de renovacions realitzades per la gràcia del Papat. Com a conseqüència d'aquest breu, Carles III va reformar el cobrament de dit impost. De totes maneres, la contribució de l'excusat va provocar nombroses concòrdies entre ambdós poders²⁰¹³. La nova administració fou molt rendible per la Hisenda reial però conflictiva amb les esglésies i comunitats, que fins aleshores, havien ocultat rendes i eludit pagaments.

²⁰⁰⁹ AMV, 11.7/9: 1800, juny, 30. Vallbona. Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, comunica a Bartomeu Soler, secretari de l'arquebisbat de Tarragona, la suma del total de les rendes que rep Vallbona.

²⁰¹⁰ GARZÓN PAREJA, *Op. cit.*, pàgines 216-217. CANGA ARGÜELLES, JOSÉ, *Diccionario de Hacienda, con aplicación a España*, Madrid, Imp. de Carrero y Portocarrero, 1833-34, primer volum, pàgines 454-455.

²⁰¹¹ ARTOLA, MIGUEL, *Op. cit.*, pàgines 297-299.

²⁰¹² JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT, *L'Església catalana sota la monarquia dels Borbons. La catedral de Girona en el segle XVIII*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999, pàgines 369-389.

²⁰¹³ JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT, *Op. cit.*, pàgina 387.

El producte d'aquest tribut va créixer progressivament al llarg de dita centúria. El comte de Lerena indica que, gràcies a l'excusat, la monarquia rep cada any 9.845.461 rals i 26 maravedisos²⁰¹⁴.

En aquesta missiva d'Anton Folch a l'abadessa de Riquer, datada del 17 de juny de 1778, queda ben reflectida la principal diferència entre el subsidi i l'excusat: “[...] *para satisfacer a la de VS vacio en esta lo que me respondió el canonigo Foguet a quien escribí sobre el mismo asunto; y es que la insinuacion de rentas deve ser fiel y exacta comprensiva de las decimas y demas rentas aunque sean fuera del Arzobispado, siendo esta la diferencia, entre el subsidio y excusado, que para aquella gracia se contribuye a la diocesi en que habita el contribuyente pero el excusado, a la que tiene en su distrito los diezmos, todo devera in arreglado al ultimo quinquenio. Del todo se podra bajar las contribuciones a vicarias y otros cargos intrinsecos, pero se deveran notar en la insinuacion [...]*”²⁰¹⁵.

El cobrament de l'excusat, igual que el d'altres impostos, podia ser complicat, com mostra aquesta carta a l'abadessa de Riquer, en la que el remitent es malfia de si s'ha cobrat o no l'excusat a la Baronia del monestir: “[...] *Tengo por cierto que los arrendadores de ese Real Monasterio equivocan los años de sus pagas, por no hacerse cargo de que la entera exaccion del excusado es el ultimo dia de cada Abril por lo respectivo a los Autos del año antecedente; y que porque mi ultimo recibo comprehende el Abril de 85, juzgan que ya pagaron por el tal año; Mas no es assi; pues la tanda de Abril de 85 corresponde, o es, por la mitad de los frutos del año de 84: por otra parte me asegura en que no he padecido equivocacion en este particular, el tener presente que es Monasterio percibe, como el de Poblet, diezmos en Preixana; y que siempre que pensaba en escribir a aquel señor Abad sobre lo mismo que a VS como lo hize, veia que ambos Monasterios debian iguales años. En fin si no obstante esto se viere que mi ultimo recibo abraza las tandas de octubre de 1785, y de Abril de 86 (en cuyo caso tendran razon los arrendadores porque havran pagado por todo el año de 85) en vista de el embiare a VS recibo comprehensivo de las tandas de Octubre de 87, y de Abril de 88, por frutos de 87. Confiesso que aunque pongo sumo cuydado en las notas de las pagas, puedo haverme descuydado; pero seria mas de extrañar que no lo huviesse executado siquiera en uno de los dos lugares; y assi quanto mas reflexiono, me inclino*

²⁰¹⁴ LÓPEZ DE LERENA, PEDRO (conde de Lerena), *Op. cit.*, pàgina 73.

²⁰¹⁵ AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater, amb un total de 68 lletres.

*mas a creer que los Arrendadores equivocan las tansas con los años, como muchas veces ha sucedido a otros muchos. Por lo demas correspondo con la debida atencion a las expresiones de VS a quien deseo servir con toda puntualidad en quanto pueda, su mas recdo. y fiel servidor y capellan. Solsona y agosto 10 de 1788. Pro. Antonio Hortisga*²⁰¹⁶.

La tercera de les gràcies que concedia el Papat a la corona i també la més important de les tres era la butlla de croada²⁰¹⁷. Era un tribut universal, que igualava tothom davant l'impost i proporcionava una gran font d'ingressos. El seu origen són les gràcies espirituals que els Papes dispensaren als segles XII i XIII als que personalment, o mitjançant almoines, contribuïen a mantenir la guerra contra els infidels o a la conquesta de Terra Santa²⁰¹⁸. Al 1509, Juli II va concedir la butlla als Reis Catòlics per tres anys, el termini dels quals es va anar prorrogant de sis en sis fins a l'actualitat, amb la clàusula expressa d'haver-se d'utilitzar en guerres contra els infidels.

La quota de dita almoina, per a gaudir de les gràcies que la butlla dispensava, variava segons els objectes, les persones i les províncies.

Per atendre tot el relatiu a la gràcia o a la concessió papal de la Croada es va constituir el Consell de Croada. Per dita concessió els reis d'Espanya gaudien de la major part dels ingressos que s'obtenien als seus regnes com a almoines i composicions mitjançant indulgències. El Consell havia de convalidar les gràcies de la butlla, determinant sobre publicació, impressió i distribució, arrendar els ingressos o negociar anticipaments entre d'altres tasques.

²⁰¹⁶ AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. *Op. cit.*

²⁰¹⁷ Segons Forcelledo, “[...] *La santa bula de la Cruzada, cuyo fin principal es la defensa, propagacion y engrandecimiento de nuestra santa fe catolica, esta concedida por Su Santidad a nuestro augusto Monarca en favor de todos los fieles estantes y habitantes en sus dominios, que movidos del zelo de la Fe vayan a su costa a pelear contra los infieles en los ejercitos de SMC o hacer en ellos graciosamente cualquiera otro genero de servicio, e igualmente en favor de todos aquellos que no pudiendo hacer personalmente esta expedicion, ni enviar a sus espensas soldados a ella, contribuyan voluntariamente con la limosna, que a este piadoso fin tasare el señor Comisario General, en virtud de las facultades apostolicas que Su Santidad le tiene cometidas, como a Delegado suyo en estos reinos, para la ejecucion de esta y demas gracias pontificias [...]*”. FORCELLEDO, BENITO, *Breve explicacion de las gracias, indulgencias y privilegios de la bula de la santa cruzada, con inclusion de las de difuntos, de lacticinios, de composicion y de carne, formada nuevamente por disposicion del illmo. y excmo. señor don Manuel Fernandez Varela comisario apostolico general de estas gracias, de cuya orden se publica para gobierno de los párrocos y confesores, e instruccion general de los fieles, por el doctor d. Benito Forcelledo, presbitero, canonigo de la santa iglesia catedral de Malaga*, Madrid, per D. E. Aguado, impressor de cambra de S.M., 1833, pàgines 7-8.

²⁰¹⁸ CANGA ARGÜELLES, JOSÉ, *Diccionario de Hacienda*, Madrid, Atlas, 1968, primer volum, pàgines 225-226. GARZÓN PAREJA, *Op. cit.*, pàgines 115-116 i 217-219. GOÑI GAZTAMBIDE, JOSÉ, *Historia de la bula de la cruzada en España*, Victoria, Editorial del Seminario, 1958.

Al segle XVIII²⁰¹⁹, no hi va haver canvis destacats en la quantitat ni en la forma d'exigir aquesta gran aportació eclesiàstica que produí uns 22 milions de rals. Canga Argüelles indica el valor econòmic que tingué aquesta butlla en tres anys concrets del segle XVIII: 21.964.000 rals entre la butlla de la santa croada, el subsidi i l'excusat el 1758; 7.514.714 rals només amb la butlla de la santa croada el 1772 i, finalment, per a 1799 indica que es recaptaren 22.213.841 rals amb les tres gràcies²⁰²⁰. Pieper assenyala que les tres gràcies eren impostos pagats pel clergat en els que aquest, assumia el paper d'intermediari, i fins i tot, tributava ell mateix com en els altres impostos²⁰²¹.

Un altre tribut de concessió pontifícia era la dècima²⁰²², que consisteix en la imposició realitzada pel Papa al clergat d'una contribució per a la guerra consistent en la dècima part de totes les rendes.

Altres tributs eclesiàstics²⁰²³ eren les mesades. De cada nomenament canònic el rei es reservava el cobrament del primer mes o mesada de la corresponent pensió o benefici sobre els inferiors a 3.300 rals de renda anual, tres mesos sobre els superiors a aquesta quantitat fins a 6000 i sis mesos (mitja anata²⁰²⁴) per als demés.

A finals del període estudiat, Pius VI concedeix a Carles III l'anomenat fons piadós beneficial²⁰²⁵. Al 1780, el Papa concedeix la facultat de retenir la tercera part del valor de les rendes de les prebendes i beneficis la dotació dels quals excedís de 600 ducats, tenint residència i de 300 si no la tenien. Artola quantifica en 1,5 milions anuals de rals el producte d'aquesta contribució durant el període 1783-1791²⁰²⁶. Al 1792, Carles IV suspèn l'execució d'aquesta gràcia, manant retenir la dècima part del valor dels beneficis.

Des de finals del segle XIII, Santa Maria de Vallbona, igual que els altres monestirs femenins del seu orde, no ha de contribuir en el subsidi de Terra Santa gràcies a un indult papal de Gregori X²⁰²⁷ datat del dia 5 de novembre del tercer any del seu pontificat²⁰²⁸.

²⁰¹⁹ ARTOLA, MIGUEL, *Op. cit.*, pàgina 299.

²⁰²⁰ CANGA ARGÜELLES, JOSÉ, *Diccionario de Hacienda, con aplicación a España*, Madrid, Imp. de Carrero y Portocarrero, 1833-34, primer volum, pàgines 170-172.

²⁰²¹ PIEPER, RENATE, *Op. cit.*, pàgina 212.

²⁰²² GARZÓN PAREJA, *Op. cit.*, pàgines 215-216

²⁰²³ GARZÓN PAREJA, *Op. cit.*, pàgines 219-220

²⁰²⁴ La mitja anata és la meitat d'una renda anual en càrrecs públics i religiosos. PIEPER, RENATE, *Op. cit.*, pàgina 212.

²⁰²⁵ GARZÓN PAREJA, *Op. cit.*, pàgines 222

²⁰²⁶ ARTOLA, MIGUEL, *Op. cit.*, pàgina 366.

²⁰²⁷ Gregori X (1210-1276) era Tedaldo Visconti. La seva primera formació cultural la realitzà a la seva ciutat natal, Piacenza. Cap al 1240, entrà al servei del cardenal bisbe de Palestrina. Poc després, fou

Al 1800, el Papa concedeix al rei la gràcia del novè extraordinari²⁰²⁹. Mitjançant un breu, Pius VI concedeix al rei d'Espanya la gràcia de poder exigir un novè extraordinari de tots els delmes, predials i personals, que paguessin els arquebisbes, bisbes, abats, mossens, capítols catedralicis, abadials, parroquials i a qualsevol monestir, convent, col·legi i casa de qualsevol orde religiós, destinant el seu producte a l'extinció de vals reials. Al 1801 i en altres anys posteriors, tornarà a concedir dita gràcia. Artola²⁰³⁰ quantifica que aquesta contribució va produir 30 milions de rals el 1801. D'aquests, Catalunya va col·laborar-hi amb 2.944.332 rals de billó, el que suposa un 10% de la participació territorial total de 1801. El 1801²⁰³¹, en una carta del 31 de juliol, Miguel Cayetano Soler, en nom del rei, exposa que “*El Rey ha visto con completa satisfaccion las nuevas pruebas de amor, a su Real Persona, y de Zelo por el bien del Estado que le han dado las Santas Yglesias del Reyno en procurar por todos los medios que les han sido accesibles el apronto de los 100 millones de reales de vellon [...]*”. Després es queixa de “*que las sumas entregadas son de muy corta entidad, asi con respecto al total de los 100 millones, como con consideracion a las graves urgencias de la Corona [...]*”. I finalment, fa lleis per facilitar el cobrament del novè, perquè li puguin pagar els diners que necessita. Com es pot veure, no s'arribà a la quantitat esperada pel rei ja que, segons Artola només se'n recaptaren 30, de milions de rals.

nomenat canonge de Lió i arxidiaca a Lieja. El 1269, es traslladà a Terra Santa per participar en la croada. El 1271, trobant-se a Sant Joan d'Acre, rebé la notícia d'haver estat escollit Papa, tot i haver rebut només els ordes menors. Fou escollit per la rectitud del seu temperament i per la seva experiència política i diplomàtica, madurada llargament. Un cop a Roma, fou ordenat sacerdot i després, consagrat com a bisbe. El seu programa es basava en la reforma eclesiàstica; la regeneració del clergat regular i secular; la unificació amb l'Església grega; l'execució d'una nova croada d'alliberament de Terra Santa i la pacificació d'Itàlia. Aquests punts, alguns d'ells inabastables, foren el programa principal de la seva gran iniciativa, la celebració d'un concili ecumènic a Lió el 1274. Aquest concili fou el més imponent i majestuós de la història de l'Església medieval. Comptà amb la participació de molts homes destacats, com Sant Bonaventura i, malgrat que no s'aconseguí la realització immediata de cap dels seus punts de govern, fou un concili molt destacat. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia dei Papi*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani, 2000, pàgines 411-422.

²⁰²⁸ AMV, 6.2/59: Segle XVIII. Vallbona. Nota referida a l'indult del papa Gregori X concedit als monestirs femenins de l'orde de Cister, pel qual se'ls deslliura de l'obligació de contribuir en el subsidi de Terra Santa.

²⁰²⁹ GARZÓN PAREJA, *Op. cit.*, pàgines 220-221.

²⁰³⁰ ARTOLA, MIGUEL, *Op. cit.*, pàgina 366.

²⁰³¹ AMV, 5.0/10: 1801, abril, 16. Tarragona. Francesc Armanyà i Font, arquebisbe de Tarragona, demana a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa de Vallbona, que pagui una quantitat de diners al tresor públic. AMV, 5.0/11: 1801, maig, 6. Vallbona. Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona comunica a la cúria de Tarragona que el monestir no pot fer front a uns pagaments deguts al tresor públic. AMV, 11.5/1: 1801, juliol, 31. Lletre del rei Carles IV ordenant als seus súbdits els pagaments que s'han d'efectuar per a la recaptació de fons per a la hisenda pública.

Anteriorment a dita carta de protesta, i simptomàtic del que exposa el rei, el 30 d'abril de 1801, l'arquebisbe Armanyà reclama a l'abadessa un ajut monetari per la monarquia ja que ell no pot pagar la seva part de contribució de la “[...] Partida en metalico señalada a esta santa Iglesia en parte de los 100 millones de reales que han de anticipar todas las del Reyno, se halla este Cabildo conmigo en los mayores apuros, deseando de una parte acreditar la profunda sumision y fiel amor al soberano, y el interes que justamente nos tomamos en la suspirada prosperidad de la Monarquia, especialmente en las presentes urgencias tan graves como notorias; y careciendo de otra parte de medios que puedan realizar el deseado cumplimiento [...] se nos ha ofrecido la generosidad de ese venerable Monasterio, que penetrado de los mismos sentimientos de rendimiento, amor e interes en las felicidades de la Monarquia, de que ha dado relevantes pruebas en otras ocasiones, no dexara de subvenir a la urgencia de esta Iglesia para acudir a las del Estado con la cantidad que le dicte su zelo y afecto [...]” i comissiona Josep d’Urquia perquè el vagi a cobrar al monestir. Però la resposta de l’abadessa, al juny de 1801, és negativa ja que el monestir tampoc té diners, en part degut a l’impagament de l’arrendament de la Baronia per part de Castellana, malgrat les “[...] graves urgencias en que se halla la Monarquia, y que precisan a el Rey a exigir de esa Santa Yglesia la cantidad de 2.100.000 reales vellon [...] Conocemos Ilmo. Sr. quan grave y urgente es la necesidad que obliga a Nuestro Soberano a tal exaccion y por esto mismo se cubre nuestro corazon de luto al ver que una comunidad que jamas ha cedido a ninguna otra en ser la primera en manifestarse como siempre se ha manifestado pronta al auxilio y consuelo de Nuestro Catholico Monarca en el dia se halla enteramente imposibilitada sin poder prestarse a donatibo ni prestamo alguno como hasta el dia lo habia hecho siempre que ocurrian tales necesidades a el Estado. Es el caso sr. Ilmo. que en este Monasterio hace un año que no ha entrado un dinero de los arriendos, que hicimos a Antonio Castellana, vecino de Tarrega en este Principado, que nos tiene en una suma miseria y nos ha precisado a introducir un pleito [...] Y de este modo instantaneamente que a nuestra manos llegase dicho precio en Metalico estamos prontas verificado que sea este caso (porque de otro modo nos es imposible) a poner en manos de VS Ilma. la cantidad de 2.000 libras cathalanas para coadjuvar a las urgencias de nuestro soberano [...] Esta es la unica proposicion que podemos hacer a VSIlma. En prueba de nuestro Amor a su Magestad conforme a nuestra triste situacion [...]”. Per tant, el monestir sempre està disposat a fer donatius a la monarquia, però aquesta vegada la seva crítica situació econòmica li ho impedeix.

A part, l'Església catalana pagava el cadastre per raó de les seves propietats immobles en la mateixa proporció que els seglars, tot i que es lliurava del cadastre personal. Finalment, indicar que existien altres tributs eclesiàstics, com són les mans mortes, els espolis²⁰³², la contribució de milions²⁰³³, el terç quart decimal²⁰³⁴, polítiques diverses sobre els beneficis eclesiàstics²⁰³⁵ i altres aportacions esporàdiques de l'Església²⁰³⁶.

4. La relació entre Vallbona i els Borbó

Fins ara, hem analitzat la relació entre el monestir de Vallbona i la monarquia borbònica en termes generals i en aquest darrer apartat, ho volem fer a nivell concret. Els documents de l'arxiu del monestir contenen poques notícies relacionades amb la monarquia. Aquest fet sobta, sobretot perquè que no hi ha documents sobre el lligam entre Vallbona i la monarquia durant la Guerra de Successió i durant bona part del segle XVIII. Per aquest motiu, en aquest darrer apartat del treball, analitzarem les poques mostres que sobre aquesta relació hem trobat, malgrat que fan referència a episodis concrets en el temps.

4.1. La divisió de la comunitat durant la Guerra de Successió

Durant aquest conflicte, malgrat que les famílies de les monges es dividissin en la seva afiliació borbònica o austriacista, el monestir de Vallbona va prendre partit pel candidat austriacista a la corona espanyola.

Ja hem fet esment del jurament de fidelitat a l'arxiduc Carles per part del poble de Vallbona i de la relació familiar que unia l'abadessa Anna Maria de Castellví i Francesc de Castellví, un destacat austriacista²⁰³⁷.

²⁰³² GARZÓN PAREJA, *Op. cit.*, pàgines 221.

²⁰³³ Gravava el consum dels habitants. Els eclesiàstics també el pagaven però se'ls retornava dit import. GARZÓN PAREJA, *Op. cit.*, pàgines 224. MINISTERIO DE HACIENDA ESPAÑOL, *La Hacienda Pública en la España de los Borbones (1700-1931)*, Madrid, Ministerio de Hacienda, 1980, pàgina 160.

²⁰³⁴ Aquest impost formava part de les anomenades rentes decimals que eren les que percebia la Corona de la massa dels delmes eclesiàstics. GARZÓN PAREJA, *Op. cit.*, pàgines 222-223. MINISTERIO DE HACIENDA ESPAÑOL, *Op. cit.*, pàgina 160.

²⁰³⁵ GARZÓN PAREJA, *Op. cit.*, pàgines 223.

²⁰³⁶ GARZÓN PAREJA, *Op. cit.*, pàgines 224-226.

²⁰³⁷ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 279.

Dita abadessa va incloure una pregària especial pel triomf de la Casa d'Àustria en les rogatives de les festivitats solemnes. Aquesta oració, prova de la seva adhesió al candidat austríac a la corona, es pot datar entre la marxa de l'arxiduc Carles de Barcelona (1711) i la de la seva esposa Isabel Cristina de Brunswick (1713): “*Por la Santa Iglesia Romana. Por el Santo Padre. Por los cardenales, patriarcas, arzobispos, obispos, abades, abadesas, priores y prioras. Por nuestra sagrada orden del Cister. Por todos los reyes cristianos. Por la Reyna Nuestra Señora y por todos aquellos y aquellas que son de la Casa de Austria, que Dios Nuestro Señor, por su infinita clemencia y piedad, les de gracia y poder para que dignamente y con bien puedan regir y gobernar los pueblos que les son encomendados, de forma que cuando salgan de esta vida vayan a gozar de la gloria celestial [...]*”²⁰³⁸.

La comunitat del moment fou majoritàriament austriacista, però es troba dividida, ja que entre els familiars de les monges que visqueren el conflicte, hi ha personatges destacats en ambdós bàndols. Majoritàriament, les famílies de les monges vallbonines foren austriacistes. Així destaquen les fervoroses famílies austriacistes de Lleida, en paraules de Lladonosa, com els Maranyosa, Segarra, Montserrat, Alemany, Àger, Riquer i Guiu²⁰³⁹, totes elles amb representació al monestir. Però també s’han de destacar les actuacions militars de Josep Faust de Potau²⁰⁴⁰, Francesc de Castellví i Obando, dels germans Desvalls i de Vergós²⁰⁴¹ i d’Antoni i Miquel Sobies²⁰⁴², tots ells amb familiars a Vallbona.

²⁰³⁸ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 279-280.

²⁰³⁹ PORTA I BERGADÀ, *La victòria catalana de 1705*, Barcelona, Pòrtic, 1984, pàgina 502.

²⁰⁴⁰ Josep Faust de Potau i Ferran (1684-1732) era doctorat en dret civil. Fou empresonat l’any 1704 quan va anar a Madrid a demanar clemència pel seu pare, Cristòfol de Potau i Oller (1647-1706). Cristòfol havia nascut a València i havia comprat els pobles de Sarral i Cabra del Camp. Era professor d’universitat i magistrat de l’Audiència i fou nomenat primer comte de Vallcabra per Felip V al 1702. Fou empresonat per ser contrari al rei i condemnat per tota la vida. És considerat un dels millors juristes catalans de la seva època. En la desafortunada ambaixada a Madrid, Josep Faust és acompanyat pel seu cunyat Pau Ignasi de Dalmases. El pare dels Potau morirà a la presó a Pamplona mentre que Josep Faust i Pau Ignasi seran bescanviats posteriorment i podran tornar a Barcelona. El comte fou un dels nobles directius de la revolta catalana de 1705. Fou capità de la Coronela fins que es retirà el 1713 i amb el triomf borbònic, perdé el títol. PORTA I BERGADÀ, *Op. cit.*, pàgines 163, 273, 275-276 i 633.

²⁰⁴¹ Per a Porta, Antoni de Desvalls i de Vergós, marquès del Poal, i el seu germà Manuel, foren figures cabdals de la Guerra de Successió a Catalunya. El primer era un militar retirat amb 39 anys quan esclatà la revolta catalana. El seu marquesat es componia de les poblacions del Poal, Gimínells i Sarcenit. El seu germà Manuel vivia a Barcelona fins que s’exilià. Convençuts austriacistes, sempre lluitaren com a caps de guerrillers. El marquès fou el cap de la gent de l’interior que, amb diverses actuacions, intentà ajudar els assetjats de Barcelona. En canvi, Manuel fou governador de Cardona i com a tal, resistí fins una setmana després de la caiguda de la capital. Per la seva destacada acció militar contra el rei borbònic, s’exiliaren a Àustria, on Manuel obtingué càrrecs elevats a la cort de l’emperador Carles VI. PORTA I BERGADÀ, *Op. cit.*, pàgines 497-498.

La influència de les famílies va afavorir l'alineament al cantó dels austriacistes de la majoria de la comunitat monàstica de Santa Maria de Vallbona. Per contra, entre els botiflers, destaca Antoni de Potau i Oller²⁰⁴³, també familiar de monges del monestir.

El mateix monestir fou escenari de diversos fets relacionats amb la guerra, com testimonia Francesc de Castellví i com ja hem comentat. Porta indica que el monestir fou un punt de trobada habitual entre els caps de la revolta catalana de 1705. Per aquest motiu, davant dels principals caps de la mateixa, com els Sobies, es jurà fidelitat a Carles III davant el Santíssim Sagrament, tal com ja hem esmentat²⁰⁴⁴.

Amb el triomf borbònic, la comunitat ha d'aprendre a conviure amb la nova situació. A partir d'aquell moment, la fidelitat a la nova dinastia i els elogis a la mateixa augmenten als documents del monestir. Finalment, s'ha d'indicar que, tot i el seu posicionament marcadament austriacista, la comunitat monàstica de Vallbona no patí represàlies especials amb posterioritat a la guerra per part del bàndol vencedor de la mateixa, fet que sí succeí a d'altres monestirs, com Poblet, on el seu abat patí la repressió i la depuració borbòniques²⁰⁴⁵.

4.2. Conseqüències immediates de la fi de la guerra

La fi de la guerra va comportar problemes immediats per al bon funcionament del monestir de Vallbona. En primer lloc, i com ja hem vist, el monestir va restar sense abadessa fins 1716 pels problemes derivats de la fi de la guerra i la repressió contra els austriacistes.

En segon lloc, un fet que també hem esmentat: l'arrest domiciliari de Manuela Desvalls, germana de destacats austriacistes, arran de la vinguda de Salvador Prats i Matas a Vallbona per detenir Francesc de Castellví i Obando, un altre destacat austriacista, el 1718²⁰⁴⁶.

²⁰⁴² Els dos Sobies, pare i fill, encapçalaren la revolta catalana de 1705. La família Sobies havia estat molt afavorida pel virrei Joan d'Àustria i per aquest motiu, foren expulsats de Barcelona per Velasco. PORTA I BERGADÀ, *Op. cit.*, pàgina 498.

²⁰⁴³ Antoni de Potau i Oller, senyor de la Floresta, ja era botifler a les Corts de Barcelona. En caure Barcelona en mans de l'arxiduc, fugí cap a Madrid i lluità contra Catalunya. Morí a Sarrià en el setge de 1713. PORTA I BERGADÀ, *Op. cit.*, pàgines 281-282.

²⁰⁴⁴ PORTA I BERGADÀ, *Op. cit.*, pàgina 498.

²⁰⁴⁵ GONZALVO BOU, GENER, *Breu història del monestir de Vallbona*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2003, pàgina 47.

²⁰⁴⁶ CASTELLVÍ I OBANDO, FRANCESC DE, *op.cit.*, volum IV (Años 1714-1724), pàgines 653 i 662.

I relacionat amb aquests mateixos protagonistes, els Desvalls i els Castellví, la repressió del bàndol borbònic durant la postguerra als austriacistes, provoca problemes a les membres de dites famílies que es troben al monestir. I no només a nivell de retencions com ja hem mostrat amb el cas de Manuela de Desvalls sinó que també comporta problemes econòmics a dita monja i a les germanes Castellví, Maria i Jerònima. La fi de la guerra suposa la repressió dels vençuts, així com també el segrest dels seus béns. Per a les monges de Vallbona emparentades amb destacats austriacistes, aquest fet suposa quedar-se sense les rendes vitalícies i les pensions per aliments que reben dels seus familiars. Per aquest motiu, el 1715, tant Manuela Desvalls com les germanes Castellví, presenten peticions al Reial Patrimoni perquè els permetin gaudir de les pensions establertes en el moment de la seva professió religiosa malgrat el segrest dels béns familiars²⁰⁴⁷.

La primera que ho fa és Manuela Desvalls. En una *“Petición presentada en 20 de febrero de 1715 por el doctor Francisco Estalella residente en Barcelona, procurador de doña Emanuela Desvalls Vergós religiosa del Monasterio de Vallbona al muy illtre. sr. Don Joseph Patino cavallero de la orden de Alcantara del Consejo de Su Magestad en el Bl. de las ordenes e Superintendente general del Exercito y Principado de Cataluña [...]”*, s’indiquen els motius de la demanda de Desvalls: *“[...] El procurador de doña Emanuela Desvalls Vergós religiosa del Monasterio de Vallbona que produce su poder con el devido respeto a VS dice que con auto que passo ante Juan Serra notario de la villa de Bellpuig a los 26 de febrero de 1707 estando para entrar en religion en dicho monasterio hizo donacion y cession a favor de don Anthonio Desvalls su hermano de todos los derechos a ella pertenecientes en los bienes de sus padres con empero condicion que dicho hermano le diesse y consignasse cien libras barcelonesas cada año por vitalizias las quales en efecto en el mismo auto le consigno devriendolas la suplicante de cobrar de diferentes particulares en distintos partidos que todo parece de*

²⁰⁴⁷ ACA. REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1715, núm. 4, Ab: *“Barcelona, año 1715. Desvalls. Número 28. Sequestros. Original processo de dona Manuela Desvalls y de Vergos religiosa del monasterio de Vallbona. Petición al real fisco del Real Patrimonio”*. ACA. REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1715, núm. 7, Ab: *“Barcelona, año de 1715. Religiosas de Castellví i Obando. Sequestros. Original del processo informativo a instancia de las señoras religiosas del monasterio de Vallbona dona Maria i dona Jeronima Castellví i Obando por justificacion de sus alimentos. En el tribunal y juzgado de la Superintendencia”*. ACA. REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1718, nº 7, Aj: *“El capellán mayor de la capilla del palau de la condesa de Barcelona contra el fiscal”*. (El procés de les germanes Castellví s’inicia a la signatura Ak d’aquesta mateixa sèrie i després continua barrejat amb el procés propi de la signatura Aj). ACA. REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1718, nº 7, Ak: *“Barcelona, año 1718. Doña Maria de Castellvi y doña Jeronima de Castellvi monjas del Real Monasterio de Vallbona. Processo justificativo de una pencion de 30 libras. Autos de la General Superintendencia”*.

*dicho auto que para justificacion de lo refferido se presenta [...] En fuerza de cuya consignacion se halla la suplicante en la possession de exhigir y cobrar de los debitores nombrados en dicha consignacion las dichas 100 libras por cada año menos que aora rehusan pagarla con el pretexto de que el dicho su hermano tendria los bienes en regio sequestro. Y como los partidos consignados a esta parte con el referido auto no sean bienes del dicho su hermano sino de la suplicante como queda con dicho auto justificado no puede el sequestro de los bienes de su hermano incluir los de la suplicante. Por lo que pide y suplica sea mandado a los consignados por dicho su hermano consignante mantengan a la suplicante consignataria en la pocession [...] en que se halla de cobrar en los refferidos consignados dichas 100 libras cada año y en consecuencia pagarlas aquellas en los respective plazos vencidos con refeccion de costas [...]*²⁰⁴⁸.

Veient les al·legacions defensades pel procurador de Manuela, es decideix que “[...] Por las escrituras que ha presentado el procurador de dona Emanuela Desvalls y Vergós religiosa del Monasterio de Vallbona resulta que para entrar en dicha religion y al tiempo de su profession en que devia recibir su dote y los derechos que le podia pertenecer en la asienda de sus padres renuncio a todos reservandose solamente por sus alimentos y renta vitalicia y un año despues de su muerte cien libras que con la misma escritura se asignaron en diferentes partidos de censales y censos que devian corresponderle diversos particulares vecinos de la ciudad de Lerida y del termino del Poal en Urgel. Como [...] consta en dicha escritura; Y aunque esto fue firmado en el año de 1707 en el qual por razon del rebellion no podia tener derecho don Antonio Desvalls su hermano para haser contratos de enagenacion de su asienda en perjuisio del Real Fisco, Pero considerando que esta consignacion es favorable al mismo Real Fisco pues por la sola renta vitalicia de 100 libras que se le assignaron renuncio a todos que autos derechos podia pretender en dicha asienda. Por tanto en suposicion de esta utilidad notoria y aceptando dicha renunciacion pro Regio Fisco si etim quantum es favorable y conviene esta parte del Real Fisco en que durante su vida y segun thenor de dicha asignacion y demas contenido en la citada escritura perciba la dicha doña Manuela los partidos de censos y censales asignados los derechos fiscales en todo siempre salvos y pro [...]²⁰⁴⁹.

²⁰⁴⁸ ACA. REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1715, núm. 4, Ab: *Op. cit.*

²⁰⁴⁹ *Ídem.*

Per aquest motiu, el 21 de maig de 1715, “[...] *Proveho y declaro que devo dar como por la presente doy por justificado el credito de dicha pensión vitalicia a favor de dona Emanuela Desvalls, contra los bienes sequestrados a don Antonio Desvalls y mando que como a deuda de justicia se le pague annualmente dicho credito de cien libras de vellon de Cataluña en su lugar y grado de los productos resultantes de los bienes que fueron de don Antonio Desvalls y oy pertenecientes al Real Fisco satisfaciendole las dos pensiones vencidas de los años 1713 y 1714 a cuyo fin el director general don Geronimo Domingues dispondra la satisfaccion de este credito en la forma estilada*”²⁰⁵⁰.

El 1718, Manuela reclama el cobrament de la renda corresponent a aquell any i tindrà alguns problemes en els propers anys per cobrar per culpa de les confiscacions de béns. El 4 de juny de 1720, els testimonis d’Anton, batlle del Poal, Joan Jover de Vallbona i el rector del poble Torrell, indiquen que Desvalls “*està viva y con salud*” i per tant, pot seguir cobrant la renda vitalícia²⁰⁵¹.

Les germanes Castellví també portaren el seu cas davant la justícia²⁰⁵². El primer pas és la següent carta: “*Por auto del señor Superintendente, valga por papel del sello quarto, maravedis veinte, en la ciudad de Barcelona y principado de Cataluña, para el año de 1715. Muy iltre. Sr. Dona Maria i dona Geronima Castellvi y de Obando religiosas del Real Monasterio de Nuestra Señora de Vallbona disen a VS que en dia de su profession les concedio su padre don Ignacio de Castellvi sobre sus bienes treinta libras por cada una todos los años durante sus vidas como vera VS mas largamente por los titulos que se presentan, y como oy, se hallan dichos bienes sequestrados a su hermano don Francisco de Castellvi por tanto el legitimo procurador de dichas dona Maria y dona Geronima Castellvi que produze su poder suplica a VS se sirva mandar pagar a las suplicantes dichas sesenta libras de los productos que se salieron de dichos bienes sequestrados [...]*”²⁰⁵³.

El 27 de juliol de 1715, es dóna “*por presentada en quanto a lugar de drecho insertense las escrituras presentadas y desse traslado al fiscal assi lo provehio el mui illustre señor superitendente general y lo firmo de que doy fee, Patino*”²⁰⁵⁴.

²⁰⁵⁰ *Ídem.*

²⁰⁵¹ *Ídem.*

²⁰⁵² ACA. REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1715, núm. 7, Ab: *Op. cit.* ACA. REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1718, nº 7, Aj: *Op. cit.* ACA. REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1718, nº 7, Ak: *Op. cit.*

²⁰⁵³ ACA. REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1715, núm. 7, Ab: *Op. cit.*

²⁰⁵⁴ *Ídem.*

Les dues germanes Castellví nomenen procurador seu a Josep Tos, “*aromatarium de Barcelona*”²⁰⁵⁵, que defensa el següent: “[...] *El quondam Ignacio de Castellvi cavallero del habito de Montessa en la villa de Montblanch populado con instrumento publico que passo entre el rector de la parroquial iglesia de Santa Maria de Vallbona del arzobispado de Tarragona a los 26 de mayo de 1697 de que da fee el referendo Francisco de Torrell presbitero y rector de dicha iglesia parroquial de Vallbona a effeto de que dona Maria Castellví y Obando su hija y religiosa novicia del Real Monasterio de Nuestra Señora de Vallbona del orden cisterciense queria professar como professo en dicha religion y podiesse vivir con mas decencia y cumplir a sus obligaciones hizo consigna, o donacion a dicha dona Maria su hija de una annua pencion de 30 libras moneda barcelonesa durante su vida natural tan solamente pagadora por dicho don Ignacio y sus herederos son todas obligaciones como es de ver de dicho instrumento que se presenta; Y assi mismo con otro instrumento publico que passo ante el dicho reverendo Francisco de Torrell presbitero y como a rector de dicha iglesia parroquial de Vallbona a los 9 de enero de 1707 don Francisco de Castellvi y Obando en la villa de Montblanch populado como a procurador del dicho quondam don Ignacio de Castellvi su padre a effeto tambien de que dona Geronima Castellví y Obando religiosa novicia de dicho Real Monasterio de Vallbona su hermana desseava professar como professo en dicha religion y pudiese vivir con mas decencia y cumplir a sus obligaciones hizo assi mismo consignacion y donacion a favor de dicha dona Geronima de Castellví y Obando su hermana de una annua pencion de 30 libras durante su vida natural tan solamente havedoras y cobradoras de los bienes y redditos de dicho quondam don Ignacio de Castellvi su padre con todas obligaciones y demas clausulas en semejantes instrumentos poner acostumbradas como es de ver de aquel que tambien se presenta; Y como el Regio Fisco por drecho de confiscacion possehee la hazienda y bienes que fueron de dicho dr. Ignacio de Castellvi padre destas [...] monjas professas de dicho Real Monasterio de Vallbona y assi bien quede obligado ala satisfaccion de dichas dos annuas prestaciones como a cargas de justicia y actual possessor de dichos bienes obligados a aquella. Por ende el legitimo procurador de dichas doña Maria y doña Geronima de Castellví y Obando quien produce su poder paraque sea incertado a VS suplica sea dicho Regio Fisco, condenado en pagar todas las annuas prestaciones desde el dia que possehee dichos bienes obligados por drecho de*

²⁰⁵⁵ ACA. REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1718, nº 7, Aj: *Op. cit.* ACA. REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1718, nº 7, Ak: *Op. cit.*

*confiscacion [...]”*²⁰⁵⁶. Com a annexos, Tos presenta les còpies de la renda d’Ignasi a Maria davant del rector Torrell del 26 de maig de 1697 i la donació de Francesc a Jerònima davant del mateix Torrell del dia 9 de gener de 1707, dos documents als que fa esment en la seva defensa i que demostren la validesa de les aspiracions de les monges Castellví per recuperar les seves pensions vitalícies²⁰⁵⁷.

El 27 de juliol de 1718, “[...] *no se encuentra por parte del regio fisco expresion particular que oponer, pareciendole ser deuda de justicia, paraque de los productos de dichos bienes se pague dicha pencion vitalicia en la forma estilada en el tribunal y juzgado de confiscaciones y segun las ordenes reales dadas para este efecto los drechos fiscales siempre salvos y pro [...]”*²⁰⁵⁸.

Posteriorment, el 22 d’agost del mateix any, Manuel de Toledo, “*del consejo de su Magestad en el Real de Hacienda, ministro para lo civil de la Real Audiencia y Juez de todos los bienes confiscados y sequestrados de este principado [...]”*, sentència que “*se deven pagar sus penciones de los productos y rentas de los bienes y hazienda que fueron de dicho don Ignaci de Castellvi a dichas doñas Geronima y doña Maria de Castellvi desde el dia del sequestro [...]”*²⁰⁵⁹. Això significa que el plet per les pensions també acaba sent favorable a les aspiracions de les monges Castellví. Els deuen pensions des de 1714 fins 1718 i gràcies a la propícia sentència anterior, les cobraran.

Per tant la fi de la guerra va comportar la supressió de les rendes vitalícies de, com a mínim tres monges de Vallbona, familiars de destacats austriacistes que s’exiliaren i els béns dels quals foren expropiats. Per aquest motiu, les rendes que mantenien les monges restaren sense execució perquè el patrimoni familiar en el que es basaven havia desaparegut darrere el segrest de béns provocat pels vencedors de la guerra. Però per sort per les monges, els plets endegats contra aquesta situació els foren favorables i pogueren recuperar les rendes retardades i seguir-les cobrant fins a la seva mort. Tot i això, els plets tingueren conseqüències també negatives, perquè van suposar un cost per al monestir i a més, com s’allargaren en el temps, van provocar la manca d’algunes rendes importants per a Vallbona.

²⁰⁵⁶ *Ídem.*

²⁰⁵⁷ *Ídem.*

²⁰⁵⁸ *Ídem.*

²⁰⁵⁹ *Ídem.*

4.3. Demandes del monestir elevades a la monarquia borbònica

Un dels aspectes més interessants a destacar d'aquesta relació amb la monarquia és la demanda de béns materials o de protecció per part del monestir. Sobre la primera qüestió, tenim un exemple en un fragment d'una nota, el “*Memorial que fan mi senyoras representant las necessitats del monestir al Rey*”²⁰⁶⁰, en el que “[...] *consiga este monesterio y mendiga comunidad, al alivio que espera unicamente en la gratia y subvencion que le afianza la grande caridad y rectitud de VM que lo pide por via de limosna y de alimentos, y en la forma pareciese a VM prompta y efectiva la cobranza, que lo recibira a singular [...] de VM*”.

I pel que fa a la demanda de protecció reial, tenim el cas d'uns assalts i vexacions que els homes de l'Almirall de Nàpols²⁰⁶¹ van cometre en alguns dels pobles de la Baronia.

²⁰⁶⁰ AMV, 6.2/57. Segle XVIII. Vallbona. Fragment d'una lletra adreçada per l'abadessa del monestir de Vallbona al rei, exposant-li les necessitats materials de Vallbona.

²⁰⁶¹ L'Almirallat de Nàpols és una dignitat militar que tenia al seu càrrec la direcció de la força naval de la Corona d'Aragó. Els seus orígens es remunten al regnat de Jaume I sota el títol d'Almirall d'Aragó, que a finals del segle XV, es convertí en Almirall de Nàpols. La seva competència principal era el comanament de l'armada marítima, però també la jurisdicció civil i penal sobre dita armada. Ferran el Catòlic va atorgar, el 1510, l'Almirallat de Nàpols a Gonzalo Fernández de Córdoba. Carles V li atorgà a Ramon de Cardona, com a títol honorífic a perpetuïtat, que es conservà en els seus successors. Cardona era a més, baró de Bellpuig i duc de Soma entre d'altres. El fill de Ramon i Isabel de Requesens, Fernando, mort com Almirall de Nàpols el 1571, es casà amb Beatriu de Figueroa Fernández de Córdoba, germana de Gonzalo de Córdoba, tercer duc de Cessa. Aquesta darrera era filla de Gonzalo de Córdoba i de la segona duquessa de Cessa. Per tant, en el nét de Ramon, Antoni, ja s'uneixen els títols de duc de Cessa, baró de Bellpuig i Almirall de Nàpols. Com ens mostra el títol d'aquesta obra de Lope de Vega dedicada al baró de Bellpuig, aquest havia heretat un bon nombre de títols, entre els quals, aquests que hem esmentat, subratllats en el títol per nosaltres: “*El Fénix de España Lope de Vega Carpio, Familiar del Santo Oficio. Séptima parte de sus comedias. Con Loas, Entremeses y Bayles. Dirigidas a don Luys Fernández de Córdoba, Cardona y Arago, Duque de Sessa, Duque de Sousa, Duque de Baena, Marqués de Poça, Conde de Cabra, Conde de Palamós, Conde de Olivito, Vizconde de Iznajar, Señor de las Baronías de Belpuche [Bellpuig], Liñola y Calonge, gran Almirante de Nápoles. Año 1617. Con privilegio. En Madrid. Por la viuda de Alonso Martín. A costa de Miguel de Siles, mercader de libros. Véndese en su casa, en la calle Real de las Descalças*”. Posteriorment, un duc de Cessa va perseguir durant anys aconseguir de la Corona la revalidació, per a ell i els seus descendents, dels títols d'Almirall de Nàpols i Capità General que havia posseït la família, fins que ho aconseguí el 1614. Aquest duc de Cessa que recuperà el títol fou Luís Fernández de Córdoba Cardona y Aragón, “*para que ande en su casa perpétuamente, después de los días del Príncipe Doria, que lo tiene con 4.000 ducados de renta que el Duque gozaba por su vida*”. BORK, A. W., “Lope's Don Lope de Cardona: A defense of the Duke de Sessa”, *Hispanic Review. A quarterly journal devoted to research in the Hispanic languages and literatures*, vol. 9, 3 (july 1941), pàgines 348-358. CORTIJO OCAÑA, ADELAIDA i ANTONIO, “Vida de la madre Catalina de Cardona por fray Juan de la Miseria. Un texto hagiográfico desconocido del siglo XVI (Bancroft Library, UCB, Fernán Núñez Collection, vol. 143)”, *Dicenda. Cuadernos de Filología Hispánica*, 21 (2003), pàgines 21-34. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 24, pàgines 248-249. FERRER VALLS, TERESA, “El juego del poder: Lope de Vega y los dramas de la privanza”, *El juego del poder: los dramas de la privanza, Seminario Internacional Modelos de vida en la España del Siglo de Oro. I. El noble*, 23-24 de abril de 2001, Madrid, Casa de Velázquez, 2004, pàgines 15-30. GARCÍA CARRAFFA, ALBERTO i ARTURO, *Enciclopedia heráldica y genealógica hispano-americana. Diccionario heráldico y genealógico de apellidos españoles y americanos*, Madrid, Imprenta de Antonio Marzo,

Per això, el monestir, com a senyor de la mateixa, demana protecció al rei. La carta enviada al monarca mostra la indefensió de la Baronia davant aquests atacs i la duresa dels atacants: *“Serenísimo, molt alt y poderós senyor. Vehentse lo monestir y convent de Vallbona tant lastimat per les molestes inuiries y maltractes a ell y asos vassalls lison estats fets que li es forçat fer los asaber a Vostra Altesa los quals per esser tant arduos y de tanta ymportantia sols per la Real Magestat y provisio de vostra Altesa poden esser degudament provehits y son que alguns criats y vassalls del almirant de Nàpols aura dos anys, o cerca vingueren al terme de Rocafort, lo qual es de dit monastir y convent y te enaquell tota jurisdiccio ayxi civil com criminal, y venut a cavall y embocats, tants quants homens y dones trobaren de dit loc de Rocafort, abastoneraren, nafraren, e ynuiariaren aquells de tal manera que algu de aquells pensa morir segons que del sobredit consta per ynformatio rebuda per T. Degleu alguatzir desa Magestat y mes avant alguns vassalls del mateyx almirant y loseu balle de Bellpuig entre ells ab son basto y armats de arcabussos, llanses y ballestes y altres armes son venguts al dit terme de Rocafort y de Preixana, en lo qual aixi mateyx dit monastir te tota la jurisdiccio civil com criminal y feren tala del quels parague y un de dits vassalls del almirant lo qual se deya Caglleuo pega colps de archabus a una dona de dit loc de Preixana la qual pença morir perla qual cosa es estat pres [...] dins lo mateyx loc de Preixana armats y se feren senyors del dit loc ab molt gran perill de un gran escandol y perlo semblant alguns homens del mateix loc de Preixana anant person cami los officials de dit almirant los an robat, e pres lo que portaven lo que nunca los es estat restituit sino sols a hu al qual se lleva una capa y una espasa per recuperatio de les quals coses fon forçat fer mes despeses del que dites capa y espasa valien y a un home de Rocafort lo qual tenia blat segat en lo terme del loc de Sanct Martí terra de dit almirant li prengueren aquell sos officials que era molt y nunca lo ha pogut cobrar y porque continuament, sien los vassalls de dit monastir vexats y molestats, los officials de dit almirant los aien porque compareguen en territori de dit almirant ab cominatio de marca los quals no obstant que enaquells no tinguen jurisdiccio alguna, moltes altres coses se an detengut, y se detenen de dit monestir y de sos vassalls y mols altres maltractes son estats fets los quals peveritar prolixitat [...] Vostra Altesa sisera servit sepora ynformar de tot dels doctors del real consell qui ne saben molta part axi del sobredit com de algunes provisions que son estades fetes a culpa de qui no son estades*

1925-26, número 23, pàgines 193-195. MOLAS RIBALTA, PERE, *L'alta noblesa catalana a l'Edat Moderna*, Vic, Eumo, 2004, pàgines 32-52.

executades, de hont clarament entendra esser dits maltractes no de crestians ssino de infels e com al real offici de Vostra Altesa pertangue defendre los pobres de ma dels calumpnians y potents, y asenyaladament defendre los pobres monastirs de dones les quals no solament per esser dones son indefenses, mas encara perestar alli tancades entre quatre parets y quasi del tot [...] desos parents, les quals atesa la potentia de dit almirant no gosen entendre en ninguna manera en la deffensa de aquelles de hont sols los reste que perla Real Magestat de vostra sien deffensades segons que incoir deffensa fan entes los Reys de Aragó predecessors de Vostra Altesa, humildement prostrades en terra la abadessa y monges de dit monastir y ab molta effusio de llagrimes les quals son les propries armes suppliquen a Vostra Altesa lisia servey manar entendre les sobredites coses y ferhi deguda provisio perque molts maltractes no eren casticats es molt cert altres monges haurien de dexar dit monestir y sos vassalls les cases lo que seria contra la intentio desa Magestat y de Vostra Altesa, llurs protectors y les veuen posades sots la real salvaguarda la qual segons clarament se veu, es estada y es en molt poch tenguda. Lo real offici de vostra altesa benignament ymplorat [...] Suplica de Vallbona contra los vassalls del almirant de Aragó. Suplicasio donarlo al serem. ilmo. y poderos senyor princepsp [...]”²⁰⁶².

4.4. La sal i els llegums, donacions del duc de Cardona

Un nexa d’unió entre el monestir de Vallbona i la monarquia està relacionat amb la sal de Cardona: el duc de Cardona donava sal de les seves mines al monestir i el rei referma aquesta concessió ja que la corona era la propietària de les salines del regne i per tant, la sal era una regalia de la monarquia.

Dins d’aquestes regalies, el rei podia estancar la producció i comercialització de determinats productes o serveis amb la finalitat d’obtenir uns ingressos extraordinaris per a la reial Hisenda. La majoria dels estancs es feren durant el període dels Àustria però, al segle XVIII, la seva aplicació s’estengué per tot el territori de la Corona d’Aragó²⁰⁶³.

²⁰⁶² AMV, 3.1/7. Segle XVIII. El monestir de Vallbona suplica la protecció reial, davant dels abusos comesos pels homes de l’Almirall de Nàpols en les viles de Rocafort de Vallbona i Preixana.

²⁰⁶³ FRANCH BENAVENT, RICARDO, “Regalismo e inmunidad eclesiástica en la España del siglo XVIII: La resistencia del clero valenciano a la imposición del estanco del tabaco”, *Hispania. Revista Española de Historia*, 2007, vol. LXVII, núm. 225, enero-abril, pàgines 297 i 303.

La demanda de sal i llegums s'eleva al duc de Cardona, però aquest ha de comptar amb el vist-i-plau reial. Aquest tema és un dels més recurrents en la correspondència de l'època i per tant, una de les mostres més extenses de la relació entre la monarquia i el monestir.

Durant els anys de guerra, aquest aconseguí l'aprovació del rei austriacista a la concessió com a caritat de sal per part del duc de Cardona, malgrat que la gestió fou força àrdua: *“Lo treball que tingue lo infrascrit en agencia que sa Magestat de Carlos Tercer (que Deu guarde) continuas la caritat que los exms. Srs. Ducs de Cardona acostumaven fer al ilustre convent de Nostra Senyora de Vallbona, de una carrega de sal de tres quintars en cada semmana y de 18 fanecas de llegum en cada any, no se pot posar a modo de compte, sino per modo de agencias ab la forma seguent. Despues que al infrascrit se li fou recomenat la sobrerreferida agencia, se conferi ablos ilustres srs. de la Junta de Segrestos, los quals cometeren la abilitacio del paper y actes seli remeteren (una justificacio, que lo Exm. Sr. Duc de Cardona y sos antecessors acostumaven a fer la caritat sobre expressada) al sr. don Joseph Minguella altre dels de la dita ilustre Junta. Per abilitacio dels quals papers y actes, fou menester moltes vegades conferirse ab dit sr. Minguella. Habilitats que foren dits papers y actes, se forma un memorial dictat per lo sr. dr. Emanuel Flix advocat de dit convent, lo qual le entrega al Exm sr. Compte de Urgell alas oras virrey y capita general del present Principat, lo qual memorial despues de molt treball prengue lo infrascrit, se decreta, que informas sobre lo contengut en aquell la mateixa Junta de Segrestos. Continua sens cessar lo infrascrits molt espai de dias als dits srs. de la Junta, peraque fessen lo informe al Exm sr. Compte de Urgell, Y retardant lo dit sr. Minguella (aqui fou comes lo informe) un ferlo, arriba sa Magestat de la Ciutat de València a la present; Y havent per son arribo y ditjos per esta ciutat, esperat la jurisdiccio del capita general, fou precis posar en mans de sa Magestat altre memorial, que sens embarch de tant tropell de negocis, que en aquella era de temps se ocorregueren, lo infrascrit quant antes tingue ocasio, lo posa en las Reals mans de sa Magestat. Despues que sa Magestat fou servit de admetrer lo di memorial, continua en solicitar la recretacio de aquell ablo sr. Don. Ramon Vilana Perlas, haventi, com se dexa considerar infinits memorials que se avian donat a sa Magestat, despues de son arribo, y a força de molt treball se conesgui la Real Decretacio de aquell, decretantse informa la Junta de Segrestos. Continua lo infrascrit aixi mateix son treball, pera que lo sr. Minguella (aqui fou comes lo informe) informas a sa Magestat sobre el contengut en dit memorial, Y despues de un mes de*

solicitud, fou servit dictar lo informe al infrascrit, lo qual continua no menos son treball en solicitar al dit sr. Minguella, peraque fos servit portar lo borró de dit informe ala Ilustre Junta pera llegirse en aquella. Continua despres lo infrascrit en anar ahont se juntave dita Junta, peraque lo secretari copias dit informe y lo portas al Rl. Palacio. Despues, que lo infrascrit tingué noticia, que lo informe se trobave en la secretaria, insta la Decretacio del Memorial ab lo sr. Don Ramon de las Perlas y despres de molt treball, isqué lo dit memorial despatxat, que se continuás la caritat de tres quintars de sal en cada semmana y la dels llegums en cada any ab lo modo ho acostumaven fer los duchs de Cardona. Despues, que lo infrascrit, tingue noticia de dita Rl. Decretació, solicita als dits srs. de la Junta, peraque fossen servits donar ode tant als oficials del comptat de Prades per los llegums, com als de Cardona per la sal entregantli per dit efecte una carta, la qual carta ab dit orde posa lo infrascrit en mans de mi senyora dona Maria Josepha de Potau, peraque fos servida remetre-la a mi senyora dona Madalena de Potau, qui avia recomanat al infrascrit esta diligencia, al qual li apar, que a vista del molt treball resta expressat en lo present paper, se li hauria de compensar ab sis doblas, o ab lo que aparexerá a dita mi senyora dona Madalena de Potau, que de totas maneres quedará molt satisfet. Barcelona, janer 7 de 1708. Francisco Canyadell y Bra”²⁰⁶⁴.

L’1 d’octubre de 1710, el monestir aconseguix rebre els llegums de Prades, un fet quasi tant problemàtic com la rebuda de la sal: “Sra. Dona Ana Maria de Castellvi y de Pons abadessa mi señora. Señora: Havent entregat lo acte que VS me remet a Joan Llacuna Lloctinent de Scriva de Nacio peraque passe a habilitar a favor de eix Real Monastir los llegums reb sobre lo comptat de Prades a promes executaro luego, y per lo major despaig tinch per convenient que VS destine alguna persona de esta ciutat ques conferesca ab ell per dit efecte, que yo luego de presentarsen la dita habilitacio donare los ordres convenientes al receptor de dit comptat de Prades porque page a VS lo que solicita, y desitjant en tot servir a VS [...] Jayme Alamany de Callas”²⁰⁶⁵.

Al 1712, s’anota aquest comentari al Llibre de comptes de la bosseria...: “Noto que en virtud dels manuals de mes antecessores bosseres principalmente de mi senyora dona Maria Llúria i dona Magdalena Potau conste que persebeix lo reial monestir de Vallbona de les mines de sal de Cardona en força de la reial donació 80 càrregues de

²⁰⁶⁴ AMV, 6.0/12: 1701, juny, 30 – 1711, gener, 13. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l’abadessa Anna Maria de Castellví i de Pons, amb un total d’11 lletres.

²⁰⁶⁵ AMV, 6.0/12: 1701, juny, 30 – 1711, gener, 13. *Op. cit.*

sal, és a saber porció de sal i de diners, i que de temps immemorial està lo monestir en quieta i pacífica possessió de cobrar-les, de què s'interfereix no obstant la donació els senyors ducs que diu una bona càrrega cada setmana i per consegüent son 52 càrregues l'any i ser lo transport difícil se repartien en 80 càrregues i jo com a bossera les he cobrades en los anys 1710-1711 en sal i diners – 80 càrregues”²⁰⁶⁶.

L'1 de febrer de 1717, l'assessor del monestir recomana els passos a seguir per tornar a cobrar l'oli de Tortosa, del que tot seguit parlarem, i la sal de Cardona. Sobre aquesta, Morenes i Moras, indica que *“la segona pretensio de la sal de Cardona es no menos ben fundada que la primera; Pues consta que don Guillem y dona Geralda viscomptes de Cardona en 1 de gener de 1187 feren donacio al Monestir de una carrega de sal cada semmana de las salinas de Cardona [...] a fi de que dits viscomptes y sos antecessors fossen participants del benefici de tots los sufragis oracions y demes bonas obras que tots los dias se feyan y fan en dit Monastir llansant sa maladicció sobre qui en algun temps impedís lo effecte de esta concessio. I ha estat sempre lo Monestir en la pcessio de cobrar esta sal, de la qual pcessio consta axi en los llibres del Monestir com en los de la Contaduria de los Exms. Srs. Duchs de Cardona [...] fins 1670”*, quan la vídua del duc, casada amb el conestable de Castella, va dir que ella no estava obligada a pagar dita pensió. Durant un any, el monestir no rebé la sal fins que el Real Cancellor de Sa Majestat en el Principat obligà al pagament del retardat. Segons l'assessor, *“la obligacio desta prestació de sal no te dupte que es vuy en dia del señor Duch de Cardona de la mateixa manera, que sempre en lo temps passat ha esta; perque encaraque ara tota la sal de las salinas de Cardona es pera Sa Magestat y no pot lo Señor duch disponer de ella conforme antes, pero esta real disposicio no disminueix en manera alguna lo dret de dit Señor Duch, ni en la propietat de las salinas, ni en lo usdefruyt; Puix, no obstant lo refferit es dueño de ellas, y en confirmacio de aquest domini te alli sos officials, que cuydan de la administració de la sal; y si be esta se entrega tota als officials, destinats per Sa Magestat, pero es pagantli son valor al Señor Duch de forma que del temps present al passat no hi ha mes diferencia, sino que vuy te lo sr. Duch en Sa Majestat un comprador, que se ha fet necessari voluntariament, y antes era lo comprador incert [...] no te titol que puga escusarlo de pagar la refferida pensio de sal al monestir [...] ya que no en especie per la Real inhibicio, per lo menos en diner [...] Sa Majestat, que segons se dexa compendrer sols ha tingut la mira a que,*

²⁰⁶⁶ AMV, *Llibre dels comptes de la bosseria del Real Monestir de Vallbona administrats per Teresa de Guiu, bossera, començant l'any 1712*, pàgina 1.

*privantlo libre de la disposicio de la sal, no quedas lo Señor Duch dampnificat, pro nos pot creurer que sa Real intencio haze estat lo cupletarlo ab detriment y menos cabo de altres, mayorment de una causa pia, y tant sumament pia, com es la del Monestir quan es Sa Magestat Protector de ellas. Ab tant solidos fonaments podrian la Molt Iltre. Senyora Abadessa y Monastir tenir ferma esperansa de conseguir judicialment lo que Sa magestat li paga al Señor Duch desta sal que pertany al Monestir [...] de la christiandat del Señor Duch dehuen esperar que enterat de la raho y justicia, que assisteix al Monestir, sens litigi, gasto, ni desperdici de temps, donara puntual cumpliment a una tan pia y santa disposicio de sos Predecessors, per la qual logran lo inestimable benefici dels sufragis y demes obras bonas ques fan en lo Monastir, que lo mateix faran sos successors [...]*²⁰⁶⁷. En aquest informe queda reflectit el crucial paper que en aquest assumpte ha de jugar la monarquia borbònica, perquè, sense el seu consentiment, el duc de Cardona no pot seguir amb la donació iniciada pels seus avantpassats, tot i que aquesta sigui la seva voluntat.

Per sort per al monestir, el 5 d'octubre de 1722, el rei Felip V permet que el duc de Cardona continuï amb aquesta donació de 52 càrregues de sal anuals de 3 quintars de pes cadascuna (és a dir, una càrrega de sal setmanal) amb un despatx i cèdula reials firmats a Balsain, “*no obstant lo tenir sa magestat la sal estancada*”²⁰⁶⁸. Com a annex a l'ordre reial, s'afegeix el manament del duc de Cardona des de Madrid el 24 d'octubre de 1722 al batlle de les salines de Cardona perquè lliuri aquesta quantitat de sal al monestir²⁰⁶⁹. A partir d'aquest moment, aquests dos documents són la base de qualsevol reclamació posterior del monestir.

El 13 de febrer de 1723, l'abadessa nomena procurador del monestir a Antonio Gauer, de Cardona, per demanar als ministres del marquès de Priego i duc de Sogorb, de Medinaceli, de Cardona i d'Alcalà, les “*52 cargas de sal por cadahun año de limosna para nuestro dicho real convento, por su consumo, que dicho exmo. sr. marques duque tiene ordenado que se nos den por permission de SM que Dios guarde.*”

²⁰⁶⁷ AMV, 3.2.1/2: 1717, febrer, 1. Barcelona. Morenes i Moras, assessor del monestir de Vallbona, aconsella a l'abadessa del monestir per a què Vallbona pugui continuar gaudint dels 26 quintars d'oli anuals que rep de les rendes reials de Tortosa, i també de la càrrega setmanal de sal procedent de Cardona.

²⁰⁶⁸ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 34 i 34 darrera.

²⁰⁶⁹ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 165. Un text molt semblant es pot trobar a AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. Inventari documental de l'antic arxiu monàstic de Vallbona, conegut usualment amb el nom d'*Índex nou*, pàgina 370. AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 34 i 34 darrera.

[...] la qual cantidad de sal se dava ya antiguamente por concession de los excmos. duques de Cardona [...]”²⁰⁷⁰.

El suport reial a la concessió de la sal de Cardona al monestir sempre estarà present en les reclamacions que Vallbona dirigirà als responsables de les salines o del govern per l’incompliment de la donació: “[...] Per quant lo excelentisim señor Duch de Medina Celi y Cardona ab son despatx dat en Madrid a 24 d’octubre de 1722 e inseguint lo orde de sa magestat dat en Balsain a 5 de dit mes de octubre mana a don Francisco Comes assessor, y contador general de sos estats de Cardona fes entregar al Real Monastir de Vallbona 52 cargas de sal de las salinas de Cardona de 3 quintars cada una, y est orde no se cumplia de alguns anys a esta part per no volerla executar los ministros de la Real Isienda. Per tant deura presentarse en nom de dit Monastir memorial al senyor Intendent expresantli lo contingut en dits decrets Real y desa Excelència y fentli ostencio de ells, a fi que en sa vista mania al Administrador Real de las salinas de Cardona entreguia annualment a dit monastir las ditas 52 cargas de sal y despres de concedit se deura tenir tot cuydado de recullir dit Decret y tornarlo ab seguritat a dit Monastir [...]”²⁰⁷¹.

El requisit principal de la concessió de la sal de Cardona és el fet que aquesta sal ha de ser per a consum del propi monestir i aquest no pot comerciar amb ella ni donar-la a d’altres: “[...] para su acopio y consumo, que no ha de poder vender ni llevar a otro pueblo, bajo las penas señaladas a los defraudadores de rentas en la Real Instrucción de 22 de julio de 1761 y providencias posteriores”²⁰⁷².

El 20 de gener de 1781, l’abadessa de Riquer demana al notari públic de Tàrraga, Ramon López Fornaguera, que certifiqui que a l’arxiu monàstic es conserva l’original de la donació de la sal per part dels vescomtes de Cardona per a qualsevol nova reclamació del monestir en aquest plet. Amb aquesta finalitat, López Fornaguera copia l’atorgament d’aquesta sal d’un pergamí escrit en llatí, datat de l’any 1191, conservat a l’arxiu del monestir i autentica el mateix²⁰⁷³.

²⁰⁷⁰ AHAT, Capsa 4, número 19. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1720-1731), pàgines 121 darrera-122 darrera.

²⁰⁷¹ AMV, FP, sobre número 42: “Donació pels vescomtes de Cardona del tribut de la sal (1795-1819)”.

²⁰⁷² *Ídem*.

²⁰⁷³ AMV, 3.0/8. 1781, gener, 20. Vallbona. Ramon López i Fornaguera, notari de Tàrraga, certifica, a requeriment de Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa de Vallbona, que a l’arxiu del monestir de Vallbona, es troben, en el sac anomenat “Sant Robert”, tres documents corresponents a diversos privilegis de Vallbona, dels anys 1191, 1192 i 1196.

El 1781, els senyors directors generals de rendes prevenen Velero, corresposal de l'abadessa, de la reducció que el rei ha ordenat respecte la donació de sal de Cardona a 15 faneques cada any en comptes de les 30 que es sol·liciten des de Vallbona d'ara en endavant²⁰⁷⁴. A més, el monestir ha d'acreditar “[...] *ser precisas dichas quince fanegas de sal para el uso y propio gasto de ese Monasterio [...]*”²⁰⁷⁵. Per culpa d'aquesta reducció, el monestir, com es veurà tot seguit, ha de demostrar la necessitat que té de les trenta faneques de sal acordades en un principi.

Per aquest motiu, s'encreuen les cartes entre Vallbona i els seus servidors i els encarregats de fer efectiva la donació de la sal: “*Sra. dona Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Muy sra mia: sin embargo de no haberme contestado la señora sillerera de ese Real Monasterio a varios particulares relativos a la pretensión de treinta fanegas de sal al año, tengo la satisfacción de haber allado motivos justos en que poder fundar el favorable informe que hago a la Corte en este correo. Avisolo a VM con la mayor reserva para que tenga este gusto, y en respuesta a la que en nombre de VM me escribio dicha señora sillerera en 10 de setiembre ultimo. Vea VM si puedo complacerla, como igualmente a ese Monasterio en alguna otra cosa, y no excuse mandarme en quanto me considere util. Nuestro Señor guarde a VM muchos años como deseo. Barcelona 3 de octubre de 1792. BLM de VM. Su mas atento servidor. Pedro de las Casas*”²⁰⁷⁶.

Amb la finalitat ja expressada, Antonio Venero envia a l'abadessa de Riquer la següent carta, datada del 7 de novembre de 1792, preguntant pel número de la comunitat i el servei, per a justificar el nombre de faneques de sal que s'enviaran al monestir: “[...] *para que acaben de completarse en la superioridad las correspondientes seguras noticias en razon del numero fixo de fanegas de sal que se necesitan para el consumo de ese Real Monasterio y sus oficinas, y llegue el caso de la resolución del recurso que dirigio VS a los RS. P. DE S. M.*”²⁰⁷⁷ *en 25 de julio deste año, me manda la misma superioridad pida a VS una relacion jurada, en que manifieste con seguridad el consumo de sal de ese Real Monasterio en un quinquenio, y los fines en que se imbierte con la distinción correspondiente, y expresión del numero cierto de señoras religiosas, comensales y demas sirvientes. Lo que aviso a VS en cumplimiento de lo que se me*

²⁰⁷⁴ AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. *Op. cit.*, carta inserida entre les pàgines 266 i 267.

²⁰⁷⁵ *Ídem*.

²⁰⁷⁶ AMV, FP, sobre número 42: “Donació pels vescomtes de Cardona del tribut de la sal (1795-1819)”.

²⁰⁷⁷ Aquestes abreviatures no hem estat capaços de completar-les amb seguretat. La nostra hipòtesi principal és que fan referència als “*reales procuradores de Su Majestad*”.

manda, y espero este documento para poder satisfacer a mis gefes, e influirles en quanto sea justo a que se defiera a la pretensión de VS y ese Real Monasterio [...]"²⁰⁷⁸.

A dit requeriment, l'abadessa respon el 15 de novembre amb una carta que té el següent títol "*Paper que seafet per la cobranza de la sal de Cardona. Papel que hacen las abadesas o un juramento sobre la sal que se necesita para Vallbona de quinquenio en quinquenio que son 450 fanegas*" i el contingut següent: "*Maria Theresa de Riquer y de Sabater abadeza del Real Monasterio de Nuestra Señora de Vallbona del orden del Cister en el principado de Cataluña: certifico que en un quinquenio se necesitan de sal para el abasto de dicho Real Monasterio, ciento y cinquenta fanegas de sal; y para el caso necessario lo juro en esta senyal de cr+uz; cuyas se invierten para veinte y quatro religiosas, seis comensales, treinta y dos criadas, veinte y quatro porcionistas o sirvientes comprehendidos los empleados en el mismo Monasterio; para salar ocho serdos; para el pastin de ochocientas cinquenta quarteras de trigo apoca diferencia, que se consumen para el abasto de todos los sobredichos, y para la continua limosna que se haze a los pobres; y a mas para la manutención de los confesores extraordinarios de las religiosas y para los religiosos que hospedan en dicho Monasterio en sus transitos [...]"²⁰⁷⁹.*

Per les mateixes dates, l'abadessa de Riquer dóna les dades següents sobre la població del monestir i les necessitats de sal que té Vallbona, molt semblants a les expressades en l'anterior document però millor desenvolupades: "*Maria Theresa de Riquer i de Çabater, Abadesa del Real Monasterio de Nuestra Señora de Vallbona del orden de Cister en el principado de Cathaluña, certifico que, siendo moralmente imposible apear a punto fixo, el numero de fanegas de sal, que se necesita para las Monjas, y Porcionistas, pues no se halla en los libros de cilleraria lo total de esta partida no costeando esta, sino la que es preciso para gastos comunes, comprando a expensas suyas la que necesitan los particulares; deseando proceder con sinceridad, he procurado con exactitud valerme de aquellos medios, que pudiesen contribuir a formar un justificado y prudente calculo; de cuyas diligencias resulta, que este Monasterio necesita para su avasto de veinte y siete a 30 fanegas de sal por cada año y para el caso necesario juro en esta señal de cr+uz, que assí lo concibo; ofreciendo observar en lo sucesivo con mayor prolixidad, el gasto que huviesse en este genero para tomar en adelante menos cantidad, si conociera, que en dicho numero havia*

²⁰⁷⁸ AMV, FP, sobre número 42: *Op. cit.*

²⁰⁷⁹ *Ídem.*

equivocación. El numero de personas en quienes han de repartirse las expresadas fanegas de sal son treinta religiosas de coro, que es el numero fixo de esta comunidad, aunque actualmente solo sean veinte y quatro; las supernumerarias que se pueden añadir, la organista, seis donadas, las educandas, que en la actualidad son seis, de 30 a 34 criadas y onze porcionistas, a más de la que se necesita para salar ocho cerdos, y para amasar ochocientas cinquenta quarteras de trigo (a poca diferencia) que se reparten en porciones a los particulares y en la quotidiana limosna, que se hace a los pobres; como tambien en los huéspedes que ocurren. Y para que consten lo firmo de mi mano propria en dicho Monasterio a los 20 dias del Mes de Noviembre del año 1792. Y pongo el sello que usa este Monasterio. Dona Maria Theresa de Riquer y de Çabater. Abadessa”²⁰⁸⁰. Aquesta és la reclamació de la sal que fa Vallbona amb el suport explícit de la monarquia per alimentar la seva comunitat, servents, almoines i hostes al llarg dels anys.

Finalment, el 1793, el rei donarà la raó al monestir: “[...] El rey manda se subministre anualmente a ese Real Monasterio 30 fanegas de sal en lugar de las quince que le estaban concedidas, con las circunstancias de que haya de sacarlas de las salinas de Cardona y de dar VS o la religiosa que le subcediere en su prelacia, relacion jurada de ser precisas dichas treinta fanegas de sal para el consumo de ese monasterio y de que no se invierte ni invertira porcion alguna en otros usos perjudiciales [...] Antonio Venero de Valera”²⁰⁸¹.

4.5. L’oli de Tortosa, antiga donació reial

Tal com passa amb la sal de Cardona i les llegums de Prades, el cobrament d’una antiga donació reial d’oli de Tortosa és un altre tema pel qual el monestir reclama l’ajut reial al segle XVIII.

Segons l’assessor del monestir, l’1 de febrer de 1717 “se consulta [...] quins medis deven aplicarse pera conseguir la continuacio de la pcessio, en que sempre ha estat dit Monestir de percivir tots anys sobre las rendas reals de la ciutat de Tortosa vint y sis quintars de oli, pes de dita ciutat, que son setanta y vuyt canters; Y de las salinas de Cardona una carrega de sal cada semmana. Vistos y examinats los titols, en que se fundan las dos pretensions, no pot duptarse, que son molt justas y ben fundades [...]”.

²⁰⁸⁰ Ídem.

²⁰⁸¹ AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. *Op. cit.*, carta inserida entre les pàgines 266 i 267.

Sobre l'oli, indica que “*consta que lo serenissim sr. Rey don Jaume de Aragó ab Real Decret [17-2-1252] feu concessio perpetua al Monestir dels refferits 26 quintars de oli annuals a fi de gosar dels sufragis de dit Monestir, y situa esta concessio sobre tots los reddits y rendas reals de Tortosa [...]*”. Aquesta donació rebé la confirmació de reis posteriors: “[...] *don Marti añadi que si lo collector de las rendas reals de Tortosa era negligent y diferia la entrega de dita partida de oli, incidis en la pena de pagar per cada dia, que retardaria la entrega, sinch sous al economo y procurador de dit Monestir [...]*”. A més, el 1402, es produeixen diverses condemnes del col·lector per aquest fet. El 1470, el rei Joan recuperà aquest privilegi després de molts anys de guerra i d'impagaments elevant la pena per incompliment a 1.000 florins. Segons l'assessor, no hi ha interrupció entre 1662 i 1697²⁰⁸² i, en canvi, sí que consten diverses sentències favorables al Monestir de la Batllia General de Catalunya.

En aquest moment, per aconseguir l'oli de Tortosa, és necessari “*produhir autentichs [documents] y posarlos junt ab un Memorial als peus del Rey Nostre Señor [...] y representar a S. Magestat quant propi es de son chatolich zel ordenat ques donie cumpliment a la pia disposicio de sos serenissims predecessors, en que de una part interessa lo Culto Divino [...] y de altra part interessa lo repos y descans de las animas dels Señors Reys Antecessors de Sa Magestat, puix per gosar dels sufragis del monestir [...] Posadas totas estas cosas a la soberana intelligencia de S Magestat, pot tenir lo Monestir segura esperansa de que donara las providencias oportunas pera la manutencio del Monestir en esta possessio de 26 quintars de oli annuals, y ordenara satisfacer las pencions, que la injuria dels calamitossos temps passats no ha permes cobrar [...]*”²⁰⁸³. El monestir fa cas al seu assessor i eleva la seva demanda a la monarquia.

²⁰⁸² Tot i que l'assessor no ho remarca en el seu informe, el 1659, el monestir tingué problemes per cobrar aquests quintars d'oli que rep de Tortosa, pel que envia una carta al virrei de Catalunya: “[...] *La abadesa y monxas del Real Convento de Nuestra Señora de Valbona principado de Cathaluña dicen que tienen de renta en la ciudad de Tortosa, trecientos y doce quartans de aceite que vienen a ser veinte y seis quintales en cada un año por med. del sr. Rey Don Jaime y el serenissimo sr. Don Juan de Austria con siniestra informacion siendo como es derecho y hacienda del dicho Real Convento y donacion suya a echo med. de los dichos trecientos y doce quartans [...] ala ciudad de Tortosa contra su derecho, y en perjuicio del dicho convento por lo qual. suplican a VM sea servido mandar que la dicha ciudad de Tortosa pague y buelva al dicho convento los 300 y doce quartans de aceyte en cada un año y assi mismo todo lo atrasado que se les esta deviendo [...]*”. AMP, V-18: Vallbona II (1659-1888).

²⁰⁸³ AMV, 3.2.1/2: 1717, febrer, 1. Barcelona. Morenes i Moras, assessor del monestir de Vallbona, aconsella a l'abadessa del monestir per a què Vallbona pugui continuar gaudint dels 26 quintars d'oli anuals que rep de les rendes reials de Tortosa, i també de la càrrega setmanal de sal procedent de Cardona.

Posteriorment, la petició del monestir per rebre l'oli de Tortosa enviada a la cort, es transmet al superintendent, amb els títols adjunts en els que funda dita pretensió: “[...] *en conformidad de haverlo siempre assi mandado satisfacer los gloriosos predecesores de su Magestad Reyes de España con su acostumbrada catolica piedad [...] segun parece de estos titulos y pocsion [...] no queda motivo de dudar sobre la justificacion de su derecho, que tomo principio del catolico zelo y pia disposicion del serenissimo señor Rey don Jayme [...] Por estos motivos señor, y de hallarse la Abadeza y Monasterio con cortedad de medios para su manutencion ha acudido a la Real clemencia de Su Magestad, refiriendo en lo que permite un corto memorial todo lo que extensamente se pondera a VS. Y esperando del catolico zelo de su Real piedad continuará esta misma limosna y devocion a favor del Monasterio deseando solo informarse por medio de VS como a Superintendente General de sus Reales Rentas de la verdad de su contenido [...] sera VS servido interponer sus buenos officios con Su Magestad catolica paraque con la breveda posible, pueda el Monasterio conseguir la satisfacion [...]*” de rebre els retards i les futures anualitats²⁰⁸⁴.

El 1727, el monestir endega un plet per aconseguir el cobrament dels quintars d'oli de Tortosa que encara no ha cobrat des de 1703. Aquesta és la principal reivindicació de Francesc Busquets que, com a “*poder haviente de la abadessa y comunidad*”²⁰⁸⁵ “[...] *con la veneracion que deven representan a VS que en virtud de reales donaciones que han tenido su devido cumplimiento y observancia han cobrado desde el año 1252 hasta el año de 1703 una prestacion annual de 26 quintales de azeyte cargado o consignado sobre los drechos reales que cobra el Real Patrimonio de Tortosa. El titulo principal justificativo del derecho del RM es de una donacion otorgada en la ciudad de Lerida en 12 de las calendas de marzo en el año 1252 por el ssmo sr don Jayme de Aragon donde concede a Dios y a la abadesa y RMV para remedio de su alma 26 quintales de azeyte en cada año peso de Tortosa [...] Esta real concesion y la paga de los 26 quintales de azeyte en cada un año no le fue embrasada al RM hasta el año 1402 [...] Se confirmó las mismas el 1470*”.

²⁰⁸⁴ AMV, 3.2.1/5: [s. XVIII. Vallbona]. L'abadessa i el monestir de Vallbona supliquen al superintendent general de les rendes reials que elevi al rei el desig del monestir de seguir rebent els 26 quintars d'oli de Tortosa, a càrrec del reial fisc, cada any.

²⁰⁸⁵ El 7 de març de 1716, la comunitat de professes nomena procurador a Francesc Busquets. ACA. REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1727, nº 4, Bk: “*Barcelona, año 1727. La venerable abadessa y monasterio de religiosas de la orden cisterciense de Nuestra Señora de Vallbona contra el regio fisco. Originales autos sobre la percepcion anua de 26 quintales de azeyte que percibe la dicha abadessa sobre el patrimonio antiguo de SM*”.

Busquets també defensa que, des de 1662 fins a 1703 “[...] ha gozado el monasterio de los quintales de aceite de Tortosa con alguna dificultad [...]”, però que “[...] de hallarse la abadesa y monasterio la cortedad de medios para la manutencion de aquel monasterio a VS suplican sea servido mandarsele paguen las penciones devengadas de los referidos 26 quintales [...]”²⁰⁸⁶.

Al seu informe annexa còpia de les diferents escriptures sobre les que el monestir sustenta la seva defensa, entre d’altres documents: “*Transumpto de la donació feta per lo serenissim sr. Rey don Jayme de Arago a la señora abadessa y real Monestir de V de 26 quintars de oli sobre los drets de sa magestat en Tortosa als 22 de las kalendas de mars 1252 com dins es mes llargament contengut*”, “*Transumpto de una sentencia feta per lo dr. Nicolau Canyellas regent la cancellaria en Valencia feta y publicada als 5 d’abril de 1403 confirmant altra sentneçia promulgada devant lo veguer de Tortosa feta als 22 de juny de 1402 ab la qual fonch condemnat el recaudador de las rentas de Tortosa en pagar al Reial Convent de Vallbona 26 quintars de oli com en dita sentencia esta mes llargament contengut*” i “*Transumpto de un manament fet per lo sr. Rey de Arago don Joan al collector dels drets, rendat y lleuda seves reales en la ciutat de Tortosa, al que era y per temps sera de que mantingueren en sa pocessio a la señora abadessa y comunitat de Vallbona de rebreer quiscun any 78 cantes o 26 quintars de oli y que aquells o son valor cos done y pague sos graves penas en lo dit manament contengudes*”²⁰⁸⁷.

El 1728, el fiscal recorda una sentència de 1705 que ja confirmava el dret del monestir a rebre l’oli tortosí, pel que ell el reafirma. Però Busquets protesta perquè encara no li paguen a Vallbona aquest oli²⁰⁸⁸.

El 26 de març de 1729, Sartine, “[...] conde de Albi, cavallero del orden de S. Miguel, del consejo de SM e Intendente General de la Justicia, Policia, Guerra y Hazienda en este Exercito y Principado de Cataluña [...]”, ordena que “[...] se les satisfaga la corresponcion annual de 26 quintales de azeyte a que esta tenuta y obliada la Real Hazienda por la rentas Patrimoniales antiguas llamadas de la Baylia General que posee en el corregimiento y Partido de Tortosa [...]”. Segons ell, els documents exposats anteriorment de la donació, les condemnes de l’administrador i la resta, testimonien el dret del monestir, a desgrat de l’oposició del fiscal.

²⁰⁸⁶ Ídem.

²⁰⁸⁷ Ídem.

²⁰⁸⁸ Ídem.

Per aquest motiu, Sartine el confirma: “[...] *devo declarar y declaro tener derecho y accion la venerable Abadessa y Monasterio de Religiosas Cistercienses de Vallbona de este Principado de Cataluña para cobrar de el producto de las rentas Patrimoniales antiguas de Tortosa y su distrito, la annua pencion y reddito de 26 quintales de azeyte peso de Tortosa en especie, o su valor segun comun estimacion y aforo de la mencionada Ciudad, y en esta inteligencia devo de condenar y condeno al Real Fisco a que de el Azeyte que produjeren en especie las citadas rentas o, de el producto de estas se de y pague a dicha Abadesa y convento, o a quien su legitimo poder huviere annualmente por el Mes de Marzo la pension de los 26 quintales de Azeyte peso o valor respective de Tortosa [...]*”. Però tot i que se li deuen les anualitats des de 1703, només se li pagaran des de l’any 1724 “[...] *inclusive, que fue quando se revinieron las rentas Patrimoniales antiguas a la Receptoría General de la Baylia y las que en adelante vencieren [...]*”²⁰⁸⁹. Busquets protesta per aquest fet, però el monestir no cobrarà les rendes retardades de l’oli de Tortosa.

El monestir cobra des de 1724 a 1798 i, l’any següent, protesta per l’impagament²⁰⁹⁰. El 3 de gener de 1799, el comptador de la intendència general de Catalunya, Aranza, basant-se en l’anterior sentència de 1729, confirma el dret del monestir a rebre “[...] *78 cántaros de aceite o 26 quintales [...]*” de Tortosa²⁰⁹¹. El 1799, es produeix “[...] *la urgencia y necesidad de dicho Monasterio, que le ocasiona el quererle los Arrendatarios de sus rentas pagar con Vales Reales los precios convenidos, de suerte que apenas en el dia tiene que alimentar a sus Religiosas [...]*”²⁰⁹². Per aquest motiu, l’apoderat del monestir Josep Creus torna a reclamar l’oli pendent de Tortosa el 17 de març de 1800.

²⁰⁸⁹ ACA. REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1727, n° 4, Bk: *Op. cit.* AMV, 3.2.1/3: 1729, març, 26. [Barcelona]. Antonio de Sartine, intendent general del rei a Catalunya, dicta sentència a favor del monestir de Vallbona, per la qual el monestir pot seguir gaudint del dret de rebre 26 quintars d’oli anuals procedents de Tortosa, i a càrrec del reial fisc. “*Copia simple de la sentencia per lo Yntendent General de Cathalunya contra lo fiscal de Rey peraque se pague al Real Monastir de Vallbona los 26 quintars de oli en especie o diners tots anys en virtud de la Donacio Reial feta a favor de dit Real Monastir sobre la Renda de Tortosa, essent Yntendent don Antonio de Sartine, y publicada a 26 de mars de 1729. armari 4. sach sant Geroni. Numero 7*” a AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 228.

²⁰⁹⁰ ACA. REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1727, n° 4, Bk: *Op. cit.*

²⁰⁹¹ AMV, 3.2.1/4: 1799, desembre, 3. Barcelona. El comptador de la intendència del Principat de Catalunya reconeix el dret del monestir de Vallbona de rebre 26 quintars d’oli de Tortosa, anualment, i a càrrec del reial fisc, d’acord amb la sentència dictada sobre aquest afer l’any 1729.

²⁰⁹² AMV, 3.2.1/6: 1800, març, 17 – 1800, març, 24. Barcelona. Lligall documental que conté diverses notificacions de la comptadoria de la intendència del Principat de Catalunya, dirigides al monestir de Vallbona, sobre la qüestió del dret de Vallbona de rebre anualment 26 quintars d’oli de Tortosa, a càrrec del reial fisc.

Al dia següent, Aranza aprova la donació; el dia 19 Juárez reclama una resposta a Tortosa sobre el què està passant i què retarda el cobrament de la donació i el dia 24, el mateix Aranza obliga a Tortosa a pagar l'oli al seu preu real.

4.6. L'expulsió de la Companyia de Jesús

Una de les actuacions regalistes més destacades que es donaren a l'Espanya del segle XVIII fou l'expulsió dels jesuïtes del territori espanyol. Segurament, “[...] *l'expulsió dels jesuïtes és el tema on es veu millor el triomf definitiu dels estats sobre l'Església [...]*”²⁰⁹³.

La Companyia de Jesús fou fundada per Ignasi de Loiola el 1539 i ratificada pel Papa el 1540²⁰⁹⁴. El nou orde va contribuir a l'èxit de la Reforma Catòlica, a la gènesi de l'humanisme modern i a la creació d'un ensenyament secundari de qualitat²⁰⁹⁵.

El dia 2 d'abril de 1767, es publicava a la Impremta Reial de la Gasetta de Madrid una “*Pragmática sancion de SM en fuerza de ley para el estrañamiento de estos Reynos a los regulares de la Compañía; ocupación de sus temporalidades y prohibición de su restablecimiento en tiempo alguno con las demas precauciones que expresa*”²⁰⁹⁶, basada en els precedents immediats de Portugal (1759) i França (1764)²⁰⁹⁷.

Per aquesta pragmàtica, més de 5.000 jesuïtes de tots els dominis de la monarquia espanyola, van haver de marxar a l'exili. Se'ls assignà una pensió i se'ls envià cap als Estats Pontificis, però el Papa no els volgué rebre com a protesta per la decisió unilateral presa pel monarca espanyol sense consultar-lo²⁰⁹⁸.

²⁰⁹³ JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT, *L'Església catalana sota la monarquia dels Borbons. La catedral de Girona en el segle XVIII*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999, pàgina 417.

²⁰⁹⁴ GUILLERMOU, ALAIN, *Los jesuitas*, Barcelona, Oikos-Tau, 1970, pàgina 11.

²⁰⁹⁵ GUILLERMOU, ALAIN, *Op. cit.*, pàgina 35.

²⁰⁹⁶ ASV, Archivio Nunziatura Madrid, número 155: “*1747-1760. Religiosi (Miscellanea) / Miscelánea dipaserare Nunziature fatte porre a Protocolatto Monsignore Nuncio Colonia. Ricorsi ed altri fogli e cedola reali circa religiosi della estinta Companyia di Gesu Minimi, Monache Minimi Mecenari e Monache di Tarrazona*”, pàgines 43-56.

²⁰⁹⁷ DIVERSOS AUTORS, “*Jesuïtas en la España del siglo XVIII*”, *Revista de historia moderna*, 15 (1996), pàgines 13-256. VACA DE OSMA, JOSÉ ANTONIO, *Carlos III*, Madrid, Rialp, 1997, pàgines 187-206. GARCÍA VILLOSLADA, RICARDO, *Manual de historia de la Compañía de Jesús*, Madrid, Aldecoa, 1941, pàgines 414-447. ZARANDONA, ANTONIO, *Historia de la extinción y restablecimiento de la Compañía de Jesús, brevemente anotada y aumentada por el P. Ricardo Cappa, s.j.*, Madrid, Imprenta de don Luís Aguado, 1890, primer volum, pàgines 6-246.

²⁰⁹⁸ EGIDO, TEÓFANES i PINEDO, ISIDORO, *Las causas “gravísimas” y secretas de la expulsión de los jesuitas por Carlos III*, Madrid, Fundación Universitaria Española, 1994, pàgina 9. ZARANDONA, ANTONIO, *Op. cit.*, primer volum, pàgines 247-294 i segon volum, pàgines 1-177.

El responsable últim de l'expulsió, després d'una sèrie de pesquises, consultes, dictamins i informes, fou el mateix Carles III, aconsellat per Campomanes²⁰⁹⁹, Osma, Roda²¹⁰⁰ i un secretíssim Consell Extraordinari que es reuní poc abans de l'expulsió. En les consultes que el rei exposà als seus ministres no participà Arriaga, ministre d'Índies i Marina, reconegut pel seu jesuïtisme²¹⁰¹.

Les causes que dugueren a aquesta radical i fulminant mesura són diverses. En primer lloc, se'ls culpà de ser els instigadors de les revoltes que l'any anterior s'havien produït i que es coneixen amb el nom del motí d'Esquilache²¹⁰², sobretot a Madrid. Fins i tot se'ls acusa de conspiració per un regicidi.

En segon lloc, les pròpies tensions entre la monarquia absoluta borbònica i el Papat trobaren un espai de confrontació important en una Companyia de Jesús fundada per un espanyol però que quedava sota la jurisdicció directa del Papat.

²⁰⁹⁹ RODRÍGUEZ DE CAMPOMANES, PEDRO, *Dictamen fiscal de expulsión de los jesuitas de España (1766-67)*, Madrid, Fundación Universitaria Española, 1977.

²¹⁰⁰ Roda fou un gran defensor de l'expulsió dels jesuïtes. Pinedo recull diverses cartes on exposa la seva opinió sobre la matèria. Destacarem la carta que Roda envià a Azara el 14 d'abril de 1767, on escriu que “*se ha visto que los terciarios no eran tantos como se creia. Solo [...] poderosos, mugeres y tontos eran los apasionados [...] Tenían apestados los tribunales, las oficinas, los conventos de frailes y de monjas y las casas de los grandes y de los ministros. Por este medio lo espiaban todo, corrompían la justicia y dominaban encubiertamente a España. Ahora es un gusto ver las caras de las gentes de Palacio y de todo Madrid [...] No se echan de menos los confesores de la Compañía [...]*”. Roda informa a Tanucci el 23 de juny de 1767: “[...] *La gran piedad del Rey le movió a perdonar los reos de aquel execrable delito [los tumultos de Madrid]; pero su justificación, prudencia y amor a sus vasallos le obligaron a que mandase averiguar la causa y origen de tan universal turbacion de sus reinos [...] De todo resultó que los jesuitas eran el principal o unico fomento que atizaba el fuego por todas partes, indisponía los animos de toda clase de gentes, los separaba del amor y subordinacion al gobierno, imprimian y esparcian papeles y escritos sediciosos [...] infundian hasta en los claustros de la religiosas en sus platicas y conversaciones maximas perjudiciales y sospechas indignas contra la religion del rey [...]*”. Roda no és només partidari de l'expulsió de l'orde dels regnes de la monarquia, sinó també de la seva extinció, tal com afirma en carta a Azara datada del 4 d'agost de 1767: “[...] *Yo bien quisiera que se lograra la disolución de la Compañía: pero lo tengo por imposible, y mas en el actual Pontificado. Y siempre debe preceder la expulsión de todos los Reinos Católicos. Cargue Roma con los que protege, después caerá en la cuenta [...]*”. PINEDO IPARRAGUIRRE, ISIDORO, *El pensamiento regalista y antijesuita de Manuel de Roda y Arrieta, ministro de Gracia y justicia de Carlos III*, Madrid, Editorial de la Universidad Complutense de Madrid. Servicio de Repografía, 1983, volum II, pàgines 837-890 i 913-938.

²¹⁰¹ EGIDO, TEÓFANES i PINEDO, ISIDORO, *Op. cit.*, pàgines 44 i 57.

²¹⁰² El marquès d'Esquilache (1700-1785) era Leopoldo de Gregorio, nascut en una família italiana molt humil. El 1742, comença a servir a l'exèrcit com a proveïdor d'aliments. El 1748, el rei de Nàpols, futur Carles III d'Espanya, el va nomenar administrador general de la duana i, posteriorment, secretari del despatx d'Hisenda. Quan el rei napolità fou coronat rei d'Espanya, el marquès d'Esquilache va viatjar amb ell al seu nou regne. Durant el viatge, fou el secretari reial i, abans d'arribar a la cort, fou nomenat secretari d'estat del Despatx d'Hisenda amb la Superintendència general del mateix ministeri, com a substitut del comte de Valparaíso. També fou nomenat secretari de Guerra. Va endegar una reforma de la Hisenda i una altra dels costums, fet que va provocar una revolta contra ell, coneguda amb el nom del motí d'Esquilache. Aquest alçament tingué com a causa les crisis de subsistència dels anys 1760-1766 i s'inicià a Madrid, tot i que després s'estengué a d'altres ciutats. Els jesuïtes foren acusats de ser-ne els promotors, però també s'ha de tenir en compte la crisi de subsistència anterior i el fet de què aquest ministre tan impopular fos estranger. Les conseqüències de l'alçament popular foren l'exili d'Esquilache i el seu retorn a Nàpols. Anys després, fou nomenat ambaixador d'Espanya a Venècia, càrrec que desenvolupà fins a la seva mort. BLEIBERG, GERMÁN (dir.), *Op. cit.*, volum 1, pàgines 1316-1318.

En tercer lloc, el paper que tingueren els jesuïtes en el fracàs de la canonització de Palafox per qui el rei sentia una gran devoció així com també en la condemna que la Companyia feu del catecisme de Menseguy²¹⁰³, també molt estimat pel monarca.

Finalment, també són molts els recels que aquesta companyia despertava en part de la població dominant a l'Espanya del moment.

Tots aquests motius i d'altres (enfrontaments doctrinals amb representants d'altres ordes; el fet que eren contraris a les reformes o les seves actuacions a les colònies així com també l'acumulació de béns i privilegis entre d'altres) s'esgrimiren a l'hora de degradar-los de cara a l'opinió pública i d'acabar expulsant-los dels territoris espanyols²¹⁰⁴.

A més, s'han d'afegir les pressions que Tanucci²¹⁰⁵ i les potències catòliques veïnes afegiren al procés; així com també la posició de la majoria de bisbes, que volien eliminar un enemic ric, poderós i no sotmès a la seva jurisdicció com eren els jesuïtes.

A l'expulsió, seguiren una sèrie de reials decrets, com el “*Real Decreto de 27 de febrero de 1767 para la execucion del extrañamiento de los PP. De la Compañía, instrucciones y ordenes sucesivas dadas para su cumplimiento*”; la “*Real Provisión de SM a consulta del consejo en que se reducen los frutos de la Compañía a la paga integra de diezmos a los participes (1767)*”; la “*Real Provisión de SM a consulta del Consejo aplicando las boticas de la Compañía a Hospitales, hospicios, etc. que esten bajo la Real Protección*”; la “*Real Cédula de SM a consulta del consejo en el*

²¹⁰³ Francesc Felip Mesenguy (1677-1763) fou un escriptor francès. Un cop ordenat sacerdot, es va dedicar a l'ensenyament, primer a Beauvais (1700) i després a París (1707). Però per culpa de la seva defensa del jansenisme, va perdre la seva plaça de professor i, després de quedar-se completament sord, es retirà a l'abadia de Saint Germain-en-Laye, on morí. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 34, pàgina 1020.

²¹⁰⁴ ANDRÉS-GALLEGO, JOSÉ, “1767. Por qué los jesuitas”, TIETZ, MANFRED (ed.), *Los jesuitas españoles expulsos. Su imagen y su contribución al saber sobre el mundo hispánico en la Europa del siglo XVIII. Actas del coloquio internacional de Berlín (7-10 de abril de 1999)*, Madrid, Iberoamericana; Frankfurt am Main, Vervuert, 2001, pàgines 77-102. BENÍTEZ I RIERA, JOSEP M., *Jesuïtes i Catalunya: Fets i figures*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, pàgines 63-84. EGUÍA RUIZ, CONSTANCIO, “*Los jesuitas*” y el motín de Esquilache, Madrid, Instituto Jerónimo Zurita, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1947. EGIDO, TEÓFANES, “La expulsión de los jesuitas de España”, i apèndixs IV (“*Instrucción de lo que deberan ejecutar los comisionados para el extrañamiento y ocupacion de bienes y haciendas de los jesuitas en estos reinos de España e islas adyacentes, en conformidad de lo resuelto por SM*”) i V (“*Pragmática sanción de Su Majestad, en fuerza de ley, para el extrañamiento de estos reinos a los regulares de la Compañía, ocupacion de sus temporalidades y prohibicion de su restablecimiento en tiempo alguno, con las demas precauciones que expresa*”), MESTRE SANCHÍS, ANTONIO (dir.), *La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII*, volum IV de la col·lecció GARCÍA VILLOSLADA, RICARDO (dir.), *Historia de la Iglesia en España*, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1979, pàgines 745-792 i 809-816. GARCIA CÁRCCEL, RICARDO (coord.), *Historia de España. Siglo XVIII. La España de los Borbones*, Madrid, Cátedra, 2002, pàgines 189-196.

²¹⁰⁵ Bernat Tanucci era el ministre principal de la Cort de Nàpols i el mestre de Carles III. PINEDO IPARRAGUIRRE, ISIDORO, *Op. cit.*, volum I, pàgina 318.

Extraordinario para que se continúen en los Tribunales Ordinarios y Superiores de fuera de la Corte los pleytos pendientes en ellos, antes del estrañamiento de los Regulares de la Compañía, tocantes a las temporalidades de sus colegios, casas, y residencias, nombrando defensor el Juez Comisionado del respectivo Colegio (1767)” o la “*Rl. Cedula de SM que fixa las penas contra los que han sido regulares de la Compañía en estos Reynos y vuelvan a ellos”* entre moltes d’altres reials cèdul·les (relacionades amb censos i tributs de la Companyia, escoles jesuítiques, confiscació dels exemplars del breu papal *Calestium* del 12 de juliol de 1769 en favor dels jesuïtes, renovació de les penes imposades als jesuïtes, extinció de les càtedres d’ensenyament jesuïtes, prohibició de parlar sobre aquest orde, etc.)²¹⁰⁶ que complementen el primer decret de foragitament.

A l’expulsió decretada, respongué el Papa Climent XIII²¹⁰⁷ amb la constitució apostòlica *Apostolicum pascendi*, en la que defensa el paper de la Companyia de Jesús. Tot i aquesta inicial defensa, la conjunció de diverses monarquies europees en les tesis contràries als jesuïtes, va obligar al nou Papa, Climent XIV²¹⁰⁸, a suprimir la Congregació amb el breu *Dominus ac Redemptor* del 21 de juliol de 1773²¹⁰⁹.

²¹⁰⁶ ASV, Archivio Nunziatura Madrid, número 155: *Op. cit.*

²¹⁰⁷ Climent XIII (1693-1769) era el venecià Carles Rezzonico, fill d’una família patrícia. Estudià al col·legi dels jesuïtes de Bolonya i es doctorà en dret a Pàdua. Entrà en religió a Roma i començà una llarga carrera eclesiàstica, en la qual podem destacar que fou auditor de la Rota el 1729, cardenal diaca el 1737, prefecte administrador de la congregació de propaganda el 1739, bisbe de Pàdua el 1743, cardenal prevere de Santa Maria el 1747 i Papa a la mort de Benet XIV el 1758. Com a Papa, obligà als bisbes a residir a les seves diòcesis i va fer diverses actuacions encertades. També s’hagué d’enfrontar a l’expulsió dels jesuïtes de diversos regnes catòlics i a d’altres problemes, com el creixement dels jansenistes francesos. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 13, pàgines 811-814. DIVERSOS AUTORS, *Diccionario enciclopédico de los Papas y del Papado*, Barcelona, Herder, 2003, pàgines 95-96. PASTOR, LUDWIG, FREIHERR VON, *Historia de los Papas desde fines de la Edad Media, compuesta utilizando el Archivo Secreto Pontificio y otros muchos archivos. Historia de los Papas en la época de la monarquía absoluta*, Barcelona, Gustavo Gili, 1910-1961, volum 36.

²¹⁰⁸ Climent XIV fou escollit Papa el 1769 després d’un conclave complicat, on la qüestió dels jesuïtes fou molt destacada. El nou Papa era fra Lorenzo Ganganelli, afí a les corts borbòniques, sobretot a la de Madrid i favorable a la beatificació de Palafox. La cort espanyola li aconseguí els suports necessaris per a ser escollit Papa i liderà l’extinció dels jesuïtes, finalment promulgada pel Papa el 1773. Va morir l’any 1774 i el seu successor fou Pius VI (1775-1799). EGIDO, TEÓFANES i PINEDO, ISIDORO, *Op. cit.*, pàgines 131-191. DIVERSOS AUTORS, *Diccionario enciclopédico de los Papas y del Papado*, Barcelona, Herder, 2003, pàgines 96-97. PASTOR, LUDWIG, FREIHERR VON, *Op. cit.*, volum 37.

²¹⁰⁹ “*Breve de Nuestro Muy Santo Padre Clemente XIV por el qual Su Santidad suprime, deroga y extingue el instituto y orden de los Clérigos Regulares, denominados de la Compañía de Jesús, que ha sido presentado en el Consejo para su publicación. Año 1773. Madrid, Imprenta de Pedro Marin. Latín y castellano*”. ASV, Archivio Nunziatura Madrid, número 155: *Op. cit.*, pàgines 172-202. EGIDO, TEÓFANES i PINEDO, ISIDORO, *Op. cit.*, pàgines 105-106. ZARANDONA, ANTONIO, *Op. cit.*, segon volum, pàgines 178-279.

L'expulsió dels jesuïtes tingué grans repercussions, ja que la majoria dels exiliats eren persones qualificades culturalment²¹¹⁰. Per aquest motiu, l'exili dels membres d'aquest orde provocà un buit en l'élite intel·lectual del país però també el seu auge a Itàlia, on la majoria dels expulsats s'instal·là i on les seves obres van veure la llum²¹¹¹.

Els jesuïtes espanyols afincats a Itàlia, més de 5.000, van destacar en el camp de la producció i comunicació cultural i en altres camps del pensament, la ciència i la tècnica i les seves aportacions intel·lectuals a la cultura universal foren molt importants²¹¹².

Malgrat la seva transcendència en les relacions Església-estat al segle XVIII no s'ha conservat cap relació del monestir de Vallbona en el que es faci referència a aquest fet, que omplí centenars de línies dels escrits de l'època. Potser aquesta manca de testimonis es relaciona amb les mateixes ordres que es transmeteren en el dictamen d'expulsió: prohibició de retornar a Espanya a qualsevol jesuïta, tot i que es secularitzés; prohibició als espanyols de mantenir correspondència amb cap membre de l'orde suprimit i, sobretot, prohibició de manifestar-se, a favor o en contra, de dita expulsió amb l'amenaça de penes corresponents al delictes gravíssim de lesa majestat per als que incomplissin aquesta prohibició.

²¹¹⁰ JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT, *Op. cit.*, pàgines 391-417.

²¹¹¹ Han estat diverses les obres que s'han dedicat a mostrar la vàlua cultural i rescatar de l'oblit als jesuïtes catalans i espanyols expulsats al segle XVIII. Per aquest motiu, remetem a aquestes lectures, per a conèixer millor les biografies d'uns jesuïtes que destacaren en diversos àmbits del món intel·lectual. Entre els enciclopedistes, destaquen Lorenzo Hervás (1773-1809) i Juan Andrés (1740-1817); com a esteta i musicòleg Esteban de Arteaga (1747-1799); com a musicòleg Antonio Eximeno (1729-1808); com a humanistes José Miguel Petisco (1724-1800), Manuel Rodríguez Aponte (1737-1815), Mateu Aymerich (1715-1799) i Francesc J. Llampillas (1731-1810) entre molts d'altres; com a teòleg Josep Antoni Masdéu (1739-1810); com a historiador Joan Francesc Masdéu (1744-1817); com a filòsofs Baltasar Masdéu (1741-1820) i Bartomeu Pou (1727-1802); com a apòlogista i crític Francesc Gustà (1744-1816), mentre que molts d'altres destacaren com a arabistes, artistes, poetes, escriptors de novel·la o d'obres de teatre, entre molts d'altres àmbits en els que sobresortiren els jesuïtes expulsats d'Espanya a la seva nova llar. BATLLORI, MIGUEL, *La cultura hispano-italiana de los jesuitas expulsos. Españoles-hispanoamericanos-filipinos. 1767-1814*, Madrid, Gredos, 1966. DURAN, EULÀLIA; SOLERVICENS, JOSEP i LLUÍS I FONT, PERE (eds.), BATLLORI, MIQUEL, *Història, classicisme i filosofia al segle XVIII: Gustà, Pou i els Masdéu*, València, Tres i Quatre, 1998 [les primeres edicions d'aquests treballs per part del propi M. Batllori daten del període 1942-1946: el treball sobre Gustà és la traducció de la seva tesi doctoral, publicada en castellà a Barcelona el 1942; els estudis sobre els germans Masdéu daten de 1942-1943 i el de B. Pou de 1946]. GARCÍA VILLOSLADA, RICARDO, *Manual de historia de la Compañía de Jesús*, Madrid, Aldecoa, 1941, pàgines 397-416 i 435-437. TIETZ, MANFRED (ed.), *Los jesuitas españoles expulsos. Su imagen y su contribución al saber sobre el mundo hispánico en la Europa del siglo XVIII. Actas del coloquio internacional de Berlín (7-10 de abril de 1999)*, Madrid, Iberoamericana; Frankfurt am Main, Vervuert, 2001.

²¹¹² PRADELLS NADAL, JESÚS, "Francisco Pla: un ex-jesuita proyectista en la España del siglo XVIII", GIMÉNEZ LÓPEZ, ENRIQUE (ed.); *Expulsión y exilio de los jesuitas españoles*, Alicante, Universidad de Alicante, 1997, pàgina 361.

En el punt XIII s'obliga a què “[...] Ningun vasallo mio, aunque sea eclesiástico secular o regular, podrá pedir carta de hermandad general de la compañía, ni a otro en su nombre; pena de que se le tratará como reo de Estado, y valdrán contra él igualmente las pruebas privilegiadas [...]”²¹¹³. En relació a la comunicació amb els jesuïtes expulsos, les normes són diverses i molt taxatives. Així, al punt XV del decret, el rei exposa que “[...] todo el que mantuviere correspondencia con los jesuitas, por prohibirse general y absolutamente, sera castigado a proporcion de su culpa [...]”²¹¹⁴. Al punt XVI, el monarca “[...] prohibo expresamente, que nadie pueda escribir, declamar, o conmovier con pretexto de estas providencias en pro ni en contra de ellas; antes impongo silencio en esta materia a todos mis Vasallos, y mando, que a los contraventores se les castigue como reos de lesa Magestad [...]”²¹¹⁵. Finalment, al punt següent, s'indica que “[...] Para apartar alteraciones, o malas inteligencias entre los particulares, a quienes no incumbe juzgar, ni interpretar las órdenes del Soberano; mando expresamente, que nadie escriba, imprima ni expendá papeles o obras concernientes a la expulsión de los jesuitas de mis dominios [...]”²¹¹⁶.

Per aquest motiu, el silenci fou quasi total en les files dels propis jesuïtes i en les dels seus defensors²¹¹⁷, mentre que els favorables a l'expulsió es manifestaren públicament sobre la mateixa. A Vallbona, fins que no es trobin documents que acreditin el contrari, el silenci fou total.

Tampoc hem obtingut testimonis de relacions anteriors a l'expulsió de la comunitat de Vallbona amb jesuïtes, ja que a aquest orde no pertanyen els confessors ordinaris de les monges. Però les religioses foren un col·lectiu que, en general, patí una major repressió, perquè es consideraven les comunitats femenines com a sotmeses a la voluntat de la Companyia de Jesús. I, per tant, més fàcilment maleables per aquesta, a jutjar per la informació extreta d'aquest informe del consell del 23 d'octubre de 1767: “[...] El Consejo teniendo presentes varios documentos reservados [...] en razon de las pretendidas profecias, y revelaciones fanáticas de algunas religiosas acerca del regreso

²¹¹³ ASV, Archivo Nunziatura Madrid, número 155: *Op. cit.*, pàgina 50.

²¹¹⁴ *Ídem*.

²¹¹⁵ ASV, Archivo Nunziatura Madrid, número 155: *Op. cit.*, pàgina 50 darrera. EGIDO, TEÓFANES i PINEDO, ISIDORO, *Op. cit.*, pàgines 9-10.

²¹¹⁶ ASV, Archivo Nunziatura Madrid, número 155: *Op. cit.*, pàgines 50 darrera-51.

²¹¹⁷ ISLA, JOSÉ FRANCISCO DE, *Anatomía del informe de Campomanes; Introducción y notas del P. Conrado Pérez Picón*, León, Institución Fray Bernardino de Sahagún de la Excma. Diputación Provincial (C.S.I.C.), 1979. ISLA, JOSÉ FRANCISCO DE, *Historia de la expulsión de los jesuitas (Memorial de las cuatro provincias de España de la Compañía de Jesús desterradas del reino a S. M. el rey don Carlos III); Estudio introductorio y notas Enrique Giménez López*, Alicante, Instituto de Cultura “Juan Gil-Albert”, Diputación Provincial de Alicante, 1999.

de los Regulares de la Compañía, y de las especies sediciosas que han salido de sus claustros, ha reconocido que todo este fermento nace del abuso de algunos de sus Directores Espirituales, secuaces de las máximas, y doctrinas de los Regulares expulsos, que las dirigían antes de publicarse la Pragmática-Sancion de dos de abril de este año. Esta profanación no solo perturba la tranquilidad de las mismas religiosas, dividiéndolas en partidos, y mezclándolas en negocios de gobierno, del todo impropios de la debilidad de su sexo, y del retiro de su profesión monástica; sino que es un medio astuto para divulgar en el público ideas contrarias a la tranquilidad [...]”. Per aquest motiu, s’obliga a “[...] todos los Prelados Diocesanos y a los Superiores Regulares de las Ordenes, con el estrecho encargo para que zelen, en que no continúen tan perniciosas doctrinas y fanatismo en los Claustros de las religiosas, ni que en lugar de Pastores vigilantes, haya lobos que disipen el rebaño: no dudando removerán prontamente las personas sospechosas, que con abuso influyen a las sencillas Religiosas, colocándolas tales y de tan sana doctrina que se asegures la observancia, la fidelidad y el respeto, que es debido a ambas Majestades; purificando los Claustros de todo fermento de inquietud, e instruyendo a las Religiosas en la veneración que merecen las providencias del Soberano y de su Gobierno, como que a nombre de Dios rige a los pueblos [...]”²¹¹⁸. Potser aquest major control sobre les religioses va provocar un major silenci entre les seves files.

4.7. Els donatius per la Guerra Gran

L’esclat de la Revolució Francesa i, sobretot, l’execució dels monarques francesos en el decurs de la mateixa, provoquen tensions i recels entre França i Espanya que acabaran duent ambdues potències, antigament aliades, a enfrontar-se en una guerra. La Convenció francesa declara la guerra a la monarquia espanyola el 7 de març de 1793 mentre que la monarquia de Carles IV la hi declara el 23 del mateix mes i any²¹¹⁹. Aquesta guerra és coneguda a Catalunya amb el nom de Guerra Gran²¹²⁰.

²¹¹⁸ ASV, Archivio Nunziatura Madrid, número 155: *Op. cit.*, pàgines 99-102.

²¹¹⁹ GARCIA CÁRCCEL, RICARDO (coord.), *Op. cit.*, pàgines 251-256.

²¹²⁰ BALCELLS, ALBERT (dir.); PÉREZ, ARTURO; SABATÉ, FLOCEL i SIMON, ANTONI, *Història de Catalunya*, Barcelona, L’Esfera de Llibres, 2004, pàgines 573-581. JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT, *Girona, 1793-1795. Guerra Gran i organització política a la monarquia dels Borbons*, Girona, Ajuntament de Girona, 2006.

Per sufragar les considerables despeses que suposa dita guerra, el rei d'Espanya demana donatius als seus súbdits. El monestir respon afirmativament a la demanda reial el 21 de maig de 1793, dia en què l'abadessa convoca la comunitat exposant “*los gastos del rei nostre senyor Carles IV per l'expedició de la guerra contra la França i atenen lo que est monestir ha estat sempre afavorit de sa magestat i sos antecessors ha resolt oferir-li per una vegada tan solament sio necessita mil lliures i una missa cantada a Maria Santíssima cada setmana durant la guerra [...]*”²¹²¹. Malgrat aquest donatiu, l'any següent, l'abadessa rep una carta en la que se li demana un nou donatiu.

La campanya espanyola havia estat un èxit al front de Catalunya, doncs al 1793, s'havia avançat endins del territori enemic, conquerint el Vallespir i la major part del Conflent i del Rosselló, fins arribar a les portes de Perpinyà. Però el general Ricardos²¹²² no s'atreveix a envair la ciutat i es retirà al Voló a passar l'hivern. Per això, al 1794, la situació de les armes espanyoles al país veí està molt debilitada i la situació es capgira, sent ara l'exèrcit francès el que avança en territori català²¹²³. Per aquest motiu, es demana un nou ajut econòmic als súbdits. La carta del 14 de juny de 1794 rebuda per la comunitat indica el següent: “[...] *comisionados por el excelentísimo señor conde de la Unión*²¹²⁴ *para puntualizar a nombre de su excelentísima una noticia de la gente util para las armas, facilitar y realizar los indispensables gastos de la que salga por sometenes con otros objetos conducente a la urgente defensa de la religión, del estado y de esta provincia, lo estamos cumpliendo en esta ciudad y demas pueblos de su corregimiento, auxiliados del zelo pastoral, del ilustrísimo señor obispo y de la notoria actividad de su excelentísimo señor gobernador; Y en atencion a que las*

²¹²¹ AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 60 (capítols). Un text quasi idèntic es pot trobar a AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 135 darrera.

²¹²² Antonio Ricardos y Carrillo de Albornoz, natural de Barbastre, fou nomenat capità general de Catalunya a la mort de Francisco Antonio de Lacy, comte de Lacy, el 1792. Com a militar reconegut, fou enviat a Catalunya per comandar la guerra contra França, que rebé el suport incondicional inicial de la població catalana. Ricardos va aconseguir una ofensiva en territori francès que quasi ocupa Perpinyà. Però es retiraren molt a prop de la capital per manca de reforços i aleshores, França contrataca envaint territori català després de la batalla del Voló el 1794. Ricardos morí inesperadament i s'ecarregà el comandament de l'exèrcit a Luis de Carvajal, comte de la Unión. FÀBREGAS ROIG, JOSEP, *Catalunya i la Guerra Gran. L'aportació dels corregiments meridionals*, Tarragona, Publicacions de la Diputació de Tarragona, 2000, pàgina 139. MERCADER, JOAN, *Els capitans generals. Segle XVIII*, Barcelona, Vicens-Vives, 1957, pàgines 154-160.

²¹²³ ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J., “La noblesa del Camp de Tarragona i el servei de miquelets (1795)”, *Paratge. Quaderns d'estudis de genealogia, heràldica, sigil·lografia i vexil·lologia*, 3-4 (1992-1993), pàgines 65-66.

²¹²⁴ El comte de la Unión era Luís Fermín de Carvajal y Vargas nascut a Lima el 1752. Fou el primer en ostentar aquest títol, creat per a ell amb una Reial Cèdula del 2 d'agost de 1778 per Carles III. També va ostentar altres títols nobiliaris prestigiosos, el més significat dels quals fou el de duc de San Carlos. Era militar i en esclatar la Guerra Gran, era governador del castell de Figueres. DIVERSOS AUTORS, *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana s. a, 1980, volum 4, pàgina 509.

*actuales circunstancias exigen prontos y extraordinarios esfuerzos, ha sido preciso recurrir al estado Eclesiastico, Dueños Jurisdiccionales, Nobles, Perceptores de Diezmos, Personas poderosas y Arendados de este corregimiento, que con proporcion a sus respectivas facultades industriales, haciendas y rentas que disfrutan en el, se van prestando generosamente, dando un testimonio ineluctable de su Religion, fidelidad y patriotismo. Y respeto que VS las percibe, en este mismo corregimiento y las defienden sus moradores; crehemos que ni llenariamos el objeto de nuestra comision, ni cumpliriamos nuestros deberes si dexabamos de hacer presente a V la situación en que se halla este corregimiento, y el servicio personal y pecuniario a que se prestan gustosamente sus havitantes, a fin de que se sirva VS destinar aquella parte que le dicta su religion y generosidad, durante la guerra contra la Francia para sufragar con los demas propietarios de este distrito a los crecidos gastos de la Gente que se arma para hir al Exercito, y socorrer sus indigentes familias. Con este motivo nos ofrecemos a las ordenes de VS y esperamos que se servirá darnos aviso a la mayor brevedad de lo que VS determine para trasladarlo a la Superior noticia de su excelentísima en uso de nuestra comisión [...]*²¹²⁵. En aquesta carta s'observa la unió entre religió i estat, fet que es veié accentuat pel fet que la divisa “*Déu, pàtria i Rei*” fou l'ensenyà espanyola contra la França revolucionària. A la carta es parla de “*religión, fidelidad y patriotismo*”. També notem que la situació és greu ja que es demana ajut als privilegiats, tant de la noblesa com de l'Església, en aquesta campanya contra una França revolucionària que ha eliminat els estaments o estats i ha fet perdre a l'Església molts dels seus privilegis.

Quan morí el general Ricardos al març de 1794, el comte de la Unió el succeí com a capità general de Catalunya i es posà al front de les forces del Rosselló al 1794. Fou derrotat al Voló (Vallespir) per l'exèrcit francès de Dugommier el 30 d'abril d'aquell mateix any. Havia fet crides ocasionals de sometents en poblacions frontereres catalanes i l'efectivitat de les mateixes, feu que el comte de la Unió ressuscités aquesta figura, abolida per Felip V amb la Nova Planta²¹²⁶, el maig de 1794.

²¹²⁵ AMV, 6.2/53. 1794, juny, 15. Lleida. Els comissionats del Comte de la Unió demanen a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, ajut material per a sufragar les despeses ocasionades per la guerra contra França.

²¹²⁶ Amb el Decret de Nova Planta de 1716 es suprimí aquesta figura: “39. *Por los inconvenientes que se han experimentado en los sometens, y juntas de gente armada, mando, que no haya tales sometens, ni otras juntas de gente armada, sopena de ser tratados como sediciosos [...]*”. CAMPS I ARBOIX, JOAQUIM DE, *El Decret de Nova Planta*, Barcelona, Rafael Dalmau Editor, 1963, pàgina 57.

Degut a la falta d'oficials catalans, la penúria econòmica i a causa del caràcter obligatori, el sometent no tingué l'èxit que d'ell s'esperava i no es va poder aturar l'exèrcit francès. Aquest recupera el terreny perdut, com Cotlliure, Bellaguarda i al novembre, el castell de Figueres. Tant Dugommier com el comte moriren a causa de la batalla que els enfrontà per aquest darrer baluard. Posteriorment a aquests fets, l'exèrcit francès avançà fins arribar a Catalunya.

Poc després del ressorgiment dels sometents, el 27 de juny de 1794, el monestir de Vallbona fa donació de 500 lliures “*por don gratuito*” a favor dels sometents i, en particular, per ajudar amb les despeses dels sometents dels pobles de la seva Baronia²¹²⁷. Sobre aquesta donació, Recasens indica que “[...] *el monasterio de Vallbona de las Monjas, en principio se resistía a hacer donativos, pero en el mes de julio de 1794 hizo uno de 500 libras para aliviar a los pueblos en los que tenía sus rentas [...]*”²¹²⁸.

Tot i que el monestir ha contribuït al sometent, el poble de Vallbona de les Monges considera minsa aquesta participació. Per aquest motiu, l'ajuntament envia a la Junta del sometent la següent carta, datada del 20 de juliol de 1794: “[...] *si el Real Monasterio de Religiosas Bernardas del citado pueblo, es el vecino mas acomodado, que a mas de los diezmos y primicias que percibe por entero, posee la hacienda mas crecida y la mejor calidad de tierras del citado termino, y siendo asi que segun el tenor de las superiores ordenes de somaten, que funda toda equidad, devia ser el referido monasterio el que contribuye con mayor partida, sin embargo si quiere que se haga reparto que pague, ni menos ha querido contribuir con el medio catastro de sus tierras y heredades, sitas en el mencionado termino de Vallbona; como ni el Iltre. Sr. Marqués de la Barcena como terrateniente del mismo termino quiere entender en pagar cosa alguna para el servicio del somaten, a excepción del medio catastro en que ha contribuido la falta de estos dos vecinos que como mas acomodados interesan y devian interesarse mas del somaten y se desprenden enteramente dejando el pago de dichos servicios para los pobres vecinos deste pueblo, hace imposible a este Ayuntamiento a encontrar recurso alguno para mantener su somaten en cuya atencion suplica a la Junta General de Tarragona se digne rebajar el numero de individuos que ha de componer el somaten deste Pueblo mandando a mas al relatado Monasterio que*

²¹²⁷ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 136.

²¹²⁸ RECASENS I COMES, JOSEP M. (escrit en català per Recasens i traduït al castellà per José Sánchez Real), *El corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII. Aspectos económico y político-social*, Tarragona, Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1963, pàgina 220.

contribuya con el medio catastro que deven por sus tierras (aunque no lo pague al Rey) como tambien que se denegue al equitativo reparto”²¹²⁹. En ella, es queixa de la insolidaritat del monestir però també d’un altre terratinent del municipi, el marquès de la Bàrcena. Aquesta idea també es repeteix amb els vassalls d’altres senyors eclesiàstics, com són els de Poblet, Santes Creus i el propi arquebisbe²¹³⁰.

Al febrer de 1795, el monestir torna a rebre una carta en la que el govern demana ajut material per a cobrir les despeses bèl·liques. A principis d’aquell any, el sentiment de por per una possible invasió francesa augmenta, fet que propicia la mobilització general de la població de Catalunya amb els terços de miquelets, voluntaris catalans, oferts al país i pagats pel poble²¹³¹. L’exèrcit francès ha ocupat l’Empordà, tot i que els dos governs en conflicte són cada cop més favorables a acabar amb les hostilitats.

Per al manteniment dels miquelets, es crea la contribució general de Defensa. A Tarragona, es demana a tot l’estament eclesiàstic el lliurament del 10% de les seves rendes i s’exigia als sacerdots la contribució extraordinària dels seus feligresos d’acord amb les rendes de cadascú. Amb aquesta finalitat, s’enviaren cartes als monestirs, als superiors dels ordes i a l’arquebisbe. Però els miquelets també es financen a partir de donatius²¹³².

A la carta del 20 de febrer de 1795 enviada a Vallbona es parla de la mobilització dels miquelets o terços, que segons el govern són voluntaris i també de les 1.000 lliures que la comunitat va posar a disposició del rei per cobrir les despeses derivades de la guerra i que aquest encara no ha utilitzat: “[...] *Haviendo presentido que VS e ilustre comunidad con su acostumbrado zelo habria ofrecido a su Majestad la cantidad de mil libras en beneficio de los gastos de la presente guerra de cuya oferta no ha tenido a bien hasta ahora Su Majestad valerse y como la Provincia acordase suplicar a Su Majestad que esta y demas ofertas de semejante naturaleza se sirviese su Real benignidad concederlas a favor del fondo, que deve crearse para la manutención de los tercios que van a levantarse; cuya gracia esperamos con algun fundamento, se habrá servido Su Majestad conceder a esta Provincia y hallándonos de otra parte en los precisos gastos de la manutención o paga del presente, guarde con arreglo a la instrucción provisional se debe acudir a los que voluntariamente se alistán al servicio*

²¹²⁹ RECASENS I COMES, JOSEP M., *Op. cit.*, pàgines 253-254.

²¹³⁰ RECASENS I COMES, JOSEP M., *Op. cit.*, pàgines 221 i 250-255.

²¹³¹ GARCIA CÁRCCEL, RICARDO (coord.), *Historia de España. Siglo XVIII. La España de los Borbones*, Madrid, Cátedra, 2002, pàgines 251-256. FÀBREGAS ROIG, JOSEP, *Op. cit.*, pàgina 143.

²¹³² FÀBREGAS ROIG, JOSEP, *Op. cit.*, pàgines 32-34.

*desde el dia que se les toma la filiación ha tenido por conveniente esta Junta acordar, el suplicar a VS se sirva entregar aquella partida (que se reintegrará en el supuesto de que Su Majestad no se dignase deferir a la solicitud de la Provincia) a cuyo fin passa Antonio Monseny a quien se ha comisionado para el efecto y se incorporara de la partida desando a VS el correspondiente resguardo. Quedamos bien asegurados del distinguido zelo de VS, que atendiendo a la critica situación en que nos hallamos, y a la naturaleza de la causa que defendemos; no permitirá VS queden defraudadas nuestras esperanzas, que así, como en toda ocasión se ha distinguido su acendrada lealtad, en la presente en que tanto se interesa la Religión, el Rey y el Estado procurara por este y otros medios [...] Al desempeño de nuestras obligaciones y al feliz éxito de las intervenciones [...] este motivo nos impondrá la grata ley de manifestar a VS y santa comunidad los sentimientos de gratitud con que nos hallara VS constantemente porchidos, para emplearnos en lo de su agrado [...]*²¹³³. El dia següent, el comissionat mencionat, Montseny, rep de mans de l'abadessa i de la bossera Maria Ignàsia Castellví les 1.000 lliures de donatiu del monestir²¹³⁴. Aquesta contribució que el monestir de Vallbona atorga al rei suposa una bona part de les rendes eclesiàstiques que s'ofereixen des del partit de Montblanc (corregiment de Tarragona) i que sumaren 2.300 lliures en total. Aquestes, anotades com a rendes eclesiàstiques a l'estat general de contribucions, són oferiments gratuïts o donacions del monestir de Vallbona, del de Poblet (que també oferí 1.000 lliures) i del d'Scala Dei (amb un donatiu de 300 lliures)²¹³⁵. Hi hagué moltes altres contribucions i donacions de l'estament eclesiàstic per al manteniment dels terços o miquelets, de les quals, una de les més destacades fou la del mateix arquebisbe de Tarragona, que pagà 12.500 lliures, de les quals 2.500 eren un donatiu gratuït.

El 1800, el compte general de la província de Catalunya, indica que s'han recaptat més de 2 milions de lliures, de les quals més d'1,7 milions van ser contribucions al Cadastre i a la General Defensa.

²¹³³ AMV, 6.2/54. 1795, febrer, 20. Montblanc. Els comissionats del govern demanen a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, ajut material per a contribuir a les despeses militars ocasionades per la guerra contra França.

²¹³⁴ Recasens es fa ressò de la notícia d'aquest donatiu que es publicà a la *Gazeta de Madrid*: “[...] Año 1793 [...] 13 de diciembre: [...] La abadesa y comunidad del Real Monasterio de Vallbona, ofrecen sus oraciones, una misa semanal como rogativa por el éxito de las armas y 10.000 reales en efectivo [...]”. RECASENS I COMES, JOSEP M., *Op. cit.*, pàgines 190-191.

²¹³⁵ FÀBREGAS ROIG, JOSEP, *Op. cit.*, pàgines 61-62.

L'Església contribueix a l'esforç de guerra amb unes rendes eclesiàstiques el valor de les quals supera per poc les 80.000 lliures però també amb alguns oferiments al rei, que sumaren un total de més de 27.000 lliures²¹³⁶.

A més dels donatius al rei, l'Església també contribueix, com ja hem analitzat en l'apartat de la Hisenda Reial, en base als impostos eclesiàstics extraordinaris aprovats pel Papa, com a mitjà de finançament d'una guerra molt costosa. L'Església contribuí mitjançant donatius particulars i institucionals i les seves rendes, amb el permís de les autoritats eclesiàstiques, es destinaren a l'amortització dels vals reials que finançaven les campanyes per part de la Corona (mesura poc efectiva per la devaluació constant de dits vals). El valor d'aquests donatius eclesiàstics és incalculable i aquest factor és degut al clima generalitzat de croada contra els enemics de la religió i de la pàtria com són presentats els revolucionaris francesos²¹³⁷. A l'apartat de rendes eclesiàstiques, Tarragona, juntament amb Lleida i Girona, van abonar el 80% de les mateixes²¹³⁸.

En un moment de gran endeutament de la monarquia, l'Església es vincula al finançament de la guerra per l'associació de la mateixa com a croada religiosa i la visió dels francesos com a enemics de la fe. Un dels grans propulsors d'aquest ideal fou l'arquebisbe Armanyà²¹³⁹. L'arquebisbe fou un ferm enemic de la Revolució Francesa i per tant, encapçalà la resistència durant la Guerra Gran, fent un gran esforç per ajudar els exiliats francesos, escrivint pastorals de mobilització, reorganitzant el sometent i, segons ell mateix, si la seva avançada edat li ho hagués permès (doncs ja tenia 75 anys), hauria lluitat ell mateix contra els francesos. Coneixedor de ser la màxima autoritat eclesiàstica de Catalunya, l'escenari de la guerra amb la França revolucionària, Armanyà publicà quatre pastorals entre maig de 1793 i novembre de 1794. Ferm defensor del trinomi "*religió, pàtria i rei*", esmentat també pel comte de la Unió, la seva propaganda bèl·lica té tints de croada.

²¹³⁶ FÀBREGAS ROIG, JOSEP, *Op. cit.*, pàgina 135.

²¹³⁷ QUILEZ MATA, JULIO LUIS, "El concepto de cruzada en Armanyà: 'Por la religión, el rey y la patria'", DIVERSOS AUTORS, *I Congrés d'Història de l'Església catalana. Des dels orígens fins ara: Solsona, 1993*, Barcelona, s.n., 1993, actes II, pàgina 170.

²¹³⁸ FÀBREGAS ROIG, JOSEP, *Op. cit.*, pàgines 32-38, 139 i 141.

²¹³⁹ FÀBREGAS ROIG, JOSEP, *Op. cit.*, pàgines 56-59. FERNÁNDEZ DÍAZ, ROBERTO, "La clerecía catalana en el Setecientos", DIVERSOS AUTORS, *Església i societat a la Catalunya del segle XVIII (actes de les II Jornades d'Estudis d'Història celebrades el 1989)*, Cervera, Universidad Nacional de Educación a Distancia, 1990, volum I, pàgina 88. QUILEZ MATA, JULIO LUIS, *Op. cit.*, pàgines 167-177. ROURA, LLUÍS, "Cataluña y la Francia de la Revolución", AYMES, JEAN-RENÉ (ed.), *España y la Revolución Francesa*, Barcelona, Crítica, 1989, pàgines 184-191. TORT MITJANS, FRANCISCO, *Biografía histórica de Francisco Armanyá Font, o.s.a.: Obispo de Lugo. Arzobispo de Tarragona (1718-1803)*, Vilanova i la Geltrú, [Imprenta Socitra, Barcelona], 1967, pàgines 389-431.

El seu antecedent immediat és la conquesta de la Península per part dels àrabs i la guerra de religió posterior: “[...] *Desde la infausta entrada de los moros no creo haya tenido España guerra de tanta importancia [...] ¿Y que sé yo si los mismos moros causaron generalmente tan horribles estragos en la religión y en el estado, como pueden temerse de los nuevos enemigos agitadores de la nueva impiísima filosofía? [...]*”²¹⁴⁰. Altres idees bàsiques que menciona a les pastorals esmentades són: els mals que han dut els francesos; oposició als afrancesats; el valor dels eclesiàstics en aquesta lluita pel servei espiritual que atorguen a Espanya; morir per Déu presentat com el camí directe per arribar al cel; l’avenç francès en territori català com un càstig de Déu; la col·laboració de totes les classes socials i la implicació de les classes privilegiades en aquesta guerra i un model de comportament i de conducta basat en el soldat cristià. Tot i que les idees esmentades no són originals en el context de la guerra, s’han de destacar per l’autoria de les mateixes i la seva incisió en la mentalitat de la població catalana del moment.

El mateix any de 1795, les dues potències en guerra van signar el tractat de Basilea, que era un tractat de pau però també d’aliança, gràcies a la signatura dels pactes de San Ildefonso.

²¹⁴⁰ ROURA, LLUÍS, *Op. cit.*, pàgines 185-186.

LES VISITES CANÒNIQUES

Uns documents importants per a conèixer la vida a Vallbona durant el segle XVIII són els textos de les cartes de visita.

1. Què són les visites canòniques?²¹⁴¹

La visita pastoral o canònica està establerta per les lleis eclesiàstiques com la visita que fa el bisbe a la seva diòcesi amb la finalitat de conservar la doctrina, promoure els bons costums i corregir-ne els dolents, fomentar la caritat, la pietat i la disciplina en el clergat i en els fidels, impulsar l'apostolat i disposar tot allò que, ateses les circumstàncies, sigui convenient per al bé de la religió. El bisbe havia de visitar la diòcesi anualment, i com en els bisbats extensos això no era possible, solia delegar en una persona competent o visitador que ho fes en nom seu. De totes maneres, aviat es demostra la dificultat d'una visita anual, pel que aquest termini es va eixamplant. Al final, es fixa un termini màxim de 5 anys, període en el qual, el bisbe haurà hagut de visitar tota la seva diòcesi, personalment o per mitjà d'un delegat²¹⁴². Les despeses de la visita anaven a càrrec de les parròquies visitades²¹⁴³. S'ha de pensar que el bisbe anava amb un seguici, format com a mínim del secretari però també podia portar criats i fins i tot, guardes. Per tant, els visitats han de pagar l'estada del seguici i el menjar només del visitador, l'escrivà, els clergues i el majordom²¹⁴⁴.

En el cas dels ordes religiosos, podem aplicar aquest mateix text substituint el bisbe pel superior religiós i la diòcesi pels monestirs de l'orde. La visita canònica és una forma d'exercici de la jurisdicció d'un superior religiós amb la finalitat d'inspeccionar el bon funcionament de les comunitats, corregir-ne els abusos o impartir directrius²¹⁴⁵.

²¹⁴¹ Una gran anàlisi de la figura jurídica de les visites eclesiàstiques i de la bibliografia que el tema ha generat la podem trobar a ANDRÉS ROBRES, FERNANDO; BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, RAFAEL i CISCAR PALLARÉS, EUGENIO (eds.), GÓMEZ, TOMÁS, FRAY, *En reino extraño. La relación de la visita del Real Monasterio de Valldigna. Autobiografía, vida cotidiana y lucha política en la España de Carlos II*, València, Universitat de València. Servei de Publicacions, Mancomunitat de la Valldigna, 2008, pàgines 43-64.

²¹⁴² DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 69, pàgines 444-445.

²¹⁴³ CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT, *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, volum III, pàgines 710-711.

²¹⁴⁴ PUIGVERT, JOAQUIM (ed.); MONJAS, LLUÍS; SOLÀ, XAVIER i PEREA, EUGENI, *Les visites pastorals: dels orígens medievals a l'època contemporània*, Girona, CCG edicions, 2003, pàgina 52.

²¹⁴⁵ UNIÓ DE RELIGIOSOS DE CATALUNYA, *Catalònia religiosa. Atlas històric: dels orígens als nostres dies*, Editorial Claret, Barcelona, 1991, pàgina 390.

Degut a què l'orde cistercenc estava estès per tota Europa, el superior de totes les cases de l'orde, és a dir, l'abat general de Cister, no podia visitar-les ell personalment. Per aquest motiu, delegava o comissionava, utilitzant la paraula que apareix a les cartes de visita, el superior d'un monestir de l'orde perquè visités Vallbona. Aquesta tasca, recau generalment en l'abat de Santes Creus durant el segle XVIII, però també en algun altre abat de la Congregació Cistercenc d'Aragó i Navarra. Igual com passa amb els bisbes, els abats tampoc no visitaven tots els monestirs de la Congregació en un mateix any i per tant els espais cronològics entre visites s'amplien. A les *Definicions* de la Congregació de 1626, no s'estableix un termini però sí que hi ha un apartat dedicat a la figura del visitador²¹⁴⁶. Tot i això, eren molt importants doncs el visitador coneixia la situació del monestir en qüestió mitjançant qüestionaris dirigits a la comunitat i l'examinació dels documents comptables i promulgava una sèrie de lleis per reformar i millorar allò que considerava poc correcte²¹⁴⁷. Aquestes lleis són les que conformen els textos de les cartes de visita que hem estudiat, doncs després de la visita, es publiquen al monestir visitat perquè aquest recordi la nova legislació que ha de seguir²¹⁴⁸.

Donada la importància de les visites, la preparació de cadascuna d'elles venia acompanyada d'una gran activitat, que en primer lloc, era epistolar. A més, també s'havia de seguir tot un cerimonial, que estava molt pautat. Les visites als monestirs²¹⁴⁹ acostumen a seguir un esquema, que variarà poc al llarg dels segles. Normalment, el visitador és rebut amb solemnitat²¹⁵⁰ i conduït en processó cap a l'església, on celebra l'ofici. Després és dut a la sala capitular on, després de la prèdica, inicia l'enquesta. Aquest examen es du a terme sobre la comunitat en general i sobre cada membre en particular. Amb aquest, es pretén conèixer l'observança de la regla i de les constitucions, la disciplina i la vida litúrgica, l'administració i l'arribada dels nous membres de la comunitat, entre d'altres temes que interessin als visitadors. Les mancances i desordres revelats en aquest interrogatori són apuntats pels secretaris de les visites i posteriorment, conformen les cartes de visita, on s'apunten les lleis a seguir així

²¹⁴⁶ DIVERSOS AUTORS, *Textos constitucionals de la Congregació cistercenc de la Corona d'Aragó*, Valls, Publicacions de l'Abadia de Poblet, 1990, volum I, pàgines 207-208.

²¹⁴⁷ COULET, NOËL, *Les visites pastorales*, Turnhout, Brepols, 1977, pàgines 29-30.

²¹⁴⁸ COULET, NOËL, *op. cit.*, pàgines 42-43.

²¹⁴⁹ COULET, NOËL, *op. cit.*, pàgines 29-30.

²¹⁵⁰ “[...] També noto com totes les vegades que arriba lo comissari de nostre general de Cister s’ha de tocar les campanes i la santa comunitat lo ha de rebre a la porta de la clausura [...]”, AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. Vallbona. Llibre de capítols i resolucions del monestir de Vallbona, iniciat durant l’abadiat de Magdalena d’Areny i de Toralla. Títol original: *Llibre de capítols, proposicions y resolucions de l’insigne y real convent de Nostra Senyora de Vallbona, fet lo primer dia de gener de 1663, essent abadessa dona Magdalena d’Areny i de Torralla*, pàgina 401 darrera.

com què s'ha de corregir en el monestir. Per tant, les cartes de visita neixen de les notes que prenia el secretari durant el curs de la mateixa. Aquest feia de notari i donava fe de la visita per escrit. Posteriorment, es traslladaven les notes a una pauta, gràcies a la que la redacció era més completa i definitiva. Per aquest motiu, els documents consultats guarden moltes semblances en el redactat entre ells, ja que es basen en una mateixa pauta donada i per tant, les variacions són escasses. La carta de visita posterior era indispensable però ja no formava part de l'acta de visita. Malgrat això era un reflex de les idees extremes pel visitador gràcies a la seva enquesta²¹⁵¹.

1.1. La legislació sobre el tema

Lluís Monjas destaca que la legislació sobre les visites pastorals és molt antiga. El Concili de Tarragona de 516 indica que “[...] cada any, siguin visitades les diòcesis pels seus bisbes [...]” i el de Toledo IV de l'any 633, el mateix: “[...] Per totes les seves diòcesis i parròquies, és convenient que hi vagi cada any [...]”²¹⁵²..

Pel que fa concretament a l'orde cistercenc, ja la *Carta de Caritat*²¹⁵³, el segon document més important de l'orde per darrere del *Petit Eixordi*, escrita per Esteve Harding al segle XII i considerada com els estatuts propis del Cister, remarca la importància de la visita de la casa mare a la filla, regulant la mateixa com una visita anual. Degut a les diferències entre monestirs locals, que dificulten dita visita, aquesta és encarregada a visitadors extraordinaris o reformadors. Com que la visita anual establerta per la *Carta de Caritat* es basa en la llei de filiació; en el cas que ara ens ocupa, l'abat general de Cister, pare immediat de Vallbona, escull l'abat d'un monestir de la Congregació perquè realitzi la visita en nom seu com a comissari. La *Carta de Caritat* també afirma que l'abat visitador rebrà tracte superior a l'abat del lloc que visita i podrà arreglar temes relacionats amb la moral del monestir visitat però mai podrà agafar coses de dit monestir.

Posteriorment i a nivell general, el Concili IV del Laterà de 1215 significa una reforma general dins de l'Església.

²¹⁵¹ PUIGVERT, JOAQUIM (ed.); MONJAS, LLUÍS; SOLÀ, XAVIER i PEREA, EUGENI, *Op. cit.*, pàgines 48-49.

²¹⁵² PUIGVERT, JOAQUIM (ed.); MONJAS, LLUÍS; SOLÀ, XAVIER i PEREA, EUGENI, *Op. cit.*, pàgina 45.

²¹⁵³ DIVERSOS AUTORS, *Textos constitucionals de la Congregació cistercenca de la Corona d'Aragó*, Valls, Publicacions de l'Abadia de Poblet, 1990, volum I, pàgina 122.

Com a resultat del mateix, es produeix la represa de l'ofici de visita a la primera meitat del segle XIII, relacionat amb la voluntat del Papa de reformar la vida monàstica.

La butlla d'Innocenci IV del 1246, *Romana Ecclesia*, estableix que l'ofici de visita pastoral correspon en exclusiva al bisbe, malgrat que aquest recorri sovint a la delegació. Climent IV al 1265, publica la butlla *Parvus Fons*, en la que, després d'elogiar l'orde cistercenc, tracta diversos punts de les visites pastorals, com el seguici, la durada, la potestat dels visitadors, les racions o els càstigs entre d'altres²¹⁵⁴.

La lenta recuperació de l'autoritat episcopal suposa el renaixement de la pràctica de la visita en aquest període, orientada des del Papat com a instrument de reforma del món monàstic en primer lloc i després de les parròquies²¹⁵⁵.

Al 1335, el Papa Benet XII²¹⁵⁶ va publicar la butlla *Fulgens sicut stella*, en la que la visita regular té un paper destacat: quants dies ha de durar, les despeses dels visitadors, la no acceptació d'obsequis, el fet que no es facin acompanyar per altres abats, el seguici o el comportament dels visitadors en el monestir visitat entre d'altres temes tractats²¹⁵⁷. Per tant, les directrius en política religiosa i en la pràctica de la visita estan marcades amb anterioritat a Trento²¹⁵⁸.

Pel que fa al Concili de Trento (1545-1563), aquest atorga una gran importància a la visita canònica, tant en la sessió 21 referida als deures dels bisbes com en la sessió 25, relacionada amb els monjos i les monges. En aquesta darrera sessió es decideix que els monestirs de monges siguin visitats pels superiors del seu orde. El bisbe els visitarà, si els superiors no ho fan o en cas que dits monestirs estiguin immediatament sotmesos a la Santa Seu. També depenen del bisbe per l'administració dels sagraments²¹⁵⁹.

²¹⁵⁴ DIVERSOS AUTORS, *Op. cit.*, pàgines 141-143.

²¹⁵⁵ PUIGVERT, JOAQUIM (ed.); MONJAS, LLUÍS; SOLÀ, XAVIER i PEREA, EUGENI, *Op. cit.*, pàgines 45-51.

²¹⁵⁶ El Papa Benet XII era Jacques Fournier (1280-1342), nascut en una família molt humil. Professà com a monjo cistercenc i estudià teologia a la universitat de París. El 1310, fou nomenat abat de Fontfroide i el 1317, bisbe de Pamiers, on destacarà per la seva persecució del catarisme. El 1326, fou nomenat bisbe de Mirepoix i l'any següent, cardenal. Fou escollit Papa el 1334, a la mort de Joan XXII. Va mantenir la seu papal a Avinyó i es va distingir per la seva pietat, erudició, esperit pacífic i pel seu coneixement teològic. El 1336, va publicar la butlla *Benedictus Deus*. El 1339, començà a construir el Palau Papal i no aconseguí retornar a Roma per les pressions que rebia dels cardenals francesos i la complicada situació que es vivia als territoris italians. Va dur a terme una important reforma i va lluitar durament contra el nepotisme, els *fraticelli* i l'heretgia a Irlanda. Va intentar unificar les esglésies llatina i oriental. Va morir en olor de santedat i el seu successor fou Climent VI. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 8, pàgines 54-55.

²¹⁵⁷ DIVERSOS AUTORS, *Textos constitucionals de la Congregació cistercenc de la Corona d'Aragó*, Valls, Publicacions de l'Abadia de Poblet, 1990, volum I, pàgines 160-162.

²¹⁵⁸ PUIGVERT, JOAQUIM (ed.); MONJAS, LLUÍS; SOLÀ, XAVIER i PEREA, EUGENI, *Op. cit.*, pàgina 46.

²¹⁵⁹ BERNHARD, JEAN; LEFEBVRE, CHARLES i RAPP, FRANCIS, *L'époque de la Réforme et du Concile de Trente*, Paris, Cujas, 1989, pàgines 313-323.

Xavier Solà destaca l'establert per la sessió 24 sobre la visita per part dels bisbes²¹⁶⁰. Trento considera la visita com una eina bàsica per a reforçar la doctrina cristiana promovent els bons costums i corregint-ne els dolents, així com també per acabar amb les heretgies entre d'altres objectius. En aquesta sessió es ratifica la idea de la visita anual, però es permet que el bisbe o el seu delegat acompleixin la tasca de visitar tota la diòcesi en un termini màxim de dos anys. La periodicitat és bàsica de cara a conèixer bé la diòcesi. Se'ls incita a comportar-se correctament durant la visita i sobretot, intentar no ser una càrrega pels visitats, principalment a nivell econòmic amb despeses inútils. No rebran diners per causa alguna, excepte per alguns llegats pietosos però sí el menjar, que haurà de ser frugal, per al visitador i el seu seguici. Els visitats poden decidir si paguen les despeses en diners o amb el menjar per als visitadors. Però si els visitats són monestirs o altres indrets pietosos o esglésies no parroquials, les convencions antigues subsisteixen amb tot el seu rigor. Finalment, es demana que ni visitats ni visitadors es barregin en les tasques que competeixen l'altre grup.

Trento revalorava la figura del bisbe i l'exercici de les seves funcions episcopals i s'estableix el paral·lelisme entre visitador i reformador²¹⁶¹. Per aquest motiu, la visita pastoral fou una de les tasques a què més es dedicaren els reformadors de l'època de Trento.

A la Tarraconense, Trento es va aplicar immediatament gràcies a dos concilis provincials, celebrats els anys 1577-78 i 1584. A nivell català, ens trobem davant d'uns bisbes inquiets i vigilants per la salut espiritual dels seus feligresos i de l'estat material de les seves esglésies.

De nou a nivell del Cister, al 1626, es crea la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó, que en les seves definicions inicials d'aquell mateix any i en les posteriors, donen molta importància a la visita.

En situar-nos al segle XVIII, les visites canòniques han estat objecte d'un gran desenvolupament en la legislació eclesiàstica i per tant, estan molt ben estructurades en aquella centúria. A més, al segle XVIII, la legislació promoguda pel Concili de Trento i els concilis provincials posteriors en ell inspirats, té un gran pes. No hi ha legislació novedosa en aquest període.

²¹⁶⁰ PUIGVERT, JOAQUIM (ed.); MONJAS, LLUÍS; SOLÀ, XAVIER i PEREA, EUGENI, *Op. cit.*, pàgines 75-77 i 208-213.

²¹⁶¹ PUIGVERT, JOAQUIM (ed.); MONJAS, LLUÍS; SOLÀ, XAVIER i PEREA, EUGENI, *Op. cit.*, pàgines 78-80.

Segons Perea, el segle XVIII és decisiu en l'aplicació de Trento i de les seves directrius reformistes, ja que es regula la freqüència de les visites anualment amb un màxim de cada 5 anys i hi ha canvis i transformacions en les pràctiques i actituds de feligresos i clergues²¹⁶². A més, s'aconsegueix reduir els períodes de temps entre una visita i l'altra, tot seguint l'aplicació dels cànons tridentins²¹⁶³. Aquest fet és positiu ja que entre visites s'acumulen problemes i interrogants en temes espirituals i temporals. Normalment, les visites acostumen a ser de curta durada, però com molts dels problemes solen repetir-se parròquia rera parròquia, el visitador, que té una bona visió global, criteri i formació, troba ràpidament la solució. Aquest segle es caracteritza pel fet que la majoria de visitadors no són el propi bisbe, sinó els seus delegats. La resta de temes: els preparatius, el cerimonial, les despeses, l'allotjament i la publicació de les actes de visita, segueixen els paràmetres ja exposats. A finals de segle, amb l'esclat de la Guerra Gran, els visitadors es troben amb grans dificultats per exercir les visites pastorals.

2. Les visites dels arquebisbes a la parròquia i al monestir de Vallbona

Com fins ara ens hem referit principalment als bisbes, començarem la nostra anàlisi amb les visites pastorals que els arquebisbes de Tarragona feren a la parròquia de Vallbona, pertanyent a la seva arxidiòcesi. Malgrat que la seva finalitat és la visita a la parròquia, tenen en compte el monestir i visiten la comunitat així com també utilitzen l'església monàstica per a fer-hi misses.

En aquestes visites²¹⁶⁴, el bisbe examina el quadre material de la vida parroquial i la conducta i fidelitat dels clergues i laics en l'acompliment dels seus deures respecte l'Església. Per això, els bisbes comproven els immobles de l'església parroquial i el seu mobiliari i decoració, al temps que demanen informació sobre l'administració de la mateixa. Pel que fa a la gent, el bisbe interroga eclesiàstics i laics, tot observant i anotant si els primers duen a terme els seus deures amb la comunitat, la seva moralitat i

²¹⁶² PEREA SIMON, EUGENI, *Església i societat a l'arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII: un estudi a través de les visites pastorals*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 2000, pàgines 101-118, 139-140 i 480-481.

²¹⁶³ PUIGVERT, JOAQUIM (ed.); MONJAS, LLUÍS; SOLÀ, XAVIER i PEREA, EUGENI, *Op. cit.*, pàgines 111-114.

²¹⁶⁴ COULET, NOËL, *Les visites pastorales*, Turnhout, Brepols, 1977, pàgina 31. SOLÀ COLOMER, XAVIER, "Les visites pastorals a Catalunya durant l'època moderna: mètodes de control sobre la parròquia, el clergat i la població", *Manuscripts. Revista d'història moderna*, 25 (2007), pàgines 187-209.

el seu nivell intel·lectual mentre que dels segons, s'observa el seu comportament pel que fa a assumptes religiosos, la seva conducta moral i les possibles desviacions religioses. D'aquesta manera, el bisbe comprova de primera mà la vida parroquial a la seva diòcesi.

Els diversos arquebisbes de Tarragona visitaren la parròquia de Vallbona durant l'exercici del seu càrrec al llarg del segle XVIII. La primera visita de la que en tenim notícia fou la que Manuel de Samaniego feu a la parròquia de Vallbona el 4 de juny de 1723. L'abadessa de Cortiada el rebé en nom seu i de la comunitat, tal com s'estilava en les visites dels arquebisbes, i li regalà confitura. Al temps, l'arquebisbe concedí indulgències a diverses imatges que li van presentar les religioses. Finalment, el dia 6 marxà cap als Omells, passant abans a acomiadar-se de la comunitat. Per aquest motiu, anà a l'església del monestir i s'assegué davant la reixa del cor, que estava oberta, al cantó de l'abadessa, i tota la comunitat li va besar la mà²¹⁶⁵.

Igualment, Pere Copons i de Copons visità la parròquia el 3 de setembre de 1732 i posteriorment, el 3 de juliol de 1740²¹⁶⁶. També ho feu Joan Lario el 3 d'octubre de 1766²¹⁶⁷.

El mateix arquebisbe visità de nou la parròquia de Vallbona el 21 de juny de 1773²¹⁶⁸, sent obsequiat pels pares confessors de la comunitat, Anton Folch i Baptista Serra, que li donaren la benvinguda en nom de la comunitat i de l'abadessa i li oferiren l'església del monestir per a confirmar²¹⁶⁹, dir missa i predicar per ser més gran que la parroquial. Quan arribà a l'església des de la rectoria acompanyat pels confessors, li muntaren una estrada, tocaren les campanes i l'orgue. No se'l rebé amb creu alta ni portant la Vera Creu doncs aquesta entrada està reservada per a la primera vegada que vénen semblants persones, tal com està disposat en el ritual cistercenc, i com aquest arquebisbe ja havia vingut a la parròquia de Vallbona, no se li repetí dita formalitat.

El 22 de juny de 1773, l'arquebisbe presentà al rector una carta amb els torns als funerals de Vallbona i Llorenç: *“Illmo. y remo. sr. Respecto que en tiempos passados, algunos de los convidados a los funerales de Vallbona y Llorens su anexa, no quisieron passar por el turno de las missas cantadas de dichos funerales, hechando toda la carga a los dos beneficiados del Real Monasterio; siendo esto contra toda la*

²¹⁶⁵ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 16 darrera.

²¹⁶⁶ *Ídem.*

²¹⁶⁷ *Ídem.*

²¹⁶⁸ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 17-17 darrera.

²¹⁶⁹ Recordem que el sagrament de la confirmació només el poden donar els bisbes, pel que era habitual que es celebrés la confirmació de la gent de la parròquia durant les visites pastorals dels bisbes i arquebisbes a la mateixa.

*practica de las demas comunidades; No obstante, que ahora passamos todos por el turno, que nos toca, sin resistencia alguna: Para prevencion de lo venidero, suplico a VSS mande al Rdo. Rector de Vallbona, que siempre que aja funerales, haga alternar en las misas cantadas a todos los concurrentes a los funerales, sin excepcion de personas. Y si alguno es renitente, en no querer passar por el turno, sea excluido del funeral, substituyendo el rdo. rector otro en su lugar procurara que los convidados a los funerales de dicha parroquia y de su sufragania Llorens alternen con proporcion en las missas cantadas, no ocurriendo particular inconveniente ni embargo [...]*²¹⁷⁰.

El 19 de juliol de 1776, Lario feu la seva tercera visita a la parròquia, durant la visita general que feu a les diverses poblacions de l'arquebisbat i tampoc el reberen amb la creu alta ni portant la Vera Creu²¹⁷¹. D'aquesta, es conserva a l'AHAT la memòria de l'arquebisbe. Malgrat la nota inicial que indica que “[...] *Faltan algunos blancos que llenar que por la precipitacion con que se hizo la ultima visita, no se pudieron llenar, ni traer: algunos se encontrarán en borrador en este mismo libro, y los que falten se podrán pedir a los lugares o sufraganeas a donde falten y correspondan [...]*”²¹⁷², la visita pastoral al poble de Vallbona de les Monges²¹⁷³ ofereix informació d'interès per a l'investigador del monestir.

Seguint una pauta semblant a la de la resta de visites, l'arquebisbe comença la seva anotació sobre Vallbona indicant: “*Don Juan Lario y Lacis por la gracia de Dios y de la Santa Sede Apostolica arzobispo de Tarragona primada de las Españas del Consejo de su Real Majestad. Haciendo tercera visita general en esta parroquia de Vallbona y su sufraganea de Llorens, visitamos el Santísimo Sacramento, su tabernaculo, reliquias y vassos sagrados, las fuentes bautismales, santos oleos, cuerpo de la Iglesia, sus altares, sacristias, ornamentos y demas alajas, el cementerio, los cinco libros parroquiales testamentos, causas pias, racional de las fundaciones y libro de celebracion, en que dejamos los correspondientes decretos, y a mas provehimos los siguientes [...]* Continuesse como en la visita de la parroquia de Tamarit hasta el mandato de numero 4 inclusive²¹⁷⁴ [...]”²¹⁷⁵.

²¹⁷⁰ AHAT, Capsa 12, número 64. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Racional (1628-1773).

²¹⁷¹ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 17-17 darrera.

²¹⁷² AHAT, Capsa 3, número 8. Fons: Visites pastorals de l'arquebisbe. Documentació: Visita pastoral (1776).

²¹⁷³ AHAT, Capsa 3, número 8. *Op. cit.*, pàgines 171-174.

²¹⁷⁴ Aquests són els primers quatre manaments que el bisbe escriu durant la seva visita a la parròquia de Tamarit (realitzada el 28 de maig de 1776): “[...] *Primeramente, aprobamos, confirmamos y renovamos todos los decretos y mandatos de nuestras dos anteriores visitas, que queremos tener aqui por*

La següent observació es dedica als cinc llibres parroquials, dels que afirma la bona conservació i manteniment: “[...] Visitamos los cinco libros parroquiales de esta Iglesia de Vallbona y su sufraganea de Llorens y hallamos que todas sus respectivas partidas se continuan con buen orden methodo y claridad en cuia consecuencia las aprobamos e interponemos en ellas nuestro Decreto y autoridad ordinaria. Y por lo que mira al de muertos damos por definidos en cuanto a lo pio todos los testamentos hechos desde nuestra antecedente visita hasta la presente a excepcion del de Juan Aleu cuio cumplimiento encargamos, lo procure el Reverendo Rector con la posible brevedad [...]”.

Posteriorment, centra la seva atenció en el llibre de celebracions: “[...] Visitamos la celebracion anual de esta parroquia de Vallbona y de su sufraganea de Llorens, y hallamos que en nuestra antecedente visita dexamos prevenido que el Reverendo Rector, por las 111 libras 13 sueldos 9 dineros que percivia de renta debia celebrar en el año 1772 51 aniversarios o missas contadas, con otro de reduccion y 69 missas rezadas en dicha parroquia, y 34 aniversarios o missas cantadas y 74 rezos en la referida sufragania de Llorens; cuia celebracion fundada ha debido solamente cumplir dicho R. Rector hasta el año de 1775 con una missa rezada mas que entro en este año en la Iglesia de Llorens. Y aviendo passado a reconocer el descargo de las referidas obligaciones, nos ha contado, que el expressado R. Rector ha cumplido con todas ellas hasta el citado año de 1775 inclusive. Y asimismo a las missas, pro populo, de almas nupciales, de parteras, y otras adventicias correspondientes a los mismos años como se acredita por las certificaciones continuadas en los cargos de cada año. Y en su conseqüente damos por satisfecho la referida obligacion hasta el expressado tiempo: Y declaramos, que en el corriente año tendra el R. Rector el cargo de celebrar en Llorens quatro missas mas por la fundacion de Josef Timoneda de dicho lugar. Y contandonos

especificados y calendados, cuya puntual observancia y cumplimiento encargamos de nuevo al Rdo. Rector y beneficiado de esta iglesia. Item. Ordenamos y mandamos al Rdo. Rector actual y sus sucesores que teniendo presente la Real Pragmatica Sancion de SM de fecha 23 de marzo de este año, y nuestro edicto, con que la dirigimos para su publicacion, no amonesten ni casen a los hijos e hijas de familias de qualquier condicion, clase o estado, sin que les conste antes del expreso consentimiento paterno con total arreglo a lo dispuesto en dicha Real Pragmatica. Item asimismo mandamos a dicho Rdo Rector y a sus sucesores que se arreglen y observen exactamente en la constitucion 3a. de matrimonio, conforme lo dexamos ordenado en nuestra antedecednte visita en el mandato num. 12 bajo la pena de 20 libras y otras que reservamos a nuestro arbitrio por cada vez que contraviniesen a lo que alli quedo establecido. Item encargamos al R. Rector la observancia de las fiestas, y que zele con vigilancia que los promesos no frecuenten, traten ni entren en las casas de sus promesas, exigiendo a los trasgresores en uno y otro caso las penas establecidas por los sinodales, valiendose precisamente para su execucion de la autoridad, y oficio del Bayle, en conformidad de la Real Orden que para este efecto se le comunicó [...]”. AHAT, Capsa 3, número 8. *Op. cit.*, pàgina 1.

²¹⁷⁵ AHAT, Capsa 3, número 8. *Op. cit.*, pàgines 171-174.

*de la necesidad que hai de formar un nuevo Racional de la renta y celebraciones de esta Iglesia Parroquial y de su sufraganea, por hallarse el que rige con poca claridad, mediante los muchos traspasos de censales y reducciones ocurridas en los años de 1728 y 1750, estrechamente ordenamos y mandamos al R. Rector que dentro del preciso termino de un año, lo formalize por si, o valiendose de persona inteligente y versada con presencia del antiguo, y escrituras que estimaren oportunas, presentandolo despues en nuestra secretaria de camara para su aprobacion [...]*²¹⁷⁶.

La visita continua indicant-se els altars principals tant de l'església parroquial com de la sufragània de Llorenç i posteriorment, es fa referència als beneficis de Nostra Senyora del Claustre i del *Corpus Christi* del monestir, dels que ja hem parlat.

El 19 de juny de 1780, visità la parròquia Joaquín Santiyan. Com no se'l rebé amb creu alta ni portant la Vera Creu, igual que quan Francesc Armanyà la visità el 5 de juny de 1788, hem d'entendre que ja havien fet una visita prèvia a la parròquia de Vallbona de les Monges²¹⁷⁷. En aquesta darrera visita, l'arquebisbe Armanyà obliga a les parròquies de Vallbona i Llorenç a redactar un nou aranzel amb les fundacions de misses i aniversaris segons els nous racionals de renda i fundacions, “[...] per la gran confusió del antich [...]”²¹⁷⁸. L'arquebisbe remarca que aquest nou racional s'ha de fer encara, ja que el que es fa servir en el present és el vell. Finalment, ressalta que cada diumenge es publicaran a les dues parròquies les fundacions que es celebraran durant la setmana entrant a cadascuna, segons la disposició dels fundadors²¹⁷⁹.

Per acabar, indicar que, tot i que Perea remarca les poques visites que realitzaren els arquebisbes a nivell personal, observem que la parròquia i el monestir de Vallbona foren visitats diverses vegades pels arquebisbes de Tarragona en persona. I també s'ha de destacar la freqüència de dites visites, ja que tots els arquebisbes esmentats varen preocupar-se de visitar la seva arxidiòcesi diverses vegades durant l'exercici del seu càrrec.

²¹⁷⁶ *Ídem*.

²¹⁷⁷ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 17-17 darrera.

²¹⁷⁸ El racional és un llibre fonamental per a l'economia parroquial doncs en ell es registren les porcions corresponents a cada eclesiàstic pels oficis celebrats, les fundacions en favor de la parròquia, etc. Malgrat la importància d'aquest llibre de comptabilitat, la realitat era que els rectors no en tenien la cura necessària en la majoria de casos, fet que comporta en molts casos la pèrdua de rendes. PEREA SIMON, EUGENI, *Església i societat a l'arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII: un estudi a través de les visites pastorals*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 2000, pàgines 133-135.

²¹⁷⁹ AHAT, Capsa 11 número 61. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Varia (documents de l'església).

3. Santa Maria de Vallbona a les visites *ad limina* dels arquebisbes al Papat

Fruit de les visites dels bisbes a la seva diòcesi, neixien uns informes que els mateixos bisbes o els seus representants (normalment el coadjutor o l'auxiliar del propi bisbe) traslladaven al Papat en les visites *ad limina* que havien de realitzar.

Aquestes visites es coneixien amb aquest nom perquè els bisbes havien de visitar els llinars de Sant Pere i Sant Pau, és a dir, les tombes dels apòstols. Les visites *ad limina* servien també perquè els bisbes informessin el Papa, periòdicament (normalment el lapse de temps acceptable era d'entre 5 i 10 anys), de l'estat de la seva diòcesi, tant material com moral i espiritual així com també del seu govern al capdavant de la mateixa. Segons Fernández Terricabras, aquesta forma de visita, ja estava codificada al segle XII, però com els bisbes i arquebisbes n'havien descurat la seva posada en pràctica, al segle XVI, el Papa Sixte V les revalida i restableix²¹⁸⁰. Aquest Papa, amb la seva butlla *Romanus Pontifex*, signada el 1585, obliga als bisbes a presentar-se periòdicament davant el Papa. Pels bisbes espanyols, s'estableix un marge de quatre anys entre visites. En aquestes, es presentarà un informe amb l'estat de la diòcesi, el número de parròquies, de convents i de clergat així com les rendes i altra informació d'interès per al control que estableix el Papa sobre el govern dels bisbes i arquebisbes²¹⁸¹. Les reticències a les visites *ad limina* foren moltes, tant des de les sorgides en el sí dels propis bisbes i arquebisbes, com els que nasqueren dels poders monàrquics, contraris en bona mesura a aquestes visites. Dites visites s'acaben duent a terme, però la major part de les vegades en base a un procurador del bisbe o arquebisbe de torn, que declara els inconvenients que els hi suposa un viatge tant llarg i, al·legant motius de salut generalment, envien un representant seu al Papa.

Al segle XVIII, els arquebisbes de Tarragona compleixen amb el seu deure i realitzen les visites *ad limina*, a través d'un representant seu davant del Papat.

²¹⁸⁰ FERNÁNDEZ TERRICABRAS, IGNASI, *Felipe II y el clero secular. La aplicación del Concilio de Trento*, Madrid, Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 2000, pàgines 267-288.

²¹⁸¹ Un estudi detallat de la legislació sobre les visites *ad limina* i sobre el seu compliment al bisbat de Cartagena és SÁNCHEZ GIL, VICTOR, "El obispado de Cartagena en 1601. Visita "ad limina" del obispo Juan de Zúñiga"; *Carthaginensia*, I, 0 (1985), pàgines 121-190.

A l'ASV²¹⁸² conserven el testimoni de les visites *ad limina* de Bernat Carinyena, com a procurador de l'arquebisbe José Llinás de 1695 i el 1697; de Miquel Etum per Llinás el 1702; de Pere Anglès com a representant de l'arquebisbe Manuel Samaniego de Jaca el 1727; de Bonaventura Salas, en nom de l'arquebisbe Pere de Copons en les visites dels anys 1736, 1740, 1744 i 1749; de Josep Bosch, en nom de l'arquebisbe Jaume de Cortada el 1760; de Josep Belli el 1766 en nom de Francesc Esteve i Ferrer arxiprest d'Àger “*nullius diocesis Provinciae Tarraconem*”; de Josep Belli en nom de l'arquebisbe Lario el 1775; de l'arquebisbe Francesc Armanyà el 1787; de Jordi Reig en nom de Francesc Armanyà el 1793 i de Manuel Cardozo en nom del mateix arquebisbe el 1800. Pel que fa als informes presentats, aquests oferien informació sobre l'arxidiòcesi de Tarragona. En un primer moment, aquesta informació era molt detallada, però al segle XVIII, les dades són concretes i normalment, genèriques per a tota la diòcesi. De totes maneres, en tots els informes conservats, es nomena el monestir de Santa Maria de Vallbona. També cal afegir que la majoria d'aquests informes són molt breus i poc precisos.

A la visita *ad limina* que realitza Pere Anglès en nom de Samaniego el 1727, es fa una relació de l'estat de la diòcesi, datada del 3 de febrer d'aquell any, en la qual s'indica que “[...] *Quatuor insignes Conventus ab Aragonia Regibus fundati et dotati in hac Diocesi reperiuntur: quorum unus qui est Ordinis Cartusiensis Scala Dei nomine donatur. Cujus priorum quibusdam villis & locis de Patrimonio ipsius Conventus Civilem et Criminalem habet Jurisdictionem. Secundus Populetum vulgo Poblet nominatur ordinis Cisterciensis, cujus Abbas civilem habet Jurisdictionem similem precedenti. Hic olim Regum Aragonia Corpora humari supremumque ferre honorem moris erat, qua de causa et dives opum & mira arte constructus refulget. Tertius dicitur Sanctarum Crucum Ordinis etiam Cisterciensis prodicto Populeti Conventui in nullo disimilis. Vallisbona ejusdem Ordinis nobilium Foeminarum ultimus nuncupatur [...]*”²¹⁸³.

El 30 de desembre de 1735, a l'exposició de l'arquebisbe Pere de Copons per a la visita *ad limina* del seu representant, s'indica com és l'arxidiòcesi, la seva història, la catedral, etc. i es destaquen els 20 monestirs masculins, així com també els femenins:

²¹⁸² ASV, Sacra Congregazione del Concilio, Relationes Diocesum, número 785A: “*Tarraconensis (Diplomes i informes de les visites ad limina dels arquebisbes de Tarragona al segle XVIII)*”. ASV, Sacra Congregazione del Concilio, Relationes Diocesum, número 785B: “*Tarraconensis (Diplomes i informes de les visites ad limina dels arquebisbes de Tarragona al segle XVIII)*”.

²¹⁸³ ASV, Sacra Congregazione del Concilio, Relationes Diocesum, número 785A: *Op. cit.*

“[...] *Mulierum itidem in Archiepiscopato (illis que in Civitate fundata retuli, exceptio) sex Monasterio enumerantur [...] unum Nobilium feminarum Ordinis Cisterciensis in Oppido de Vallbona; sui respective superioribus subjecta [...]*”²¹⁸⁴. La resta d’informació és molt completa però a nivell de la diòcesi, sense indicar cap lloc en concret: confraries, entre les que destaca que “*In omnibus Parochis, magna Beatam Mariam Virginem de Rosario devotione prosequuntur, cum Altari eidem deipare dicato, sodalitatibus ehusdem Santissime Rosarii ab antiquissimis temporibus erectis [...]*”²¹⁸⁵, el registre dels cinc llibres parroquials, els col·legis eclesiàstics i altres temes destacats per l’arquebisbe en la seva relació.

Després d’una sèrie de pròrrogues, com la següent, en la que al·lega una indisposició: “*Giacomo Cortada arcivescovo tarraconensis [...] non havendo potuto formare lo stato della sua chiesa e trasmettere il mandato di procura per la visita ad limina sanctorum Petri et Pauli per la sua chiesa nel tempo prefisso gli, ed anche prorogato, stanti le sue indisposizioni, supplica per tanto la benignità della Sta. Vra per altra proroga per mesi sei [...]*”, l’arquebisbe Jaume Cortada envia el seu informe a la Santa Seu. Aquest informe, datat del 21 d’octubre de 1759, fou escrit pel notari Eudald Bores i Mas, notari públic de Tarragona, actuari i escrivà públic i comú i vicari eclesiàstic de la cúria de dita ciutat. En ell, totes les dates que s’ofereixen són genèriques, excepte les del primer dels punts que hem destacat: “[...] *II. De Parochialibus ecclesiis. Tota mea diocesis in centum dividitur Parochias, quarum octuaginta septem proprios, et perpetuos habent Rectores, quibus provio concursu Beneficium Parochiale, Rectoria nuncupatum libere confertur in titulum ab Ordinario; preter reptom videlicet de Falcet, et de Montagut, qua sunt de Patronatu Laicali, del Codony, de Omells de Nagaya, et de Biure; quarum dua priores sunt unita monasteriis monialum, et ultima Prioratus nuncupata Religioni Sancti Joannis Hyerosolimitani; et de Tarroja, et de Vallbona, que alternative providentur ab ordinario, et a Monasteriis; illa Carthusianorum de Escala Dei, et hac monialium Sisterciensium de Vallbona [...]* *IV. De Monasteriis Virorum et Mulierum. In hoc Civitate, totaque Diocesi viginti sex numerantur virorum Monasteria [...] duo Cisterciensium [...] Monasteria vero mulierum octo dumtaxat in tota Diocesi constructa reperiuntur; tria videlicet in civitate [...]* *Extra vero civitatem alia quinque, sub suo quoque instituto et regula [...]* *cisterciensium [...]* *VII. De confraternitatibus et Congregationibus; de parochis; de*

²¹⁸⁴ *Ídem.*

²¹⁸⁵ *Ídem.*

*pertinentibus ad clericum regular et secular et ad moniales [...]*²¹⁸⁶. L'informe continua nomenant les advocacions de les confraries, el comportament dels diversos grups del clergat i les normatives sobre les que basen les seves vides però sense donar dades de cap lloc en concret.

Per tant, en aquests informes de les visites *ad limina* del segle XVIII, s'esmenta el monestir de Vallbona però sense especificar altres dades d'interès per als historiadors del mateix.

4. Les visites dels comissaris de l'abat general de l'orde

En segon lloc, la nostra anàlisi es dirigeix a estudiar les cartes de visita que els comissaris de l'abat general de l'orde cistercenc feren de les seves visites al monestir de Santa Maria de Vallbona. Donat que s'ha conservat més documentació sobre el tema, el nostre estudi serà més ampli i es tocaran més temes que en l'apartat anterior.

4.1. Nomenament de l'abat de Santes Creus com a comissari de l'abat general de l'orde per als afers relacionats amb Vallbona

L'abat general de l'orde cistercenc, donada la impossibilitat que té de controlar tots els monestirs de l'orde arreu del món, nomena comissari per a tots els assumptes relacionats amb el monestir de Vallbona a l'abat de Santes Creus. Aquest s'ha de fer càrrec del monestir femení i per tant, visitar el monestir, aprovar o reprovar els comptes presentats per la bossera, reformar el que consideri necessari, vestir i professar les novícies, assistir a l'elecció d'abadessa i controlar l'elecció i la tasca de confessors del monestir. Però sempre com a comissari de l'abat general.

L'11 de juny de 1730, el monestir rep la nova comissió que el general de Cîteaux fa a l'abat de Santes Creus “[...] *pera ques cuydas en lo espiritual [...]*” al monestir de Vallbona²¹⁸⁷.

²¹⁸⁶ ASV, Sacra Congregazione del Concilio, Relaciones Diocesum, número 785A: *Op. cit.*

²¹⁸⁷ AMV, 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. Llibre de resolucions i cròniques del monestir de Vallbona, iniciat durant l'abadiat de Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Llibre y armes de la il·lustre abadessa Cortiada. Als 29 de novembre de l'any 1716*, pàgina 55.

Les tasques, així com el nomenament com a comissari per part de l'abat general, consten en una carta oficial que aquest darrer, Andochio Pernot, envia a l'abat de Santes Creus, Agustí de Campderrós, l'1 d'octubre de 1730²¹⁸⁸.

La carta s'inicia amb la relació de tots els càrrecs que ostenta l'abat general de Cîteaux i el seu control sobre Vallbona com a pare immediat que és del monestir femení. Posteriorment, nomena l'abat de Santes Creus com al seu comissari visitador i, a més de nomenar les seves funcions, l'insta a visitar aviat el monestir de Vallbona. Aquesta orde la complirà Campderrós, doncs el 1731 farà la visita al monestir que li ha quedat encarregat en aquesta missiva: *“Nos fra Andochio Pernot Abad de Cister, doctor Theologo Parisiense en Sagrada Facultad, Primer Consejero del Rey Christianissimo en el Supremo Senado de Borgoña, Cabeza, y Superior General del Universal Orden de Cister, conplenaria autoridad del Capitol General del mismo Orden, Cabeza, y Padre de las Milicias de Calatrava, Alcantara, Monthessa, Avis, y Christo*²¹⁸⁹. *Al Reverendo y nuestro charissimo cohermano en Christo el señor Agustin Campderros Abad de Nuestro Monasterio de Santas Cruzes de Nuestra inclita Congregacion de los Reynos de la Corona de Aragon, y Navarra, en la diocesi de Tarragona, Salud, y diligente execucion en lo que se encomienda [...] Por quanto, de Nuestro cargo de officio General, y Pastoral aplicamos comunmente las partes de la paterna solicitud a todos, y a cadauno de los Monasterios de Nuestro Santo Orden; con razon hemos acostumbrado mirar con algun mayor cuydado de vigilancia aquellas cosas que conozemos dependen inmediatamente de Nos. De donde, como por la demasiada distancia de lugares, no podamos por Nos mismo frequente, y ricamente vissitar, y comodamente regir nuestro Monasterio de virgenes de Vallbona en dicha diocesi de Tarragona, no sea que con el defecto y negligencia de visitas regulares, encomendado en grande manera por nuestros primitivos, y santos instituidores, padezca algunos detrimientos en lo espiritual, y temporal. Por tanto hemos pensado encomendaros a Vos dicho Reverendo Abad de Santas Cruzes algunas cosas de nuestra general solicitud, y officio, confiando mucho en el Sr. de vuestra bondad, prudencia, zelo de religion, y ciencia de lo que se ha de hacer; Como por el tenor de las presentes, de nuestra paterna autoridad os encomendamos el*

²¹⁸⁸ AMV, 6.2/37: 1730, octubre, 1. Cister. Hug Brun, abat general de l'orde de Cister, mana a Agustí de Campderrós i Figuerola, abat del monestir de Santes Creus, que tingui cura regularment del monestir de Vallbona en qualitat de visitador.

²¹⁸⁹ La dignitat que conferia ser abat de Cîteaux era molt destacada ja que el que exercia dit càrrec era el primer conseller del Parlament de Borgonya i tenia dret a participar en els Estats Generals de França a més de ser conseller del rei i altres dignitats esmentades per Pernot en la comissió que comentem. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 13, pàgina 492.

cuydado, direccion y regimen del sobredicho Monasterio de Virgenes de Vallbona en la diocesi de Tarragona. Dandoos poder para visitar regularmente dicho Monasterio de Vallbona; y os mandamos expressamente en el Señor lo vissiteis aora sin tardanza alguna; y despues cada tres años, y todas las vezes que lo pidiere alguna urgente necesidad, o evidente utilidad: para reformar tanto en lo espiritual, como en lo temporal, segun las constituciones de nuestros capitulos generales; para oyr las cuentas, para aprobarlas o reprobarlas, y para definir las; para pressedir las elecciones: para admitir novicias al habito, y a la sagrada profession, halladas capaces concludido el año de probacion; y para poner en dicho Monasterio de confessor y capellan, si se requiere, instruido con suficiente doctrina y ciencia de religion; para señalar a estos, de las expensas del Monasterio, una necessaria honestidad de comida, vestido, y comodidad de habitacion conveniente y dignamente, concertandolo esto con la Reverenda Señora Abadesa. Tambien por el consuelo y tranquilidad de las conciencias, para nombrar quatro vezes en el año confessores extraordinarios regulares, y si puede ser professos del orden, o en defecto destes, otros aprobados por superiores y pergratos a la Reverenda Señora Abadesa de Vallbona: Finalmente para hazer y disponer todas, y cada una de aquellas cosas, que los Padres Abades, y especiales comissarios nuestros hazen, pueden hazer, y estan obligados hazer segun los estatutos de nuestra Santa Regla, y Constituciones de nuestro Orden. A mas de lo dicho os damos facultad, para quitar los obices de accidentes y dificultades, que en caso o causa de enfermedad, u otro legitimo impedimento, podays subdelegar y embiar en vuestro lugar uno de los RR. Coabades mas vecinos o tambien de los religiosos dignos oficiales de vuestro proprio Monasterio, señalados en doctrina y sabiduria. Por lo qual Mandamos muchas vezes en virtud de santa obediencia, y bajo las penas y censuras contenidas en nuestro orden a todas y a cada una de las personas regulares de dicho nuestro monasterio de Vallbona, y a qualquiera a Nos sujetas, que os conozcan, y reciban como verdadero comissario nuestro, y su vissitador ordinario de parte nuestra a Vos, y tambien a vuestros successores Abades de Santas Cruzes legitimamente instituydos. Y a Vos, con este nombre, y a dichos successores, os den el debido honor como a Nos. Y no obstando en contrario qualquieras antiguas, verdaderas, o pretendidas ordinaciones [...] os den con reverencia toda obediencia. Queriendo que las presentes tengan todo valor hasta nuestra especial revocacion [...].²¹⁹⁰

²¹⁹⁰ AMV, 6.2/37: 1730, octubre, 1. Cister. *Op. cit.*

4.2. Les cartes de visita

Del període estudiat, entre 1700 i 1802, s'han conservat set cartes de visita a l'arxiu del monestir de Santa Maria de Vallbona. Concretament, les dels anys 1731²¹⁹¹, 1738²¹⁹², 1779²¹⁹³, 1785²¹⁹⁴, 1790²¹⁹⁵, 1799²¹⁹⁶ i 1802²¹⁹⁷. A més, Piquer i Jover en un article analitza i transcriu íntegrament el text d'una carta de visita realitzada el 1742²¹⁹⁸. Per tant, ofereixen una visió panoràmica del segle XVIII i permeten extreure'n conclusions interessants. La darrera de les conservades a l'arxiu del monestir ha estat descartada per al nostre present estudi ja que es feu el 22 de març de 1802, data en què l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater ja havia mort, doncs expira el 10 de gener d'aquell mateix any i per tant, aquesta carta de visita la rep la seva successora en el càrrec. De les que treballarem a fons, n'hi ha tres escrites en català (les primeres), mentre que les quatre darreres són escrites en castellà.

4.2.1. Els autors

Els autors de les cartes de visita estudiades són els abats visitadors Agustí de Campderrós i Figuerola al 1731, Francesc Huguet al 1738, Benet Llord el 1742, Antoni Folch al 1779, Joan Sabater al 1785, Josep Mestres al 1790 i Antonio Latorre al 1799. Excepte aquest darrer que és abat de Veruela, la resta són abats de Santes Creus. L'absència d'abats de Poblet entre aquests visitadors és una conseqüència directa del "plet de la paternitat", que ja hem analitzat anteriorment.

²¹⁹¹ AMV, 5.5/5: 1731, juny, 21. Vallbona. Agustí de Campderrós i Figuerola, abat de Santes Creus i visitador de l'orde de Cister, efectua una visita canònica al monestir de Vallbona.

²¹⁹² AMV, 5.5/6: 1738, març, 10. Vallbona. Francesc Huguet, abat del monestir de Santes Creus i visitador de l'orde de Cister, efectua una visita canònica al monestir de Vallbona.

²¹⁹³ AMV, 5.5/7: 1779, octubre, 27. Vallbona. Antoni Folch, abat del monestir de Santes Creus i visitador de l'orde de Cister, efectua una visita canònica al monestir de Vallbona.

²¹⁹⁴ AMV, 5.5/8: 1785, octubre, 10. Vallbona. Joan Sabater, abat del monestir de Santes Creus i visitador de l'orde de Cister, efectua una visita canònica al monestir de Vallbona.

²¹⁹⁵ AMV, 5.5/9: 1790, octubre, 24. Vallbona. Josep Mestres, abat del monestir de Santes Creus i visitador de l'orde de Cister, efectua una visita canònica al monestir de Vallbona.

²¹⁹⁶ AMV, 5.5/10: 1799, juny, 1. Vallbona. Antonio Latorre, abat del monestir de Veruela i visitador de l'orde de Cister, efectua una visita canònica al monestir de Vallbona.

²¹⁹⁷ AMV, 5.5/12: 1802, març, 22. Vallbona. Josep Bassa i Virgili, abat del monestir de Santes Creus i visitador de l'orde de Cister, efectua una visita canònica al monestir de Vallbona. Fr. Joaquim Casanovas, secretari. En el mateix document, hi ha afegida una nota de 1804, referida al noviciat i signada pel mateix visitador de 1802.

²¹⁹⁸ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, "Carta de visita de Fra Benet Llord adreçada a les monges de Vallbona", *Santes Creus. Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic*, 47, vol. V (1978), pàgines 373-390.

Una derivació del mateix és que Vallbona se situa sota l'òrbita de Santes Creus, que passa a ser el superior immediat del primer. Per aquest motiu, al segle XVIII, els abats de Santes Creus presideixen les ordenacions i eleccions d'abadesses i s'encarreguen de les visites, sempre com a comissionats de l'abat general de Cister. En relació amb el monestir de Santes Creus, aquest període està caracteritzat per ser una etapa de "davallada"²¹⁹⁹ o de "decadència"²²⁰⁰, relacionada amb l'entrada a la Congregació i amb el fet que els abats passin a ser quadriennals, el primer dels quals fou Josep Barberà al 1619²²⁰¹. Aquesta davallada també es pot observar en els monestirs germans de Poblet i de Vallbona.

El primer dels signataris de les cartes de visita estudiades és Agustí de Campderrós i Figuerola. Fou abat de Santes Creus durant el període de 1728 a 1732²²⁰². Segons Fort, fou un bon predicador i un personatge notable entre els abats del període²²⁰³. Era un erudit que, anteriorment a l'abadiat, havia exercit com a visitador per encàrrec especial dels monestirs femenins de Vallbona, Girona i Lavaix.

Pel que fa a Francesc Huguet, que visita Vallbona el 1738, fou abat durant dos quadriennis, els compresos entre 1725 i 1728 i entre 1736 i 1739 i un dels principals impulsors de diverses millores en les estructures arquitectòniques del monestir²²⁰⁴. Segons Fort²²⁰⁵, Huguet, abans de ser elegit abat, havia estat rector del col·legi d'Osca, secretari de la Congregació i era un erudit i eloqüent orador, que fou reelegit onze anys més tard, però que morí sense acabar aquest segon quadrienni en el càrrec el 1739 tal com mostra Salas²²⁰⁶.

El 1742, visita el monestir, l'abat Benet Llord i Montguió²²⁰⁷, que fou abat de Santes Creus en el quadrienni comprès entre els anys de 1740 i 1744.

²¹⁹⁹ FORT I COGUL, EUFEMIÀ, *Llibre de Santes Creus*, Barcelona, Selecta, 2ª edició, 1973, pàgina 76.

²²⁰⁰ GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Abaciologi de Santes Creus. Des de la fundació de Santa Maria de Valldaura (1150) fins a la definitiva exclaustració de (1835)*, Santes Creus, Fundació Roger de Belfort, 1997, pàgina 203. MARTINELL, CÈSAR, *El monestir de Santes Creus*, Barcelona, Barcino, 1929, pàgina 105.

²²⁰¹ FORT I COGUL, EUFEMIÀ, *Op. cit.*, pàgina 76.

²²⁰² CABESTANY, JOAN F., *Reial Monestir de Santes Creus: Guia històrica i arquitectònica*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1997, pàgina 19. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 207-208.

²²⁰³ FORT I COGUL, EUFEMIÀ, *Op. cit.*, pàgines 86-87.

²²⁰⁴ CABESTANY, JOAN F., *Op. cit.*, pàgina 19. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 205-207.

²²⁰⁵ FORT I COGUL, EUFEMIÀ, *Op. cit.*, pàgina 86.

²²⁰⁶ SALAS I RICOMÀ, RAMON, *Guía històrica y artística del monasterio de Poblet. Guía histórica y artística del monasterio de Santes Creus*, Tarragona, Establiment Tipogràfic de F. Arís i fill, 1893, pàgines 112-113.

²²⁰⁷ CABESTANY, JOAN F., *Op. cit.*, pàgines 19 i 28. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgina 213.

Succeí a Papiol (1739-1740) i presidí la seva elecció l'abat Finestres de Poblet. Era natural de Valls i tenia uns 40 anys quan va assolir l'abadiat. Era un expert en música i havia estat l'organista del monestir. Fou un abat constructor, ja que endegà diverses millores en les estructures arquitectòniques del seu monestir, com la nova capella de Santa Llúcia. Llord visita Vallbona en qualitat de comissari de l'abat general de Cister, Endoquiús Pernot. Aquest li mana dita tasca en una carta del 24 de juliol de 1742. Durant el seu abadiat, es mantingué l'enfrontament ocasionat per la precedència amb Poblet. I després del seu abadiat, va projectar la reforma de l'orgue de Valls i morí al seu monestir abans de 1776. A Llord l'acompanyen Josep Francesc Padró com a adjunt i Miquel de Lledó com a secretari de visita.

En relació amb Antoni Folch, visitador del monestir de Vallbona al 1779, era natural de Reus, mestre en teologia i fou abat de Santes Creus en el quadrienni comprès entre 1776 i 1780. Durant el seu abadiat, feu obres de millora al seu monestir i, un cop acabat el seu quadrienni, fou confessor de Vallbona²²⁰⁸.

Pel que fa a Joan Sabater, signatari de la visita de 1785, era natural de Reus, mestre en teologia i va professar a Santes Creus abans de 1758. Fou abat de dit monestir entre 1784 i 1788²²⁰⁹ i també assolí el càrrec de vicari general de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó i de Navarra²²¹⁰, com podem observar en la mateixa carta de visita, doncs Sabater es presenta utilitzant ambdós títols. Va participar en diversos actes relacionats amb Vallbona, als que fem menció en d'altres apartats de la tesi; va fer, entre d'altres obres, una nova campana, la *Santa Bàrbara*, el 1787 i va demanar i va aconseguir de guardar els llibres prohibits per a la Inquisició als monestirs cistercencs a l'inquisidor general del moment.

En relació amb Josep Mestres, visitador de 1790, fou el següent abat de Santes Creus després de Sabater i ho fou entre 1788 i 1792²²¹¹. Nascut cap a 1730 a Montblanc, fill d'una de les famílies més importants d'aquella ciutat, va morir abans de 1801.

En darrer lloc, Antonio Latorre²²¹², que fou abat del monestir de Veruela durant dos quadriennis, entre 1784 i 1788 i entre 1796 i 1800.

²²⁰⁸ CABESTANY, JOAN F., *Op. cit.*, pàgina 29. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgina 220.

²²⁰⁹ CABESTANY, JOAN F., *Op. cit.*, pàgina 29. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 222-224.

²²¹⁰ FORT I COGUL, EUFEMIÀ, *Op. cit.*, pàgina 87. SALAS I RICOMÀ, RAMON, *Op. cit.*, pàgines 112-113.

²²¹¹ CABESTANY, JOAN F., *Op. cit.*, pàgina 29. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 224-225.

²²¹² BLANCO TRÍAS, PEDRO, *El Real Monasterio de Santa María de Veruela (1146-1946)*, Palma de Mallorca, Impremta Mossén Alcover, 1949, pàgines 237-238. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia*

Era natural de Burbáguena i havia estat prior del mateix monestir. Com a abat, feu obres de millora a Veruela. El 1785 fou nomenat visitador per Aragó i, el 1797, vicari general de la Congregació, càrrec que exercia quan realitzà la seva visita a Vallbona.

Finalment, afegirem que les cartes de visita estan signades pels diversos secretaris de les mateixes: Anselm Balcells, Benet Figueres, Miquel de Lledó, Bernardo de Morató, Daniel Porta, de nou Bernardo de Morató i, finalment, Bruno Latorre. A part de destacar la seva funció com a secretaris de la visita, indicarem que Miquel de Lledó fou abat de Santes Creus entre 1748 i 1752²²¹³; que Bernat de Morató assolí el càrrec d'abat de Santes Creus i l'exercí entre 1805 i 1808²²¹⁴ i que Bruno de Latorre fou nomenat abat del monestir de Veruela el 8 d'agost de 1804²²¹⁵. Aquest darrer devia ser parent, molt probablement el germà, d'Antonio Latorre. Era natural de Burbáguena i abans de ser escollit abat, fou visitador i secretari de la Congregació. I després, definidor el 1805. Va acabar el seu abadiat durant la Guerra del Francès, l'evolució de la qual obligà a l'exili de la comunitat. El 1810, va reassumir l'abadiat, que durà fins 1815, tot i que en aquest període està impedit i per aquest motiu, hi ha un govern interí presidit pel president major Marià Salvador.

4.2.2. Les abadesses de Vallbona

Les abadesses que han de fer complir els preceptes indicats en aquestes cartes de visita són abadesses vitalícies. Com ja hem indicat, a Vallbona es va mantenir la perpetuïtat, tot i que a les definicions de la Congregació²²¹⁶ s'indica la possibilitat que les abadesses passin a ser quadriennals, sense possibilitat de retornar després a la perpetuïtat, en el capítol XVII de l'apartat dedicat a les monges.

Manuela de Cortiada i de Pujalt hagué de fer front a les tres primeres visites (1731, 1738 i 1742); mentre que les altres (1779, 1785, 1790 i 1799) es feren mentre ocupava el càrrec d'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater.

Espasa Universal ilustrada europeo-americana, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 68, pàgines 145-156.

²²¹³ GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 214-215.

²²¹⁴ CABESTANY, JOAN F., *Op. cit.*, pàgina 29. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Op. cit.*, pàgines 233-234.

²²¹⁵ BLANCO TRÍAS, PEDRO, *Op. cit.*, pàgines 239-241. DIVERSOS AUTORS, *Op. cit.*, pàgines 145-156.

²²¹⁶ DIVERSOS AUTORS, *Textos constitucionals de la Congregació cistercenca de la Corona d'Aragó*, Valls, Publicacions de l'Abadia de Poblet, 1990, volum I, pàgina 222.

4.3. Anàlisi de les cartes de visita

4.3.1. Semblances i diferències entre els textos de les cartes de visita

Després de posar-nos en antecedents, ja passem a analitzar els textos de les cartes de visita estudiades. En primer lloc, indicarem que tots els textos de visita segueixen el mateix esquema, tot i que, evidentment, amb variacions. Fins i tot, hem trobat fragments exactes entre un text i un altre.

La primera gran diferència que hem pogut observar és la de l'idioma, doncs les tres primeres estan escrites en català i la resta, en castellà. En segon lloc, l'extensió, doncs la majoria es mouen en els paràmetres de les 15 planes, mentre que la de Folch en té 20 tot i que la lletra és més gran que la utilitzada en les altres i la de Latorre 24, fet que la converteix en la més extensa de totes perquè aquest visitador desglossa més tots els apartats, i n'afegeix de nous, pel que s'aparta del model fixat pels seus antecessors, tot i que el segueix igualment. En general, la carta de visita de Latorre és la que presenta majors diferències amb respecte les altres. Excepte la de Latorre, totes presenten l'estructura de sis capítols més un darrer amb una recopilació dels manaments de visita, així com una introducció i una conclusió quasi iguals: “*de l'ofici i culte diví*” (capítol 1); “*de l'administració i recepció de sagraments*” (capítol 2); “*de les malaltes i difuntes / de las enfermas, difuntas y sus expolios*” (capítol 3); “*de les novícies / de las novicias, donadas, encomanadas y criadas*” (capítol 4); “*dels locutoris i clausura / de los locutorios, portería y clausura*” (capítol 5); “*de l'administració de l'hisenda / de la corrección de las culpas y gobierno temporal del monasterio*” (capítol 6) i “*manaments de visita*” (darrer capítol). Per contra, el text de Latorre només té 5 capítols i un darrer, ja que el capítol 2 de la resta desapareix en aquesta carta de visita.

4.3.2. Anàlisi de les cartes de visita: Inici i final

Tot els textos s'inicien amb la frase “[...] *A honra y glòria de la Santíssima Trinitat Pare, Fill i Esperit Sant i de la gloriosa Verge Maria, singular patrona i protectora de Nostra Sagrada Religió i de nostres pares sant Benet, sant Bernat [en els textos castellans, s'hi afegeix sant Robert] i Sant Esteve [...]*”.

I en segon lloc, es continua amb la presentació del visitador i el perquè de la visita amb un paràgraf que segueix la base del següent²²¹⁷: “[...] *Nos [Don Fr. Agustí Campderrós i Figuerola professor en sagrada teologia per la gràcia de Déu i de la*

²²¹⁷ AMV: 5.5/5: 1731, juny, 21. Vallbona. *Op. cit.*

Santa Sede Apostòlica abat del monestir de Santes Creus, capellà major de Sa Magestat i de son reial consell²²¹⁸ / don fr. Francisco Huguet, en sagrada teologia professor per la gràcia de Déu i de la santa sede apostòlica, abat del real monestir de Santes Creus, capellà major de Sa Magestat i de son Rl. Consell²²¹⁹ / don fra Benet Llord y Montguió, per la gràcia de Déu y de la Sancta Sede Apostòlica, abat del real monastir de Santas Creus, capellà major de Sa Magestat y de son real Consell²²²⁰ / el doctor maestro don Antonio Folch, por la gracia de Dios y de la Santa Sede apostólica, abad del Real Monasterio de Santas Cruces, capellán mayor de Su Majestad, que Dios guarde y su real Consejero²²²¹ / el maestro doctor don Juan Sabater, por la gracia de Dios y de la Santa Sede apostólica, abad del Real Monasterio de Santas Cruces, capellán mayor de Su Majestad, que Dios guarde y su real Consejero, vicario general²²²² de la congregación cisterciense²²²³ / don Joseph Mestre, por la gracia de Dios y de la Santa Sede apostólica, abad del Real Monasterio de Santas Cruces, capellán mayor de Su Majestad, y su real Consejero²²²⁴ / el ministro don Antonio Latorre, abad del Real Monasterio de Nuestra Señora de Veruela y vicario general de la Congregación Cisterciense de los Reinos de la Corona de Aragón y Navarra²²²⁵]. Per quant visitant aquest [santuari i [...]²²²⁶] reial monestir de Nostra Senyora de Vallbona en virtut de la comissió a nos feta [en virtut de comissió especial a Nós y al Rm. germà don Joseph Francisco Padró, mestre en sagrada theologia y rector del Collegi de sant Bernat de Huesca²²²⁷], i plena facultat delegada per lo il·lustre i rm. [Sr. Dn. Fr. Andochio de Pernot²²²⁸ / Francisco Trouvé²²²⁹], abat de Cister, general de tota la religió cistercena i pare immediat d'aquell reial monestir, [com consta en dita comissió, despachada en

²²¹⁸ *Ídem.*

²²¹⁹ AMV, 5.5/6: 1738, març, 10. Vallbona. *Op. cit.*

²²²⁰ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “Carta de visita de Fra Benet Llord adreçada a les monges de Vallbona”, *Santes Creus. Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic*, 47, vol. V (1978), pàgina 379.

²²²¹ AMV, 5.5/7: 1779, octubre, 27. Vallbona. *Op. cit.*

²²²² Els vicaris generals de la Congregació havien de visitar els monestirs que la conformaven durant els dos primers anys del seu mandat. Per aquest motiu, tant Sabater com Latorre, que tot seguit esmentarem, feren la visita canònica al monestir de Vallbona com a vicaris generals. ANDRÉS ROBRES, FERNANDO; BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, RAFAEL i CISCAR PALLARÉS, EUGENIO (eds.), GÓMEZ, TOMÁS, FRAY, *En reino extraño. La relación de la visita del Real Monasterio de Valldigna. Autobiografía, vida cotidiana y lucha política en la España de Carlos II*, València, Universitat de València. Servei de Publicacions, Mancomunitat de la Valldigna, 2008, pàgina 47.

²²²³ AMV, 5.5/8: 1785, octubre, 10. Vallbona. *Op. cit.*

²²²⁴ AMV, 5.5/9: 1790, octubre, 24. Vallbona. *Op. cit.*

²²²⁵ AMV, 5.5/10: 1799, juny, 1. Vallbona. *Op. cit.*

²²²⁶ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 379.

²²²⁷ *Ídem.*

²²²⁸ *Ídem.* i AMV: 5.5/5: 1731, juny, 21. Vallbona. *Op. cit.*

²²²⁹ AMV, 5.5/7: 1779, octubre, 27. Vallbona. *Op. cit.*

París als 24 del mes de juliol de 1742²²³⁰] havem reconegut que per son govern, i augment en lo espiritual i temporal, deuen establir-se algunes ordinacions i mandatos ab los quals puga constantment conservar-se en sa lloable observancia i augmentar quant sia possible sa major perfecció. Per tant, ordenam i manam que de aquí en avant inviolablement se observen i guarden les ordinacions i mandatos que dexam disposats en esta nostra carta de visita i per a que la multitud de lleis no embarasse la deguda observancia d'elles, revocam totes les ordinacions fetes en totes les antecedents cartes de visita i volem que sols se observen les següents: [...]"

A més, les cartes de visita de Sabater, Mestre i Latorre, tenen una portada en la que s'indica què és el document intern. Així tenim la "Visita del real monasterio de Vallbona hecha por el muy iltre. y rmo. Señor el ministro don Juan Sabater, abad del real monasterio de Santas Cruces, vicario general de la congregación cisterciense y comisario del ilustrísimo y rmo. General del Cister. Día 10 de octubre de 1785", la "Visita del real monasterio de Vallbona hecha por el muy iltre. sr. don Joseph Mestre, abad del real monasterio de Santas Cruces y comisario del ilustrísimo y rmo. General del Cister. Día 24 de octubre de 1790" i la "Visita del real monasterio de Vallbona. Año de 1799".

Les semblances en el final de les cartes de visita estudiades també són importants, doncs totes segueixen un mateix patró²²³¹: "[...] Últimamente exhortamos a la señora abadesa ame a sus súbditas como a hijas, y a todas las religiosas mandamos la respeten, reverencien y obedezcan como a su madre y prelada y a todas encargamos tengan entre sí paz, unión y caridad, pidiéndoles rueguen a Dios en sus oraciones por el feliz estado de nuestra santa madre la iglesia, por la exaltación de nuestra santa fe católica, por la victoria contra los infieles y paz entre los príncipes cristianos²²³², por nuestro smo. P. [Clement XII²²³³ / Benet XIV²²³⁴ / Pío Sexto²²³⁵], por el rey nuestro señor [Felip V²²³⁶ / Carlos tercero²²³⁷ / Carlos cuarto²²³⁸] y su real familia, [per nostre

²²³⁰ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 379.

²²³¹ AMV, 5.5/7: 1779, octubre, 27. Vallbona. *Op. cit.*

²²³² Aquesta frase "[...] por la victoria contra los infieles y paz entre los príncipes cristianos [...]" , només es troba en els textos castellans.

²²³³ AMV: 5.5/5: 1731, juny, 21. Vallbona. *Op. cit.* i AMV, 5.5/6: 1738, març, 10. Vallbona. *Op. cit.*

²²³⁴ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 390.

²²³⁵ AMV, 5.5/7: 1779, octubre, 27. Vallbona. *Op. cit.*; AMV, 5.5/8: 1785, octubre, 10. Vallbona. *Op. cit.*; AMV, 5.5/9: 1790, octubre, 24. Vallbona. *Op. cit.* i AMV, 5.5/10: 1799, juny, 1. Vallbona. *Op. cit.*

²²³⁶ AMV: 5.5/5: 1731, juny, 21. Vallbona. *Op. cit.*; AMV, 5.5/6: 1738, març, 10. Vallbona. *Op. cit.* i PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 390.

²²³⁷ AMV, 5.5/7: 1779, octubre, 27. Vallbona. *Op. cit.* i AMV, 5.5/8: 1785, octubre, 10. Vallbona. *Op. cit.*

²²³⁸ AMV, 5.5/9: 1790, octubre, 24. Vallbona. *Op. cit.* i AMV, 5.5/10: 1799, juny, 1. Vallbona. *Op. cit.*

sagrat orde de Cister²²³⁹], por nuestro rm. P. General y por Nos. En fe de lo qual mandamos despachar la presente carta de visita, firmada de nuestra mano, sellada con el sello de nuestro oficio y referendada por nuestro secretario de visita en nuestro real monasterio de Vallbona en [als 21 dies del mes de juny de l'any de la nativitat del Senyor de mil set-cents trenta-un²²⁴⁰ / als 10 de març 1738²²⁴¹ / als 25 de setembre de 1742²²⁴² / los 27 días del mes de octubre del año 1779²²⁴³ / en los diez días del mes de octubre del año 1785²²⁴⁴ / a los 24 días del mes de octubre del año 1790²²⁴⁵ / Junio, 1 de 1799²²⁴⁶]. [Fr. Agustí Campderrós i Figuerola. Abat Comissari Visitador²²⁴⁷ / Fr. Francisco Huguet. Abat Comissari. Fra Benet Figueres, secretari²²⁴⁸ / El mo. Fr. Antonio Folch, abad comisario. Por mandato del muy ilustre señor abad, comisario. fr. Bernardo de Morató, secretario de visita²²⁴⁹ / El mtro. Juan Sabater, abad vicario general. Por mandado del muy ilustre señor abad vicario general. fr. Daniel Porta, secretario²²⁵⁰ / Fr. Joseph Mestre i Calbet, abad predicho. Por mandado del muy ilustre señor abad comisario. fr. Bernardo de Morató, secretario²²⁵¹ / Fr. Antonio de Latorre, abad de Veruela y vicario general de la Congregación. El M. I. Bruno Latorre secretario de la congregación²²⁵²]. [Dono fe jo infrascrit secretari de que esta carta de visita se ha llegit per mi a la santa comunitat i així admesa de totes les senyores religioses. Vallbona, juny, 21 de 1731. Fr. Anselmo Balsells, secretari²²⁵³ / Certifico i fas fe jo lo infrascrit secretari, com esta carta de visita se ha llegit per mi a la santa comunitat i així admesa de totes les senyores religioses lo dia i any sobredits. Fra Benet Figueres, secretari²²⁵⁴ / Por mandato del muy ilustre señor abad, comisario. fr. Bernardo de Morató, secretario de visita. En los sobredichos día, mes y año fue leída y publicada la retro escrita visita a la santa comunidad quién la recibió y admitió sin la

²²³⁹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 390.

²²⁴⁰ AMV: 5.5/5: 1731, juny, 21. Vallbona. *Op. cit.*

²²⁴¹ AMV, 5.5/6: 1738, març, 10. Vallbona. *Op. cit.*

²²⁴² PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 390.

²²⁴³ AMV, 5.5/7: 1779, octubre, 27. Vallbona. *Op. cit.*

²²⁴⁴ AMV, 5.5/8: 1785, octubre, 10. Vallbona. *Op. cit.*

²²⁴⁵ AMV, 5.5/9: 1790, octubre, 24. Vallbona. *Op. cit.*

²²⁴⁶ AMV, 5.5/10: 1799, juny, 1. Vallbona. *Op. cit.*

²²⁴⁷ AMV: 5.5/5: 1731, juny, 21. Vallbona. *Op. cit.*

²²⁴⁸ AMV, 5.5/6: 1738, març, 10. Vallbona. *Op. cit.*

²²⁴⁹ AMV, 5.5/7: 1779, octubre, 27. Vallbona. *Op. cit.*

²²⁵⁰ AMV, 5.5/8: 1785, octubre, 10. Vallbona. *Op. cit.*

²²⁵¹ AMV, 5.5/9: 1790, octubre, 24. Vallbona. *Op. cit.*

²²⁵² AMV, 5.5/10: 1799, juny, 1. Vallbona. *Op. cit.*

²²⁵³ AMV: 5.5/5: 1731, juny, 21. Vallbona. *Op. cit.*

²²⁵⁴ AMV, 5.5/6: 1738, març, 10. Vallbona. *Op. cit.*

*menor contradicción, de lo que doy fe, fr. Bernardo de Morató, secretario*²²⁵⁵ / *En los sobredichos día, mes y año fue leída y publicada la retro escrita visita a la santa comunidad, quien la recibió y admitió sin la menor contradicción, de lo que doy fe. fr. Daniel Porta, secretario*²²⁵⁶ / *En los sobredichos día, mes y año se leyó y publicó la retro escrita visita a la santa comunidad, quien la recibió y admitió sin la menor contradicción, de lo que doy fe. fr. Bernardo de Morató, secretario*²²⁵⁷ / *Notificación: En los arriba dichos día, mes y año yo el infraescrito secretario de la congregación notifique e intime la antecedente carta de visita, que fue aceptada y admitida por toda las señoras, sin contradicción. De que certifico y doy fe. El M. I. Bruno Latorre secretario de la congregación*²²⁵⁸].

L'últim que resta afegir sobre els finals de les cartes de visita, és que la de 1779, després de les signatures i segells pertinents, afegeix altres manaments de visita, que són aprovats amb la fórmula següent: “[...] Valga este añadido y el sobre puesto en el ítem quinto del capite tercero y en la octava línea de esta adición. El mo. Fr. Antonio Folch, Abad comisario. Por mandato del muy ilustre señor abad, comisario. fr. Bernardo de Morató, secretario”²²⁵⁹.

4.3.3. Capítol 1: de l'ofici i culte diví

En el primer capítol de les cartes de visita es tracten els aspectes relacionats amb l'ofici i el culte diví. Com aquestes activitats ocupen bona part de les hores del dia d'una comunitat monàstica, el capítol a elles dedicat és un dels més importants, i per això, és el primer de tots ells en totes les cartes de visita estudiades.

El primer punt en el que totes es basen és l'assistència obligatòria i la puntualitat a les hores de cor, així com també el dir l'ofici amb gravetat, devoció i pausa, tal com recomanen els pares sant Benet i sant Bernat. La visita de 1779, afegeix que s'ha de seguir el ritu de l'orde en relació al cant i el res, pel que es farà traduir un ritual de l'orde al català, perquè així les monges puguin aprendre's els cants, passos, oracions i genuflexions a seguir durant les hores de cor segons el ritual de l'orde cistercenc.

Els visitadors també fan esment al perpetu silenci que hi ha d'haver en el cor, tant durant els oficis divins com si una monja es vol quedar pregant després del mateix; pel

²²⁵⁵ AMV, 5.5/7: 1779, octubre, 27. Vallbona. *Op. cit.*

²²⁵⁶ AMV, 5.5/8: 1785, octubre, 10. Vallbona. *Op. cit.*

²²⁵⁷ AMV, 5.5/9: 1790, octubre, 24. Vallbona. *Op. cit.*

²²⁵⁸ AMV, 5.5/10: 1799, juny, 1. Vallbona. *Op. cit.*

²²⁵⁹ AMV, 5.5/7: 1779, octubre, 27. Vallbona. *Op. cit.*

que s'ha d'evitar qualsevol tipus de conversa, tant amb d'altres monges de cor, com amb criades o a través de les reixes del cor. Perquè, com s'indica a la carta de visita de 1742, el cor “és sols propi de oració y no de conversació”²²⁶⁰. Només accepten una excepció: el fet de parlar amb algú a través de les reixes per fer un encàrrec o comanda important per al monestir. A més, s'indica que cap donada pot entrar a l'església, per sentir missa o per avisar alguna senyora a les hores de cor, si el seu vestit no és apropiat.

Durant les hores de cor, la comunitat ha de seguir el disposat per la cantora, encarregada de preparar els cants i també d'avisar de les incorreccions de qualsevol monja amb alguna senyal modesta.

També es vol evitar que les monges llegeixin durant l'estona del cor, doncs ni tan sols els permeten els llibres espirituals. Els visitadors demanen que es mantingui l'ús de l'oració mental així com de l'hàbit de confessar-se i combregar després de les hores de cor i afavoreixen el res del Rosari. De totes maneres, el Rosari no es pot convertir en una obligació, doncs és una devoció igual que els novenaris.

Durant les hores de cor, les monges han d'assistir al cor, excepte en els casos que, amb especial llicència de l'abadessa, puguin trobar-se al parlador amb la seva família o persona d'especial caràcter.

Per sortir del cor davant una causa forçosa, s'ha de demanar llicència a la senyora presidenta. Aquesta mateixa també serà l'encarregada de donar permís a les religioses per falta a matines, laudes i prima un cop cada setmana, a menys que siguin hebdomadàries²²⁶¹ o dies solemnes. A més, el dia que es diu la *Pretiosa*, al cor s'ha de llegir tot el capítol de la regla de sant Benet.

Les hores de cor estan molt ben regulades i per tant, els visitadors les recorden així com també com s'han de cantar; el fet que es respecti l'ordre d'antiguitat en les sortides per combregar i confessar-se; l'ús de l'orgue com a acompanyant dels cants; l'ofici de les dues senyores cantores; la missa conventual; les festes més importants de l'orde, com l'Assumpció de la Mare de Déu; les hores en què ha de tancar-se l'església; els canvis deguts a les diferents estacions del calendari litúrgic o l'espai on s'ha de cantar segons les festes indicades, entre d'altres assumptes tractats a les cartes de visita.

²²⁶⁰ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 380.

²²⁶¹ L'hebdomadària és la setmanera, és a dir, la religiosa que durant una setmana ha de dir l'ofici i presidir-lo i, que a més, té l'obligació durant aquella setmana de resar i de fer dejunis especials, al temps que rep honors i un lloc més elevat del que li correspon. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 27, pàgina 859.

Els visitadors també tenen en compte les necessitats materials del monestir en relació amb el material necessari per al cor. Per aquest motiu, la carta de visita de 1779, reclama que l'abadessa compli dos psalteris. En canvi, el visitador de 1785 creu necessari que la comunitat compli dos nocturnals d'Advent i Quaresma, santoral i dominical de les hores, dos psalteris i un leccionari, tot de l'orde. Pel que fa al de 1790, s'ordena a l'abadessa comprar dos nocturnals d'Advent i Quaresma, santoral i dominical de les hores i un leccionari tot de l'orde.

I al temps que els visitadors destaquen les lleis a seguir, s'esmenten els càstigs que es duran a terme per les que no les compleixin, des del simple avís fins a càstigs i penes més greus.

Finalment, les visites també fan menció a les tasques que han de dur a terme els confessors de l'orde i els beneficiats del monestir, entre elles celebrar i cantar la missa major les setmanes que n'hi hagi o la missa per mort d'una religiosa o d'un familiar, així com també taxen l'almoïna per aquestes tasques, concretament, 6 sous.

4.3.4. Capítol 2: de l'administració i recepció de sagraments

Aquest segon capítol parla de la figura dels confessors, doncs la comunitat té assignats uns confessors de l'orde, aprovats per l'abat general de Cister o per algun dels seus comissaris. A més, es pot demanar un confessor extraordinari dues o tres vegades a l'any seguint les disposicions de Trento²²⁶². I, considerant el número de religioses, una vegada al mes poden rebre assistència espiritual d'un confessor aprovat per l'arquebisbe de Tarragona, mentre aquest sigui docte i exemplar per a què "*puga esperarse lo major bé espiritual y profit de la pròpia consciència*"²²⁶³.

Pel que fa a la confessió pròpiament dita, és un sagrament que ha de ser freqüent, si pot ser, diari; però com a mínim, serà obligatori el primer diumenge del mes, igual que combregar conventualment, obligatorietat que també ho és per a les donades.

En l'altre sagrament que més insisteixen els visitadors en aquest segon punt, és en la comunió. S'indica que s'ha d'administrar la comunió, "*per la singular veneració ques deu a Christo sacramentat*"²²⁶⁴, a les reïxes dues vegades els dies normals i tres els de festa com a mínim.

²²⁶² BERNHARD, JEAN; LEFEBVRE, CHARLES i RAPP, FRANCIS, *L'èpoque de la Réforme et du Concile de Trente*, Paris, Cujas, 1989, pàgina 315.

²²⁶³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 381.

²²⁶⁴ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 381.

I que les monges han de rebre la comunió ordenadament i amb devoció. La carta de visita de 1779 exposa que la comunió conventual serà obligatòria però que les religioses no podran prendre la comunió cada dia.

En tot el relacionat amb el culte diví i l'administració dels sacraments, els confessors de l'orde seran preferits a qualsevol altre confessor tant regular com secular. També seran els encarregats de portar la comunió a una malalta, sigui el viàtic o per devoció, excepte per un legítim impediment.

4.3.5. Capítol 3: de les malaltes i difuntes (i les seves propietats)

Pel que fa a les malaltes, les visites donen molt d'èmfasi a la seva assistència. Seguint la importància que la regla benedictina²²⁶⁵ dóna a aquest assumpte, les cartes de visita indiquen que s'ha d'apartar les religioses malaltes de la resta i que tindran alguns privilegis, com el poder menjar carn. S'ha de procurar per la seva assistència tant espiritual com temporal, de manera continuada.

A més s'haurà de posar una religiosa de la seva confiança i amiatat perquè en tingui cura, a part de les criades i altres companyes de casa. Aquella quedarà exempta de l'assistència al cor i d'altres obligacions. Aquest càrrec pot ser per torns.

La malalta, igual que la resta de religioses, ha de vestir d'acord amb el seu estat religiós, i per tant, sempre amb decència i sense ornaments. Totes les religioses, començant per les de més alt rang, tenen el deure de visitar les malaltes com un exercici de caritat.

La malalta rebrà l'assistència del seu confessor en l'àmbit espiritual i de metges i cirurgians en l'àmbit de la malaltia, tant ordinaris com extraordinaris. En ser tots ells homes, hauran d'entrar i estaran acompanyats per dues religioses en tot moment i només podran anar de la porta d'entrada a l'habitació de la malalta i viceversa sense entretenir-se.

Les despeses que provoca la malaltia d'una monja seran assumides per la massa comuna de diner del monestir, és a dir, que el monestir se'n farà càrrec i no pas la monja malalta.

²²⁶⁵ NÚRSIA, BENET DE, *La regla dels monjos*, Barcelona, Fundació Bernat Metge, 1997. Text revisat, introducció, traducció i notes per Ventura Sella, pàgines 210-211 (Capítol XXXVI: Els germans malalts”).

A la visita de 1742, s'inclou que la malalta ha de disposar de tots els medicaments que necessiti. I que si això no s'acomplís per culpa de l'apotecari, pugui l'abadessa despatxar-lo i donar la seva botiga a un altre farmacèutic²²⁶⁶.

Quan una religiosa estigui molt malalta, se li administrarà el viàtic i l'extremunció quan ho cregui convenient el metge segons l'estat de la malalta. Aquests sagraments, els donaran els confessors de l'orde, que també han de donar l'absolució de l'orde; mentre que el de la penitència el pot atorgar qualsevol confessor que la moribunda desitgi, sempre que compti amb l'aprovació de l'ordinari (és a dir, l'arquebisbe de Tarragona) i de l'abat comissari. També s'avisarà tota la comunitat davant el perill de mort amb una senyal perquè es reuneixi a l'habitació de la difunta i la vetllin, resant la recomanació de l'ànima i altres salms i devocions de l'orde.

Per altra banda, quan una religiosa mor, l'enterrament també corre a càrrec del monestir. Posteriorment, l'abadessa farà inventari de les seves pertinences, acompanyada d'altres càrrecs de la comunitat, com la priora, les senyores ancianes o la secretària. Si la difunta té familiars o deixebles a casa seva, una d'elles quedarà al càrrec de les propietats de la difunta, amb les que farà celebrar 500 misses per l'ànima de la morta, de les quals presentarà rebuts a l'abadessa en el termini d'un any.

Un aspecte important d'aquesta herència és, que a part de contenir l'obligació de fer dir les misses per l'ànima de la difunta, tampoc no es pot vendre cap propietat de la mateixa fora del monestir. Però si la difunta no té familiars ni deixebles al monestir o aquestes no es volen fer càrrec de les misses per la seva ànima, es farà una subhasta pública de les possessions de la difunta entre les religioses de la comunitat i aquestes es comprometran a pagar dites 500 misses en el termini d'un any. El que s'obtingui d'aquesta subhasta, s'utilitzarà per pagar les misses, però també es pot afegir a la massa comuna del monestir o a una obra pia.

Dit nombre de misses, el pot augmentar o disminuir l'abadessa segons el valor de l'espoli de la difunta. A més, aquesta podrà disposar de tot el relacionat amb la fusta, com taules i caixes, per donar-les a les monges que en tinguin més necessitat.

El més important, és que les quatre misses que celebra la comunitat per qualsevol difunta es celebrin els primers dies no impeditos. Del nombre total de misses, 30 han de destinar-se a cadascun dels confessors de l'orde, que seran preferits en les misses davant la Mare de Déu del Claustre. Aquells rebran sis sous catalans d'almoïna.

²²⁶⁶ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, "Carta de visita de Fra Benet Llorc adreçada a les monges de Vallbona", *Santes Creus. Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic*, 47, vol. V (1978), pàgina 382.

4.3.6. Capítol 4: de les novícies, donades, encomanades i criades

Sobre les novícies, les cartes de visita inicien l'apartat indicant la importància de donar hàbits i concedir gràcies només a senyores que siguin filles legítimes de persones de sang qualificada i noble, que hagin aportat les proves necessàries a la comunitat abans del seu ingrés.

Aquella és una idea molt semblant a la ja exposada en altres textos anteriors, com a les disposicions de la Congregació cistercenca de la Corona d'Aragó de 1626, on es diu “[...] *que no siguin admeses a vestir l'hàbit regular les noies il·legítimes o amb un defecte corporal notable, o menors de 12 anys i que no sàpiguen llegir ni cantar, si no en són dispensades pel vicari general [...]*”²²⁶⁷. En aquesta disposició de la Congregació, és molt important la cultura de les novícies, doncs se'ls demana saber llegir i cantar. Aquesta darrera tasca és fonamental a les hores de cor i per això, molts textos de visita en el primer capítol es fan ressò de la necessitat de tenir unes novícies que sàpiguen cantar els oficis divins.

La comunitat, tenint davant les proves ja referides, ha de votar l'admissió de les novícies. I tant en la presa d'hàbit com en la professió, els dos actes es faran amb senzillesa i amb la pobresa que volia sant Benet. La pobresa a l'hora de donar l'hàbit i de professar és un element molt important en el capítol destinat a les novícies de la darrera visita comentada. Bruno Latorre dona una gran rellevància a la pobresa i vol evitar l'excessiva despesa que suposen dinars, robes ostentoses, joies i altres fets aliens a la pobresa religiosa que les novícies abracen aquell dia tot afegint greus penes per a les que violen les seves disposicions. Per tant, per les professions, es donarà l'olla i màxim un rostit, dos primers i finalment, les postres. Tampoc els pares podran donar una contribució a les seves filles per la seva professió. Per tant, aquest darrer visitador és molt dur amb el tema de la pobresa en el dia de la presa d'hàbit o de la professió.

És aquest mateix visitador, el que afegeix que cap religiosa pot gastar massa diners en fer-se fabricar els estris necessaris per al seu ús i casa i, que si això passés, l'abadessa té l'obligació de quedar-se amb aquests estris de considerable valor i afegir-los a la massa comuna del monestir. A més, les disposicions de les visites indiquen que cap religiosa no pot tenir casa pròpia fins als 26 anys d'edat.

²²⁶⁷ DIVERSOS AUTORS, *Textos constitucionals de la Congregació cistercenca de la Corona d'Aragó*, Valls, Publicacions de l'Abadia de Poblet, 1990, volum I, pàgina 222.

Continuant amb la pobresa i amb aquesta darrera carta de visita, es demana la senzillesa en el vestir a les religioses. En primer lloc, se'ls prohibeix vestits profans i poc adients amb la pobresa que han de mantenir des de la seva professió. Per tant, se'ls demana que l'hàbit i el vestit siguin honestos, senzills i uniformes, tant l'interior com l'exterior. I a partir d'aquest moment, explica les característiques que han de tenir cadascuna de les peces que portaven les dones en aquell moment. Fa especial esmena de les toques, que han de ser blanques tal com ho demanen les regles de l'orde, i del vel, que podrà ser de seda però sempre senzill. A més, afegint que en aquest monestir hi fa fred, es pot utilitzar el vel a l'hivern, sobretot les senyores grans, que el portaran negre.

Un altre apartat parla de les supernumeràries, que no podran ser acceptades sense llicència expressa de l'abat general de Cister o d'algun dels seus comissionats. Les visites també manen que no es doni l'hàbit, ni de cor ni de donada, a dones que ja hagin sigut religioses prèviament, ni tan sols en altres monestirs cistercencs; així com tampoc es doni un hàbit de donada com a supernumerària sense expressa llicència de l'abat general o d'un dels seus comissaris.

Pel que fa a la mestra de novícies, les cartes de visita demanen que es triï una religiosa de gran zel i bon exemple, que ensenyi les novícies a comportar-se amb gravetat, prudència i caritat; amb respecte davant les monges grans o amb càrrecs, que els corregeixi les faltes i que els ensenyi la regla benedictina. A més, tant la mestra de novícies com les senyores que tinguin encomanades una novícia a casa seva, hauran de vigilar que aquestes no parlin amb ningú sense la presència de les monges grans i amb llicència de l'abadessa i que sempre assisteixin a les hores de cor.

Com no hi ha un espai on les novícies puguin restar durant el seu any de noviciat, han de viure a la casa de la monja de la que han rebut la gràcia i, en cas de morir aquesta, a casa de la parenta més propera sempre que aquesta tingui 36 anys i 18 d'hàbit. Si la novícia no té familiars al monestir, l'abadessa ha de decidir on la col·locarà. Cap religiosa no tindrà casa pròpia fins als 26 anys.

En relació a les religioses que tenen dret de donar gràcia, l'abadessa ha de vigilar perquè no siguin negligents en el compliment d'aquesta obligació.

La suma per entrar al monestir varia amb el pas del temps. Per exemple, la visita de 1731 i la de 1742, indiquen que les novícies han de pagar 800 lliures i les supernumeràries, 1.700. Gràcies a aquestes quantitats, es vol aconseguir millorar l'economia del monestir, que passa per un moment delicat. De les 800 lliures de cada novícia, l'abadessa en donarà 300 a la bossa i 500 aniran destinades a l'arxiu.

Igualment, per les 1.700 de les supernumeràries, la bossera en rebrà 700 i la resta, també es dipositaran a l'arxiu, d'on només podran ser extretes per a lluir censals i per una causa urgent, aprovada per la comunitat i per l'abat general o un comissari seu.

La visita de 1779, indica que s'han de lliurar al monestir 515 lliures 14 sous i 6 diners, a menys que sigui supernumerària, pel que la novícia haurà de pagar 1.500 lliures de dot, de les que 1.000 es posaran a l'arxiu de la comunitat i les altres 500, se les quedarà la bossera i en donarà comptes a la comunitat. L'única que no haurà de pagar aquestes quantitats és aquella que pren l'hàbit per gràcia de l'abadessa quan aquesta comença el seu abadiat.

Pel que fa a les encomanades i criades, l'abadessa i les religioses que les tinguin al seu càrrec, han de procurar que siguin de bona fama i exemple. Aquelles a més, han d'evitar molestar les monges en les hores de cor, han de vestir honestament tot i que els seus vestits siguin a la moda i no monàstics, no sortiran a les reixes ni als locutoris quan la comunitat estigui al cor, no podran parlar amb homes a menys que sigui per un encàrrec, ni viuran a la clausura quan hagin jurat els capítols matrimonials²²⁶⁸.

Latorre afegeix en la seva carta de visita que les encomanades vestiran indianes o teles blanques que no siguin de valor i només per les festes importants i altres dates assenyalades del calendari, podran vestir l'hàbit de sant Benet, dels dolors o altres semblants. Igualment, les encomanades que facin 16 anys i no declarin la seva vocació a l'estat religiós, hauran de sortir immediatament de la clausura. Podran ser admeses com a encomanades les parentes fins a un màxim de quart grau, excepte si són vídues o casades, per les que es cobrarà pel seu ingrés una doble cada any, dos si queda fora d'aquests graus i tres si no és parenta de cap religiosa, un fet força inusual.

Tant encomanades, donades com criades hauran de freqüentar els sagraments i estar instruïdes en la doctrina cristiana. Un cop a l'any seran per quaresma seran examinades per un dels pares confessors.

²²⁶⁸ Els capítols matrimonials són un contracte públic en virtut del qual es regula el règim de béns d'un matrimoni que s'ha de celebrar o ja s'ha celebrat. Les modificacions del règim econòmic matrimonial realitzades durant el matrimoni no perjudicaran els drets ja adquirits per un tercer amb anterioritat a la modificació; tot això d'acord amb el règim concret de responsabilitat patrimonial dels cònjuges en aquell moment. En casos de no contraure el matrimoni projectat o ser declarat nul amb posterioritat, els capítols esdevindran ineficaços. Així, quan s'atorguen en atenció a un futur matrimoni, aquells seran ineficaços en el termini d'un any, comptat des del seu atorgament, sempre que no s'hagi contret el matrimoni. CANALEJO ALBA, MARIA DOLORS, *Diccionari de dret català*, Barcelona, Edicions 62, 1998, pàgines 45-46.

4.3.7. Capítol 5: dels locutoris, porteria i clausura

La clausura és un aspecte bàsic de la vida monàstica, sobretot, amb posterioritat a Trento ja que la clausura de les monges fou un element bàsic de la legislació sobre les mateixes en aquest concili. Donada la importància que se li atorga a la clausura, li hem dedicat el següent capítol en exclusiva.

A les cartes de visita, aquest punt és un dels més importants. Es comença, seguint el patat per Trento, indicant que no es pot deixar entrar a la mateixa a cap persona ni de cap estat, excepte que siguin necessàries (com el metge o un confessor) i sempre durant el dia. Com hem indicat en l'apartat anterior, l'abadessa no pot deixar entrar a la clausura cap dona de mala vida sota pena d'excomunicació major i per tant, s'ha de cercar el llinatge i costums de la nouvinguda abans d'acceptar-la. També s'ha d'evitar que cap senyora pugui sortir a la porta.

Les portes de l'església es tancaran durant les hores de cor, i després del toc de silenci (posterior al toc de l'oració de les ànimes), cap religiosa, encomanada o criada, no podrà parlar amb ningú, ni eclesiàstic ni secular, sense llicència de l'abadessa o per un perill imminent. A més, cap religiosa podrà parlar amb ningú aliè a la comunitat ni freqüentar massa sovint el locutori, sense llicència expressa de l'abadessa, la priora, les presidentes o les mestres.

Tampoc cap persona podrà menjar a la porta principal de la clausura a menys que siguin familiars d'una religiosa acompanyats de les seves parentes monges. Els altres hostes podran menjar al parlador, però mai en companyia de les religioses, excepte amb expressa llicència de l'abadessa.

Els mateixos textos de les visites, mostren la importància de la clausura, el punt més delicat entre les religioses i el que més han procurat els Pontífexs que es mantingui en la seva observança, pel que reclamen que les portes estiguin sempre tancades amb clau i només es puguin obrir per necessitat o urgència. Per exemple, si una religiosa està malalta, es cercarà ajuda mèdica o eclesiàstica, però els parents de la malalta no podran entrar a la clausura.

A la clausura no podran entrar oficials, com matalassers, pentinadors i sastres, excepte aquests darrers per provar els hàbits, ja que la majoria de la seva tasca es pot fer fora de la clausura. Però sempre que al monestir es facin obres dins la clausura, haurà d'assistir-hi amb els treballadors la donada que estigui de descans.

Malgrat tot, els oficials que entrin a la clausura ho faran per motiu urgent, necessari i indispensable, amb l'aprovació dels confessors i de la senyora abadessa i sempre que aquells siguin homes de judici i casats.

Un altre apartat destaca la molèstia que poden provocar els nens i les nenes “*sense ús de raó*”, pel que aquests només podran entrar a la clausura si es porten bé, acompanyats sempre per una criada, si són familiars d'alguna monja o alguna religiosa vol fer caritat amb ells, donant-los alguna cosa, donant-los menjar o ensenyant-los la doctrina cristiana. La monja serà l'encarregada de retornar-los fora de la clausura.

Pel que fa a l'ús del locutori i el parlador, s'ha d'evitar vulgaritzar la situació de l'estat religiós mitjançant jocs de cartes i altres, que queden prohibits. En aquests espais, com tampoc a la reixa del cor, podran estar-s'hi les monges després del toc d'oració per la tarda, excepte amb llicència de l'abadessa i per causa justificada. A partir d'aquest moment, ja no es permet parlar al claustre ni al capítol ni amb ningú de fora la clausura, però les monges es poden visitar a les seves cases fins a les deu de la nit. Des d'aleshores fins al dia següent, estan prohibides les visites, excepte les urgències i excepte l'abadessa, que podrà entrar a les habitacions de les religioses a qualsevol hora. Durant l'ofici diví, les monges tampoc podran estar al locutori excepte que demanin un permís a l'abadessa per trobar-se únicament amb familiars.

En relació amb la porteria, hi haurà una donada que s'encarregarà de tenir-ne cura, que podrà ser ajudada per una criada de confiança, assalariada de la massa comuna del monestir. L'encarregada haurà de vetllar perquè cap home parli gaire estona amb una criada, i menys si són solters, per evitar festejaments i diversions fora de la clausura. A més, cap religiosa pot parar-s'hi excepte per comprar alguna cosa, donar o rebre un encàrrec o per obsequiar algun hoste, sempre amb llicència de l'abadessa. Tant els locutoris com les portes del monestir es tancaran per la nit i les claus seran lliurades a l'abadessa, que les farà obrir en cas de necessitat o urgència.

4.3.8. Capítol 6: de l'administració de la hisenda / de la correcció de les culpes i govern temporal del monestir

Pel que fa a la comptabilitat del monestir, aquesta recau en la bossera, a la que obliguen a anotar en un llibre els ingressos de la comunitat i en un altre les despeses tot indicant el dia, mes i any en què s'ingressa o gasta i la quantitat. D'ambdós llibres haurà de passar comptes davant la comunitat a principis de gener de cada any respecte els comptes de l'any anterior. La bossera pot comptar amb el suport d'una sotsbossera.

Per examinar els comptes, s'elegiran tres religioses per vot secret, que seran les jutges comptadores, que després els firmaran, juntament amb la senyora abadessa, com a comissionades de tota la comunitat. Per exemple, al *Llibre del gasto i eixides del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora Teresa de Guiu i Escolà, bossera de dit Real Monestir de Vallbona, fet en lo any 1714*²²⁶⁹, les despeses de 1714, són signades per Teresa de Guiu en qualitat de bossera; Jerònima Ribes com a priora presidenta en seu vacant²²⁷⁰ i Manuela de Cortiada, Francesca d'Areny i Gertrudis de Borrell com a jutges comptadores. Recordem que, entre el 13 de gener de 1711 i el 30 de novembre de 1716, el monestir no tingué abadessa i durant aquest període de seu vacant, la priora Jerònima de Ribes i de Boixadors és la màxima autoritat del monestir i per tant, fa les funcions de l'abadessa, com ara signar els comptes del monestir.

A la mort d'una abadessa, la priora prendrà les seves claus i farà inventari de les seves propietats, que seran lliurades a la nova abadessa.

La sagristana, a l'igual que la bossera, també haurà de portar dos llibres de comptabilitat, amb els que es facilita la tasca de la sagristia en complir-se els llegats de misses i aniversaris amb major puntualitat. A la carta de visita de 1742, se li recorda que separi les rendes de la sagristia d'aquelles destinades a obres pies i fundacions de misses i aniversaris, així com també la cera destinada a la sagristia de la de la resta del monestir²²⁷¹.

Finalment, la secretària, haurà d'anotar en un llibre les resolucions de la comunitat i les de la junta d'ancianes, anotant-ne també el dia, mes i any per poder donar-ne fe quan convingui.

La bossera ha de cercar sempre el contracte més beneficiós pel monestir i per tant, el més barat. Per aquest motiu, els contractes d'obra es faran mitjançant la pública subhasta. També es parla dels arrendaments, doncs es buscaran els més beneficiosos pel monestir el dia de la Candela. Els arrendataris estaran obligats a donar anualment a la sagristia una, dues i fins a quatre arroves de cera segons la visita, perquè així la sagristana ja no ha de fer front a una de les grans despeses de la sagristia.

²²⁶⁹ AMV, *Llibre del gasto i eixides del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora Teresa de Guiu i Escolà, bossera de dit Real Monestir de Vallbona, fet en lo any 1714*, pàgina 23.

²²⁷⁰ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgines 294-295.

²²⁷¹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, "Carta de visita de Fra Benet Llorc adreçada a les monges de Vallbona", *Santes Creus. Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic*, 47, vol. V (1978), pàgina 387.

L'abadessa pot gastar un màxim de 25 lliures sense demanar permisos; a partir d'aquesta quantitat fins a 50 lliures, ha de ser el consell de les dotze ancianes; i tota la comunitat si la xifra és superior a aquesta darrera, les que decideixin si aquesta despesa extraordinària es fa o no mitjançant l'assentiment o el vot secret. El consentiment de la comunitat també ha de demanar-se en relació als plets. Segons les Definicions de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó de 1626, “[...] *Les abadesses retrans comptes complets de la seva administració al vicari general durant la visita [...]*”²²⁷².

Pel que fa a les rendes del monestir, la comunitat és l'única propietària dels seus cabdals i no pas els seus administradors, pel que aquella en disposa lliurement. Les rendes es dipositaran a l'arxiu, “*lo tresor del monastir*”²²⁷³, que es tancarà amb tres claus, una per l'abadessa, una altra per la priora i la tercera, per l'arxivera²²⁷⁴. A més, a l'arxiu s'hi guardaran els documents del monestir, pel que si se'n deixa algun, s'haurà d'apuntar quan i a qui, per evitar el perdre'l i recuperar-lo ben aviat.

A partir de la visita de 1779, s'afirma que, tenint en compte el present estat temporal del monestir i les despeses de les senyores de cor així com també el preu dels aliments, vestuari i altres utensilis necessaris per a les religioses, s'ordena que es doni a cada religiosa de cor un “*doblon de ocho*” per a la seva vestició tots els anys començant el dia de Tots Sants d'aquell mateix any. Aquesta quantitat es reduirà si el monestir té problemes econòmics, i per tant, és una quantitat que estarà lligada a les fluctuacions de l'economia del monestir. Els confessors de l'orde també participen d'aquesta despesa.

Així mateix, per la festa de sant Bernat, es donarà a les professes i a l'organista, sis lliures tots els anys a més del que ja se'ls dona normalment. Igualment, també se'ls ajudarà en les despeses que costen les obres a les cases particulars.

Pel que fa a la correcció de culpes, les cartes de visita demanen als principals càrrecs del monestir que intentin corregir-les de manera discreta i amb bones maneres, evitant els càstigs excessius i escoltant sempre la considerada culpable de les faltes. Els indica que és millor la correcció privada a la pública així com també que a les monges de 20 anys d'hàbit només les podrà corregir l'abadessa o la priora per ordre de la primera

²²⁷² DIVERSOS AUTORS, *Textos constitucionals de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó*, Valls, Abadía de Poblet, 1990, volum I, pàgina 223.

²²⁷³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “Carta de visita de Fra Benet Llorc adreçada a les monges de Vallbona”, *Santes Creus. Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic*, 47, vol. V (1978), pàgina 386.

²²⁷⁴ Aquesta llei s'inspira en les definicions de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó de 1626. Sobre l'arca de dipòsit, el capítol XIII indica que “[...] *A tots els monestirs hi ha d'haver una arca de dipòsit, on es guardin tots els diners del monestir, la qual es tancarà amb tres claus diferents, que tindran l'abat, el prior i el més ancià, i en ella hi ha d'haver un llibre en què s'anotin totes les quantitats que s'hi reserven i se'n treuen [...]*”. DIVERSOS AUTORS, *Op. cit.*, pàgina 220.

mentre que a les de menys, les podran corregir també la sotspriora i les presidentes. També es demana a la comunitat que no expliquin les faltes d'altres ni tampoc el que es decideix al capítol a persona aliena al mateix. Al mateix temps, hauran d'esperar el seu torn per donar el seu parer i votar, tot demanant el *Benedicite* per tornar a parlar.

La carta de visita de 1799, afegeix l'únic nom propi, que no sigui dels comissaris o els seus secretaris, de totes les cartes, doncs les altres només parlen de generalitats. Així podem trobar la recompensa que s'atorga a la donada Maria Ferrer pels seus bons serveis envers les religioses malaltes: se li donarà el mateix vestuari que a les altres donades.

4.3.9. Capítol últim de manaments de visita

En aquest darrer capítol de les visites, es repeteixen algunes de les ordenances que ja han estat tractades al llarg del text. Per exemple, les tres primeres cartes de visita, recorden l'obligació de portar vestits senzills i decents; el tancament de les portes per la nit per preservar la clausura i la funció de la portera; la falta que comet una religiosa si explica els fets que s'han exposat en el capítol; la importància d'unes criades honestes, solteres i virtuoses així com el dot que han de portar novícies i supernumeràries.

La carta de visita de 1742 inclou alguns problemes del moment que vol resoldre el comissari un cop ha recordat els punts més destacats ja tractats al llarg del text de la mateixa. En comentar la funció de la portera, s'indica que, degut als errors comesos per la donada al càrrec de la porteria, l'abadessa la tregui i la mantingui en un altra feina. A més, li ordena que posi una donada més curosa i, si aquesta mesura no és suficient, l'abadessa pot vestir una altra donada o donar-li una minyona per ajudar-la. D'aquesta manera, les portes no quedaran mai soles ja que les dues ajudants poden anar a les cases a avisar qualsevol membre de la comunitat. Si la nova portera, comet algun error, serà castigada per ell. També s'indica que ha de respectar les criades i aquestes l'hauran d'obeir, sota pena de que les despatxin del monestir²²⁷⁵.

En aquesta mateixa carta, el visitador fa referència a les criatures que poden entrar a la clausura per visitar una familiar monja. Però per evitar problemes, limita l'edat d'aquests nens als més petits de 7 anys: “*A vista del abús se experimenta en deixar entrar dins de la clausura tota mena de criatures, sens atendre ni saber la edat, manam a la senyora abadessa no permètia entrar dins la clausura, per ningun títol ni*

²²⁷⁵ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “Carta de visita de Fra Benet Llorc adreçada a les monges de Vallbona”, *Santes Creus. Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic*, 47, vol. V (1978), pàgina 387.

*motiu, ninguna criatura pàsia de la edat de set anys, per ser esta la més corrent y segura opinió de tots los autors, y la pràctica de tots los monastirs [...]*²²⁷⁶.

El text d'aquesta mateixa visita, indica el mal servei que l'apotecari està realitzant al monestir, pel que el comissari reclama a la senyora encarregada de fer-ho, que el substitueixi en la seva feina per un altre apotecari competent²²⁷⁷. També vol que s'acabi amb el costum d'algunes monges de retirar-se al palau de l'abadessa²²⁷⁸. Finalment, recorda la prohibició de parlar a les reixes de l'església, tant per la comunitat com per les criades sota pena d'excomunió major i prohibeix a l'abadessa modificar cap punt de la carta de visita ni innovar res fins rebre l'aprovació del general del Cister. Retornant als problemes immediats, la carta de visita de 1742, es queixa dels nombrosos llocs vacants que hi ha a la comunitat, pel que obliga a les senyores que han de concedir gràcies a fer-ho en el termini màxim d'un any o a cedir aquest privilegi a d'altres membres de la comunitat per així aconseguir un major servei a Déu, un major nombre de monges i una disminució dels censals que pateix el monestir, per trobar-se faltat de dots²²⁷⁹.

La visita de 1779 afegeixen altres decrets: emfatitza el número de monges que han de restar al cor durant la comunió segons cada ocasió; els dies d'abstinència de la comunitat i dels pares confessors; què s'ha de fer en cas de treure un document de l'arxiu; els deu dies d'exercicis espirituals que totes les monges, excepte les més grans, han realitzar un cop l'any i, finalment, com s'utilitza la casa dels parents i els casos en els que les monges poden hostatjar familiars i eclesiàstics.

La de 1785, afegeix altres decrets als de la visita de 1779, tot indicant que l'abadessa, un dia a la setmana, ha de reunir la comunitat on li sembli millor per fomentar la caritat cristiana en base a la recreació i, també, indicant l'ús d'un distintiu per part de les senyores ancianes.

A la base comuna que suposen els darrers decrets de la visita de 1779 per les cartes de visita posteriors, la de 1790, n'afegeix d'altres de diferents. Un nou punt parla del cementiri, doncs seguint les ordres reials²²⁸⁰, s'ordena a les monges que treguin el cementiri del cantó de l'església per ser-los perjudicial per la salut.

²²⁷⁶ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 388.

²²⁷⁷ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 389.

²²⁷⁸ *Ídem.*

²²⁷⁹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 390.

²²⁸⁰ Llei datada del desembre de 1786 i promulgada mitjançant cèdula reial l'abril de 1787 sobre el trasllat dels cementiris a l'exterior de les poblacions i de la que ja hem parlat en tractar el lloc d'enterrament i les làpides sepulcral de les abadesses. Carles III (lleï del 9 de desembre de 1786 i cèdula del 3 d'abril de

També s'indica que una monja no pot tenir dues habitacions alhora i que el monestir atorgarà els materials necessaris per a les obres que s'hagin de fer a les habitacions. Un altre punt, mana que es facin les setmanes d'antífones, en les que cantaran només les sis darreres professes. I finalment, s'afegeix la necessitat de repartir les cúries del monestir a dos escrivans, un de Tàrrega i l'altre de Montblanc, per a major facilitat dels vassalls.

En darrer lloc, la visita de 1799, en el seu capítol final, indica la llibertat de qualsevol monja de confessar-se amb un confessor aprovat pel diocesà. A més, en relació als pares confessors, es parla de la figura del confessor extraordinari i Latorre posa a disposició de l'abadessa els pares guardians de Montblanc i Bellpuig.

Un altre punt tracta la necessitat de posar en un dipòsit comú tots els diners que les monges tenen sobrers, del qual tindran clau del seu calaix però l'exterior, només la podrà tenir l'abadessa.

Seguidament, s'ordena l'observança exacta de les abstinències i dejuns de l'orde; el fet d'anotar la sortida d'un document de l'arxiu i d'altres oficines del monestir; l'assistència a les malaltes i la figura de la infermera donada; el compliment de les setmanes d'antífones i responsoris; els deu dies anuals d'exercicis espirituals, excepte per les monges més grans o malaltes; el fet d'acompanyar els cirurgians i metges dins el monestir quan vagin a visitar una malalta; la dispensa de la cantora major de dir les lliçons i deixar aquesta càrrega en mans de les monges més joves; l'ús de distintius per part de les ancianes i, en darrer lloc, l'excavació del cementiri i el trasllat dels cadàvers al nou cementiri si encara no estan consumits²²⁸¹.

1787), Libro I: “*De la santa Iglesia; sus derechos, bienes y rentas: prelados y súbditos: y patronato real*”, título III: “*De los cementerios de las iglesias: entierro y funeral de los difuntos*”, ley I: “*Restablecimiento de la disciplina de la Iglesia en el uso y construcción de cementerios, según el Ritual Romano*”, *Novísima Recopilación de las leyes de España, dividida en XII libros en que se reforma la Recopilación publicada por el señor don Felipe II en el año 1567, reimpressa últimamente en el de 1775 y se incorporan las pragmáticas, cédulas, decretos, órdenes y resoluciones reales y otras providencias no recopiladas y expedidas hasta el de 1804, mandada formar por el señor don Carlos IV*, Madrid, 1805, Madrid, Imp. Nacional del BOE, 1975, pàgines 18-19.

²²⁸¹ Aquest nou cementiri, s'ubicarà al terreny anomenat de La Closa, que la comunitat cedeix al poble de Vallbona, a canvi de què els particulars del poble traslladin els cadàvers del cementiri vell al nou: “[...] *L'abadessa i la comunitat reben la demanda del magnífic ajuntament i particulars del poble de Vallbona la concessió i cessió de 22 pasos de terreno en ample i 30 de llarch en lo terme de dit Poble y Partida nomenada de la Closa pera formar, y construir un sementiri nou, mediant los pactes y obligaciones per ells promesas [...]* y atesa la utilitat resulta a favor de dit Poble semblant concessió, y al efecte de evitar en quant se puga lo curs de las malaltias que se exprimentan en lo poble y logro del restabliment de la salut dels malalts dita lltre. Comunitat convé en cedir, com cedeix a favor de dit Poble perpetuamente dit terreno en la part menos perjudicial al Monastir que es al costat de dita closa [...] ab la obligacio de que estos tindran sempre que vulla o dit Real Monastir de traurer y separar tota la terra, ossos y pedra del Fossar vell, que es devant de la Iglesia de dit Real Monastir, desde la Porta Principal de dita Iglesia, fins a la paret ques diu de la Neu inclusive, y desde la paret de la mateixa Iglesia, fins a la del carrer nomenat de la Font, comensant a rebaixar dit terreno tres palms a la porta de dita Iglesia, y continuant

Finalment, totes les cartes de visita, abans de les fórmules de comiat i de la firma de l'abat visitador i del seu secretari que ja hem mostrat, obliguen a observar els manaments de la visita a tota la comunitat. I perquè aquesta els conegui i els tingui presents, demanen a la cantora en tregui una còpia dels mateixos i la pengi en un lloc visible per a tota la comunitat o la deixi a qualsevol religiosa que es vulgui cerciorar del seu contingut.

Al mateix temps, la carta de visita original es llegirà dos cops l'any al capítol, per les vigílies de l'Anunciació i de l'Assumpció de Maria Santíssima o en altres vigílies de la Mare de Déu²²⁸².

A més, s'obliga els principals càrrecs del monestir, sobretot a l'abadessa, a fer complir aquests preceptes i en cas de faltar alguna monja als mateixos, ho haurà de participar a un comissari de l'abat general.

A la carta de visita de 1742, s'indica la lectura de la carta dos cops l'any per part de la cantora i que la validesa dels preceptes dura fins a la següent visita i no fins a la mort del comissari que ha redactat la carta²²⁸³.

Les tres darreres cartes de visita, a partir de la de 1785, no parlen de treure'n còpia. Només indiquen que la carta haurà d'estar a disposició de qualsevol monja que la vulgui consultar; que els càrrecs del monestir hauran de vetllar perquè es compleixi l'ordenat en la mateixa i si es comet una falta, s'avisarà al superior i, finalment, que es llegirà tres vegades: per Advent, en la infraoctava de Pasqua i el dia de la Nativitat de Nostra Senyora. La de 1799 sí parla d'una còpia que es dipositarà al lloc acostumat.

un declivi de quatre palms fins a la Paret de la Neu seguint lo mateix nivell, des de la paret de dita Iglesia, fins a la paret del carrer de la Font, tot a costes de dits particulars [...]". L'Ajuntament i els particulars accepten les condicions i quan calgui, portaran tot el que hi ha al fossar vell al cementiri nou sense cost per la comunitat, segons la secretària Lluïsa de Dalmau. AMV, 9.0/1: 1802, agost, 26. Vallbona. L'abadessa i comunitat del monestir de Vallbona, responen a les súpriques de l'ajuntament, particulars i veïns del poble de Vallbona, cedeixen un terreny dins el terme de Vallbona, anomenat "La Closa", per a construir-hi un cementiri. D'altra banda, el poble de Vallbona resta obligat al monestir, pel pacte del cementiri vell.

²²⁸² A la carta de visita de 1742, aquestes dates són Quaresma i Advent. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, "Carta de visita de Fra Benet Llorc adreçada a les monges de Vallbona", *Santes Creus. Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic*, 47, vol. V (1978), pàgina 390.

²²⁸³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 390.

4.4. Testimonis de la comunitat sobre les visites pastorals

Hem considerat interessant exposar alguns dels testimonis de la comunitat sobre les visites pastorals dels abats comissionats de l'abat general de Cister, tant de les que hem treballat, com d'algunes de les que no hem trobat les cartes de visita pertinents. Aquests testimonis permeten conèixer la rebuda de l'abat comissari així com també els procediments i el cerimonial que se segueixen durant una visita pastoral.

La primera, és la visita que el 3 de juny de 1731 realitzà l'abat de Santes Creus Agustí de Campderrós, com a comissari delegat de l'abat de Cîteaux en comissió renovada aquell mateix any. Un cop arribat aquest abat a Vallbona, “[...] Apea en casa de la procura i si li envia refresc, pero no la benvinguda, se tocaren les campanes des de ques descubri que venia. Vingue amb la cosulla a la porta del monestir, a on se li posa estrado i vingueren a rebrelo 3 sacerdots amb la vera creu, que revestits en la sacristia entraren per la porta reixa del cor i acompanyats de la comunitat en forma de professo arribaren a la porta del monestir a on era el senyor abad. El qual agenollat sobre la almoada adora la vera creu i la incensa. I ordenantse la professo des de la porta per lo claustro, se posa en lo gremial a mà dreta del preste i mi senyora la abadessa a ma esquerra del preste. Se entona la senyora cantora el Te Deum i en esta forma entraren en lo cor [...] fins a laltar major, feu oracio i reconegue el sagrari i custodia. Torna luego a entrar per la porta rexa i junta en capitol a la comunitat, i sentantse en mig de mi senyora labadessa a ma dreta i de la senyora priora a ma esquerra, manifesta a totes les senyores i cada una en particular per mans del seu secretari la comissio que tenia del generalissim per a visitar. Feu una breu exortacio i alçantse li donaren les senyores la benvinguda. El dia seguent comença a cridar de una en una les senyores, començant per mi senyora la priora, y prenent a cada una jurament de dir la veritat en lo que se li preguntas de las cosas contingudes en lo interrogatori que el dia de antes se fixà en la sacristia de dintre [...]”²²⁸⁴.

La segona visita a la que ens referirem és la que el dia 10 de febrer de 1738 inicià l'abat de Santes Creus Francesc Huguet. Aquest abat, un cop arribat a Vallbona, “[...] obrí visita i fou rebut de la santa comunitat amb la mateixa forma dalt esta notat [...]”.

Però a més, durant la seva visita, diverses monges li manifestaren la devoció de poder i voler resar a Santa Humbelina, “[...] viuda i germana de nostre Pare Sant

²²⁸⁴ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 471 i 471 darrera.

Bernat [...]” i a Sant Bernat Calvó²²⁸⁵ “[...] bisbe de Vic y antes abat de Santes Creus [...]” al·legant que “[...] lo reso de est està aprovat i corrent per tot l’arquebisbat de Tarragona i altres diòcesis y lo de santa Umbelina ho està en tota la nostra religió [...]”. El visitador declarà que es podrà resar a aquests sants en els seus dies propis, és a dir, a Santa Humbelina el 13 de febrer i a Sant Bernat Calvó el 14 d’octubre, ambdós sota el ritu de 12 lliçons²²⁸⁶.

El dia 24 de febrer de 1738, durant la visita del comissari a Vallbona, es “[...] junta la sta. comunitat en capitol i pondera los graves danys i disturbis i havia causa la pretensió de haver volgut assistentar los arrendaments del monestir indebidament com entenia la sta. comunitat i amb alguns motius de propi dictamen particular, com pretenia la sra. dona Emanuela Desvalls [...] i que en atenció dels danys podia portar lo proseguir esta sra. son empenyat dictamen i lo feo que estaria continuarlo una particular contra sa prelada i comunitat, volia de apartarse de ell totalment i donar de asso testimoni i satisfacció pública. Y luego prenent la deguda venia dita sra. dona Emanuela se alça en capitol i digue que si son dictamen havia ofes per errat, mai era estada sa intencio ni errar ni ofendre a la sra. abadessa, ni a les sres. ni al monestir. I així que se retractava de tot lo passat i que volia anar i obehir a la prelada com a mare y a las senyores com a germanes. I que destijant que esta odiosa materia tingues fi, i no portas mes inquietuts, suplicava se li fos posat perpetuo silenci, lo que admete lo dit senyor abat i despres de feta una amorosa exhortacio, mana a dita sra. dona Emanuela quedas lo perpetuo silenci, que oferia, baix precepte formal ya les demes senyores expressa la gran obligació de guardarlo no suscitant esta materia en avant [...] a mi infraescrit secretari me fou manat posar esta resolucio al present llibre de notas [...] y que donas tantes quantes copies per les sres. me fossen demanades [...] Fr. Benet Figueres, secretari de visita. Noto aquí que sempre que una religiosa professa demanara visita que no sia en consentiment de la superiora i comunitat degue pagar la tal religiosa tots los gastos se hoferiran en dita visita, y ho firmo jo labadessa [...] 9 d’abril de 1738”²²⁸⁷.

²²⁸⁵ Bernat Calbó (1180-1243) actuà a la cúria arquebisbal i el 1215, professà a Santes Creus. El 1225, fou escollit abat. Durant el seu mandat, fundà Vandonzella, fou conseller de la família Montcada i comissionat papal. El 1233, fou escollit bisbe de Vic i el 1238, acompanyà Jaume I a la conquesta de València. El culte a Sant Bernat Calbó fou ratificat per Climent XI el 1710. CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Diccionari d’història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, volum I, pàgina 384.

²²⁸⁶ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 471 darrera, 472 i 472 darrera.

²²⁸⁷ *Ídem*.

De la visita que el 1766 realitzà l'abat de Santes Creus Pau Comas com a comissari de l'abat general de Cîteaux només s'anoten dates genèriques²²⁸⁸.

La següent visita és la que l'abat de Santes Creus, Ramon Burcet, realitzà el dia 14 de juliol de 1771 com a comissari de l'abat general de Cîteaux, François Trouvé²²⁸⁹. En dita visita es decretà un augment dels vestuaris de la comunitat. Sobre els sous, el comissari, l'abadessa de Riquer i la resta de senyores majors, resolgueren augmentar a tota la comunitat i a l'organista 6 lliures i a les donades 1 lliura i 4 sous. Amb aquest augment, l'abadessa rebrà 24 lliures, la priora 16, la sotspriora 13 i 20 sous, l'organista 16 lliures i les donades 2 lliures i 8 sous. Aquesta pujada és temporal ja que s'adverteix “[...] que asò se farà los anys que lo monestir tindrà bastants medis [...] i en cas que no puga se tornarà a rebaixar com antes [...]”²²⁹⁰.

Canviant de tema, en aquesta visita l'abat demanà també que “[...] se fasan confesionaris per a confessar en les reixes de lesglesia quals sean fet i sean posat en son lloc dia 29 de setembre del mateix any 1771 [...]”²²⁹¹.

El 28 de juny de 1775 visità el monestir l'abat de Santes Creus Josep Franquet²²⁹². En aquesta visita, “[...] trobantse lo reial monestir en alguns avenços, demanaven les senyores major augment de vistuari i dit senyor abat junt en la senyora comunitat resolgueren augmentat 6 lliures a cada una, començant lo dia primer de novembre de dit any i se donarà 28 lliures a cada senyora, a l'abadessa 30 lliures i a la priora 22 lliures, a la subpriora 39 lliures i 10 sous, a la organista 22 lliures [...]”²²⁹³. De nou, s'adverteix però, que “[...] així se farà continuarà si lo monestir te medis pero encas de rebaixarse les rendes o empenyar-se, se tornarà com se donava primerament [...]”²²⁹⁴.

El 10 d'octubre de 1779 visità el monestir l'abat de Santes Creus Anton Folch i, “[...] després de llegida i atmesa la visita en lo mateix acte interroga i proposa a la santa comunitat que si per algun cas alguna sra. tenia alguna causa pia o ve de la renda que li correspon sa casa o ve de son peculí, volia disposar o fer alguna fundació o obra pia si dita santa comunitat convenia donar lo permis per fer la tal fundacio o

²²⁸⁸ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 473.

²²⁸⁹ *Ídem*. AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. Llibre de resolucions i notes de Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona. Títol original: *Llibre de notas de la abadessa Riquer i de dona Maria Josepa de Moxó, abadessa*, pàgina 51.

²²⁹⁰ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 51.

²²⁹¹ *Ídem*.

²²⁹² AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 473. AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 51 i 51 darrera.

²²⁹³ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 51 i 51 darrera.

²²⁹⁴ *Ídem*.

*condonar alguna cosa a sa casa, a que respongueren totes les senyores cada una per si que cedien o donaven lo permis a qualquier sra. que vulgues fer tal fundacio o donacio de lo que dono fe atvertint de que a de ser amb llicència de la prelada [...]*²²⁹⁵.

En aquesta nova visita, es tornà a augmentar els vestuaris de totes les senyores donant a cada una 30 lliures, a l'abadessa 42, a la priora 34, a la sotspriora 32 lliures i 10 sous. I com a les visites anteriors, s'adverteix que “[...] *se continuara est augment lo temps que lo monestir tindrà medis bastants per aso, pero no encas de rebaixarse les rendes o empenyarse, se a comensat a donar lo vistuari en est augment lo any 1779 [...]*”²²⁹⁶. Per tant, tots aquests augments, mostren la bona marxa de l'economia monàstica i la seva evolució favorable en el transcurs d'aquests anys.

Una nova visita és la del 24 de setembre de 1785 que fou realitzada pel vicari general Joan Sabater, però “[...] *no com a vicari general si tan solament com abat de Santes Creus comissionat del senyor il·lustríssim general Abat de Cister [...]*”²²⁹⁷.

Al mes d'octubre de 1790, vingué a visitar el monestir l'abat de Santes Creus Josep Mestres²²⁹⁸. I el dia 23 de setembre de 1795, visità Vallbona l'abat de dit monestir Francesc Aldivert²²⁹⁹. D'aquestes dues visites, la comunitat no n'ofereix més dades.

Finalment, hem trobat el testimoni de la comunitat de la darrera de les visites que hem treballat, la del 19 de maig de 1799, realitzada per l'abat de Veruela, Antonio Latorre. Segons la secretària de la comunitat, Maria Josepa de Moxó, a l'abat visitador “[...] *Lo anà arrebre a Lleida lo pare don Josep Roca, un dels pares confessors i costreja lo gasto lo monestir des de Lleida fins asi. Arribat que fou, descabalca a la procura y luego de descansar feu visita a la comunitat pero no obri la visita fins lo endema al demati, qual funció se feu en la esglesia per cloure la visita, entra a capitol per la porta del cor i despues de la platica exortativa pregunta a totes les senyores si tenien alguna dificultat sobre los mandatos de la visita, aque totes respongueren que no. Digue despues que per alivio de les religioses que donava permis per les quen vulguesen usar sens presisa a ningu, de que puguesen llevarse les cogulles des de Santa Creu de maig fins a tots los Sants, despues de vespres pero amb lo benentes que devien portar justillo de escot y escapolari llarg. Al retorn tambe se li costreja lo gasto fins a Vilanova de Bellpuig. Esta visita se acerta al octavari de corpus i al cap doctava asisti*

²²⁹⁵ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 473.

²²⁹⁶ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 51 darrera.

²²⁹⁷ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 473 darrera. AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 51 darrera.

²²⁹⁸ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 51 darrera.

²²⁹⁹ *Ídem.*

lo senyor vicari general a la missa major al estrado y per la tarde feu la professo portant lo santissim sacrament. La propina ques donara al vicari general, secretari, cambrer i patge, conste en los llibres de comptes de la bosseria”²³⁰⁰. Aquest fragment ens permet observar com vivia la comunitat una visita pastoral, a més de veure com acomplien els manaments de les mateixes en tenir un llibre on posar les disposicions que s’acordaven als capítols per part de la secretària i finalment, adonar-nos de que era la mateixa comunitat la que pagava les despeses de les visites.

4.5. Altres tasques que realitzaven els visitadors de l’orde durant la seva visita

A més d’escriure els anteriors decrets, els visitadors del monestir revisen i aprovaven els comptes del mateix.

Sobre aquest fet, tenim testimonis al *Llibre de recibo del Real Monestir de Vallbona*²³⁰¹: Joan Sabater aprova els comptes fins a 1784 durant la seva visita de 1785, sent bossera Maria Antònia Sabater. Igualment, sent bossera Maria Ignàsia de Castellví, Josep Mestre aprova els comptes del monestir fins a 1789 en la seva visita de 1790; Francesc Aldivert els aprova fins a 1794, en una visita de 1795 de la que no ens ha quedat constància documental; Antonio de Latorre ho fa al 1799 amb els comptes fins l’any anterior i, finalment, Josep Bassa²³⁰² aprova els comptes fins a 1802.

²³⁰⁰ AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. Llibre d’acords i de la secretaria del monestir de Vallbona, començat durant l’abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Títol original: *Llibre de secretaria o acuerdos presos per la santa comunitat del Reial Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, començat en lo any 1791*, pàgina 100.

²³⁰¹ El títol complet del qual és *Llibre de recibo del Real Monestir de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora bossera que actualment és i per temps serà, començant lo dia primer de gener de 1760*.

²³⁰² Josep Bassa, abat de Santes Creus, fou escollit vicari general de la Congregació al 1801 i, segons el testimoni de la secretària de la comunitat Maria Josepa de Moxó, el “[...] 8 de maig de 1801, arriba la notícia de quedar elegit vicari general de la congregació cisterciense lo MIRS don Josep Basa, abat del Reial Monestir de Santes Creus y la sra. abadessa amb consentiment de la sra. priora y sra. subpriora feu tocar les campanes. Se li ha escrit la enhorabona de part de la comunitat però sens fer-hi propi [...]”. El 20 de maig de 1801, Bassa exposa al rei i al govern la seva elecció com a tal. AHN, Consells, lligall 19969: “Congregación Cisterciense. En este legajo hay uno que incluye todas las providencias para que el gobierno de estos monasterios no recaiga en infidentes, y principia en el año de 1700 / Antecedentes que se causaron en la instancia de confirmacion de privilegios del Real Monasterio de Nuestra Señora de Poblet / Benifassà, Valdechristo, Santas Creus, Bellpuig, Montserrate, Beruela, Piedra, Labax, Santa Fe, Valdigna, Sant Feliu de Cadins, Sant Feliu de Guíxols / Relación de los monasterios de la Congregación de 1781 (on no hi surt Vallbona) / Carta del abad de Santes Creus (1801)”. AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona *Op. cit.*, pàgina 77.

Al *Llibre de gasto del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona*, paral·lel de l'anterior²³⁰³, també queden anotades les revisions i aprovacions pertinents en cada visita pastoral que fan els abats comissaris al monestir. Al 1761, Pau Comas escriu una carta en aquest llibre lloant la tasca realitzada per Marianna de Potau com a bossera del monestir. El mateix Comas, aprova els comptes del monestir dels anys anteriors a 1766. Al 1771, Bursset lloa els comptes del monestir fins a l'any anterior. Al 1774, Franquet aprova els comptes del monestir. Anton Folch els aprova just després d'acabat l'any 1778. El comissari Joan Sabater també ho fa durant la seva visita de 1785; igual que Josep Mestre el 1790; Francesc Aldivert el 1795 i Bruno Latorre, com secretari de la congregació, i en nom del vicari general Antonio de Latorre, després de la seva visita a Vallbona del 31 de maig de 1799.

4.6. Decrets d'altres visites de les que no s'han conservat els documents

El 1702, va visitar el monestir Joan Baptista Montagut. D'aquesta, no es conserva la carta de visita, però durant la mateixa, el 23 de juny, es decidí obrir una porta al mateix pati de la porta “[...] *per alivio de les sres. religioses i enconsentiment de mi sra. la abadessa dona Anna Maria de Castellví [...]*”²³⁰⁴.

El 20 d'octubre de 1736, la comunitat presenta a l'abat visitador una queixa perquè no poden menjar amb els seus hostes: “[...] *Trobant-se lo senyor abat en aquest monestir li representavent algunes sres. quant incomodades estaven lo die tenien algun hoste de suposició, no poden menjar amb sa companyia li suplicaren les dones permis per poderhi menjar no obstant la oposicio de algunes senyores/la major part dona permis per això en cas lo ser persones eclesiastiques deixantho a direccio i disposicio de mi sra. abadessa, no permetent que aquest permis se estengues a les portes, menos en lo cas que totes les reixas del parlador i porta estaven ocupades amb altres hostes [...]*”. L'abat els permet menjar amb personatges importants o “*d'especial atenció*” com es remarca al text; però a la visita de 1738, es revoca el consentiment previ²³⁰⁵.

²³⁰³ El títol complet del mateix és *Llibre de gasto del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora bossera que actualment i per temps serà, començant lo primer dia de gener de 1760*.

²³⁰⁴ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 116.

²³⁰⁵ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 200.

Al 1766, la comunitat exposa a l'abat comissari el problema de “[...] *la penuria o falta de parlador desent per ditas señoras y lo gran incomodo era lo tenir de rebre las personas de caracter y distinció en las portas y tenir de fer las funcions de habits i professias en puesto tant poch desent al estat monastich [...]*”. Atenent a la justa petició de la comunitat, l'abat de Santes Creus donà permís perquè es construís el nou parlador, obra a la qual ja hem fet referència anteriorment²³⁰⁶.

4.7. Despeses de les visites

Les despeses ocasionades per les visites corrien a càrrec del monestir visitat, en aquest cas, Vallbona. Al testimoni de la comunitat sobre la visita de l'abat de Veruela Antonio Latorre del 19 de maig de 1799 que ja hem comentat, s'indica clarament que és la mateixa comunitat la que pagava aquestes despeses. En aquest cas, es comptabilitzen les despeses originades pel transport de l'abat o les propines que s'han de donar a membres del seguici de Latorre, entre d'altres remarcades²³⁰⁷.

Aquest punt provoca enfrontaments entre l'abat comissari i el monestir per l'elevada despesa realitzada per l'abat comissari, com es mostra en aquesta carta enviada per l'abadessa de Riquer a l'abat general de Cister el 23 de febrer de 1789 en un moment conflictiu de les relacions entre Vallbona i Santes Creus. En la missiva, que analitzarem sencera en l'apartat dedicat a la correspondència del monestir, l'abadessa es queixa de les elevades despeses que l'abat de Santes Creus vol justificar com a despeses de visita, perquè les pagui la comunitat de Vallbona: “[...] *no hemos determinado, ni pensado jamas salirnos de la Jurisdiccion de los Comisionados de V. Ilma. y Rma. Paternidad, los muy Rdos. Abades de Stas Cruces; sino que unicamente deseamos que [...] nos destinasse otro delegado [...] El muy Rdo. Abad me escrivio una carta llena de quejas, y no muy oficiosa, en que me decia queria dejar la comision [...] por el frivolo y no muy laudable motivo de no haverle querido esta comunidad prevenirle como pedia una esplendorosa comida en el camino de regreso a su Monasterio [...]*”²³⁰⁸.

²³⁰⁶ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 155.

²³⁰⁷ AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 100.

²³⁰⁸ AMV, 6.2/49: 1789, febrer, 23. Vallbona. Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, demana a l'abat general de l'orde Cister que intervingui en els diferents assumptes que afecten la comunitat de Vallbona, sense que els abats de Santes Creus deixin d'exercir la seva jurisdicció sobre el monestir, com a comissionats de l'abat general.

Com a cas curiós i excepcional, destacarem que el 1742, l'abat comissari hagué de realitzar una visita extraordinària a Vallbona per treure la Maria Pocurull del monestir. Aquesta visita fou provocada per la desobediència de l'abadessa als manaments de l'abat. Aquest l'havia obligat diverses vegades a expulsar Pocurull del monestir, però la prelada sempre s'hi havia negat. Com a càstig, l'abat general de Cister l'obligà el 5 de novembre de 1742 a pagar les despeses ocasionades per dita visita amb la seva renda abacial²³⁰⁹. No tenim altres notícies sobre aquest fet ni tampoc d'aquesta Maria Pocurull, que fou treta del monestir per l'abat comissari i el pare Pedro. A més, l'abat general obliga a l'abadessa a retornar diverses partides d'aliment destinades al seu propi consum (30 quarteres d'ordi i 12 de blat anuals) per a consum de les cavalleries dels ministres de justícia del monestir. L'abat comissari Francesc Camprubí adjudicà aquestes quarteres a la satisfacció de les despeses de la visita anterior, pel que aquestes quarteres passaren a la bosseria del monestir mentre que l'abadessa només cobrà l'oli que rebia normalment, segons el testimoni de la secretària Gertrudis de Borrell del 24 de juliol de 1743. Finalment, el 28 d'agost de 1743, Camprubí confirma que l'abadessa ha pagat les despeses de l'anterior visita de 1742 i de la d'aquell mateix any, que acabava el dia 28 d'agost i per tant, se li restitueix l'ordi, el blat i l'oli confiscats anteriorment²³¹⁰.

²³⁰⁹ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 150.

²³¹⁰ *Ídem*.

LA CLAUSURA

1. Legislació anterior

La clausura monàstica femenina²³¹¹ és un tema tractat des de l'antigor, però al que el Concili de Trento dóna un valor afegit.

D'abans del concili tridentí, volem remarcar la constitució *Periculoso* de Bonifaci VIII (1298), a la que tot seguit farem referència perquè és la base del decretat pel concili de Trento i el *Libellus Antiquorum definitionum Ordinis*, més conegut com a *Nomasticon* cistercenc, datat com un document anterior a 1308 pel pare Pasqual i com un tractat de la primitiva legislació dels anys 1228-1300 per Piquer i Jover²³¹².

La quinzena distinció d'aquest text, conservat com un apèndix del *Llibre Verd* del pare Pasqual, inclou els capítols dedicats a la paternitat, visita i incorporació de les monges; la inclusió, confessió i clausura de les monges; la benedicció, hàbit i correcció de les monges i la institució d'abadies, germans capellans i conversos de les monges.

Sobre la clausura, s'indica que a tots els monestirs, les monges han de restar tancades. Les dues úniques excepcions són l'abadessa, acompanyada per tres religioses, o la cellerera, acompanyada per una, que poden sortir del monestir amb llicència del visitador i en raríssimes ocasions. Les abadesses que donin llicències per sortir del monestir seran deposades del seu càrrec. Les monges podran parlar amb l'exterior a través d'una finestra reixada, excepte les que ostenten els càrrecs del monestir. Poden parlar amb els visitadors o amb familiars, però “[...] *no deben tener con estos conversaciones secretas, si no es en presencia de la abadesa o de quien haga sus veces y en un lugar adecuado [...]*”²³¹³, ja que “[...] *a las que obraren de otra manera, quítesles el hábito [...]*”²³¹⁴.

A la clausura de les monges no hi poden entrar persones a part dels visitadors, “[...] *a no ser persona tan reverenda y honrada que no se le pueda negar la entrada sin grave daño o escándalo [...]*”²³¹⁵.

²³¹¹ La clausura monàstica femenina ha sigut un tema força estudiat però generalment en el marc d'estudis sobre un monestir femení en concret. Per aquest motiu, volem presentar un treball sobre la clausura monàstica femenina a nivell genèric: REDER GADOW, MARION, “Las voces silenciosas de los claustros de clausura”, *Cuadernos de historia moderna*, 25 (2000), monogràfic, pàgines 279-335.

²³¹² PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “El gobierno de las monjas de la Orden según el “Nomasticon” cisterciense”, *Schola caritatis, Cuadernos de vida monástica (órgano de la Federación de Monjas Cistercienses de España)*, 92 (juny-desembre de 1981), pàgines 41-49.

²³¹³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 46.

²³¹⁴ *Ídem.*

²³¹⁵ *Íd.*

Les monges tampoc podran tenir cura de nens o nenes ni conviure amb dones seglars ni casades, perquè si no, “[...] mientras las mencionadas personas permanecieran en dichas abadías, no se celebren los actos religiosos [...]”²³¹⁶. Per tant, aquest text legal antic és molt restrictiu respecte la clausura de les monges vallbonines.

Al *Nomasticon* es tracten altres temes, als que fem referència breument. El primer capítol fa referència a la visita de superiors a monestirs femenins, tot indicant la importància de deixar per escrit els mandats de visita; la excomunió immediata a la comunitat que no es deixi visitar; el fet d’adequar el nombre de monges a les rendes del monestir i altres punts interessants i ja analitzats en aquesta investigació. Sobre la confessió, només s’accepta la realitzada amb els pares confessors aprovats per l’orde i mai amb l’abadessa. Es prohibeix el consum de carn, excepte en casos excepcionals. Es permet l’entrada de novícies a partir dels deu anys d’edat, que hauran de dormir en habitacions comunes i vestir uniformement. I pel que fa al càrrec d’abadessa, no pot ser-ho cap monja menor de 30 anys. També es tracten l’admissió de conversos i capellans; les penes imposades per diversos delictes i l’autoritat de l’abat general de l’orde, reforçada pel fet que tots els actes de la vida monàstica han de ser aprovats pel mateix.

Relacionant la clausura femenina amb la concepció que de la dona es tenia en aquell moment²³¹⁷, Trento va decidir de sistematitzar i imposar una estricta clausura a totes les comunitats religioses femenines independentment dels seus privilegis, exempcions i rols individuals. Per tant, monestirs femenins on mai no s’havia observat la clausura, van haver de sotmetre’s a la mateixa²³¹⁸.

El tema de la clausura és un dels punts en els que aquest concili fa més rellevància i és el més important dels relacionats amb la reforma de les monges²³¹⁹. En base a la constitució *Periculoso* de Bonifaci VIII, s’ordena als bisbes que, en els monestirs sotmesos a la seva autoritat, en virtut del seu poder ordinari, i en tots els altres, per l’autoritat de la Santa Seu, restableixin la clausura allà on hagi estat abandonada i la mantinguin on s’hagi preservat. Els instruments que poden utilitzar per aconseguir-ho van des de la censura eclesiàstica a recórrer al braç secular, tot demanant ajuda als prínceps cristians perquè posin al seu servei magistrats sota pena d’excomunicació.

²³¹⁶ *Íd.*

²³¹⁷ SÁNCHEZ LORA, JOSÉ LUÍS, *Mujeres, conventos y formas de la religiosidad barroca*, Madrid, Fundación Universitaria Española, 1988, pàgines 147-149.

²³¹⁸ PIQUER, ROSA MARÍA, “La clausura de las monjas. Aproximación histórica y psicológica”, *Studia Monastica*, 38, 1 (1996), pàgines 131-171.

²³¹⁹ BERNHARD, JEAN; LEFEBVRE, CHARLES i RAPP, FRANCIS, *L’èpoque de la Réforme et du Concile de Trente*, Paris, Cujas, 1989, pàgina 320.

Qualsevol monja té prohibit abandonar el monestir després de la seva professió, excepte si és una causa legítima aprovada pel bisbe. Per contra, cap persona no està autoritzada a entrar en el monestir sense autorització escrita del bisbe o del superior, sota pena d'excomunicació. Aquesta autorització només es donarà en casos de necessitat, però mai sota cap altra excepció. Amb totes aquestes mesures, Trento pretén aconseguir el restabliment de la clausura, de l'espiritualitat antiga i del retorn a les regles monàstiques primitives, certament menyspreades durant molts segles. Trento és la base legal sobre la que s'assentaran les lleis posteriors. I el tema de la clausura és un tema recurrent al llarg dels segles d'implantació de la legislació tridentina.

En relació amb la clausura, a Vallbona, es produí el que es coneix com a “plet de la clausura” (1601-1620), al que ja hem fet esment. El plet és producte de l'evolució general de la legislació sobre la clausura monàstica femenina, de la qual l'orde de Cîteaux és un bon exemple: en un primer moment, les monges cistercenques havien de complir amb una clausura semblant a la dels monjos de dit orde. Però a mida que s'anaren endurint les lleis en favor d'una clausura més completa de les monges en general, l'orde cistercenc també ho feu. Aquesta evolució està molt ben narrada per Vidal, que mostra com, en un principi, les abadesses i les monges podien sortir del monestir per fundar nous monestirs o per tenir cura de l'economia del seu propi cenobi; però com, a mida que la visió de la dona en una societat misògina obliga a tenir-la reclusa, la legislació sobre la clausura monàstica femenina, a nivell genèric i a nivell cistercenc, s'endureixen, com ja hem vist²³²⁰.

Després de Trento i abans del segle XVIII que estudiarem en profunditat, volem fer esment a les Definicions de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó, datades de 1616. En aquestes, s'especifica que “[...] cap monja, durant l'advent, la quaresma, els divendres de tot l'any i els dies en què combregui, no parlarà amb ningú. Però es concedeix que els altres dies puguin enraonar amb els pares, germans, parents i altres persones bones i honestes. I que cap monja no pugui tenir converses privades i secretes amb altres, sinó per la finestra o reixa de ferro ben espessa [...]”²³²¹.

²³²⁰ VIDAL CELMA, REGINA, “Evolución histórica de la institución de clausura en el monacato femenino (y II)”, *Cistercium*, 171 (1986), pàgines 297-338.

²³²¹ DIVERSOS AUTORS, *Textos constitucionals de la Congregació cistercenca de la Corona d'Aragó*, Valls, Publicacions de l'Abadia de Poblet, 1990, volum I, pàgina 223.

2. Legislació del segle XVIII

Al llarg del segle XVIII, trobem testimonis que tracten el tema de la clausura, fet que mostra que aquest no ha perdut el vigor i que la reforma monàstica impulsada per Trento en els monestirs femenins passa per la clausura. La clausura és una temàtica de llarg recorregut i presència al segle XVIII.

2.1. Les cartes de visita

Ja hem tingut ocasió de comprovar què indiquen i manen els textos de les visites canòniques en el cas concret de Vallbona. Per evitar repeticions, ens limitarem a remetre al capítol dedicat a les cartes de visita i en aquest capítol treballarem a fons altra legislació apareguda al segle XVIII.

2.2. Les directrius dels abats comissaris fora de les visites

El 3 de febrer de 1801, Antonio de Latorre, vicari general de la Congregació, escriu unes directrius a l'abadessa de Vallbona en relació a dues problemàtiques: el fet de menjar carn durant la Quaresma i la clausura. Sobre el consum de carn, Latorre indica que “[...] *en esse monasterio son muchas las señoras religiosas que indistintamente y enteradas u aconsejadas usan del indulto apostólico para comer carne en el santo tiempo de cuaresma, y prevengo a VS que únicamente lo permita a aquellas que estuviesen enfermas, fuesen debiles o lo executaren con certificado del medico y lo mas (venificada la escasez de pescado) en domingo, martes y jueves a aquellas que fuessen robustas, sanas, y de fuerzas [...] suficientes [...]*”²³²². Sobre la clausura, és taxatiu: “[...] *debo instar y rogar a VS no permita violación alguna. Sé y me consta que mujeres de todos estados salen y entran con toda libertad y tambien que algunos eclesiasticos han celebrado el sacrificio de la misa en la capilla de la Virgen del Claustro, y entiendo que estas transgresiones ni VS puede permitir las, ni yo puedo ni debo aprobarlas. Ruego pues, reitero y encargo a VS en este assunto toda vigilancia [...]*”²³²³.

²³²² AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. Llibre d'acords i de la secretaria del monestir de Vallbona, començat durant l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Títol original: *Llibre de secretaria o acuerdos presos per la santa comunitat del Reial Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, començat en lo any 1791*, fulls solts.

²³²³ AMV, 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. *Op. cit.*, fulls solts.

2.3. Els manaments de les abadesses

En primer lloc, la problemàtica entorn a la clausura preocupa també a les pròpies abadesses, que recorren a diverses ordenances i lleis per a fer-la complir. Així tenim unes normatives destinades a reglamentar les visites, perquè no destorbin la clausura i en vistes de preservar la mateixa, que probablement daten de l'abadiat de Maria de Borrell i d'Aguilaniu tot i que estan inventariades com a relatives al segle XVIII.

Aquesta normativa indica quins passos ha de seguir la comunitat davant qualsevol visitador: “[...] *Si alguna persona constituïda en dignitat; de improvist, ab alguna comissio, volgues visitar lo real convent de Vallbona, la primera cosa que ha de fer mi sra. abadessa, es ferli tancar les portes de la clausura y constituïda, ab les sres. religioses de son seguit devant la reixa de dita porta dira al tal visitador. Que es lo que V. Senyoria preten? Y si li respon que vol visitar lo convent pedit ab comissio de qualsevol superior llegitim de dita real casa, com es del Generalissim de Cister, del senyor Nunci de España o del Summo Pontifice. En continent, dita mi senyora abadessa li dira ----- Jo com a abadessa de esta real casa, y en nom de totes estes sres., demano a V. Senyoria copia autentica, y fe fahent de dita comissio pera poderla consultar dintre un temps competent ab persones doctes de la satisfaccio mia, y de estes sres. pera saber obrar com dech [...] per no tenir assi subjectes ab qui aconsellarme, y ni yo ni dites sres. entenem estes materies de ques tracte [...] Y si aleshores lo dit visitador comissari diu que no li vol donar copia de dita comissio, fasse venir un notari o al sr. rector del poble, y constituïda dita mi sra. devant de dit señor visitador, y de dit notari o sr. rector ab dos testimonis dirà: Sr. rector, o notari lleven VM acte com yo dona Maria Borrell y de Aguilaniu, com a abadessa de aquest real monestir y convent de Nostra Senyora de Vallbona, y en nom de totes estes sres. religioses professes de dit monestir que son N N (nomenar a dites sres. per sos noms) requiresch a dit sr. N me done copia autentica, y fe fahent de la comissio que diu aporte pera fer dita visita pera que aquella puga yo consultar en Barcelona o altra part ab persones doctes per quant yo, ni dites sres. no entenem estas materies, y pera saber com devem obrar. No consento en que dit sr. visites esta Real Casa, ni a sra. alguna de ella, sens que primer dit sr. N me done dita copia autentica, y fe fahent [...]”²³²⁴.*

²³²⁴ AMV, 4.0/4: segle XVIII. Vallbona. Normatives monàstiques destinades a reglamentar algunes visites, de manera que no destorbin la clausura.

Posteriorment, unes ordenacions de l'abadessa Manuela de Cortiada sobre l'ús de la porteria i l'obligació de les monges de guardar la clausura sota penes de diversa consideració, datades de l'1 d'abril de 1717: “[...] se son fetes unes crides que d'aquesta hora en avant no hi haze ninguna persona tocada la primera oracio se atreveixi a entrar a les portes de dit monestir sens que alguna senyora lo envii a buscar o ell hagi de parlar en alguna missenyora en pena de 3 lliures i que ningun fadri se atrevesque entra en dita porteria en guitarra ni en ningun genero de instrument ni ballar en les sobredites penes ni tampoc passi ningun instrument ni cantar com senten rondan per lo fossar ni tampoc ninguna gallina [...] en pena de 3 lliures [...] que amor ni gràcia no haurà²³²⁵ [...]”²³²⁶.

En tercer lloc, la nota titulada “*Modo de decretar los establecimientos que feu Borràs*”, pel que la situem durant l'abadiat de Borràs. En dita nota, l'abadessa, com a senyora directa del poble de Vallbona, aprova que els adquiridors que comprin béns al poble, hauran de respectar els drets senyorials del monestir i els prohibeix que “[...] pugan edificar ni dominar la clausura del Reial Monestir per medi de finestras ni oberturas [...]”²³²⁷.

En quart lloc, unes notes de l'abadessa Agnès de Cortit, en les que es remarquen les persones que poden entrar a la clausura i aquelles que no ho poden fer: “[...] Si ve lo cas que vingueren a regoneixer las guardas del tabaco²³²⁸ no poden entrar en la clausura ningun secular per un decret o butlla pontificia que disposa que als convents de religiosas sols pot entrar lo bisbe o vicari general, assi lo archabisbe y lo seu vicari general per ser del seu diosessi. Los que poden entrar son lo pontifise, lo nunci de

²³²⁵ Aquest edicte abacial condemna els galanteigs de monges per part de joves. A Vallbona, però, no sembla que s'arribés a produir cap escàndol, pel que aquesta crida de l'abadessa resta com una anècdota. CANDAU CHACÓN, MARIA LUISA, “Devociones y galanteos de monjas en la Sevilla de fines del Antiguo Régimen”, PANIAGUA, JESÚS i VIFORCOS, MARIA ISABEL (coords.), *I Congreso internacional del monacato femenino en España, Portugal y América, 1492-1992*, León, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de León, 1993, volum II, pàgines 551-568.

²³²⁶ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. Llibre de la cort de l'abadessa del monestir de Vallbona, Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Llibre de la cort de la molt ilustre y noble mi senyora dona Emanuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del Reial Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, sagrat orde del Cister, fet al 20 de gener de 1717*, pàgina 3 darrera.

²³²⁷ AMV, 3.1/9: Segle XVIII. L'abadessa del monestir de Vallbona aprova un conveni amb compradors de terres en el terme de Vallbona, a condició de respectar la clausura monàstica i els drets dominicals i jurisdiccionals del monestir.

²³²⁸ L'estanc del tabac és una regalia de la monarquia borbònica que topa amb la defensa que l'Església feu del manteniment dels seus privilegis. A València, el clergat va dirigir una insubmissió contra el monopoli de la producció i venda del tabac per part de la monarquia. FRANCH BENAVENT, RICARDO, “Regalismo e inmunidad eclesiástica en la España del siglo XVIII: La resistencia del clero valenciano a la imposición del estanco del tabaco”, *Hispania. Revista Española de Historia*, 2007, vol. LXVII, núm. 225, enero-abril, pàgines 295-316.

*Espanya, y lo archabisbe o vicari general. Comissio no la podan fer a ningu altri. Se creu que en lo Real Monestir de Vallbona ni lo archabisbe ni vicari general no tenen tal poder, si sols lo abat comissionat del Il·lustre General de Cister [...]*²³²⁹.

Sobre l'admissió de dones casades dins de la clausura, que denunciarà al 1801 l'abat Latorre; al segle XVIII la comunitat nega sistemàticament l'entrada a les mateixes. Al novembre de 1730, la comunitat aprova que cap religiosa no podrà tenir “[...] *dins lo claustro a ninguna senyora casada que desta ora enavant estigué tancada esta porta [...]*”²³³⁰ i així ho firma l'abadessa de Cortiada. Posteriorment, Maria Teresa de Riquer torna a tractar el tema, reafirmant la resolució anterior “[...] *de no atmetrer senyores casades per sa habitació dins lo monestir i que avento prestes algunes senyores parentes de les religioses no sels a consedit mai [...]*”²³³¹. Ni tant sols, el 1777, quan l'arquebisbe de Tarragona i l'abat de Santes Creus li demanen que “[...] *atmeterem al monestir encomanada una senyora noble i titular casada, oferint grans interessos no sea consedit continuant jo i la santa comunitat la mateixa resolució [...]*”²³³².

2.4. Les butlles del Papa

El 3 de gener de 1742, Benet XIV publica un breu sobre la clausura de les monges. A Vallbona en reberen una còpia que en feu fer l'arquebisbe de Tarragona Pere de Copons per als monestirs del seu arquebisbat el 2 de juliol d'aquell any seguint les instruccions de l'arquebisbe d'Edesa, “[...] *nuncio y collector general apostolich en estos regnes de España, ab sa carta a nos dirigida dada en Madrid als vint y vuyt días del mes de febrer del corrent any [...]*”²³³³. Després de copiar el breu en llatí, Copons en fa un resum en català, “[...] *demanera que escusant sa fidel traducció, y procurant la brevedat, se donia bastantment a compendrer lo constitutiu de ell [...]* Quant mes sagrat ha estat sempre en la Iglesia lo institut de las que consagran a Deu nostre Señor com a espos. Sa virginitat en la professio religiosa renunciant al mon y eligint la

²³²⁹ AMV, 4.0/5: 1748-67. Vallbona. Normatives monàstiques a aplicar a Vallbona, referides a la clausura, aplicades per l'abadessa Agnès de Cortit i de Colomina.

²³³⁰ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. Vallbona. Llibre de capítols i resolucions del monestir de Vallbona, iniciat durant l'abadiat de Magdalena d'Areny i de Toralla. Títol original: *Llibre de capítols, proposicions y resolucions de l'insigne y real convent de Nostra Senyora de Vallbona, fet lo primer dia de gener de 1663, essent abadessa dona Magdalena d'Areny i de Torralla*, pàgina 117.

²³³¹ *Ídem*.

²³³² *Ídem*.

²³³³ AMV, 4.0/3: 1742, gener, 3. Roma. El Papa Benet XIV dicta un breu referit a la inviolabilitat de la clausura monàstica femenina.

clausura de un monastir; tant major cuidado, y vigilancia en tot temps han tingut los Summos Pontifices en promulgar lleys que assegurassen y amparassen que tant antes com despres del sagrat Concili Tridentino se haja invigilat en lo més riguros cumpliment, y custodia de la Sagrada Clausura de Religiosas; ab tot en differentes parts de la Iglesia llastimosament se ha introduhit lo abus de persuadirse molts serlos licit lo entrar en los convents de religiosas o per la dignitat, o per raho de algun elevat empleo, que exercescan o per qualsevol altre titol que a son favor, fins vuy hajan presumit; no havent tampoch alguns reparat en donar semblants llicencia; com tambe a las religiosas de eixir sens causa llegal de sos monastirs. Per lo tant, la santedat de nostre iltre. pare Benedicto XIV, vuy felisment la iglesia de Déu governant ab la present constitucio apostolica, volent molt prudentment providenciar lo cas de remey mes oportuno, se ha dignat en primer lloc renovar, y confirmar baix las mateixas penas totas y qualsevol constitucions apostolicas fins vuy emanadas y promulgadas per la santa sede Apostolica sobre la inviolable clausura del monastir de religiosas. Ha vingut tambe a be derogar, y anullar com ab las preditas lletras apostolicas deroga y anulla tots y qualsevols indults, privilegis, prerrogativas, y licencias de entrar en monastirs de monjas, concedidas per qualsevol títol y raho per los summos Pontifices a qualsevols personas ecclesiasticas de qualsevol autoritat, dignitat, honor, preeminencia, y jurisdiccio, encaraque sian cardenals de la Santa Iglesia y com a constituhint y formant alguna sagrada congregacio, o, siah tambe legats [...] o nuncis apostolichs ordinaris y extraordinaris enviats a qualsevols parts de la santa Iglesia y a qualsevols monarcas, declarant al mateix temps, que qualsevol que en avant no dubtara en usar de semblants llicencias, o en concedirlas, sens altra declaracio incorria luego en las penas y censuras per constitucions apostolicas imposades al violador de la sagrada clausura de las religiosas, de las quals censuras, menos en lo artigle de la mort, no puga algu ser absolt sino per la santa sede Apostolica; Pero no per tot lo sobredit deroga, ni innova esta en quant als ordinaris y superiors que exerceixen ordinaria jurisdiccio en los monastirs que estan a ells subjectes, deixantlos facultat de entrar en sus respectives monestirs, com tambe el concedir la entrada en los casos necessaris com de antes, y segons lo que en dret procehesca qual constitucio Apostolica aixi per major, y substancialment exposada se llegeix previnguda, y corroborada ab las clausulas mes rigurosas y efficaces que pujan assegurar son mes puntual y exacte cumpliment y observancia. Y com lo dit iltre. sr. nunci apostolich nos previnga, de orde de sa santedat, el que fassam cumplir y observar en los districtes de nostra jurisdiccio lo

*disposat y ordenat en las preditas lletras; Perço y peraque vinga a noticia de todas las religiosas de nostra ciutat y archebisbat per sa deguda y puntual observança, havem manat fer, y expedir la present [...]*²³³⁴.

D'aquest breu, destacarem el fet que en ell encara es fa referència a Trento, com a base legislativa sobre el tema, fet que demostra la transcendència de dit concili en la legislació eclesiàstica posterior, com ja hem apuntat anteriorment.

3. L'excepció a la clausura: les missions

Una missió²³³⁵ és una sortida o peregrinació que fan els religiosos apostòlics de poble en poble o de província en província predicant l'Evangelí. Etimològicament, la paraula missió significa "*l'acte d'enviar*". Per tant, missió en el sentit religiós és el mateix que enviar uns missatgers per a anunciar l'Evangelí, tal com el mateix Jesús feu amb els seus deixebles en enviar-los a predicar la seva paraula i ensenyaments.

Dites missions es poden fer entre catòlics, pel que reben el nom de missions rurals, populars o parroquials, per a predicar amb singular eficàcia als catòlics les grans veritats de la religió. Però també poden ser missions per a retornar al sí de l'Església catòlica els heretges o cismàtics. I finalment, la darrera acepció del terme és la missió per evangelitzar als pobles no-cristians.

Per tant, en aquest apartat concret fem referència a les missions entre catòlics per recordar i refermar la fe catòlica entre els ja creients, tant laics com eclesiàstics. La finalitat d'aquestes és desenvolupar i incentivar les vivències religioses que hi ha entre unes persones que ja són catòliques i, per tant, consolidar la seva fe. Els missioners han de fer front a les supersticions, els oblitats, els vicis i la ignorància en matèria religiosa que tenen els visitats, pel que sovint és més difícil reconduir una fe que no pas formar-la. Per aquest motiu, el treball evangelitzador utilitza la coacció mental de la població i un programa doctrinal que depèn del moment polític, religiós i moral.

²³³⁴ *Ídem.*

²³³⁵ DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 35, pàgines 915-917. PEREA SIMON, EUGENI, *Església i societat a l'arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII: un estudi a través de les visites pastorals*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 2000, pàgines 376-383.

Les missions s'enceten a partir del segle XVI, gràcies a l'avivament de la fe catòlica que defensa Trento a partir d'aquest instrument tant important com seran les missions locals. Es cerca “[...] renovar l'esperit del cristianisme en els cristians [...]”²³³⁶.

El segle XVIII és el període d'or de les mateixes. En aquesta centúria evolucionen d'unes missions de caràcter religiós i moral durant els tres primers quarts de segle, cap a unes missions de caràcter més marcadament polític al darrer quart²³³⁷.

Els missioners tenen al seu abast una sèrie d'instruments amb els quals intensifiquen la seva retòrica, com poden ser crucifixos, imatges, quadres de les ànimes del purgatori, cranis, llibres, estampes o campanes entre d'altres. L'efecte d'aquests objectes, juntament amb el sermó del missioner, provocaven un gran impacte en els visitats. A més, la posada en escena estava molt ben dissenyada per aconseguir deixar una profunda empremta entre els visitats.

Les estades solen ser llargues i programades, ja que les missions podien durar un mes, en el que es feien diverses activitats, pensades per a mantenir i augmentar l'interès dels fidels.

Els períodes de l'any amb més missions coincideixen amb els ritmes marcats pel calendari agrari, però aquesta màxima no sempre s'acompleix. El que sí tenen en compte els missioners són els horaris laborals de la població, pel que adapten els actes de la missió als mateixos.

Així com les visites pastorals tenen marcats uns períodes de realització i repetició de les mateixes, les missions es duen a terme quan la salut espiritual de la població minva o s' enrareix, pel que són esporàdiques en el temps.

Habitualment, la missió comença amb resos i penitències de la població, pregàries perquè la divinitat intercedeixi per al fi de l'obra i la benedicció amb la custòdia, un fet que es reserva per a les grans ocasions. Posteriorment, es continua amb una processó desenvolupada per l'interior del temple o pels carrers amb gran solemnitat i un cop acabada aquesta, es continuaven els resos i sermons a l'interior del temple. A vegades, per la nit es deixen les portes de l'església obertes per pregar tota la nit. La resta de dies que duraven les missions, es feien sermons, sessions especials de doctrina, prèdiques i misses. El darrer dia s'exposava l'eucaristia, es feia confessió i comunió general i el sermó del perdó. La missió s'acabava amb una nova processó, tal com s'havia iniciat.

²³³⁶ Paraules de Grignon de Monfort, vers 1700, citades a PEREA SIMON, EUGENI, *Op. cit.*, pàgina 376.

²³³⁷ PEREA SIMON, EUGENI, *Op. cit.*, pàgines 377-378.

Els missionistes marxen i el capellà del poble ha d'actuar per a mantenir la religiositat de la població accentuada durant els dies de la missió.

Tot i que l'assistència era voluntària, els actes rebien una gran participació popular. A més, la gent que, durant com a mínim una octava, assistien a la missió i combregava un dels tres darrers dies aconseguien una indulgència plenària.

Al *Llibre de notas de l'abadessa Riquer* es conserva notícia de tres missions interiors que feren uns seminaristes de Reus²³³⁸ enviats per l'arquebisbe de Tarragona corresponents als anys 1769, 1774 i 1789²³³⁹. Aquestes missions suposen una excepció a la clausura observada ja que la comunitat pogué combregar amb la reixa oberta, confessar-se amb els nouvinguts i participar dels actes organitzats pels missionistes. Per tant, són mesures excepcionals per a unes visites extraordinàries.

En el text reproduït podem seguir els diversos passos que hem esmentat sobre els programes habituals de les missions: “[...] *En lo any 1769 envia lo Sr. Iltre. de Tarragona misio al poble de Vallbona venint per esta los pares seminaristas de Reus; de Sant Vicens de Paul arribaren asi lo dia 27 de maig, disapte de la octava de Corpus; foren lo senyor Gomis superior de dit seminari, lo senyor Cerra; lo senyor Farre y un ermano. Aventlos sedit la casa per sa abitasio; lo reverent mossen Agusti Guimeso capella de Nostra Senyora del Claustro, de son agrat, avent demanat dits misionistes llicensia per fer las funcions a la iglesia del monestir, sels consedi nopstan de ser en tems de octava tan festiva y ocupada; fou gran la asistencia que tingueren axi del poble com de tot lo veinat; y del monestir aventnos molt edificat ab son bon zel del temple y doctrina, se aplicaren molt al confesionari tanbe per todas las sras. del monastir que ab la llicensia del prelat volguereren confesarsi y se meresqueren una total adseptasio per son bon modo y modestia; todas las nits apetisio de dits misionistes despres de aver dit lo Rosari y la Doctrina, las sras. de la capella cantaven la lletenia y lo ultim dia cantaren lo Rosari ditas sras. en musica. Durant la misio nos digue lo Rosari después de completas com se acostuma, sino que aquell serui per est, lo dia 11 de juñi dia de Sant Bernave fou la comunio general en la qual combregarem a la Reixa gran oberta, jo dona Maria Teresa de Riquer abadessa junt en la major part de las sras. profesas y novisias, aquellas que tingueren esta devosio sens privar ni esforsar a ninguna, todas*

²³³⁸ Els paulins de Reus són un orde especialitzat en missions, igual que els jesuïtes, els franciscans d'Escornalbou, els dominicans i els mercenaris de Montblanc, provinents tots ells dels límits de l'arquebisbat de Tarragona. PEREA SIMON, EUGENI, *Op. cit.*, pàgina 379.

²³³⁹ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. Llibre de resolucions i notes de Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona. Títol original: *Llibre de notas de la abadessa Riquer i de dona Maria Josepa de Moxó, abadessa*, pàgines 159-160.

las encomanades y criades, en dit dia se digue lo ofisi tot seguit sens faltar a res de nostra obligasio, al axir de capitol se canta tersia y lo suptuum, despues de aver fet un quart de ynterval, acabat lo sumtuum lo pare confesor digue misa resada del Sant aplicant la ala yntensio del pare misioniste, entretant se tingue a la orasio de la comunitat, acabada la misa diguerem secsta y nona, y despues thenint la iglesia molt adornada. Lo altar iluminat en la sera de las confrarias que posa lo poble; y alguns siris que las sras. y posaren segons sa devosio. Se exposa Nostre Senyor y se digue la Misa del Santisim que selebra un dels pares misionistes; aplicantla per las obligacions del monestir cantant la comunitat molt solemne ab musica, fent de assistens diaca lo Reverent Pare Josep Tarros confesor; y per estar yndisposat lo altre confesor feu de subdiaca un capella; Al tems de la comunio cantaren les senyores de la capella, com se acostume lo Dijous Sant, acabada la misa se reserva. A les tres de la tarde del mateix dia se torna ha exposar Nostre Senyor y cantarem les vespres tota la comunitat solemnement; acabades, se reserva y diguerem completas; ditas completas se feu solemne profeso axint de la iglesia del Monestir portant Nostre Senyor lo pare Josep Tarrós confesor ab la mateixa solemnitat que lo dia de Corpus, acompanyant dita profeso 16 sacerdots y molt concurs de gent que per tal funcio acudirent; parant la profeso devant lo balco de palasio; las sres. cantaren un villancico. Tornada la profeso en la yglesia lo misioniste feu una de nota plastica y se finalisa esta funcio donant la benedicio lo preste [...] per estas funcions la segristia del Real Monestir cohopera en tots los ornemens millors; Talem; custodia y tot quant fou menester; les arches les tragueren les comfrarias estigueren asi dits srs. misionistes fins lo dia 24 de juñi; visitaren totas las sres. en comu a les reixes de palasio per venvinguda y despido; manifestaren estar molt agraits de tot y tota la sta. comunitat avem quedat molt contentas y edificadas de sa humilitat y bon tracte; quant sen anaren de Vallbona los acompanyaren lo batlle y regidors y lo doctor Ramon Batlle, metge del monestir yana tambe acompanyarlos per obsequiarlos en nom de las sras. del monestir; per aver estat esta misio tan agust axi del monestir com del poble, y perque judico en molt fonament que ha estat molt del agrado de Deu y profit de las animas, ho poso en mon llibre de notas, jo dona Maria Theresa de Riquer [...]’²³⁴⁰.

²³⁴⁰ AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. *Op. cit.*, pàgines 159-162.

La menció de la missió de 1774 és breu perquè els antecedents de la mateixa ja estan marcats en el llarg text relatiu a la missió anterior. Per això, es remarca només que tornaren els seminaristes del mateix seminari i que en la pràctica, aquesta nova missió seguí els passos previs amb la diferència que, “[...] *concluida la misio feren 3 dias platicas per las religiosas y saserdots en la yglesia, portas tancadas als siculars [...]*”²³⁴¹.

Finalment, la darrera missió de la que tenim constància és la de 1789, any en què tornaren a fer missió els seminaristes de Solsona, Gomis, Carnredon i Ferrer, en una missió igual a la primera, que és la referència de les posteriors²³⁴².

²³⁴¹ *Ídem.*

²³⁴² *Ídem.*

LES RELACIONS DEL MONESTIR AMB L'EXTERIOR A PARTIR DE LA CORRESPONDÈNCIA DE LA COMUNITAT

1. Les relacions quotidianes de la comunitat

1.1. La vida al monestir

El primer espai de sociabilitat de la comunitat monàstica de Vallbona es troba dins dels mateixos murs del monestir, és a dir, la mateixa comunitat i els seus servidors més propers. El segon grup de sociabilitat de les monges són els seus familiars, dels quals podien rebre visites, que sempre havien de ser permeses per l'abadessa. Sinó rebien les seves visites, les monges seguien en contacte amb els mateixos a través de les cartes enviades i rebudes de familiars i coneguts, que es converteixen així en una finestra oberta al món per a la comunitat monàstica.

2. La correspondència de la comunitat

Aquest és el tema que ens interessa destacar doncs la correspondència de la comunitat és la seva connexió amb l'exterior. Malgrat la diversitat de dita correspondència (amb d'altres membres de la família, entre monestirs de l'orde cistercenc, amb l'Arquebisbat de Tarragona i altres poders seculars, amb els agents del rei i també la correspondència relacionada amb l'administració de les propietats del monestir, entre d'altres), l'anàlisi de la mateixa és captivant.

2.1. La correspondència familiar

La correspondència familiar és un aspecte molt important i interessant per a l'investigador que vol conèixer la vida quotidiana d'una comunitat monàstica.

Les monges, malgrat estar apartades físicament del seu entorn familiar, mantenen una estreta relació amb la família a través del correu. A les seves cartes, les monges expliquen vivències i es preocupen per la família llunyana i els seus receptors acostumen a parlar-los de com està la família a part de donar-los dades sobre què està passant al món.

Tot i que ja hem fet esment en altres capítols a cartes familiars de diverses monges de Vallbona al segle XVIII, volem iniciar aquest apartat amb una breu reflexió sobre la correspondència personal i familiar.

Per a Anton Pelayo, les cartes personals o familiars són una mena de conversa entre persones absents. Per aquest motiu, hi ha correspondències amb caràcter pràcticament monogràfic sobre un tema, però en la majoria de casos s'acostuma a barrejar l'àmbit públic amb el privat. En aquestes cartes, els diferents membres de la família, allunyats de manera temporal o definitiva, estaven al corrent de les coses de casa seva mitjançant la correspondència. Per això, cada missiva suposa una recapitulació dels esdeveniments escaiguts des de la darrera i el comentari de les novetats que interessa remarcar. Segons aquest autor, la llengua de les cartes entre personatges de les classes instruïdes catalanes és el castellà. Però ja hem vist i veurem que en la correspondència familiar de les monges de Vallbona predomina l'ús del català, idioma que utilitzen Teresa de Guiu, Maria Teresa de Riquer i Josep de Montserrat i, ocasionalment, Josep de Castellví.

La xarxa de notícies que viatjava a través de les cartes acostumava a tenir un cap natural, l'hereu del patrimoni, el qual actuava, a la vegada, de receptor principal d'esdeveniments i de difusor de les novetats. Aquest requisit també es compleix en el cas de les cartes familiars consultades de les monges vallbonines. Teresa de Guiu es carteja amb el seu nebot i Maria Teresa de Riquer, Maria Ignàsia de Castellví i Antònia de Montserrat amb els seus respectius germans.

Formalment, les cartes familiars acostumaven a escriure's en una quartilla doblegada. Després d'una salutació adequada a la familiaritat, el nucli de l'assumpte tractat s'exposava en pocs marges, línies comprimides i lletra petita. La conclusió, una fórmula fixa i formal, incloïa lloc, data i signatura. Abans del segle XIX, es posava el destinatari a les mateixes cartes, que es lacraven, perquè fins aquell moment, no apareixeran els sobres. La carta arribava al destinatari per mitjà de particulars que recorrien el trajecte o per organitzacions postals oficials o privades²³⁴³.

Per cartes familiars, considerem totes aquelles en les que els corresponsals siguin una monja de Vallbona amb algun membre de la seva mateixa família.

²³⁴³ ANTON PELAYO, JAVIER, "Les pràctiques epistolars (segles XV-XIX)", BOSCH, GLÒRIA (dir.), *M'escriràs una carta? Catàleg de l'exposició del 27 de maig al 8 d'octubre del 2000 al Museu d'Art de Girona, Arxiu Històric de Girona, Correus i Telègrafs de Girona, Hospital Josep Trueta i Centre Cultural de la Caixa de Girona*, Girona, Museu d'Art de Girona, 2000, pàgines 44-53.

Per tant, inclouríem en aquest apartat, l'anàlisi de les cartes de diverses membres de la comunitat monàstica, com Teresa de Guiu i Maria Teresa de Riquer, conservades a l'arxiu de la família de Riquer i que ja han estat analitzades abastament en altres apartats: les de Guiu com a testimoni de la guerra que va patir el monestir a principis del segle XVIII i les de Riquer a l'apartat dedicat a dita abadessa, per l'interès que tenen com una bona aproximació a la seva figura i, per tant, no repetirem la nostra anàlisi.

En aquest cas, la fascinació que les cartes exerceixen es troba en el fet que són una mostra d'escriptura femenina habitual i de correspondència privada de dues monges, Teresa de Guiu i Maria Teresa de Riquer. I aquesta correspondència té més interès encara si tenim en compte els baixos índexs d'alfabetització que existien a Espanya durant el segle XVIII, sobretot si només es tenen en compte els relatius al sexe femení. Aquestes monges pertanyien al grup preeminent en el domini de l'escriptura com a nobles que eren, tot i que, sovint, l'alfabetització femenina en aquest grup social, també era mínima. Per tant, aquestes cartes ens demostren la completa alfabetització (lectura i escriptura) de les monges vallbonines i l'elevat món cultural que es viu a Vallbona al segle XVIII²³⁴⁴.

En aquest apartat, volem remarcar altres mostres de correspondència familiar de monges de Vallbona. I amb aquesta finalitat, presentarem altres missives.

A l'arxiu monàstic es conserva un plec de cartes que estan mal inventariades, ja que estan col·locades sota els epígrafs "AMV, 6.4/20: 1771-1798. Barcelona, Montblanc. Lligall de correspondència particular adreçada a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, amb un total de set lletres" i "AMV, 6.4/22: Segle XVIII. Marià Romeu ofereix els seus serveis a l'abadessa i al monestir de Vallbona, en una lletra particular adreçada a l'abadessa del monestir"²³⁴⁵. De seguida, però, ens vam adonar que no guardaven relació amb l'abadessa de Riquer si no amb la seva successora en el càrrec, Maria Ignàsia de Castellví i de Pontarró. Aquestes cartes foren escrites pel germà de Maria Ignàsia, Josep, i el conjunt de cartes conservades de Josep a les seves germanes forma un total de 7. En elles podem trobar molts dels patrons que hem observat també en les cartes de l'abadessa de Riquer i en les de Teresa de Guiu. En aquestes cartes, es menciona la família llunyana, hi ha notícies de caire nacional o internacional i es comenten temes del monestir.

²³⁴⁴ Ídem. ANTON PELAYO, JAVIER, *La herencia cultural. Alfabetización y lectura en la ciudad de Girona (1747-1807)*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1998, pàgines 245-266.

²³⁴⁵ NAVASCUÉS, ISABEL; BELLO, CARME i GONZALVO, GENER, *Inventari de l'arxiu del monestir de Santa Maria de Vallbona*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1992, pàgina 141.

Les cartes de Josep tracten una gran varietat de temes, entre els que trobem notícies sobre la família i sobre les mateixes monges, notícies nacionals i internacionals gràcies a les quals les monges coneixien què estava passant al món i encàrrecs i records per a membres de la comunitat entre d'altres.

La primera carta, escrita des de Montblanc el 12 de juny de 1787, està escrita en castellà i va dirigida a les seves germanes²³⁴⁶. Tracta problemes relacionats amb la salut de la seva família, així com un arrendament que hauria d'anar a subhasta pública. Juntament amb la carta, envia unes cireres per a les seves germanes i els indica una possible visita al monestir: “[...] *Queridas hermanas mias: celebramos que vosotras no tengais novedad: Maria Gabriela*²³⁴⁷ *i el niño lo pasan bien, pero doña Narcisa ha tenido un fuerte ataque de inflamacion de la garganta que nos puso en cuidado i fue preciso darle quatro sangrias con que se ha aliviado, pero tiene todavia calentura, i hoi se quexa del lado, i no sabemos que será. Marujeta tambien ha amanezido hoi con calenturas, i destemplanza de vientre, i tenemos una criada tambien enferma, i como Maria Gabriela no puede correr, io he de cuidar de todo, que me cansa mucho: encomendadnos a Dios. Subhastar el arriendo quiere desir anar al encant publich [...] sempre me apar convenient no deixar de fer publich lo arrendament, a menos que fos tal la dita que ab consentiment de la comunitat se pogues fer particular. En quanto a los gigantes, es por demas el pedir porque estan del todo estropeados y no llegarían ahi de puro viejos. Hoi no estoi para nada [...] No puedo mas, i siempre es todo vuestro. Josep Ignasi. De aqui a San Bernardo ahun hai Dios i veremos*”²³⁴⁸.

La segona carta conservada d'aquesta sèrie és una breu missiva que data del 10 de juliol, molt junta en el temps amb l'anterior: “[...] *Queridas hermanas mias: no tengais cuidado de mi: nosotros lo tenemos de Maria Teresa: los demas de casa no tienen novedad, i os abrazamos. Va la cesta. Me he informado [...] i me dicen que si te ofresen otra dita no la admitas a menos que resulte beneficio grande al precio del arriendo, esto es que sea equivalente a pagar [...] que ganaria el de la primera dita pues [...] los ha de pagar el monasterio. No puedo mas. Vuestro siempre. Josep Ignasi*”²³⁴⁹.

²³⁴⁶ Recordem que Josep Ignasi va tenir tres germanes a Vallbona: Maria Ignàsia, Maria Teresa i Tecla de Castellví i de Pontarró, aquesta darrera ja difunta en les dates d'aquestes cartes.

²³⁴⁷ Maria Gabriela és la seva dona Maria Gabriela de Bellet de Miporqué i de Mercader. El matrimoni tingué onze fills, dels quals tres nenes van ser monges de Vallbona: Maria Beneta, Maria Josepa i Maria Gabriela de Castellví i de Bellet.

²³⁴⁸ AMV, 6.4/22: Segle XVIII. Marià Romeu ofereix els seus serveis a l'abadessa i al monestir de Vallbona, en una lletra particular adreçada a l'abadessa del monestir.

²³⁴⁹ *Ídem*.

L'any següent, una nova missiva curta del 8 de juny de 1788, dóna informació sobre la salut de la família i de les familiars monges del monestir, així com tracta diversos temes relacionats amb l'administració de Vallbona, per finalment, indicar l'enviament d'unes cireres: “[...] *Queridas hermanas mias: todos continuamos bien gracias a Dios, i celebramos que vosotras disfruteis del mismo beneficio, i os abrazamos de corazon. Sobre el asunto de concordia con los de la Tallada me parece mui conforme el dictamen de don [...] Ramon, i que no estareis conformandoos con el. No hai inconveniente enque admitas las ofertas para el arriendo con tal de que sea sin perjuicio de subhastarle, i con tal de que no prometas [...] si no en el caso que alguno ofreciese aquella maior cantidad a que se contempla puede subir el arriendo. Por la primera ocasion remitire las 20 libras van las cerezas. Abrazos de todos para todas, i se repite siempre vuestro de corazon. Josep Ignasi. El tio se halla en Poblet desde ayer tarde que marchó con Manel para ver la octava en Poblet*”²³⁵⁰.

La següent carta, del 25 d'octubre de 1788, és l'única d'aquest grup que està escrita en català i és la primera de les cartes analitzades destinada únicament a una germana. En ella, dedica més de mitja carta a tractar temes administratius, com a conseller d'Ignàsia. Posteriorment, fa referència a posar una criada a les noies, al fet que hagin conegut a l'abat de Poblet, a l'ajornament de l'enviament de diners per a la seva germana (fet que ja ha comentat en la carta anterior) i encarrega unes olives. En aquesta ocasió, no envia cap present alimentari a la seva família de Vallbona: “[...] *Volguda i estimada germana: en lo recurs ques fa per lo de la verema de Rocafort se poden compendrer los de las Quadras fundanse en la posesio immemorial se troba lo monastir, i demes que digui en ma antecedent. Lo asunto dels censos de 2 gallinas cada any es reparat, i no deura mezclarse en lo de la verema, pues lo monastir pera ferlos pagar los censos te contra los regidores lo mateix dret que contra los demes particulars enfiteotas. No deixara de ser dificil trobias arrendador per la olla de aguardent*²³⁵¹ *ab la condicio que insinuas i desitjas. Lo monastir no te dret per reparar la casa de la venda de la*

²³⁵⁰ *Ídem.*

²³⁵¹ L'olla d'aiguarent a la que Josep fa referència és el mètode de fabricació de l'aiguarent utilitzat al segle XVIII. L'aiguarent és producte de l'especialització de les regions vinícoles de Catalunya provocada per la deficient qualitat dels vins que n'impedia l'acceptació als mercats, per les dificultats de transport i per la demanda creixent de begudes alcohòliques a Europa. Aquests fets ocasionaren la transformació del vi en aiguarent, que era més resistent, menys pesant i més car. Per aquest motiu, augmentaren les oficines de fer aiguarent i les destil·leries, que utilitzaven alambins, olles, botes i altres instruments en una tècnica d'elaboració depurada que convertí l'aiguarent en una de les primeres fonts de riquesa de Catalunya, tot i l'estancament que aquest producte patí a partir de 1741. MARTÍNEZ SHAW, CARLOS, “La fabricació de l'aiguarent”, *Avenç*, 32 (1980), pàgines 38-44.

heretat si la casa i heretat se venen juntas, i ab un sol preu i aixi no queda altra remey que usar del dret de fatiga de tot lo compres en la venda i despues lo monastir si no vol la casa podra vendrerla en que no anira a perdrer molt. Pera averiguar la venda si se fa, o es feta pot lo monastir estar a la mira ab cautela i disimulo i prevenir los officis de hipotecar ahont se dega hipotecar. La hipoteca del acte de Tarragona costa lo que los demes, i ara no ho tinch present. No tenim res que dir antes nos apar be lo de la criada per las noyas²³⁵², i jo me temo que encaraque la resolucio es per Nadal, podra succehir se retardia algun mes mes. No tinch mes temps. Per altre ocasio enviare los diners. Me alegre hayan conegut al abad de Poblet. Diras a la mare de la muller del apotecari de Vilabella que est dia remetia luego a esta com cosa de un corta i mitg de olivas grasas pera posar en sal, i farem la diligencia. Rebreu abraços de tots, que continuam sens novedat, i se repeteix sempre vostre germa de cor, Josep Ignasi²³⁵³.

Finalment, la darrera carta data del 31 de juliol de 1798, i per tant, el salt cronològic en relació a l'anterior és evident. En ella es toquen temes relacionats amb el monestir (com la seva supeditació a l'abat de Santes Creus i consells sobre l'economia del monestir); notícies de caire internacional relacionades amb els avenços de Napoleó sobre Malta i les seves conseqüències immediates tant per al Papa com per a Espanya en el cas d'una nova guerra i records a la família que es troba dins el monestir, a qui envia a més, una cistella de fruita: “[...] *Querida hermana mia: por las cartas que io tengo de Zaragozano, no puedo dudar de que Vsma. esta en favorezeros si viene el caso de despachar su informe, que io te dixee porque se detenia, i sobre este particular no me haze fuerza lo que escribe vuestro agente. En lo demas ahunque el Rey resuelva que por ahora quedeis sugetas al Abad de Santas Cruzes, creo es lo que pedia, pero esto siempre se deve entender en virtud de su comision, que no le daba la superioridad inmediata, si solamente delegada. En fin hasta ver la resolucion de SM no se puede discurrir con tino, i es preciso esperarla con tranquilidad, i encomendarlo a Dios. Ahunque es cierto que los Franceses se han apoderado de Malta²³⁵⁴, van por ahora*

²³⁵² Aquestes noies a les que fa referència Josep Ignasi són les seves tres filles, Maria Beneta, Maria Josepa i Maria Gabriela de Castellví i de Bellet, que foren monges de Vallbona.

²³⁵³ AMV, 6.4/22: Segle XVIII. Marià Romeu ofereix els seus serveis a l'abadessa i al monestir de Vallbona, en una lletra particular adreçada a l'abadessa del monestir.

²³⁵⁴ L'illa de Malta, propietat de l'orde de Sant Joan de Jerusalem, era un enclavament estratègic clau enmig del Mediterrani. Per aquest motiu, Napoleó va decidir conquerir la illa aconseguint així una presència decisiva al mig del Mediterrani. Napoleó s'apropriarà d'aquesta base naval amb les tropes que envia a la conquesta d'Egipte. El 10 de juny de 1798, les tropes franceses arriben a l'illa i demanen poder desembarcar per abastar-se d'aigua, però la negativa del Gran Mestre de l'Ordre, Von Hompesch, intentant mantenir la neutralitat de la seva illa, provoca la invasió, ja decidida anteriorment, de Malta per part de Napoleó. El dia 12 de juny d'aquell any, Malta ja és propietat de la República Francesa i acaba

*infundados los temores del Amigo comendador Rocabruna. No falta quien escribe que todo es un secreto de los cambios que Malta quedará por el Emperador; que el Papa viene a España; que bolverá a Roma ahunque sin temporalidades; que en Francia con acuerdo de las demas cortes se trata de poner un Rey, i como para esto se hace precisa una nueva revolucion, se pondrían desde luego a prevencion por nuestra parte, i en nuestra frontera sesenta mil hombres, con otras muchas cosas, que se dizen, i vereis en las papeletas adjuntas. Si el comendador Rocabruna se halla en esta le dareis nuestras expresiones, que no sea tan espantado. Debuelvo las cartas, i papeleo que me remites i me parece que los colectores de la caja dispesera, no tiene razon en querer cobrar los diezmos de este año, i que se ha obrado bien por Salto dels Omells. Remitimos una cesta con fruta. No pensamos con los dias de San Ignacio, i te los deseamos mui felices, celebram la salud de todas hermanas i niñas. Nosotros todos buenos, no puedo mas, Tuio siempre tu hermano [...]*²³⁵⁵.

Una missiva conservada a l'arxiu monàstic també està mal inventariada ja que la van col·locar sota l'epígraf "AMV, 6.4/20: 1771-1798. Barcelona, Montblanc. Lligall de correspondència particular adreçada a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, amb un total de set lletres" quan en realitat pertany a una altra monja de la comunitat. En aquest cas, hem determinat que es tracta d'una carta per a Antònia de Montserrat. La nostra hipòtesi es sustenta en el fet que el remitent felicita la monja per la seva onomàstica del dia de Sant Antoni i perquè aquesta monja, tenia un germà que es deia Josep. A més, en l'inici de la carta, s'esmenta un Josep Montserrat, canonge de la catedral de Barcelona. La carta està datada del 5 de juny de 1771 a Madrid i està escrita en català. A part de felicitar-la pel seu sant, li explica les novetats en la seva salut, amb aquestes paraules: "*Al il·lustre don Josep Montserrat guarde Dios molts anys, Canonigo de la Chatedral de Barcelona [...] Charissima germaneta, ya que no puch donarte de boca los dias del teu sant Antoni, tels envio de cor per est correu, que tu, y quants rebreu carta, lo pagareu: Nostre Senyor ten concedesca tants, y tant ditxosos com tels desitjo y li suplico, ab companyia dels dos germans, doctor Artigas etc. Yo, com me he purgat be, y lo temps se ha arreglat, vas millorant, y espero en Deu me*

així la seva història com a propietat de l'orde militar. Posteriorment, Malta caigué en mans de Gran Bretanya a l'octubre de 1799, fet que provocarà la retirada del tsar Pau I de la coalició contra Napoleó. KINDERR, HERMANN i HILGEMANN, WERNER, *Atlas histórico mundial (II). De la Revolución Francesa a nuestros días*, Madrid, Istmo, 1999, pàgina 25. MARROCCO TRISCHITTA, MARCELLO MARIA, *Caballeros de Malta. Una leyenda hacia el futuro*, Roma, Marchesi Grafiche Editoriali, s.d., pàgines 29-31 i 33.

²³⁵⁵ AMV, 6.4/20: 1771-1798. Barcelona, Montblanc. Lligall de correspondència particular adreçada a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, amb un total de set lletres.

posare perfectament bo: tu no cessis de suplicaro a sa Divina Magestat y a sa Puríssima Mare. En la pretensio hi penso poch, porque la atencio se me lanporta lo recobro de la salut, que me importa mes; y Deu cuydara de mon acomodo. En data de 12 del passat me dius que dintre un mes me daras una bona noticia; a veurer que sera. Si es cosa de Boda no vull creurer sino lo que veure. No te olvidis de enviarme la mida, y Novenari (si es en castellà) de Nostra Senyora de eix Claustro, que esta senyora me demana. Digasme alguna cosa de mi Senyora Spiritus peregaty, y fesli una expresio de ma part; com a sas germanas, y mis senyoras de Marañososa y Moxo: al Pare Tarros, senyor rector, canonge, senyor doctor etc. Y tu disposa de mon vertader afecte ab que jo ton germa de cor Joseph. Germaneta, tenia escrita de prevensió la antecedent, quant ayr vas rebre la tua baix plech del doctor Artigas ab las 4 estampas, y la mida de exa Verge, que he fet entregar a la suposta sra., ab recomendacio de que se la aplicas a tal persona, y que fasi la novena de 9 Ave Marias, un credo per nou dias continuos; pero he callat, que no tinguesau novenari formal, porque men he donat vergoña (y ho es per eix monastir), y he dit que lo novenari no estava en castella. Dilluns antes de ayr se publica lo preñab de nostra Princesa en lo consell de Castella²³⁵⁶: te remeto copia del decret, que baxa del Rey²³⁵⁷. Per lo que toca al manto de la Verge, escriu a don Ramon que ell ne cuydara y Deu cuydara de mon acomodo²³⁵⁸.

²³⁵⁶ El Consell de Castella data de finals del segle XII quan, la introducció del dret romà a la península provocà l'aparició d'un consell de juristes com a consellers del rei. Posteriorment, al segle XIV, aquest consell es converteix en un cos burocràtic organitzat, permanent i independent, encarregat de l'administració i el govern de Castella. Els Reis Catòlics el reorganitzaren, establint que arquebisbes, grans d'Espanya i maestres dels ordes militars podien ser consellers sense dret a vot i els consellers amb plenes atribucions passen a ser nou lletrats, tres cavallers i un prelat. El Consell es dividí en cinc sales: la primera, dedicada a les relacions internacionals; la segona a la justícia; la tercera a les finances; la quarta a l'ordre públic i la cinquena, als assumptes de la Corona d'Aragó. A finals del segle XV, es crea un organisme annex al Consell: la "Sala de Alcaldes de Casa y Corte" i el 1588, una altra institució annexa, la Cambra de Castella, amb membres escollits únicament entre els consellers castellans, que aconseguí les atribucions del Consell d'Aragó el 1707. El 1713, el Consell pateix una nova reorganització: es suprimeix el president, reemplaçat per una Junta directiva; desapareixen la Cambra de Castella i els fiscals i s'eleva el nombre de consellers a 24. Però el 1715, el decret de reforma fou derogat i fins 1812, any de la seva desaparició, el Consell manté les antigues estructures, tot i que perd influència. FAYARD, JANINE, *Los miembros del Consejo de Castilla (1621-1746)*, Madrid, Siglo XXI, 1982, pàgines 5-24.

²³⁵⁷ El rei és Carles III, que anuncia l'embaràs de la princesa d'Astúries, Maria Lluïsa de Parma, esposa del seu fill, el futur Carles IV. Aquest matrimoni format per cosins germans va produir 24 embarassos, dels quals 10 acabaren en abortament i, de les 14 criatures que nasqueren vives, només 7 arribaren a l'edat adulta. Després de tres abortaments en els primers cinc anys de matrimoni, al setembre de 1771, naixia el primer fill viu de la parella reial: Carles Climent. Malgrat tot, la vida d'aquest infant seria curta, ja que morí al març de 1774. EGIDO, TEÓFANES, *Carlos IV*, Madrid, Arlanza, 2001, pàgines 26-30. ESPINA, ANTONIO, *Seis vidas españolas (María Isidra de Guzmán, Diego de Torres Villarroel, María Luisa de Parma, Isidoro Máiquez, Lola Montes, Julián Romea)*, Madrid, Taurus, 1967, pàgina 57.

²³⁵⁸ AMV, 6.4/20: 1771-1798. Barcelona, Montblanc. Lligall de correspondència particular adreçada a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, amb un total de set lletres.

2.2. Relacions amb d'altres monestirs

2.2.1. Cîteaux²³⁵⁹

Com a monestir cistercenc, Vallbona manté una relació de dependència amb la casa mare de l'orde, Cîteaux. Per aquest motiu, la correspondència entre ambdós monestirs és fluida i constant. La majoria de les cartes de l'abat general estan escrites en llatí, pel que, moltes vegades, les monges es fan traduir el contingut de les mateixes per algun dels seus treballadors al català o al castellà.

De la correspondència amb Cîteaux hem localitzat diversos exemples en els arxius que hem treballat i ara els exposarem seguint un rigorós ordre cronològic.

La primera carta, datada del 4 d'abril de 1727, té com a remitent el prior del monestir de Cîteaux, Hug Brun. La carta és una breu missiva escrita en llatí. En ella, Brun exposa a l'abadessa que els assumptes que s'han de solucionar relacionats amb el seu monestir s'han d'esperar a l'elecció d'un nou abat de Cîteaux: “[...] *Post obitum reverendissimi domini cisterciensis de quo jam, ut opinor, certiores facta estis, ad me pervenit epistola quam ad ipsum reverendissimum direxistis. Petitioni vestrae de toto num providere non valeo [...] enim justalo electio novi [...] abbatis generalis cistercis die 21a hujusce mensis facienda [...] Rem abbati generali. Quam primum eligendo commendaturus maneo pro Christo. Reverenda domina. Vester humillimus et addietissimus servus. Frater Hugo Brun, prior Cistercii vicarius generalis ordinis*”²³⁶⁰. L'abat difunt era Perrot (1712-1727) i el nou abat serà Pernot (1727-1748).

²³⁵⁹ Aquest monestir no ha estat objecte d'un estudi en profunditat sobre la seva pròpia història i les poques obres, majoritàriament d'origen francès, que han centrat la seva atenció en aquesta abadia per sí mateixa no es troben a les biblioteques que hem consultat i l'accés a elles és difícil. Com fou l'origen de l'orde cistercenc, ha generat abundant bibliografia que mostra els orígens de dit monestir relacionant-los amb els de l'orde. Però una història del monestir de Cîteaux encara està per realitzar. Per aquest motiu, la bibliografia que presentem per aproximar-nos a la situació del monestir de Cîteaux al segle XVIII és breu, excepte un treball col·lectiu dirigit per Plouvier i Saint-Denis, que suposa una història de Cîteaux, tot i que molt centrada en l'arquitectura. DIVERSOS AUTORS, *Los cistercienses*, Vic-en-Bigorre, MSM, 2005 (1998), pàgines 193-194. MARILIER, JEAN, “Sigillographie des abbées de Cîteaux au XVIIe et XVIIIe siècles”, CHAUVIN, BENOÎT (coord.), *Mélanges à la mémoire du Père Anselme Dimier*, Arbois, Benoît Chauvin, 1982-1984, volum II, pàgines 363-381. LEROUX-DHUY, JEAN-FRANÇOIS (textos) i GAUD, HENRI (fotografies), *Las abadías cistercienses. Historia y arquitectura*, Colònia, Könemann, 1999, pàgines 172-173. PLOUVIER, MARTINE, “Une chartier permanent. La reconstruction aux XVIIe et XVIIIe siècles. Les destructions révolutionnaires”, PLOUVIER, MARTINE i SAINT-DENIS, ALAIN (dirs.), *Pour une histoire monumentale de Cîteaux, 1098-1998*, Vitreux, Cîteaux, Commentarii cistercienses, Studia et documenta; Dijon, Association Bourguignonne des Sociétés Savantes, 1998, pàgines 165-195. VAN DER MEER, FRÉDÉRIC, *Atlas de l'ordre cistercien*, Paris i Brussel·les, Ed. Sequoia, 1965, pàgines 78-79 i 276.

²³⁶⁰ Com es pot veure, Hug Brun no fou mai abat de Cîteaux pel que els autors de l'inventari de l'arxiu del monestir de Vallbona s'han equivocat en atorgar-li la més alta graduació monàstica. Brun signa la carta presentada com a prior i no pas com a abat. AMV, 6.2/36: 1727, abril, 4. Cister. Hug Brun, abat general

La resta de les cartes formen part de la correspondència dels abats generals de l'orde²³⁶¹ amb les diferents abadesses de Vallbona del segle XVIII.

En primer lloc, una carta en llatí i castellà datada del 11 de juliol de 1730 i en la que l'abat general Fr. Andochio Pernot (1727-1748) renova la comissió de l'abat de Santes Creus i exposa a l'abadessa que “[...] *sus apreciables letras, escritas en Cervera a 25 de Mayo llegaron felizmente al Cister [...]*”²³⁶².

El mateix abat envia una llarga carta escrita en llatí al monestir de Vallbona el 5 d'octubre de 1730. En ella, s'exposen diversos problemes que afecten el monestir vallboní i es busquen solucions als mateixos, seguint les ordinacions de l'orde cistercenc, com la *Carta de Caritat* i el *Petit Eixordi*, esmentats diverses vegades.

El tema principal de la mateixa és la manca de visites regulars en 30 anys i de confessors de l'orde en relació a Vallbona, qüestions que seran recurrents en les cartes d'aquest abat general, tal com veurem a continuació²³⁶³. Aquests dos problemes, la manca de visites pastorals i la de confessors de l'orde, són conseqüència directa del plet de la paternitat, ja que l'abat comissionat no ha realitzat aquestes activitats amb el monestir femení des de la fi d'aquell plet, com ja es critica en la carta precedent.

La correspondència regular i continuada entre ambdós monestirs es demostrava amb el fragment anterior de la carta de juliol de 1730 i també amb el passatge d'una altra carta del mateix abat general, datada de l'1 de febrer de 1731: “*Rda. Señora abadesa, y carissima hija en Christo. La paternal bendicion que en el principio de su carta de 27 de diciembre pasado, humildemente me pide VS se la doy gustisissimamente; pero la pido a vuestro esposo de las Virgenes, y author de todo consuelo, y fuente de todos los bienes, que se la de mas abundante: a lo demas contenido en la referida carta de Vsa respondo por orden [...]*”²³⁶⁴.

La resta de temes que es tracten en aquesta carta són l'obediència, els confessors, l'admissió de novícies i, de nou, la falta de visites en 30 anys.

de l'orde de Cister, demana a Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir de Vallbona, diverses informacions relacionades amb Vallbona.

²³⁶¹ Els abats de Cîteaux del segle XVIII són Nicolas Larcher (1692-1712), Edmond Perrot (1712-1727), Andochio Pernot (1727-1748) i François Trouvé (1748-1797). BAUDRILLART, ALFRED; DE MEYER, A. i VAN CAUWENBERGH, Ét., *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, Paris, Librairie Letouzey et Ané, 1953, volum 12, pàgines 868.

²³⁶² AMV. FP, Sobre número 68: “Plet de la clausura. Cartes dels abats de Cîteaux”.

²³⁶³ AMV, 6.2/38: 1730, octubre, 5. Cister. Hug Brun, abat general de l'orde de Cister, comenta amb Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir de Vallbona, un informe que fa referència al compliment de l'observància monàstica a Vallbona.

²³⁶⁴ AMV. FP, Sobre número 68: *Op. cit.*

Sobre l'admissió de novícies, l'abat indica que aquesta facultat pertany a l'abadessa i, màxim, a les ancianes, però l'encarregat de donar l'hàbit a una novícia és el seu comissari. I pel que fa a la falta de visites, “[...] *el Abad de Santes Creus alaba la mucha virtud, la santa vida, la alabanza y gracia con Dios [...]*” amb què es viu a Vallbona²³⁶⁵. Com a postdata, Fr. Andochio escriu que “[...] *Apenas acabo estas letras, me llegan otras de Vsa. de 18 de diciembre de 1730 noticia de tan larga falta de visitas regulares, y de confesores de la orden me causo temor y sospecha de haver descaecido la observancia religiosa [...]*”²³⁶⁶. Per aquest motiu, obligarà a l'abat de Santes Creus a “[...] *que yendo por razon de la visita, no lleve mucho acompañamiento, ni se detenga mucho para evitar la molestia, y tambien que si basta un confesor de la Orden se lleve el otro [...]*”²³⁶⁷. Al mateix temps, aprova diversos confessors extraordinaris per al monestir femení²³⁶⁸. Com es pot veure, el tema és recurrent i es torna a exposar en aquesta carta.

Per solucionar aquesta mancança de suport espiritual per part de l'orde, l'abat general comissiona l'abat de Santes Creus per a realitzar una visita al monestir el 7 de febrer de 1731. I de nou indica explícitament que aquest haurà d'evitar despeses supèrflues per a Vallbona: “[...] *la relacion o informe a mi enviado, lo que principalmente dize es: que dicho Monasterio de Vallbona que ha treinta años que no ha sido visitado, y que las señoras han usado hasta aqui de diversos, y multiplicados confesores assi seculares, como regulares, aprobados sin duda, por el ordinario segun el arbitrio y sentir particular, o gusto de cada Religiosa, sin confessarse con los de la orden, el qual concurso de varios, y muchos confesores, al Monasterio y a su economia y a las particulares Religiosas, que a su arbitrio las tratavan, era pesado, molesto e insoportable [...]* el fervor de Religion y regular disciplina en dicho Monasterio estava muy maculada, o proxima a perderse del todo: de donde para cumplir con mi officio, y especialmente por el cargo de la jurisdiccion inmediata determino establecer promptissima remedio: ancioso y no con vano temor, que por tanta diversidad de directores, la uniformidad de costumbres a los cistercienses proprio, no aviesse degenerado de la primitiva simplicidad con la abundancia de varios pareceres, y sentidos: lo que en muchos Monasterios de Virgines, con la ocasion de directores seculares, hasta con detrimento de la cristiana religion, en nuestra edad, y

²³⁶⁵ Ídem.

²³⁶⁶ Ídem.

²³⁶⁷ Ídem.

²³⁶⁸ Ídem.

en este Moderno tiempo ha sucedido, como con dolor hemos experimentado; y assi mismo, no todos aunque sean regulares, se sabe si son exentos de los errores del tiempo, y de las nuevas doctrinas [...] de manera que oy, mas condeciente es, para confessores de las monjas, usar de los confessores mas simples, si son prudentes, que no de los mas doctos, si saben mas de lo que conviene. Finalmente la dilatada negligencia de las visitas, y la sobrada libertad [...] de elegirse confessores justamente excitaron mi zelo. Que NPR uviessse pedido y alcançado la licencia del sr. Abat de SS. Cruces nuestro comissario para ohir a confessar aquellas señoras, me es muy grato ohirlo, sin la qual aprobacion, o consentimiento, no pudiera exacutarlo; realmente por favorecer estas nuestras religiosas, a vuestra charidad me confieso muy obligado; por lo que de sciencia, y consentimiento de los RR señores comissario y Abadessa, desseo que VP quando convenga, continúe y assi le suplico, que segun las leyes, costumbres, y ceremonias, proprias a la Iglesia y Claustros cistercienses, instruya y dirija; atendiendo que segun la diversidad de las ordenes, es diferente la razon de ceremonias; Por lo que lo que compete a una Religion, de ordinario o no conviene a la otra, aunque toda religion de su naturaleza sea santa; como las postraciones al ingreso del choro en vuestro orden instituidas, en el nuestro empero prohibidas. Las demas cosas que VS por sciencia propria, y experiencia, nos dize de la conversacion, vida y Religion de nuestras Virgines de Vallbona, nos sirven de gran alegria y consuelo; a las quales la gracia de la perseverancia, y cada dia mayores progressos para aumentar para si los indeficientes thesoros del cielo, y perceber las coronas immarcessibles de dicho justo juez y señor de las virtudes, remunerados de todas las cosas buenas, de todo corazon dedico. Quanto al privilegio cuya mencion ingiere VS y con el vigor del qual, como se pretende [...] a las Religiosas elegir para si confessores de qualquier orden y estado, como sean aprobados por el ordinario, en realidad he ohido, que existe en las partes de Italia, que empero aya sido extendido a las de España, hasta oy ha zido por mi ignorado. En el interin en todas las cosas que pueda contribuir para el consuelo y sublevacion de las amadas hijas en Christo de Vallbona, sere siempre prompto, y por esso mismo no dilatare escribir al R.S. Abad de S. Cruces, nuestro comissario, y principalmente le monestare seriamente no las grave, ni moleste con superflua comitiva, ni mansion sobrada en la visita; y si por ventura se contraviene, sin tardanza acudan a Mi para el remedio [...]

²³⁶⁹ Ídem.

La conseqüència immediata d'aquesta carta fou la visita que l'abat de Santes Creus Figuerola realitzà al monestir de Vallbona el juny de 1731. Amb aquesta, quedava restablert el control directe de l'orde sobre Vallbona.

Uns anys més tard, el 12 de gener de 1741, l'abadessa vallbonina rep una breu missiva en llatí de l'abat general de l'orde renovant la comissió realitzada a l'abat de Santes Creus per als assumptes relatius al monestir femení²³⁷⁰.

Del 25 de setembre de 1752, és la següent carta, ja signada per Francesc Trouvé²³⁷¹, successor de l'anterior al capdavant de l'abadia mare cistercenca. En aquesta breu missiva, també escrita en llatí com la precedent, l'abat general reitera i renova la comissió establerta a l'abat de Santes Creus i recorda a l'abadessa els poders que s'atorguen a l'abat amb la seva comissió²³⁷².

Més de vint anys després, el monestir rebé una altra carta, datada del 20 de setembre de 1775. La missiva, d'extensió mitjana, està escrita en català i per tant, deu ser una traducció de la carta llatina original que l'abat general envià a l'abadessa. En ella, l'abat general recorda i ressalta que el seu veritable comissionat per presidir vesticions i professions vallbonines és l'abat de Santes Creus. Per aquest motiu, correspon a l'abadessa d'avisar-lo davant la proximitat d'una d'aquestes celebracions. Perquè només si ell indica que no hi pot assistir, es pot comissionar un confessor de la comunitat, un altre abat de l'orde o un membre destacat de la mateixa per a presidir-les. Però mai aquesta comissió serà perpètua i sempre haurà de tenir el vist-i-plau de l'abat general: “[...] *En ninguna manera tinch animo de concedir llicencia o perpetua, o indefinida a vostre Confessor major per executar las solemnes professions, o vesticions en vostre Monastir: porque aquestas gracias, encaraque concedidas per temps limitat, ab tot, per una especie de consuetut, arriban a conseguir força de lley y de dret. Per lo tant, sempre que se acerquia lo temps de alguna professio, o vesticio, ço es ans de sis semmanas, poch mes o menos, del die estatuit, o que correspon a aquella ceremonia; Deureu vos avisar (y aço cada vegada) al Reverent Abat de Santas Creus, que exerceix ab vosaltres las mias vices de Pare Immediat, y esperar de ell la resposta de si o no voldra o podra fer per si mateix aquellas solemnitats. En cas de respondreros ell no serli dable practicar las per estar impedit; alashoras me cerciorareu vos de la sua excusa, insinuantme al mateix temps, o fentme mencio de algun de vostres confessors,*

²³⁷⁰ *Ídem.*

²³⁷¹ BAUDRILLART, ALFRED; DE MEYER, A. i VAN CAUWENBERGH, Ét., *Op. cit.*, volum 12, pàgina 868.

²³⁷² *Ídem.*

major o menor o be de algun Abat vehi de vostre Monastir, o encara de algun, subjecte benemerit de nostre orde sobrequi daxar posat los ulls per executar aquella cerimonia de professio, o vesticio; a fi de que nosaltres ab nostra resposta donem a vostre recomanat las facultats de que necessita per dit effecte. De eixa manera no hi haura inconvenient algun; ja que en lo precis espay de un mes se pot escriurer y rebre resposta de Vall-bona a Cister, y de Cister a Vall-bona: Porque Vallbona sols dista de Cister cerca cent lleguas. Ni la professio o vesticio insta o urgeix tant, que no puguia dilatarse un mes o sis semanas, ques lo temps que a tot lance tardara a arribar a vostres mans la nostra resposta. Estas ceremonias de professio y vestició, apenas se fan en los monastirs de Verges, sino una o dos vegadas lo mes al any: Per lo tant, nosaltres que per lo paternal amor que us tenim som tots vostres tindrem per especial conveniencia y consol nostre saber a menut noticias de vosaltres, ço es aixis, de favorable estat de Vall-bona, com de las prendas y circunstancias de las señoras que en eix monastir axiran a la professió y vestició [...] Cuidareu de avisarme de la Poblacio mes vehina de vostre monestir ahont deure dirigir las Cartas”²³⁷³.

Una carta d’aquest mateix abat general no està datada però ha de ser propera en el temps amb l’anterior perquè tracta el tema de les vesticions i professions de Vallbona i qui té la facultat de presidir-les. A l’AMV. FP, es conserven l’original en francès i la traducció en castellà. A més del tema principal de les comissions, en ella es pot observar la ratificació de la dependència directa de l’abat general del monestir de Vallbona. Però també s’apunta una nota curiosa: el fet que Vallbona no depèn de la Congregació Cistercenca de la Corona d’Aragó, que no ha de contribuir econòmicament a la mateixa i que no ha de rebre les visites del vicari general de la mateixa, un fet que no deixa d’estranyar perquè Vallbona realment pertanyia a dita Congregació tot i que la seva dependència directa pertanyés a l’abat general de l’orde: “*Señora mia, Escribo a V. esta carta en francés, assi como V. me escrivio la suya en español; de lo que quedo muy satisfecho, porque assi entiendo mas intimamente el modo de pensar de V. y los motivos de su demanda. Tendre pues el honor de responder a V. que parece evidentemente que se ha alarmado su religion por las instancias que me hace de conceder para siempre a los Padres Directores de esta casa el permiso de vestir y de professar. Mas si nuestro monasterio de Vallbona tiene alguna cosa de que puede estar satisfecho, lo es*

²³⁷³ AMV, 6.2/48: 1775, setembre, 20. Cister. Fr. Francesc, abat general de l’ordre de Cister, comunica a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, que no pot autoritzar que el confessor major de Vallbona presideixi les professions o vesticions del monestir sense el consentiment de l’abat del monestir de Santes Creus.

ciertamente el no estar reducido ni incorporado a nuestra Congregacion de Aragon, y el estar inmediatamente sujeto a la Cabeza del Orden. De aqui se deriva la santa libertad de que goza V. con toda essa su comunidad; quiero decir, la libertad de no pagar contribuciones, y de no estar sujeta a nuevos reglamentos, y de no suportar los gastos anuales y dispendiosos de la visita del Vicario General, o del Definidor de essa congregacion. Yo pensé, señora mia, dar a V. una prueba de mi afecto con aconsejarla que cada vez que se hubiesse de vestir o professar a alguna señora, acudiese al sr. Abad de Santas Cruces, mi comisionado, persuadido de que este lo contaria como un deber suyo, y que tendria complacencia en hacer personalmente la ceremonia, o bien que en el caso de hallarse impedido por su parte, me daria aviso pidiendome que deputasse en su lugar a uno de esos confesores. Y no expone los inconvenientes que de esto se seguirian, a saber es de haver de hospedar en su casa tanto a los parientes como a las señoras; los gastos que ocasionaria cada viage del sr. Abad de Santas Cruces, o su falsa persuassion de que para obtener mi comission es menester cumplir con muchas formalidades. Mas, señora mia, quien mejor que V. puede desengañarlas de estos temores panicos? Yo ya insinué a V. en mi ultima carta de 10 de Julio del año passado, que como estas dos ceremonias, de vestir y de professar, pueden preverse, y no son tan urgentes, haria bien V. si cada vez me previniesse fuera mas de su gusto para darle mi comission. Y pensaba con este medio haver concedido a V. mucho mas de lo que deseaba. Mas como parece, señora mia, que V. carga mucho la consideracion en una cosa de poca monta, vengo en atender a todos sus reparos, concediendo a V. en virtud de la presente el permiso de hacer hacer por el mas anciano de sus confesores, o en su falta por el que se siguiere, las ceremonias de vestir y de professar a sus señoras; con la condicion no obstante de que V. use conmigo de la atencion de comunicarme en cada año el nombre y el numero de sus Postulantes y Novicias. Esta sera para mi una ocasion de tener noticias de V. y de tener yo la satisfaccion de darselas yo a V. de mi; siendo yo con un respetuoso afecto. Su mas humilde y obsequioso siervo, F. Francisco Abad General del Cister. Concedo a V. este permiso durante mi gobierno, sin pretender alterar las intenciones de mis sucesores”²³⁷⁴.

Una altra carta datada del 17 de juliol de 1775, també tracta el tema dels confessors i la seva potestat per presidir vesticions i professions de les novícies de Vallbona.

²³⁷⁴ AMV. FP, Sobre número 68: *Op. cit.*

A més, tenim el testimoni d'altres cartes escrites per l'abat general de l'orde a Vallbona, entre elles una datada del 3 de setembre de 1780 i una altra del 30 de març de 1789²³⁷⁵.

Finalment, acabarem l'apartat d'anàlisi de les relacions epistolars entre Vallbona i Cîteaux amb la menció d'una carta de l'abadessa a l'abat general datada del 23 de febrer de 1789, el tema de la qual segueix sent el repetit a les cartes anteriors. Com Vallbona depèn de l'abat de Cîteaux, la casa mare de tots els monestirs cistercencs, l'abadessa de Riquer envia una carta en llatí a l'abat general de l'orde amb una demanda molt concreta: vol que retiri a l'abat de Santes Creus, el seu comissionat en relació a Vallbona, per un altre monjo o per un dels confessors o beneficiats del monestir en les cerimònies de vestició i professió de les monges de la comunitat. Riquer al·lega motius econòmics relacionats amb la gran despesa econòmica que per al monestir suposa cada viatge de l'abat de Santes Creus a Vallbona en nom de l'abat general, queixa que ja hem comentat amb anterioritat. També deixa entreveure problemes entre l'abat de Santes Creus i la comunitat de Vallbona: “[...] *Leiendo con cuidado y no una sola vez la estimadisima carta de VS y Ilma. que nos llegó el dia 9 del corriente, me sentí al mismo tiempo como prendida y penetrada del mayor consuelo. O si la huviesse recibido antes! Siendo como es tan a proposito para dar treguas y aliviar en gran parte mi dolor, y el de todas estas Almas Religiosas, y aun para desvanecerle del todo por la gran esperanza que tenemos concebida de la singular benevolencia de V. Ilma. y Rma. Paternidad para con Nosotras. Nunca jamas pude dudar Ilmo. y Rmo. Padre de que hallariamos siempre benigna acogida y paternal consuelo en V. S. Ilma. en todas nuestras adversidades y afliciones. Mas ahora por la que se ha dignado remitirme V. S. Ilma. conozco, abiertamente, que tanto nos ama, y nos quiere, aventajandose mucho la generosidad de la concesion de VS Ilma. a lo limitado de nuestra peticion. No Ilmo. y Rmo. Padre, no hemos determinado, ni pensado jamas salirnos de la Jurisdiccion de los Comisionados de V. Ilma. y Rma. Paternidad, los muy Rdos. Abades de Stas Cruces; sino que unicamente deseamos que solo al arbitrio, y beneplacito de V. Paternidad se moderen las cosas que lo necesiten, paraque a causa de continuas novedades, no se perturbe nuestra tranquilidad, precisadas por esto a vivir un genero de vida el mas miserable, y el mas peligroso, viviendo, como no se deve vivir. Pero aunque huviesse sido tal nuestra intencion, y huviessemos consiguientemente suplicado a Vra. Ilma. y*

²³⁷⁵ AMV. FP, Sobre número 68: *Op. cit.*

Rma. Paternidad que nos destinasse otro delegado, tengo por sin duda que no hubiera estrañado VS Ilma. supuesto que el muy Rdo. Abad me escrivio una carta llena de quejas, y no muy officiosa, en que me decia queria dejar la comision (lo que no se si ha hecho toda via) por el frivolo y no muy laudable motivo de no haverle querido esta comunida prevenirle como pedia una esplendorosa comida en el camino de regreso a su Monasterio, lo que jamas se ha hecho como signifique a VS Ilma. en mi antecedente. Sin embargo quisimos mas tragar todos los sinsabores que se nos acarrearón y amortiguar con la tolerancia lo vivo de nuestro dolor que usar y hechar mano de remedio tan violento, confiadas ciertamente de que Vuestra Rma. Paternidad lo suavizaria todo con la dulzura desu nativo y Paternal Amor. Y assi lo que unicamente y con las mas vivas ansias deseamos, y lo que con los mas fervientes ruegos suplicamos a VS Ilma. es, que a mi, y a mis sucesoras, se digne Vuestra Ilma. y Rma. Paternidad hacer comision de elegir un Religioso Profeso de Nuestra Santa Orden del Cister para recibir a nombre de VS Ilma. la profesion, y votos de nuestras novicias, y para dar el Santo Habito a las Señoras que siguiendo los movimientos de la Divina Inspiracion quisieron abrazar la santidad y reglas de nuestro santo instituto. De esta suerte, Ilmo. y Rmo. Padre se acabaría de un golpe con muchos inconvenientes y males que deven a la verdad reformarse, o desarraigarse del todo. Siempre que llega la ocasion de dar algun Habito, o professar alguna novicia es preciso que venga el muy rdo. Abad con el sequito de muchos monges, precisa causa de gastos tan exorbitantes que no dejan de ser el ojero de amargas quejas de los Padres de las señoras que los costean, no pudiendolos sufrir sin gran detrimento por lo limitado de sus rentas y facultades. Se hace mas sensible el lance y acongoja mas las pena, quando no puede el muy Rdo. Abad venir en el dia señalado duplicandose entonces el gasto en el otro dia que de nuevo se señala. Por razon de la asistencia del muy rdo. Abad, y de tantos monges crece en exceso el numero de los Parientes, amigos y otro gentio, causa lamentable de no pocos desordenes, y que las mismas tan santas funciones se hagan sin sosiego, quietud, ni moderacion. Todos estos inconvenientes se evitarian sin duda, si por un efecto de la paternal benignidad de VS Ilma. se dignasse Ilmo. y Rmo. Padre condescender a nuestras suplicas favoreciendonos en estra nuestra petition. Porque ciertamente si un monge particular hiciesse las funciones insinuadas, o fuese uno de los dos confesores del orden que estan de continua residencia en esta villa o fuese otro que viniesse del Monasterio de Santas Cruces, se disminuira notablemente el concurso ceñido unicamente a los Padres, y mas cercanos parientes de las señoras, se ahorraría

*mucho, y el buen orden y arreglo en todo seria el recomendable objeto de una santa y Religiosa edificacion. Por lo que toca a los demas puntos que en mi anterior insinue a VS Ilma. sirvase disponer como mejor le parezca suavizandolo todo con aquella insigne fuerza de bondad, e ingenio, con que nacio, crecio, fue educado, y esta tan acreditado, VS Ilma. Dependientes enteramente de la voluntad de Vuestra Ilma. rogamos a Dios que nos sostenga con su Divino Poder y con el Paternal amor y cuidado de Vuestra Ilma. y Rma. Paternidad, y que prospere la persona de VS Ilma. para el mas santo regimen y mas feliz incremento de todo nuestro orden de Cister [...]*²³⁷⁶.

Finalment, destacarem també relacions esporàdiques amb altres membres estrangers de l'orde cistercenc, com una carta escrita per fra Llàtzer Languet, procurador general de l'orde i abat de Morimond datada del 30 d'octubre de 1690 i una altra de fra Agustí, el superior de la Trapa, de la que ja parlarem, que escrigué una missiva al monestir el 25 d'octubre de 1792²³⁷⁷.

2.2.2. Veruela²³⁷⁸

Veruela és un monestir cistercenc masculí de Navarra que pertany a la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó. La seva relació amb Vallbona té lloc sobretot durant l'abadiat de Latorre a finals del segle XVIII. Aquest abat visitarà el monestir com a vicari general de la Congregació i comissionat de l'abat general de l'orde cistercenc.

Una carta de Latorre del 23 d'octubre de 1797 reprèn la temàtica present majoritàriament a les cartes de l'abat general: la problemàtica amb els pares confessors de la comunitat i la seva actuació a part de la confessió: “[...] *He recibido dos cartas de VS ambas, fechadas en el mes que rige, y certificadas en esse Principado para asegurar el recibo: A la primera omití contestar, por ceder al tiempo, a los muchos negocios que*

²³⁷⁶ AMV, 6.2/49: 1789, febrer, 23. Vallbona. Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, demana a l'abat general de l'orde Cister que intervingui en els diferents assumptes que afecten la comunitat de Vallbona, sense que els abats de Santes Creus deixin d'exercir la seva jurisdicció sobre el monestir, com a comissionats de l'abat general.

²³⁷⁷ *Ídem*.

²³⁷⁸ El monestir masculí de Santa Maria de Veruela fou fundat el 1145 al nord-oest del Moncayo en unes terres donades pel rei de Navarra. Fou una filiació de Niecebas. El 1149, la donació del rei de Navarra fou confirmada per Ramon Berenguer IV i el 1171, la comunitat s'instal·la al nou monestir, molt ric en recursos naturals. Al segle XIV, foren destruïdes algunes de les construccions del monestir en la guerra entre Pere I de Castella i Pere IV d'Aragó. Per aquest motiu, aquest segle és una centúria de penúries, també econòmiques. El 1472, començarà el sistema de comanda. Al segle XVI, les obres de millora continuaren. El 1616, entrà a formar part de la Congregació de la Corona d'Aragó i el seu abat fou diverses vegades vicari general de la mateixa. Al segle XIX, pateix diverses guerres, l'exclaustració i la desamortització i l'abadia quedà quasi destruïda. DIVERSOS AUTORS, *Los cistercienses*, Vic-en-Bigorre, MSM, 2005 (1998), pàgines 223-225. PÉREZ GIMÉNEZ, MANUEL RAMON, “El papel del Real Monasterio de Santa Maria de Veruela en la creación de la Congregación Cisterciense de la Corona de Aragón”, *Cistercium, revista monástica*, 240 (2005), pàgines 951-971.

por entonces me embarazaban, y tambien por dar lugar, a que VS pudiera responderme sobre el contenido de mi ultima, dirigida en 30 de septiembre: En efecto, ayer dia 22 recibí respuesta; Certifico pues, confieso, y hago fe haverla recibido; Yguualmente haver llegado acompañada de la Comission, o Patente que con anuencia y expressa peticion del mismo señor Abad de Santas Cruzes tenia despachada en favor de los actuales P. P. Confessores [...] Yo igualmente quedo cerciorado de la retractacion de VS y SS firmadas en las dos ultimas, y posteriores, en orden a la sugesion, y obediencia, que por su primera me havian ya ofrecido todas, y cada una de las Religiosas de esse Monasterio, como aparece, y consta de la firma de la Señora Secretaria. Las razones alegadas a VS y a essa mi venerada Comunidad, para retraherlas de su primera, y justa pretension, no me han convencido; propuestas (como dice VS) por sugetos litteratos, e instruidos, las venero: mas no son de tanta fuerza, y consideracion que me satisfagan, y deban apartarme del cumplimiento de la obligacion que me incumbe por mi ministerio, y empleo: todas, y cada una de ellas podria rebatirlas en esta mi respuesta; pero con atencion a que son las mismas que el Señor Abad de Santas Cruzes me propone en su Carta, fecha en Barcelona dia 7 de octubre, satisfaga a VS con una copia litteral de la que ya a dicho señor tengo dirigida por el Correo antecedente: Ese mi venerado Monasterio hará de ella el uso que le pareciese conforme: Yo entre tanto, para no gravar mi conciencia, y principalmente para dexar aseguradas, la de VS y demás SS Religiosas de esse Monasterio, remito, encargo, y rencargo la Patente misma que recibí ayer por el Correo: Por petición, y expressa suplica del Abad de Santas Cruzes la dirigí en 30 de septiembre en favor de los actuales P. P. Confessores: Ruego pues a VS que sin dilacion la intime, y notifique; Y si por ventura vencida de temor no lo executare, o executandolo sufriere resistencia, espero formal aviso para mi gobierno. Los dictámenes propuestos a VS en orden a la sugesion, y obediencia que en las actuales circunstancias deba observar esse Monasterio no me atrevo, ni debo decidirlos: Venero si, y juzgo bien aconsejado el primero informe; No desprecio, ni repruebo el segundo; Y el nuestro en la Copia que incluío, estimaré a VS se digne remitirlo a censura, examen, y decision de sugetos litteratos, e instruidos, pero imparciales y desapassionados: Yo lo he executado ya; y espero la resolucion: No menos, la respuesta de VS y los ordenes que en nombre suyo, y de toda essa Comunidad quisiere dispensarme [...]"²³⁷⁹.

²³⁷⁹ AMV, 6.2/55: 1797, octubre, 23. Veruela. Antonio Latorre, abat del monestir de Veruela i vicari general, tracta amb Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, diverses

Com el mateix Latorre indica, a la carta anterior annexa una altra missiva destinada a l'abat de Santes Creus. En ella, Latorre ofereix més informació que en la precedent. Exposa la problemàtica iniciada durant la Revolució Francesa, en ser destruïda l'abadia de Cîteaux i un cop morí el darrer abat de la mateixa, fet que provocà que l'orde cistercenc restés sense abat general. Aquest és un problema que han d'afrontar per primera vegada les abadies filials i la principal preocupació de Latorre és en qui recau la jurisdicció sobre el monestir de Vallbona. L'abat de Veruela no nega la potestat de l'abat de Santes Creus com a comissionat de l'abat general, però, davant la desaparició d'aquesta figura, considera que aquesta ha passat al vicari general de la Congregació com a màxim exponent de l'orde en aquell territori. I per tant, és ell qui a partir d'ara tindrà la jurisdicció sobre Vallbona ja que ell ostenta aquest càrrec sobre la Congregació. Aquests són els assumptes que tracta en la carta a l'abat de Santes Creus del 24 d'octubre de 1797: “[...] *He recibio la de VS e incluyo dictamen que venero, sin resolverme a practicar la diligencia, que VS particularmente me previene en su Carta, en orden a mandar a la sra. Abadessa y religiosas del Monasterio de Vallbona, la obediencia que la Dignidad Abbacial de Stas. Cruces cree serle debida por el citado Monasterio. Yo, señor abad, soi, de sentir, que no puedo, ni debo mandar esta pretendida obediencia [...] Admito las razones propuestas y alegadas por los D. D. Fillol y Guibert en su remitido dictamen; las respeto y confieso fundadas; pero cerciorado de ellas, disimule VS; que yo, siguiendole en el informe, quiera igualmente consultar a los expressados S. S. proponiendoles el presente caso con todas y cada una de sus circunstancias; a fin de que despues ya informados pro utraque parte, pueda decidir la Justicia a favor de V. S. o nuestra, si acaso la tubiere [...] Yo convengo con VS. Y con los D. D. Fillol y Guibert, en que el delegante haya sido el General de nuestra orden cisterciense: en que la comission venga dirigida a la Dignidad Abbacial y no a la Persona: en que sea expreso que deba valer, hasta que por el mismo comittente o sus successores especialmente sea revocada: Y finalmente tambien convengo, en que dicha revocacion expressa al presente, y por ahora no se ha verificado: Todo esto concedo, no obstante que pudiera dudar: Primeramente: si el comittente en dicha comission procedió como Abad de Cister o Abad Padre; o si procedió como General de todo el Orden Cisterciense [...] si la comission se dirigió a la Dignidad, o solamente a la Persona; Y ultimamente: si es expreso en ella, que deba*

qüestions referides a la designació de confessors i a la jurisdicció de l'abat de Santes Creus sobre Vallbona.

valer, hasta que por el, o sus successores especialmente sea revocada: todos estos puntos que (con el motivo de no haber visto la precipitada comission) ingenuamente confieso ignorarlos, todos sin reparo los supongo ciertos, y a medida del dictado de VS en su misma carta: Por este motivo, yo no negaré la comission que VS consiguió en su Dignidad Abbacial para regir el Monasterio de Vallbona: No disputaré la jurisdiccion, potestad, y authoridad delegada, que existiendo el Abad de Cister, deberia VS exercer en el citado Monasterio pero si (deseoso de evitar todo motivo de litigio) sinceramente preguntaré a VS. en quien (pregunto pues) muerto ya el dicho delegante, debe residir la jurisdiccion ordinaria: en el Abad de Santas Cruces amovible, mutual, e interino delegado (fueronlo tambien los Abades de Poblet) o en el Vicario General, de quien dicen las Definiciones Dist. 1 Cap. 10 = Vicarius Gralis. nostre Congregationes omnem potestatem et auctoritatem habet in omnibus utriusque sexus monasteriis, et personis nostre congregationis, tam in capite quam in membris, et tam in spiritualibus, quam in temporalibus, quam in ipsis habet, et habere debet Reverendissimus Dominus Cistercii Abbas Generalis: Y las mismas Dist. 2 Cap. 1: Omnia Monasteria monialium sacri nostri ordinis cisterciensis in Regnis Coronae Aragonum existentia, tam in spiritualibus, quam in temporalibus Vicario Generali nostrae Congregationis, et ipsi Congregationi in omnibus subiecta esse, declaravit Reverendissimus noster Generalis: Es verdad que en otras ocasiones, por muerte del Abad de Cister no quedaron suspendidas, ni interrumpidas las facultades dispensadas al S. Abad de Santas Cruces, como delegado para el gobierno y direccion del Monasterio de Vallbona; pero fue, porque en dichos casos, al menos en este continente de España, no pudo, ni debio decirse vacante el Generalato de la Orden. En efecto: Quien podra negar que nuestro Generalato siempre fue nato y vinculado a la Abadia de Cister: Quien ignorara, que en este Monasterio, el nombramiento para Abad, fue siempre libre y electivo; y que la eleccion, segun lo ordenado y dispuesto en la Carta de Caridad, primeramente quedó restringida a los Monges de Cister, y a los quatro Co-Abades de la Orden, y posteriormente, por disposicion de Clemente 4 año 1265 a solos los monges del mismo Monasterio: Todo esto es cierto; y no menos lo es; que en Cister, muerte de Abad y eleccion de successor, se verificaban sin mas interrupcion que la de solo cinco dias, y que por tanto a esta nuestra Congregacion Cisterciense de Aragon y Navarra una misma Carta de Oficio nos participaba muerte y eleccion ya verificada. Juzque VS pues, si el presente caso es el mismo con los ya anteriormente ocurridos. Fino Cister, y con Cister nuestro Generalato y el de toda la orden como vinculado al Abad

de dicho Monasterio: *Quando pues tendremos General: Ignoro el Quando; el quomodo no lo se; y el quis solo Dios lo sabe: Yo solo podre asegurar, que fuere quien fuere el propuesto, elegido, o nombrado, o bien si por ventura fuere postulado, no es regular sea el Abad del Monasterio de Cister. Dire tambien, que aun quando la Congregacion de Regulares nos depute General de la Orden, yo por mi parte, ni como Abad, ni como Vicario General podre, ni debere prestarle la Obediencia, sin que primero haya precedido el regium exequatur del rescripto que fuere dirigido, y por consiguiente el Rl. Beneplacito de SM (que Dios guarde) para someternos a Superiores extrangeros: Y finalmente me atrevere a decir que la eleccion de General es punto dificil para resolverse (in presenti rerum statu) ya por no poder verificarse lo ordenado para dicho caso en nuestras constituciones, ya tambien por las circunstancias, que ocurren en el quis quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando: Y aun añade el Procurador General en su Carta, que quizá en mucho tiempo no veremos decidido el asunto. Pregunto pues ahora Si esto fuere assi, quien en el entretanto exercera la jurisdiccion ordinaria en el Monasterio de Vallbona: A que juez interpondra apelación este Monasterio, si por ventura (no puedo ni debo persuadirmelo) le ocurrieren justos motivos para reclamar contra VS como Delegado: Quien discernira la justicia: Quien finalmente tendrá facultades para decidir como superior ordinario en el presente caso: Yo no ignoro que este acto jurisdiccional por derecho debe pertenecer al Comittente o Delegante: pero murio este: a quien (pregunto pues) pertenecera en las actuales circunstancias. Si la comission procedio de aquel, como Abad de Cister, o Abad Padre, este ya no existe, ni quizá podra existir en lo successivo: Si dimano de el mismo como General de la Orden, solo saldremos de la duda quando nos constare, que este nuevamente ya se halla elegido; y despues, quando para obedecerle nosotros hubiere precedido el soberano Rl. Beneplacito: Pero entretanto, yo soi de sentir, que el Prelado Superior Ordinario y Juez ad quem para VS y el Monasterio de Vallbona debe ser el Vicario General de la Congregacion, atendidos los ya citados capitulos de las Definiciones, y no menos otras poderosas razones que omito proponer a VS por ceder a otros muchos negocios que me precisan a reservarlas por ahora [...]"²³⁸⁰.*

²³⁸⁰ AMV, 6.2/56: 1797, octubre, 24. Veruela. Antonio Latorre, abat del monestir de Veruela, tracta amb Tomàs Riera, abat del monestir de Santes Creus, sobre els poders de delegació de Veruela i Santes Creus sobre el monestir de Vallbona.

2.2.3. Poblet²³⁸¹

La quasi inexistent relació cordial entre Poblet i Vallbona com a conseqüència del plet de la paternitat de finals del segle XVII, provoca que les úniques cartes que intercanvien aquests dos monestirs germans tinguin relació amb l'evolució dels diversos plets en els quals es veuen implicats i que ja hem treballat en altres apartats d'aquest treball.

2.2.4. Santes Creus²³⁸²

Al segle XVIII, l'abat de Santes Creus és el pare immediat del monestir femení com a comissionat de l'abat general de l'orde cistercenc i com a conseqüència directa del resultat del plet de la Paternitat ja mencionat. Com la relació, directa i per carta, entre ambdós monestirs és constant i d'aquesta interdependència ja n'hem ressaltat suficients exemples (visites pastorals, ordenances, etc.), només mostrarem una carta.

La missiva mostra el funcionament de la jurisdicció de Santes Creus sobre Vallbona i la submissió d'aquest monestir al primer. L'abadessa de Riquer demanà permís al seu pare immediat, l'abat de Santes Creus, per a fundar un aniversari anual a l'església del monestir.

²³⁸¹ Per a conèixer la situació de Poblet al segle que treballem, es poden consultar, com hem fet nosaltres, les següents obres, tant estudis posteriors com una obra coetània, el testimoni de la qual només arriba fins a l'any 1752 fet que la converteix en una font parcial per a l'estudi del segle XVIII: FINESTRES I DE MONSALVO, JAUME, *Historia de el Real Monasterio de Poblet: ilustrada con disertaciones curiosas sobre la antigüedad de su fundacion, catalogo de abades y memorias chronologicas de sus gobiernos, con las de Papas, Reyes y Abades generales de Cister tocantes a Poblet, dividida en quatro libros*, Cervera, per Josep Barber, 1753 (volums I i II); Cervera, Impremta Real y Pontificia de la Universidad, Manuel Ibarra, 1756 (volums III i IV) i Tarragona, Josep Barber, 1765 (volum V). ALTISENT, AGUSTÍ, *Història de Poblet*, Tarragona, Abadia de Poblet, 1974, pàgines 535-617. GONZALVO, GENER i MASOLIVER, ALEXANDRE (estudi introductori), TODA I GÜELL, EDUARD, *La davallada de Poblet: Poblet als segles XVII i XVIII*, Poblet, Abadia de Poblet, 1997 [aquesta obra de Toda formava part d'una història general de Poblet que no s'arribà a acabar. La mateixa *Davallada de Poblet* està inacabada. Toda publicà alguns fragments de la història genèrica però aquest no. Per tant, aquest manuscrit és una important obra inèdita que completa així la seva destacada producció historiogràfica referida al monestir de Poblet].

²³⁸² El monestir de Santes Creus no ha sigut objecte d'un estudi rigorós com sí que ha estat Poblet gràcies a la tasca de Finestres o d'Altisent entre d'altres. De totes maneres, per a conèixer millor la situació de Santes Creus al segle XVIII, es poden consultar les obres següents, tal com hem fet nosaltres: CABESTANY, JOAN F., *Reial Monestir de Santes Creus: Guia històrica i arquitectònica*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1997. FORT I COGUL, EUFEMIA, *Llibre de Santes Creus*, Barcelona, Selecta, 2ª edició, 1973. FORT I COGUL, EUFEMIA, *El monestir de Santes Creus: vuit segles d'història i d'exemplaritat*, Santes Creus, s. n., 1987. GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Abaciologi de Santes Creus. Des de la fundació de Santa Maria de Valldaura (1150) fins a la definitiva exclaustació de (1835)*, Santes Creus, Fundació Roger de Belfort, 1997. MARTINELL, CÈSAR, *El monestir de Santes Creus*, Barcelona, Barcino, 1929. SALAS I RICOMÀ, RAMON, *Guía històrica y artística del monasterio de Poblet. Guía històrica y artística del monasterio de Santes Creus*, Tarragona, Establiment Tipogràfic de F. Arís i fill, 189-.

I aquí reproduïm la resposta afirmativa de Josep Franquet, “[...] *por la gracia de Dios y de la Santa Sede Apostolica Abad del Real Monasterio de Santas Cruzes, capellan mayor de su Magestad (que Dios guarde) y su Real Consejero en la Corona de Aragon y Navarra. Comissario por el Rmo. General de Cister del Real Monasterio de Nuestra Señora de Vallbona [...]*” del 3 d’octubre de 1773: “[...] *Por quanto* nuestra muy amada subdita, la mui iltre. sra. doña Maria Theresa de Riquer abadesa de nuestro monasterio de Vallbona, nos ha manifestado, que sus caritativos deseos se dirigen a hacer en su misma Iglesia, y comuniad una pia fundacion de un Aniversario annual, y siendo preciso para el logro de tan piadoso fin, prestar nuestro consentimiento y aprobacion: *Por tanto* en virtud de las presentes, y por el tenor de ellas damos a la mencionada subdita, la deseada licencia nuestra, a fin deque con ella pueda emplear en reda fixa, la cantidad de 166 libras 13 sueldos moneda catalana, y le concedemos igualmente el permiso paraque dicha renta, la haga servir para el cumplimiento la pia fundacion que no expresa. Y paraque conste ser essa, y no otra nuestra voluntad, mandamos despachar el presente decreto [...]”²³⁸³.

2.2.5. Altres monestirs

Una carta del 27 de maig de 1800 enviada per l’abat de Santa Susanna de Nostra Senyora de la Trapa²³⁸⁴, a Saragossa, per a Maria Josepa de Moxó i de Francolí, monja de Vallbona, suposa un trencament amb la temàtica habitual de les cartes rebudes i enviades per la comunitat de Vallbona. Es tracta doncs, d’una carta “curiosa” en sí mateixa.

²³⁸³ AMV, 6.2/47: 1773, febrer, 3. Santes Creus. Josep Franquet, abat del monestir de Santes Creus, dóna llicència a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, per a la fundació d’un aniversari anual a Vallbona.

²³⁸⁴ L’orde cistercenc va patir una reforma que volia tornar a l’estricta observança de la regla benedictina i que fou l’origen de la Trapa el 1623. Tot i mantenir-se com una més de les congregacions cistercenques, la Trapa provocarà molts problemes interns per les diferències dels dos corrents. El nom del moviment es deu a una abadia cistercenca, que Armand-Jean de le Bouthillier de Rancé, nascut el 1626 i apadrinat pel cardenal Richelieu, rebé en comanda. Rancé va fer tornar la Trapa a una estreta austeritat, restaurant l’esplendor dels oficis divins, el treball manual, els dejunis, la penitència i el silenci. Rancé fou el gran reformador de la Trapa i, gràcies a la mateixa, la Trapa va atreure moltes vocacions, com la de Lestrangle, un monjo que va ingressar al monestir el 1780 i que va aconseguir mantenir la vida regular després de l’esclat de la Revolució Francesa traslladant l’esperit de la Trapa a un nou monestir, Valsainte, a Suïssa. Un cop aconseguida la restauració de la Trapa, Lestrangle va decidir la seva expansió per Espanya. Malgrat les diferències entre les dues observances, la Trapa aquesta no arribà a ser un orde diferent fins a la carta apostòlica *Non mediocri sane* de Lleó XIII de 1898. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 63, pàgines 1446-1447. DIVERSOS AUTORS, *Op. cit.*, volum 63, pàgines 1454-1456. DIVERSOS AUTORS, *Textos constitucionals de la Congregació cistercenca de la Corona d’Aragó*, Valls, Publicacions de l’Abadia de Poblet, 1990, volum I, pàgines 271-288. FORT I COGUL, EUFEMIA, *L’aventura de la Trapa a Catalunya*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1968, pàgines 5-6.

La missiva de l'abat de Santa Susanna és una carta oficial, escrita en castellà, en la qual s'aprova la germandat d'oracions entre Maria Josepa de Moxó i la seva família d'una banda i la comunitat del monestir saragossà per l'altra. En ella, l'abat assegura resar per tothom, però fer-ho amb major devoció si es tracta d'algú que els demana aquestes pregàries. A canvi, reclama que la família Moxó, tingui la seva comunitat present en les seves oracions com a reciprocitat de les pregàries que els monjos de Santa Susanna faran per a tots els membres de la mateixa: “*D. fr. Gerasimo de Alcántara*²³⁸⁵, *abad del Real Monasterio de Sta. Susana de Nuestra Señora de la Trapa*²³⁸⁶, *de la estrecha observancia de la orden del Cister en la diocesi de Zaragoza. A la señora dona Maria Josepha de Moixó monja cisterciense del Real Monasterio de Nuestra Señora de Vallbona, y a vuestras hermanas dona Maria Ignasia y dona Francisca Xaviera de Moixó monjas del mismo monasterio*²³⁸⁷, *a dona Josepha y dona Benita novicias sobrinas*²³⁸⁸; *a vuestra hermana dona Eleonor Fals i de Moxó*²³⁸⁹, *y a vuestro*

²³⁸⁵ Fra Geràsım d'Alcàntara era Pere Josep Octavi d'Alcàntara i Dubois de Vienne (1760-1804). Nasqué als Països Baixos. El seu pare era un militar extremeny i la seva mare, una noble flamenca. Va ser novici en un monestir benedictí i el 1785 professà a la Trapa. Va seguir Lestrangle cap al nou monestir de Valsainte, va ser ordenat capellà i va tenir diversos càrrecs dins del monestir, fins arribar a ser prior. Lestrangle va decidir confiar-li la nova fundació a Espanya per les seves notables qualitats. El 1793, comença el viatge fundacional d'Alcàntara i el seu company Joan Coanus. Amb el suport del duc de Híjar, van rebre del rei la granja de Santa Agnès de Múrcia, però, posteriorment, el rei feu marxa enrera degut al gran valor econòmic de la propietat cedida. Posteriorment, una comunitat de trapencs de Valsainte arriben a Catalunya i són hostatjats a diversos llocs, com Reus o Poblet fins que aconsegueixen la cessió del priorat de Santa Susanna per part del monestir d'Escarp. El 1798, Alcàntara va rebre la confirmació per part del rei com a abat de Santa Susanna. El seu successor a l'abadiat fou Ildefons Diez Cano, natural de Valladolid i anterior mestre de novicis de Montserrat, des de 1805. **DIVERSOS AUTORS**, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 63, pàgines 1454-1456. **FORT I COGUL**, *EUFEMIÀ*, *Op. cit.*, pàgines 7-21, 37-39 i 69.

²³⁸⁶ Santa Susanna de Maella té els seus orígens en un monestir benedictí del segle VI. El 1227, el rei va cedir-lo com a priorat a Escarp, que el mantingué amb una certa descurança fins al segle XVIII, excepte un parèntesi al segle XVI durant el qual fou propietat franciscana. Escarp el cedí a la comunitat de Valsainte el 1794. Un any després, una reial cèdula de Carles IV autoritza l'assentament de la Trapa a Santa Susanna, però amb l'impediment de deixar entrar novicis, vestir o professar. El 1796, la comunitat trapenca ubicada a Poblet marxa cap a Santa Susanna amb les relíquies que han portat des de Valsainte. Poc després, es signa la cessió del priorat i, un cop la comunitat arriba a Santa Susanna, en pren possessió amb l'abat Alcàntara al capdavant. La vida al monestir és molt dura i difícil però, el 1797, l'abat aconsegueix no dependre de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó i que el rei retirí la seva negativa a l'entrada de novicis, gràcies al que el monestir va créixer espiritualment i material. Durant la Guerra de la Independència, la comunitat es traslladà a Mallorca i la presència trapenca a l'illa durà uns 20 anys. La major part de la comunitat retornà a Maella el 1813, però van abandonar el monestir el 1820 després de la llei de supressió de monestirs. El 1822, un monjo trapenc establert a Poblet va fer un cop d'estat contra el règim constitucional i, per aquest motiu, els trapencs foren deportats a Mallorca. La restauració a Santa Susanna arribà amb Ferran VII però de nou, el 1835, el monestir era suprimit per llei. Com a Santa Susanna no es podia restaurar la Trapa, finalment, es traslladà a l'antic monestir de Bellpuig de les Avellanès i, el 1889, a Madrid, acabant així amb la presència de la Trapa a Catalunya. **FORT I COGUL**, *EUFEMIÀ*, *Op. cit.*, pàgines 22-69.

²³⁸⁷ Maria Francesca i Maria Ignàsia de Moxó i de Francolí, juntament amb Maria Josepa, la destinatària de dita carta, són la segona generació de monges de la nissaga Moxó al monestir al segle XVIII.

²³⁸⁸ Maria Josepa i Maria Beneta de Moxó i de Lopes ja són la tercera generació de monges Moxó a Vallbona. Es pot comprovar que en aquella data encara són novícies i que a la carta ja no s'esmenta a

*hermano don Joseph Antonio²³⁹⁰, con sus hijos e hijas, salud en nuestro Señor Jesu-Christo. Aunque las leyes de la Caridad Christiana nos obligan a rogar a Dios por todos; sin embargo nos creemos mas estrechamente obligados a hacerlo por aquellas personas que nos manifiestan desearlo, y que tienen alguna confianza en nuestras Oraciones. Por tanto conociendo, que estais animados de estos religiosos sentimientos para con nosotros, os concedemos gustosamente la Carta de Hermandad que nos pedis, y confiando en la infinita misericordia del Señor, y en la poderosa intercesion de la Santisima Virgen Maria nuestra Patrona, como tambien en la de nuestro piadoso Padre S. Bernardo, de Sta. Susana, y demas Santos Protectores de nuestra Sagrada Religion, no obsante el conocimiento que tenemos de nuestra propia indignidad, prometemos admitiros durante el curso de vuestras vidas a la participacion de todas nuestras acciones de piedad, de Religion y de penitencia de los Santisimos Sacrificios de nuestros altares, de las Comuniones de nuestros Hermanos, y generalmente de todo lo que se hace, y se hará en lo por venir en este Monasterio por movimiento del Espiritu de Dios; y finalmente quando recibamos la noticia de vuestras muertes, suplicaremos al Señor os conceda una remision plena, y entera de vuestros pecados, y se digne admitiros al gozo de su eterna gloria en la plenitud de sus Santos. Mas esperamos de vuestra Religiosa piedad que esta obligacion será reciproca, es decir, que nos hareis participantes del merecimiento de vuestras buenas obras, y nos tendreis siempre presentes en vuestras Oraciones, como os lo suplicamos con el mayor encarecimiento [...]*²³⁹¹.

Maria Bàrbara, que també prengué l'hàbit com les seves germanes però que no seguí la vida religiosa, com ja hem esmentat anteriorment.

²³⁸⁹ Eleonor era filla de Marià Francesc, primer baró de Juras Reales, i Maria Teresa. D'aquesta unió, nasqueren Josep, Benet, Maria Josepa, Eleonor, Maria Francesca i Maria Ignàsia. Com ja hem comentat en un altre apartat, Garcia Carraffa indica que Eleonor també era monja de Vallbona, però no hem trobat cap menció a la mateixa. Aquesta carta sembla confirmar el fet que no fos monja ja que se l'esmenta amb un cognom diferent al familiar, que devia ser el del seu marit. GARCÍA CARRAFFA, A., *Diccionario heráldico y genealógico de apellidos españoles y americanos*, Salamanca, Imprenta comercial salamantina i Madrid, Litografía de Fortuny, 1936, volum 57, pàgines 218-223.

²³⁹⁰ Josep Antoni també és fill del primer baró de Juras Reales i de la seva esposa, així com germà de les monges abans anomenades i pare de les monges de Moxó i de Lopes. Fou el segon baró de Juras Reales i els seus fills i filles que esmenta l'abat de Santa Susanna foren Lluís, Ramon, Marià, Maria dels Dolors, Maria Bàrbara, Josepa, Beneta i Lluís, nascuts del seu matrimoni amb Maria Bàrbara López Fuertes Piquer. GARCÍA CARRAFFA, A., *Op. cit.*, volum 24, pàgines 132-134. GARCÍA CARRAFFA, A., *Op. cit.*, volum 57, pàgines 218-223.

²³⁹¹ AMV, 6.1/16: 1800, maig, 27. Santa Susanna. Gerásimo de Alcántara, abat del monestir trapenc de Santa Susanna, situat a la diòcesi de Saragossa, concedeix a Maria Josepa de Moxó i de Francolí, monja del monestir de Vallbona, i a la seva família, la lletra de germandat d'oracions que aquesta monja li havia demanat.

2.3. Correspondència amb el clergat secular

2.3.1. Arquebisbat de Tarragona²³⁹²

El monestir de Santa Maria de Vallbona queda dins dels límits de l'arquebisbat de Tarragona, malgrat quedar exempt de la jurisdicció arquebisbal. Tot i això, els litigis entre ambdós poders seran freqüents així com també les consultes sobre diversos temes, com ja hem pogut comprovar anteriorment. L'única carta que remarquem fou enviada per l'arquebisbe Lario a l'abadessa de Riquer el 14 de maig de 1770 en relació a les vicaries: “[...] quedo enterado de la de VS de 8 del corriente para atender su representacion en la parte, que huviere lugar, oidos y reflexionados los recursos de los interesantes en el establecimiento de Vicarias, sobre cuio expediente nada se ha resuelto aún, por no haberse terminado el plazo de los quarenta dias del edicto: en fin VS quede persuadida de que, no obstante de no depender unicamente de mi arbitrio, por mediar orden de la superioridad, se excogitará el temperamento mas favorable a esse Real Monasterio segun lo permitan las circunstancias del dia, y pueblos [...]”²³⁹³.

2.3.2. Correspondència amb d'altres bisbes i arquebisbes

Com part de la Baronia de Vallbona pertany al bisbat d'Osona²³⁹⁴, la relació amb el bisbe titular d'aquesta diòcesi és relativament freqüent, sobretot en relació amb els impostos eclesiàstics.

Fruit d'aquesta constant comunicació, al monestir reben la següent carta del bisbe de Solsona i del sots-delegat de Croada relativa al tema esmentat: “*Reverendas comunidades, rectores y ecclesiasticos seculares y regulares, y demas del Deanato de Tàrrega. Copia. Muy señores nuestros: La alteracion acaecida en las rentas eclesiasticas desde el ultimo Repartimiento, que se hizo entre ellas de la Contribucion del Subsidio, pone en precision de nuevos empadronamientos y valuaciones de frutos*

²³⁹² Per conèixer la situació religiosa de l'arquebisbat de Tarragona al llarg del segle que estudiem, remetem a l'obra consultada i ja esmentada en aquest treball: PEREA SIMON, EUGENI, *Església i societat a l'arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII: un estudi a través de les visites pastorals*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 2000.

²³⁹³ AMV, 6.2/45: 1770, maig, 14. Tarragona. Juan Larió i Lanús, arquebisbe de Tarragona, tracta amb Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, diverses qüestions relatives a l'establiment de vicaries.

²³⁹⁴ Sobre el bisbat de Solsona, no hem trobat cap treball que tracti la seva evolució històrica i la seva situació al segle XVIII. Hem consultat diversos llibres, alguns d'ells commemoratius del 400 aniversari de la seva fundació, però en ells, no es treballava la història del bisbat. Per tant, només podem aportar el següent títol: COSTA I BOFARULL, DOMINGO, *Memorias de la ciudad de Solsona y su iglesia*, Barcelona, Editorial Balmes, 1959, 2 volums (el primer volum, està dedicat a la història del bisbat i a l'episcopologi des de 1594 i el segon, des del bisbat de F. Roger de mitjans del segle XVII).

para dar un Reglamento equitativo que reduzca a igualdad este impuesto. Y habiendosenos dado comission especial por Despacho del Ilustrísimo señor comissario General de la Santa Cruzada, y demas gracias de 12 de Agosto del año proximo passado, paraque junto con el Juez subdelegado de Cruzada en esta Diocesi, el doctor don Josep Antonio de Urien, procedamos a la averiguacion y tassa de los frutos, y rentas sugetas a dicha contribucion usando ambos de ella, prevenimos a todos y a cada uno de los Ecclesiasticos, tanto seculares, como regulares, y a quantas Personas gozen en este Deanato de frutos, obtenciones y emolumentos, sugetos al subsidio, como son Diezmos, Primicias y Productos de Heredades, exceptuados los de la Religion de San Juan de Jerusalem, censos, censales y demas rentas pertenecientes a Personatos, pensiones, distribuciones, aniversarios, memorias, y causas pias, a cofradias erigidas com auctoridad apostolica u ordinaria, comunidades ecclesiasticas seculares y regulares, mendicantes y no mendicantes; a hermitas, santuarios, hospitales que no exercen hospitalidad, colegios, congregaciones y universidades; a dignidades, canongias, raciones, beneficios y capellanias; alas rectorias, curatos y vicarias, a la fabrica de las Iglesias, y a qualesquiera fundaciones Ecclesiasticas o pias, ya sea anteriromente denunciadas para de lo ultimo reparto o bien erigidas y establecidas despues del; y les ordenamos que entreguen en el preciso termino de dos messes computados desde la fecha de esta circular, y pongan en manos del Reverendo Doctor Juan Soler Dean de esse Deanato de Tàrrega para que passe a las nuestras, exacta relacion de las que respectivamente gozan y obtengan sin la menor ocultacion, ni dissimulo, especificada qual el precio a que computa por quinquenio la quartera de granos; medida de vino, asseyte, y lo que rebaxa por razon de collectacion y gastos. Y a fin de que sea uniforme el methodo devera formar cadauno su relacion con toda claridad, sepacion de este modo. Curato: por diezmos si los tuviese / Por primicias / Por rentas de celebraciones / Por tierras o fundos propios del Curato / Se explicara si tuviere algunos empadronados en la contribucion del Real Catastro y de estos su annual producto / Por censos, laudemios y censales se especificaran los sugetos al Catastro y su annual producto / Por subvenciones que le prestan los feligresses para missas, aniversarios y otras fundaciones pias. Con esa separacion e individualidad se deveran notar, y poner todas las rentas, frutos y emolumentos por las comunidades de presbiteros, capellanes y beneficiados contados los que disfrutan en virtud de uniones, y supressiones de beneficios; y lo mismo a proporcion han de executar todos, y cada uno de los sobre expressados, assi seculares, como regulares, poniendo en pliego

entero y firmando de puño proprio sus respectivas relaciones, que las entregaran al Reverendo Dean como queda prevenido. Y porque ha de servir esta denuncia para arreglar la justa satisfaccion del subsidio a las rentas que perciben los contribuyentes, nos prometemos que ninguno dexara de manifestarlas con toda exactitud por el perjuicio que resultaria a otros en el recargo y la indispensable obligacion de resaucirle en consciencia y en justicia, a mas de que teniendo noticia o conjeturas fundadas de ocultacion, nos sera preciso hazer las correspondientes diligencias para la averiguacion y tomar otras providencias sensibles. Dios guarde a VM muchos años en su Santa gracia. Solsona y febrero 18 de 1778 = BLM de VM sus mayores servidores, fr. Rafael obispo de Solsona²³⁹⁵ = Don Josep Antonio de Urien Dean Juez subdelegado de Cruzada²³⁹⁶.

Dues de les cartes que sens dubte arriben de més lluny de totes les conservades i analitzades, són aquestes dues missives enviades pel bisbe de Maronea²³⁹⁷ a l'abadessa de Vallbona. Tot i que a l'inventari de l'arxiu del monestir, consten com a missives rebudes per l'abadessa de Riquer, en elles no hi ha dades explícites que ens permetin reconèixer la destinatària de la mateixa ni el segle en què foren enviades.

²³⁹⁵ Rafael Lasala i Locela (1716-1792) vestí el 1731 com a agustiní. Fou professor de filosofia i matemàtiques a la universitat i prior i rector de diversos col·legis valencians. A València, es formà com a acadèmic d'arquitectura i fou supernumerari d'honor i de mèrit de l'Acadèmia de Santa Bàrbara. Per aquest motiu, com a bisbe de Solsona, fou un gran impulsor de les obres artístiques i constructives, entre les que destaca l'edificació d'un nou palau episcopal o l'alçament d'una nova església parroquial a Ivorra entre d'altres. El 1767 fou nomenat bisbe auxiliar de l'arquebisbat de València; el 1770 governador del mateix arquebisbat; el 1772, visitador i el 1773, bisbe de Solsona. Lasala fou un ferm defensor de l'espiritualitat interior per sobre del culte extern i les formes supersticioses i del coneixement personal de la Bíblia. Va redactar dos catecismes i va dedicar molts esforços a predicar-lo, va retallar la celebració de la festivitat del Roser i va crear una gran biblioteca. Segons Garganté, Lasala fou el paradigma de bisbe il·lustrat i constructor en aquella diòcesi. Bada caracteritza els bisbes il·lustrats per la seva defensa de la religiositat interior, la moral cristiana, el coneixement personal de la Bíblia, els seus estudis acadèmics i un cristianisme poc dogmàtic, així com per la preocupació pel seu clergat, la seva unió al reformisme borbònic i el replantejament del lloc del clergat regular dins de la pròpia Església. Per tant, Lasala i els arquebisbes tarragonins de la segona meitat del segle XVIII (sobretot Santiyán i Armanyà) són exemples de bisbes il·lustrats. El seu successor fou el cistercenc Agustí Vázquez Varela, bisbe de Solsona entre 1793 i 1794. BADA ELIAS, JOAN, "L'episcopat il·lustrat a la Catalunya de la segona meitat del segle XVIII", PUIGVERT, JOAQUIM M. (ed.); BADA, JOAN; LA PARRA, EMILIO; LLUCH, ERNEST i MARQUÈS, JOSEP M., *Bisbes, Il·lustració i jansenisme a la Catalunya del segle XVIII*, Vic, Eumo, 2000, pàgines 157-168. COSTA I BOFARULL, DOMINGO, *Memorias de la ciudad de Solsona y su iglesia*, Barcelona, Editorial Balmes, 1959, II volum, pàgines 501-525. GARGANTÉ LLANES, MARIA, *Arquitectura religiosa del segle XVIII a la Segarra i a l'Urgell. Condicionants, artífexs i pràctica constructiva*, Barcelona, Fundació Noguera, 2006, pàgines 112 i 417-431.

²³⁹⁶ AMV, 11.7/3: 1778, febrer, 18. Solsona. Circular del bisbat de Solsona, en què es comunica a tot el clergat del deganat de Tàrraga que, després del darrer repartiment de la contribució del subsidi, es farà una nova avaluació dels béns, drets i rendes del clergat de la diòcesi.

²³⁹⁷ Maronea o Marogna era una ciutat marítima de l'antiga Tràcia. Va pertànyer als cicons i s'atribueix la seva fundació a Maró, nét de Dionisi. La ciutat fou saquejada per Filip V de Macedònia i els romans li van concedir franquícies. Va ser la seu d'un arquebisbat. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 33, pàgina 279.

Per aquest motiu, suggerim la possibilitat de que aquest bisbe de Maronea fos un auxiliar de l'arquebisbe tarragoní anomenat Josep de Mora²³⁹⁸. Els motius que ens porten a exposar aquesta hipòtesi són el fet que el bisbe es diu Josep; que la cronologia de la seva vida i la de les cartes coincideix i que escriu des de Tarragona, un fet curiós i significatiu si tenim en compte que Maronea està molt lluny d'aquesta ciutat. Mora fou bisbe de Maronea i també un bisbe auxiliar de l'arquebisbe de Tarragona, pel que és lògic que les seves cartes siguin enviades des de dita ciutat i que conegui bé el monestir de Vallbona. Si finalment podem confirmar aquesta nostra conjectura, les cartes s'haurien de datar a finals del segle XVII i no del segle XVIII i per tant, l'abadessa que les va rebre seria Maria de Borrell, pel que l'inventari seria erroni. I si al final, el remitent és aquest Josep de Mora, les seves cartes no vindrien de tant lluny com creïem.

Com el remitent d'aquestes dues cartes és una suposició nostra, hem transcrit quasi íntegrament les breus missives del bisbe de Maronea.

La primera, pot fer referència a la sentència positiva que sobre el plet de la paternitat ha aconseguit Vallbona, ja que felicita l'abadessa per una declaració favorable al monestir. El bisbe Josep exposa el següent: "*Muy ilustre señora abadessa de Vallbona. Retomo la de VS de II del corriente con la declaracion adjunta a favor desse real combento, que/y muy conforme a mi deseo de lo que doy a VS la enhorabuena assiguranosse de mi buen afecto, que lo ha celebrado con particular alborozo, y espero han de obtener presto la segunda declaracion tambien a su favor que assi la solicita mi buena voluntad, con mis empleos de su mayor agrado en que poder ejecutar mi tendida obligacion. Guarde Dios a VS los muchos años que deseo. Tarragona y septiembre 21 de 93. Muy ilustre señora. BLM de VS. Su mayor servidor y capellan. Josep obispo de Maronea*"²³⁹⁹.

²³⁹⁸ Josep de Mora (1636-1707) nasqué a Valls i fou doctor en dret canònic, canonge de Tarragona des de 1671. El 1682, el capítol catedralici proposà a l'arquebisbe Sanchís que demanés la seva ordenació episcopal com a auxiliar seu. Així Josep de Mora fou nomenat bisbe de Maronea, una seu titular o *in partibus*. Fou proveït el 1683 amb l'obligació de visitar Eivissa cada 3 anys i residir-hi durant 6 mesos. Fou consagrat com a bisbe de Maronea el 1685 i l'any següent, va adquirir una mitra del capítol tarragoní i assistí a la consagració episcopal del bisbe de Girona, Pontich. També fou vicari general de l'arxidiòcesi i visitador general de la mateixa el 1693. El 1695, prengué possessió de l'arquebisbat de Tarragona en nom del nou arquebisbe Llinás. El 1704, rep la llicència del capítol tarragoní per daurar el retaule de Sant Felip Neri a la capella de Nostra Senyora del Claustre de la Catedral de Tarragona. CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, volum III, pàgina 680. GRAMUNT, J., *Los obispos auxiliares de los arzobispos de Tarragona*, Tarragona, s.n., 1945, pàgines 41-44.

²³⁹⁹ AMV, 6.4/21: 1793-1795. Tarragona. Lligall de correspondència particular adreçada pel bisbe de Maronea a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, amb un total de dues lletres.

I a la segona, es posa al servei de l'abadessa: *“Muy ilustre señora abadesa de Vallbona. Muy ilustre señora. Retomo la NS con toda estimacion y siento extremamente no haber podido serbir a VS como desseava en dar ordenes a su recomendado por ocasion que el señor arzobispo no ha querido dar la permission para celebrarla aunque se lo he pedido y otras personas de mucha autoridad, conque quedan muchos ordinandos sin esse consuelo yo me solgara mucho favor logrado la dicha de emplearme en esta dependencia pero como esta es direccion de su Ilustrissima no puedo yo obrar absolutamente, en lo demas que dependa de mi sola voluntad [...] Guarde Dios a VS los muchos años que deseo. Tarragona, abril 2 de 95. Muy ilustre señora. BLM de VS. Su mayor servidor y capellan, Josep obispo de Maronea”*²⁴⁰⁰.

2.3.3. Correspondència amb la Cúria Romana²⁴⁰¹

La correspondència amb Roma també és constant al llarg del segle XVIII. L'idioma oficial de comunicació amb la Santa Seu és el llatí. A part de rebre butlles, indulgències i altra documentació oficial provinent del Papat, el monestir també es relaciona amb la Congregació de bisbes i regulars.

Aquesta Congregació rep correspondència de monestirs masculins i femenins d'arreu amb peticions diverses i la respon. A l'AMV, tenim constància de la primera resposta d'aquesta Congregació al monestir de Vallbona, datada de 1711. En ella, es dóna llicència a Vallbona per cobrar censos i alienar béns per valor de 4300 escuts d'or²⁴⁰². Amb aquesta facultat es cerca ajudar al monestir femení a superar els estralls de la guerra de Successió.

²⁴⁰⁰ AMV, 6.4/21: 1793-1795. Tarragona. *Op. cit.*

²⁴⁰¹ Per a conèixer la situació de la Cúria Romana i de la Santa Seu durant el segle XVIII, remetem a les biografies dels Papes ja comentades i a la gran quantitat de diccionaris sobre Papes i Papat. Per evitar una història massa personalitzada en la figura dels Papes, remetem al lector a manuals d'història de l'Església, on s'exposa la situació de la Santa Seu en cada període històric dins d'un ampli context en el que s'analitza l'evolució del catolicisme i com a centre de poder de dit catolicisme que és la cúria romana. Nosaltres proposem com a bibliografia bàsica sobre el tema, diversos manuals d'història de l'Església a l'època moderna així com també a les obres a les que hem fet referència en biografiar els diversos Papes esmentats al llarg del nostre treball: DELUMEAU, JEAN, *Le catholicisme entre Luther et Voltaire*, París, Presses Universitaires de France, 1971. GARCÍA-VILLOSLADA, RICARDO i LABOA, JUAN MARIA, *Historia de la Iglesia católica. IV. Edad Moderna. La época del absolutismo monárquico (1648-1814)*, quart volum de la col·lecció LLORCA, BERNARDINO; GARCÍA-VILLOSLADA, RICARDO i LABOA, JUAN MARIA, *Historia de la Iglesia católica en sus cinco grandes edades: antigua, media, nueva, moderna y contemporánea*, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1991. POCHIA HSIA, RONALD, *The world of Catholic Renewal (1540-1770)*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998. VIZUETE MENDOZA, J. CARLOS, *La Iglesia en la Edad Moderna*, Madrid, Síntesis, 2000.

²⁴⁰² AMV, 6.2/35: 1711, novembre, 13. Roma. La Congregació de Bisbes de la cúria de Roma dóna llicència al monestir de Vallbona per a poder cobrar censos o alienar béns per valor de 4300 escuts d'or.

Amb aquesta referència prèvia, vam cerca més informació sobre aquesta demanda a l'ASV²⁴⁰³. De l'any 1711, daten tres relacions epistolars del monestir de Vallbona amb la Congregació de bisbes i regulars de Roma.

En primer lloc, el 26 de març de 1711 s'anota en el registre d'entrades de la Congregació el següent: "*Tarraconensis vicario capitoli quicquid pro parte priorise, et monialium monasterii Vallisbone expositum fuerit sacret ex adiuncto supplicio libello percipios distincte itasque ssup expositis, auditis ipsis monalibus, eamdem sacramentum instructam redditos, animi tui sensum ad apiendis, ac preces remitis, dinque valdbis in Domino*"²⁴⁰⁴.

En segon lloc, el 22 de maig d'aquell any, s'anota "*Tarraconensis = sacra et benigne commisit ordinario Tarraconensis, ut, veris et quis in d. Monasterio alie monalis ad quoi munia oberinda habilis adsint, petitam exeptionem ad sexennium tam pro suo arbitrio, et conscientiam bici concedat [al marge, posa Caterina Borràs]*"²⁴⁰⁵.

Finalment, del 13 de novembre de 1711 data la demanda de la qual ja coneixem la resposta favorable que envià la Congregació: "*Tarraconensis Beate Marie Vallis Bone = Sacra et atenta relationis vicarii capitulo tarraconensis, eidem benigne commisit, ut, veris et primis edictis, ac peritorum estimatione postquam compererit, in euidentem monasterii utilitatem fon ersauram petitam facultatem alienandi tot bona stabilia valoris scutorum quatuor mille auri pro suo arbitrio, et conscientia brierbus impertiatur, ita su, ut pretium exinde retraendum in extintionem debitorum quiis fuerint legitime contracta, integre, atque fideliter eroget*"²⁴⁰⁶.

El 17 de març de 1712, la cúria romana aprova la concessió d'una nova alienació, de fins a 12.000 lliures, en favor del monestir de Vallbona. El decret de Roma fou despatxat per la cúria eclesiàstica de Tarragona, tal com indica Francesc Folch, notari de la cúria del vicariat eclesiàstic de dita ciutat.

²⁴⁰³ ASV, Secretum. Congr. Vescovi e Regolari. Registra Monialium, número 55 (Índex *Sacra Congregatio S.R.E. cardinalum negociis et consultationibus. Episcoporum et regularium praeposita. Registra Monialium, pàgines 21-23*): "*Correspondència entre monestirs femenins i la Congregació de bisbes i regulars establerta a Roma, any 1711*".

²⁴⁰⁴ A la pàgina 43, s'indica que "*MM in Congre. habita die jovis 26 marty 1711*" i a la pàgina 49, abans del text que hem reproduït, s'anota "*MM 26 Marty 1711*". ASV, Secretum. Congr. Vescovi e Regolari. Registra Monialium, número 55, *Op. cit.*, pàgines 43 i 49.

²⁴⁰⁵ A la pàgina 81, s'anota que "*MM in Congre. habita die Veneris 22 May 1711*". ASV, Secretum. Congr. Vescovi e Regolari. Registra Monialium, número 55, *Op. cit.*, pàgines 81 i 88.

²⁴⁰⁶ A la pàgina 187, es diu que "*MM in Congre habita die veneris 13 novembris 1711*". ASV, Secretum. Congr. Vescovi e Regolari. Registra Monialium, número 55, *Op. cit.*, pàgines 187 i 191.

En virtut d'aquesta nova alienació, s'ha pres un censal de preu i propietat de 3.120 lliures i s'ha consumit el censal que prengué la universitat de Preixana de propietat de 1.240 lliures²⁴⁰⁷.

A l'*Índex Nou*, s'anota a la concessió d'una nova ajuda econòmica per part del nunci apostòlic al monestir datada del 8 d'octubre de 1725. Aquesta suposa l'aprovació de l'alienació de 8.000 lliures per satisfer els deutes contrets fins al 1711²⁴⁰⁸. Com es pot veure, el monestir de Vallbona encara està pagant la crisi que provocà la guerra.

En conseqüència amb aquest decret, poc després la bossera Teresa de Guiu rep una carta de Josep Gener i Borràs datada del 30 d'octubre d'aquell any i relacionada amb aquest tema: “[...] *Mi senyora encara que no he tingut la menor notícia, ja e rebut per mans de Joan Jover de eix poble les 411 lliures 39 sous que quedaven de les 600 [...] desolitaro ab esta per mon credit, de les 20 lliures 6 sous que ly dich ablo comte que se avia de pagar a la Curia sen an resmat 7 lliures i 6 sous que lo sr. VS no volgue una talba que ly tocava de la firma del despatx i [...] ly fiu reclamar de son comte [diners] y que relleñi a Borrell eixes 7 lliures 10 sous queden en mon poder i VS pot disposar de elles = Junt ab esta van tots los papers y resibos y lo acte que an de entregar al sr. Rector dels Omells, y lo despaix del sr. Nunsi i lo del VS, pera que puguen alienar fins a 8.000 lliures ab las 600 se an pres ara sols sien deutes contrets fins lo any 1711. No an menester sino lo despaix del VS pera alienar les 7.460 lliures faltan y no es menester tornar a esta Curia per quals nol alienas o fins a dita quantitat es [...] que nos deixa. La respon al tinter de aver rebut los papers adjunts com lade aver rebut los dines quedo a sos peus i ab nous desitjos de servirla [...]*”²⁴⁰⁹.

²⁴⁰⁷ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. Inventari documental de l'antic arxiu monàstic de Vallbona, començat a redactar per Marià de Boneu, durant el període de seu vacant i de priorat de Jerònima de Ribes. Es coneix usualment amb el nom d'*Índex Vell*. Títol original: *Llibre major repertori i haepilago de tot lo que conté lo real archiv de Nostra Senyora de Vallbona. 1713. Seu vacant*, pàgina 9 darrera. Un text molt semblant es troba a AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. Inventari documental de l'antic arxiu monàstic de Vallbona, conegut usualment amb el nom d'*Índex nou*, pàgina 341.

²⁴⁰⁸ AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. *Op. cit.*, pàgina 341.

²⁴⁰⁹ AMV, 6.0/15: 1725, octubre, 30. Josep Gené i Borràs, assessor del monestir de Vallbona, comunica a Teresa de Guiu i d'Escolà, bossera de Vallbona, l'estat d'alguns comptes d'interès per al monestir.

3. La correspondència administrativa

El feix relacionat amb la correspondència administrativa que manté la comunitat de Vallbona i, més concretament, els seus càrrecs, amb algun dels subordinats encarregats d'administrar l'immens patrimoni de la comunitat, és quasi inabastable²⁴¹⁰.

En aquestes cartes, els procuradors, ambaixadors i altres càrrecs masculins dirigits des del monestir, envien notícies, esperen ordres i exposen com van els diversos assumptes que duen entre mans, com poden ser plets, litigis, cobraments de censos i impostos diversos entre d'altres, a les autoritats del monestir.

Aquestes missives posen de manifest les dificultats que suposava qualsevol litigi o problema per al monestir. També mostra la gran quantitat de passos intermedis que s'havien de realitzar per a una solució favorable a Vallbona i l'elevat nombre de persones que resten al servei del monestir. Així la comunitat disposava d'un protector, un procurador econòmic, un procurador o ambaixador a Barcelona, a Madrid i a Roma així com també tot tipus d'assessors, generalment monjos d'altres monestirs, com Santes Creus o Bellpuig, i membres de les famílies de les monges.

Entre aquests càrrecs, n'hi ha que són temporals, és a dir, que són contractats per representar el monestir en el cobraments d'uns censos o en un plet en concret i que, per tant, treballen per Vallbona esporàdicament.

Finalment, voldríem anotar l'important despesa econòmica que suposa el mantenir aquest entramat de consellers, procuradors i ambaixadors a diverses ciutats així com pagar-los les despeses relacionades amb els litigis i plets en els que ells representen el monestir de Vallbona.

²⁴¹⁰ Aquesta correspondència es conserva a l'arxiu del monestir, en uns grans lligalls que agrupen les cartes de cadascun dels abadiats del segle XVIII: AMV, 6.0/12: 1701, juny, 30 – 1711, gener, 13. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Anna Maria de Castellví i de Pons, amb un total d'11 lletres. AMV, 6.0/13: 1711-1716. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent a un període de seu vacant en l'abadiat del monestir, amb un total de dues lletres. AMV, 6.0/14: 1716, novembre, 30 - 1747, abril, 27. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Manuela de Cortiada i de Pujalt, amb un total de cinc lletres. AMV, 6.0/16: 1748, octubre, 10 - 1767, novembre, 8. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Agnès de Cortit i de Colomina, amb un total de set lletres. AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 - 1802, gener, 10. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater, amb un total de 68 lletres. AMV, 6.0/21: [s. XVIII-XIX]. Lligall de correspondència administrativa, enviada o rebuda per l'abadessa del monestir de Vallbona, pel rector de Vallbona i per d'altres agents i assessors de Vallbona, amb un total de set lletres. AMV, 6.0/22: 1802, febrer, 4 – 1805. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Maria Ignàsia de Castellví i de Pontarró, amb un total de 25 lletres. A més, hi ha correspondència administrativa en altres topogràfics de l'arxiu, però ja són cartes concretes a les que farem referència i que es poden trobar al llistat final de documents d'arxiu consultats.

En aquest grup, situem una sèrie de curtes missives que Fermí Fullola, monjo de Santes Creus i procurador econòmic del monestir des de 1787, envia a l'abadessa, en resposta a les seves missives per mostrar-li l'evolució de les seves gestions en els diversos àmbits d'actuació en què es mou. Les cartes són molt concretes en la informació que contenen dels diversos assumptes que dirigeix Fullola i també desprenen notícies sobre la comunitat.

El 3 d'octubre de 1789, en una carta a l'abadessa, en la que “[...] *participo a VS mon feliz arribo a esta sa casa sens novedad a Deu gracias la que celebraré no occurie en VS y Senyoras. Los dias estigui en Lleyda practiqui varias diligencias per encontrar los actes dels censals de Artesa, y despues de haver registrat varios archius se encontra una nota en lo Archiu de Sant Joan en que diu que las escripturas de Joseph Revert foren cremadas en temps de las guerras y sols si encuentran dos manuals que son del any 1625. Y las nostras han de ser del any 1566. En punt del memorial me entrega la sra. bossera se presenta al senyor Tinent de Rey y est lo passa al senyor Pinos ab qual senyor parli y li expliqui la cosa y me digue que no podia deliberar cosa que primer no hages oit los regidors de Bellpuitg pero que de tot me avisaria yo penso al tornar a eyxa passar a Lleyda y veurer com esta lo assumpto y de alli a Bellpuig per acordar lo dia per passar al Vilet per lo assumpto de la Peyxera. Tinch noticias de estar admissa per eyxa santa comunitat dona Lluisa Dalmau lo que celebro moltissim; no dupto que lo Senyor Abat passara a eyxa per vestirli lo sant abit y entonses podran parlar al dit senyor [...] tal volta si no li feyen lo plat per dita vesticio sen resintiria. VS procure per sa salut rendint mas expressions a las senyoras de sa companyia, y rebra VS expressions de tots los de esta sa casa y mane sens reserva a son servidor [...]*”²⁴¹¹.

En una segona carta, datada del 14 de novembre d'aquell mateix any, Fullola es mostra preocupat per la mala salut de l'abadessa i li recomana repòs i tranquil·litat per recobrar-se, degut a la seva ja avançada edat. Posteriorment, exposa diversos fets relacionats amb el seu càrrec al servei del monestir: “[...] *rebo la estimada de VS y al pas que celebro veurer lletra de VS sento que VS se encuentre tan constipada y malganosa, procure en retirarse y cuydarse be y no llevarse mati que de esta manera tal volta se coura lo cadarr y la gana se compondra VS no fase lo valen mire que no es la primera ploma, y la naturalesa no aguantara com antes. Cuydes be y deyxte de anar a*

²⁴¹¹ AMV, 6.1/14: 1789. Santes Creus. Lligall de correspondència de Fermí Fullola, monjo del monestir de Santes Creus, format per cinc lletres adreçades a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona.

*matines y prenga be las matinadas. En punt de lo que VS diu de copiar los titols pot fer lo que millor li aparega, pero penso no va tant depressa la mandatoria que se hagen de presentar luego segons me digue lo notari en punt de Llorens escriure lo que VS me diu a don Joseph Raymundi veurem lo que ell dira; res me admira de lo que VS me diu de la demora del capbreu de la Conca pues com sigui es lo Doctor Torrens, y com las enganya per ayxo no me causa la menor admiracio VS o han volgut noy tinch res que dir. Sento de que no se puga servir al amich en orde al sensal paciencia. Yo penso que si Deu es servit nos veurem per lo abit de dona Lluisa y entonses parlarem del assumto. Servescas rendir mas expressions a las senyoras de la companyia y sobretot procure VS en cuydarse y no voler fer lo valent com acostuma mire que no esta en edad de ayxo [...]*²⁴¹².

Poc després d'escriure l'anterior carta, Fullola envia una nova missiva a l'abadessa, datada del 27 de novembre de 1789, demostrant-li la seva preocupació per l'encara mala salut de Maria Teresa de Riquer i comentant-li com evolucionen els afers del monestir: “[...] rebo la estimada de VS per son expres sentint moltissim que VS se encontrie tan molestada de sa constipacio la qual apar dura ya masa temps; penso que VS deu voler fer masa lo valent y seguir los actes conventuals y asso sera causa que no la aura cuyta. Mire que VS no es una noya deu procurar en cuydarse per sa edad; yo espero que o fara. Vista la resolucio de la comunitat ya que yo per estar molt ocupat no he pogut passar a Tarragona, y he embiat lo mateix expres escrivint tot lo que me a aparegut conducent a don Joseph Raymundi a fi de que est senyor o consultas ab lo dr. Fausto Calbet, y segons lo que los aparegues mes convenient acudissen a Madrid escrivint y informant de un tot a don Pedro Bonet, o sino que si los apareyxa millor allanarse a las 30 lliures quedarem. Don Joseph me respon que no havia pogut consultar los punts ab lo dr. Calbet per causa de la brevedat del temps que o consultarian y de sa resolucio me donaria avis per lo correu. Me diu tambe que apartat ab lo fiscal, y est li a assegurat, que sols posarian per lo de Llorens 30 lliures, y res mes, si esto es ayxi lo millor sera allanarse pues se ahorraran molts gastos, y quimeras per mes satisfaccio de VS y de la comunitat. Remeto la esquila rebo de don Joseph Raymundi. Servesque rendir mas expressions a la senyora bossera y senyoras de sa companyia, y VS procure en covar lo cadarr, y mirar per sa salut [...]²⁴¹³.

²⁴¹² Ídem.

²⁴¹³ Ídem.

Segurament, la carta de Josep Reymundi a la que fa referència Fullola és la següent, datada del 26 de novembre de 1789: “[...] *Pe. Fermin mi dueño y señor: quedan en mi poder la carta de mi señora abadesa, de el procurador de Madrid, y nota de [...] el lugar de Llorens, que por la cortedad del tiempo, no he podido consultar con Calvet lo que are luego, esta respondienddo a lo propuesto por el Fiscal con el que able, y me bolvio a zenificar no pagaria el Real Monasterio de Vallbona mas que las 30 libras y nada mas. De lo que se responda embiare copia y asegure VM a mi senyora abadesa, y toda la comunidad, que no se les causara perjuicio en mas de lo que llevo dicho de las 20 libras [...]*”²⁴¹⁴.

Una altra carta de Fullola, sense data, posa al corrent a l’abadessa respecte diversos aspectes en litigi i li recomana els passos a seguir en els mateixos: “[...] *he passat a Tarragona a executar lo informat al advocat y procurador sobre lo fet de Llorens, y penso quedan advertits de tots, y veura VS per la peticio a fet dr. Calbet, pero lo tribunal del Il·lustríssim apar nons vol donar copia del expedient pues van buscar rodeos, y lo Vicari General sols aproveit que pasas al fiscal, y apar que lo fiscal no es de parer donar copia, y ab lo que ell se ha explicat se veu clarament que lo Il·lustríssim esta fort en posar vicari a Llorens, y senyalar congrua per lo que havem quedat ab don Joseph Raymundi (que saluda a VS) en fer la tentativa de allanarse a que carregant al monastir ab unas 30 lliures tal volta lo monastir se allanará una volta que se veu clar que lo Il·lustríssim per mes raho no vol escoltar lo que podra participar VS [...] Estant en Tarragona me comunica lo sr. Rafael Ribes notari de Montblanc que havia de passar a eyxa a intimar a VS una mandatoria Real sobre la Iglesia de Cabra. La mandatoria consisteix ab tres punts, lo primer es que diga VS si persebeix delme en lo terme de Cabra y quant poch mes o menos. Lo segon es de quant vol donar VS per la fabrica de aquella Iglesia; y lo tercer que fase ostensio VS al Rey dels Titols te per percebir delmes en lo Terme de Cabra. Al primer punt pot VS respondrer que es veritat que percebeix part de delmes en lo terme de Cabra y pot dir si es la tercera, o quarta part o lo que siga que asso yo no se pues no e vist lo capbreu. A la segona pregunta pot respondrer que lo senyors de Cabra se posaren a fer la Iglesia sens contar ab ningú que si ells hagessen obrat com devian tal volta VS los auria donat alguna limosna per la fabrica per la part que podia tocarli. Y en lo tercer que en son lloch y temps manifestara VS los Titols al Tribunal disposara sa Magestat per percibir dita part de*

²⁴¹⁴ Ídem.

*delme pero que los manifestara per transsumptos autentichs: me ha paregut lo prevenir a VS porque me suposo se amohinará VS y sabent que a de responder estara mes desahogada VS. Penso que la mateixa resposta fara Santas Creus. Lo Il·lustríssim y lo Capítol de Tarragona no se lo que responen pues estos ya o tenen intimat. Despues de escrita esta fins aqui rebo la de VS junt ab la de don Narcís, y celebro per ella se mantingue VS sens novedad. Yo be se que don Joseph Raymundi te escrit a la sra. bossera per lo correu de Barcelona pero com est se atrasa en Tarragona no me admira que no la agen rebuda. Celebro que don Rafael age contestat que may men he pensat menos de sa bona criansa. En punt de la carta de don Narcís li escriure per lo correu de diumenge, y li dire tot lo que yo se en punt de exas y veurem ell com se explicara, pues tal volta per lo llibre major de eyxa podra ferse alguna cosa; pues una volta que ell diu que dels llevadors se pot rebre una informacio del mateix modo penso se podra rebre del llibre major de Bosseria ahont constan los pagos de las 25 lliures anuals. Un amic se ha valgut de mi a fi de que me interesas ab VS y comunitat porque se li deyxas per eix monastir unas quatre mil lliuras a censal; yo encara que veig la repugnancia tan mal fundada te eyxa comunitat en deyxar censals no li puch dir de no; ayxi si pot ser li estimare a VS y al mateix temps ne pot parlar ab la sra. Priora, sra. Bossera y demes sras. de la satisfaccio de VS que quant vindrem per lo abit ne parlarem y entonces ya sabre yo las fincas que te lo pretensor, y las fianzas donara en cas VS resolga de deyxarlo; yo he veig que es mes conveniensa lo fer guanyar lo diner que no tenirlo mort com lo tenen en eyxa, pero tambe considero la raresa de algunas senyoras. En fin VS diran. Vd procure per sa salut y servescas rendir mas expressions a las sras. de sa companyia y mane sens reserva a son servidor [...]*²⁴¹⁵.

4. Correspondència amb els agents del rei

El monestir de Vallbona manté una fluïda correspondència amb el mateix rei però també amb els seus oficials, alts càrrecs o els seus secretaris, tant de Barcelona com de la mateixa cort de Madrid. Com hem vist, el monestir de Vallbona eleva demandes concretes al mateix rei. Però a vegades, el corresponsal és algun oficial reial, als que s'envien cartes sobre diversos assumptes.

²⁴¹⁵ Ídem.

Als primers anys del segle XVIII, l'organigrama de poder no ha canviat respecte els segles anteriors i per tant, un oficial reial és el diputat eclesiàstic de la Generalitat de Catalunya²⁴¹⁶, que envia aquesta carta al monestir: “[...] *Senyora mia rebi altra de VS y per trobarme casi sol en est consistori y los demes fora y malalts, ly aseguro no so de mi mateix de tant que fer y ocupacions precisas que nom donan lloch lo correspondrer a mas obligations, y aixis en breu dire a VS que los de Prexana vejan a que estan taxats aquells militars y iglesias tots de aquell lloch, y no bolent pagar lo que deuen per cada un respondre no fallian mes sino empararlos las garbas als camps, o lo blat a la era, y si acas no estan tatxats en cosa, faran per los comissaris de aqui, o los jurats de aqui quels tatxaran, y despues no volent pagar emparas, y si donan escusa, porque VS no pagues que tambe la tatxian, y despues sub cautela lo comu o pora satisfacer [...]* Barcelona y juliol als 18 de 1704. BLM de VS. *Son humil capella y segur servidor. Fr. Francisco de Valls*²⁴¹⁷. *Deputat eclesiastich*”²⁴¹⁸.

²⁴¹⁶ La Diputació del General o Generalitat de Catalunya era la comissió permanent de les corts des del seu ordenament definitiu al segle XIV, encarregada de recaptar els diners que les corts havien concedit al rei. La seva finalitat era primordialment econòmica (recaptació d'impostos), però amb el temps es convertí en la segona autoritat catalana després del rei. Entre les seves funcions es trobaven la recaptació de subsidis i de tributs mercantils propis, el fer complir les Constitucions, el foment del comerç, el presenciar el jurament dels oficials del rei i altres competències en matèria de pau i seguretat pública. Constava de tres diputats i tres oïdors de comptes, un per cada braç o estament de les corts, és a dir, l'eclesiàstic, el militar i el popular. En un principi, els diputats eren designats per les Corts i després, per insaculació. D'aquests tres diputats, l'eclesiàstic ocupava la presidència de la Generalitat. Els mandats duraven tres anys, començant a finals del mes de juliol o primeries del mes d'agost. AVENTIN, MERCÈ i SALRACH, JOSEP M., *Història medieval de Catalunya*, Barcelona, Universitat Oberta de Catalunya, 2004 (1998), pàgina 93. DIVERSOS AUTORS, *Catalunya i la Generalitat al llarg de la nostra història*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1995, pàgines 20-21 i 259-260. SOLÉ I SABATÉ, JOSEP MARIA (dir.), *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents*, Barcelona, Generalitat de Catalunya i Enciclopèdia Catalana, 2003, volum II (1518-1714), pàgina 313.

²⁴¹⁷ Francesc de Valls i Freixa (segle XVI- Barcelona, 26 de setembre de 1705) era cambrer del monestir de Sant Pere de Camprodon fins que fou extret com a diputat eclesiàstic el 22 de juliol de 1704 (tot i que en aquesta carta j signa com a tal el dia 18) i, per tant, fou nomenat president de la Generalitat de Catalunya. Francesc de Valls rep, juntament amb els altres diputats i oïdors de la Generalitat, una demanda dels administradors de l'hospital de la Santa Creu el juliol de 1705 durant una epidèmia de sarna i ronya que ha portat més de 700 malalts a l'hospital. El seu càrrec havia de durar el trienni comprès entre 1704 i 1707 però va morir durant el setge de Barcelona protagonitzat per les tropes aliades que van establir el govern de l'arxiduc Carles d'Àustria en caure una bomba sobre la Casa de Diputats el setembre de 1705. Fins el novembre de 1706, no va ser escollit Josep Grau com a diputat eclesiàstic. BC, Dipòsit de Reserva. AH (Fons Històric de l'Hospital de la Santa Creu) 657, doc. 8: NOVELL I NADAL, JOSEP; VALLS, fra FRANCESC DE; BRAÇÓ I DURAN, JOSEP i OLIVER, PEDRO DE, *Haventnos representat los administradors del Hospital General de Santa Creu de la present ciutat (que ho es de tot lo Principat) lo estat de la major necessitat en ques troba...* [Petició del Consistori de Barcelona dirigida al rei sobre les necessitats de l'Hospital de la Santa Creu davant les epidèmies de sarna i ronya], Barcelona, s.n., 1705 (circular datada del el 13 de juliol de 1705). DANON, JOSEP, *Visió històrica de l'Hospital General de Santa Creu de Barcelona*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1978, pàgines 58-59. SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, “El catàleg de diputats i oïdors de comptes de la Generalitat de Catalunya (1359-1710) de Pere Serra i Postius”, *Estudis històrics i documents dels arxius de protocols*, 8 (1980), pàgina 117. SOLÉ I SABATÉ, JOSEP MARIA (dir.), *Op. cit.*, pàgines 311-315.

La resta de cartes comentades ja s'ubiquen al període borbònic de la història de Catalunya i per tant, l'organigrama de poder ja s'ha transformat. A més, totes aquestes cartes tenen com a destinataris i no pas remitents oficials del rei.

La primera d'aquestes cartes és enviada pel monestir al comandant de Tarragona²⁴¹⁹ l'1 de juliol de 1721. En ella, se li demana una pròrroga en l'enviament de soldats degut a la gran misèria de la zona, pel que aquests soldats són necessaris al camp: “*Al exmo. Sr. Don Estevan Billet y de Soro*²⁴²⁰ [...] *Teniente General de los Exercitos de su Magestad y Comandante de Tarragona y su Partido* [...] *La suma miseria de los hogares de nuestra Baronía me presisan a recurrir a la clemensia de VE suplicando me favorezca con mandar se suspenda el imbiar discrecion de soldados asta que ayan podido recoger la cosecha tal qual, y que VE mande sacar de las carceles de Monblanch a un regidor de Rocafort de Nalec donde le tienen mas ha de un mes, assegurando a VE que aprovechados los frutos assi los de este lugar como de los demas procuraran pagar su contingente por lo que espero merecer de VE esta piadosa fineza con repetidas ocasiones del mayor servicio de VE [...]*”²⁴²¹.

Aquell mateix any, Vallbona es posa en contacte amb el marquès de Castelrodrigo²⁴²², “*Cavallero del Insigne orden del Tuson de Or i Governador y*

²⁴¹⁸ AMV, 6.0/12: 1701, juny, 30 – 1711, gener, 13. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Anna Maria de Castellví i de Pons, amb un total d'11 lletres.

²⁴¹⁹ El comandant de Tarragona és un càrrec militar adscrit al de corregidor. A aquest darrer, li corresponia un tinent del rei, lloctinent del corregidor i també militar, que el substituïa en cas d'absència o malaltia del corregidor. Aquest tinent reial exercia el càrrec de comandant militar de Tarragona. RECASENS I COMES, JOSEP M. (escrit en català per Recasens i traduït al castellà per José Sánchez Real), *El corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII. Aspectos económico y político-social*, Tarragona, Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1963, pàgina 135.

²⁴²⁰ Molt probablement es tracti d'Esteve de Bellet, que ingressà a l'exèrcit el 1672, fou capità de dragons i, posteriorment, acceptà el càrrec de sargent major d'infanteria del terç de la Generalitat l'any 1693. Bellet era el tercer membre d'una nissaga de militars: el seu pare, Baltasar, arribà a ser sargent major i morí el 1677 després de 30 anys de servei mentre que el seu avi, Esteve, capità de cavalleria, morí el 1676 a Flandes, després de 50 anys a l'exèrcit. ESPINO LÓPEZ, ANTONIO, “Oficiales catalanes en el ejército de los Austrias, 1635-1700”, *Cuadernos de historia moderna*, 24 (2000), pàgines 37 i 47.

²⁴²¹ AMV, 6.0/14: 1716, novembre, 30 – 1747, abril, 27. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Manuela de Cortiada i de Pujalt, amb un total de cinc cartes.

²⁴²² El marquès de Castelrodrigo era el príncep Francesc Pius de Savoia. Nascut a Milà, fou el primer capità general de Catalunya en propietat, després de les intendències del duc de Berwick i del príncep de Tserclaes. Feu una reglamentació pel govern de totes les viles i pobles catalans excepte Barcelona, que ja tenia un règim jurídic propi. El marquès també fou l'encarregat de la repressió, qui posà els fonaments del decret de Nova Planta i qui restringí la tinença d'armes. Fou molt estricte i així conseguí controlar els comandaments de l'exèrcit que abusaven dels pobles catalans amb contribucions de guerra. El 1716, presidí per primer cop l'Audiència i es mantingué en el càrrec fins el 1721, quan marxà definitivament de Catalunya. El setembre de 1723, moria a Madrid ofegat en inundar-se els baixos de la finca del comte d'Oñate juntament amb Tiberi Caraffa, ex-corregidor de Girona. MERCADER, JOAN, *Els capitans generals. Segle XVIII*, Barcelona, Vicens-Vives, 1957, pàgines 25-26, 41, 67-68, 93 i 100.

*Capitan General*²⁴²³ *del Principado de Cataluña*” per accelerar la resolució de la pretensió de sal i oli per part del monestir: “[...] *En la noticia de hallarse ya en mano del Marques de Campoflorido*²⁴²⁴ *los memoriales y papeles toccantes a la pretension de sal, y aseite de este Real Monasterio y la grande conveniensiã que tendria este en el feliz y prompto logro me alienta a bolver con esta a la podera proteccion de la grandeza de VE suplicando a VE apiadandose de estas nobles religiosas se digne interponer sus poderosos officios con el marques de Campoflorido para que con mayor brevedad y felicidad se aruigan las pretensiones que espero merecer de la magnanimidad de VE con repetidas ocasiones del mayor serivcio de VE en que con toda esta comunidad exercer la obediencia al servicio de VE [...]*”²⁴²⁵.

Amb la mateixa pretensió que la carta anterior, s’envia la següent. Però en aquest cas, el destinatari és el Marquès de Campoflorido, “*del Consejo de su Magestad y su secretario del Despacho Universal de la Real Hazienda*” i resident a Madrid: “[...] *quedando en poder de VS los memoriales y papeles por la pretension de sal y azeyte de este Real Monasterio, que esta en gran miseria por faltarle entrambas cosas, suplico a VS quiera apiadarse de estas nobles religiosas aplicando los mas vivos y poderosos officios de VS con su Magestad, Dios le guarde, para que con la mayor brevedad logre este monasterio sus pretensiones, como espero deber a la compassion de VS assegurando a VS que a mas del divino agradecimiento correspondera toda esta comunidad en sus oraciones a favor de VS y en dessear repetidas ocasiones del mayor servidio de VS en que emplear nuestra obediencia [...]*”²⁴²⁶.

²⁴²³ El capità general té una triple funció com a representant del rei, cap suprem de les forces armades i governador general de Catalunya. Per tant, el nou càrrec borbònic és molt més poderós que el seu antecedent immediat: el virrei dels Àustria. I per enfortir-lo més, la Reial Audiència es supedita a ell. MERCADER, JOAN, *Op. cit.*, pàgines 25 i 38-42.

²⁴²⁴ El marquès de Campoflorido fou el primer marquès d’aquest nom, Juan de Dios del Río González (1670-1726). Durant la Guerra de Successió, formà part d’un grup d’empresaris i comerciants, juntament amb el marquès de Moriana i Juan de Goyeneche, que van dedicar-se a proveir els exèrcits de Felip V. Així, el 1704, era nomenat contractista per a Galícia i, el 1709, va prestar diners al rei juntament amb els seus dos companys. En agraïment pels ajuts prestats, el rei el nomenà marquès de Campoflorido el 1707 i, poc després, ocupà el càrrec vacant de tresorer major fins 1709. Aquell any, va ser nomenat president del consell d’Hisenda, on treballà amb Juan Orry i Melchor de Macanaz. El 1712, va realitzar un cens de la població espanyola. El marquès de Campoflorido es va casar amb Isabel Fernández de la Herran, amb qui tindrà 5 fills i als que proclamaran hereus dels seus pares. BARRIO MOYA, JOSÉ LUIS, “Una biblioteca pre-ilustrada: la del primer marquès de Campoflorido (1726)”, *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 78 (primer semestre de 1994), pàgines 479-485.

²⁴²⁵ AMV, 6.0/14: 1716, novembre, 30 – 1747, abril, 27. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l’abadessa Manuela de Cortiada i de Pujalt, amb un total de cinc lletres.

²⁴²⁶ *Ídem*.

En algun moment del segle XVIII, s'envia aquesta carta a Manuel de Peramaro, “*Secretario de Su Magestad en la Governacion y Capitanía General de Cataluña. Barcelona*”. En ella, es fa referència al memorial de Campoflorido, pel que s'ha de datar la missiva per les dates de les anteriors: “[...] *quedando con todo este Monasterio con el debido agradecimiento al gran favor de su Excelencia de remitirnos el Memorial al Marques de Campoflorido, que espero manifestara VS a su Excelencia remito con esta a VS el Memorial (que es copia del que se embio a Madrid) esperando de la compassiva y grandeza de su Excelencia los favorables informes para el desseado fin, y que VS contribuire a ello con sus poderosos officios de que quedare con el debido agradecimiento al servicio de VS [...]*”²⁴²⁷.

5. Notícies de la Cort segons Otamendi

Pedro de Otamendi²⁴²⁸ és un servidor del monestir a Madrid²⁴²⁹. Fou un fidel corresponsal de la comunitat i d'altres agents supeditats a Vallbona al llarg dels anys i, per aquest motiu, ara analitzarem les seves cartes.

Totes les seves missives són enviades des de Madrid, estan escrites en castellà i en elles declara al seu corresponsal ser “*su más afecto servidor*”.

Aquestes permeten resseguir un plet en el que ell té un paper protagonista. Al servei de Vallbona, representà i defensà els interessos del monestir en un plet llarg i complex relacionat amb la Hisenda i els impostos.

²⁴²⁷ AMV, 6.0/20: S. XVIII. Vallbona. L'abadessa del monestir de Vallbona comunica a Manuel Peramaro, secretari del capità general de Catalunya, diversos afers de caire administratiu referits a Vallbona.

²⁴²⁸ Hem cercat a l'enciclopèdia Espasa i també a l'Archivo Histórico Nacional i a l'Archivo General de Palacio informació sobre Pedro de Otamendi però encara no podem saber del cert qui era aquest procurador a corts del monestir. El problema és que com les cartes conservades són professionals, no deixa entreveure cap informació personal que ens seria útil per poder acostar-nos a la seva biografia. Potser aquest Pedro de Otamendi és aquell que el 1770, sent oficial de la Comptadoria General de les Índies, demanà permís per casar-se amb Maria Francisca Xaviera de Landabaso, petició que fou aprovada. En el seu expedient, es conserva també una carta de Tomàs Ortiz de Landazuri a Francisco Faxardo y Uztariz sobre el tema i el reglament del Reial Monte Pio sobre els casaments d'oficials reials. AHN. FC. Ministerio de Hacienda, 504, EXP. 51: “*Aprobación del matrimonio entre Pedro de Otamendi, oficial de la Contaduría General de las Indias, y Maria Francisca Xaviera de Landabaso, 25 de mayo de 1770*”.

²⁴²⁹ Els procuradors titulars o procuradors del número de la Cort, entre els quals es podria trobar Otamendi durant el plet en el que representava els interessos del monestir, eren “*los guías de los litigantes durante el desarrollo del proceso, lo que les valió la calificación de dueños del pleito*”. FAYARD, JANINE, *Los miembros del Consejo de Castilla (1621-1746)*, Madrid, Siglo XXI, 1982, pàgina 29.

Gràcies a les seves cartes²⁴³⁰, a més, la comunitat monàstica té notícies sobre la vida de la cort. Noves com defuncions de càrrecs (“[...] *El domingo 28 del presente fallecio el ministro de Indias y Marina*²⁴³¹ *y han nombrado para subcesores a los srs. Galvez*²⁴³² *y Castejon*²⁴³³ [...]”) o deposicions de càrrecs propers al rei (com la que exposa a la carta de 5 de juliol de 1775: “[...] *buen exemplar tenemos en el amigo Fortuny, que le ve VM sin destino por el Rey despues de 24 años de servirle [...]*”) són presents a les cartes d’Otamendi, barrejades dins l’entramat de decisions i actes que realitza com a comissionat a càrrec de les monges a la Cort.

²⁴³⁰ Totes les cartes d’Otamendi, excepte que s’especifiqui el contrari, es troben en el següent epígraf: AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l’abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater, amb un total de 68 lletres.

²⁴³¹ El difunt ministre d’Índies i Marina era el frare Julián de Arriaga. Era un tinent general de l’Armada i un home gran durant el seu manament. A la seva mort, el seu ministeri es dividí i es repartí: la part de les Índies passà a Gálvez i la de Marina a Castejón, tal com indica Otamendi. VACA DE OSMA, JOSÉ ANTONIO, *Carlos III*, Madrid, Rialp, 1997, pàgina 156.

²⁴³² El nou ministre d’Índies és José Bernardo Gálvez Gallardo (1720-1787). Segon fill d’una família noble empobrida, va passar la seva infantesa com a pastor fins que li van concedir una beca per a cursar estudis eclesiàstics. Posteriorment, abandonà la carrera eclesiàstica i estudià dret. Va començar la seva carrera pública com a lletrat dels Reials Consells. El 1751, fou nomenat governador de Zamboanga, a les Filipines, però no va exercir el càrrec. També fou advocat de l’ambaixada francesa, advocat de cambra del príncep d’Astúries (1762); secretari de Grimaldi (1763); “*alcalde de casa y corte*” (1764); visitador de Nova Espanya (1765 i 1771) i membre honorari del Consell de les Índies. En tornar a Espanya, fou designat membre de la Junta General de Comerç, Moneda i Mines i superintendent de Regalia de Cort i el 1772, cavaller de l’Ordre de Carles III. El 1776, assolí el cim de prestigi i autoritat en ser nomenat ministre de les Índies. El 1785, va ser nomenat Marquès de Sonora i regidor perpetu de Màlaga. PRIESTLEY, HERBERT INGRAM, *José de Gálvez visitor-general of New Spain (1765-1771)*, Philadelphia, Porcupine Press, 1980, pàgines 1-12. SANTOS ARREBOLA, MARIA SOLEDAD, *La proyección de un ministro ilustrado en Málaga: José de Gálvez*, Màlaga, Publicaciones de la Universidad de Málaga, 1999, pàgines 27-44. FERNÁNDEZ, ROBERTO, *Carlos III*, Madrid, Arlanza, 2001, pàgina 260.

²⁴³³ El nou ministre de Marina és Pedro González de Castejón y Salazar (1719-1783). Ingressà a la Companyia de guardamarines de Cadis el 1737, i es dedicà a navegar pel Mediterrani i per l’Atlàntic en missions de vigilància. La seva carrera dins l’armada progressà des d’aquell moment i el 1760, es nomenat capità de navili com a recompensa per la seva heroica lluita contra els anglesos. El 1763, rep el títol de comanador d’Orcheta. El 1765 ja és comandant i es dedica a la vigilància del transport pel Mediterrani fins que, el 1767 el nomenen subinspector interí de Batallons. El 1769 és promogut a cap d’esquadra; el 1772 inspector general de la Marina i conseller nat del Suprem de Guerra i el 1774 tinent general de l’Armada. Després del desastre d’Argel, el seu reconeixement augmenta i el rei el nomena, el 1776, marquès i secretari d’estat i de despatx universal de la Marina. Des del ministeri, transforma les drassanes i augmenta la fabricació de vaixells; utilitza l’espionatge per a millorar la qualitat de les armes d’artilleria; augmenta l’eficàcia de l’armada en els diferents estaments del cos militar i crea un conjunt de normes administratives per saber en tot moment l’estat de l’Armada. El 1777 rep la Gran Creu de l’Orde de Carles III. A partir de 1779, la seva actuació se centra en la guerra contra Anglaterra, com l’intent fallit d’envair aquesta illa; diverses ofensives contra Gibraltar, la presa de Menorca el 1782 i accions bèl·liques a Amèrica; fins a la firma d’una pau favorable per Espanya el 1783. Per aquest motiu, González de Castejón rep una plaça efectiva al Consell d’Estat. VELAMAZÁN, JOSÉ FRANCISCO GONZÁLEZ DE CASTEJÓN Y HERNÁNDEZ, MARQUÉS DE, *Don Pedro González de Castejón y Salazar. Marqués de González de Castejón. Ministro de Marina de Carlos III*, Zaragoza, Centro de Estudios Borjanos, 2003.

Al llarg del període en què Otamendi fou corresposal del monestir, es produïren moltes variacions al govern espanyol. Ja hem indicat els canvis que suposaren la mort

LOS GOBIERNOS DEL REINADO DE CARLOS III E INICIOS DEL REINADO DE CARLOS IV²⁴³⁴

	Secr. de Justicia	Secr. de Estado	Secr. de Guerra	Secr. de Hacienda	Secr. de Marina	Secr. de Indias	Presid. Consejo de Castilla
1759 1760 1761 1762	Muñiz	R. Wall		Squillace	F. Arriaga		
1763 1764	Muñiz	Grimaldi	Squillace	Squillace	F. Arriaga		
1765	M. Roda	Grimaldi	Squillace	Squillace	F. Arriaga		
1766 1767 1768 1769 1770 1771	M. Roda	Grimaldi	J. Manián	Múzquiz	F. Arriaga		Aranda
1772	M. Roda	Grimaldi	Ricla	Múzquiz	F. Arriaga		Aranda
1773 1774 1775	M. Roda	Grimaldi	Ricla	Múzquiz	F. Arriaga		V. de Figueroa
1776 1777 1778 1779	M. Roda	Floridablanca	Ricla	Múzquiz	González Castejón	José Gálvez	V. de Figueroa
1780 1781 1782	M. Roda	Floridablanca	Múzquiz		González Castejón	José Gálvez	
1783 1784	Floridablanca		Múzquiz		Valdés	José Gálvez	Campomanes
1785 1786	Floridablanca		Lerena		Valdés	José Gálvez	Campomanes
1787 1788 1789	Floridablanca		Caballero	Lerena	Valdés	Valdés/Portier	
1790	Portier	Floridablanca	Campoalongo	Lerena	Valdés	—	Campomanes

* Sombreados, los nombres de los partidarios y amigos de Aranda. Subrayados, los nombres de los sucesivos Secretarios de Estado. En cursiva, los nombres en el momento de entrar a formar parte del gobierno.

Quadre sinòptic amb l'evolució dels diferents governs espanyols de Carles III. GARCIA CÁRCCEL, RICARDO (coord.), *Historia de España. Siglo XVIII. La España de los Borbones*, Madrid, Cátedra, 2002, pàgina 221.

d'Arriaga i la partició del seu ministeri en dos de separats, que anaren a parar a les mans de Gálvez i González Castejón respectivament.

Però posteriorment, analitzarem una carta enviada per Manuel de Roda i per Grimaldi, uns altres ministres de Carles III.

Per una millor ubicació d'aquests personatges a la Cort, hem annexat un quadre sinòptic.

En ell, es poden veure les funcions de tots aquests membres del govern esmentats a les cartes d'Otamendi: el secretari de Justícia Roda (1765-1782); el secretari d'Estat Grimaldi (1763-1775); el secretari de Marina González Castejón (des de la mort d'Arriaga i el conseqüent

desdoblament del seu ministeri el 1776 fins a 1782) i finalment, el secretari d'Índies José Gálvez (des de 1776 fins a 1786).

Otamendi també es fa ressò de notícies internacionals (“[...] 5 de octubre de 1774 [...] Ayer noche llegó aquí la noticia del fallecimiento del Papa²⁴³⁴ [...]”), tot i que les seves missives a Vallbona són professionals i per tant, poc riques en altre tipus de detalls.

²⁴³⁴ El Papa que morí el 1774 és Climent XIV, Papa entre 1769 i 1774.

Tot i que ja hem mostrat l'evolució de diversos dels plets que sostingué Vallbona al llarg del segle XVIII, en aquest apartat dedicat a Otamendi ens volem fer ressò d'un altre conflicte. Les seves cartes, com són molt breus i concises, no permeten conèixer quin fou el plet que desencadenà la relació d'Otamendi amb el monestir, però sí que permeten conèixer l'entramat jurídic i la seva complexitat. L'interès d'aquestes missives rau en el fet que Otamendi exposa els passos que ha de seguir durant l'evolució del plet i davant els diversos canvis de conjuntura que aquest pateix.

La primera carta de Pedro d'Otamendi conservada és una breu missiva en la que indica a l'abadessa que: “[...] *Lo mismo que pronostique a VS en mi ultima se ha verificado de haver tomado los arrendadores los autos con mero termino, para eixe los bolvere a apremiar con denegros, parandoles perjuicio, con lo que espero salgamos dello pero siempre a tiempo en modos a la obediencia de VS [...]*”.

De l'1 d'octubre de 1774 data la següent instrucció donada a Madrid: “[...] *Pongase con los autos que expresa y sin perjuicio de su estado entreguense a esta parte por el termino ordinario. Sres. Campomanes y Muñiz²⁴³⁵. España*”.

En la seva segona carta, datada del 5 d'octubre de 1774, exposa l'evolució del plet així com les diligències que ha dut a terme: “[...] *ya que por la siniestra equibocada noticia de la conexion que digeron a mi Abogado tenia nuestro recurso con el Pleito de los Laicos, luego que se verifico no tenia que ver con el primero, empezo a trabajar el recurso [...] dispuso la instancia con presencia de los Documentos, que ultimamente se me remitieron por el sr. Torrent, y habiendo presentado dicho recurso (de que tengo embiada copia al Asesor) el dia 28 de setiembre ultimo, con fecha de 1º del presente se probeio el auto de que acompaña copia. Y siendo quanto en el dia se podia apetecer, solo añado quedan en poder del Abogado los autos para formalizar la nueva instancia con presencia de los antecedentes que se han unido. Que es quanto en el dia se ofrece decir a VS cuia vida guarde Dios muchos años como deseo [...]*”.

²⁴³⁵ Alonso Múñiz era el marquès del Campo de Villar. Va substituir al marquès de Villarías com a ministre de Gràcia i Justícia i, tot i que no hem trobat la data exacta, ja el 1754 ostenta aquest càrrec. És un dels ministres que Carles III va heretar del seu germà en ser nomenat rei d'Espanya tot i que Múñiz era un personatge poc destacat, igual que altres ministres que el nou rei va mantenir en el seu càrrec. El 1764, el rei atorga al seu confessor la provisió dels beneficis eclesiàstics en detriment del seu ministre: “[...] *Se dice públicamente por Madrid que el rei ha quitado al marqués del Campo de Villar la provisión de todos los beneficios i resultas eclesiásticas i que ha mandado que todo lo consulte la Cámara, teniendo presentes a los naturales de cada obispado para las vacantes, i que dirijan las consultas por mano del confesor de su magestad [...]*”. Aquest ministre morirà el 1765 i Manuel de Roda serà el seu successor. GARCIA CÁRCEL, RICARDO (coord.), *Historia de España. Siglo XVIII. La España de los Borbones*, Madrid, Cátedra, 2002, pàgines 132, 175 i 178. GÓMEZ-RIVERO, RICARDO, “Los consejeros de la Suprema en el siglo XVIII”, *Revista de la Inquisición*, 7 (1998), pàgines 166-170, 173-177 i 211-213.

Mig any més tard d'aquesta anterior missiva, el 6 de maig de 1775, Otamendi es posà en contacte amb Francesc Torrent, al que ha mencionat en la carta prèvia i que des de 1772 és l'assessor de la Baronia i del monestir de Vallbona²⁴³⁶. Otamendi li confia a Torrent l'evolució del plet, així com també les despeses que suposen per a ell les complicacions del mateix. En aquesta carta es pot veure clarament els passos que s'havien de seguir per a una sentència favorable als interessos del monestir i sobretot, la gran quantitat de feina que això suposava: “[...] *havra sabido VM que a causa de la mudanza de la Escribania de Cruzada no se ha podido averiguar el estado del pleyto, y ahora lo hago diciendo que para antes de ayer que era de Junta lo tenían dispuesto para dar cuenta sobre la havilitacion del tiempo para librar despacho de Pruebas. Debuelvo a VM los 3 documentos de sus meritos, y 4 exemplares de Relacion de ellos, he supuesto 100 exemplares por ser VM nuevo Pretendiente, que se consumiran bastantes; del coste no puedo decir hasta otro correo, pero segun otros ha de ser de cien reales de vellon que apuntaré en cuenta. Sin embargo del grande esfuerzo del consavido mediador no ha podido ser VM comprehendido en la consulta de esa vara, por lo que se servira VM decirme a quales de esas inmediaciones o Principado se inclina para presentar Memorial [...]*”.

De nou, més moviments del procurador a Madrid, detallats en una carta del 24 de febrer de 1776 a l'abadessa: “[...] *Viendo que aun no debolvia la Parte de los Arrendadores los Autos, he pasado esta tarde a la Escrivania a asegurarme determino por que los tomaron, y respecto de que es pasado, el lunes proximo llebare otro pedimento de apremio con denegacion y veremos si de este modo se le puede mover, pues siento mas que los interesados la demora en los negocios. Dios guarde a VR muchos años como deseo [...]*”.

Poc després, el 6 de març, Otamendi li exposa a l'abadessa que ha seguit les seves indicacions i ha presentat noves proves: “[...] *Consequente a lo que prometi a VR en mi antecedente de 24 de febrero, presente 2º Pedimento de Apremio y hemos venido a parar en que por no haver unido en la Escribania las Pruebas hechas por parte de los Arrendadores al tiempo que nosotros, hemos perdido tanto tiempo, lo que ya no sucederia aunque han buuelto a tomar los Autos, pero correra su conclusion [...]*”.

²⁴³⁶ L'acta del seu nomenament indica que: “[...] *Lo die 29 de mars de 1772, entrà asesor de la Baronia de Vallbona lo doctor Francisco Torrent habitant en la vila de Tàrrega, elegit per mi dona Maria Teresa de Riquer abadessa [...]*”. AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. Llibre de resolucions i notes de Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona. Títol original: *Llibre de notas de la abadessa Riquer i de dona Maria Josepa de Moxó, abadessa*, pàgina 153.

Un xic més tard, el dia 16 de març, noves proves i noves citacions, tal com explica a l'abadessa: “[...] Aunque la Parte de los Arrendadores ha debuelto los Autos ha sido pidiendo cotejo de unos Documentos con citacion de ese Monasterio, lo que asi se ha verificado, por lo que tengo dado orden de que el Procurador pase los Autos al Abogado [...]”.

El 27 de març, Otamendi exposa a Torrent la situació i les demandes de l'abadessa, així com les diverses citacions, diligències, reclams, sou pendent i estat del plet al Tribunal de Croada: “[...] mi silencio con VM de no poder adelantar el curso del Pleyto del Rl. Monasterio de Ballbona; en el intermedio de el recivi Carta de la Muy Iltre. Sra. Abadesa a quien con este motibo la he dado parte del estado de los Autos, y por que oy se hallan en movimiento, que conseguí a fuerza de dos Pedimentos del premio, y diligencia extrajudiciales se bolvieran por la Parte de los Arrendadores, aunque pidiendo Despacho con citacion del Monasterio, del cotejo de unos Documentos, y dandosenos traslado, en vista, con presencia del actual estado, ha dispuesto el Abogado del Pedimento de que acompaño copia, hallandose ya presentado su original. Y respecto de ser mañana el dia de Tribunal de Cruzada, procurare saber para el savado las resultas, pero desde luego se servira VM dar parte con su dictamen a dicha Iltre. Sra. y demas Sras. Siendo 537 reales y 27 maravedís los unicos que hasta ahora se me han librado, y estos en 23 de Febrero de 1775, teniendo gastados por mi parte hasta oy en el litigio, sin incluir los Pares, y recogidos por el Prior, y sus Pedimentos, ni el Alegato del dia (restando la satisfaccion de los subcesivos derechos al Relator, y algunas tiras en la Escrivania) 443 reales y 16 maravedies de vellon y 200 reales mas por cuenta de VM incluso los 159 de que le tengo avisado, en la impresion de las Relaciones de sus meritos, y firmas en ellas; de forma que se me restan deviendo 105 reales y 23, por loque asi para reintegrarme dellos, como para la satisfaccion del Alegato Relator, que los derechos de éste, y Escrivania que son subidos, se servira VM disponer se me libren de un mil y doscientos a quinientos reales de vellon con la posible brevedad [...]”.

El 30 de març, Otamendi escriu a Torrent sobre el trasllat del plet en el que representa els interessos del monestir i les noves complicacions que suposa l'allargament del mateix: “[...] Acudiendo oy a la Escrivania a saver las resultas del Pedimento dispuesto por el Abogado, me han respondido haverse decretado traslado, por lo que he prevenido no den aviso a los Autos mientras que no se presenten las diligencias del cotejo de otros Documentos que solicitaron ultimamente los

Arrendadores, a cuyo fin se les tiene librado Despacho, y caso que no las presenten juntamente que el Despacho se les apremiara con todo rigor [...]”.

Poc després, el 20 d’abril, li agraeix la tramesa d’una destacada quantitat de diners per continuar el plet: “[...] *en vista de la que recivo de VM este correo con la Letra de mil seiscientos trece reales y quince maravedies de vellón (que los recivi ayer del sr. Don Manuel de Tuloeta i me dejo cargados) he pasado a la Escrivania a solicitar se notifique el traslado del Pedimento presentado, pues es muy sensible la reysteracion de VM para la conclusion del Pleyto, quando voy al segundo interesado en que esto se verifique pues en el tiempo que ha que le sigo de ninguna remuneracion ni insinuacion he logrado y crea VM que en el parage en que han puesto y estava la tal Escrivania de Cruzada puede amilanar a qualquiera seguir la menor instancia, fuera de que no ha tanto que se sigue por parte del Monasterio, y teniendo la esperanza del feliz exito en que se persuade el Abogado y tengo significado a VM, puede aguardarse con disimulo qualquiera lentitud que en los tramites judiciales sabe se emplea el tiempo muy prolongado [...]*”.

El dia 8 de maig, Otamendi escriu a Francesc Torrent el següent: “[...] *Siendo parado el termino del traslado dado a los Arrendadores, de nuestro ultimo Pedimento, y el del Despacho, que nuevamente sacaron; la tarde del dia 30 de Abril ultimo se presento otro de Apremio, y ocurriendo ayer tarde a la Escrivania a saver las resultas del, me respondieron que por la mañana lo entregaron al Portero para la notificacion de devolucion de Autos: Este es el estado de ellos, no se si para el Correo proximo tendré mas noticias, lo que tuviere comunicare a VM, y en el interin me repito a su disposicion [...]*”. Torrent, el 29 de juny, resumeix a l’abadessa les novetats arribades de Madrid de la ploma d’Otamendi: “[...] *La parte de los arrendadores tiene tomados los Autos y que para mediados de la semana proxima es regular los despachen [...]*”.

El 22 de juny, Otamendi torna a exposar a Torrent l’evolució del plet amb una breu missiva: “[...] *Para que VM no este con cuidado de mi silencio, y que ya correra mas el pleyto le digo: Bolvieron a ese Principado el despacho con los Documentos que nuevamente han producido los Arrendadores, y se han presentado, por parte sucesiva en la Escrivania y notificandose de los mismos ayer, paraque tomen los autos, sino lo hiciesen se les apremiara, y saldremos ya mas pronto mediante Dios [...]*”.

El 13 de noviembre, en una carta per Torrent, Otamendi es felicita per la favorable resolució d'un plet que fa temps que dura. A més, indica que remetrà també la novetat a l'abadessa i tracta el tema dels salaris i gratificacions dels que han tant treballat per un nou èxit del monestir en els jutjats: “[...] *En carta del 6 del corriente escrivi a VM havia presentado el Pedimento solicitando señalamiento de dia para la vista del Pleyto, y con mucho gusto mio de coger el fruto del extraordinario trabajo de aquel dia se verificó señalarse el 11 y por la sentencia rubricada oy, de que incluyo copia vera VM correspondidos mis afanes que le aseguro han sido grandes y nadie mas bien que VM puede conocer los que son quando una de las Partes litigantes no va de buena fe como habra notado en las Pruebas y Compulsas de Documentos en que nos han hecho andar los Arrendadores. Como ha correos que no tengo carta de VM, y por no demorar por contingencia, una noticia tan deseada para el Monasterio, escribo a la Sra. Abadesa, en derecho con inclusion de otra copia. Hasta el correo proximo que recoja el despaho no puedo embiar la cuenta. A la Sra. Abadesa digo es menester regalar al Abogado y aun al Relator alguna fineza que en Navidad caera bien pues save VM que a demas de los escritos, que se pagan, y estan satisfechos, tambien es menester demonstracion particular, todo lo qual podra VM servirse hacer presente a maior abundamiento a mi Sra. la Abadesa informandola de dicha Providencia, tambien remito a VM copia de la gran novedad del dia. Otras andan pero no estan confirmadas [...] Recuerdo a VM mi suplica de Malvasia”.*

Tal com ha indicat en la carta precedent, el mateix dia, n'envia una destinada a l'abadessa de Riquer, en la qual li informa de la favorable sentència del plet, així com recorda la prestesa amb què aquesta ha arribat (ja que no s'esperaven una sentència tant ràpida) i els comptes que s'han de passar: “[...] *La falta de contestacion que reparo ha correos en el sr. Don Francisco Torrent Asesor de esa Santa Comunidad, me hace creer estará ausente, y porque la noticia de oy no admite dilacion, tomo la confianza de participar directamente a VR la gustosa enhorabuena que la anuncia, como a esa Iltre. y Venerable Comunidad, la adjunta copia de la sentencia del Pleyto que se sirvio poner a mi cuidado en el mes de Mayo de 1774. Segun me expusieron oy hace 8 dias que presente el Ultimo Pedimento solicitando dia de señalamiento de VIsa., no esperaba se huviera berificado en todo este año, ni muy a los principios del proximo como asi me aseguraron en el Oficio, pero aunque a expensas de muchas fatigas (sin que sirvan de encarecimiento) he tenido el gusto de coger el fruto. Espero las penetrantes luces de VR que asi lo estime, como el de que se sirva ordenarme i disponer que a demas del trabajo*

del Abogado (que desus escritos esta satisfecho) tenga a bien de hacerle alguna demonstracion. El Correo proximo, para el que espero recoger el despacho de la Providencia, encaminare mis cuentas, y en el interin dando a VR y a esa Venerable Comunidad, la enhorabuena, me repito a la disposicion de VR [...]”.

En un full solt enmig del plec de la carta anterior, trobem la còpia d'un manament del rei a través de Manuel Roda²⁴³⁷ en el qual notifica el 9 de novembre de 1776 al marquès de Grimaldi²⁴³⁸ la permutació del seu càrrec amb el comte de Floridablanca degut a la seva avançada edat: “[...] *He dado cuenta al Rey de la representacion que VE ha dirigido por mi mano: se ha acordado SM de las repetidas iguales instancias que le hizo VE en los años antecedentes para que SM le exonerase del grave peso de su actual Ministerio superior a las fuerzas de su abanzada edad; y viendolas ahora renovadas en su citada representacion se ha dignado condescender a ella sin embargo de hallarse muy satisfecho del zelo, desinterés y acierto con que VE desempeña los encargos de su Ministerio como lo executó en los que se le encomendaron por los Augustos Reyes Padre y Hermano de SM Pero considerando que negocios de menos trabajo podran ser llebadores a VE por algun tiempo todabia, ha determinado SM nombrar a VE por su embaxador a la Corte de Roma a donde podra VE pasar luego que el Conde de Florida Blanca (que el Rey ha destinado para subceder a VE) venga a relevarle y entregarse de los negocios de Estado [...]*”.

²⁴³⁷ Manuel de Roda y Arrieta (1708-1782) va néixer a Saragossa, va estudiar lleis i va exercir d'advocat a Madrid després de llicenciar-se. Arribà a ser un dels homes més influents del regnat de Carles III. Va ser agent de “preces” a Roma fins 1765, ambaixador interí des de 1760 i secretari d'estat i del despatx universal de Gràcia i Justícia. Com a ministre, serà l'artífex de l'expulsió i la posterior extinció dels jesuïtes, i del desmantellament dels col·legis majors. Roda, malgrat estudiar en un col·legi jesuïta, derivà cap a posicions contràries a dit orde durant la seva estada a Roma i, des del poder, atorgà el cop de gràcia als jesuïtes. El p. Luengo en la seva necrològica, indica que serà recordat en els escrits dels enemics dels jesuïtes com “[...] *un hombre grande, de talentos mui escogidos, de mucha instruccion, en suma un heroe, y quizas tambien un santo [...]*”. Per contra, per als seguidors de l'orde extingida, Roda és “[...] *la causa de que el presente Pontífice Pio VI tomase la increíble, e injustissima resolucion de abandonar en su miseria y abatimiento la inocente Compañia de Jesus tyranicamente orpimida por su antecesor Clemente XIV [...]*”. Per tant, “[...] *los daños, que ha hecho en todo el mundo catholico este miserable hijo de un barbero, o cirujano [Roda], en quanto a todo genero de literatura, a la piedad, y a la Religion [...]* son mayores, que toda ponderacion [...]” i això suposa que “[...] *en la historia de la Iglesia sea abominable el nombre de este Ministro [...]*”. EGIDO, TEÓFANES i PINEDO, ISIDORO, *Las causas “gravísimas” y secretas de la expulsión de los jesuitas por Carlos III*, Madrid, Fundación Universitaria Española, 1994. PINEDO IPARRAGUIRRE, ISIDORO, *El pensamiento regalista y antijesuïta de Manuel de Roda y Arrieta, ministro de Gracia y justicia de Carlos III*, Madrid, Editorial de la Universidad Complutense de Madrid. Servicio de Repografía, 1983, volum I i volum II, pàgines 946-975.

²⁴³⁸ Jerònim Grimaldi (1706-1786) nasqué a Gènova i era fill d'una distingida família de diplomàtics. Va rebre la tonsura eclesiàstica però, posteriorment, va seguir els passos del seu pare, ambaixador de Gènova. Va aconseguir el Tercer Pacte de Família entre les dues branques borbòniques de França i Espanya. El 1763, fou nomenat ministre i hagué de fer front a molts problemes (els motins de 1766, la seva inclinació anglòfila, les hostilitats en el sí de la cort o el desastre d'Argel), que el portaren a permutar el seu càrrec amb el de Floridablanca, ambaixador a Roma, tema principal de la carta exposada. Fou nomenat duc i morí a Gènova. FERNÁNDEZ, ROBERTO, *Carlos III*, Madrid, Arlanza, 2001, pàgina 258.

De nou, una carta dirigida a l'abadessa, datada del 27 de novembre, en la qual mostra els nous passos seguits pels arrendadors en aquest plet i la seva continuació, tot i la victòria que suposava l'anterior sentència favorable al monestir: “[...] *Con mucho gusto recibo la favorecida de VR en que veo disfruta perfecta salud, y demas señoras de esa vuestra comunidad: Tambien nos ha cogido la actual [...] epidemia, pero sin que haya sido cosa grave. Por evitar de que por obligar por apremios a la parte de los arrendadores no nos sofocaren con prorrogas de nuevos terminos he evitado solicitarlo con los dos apoderados de los gremios la devolucion de los Autos con las Pruevas, y aunque han practicado vivas diligencias por reysterados avisos no han podido conseguir la remision de aquellas, por lo que el lunes desta semana presente Pedimento de apremio, y como han ocurrido ferrados nada se ha podido adelantar, pero para el correo proximo espero adquirir alguna noticia a fin a pasarla a VR, asegurandola nos podemos prometer feliz exito aunque tenemos algun tropiezo por no haverse citado por el comisionado de VR en ese Principado a la parte de los arrendadores para la compresa de los documentos de la Prueba hecha por el Monasterio. Este es el actual estado del pleyto sin que haya dado antes cuenta por no haver podido conseguir adelantamiento particular sin embargo de reysteradas diligencias en medio de la dispersion de la Escrivania, y fatales tiempos que tienen amilanada a la gente [...]*”.

El mateix dia, envia una altra nota a l'abadessa recordant-li que li manca rebre la seva recompensa: “[...] *Ya por mi antecedente veria VR la victoria del Pleyto, y ahora añado que por el correo desta noche embio certificado el Pliego con el Despacho, y cuenta de todo lo ganado, dejando a salvo de la Voluntad de VR y esa venerable comunidad, mi recompensa [...]*”.

I també del mateix dia, aquesta carta a Torrent en la qual exposa detalladament les despeses que ha generat la seva participació en el plet des del maig de 1774. A més, li recorda altres comptes pendents amb l'advocat i li reclama que li enviïn vi de malvasia, que ja ha demanat anteriorment: “[...] *Ya llego el deseado dia de acreditar con testimonio el fruto de mis tareas. Yncluyo el despacho evaquado y corriente en todas sus partes, y la cuenta general de quanto he gastado desde 16 de Mayo de 1774 hasta la fecha que son 30 meses y 11 dias, que asciende a 103 o 8 reales y 2 maravedis de vellon y siendo el cargo 215 rs. y 3 maravedies resultan de alcance contra mi 843 rs. y 1 mi. segun la cuenta para el monasterio; de los que rebajados 159 rs. gastados en la expedicion de los 100 exemplares de meritos de VM resultan el legitimo alcance de 684 rs. de vellon sobre los que podra VM o la Muy Iltre. Sra. Abadesa contar por mi*

trabajo. A dicha señora escribo dos letras dandola parte de la remision del Despacho. En quanto a la conduccion de la Malvasia lo podra VM hacer con un tal Jayme, carromatero de Ygualada, dandole carta para mi con las señas que contiene la adjunta nota. No tiene VM que pensar en la gratificacion al Relator que esta bastante remunerado, y si al Abogado que como VM vera, despues de su moderacion por los escritos, solo me llebo 60 rs. por el Ynforme del dia de la vista del Pleyto, por lo que contemplo que con media terea de chocolate que ascendera a 150 reales de vellon quedara satisfecho. Va el pliego certificado y no ocurriendo otra cosa me repito a la disposicion de VM [...]”.

Poc després, el 4 de desembre, li envia una nova carta amb recomanacions sobre el plet de l'excusat: “[...] despues de los continuos apuros del Rl. Monasterio en razon del pleyto con los del excusado, ha visto VM por la serie de los tramites, despachos y contradicion en que son consiguintes y hemos experimentado, y con todo haver salido como habra visto VM por el despacho que en mi anterior le encamine, oy me hallo con carta de mi sra. la Abadessa de 26 de noviembre ultimo expresandome la pobreza del Rl. Monasterio, y que el Pleyto mas es señorio que utlidad. Mucho encarecer es, pues por poco que ascienda el valor de los vienes embargados de 14 años y la regia de reducir de 3 casas a 1 contribuyente bien mereceran el señalamiento graduado por el consejo sobre cui punto entendi bastante clara la partida de mi trabajo en la cuenta y carta de su remision, sin que en el asunto tenga que exponer sino la reysteraz de mi remuneracion por parte de VM y su principal [...]

Com es després de l'anàlisi de les seves cartes, Otamendi fou un servidor lleial i capacitat que treballà fidelment per al monestir i el representà en diversos plets dels que en tenim notícies parcials gràcies als seus escrits. Aquests no ens permeten conèixer la generalitat dels plets ni tampoc la seva consecució però sí que mostren la tasca realitzada pels agents i representants del monestir, en aquest cas, a Madrid.

6. Peticions diverses

En aquest darrer apartat, analitzarem algunes cartes “curioses” en les que alguna persona o entitat demana un favor al monestir de Vallbona.

La primera carta que tractem data del 27 de desembre de 1703, està dirigida a l'abadessa per Francesc de Mora²⁴³⁹ i el seu interès rau en la menció d'una epidèmia: “[...] *Hubiera ya cumplido con mi obligacion; sino hubieramos tenido el mareo grande de tantos enfermos a su mismo tiempo*²⁴⁴⁰; *que le asseguro, que los que tenemos alguna introduccion en el lugar estavamos noche y dia fuera casa. Ahora que por la*

²⁴³⁹ Pel que fa al remitent de la carta, no podem assegurar qui és ja que diversos homes amb el mateix nom coincidiren en el temps. Segurament fou el jesuïta Francesc Mora (1645-1712), predicador reial, examinador sinodal als bisbats de Barcelona, Lleida, Girona i Tortosa i mestre en teologia. AHPB, 819/7. CASES I LOSCOS, LLUÏSA, *Inventari de l'AHPB, s. XVII – 2 (1651-1700)*, Barcelona, Fundació Noguera, Lleida, Editorial Pagès, 2006, pàgines 186-187 i 435. BC, Dipòsit de Reserva. F. Bon. 242: MORA, FRANCESC, *Reconocido obsequio y demostración festiva que el magnifico magistrado de la Lonja del Mar de la excelentissima ciudad de Barcelona hizo el dia 22 de noviembre de 1696 en accion de gracias a la patrona de España ... por el recobro de la salud del Rey N. S. Carlos II o Sermon en la solemnidad festiva que celebró el magnifico magistrado de la Lonja, dando gracias a la patrona de España ... por el feliz recobro de la salud de nuestro monarca Carlos Segundo predicado por ... Francisco Mora de la Compañia de Jesus*, Barcelona, per Rafael Figuerò, 1696; així com també *Sermon que dixo en el primer dia de las Fiestas que celebraron en su templo los reverendissimos padres de la sagrada religion descalça de la Santissima Trinidad de Redencion de Cautivos*. BC, Dipòsit de Reserva. F. Bon. 431 i BC, Dipòsit de Reserva. F. Bon. 7266: MORA, FRANCESC, *Oraciones panegyricas a los rendidos cultos, y devidos obsequios a la Trinidad beatissima que consagrò su convento de la ciudad de Barcelona, de la Orden de Descalços de la Sma. Trinidad, Redencion de Cautivos, año 1699, los dias 23 y 24 de agosto, por aver cumplido dicha sagrada familia descalça, trinitaria, redentora su primer siglo, en ocasion de aver concurrido a la celebridad para darla complemento, el ... principe de Hassia Darmestad ... con su real consejo, y la ... ciudad de Barcelona y generales de la milicia en publico, y de secreto el ... Obispo de Barcelona; oracion primera panegyrica de el Rmo. P. Francisco Mora ... dedicala al ... general de Trinitarios Descalços Redentores de Cautivos Christianos &c.*, Barcelona, a casa de Martí Gelabert, 1699. SIMON DIAZ, JOSE, *Jesuitas de los siglos XVI y XVII: Escritos localizados*, Madrid, Universidad Pontificia de Salamanca y Fundación Universitaria Española, 1975, pàgines 203-204.

²⁴⁴⁰ L'epidèmia esmentada per Mora en aquesta carta també és un misteri. Segons la llegenda de l'origen dels torrns, Barcelona patí l'assot de la pesta a finals de 1703, motiu pel qual s'organitzà un concurs que guanyaria qui presentés un postre que es conservés llarg temps i que guanyà el sr. Torró. Però aquesta anècdota no l'hem pogut contrastar amb fonts serioses. Hem trobat testimonis (tant coetanis com estudis posteriors) de mesures preventives dutes a terme per les autoritats municipals per evitar contagis al llarg de 1703, però cap d'ells no ens aclareixen si la pesta era una realitat a la capital catalana o no. Tampoc els registres hospitalaris deixen constància d'una epidèmia. BC, Dipòsit de Reserva. AH (Fons Històric de l'Hospital de la Santa Creu) 132: *Llibres d'entrades de paisans, 1703-1705*. BC, Dipòsit de Reserva. AH (Fons Històric de l'Hospital de la Santa Creu) 175: *Llibre d'òbits, 1697-1708*. BC, Dipòsit de Reserva. AH (Fons Històric de l'Hospital de la Santa Creu) 211: *Llibres de caritats, cobrances, dèbit i crèdit de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau de Barcelona, 1702-1714*. BC, Dipòsit de Reserva. AH (Fons Històric de l'Hospital de la Santa Creu) 226: *Llibres del Racional o comptador de l'Hospital, 1693-1707*. VOLTES, PEDRO, *Dietari de l'antich consell barceloní*, Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1971, volum XXIV (1702-1704). FERRAN, JAIME; VIÑAS, FEDERICO i GRAU, ROSENDO, *La peste bubónica. Epidemia de Porto (1899) y epidemias de peste ocurridas en Barcelona*, Barcelona, Tipografia sucesor F. Sánchez, 1907, pàgina 573. BETRÁN MOYA, JOSÉ LUIS, *La peste en la Barcelona de los Austrias*, Lleida, Milenio, 1996. CARRERAS CANDI, FRANCESC, *La ciutat de Barcelona*, CARRERAS CANDI, FRANCESC (dir.), *Geografia general de Catalunya*, Barcelona, Establiment Editorial d'Albert Martín, 1913-1918, volum 5. SALAMERO I REYMUNDO, F. i SALAMERO I PRAT, F., *Principals malalties, pestilències i Hospitals a la ciutat de Barcelona, esmentats a les Rubriques de Bruniquer, Ceremonial dels Magnífichs Consellers i Regiment de la Ciutat de Barcelona (1249-1714)*, s.l., s.n., 2002, pàgines 39-40. VILLALBA, JOAQUIN DE, *Epidemiología española o Historia cronológica de las pestes, contagios, epidemias y epizootias que han acaecido en España desde la venida de los cartagineses hasta el año 1801. Con noticia de algunas otras enfermedades de esta especie que han sufrido los españoles en otros reynos, y de los autores nacionales que han escrito sobre esta materia, así en la península como fuera de ella*, Madrid, Imprenta de Mateo Repullés, 1802, pàgina 154.

misericordia del Señor a parado aquella fuga, y me da lugar para saludar a VS lo hago con todo affecto, estimando de VS se de por bien servida demas diligencia, y luego supe que el primo de VS avia dado muy cabal satisfaccion; conque tenia por cierta la possession del curato, para tenerle VS a mano para lo que importasse. Logre VS muchos años de vida para beneficiar a los suyos [...] y sea este principio de año nuevo el que le de al Señor colmado de todas felicidades con todos los de la casa de VS [...] Estimaria a VS mande dezir a mi señora doña Isabel de Areñi, que tengo en mi poder unas flores, que en sabiendo adonde acudir para enviarlas las reservo para la ocasion que me digere”²⁴⁴¹.

També tenim una carta d’algú que es posa al servei del monestir, com feu Marià Romeu en algun moment del segle XVIII, “[...] *lo mes indignissim esclau de vostres siervos rendidisament a vostres divinissims peus sacrificat dona a VDM sa anima, y cos y a vostra santa y real casa de Vallbona. y offereix hobeir ha siegas alas preladas presents y successoras y suplica a Vostra Divina Clemencia [...] favor que espera ab vostre divino patrocini del Claustro, sia ha de ser a major gloria del Altissim*”²⁴⁴².

Finalment, la darrera carta que comentem data de l’11 de desembre de 1788. El remitent de la mateixa és Jeroni Reig, frare menor observant de Sant Francesc. En ella, demana una almoina a la comunitat de Vallbona per aconseguir l’entrada d’un bon noi, però sense recursos, al seu orde: “[...] *interesado por leyes de caridad con un Mancebo estudiante honrado en linage y de costumbres aprobadas para vestir el Santo Abito que pretende en la dicha Religion, y en esta misma Provincia de Cataluña, acude tan humilde como pobre a la piedad de VS, y dice: Que siendo forzoso al dicho estudiante pretendiente costearse los Abitos, y otras cosillas, que en el ingreso exige una Religion que no tiene ni puede tener abastos; y assimismo, que no pudiendo sus Padres, cuyos nombres callo por no cubrirles la cara de rubor, hacerle la costa, estando como estan mas que atrassados en haberes por los rebeses de fortuna padecidos de mucho tiempo, queda el muchacho en terminos de no poder lograr su deseado fin, a menos de acudir al amparo de Personas piadosas, que saben, y pueden socorrer semejantes indigencias, principalmente de aquellos que son llamados de Nuestro Señor para militar por su nombre, y hazer mas gloriosa su milicia. Por tanto: [...] por caridad, y en el nombre del Señor que por todos nosotros tanto se hizo pobre en este mundo, rendido, y*

²⁴⁴¹ Aquesta carta està mal inventariada doncs no pertany a Marià Romeu però sí que es trobava en el plec sota aquest epígraf: AMV, 6.4/22: Segle XVIII. Marià Romeu ofereix els seus serveis a l’abadessa i al monestir de Vallbona, en una lletra particular adreçada a l’abadessa del monestir.

²⁴⁴² *Ídem*.

*compassivo suplica a VS se apiade del Pretendiente sobredicho con el socorro de alguna limosna pecuniaria determinada al explicado fin [...]*²⁴⁴³.

Segurament relacionada amb aquesta carta està la concessió feta pel general de l'orde franciscà, fra Pascual Varisio²⁴⁴⁴ el 28 de febrer de 1789, a la comunitat de Vallbona i a tots els seus servidors, de la participació en les gràcies, mèrit i pietosos exercicis que practiquen els frares i monges del seu orde²⁴⁴⁵.

²⁴⁴³ AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater, amb un total de 68 lletres.

²⁴⁴⁴ El nom Pascual Varisio és una castellanització, present en documents de l'època, del nom italià d'aquest ministre general franciscà, Pasquale Frasconi o Frosconi Varese (1706-1791). Nascut a Varese, ingressà al convent de Santa Maria dels Àngels de Lugano dels reformats franciscans el 1722. Després d'alguns anys d'apostolat i ensenyament, va ser escollit ministre provincial el 1742, amb només 36 anys. En acabar el trienni corresponent, va reprendre la predicació i l'ensenyament, fins que fou novament escollit ministre provincial el 1760. Dos anys després, fou escollit comissari general dels observants cismontans, funció que exercí fins al 1765, quan la congregació general intermediària de l'Alvein el nomenà membre de la comissió encarregada de la redacció definitiva dels estatuts de la família cismontana. El 1768, esdevingué ministre general de l'orde. Aquell mateix any, signà les constitucions que havia ajudat a redactar, però que no foren publicades fins l'any 1827. El 1774, donà estatuts particulars a les cases de recol·lecció i en recomanà la creació a totes les províncies de l'orde. Fou confirmat en el càrrec per un nou trienni pel Papa Climent XIV el 1774, degut a les dificultats de reunir en capítol els representants d'Espanya, Portugal i les seves colònies americanes. El 1777, tornà a ser prorrogat per Pius VI, pel que finalment, restarà en el càrrec 23 anys fins a 1791. Al·legant raons d'edat, deixà el govern de l'orde al procurador general Charles-Joseph de Gênes i morí poc després a Roma. La gran quantitat de documentació que va deixar mostra que fou un superior responsable, testimoni de molts signes de decadència, que va liderar diversos intents de redreçament d'una crisi religiosa, insistint en la selecció de novicis, la instrucció dels mateixos, l'ortodòxia en l'ensenyament de la teologia, la disciplina o la uniformitat de la litúrgia, entre d'altres punts destacats del seu programa de reforma. BAUDRILLART, ALFRED; DE MEYER, A. i VAN CAUWENBERGH, Ét., *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, Paris, Librairie Letouzey et Ané, 1953, volum 18, pàgines 1048-1049.

²⁴⁴⁵ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 328.

ELS SERVEIS DEL MONESTIR

El monestir monopolitza una sèrie de serveis, que gestiona a través d'arrendataris i de servidors. Aquests serveis es poden dividir en tres tipus bàsics de béns: el primer conjunt està format pels relacionats amb l'assistència mèdica i hospitalària, com l'apotecaria, l'hospital i l'hostal; el segon grup de béns està relacionat amb l'abastament alimentari de la població, com és el cas del forn de pa, la venda d'aiguardent i la tenda entre d'altres i, finalment, el tercer grup de béns està relacionat amb la producció agrícola i la transformació dels productes del camp, com són els molins²⁴⁴⁶.

Excepte la farmàcia i l'hospital, dos establiments de qualitat, els altres serveis s'estableixen a partir de tabes d'arrendament. Aquestes tenen un alt grau de proteccionisme que obligava els habitants de cada població a utilitzar únicament els serveis que prestaven els arrendaments, al temps que impedièn qualsevol competència que minvés els ingressos al monestir. Aquest monopoli però, fou sempre respectuós amb les necessitats col·lectives de la població, ja que amb ell es controla l'accés a l'alimentació dels habitants del poble de Vallbona. També fou un sistema organitzatiu amb finalitats comercials, agràries i de finançament del monestir²⁴⁴⁷.

Començarem analitzant els serveis mèdics i farmacèutics del monestir a partir del nostre estudi de l'apotecaria i l'hospital, per, posteriorment, endinsar-nos en el món de les prestacions bàsiques per a l'alimentació de la població i que ja hem esmentat. Analitzarem aquests serveis de manera succinta per donar una imatge més aprofundida de les diferents maneres d'exercir la jurisdicció que tenia Vallbona.

En primer lloc, però, ubicarem aquests serveis sobre el mapa gràcies a la informació extreta de dues monografies de Francesc de Bergadà²⁴⁴⁸ i de Josep Joan Piquer i Jover²⁴⁴⁹.

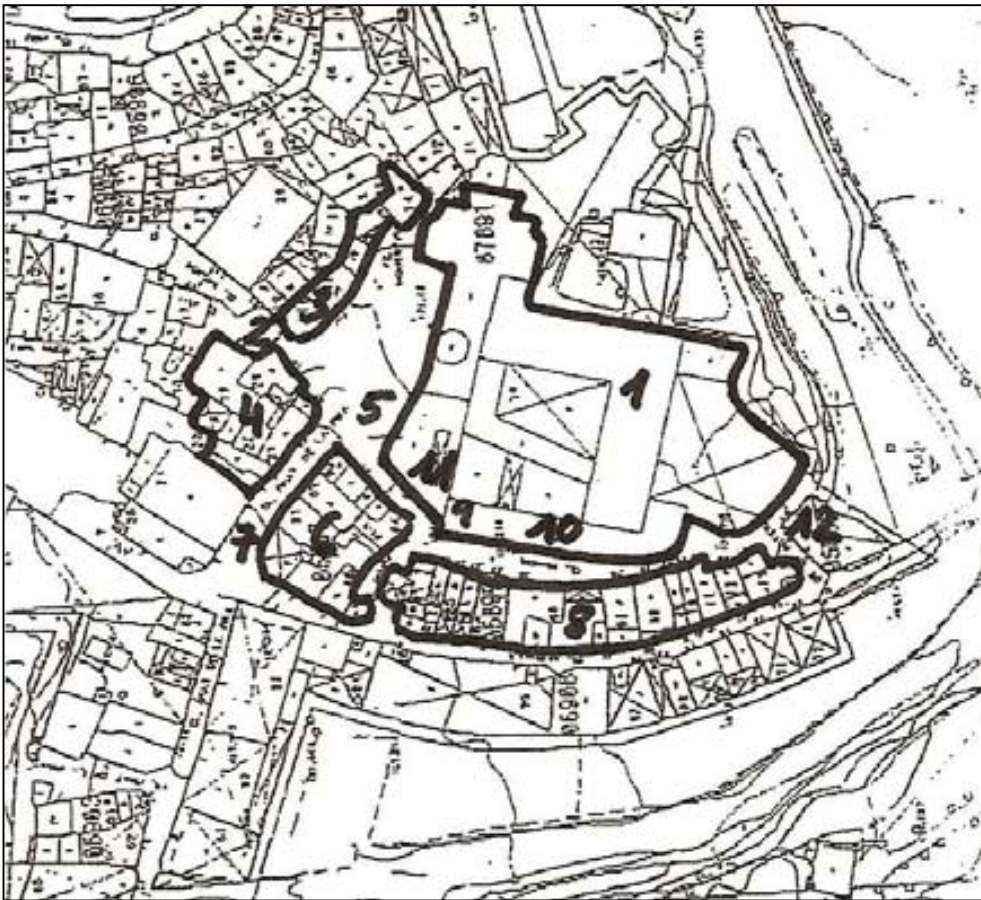
El mapa que presentem a continuació és aproximat ja que no es pot establir amb seguretat on eren els serveis esmentats. Hem d'agrair l'ineestimable ajuda de la germana Neus Castells, membre de la comunitat monàstica actual, en la ubicació de dits serveis, perquè la mateixa ens ha permès realitzar un mapa molt més fidel a la realitat.

²⁴⁴⁶ SANTESMASES I OLLÉ, JOSEP, *Els arrendaments municipals del segle XVIII a Vila-Rodona. La planificació dels interessos materials i espirituals davant la mort: Testaments de Vila-Rodona, segles XVII-XIX*, Valls, Institut d'Estudis Vallencs, 1995, pàgina 11.

²⁴⁴⁷ SANTESMASES I OLLÉ, JOSEP, *Op. cit.*, pàgina 84.

²⁴⁴⁸ BERGADÀ I SOLÀ, FRANCESC, *El Real Monasterio cisterciense de Santa María de Vallbona de las Monjas*, Barcelona, Llibreria Francisco Puig, 1928, pàgines 34-46.

²⁴⁴⁹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Vallbona: guia espiritual i artística*, Comunitat Cistercenca, Santa Maria de Vallbona, 1993, pàgines 39-53.

Mapa en detall del primer recinte de la clausura, on s'ubiquen els serveis del monestir, segons la informació extreta de les monografies esmentades. Mapa de realització pròpia sobre la base d'un plànol del poble de Vallbona de les Monges facilitat pel propi Ajuntament. Els números situats sobre el mapa i les figures ressaltades, corresponen a:

1. El monestir en el seu conjunt.
2. Portal de Dalt o del Renyer.
3. Apotecaria, fusteria, ferreria, cereria i altres obradors així com també els habitatges dels confessors, beneficiats i del cirurgià.
4. Hospital de pobres i pelegrins i hostel o hostatgeria.
5. Pou de gel, sota la plaça del poble, antic cementiri.
6. La Procura – Seu del govern de la Baronia.
7. Portal de Baix o de la Procura.
8. Cellers del monestir. Al pis de dalt, s'ubicà una hostatgeria.
9. Palau abacial.
10. Porteria del monestir, locutori i bosseria.
11. Antic Ajuntament del poble. Actualment, és el refugi de Sant Bernat.
12. Portal de la Muralla o del Camí del Pou.

BERGADÀ I SOLÀ, FRANCESC, *El Real Monasterio cisterciense de Santa María de Vallbona de las Monjas*, Barcelona, Llibreria Francisco Puig, 1928, pàgines 34-46.

PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Vallbona: guia espiritual i artística*, Comunitat Cistercenca, Santa Maria de Vallbona, 1993, pàgines 45-50.

Com acabem de veure, els serveis controlats pel monestir i que tot seguit analitzarem es troben situats al primer recinte o clausura exterior. Aquest és un espai tancat, d'extens perímetre, envoltat d'edificis i murs amb barbacana i al qual s'accedeix per tres portals diferents: el de Dalt o de la Plaça, el de Baix o de la Procura i el de la Muralla o Camí del Pou.

Segons Piquer, la primitiva església monàstica, coneguda amb el nom de Santa Maria la Vella i d'estil romànic, es trobava extramurs d'aquest recinte mentre que Bergadà, l'ubica en dita clausura exterior.

Els dos historiadors inicien el recorregut per la Porta de Dalt, emplaçada al nord del monestir i formada per "*tres arcos románicos, algo distanciados entre sí, cubiertos con cuarterones y techumbre de madera, encima de la cual tenía sus habitaciones el portadero, que cuidaba del servicio de las puertas giratorias sobre goznes de piedra, dispuestos en el arco central*"²⁴⁵⁰. Traspassada aquesta porta, s'arriba a la plaça, antic cementiri de la comunitat. Les primeres cases a mà dreta, al carrer de l'Hospital, estaven destinades a l'hostal o hostatgeria de viatgers i a l'hospital de pobres i pelegrins, així com també a les habitacions diürnes de les monges hostatgera i hospitalera. Aquests dos edificis, eren grans i coetanis a l'edificació de l'església i el claustre.

I al carrer de la Font, davant de la plaça, es trobaven les cases de monjos, sacerdots, beneficiats així com també les oficines i residències del cirurgià, l'apotecari, el fuster, el ferrer, el cerer i altres obradors necessaris per al bon funcionament del monestir.

A la zona de la plaça, també hi havia un abeurador, les escales de pujada a la plaça, el pou de gel i la carnisseria²⁴⁵¹, així com també l'ajuntament antic (ubicat a l'actual refugi de Sant Bernat).

Davant l'actual hostatgeria, es trobaven les residències dels oficials de l'abadiat, que, com ja hem dit, eren el procurador general, el governador general, el batlle general, l'assessor, el notari i l'advocat del monestir.

En aquesta zona, també vivien mossos i oficials que tenien cura dels camps i del ramat del monestir així com altres artesans, que vivien enfront del palau de l'abadessa i formant les seves cases el mur exterior que comunicava amb el tercer portal.

²⁴⁵⁰ BERGADÀ I SOLÀ, FRANCESC, *Op. cit.*, pàgina 35.

²⁴⁵¹ A Vallbona, no hem trobat documentació que constati l'establiment d'una carnisseria controlada pel monestir mitjançant les tabes d'arrendament, pel que és un servei que no analitzarem.

Al carrer de l'Abadia, hi instal·laren el celler, paral·lel a la nau oest del claustre, la cillereria i el palau abacial així com també la porteria, el locutori i l'hostatgeria, belles construccions datades de 1775, a les quals s'hi entrava per una escala exterior i per una rampa, que tenia replà i barana de bronze. Per aquesta porta, ja s'entra al segon recinte, és a dir, el monestir pròpiament dit, on s'ubiquen l'església, el claustre i la resta de dependències monàstiques, com les cases de les monges, el palau de l'abadessa i la resta d'edificacions.

En d'altres poblacions, com pot ser el cas de Vallbona d'Anoia²⁴⁵², aleshores ubicat al corregiment de Vilafranca del Penedès i, actualment, situat a la comarca de l'Anoia; els serveis estaven controlats per l'ajuntament del municipi. El 1753, els regidors inicien un plet amb Antoni de Foxà perquè aquest vol tenir “[...] *carnisseria, fleca, taberna y meson y otras facultades privando a los regidores de los emolumentos que legitimamente y de antiquissimo tiempo obtienen [...]*”²⁴⁵³. Poc temps després, l'any 1755, l'ajuntament d'aquest municipi recorda que de temps immemorials posseeix la facultat de tenir en aquest indret i terme “[...] *fleca, taverna, gavella, carnisseria y meson privative a qualesquier otros [...]*”. Però degut als pocs censos que generen aquests serveis, demana un precari o una nova concessió en emfiteusi d'aquestes facultats²⁴⁵⁴.

En el cas de Vila-Rodona (Alt Camp), l'ajuntament tenia uns béns propis, com són diverses peces de terra, la premsa, els molins, els forns i el dret d'herbatge i també arbitris, com l'aigua de regar, la tenda, la carnisseria, la fleca, l'hostal o els drets de fira. Tots aquests béns, eren arrendats al millor postor, com veurem que es fa en el cas de Vallbona²⁴⁵⁵.

²⁴⁵² Per un millor coneixement de la història d'aquest poble, adrecem al lector a CASTELLÀ-GASSOL, J., *Vallbona. Un poble-camí a la vora del riu Anoia*, Vallbona d'Anoia, Ajuntament de Vallbona d'Anoia, 1984.

²⁴⁵³ ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1753, nº 4, An: “*La universidad de Vallbona contra don Antonio de Foxá*”.

²⁴⁵⁴ ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1755, nº 8, Bi: “*Los regidores de Vallbona. Sobre precario*”.

²⁴⁵⁵ SANTESMASES I OLLÉ, JOSEP, *Op. cit.*, pàgines 9-84.

1. La farmàcia del monestir²⁴⁵⁶

L'apotecaria de Vallbona ha estat estudiada per Carme Prats Darder, que ha realitzat un interessant i complet treball sobre la mateixa²⁴⁵⁷. Malgrat que es basa sobretot en l'art i menys en la història, és un estudi que introdueix perfectament el lector en l'apotecaria del monestir.

Aquesta autora exposa que als monestirs medievals i moderns hi havia un hospital gratuït per a pobres prop del recinte monacal com una forma de caritat ja que l'atenció als malalts és un servei a Déu segons la regla de Sant Benet. I adossada a l'hospital i prop de l'hort, hi havia l'apotecaria; amb ungüents, potingues i plantes medicinals per tenir cura i guarir els malalts. En un principi, cada monestir tenia un mestre apotecari, encarregat de la clau de l'armari de l'apotecaria, i un sagnador, encarregat de realitzar les sagnies als malalts. Aquests dos càrrecs seran substituïts per professionals titulats quan, a finals del segle XVIII, es reguli la pràctica farmacèutica i només aquests darrers seran capacitats per exercir-la i preparar les medicines.

Els monestirs també eren centres de cultura, assistència i hospitalitat, en els que els monjos copistes transcrivien documents valuosos i els apotecaris traduïen farmacopees²⁴⁵⁸ a llengües vulgars.

²⁴⁵⁶ L'estudi de farmàcies vinculades a monestirs femenins ha estat, ara per ara, un tema poc estudiat. Beya remarca la poca o nul·la bibliografia que ha generat el tema en un dels pocs estudis que existeixen sobre farmàcies monàstiques, a part del de Carme Prats Darder que tot seguit analitzarem. Per contra, sí que s'han estudiat força farmàcies de monestirs i convents masculins i s'han biografat monjos que exerciren de farmacèutics. BEYA ALONSO, ERNESTO, "La farmacia de la cartuja de Montalegre", *Circular farmacèutica. Revista del Muy Ilustre Colegio Oficial de Farmacéuticos de la Provincia de Barcelona*, 254 (1977), pàgines 61-74. BEYA ALONSO, E., "La farmacia en los conventos de monjas: las Descalzas Reales de Valladolid y Vallbona de las Monjas", *Boletín de la Sociedad Española de Historia de la Farmacia*, vol. 29, 115 (1978), pàgines 209-217. MERCANT RAMÍREZ, JAIME, *Historia de la farmacoterapia: siglos XVIII y XIX. La farmacia monástica de la Real Cartuja de Valldemossa* (tesi doctoral inèdita de Medicina i Cirurgia, dirigida per Adolf Díez Pérez y José Luis Fresquet Febrer, Departament de Medicina de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2008).

²⁴⁵⁷ PRATS DARDER, CARME, *Apotecaria de Santa Maria de Vallbona*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990.

²⁴⁵⁸ Una farmacopea és un llibre que descriu les substàncies medicinals que el farmacèutic ha de tenir ja disposades o preparar quan se li demani. En general, es publiquen per disposició i amb la garantia de l'estat i tenen forma de llei. Les primeres farmacopees fixaven les fórmules estàndards segons l'autoritat vigent, oferien normes d'elaboració per al farmacèutic i donaven als metges el control sobre la composició i potència dels fàrmacs que prescrivien, al temps que controlaven la pràctica farmacèutica. Posteriorment, se les considerà col·leccions de fàrmacs, fórmules i orientacions obligatòries pels metges i farmacèutics d'una jurisdicció concreta. A les farmacopees, s'assenyala als farmacèutics les regles que han de seguir per l'elecció dels materials; les normes a les que s'ha d'ajustar en les seves preparacions i les circumstàncies que ha de tenir en compte per la dispensa de molts preparats. I per al metge, és una guia que li indica què rebrà el malalt segons una prescripció determinada. Durant l'Edat Moderna, les farmacopees assoleixen la seva raó de ser i van ampliant els seus àmbits fins a abastar un país sencer. Tot i això, el format de les mateixes experimenta mínimes modificacions respecte les anteriors. Les farmacopees acaben considerant-se un símbol de la intervenció governamental en la protecció de la salut pública, per la seva voluntat d'estandardització. COWEN, DAVID L. I HELFAND, WILLIAM H., *Historia de la farmacia*, Barcelona, Ediciones Doyma, 1992, volum I, pàgines 60-62 i 85. DIVERSOS

Els monestirs són importants centres farmacèutics, com ho demostra el gran nombre dels seus medicaments que van rebre una acceptació generalitzada. Aquestes farmàcies eren gestionades pels propis monestirs, regides per un seglar o per un monjo de la comunitat i suposaven l'única font de cures mèdiques per als pobres però també una font de conflictes amb els farmacèutics seglars que tenien un establiment proper a una farmàcia monàstica, sobretot per culpa d'establiments oberts per ordes religiosos per a proporcionar medicines gratuïtes als pobres²⁴⁵⁹.

Al segle XVI, les farmàcies monàstiques contribueixen a desenvolupar les arts farmacèutiques que practicaven els monjos per a les necessitats de la comunitat, i que es transformen en activitats industrials i mercantils²⁴⁶⁰. Al segle XVIII, aquests establiments encara conserven la seva importància als països catòlics europeus²⁴⁶¹.

Pel que fa concretament al monestir de Vallbona, ja des de l'inici del mateix, la comunitat es dedica a la cura de malalts. Hi ha un hospital i per tant, hi ha d'haver algú que prepari les medicines²⁴⁶².

L'oficina de la farmàcia evoluciona constantment, progressió marcada pels descobriments mèdics i químics i també per la incidència dels gustos i les modes artístics. L'apotecaria és un lloc de bellesa i elegància notables. Sempre hi ha un taulell amb calaixos del cantó del venedor; balances; morters; la vitrina del cordialer on es guarden els preparats exòtics i cars; calaixos de fusta i lleixes per exposar i guardar-hi els pots i cadires i bancs perquè la gent s'assegués mentre esperava el seu preparat. Aquesta sala estava decorada seguint els gustos del moment igual que els estris, molt variats, però aquests no perden mai la seva funcionalitat i fàcil maneig.

En canvi, la rebotiga és una habitació funcional i pràctica, on la decoració és poc important, ja que és l'espai on s'efectuen les manipulacions i operacions, fora de la vista del públic i on hi ha tots els estris per treballar. A la rebotiga, l'aparell bàsic és el de destil·lació o alambi²⁴⁶³.

AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 23, pàgines 286-287. GÓMEZ CAAMAÑO, J. L., *Páginas de historia de la farmacia*, Barcelona, Nestlé, 1970, pàgina 203. LANNING, JOHN TATE, *The Royal Protomedicato. The regulation of the Medical Profession in the Spanish Empire*, Durham, Duke University Press, 1985, pàgines 232-237.

²⁴⁵⁹ COWEN, DAVID L. I HELFAND, WILLIAM H., *Op. cit.*, pàgines 68-69 i 116.

²⁴⁶⁰ COWEN, DAVID L. I HELFAND, WILLIAM H., *Op. cit.*, pàgina 69.

²⁴⁶¹ COWEN, DAVID L. I HELFAND, WILLIAM H., *Op. cit.*, pàgina 116.

²⁴⁶² PRATS DARDER, CARME, *Op. cit.*, pàgines 33-37.

²⁴⁶³ PRATS DARDER, CARME, *Op. cit.*, pàgines 23-30. COWEN, DAVID L. I HELFAND, WILLIAM H., *Op. cit.*, pàgines 76-83 i 116-117.

1.1. La figura legal de l'apotecari

Jurídicament, la figura de l'apotecari (o boticari, com l'anomenen les lleis de l'època) està ben desenvolupada²⁴⁶⁴.

Al llarg de l'època moderna i encara al segle XVIII, el Reial Protomedicat és l'encarregat de dirigir els ensenyaments, controlar, examinar els candidats a apotecaris, donar llicències, administrar la justícia, reprobar i sancionar les males actuacions (com no tenir llicència per exercir o tenir medicines o la pròpia botiga en mal estat) i visitar les apotecaries²⁴⁶⁵.

Abans de la creació del Tribunal del Reial Protomedicat ja existeixen examinadors amb les mateixes funcions que les que tindrà aquest organisme, però la data del seu origen és 1477 amb els Reis Catòlics²⁴⁶⁶. És en aquest moment quan es constitueix legalment el Protomedicat com a tribunal col·legiat i unipersonal²⁴⁶⁷.

El Tribunal del Protomedicat és l'organisme encarregat del control de la sanitat a tot el territori espanyol²⁴⁶⁸ i té la voluntat de crear una legislació de tipus unitari²⁴⁶⁹. Fins al segle XVIII, però, la seva actuació està circumscrita a la Corona de Castella però després del triomf borbònic a la Guerra de Successió, el marc d'acció del Protomedicat serà tot el territori peninsular excepte el Regne de Navarra²⁴⁷⁰.

El protomèdic és l'encarregat de vetllar pel compliment de les lleis sanitàries²⁴⁷¹. Aquest càrrec, a la Catalunya del segle XVIII, recau en les persones de Francesc

²⁴⁶⁴ *Novísima Recopilación de las leyes de España, dividida en XII libros en que se reforma la Recopilación publicada por el señor don Felipe II en el año 1567, reimpressa últimamente en el de 1775 y se incorporan las pragmáticas, cédulas, decretos, órdenes y resoluciones reales y otras providencias no recopiladas y expedidas hasta el de 1804, mandada formar por el señor don Carlos IV*, Madrid, 1805, Madrid, Imp. Nacional del BOE, 1975, volum IV, llibre VIII ("De las ciencias, artes y oficios"), títol 13, pàgines 106-118.

²⁴⁶⁵ Títol 10 ("Del Real Proto-Medicato, y Junta superior gubernativa de Medicina"), *Novísima Recopilación de las leyes de España [...]*, pàgines 73-86. CAMPOS DÍEZ, MARÍA SOLEDAD, *El Real Tribunal del Protomedicato castellano (siglos XIV-XIX)*, Cuenca, Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 1999, pàgina 32.

²⁴⁶⁶ CAMPOS DÍEZ, MARÍA SOLEDAD, *Op. cit.*, pàgines 25-36 i 119-229. GÓMEZ CAAMAÑO, J. L., *Op. cit.*, pàgina 111. IBORRA, PASCUAL, *Historia del Protomedicato en España (1477-1822)*, Valladolid, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Valladolid, 1987, pàgines 20-29 i 65-104. JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Relaciones de los boticarios catalanes con las instituciones centrales*, Barcelona, Universidad de Barcelona. Facultad de Farmacia, s.d., pàgines 34-41.

²⁴⁶⁷ IBORRA, PASCUAL, *Op. cit.*, pàgina 26.

²⁴⁶⁸ JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Aportació a la història de la farmàcia catalana: 1285-1997*, Barcelona, Fundació Uriach 1838, 1997, pàgina 99. L'estructura, composició, competència i funcionament del Protomedicat estan desenvolupats a CAMPOS DÍEZ, MARÍA SOLEDAD, *Op. cit.*, pàgines 235-373.

²⁴⁶⁹ JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Op. cit.*, pàgina 105.

²⁴⁷⁰ CAMPOS DÍEZ, MARÍA SOLEDAD, *Op. cit.*, pàgina 286.

²⁴⁷¹ JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Op. cit.*, pàgina 109.

Sanpera (1698-1707?), Joan Higgins (1714?-1717?), Sebastià Creagh (1717-1734), Tomàs Clarasó i Vilar (1734-1753), Antoni Pla (1753-1766), Miquel de Borbó (1759-1763), Joan Esteve (1764-1770), Pere Güell i Pellicer (1770-1791), Ignasi Muntaner (1790?-1791?), Francesc Llorens (1791?-1793?), Vicenç Grasset (1793?-1794) i Gaspar Balaguer (1794-1799?)²⁴⁷².

Els exàmens²⁴⁷³ per assolir el grau de mestre apotecari eren una qüestió molt seriosa, perquè es buscava evitar col·lapsar el sistema amb una abundància de mestres apotecaris. Els aspirants havien d'acreditar els anys de pràctiques al cantó d'un mestre apotecari i presentar documents acreditatius sobre el seu llinatge, vida i costums. Un cop estudiada dita documentació, l'aspirant, acompanyat per l'apotecari que el presentava i li feia de padrí, anava al Col·legi, que li atorgava un dia d'examen. El tribunal que l'examinava estava format per dos cònsols; els quatre cònsols anteriors; quatre apotecaris escollits per ells i alguna altra persona, mai el padrí de l'aspirant. El dia assignat, l'aspirant passava l'examen pràctic, on se li demanava de fer algun medicament compost, i al dia següent, el teòric, sempre a casa d'un dels cònsols.

Al 1588²⁴⁷⁴, es proclama que els apotecaris han de saber llatí, haver aprovat unes pràctiques de quatre anys amb boticaris experimentats i tenir 25 anys d'edat a l'hora d'examinar-se. Hauran de tenir cura de les drogues que utilitzen i les visites que els faran les autoritats pertinents seran bianuals.

El 1593 s'indica que cap dona pot tenir una apotecaria, malgrat que hi tingui un oficial examinat al capdavant²⁴⁷⁵. Aquesta llei hauria perjudicat molt l'evolució d'una farmàcia monàstica com la de Santa Maria de Vallbona, que depèn d'una dona, però per Reial Resolució de 28 de febrer de 1761, es decreta que es mantinguin obertes al públic totes les botigues de les comunitats religioses i indrets de pia almoïna, amb la condició que les regentin laics aprovats per les autoritats, necessitant també el permís reial per obrir-ne de noves.

²⁴⁷² La biografia de cadascun dels protomèdics de Catalunya es pot trobar a les obres treballades, d'on són originals els interrogants de les dates que nosaltres hem afegit: JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Op. cit.*, pàgines 126-148 i JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Relaciones de los boticarios catalanes con las instituciones centrales*, Barcelona, Universidad de Barcelona. Facultad de Farmacia, s.d., pàgines 79 i 85-107.

²⁴⁷³ JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Aportació a la història de la farmàcia catalana: 1285-1997*, Barcelona, Fundació Uriach 1838, 1997, pàgines 57-59.

²⁴⁷⁴ Títol 13, "*Ley I: Don Felipe II, en Madrid por pragmática de 1588*", *Novísima Recopilación de las leyes de España [...]*, pàgines 106-107.

²⁴⁷⁵ Títol 13, "*Ley III: Don Felipe II, en San Lorenzo por pragmática de 2 de Agosto de 1593*", *Novísima Recopilación de las leyes de España [...]*, pàgines 107-108.

En relació a les apotecaries monàstiques, sorgiren conflictes amb les visites del Protomedicat ja que aquestes xocaren amb la jurisdicció eclesiàstica. Per solucionar el problema, els visitadors s'havien de presentar a les apotecaries religioses amb el seu nomenament com a visitadors especials, la Reial Cèdula de 1743 sobre les visites i una auxiliatòria del nunci Joan Baptista Barni²⁴⁷⁶, on s'ordena als religiosos que acceptin la visita. Després d'aquesta solució, alguns litigis es mantingueren, sobretot pel fet que els ordes monàstics es negaven a pagar els 120 rals de billó de la visita. Per aquest motiu, el nunci els obliga a pagar dita quantitat amb una altra Auxiliatòria, excepte a les botigues que donessin tots els medicaments com almoïna. Arran d'aquestes visites, algunes apotecaries monàstiques hagueren de tancar, per no complir els paràmetres establerts. Fins a 1743, les apotecaries monàstiques estaven exemptes de la visita²⁴⁷⁷.

A nivell català, hi ha ordinacions específiques per al Principat, que manté alguns privilegis malgrat la centralització borbònica²⁴⁷⁸. En destacarem dues del segle XVIII, concretament de 1702 i 1769. Les primeres, aprovades en la cort celebrada a Barcelona per Felip V, indiquen els terminis de les pràctiques obligatòries per arribar a ser mestre apotecari; la tarifació dels preus dels medicaments cada tres anys per part del protomèdic i l'impuls al Protomedicat en el Principat. Pel que fa a les de 1769, marquen l'àmbit d'actuació dels apotecaris barcelonins com a prototipus legislatiu de la resta d'apotecaris catalans.

Continuant amb la legislació que els afecta a nivell general, al 1750²⁴⁷⁹ es tracta el tema de les exempcions dels boticaris respecte a les contribucions i impostos.

Els apotecaris gaudeixen de l'exempció dels impostos de "*cientos y alcabalas*" relacionats amb els compostos que venen, però no així amb els medicaments simples o amb les ventes i permutes de qualsevol altre objecte. També queden lliures del

²⁴⁷⁶ Joan Baptista Barni (1676-1754) va néixer a Lodi en el sí de la família dels comtes de Roncadello. Va estudiar primerament a Piacenza sota la vigilància del seu oncle, bisbe d'aquella ciutat i es doctorà a Pavia. Va marxar a Roma i va servir com a llegat als Papes Climent XI, Innocenci XIII, Benet XIII i Climent XII. Fou nomenat visitador general el 1730 i consagrat arquebisbe d'Edesa en recompensa dels seus treballs. També fou nunci, a Suïssa (1731) i a Espanya (1739-1744). Va ser nomenat cardenal-sacerdot el 1743 i, enviat a Ferrara com a llegat el 1750. BAUDRILLART, ALFRED; DE MEYER, A. i VAN CAUWENBERGH, Ét., *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, Paris, Librairie Letouzey et Ané, 1953, volum 6, pàgina 862. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 39, pàgina 120. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 63, pàgines 1454-1456.

²⁴⁷⁷ CAMPOS DíEZ, MARÍA SOLEDAD, *Op. cit.*, pàgines 326-32 3499.

²⁴⁷⁸ JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Aportació a la història de la farmàcia catalana: 1285-1997*, Barcelona, Fundació Uriach 1838, 1997, pàgines 53-54. CAMPOS DíEZ, MARÍA SOLEDAD, *Op. cit.*, pàgina 323. IBORRA, PASCUAL, *Op. cit.*, pàgines 180-183.

²⁴⁷⁹ Títol 13, "*Ley V: Don Fernando VI, en Buen-Retiro por céd. De 26 de septiembre de 1750*", *Novísima Recopilación de las leyes de España [...]*, pàgines 109-110.

pagament de drets i tributs reials i de qualsevol contribució militar, “[...] *todos los boticarios del Reyno sin diferencias sean exentos de levas, quintas y reclutas para ir á la guerra, conforme á lo dispuesto por leyes del Reyno á favor de los Físicos, á excepcion de los casos en ellas prevenidos [...]*”²⁴⁸⁰. Se’ls allibera a més de càrregues regidorils i de qualsevol altre ofici que els faci abandonar la botiga, excepte si hi posen un substitut aprovat. No hauran d’allotjar soldats a casa seva, però sí contribuïran amb lliit, roba i gèneres d’allotjament i utensilis que li toqui subministrar a casa seva²⁴⁸¹.

1.2. El decisiu segle XVIII: el pas d’apotecari a farmacèutic

El segle XVIII és el període en el que canvia la figura de l’apotecari fins a convertir-se en la de farmacèutic²⁴⁸². Aquesta transformació és gradual i està molt lligada amb el pensament il·lustrat. A finals de dita centúria s’extingeixen els antics apotecaris, que es transformen en llicenciats en farmàcia, elevant així el nivell de la seva professió i creant una carrera científica per als farmacèutics.

Els apotecaris estaven inserits dins un sistema gremial molt rígid i la seva realitat era la d’uns menestrals cultes²⁴⁸³. A part de l’estructura gremial, la formació teòrica i pràctica en els col·legis d’apotecaris, suposava que aquests poguessin exercir la seva professió en àmbits locals²⁴⁸⁴.

Per aquest motiu, l’aparició d’uns estudis propis de farmàcia, va modificar el panorama. D’aquesta manera es passa d’un apotecari sense estudis, que aprèn el seu ofici sent aprenent d’un mestre fins a convertir-se ell mateix en mestre apotecari a un llicenciat en farmàcia. L’assoliment del títol suposava el poder exercir professionalment a tot l’estat espanyol sense limitacions locals²⁴⁸⁵.

²⁴⁸⁰ Títol 13, “*Ley V: Don Fernando VI, en Buen-Retiro por céd. De 26 de septiembre de 1750*”, *Novísima Recopilación de las leyes de España [...]*, pàgina 110.

²⁴⁸¹ *Ídem*.

²⁴⁸² CARDONA I CORNET, ANNA MARIA, *De l’apotecari al farmacèutic. Els farmacèutics catalans dels segles XVIII i XIX*, Barcelona, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 1983, pàgines 11-14.

²⁴⁸³ CARDONA I CORNET, ANNA MARIA, *Op. cit.*, pàgina 275.

²⁴⁸⁴ JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Aportació a la història de la farmàcia catalana: 1285-1997*, Barcelona, Fundació Uriach 1838, 1997, pàgina 383

²⁴⁸⁵ *Ídem*.

La voluntat de canviar el panorama introduint uns estudis propis de farmàcia està encapçalada dins del territori espanyol per Catalunya, i sobretot pels apotecaris barcelonins, el paper dels quals destaca en aquest canvi²⁴⁸⁶.

La legislació reflecteix aquesta evolució fins a arribar al canvi anunciat, iniciant-se al 1780, tot i que amb antecedents anteriors²⁴⁸⁷. Una llei anterior de 1739 divideix la jurisdicció del Reial Tribunal del Protomedicat en tres audiències: farmàcia, medicina²⁴⁸⁸ i cirurgia; la primera de les quals queda integrada pel Protofarmacèutic²⁴⁸⁹. El 1780, es publica un document referent a la jurisdicció del Protomedicat i es fa referència al Protofarmacèutic com a regent oficial i definitiu de l'audiència de farmàcia. Així la ciència farmacèutica es deslliga progressivament de la medicina i es transforma en una entitat independent, tant de la medicina com de la cirurgia²⁴⁹⁰. Aquesta nova situació fa un pas enrere quan el 1799 s'extingeix el Reial Tribunal del Protomedicat i la farmàcia pren part en la Facultat Reunida de medicina i cirurgia. Poc després, es crea la Reial Junta Superior Governativa de Farmàcia²⁴⁹¹, les ordenances de la qual es donen l'any següent, quan també s'anul·la el Protofarmacèutic²⁴⁹². El 1800, la Reial Junta Superior de Farmàcia queda independitzada de la Junta General de Govern de la Facultat Reunida²⁴⁹³. I, amb una llei de 1801, s'eregeix la càtedra de farmàcia, es dissol la Facultat Reunida, es restableix el Protomedicat, es manté la Junta Superior Governativa de Farmàcia, es creen les escoles de Farmàcia i es regulen els examens dels farmacèutics²⁴⁹⁴.

²⁴⁸⁶ GÓMEZ CAAMAÑO, J. L., *Op. cit.*, pàgines 189-195. JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Mancebos boticarios en el Principado de Cataluña durante el siglo XVIII*, Madrid, Real Academia de Farmacia, 1971 (tot i el títol genèric, fa referència sobretot als apotecaris barcelonins).

²⁴⁸⁷ JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Aportació a la història de la farmàcia catalana: 1285-1997*, Barcelona, Fundació Uriach 1838, 1997, pàgines 383-402.

²⁴⁸⁸ Una bona anàlisi de l'evolució de la medicina al segle XVIII, progressió paral·lela a la de la farmàcia que analitzarem aquí, la podem trobar a BEDEL, CHARLES i HUARD, PIERRE, *Médecine et Pharmacie au XVIIIe siècle*, París, Hermann, 1986. GRANJEL, LUIS S., *La medicina española en el siglo XVIII*, Salamanca, Universidad de Salamanca, 1979. ZARZOSO ORELLANA, ALFONSO, *La pràctica mèdica a la Catalunya del segle XVIII* (tesi doctoral inèdita d'Història, dirigida per Jon Arrizabalaga Valbuena i Josep Fontana Lázaro, Institut Universitari d'Història "Jaume Vicens i Vives", Universitat Pompeu Fabra, 2003). ZARZOSO ORELLANA, ALFONS, *L'exercici de la medicina a la Catalunya de la Il·lustració (segle XVIII)*, Manresa, Arxiu Històric de les Ciències de la Salut, 2006.

²⁴⁸⁹ JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Op. cit.*, pàgina 811.

²⁴⁹⁰ CARDONA I CORNET, ANNA MARIA, *Op. cit.*, pàgina 12.

²⁴⁹¹ CAMPOS DíEZ, MARÍA SOLEDAD, *El Real Tribunal del Protomedicato castellano (siglos XIV-XIX)*, Cuenca, Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 1999, pàgines 218-225.

²⁴⁹² CARDONA I CORNET, ANNA MARIA, *Op. cit.*, pàgina 12. JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Op. cit.*, pàgines 811-812.

²⁴⁹³ JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Op. cit.*, pàgina 812.

²⁴⁹⁴ *Novísima Recopilación de las leyes de España, dividida en XII libros en que se reforma la Recopilación publicada por el señor don Felipe II en el año 1567, reimpressa últimamente en el de 1775 y se incorporan las pragmáticas, cédulas, decretos, órdenes y resoluciones reales y otras providencias no*

Posteriorment, ja al 1804 i per tant fora del marge cronològic de la nostra investigació, es regulen les funcions de la Reial Junta Superior Governativa de Farmàcia i es creen i organitzen els Reials Col·legis de Farmàcia, final d'aquest llarg procés de transformació dels professionals de la farmàcia²⁴⁹⁵.

1.3. L'apotecari de Vallbona

A Vallbona, l'apotecari és un home que depèn del monestir i prepara els medicaments per la comunitat i els seus treballadors. Més tard, serà l'apotecari del poble i un professional que tancarà la botiga al segle XIX. A Vallbona, es cedeix l'hort i la botiga a aquest professional.

Existeixen poques dades sobre la figura de l'apotecari de Vallbona. Però sabem que, abans de Trento, hi havia una casa de l'apotecari tocant a les muralles del cenobi.

El 1660, consta una donació atorgada per l'apotecari Pere Joan Agulló a la rectoria del monestir, pel que, el cerer de Vallbona també fou apotecari de la vila²⁴⁹⁶.

El 1671, en un llistat dels apotecaris catalans en poder de Raimon Monnar, tinent del protomèdic, l'apotecari de Vallbona és Josep Bertran²⁴⁹⁷.

Del segle XVII, també es té notícia de la visita que el Protomèdic Raimon Monnar i el boticari nomenat Pau Troch, de Barcelona, inicien el setembre de 1674. A l'octubre els substitueixen Francesc Monnar, fill de Raimon, i Jerònim Troch, també boticari. Aquesta visita té una parada a l'apotecaria de Vallbona al mes de desembre. Segons les notes dels visitadors, l'apotecaria de Vallbona està regentada per Josep Vilamajor i està ben condicionada²⁴⁹⁸.

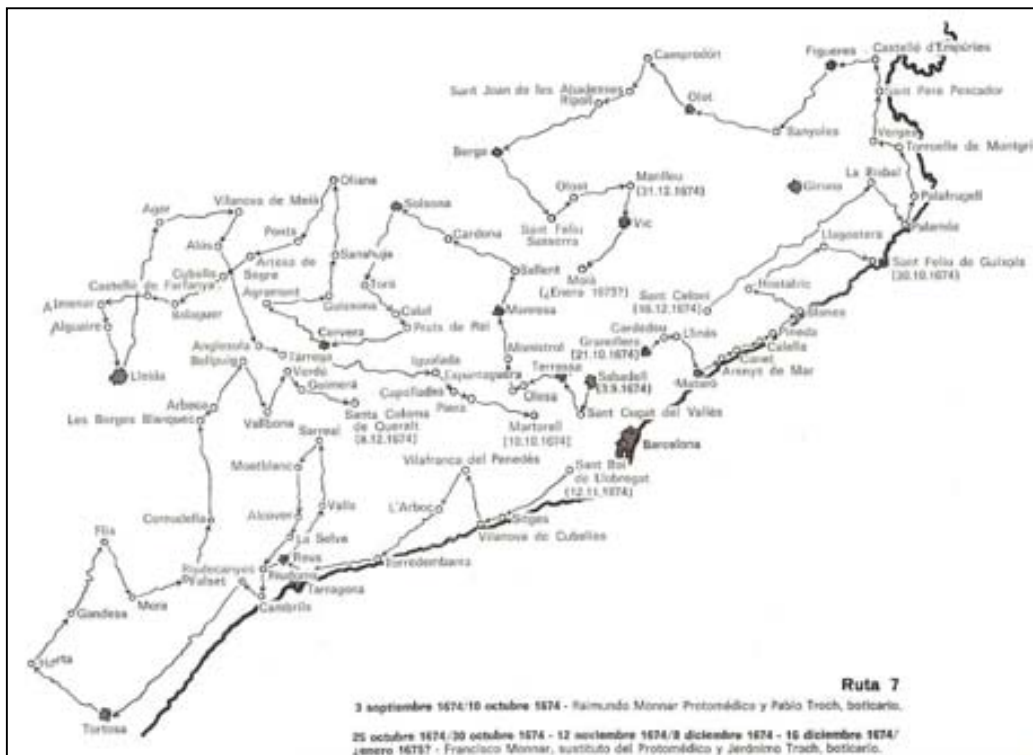
recopiladas y expedidas hasta el de 1804, mandada formar por el señor don Carlos IV, Madrid, 1805, Madrid, Imp. Nacional del BOE, 1975, volum IV, llibre VIII ("De las ciencias, artes y oficios"), títol 13, "Ley VI. Don Carlos IV en San Ildefonso por céd. De 28 de septiembre de 1801", pàgines 110-111. CARDONA I CORNET, ANNA MARIA, *Op. cit.*, pàgina 90. JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Op. cit.*, pàgina 812.

²⁴⁹⁵ Títol 13, "Ley VIII: El mismo en Aranjuez por resol. De 8 de enero y céd. Del cons. De 5 de febrero de 1804", *Novísima Recopilación de las leyes de España [...]*, pàgines 12 i 111-114. JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Op. cit.*, pàgina 812.

²⁴⁹⁶ AHAT, Capsa 12, número 64. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Racional (1628-1773).

²⁴⁹⁷ JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Op. cit.*, pàgines 187-189. JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Relaciones de los boticarios catalanes con las instituciones centrales*, Barcelona, Universidad de Barcelona. Facultad de Farmacia, s.d., pàgines 263-266.

²⁴⁹⁸ JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Op. cit.*, pàgines 329-341; 439-443 i 453-460. JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Aportació a la història de la farmàcia catalana: 1285-1997*, Barcelona, Fundació Uriach 1838, 1997, pàgines 190-191 i 201.

Itinerari de la visita a les apotecaries catalanes que segueixen Raimon Monnar i Pau Troch en una primera etapa i Francesc Monnar i Jerònim Troch, en una segona, el 1674. La ruta és la més extensa de les que es segueixen a les visites 1592, 1594, 1595, 1609, 1621, 1624-1625, 1674 i 1719 i és l'única d'aquestes que inclou Vallbona a l'itinerari. Mapa extret de JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Relaciones de los boticarios catalanes con las instituciones centrales*, Barcelona, Universidad de Barcelona. Facultad de Farmacia, s.d., pàgina 358.

El 1699, l'apotecari Damià Borràs, presenta a la comunitat el "*Memorial de la medicina entregada per m. Damià Borràs apotecari a missenyora dona Maria de Borrell abadessa y a mis sres. Dona Maria Lluria suspriora y bossera y a tota la reverent comunitat de Vallbona vuy al primer de octubre de 1699*"²⁴⁹⁹.

Pel que fa al segle XVIII, el 29 d'agost de 1704, l'abadessa Anna Maria de Castellví, la priora Jerònima Ribes, la sotspriora Isabel d'Areny, la bossera Magdalena de Potau, la sagristana major Teresa d'Aleny, la infermera Eusèbia de Cortit i la resta de la comunitat venen l'apotecaria de Vallbona a Feliciano Font i Castelló, apotecari de Tàrrrega i substitut, per tant, de Damià Borràs al capdavant de l'apotecaria vallbonina.

²⁴⁹⁹ AMV, 10.1/2: 1699, octubre, 1. L'apotecari Damià Borràs, redacta un memorial de les medicines lliurades a Maria de Borrell i d'Aguilaniu, abadessa, a Maria de Llúria, bossera, i a tota la comunitat del monestir de Vallbona.

Les condicions estipulades al contracte són: “Primo: que lo real convent de Vallbona dona o ven dita botiga de apotecari estimada ab 900 lliures de la manera que lo sr. Damia Borrás la vene al dit real convent ço es el valor de la mateixa medecina composta y las drogas ab la mateixa cantitat entenent que dit Feliciano Font no pendrà ni rebrà mes medicina composta que la que rebe dit real convent del dit Damia Borrás, y que dita medicina y drogas las pendrà iudicadas conforme es estil, la medicina a pes medicinal, y las drogas a pes [...] conforme o iudicaran dos apotecaris y los trastes de la botiga conforme dits apotecaris o indicaran. It. Que ditas 900 lliuras en cas que dit Feliciano Font sen encarregue censal pugà lluiras y quitarlas en tres pagas iguals ço es de 300 en 300 lliuras. It. Que li donara dit convent portio entera de monja donantli dos partidors de vi cada dia; ab tal que dit Font se obliga donar totas las medicinas que seran ordenadas per lo sr. doctor y sirurgia; ço es per totas las religiosas y tres donadas y dos confessors del orde habitants en Vallbona. It. Que lo acte se fara per dos anys prometens que si dins dos anys del dia se li entregara la botiga a dit Font moris, dit convent cobrara la botiga estimada per 2 apotecaris, y si dit Font experimentas dins dos anys que no pugues viurer ab eixas partes pugà deixar la botiga y dit real convent se obliga a cobrar lo pagament dit Font la pensio que aura caygut y en tal cas si dita botiga valia menos delas 900 lliuras, dit Font agues de pagar lo que faltaria fins a ellas, y si valia mes dit Font sen agues de aportar la medicina y auria demes si dit convent no la volia pagantla. It. Que si moris dit Font vivint son pare, Joan Pau Font en tal cas se obliga dit convent a recobrar dita botiga iudicada per dos apotecaris perits y si en tal cas se trobava deteriorada o valent menos los degues refer lo pare de dit Font o sos hereus lo que faltaria fins a las 900 lliuras en que se li vengue a dit Feliciano Font. It. Que la dita botiga se ven o entrega a dit Font per lo preu de 900 lliuras, las quals deu pagar ab dos pagas iguals, ço es 450 lliuras, lo dia seli entregara la botiga i las altrás 450 lliuras al cap del any y dit Feliciano Font lo primer any sols aia de pagar 22 lliuras 10 sous pensio corresponent a las 450 lliuras se li encarregaran lo dia sele entregara la botiga, y la pensio entera sols la dega pagar de dit dia a dos anys. It. Se obliga dit Font a donar dos fianças per la seguritat de ditas 900 lliuras o de dit censal, tant en propietat com en pensions, las quals son si ellas volen acceptaro Agustí Castelló y Ramon Escorça²⁵⁰⁰, pagesos de la vila de Tàrrega bysbat de Solsona y

²⁵⁰⁰ És molt probable que sigui Ramon Escursà, pagès de Tàrrega, que fou regidor sisè de la vila entre 1720 i 1721; regidor cinquè el 1724; regidor sisè el 1727; substituït del regidor tercer el juliol de 1729 i regidor sisè a partir d'octubre d'aquell any, moment en què ja és mort (7-9-1729). PLANES I CLOSA,

*pera fer y tenir tot lo sobredit obligan ambas tots los mobles e imobles, aguts y pera aver en qualsevol lloch que sien y en escriptura de terres ells tant solament ab totas renunciacions y submissions com son de son propri for y altres qualsevols acostumadas posar en semblans artes; volent ditas parts que si menester sia per lo valor del present contracte sian anyadidas mudadas o adobadas qualsevols clausulas oportunas y necessarias en semblants artes segons lo costum de perits notaris y practica deste principat de Catalunya y maxime deste archabisbat de Tarragona [...]*²⁵⁰¹. Hi ha dues clausules més als marges del llibre, “5. *It. Que en cas que y agues en Vallbona peste o contagi, lo que Deu no vulla dins lo convent o fora se obliga dit convent a pagar las medicinas que en ell se gastaran per respecte de dit contagi.* 7. *It. Que li dona dit convent a dit Font casa pera habitar y ort franch de tots talls y taixas, allotjaments bagatges y tot lo de mes.* *It. Que dit convent fara empohar lo pou de gel o neu, donant a dit Font la eleccio o libre albedrio si vol dit pou de gel o neu pagant lo que costara de empohar ab que dit Font age de donar 14 onsas de neu o gel per 2 dines a las religiosas y demes habitants en Vallbona*”²⁵⁰².

A l’acte de consigna d’un censal de 2 lliures i 10 sous de pensió per la festa de sant Cosme i sant Damià (patrons dels apotecaris i farmacèutics) fet al 24 de setembre de 1710, l’honorable Feliciano Font és “[...] *apotecari de la vila de Tarrega bisbat de Celsona vuy habitant en la dita bila de Vallbona [...]*”²⁵⁰³. El 2 de gener de 1711²⁵⁰⁴, se’l torna a esmentar amb els mateixos càrrecs.

El 31 de març de 1716, en la renúncia a la vida monàstica que realitza Josepa de Llorach i que ja hem comentat anteriorment, el rector Torrell escull com a testimonis de l’acte notarial a Josep Golferils, apotecari de Vallbona i a un ferrer del mateix poble²⁵⁰⁵.

JOSEP MARIA, “Radiografia d’un municipi borbònic català: persones i grups socials al poder a Tàrraga, 1715-1750”, *Pedralbes. Revista d’història moderna*, any VI, 6 (1986), pàgina 121.

²⁵⁰¹ AHAT, Capsa 8, número 38. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1706-1722). Títol original: “*Manual 31. He recullit y encodernat en est tomo varios papes sueltos y en el hi ha part dels capitols matrimoniales rebuts des de lo any 1704 al any 1731. Hi ha tambe alguns actes de la centuria 1700 i tambe algun de la centuria 1600. No causia admiracio los anys no vingan ben seguits pues no mi he mirat. Roca Rector*”, pàgines 218-219.

²⁵⁰² *Ídem*.

²⁵⁰³ AHAT, Capsa 4, número 16. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1704-1710), pàgina 232 darrera.

²⁵⁰⁴ AHAT, Capsa 4, número 17. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1711-1714), pàgina 2.

²⁵⁰⁵ AHAT, Capsa 4, número 18. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1715-1719). Títol original: “*Borrador eo Manual dels actes rebuts en los anys 1715, 1716, 1717 i 1718. Con quals son continuats en lo present llibre y presos per lo reverent Francisco de Torrell i Freixa, prevere y rector de la parroquial iglesia de Vallbona de las Monjas archabisbat de Tarragona*”, pàgina 78 darrera.

Però, poc després, el 15 d'abril del mateix any, en una procura del monestir a Francesc Sardà, batlle de Vallbona, s'esmenta com a testimoni a Vicens Borrell, "*pharmacopola de Vallbona*"²⁵⁰⁶.

Posteriorment, una anotació datada del 30 de juliol de 1727, indica que l'apotecari de Vallbona és Francisco Coch, el sogre del qual és l'apotecari de Piera, Vicent Borrell²⁵⁰⁷. El 14 de setembre de 1734, Francisco Coch segueix sent l'apotecari o boticari de Vallbona²⁵⁰⁸.

La manca de visites de control a l'apotecaria de Vallbona des de la de 1674 ja esmentada, pot deure's a la negativa de l'abadessa, que no vol que es visiti l'establiment farmacèutic del poble. El 23 d'agost de 1736, "[...] *en lo lloch de Vallbona, del archebisbat de Tarragona, a las sinch horas de la tarde volent lo magnifich Joan Baptista Gomar com a llochtinent del ille. Dr. don Tomas Clarasso i Vilar protomèdic del present principat, passar a visitar la apothecaria del present lloch de Vallbona: La molt ille. sra. mi sra. dona Manuela de Cortiada y Pujalt abba. del real monestir de Vallbona se ha oposat a dita visita, protestant a ella per ser dita apothecaria de dit real monestir de Vallbona y aixi exempta en tot de las ditas visitas, per lo que fa dita protesta, anullant qualsevol procehiment del dit magch. Joan Baptista Gomar volent sian ab la deguda forma, segons estil de perit notari ab todas las degudas circunstancias requerintme a mi dr. Jaume Mallofre prevere y rector de la vila del Pla del Camp de Tarragona en dit lloch de Vallbona trobat que com a substitut del reverent Bruno Soler prevere y rector de dit lloch de Vallbona [...]*"²⁵⁰⁹. Gomar es defensa afirmant que "[...] *no ha sido hazer perjuicio alguno en visitar la botica del boticario [...] por no ser intra claustra [...] si que en cumplimiento de nuestra obligacion, y zelo del bien publico; he puesto en execucion la orden de mi principal [...]*"²⁵¹⁰. De totes maneres, no se li permetrà visitar l'apotecaria del monestir.

A la carta de visita de 1742 ja treballada, s'esmenta dues vegades l'apotecari de Vallbona, però no pel seu nom²⁵¹¹.

²⁵⁰⁶ AHAT, Capsa 4, número 18. *Op. cit.*, pàgina 79 darrera.

²⁵⁰⁷ AHAT, Capsa 4, número 19. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1720-1731), pàgina 253.

²⁵⁰⁸ AHAT, Capsa 4, número 20. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1731-1757). Títol original: "*Manual del reverent Bruno Soler rector de Vallbona, conté los anys 1 de abril de 1731-1737*", pàgina 92 darrera.

²⁵⁰⁹ AHAT, Capsa 4, número 20. *Op. cit.*, pàgina 145 darrera-146.

²⁵¹⁰ *Ídem*.

²⁵¹¹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, "Carta de visita de Fra Benet Llorc adreçada a les monges de Vallbona", *Santes Creus. Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic*, 47, vol. V (1978), pàgines 373-390.

Malgrat no saber qui era en aquells moments l'apotecari, les dues anotacions ens mostren la seva mala gestió al front de l'apotecaria de Vallbona, la mala preparació que feia de les medicines i els efectes secundaris que aquestes tenien en els pacients, fet pel qual, el comissari mana a l'abadessa que l'acomia. Al segon punt del tercer capítol, dedicat a les malaltes i difuntes, el comissari escriu que “[...] *Ordenam i manam a la senyora abadessa tinga gran cuidado en donar providència pera que todas las malaltas tingan la deguda asistencia de medicinas, y sempre y quant se regonega alguna falta en aso, per culpa y poch cuidado del apotecari, ja per no tenir las medicinas necesarias, ja per no estar treballadas ab la deguda forma, de que faran relacio los metges, lo despatxara, donant la botiga a altri que cumpli en la obligació de son ofici, de qui pendrà informes sobre que carregam la conciencia de la senyora abadessa [...]*”²⁵¹². I al punt set del capítol últim de manaments de visita, aquesta vaga amenaça de substituir l'apotecari per un de més competent, es transforma en realitat, al jutjar el comissari que “[...] *Essent una de las primeras obligaciones dels superiors lo que los subdits tingan la deguda acistencia, y en particular quant estan malaltas, com o encarrega nostre patriarca sant Benet en sa santa Regla, y avent averiguat lo poch y mal acistiment que de medicinas don lo apotecari que vui en dia cuida de la botiga de la comunitat, com o experimentan los metges en lo contrari efecte fan las medicinas, tant dintre com fora del monastir, manam en virtud de santa obediencia a la senyora abadessa, senyora bossera o senyoras a qui toquia lo cuidar de esta obligacio, que luego y sens excusa ni dilacio alguna, sens atender a promesa face de esmenarse, com o a fet altres vegades, conduescan altre apotecari ab los mateixos pactes que se acostumat en esta santa casa [...]*”²⁵¹³.

El 16 d'octubre de 1753, l'apotecari és Rafael Boquer, que aquell dia és testimoni de la carta de procura que l'abadessa del monestir atorga a Carles de Sant Josep durant el plet per la naturalesa del patronat del monestir sobre la parròquia dels Omells²⁵¹⁴. Boquer encara és apotecari el 1772, com consta en una institució feta per Agustí Guimerà i per ell mateix, com a marmessors de l'abadessa Teresa de Riquer i com a executors del testament d'Elena Mansanch²⁵¹⁵.

²⁵¹² PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 382.

²⁵¹³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgines 388-389.

²⁵¹⁴ AHN, Consells, lligall 19675: “*Patronato de Aragón. Expedientes particulares desde 1700 a 1766: Tarragona JMJ año de 1753. Omells de Na Gaia. Eclesiastico. Pieza. La Abadesa de Balvona sobre que se le mantenga el Patronato y Presentacion del Curato de Omells. Por la Secretaria de Aragon*”.

²⁵¹⁵ AHAT, Capsa 10, número 48. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Lligall de documents diversos (1600-1800).

Finalment, s'ha conservat el contracte que vincula Joan Ximenes²⁵¹⁶, apotecari, amb el monestir de Vallbona el 9 de desembre de 1785, signats pel propi Ximenes i l'abadessa de Riquer. Ximenes és el successor de Boquer al capdavant de l'apotecaria vallbonina. Aquest pacte és molt més complert que l'anterior contracte que hem esmentat entre el monestir i Font. Gràcies a aquest document podem conèixer a què es compromet cada part: el monestir mantindrà l'apotecari i deixa al seu càrrec tots els estris necessaris per a la seva tasca, així com una casa, la botiga i l'hort annex; mentre que l'apotecari ha de donar comptes al final del seu exercici d'aquests béns que se li han prestat i ha de fer la seva feina per al monestir i els seus súbdits, amb totes les condicions expressades al document següent: *“Pactes entre lo Apotecari y lo monastir de Vallbona y Joan Ximenes [...] Primerament se obliga est Real Monastir donar quiscunt any al dit Apotecari [...] 44 lliures 16 sous, moneda barcelonesa y la porcio de una religiosa, es asaber quatre pans de lliura cada dia, catorse onsas de carn, dos partidors de vi, cinch cortans de oli cada any, vuit lliuras de cansalada, alguns pochos de llegums com a las religiosas, advertint que los dimecres, dias de observancia, advent y quaresma, sols li donara dit monastir sis diners com se acostuma a las religiosas. It. entrega dit Real Monastir a dit Apotecari ab Ynventari tot lo potam, aram, morter, capsas, taulell y demes cosas, y los llibres y ha en dita apotecaria, y vol dit Monastir que en cas de volersen anar dit Apotecari dega restituir tot lo sobre dit conforme se trobará lo dia que entre en Vallbona. It. vol dit Real Monastir que en cas deixia la botiga per qualsevol titol, si lo apotecari que entra vol de la sua medecina dega vendrerla a mitja tarifa. It. es pactat que si dit Apotecari nos troba ab las medecinas que receptorá lo Doctor de dit Monastir y Cirurgia dega ferla portar a sus costas dit Apotecari, y en cas de no fero tinga facultat lo Monastir de enviarlas a buscar a costas de dit Apotecari. It. es pactat tambe que dit Apotecari dega donar las medecinas francas als pobres del Hospital de Vallbona, es entes als de la Baronia y que sian pobres de solemnitat y que no tingan per poder pagar may, pero si poden pagar que dega dit Apotecari cobrarlo. It. es tambe pactat que si alguna senyora necessita de*

²⁵¹⁶ Juan Ximenez, boticari, és testimoni de l'exploració de la voluntat de Josepa Pastor i de Burgués del 29 de març de 1786. Signa de la seva pròpia mà, igual que el prevere Casimir Vilella, que fa l'exploració; el prevere Francesc Monestirol que fa de notari i la interessada, Josepa Pastor. L'altre testimoni, Marià Poch, llaurador, no sap escriure i per tant, no consta la seva firma. També és testimoni i signa de la seva pròpia mà a l'exploració de la voluntat de Maria de Miró i de Folch del 24 d'abril de 1788. Les altres signatures són les de la pròpia Maria de Miró, el comissionat de l'arquebisbe Casimir Vilella, rector del poble i el notari de l'exploració, el prevere Francesc Santjoan. L'altre testimoni, Pere Marca, llaurador de Reus que es troba a Vallbona, no sap escriure i per tant, no consta la seva signatura. AMV, FP, sobre número 10: “Exploracions de la voluntat (segle XVIII)”.

*caldos [...] dega lo Apotacari buscarlos a sas costas, y tambe los caldos medicats o restaurans, donant las senyoras [...] las carns, y aixis mateix si combe vins aiguardents y fruitas dit Apotacari deu treballaro de franch; aso tant solament a las senyoras profesas y novicias. It. promet dit Apotacari donar tota la medecina necesaria donantli lo Monastir la sobredita porcio de las quaranta quatre lliuras setze sous dalt expresadas a totas las religiosas profesas, novicias, donadas, als dos confesors del orde bernardos y als dos capellans del Monastir. Promet donar habitació de casa dins lo poble de Vallbona, dita la Apotaqueria ab un hort clos a dit poble contiguo per las herbas necessarias per dita Apotaqueria, y a dit Apotacari fentlo franch de talls y tachas y altres drets. It. es avingut y concordat entre las dos parts tant la una com la altra puga fer tenir y valer tot lo dalt pactat per so o firman de ma propia [...]*²⁵¹⁷.

Menys d'un any després d'haver-se fet càrrec de l'apotecaria de Vallbona, Ximenes envia una queixa a l'abadessa del monestir sobre diversos assumptes que entorpeixen la seva tasca. Per aquest apotecari, l'hort és una font de problemes: està mal orientat i poc assolellat, té problemes d'aigua i la quitxalla li fa malbé les plantes ja que l'hort està mal clos. Però també es queixa de l'estretor de la botiga i la rebotiga així com de la manca de moltes plantes medicinals bàsiques i de com li costa aconseguir-les. Gràcies també a aquest document de demanda, assegurem que el seu antecessor en el càrrec fou Rafael Boquer. Malgrat el respecte que es desprén de la carta, també es pot notar que l'apotecari està enfadat i que reclama mesures urgents: “[...] Joan Ximenez, apotecari del Real Monestir de Nostra Señora respectuosament exposa; que lo hort destinat al servey y habast de herbas per la botiga, pateix alguns obstacles que per dit efecte, realment lo inutilisan. Lo primer es que en la mitat del dit hort, la major part del any no hi toca lo sol, tan necessari per lo augment, bondat i conservació dels vegetals. Lo segon es que per poder regar lo antedit hort sempre ocorren dificultats; si per la part de dalt ab Joan Jover; si per la de baix ab Josep Torrell: quals mes de una vegada, ho han impedit, per lo que ells se saben com ja ho manifesta lo exposant a VS lo any pasat. Lo tercer es que las criaturas hi entran quant volen i ho donan tot a mal com es public; lo que no succehiria si fos dit Hort en lo puesto que lo suplicant proposará. Las conceqüencias de tot lo referit son que demanantse per las sras. del monestyr i altres malalts en receptas i sens ellas herbas tant usuals com son; laxongina, Donsell, Agrelles, Artemisa, Betomica, Cardosamorecuta, Cuadexuxas, cebes marines,

²⁵¹⁷ AMV, 10.0/1: 1785, desembre, 9. Vallbona. Contracte signat entre Joan Jiménez, apotecari d'Ivars d'Urgell i el monestir de Vallbona.

matricaria carcallis, valerianas, i altres cuya falta es mes sencible per ser absolutament necessaries a la composicio de algunas medicinas; se veu lo exposant ab la dura precisio i vergoña de dir no te tals herbas, o ab la de haverlas de mendicar a altres apotecaris, que per demanarlos cosas tan tribials e indispensablement necessaries, lo sonrojan, i las mes vegadas no solen fero com ja li ha succeit; i si las logra, no son com deuhen ser, ni a la ocasio que importan, sent en notable perjudici dels malalts, i gran detriment de la conciencia del suplicant. Ygualment, Iltre. Sra. deu lo suplicant representar com representa la falta de un treballador u oficina per los medicaments quimichs tant usuals en estos temps, del qual careix la casa de la botiga, pues es tant reduida que fins per las medicinas de menos concideracio, com son axarops, emplastres, unguents i semblants, se ha de fer lo foch en la mateixa botiga; perjudicant ab lo fum la pisa i demes utencilis que tan costan. No mereix menor atencio la falta de premisa, per la qual se reclama en altra ocasio i creoh no se feu per no saber comoda situacio per colocarla. Las reflexions de tant importants cosas, instaren sens dupte a mon antecesor lo senyor Rafael Boquer a que las procuras i demanas ab tota sollicitut. Lo suplicant ab mes motiu; (pues ningun profesor ignora que al dia se receptan medicaments que per treballarlos se necesitan puestos mes espaciosos que antes) se veu obligat a cedir als estímulos de sa conciencia i honor, que lo impeleixen a instar lo remey de estas faltas, i obviar la necessitat i precisio de comprar molts espirits i altres medicaments als que se arbitran en sa venda, sens que ningu pugja judicar perfetament de sa bondat, o fraudulentos defectes. En vista de tot lo referit; i que lo Real Monastir pot transferir lo enunciat hort i eregir lo operatori contiguo a la mateixa casa sens que se haja de gastar molt per ditas obras, tendidament [VS] suplica tinga a be providenciar el que se pose en execucio lo exposat, i ho rebra lo suplicant especial merce del zel i rectitud de VS²⁵¹⁸.

El 28 de juliol de 1786, sorgeix un nou problema amb l'apotecari, que es queixa a l'abadessa de manca d'assistència per faltar al seu sosteniment alguns pobles de la Baronia. El monestir accepta la queixa i afirma que se li augmentarà la retribució que se li atorga mentre duri aquesta falta²⁵¹⁹.

²⁵¹⁸ AMV, 10.0/3: Segle XVIII. Vallbona. Joan Jiménez, apotecari del monestir de Vallbona, exposa a l'abadessa determinades dificultats que té a la parcel·la de l'hort destinada a herbari.

²⁵¹⁹ AMV, 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. Vallbona. Llibre de capítols i resolucions del monestir de Vallbona, iniciat durant l'abadiat de Magdalena d'Areny i de Toralla. Títol original: *Llibre de capítols, proposicions y resolucions de l'insigne y real convent de Nostra Senyora de Vallbona, fet lo primer dia de gener de 1663, essent abadessa dona Magdalena d'Areny i de Torralla*, pàgina 46.

Finalment, indicarem que al llarg del segle XVIII, el Protomèdic realitzà diverses visites de control a les apotecaries catalanes. Com a mínim, els anys 1710, 1719 i 1774. Però en principi, no es visità l'apotecaria de Vallbona en cap de dites visites, i per tant, la darrera vegada que les autoritats van visitar l'apotecaria del monestir fou el 1674 com ja hem comentat²⁵²⁰.

1.4. La riquesa de la farmàcia monàstica

Prats Darder defensa la importància que assolí la farmàcia o apotecaria de Vallbona amb el pas del temps fins a la seva desaparició al segle XIX. Valora l'apotecaria de Vallbona com a molt important, antiga i valuosíssima, tal com mostren els inventaris conservats de 1699, 1786 i 1820. En l'actualitat, el que resta de l'apotecaria formarà part d'un museu que s'està projectant al monestir.

Hem consultat i reproduïm l'inventari dels béns de l'apotecaria del monestir de 1786. Aquest inventari es realitza poc després de que Joan Ximenes assoleixi el càrrec d'apotecari del monestir i és un llistat on es troben tots els productes sobre els que haurà de respondre un cop deixi el càrrec. Gràcies a dit inventari, es pot veure la riquesa del utillatge apotecari; la varietat del mateix i dels materials amb els que es construeix; la quantitat de productes que hi havia a l'apotecaria del monestir; els diversos usos que tenien; així com el fet que també hi hagi llibres de farmàcia, per a complementar el saber de l'apotecari en la seva matèria.

L'inventari de la farmàcia vallbonina és el següent: "*Ynventari o comanda de las cosas que se encuentran en la Botiga o Apotecaria del Real Monastir de Nostra Señora de Vallbona, la que regeix Joan Ximenez, y se incorpora lo mateix baix la obligacio de haberne de responder sempre y quant lo dit Real Monastir lin demanara comptes y raho lo que es del tenor següent.*

Primo ---- pots grans de pisa ab sos taps ---- 171

Item ---- pots de pisa petits ab sos taps ---- 66

Gerras grans de pisa ab sos taps --- 33

Gerras de pisa petites ab sos taps --- 4

Gerras mitjanas de Cervera pera infundir olis --- 6

Gerras de Cervera grans una --- 1

²⁵²⁰ JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Op. cit.*, pàgines 191-253. JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Una visita de boticas de Catalunya año 1774*, Madrid, Real Academia de Farmacia, 1967.

Pots de pisa vells sexanta --- 60
Gerras vellas esquerdadas --- 2
Exeroperetas²⁵²¹ de pisa manoals --- 4
Massas²⁵²² de vidre vert --- 87
Xiprers de vidre blanch petits --- 136
Xiprers de vidre blanch mes grandets --- 19
Potets de vidre blanch --- 176
Peres²⁵²³ de vidre de vidre vert --- 46
Castañas²⁵²⁴ de vidre vert --- 11
Agraseres²⁵²⁵ de vidre vert --- 5
Retortes de vidre --- 17
Cucurbites de vidres ab sos capitells²⁵²⁶ --- 4
Morters de vidre ab sas mans --- 2
Casquets de vidre --- 2
Recipients de vidre grans --- 2
Capsas de fusta per posar emplastres ab sos taps --- 41
Espatulas de ferro grans --- 2
Espatulas de ferro petites --- 6
Taborlan de aram --- 1
Bomba de aram per lo taborlan --- 1
Cassas vellas de aram²⁵²⁷ --- 3
Cassas novas petites de aram --- 2
Rall²⁵²⁸ vell --- 1
Perol de aram nou --- 1

²⁵²¹ Les “*exeroperetas*” són aixaroperes, recipients per tenir aixarop. Són peces de cos arrodonit, peu diferenciat i broc contraposat a la nansa. PRATS DARDER, CARME, *Op. cit.*, pàgines 41 i 43.

²⁵²² Les masses són capsos, recipients semblants al cap d’una massa. PRATS DARDER, CARME, *Op. cit.*, pàgines 40 i 43.

²⁵²³ Ampolles o altres recipients que tenen forma de pera, o sigui, que són més amples de baix que de dalt. PRATS DARDER, CARME, *Op. cit.*, pàgina 43, nota al peu de pàgina número 32.

²⁵²⁴ Botelles de ventre ampla, vidre verdós, per untures i aixarops. PRATS DARDER, CARME, *Op. cit.*, pàgina 43, nota al peu de pàgina número 33.

²⁵²⁵ Vasos o atuells per tenir-hi agràs (suc aspre de qualsevol fruit). PRATS DARDER, CARME, *Op. cit.*, pàgina 43, nota número 34.

²⁵²⁶ Es tractaria d’un cap de cucúrbita o condensador d’un aparell de destil·lació. PRATS DARDER, CARME, *Op. cit.*, pàgina 43, nota al peu de pàgina número 35.

²⁵²⁷ Instruments compostos d’un recipient de metall, unit a un mànec llarg que serveixen per portar matèria líquida o semilíquida a un lloc traient-la d’un altre. PRATS DARDER, CARME, *Op. cit.*, pàgina 43, nota al peu de pàgina número 36.

²⁵²⁸ Ralladora, eina per a rallar. PRATS DARDER, CARME, *Op. cit.*, pàgines 41 i 44.

Coladora de forats nova de aram --- 1
Fogo nou de ferro portatil nou --- 1
Sedasos de seda dich tamisos grans --- 2
Sedasetes petits de seda petits --- 4
Sedasetes de serda petits --- 3
Morter gran de pedra ab ma de fusta per picar erbas --- 1
Capsa per posar viboras²⁵²⁹ --- 1
Capsa de fusta per lo serot de mini --- 1
Escala de fusta --- 1
Paneras grans per guardar lo vidre --- 4
Una olleta de llauna per los caldos medicats --- 1
Riell per la pedra infernal --- 1
Una premsa de fusta vella inservible ab sa argolla de ferro --- 1
Unas balansas grans de llauto per lo balansar --- 1
Altras balansas grans de aram ab son canastro²⁵³⁰ --- 1
Las balansetas vellas de la botiga --- 1
Dos espumadoras²⁵³¹ una de llauto, altra de aram --- 2
Una copina²⁵³² gran de aram --- 1
Tres morters de coure per lo despaig, dos de petits y un de mes abansat --- 3
Tres mans de morter petites, dos de courer y altra de ferro --- 3
Una manxeta --- 1
Quatre gresols de olanda²⁵³³ --- 4
Un gresol gran de ferro --- 1
Un morter gran de ferro ab dos mans del mateix --- 1
Un morrió de ferro --- 1
Una olla de ferro --- 1
Sinch menadors de fusta²⁵³⁴ --- 5

²⁵²⁹ Prats transcriu la paraula “viboras” per “*escurçons*”. PRATS DARDER, CARME, *Op. cit.*, pàgina 44.

²⁵³⁰ El canastro o calastó és la palanca mòbil que forma part de la balança i que du penjat un plat a cada cap. PRATS DARDER, CARME, *Op. cit.*, pàgines 40 i 44.

²⁵³¹ Una esbromadora o escumadora és una eina per treure escòria o substància més o menys superficial que és una nosa. Instrument semblant a una cullera rodona, plana i amb forats que serveix per a esbromar (llevar la broma o escuma) el brou, el vi, etc. PRATS DARDER, CARME, *Op. cit.*, pàgines 42 i 44.

²⁵³² Una cupina és una peça que completava la balança. PRATS DARDER, CARME, *Op. cit.*, pàgina 44.

²⁵³³ Són recipients més amples que alts de matèria refractària, usats per fondre i calcinar substàncies que requereixen altres temperatures. En el nostre cas, provenen d’Holanda. PRATS DARDER, CARME, *Op. cit.*, pàgina 44.

²⁵³⁴ Barres o bastons amb què es remena una cosa. PRATS DARDER, CARME, *Op. cit.*, pàgina 44.

Dos fogons de ferro que ja eran en la botiga --- 2

Dos banchs de pi --- 2

Una taula de noguera --- 1

Lo taulell --- 1

*Dos neulers*²⁵³⁵ --- 2

Es així com queda expresat, per lo que firmo lo present en Vallbona, 9 de octubre de 1786. Joan Ximenez.

Quan sia lo demes que falta en la Botiga se continuarà lo present inventari.

Item --- Dos morters de pedra lo un per fer unguents y altra conservas

Un receptari

Dotse hixeroperas de Piera y la Selva

Una ma de morter de fusta

Un porfido

Una tapa al morter gran

Un diccionari

*Pharmacopea matritense*²⁵³⁶

*Diccionari de Quimica de Macguer*²⁵³⁷

²⁵³⁵ Motllos per a fer neules, perquè antigament els apotecaris eren els encarregats de fer-les. PRATS DARDER, CARME, *Op. cit.*, pàgines 41-42 i 44.

²⁵³⁶ La *Pharmacopoeia matritensis: regii ac supremi hispaniarum protomedicatus auctoritate, jussu atque auspiciis nunc primum elaborat*, fou publicada per primera vegada a Madrid el 1739 a la impremta reial de Miguel Rodríguez per càrrec del Protomedicat de Castella, amb seu a Madrid. La seva predecessora immediata fou la *Palestra farmacéutica* de Félix Palacios, inclosa sencera dins aquesta nova recopilació. La *Pharmacopoeia Matritensis* es considerarà vinculant per a tota Espanya, fet que no agradà a Catalunya. Al pròleg de l'edició de 1762, el Protomedicat indica que, seguint les disposicions de Felip II de 1593 de fer una farmacopea general per a tota Espanya, el 1739 es publicà la *Pharmacopea matritense* amb aquesta intenció. La de 1762 és una reimpressió de l'anterior aprovada pel Reial Tribunal del Protomedicat, que ratifica i dóna permís la decisió del Reial Col·legi de Boticaris de la cort de Madrid, que tenen l'usdefruit de dita farmacopea, per reeditar-la, afegint-hi les correccions i les addicions necessàries per a millorar l'anterior versió. El 1794 es publicà una nova farmacopea, ja amb el títol de *Pharmacopea hispana*. El desenvolupament d'una farmacopea hispànica il·lustra clarament la voluntat de la corona espanyola per sistematitzar i regular el negoci de les medicines. BC, Dipòsit General. 61-8-871: REAL COLEGIO DE BOTICARIOS DE ESTA CORTE (MADRID), *Pharmacopoea matritensis*, s.l., s.n., 1762. COWEN, DAVID L. I HELFAND, WILLIAM H., *Historia de la farmacia*, Barcelona, Ediciones Doyma, 1992, volum I, pàgines 60-62 i 85. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 23, pàgines 286-287. GÓMEZ CAAMAÑO, J. L., *Op. cit.*, pàgina 203. LANNING, JOHN TATE, *The Royal Protomedicato. The regulation of the Medical Profession in the Spanish Empire*, Durham, Duke University Press, 1985, pàgines 232-237.

²⁵³⁷ Molt probablement es tracta del *Dictionnaire de chymie, contenant la théorie et la pratique de cette science, son application à la physique, à l'histoire naturelle, à la médecine et aux arts dépendans de la chymie*, publicat el 1761, per Pierre Joseph Macquer (1718-1784). Fou metge i químic, professor de química i de farmàcia al *Jardin des Plantes* de París i membre de l'Acadèmia de Ciències. Es va oposar a Lavoisier i va introduir a la manufactura de Sèvres la fabricació de la porcellana el 1768. Les seves obres van ser durant molt de temps textos de referència, i en destaquen, a més del diccionari comentat, els *Éléments de chymie théorique* (1749), *Éléments de chymie-pratique, contenant la description des*

*Elements de quimica*²⁵³⁸

*Quimica de Tasani*²⁵³⁹

*Farmacol. de Chartheuver*²⁵⁴⁰

*Quimica racional y experimental*²⁵⁴¹

*Elements de Farmacia de Bomé*²⁵⁴²

opérations fondamentales de la chymie, avec des explications et des remarques sur chaque opération (1751), *Art de la teinture en soie* (1763) i el *Manuel du naturaliste* (1770). DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 31, pàgina 1230-1231. BAUER, HUGO, *Historia de la química*, Barcelona, Labor, 1933, pàgina 70. BENSUADE-VINCENT, BERNADETTE i STENGERS, ISABELLE, *Historia de la química*, Madrid, Addison-Wesley Iberoamericana, Universidad Autónoma de Madrid, 1997, pàgina 59. WOJTKOWIAK, BRUNO, *Historia de la química: de la antigüedad a 1950*, Zaragoza, Acribia, 1986, pàgina 44.

²⁵³⁸ El més probable és que es tracti del llibre *Elementa chemiae* de Hermann Boerhave, publicat el 1732. És difícil estar-ne segur sense més dades, perquè amb aquest títol hem trobat diversos llibres, tots ells publicats al segle XVIII. Però tant el llibre de Jean Chaptal, comte de Chanteloup, com el de Ribacourt, el d'Orfila, el de Guyton i el de Fourcroy, amb títols molt semblants al que cerquem, es varen publicar per primera vegada posteriorment a la data d'aquest inventari que treballem. També podria tractar-se d'un llibre de Macquer o de Cartheuser, dos autors de referència per a l'apotecari vallboní, que tenen un nom semblant al que cerquem i que, per tant, tenen més possibilitats de ser-ho que els anteriors. Com no podem assegurar qui n'és l'autor, i en vista de què les biografies de Macquer i de Cartheuser ja les afegim en aquest apartat, annexarem unes breu dades biogràfiques de Boerhave (1664-1734). Graduat en teologia, en medicina i en química; exercí com a metge i va arribar a ser catedràtic de química. Fou una celebritat europea i va tenir uns ingressos molt importants. Va considerar la química separada de la medicina i es va esforçar en lliurar-la de la influència de l'alquímia. Els *Elementa Chemiae* són un gran tractat de química, que tingué una gran difusió i que va implantar el model per a l'ensenyament de dita matèria durant la primera meitat del segle XVIII. BAUER, HUGO, *Op. cit.*, pàgina 68. BENSUADE-VINCENT, BERNADETTE i STENGERS, ISABELLE, *Op. cit.*, pàgina 58. BROCK, WILLIAM H., *Historia de la química*, Madrid, Alianza Editorial, 1998, pàgina 82. ESTEBAN SANTOS, SOLEDAD, *Introducción a la historia de la química*, Madrid, Universidad Nacional de Educación a Distancia, 2001, pàgines 105-106. LEICESTER, HENRY M., *Panorama histórico de la química*, Madrid, Editorial Alhambra, 1967, pàgines 148-149. LOCKEMANN, GEORG, *Historia de la química. Tomo I. Desde la antigüedad hasta el descubrimiento del oxígeno*, México, Unión Tipográfica Editorial Hispano Americana, 1960, pàgines 105-107. WOJTKOWIAK, BRUNO, *Op. cit.*, pàgina 36.

²⁵³⁹ Amb aquest títol tant genèric no hem trobat cap referència fiable i pel que fa a l'autor, tampoc no hem pogut trobar qui era. Per tant, aquest llibre de l'inventari queda sense identificar.

²⁵⁴⁰ Molt probablement es tracta de la *Pharmacologia theorico-practica*, publicada el 1745 per Cartheuser (1704-1777). Aquest metge, naturalista i químic alemany, va estudiar i es va doctorar en medicina a la universitat de Halle; es va dedicar a l'ensenyament i va ocupar diverses càtedres a la universitat de Frankfurt. Paral·lelament a la seva tasca docent, va ser un destacat científic i va desenvolupar la farmàcia, fixant per mitjà d'anàlisis les propietats curatives dels principis actius de les plantes i d'altres medicaments. Va publicar una gran quantitat de llibres sobre els seus estudis, entre els quals destaca la *Farmacologia* que hem destacat així com també un *Elementa chymiae medicae dogmatico-experimentalis*, datat de 1736, que podria ser un altre dels llibres d'aquest inventari. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 11, pàgina 1472. JIMENO, P. D., "Farmacia española del siglo XVIII", *Boletín de la Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos de Burgos*, número 99, volum 2, any 26 (1947), pàgina 377.

²⁵⁴¹ Podria ser que es tractés del *Tratado de química experimental y razonada*, publicat el 1733 per Baumé en col·laboració amb Macquer, dos autors que apareixen en aquest inventari. Però amb aquest títol tant genèric i sense més dades, no podem saber amb seguretat si es refereix a aquest llibre o no. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 31, pàgina 1230-1231. WOJTKOWIAK, BRUNO, *Op. cit.*, pàgina 44.

²⁵⁴² El títol original és *Eléments de pharmacie théorique et pratique* i es publicà per primera vegada el 1762. El seu autor, Antonie Baumé (1728-1804), fou un cèlebre químic francès. D'origens humils, molt interessat per les ciències, va escollir la farmàcia. Fou membre de diverses acadèmies científiques i fundà una fàbrica de productes químics. Desenvolupà tant la teoria com la pràctica de la química, estigué en

Es verdadera esta adició

Ximenes.

Mes deu xiprers de vidre blanch --- 10

Mes castañes de vidre vert deu --- 10

*Concuerdan con sus [...] escritos en papel blanco, que he devuelto al procurador del Real Monasterio de Vallbona, de que doy fee. Ignacio Cases y Lopez, escribano*²⁵⁴³.

Aquest utilatge professional està format per objectes artesanals, creats a partir de diverses tècniques d'elaboració; ideats per acomplir la funció farmacèutica, però també són el reflex dels gustos de cada època pel que tenen un elevat interès estètic i decoratiu.

Seguint el treball de Prats Darder²⁵⁴⁴, els receptacles per a les drogues eren estris majoritàriament de vidre o de ceràmica i la seva forma depenia de l'ús. Sempre estaven ben tapats amb taps o trossos de pergamí, cuir o tela lligats amb un cordill.

Normalment, aquests pots portaven el nom llatí o comú abreujat del producte que contenien inscrits en papers enganxats o escrits pel mateix ceramista en pintar la peça. Ja al segle XVIII, la porcellana s'imposa per les seves característiques. El recipient de ceràmica per excel·lència és l'albarel·lo. També hi ha caps de fusta policromades doncs la fusta és un bon material que manté les qualitats. Per això, als calaixos de fusta es guarden les plantes remeieres d'ús freqüent. El material menys freqüent en els receptacles és el metall, pel seu elevat cost i per això, s'hi guarden els preparats més preuats. Pel que fa als atuells farmacèutics, els dos objectes imprescindibles per la professió són les balances i el morter. Aquest segon és tant important que es converteix en el símbol de la professió i dels establiments farmacèutics. El sistema de pes bàsic serà el basat en el gra de cereal, fins a l'arribada i consolidació, ja al segle XIX, del sistema mètric decimal basat en el gram.

Aquesta explicació dels objectes de la farmàcia extreta del llibre de Prats Darder, es pot comparar amb la informació que es pot sostreure de dit inventari. Així es veu que tots els recipients tapats, s'explicita que tenen tap.

contacte amb els científics de més renom de la seva època i publicà molts llibres. El que comentem, va assolir un mínim de 8 edicions i incloïa una revisió de tot el que s'havia fet fins aleshores en el sector de la química farmacèutica, al temps que descrivia els aparells i els procediments farmacèutics. COWEN, DAVID L. I HELFAND, WILLIAM H., *Op. cit.*, pàgina 108. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 7, pàgines 1235-1236. GÓMEZ CAAMAÑO, J. L., *Op. cit.*, pàgina 170. ESTEBAN SANTOS, SOLEDAD, *Op. cit.*, pàgina 105.

²⁵⁴³ AMV, 10.0/2: 1786. Vallbona. Inventari de l'apotecari de Vallbona, regida per Joan Jiménez, apotecari d'Ivars d'Urgell.

²⁵⁴⁴ PRATS DARDER, CARME, *Op. cit.*, pàgines 25-30.

També es pot observar la preeminència del vidre i de la ceràmica, dos materials molt comuns en aquest inventari, així com la menor incidència del ferro, material amb el que estan fets sobretot els estris i no tant els recipients, com espàtules, morters, fogons o olles entre d'altres productes.

La majoria dels atuells²⁵⁴⁵ de vidre eren de color verd o incolor perquè eren objectes professionals, com es pot veure a l'inventari, en el que els objectes de vidre són verds o blancs. Pel que fa als objectes de ceràmica, a l'inventari es refereixen a ells amb el nom de pisa²⁵⁴⁶, una ceràmica recoberta d'un vernís vitrificat transparent o opac. Els objectes de pisa, estaven decorats de color blau cobalt amb diferents motius i tenien moltes formes diferents. És un dels materials més utilitzats per fer els objectes de l'apotecaria.

Pel que fa a la fusta, un material també molt freqüent, hi ha diverses capsas d'aquest material, amb explicació del que contenen. Aquest darrer material també és molt propi dels mateixos mobles de l'apotecaria, doncs trobem una taula de noguera, dos bancs de pi, el taulell i una escala de fusta. Les peces de metall són estris en la seva majoria, com els morters i les balances, en els que és molt important l'aspecte funcional però també l'aparença estètica.

Dins del metall, Prats no parla del coure concretament, un material que sí surt al nostre inventari, però en estris i no en recipients. Però també s'ha de tenir en compte que l'aram²⁵⁴⁷, molt comú en els estris de l'apotecaria de Vallbona al 1786, és un coure treballat en forma de xapa o de fil. Per tant, el coure, en les seves diverses versions, és un element molt utilitzat segons aquest inventari.

També hi ha objectes de pedra, ferro i de llautó, materials als que tampoc fa referència Prats Darder, perquè la seva presència és testimonial.

Finalment, en aquest inventari trobem diversos llibres de la professió farmacèutica. Concretament, l'inventari destaca que l'apotecari de Vallbona tenia els següents llibres de consulta: un diccionari, la *Pharmacopea matritense*, el *Diccionari de Química de Macguer*, el llibre *Elements de química*, la *Química de Tasani*, la *Farmacol. de Chartheuver*, el llibre *Química racional y experimental* i *Elements de Farmacia de Bomé*.

²⁵⁴⁵ PRATS DARDER, CARME, *Op. cit.*, pàgines 55-108.

²⁵⁴⁶ PASCUAL I FERRANDO, EMILI (coord.), *Diccionari manual de la llengua catalana*, Barcelona, Edicions 62, Enciclopèdia Catalana, Institut d'Estudis Catalans, 2001, pàgina 1028.

²⁵⁴⁷ PASCUAL I FERRANDO, EMILI (coord.), *Op. cit.*, pàgina 85.

Voldríem destacar el treball annex que ha suposat l'intentar referenciar correctament els llibres mencionats. Lògicament, no hem pogut desxifrar a quin diccionari es fa referència sense cap més informació que aquesta menció i per contra, algunes obres han estat senzilles de trobar, com la *Pharmacopea matritense* o el llibre de Baumé, malgrat les variacions ortogràfiques presents en el inventari.

Prats Darder i molts altres estudiosos de les farmàcies antigues no han realitzat aquest treball de referenciació de les obres que apareixen en els inventaris, malgrat ser especialistes, no pas com nosaltres. Per aquest motiu, malgrat la nostra cerca d'informació a diversos llibres sobre història de la química i la farmàcia i bases de dades a Internet, no podem confirmar que la referència que hem donat sigui la bona, amb la poca informació que menciona l'apotecari al seu inventari.

Malgrat aquests, en certa manera magres resultats, volem destacar la nostra voluntat d'anar un pas més endavant que la resta d'estudiosos d'inventaris de farmàcies. En tots els treballs als que hem fet referència, els seus autors es limiten a transcriure els inventaris sense intentar en cap cas de cercar quins són els llibres esmentats i, d'aquesta manera, identificar-los. Gràcies a una exhaustiva cerca, encara incompleta, hem millorat el contingut de la tesi en un apartat del que no en som especialistes.

2. L'hospital²⁵⁴⁸

Com molts altres monestirs, Vallbona tenia un hospital destinat als pobres i peregrins. Segons Reventós²⁵⁴⁹, els hospitals i les hostatgeries sorgiren a l'època medieval, relacionats amb els benedictins, com a àrees d'acolliment per a peregrins, viatjants i visitants. Per contra, la infermeria del monestir estava pensada per a donar servei a la comunitat i a les persones que estaven al servei de la mateixa.

Com ja hem destacat en analitzar la farmàcia, els monestirs eren els majors centres de ciència de l'alta edat mitjana i, també, els grans dipositaris del saber mèdic. Per aquest motiu, en un principi, els hospitals no eren administrats per metges, sinó pel monjo infermer i per l'hospitaler. Aquest darrer càrrec fou una figura cabdal en la història dels hospitals, ja que feia d'administrador de la casa, tenia cura dels malalts, els administrava el remei i treballava a l'hort de l'hospital. A més, tenia a les seves ordres ajudants o criats i exercia tasques directives i organitzatives.

L'arquitectura hospitalària està influïda per l'arquitectura conventual. Per aquest motiu, les dependències sanitàries estaven separades de l'edifici i església principals, fora dels murs del monestir. A Vallbona, sembla ser que l'hospital quedava inclòs dins dels murs del monestir, però fora de la clausura estricta. Generalment, en aquests hospitals, al costat de la sala d'hospitalització, hi havia una capella accessòria per l'ús dels malalts, com és el cas de l'hospital monàstic de Poblet. Un altre component constant dels hospitals medievals és l'hort per a l'alimentació dels asilats, pobres i pelegrins. També era habitual la pràctica de crear un benefici per a un capellà que s'ocupés de la salut espiritual dels asilats i de l'ànima del donant.

²⁵⁴⁸ Els estudis que analitzen els hospitals d'ordes religiosos femenins són escassos. En general, només citen l'hospital breument dins la història del monestir o es tracta d'estudis que treballen el tema dels ordes femenins dedicats específicament al servei dels malalts: JONES, COLIN, *The charitable imperative. Hospitals and Nursing in Ancien Régime and Revolutionary France*, Londres i New York, Routledge, 1989. LUTTRELL, ANTHONY i NICHOLSON, HELEN J. (eds.), *Hospitaller women in the Middle Ages*, Aldershot, Burlington, Ashgate, 2006. MILÀ I MALLAFRÉ, MARIA DOLORS, *Algunes notícies sobre l'antic Hospital de Santa Maria*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1984. SANJUST I LATORRE, CRISTINA, *Estudi arquitectònic de la sala capitular i la infermeria del Reial Monestir de Santa Maria de Pedralbes* (treball de recerca de doctorat inèdit d'Història de l'Art, dirigit per Anna Muntada, Departament d'Història de l'Art de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2004), pàgines 39-73. YETANO LAGUNA, ANA, "Congregaciones religiosas femeninas. Algunos datos sobre el movimiento fundacional en Cataluña durante el siglo XIX", *Analecta Sacra Tarraconensia. Revista de ciències historicoeclesiàstiques*, volum 73, 2000, pàgines 161-173. Una anàlisi d'un hospital relacionat amb l'Església, concretament amb el capítol catedralici gironí, es pot trobar al llarg del llibre JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT, *Girona, 1793-1795. Guerra Gran i organització política a la monarquia dels Borbons*, Girona, Ajuntament de Girona, 2006.

²⁵⁴⁹ REVENTÓS I CONTI, JACINT, *Història dels hospitals de Catalunya*, Barcelona, Fundació Uriach 1838, Fundació Picasso-Reventós, Editorial Hacer, 1999, volum 1, pàgines 72-78 i 95-108.

A partir del segle XII, s'anà exhaurint el monopoli gairebé total dels religiosos en el manteniment de la salut, apareixent estudis, escoles de medicina i hospitals a pobles i ciutats. Aleshores, sorgeixen els hospitals moderns que, fins a les darreries del segle XVIII, serviren per acollir pobres, peregrins i malalts. Durant aquesta centúria, els nous descobriments de la ciència s'aplicarien per guarir malalts i millorar-ne el seu estat.

L'hospital és un altre dels serveis que el monestir controlava a través de les hospitaleres. Coneixem el nom d'algunes de les monges que desenvoluparen aquest càrrec del segle XVIII, ja destacades en l'apartat destinat a donar a conèixer els càrrecs de la comunitat. Aquestes són Maria Gallart (1699²⁵⁵⁰); Jerònima de Castellví (principis del segle XVIII²⁵⁵¹); Maria Francesca de Segrera (des de 1762)²⁵⁵², Rosa Tort (a partir de 1782)²⁵⁵³ i Francesca de Moxó (des de 1803)²⁵⁵⁴.

Sobre aquest servei resten molt poques dades corresponents a la centúria que estudiem. Una causa d'aquest buit documental sobre l'hospital podria deure's al fet que la gestió del mateix és autònoma respecte l'administració general del monestir. Per aquest motiu, es conserven alguns llibres de comptes de l'hospital independents dels comptes generals del monestir, com el "*Llibre de notas del Ospital de Vallbona ahont se encontraran la renda de dit ospital, sent ospitalera dona Maria Francesca de Segrera subpriora del Real Monestir de Nostra de Vallbona, y se ha fet est llibre ab consentiment de la molt iltre. Mi sra. Dona Ighes de Cortit Abadessa de dit Real Monestir per passar comptes y fer gracia als que estan divent al dit Ospital que son dos. Fet en lo any 1762*"²⁵⁵⁵. En ell, es pot veure com l'hospital es mantenia gràcies als donatius de la comunitat així com també amb les almoines dels propis malalts i dels veïns²⁵⁵⁶. Però a part d'aquest tipus de llibres, no es conserven dades d'interès sobre la ubicació i el funcionament de dit hospital.

²⁵⁵⁰ AMV, 10.2/1: 1699, juny, 25. Vallbona. Inventari de la roba que Josep Marquès i Pere J. Agulló han lliurat a Josep Grau, per ordre de Maria de Gallart, administradora de l'hospital de Vallbona.

²⁵⁵¹ AMV, 11.12/5: 1705 - S. XVIII. Vallbona. Llibreta de comptes de l'administració general del monestir de Vallbona.

²⁵⁵² AMV, 11.12/8: 1762 - S. XVIII. Vallbona. Llibre de comptes de l'hospital del monestir de Vallbona. Títol original: "*Llibre de notas del Ospital de Vallbona...*".

²⁵⁵³ *Ídem*.

²⁵⁵⁴ AMV, 10.2/2: 1804-1831. Vallbona. Llibre de comptes de l'hospital de Vallbona, iniciat per Francesca de Moxó, hospitalera del monestir.

²⁵⁵⁵ AMV, 11.12/8: 1762 - S. XVIII. Vallbona. *Op. cit.*

²⁵⁵⁶ GONZALVO BOU, GENER i SANS TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Vallbona, guia histórico-artística*, Lleida, Milenio, 1988, pàgines 69-70.

Per aquest motiu, només podem presentar aquest servei. Altres historiadors del monestir, com Piquer i Jover o Sans Travé, s'han trobat amb el mateix problema que nosaltres i no han pogut desenvolupar com haurien volgut aquest apartat, aportant només dades bàsiques com les que hem destacat aquí.

3. L'hostal de Vallbona

Un altres servei que la comunitat monàstica controla i ofereix al poble de Vallbona de les Monges és el de l'hostal²⁵⁵⁷. Aquest tipus d'establiment eren un dret exclusiu dels senyors jurisdiccionalen en molts indrets²⁵⁵⁸.

La regla de sant Benet tracta la figura de l'encarregat de l'hostatgeria, a qui s'encomana l'acollida dels hostes i la cura de l'hostal i els seus objectes. Per complir amb la seva obligació, se li recomana que sigui afable, somrient, respectable, agradable i de fàcil contacte així com que tracti els hostes com si fossin el mateix Crist²⁵⁵⁹. Es preocuparà pel cerimonial d'acollida dels hostes, parlarà amb ells i s'encarregarà de tenir-ho tot a punt a l'hostal o hostatgeria²⁵⁶⁰. Malgrat que a Vallbona, l'encarregat de dit servei, no sigui un religiós, se li demanen els mateixos requisits a l'hora de fer-se càrrec de l'hostal del monestir.

D'aquesta manera, l'hostal queda a càrrec d'un home escollit per l'abadessa i la comunitat i es destina a hostatjar els familiars de les monges que restin alguns dies prop del monestir o que, en venir de lluny, es quedin a dormir al poble de Vallbona.

A part d'especificar que restarà per donar servei només a familiars de les monges, en un contracte del 22 d'abril de 1733, s'indiquen altres condicions indispensables per a ser l'hostaler. L'abadessa de Cortiada recorda que sempre s'han observat els contractes i estipulacions generats per abadesses anteriors. Per aquest motiu, com l'abadessa Leocàdia de Ricart i de Cardona, amb ple consentiment del capítol, establí el dia 22

²⁵⁵⁷ Un hostal o hostatgeria és l'habitació destinada per a rebre hostes o la casa que en alguns pobles tenen les comunitats religioses per hostatjar als regulars forasters de l'orde i per l'allotjament de visitants, com poden ser familiars de les monges. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 28, primera part, pàgina 424.

²⁵⁵⁸ CERRATO MATEOS, FELISA, *Monasterios femeninos de Córdoba. Patrimonio, rentas y gestión económica a finales del Antiguo Régimen*, Córdoba, Universidad de Córdoba, 2000, pàgina 122.

²⁵⁵⁹ CASA, CARLOS DE LA, "Hospitalidad, huéspedes y hospederías monásticas. De los monjes negros a los monjes blancos", *Cistercium, revista monástica*, 245 (2006), pàgines 653-666.

²⁵⁶⁰ MOULIN, LÉO, "La vida benedictina cotidiana en el pasado y en la actualidad", BATSELIER, DOM P. (dir.), *San Benito, padre de Occidente*, Barcelona, Blume, 1980, pàgina 418.

d'abril de 1640, “[...] a l’honorable Pere Pages del present poble de Vallbona perpetuament a ell i als seus tota aquella casa dita de l’hostal amb losens de tres punyeras de forment tots anys pagadores lo dia de Nostra Senyora dagost amb especial obligació de haver de mantenir i tenir tot lo necessari en dit hostal i que ningú pugues hospedar foraster sino fos parent o adherent dalguna senyora religiosa pero que altres persones per via d’interés ningú las pogues ospedar sino sols lo ostaler: perso volem que esta cosa se observe ara y sempre baix la pena de 3 lliures per quiscuna vegada se trobara hauran hospedat algun foraster ab interessos, com ya de la imposicio de dita pena se feu crida publica en dita vila de Vallbona. Daltra part, haventse suscitat questio si lo Pasqual Pages hostaler successor de Pere Pages podia vendre pa als que en dit hostal se hospedan, no sols pot dona-los del pa cull de sa collita sino tambe daltre com lo masse o fassa en sa casa; pero no vull que havent de comprarlo puga donarlos del pa acostuman les religioses vendre sino que en eix cas tinga de comprarlo a la fleca²⁵⁶¹. Així mateix mano y ordeno que no sols puga donarlos del vi de sa cullita, sino tambe que lo puga comprar a on vulla, amb advertencia que de dit vi no ne puga vendre a ninguna persona sino que actualment estiga hospedada pagant en dit hostal i així mateix dic del pa amb pena de 3 lliures per cada vegada passara nostre precepte [...]”²⁵⁶².

Les condicions d’aquest contracte són molt semblants a les esmentades a les tabes de 1770 i 1773 per a l’hostal de Vila-Rodona. Segons aquest document, l’arrendatari del servei té l’obligació d’acollir a qualsevol foraster en qualsevol moment i donar-li assistència així com també ha de tenir sempre ordi per a vendre a la menuda i té el dret de vendre vi. Igual com passa amb l’hostal de Vallbona, cap altra persona del poble pot acollir ningú cobrant ni pot vendre les coses que l’arrendatari estava obligat a tenir, com és el cas del vi. Les sancions que s’estableixen per a l’incompliment d’aquests acords són inferiors a les que es defineixen en el cas de l’hostal vallboní.

²⁵⁶¹ La fleca era la botiga on es venia el pa. És l’única menció documental que tenim d’aquest establiment a Vallbona. Per aquest motiu, no podem conèixer si el monestir controlava aquest servei. En d’altres indrets, com a Vila-Rodona, la fleca també era un servei que l’ajuntament arrendava mitjançant una taba. SANTESMASES I OLLÉ, JOSEP, *Op. cit.*, pàgines 41 i 43-44.

²⁵⁶² AMV, 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. Llibre de resolucions i notes de Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona. Títol original: *Llibre de notes de la abadessa Riquer i de dona Maria Josepa de Moxó, abadessa*, pàgines 104 i 104 darrera. AMV, 12.1/2: 1737, abril, 22. Vallbona. Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir de Vallbona, concedeix a Pere Pagès, pagès de la vila de Vallbona, l’arrendament de l’hostal de la vila, a perpetuïtat.

En el cas de Vallbona s'estableix la multa de 3 lliures a qualsevol persona que cobri per tenir un hoste allotjat a casa seva, mentre que a Vila-Rodona, la pena és de 20 sous²⁵⁶³.

A Vallbona, i tal com s'indica al text de la taba que hem esmentat, la família Pagès és l'usufructuària de l'administració de l'hostal de Vallbona per part del monestir. Per aquest motiu, en diversos documents parroquials, s'esmenta algun Pagès de l'hostal. Per exemple, l'1 de setembre de 1715, Francisca Torres i Molins, vídua, deixa un censal i propietat de trenta lliures i pensió anual a Pasqual Pagès de l'hostal de la present vila de Vallbona i a sa mare Maria Pagès, usufructuària, creat per Josep Pagès, tot escollint el monestir com a marmessor²⁵⁶⁴. I a finals de segle, trobem Francesc Pagès de l'hostal, un contribuent a la renda de la rectoria de Vallbona des de 1788²⁵⁶⁵.

4. Els molins, d'oli i de farina²⁵⁶⁶

Els molins són un altre dels serveis a la comunitat que monopolitza el monestir. Tant els molins com el forn, el següent servei que analitzarem, són enginyers industrials relacionats amb els aprofitaments agrícoles predominants²⁵⁶⁷. D'aquesta manera, els molins són tant d'oli com de farina, derivats dels dos grans conreus de la zona: les olives i el cereal, en aquest cas, el blat. El monestir en té diversos, ja que és un immoble industrial molt cotitzat entre les comunitats monàstiques femenines²⁵⁶⁸ i en tenim moltes notícies sobre els mateixos. Però per no repetir-nos, exposarem alguns casos encara no presentats sobre la propietat del molí per part del monestir.

En primer lloc, però, hem realitzat un mapa d'ubicació dels vuit molins situats al poble de Vallbona i, per a situar-los correctament sobre el plànol, hem tornat a gaudir de l'ajuda de la germana Neus Castells, a qui estem molt agraïts.

²⁵⁶³ SANTESMASES I OLLÉ, JOSEP, *Op. cit.*, pàgines 48-51.

²⁵⁶⁴ AHAT, Capsa 7, número 37. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Testaments (1703-1779).

²⁵⁶⁵ AHAT, Capsa 12, número 63. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Llibre de celebracions i renda de la rectoria (1788-1824).

²⁵⁶⁶ Una monografia sobre els molins fariners catalans en la que s'estudien les parts de les que consten aquests molins; la seva història; la seva distribució geogràfica i la seva relació amb el món rural, entre d'altres temes, és BOLÒS I MASCLANS, JORDI i NUET I BADIA, JOSEP, *Els molins fariners*, Barcelona, Ketres, 1983.

²⁵⁶⁷ CERRATO MATEOS, FELISA, *Op. cit.*, pàgines 125-132.

²⁵⁶⁸ CERRATO MATEOS, FELISA, *Op. cit.*, pàgina 127.

Dins del terme municipal de Vallbona de les Monges, tenim constància de l'existència de quatre molins d'oli: el molí del Roc, el molí de les Monges o de Dalt, el molí del Berenguer o del Mig i el molí de Baix²⁵⁶⁹ i de quatre molins fariners: el molí del Portal, el molí del Pou, el Molinot de Vallbona i el molí de la Closa²⁵⁷⁰.

Mapa del poble de Vallbona de les Monges en el qual està remarcada la ubicació, aproximada, dels molins de farina i d'oli del monestir. És un mapa de realització pròpia basat en la informació extreta de la bibliografia esmentada. Els números situats sobre el mapa corresponen a:

Molins de farina:

1. Molí del Portal – al c/ Major, davant de la parròquia.
2. Molí del Pou – al cantó del monestir.
3. Molinot – com la seva ubicació podia quedar fora del mapa, l'hem ubicat als límits del mateix. Prop del cementiri i del camí veïnal de Llorenç.
4. Molí de la Closa – a la zona de la Closa. Ubicació aproximada.

Molins d'oli:

5. Molí del Roc – al c/ de Santa Maria.
6. Molí de les Monges o de Dalt – situat a la seu social del Sindicat Agrícola.
7. Molí del Berenguer o del Mig – al c/ de Sant Bernat, entre el molí de les Monges i els safareigs públics.
8. Molí de Baix – a la vora esquerra del riu, passat el pont.

PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Vallbona: guia espiritual i artística*, Comunitat Cistercenca, Santa Maria de Vallbona, 1993, pàgines 42-43.

²⁵⁶⁹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Vallbona: guia espiritual i artística*, Comunitat Cistercenca, Santa Maria de Vallbona, 1993, pàgines 42-43.

²⁵⁷⁰ PALAU RAFECAS, SALVADOR, *Els molins fariners hidràulics de Catalunya: 690 molins inventariats*, Santa Coloma de Queralt, Museu-Arxiu Comarcal de Montblanc, 1992, pàgines 58-61. PALAU RAFECAS, SALVADOR, *800 molins fariners de Catalunya. Des del Sènia i l'Algars al Cardener-Llobregat*, Santa Coloma de Queralt, Museu-Arxiu Comarcal de Montblanc, 1994, pàgines 48-49. PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Op. cit.*, pàgina 42. TORRES I GROS, JAUME, *Els molins del riu Corb*, Bellpuig, Estudis. Impr. Saladrigues, 1986, pàgines 58-61.

Mapa que mostra la ubicació dels quatre molins fariners del monestir al poble de Vallbona. Tots ells es troben situats a la riba del Maldanell, un afluent del riu Corb, ubicat a la part superior del plànol. La numeració es correspon amb els següents molins: 35. Molí del Pou, 36. Molí del Portal; 37. Molí de la Closa i 38. Molinot. PALAU RAFECAS, SALVADOR, *Els molins fariners hidràulics de Catalunya: 690 molins inventariats*, Santa Coloma de Queralt, Museu-Arxiu Comarcal de Montblanc, 1992, pàgina 59.

Un cop situats geogràficament els molins de la comunitat, ja podem exposar alguns casos relacionats amb els mateixos.

La possessió d'un molí fariner comporta problemes al monestir en xocar aquesta propietat amb el monopoli que exerceix el patrimoni reial sobre els molins. Aquest és el motiu pel qual l'abadessa rep una notificació el 2 d'octubre de 1748 perquè demostrï la propietat del molí en qüestió: *“De orden del muy ilustre señor don Joseph de Contamina del concejo de SM en el supremo de Guerra y intendente general del exercito y principado de Cataluña. Y por auto del señor don Pedro Geronymo de Quintana, del consejo de su Magestad, oidor de la Real Audiencia, y assessor general de esta intendencia, a instancia del agente fiscal se dize y notifica al Monasterio de Monjas de la Villa de Vallbona del Partido de Montblanch que dentro del termino de diez dias a contar del de la*

*notificacion presente al infrascrito escrivano los titulos con los quales tiene y poseehe un molino arinero sito en el termino de dicha villa y usa para su curso de la agua de una fuente del mismo termino las quales cosas son y pertenecen al patrimonio antiguo de SM, nombrado antes de la Baylia general, o dentro el mismo termino dexe vacua, libre, y desembarazada la possession [...] de dichas cosas, y en el caso que aquellas tengan en el alodio del dicho Real Patrimonio, dentro el mismo termino las cabreve, y cabrevadas las aya pagando los censos, luismos y demas derechos que constare dever, presentando los titulos necesarios para dicha cabrevacion o dentro el mismo termino alegue, y de razones justas si las tuviere para no executar lo assi, que no haciendolo se procedera contra su persona, y bienes como usurpador del dicho Real Patrimonio, y de las regalias patrimoniales y por via de aprehension [...]”*²⁵⁷¹.

²⁵⁷¹ ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1749, nº 12, M: “Barcelona, año de 1749. Molinos nº 35. El fiscal de la Intendencia General de este Principado de Catalunya. Original del proceso. La Ilustre

Pocs dies després, el 7 de novembre, l'abadessa rep la notificació anterior per part de diversos seus representants, que li donen en mà²⁵⁷².

El procurador del monestir, Josep Creus, al·lega la immemorial possessió del molí per part del monestir: “[...] a instancia del agente fiscal se le ha presentado mandato a su pral. para que dentro el termino de diez dias presente los titulos con los cuales tiene y possehe un molino arinero en el termino de Vallbona, y que en el caso, que aquel le tenga en alodio del Real Patrimonio le cabreve, y pague los censos, y laudemios y demas derechos que constare deber, Ygualmente se han presentado otros mandatos a Bartholome Sistere del lugar del Vilet del Partido de Montblanch y a Francisco Jom del Lugar de Rocafort de Vallbona del mismo partido con las mismas expresiones paraque cabreven los molinos arineros del lugar de Vallbona y del de Vilet, para cuyo curso usan de las aguas del rio Corp. Y siendo assi, que el primero lo tiene la iltre. pral. de esta parte por donacion del territorio de Sorboles que oy es Vallbona, y de las aguas con facultad de fabricar molino, que a 8 de las calendas de junio del año 1157 hizo en tortosa el serenissimo sr. don Raymundo por la gracia de Dios conde de Barcelona, a favor de Raymundo ermitaño al qual se le hizo la donacion con el pacto de fabricar el citado Real Monasterio, que le ha sucedido. Y los otros dos molinos por los cuales se ha presentado mandato a dichos Sistere y Jom los tenga tambien la iltre. pral. de esta parte, y por concession que hizieron al Real Monasterio los antecessores de los exmos. señores duques de Sessa y Bahena de las aguas del rio Corp [...] Parece que no tiene duda que no se tienen en alodio de dicho Real Patrimonio. Por ende dando las presentes por respuestas a los citados tres mandatos y firmando en derecho y de derecho por diez sueldos con su devido aumento y forma estilada al agente fiscal y demas que convenga. Pide y suplica que las dichas razones y firma de derecho sean admitidas, insertado el poder, que las notificaciones en adelante hazederas en quanto miren a la prosecucion del pleyto para dichos tres molinos le sean dirigidas baxo el decreto de nullidad y que su iltre pral. no sea mas molestado por lo referido [...]”²⁵⁷³.

Abadesa y Real Monasterio de Vallbona. S. Montero. Num. 304 de la relacion. En autos del tribunal y juzgado de la Intendencia general de este Principado de Catalunya y ramo de la Real Capbreuacion”, pàgina 1.

²⁵⁷² ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1749, n° 12, M: *Op. cit.*, pàgina 1 darrera.

²⁵⁷³ ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1749, n° 12, M: *Op. cit.*, pàgines 4-4 darrera.

El febrer de 1749, es dóna “[...] por presentada con el poder de passe al fiscal de esta Intendencia para que en su vista diga lo que le combenga. Assi lo proveyo y firmo el sr. Don Pedro Geronimo de Quintana del consejo de SM su ohidor de la Real Audiencia y Assessor General de dicha Intendencia [...]”²⁵⁷⁴. I en conseqüència, “[...] El fiscal de esta Intendencia General digo que por tratarse de regalia de Molinos, en la demanda que hace el apoderado de la iltre. abadeza y real monasterio de Vallbona, se hace presiso que presente los titulos en que pretenda justificar su drecho, y a este fin, pido se sirva VS señalar un termino competente; contradiciendo interim, a lo que pide la otra parte [...]”²⁵⁷⁵. Per aquest motiu, el març d’aquell any, es concedeix al monestir el termini de 20 dies per a declarar i posteriorment, Josep Creus presenta els documents conforme els molins foren donació del comte de Barcelona, que “[...] hizo donacion a Dios nuestro Señor y a la Virgen del lugar de Sorvoles en territorio de Siurana (que hoy es el lugar de Vallbona y assi mismo se le hizo donacion de la agua de Seth con sus ribas para criar y regar los huertos y heredades (que son las aguas de una fuente que tiene mi pral. en el lugar de Vallbona, los quales passan al lugar de Llorens) y tambien les hizo donacion de dicha agua para hazer un molino quando quissiessen los que alli sirviessen a Dios en el orden y religion baxo la regla y obediencia de San Benito que es el real Monasterio suplicante. Con esto ha dado respuesta y he obtemperado a los citados mandatos [...] Molinos propios de mi iltre. pral. por concession que hizieran al Real Monasterio los antecessores de los quales oy son señores duques de Sessa y Baena [...] por sus justos titulos son dueños de las aguas del rio Corp de las que son las dels Omells de que abla dicho certificado [...]”²⁵⁷⁶. Per confirmar aquesta donació, l’abadessa Agnès de Cortit presenta la certificació de l’autenticitat del document original de la mateixa per part del notari targarí Joan Àngel López el 9 d’octubre²⁵⁷⁷.

El monestir afegeix a la seva defensa un informe positiu del batlle d’aigües de 1745; l’escriptura en la que consta la venda que Pere de Copons feu a l’abadessa Geralda de Cardona dels forns, molins, aigües i aqüeductes dels Omells; diversos testimonis que acrediten que la propietat de les aigües, molins, forns, messons i tavernes és de l’abadessa del monestir i la demanda de restitució de les penes monetàries imposades a Llorenç, Vallbona i Rocafort²⁵⁷⁸.

²⁵⁷⁴ ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1749, n° 12, M: *Op. cit.*, pàgina 4 darrera.

²⁵⁷⁵ ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1749, n° 12, M: *Op. cit.*, pàgina 6.

²⁵⁷⁶ ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1749, n° 12, M: *Op. cit.*, pàgines 7-7 darrera.

²⁵⁷⁷ ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1749, n° 12, M: *Op. cit.*, pàgina 8.

²⁵⁷⁸ ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1749, n° 12, M: *Op. cit.*, pàgines 9-14.

El 8 de gener de 1750, el fiscal suspèn els procediments que està duent a terme el Batlle d'aigües contra els possessors de molins i aigües²⁵⁷⁹ i Josep Creus critica les amenaces que Vallbona rep del batlle de les aigües tot demanant al fiscal que “[...] se sirva inhibirle con formalidad juhizial [...]”²⁵⁸⁰.

Atenent a les demandes de Creus, el fiscal “[...] reproduce el mandato de cabrevacion a su instancia despachado contra la iltre. abadeza del monasterio de Vallbona del partido de Montblanch, Bartolome Sistere vezino del lugar de Vilet de dicho partido, y Francisco Jom del lugar de Rocafort de Vallbona [...] Primeramente que segun nuestro derecho municipal [...] a persona alguna es [...] permitido tener molino de arina y valerse para su curso y uso de aguas publicas en paraje alguno de este Principado sin licencia, permiso o concession del rey nuetro señor (que Dios guarde) o de los iltres. bayles generales que han sido de este Principado co bien de los iltres. intendentes generales de este [...] Principado en nombre de SM y es de derecho y verdad [...] la iltre. abadeza, Bartholome Sistere y Francisco Jom tiene y pocehen cada uno respective un molino arinero en dichos terminos valiendose para su curso de las aguas esto es, dicha iltre. abadesa de las que salen de una fuente de dicho termino y dicho Bartholome Sistere y Francisco Jom de las del rio Corp, extinguiendo y cobrando los derechos de moltura como negar no lo pueden dicho Sistere, Jom y iltre. abadesa y en otra manera se justificara y es verdad [...] si tienen permiso, licencia o concession de SM o bayles [...] presenten dichos documentos [ja que si no ho fan, se'ls multarà] [...] no les compete tener y disfrutar dichos molinos arineros y valerse para su curso de las expresadas aguas publicas y en su consecuencia condenados en haverse de abstener del uso de aquellos y en aver de pagar y satisfacer a la real hacienda el valor o producto que de aquellos habran sacado desde el dia de su contruccion, reservandose el agente fiscal todas las acciones le competen y puedan competir contra los adversantes, y en el caso de hazer constar dichos adversantes tener legitimos titulos o concession para tener dichos molinos y uso de dichas aguas para su curso sean condenados en haverlos de confessar, reconocer y cabrevar tener aquellos en dominio directo y alodial de SM y en pagar, y satisfacer a la Real Audiencia los censos y laudemios y demas derechos que constare deverse [...]”²⁵⁸¹.

²⁵⁷⁹ ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1749, n° 12, M: *Op. cit.*, pàgina 16.

²⁵⁸⁰ ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1749, n° 12, M: *Op. cit.*, pàgina 18.

²⁵⁸¹ ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1749, n° 12, M: *Op. cit.*, pàgines 20-21.

Davant l'anterior resposta del fiscal, Creus referma la seva defensa, basada en el fet que “[...] *por consiguiente este molino y las aguas de Seth son en puro y franco alodio de la iltre. abadessa del Real Monasterio de Vallbona mi principal sin haver de reconocer en dominio directo y alodial de su RM ni pagarle censos [...]*” per aconseguir una sentència favorable al monestir²⁵⁸². Davant aquesta demanda, el fiscal es manté i no accepta els documents presentats perquè no eximeixen de culpa els altres dos possessors²⁵⁸³. Creus indica que els altres possessors no són de Vallbona tot i que utilitzin aigua del Corb i tinguin els seus documents de propietat²⁵⁸⁴.

Posteriorment, el 31 de desembre de 1751 i el 8 de gener de 1752, Creus torna a protestar contra la situació del monestir i demana una ràpida solució del conflicte²⁵⁸⁵ al que el fiscal respon que “[...] *con pedimento de 6 de diciembre del año proximo pasado tiene manifestado con solidas razones no tener lugar la demanda de la venerable abadeza de V y que le excluye de este juhizio que siguio contra los particulares [...]*”²⁵⁸⁶. Per tant, sembla ser que Vallbona aconsegueix ser exculpada en aquest judici, ja que aquest plet continua moltes planes i no s'exposa com s'acaba.

El monestir de Vallbona no és l'únic en rebre una notificació com l'anterior. El setembre de 1769, el rector de Vallbona, Bruno Soler, en rep una en la que se li reclama la seva presentació en el tribunal per confessar i capbrevar la facultat de tenir un molí fariner en el terme de Nalec i de l'ús d'aigües públiques per ordre de Juan Felipe de Castaños, “[...] *del consejo de SM, intendente general de la Justicia, Policia, Guerra y Hacienda de este Exercito y Principado de Cataluña, y su Marina [...]*” i Francisco de Treviño, “[...] *del consejo de SM y su oidor de la Real Audiencia de este Principado y asesor general de esta Intendencia [...]*”²⁵⁸⁷. Aquest manament s'executa en virtut del fet que les aigües públiques pertanyen al patrimoni antic del rei, abans conegut amb el nom de la Batllia General i ara, relatiu a la Intendència. Per aquest motiu, reclamen a Soler que presenti els títols necessaris per a la capbreuació d'aquests béns, perquè pagui els drets que deu o perquè abandoni la propietat.

²⁵⁸² ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1749, n° 12, M: *Op. cit.*, pàgina 28.

²⁵⁸³ ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1749, n° 12, M: *Op. cit.*, pàgina 30 darrera.

²⁵⁸⁴ ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1749, n° 12, M: *Op. cit.*, pàgin 32.

²⁵⁸⁵ ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1749, n° 12, M: *Op. cit.*, pàgina 37.

²⁵⁸⁶ ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1749, n° 12, M: *Op. cit.*, pàgina 40 darrera.

²⁵⁸⁷ ACA. REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1769, n° 1, L: “*Barcelona, año de 1769. El fiscal de la Intendencia General de este exto. y Principado. Contra el dr. Bruno Soler presbitero y rector de Vallbona de las Monjas del partido de Montblanch sobre un molino arinero y uso de aguas en el lugar de Nalech*”.

La relació de Soler amb Nalec és deguda a la fundació d'una capellania perpètua a l'església parroquial de dit poble i a l'altar de Nostra Senyora del Roser per part dels marmessors de Magí Sabater, beneficiat de Vallbona, l'any 1750. L'obtentor del benefici d'aquesta capellania utilitza les aigües públiques i, per diversos efectes, ha de pagar 390 lliures, 13 sous i 4 diners dels lluïsmes. Bruno Soler rebé aquesta convocatòria poc després de la seva emissió però no coneixem com acabà aquesta reclamació per part del patrimoni reial.

Pel mateix motiu, Juan Felipe Castaños i Francisco de Treviño envien una altra notificació el maig de 1770 als regidors de Vallbona perquè es presentin per confessar la facultat de tenir un molí d'oli a la vila i altres facultats i finques que tinguin en alou del rei i que formin part de l'antic patrimoni del monarca, abans controlat per la Batllia General i ara per la Intendència General. Es reclama als encausats que paguin els drets que deuen i presentin els títols necessaris per a la capbreuació o perquè alliberin la propietat²⁵⁸⁸. Poc després, la filla del regidor degà, Joan Marquès, rep la notificació davant diversos testimonis per absència dels regidors de Vallbona. Tampoc no coneixem què va passar en aquest cas.

El monestir de Vallbona veié qüestionada la seva propietat sobre els molins només des de les institucions, mentre que altres senyors, com el baró de Maldà, s'enfrontaren als seus vassalls per aquest tema. Aquest senyor jurisdiccional hagué de fer front l'any 1790 a la sublevació de l'Espluga Calba, els habitants de la qual no portaren les olives al molí de Maldà sinó al de la seva població. El 1795, el baró afegí als insurrectes els habitants de Belianes, els Omells i Vallbona, en un plet que s'allargà fins l'any 1833²⁵⁸⁹.

De nou a Vallbona, el 23 de febrer de 1792, es produeix un assentament realitzat pel monestir al mestre de cases del Pont d'Armentera, Josep Contijoc i al minador de Sarrià, Fèlix Vinyals per a construir un molí d'oli i un altre de farina mitjançant la paga de 3.789 lliures, la fiança de les quals queda en mans del mestre de cases Miquel Giralt i dels pagesos Joan Vinyals i Jacint Sanges, com consta en acta del notari Gaspar Cases²⁵⁹⁰.

²⁵⁸⁸ ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1770, n° 6, D: "*Barcelona, año de 1770. El fiscal de la Intendencia General de este Exercito y Principado de Cataluña. Contra los regidores del comun, y universidad de la villa de Vallbona del partido de Montblanch*".

²⁵⁸⁹ FELIU I MONTFORT, "Els plets del Baró de Maldà", DIVERSOS AUTORS, *Primer congrés d'història moderna de Catalunya*, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1984, primer volum, pàgines 185-192.

²⁵⁹⁰ AMV, 7.2/1: 1792, febrer, 23. Tàrraga. Assentament efectuat per l'abadessa del monestir de Vallbona a favor de Josep Contijoc, mestre de cases del Pont d'Armentera i d'altres, per a la construcció d'un molí d'oli i d'un molí de farina.

L'abadessa i les professes reunides al *Parlador de l'abadessa*, excepte les impel·lides, atorguen a Contijoch i a Vinyals “[...] com a majors postors en lo publich encant que fou rematat en lo dia vint y sis del mes de janer del corrent any mil set cents noranta y dos [...]” la paga i senyal per a “[...] construhir dos novas quadras, que la una deura servir per moli de oli, dos premsas advertint que solament deura sentar, o parar una sola premsa, y demes aparato concernent a ella, y la altra per un moli de farina ab una sola mola tot unit ab dit moli de oli, las quals vol fer construhir lo dit Real Monastir fora, y cerca la oficina que te de Aiguardent en la pessa de terra nomenada la Clossa [...]”²⁵⁹¹. Al contracte, s’estipulen les mides dels molins, fonaments, planta i altres pactes als que s’ha arribat amb els empresaris nomenats. Signen la “[...] pública escriptura en lo locutori abbacial de dit Real Monastir lo dia vint y tres del mes de Febrer any de la Nativitat del Señor mil setcents Noranta y dos; essent presents per testimonis Joan Ximenes Apothecari, y Mariano Poch Pages vehins del present poble de Vallbona; en presencia dels quals jo lo Nottari avall escrit he advertit a dita Iltre. Comunitat, Principals y Fiadors, del previngut ab la Real Pragmatica, sobre hipotecas; de que y de coneixer a ditas Iltres. y nobles Sras. Abadessa y Religiosas Principals, y Fiadors, y que las mateixas Sras., y lo mencionat Miquel Giralt han firmat de propria ma, y per los dits Joseph Contijoch, Felix Viñals, Joan Viñals, y Jacintho Sangés, que han dit no saber escriurer per ells, y de sa voluntat ha firmat lo dit Joan Ximenes, fas fee [...] jo Gaspar Cases y Ferrer [...]”²⁵⁹².

Durant la construcció dels molins, s’envien diverses cartes a la bossera del monestir, Ignàsia de Castellví, en les que es fan referència a diversos materials d’obra.

En la primera, datada del 7 d’abril de 1792, Isidre Prat parla de les moles: “[...] satisfent a la de Va. de 24 del pasat dire que ja esta feta la diligencia de las molas aont a cuidat Francisco Entrada en Barcelona²⁵⁹³ lo preu de ellas es a 25 presas de vuit quisquna [...] de Ponts ne demana 20 dopblas per quiscuna y pot ser le encontrara algo

²⁵⁹¹ Ídem.

²⁵⁹² Ídem.

²⁵⁹³ Com es pot copsar de la lectura d’aquesta carta, les moles dels nous molins del monestir provenen de Barcelona. L’explicació d’aquest fet és ben senzilla: malgrat que les moles de molts molins es feien de pedreres properes al molí, Barcelona va ser el principal centre productor i distribuïdor de moles de molí durant els segles XVI-XVIII. Aquest predomini dels molers barcelonins era degut a la idoneïtat i abundor del gres silici de la muntanya de Montjuïc, que permetia unes moles dures i que es mantenien aspres durant més temps. A més, s’han d’afegir les facilitats del transport marítim i l’aprofitament dels circuits comercials, fets que donaren a les moles de Montjuïc un mercat molt ampli que també arribava, per via terrestre, a l’interior. PLANES I ABETS, RAMON, “Indústries rurals: la molinaria de cereals, les almàsseres, el sucre”, SERRA, EVA (coord.), III. *Edat Moderna*, tercer volum de l’obra GIRALT I RAVENTÓS, EMILI (dir.) i SALRACH, JOSEP M. (coord.), *Història agrària dels Països Catalans*, Barcelona, Fundació Catalana per a la Recerca, 2004-2008, pàgina 247.

menos [...] esto es la seguritat de ser bonas y de bona qualitat la pedra lo que Va pot delibrar si los aquomoda que ja son aprestades sobre tornarlos la resposta, lo moler es sr. Sebastian Prats viu al carrer del Carme numero 20 prop las Monjas Caputxinas, y me respondra si Va escriura per la resposta a dit Moler o be lo que jo li dech respondre atenin que los Ponts se veura si se troba mes barato [...] lo ymportan de un moli es las molas tant quan lo demes en tot Va disposia y Mania [...] V me encontro ap carta de Ramon Oliva de Organya que los guxas de la Prempsa son en Balaguer y pot donar Va. la providencia per devolverlos”²⁵⁹⁴.

La segona carta, del 8 de juny de 1792, escrita pel mestre de cases Fores, exposa l'import dels materials utilitzats: “[...] me alagraré la encontria en perfeta salut la que goso a Deu gracias lo inport de las fiestas dels Ruders y Canals son las dos primeras 21 lliures y las altres dos 18 lliures i 5 sous y los traballs dels Fustes de quadra ja y de Sarra son 9 lliuras y los ports de las dos carratadas son 24 lliures que tot jun son 72 lliures i 5 sous las que entregara a dit Carrate que ell las portara y lo quem diu de las molas las dirigira a mi que lo Patro que las entruigan a Barsalona li diguian que ensen a Tarragona avisian a Joseph Fores Mestre de Casas de Valls que lo Carrate y anira luego que siguian per portarlas en eixa y sino traballan las Fustas las faran pular al agua porque sino se badarian [...]”²⁵⁹⁵.

Finalment, la darrera carta, del 30 d'octubre, fa referència a l'enviament dels materials: “[...] tinch rebuda la de VM y del quem diu de la fonamenta tan la de la porta del moli com los demes panys y frontisas y demes ya asta dada la orde al oficial per ferla y en quant a la de la porta del moli que ja asta feta o trobo dificil lo ferla porta per dit donador. En quant a las molas me dige mestre Fores que ja eren a Taregona y que ell donaria tota presa per ferlas porta que ere culpa del Carate lo aver tardat tan a enviarlas y en ayxo jo no se aont paren en Taragona sino ja podria coida de ellas. En quant a las canderas de seu diuen o volan de la arroba 5 lliures 10 sous. En quant a la farmenta de la Prempsa que VM me va ancomena avimat lo preu me diuen que lo ultim preu es a 32 la miura [...] Joan Pallas”²⁵⁹⁶.

²⁵⁹⁴ AMV, 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater, amb un total de 68 lletres.

²⁵⁹⁵ Ídem.

²⁵⁹⁶ Ídem.

Entremig d'aquestes cartes, s'ha d'ubicar la de renúncia que el mestre de cases de Sarrià Josep Giralt envia a l'abadessa el 12 d'abril de 1792, on li demana que el retiri de l'obra per problemes laborals: “[...] Molt iltre. sra. mia jun ab las demes sras. monjas del Real Monesti de las Religiosas del Terma de Ballbona los pertisipo ha susseñoria, que tot lo que me an promes los companys [...] res y ve saban VS la Discordia que yage en lo treball que me digeran que aquell treball no era bo perami y jo los digue quem traguesan de obligacio y esto fou la causa que me ha ausentat del treball de busseñoria y astimare a suseñoria de participau a Felip Viñals y ha Joseph lo mestra de Casas [...] que ells fan tot lo que bolen sens donar compta de res y que jo y los demes companys estem mol mal contens porque son molt ha menjar y poch a treballar y astimare a missenora abadesa que fassia lo fabor de escriurem per lo correu vinent y astimare ha su señoria quem traga de obligacio si pot ser [...] Moltas memorias ha Vallbona para Josep y ha musen Francisco Gra y al Sr. Aputacari del Monestir”²⁵⁹⁷.

La construcció dels molins comporta altres problemes a l'abadessa ja que donà permís per utilitzar les pedres de l'església del despoblat Montesquiú per a la seva construcció, però els càrrecs municipals de Rocallaura presenten una denúncia contra l'extracció. El rector Refí relata, en una carta a l'arquebisbe del 21 de gener de 1792, que “[...] Ha comparegut vuy en esta Rectoria lo Ajuntament de est Poble, suplicantme me servis en nom seu participar a VSI que intentant fer lo Monastir de est un molí, o fabrica per son ús, no ha reparat en portarsen las pedras de la iglesia vella de Montesquiú, y aixis continuan, per dita fabrica: y haventse presentat dit Ajuntament a la s. abadessa per reprimir lo executat, no ha donat altre rahó, que un Poble ja tants anys derruhit, es del Sr. Lo cert es, que lo Monastir ja may ha cabrevat aquell territori, ans be que lo Poble cabbreva lo terme o senyoriu de herbas, y sols percebeix de alli lo Monastir lo mitg delme, aix com VSI lo altre. Sobra tot concidero un grave perjudici al Poble, per quan intentian fer en aquest la Iglesia, faltantlos aquella pedra, ja treballada a costa de sos antepasats. Encara no fos esta instancia, no cessaria Jo de participarho a VSI sols per ser cosa de Iglesia, encara que derruhida; pues no se que dret lo aferix per portarsen lo que tant poch los costa. Junts ho participam a VSI afi de que cessian, y deixian intactas las pedras de dita iglesia vella [...]”²⁵⁹⁸.

²⁵⁹⁷ Ídem.

²⁵⁹⁸ AMV, 6.2/52: 1792, gener, 30. Vallbona. El rector de la parròquia de Rocallaura demana a Francesc Armanyà i Font, arquebisbe de Tarragona, que faci deturar l'extracció de pedres de l'església de Montesquiú, per part del monestir de Vallbona, per a construir dos molins nous.

Tot i que l'abadessa els promet aturar l'extracció de pedres, com no ho aconsegueix, el rector Anton Ferrer protesta davant l'arquebisbe el 30 d'octubre: “[...] *Me consta per relacio dels srs. Regidors y del sr. Rector de Vallbona, que la señora Abadessa del Monestir de dit Poble fa portar las pedras de la Yglesia de Montesquiu sufraganea de esta Yglesia Parroquial de Rocallaura al dit Poble de Vallbona pera fabricar dos molins; lo un de farina, y lo altre de oli. Passi una carta a la señora Abadessa peraque no derruhis la sobredita Yglesia de Montesquiu. En sa resposta me diu que parara, pero ella fa continuar en portar las pedras. Y per lo tant aviso a VSI peraque disponia lo que se ha de fer [...]*”²⁵⁹⁹. Davant aquesta denúncia, l'arquebisbe Armanyà envia l'informe al seu procurador el 31 de gener de 1792 i aquest, en fa un expedient.

Conseqüentment, el 9 de febrer de 1792, Delasfuentes, vicari general i oficial de l'arquebisbat de Tarragona, decideix que “[...] *suspenda la abadesa por aora y hasta que otra cosa se determine, el continuar la demolicion de la que fue antigua iglesia de Montesquiu y de separar de alli porcion alguna de piedra, y si pretende tener derecho para practicarlo, deberá exponerle ante Nos dentro el termino de diez dias [...]*”²⁶⁰⁰.

Però poc després, els molins ja funcionen a ple rendiment²⁶⁰¹ i, el 20 d'agost de 1793, la bossera Ignàsia de Castellví signa el contracte d'arrendament del molí nou de farina “[...] *immediat a la officina de ayguardent fora y cerca del poble [...]*”²⁶⁰². Amb aquest, es produeix la concessió de dit molí en base a les següents disposicions: El monestir lliurarà al arrendador el molí, habitació dins el molí i l'inventari de tot l'utilatge. Per contra, el moliner haurà de moldre el blat del monestir i donar-ne la farina a la comunitat. Si no coneix l'ofici, haurà de contractar un moliner perquè n'hi ensenyi. En canvi, si s'ha d'arreglar la maquinària, el monestir decidirà qui ho fa i el moliner haurà de pagar el jornal i el manteniment del reparador. Altres condicions que se li imposen és que haurà de ser formal i un bon moliner amb tothom; haurà de conduir les aigües de l'hort del monestir i aviar les basses o safareigs de l'hort i la mina cap a la bassa del molí; haurà de vigilar que no es perdi aigua de camí a la bassa del molí; haurà de tenir nets els conductes de l'aigua, l'aigua del torrent i la bassa del molí i, si cria aviram, haurà de donar cada any a la bossera quatre gallines, dos capons i sis pollastres.

²⁵⁹⁹ *Ídem.*

²⁶⁰⁰ *Ídem.*

²⁶⁰¹ En comptes de vi, en aquesta llibreta s'anota l'oli “[...] *que se encontra en las picas del Monestir y lo ques va desfer al moli junt lo que sa venut, y lo que se anat entregant collita de 1809 [...]*”. AMV, 11.12/9: S. XVIII. Vallbona. Llibreta de comptes de l'administració de les despeses del vi del monestir de Vallbona, segons els preus establerts a la vila de Verdú.

²⁶⁰² AMV, 12.5/4: 1793, agost, 20. Vallbona. Cessió, per part del monestir de Vallbona, del molí nou de farina que posseeix al costat del magatzem de l'aiguarent, proper a la vila de Vallbona.

De tot el blat mòlt, podrà prendre per cada quartera, mig quartà de moltura²⁶⁰³ i de totes les moltures, en farà tres parts: dues pel monestir i una pel moliner. Si la moltura és per necessitat del monestir, l'haurà de moldre gratis. I després d'algunes clàusules més, se l'obliga a què, quan marxi, ho deixi tot net i en bon estat.

L'arrendament és el mode d'explotació predominant en aquest tipus de molins²⁶⁰⁴. Per aquest motiu, les condicions esmentades anteriorment són molt semblants a les que es defineixen en les tabes d'arrendament dels molins fariners que l'ajuntament de Vila-Rodona controla al seu municipi. En elles, igual que en el cas de Vallbona, és fa palesa la importància del manteniment i la reparació de la maquinària i aparells del molí així com també dels conductes que porten l'aigua cap al molí i cap a d'altres espais del monestir²⁶⁰⁵.

De nou a Vallbona, el 1796, el monestir ven a la família Jové “[...] *un moli fariner que es dins lo terme de dit poble per lo preu de 1.000 lliures. El monestir els absol del pagament dunes quarteres de blat i altres mesures [...]*”²⁶⁰⁶.

5. El forn

Un altre servei que el monestir de Vallbona disposa i controla al poble de Vallbona de les Monges és el forn de pa²⁶⁰⁷. Des d'antic, el monestir en posseïa un que servia tant per a ús del poble com per a la comunitat monàstica i que “[...] *de antiquissim anys havia arrendat [...]* ab los termes que expliquen las tabas [...]”²⁶⁰⁸ al millor postor en una pública subhasta.

A la taba d'arrendament del forn per un període de dos anys que s'inicia el 1758 s'informa al futur arrendador de les obligacions que contraurà, un cop arrendat aquest servei, amb la comunitat monàstica i amb el poble de Vallbona de les Monges. En ella, s'indica que el monestir donarà la puja del pa que es farà dins del forn dels habitants del

²⁶⁰³ El preu fixat en aquesta taba és el mateix que es fixà en les tabes dels anys 1768, 1769, 1770 i 1773 per arrendar els molins fariners de Vila-Rodona. SANTESMASES I OLLÉ, JOSEP, *Op. cit.*, pàgina 54.

²⁶⁰⁴ CERRATO MATEOS, FELISA, *Op. cit.*, pàgina 129.

²⁶⁰⁵ SANTESMASES I OLLÉ, JOSEP, *Op. cit.*, pàgines 51-56.

²⁶⁰⁶ AMV, 12.4/22: 1796, juny, 23. Vallbona. Venda atorgada per Joan Jové i el seu fill, Josep Jové, ambdós pagesos de la vila de Vallbona, a favor del monestir de Vallbona, d'un molí fariner situat en el terme de Vallbona.

²⁶⁰⁷ El forn era un establiment públic on els veïns anaven a coure el pa que havien pastat a casa seva. SANTESMASES I OLLÉ, JOSEP, *Op. cit.*, pàgina 41.

²⁶⁰⁸ AMV, 12.1/13: s. XVIII. Vallbona. Condicions de l'arrendament del forn del monestir de Vallbona.

poble excepte del que es pastarà al monestir i el de les monges. A més, l'arrendatari haurà d'allenyar el forn pel termini dels dos anys tant per les fornades del monestir com per les del poble. També donarà la cendra²⁶⁰⁹ per les bugades de roba de la sagristia i per les del convent. A més, es destaca com haurà de fer dues pagues cada any o el fet que la bossera es reservarà la cuba, entre d'altres disposicions establertes²⁶¹⁰. Aquestes condicions es repetiran en una nova taba poc més tard²⁶¹¹.

La possessió d'aquest servei es veu qüestionada el 7 de maig de 1770 per la monarquia: “[...] *De orden del muy iltre. sr. don Juan Felipe de Castaños [...] y por auto proveido de su señoria de acuerdo y parecer del sr. don Francisco de Treviño [...] se dice, y previene a la iltre. abadeza y convento de monjas del Real Monasterio de la villa de Vallbona del partido de Montblanch que dentro del termino de 10 dias, que por preciso, y peremptorio se le señala, contadero desde el de la notificacion de este cartel, comparezca por si, o por medio de su legitimo procurador en el tribunal, y juzgado de dicha intendencia y ramo de la real cabrevacion, y ante el escrivano mayor de ella, a confesar, y cabrear la facultad de tener un horno de cozer pan en dicha villa, y demas facultades y fincas que tengan en alodio del señor rey que son y pertenecen al patrimonio antiguo de SM, nombrado antes de la baylia general, y oy de la referida Intendencia, pagando los censos, laudemios y demas derechos, que constare deber, y presentando los titulos necesarios para dicha cabrevacion, o dentro dicho termino dexe vacua, libre y desembarazada la posesion [...] eo bien dentro el mismo termino alegue ante el referido sr. asesor, y de justas causas, y razones, si las tubiere, para no hacerlo; en la inteligencia, de que pasado dicho termino, y no lo hubiere executado, sin preceder otra diligencia, se procedera por via de aprehension, segun Pragmaticas Reales, usos y estilos de este tribunal, y a todo lo demas, que hubiere lugar en derecho, citandole a todos autos, hasta sentencia difinitiva, y execucion de ella, previniendole, que nombre casa, y lugar para dirigirse las notificaciones; y no haciendolo, se fixaran en los estrados de este tribunal [...]*”²⁶¹².

²⁶⁰⁹ Tot i que en aquesta taba no s'indica, el tema de la cendra que es podia treure del forn era complex. A les tabes per l'arrendament del forn de pa de Vila-Rodona dels anys 1768-1770, es prohibeix a l'arrendatari de treure del forn massa cendra, fet que podria suposar un perjudici per al forn. Per tant, només podia extreure'n la quantitat que no comportés cap perill per a la integritat del forn. SANTESMASES I OLLÉ, JOSEP, *Op. cit.*, pàgines 44-46.

²⁶¹⁰ AMV, 12.1/5: 1758, maig, 1. Vallbona. Taba de l'arrendament del forn del monestir de Vallbona, per un període de dos anys.

²⁶¹¹ AMV, 12.1/6: 1766, maig, 1. Vallbona. Taba de l'arrendament del forn del monestir de Vallbona, per un període de dos anys.

²⁶¹² ACA, REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1770, n° 6, E: “Barcelona, año de 1770. Patrimonio núm. 1. El fiscal de la Intendencia General de este exto. y principado de Catalunya. Contra la iltre.

També hem de recordar que el forn de pa és el motiu del plet de la llenya iniciat el 1785 al que ja hem fet referència anteriorment. El plet s'inicia en no permetre els veïns allenyar en el seu terme al forner de la comunitat en un moment d'escassetat de llenya. Dos anys abans de l'esclat del conflicte, el monestir va permetre la construcció d'un forn per als veïns, pel que va perdre el monopoli sobre aquest servei. I, tot i que es reservà el dret d'allenyar en els termes de la seva Baronia per a fer funcionar el seu forn, l'incompliment d'aquest dret senyorial és el motiu pel qual esclatà dit plet²⁶¹³.

6. La botiga de gra, l'aiguarent i el pou de gel

El monestir també posseeix a diversos pobles de la Baronia, com a Vallbona de les Monges i als Omells, botigues de gra o de blat. La botiga de gra de Vallbona es troba ubicada “[...] en la plasa devant las portas del convent, que afronta a solixent ab lo corral de Manuela Berenguer viuda y a tremuntana ab casa de dita Berenguer [...]” segons la capbreuació que es fa el 1727²⁶¹⁴. En la declaració relativa a aquesta capbreuació, “[...] digueren y cabrevaren los dits jurats y prohombres que ells (es la universitat y lloch de Vallbona te y poseheix una botigueta dins lo lloch de Vallbona que afronta a sol ixent ab la porta del forner, a mitxjorn ab Benet Roig, a ponent ab la plassa y a tremuntana ab lo pati devant lo seller), la qual botiga vuy die present es estada establida al jurats y universitat de Vallbona per la senyora abadessa a cens de 6 diners pagadors quiscun any a la festa de Nadal ab tal pacte y condicio que en tot temps que lo Monastir la haje menester per son propri us la puga pendrer y no per establir, y si dita universitat y havie fetes obres algunas lo dit Monastir y convent las haje de satisfer [...]”²⁶¹⁵. Pel que fa a la botiga de gra dels Omells, l’11 de gener de 1778, el monestir permuta les pedres del castell i aquesta botiga, situada al mateix castell, per una casa situada al carrer Major de dit poble²⁶¹⁶.

Abadessa y convento de monjas del Real Monasterio de la villa de Vallbona del partido de Montblanch. En autos del tribunal de la Intendencia general de este exto. y principado de Catalunya y Ramo de la Real Cabrevacion”.

²⁶¹³ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d’Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 326.

²⁶¹⁴ AMV, 11.0/12: 1727 [Vallbona]. Capbreuació feta pels jurats i prohoms de la vila de Vallbona, de diverses terres i béns sota la jurisdicció del monestir de Vallbona.

²⁶¹⁵ *Ídem*.

²⁶¹⁶ AMV, 12.3/5: 1778, gener, 11. Vallbona. Permuta establerta entre Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona i les bosseres del monestir d’una banda, i els regidors de la

No es conserva cap més documentació sobre aquestes botigues. Per aquest motiu, no coneixem la funció exacta de les mateixes i no sabem si es pot relacionar amb un comerç o tenda, amb un magatzem de blat o, fins i tot, amb una fleca, tot i que aleshores es parlaria de pa i no de gra²⁶¹⁷. Sembla ser que aquest servei s'aproxima molt a la realitat d'un comerç. Molts monestirs femenins en controlaven, fet que suposa una diversificació dels seus ingressos i l'orientació cap a propietats que s'arrenden fàcilment²⁶¹⁸. A més, amb aquests establiments, controlaven el comerç de productes foranis; podien col·locar excedents de la pròpia producció agrícola; es cobrien necessitats alimentàries de la població i es venien productes d'ús freqüent²⁶¹⁹. En el cas de Vila-Rodona, les tabes d'arrendament de la botiga dels anys 1767, 1769 i 1770 establien que l'arrendatari havia de tenir sempre una sèrie de productes per vendre als preus de la plaça de Valls amb una sèrie d'obligacions i disposicions afegides²⁶²⁰.

El monestir també controla el negoci de la venda de l'aiguardent, que arrenda al millor postor en pública subhasta. El monopoli que el monestir, a través del seu arrendador, exerceix sobre la venda d'aiguardent, comporta problemes amb els arrendadors de l'hostal, que també volen servir aquest producte en el seu establiment. Per aquest motiu, la comunitat rep la següent reclamació: “[...] *Ab lo acte de stabliment del Hostal de aqueixa vila de Vallbona que VS y demes religioses de aqueix convent foren servides fer en favor de Pere Pages y llur fill fonc disposat que dit Pages y sos successors fossin tinguts y obligats en aver de provehir de tots los aliments necessaris als passatgers conforme fins assi an sempre continuat los qui per compte dels fills de dit Pages an administrat dit Hostal. Y com en periodici molt gran de dit stabliment y de la jurisdicció y drets dominicals de VS y del convent no an duptat los jurats de aqueixa vila de voler prohibir a Pau Capdevila administrador de dit Hostal per dits pobills Pages la venda de aiguardent refrescat y de vi sens refrescar essent cosa que precisa y fervorosament li toque a ell vendrer en virtut del stabliment de dit Hostal y del stabliment del pou de la neu. Y no sols asso pero encara vullen que lo arrendador [...] revengue vi encara que calent lo que es en molt gran periodici y dany de dits stabliments lo revendrer vi per dit revenedor perso suplique a VS y a tot lo convent [...]*”

vila dels Omells de na Gaia de l'altra, per la qual el monestir cedeix a la vila el castell i la botiga i la vila cedeix a Vallbona una casa situada al carrer major.

²⁶¹⁷ En el seu treball sobre els arrendaments municipals, Santesmases sempre fa referència al pa i no al gra ni als cereals en estudiar la fleca. SANTESMASSES I OLLÉ, JOSEP, *Op. cit.*, pàgines 41-44.

²⁶¹⁸ CERRATO MATEOS, FELISA, *Op. cit.*, pàgines 120-122.

²⁶¹⁹ SANTESMASSES I OLLÉ, JOSEP, *Op. cit.*, pàgina 67.

²⁶²⁰ SANTESMASSES I OLLÉ, JOSEP, *Op. cit.*, pàgines 67-72.

*manar als dits jurats que no perturben al dit Capdevila de vendre aiguardent refrescada com sempre a acostumat fins assi als passatgers. Y consemblantment que lo recullidor [...] no pugue revendre vi sino sols lo de sa collita que ademes que asso es cosa justa [...]*²⁶²¹.

Finalment, el monestir també posseeix un pou de gel. Des de l'antiguitat, la població consumia gel i neu i, per a conservar el gel recol·lectat durant els mesos freds al llarg de l'any, es construïren els pous, cambres subterrànies i aïllades de la calor. Mentre que a l'època medieval, aquests dos productes eren utilitzats com articles de luxe per les classes benestants; a partir del segle XVII, el seu consum es generalitza. Principalment, per la seva funció conservadora dels aliments, però també per la seva importància en la higiene i la salut de la població. Per això, el gel passarà a ser un element de consum indispensable per a la comunitat²⁶²².

El pou de gel de Vallbona s'arrenda de 1748 fins a 1752 a Josep Morera per 25 lliures²⁶²³. Moltes vegades aquest servei s'arrenda juntament amb l'aiguardent.

El 1750, s'arrenden ambdós i les condicions de dit arrendament s'estipulen a la taba següent: *“Tothom qui vulle entendre en arrendar lo pou del gel y ayguardent; qual se arrenda lo pou del gel des del dia 25 d'abril de 1750 y finira lo 15 de novembre. Y la ayguardent se arrenda per lo termini de un any, comensant a correr el 25 d'abril de 1750 y finira el 14 d'abril de 1751 [...]*²⁶²⁴.

Segons aquesta, qui arrendi el pou de gel o de neu, ha de vendre'l a dos diners la lliura; l'ha de vendre des de les 4 del matí fins a les 10 del vespre i, en cas de necessitat, a qualsevol hora de la nit; té l'obligació de donar sis roves de gel al Monestir i haurà de netejar el pou.

Pel que fa a l'aiguardent, s'ha de vendre el de Valls, ha de tenir-ne de refinat, pot vendre també vi fred i resolis però per contra no pot vendre l'aiguardent més car; l'ha de vendre a qualsevol hora i n'ha de tenir sempre sota pena de 3 lliures si se'n queda sense.

²⁶²¹ AMV, 12.2/14: Segle XVIII. Vallbona. Nota referida als establiments de l'hostal i el pou de gel de la vila de Vallbona que administra el monestir de Vallbona i a la prohibició de la venda de vi i aiguardent.

²⁶²² AMIGÓ, RAMON, *Neveres pre-industrials (pous de neu) al camp de Tarragona*, Reus, Edicions del Centre de Lectura, 1987, pàgines 45-47. AMIGÓ, RAMON, *El tràfic amb el fred al Camp de Tarragona (segles XVI-XIX)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadiad de Montserrat, 2002, pàgines 93-96. SÁNCHEZ PAGÈS, MONTSE, *Els pous de gel de Lleida*, Barcelona, Museu de l'Aigua de Lleida, 2004, pàgines 12-13.

²⁶²³ AMV, 12.1/4: 1752 [abril, 25]. Vallbona. Taba de l'arrendament del pou de gel del monestir de Vallbona, pel preu de 25 lliures, a favor de Josep Morera, per un període de quatre anys.

²⁶²⁴ AMV, 12.1/3: 1750, gener, 11. Vallbona. Taba de l'arrendament de l'aiguardent i del pou de gel del monestir de Vallbona.

Com a contrapartida, cap altre habitant del poble podrà vendre aiguardent a la menuda ni a l'engròs. Finalment, s'indica que l'arrendament es dividirà en dues meitats, que es pagaran una per Tots Sants i l'altra el dia que acabi l'arrendament. L'11 de gener de 1750, el sastre Joan Aleu, pagant 39 lliures i 14 sous arrenda el pou de gel i l'aiguardent.

Les condicions de la taba d'aiguardent que acabem d'exposar són molt semblants a les que s'estableixen a Vila-Rodona. En aquesta vila, es feren tabes d'arrendament de la venda d'aiguardent i vi blanc els anys 1768 i 1772 per un període anual, com a Vallbona. L'arrendatari havia de disposar dels dos productes, donar-ne la quantitat exacta i, en cas de necessitat, n'havia de vendre per la nit. Per contra, cap altra persona podia vendre aiguardent al detall ni vendre vi blanc i garnatxa que no fos de la seva pròpia collita.

Les sancions que s'estableixen per una mala qualitat del producte o per altres casos, era inferior a les establertes a la taba de Vallbona, tot i que a Vila-Rodona no es contempla el cas de què l'arrendatari se'n quedi sense. Finalment, l'arrendador haurà de pagar l'arrendament en tres parts, mentre que a Vallbona, s'estableix per meitats²⁶²⁵.

²⁶²⁵ SANTESMASÉS I OLLÉ, JOSEP, *Op. cit.*, pàgines 34-37.

CONCLUSIONS

Aquest aprofundit estudi sobre la vida al monestir de Santa Maria de Vallbona al llarg del segle XVIII, en totes les seves diferents facetes, ens permet extreure algunes conclusions interessants per a un millor coneixement de la mateixa.

Seguint l'esquema plantejat al llarg del treball, el nostre primer punt d'interès és la comunitat. Aquesta manté uns números estables al llarg del segle, sense sobrepassar en cap moment, però, el número fixat per a què entrin supernumeràries. Tot i això, el monestir aconsegueix una entrada fixa de senyores al llarg de la centúria, moltes de les quals ingressen de nenes. D'aquestes, la gran majoria, però no la totalitat, acabaran sent monges.

La procedència social de les monges vallbonines del segle XVIII és la classe privilegiada, ja que la majoria provenen de la noblesa. A Catalunya, existeixen propietats dels nobles titulats però aquests, rarament viuen al Principat. En canvi, al corregiment de Tarragona, del que forma part Vallbona, sí que hi ha famílies d'una petita noblesa rural no titulada, però que tenen la condició de cavaller o ciutadà honrat. L'origen i antiguitat dels llinatges d'aquesta modesta noblesa rural eren molt variats. Aquesta petita noblesa es pot comparar als *hidalgos* castellans però, en general, amb una millor posició econòmica que els seus homòlegs castellans. A més, després de la guerra, la noblesa provinciana rep del rei els càrrecs municipals vitalicis. D'aquesta manera, el rei recompensa els seus partidaris, que relleven del poder famílies austriacistes que són perseguides. Finalment, s'ha de destacar que algunes d'aquestes famílies posseïen empreses i que rics burgesos i propietaris aconsegueixen incorporar-se a les files dels ciutadans honorats o de la baixa noblesa gràcies al seu poder econòmic, tant per matrimonis amb nobles com amb la compra de títols a una monarquia necessitada de diners. Aquesta noblesa provinciana intitulada, que pertany als escalafons més baixos de la classe noble és la classe social de la que es nodreix el monestir per a les seves vocacions²⁶²⁶. Per tant, el títol de *Dames de Vallbona* que els atorgà Huntington²⁶²⁷, s'adiu a la perfecció amb la realitat social de les monges vallbonines de la centúria estudiada.

²⁶²⁶ RECASENS I COMES, JOSEP M. (escrit en català per Recasens i traduït al castellà per José Sánchez Real), *El corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII. Aspectos económico y político-social*, Tarragona, Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1963, pàgines 141-146.

²⁶²⁷ Archer M. Huntington era un hispanista nord-americà que visità Espanya a principis del segle XX. Devia fer una estada a Vallbona i, fruit de la fascinació que el monestir va exercir sobre ell, va escriure el

Hem constatat també la perpetuació d'alguns llinatges al llarg de la centúria, com les monges Castellví, les Potau o les Moxó. Aquest fet es produeix perquè, moltes vegades, les nenes que entren al monestir per a ser educades, queden a càrrec de monges que són familiars seves, normalment, les ties. A més, al monestir queden traces de la vida particular, amb el manteniment de cases particulars que passen de generació en generació de monges d'una mateixa família.

Malgrat viure allunyades de les seves famílies, les monges de Vallbona mantenen correspondència regular amb membres de la mateixa, gràcies a la que coneixen l'evolució de la seva família i també notícies de caire nacional o internacional. Les monges vivien allunyades dels grans nuclis de població però estaven al corrent de tot el que passava fora dels murs de la clausura, sobretot pel que fa als plets en defensa dels seus drets i privilegis. Sovint en cas de conflicte, recorren a les famílies, que donen suport moral i es converteixen en assessores i mitjanceres entre el monestir i altres institucions. Per exemple, Maria Teresa de Riquer demana ajut al seu germà com a mitjancer entre ella i l'erudit Caresmar en un plet sostingut pel monestir que arribà a instàncies de la casa mare, Cîteaux.

Un altre factor que afavoreix el manteniment d'aquests llinatges és la procedència geogràfica de les monges de Vallbona. En aquest cas, s'ha de ressaltar que l'absorció i la penetració geogràfica de Vallbona al territori és molt limitada. En primer lloc, les monges que entren a Vallbona acostumen a procedir de viles i ciutats molt properes a Vallbona, com poden ser majoritàriament Montblanc, Cervera, Tarragona o Lleida, entre d'altres. El segon àmbit de captació de monges és el Principat, representat per monges que provenen de Barcelona, Tremp i altres indrets més allunyats del nucli monàstic. I finalment, un tercer focus és la resta d'Espanya, amb un predomini de l'antiga Corona aragonesa. També sobta el fet que cap de les monges vallbonines del segle XVIII procedeix de la Baronia del monestir, però aquest fet es pot explicar per la manca de famílies nobiliàries que visquin a la mateixa. A més, la Baronia està composta per petits pobles i no pas per viles o ciutats d'un cert pes econòmic, que són la base de la captació de monges per part de Vallbona.

poema *The Ladies of Vallbona* el 1931 (publicat el 1936), dedicat a les evocacions i als noms de les monges, d'estil romàntic i en el qual, Vallbona és un símbol idealitzat. PIQUER I JOVER, J. J., "Les Dames de Vallbona", *Boletín Arqueológico*, época IV, fasc. 113-120, 1971-72, Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, Tarragona, p. 379-403.

Les monges de “base”, és a dir, les que no exerciren cap càrrec, no han deixat gaires petjades a la documentació; però totes les que tingueren la responsabilitat d’algun càrrec, l’exerciren correctament i amb una bona preparació. La veritat és que la majoria de monges que passaren pel monestir al llarg de la centúria estudiada, exerciren algun càrrec i moltes vegades, s’anaven alternant en diferents càrrecs, ja que les més preparades n’exerciren força, de càrrecs diversos.

Pel que fa a les abadesses, les dones que arribaren al màxim poder intern de la comunitat de Vallbona, foren senyores de gran vàlua personal i intel·lectual, molt preparades, cultes i intel·ligents, que afrontaren serenament i confiada plets contra grans entitats i poders, com l’arquebisbe de Tarragona o l’abat de Santes Creus. A més, ens han deixat escrits místics i notes del seu govern així com també una gran quantitat de correspondència amb erudits de l’època. Tant aquests com els col·laboradors més propers del monestir, tenen bones relacions amb l’abadessa i altres càrrecs de la comunitat, fins i tot, d’amistat i cordialitat.

Hem cregut necessari desenvolupar l’abaciologi de Vallbona i els fets més destacats de cada abadiat, per a un millor coneixement de les personalitats d’unes abadesses que foren unes dones excepcionals i atípiques per la quota de poder que exerceixen en una societat on a les dones se’ls reservava l’àmbit privat i no pas el públic. Tot i això, moltes vegades, el marge de maniobra de la comunitat és escàs, degut al control que sobre ella exerceixen poders masculins, com els confessors a nivell espiritual o els visitadors de l’orde i de l’arquebisbat i els propis subordinats del monestir a nivell material. Les abadesses no només han deixat com a llegat les seves cartes a diversos destinataris, tant familiars com oficials, si no que també s’han conservat els seus llibres de notes, en els que es testimonia l’evolució de la comunitat (hàbits, professions i defuncions), els plets, les sentències i decrets, sobretot en el *Llibre de la Cort* de l’abadessa de Cortiada²⁶²⁸. Amb aquests exemples, es pot comprovar que les monges de Vallbona eren dones cultes i lletrades, que han deixat una bona mostra de la seva habilitat literària, en forma de llibres de notes, correspondència diversa i altres escrits, com el místic *Directori Espiritual* de l’abadessa Maria de Llúria²⁶²⁹.

²⁶²⁸ AMV, 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. Llibre de la cort de l’abadessa del monestir de Vallbona, Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Llibre de la cort de la molt ilustre y noble mi senyora dona Emanuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del Reial Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, sagrat orde del Cister, fet al 20 de gener de 1717.*

²⁶²⁹ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “L’abadessa de Vallbona, Maria de Llúria, mestra d’esperit”, *Analecta Sacra Tarraconensia*, 51-52 (1980-1981), pàgines 39-70.

Finalment, cal destacar que les abadesses de Vallbona no estalviaren en reformes i construccions, a les que hem fet esment en cadascun dels abadiats. Aquestes obres poden ser de béns mobles, com cadires, crosses o estrades o de béns immobles, com millores en la construcció monàstica.

Tot i això, hem de diferenciar les obres que es dugueren a terme per iniciativa d'alguna abadessa o de la comunitat i que foren sufragades amb diners comunitaris i les obres que foren pagades amb diners propis de les abadesses. Aquestes segones foren més escasses segons la documentació consultada, ja que només tenim constància d'una obra costejada amb els diners d'una abadessa: el retaule major de l'església del monestir, pagat en aquest cas per la darrera prelada de la centúria estudiada, Maria Teresa de Riquer i de Sabater. I com ja hem exposat, fins i tot aquesta afirmació s'hauria de matisar perquè els llibres de comptes no ens permeten conèixer si realment tota la despesa relativa a la construcció del retaule fou assumida per l'abadessa o si part, la pagà el propi monestir. De totes maneres i com a recordatori d'aquestes, afegim un quadre sinòptic de resum de les mateixes.

ABADESSA	OBRA
Maria de Borrell i d'Aguilaniu (5 d'abril de 1683 - 24 de març de 1701)	Altar de la Cena, situat al cor del monestir.
Maria Roger de Llúria i Magarola (10 d'abril de 1701 - 14 de juny de 1701)	No hem trobat menció a obres realitzades sota el patronatge de l'abadessa de Llúria
Anna Maria de Castellví i de Pons (30 de juny de 1701 - 13 de gener de 1711)	Reparació del cimbori i de la porta del monestir (1702).
Seu vacant (13 de gener de 1711 - 30 de novembre de 1716)	Confecció de l' <i>Índex Vell</i> o <i>Llibre major repertori i haepilago de tot lo que conté lo real archiv de Nostra Senyora de Vallbona. 1713. Seu vacant</i> (1713).
Manuela de Cortiada i de Pujalt (29 de desembre de 1716 - 27 d'abril de 1747)	Construcció d'una nova sagristia (1734). Reparació de l'església. Construcció d'un nou orgue (1730). Calaixera neoclàssica. Estrada amb l'escut familiar brodat. Ornaments diversos.
Caterina de Borràs i Carbonell (18 de juny de 1747 - 4 de gener de 1748)	No hem trobat menció a obres realitzades sota el patronatge de l'abadessa de Borràs.
Agnès de Cortit i Colomina (9 d'octubre de 1748 - 8 de novembre de 1767)	Construcció de la campana coneguda amb el nom de la <i>Beneta</i> (1761). Urna per al monument del Dijous Sant, obra de Lluís Bonifàs i de Josep Fontanet (1763). Construcció d'un parlador nou (1766). Esfera nova per al rellotge.

Maria Teresa de Riquer i de Sabater (13 de desembre de 1767 - 11 de gener de 1802)	Construcció de dues portalades, una d'elles datada de 1775. Construcció de la campana gran del monestir, l'<i>Assumpta</i> (1784). Construcció d'un pou de gel (1787). Construcció d'un monument indeterminat (1788). Reforma de l'església consistent a blanquejar-la i pintar-la (1789). Construcció de dos molins (1792). Confecció de l'<i>Índex Nou</i> (1794). Creació d'un retaule major d'estil neoclàssic per a l'església del monestir (1796). És una obra pagada per la pròpia abadessa. El daurament corre a càrrec de Josep Mas i Rubió. Construcció de l'ermita de l'hort (1799). Construcció d'un armari nou per a l'arxiu del monestir (1801). Confecció d'una estrada de damasc; d'una cadira per l'estrada i d'una crosseta. Reparació de la crosseta petita.

Un nou punt ens porta als eclesiàstics amb un major contacte amb la comunitat, com són els visitadors, però sobretot els confessors i els beneficiats, i, en menor mesura, els rectors de la parròquia de Vallbona. Hem tractat detalladament l'evolució de totes aquestes figures; tant de la importància atorgada al sagrament de la confessió i, per tant als confessors; els principals beneficiats del monestir així com també els beneficis en sí mateixos i, finalment, els rectors de Vallbona.

La relació del monestir amb aquests eclesiàstics és correcta així com també, en tònica general, amb l'arquebisbe de Tarragona o l'abat de Santes Creus. Hem pogut comprovar com, tot i aquestes bones relacions, a vegades sorgeixen plets amb aquests eclesiàstics en defensa dels seus privilegis o de la seva jurisdicció. I tot i no pertànyer al seu orde, la relació entre Vallbona i la comunitat de Bellpuig de les Avellanes és notable i destacada, sobretot durant l'abadiat de l'abadessa de Riquer.

Una excepció a la cordialitat existent entre el monestir de Vallbona i la resta d'ens eclesiàstics dels seus voltants és la inexistent relació amb Poblet al llarg del segle XVIII. Aquest fet és conseqüència del plet de la paternitat endegat pel monestir masculí a finals del segle XVII. Dit litigi, va comportar un refredament i una hostilitat tan destacats entre els dos monestirs, que al llarg de la següent centúria, la relació entre ells desapareix. Per aquest motiu, Santes Creus és el monestir cistercenc més ben relacionat

amb Vallbona, ja que, com a conseqüència del litigi anterior, el seu abat es converteix en el comissari de l'abat general de Cîteaux.

Fins l'any 1799, no comença la distensió entre Vallbona i Poblet, gràcies al fet que les professions del monestir femení són encarregades a Anton Mas, un monjo pobletà.

En un altre capítol, hem analitzat l'exercici de la jurisdicció del monestir de Vallbona en una petita Baronia així com també la defensa dels seus drets i privilegis, al llarg del segle, amb força i valentia, davant d'altres poders senyorials i eclesiàstics, molts cops més poderosos que ell. Al segle XVIII, però, el monestir no només pledeja amb organismes superiors, sinó també amb els seus propis vassalls, doncs al llarg de la centúria es produeix un augment de conflictes amb els seus arrendataris.

En general, coneixem millor l'evolució de la segona meitat del segle i sobretot, l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater, molt ric en documentació i accions; pel que podem comprovar com el seu abadiat és el més complex a nivell de plets, tant amb altres autoritats com amb els propis súbdits. Podem constatar que hi ha un augment considerable del nombre de litigis en general, així com també de conflictes amb la jurisdicció dels comissaris de l'abat general de l'orde i amb el vicari general de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó. Per tant, al llarg del segle, augmenten els plets i també creix la contestació dels súbdits al poder baronial de l'abadessa, amb els plets de la llenya, de la Quadra de la Tallada, la voluntat de Llorenç de tenir un vicari perpetu i d'altres que hem esmentat al llarg del nostre estudi.

Aquest fet pot predisposar-nos cap a la idea d'un canvi de cicle i de mentalitat²⁶³⁰, que obre progressivament les portes a un pensament liberal que vol acabar amb les, ja segurament caduques, institucions medievals senyorials. El que sí és cert, és aquest increment de la contestació social dels vassalls de la senyoria enfront de la seva senyora jurisdiccional i dels seus mandats. Malgrat el mateix, no ha quedat constància documental de l'ús de l'alta jurisdicció per part de l'abadessa, que prefereix utilitzar penes pecuniàries per als infractors de les mesures que imposa. I tot i l'augment de conflictes entre vassalls i monestir, no hi ha cap indici d'una revolta o revolució per part dels súbdits, ni el temor de que això passi per part de la comunitat. Per tant, tot i que a vegades, els arrendataris utilitzen la força per defensar els seus interessos, les diferències se solucionen amb uns plets llargs i costosos per al monestir.

²⁶³⁰ PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990, pàgina 450.

Aquest canvi de cicle observable a Vallbona, és igualment palpable a d'altres senyories, també d'eclesiàstics, com el mateix arquebisbe de Tarragona i els abats de Poblet i Santes Creus, que han de fer front a conflictes amb els seus vassalls cada cop més sovintejats. Segons Recasens, aquest ocàs de les estructures feudals es veu accelerat per la depressió econòmica i la Guerra Gran: Poblet pateix el seu particular plet de la llenya contra els seus vassalls, durant el qual es produeixen greus enfrontaments entre ambdues parts²⁶³¹. Mentrestant, l'arquebisbe de Tarragona també sofreix el descrèdit davant d'uns vassalls crítics amb la no contribució del seu senyor als esforços de la guerra. Finalment, el cas de Santes Creus, en el que s'arriba a posar en dubte la seva senyoria sobre el poble de Conesa, en indicar aquest a la Junta del sometent que “[...] como a supuestos vasallos de Santas Cruzes, qual Monasterio ni en la menor parte ha querido contribuir en los gastos de los somatenes por las tierras que dicho Monasterio tiene en este termino, lo que hubiera alibiado a este pueblo, se encuentran gravados y oprimidos con los diezmos sino con censos y lo que mas oprimido tiene a este pueblo es el rediezmo que paga a dicho Monasterio, por lo que este año siendo tan escasa la cosecha de trigo y poder sembrar sus campos quedaran muchos individuos sin alimentos para sus familias [...]”²⁶³². Per tant, a finals del segle XVIII i arreu del territori, apareix un sector crític amb els senyors jurisdiccionalers però, sobretot, contrari als privilegis i exempcions dels que aquells gaudeixen en detriment dels vassalls²⁶³³.

Els plets han deixat una gran quantitat de documentació, sobretot correspondència, entre els càrrecs del monestir i els seus servidors en els conflictes. Aquesta documentació ens demostra la gran quantitat de passos que s'havien de dur a terme per una bona consecució dels fets i la necessitat que el monestir tenia d'intermediaris que li solucionessin uns plets que es jutjaven lluny de Vallbona.

L'economia és un altre punt en el que hem fixat la nostra atenció. Les bosseres del monestir foren dones molt capacitades que exerciren el seu càrrec amb disciplina i serietat. Foren ajudades per uns procuradors, com Fermí Fullola, monjo de Santes Creus, també idonis per al desenvolupament de la tasca encomanada.

²⁶³¹ GUAL VILÀ, VALENTÍ, “Poblet i Vimbodí. El plet continu”, ARNABAT, RAMON (coord.), *Moviments de protesta i resistència a la fi de l'Antic Règim*, Barcelona, Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, pàgines 123-136.

²⁶³² RECASENS I COMES, JOSEP M., *Op. cit.*, pàgines 250-255.

²⁶³³ *Ídem*.

En segon lloc, s'ha de destacar l'evolució econòmica del monestir, ja que aquesta és favorable. S'inicia el segle amb uns nivells baixos de producció i recaptació però a mida que la centúria transcorre, tot i alguns altibaixos, el creixement i la bonança econòmics són espectaculars.

Les xifres que hem aportat són suficients per corroborar aquesta afirmació, però també el fet que augmenten molt els documents de compres, vendes, arrendaments i altres moviments econòmics per part del monestir.

L'augment es veu motivat per la pròpia evolució econòmica del Principat, la fi de la Guerra de Successió i d'uns primers anys de crisi econòmica en començar el segle, però també per la inclusió dels pensaments il·lustrats que milloraven el rendiment agrari dins del marc d'actuació del monestir.

Un altre punt d'interès s'ha centrat en la relació entre el monestir i la monarquia borbònica. Després del demostrat austriacisme que fou majoritari en les famílies de les monges de principis de segle i en la comunitat de Vallbona durant la Guerra de Successió, el monestir hagué de patir un canvi polític destacat amb el triomf borbònic. Però es pot comprovar com la plena incorporació del monestir al nou sistema, que suposà uns canvis molt destacats, fou plena en molt poc temps. A part d'anècdotes com l'empresonament de Francesc de Castellví al mateix monestir i alguna carta on es tracta d'indesitjable a Felip V, les mostres de suport i adhesió al nou monarca són les mateixes que es troben en altres cercles catalans. Els canvis més importants inclosos pels Borbó afectaren tots els àmbits de la vida política, amb el nou ordenament legal inspirat en el Decret de Nova Planta; religiosa amb els dos concordats; cultural i, sobretot, econòmica. Per al monestir, els canvis que més l'afectaren foren els econòmics. La nova recaptació hisendística, amb el cadastre com a fita màxima dels nous impostos, suposà una innovació destacada en relació amb la recol·lecció anterior i sobretot, una nova font de conflictes. Però sobretot, la transformació que suposà abandonar una recaptació tributària basada en les donacions eclesiàstiques acceptades pel Papa; per passar a una contribució ordinària i regular, contra la qual s'alçaren les veus dels eclesiàstics espanyols.

Al nostre estudi, també hem analitzat altres aspectes destacats del monestir al segle XVIII que complementen la nostra anàlisi dels punts anteriors i ofereixen una perspectiva més àmplia per al coneixement de la història de Vallbona. I d'un període molt poc tractat i superficialment pels historiadors del monestir com és el segle XVIII.

Així hem analitzat la plena inclusió de Vallbona a la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó des de principis del segle XVII, malgrat les reticències inicials de Vallbona, i les correctes relacions que mantenen el monestir i la jerarquia congregacional, tot i les tibantors generades en algun litigi, com per exemple, el que es produí a la mort del darrer abat de Cîteaux, després de la desaparició de la seva abadia com a conseqüència dels fets revolucionaris a França, per qui havia d'heretar el seu poder relatiu a les abadies catalanes sotmeses a ell.

També hem destacat el normal funcionament i compliment de les visites pastorals al llarg del segle XVIII, una de les tasques principals atorgades al comissari de l'abat general de l'orde. Aquest havia de vetllar pel bon funcionament, la conservació de la clausura femenina i l'elevada moral dels monestirs al seu càrrec i, amb aquesta finalitat, periòdicament, visitava els cenobis.

Vallbona fou visitada diverses vegades al llarg del segle XVIII i, tot i que els visitadors observen alguns aspectes a millorar i recorden la normativa vigent sobre diversos temes, no inclouen a les seves cartes de visita cap amonestació per un fet greu. Per tant, segons les cartes de visita, la vida al monestir de Vallbona transcorregué sense fets greus que alteressin el curs de la comunitat. Aquesta, tot i contemplar la vida particular en comptes de la comuna en alguns aspectes de la vida monàstica, no va provocar escàndols ni actuacions dignes de sanció per part dels visitadors. Per tant, les cartes de visita, tant les de l'arquebisbe a la parròquia com sobretot, les dels visitadors de l'orde, són un bon testimoni de la vida al monestir.

El monestir de Vallbona fou visitat regularment per l'abat de Santes Creus, com a comissari de l'abat general de Cîteaux, al llarg del segle XVIII. L'únic cas de la centúria en el qual el monestir no és visitat per un abat de Santes Creus, és conseqüència d'un canvi de cicle provocat per la Revolució Francesa. Quan l'abat de Veruela el 1799 visita Vallbona, ho fa al·legant la seva pròpia jurisdicció sobre el cenobi femení i exposant clarament que no actua com a comissari de l'abat general. La casa mare va desaparèixer durant el període revolucionari i, en morir el darrer abat de la mateixa el 1797, s'obre el dilema de en quin organisme ha de recaure la paternitat del monestir de Vallbona, entre d'altres. Antonio Latorre, abat de Veruela i vicari general de la Congregació, s'adjudica aquesta paternitat i inclou Vallbona definitivament en la Congregació cistercenca de la Corona d'Aragó. Per aquest motiu, l'única visita del segle XVIII que no recau en els abats de Santes Creus com a comissaris de l'abat general de Cîteaux, és fruit de mesures excepcionals produïdes per l'evolució de la Revolució Francesa i les seves

conseqüències sobre els monestirs que estaven subjectes a l'abat general de l'orde cistercenc, com és el cas de Vallbona.

També hem atès altres temes, com poden ser la correspondència del monestir, tant la familiar com l'oficial; els serveis que el monestir oferia a la població com poden ser l'apotecaria i l'hostal, entre d'altres, o l'evolució de la població al llarg del segle XVIII segons els censos de poblament com a temes complementaris als grans assumptes tractats.

Finalment, d'aquest període s'ha de destacar la vessant historiogràfica. En primer lloc, amb la confecció dels dos índexs, el vell²⁶³⁴ i el nou²⁶³⁵, en els que s'apunten i es defineixen tots els documents conservats a l'arxiu monàstic. Però sobretot cal realçar la primera història del monestir de Vallbona, escrita pel canonge premonstratenc Jaume Pasqual al 1800²⁶³⁶. Fins aquesta data tan tardana el monestir de Vallbona només ocupa algunes línies de cròniques diverses, plenes d'errors i basades sobretot en els inicis del monestir²⁶³⁷. I gràcies a Pasqual, per primer cop la història del monestir és la base d'un profund treball d'investigació, amb alguns errors historiogràfics, però que també critica els errors dels historiadors anteriors. Per l'anàlisi que ofereix el pare Pasqual i per les dimensions del conegut com a *Llibre Verd*, aquesta obra és considerada la primera història de Vallbona²⁶³⁸. I fou possible gràcies a la conjunció de l'interès del pare Pasqual per Vallbona i de l'eminent figura de l'abadessa Maria Teresa de Riquer, a qui l'autor dedica la seva obra. És una fita que no es podia passar per alt en una història del monestir al segle XVIII.

²⁶³⁴ AMV, 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. Inventari documental de l'antic arxiu monàstic de Vallbona, començat a redactar per Marià de Boneu, durant el període de seu vacant i de priorat de Jerònima de Ribes. Es coneix usualment amb el nom d'*Índex Vell*. Títol original: *Llibre major repertori i haepilago de tot lo que conté lo real archiv de Nostra Senyora de Vallbona. 1713. Seu vacant*.

²⁶³⁵ AMV, 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. Inventari documental de l'antic arxiu monàstic de Vallbona, conegut usualment amb el nom d'*Índex nou*.

²⁶³⁶ AMV, 17.7: 1800. Vallbona. Manuscrit que conté les respostes a l'interrogatori enviat al monestir de Vallbona pel Vicari General del Cister, amb les respostes elaborades pel canonge de Bellpuig de les Avellanes, Jaume Pasqual, després de consultar la documentació de l'arxiu de Vallbona. És conegut usualment amb el nom de «*Llibre Verd*». Títol original: «*Respuesta a los cinco interrogatorios del señor Vicario General Cisterciense, que a solicitud de la mui ilustre señora doña Theresa de Riquer y de Sabater, abadesa, y de su real monasterio de Vallbona, ha trabajado, después de examinados los antiguos instrumentos de su Archivo, el doctor en derechos don Jayme Pasqual, canónigo premonstratense y ex-abad del real monasterio de Bellpuig de las Avellanas. Año 1800*».

²⁶³⁷ CUSÓ SERRA, MARTA, *Aproximació bibliogràfica al monacat femení català al segle XVIII. El cas de Santa Maria de Vallbona* (Treball de recerca de doctorat dirigit per la doctora Montserrat Jiménez Sureda i llegit el 4 de setembre de 2006 al Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona, davant el tribunal format pels doctors Ignasi Fernández Terricabras, Jordi Figuerola Garreta i Josep Maria Sans Travé. Qualificació: Matrícula d'Honor).

²⁶³⁸ SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual. Primera història de Vallbona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002.

Òbviament, hem centrat la nostra atenció en el monestir de Vallbona i en la comunitat monàstica, eixos centrals i nucli del nostre estudi; tot i que sempre tenint en compte un context més ampli, d'història local, de Catalunya, d'Espanya, internacional i de l'Església, entre d'altres. Per aquest motiu, la nostra investigació també ha permès copsar altres aspectes relacionats amb el monestir de manera tangencial.

Per exemple, la nostra aproximació a la realitat de la religiositat parroquial, a partir de testimonis de processons i rogatives i també del món de les confraries modernes, en la que també participa la comunitat monàstica però que és un tema que no controla el propi monestir sinó un altre poder eclesiàstic, el rector de la parròquia.

Per finalitzar, el nostre treball suposa un primer i complet estudi de l'evolució del monestir de Santa Maria de Vallbona en totes les vessants del coneixement possibles segons la documentació conservada. Potser algun àmbit que hauria estat interessant de tractar, com l'artístic, ha quedat inclòs en temes més amplis, però aquest fet es deu a la manca de documentació. També hem de recordar que ens hem vist molt condicionats per la documentació conservada i, sobretot, pels buits de la mateixa. Per aquest motiu, alguns temes només han pogut ser presentats, però sense l'anàlisi profunda que ens hauria agradat oferir. Però hem preferit no obviar-los, tot i la poca informació disponible i que podíem oferir, per l'interès que ofereixen per a aconseguir una visió global i de conjunt de l'evolució i de la història del monestir de Santa Maria de Vallbona i, especialment de la seva comunitat, al segle XVIII. Amb aquesta finalitat i, malgrat totes les dificultats, la nostra anàlisi ha estat exhaustiva i profunda i permet copsar la realitat del monestir de Vallbona al segle XVIII, omplint així un buit historiogràfic destacat.

DOCUMENTS D'ARXIU

1. ACA: Arxiu de la Corona d'Aragó

- CONSELL D'ARAGÓ. Lligall 0643, núm. 050: *“Sobre las pretensiones del abad de Poblet y la abadesa de Vallbona, acerca de la visita de este monasterio”*.
- REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1715, núm. 4, Ab: *“Barcelona, año 1715. Desvalls. Número 28. Sequestros. Original processo de dona Manuela Desvalls y de Vergos religiosa del monasterio de Vallbona. Petición al real fisco del Real Patrimonio”*.
- REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1715, núm. 7, Ab: *“Barcelona, año de 1715. Religiosas de Castellví i Obando. Sequestros. Original del processo informativo a instancia de las señoras religiosas del monasterio de Vallbona dona Maria i dona Jeronima Castellví i Obando por justificacion de sus alimentos. En el tribunal y juzgado de la Superintendencia”*.
- REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1718, nº 7, Aj: *“El capellán mayor de la capilla del palau de la condesa de Barcelona contra el fiscal”*. (El procés de les germanes Castellví s'inicia a la signatura Ak d'aquesta mateixa sèrie i després continua barrejat amb el procés propi de la signatura Aj).
- REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1718, nº 7, Ak: *“Barcelona, año 1718. Doña Maria de Castellvi y doña Jeronima de Castellvi monjas del Real Monasterio de Vallbona. Processo justificativo de una pencion de 30 libras. Autos de la General Superintendencia”*.
- REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1727, nº 4, Bk: *“Barcelona, año 1727. La venerable abadeza y monasterio de religiosas de la orden cisterciense de Nuestra Señora de Vallbona contra el regio fisco. Originales autos sobre la percepcion anua de 26 quintales de azeyte que percibe la dicha abadessa sobre el patrimonio antiguo de SM”*.
- REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1740, nº 5, B: *“Barcelona, año 1740. Intendencia. Originales autos para las exempciones de todos cargos, conseqiles, vezinales derechos, cisas, gavelas, y de las reales derechos de puertas de esta ciudad, sobre hallarse dona Maria Francisca de Moxó y de Francolí con seis hijos, y seis nietos, hijos del primogénito”*.

- REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1749, nº 12, M: “*Barcelona, año de 1749. Molinos nº 35. El fiscal de la Intendencia General de este Principado de Catalunya. Original del proceso. La Ilustre Abadesa y Real Monasterio de Vallbona. S. Montero. Num. 304 de la relacion. En autos del tribunal y juzgado de la Intendencia general de este Principado de Catalunya y ramo de la Real Capbreuacion*”.
- REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1753, nº 4, An: “*La universidad de Vallbona contra don Antonio de Foxá*”.
- REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1755, nº 8, Bi: “*Los regidores de Vallbona. Sobre precario*”.
- REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1769, nº 1, L: “*Barcelona, año de 1769. El fiscal de la Intendencia General de este exto. y Principado. Contra el dr. Bruno Soler presbitero y rector de Vallbona de las Monjas del partido de Montblanch sobre un molino arinero y uso de aguas en el lugar de Nalech*”.
- REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1770, nº 6, D: “*Barcelona, año de 1770. El fiscal de la Intendencia General de este Exercito y Principado de Cataluña. Contra los regidores del comun, y universidad de la villa de Vallbona del partido de Montblanch*”.
- REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1770, nº 6, E: “*Barcelona, año de 1770. Patrimonio núm. 1. El fiscal de la Intendencia General de este exto. y principado de Catalunya. Contra la iltre. Abadessa y convento de monjas del Real Monasterio de la villa de Vallbona del partido de Montblanch. En autos del tribunal de la Intendencia general de este exto. y principado de Catalunya y Ramo de la Real Cabreuvacion*”.
- REIAL PATRIMONI, BGC, Processos, 1777, nº 6, M: “*Doña María Josefa de Moxó. Ban*”.

2. AHAT: Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona²⁶³⁹

- Capsa 3, número 8. Fons: Visites pastorals de l'arquebisbe. Documentació: Visita pastoral (1776).
- Capsa 4, número 2i. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Exploracions de voluntat (1681-1777). Idiomes: castellà, català i llatí.
- Capsa 4, número 2j. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Comissions d'exploració de voluntat (1722-1818).
- Capsa 4, 6e. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Documentació d'autoritats civils (1607-1963).
- Capsa 4, número 6f. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Carta del Generalíssim del Cister al Monestir de Vallbona (1691).
- Capsa 4, número 7f. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Renúncia dels béns familiars (1699).
- Capsa 4, número 7g. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Èpoques del convent de Vallbona (1696-1697).
- Capsa 4, número 7h. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Debitoris i èpoques del convent de Vallbona (1696-1697).
- Capsa 4, número 7i. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Dotació econòmica de les monges (1661-1755).
- Capsa 4 número 7y. Fons: Monges Cistercenques – Vallbona de les Monges. Documentació: Èpoques del Convent de Vallbona (1696-1697).
- Capsa 4, número 16. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1704-1710).

²⁶³⁹ ARXIU HISTÒRIC ARXIDIOCESÀ DE TARRAGONA, *Índex vell de l'Arxiu Arxidiocesà de Tarragona editat per mossèn Sanç Capdevila i Felip (Maldà, 1883 –1932), canonge arxiver*, Catalunya, s.n., 1977, pàgina 30. RAMON I VINYES, SALVADOR i FUENTES I GASÓ, MANUEL M., *Inventari dels protocols notarials de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1987, pàgines 235-238, 315 i 332. RAMON I VINYES, SALVADOR i MASSAGUÉS VIDAL, JOSEP, *Inventari dels llibres sacramentals de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1990, pàgina 60. RAMON I VINYES, SALVADOR i FUENTES I GASÓ, MANUEL M., *Processos de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1990, pàgines 34 i 41. RAMON VINYES, SALVADOR i RICOMÀ VENDRELL, F. XAVIER, *Índex vell. Índex dels documents de l'arxiu de l'Arquebisbe, 1697*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 1997, pàgines 43, 123 i 199.

- Capsa 4, número 17. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1711-1714).
- Capsa 4, número 18. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1715-1719). Títol original: *“Borrador eo Manual dels actes rebuts en los anys 1715, 1716, 1717 i 1718. Con quals son continuats en lo present llibre y presos per lo reverent Francisco de Torrell i Freixa, prevere y rector de la parroquial iglesia de Vallbona de las Monjas archabisbat de Tarragona”*.
- Capsa 4, número 19. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1720-1731).
- Capsa 4, número 20. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1731-1757). Títol original: *“Manual del reverent Bruno Soler rector de Vallbona, conté los anys 1 de abril de 1731-1737”*.
- Capsa 5, número 25. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1670-1737).
- Capsa 6, número 22. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1629-1701).
- Capsa 7, número 33. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Capítols matrimonials (1600-1700).
- Capsa 7, número 35. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Testaments (1601-1740).
- Capsa 7, número 36. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Testaments (1604-1700).
- Capsa 7, número 37. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Testaments (1703-1779).
- Capsa 8, número 38. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1706-1722). Títol original: *“Manual 31. He recullit y encodernat en est tomo varios papes sueltos y en el hi ha part dels capitols matrimonials rebuts des de lo any 1704 al any 1731. Hi ha tambe alguns actes de la centuria 1700 i tambe algun de la centuria 1600. No causia admiracio los anys no vingan ben seguits pues no mi he mirat. Roca Rector”*.
- Capsa 8, número 39. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Manual notarial (1706-1728).

- Capsa 8, número 40. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Capítols matrimonials (1601-1703).
- Capsa 9, número 44. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Testaments (1648-1705).
- Capsa 9, número 45. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Testaments (1700-1750).
- Capsa 10, número 46. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Testaments (1741-1854).
- Capsa 10, número 48. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Lligall de documents diversos (1600-1800).
- Capsa 11, número 52. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Compliment pasqual de Vallbona de les Monges i Llorenç (1781-1787).
- Capsa 11, número 53. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Llibre d'òbits de Vallbona de les Monges i Llorenç (1711-1762).
- Capsa 11, número 54. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Proclames matrimonials (ss. XVI-XIX).
- Capsa 11, número 55. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Confraria del S. Nom de Jesús (1654-1773).
- Capsa 11, número 56. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Confraria del Roser (1638-1782).
- Capsa 11, número 57. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Confraria del Roser (1614-1766).
- Capsa 11, número 58. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Confraria del S. Nom de Jesús (1766).
- Capsa 11, número 59. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Confraria del Roser (1766).
- Capsa 11, número 60. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Causes pies pleo d'escriptures.
- Capsa 11 número 61. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Varia (documents de l'església).
- Capsa 12, número 62. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Llibre de la confraria del Claustre (1777).

- Capsa 12, número 63. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Llibre de celebracions i renda de la rectoria (1788-1824).
- Capsa 12, número 64. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Racional (1628-1773).
- Capsa 12, número 66. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Lligall d'escriptures diverses.
- Capsa 12, número 67. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Lligall d'escriptures diverses.
- Capsa 12, número 68. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Lligall d'escriptures diverses.
- Capsa 13, número 70. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Plets sobre l'església nova.
- Capsa 13, número 71. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: L'església nova.
- Capsa 13, número 72. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Marmessoria Aguiló.
- Capsa 13, número 73. Fons: Parròquia de Santa Maria de Vallbona de les Monges. Documentació: Documents de la parròquia (vària).

3. AHN: Archivo Histórico Nacional

- Clergat Regular-Secular, lligall 2795: "*Tallat, bernardos, Nuestra Señora*".
- Clergat Regular-Secular, lligall 2796: "*Lérida, bernardas, Nuestra Señora de Vallbona*".
- Consells, llibre 2368: "*Reales cédulas y otras órdenes del rey. Siglo XVIII. Entre ellas, destacan la confirmación de los privilegios de Cervera y el despacho del título de secretario de Su Majestad a Salvador Prats y Matas (1718)*".
- Consells, lligall 18857: "*Patronato de Aragón. Años 1619-1820. Decretos y órdenes generales del Patronato: mitras, prebendas, abadías, etc.*".
- Consells, lligall 19030: "*Patronato de Aragón. Remoción y expulsión de los intrusos en piezas eclesiásticas del Real Patronato de Cataluña y nominación de secuestradores para ellas*".

- Consells, lligall 19031: *“Patronato de Aragón. Cartas para el sr. Cardenal Aquaviva y don Juan Antonio Diaz de Arze agente en Roma: remitiendo los despachos para los electos por SM en las 2 piezas eclesiasticas (Tarragona y Solsona) de Cataluña en que hai intrusos y el extraño de lo que hai en cada una de dichas piezas. Sobre la provision de los beneficios eclesiasticos vacantes en Cataluña cuyo patronato toca a disidentes”*.
- Consells, lligall 19293: *“Congregación cisterciense – 1767-1771 / Sobre la asistencia al Capitulo General que se ha de celebrar en el Monasterio de Cister el dia 2 de mayo de 1768, para el que ha sido convocada la Congregacion por el abad general del Cister, Francesc Trouve, siendo vicario general Josep Nicolau Català / Información sobre varios puntos del último capítulo provincial / Definicions de la Congregación / Cartas diversas, sobre todo de Poblet / Informes sobre la validez de los documentos de los archivos cistercienses para dar a conocer fundaciones, dotaciones y modo de gobierno de cada monasterio de la Congregación (1751) / Información relativa a varios monasterios de la Congregación, entre los que no se cuenta Vallbona (1781)”*.
- Consells, lligall 19675: *“Patronato de Aragón. Expedientes particulares desde 1700 a 1766: Tarragona JMJ año de 1753. Omells de Na Gaia. Eclesiastico. Pieza. La Abadesa de Balvona sobre que se le mantenga el Patronato y Presentacion del Curato de Omells. Por la Secretaria de Aragon”*.
- Consells, lligall 19676: *“Patronato de Aragón. Tarragona eclesiástico. Expedientes particulares desde 1767 hasta 1792”*.
- Consells, lligall 19683: *“Patronato de Aragón. Vacantes / Beneficios incongruos: Tarragona, J. M.J. Año de 1750 hasta el de 1770. Eclesiastico. Sobre la union, supresion y reduccion de los beneficios incongruos del arzobispado de Tarragona a cuyo efecto se libro y remitio a aquel prelado la cedula auxiliatoria del Plan aprobado por SM. Resuelto por la secretaria de la Camara y Real Patronato de Aragon / Plan de la catedral / Copia del plan y decreto de las vicarias de Tarragona / Otros documentos relacionados con beneficios incongruos, dignidades, raciones, documentos del siglo XIX, etc”*.
- Consells, lligall 19969: *“Congregación Cisterciense. En este legajo hay uno que incluye todas las providencias para que el gobierno de estos monasterios no recaiga en infidentes, y principia en el año de 1700 / Antecedentes que se causaron en la instancia de confirmacion de privilegios del Real Monasterio de*

Nuestra Señora de Poblet / Benifassà, Valdechristo, Santas Creus, Bellpuig, Montserrat, Beruela, Piedra, Labax, Santa Fe, Valdigna, Sant Feliu de Cadins, Sant Feliu de Guíxols / Relación de los monasterios de la Congregación de 1781 / Carta del abad de Santas Creus (1801)".

- FC. Ministerio de Hacienda, 504, EXP. 51: "*Aprobación del matrimonio entre Pedro de Otamendi, oficial de la Contaduría General de las Indias, y Maria Francisca Xaviera de Landabaso, 25 de mayo de 1770*".
- OM-Caballeros_Calatrava, exp. 1897 – Andrés de Otamendi.
- OM-Casamiento_Calatrava, exp. 125 – Andrés de Otamendi.
- OM-Expedientillos, nº 11979 – Andrés de Otamendi.

Com ja hem indicat en la introducció d'aquest treball, durant la nostra investigació a l'AHN vam consultar una gran quantitat de lligalls i llibres a la recerca de documents sobre el monestir de Vallbona que no van ser-nos útil. Com a guia per a futurs investigadors, voldríem destacar també aquesta documentació consultada i que no ha aportat res a la nostra investigació. A l'espera d'un inventari millor i més exhaustiu de la documentació de l'AHN, creiem necessari publicar un llistat amb els lligalls i llibres on podria haver-hi documentació sobre Vallbona, però on el nostre tema d'estudi brilla per la seva absència. La descripció del fons, l'hem realitzat nosaltres en part amb la pròpia descripció de l'AHN i en part, amb la de la documentació conservada a cada lligall o llibre:

- Clergat Regular-Secular, ligall 6770: "*Nuestra Señora de Santas Creus. Bernardos*".
- Clergat Regular-Secular, ligall 6771: "*Nuestra Señora de Santas Creus. Bernardos*".
- Clergat Regular-Secular, ligall 6772: "*Nuestra Señora de Santas Creus. Bernardos*".
- Clergat Regular-Secular, ligall 6774: "*Nuestra Señora de Santas Creus. Bernardos*".
- Clergat Regular-Secular, ligall 6775: "*Nuestra Señora de Santas Creus. Bernardos*".
- Clergat Regular-Secular, ligall 6776: "*Nuestra Señora de Santas Creus. Bernardos*".
- Clergat Regular-Secular, ligall 8566: "*Veruela*".
- Clergat Regular-Secular, ligall 8567: "*Veruela*".

- Còdexs, llibre 776: “*Libro del patronato real eclesiástico o relación de todos los arzobispados, obispados, iglesias, etc. cuya provisión pertenece a los Reyes de España (1616-1756)*”.
- Consells, llibre 2030: “*Cartas y despachos del rey d. Felipe sobre asuntos de Aragón durante su jornada a Andalucía. 1570*”.
- Consells, llibre 2122: “*Reales cédulas y otras órdenes del rey. Siglo XVIII*”.
- Consells, llibre 2753: “*Ymbentario: decretos de la clase de gracia, de secretaria de camara de gracia y justicia y estado de Castilla. Tomo segundo que comprehende desde el año de 1701 hasta el de 1818 se formó siendo secretario el señor don Agustin de Montiano, y Luiando por Don Sebastian del Castilo Ruiz de Molina, archivero de la expresada secretaria. Año de 1748*”.
- Consells, llibre 2839: “*Cámara de Aragón 1717-1785*”.
- Consells, llibre 3229: “*Reales cédulas y otras órdenes del rey. Siglo XVIII*”.
- Consells, llibre 3239: “*Reales cédulas y otras órdenes del rey. Siglo XVIII*”.
- Consells, llibre 3257: “*Reales cédulas y otras órdenes del rey. Siglo XVIII*”.
- Consells, llibre 6817: “*Reales cédulas y otras órdenes del rey. Siglo XVIII*”.
- Consells, llibre 7483: “*Cruzada. Años 1774-1776*”.
- Consells, lligall 2060: “*Registro de cartas reales generales*”.
- Consells, lligall 10145: “*Patronato de Aragón. Junta de Sanidad*”.
- Consells, lligall 18854: “*Patronato de Aragón. Decretos y órdenes. Siglo XIX*”.
- Consells, lligall 18855: “*Patronato de Aragón. Decretos y órdenes (1719-1803). Reales decretos originales (1795-1803). Lista de pretendientes a beneficios y otras piezas eclesiásticas, con memoriales y documentos (1719-1803)*”.
- Consells, lligall 18856: “*Patronato de Aragón, 1754-1757*”.
- Consells, lligall 18872: “*Patronato de Aragón. Barbastro s. XIX – provision de mitra. Barcelona - provision de mitra s. XVIII. Solsona - provision de mitra s. XIX. Ibiza - provision de mitra ss. XVIII-XIX*”.
- Consells, lligall 18873: “*Patronato de Aragón. Vacante Ibiza s. XVIII. Otras vacantes. Consultas y diferentes papeles relativos a dependencias eclesiásticas antiguas*”.
- Consells, lligall 18909: “*Patronato de Aragón. Abadias de Cataluña y Aragón ss. XVII-XVIII*”.
- Consells, lligall 18910: “*Patronato de Aragón. Abadias de Cataluña s. XVII*”.
- Consells, lligall 18911: “*Patronato de Aragón. Monacales s. XIX*”.

- Consells, lligall 18938: “*Patronato de Aragón. Cataluña – Nombramientos de bibliotecarios en las diocesis de Tarragona, Barcelona, Lerida, Tortosa, Gerona, Urgel, Vich y Solsona desde 1773*”.
- Consells, lligall 18946: “*Patronato de Aragón. Expediente general sobre ereccion de canongias de oficio en las catedrales y colegiatas de Cataluña y Mallorca desde 1728 a 1790*”.
- Consells, lligall 18947: “*Patronato de Aragón. Cataluña y Mallorca – Provision de canongias de oficio en las catedrales y colegiatas siguientes: Urgel, Vich, Solsona, Guisona, Tremp y Mallorca desde 1766 / Vich – provision de canongias de oficio doctoral y magistral desde 1769 a 1820 / Solsona – provision de canongias de oficio lectoral, doctoral y magistral desde 1766 / Tremp – canongia magistral / Guisona – provision de canongias de oficio magistral y penitenciario desde 1787 / Mallorca – provision de canongias de oficio doctoral y magistral desde 1771*”.
- Consells, lligall 18951: “*Patronato de Aragón. Capellanes de honor de SM para la Corona de Aragón*”.
- Consells, lligall 18952: “*Patronato de Aragón. Rogativas y gracias con motivo de hallarse la Reyna proxima a entrar en los nueve meses de su preñado (1792) y por haber dado a luz a una infanta (1789)*”.
- Consells, lligall 18953: “*Patronato de Aragón. Estados de las iglesias de Cataluña. Arciprestazgo de Aragon. Islas Baleares*”.
- Consells, lligall 18954: “*Patronato de Aragón, ss. XVIII-XIX – rogativas por varios motivos relacionados con la familia real, con triunfos de las armas españolas, contra la peste de Marsella de 1720 o duelo por la muerte de miembros de la familia real española o del Papa, entre otras*”.
- Consells, lligall 18957: “*Patronato de Aragón. Estado de la catedral y colegiatas de Gerona, Vich, Barcelona, Tortosa, Urgell, Solsona, Menorca, Mallorca, Ibiza, Tarragona, Lerida, Ager – s. XVIII*”.
- Consells, lligall 18966: “*Donativos eclesiásticos, Corona de Aragón s. XVIII*”.
- Consells, lligall 18967: “*Provisión de beneficios de Tarragona desde 1804 a 1820*”.
- Consells, lligall 18968: “*Patronato de Aragón. Sanidad*”.
- Consells, lligall 18969: “*Patronato de Aragón. Sanidad*”.

- Consells, lligall 18970: “*Patronato de Aragón. Provision de beneficios – consultados para beneficios – letra J hasta la Z*”.
- Consells, lligall 18971: “*Consultados para beneficios de la Corona de Aragón*”.
- Consells, lligall 18972: “*Patronato de Aragón. Covadonga, curatos, subsidio y excusado y s. XVII*”.
- Consells, lligall 18973: “*Patronato de Aragón. Listas de provisiones eclesiásticas comunicadas al sr. Colector general de espolios por la exacion de la decima desde 1783*”.
- Consells, lligall 19033: “*Patronato de Aragón. Nombramientos de provisos y vicarios generales de las diocesis Tarragona, Barcelona, Lérida, Tortosa, Gerona, Urgel, Vich, Solsona, Mallorca, Menorca, Ibiza, Monte Aragón, Orden de S. Juan de Jerusalem. Desde 1785 - ss. XVIII-XIX*”.
- Consells, lligall 19289: “*Inventario del Patronato de Castilla. Congregación Benedictina Claustral Tarraconense y Cesaraugustana*”.
- Consells, lligall 19290: “*Congregación Benedictina*”.
- Consells, lligall 19291: “*Congregación cisterciense de la Corona de Aragón y Navarra. Providencias para que no recayesse el gobierno de sus monasterios en personas infidentes. Desde el año de 1700 en adelante. Ternas y capítulo provincial de 1709. Cartas varias. Elecciones a abadías masculinas y a vicario general. Incisión del rey en los nombramientos. Litigio entre los monasterios de Santes Creus y Poblet sobre preferencia (1750), transigido a Roma y ganado por Santes Creus. Confirmación de privilegios de Santes Creus (1750), firmado por Andrés de Otamendi en nombre del rey*”.
- Consells, lligall 19292: “*Congregación cisterciense de la Corona de Aragón y Navarra. Papeles pertenecientes a la misma desde el año de 1589 hasta el de 1676 inclusive. Se hallan los que precedieron la erección de la Congregación, los en que se trató de ella y otros respectivos al mejor gobierno de la misma. Expedientes de 1765 sobre la jurisdicción del General de Cister en los monasterios de la Congregación y de 1773 sobre la suspensión del Capítulo Provincial. Elecciones y papeles varios*”.
- Consells, lligall 19294: “*Congregación cisterciense – Provision de las abadías de dicha Congregacion Beruela, Rueda, Escarpe y Labaix desde 1587 a 1750. Definitorios y nombres de desafectos*”.

- Consells, lligall 19295: “*Expedientes negados y suspensos de las ordenes religiosas desde 1678 a 1729. Fundación escuela pia en Barbastro. Seminario fundado el Belchite. Real capilla de Santa Isabel de Zaragoza*”.
- Consells, lligall 19296: “*Corona de Aragón. Pretensiones de religiosos y religiosas desde 1607 a 1762*”.
- Consells, lligall 19297: “*Pretendientes a prevendas de las abadías. Siglo XIX*”.
- Consells, lligall 19298: “*Labaix y Rueda, expedientes particulares, 1769-1791*”.
- Consells, lligall 19299: “*Monasterio de Montserrat*”.
- Consells, lligall 19300: “*Nombramientos de abadesas y expedientes particulares del Monasterio de San Pedro de las Puelas y Convento de San Antonio y Santa Clara desde 1773 a 1829*”.
- Consells, lligall 19301: “*Monjas de Villadeonda*”.
- Consells, lligall 19302: “*Ordenes varias 1773-1781*”.
- Consells, lligall 19303: “*Expedientes de religiosas y religiosos de varias ordenes desde 1600 a 1732*”.
- Consells, lligall 19304: “*Patronato de Aragón. Abadías, suspenso a la supresion decretada en 11 de octubre de 1835*”.
- Consells, lligall 19305: “*Patronato de Aragón. Abadías*”.
- Consells, lligall 19306: “*Patronato de Aragón. Provisiones abadías catalanas s. XIX*”.
- Consells, lligall 19308: “*Congregación cisterciense – provisiones de las abadías de Veruela, Rueda, Labaix, Escarp, Valldigna y Poblet desde 1732 hasta 1830*”.
- Consells, lligall 19511: “*Patronato de Aragón. Beneficios*”.
- Consells, lligall 19512: “*Patronato de Aragón. Peticiones particulares Tarragona, s. XIX*”.
- Consells, lligall 19513: “*Patronato de Aragón. Expedientes pendienctes anteriores a 1808, Barcelona*”.
- Consells, lligall 19677: “*Patronato de Aragón. Tarragona. Eclesiastico. Expedientes particulares desde 1793 a 1806*”.
- Consells, lligall 19678: “*Patronato de Aragón. Expedientes particulares Tarragona. ss. XVIII y XIX*”.
- Consells, lligall 19679: “*Patronato de Aragón. Expedientes particulares s. XIX*”.
- Consells, lligall 19680: “*Patronato de Aragón. Tarragona eclesiástico. Expedientes devueltos por el Relator hasta que las partes soliciten su curso.*”.

Expediente de personados de la provincia tarraconense. Diócesis de Urgell. Pleitos del monasterio de Bañolas”.

- Consells, lligall 19681: “*Patronato de Aragón. Siglo XIX*”.
- Consells, lligall 19682: “*Patronato de Aragón. Tarragona JMJ año de 1700. El arzobispo de Tarragona sobre quejas contra el cavildo de aquella su Yglesia Metropolitana / Tarragona JMJ año de 1762. eclesiastico. Pieza 1ª. Nueva Planta de la Metropolitana de Tarragona. Por la secretaria de la Camara y Real Patronato de Aragon / Tarragona JMJ año de 1766. Eclesiastico. Pieza 2ª. Nueva Planta de la Santa Yglesia Metropolitana de Tarragona. Nota Al fin de esta pieza esta el Decreto de dicha nueva Planta de la reforma metropolitana. Por la secretaria de la Camara y Real Patronato de Aragon / Tarragona – prebendas, canongías, documentación diversa y cartas sueltas sobre varios asuntos / Año de 1794: El Arzobispo remite las noticias que se le pidieron por circular de 23 de noviembre proximo pasado de 93, para el establecimiento de la decima, con arreglo a justicia. Secretaria de la Camara de Aragon. Iltre. Sr. Fiscal. De oficio. Resuelto en 1796. – Prebendas y beneficios de la iglesia catedral sujetos a décima*”.
- Consells, lligall 19696: “*Provisión de beneficios eclesiásticos de Tarragona desde 1754 a 1764*”.
- Consells, lligall 19697: “*Provisión de beneficios eclesiásticos de Tarragona desde 1765 a 1781*”.
- Consells, lligall 19698: “*Provisión de beneficios eclesiásticos de Tarragona desde 1782 a 1796*”.
- Consells, lligall 19699: “*Provisión de beneficios eclesiásticos de Tarragona desde 1797 a 1803*”.
- Consells, lligall 19700: “*Tarragona eccl. Provision de capellanias en las iglesias, catedrales, colegiales y parroquiales del Principado de Cataluña desde 1604*”.
- Consells, lligall 19701: “*Tarragona eccles. Provision de beneficios de Tarragona desde 1823*”.
- Consells, lligall 19702: “*Patronato de Aragón. Particulares Tarragona*”.
- Consells, lligall 19703: “*Patronato de Aragón. Arzobispo de Tarragona, ss. XVII-XVIII*”.
- Consells, lligall 19859: “*Patronato de Aragón. Papeles sueltos divididos por diocesis - Cataluña: Barcelona, Lerida, Gerona, Solsona y Tarragona*”.

- Consells, lligall 19890: “*Gracia y Justicia Aragon (Apendice). Consultas para beneficios de la Corona de Aragón*”.
- Consells, lligall 19891: “*Gracia y Justicia Aragon (Apendice). Expedientes particulares del Obispado de Barbastro, siglo XIX*”.
- Consells, lligall 19892: “*Gracia y Justicia Aragon (Apendice). Consultas de beneficios*”.
- Consells, lligall 19896: “*Gracia y Justicia Aragon (Apendice). Congregacion Claustral Benedictina*”.
- Consells, lligall 19915: “*Presentación obispado de Huesca ss. XVIII-XIX*”.
- Consells, lligall 19916: “*Diòcesis catalanes ss. XVII-XIX*”.
- Consells, lligall 19964: “*Gracia y Justicia Aragon (Apendice). Vacantes de beneficios*”.
- Consells, lligall 19965: “*Gracia y Justicia Aragon (Apendice). Pretendientes a prevendas de la diocesis de Solsona s. XIX*”.
- Consells, lligall 19966: “*Gracia y Justicia Aragon (Apendice). Bellpuig de les Avellanes s. XVII y principios del s. XVIII*”.
- Consells, lligall 19970: “*Patronato de Aragón. Gracia y Justicia – Orihuela*”.
- Consells, lligall 19971: “*Patronato de Aragón. Gracia y Justicia –Arzobispado de Tarragona, ss. XVII-XVIII*”.
- Consells, lligall 19985: “*Gracia y Justicia Aragon (Apendice). Vacantes y pensiones*”.
- Consells, lligall 49882: “*Patronato de Aragón. Montearagon, ss. XVIII-XIX*”.
- Consells, lligall 49883: “*Patronato de Aragón. s. XIX. Judicaturas*”.
- Consells, lligall 49898: “*Patronato de Aragón. s. XIX*”.
- Consells, lligall 49900: “*Patronato de Aragón. Junta Superior Gubernativa de la Facultad de Farmacia, 1805 en adelante*”.
- Consells, lligall 49901: “*Patronato de Aragón. Gracia de Cataluña, 1803-1806: boticarios*”.
- Consells, lligall 49903: “*Patronato de Aragón. Cataluña – Algunas medidas para contener nuevos movimientos de los reboltosos, s. XIX. Actas del consejo de señores ministros y correspondencia con el mismo, 1827-1828*”.
- Consells, lligall 49904: “*Patronato de Aragón. Visita Valldigna 1664-1666*”.

- Consells, lligall 49905: “*Patronato de Aragón. Camara de Aragon nov-dic. 1791. Consultas originales pertenecientes al Patronato y Concordato publicadas en la Camara de estos dos meses. Gobierno – Camara Cataluña 1816-1819*”.

4. AHPB: Arxiu de Protocols (Notarials) de Barcelona²⁶⁴⁰

- 819/7: Francesc Móra (1673-1724), “*Sextum manuale instrumentorum*”: 1701, gener, 13 – 1708, desembre, 17.
- 871/21: Francesc Busquets, menor (1686-1734), “*Manuale omnium contractorum et instrumentorum*”: 1717, desembre, 26 – 1718, desembre, 24.
- 871/29: Francesc Busquets, menor (1686-1734), “*Inventaris*”: 1690, març, 5 – 1734, març, 21.
- 884/7: Jeroni Casetas (1689-1729), “*Decimum quartum manuale instrumentorum et contractuum*”: 1702, desembre, 25 – 1703, desembre, 12 i “*Decimum quintum manuale instrumentorum et contractuum*”: 1704, gener, 6 – 1704, desembre, 24.
- 1031/28: Tomàs Casanoves i Forés (1744-1792), “*Manual de los instrumentos y contratos*”: 1785, desembre, 30 – 1786, desembre, 24 i “*Manual de los instrumentos y contratos*”: 1786, desembre, 26 – 1787, desembre, 22.

5. AMP: Arxiu del Monestir de Poblet²⁶⁴¹

- I-36: Libro 3 de la Congregación cisterciense. Año 1678.
- I-36: 1717, maig, 3. “*Cuentas de lo que cada uno de los monasterios de la Congregación Cisterciense de la Corona de Aragón y Navarra entregan al Rmo. Pe. Don fray Anselmo La Peña, su secretario, para los gastos de dicha Congregacion y su colegio de Huesca*”.
- II-15/29: 1712, Anna Maria de Padellàs.

²⁶⁴⁰ CASES I LOSCOS, LLUÏSA, *Inventari de l’AHPB, s. XVII – 2 (1651-1700)*, Barcelona, Fundació Noguera, Lleida, Editorial Pagès, 2006. MADURELL MARIMON, JOSEP MARIA, *Archivo general de Protocolos de Barcelona. Sección Histórica. Índice cronológico alfabético, III*, Barcelona, Marina, 1959.

²⁶⁴¹ GUAL VILÀ, VALENTÍ, *Justícia i terra. La documentació de l’Arxiu de Poblet (Armari II)*, Valls, Cossetània Edicions, 2003 i GUAL VILÀ, VALENTÍ, *Poblet, senyor feudal. La documentació de l’Arxiu de Poblet (Armari III)*, Valls, Cossetània Edicions, 2007.

- II-24/16: 1652, juny, 10-26. Testimonis d'acusació a Magí Capdevila, veí dels Omells de na Gaia, sota jurisdicció de l'abadessa de Vallbona, confessió, condemna i execució del mateix.
- II-28/5: 1624, juny, 27 – 1664, setembre, 15: “*Llibre formulari eo Registre Abacial. Comensant del sr. Don Abat Merola. Any 1624*”.
- II-32/10: 1633. Compareixença de Joan Soltó i Eloi Palau, pagesos de Montblanquet davant el governador general de Poblet.
- II-33/2-24: Deute de Josep Jover, 1766.
- II-36/1-24: Preeminències de Poblet. Índex del Calaix E.
- III-9/4: 1739 a 1764. Poblet i Montblanquet contra Vallbona per emprius de Montesquiú (18 documents).
- III-12/63: 1703, Vallbona conserva uns documents de possessió de la terra de Montfalcó deixats per Victòria Batlle, que pledeja contra Poblet.
- III-15/28. 1712, juny, 22: Restitució d'una mula confiscada pels miquelets.
- III-16/4: 1692. Poblet i Vallbona. Visita de l'abat de Poblet a Vallbona refusada per l'abadessa.
- III-18/3-3: 1718, setembre, 17. Concòrdia entre el monestir de Vallbona i el prior del Tallat, pare Francesc Borràs (3 documents).
- III-18/3-11: 1817. Avinença entre Poblet i Vallbona sobre el Tallat.
- III-30/3-95 Poblet. Comptes. Anna Maria de Padellàs, 1712.
- III-32/2: 1832, març, 24. Fra Miquel Grau i fra Odó Baiona, de Poblet, reben de l'abadessa de Vallbona, Lluïsa de Dalmau, 50 pessetes per almoïna de 50 misses per l'ànima de Maria Benet de Moixó.
- V-18: Vallbona II (1659-1888).
- V-27: “*Index libri archivi monastery B. Marie Sancta Crucum*”, entre els quals hi ha el “*Llibre de fundacions que conte totas las que se han fet en lo monastir de SS. Creus, y que han tingut lloch en la reduccio feta ab authoritat apostolica y breu de N.S.P. Pio VI. Sent abad lo molt ille. Sor. P. Me. Dn. Thomas Riera que la firma en lo any 1799*” i l’“*Expedient per a la reduccio de misses fet en temps de l'abat Riera (1799)*”.
- V-29: Relació sumària del que es conserva a l'arxiu de Santes Creus, segle XVIII. Es pot datar amb posterioritat a l'any 1720, perquè parla del llibre de Pedret, datat d'aquell any.

6. AMV: Arxiu del Monestir de Vallbona²⁶⁴²

1. Llibres no inventariats²⁶⁴³

- “*Llibre i comptes de recibo i gasto del Real Convent de Vallbona, 17 de març de 1673, sent bossera la senyora Maria de Borrell i d’Aguilaniu*”.
- “*Llibre dels comptes de la bosseria del Real Monestir de Vallbona, administrats per Teresa de Guiu, bossera, començant l’any 1712*”.
- “*Llibre del gasto i eixides del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora Teresa de Guiu i Escolà, bossera de dit Real Monestir de Vallbona, fet en lo any 1714*”.
- “*Llibre de recibo del Real Monestir de Vallbona. Dirigit i administrat per la senyora bossera que actualment és i per temps serà. Començant lo dia primer de gener de 1760*”.
- “*Llibre de gasto del Real Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, dirigit i administrat per la senyora bossera que actualment i per temps serà, començant lo primer dia de gener de 1760*”.
- Capbreu Baronia Vallbona. 1785-1786²⁶⁴⁴.
- “*Cartes y papers tocans a dona Antonia de Pastor del sr. Abat de Santas Creus a la sra. Abadessa Riquer*”.
- “*Instruccions escrites en una taula de fusta amb un fil per penjar a la sagristia*”.

²⁶⁴² NAVASCUÉS, ISABEL; BELLO, CARMÉ i GONZALVO, GENEER, *Inventari de l’arxiu del monestir de Santa Maria de Vallbona*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1992.

²⁶⁴³ Ja hem indicat al llarg de la tesi, petits errors d’inventari respecte el número original i l’atorgat en l’inventari anterior. Però a més, hi ha una sèrie de llibres, que no concorden amb cap descripció de l’inventari ni tampoc el número que tenen marcat a la solapa del darrere. Per aquest motiu, els deixem com a no inventariats. Per exemple, els llibres de comptes de tot el segle XVIII tenen com a topogràfic el 12.12, una numeració que no surt a l’inventari.

²⁶⁴⁴ Aquest capbreu deu ser una còpia o un esborrany del capbreu general d’aquells anys que sí que està inventariat perquè el capbreu no inventariat comença el 6 de maig de 1785 a Vallbona mentre que el primer volum del capbreu inventariat s’inicia el dia 9 dels mateixos mes i any al mateix lloc i amb els mateixos protagonistes. Seria molt estrany que fessin dos capbreus generals de la Baronia diferents per les mateixes dates.

2. Llibres inventariats

- 3.0/8: 1781, gener, 20. Vallbona. Ramon López i Fornaguera, notari de Tàrrrega, certifica, a requeriment de Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa de Vallbona, que a l'arxiu del monestir de Vallbona, es troben, en el sac anomenat "*Sant Robert*", tres documents corresponents a diversos privilegis de Vallbona, dels anys 1191, 1192 i 1196.
- 3.0/9: S. XVIII: Instrucció destinada a decidir si el monestir de Vallbona té el dret d'alienar el forn de pa de la vila de Vallbona, que abasteix les viles de Llorenç, el Vilet i Vallbona.
- 3.1/1: 1730, maig, 14. Santes Creus. Agustí Campderrós, monjo del monestir de Santes Creus, fa saber a l'abadessa de Vallbona, Manuela de Cortiada i de Pujalt, el procediment i les condicions de nomenaments de batlles, tal com ho porta a terme l'abat de Santes Creus.
- 3.1/2: 1747, abril, 18. Montblanc. Acta de cobrament dels drets corresponents a les jurisdiccions que el monestir de Vallbona exerceix sobre la vila dels Omells de na Gaia, l'acta de la confirmació per part de Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa de Vallbona.
- 3.1/3: 1764, desembre, 21. Vallbona. Agnès de Cortit i de Colomina, abadessa de Vallbona, nomena batlle de la vila dels Eixaders a Pau Roig com a senyora jurisdiccional d'aquesta vila i de tot el seu terme.
- 3.1/4: 1780, octubre, 1. Vallbona. Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa de Vallbona, nomena els batlles i sotsbatlles de Preixana i els Eixaders per al bienni 1781-1782, com a senyora jurisdiccional d'aquestes viles i de tots els seus termes.
- 3.1/5: 1790, abril, 10. Vallbona. Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa de Vallbona, i el batlle de la Quadra de Masdú, juntament amb d'altres batlles de la baronia, convocats expressament per la seva senyora jurisdiccional, delimiten el terme de la Quadra de Masdú, d'acord amb els dictàmens d'alguns experts nomenats per a resoldre aquesta qüestió.
- 3.1/7: Segle XVIII. El monestir de Vallbona suplica la protecció reial, davant dels abusos comesos pels homes de l'Almirall de Nàpols en les viles de Rocafort de Vallbona i Preixana.

- 3.1/8: Segle XVIII. Francesc Sardà, síndic de la baronia de Vallbona, suplica a l'abadessa del monestir de Vallbona que s'esmenin els errors comesos en l'establiment del cadastre, car perjudiquen les viles dels Omells de Na Gaia, Llorenç de Vallbona, Rocafort de Vallbona, Vallbona, el Vilet i Rocallaura.
- 3.1/9: Segle XVIII. L'abadessa del monestir de Vallbona aprova un conveni amb compradors de terres en el terme de Vallbona, a condició de respectar la clausura monàstica i els drets dominicals i jurisdiccionals del monestir.
- 3.2.0/1: 1749, juliol, 12. Barcelona. El jurista Francesc Josa dóna algunes instruccions a Agnès de Cortit i de Colomina, abadessa de Vallbona, referides a la causa entre les viles de Bellpuig i Preixana, per l'intent dels primers, de desviar les aigües del riu Corb.
- 3.2.0/2: 1756, agost, 26. Madrid. El comte d'Oñate i duc de Cessa comenta a Agnès de Cortit i de Colomina, abadessa de Vallbona, algunes qüestions de la causa que sostenen les viles de Bellpuig i Preixana, per l'ús de l'aigua del riu Corb.
- 3.2.0/3: 1757, novembre, 3. Notes referides a la causa que es dirimeix entre el monestir de Vallbona i el duc de Cessa i senyor de Bellpuig, per l'ús de l'aigua i els molins del riu Corb, al seu pas pels termes de Preixana i Bellpuig.
- 3.2.0/4: 1797, novembre, 10. [Barcelona]. Notes referides al conflicte entre el monestir de Vallbona, els regidors i particulars de Preixana i el duc de Cessa, per l'ús per al regatge, de l'aigua del riu Corb. El monestir ha signat diverses concòrdies amb el duc que no han satisfet els representants de la vila de Preixana, que pensen continuar el plet.
- 3.2.0/5: S. XVIII. Joan Àngel López de Espígol, notari de Tàrraga i escrivà de l'abadessa i monestir de Vallbona, certifica unes notes extretes de l'arxiu de Vallbona, des del 1308 fins al segle XVII, referides a la concòrdia de 1308 sobre el dret de motllura dels molins de Bellpuig i els pagaments dels censos de Bellpuig.
- 3.2.0/6: Segle XVIII. Vallbona. Relació de les diferents causes que ha sostingut el monestir de Vallbona amb la Reial Audiència, d'entre les quals destaca la de Vallbona amb l'Almirall de Nàpols, senyor de la Baronia de Bellpuig, per l'ús de les aigües del Corb.

- 3.2.0/7: S. XVIII. Vallbona. El monestir de Vallbona subscriu un contracte amb Josep Sanahuja, mestre de cases de Maldà, per a endegar les obres de conducció de l'aigua de les mines del monestir, i d'aquesta manera poder omplir la bassa del molí de Vallbona.
- 3.2.1/2: 1717, febrer, 1. Barcelona. Morenes i Moras, assessor del monestir de Vallbona, aconsella a l'abadessa del monestir per a què Vallbona pugui continuar gaudint dels 26 quintars d'oli anuals que rep de les rendes reials de Tortosa, i també de la càrrega setmanal de sal procedent de Cardona.
- 3.2.1/3: 1729, març, 26. [Barcelona]. Antonio de Sartine, intendent general del rei a Catalunya, dicta sentència a favor del monestir de Vallbona, per la qual el monestir pot seguir gaudint del dret de rebre 26 quintars d'oli anuals procedents de Tortosa, i a càrrec del reial fisc.
- 3.2.1/4: 1799, desembre, 3. Barcelona. El comptador de la intendència del Principat de Catalunya reconeix el dret del monestir de Vallbona de rebre 26 quintars d'oli de Tortosa, anualment, i a càrrec del reial fisc, d'acord amb la sentència dictada sobre aquest afer l'any 1729.
- 3.2.1/5: [s. XVIII. Vallbona]. L'abadessa i el monestir de Vallbona supliquen al superintendent general de les rendes reials que elevi al rei el desig del monestir de seguir rebent els 26 quintars d'oli de Tortosa, a càrrec del reial fisc, cada any.
- 3.2.1/6: 1800, març , 17 – 1800, març, 24. Barcelona. Lligall documental que conté diverses notificacions de la comptadoria de la intendència del Principat de Catalunya, dirigides al monestir de Vallbona, sobre la qüestió del dret de Vallbona de rebre anualment 26 quintars d'oli de Tortosa, a càrrec del reial fisc.
- 4.0/3: 1742, gener, 3. Roma. El Papa Benet XIV dicta un breu referit a la inviolabilitat de la clausura monàstica femenina.
- 4.0/4: Segle XVIII. Vallbona. Normatives monàstiques destinades a reglamentar algunes visites, de manera que no destorbin la clausura.
- 4.0/5: 1748-67. Vallbona. Normatives monàstiques a aplicar a Vallbona, referides a la clausura, aplicades per l'abadessa Agnès de Cortit i de Colomina.
- 4.1/3: 1701, agost, 9. Tàrraga. Certificació de l'elecció d'Anna Maria de Castellví i de Pons com a abadessa del monestir de Vallbona.

- 4.1/4: 1747, juny, 18. Vallbona. Acte d'elecció i benedicció de Caterina de Borràs i de Carbonell com a abadessa del monestir de Vallbona.
- 4.2/1: 1675, juny, 12. Barcelona. Miquel de Cortiada demana a Magdalena d'Areny, abadessa de Vallbona que admeti com a monja de Vallbona a la filla de Rafael de Pontarró, per la qual cosa li envia el títol acreditatiu de cavaller de Pontarró, signat pel rei.
- 4.8/1: 1663, gener, 1 – s. XX. Vallbona. Llibre de capítols i resolucions del monestir de Vallbona, iniciat durant l'abadiat de Magdalena d'Areny i de Toralla. Títol original: *Llibre de capítols, proposicions y resolucions de l'insigne y real convent de Nostra Senyora de Vallbona, fet lo primer dia de gener de 1663, essent abadessa dona Magdalena d'Areny i de Torralla.*
- 4.8/2: 1716. novembre, 29 – s. XVIII. Vallbona. Llibre de resolucions i cròniques del monestir de Vallbona, iniciat durant l'abadiat de Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Llibre y armes de la il·lustre abadessa Cortiada. Als 29 de novembre de l'any 1716.*
- 4.8/3: 1717, gener, 20 – 1853, març, 18. Vallbona. Llibre de la cort de l'abadessa del monestir de Vallbona, Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Llibre de la cort de la molt ilustre y noble mi senyora dona Emanuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del Reial Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, sagrat orde del Cister, fet al 20 de gener de 1717.*
- 4.8/5: 1767, desembre, 13 – 1808. Vallbona. Llibre de resolucions i notes de Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona. Títol original: *Llibre de notes de la abadessa Riquer i de dona Maria Josepa de Moxó, abadessa.*
- 4.8/6: 1791 – s. XX. Vallbona. Llibre d'acords i de la secretaria del monestir de Vallbona, començat durant l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Títol original: *Llibre de secretaria o acuerdos presos per la santa comunitat del Reial Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, començat en lo any 1791.*
- 5.0/7: 1739, desembre, 5. Tarragona. Pere de Copons i de Copons, arquebisbe de Tarragona, dóna unes instruccions en una circular, referides a l'ensenyament de la religió.

- 5.0/8: 1740, gener, 22. Tàrraga. L'assessor de la Cúria de Tarragona lliura unes lletres citatòries, expedides a Tàrraga, al monestir de Vallbona, dirigides a les sagristanes del monestir.
- 5.0/9: 1774, juliol, 21. Madrid. El fiscal del Consell Suprem del Regne dóna resposta a uns requeriments de les canongies i els monestirs catalans, sobre diverses qüestions judicials.
- 5.0/10: 1801, abril, 16. Tarragona. Francesc Armanyà i Font, arquebisbe de Tarragona, demana a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa de Vallbona, que pagui una quantitat de diners al tresor públic.
- 5.0/11: 1801, maig, 6. Vallbona. Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona comunica a la cúria de Tarragona que el monestir no pot fer front a uns pagaments deguts al tresor públic.
- 5.2/3: 1705, agost, 24. Santes Creus. Nomenament de Crisòstom Busquets i Francesc Quintana, preveres, com a confessors del monestir de Vallbona.
- 5.2/4: 1748, agost, 5. Roma. El Papa Benet XIV decreta la manera d'elegir confessors extraordinaris per a les monges de monestirs i convents, a banda dels confessors ordinaris.
- 5.2/5: 1749, abril, 20. Montblanc. Josep Montaner, plebà de Montblanc, fa arribar a l'abadessa del monestir de Vallbona un resum de la butlla del Papa Benet XIV relativa a l'elecció de confessors extraordinaris per a les monges de monestirs i convents.
- 5.5/5: 1731, juny, 21. Vallbona. Agustí de Campderrós i Figuerola, abat de Santes Creus i visitador de l'orde de Cister, efectua una visita canònica al monestir de Vallbona.
- 5.5/6: 1738, març, 10. Vallbona. Francesc Huguet, abat del monestir de Santes Creus i visitador de l'orde de Cister, efectua una visita canònica al monestir de Vallbona.
- 5.5/7: 1779, octubre, 27. Vallbona. Antoni Folch, abat del monestir de Santes Creus i visitador de l'orde de Cister, efectua una visita canònica al monestir de Vallbona.
- 5.5/8: 1785, octubre, 10. Vallbona. Joan Sabater, abat del monestir de Santes Creus i visitador de l'orde de Cister, efectua una visita canònica al monestir de Vallbona.

- 5.5/9: 1790, octubre, 24. Vallbona. Josep Mestres, abat del monestir de Santes Creus i visitador de l'orde de Cister, efectua una visita canònica al monestir de Vallbona.
- 5.5/10: 1799, juny, 1. Vallbona. Antonio Latorre, abat del monestir de Veruela i visitador de l'orde de Cister, efectua una visita canònica al monestir de Vallbona.
- 5.5/12: 1802, març, 22. Vallbona. Josep Bassa i Virgili, abat del monestir de Santes Creus i visitador de l'orde de Cister, efectua una visita canònica al monestir de Vallbona. Fr. Joaquim Casanovas, secretari. En el mateix document, hi ha afegida una nota de 1804, referida al noviciat i signada pel mateix visitador de 1802.
- 6.0/10: 1683, agost, 21 – 1697, novembre. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Maria de Borrell i d'Aguilaniu, amb un total de 21 lletres.
- 6.0/12: 1701, juny, 30 – 1711, gener, 13. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Anna Maria de Castellví i de Pons, amb un total d'11 lletres.
- 6.0/13: 1711-1716. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent a un període de seu vacant en l'abadiat del monestir, amb un total de dues lletres.
- 6.0/14: 1716, novembre, 30 – 1747, abril, 27. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Manuela de Cortiada i de Pujalt, amb un total de cinc cartes.
- 6.0/15: 1725, octubre, 30. Josep Gené i Borràs, assessor del monestir de Vallbona, comunica a Teresa de Guiu i d'Escolà, bossera de Vallbona, l'estat d'alguns comptes d'interès per al monestir.
- 6.0/16: 1748, octubre, 10 – 1767, novembre, 8. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Agnès de Cortit i de Colomina, amb un total de set lletres.
- 6.0/17: 1754, octubre, 8. Josep Ametller, assessor del monestir de Vallbona, comunica al monestir de Vallbona l'estat de comptes de diversos drets que Vallbona té a la vila de Montblanc, amb l'exigència d'uns pagaments anuals que han d'efectuar diversos particulars de Montblanc.

- 6.0/18: 1767, desembre, 13 – 1802, gener, 10. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater, amb un total de 68 lletres.
- 6.0/19: Segle XVIII. Dues lletres referides a diversos comptes i a multes corresponents a infraccions de particulars de la baronia del monestir de Vallbona.
- 6.0/20: S. XVIII. Vallbona. L'abadessa del monestir de Vallbona comunica a Manuel Peramaro, secretari del capità general de Catalunya, diversos afers de caire administratiu referits a Vallbona.
- 6.0/21: [s. XVIII-XIX]. Lligall de correspondència administrativa, enviada o rebuda per l'abadessa del monestir de Vallbona, pel rector de Vallbona i per d'altres agents i assessors de Vallbona, amb un total de set lletres.
- 6.0/22: 1802, febrer, 4 – 1805. Lligall de correspondència administrativa del monestir de Vallbona, corresponent al període de l'abadessa Maria Ignàsia de Castellví i de Pontarró, amb un total de 25 lletres.
- 6.1/12: 1787, març, 27 – 1787, març, 30. Vallbona, Santes Creus. Acord entre Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, i Joan Sabater, abat del monestir de Santes Creus, en relació amb un assumpte personal de la priora de Vallbona.
- 6.1/13: 1787, juliol, 19. Huerta. Certificat del secretari del monestir cistercenc de Huerta, pel qual s'autentiquen unes relíquies del P. Martín de Finojosa, primer abat de Huerta, demanant l'autorització per a venerar-les.
- 6.1/14: 1789. Santes Creus. Lligall de correspondència de Fermí Fullola, monjo del monestir de Santes Creus, format per cinc lletres adreçades a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona.
- 6.1/15: 1790, gener, 7. Poblet. Agustí Vázquez de Varela, abat del monestir de Poblet, comunica al P. Antoni Folch, l'origen del culte de les funcions anomenades “*les 40 hores*”, on s'especifica que no és una tradició pròpia del Cister.
- 6.1/16: 1800, maig, 27. Santa Susanna. Gerásimo de Alcántara, abat del monestir trapenc de Santa Susanna, situat a la diòcesi de Saragossa, concedeix a Maria Josepa de Moxó i de Francolí, monja del monestir de Vallbona, i a la

seva família, la lletra de germandat d'oracions que aquesta monja li havia demanat.

- 6.2/35: 1711, novembre, 13. Roma. La Congregació de Bisbes de la cúria de Roma dóna llicència al monestir de Vallbona per a poder cobrar censos o alienar béns per valor de 4.300 escuts d'or.
- 6.2/36: 1727, abril, 4. Cister. Hug Brun, abat general de l'orde de Cister, demana a Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir de Vallbona, diverses informacions relacionades amb Vallbona.
- 6.2/37: 1730, octubre, 1. Cister. Hug Brun, abat general de l'orde de Cister, mana a Agustí de Campderrós i Figuerola, abat del monestir de Santes Creus, que tingui cura regularment del monestir de Vallbona en qualitat de visitador.
- 6.2/38: 1730, octubre, 5. Cister. Hug Brun, abat general de l'orde de Cister, comenta amb Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir de Vallbona, un informe que fa referència al compliment de l'observància monàstica a Vallbona.
- 6.2/39: 1730, octubre, 28. Fr. Antoni Brunart tracta amb Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir de Vallbona, diverses qüestions relacionades amb els confessors dels monestirs femenins de l'orde cistercenc.
- 6.2/40. 1731, març, 29. Cister. Fr. Andochio, abat general de l'orde de Cister, comunica a Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir, que l'abat del monestir de Santes Creus té plens poders com a visitador i en la nominació dels confessors de Vallbona, així com la facultat de delegar la presidència dels actes de vesticions o en d'altres actes de la comunitat monàstica.
- 6.2/41. 1746, setembre, 31. Tarragona. Pere de Copons i de Copons, arquebisbe de Tarragona, demana a Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir de Vallbona, informació sobre els títols de patronatge de Vallbona sobre la rectoria dels Omells de Na Gaia.
- 6.2/42: 1747, febrer, 17. Tarragona. Pere de Copons i de Copons, arquebisbe de Tarragona, comunica a Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir de Vallbona, que concedeix a aquest monestir els drets de patronatge sobre la rectoria dels Omells de Na Gaia, amb el benefici corresponent.
- 6.2/43. 1747, febrer, 24. Vallbona. Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir de Vallbona, comunica a Pere de Copons i de Copons, arquebisbe

de Tarragona, que ha donat permís a Ramon Feliu, rector dels Omells de Na Gaia, per a permutar aquesta rectoria.

- 6.2/44: 1749, gener, 9. Santes Creus. Miquel de Lledó, abat del monestir de Santes Creus, comunica a Agnès de Cortit i de Colomina, abadessa del monestir de Vallbona, que per a cada vestició d'hàbit que s'efectuï a Vallbona, caldrà aportar un dot de 500 lliures. L'abat de Santes Creus actua com a delegat de l'abat general de l'orde de Cister.
- 6.2/45: 1770, maig, 14. Tarragona. Juan Larió i Lanús, arquebisbe de Tarragona, tracta amb Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, diverses qüestions relatives a l'establiment de vicaries.
- 6.2/46: 1770, octubre, 13. Barcelona. Jaume Caresmar, canonge de Bellpuig de les Avellanès, assessora Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, sobre diverses qüestions que afecten el monestir.
- 6.2/47: 1773, febrer, 3. Santes Creus. Josep Franquet, abat del monestir de Santes Creus, dóna llicència a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, per a la fundació d'un aniversari anual a Vallbona.
- 6.2/48: 1775, setembre, 20. Cister. Fr. Francesc, abat general de l'orde de Cister, comunica a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, que no pot autoritzar que el confessor major de Vallbona presideixi les professions o vesticions del monestir sense el consentiment de l'abat del monestir de Santes Creus.
- 6.2/49: 1789, febrer, 23. Vallbona. Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, demana a l'abat general de l'orde Cister que intervingui en els diferents assumptes que afecten la comunitat de Vallbona, sense que els abats de Santes Creus deixin d'exercir la seva jurisdicció sobre el monestir, com a comissionats de l'abat general.
- 6.2/50: 1791, gener, 10. Vallbona. Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, demana a Francesc Armanyà i Font, arquebisbe de Tarragona, que a Vallbona es pugui celebrar l'ofici anomenat de "*les 40 hores*".
- 6.2/51: 1791, gener, 29. Tarragona. Francesc Armanyà i Font, arquebisbe de Tarragona, dóna llicència a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del

monestir de Vallbona, per a que es pugui celebrar al monestir l'ofici anomenat de "*les 40 hores*".

- 6.2/52: 1792, gener, 30. Vallbona. El rector de la parròquia de Rocallaura demana a Francesc Armanyà i Font, arquebisbe de Tarragona, que faci deturar l'extracció de pedres de l'església de Montesquiú, per part del monestir de Vallbona, per a construir dos molins nous.
- 6.2/53: 1794, juny, 15. Lleida. Els comissionats del Comte de la Unió demanen a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, ajut material per a sufragar les despeses ocasionades per la guerra contra França.
- 6.2/54: 1795, febrer, 20. Montblanc. Els comissionats del govern demanen a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, ajut material per a contribuir a les despeses militars ocasionades per la guerra contra França.
- 6.2/55: 1797, octubre, 23. Veruela. Antonio Latorre, abat del monestir de Veruela i vicari general, tracta amb Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, diverses qüestions referides a la designació de confessors i a la jurisdicció de l'abat de Santes Creus sobre Vallbona.
- 6.2/56: 1797, octubre, 24. Veruela. Antonio Latorre, abat del monestir de Veruela, tracta amb Tomàs Riera, abat del monestir de Santes Creus, sobre els poders de delegació de Veruela i Santes Creus sobre el monestir de Vallbona.
- 6.2/57: Segle XVIII. Vallbona. Fragment d'una lletra adreçada per l'abadessa del monestir de Vallbona al rei, exposant-li les necessitats materials de Vallbona.
- 6.2/58: Segle XVIII. Vallbona. Lletra adreçada per l'abadessa del monestir de Vallbona a Fr. Hug Brun, abat general de l'orde de Cister, referida a la necessitat que té el monestir de disposar de confessors.
- 6.2/59: Segle XVIII. Vallbona. Nota referida a l'indult del papa Gregori X concedit als monestirs femenins de l'orde de Cister, pel qual se'ls deslliura de l'obligació de contribuir en el subsidi de Terra Santa.
- 6.2/60: Segle XVIII. Vallbona. L'abadessa del monestir de Vallbona consulta a l'abat general de l'orde de Cister algunes qüestions referides als confessors del monestir.

- 6.2/61: Segle XVIII. Anglesola. El dr. Jaume Gassol, prevere d'Anglesola, comunica a l'abadessa del monestir de Vallbona, i en resposta a una consulta seva, que les religioses del monestir només han de guardar obediència a l'abadessa en termes materials i no són obligades a obeir-la en qüestions espirituals.
- 6.4/20: 1771-1798. Barcelona, Montblanc. Lligall de correspondència particular adreçada a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, amb un total de set lletres.
- 6.4/21: 1793-1795. Tarragona. Lligall de correspondència particular adreçada pel bisbe de Maronea a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, amb un total de dues lletres.
- 6.4/22: Segle XVIII. Marià Romeu ofereix els seus serveis a l'abadessa i al monestir de Vallbona, en una lletra particular adreçada a l'abadessa del monestir.
- 7.0/1: 1702, novembre, 30. Vallbona. Notes de comptabilitat referides a diverses obres del monestir de Vallbona, d'entre les quals destaquen les relatives al cimbori i a la porta d'entrada del cenobi.
- 7.0/2: 1789. Vallbona. Notes sobre els materials necessaris per a les obres a efectuar a l'església del monestir de Vallbona.
- 7.2/1: 1792, febrer, 23. Tàrraga. Assentament efectuat per l'abadessa del monestir de Vallbona a favor de Josep Contijoc, mestre de cases del Pont d'Armentera i d'altres, per a la construcció d'un molí d'oli i d'un molí de farina.
- 7.2/2: 1800, març, 31. Vallbona. Contracte signat entre el monestir de Vallbona i Josep Mas i Rubió, daurador de Barcelona, per tal de restaurar i daurar el retaule de l'altar major de l'església del monestir.
- 8.0/1: 1633, maig, 27. Tarragona. Jaume Rovira, prevere, rep la concessió del benefici de Tots els Sants, instituït al monestir de Vallbona.
- 8.0/4: 1681. Vallbona. Col·lació dels beneficis del *Corpus Christi* i de Sant Antoni Abat, ambdós instituïts al monestir de Vallbona.
- 8.0/5: 1685, agost, 24. Vallbona. Col·lació del benefici de Sant Antoni Abat, fundat al monestir de Vallbona.

- 8.0/7: 1699, maig, 6. Vallbona. Col·lació dels beneficis del Corpus Christi i de Sant Antoni Abat, ambdós instituïts al monestir de Vallbona.
- 8.0/8: S. XVII. Vallbona. Col·lació dels beneficis del Corpus Christi i de Sant Antoni Abat, ambdós instituïts al monestir de Vallbona
- 8.0/9: 1702, maig, 13. Omells de na Gaia. Pere Saltó, pagès dels Omells de na Gaia, reconeix deure 6 lliures a Jaume Fillol, prevere beneficiat, titular del benefici de Sant Miquel Arcàngel, fundat a l'església parroquial dels Omells de na Gaia.
- 8.0/10: 1717, setembre, 21. Vallbona. Baptista Forns, prevere beneficiat, titular del benefici de Sant Nicolau, instituït al monestir de Vallbona, reconeix haver rebut 5 lliures d'un pagès de Vallbona.
- 8.0/11: 1750, juny, 29. Montblanc. Ramon Piquer, pagès de la vila de Passanant, reconeix la fundació del benefici de Sant Miquel, instituït el 1674 pel prevere Jacint Teixidó, a favor de l'abadessa i les sagristanes del monestir de Vallbona.
- 8.0/12: 1751, juny, 4. Vallbona. Els beneficiats del monestir de Vallbona demanen a Agnès de Cortit i de Colomina, abadessa del monestir, el poder ésser enterrats gratuïtament a l'església monàstica de Vallbona.
- 8.1/3: 1750-1893. Vallbona. Cròniques del benefici de Nostra Senyora del Claustre, fundat al monestir de Vallbona.
- 8.1/4: 1752, agost, 29. Tàrrega. Llorenç Miró i Josep Sans, pagesos de Rocallaura, creen un censal de 25 lliures i 15 sous de pensió anual, en favor del titular del benefici de Nostra Senyora del Claustre, fundat al monestir de Vallbona.
- 8.1/5: 1754, abril, 23. Arbeca. Venda i creació de censal feta per Pere Ranyer i Mora, pagès de Vallbona, a favor de Joan Miralles, prevere titular del benefici de Nostra Senyora del Claustre, instituït al monestir de Vallbona.
- 8.1/6: 1794, maig, 12. Tarragona. Francesc Armanyà i Font, arquebisbe de Tarragona, demana a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, la reducció del benefici de Ntra. Sra. del Claustre, fundat al monestir de Vallbona.

- 8.1/7: 1796, maig, 12. Vallbona. Josep Minguell, prevere titular del benefici de Ntra. Sra. del Claustre, fundat al monestir de Vallbona, certifica l'estat de les rendes d'aquesta institució.
- 8.1/8: 1796, desembre, 24. Roma. El papa Pius VI concedeix la indulgència plenària als visitants de la capella de Ntra. Sra. del Claustre, al monestir de Vallbona.
- 8.1/9: 1799, agost, 23. Madrid. Patricio Martínez, comissari apostòlic de la Santa Croada, autoritza a restablir la indulgència plenària concedida pel papa Pius VI als visitants de la capella de Ntra. Sra. del Claustre, al monestir de Vallbona, que havia estat suspesa per la butlla de la Santa Croada.
- 8.1/10: 1799, octubre, 19. Tarragona. La cúria de Tarragona autoritza a l'abadessa i al monestir de Vallbona a mantenir la concessió papal de la indulgència plenària a favor dels visitants de la capella de Ntra. Sra. Del Claustre, al monestir de Vallbona.
- 8.2/5: 1689, gener, 11. Notes històriques referides al benefici sota la invocació del Corpus Christi, fundat a la seu de Barcelona per Pere Coloma, prevere natural de Sarraí.
- 8.2/6: 1689, març, 20. Vallbona. Creació de censal feta per Maria de Borrell i d'Aguilaniu, abadessa del monestir de Vallbona, a favor del benefici i capellania del Corpus Christi, del monestir de Vallbona.
- 8.2/7: 1689. Vallbona. Llevador de rendes, emoluments i censal que rep anualment el beneficiat titular del benefici del Corpus Christi, instituït al monestir de Vallbona.
- 8.2/8: 1701, agost, 22. Vallbona. Creació de censal feta per Anna Maria de Castellví i de Pons, abadessa del monestir de Vallbona i Dídac Jover, Francesc Saltó i Josep Vilar, pagesos dels Omells de na Gaia, a favor de Pere Joan Agulló, candeler de cera de Vallbona. S'hi consigna la pensió d'assistència al beneficiat titular del benefici del Corpus Christi, fundat al monestir de Vallbona.
- 8.2/9: 1715, novembre, 14. Vallbona. Col·lació del benefici del Corpus Christi, instituït al monestir de Vallbona, a favor del prevere Josep Peyret.
- 8.2/10: 1716, gener, 20. Vallbona. El monestir de Vallbona estableix un deutor de 229 lliures als marmessors del difunt Pere Joan Agulló, cerer de

Vallbona, corresponent a despeses del benefici del Corpus Christi, instituït al monestir de Vallbona.

- 8.2/11: 1731, abril, 9. Vallbona. Testament del prevere Josep Peyret, beneficiat titular del benefici del Corpus Christi, fundat al monestir de Vallbona.
- 8.2/12: 1731, juliol, 7. Barcelona. Joan de Sola i de Guardiola, advocat, aconsella a Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir de Vallbona, sobre la gestió dels llegats concedits per Pere Joan Agulló, cerer de Vallbona, a favor del benefici del Corpus Christi, instituït al monestir de Vallbona.
- 8.2/13: 1733, maig, 9. Tarragona. Josep Brusi, vicari general de la cúria de Tarragona, mana a Josep Peyret, beneficiat titular del benefici del Corpus Christi, fundat al monestir de Vallbona, que rendeixi els comptes al monestir sobre l'administració d'aquest benefici.
- 8.2/14: 1734, octubre, 12. Vallbona. Relació de la documentació lliurada a Pere Joan Bosch, prevere titular del benefici del Corpus Christi, fundat al monestir de Vallbona, per Maria Teresa d'Àger i Francesca de Riquer, sagristanes de Vallbona.
- 8.2/15: 1746, abril, 13. Roma. La cúria romana confirma la fundació del benefici del Corpus Christi, instituït al monestir de Vallbona.
- 8.2/16: 1747, setembre, 23. Roma. Sumari i sentència de la causa oberta sobre el benefici del Corpus Christi, fundat al monestir de Vallbona, segons la qual el dret de patronat del benefici recau sobre l'abadessa i la sagristana del monestir.
- 8.2/17: 1748, març, 2. Roma. Renovació del benefici del Corpus Christi, instituït al monestir de Vallbona, segons la qual es dota al beneficiat amb una casa, hort i una pitança de pa, vi i carn, amb el deure, per part de l'obtentor, de celebrar un trentenari de misses per a cadascuna de les monges del monestir.
- 8.2/18: 1749, març, 2. Vallbona. Josep Poch, pagès de Vallbona, rep 9 lliures del titular del benefici del Corpus Christi, fundat al monestir de Vallbona, en concepte de lluïció d'un censal de 9 lliures de pensió anual.
- 8.2/19: 1751, juny, 15. Plec de rebuts dels diners pagats pel monestir de Vallbona al seu procurador de Roma, Josep Vulpi, per les despeses de la causa del benefici del Corpus Christi, fundat al monestir de Vallbona.

- 8.2/20: 1762, març, 19. Vallbona. Creació de censal feta per Josep Ponent i Foguet, pagès de Vallbona, a favor del benefici i capellania del Corpus Christi, fundats al monestir de Vallbona.
- 8.2/21: 1762, març, 19. Vallbona. Creació de censal feta per Josep Escoda i Morera, pagès de Vallbona, a favor del benefici del Corpus Christi, fundat al monestir de Vallbona.
- 8.2/22: 1762, març, 20. Vallbona. Creació de censal feta per Josep Domingo, pagès dels Omells de Na Gaia, a favor del benefici i capellania del Corpus Christi, fundats al monestir de Vallbona.
- 8.2/23: 1772, novembre, 21. Vallbona. Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, dóna la seva aprovació per a que Francesc Monestirol, prevere natural de Sanaüja, sigui el nou titular del benefici del Corpus Christi, fundat al monestir de Vallbona.
- 8.2/24: 1786, setembre, 26. Vallbona. Creació de censal feta per Pelegrí Morera, pagès de Vallbona, a favor del prevere titular del benefici del Corpus Christi, instituït al monestir de Vallbona.
- 8.2/25: 1790, gener, 19. Vallbona. Venda i imposició d'un dret del quinze de grans i fruits, feta per Antoni Aloy, pagès de Tornabous, i la seva família, a favor de l'obtentor del benefici i capellania del Corpus Christi, instituïts al monestir de Vallbona.
- 8.2/26: 1792, novembre, 7. Vallbona. Creació de censal feta per Josep Sardà, pagès de Vallbona, a favor de Francesc Monestirol, prevere titular del benefici del Corpus Christi, fundat al monestir de Vallbona.
- 8.2/27: 1794, maig, 4. Tarragona. Francesc Armanyà i Font, arquebisbe de Tarragona, concedeix una reducció de misses a Francesc Monestirol, prevere titular del benefici del Corpus Christi, instituït al monestir de Vallbona.
- 8.2/28: 1797, febrer, 5. Montblanc. Creació de censal feta per Josep Panades, moliner de la Guàrdia dels Prats, a favor del prevere titular del benefici del Corpus Christi, fundat al monestir de Vallbona.
- 8.2/29: S. XVIII. Dídac Figuerola dóna diversos consells a l' abadessa del monestir de Vallbona, sobre la manera d' efectuar els pagaments als confessors del monestir, i sobre l' extinció del benefici del Corpus Christi, fundat al Vallbona.

- 8.4/9: 1703, juny, 18 – 1703, octubre, 20. Lligall documental de l'abadessa de Vallbona, Anna Maria de Castellví i de Pons, referida al patronat de la rectoria de Vallbona.
- 8.4/10: 1703, octubre, 22. Tàrrega. Gabriel Mas dóna diversos consells a Anna M. De Castellví i de Pons, abadessa del monestir de Vallbona, referits a la concòrdia de la rectoria de Vallbona.
- 8.4/11: 1732, abril, 11. Vallbona. Bru Soler, rector de Vallbona, dictamina, amb el consentiment de tres preveres confessors, que la rectoria de Vallbona rebi el que li pertoca, sostinguda per les primícies que el monestir de Vallbona rep de les viles de Vallbona i Llorenç de Vallbona, segons la concòrdia de 1632 entre el monestir i la rectoria de Vallbona.
- 8.4/12: 1766, juliol. Maldà. Marià Escaler, rector de Maldà, certifica, a requeriment d'Agnès de Cortit i de Colomina, abadessa de Vallbona, que les esglésies de Maldà i la del Vilet formen una sola parròquia, i que el baptisme només s'administra a l'església de Maldà.
- 8.4/13: Segle XVIII. Notes referides als drets de la rectoria de Vallbona, basant-se en la concòrdia de 1703 entre l'arquebisbe de Tarragona i l'abadessa de Vallbona, i en la de 1732, entre l'abadessa de Vallbona i Jaume Rovira, rector de Vallbona.
- 8.4/14: 1800, setembre, 17. Vallbona. Josep Minguell, rector de Vallbona, demana a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, que el monestir es faci càrrec de la manutenció del rector, en cas de malaltia del titular.
- 8.5/11: 1762-1807. Vallbona. Llibretes de comptes de les distribucions de fundacions de misses, aniversaris i d'altres sufragis, començada per Maria Teresa de Castellví, sagristana del monestir de Vallbona.
- 8.5/12: 1770-1778. Vallbona. Llibreta de comptes de les distribucions de fundacions de misses, aniversaris i d'altres sufragis, començada per Maria Ignàsia de Moxó, sagristana del monestir de Vallbona.
- 8.5/14: 1773, juny, 22. Vallbona. Fundació de misses en sufragi de l'ànima de Josep Capdevila, prevere de Vallbona, a celebrar a la capella de Ntra. Sra. del Claustre del monestir de Vallbona.

- 8.5/15: 1775, març, 27. Tàrrega. Creació de censal feta per Joan Camps i Viñes, pagès de la vila de Preixana, a favor de la sagristia del monestir de Vallbona, amb l'encàrrec de la fundació d'una missa a celebrar el dia de santa Teresa, en sufragi per l'ànima de Teresa Sopera.
- 8.5/16: 1775, maig, 14. Vallbona. Fundació d'un aniversari en sufragi per l'ànima de Josep de Castellví i de Pontarró, tinent de corregidor del partit de Las Cinco Villas, a l'Aragó, a celebrar a l'església del monestir de Vallbona.
- 8.5/17: 1785, febrer, 20. Santes Creus. Fundació d'una missa per part de Maria Rosa Tord, monja de Vallbona, a celebrar a l'església major del monestir de Santes Creus.
- 8.5/18: 1786, agost, 30. Vallbona. Creació de censal feta per Ramon Serret i Baget, pagès de la vila de Preixana, a favor de la sagristia del monestir de Vallbona, amb l'encàrrec de la fundació de cinc misses en sufragi de l'ànima d'Antònia de Montserrat.
- 8.5/19: 1781-1794. Vallbona. Llibreta de fundacions de misses de les capellanies de Vallbona i Llorenç de Vallbona.
- 8.5/23: s. XVIII [Cervera]. Bonaventura Montaner i Desvalls, noble domiciliat a Cervera, encarrega diverses fundacions de misses a celebrar al monestir de Vallbona.
- 8.6/20: 1732, desembre, 19. Vallbona. Maria Teresa d'Àger i de Queralt, i Francesca de Piquer, monges sagristanes del monestir de Vallbona, nomenen procurador seu a Nicolau Torrens, monjo del monestir de Santes Creus i confessor de Vallbona, per tal que pugui administrar els ingressos i despeses de la sagristia de Vallbona.
- 8.6/26: 1745, setembre, 4. Tàrrega. Creació de censal feta per Maria Font, vídua de Josep Font, pagès de la vila de Maldà, a favor de Maria Teresa d'Àger i de Queralt, i Francesca de Riquer, sagristanes del monestir de Vallbona.
- 8.6/27: 1747, febrer, 13. Vallbona. Creació de censal feta per Andreu Torrelles, pagès de la vila de Belianes, a favor de Maria Teresa d'Àger i de Queralt i Francesca de Riquer, sagristanes del monestir de Vallbona.

- 8.6/40: 1785, agost, 8. Vallbona. Creació de censal feta per Tomàs Bernal, mestre ferrer de Vallbona, a favor de Maria Teresa de Castellví i de Pontarró, sagristana del monestir de Vallbona.
- 9.0/1: 1802, agost, 26. Vallbona. L'abadessa i comunitat del monestir de Vallbona, responent a les súpriques de l'ajuntament, particulars i veïns del poble de Vallbona, cedeixen un terreny dins el terme de Vallbona, anomenat "La Closa", per a construir-hi un cementiri. D'altra banda, el poble de Vallbona resta obligat al monestir, pel pacte del cementiri vell.
- 10.0/1: 1785, desembre, 9. Vallbona. Contracte signat entre Joan Jiménez, apotecari d'Ivars d'Urgell i el monestir de Vallbona.
- 10.0/2: 1786. Vallbona. Inventari de l'apotecari de Vallbona, regida per Joan Jiménez, apotecari d'Ivars d'Urgell.
- 10.0/3: Segle XVIII. Vallbona. Joan Jiménez, apotecari del monestir de Vallbona, exposa a l'abadessa determinades dificultats que té a la parcel·la de l'hort destinada a herbari.
- 10.1/2: 1699, octubre, 1. L'apotecari Damià Borràs, redacta un memorial de les medicines lliurades a Maria de Borrell i d'Aguilaniu, abadessa, a Maria de Llúria, bossera, i a tota la comunitat del monestir de Vallbona.
- 10.2/1: 1699, juny, 25. Vallbona. Inventari de la roba que Josep Marquès i Pere Joan Agulló han lliurat a Josep Grau, per ordre de Maria de Gallart, administradora de l'hospital de Vallbona.
- 10.2/2: 1804-1831. Vallbona. Llibre de comptes de l'hospital de Vallbona, iniciat per Francesca de Moxó, hospitalera del monestir.
- 11.0/12: 1727. [Vallbona]. Capbreuació feta pels jurats i prohoms de la vila de Vallbona, de diverses terres i béns sota la jurisdicció del monestir de Vallbona.
- 11.0/13: 1768, gener, 4. Vallbona. Capbreuació de diferents viles i llocs de la baronia del monestir de Vallbona.
- 11.0/14: 1781, gener, 23. Vallbona. Capbreuació dels delmes, censos i d'altres béns que el monestir de Vallbona rep de la vila de Vallbona.
- 11.0/21: 1791. Normes que han de regir la capbreuació de les terres i béns que són sota la jurisdicció del monestir de Vallbona, en especial les situades en els diferents termes de la baronia de Vallbona.

- 11.0/22: Segle XVIII [Vallbona]. Normes que han de regir la capbreuació de les terres i béns pertanyents als termes de la baronia del monestir de Vallbona.
- 11.0/24: [s. XVIII-XIX]. Vallbona. Normes que han de regir la capbreuació de terres i béns que són sota la jurisdicció del monestir de Vallbona corresponents a les propietats de la vila de Vallbona.
- 11.0/25: [s. XVIII-XIX]. Notes de Jaume Monfar, veí de Montblanc i procurador del monestir de Vallbona, referides a les normes que han de regir les capbreuacions.
- 11.1/6: 1703. Vallbona. Capbreu de la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona, efectuat durant l'abadiat d'Anna Maria de Castellví i de Pons. Títol original: *Capbreu de la Baronia. En poder d'Anton Lloses, notari de Tàrraga. De l'any 1703. L'abadessa la il·lustre senyora dona Maria de Castellví i Pons.*
- 11.1/8: 1728. Vallbona. Capbreu de la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona, efectuat durant l'abadiat de Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Capbreu Monestir de Vallbona. Abadessa de Cortiada. Anys 1727-28. Primera part.*
- 11.1/8: 1728. Vallbona. Capbreu de la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona, efectuat durant l'abadiat de Manuela de Cortiada i de Pujalt. Títol original: *Capbreu del monestir de Vallbona de les Monges. Abadessa de Cortiada. Anys 1727-28. Segona part.*
- 11.1/9: Capbreu de la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona, efectuat durant l'abadiat d'Agnès de Cortit i de Colomina. Títol original: *Capbreu del monestir de Vallbona de les Monges. Abadessa Agnès de Cortit. Anys 1756-57. Primera part.*
- 11.1/9: Capbreu de la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona, efectuat durant l'abadiat d'Agnès de Cortit i de Colomina. Títol original: *Capbreu del monestir de Vallbona de les Monges. Abadessa Agnès de Cortit. Anys 1756-57. Segona part.*
- 11.1/9: Capbreu de la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona, efectuat durant l'abadiat d'Agnès de Cortit i de Colomina. Títol original: *Capbreu del monestir de Vallbona de les Monges. Abadessa Agnès de Cortit. Anys 1756-57. Tercera part.*

- 11.1/10: 1785. Vallbona. Capbreu de les viles i termes de Preixana, Quadra de Valerna i els Eixaders, pertanyents a la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona. És efectuat durant l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Títol original: *Capbreu de Preixana, Quadra de Valerna, Eixaders. Llibre 4. Any 1785.*
- 11.1/11: 1785. Vallbona. Capbreu de les viles i termes de Llorenç de Vallbona i dels Omells de na Gaia, pertanyents a la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona. És efectuat durant l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Títol original: *Capbreu dels Omells i Llorens. Llibre 3. Any 1786.*
- 11.1/12: Vallbona. Capbreu de les viles i termes de Rocafort de Vallbona, Rocallaura i Vilamanyanor, pertanyents a la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona. És efectuat durant l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Títol original: *Capbreu de Rocafort, Rocallaura i Vilamanyanor. Llibre 2. Any 1786.*
- 11.1/13: Vallbona. Capbreu de les viles i termes de Vallbona, Montesquiú i Quadra de Masdú, pertanyents a la baronia de Vallbona, sota la jurisdicció del monestir de Vallbona. És efectuat durant l'abadiat de Maria Teresa de Riquer i de Sabater. Títol original: *Capbreu de Vallbona, Montesquiú, Quadra de Masdeu. Llibre 1. Any 1785.*
- 11.5/1: 1801, juliol, 31. Lletre del rei Carles IV ordenant als seus súbdits els pagaments que s'han d'efectuar per a la recaptació de fons per a la hisenda pública.
- 11.6/6: 1702-1795. Carpeta de rebuts corresponents a diversos assumptes administratius del monestir de Vallbona, amb un total de 53 unitats documentals.
- 11.6/7: s. XVIII. Vallbona. Extracte de diverses notícies referides de rebuts, registrades en el Llibre de Notes de Magdalena d'Areny i de Toralla, abadessa del monestir de Vallbona, corresponents a l'administració de l'herbatge de la vila de Preixana per part del monestir de Vallbona, durant el període de 1661 a 1783.

- 11.6/8: 1800-1830. Carpeta de rebuts corresponents a diversos assumptes administratius del monestir de Vallbona, amb un total de 136 unitats documentals.
- 11.7/1: 1723. Tarragona. Comptes de les despeses ocasionades per la causa entre el monestir de Vallbona i el Dr. Josep Oliva, canonge de Tarragona i subdelegat apostòlic del subsidi i excusat de Tarragona.
- 11.7/2: 1744, octubre, 12. La Selva del Camp. Pere de Copons i de Copons, arquebisbe de Tarragona, comunica al monestir de Vallbona la concessió, per part del Papa Benet XIV, a favor del rei d'Espanya, d'un subsidi extraordinari d'un vuit per cent sobre tota mena de rendes.
- 11.7/3: 1778, febrer, 18. Solsona. Circular del bisbat de Solsona, en què es comunica a tot el clergat del deganat de Tàrrrega que, després del darrer repartiment de la contribució del subsidi, es farà una nova avaluació dels béns, drets i rendes del clergat de la diòcesi.
- 11.7/4: 1798, juny, 26. Tarragona. Francesc Armanyà i Font, arquebisbe de Tarragona, comunica al monestir de Vallbona diverses disposicions de l'arquebisbat referides al repartiment del subsidi.
- 11.7/5: 1799, desembre, 17. Madrid. Patricio Martínez de Bustos, comissari apostòlic de la croada, subsidi i excusat, informa al monestir de Vallbona del breu del Papa Pius VI, en què concedeix un subsidi de 36 milions de rals.
- 11.7/6: 1800, abril, 3. Tarragona. L'arquebisbat de Tarragona fa arribar al monestir de Vallbona una còpia del breu del Papa Pius VI, en què concedeix a Vallbona un subsidi extraordinari de 521 lliures i un sou, i 10 lliures, 7 sous i 6 diners per a la sagristia del monestir.
- 11.7/7: 1800, maig, 23. Vallbona. Comptabilitat del subsidi relatiu al monestir de Vallbona i la seva Baronia, amb uns drets i rendes valorats pel subsidi en 679 lliures, 11 diners i 11 sous de la moneda catalana.
- 11.7/8: 1800, juny, 14. Tarragona. Bartomeu Soler, secretari de l'arquebisbat de Tarragona, demana a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, que li comuniqui el total de les rendes líquides que posseeix Vallbona, per tal de rectificar el repartiment del subsidi.

- 11.7/9: 1800, juny, 30. Vallbona. Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, comunica a Bartomeu Soler, secretari de l'arquebisbat de Tarragona, la suma del total de les rendes que rep Vallbona.
- 11.7/10: 1800, octubre, 4. Tarragona. Francesc Armanyà i Font, arquebisbe de Tarragona, comunica al monestir de Vallbona les esmenes efectuades a les antigues taxes del subsidi, assenyalant les quantitats que hauran de pagar els contribuents.
- 11.9/9: 1725, setembre, 1. Vallbona. Procuració feta pel monestir de Vallbona a favor de Josep Giner i Borràs, veí de la ciutat de Tarragona, per tal d'efectuar la venda de diversos censals.
- 11.9/10: 1730, desembre, 4. Vallbona. Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir de Vallbona, nomena els batlles de les viles de la Baronia de Vallbona.
- 11.10/8: s. XVII. Fragment d'un conveni establert entre el monestir de Vallbona i els homes de Sant Martí de Maldà, segons el qual aquests darrers es comprometen a reedificar una peixera del terme de Nalec, situada en un lloc atorgat a Vallbona pel noble Ramon d'Anglesola.
- 11.10/14: 1746, setembre, 15. Vallbona. Ordinacions de la vila de Rocafort de Vallbona, autoritzades per Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir de Vallbona i senyora jurisdiccional de la vila.
- 11.10/15: 1765, maig, 4. Vallbona. Relació del nombre de monges i servidors del monestir de Vallbona, amb un balanç de l'estat de comptes amb especificació de les entrades i sortides.
- 11.10/16: 1766, juny, 11. Vallbona. Disposicions d'Agnès de Cortit i de Colomina, abadessa del monestir de Vallbona, per tal d'evitar conflictes entre els regidors de la vila de Preixana a l'hora del regatge, el cobrament de llavors i d'altres tasques que l'abadessa els hi havia encomanat, a petició seva.
- 11.10/17: 1773, desembre, 5. Llorenç de Vallbona. El batlle i els regidors de la vila de Llorenç de Vallbona declaren que compleixen amb el pagament de la primícia al prevere de la vila, tal com tenen establert amb el monestir de Vallbona.

- 11.10/18: 1778, maig, 6 [Vallbona]. Relació detallada dels diferents tipus de rendes que rep el monestir de Vallbona, efectuada a petició de l'arquebisbat de Tarragona.
- 11.10/19: s. XVIII. [Vallbona]. Extracte de la venda d'unes cases i unes sitges per a emmagatzemar blat, de la vila de Sarral, efectuada a favor del monestir de Vallbona.
- 11.10/20: Segle XVIII. Instrucció per a fomentar nous conreus, en que es demana al batlle del terme que nomeni uns experts per a determina l'existència de terres sense conrear.
- 11.10/22: S. XVIII. Instrucció referida al procediment per a cobrar els delmes de la vila de Tàrrega.
- 11.10/23: Segle XVIII [Vallbona]. Instrucció relativa a les diferents normatives que regeixen els arrendaments de la baronia del monestir de Vallbona.
- 11.10/24: Segle XVIII. Instrucció jurídica realitzada per experts en dret, en resposta a les consultes del P. Ferrer sobre dret civil i dret canònic, i que actua en nom del monestir de Vallbona.
- 11.10/25: s. XVIII. [Vallbona]. Instruccions de l' abadessa del monestir de Vallbona per a la venda de la sal de Cardona i de l'oli de Tortosa, en resposta a les reclamacions de l'any 1723 per part dels seus col·lectors.
- 11.10/26: S. XVIII. Declaració de la marmessoria de Valerià Lluarques, atenent a les reclamacions de Josep de Meliante i de Sullà.
- 11.10/27: [s. XVIII-S. XIX]. Vallbona. Notes relatives a l'administració material i espiritual de les viles de Maldà i el Vilet, exercida pel monestir de Vallbona.
- 11.11/5: 1757. Vallbona. Llevador general de censos de la baronia del monestir de Vallbona. Títol original: *Llevador general dels censos que los particulars dels pobles de la Baronia del Reial Monestir de Vallbona fan i presten tots els anys a dit reial monestir. 1757.*
- 11.12/1: 1675, març, 17 – 1719, febrer, 13. Vallbona. Llibre de comptes de la sagristia del monestir de Vallbona. Començat per Anna Maria de Castellví, sagristana menor de Vallbona. Títol original: *“Llibre de comptes de la*

segristia, per donya Anna Maria de Castellví, comensa als 17 de mars del any 1675”.

- 11.12/2: s. XVIII – 1703. Vallbona. Llibreta de comptes, deutes i censos del monestir de Vallbona.
- 11.12/3: 1701, juliol, 4 – segle XIX. Vallbona. Llibre de comptes del benefici de Nostra Senyora del Claustre, instituït al monestir de Vallbona. Títol original: “*Llibre de Nostra Senyora del Claustre, del Reial Monestir de Vallbona, fet per mi, dona Gerònima de Ribas i de Boxadors...*”.
- 11.12/4: 1703 - S. XVIII. Vallbona. Llibreta de comptes de l'administració general del monestir de Vallbona.
- 11.12/5: 1705 - S. XVIII. Vallbona. Llibreta de comptes de l'administració general del monestir de Vallbona.
- 11.12/6: 1717, abril, 11 - S. XVIII. Vallbona. Llibreta de comptes de l'administració general del monestir de Vallbona.
- 11.12/7: 1718, juliol, 3 - S. XVIII. Vallbona. Llibreta de la comptabilitat dels deutes de la marmessoria de Josep Prior, rector de Vallbona.
- 11.12/8: 1762 - S. XVIII. Vallbona. Llibre de comptes de l'hospital del monestir de Vallbona. Títol original: “*Llibre de notas del Ospital de Vallbona...*”.
- 11.12/9: S. XVIII. Vallbona. Llibreta de comptes de l'administració de les despeses del vi del monestir de Vallbona, segons els preus establerts a la vila de Verdú.
- 12.1/2: 1737, abril, 22. Vallbona. Manuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del monestir de Vallbona, concedeix a Pere Pagès, pagès de la vila de Vallbona, l'arrendament de l'hostal de la vila, a perpetuïtat.
- 12.1/3: 1750, gener, 11. Vallbona. Taba de l'arrendament de l'aiguardent i del pou de gel del monestir de Vallbona.
- 12.1/4: 1752 [abril, 25]. Vallbona. Taba de l'arrendament del pou de gel del monestir de Vallbona, pel preu de 25 lliures, a favor de Josep Morera, per un període de quatre anys.
- 12.1/5: 1758, maig, 1. Vallbona. Taba de l'arrendament del forn del monestir de Vallbona, per un període de dos anys.

- 12.1/6: 1766, maig, 1. Vallbona. Taba de l'arrendament del forn del monestir de Vallbona, per un període de dos anys.
- 12.1/7: 1771, agost, 21. Vallbona. Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona, concedeix a Jaume Mateu, pagès de la vila de Sarral, l'arrendament de les rendes que rep Vallbona d'alguns pobles i termes de la Conca de Barberà.
- 12.1/8: 1779, setembre, 10. Vallbona. Arrendament dels delmes i altres drets que rep el monestir de Vallbona a la vila de Sarral, per un període de quatre anys, i pel preu de 4.300 lliures.
- 12.1/9: 1789, desembre, 6. Barcelona. Condicions de l' arrendament de les herbes del terme de Preixana, concedit pel monestir de Vallbona als jurats de la vila de Preixana.
- 12.1/11: s. XVIII. Vallbona. Condicions de l'arrendament de diversos béns i drets del monestir de Vallbona.
- 12.1/12: s. XVIII. Vallbona. Condicions de l'arrendament de diversos béns i drets del monestir de Vallbona, situats a diversos termes propers al monestir.
- 12.1/13: s. XVIII. Vallbona. Condicions de l'arrendament del forn del monestir de Vallbona.
- 12.2/14: Segle XVIII. Vallbona. Nota referida als establiments de l'hostal i el pou de gel de la vila de Vallbona que administra el monestir de Vallbona i a la prohibició de la venda de vi i aiguardent.
- 12.3/5: 1778, gener, 11. Vallbona. Permuta establerta entre Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona i les bosseres del monestir d'una banda, i els regidors de la vila dels Omells de na Gaia de l'altra, per la qual el monestir cedeix a la vila el castell i la botiga i la vila cedeix a Vallbona una casa situada al carrer major.
- 12.4/9: 1710, abril. Barcelona. Venda atorgada per Anna Maria de Castellví i de Pons, abadessa del monestir de Vallbona, a favor d'Ignasi de Fontaner i Martell, veí de Barcelona, del dret del dotzè dels fruits recollits a la vila i terme de Preixana.
- 12.4/11: 1727, juny, 12. Vallbona. Venda de dues peces de terra situades en el terme de Preixana, i creació de censal atorgat per Ventura Bertran, pagès de la

vila de Preixana, a favor de Gertrudis de Borrell, monja del monestir de Vallbona.

- 12.4/21: 1793, octubre, 11. Vallbona. Venda atorgada per Ramon Bellart, pagès de la vila de Rocafort de Vallbona, a favor del monestir de Vallbona, d'una peça de terra situada en el terme de Rocafort de Vallbona.
- 12.4/22: 1796, juny, 23. Vallbona. Venda atorgada per Joan Jové i el seu fill, Josep Jové, ambdós pagesos de la vila de Vallbona, a favor del monestir de Vallbona, d'un molí fariner situat en el terme de Vallbona.
- 12.4/23: 1796, juny, 24. Vallbona. Francesc Monestirol, prevere i rector de Vallbona, certifica la venda d'unes peces de terres del terme de Vallbona, que li han atorgat Josep Morera i el seu fill Josep Morera, ambdós pagesos de la mateixa vila.
- 12.5/4: 1793, agost, 20. Vallbona. Cessió, per part del monestir de Vallbona, del molí nou de farina que posseeix al costat del magatzem de l'aiguardent, proper a la vila de Vallbona.
- 14.1/8: 1744, maig, 7. Vallbona. Maria de Mora i Xammar, monja de Vallbona, fa una donació d'una casa a favor de Ma. Teresa d'Àger i de Queralt.
- 14.1/9: 1746, novembre, 27. Vallbona. Ma Antònia de Guiu i de Císcar, novícia de Vallbona, fa una donació i renúncia a favor de Ma. Ventura de Guiu i de Císcar i de Josep de Guiu i de Císcar, reservant-se la quantitat de 60 lliures.
- 14.1/10: 1765, setembre, 22. Vallbona. Maria Gaietana de Ramon i de Sola, religiosa novícia del monestir de Vallbona, efectua una renúncia a favor dels seus familiars, abans de la seva professió religiosa.
- 14.1/11: 1777, maig, 14. Vallbona. Ma. Ignàsia de Moxó i de Francolí, novícia de Vallbona, efectua una donació, renúncia i cessió de totes les seves heretats a favor del seu germà, Josep Anton de Moxó i de Francolí, noble domiciliat a Cervera, i reservant-se 45 lliures amb caràcter vitalici.
- 14.1/12: 1791, setembre, 17. Vallbona. Lluïsa de Dalmau, novícia de Vallbona, efectua una renúncia a favor dels seus familiars, residents a Reus.
- 14.1/13: 1799, abril, 20. Vallbona. Llúcia Rions i Roda, novícia i organista del monestir de Vallbona, efectua una renúncia a favor dels seus pares, domiciliats a Lleida.

- 14.2/3: 1703, setembre, 22. Vallbona. Clàusules testamentàries de Pere Joan Agulló, candeler al servei del monestir de Vallbona, el qual estableix alguns llegats a favor del monestir.
- 14.2/4: 1710, abril, 20. Barcelona. Llegat del testament de Pere Joan Agulló, candeler al servei del monestir de Vallbona, a favor de Francesca d'Areny i Peronella d'Areny, sagristanes del monestir de Vallbona.
- 14.2/5: 1718, agost, 29. Vallbona. Llegats del testament de Francesca Maranyosa i de Borràs, vídua de Ramon Maranyosa, veí d'Anglesola, favorables a les seves filles i parents. Una d'elles és novícia de Vallbona.
- 14.2/6: 1720, maig, 20. Barcelona. Jaume Fillat, marmessor del testament de Josep Prior, rector de Vallbona, dóna fe de la voluntat del testador.
- 14.2/7: 1731, març, 26. Vallbona. Josep Puigvert i Codina, prevere beneficiat del benefici del Corpus Christi del monestir de Vallbona, afavoreix en el seu testament al monestir i particulars de Vallbona, Maldà, els Omells de Na Gaia, i d'altres viles de la baronia de Vallbona.
- 16.2/1: 1774, març, 11. Tarragona. Lletra de Jaume Ballester, adreçada a Maria Teresa de Riquer i de Sabater, abadessa del monestir de Vallbona en què tracta diferents aspectes del plet que manté la cúria de Tarragona contra Vallbona, per tal que el monestir contribueixi en la dotació de la vicaria de Llorenç de Vallbona.
- 16.2/2: 1789, octubre, 27 – 1790, abril, 13. Tarragona. Lligall de correspondència adreçada per Vicenç Calanda i Artigas, procurador del monestir de Vallbona, al vicari general de la cúria de Tarragona, relativa al plet de la vicaria de Llorenç de Vallbona i amb un total de tres lletres.
- 16.3/1: 1765, setembre, 2. Tarragona. Blas Navarro, prevere de Tarragona, comunica a Agnès de Cortit i de Colomina, abadessa del monestir de Vallbona, que dóna poders a Carles Rafart, per tal de representar Vallbona en el plet que manté amb la universitat de Sarrià pel cobrament dels delmes.
- 16.3/2: 1765, setembre, 29. Tarragona. Blas Navarro, prevere de Tarragona, comunica a Agnès de Cortit i de Colomina, abadessa del monestir de Vallbona, que la cúria de Tarragona ha rebut les lletres citatòries de la Reial Audiència, adreçades als regidors de Sarrià, els quals mantenen un plet amb Vallbona pel cobrament dels delmes.

- 16.3/3: 1765, octubre, 4. Montblanc. Blas Navarro, prevere de Tarragona, demana a Agnès de Cortit i de Colomina, abadessa del monestir de Vallbona, que faci arribar a la cúria de Tarragona la relació dels reconeixements i confessions dels regidors de Sarral a favor de Vallbona.
- 16.4/3: 1798, maig, 11. Tàrrrega. Procés iniciat per l'ajuntament de la vila de Preixana contra Josep Serret, veí de la mateixa vila, per tal de poder embargar una obra nova del camí de Bellpuig.
- 16.5/1: 1785, maig. 25. Barcelona. Procés iniciat pel monestir de Vallbona contra els regidors, síndics i particulars de la vila de Vallbona, per tal de fer valer els drets del monestir sobre el forn de la vila i la llenya del terme, per tal de coure el pa necessari per a la comunitat.
- 16.5/2: 1800, setembre, 30 – 1801, juliol, 27. Barcelona. Procés iniciat per Llorençs Bosom, procurador del monestir de Vallbona, contra Antoni Castellana i Josep Farguell, arrendataris del monestir, per al pagament en or i plata dels censos i altres drets de Vallbona.
- 16.7/1: 1703, abril, 7. Barcelona. Manuel Flix i Ferreró, procurador del monestir de Vallbona, comunica a Anna Maria de Castellví i de Pons, abadessa de Vallbona, la concòrdia establerta amb el duc de Cessa sobre els drets de la vila de Preixana.
- 16.11/2: 1794, setembre, 1 – 1797, setembre, 12. Barcelona. Plet promogut entre Bonaventura Cabestany i altres veïns de la vila de Rocafort de Vallbona i el monestir de Vallbona per la qüestió dels drets del pasturatge.
- 16.12/1: 1746, agost, 20 – 1748, gener, 3. Lligall de correspondència adreçada a Manuela de Cortiada i de Pujalt i Caterina de Borràs i de Carbonell, abadesses del monestir de Vallbona, corresponent al plet del benefici del Corpus Christi, instituït al monestir de Vallbona, amb un total de vuit lletres.
- 17.1: 1633-1876, abril, 23. Vallbona. Manuscrit miscel·lani que recull nombroses dades històriques del monestir de Vallbona i de la seva jurisdicció, des del segle XII, començat a redactar per voluntat de l'abadessa Leòcàdia de Ricart, i que es coneix usualment amb el nom de "*L'Aranzel*". Títol original: "*Lo aranzel i numero de les Abbadeses ha tingudes la Insigne y Real casa de Nostra Senyora de Vallbona desde son principi que fou en lo ani de 1173 fins al que ara correm que es lo de 1633, ani descorregut 460 de sa fundació fins*

al dia present". Dins el manuscrit s'hi troba el "*Llibre de notas i resulacios del Reial Monestir que comensan en lo any 1173*".

- 17.3: 1713, novembre, 29 – [1788]. Vallbona. Inventari documental de l'antic arxiu monàstic de Vallbona, començat a redactar per Marià de Boneu, durant el període de seu vacant i de priorat de Jerònima de Ribes. Es coneix usualment amb el nom d'*Índex Vell*. Títol original: *Llibre major repertori i haepilago de tot lo que conté lo real archiv de Nostra Senyora de Vallbona. 1713. Seu vacant*.
- 17.4: [1794] – s. XIX. Vallbona. Inventari documental de l'antic arxiu monàstic de Vallbona, conegut usualment amb el nom d'*Índex nou*.
- 17.5: 1800, març, 18. El vicari general del Cister comunica a l'abadessa de Vallbona que li adjunta un interrogatori referit a diversos aspectes del monestir de Vallbona, pregant-li que en doni les respostes pertinents.
- 17.6: 1784, març, 20. Jaume Pasqual, Bellpuig de les Avellanes.
- 17.6: 1800, març, 25. Jaume Pasqual, canonge premostratenc de Bellpuig de les Avellanes, comunica a l'abadessa de Vallbona que ben aviat es traslladarà a Vallbona, per tal de contestar a l'interrogatori sobre diversos aspectes del monestir que el Vicari General del Cister va enviar a l'abadessa, demanant que li donés resposta.
- 17.7: 1800. Vallbona. Manuscrit que conté les respostes a l'interrogatori enviat al monestir de Vallbona pel Vicari General del Cister, amb les respostes elaborades pel canonge de Bellpuig de les Avellanes, Jaume Pasqual, després de consultar la documentació de l'arxiu de Vallbona. És conegut usualment amb el nom de «*Llibre Verd*». Títol original: «*Respuesta a los cinco interrogatorios del señor Vicario General Cisterciense, que a solicitud de la mui ilustre señora doña Theresa de Riquer y de Sabater, abadesa, y de su real monasterio de Vallbona, ha trabajado, después de examinados los antiguos instrumentos de su Archivo, el doctor en derechos don Jayme Pasqual, canónigo premonstratense y ex-abad del real monasterio de Bellpuig de las Avellanas. Año 1800*».

- 17.8: 1803, gener, 7. Bellpuig de les Avellanes. Jaume Pasqual, canonge premonstratenc de Bellpuig de les Avellanes, envia a Marià Sabater, marquès de Capmany, diverses notes històriques sobre la fundació i els fundadors del monestir de Vallbona. El marquès li havia demanat prèviament notícies sobre l'abadessa Berenguera de Cervera.

7. AMV. FP: Arxiu del monestir de Vallbona. Fons Piquer.

- Llibreta número 23: “Benefici del *Corpus Christi*. Any MDCCLXXIII”.
- Carpeta número 53: “Correspondència”.
- Carpeta número 56: “Plet del duc de Cessa sobre les aigües del Corb”.
- Carpeta número 140: “Estudi sobre els cognoms presents al monestir”.
- Sobre número 6: “Rebut de misses (1784-1865)”.
- Sobre número 10: “Exploracions de la voluntat (segle XVIII)”
- Sobre número 11: “Exploracions de la voluntat (segle XVII)”.
- Sobre número 12: “Baronia de Vallbona. Llorens. Plet de la llenya (1785-1819)”.
- Sobre número 15: “Baronia de Vallbona. Important document sobre els delmes i primícies de Vallbona i Llorens”.
- Sobre número 18: “Baronia de Vallbona. Llorens (vària)”.
- Sobre número 19: “Baronia de Vallbona. Eixaders”.
- Sobre número 26: “Original de *l’Inventari dels bens que foren del quondam Mo. Pera Juan Agullo Candeler de Cera de la Vila de Vallbona pres a instancia de sos marmessors als 20 de octubre 1707*”.
- Sobre número 28: “Plet de la clausura amb el bisbe de Lleida, s. XVII”.
- Sobre número 38: “Vallbona. Documents del segle XVIII”.
- Sobre número 40: “Plet de la clausura amb el bisbe de Lleida, s. XVII”.
- Sobre número 42: “Donació pels vescomtes de Cardona del tribut de la sal (1795-1819)”.
- Sobre número 43: “Plet de la clausura amb el bisbe de Lleida, s. XVII”.
- Sobre número 44: “Confessors”.
- Sobre número 58: “Cartes dels advocats de l’Abadessa en el plet de Poblet (1691-1698)”.

- Sobre número 68: “Plet de la clausura. Cartes dels abats de Cîteaux”.
- Documentació. Papers importants de Vallbona. Guerra Civil, 1936-39.

8. ANC: Arxiu Nacional de Catalunya.

- Fons 284: Francesc Brunet i Recasens. Autor: Francesc Brunet i Recasens (1861-1939). Fotografia número 296: Altar de l'església del monestir de Vallbona de les Monges.

9. AR: Arxiu de la família Riquer.

- Cartes de Teresa de Guiu al seu nebot Baltasar.
 - Carta del 19-XI-1710
 - Carta del 30-XI-1710
 - Carta del 12-III-1712
- Cartes de l'abadessa Maria Teresa de Riquer al seu germà Felip Marià.
 - Carta del 18-VII-1775
 - Carta del 6-XI-1775
 - Carta del 14-XI-1775
 - Carta del 21-XI-1775
 - Carta del 21-VII-1788
 - Carta del 29-VII-1788
 - Carta del 5-VIII-1788
 - Carta del 6-VIII-1788
 - Carta del 12-VIII-1788
 - Carta del 18-VIII-1788
 - Carta del 2-IX-1788
 - Carta del 9-IX-1788
 - Carta del 16-IX-1788
 - Carta del 22-IX-1788
 - Carta del 28-IX-1788

- Cartes de l'abadessa Maria Teresa de Riquer a altres persones.
 - Carta al “*molt senyor meu*”, del 12-III-1788.
 - Carta al doctor Salvador Bosch del 24-I-1791.
- Cartes del marquès de Benavent.
 - Carta del marquès de Benavent al doctor Salvador Bosch del 2-II-1791.

10. ASV: Archivio Segreto Vaticano

- Archivio Nunziatura Madrid, número 153: “*1765-1776: Cedole Reali*”.
- Archivio Nunziatura Madrid, número 154: “*1750, Religiosi*”.
- Archivio Nunziatura Madrid, número 155: “*1747-1760. Religiosi (Miscellanea) / Miscelánea dipaserare Nunziature fatte porre a Protoccolato Monsignore Nuncio Colonia. Ricorsi ed altri fogli e cedola reali circa religiosi della estinta Companyia di Gesu Minimi, Monache Minimi Mecenari e Monache di Tarrazona*”.
- Archivio Nunziatura Madrid, número 166: “*Miscelanea di passato Nunzio tire, fatte porre a Protocollo da Monsignori Nunzio Colonna*²⁶⁴⁵. *Concordati tra la Santa Sede e la Corte di Spagna e bogli diversi riguardanti La Religioni Cattolica in Minorca. CXCVIII*”.
- Archivio Nunziatura Madrid, número 302: “*Benefici, indulgenze (1724-1827) / Beni e beneficii ecclesiastici Nunzio Vicenti*”.
- Sacra Congregazione del Concilio, Relationes Diocesum, número 785A: “*Tarraconensis (Diplomes i informes de les visites ad limina dels arquebisbes de Tarragona al segle XVIII)*”.
- Sacra Congregazione del Concilio, Relationes Diocesum, número 785B: “*Tarraconensis (Diplomes i informes de les visites ad limina dels arquebisbes de Tarragona al segle XVIII)*”.
- Segretaria dei Brevi, 535: “*1616. Paulus V. Aprilis. Secr. Brevi. 535*”.
- Secretum. Congr. Vescovi e Regolari. Registra Monialium, número 55 (Índex *Sacra Congregatio S.R.E. cardinalum negociis et consultationibus*).

²⁶⁴⁵ El nunci Colonna era Nicolò Colonna Stigliano, arquebisbe de Sebaste i nunci a Espanya entre 1777 i 1785. DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930, volum 39, pàgina 120.

Episcoporum et regularium praeposita. Registra Monialium, pàgines 21-23):
“Correspondència entre monestirs femenins i la Congregació de bisbes i regulars establerta a Roma, any 1711”.

- Segreteria Stato Spagna (Nunz. Spagna), apèndix IV: “*Spagna. Appendice 1701-1835. Volume IV. Questioni, massime sul R. Patronato, composte col Concordato 1753*”.
- Segreteria Stato Spagna (Nunz. Spagna), número 451: “*Memoria sul Patronato Regio di Spagna*”.
- Segreteria Stato Spagna (Nunz. Spagna), número 452: “*Tratatto in difesa delle pretensione sopra il Regio Patronato di Spagna di d. Pietro de Hontalba e Arze del Consiglio di Azienda e fiscale nella giunta del commercio di Spagna deputato assieme col card. Molina a trattare con mons. Nunzio in Spagna e suo uditore a forma del cap. 23 del concordato con la Sta. Sede, delli 26 settembre 1737*”.
- Segreteria Stato Spagna (Nunz. Spagna), número 455: “*ANÒNIM, Narrazione storica e giuridica del diritto del Reale Patronato de autor incognito. Risposta alla medesima narrazione istorica fatta da un Monaco Cisterciense. Tradotta alla lingua spagnola in italiano / Narrazione istorica giuridica del diritto del Patronato Regio, titoli in cui si fonda, ed estensione di esso: diretta all’Augusta Maestà di Spagna dal zelo, e dall’amore*”.
- PAPA BENET XIV, *Sanctissimi Domini Nostri Benedicti Papae XIV, Bullarium. Tomus Quintus, In quo continentur Constitutiones, Epistolae, aliaque Edita ab initio Pontificatus usque ad annum MDCCXLVIII*, Editio Recentior Auctior & Emendatior: Venetiis, MDCCLVIII, Sumptibus Bartholomaei Occhi, Superiorum Permissu.

Finalment, destacar aquesta nostra primera aproximació als arxius vaticans buscant documentació del monestir estudiat, així com també la documentació que hem treballat i que no ha aportat res de novedós a la nostra investigació, tot i que la breu explicació de l’inventari així ens ho fes pressuposar. Hem consultat molts índexs sense trobar la documentació que ens interessava²⁶⁴⁶.

²⁶⁴⁶ Les referències d’aquests índexs són: ASV, Índex 813 – “*Brevium 78, 1740 ad 43*” (on volíem trobar el breu sobre la clausura de les monges de 1742, però on hi vam trobar només informació relativa a d’altres congregacions cistercenques d’arreu, del total d’Espanya i de diverses seus episcopals catalanes); ASV, Índex 815 – “*Brevium Bened. XIV. An 1747-48-49*” (on buscàvem la butlla *Pastorales* i diversos indults i indulgències que daten d’aquells anys, sobretot de 1748 i on vam trobar informació del comissari

Com a interès per a altres historiadors del monestir, afegirem els topogràfics que hem treballat i que no contenen documentació sobre Santa Maria de Vallbona:

- Archivio Nunziatura Madrid, número 210: “1760-1767. Religiosi”.
- Archivio Nunziatura Madrid, número 214: “1785-1794. Religiosi”.
- Archivio Nunziatura Madrid, número 217: “1783-1794. Religiosi”.
- Archivio Nunziatura Madrid, número 226: “1783-1784. Religiosi”.
- Archivio Nunziatura Madrid, número 246: “M. Giustiniani. Bolla della Crociata. Titolo IX. Rubrica (1778-1827)”.
- Segretaria dei Brevi. Indulgenza perpetua, número 7 (1711-1735): “Indulgen. Pro confr. Ab ann 1711 ad ann 1735. Clem. XI – Innoc. XIII – Ben. XIII – Clem. XII. Secr. Brev. Indulg. Perp. 7”.
- Segretaria dei Brevi. Indulgenza perpetua, número 8 (1735-1758): “1735 ad 58. Indulge pro confrate. Clem. XII i Ben. XIV. Sec. Brevi. Indulg. Plen”.
- Segretaria dei Brevi. Indulgenza perpetua, número 30 (1744-1748): “1744-1748. Bened. XIV. Indulg. Perp”.
- Segretaria Stato Spagna (Nunz. Spagna), apèndix 1701 a 1805, volum VIII, primera part: “Ordini religiosi. (L’única menció que hem trobat a un monestir cistercenc català és aquest document titulat De veritate diplomatum ven. Monasterii S. Mariae de Populeto Ordinis Cisterciensis Dissertatio Historica Chronologico-Critica. Roma. MDCCXLVIII. Ex Typographia Rev. Camerae Apostolicae)”.
- Segretaria Stato Spagna (Nunz. Spagna), apèndix 1701 a 1805, volum VIII, segona part: “Ordini religiosi”.

11. BC: Biblioteca de Catalunya

- Dipòsit de Reserva. AH (Fons Històric de l’Hospital de la Santa Creu) 132: *Llibres d’entrades de paisans, 1703-1705.*

de la croada i diverses butlles relatives a congregacions cistercenques i per a tothom); ASV, Índex 818 – “1756 ad 58 Brevi Benito XIV” (on cercàvem els breus del cadastre i l’excusat de 1757); ASV, Índex 1098 – “Inventario-prospetto della serie Sec. Brev. (1554-1846)” (on cercàvem tots els breus, butlles, indulgències, indults i altars de tot tipus del segle XVIII relacionats amb el monestir dels quals en tenim informació); Índex 1102: “Vescovi e regolari. Registra, 1573-1908”); Índex 1104: “Vescovi e regolari. Positiones, 1573-1908”).

- Dipòsit de Reserva. AH (Fons Històric de l'Hospital de la Santa Creu) 175: *Llibre d'òbits, 1697-1708.*
- Dipòsit de Reserva. AH (Fons Històric de l'Hospital de la Santa Creu) 211: *Llibres de caritats, cobrances, dèbit i crèdit de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau de Barcelona, 1702-1714.*
- Dipòsit de Reserva. AH (Fons Històric de l'Hospital de la Santa Creu) 226: *Llibres del Racional o comptador de l'Hospital, 1693-1707.*
- Dipòsit de Reserva. AH (Fons Històric de l'Hospital de la Santa Creu) 657, doc. 8: NOVELL I NADAL, JOSEP; VALLS, fra FRANCESC DE; BRAÇÓ I DURAN, JOSEP i OLIVER, PEDRO DE, *Haventnos representat los administradors del Hospital General de Santa Creu de la present ciutat (que ho es de tot lo Principat) lo estat de la major necessitat en ques troba...* [Petició del Consistori de Barcelona dirigida al rei sobre les necessitats de l'Hospital de la Santa Creu davant les epidèmies de sarna i ronya], Barcelona, s.n., 1705 (circular datada del el 13 de juliol de 1705).
- Dipòsit de Reserva. F. Bon. 242: MORA, FRANCESC, *Reconocido obsequio y demostración festiva que el magnifico magistrado de la Lonja del Mar de la excelentissima ciudad de Barcelona hizo el dia 22 de noviembre de 1696 en accion de gracias a la patrona de España ... por el recobro de la salud del Rey N. S. Carlos II o Sermon en la solemnidad festiva que celebró el magnifico magistrado de la Lonja, dando gracias a la patrona de España ... por el feliz recobro de la salud de nuestro monarca Carlos Segundo predicado por ... Francisco Mora de la Compañia de Iesus, Barcelona, per Rafael Figuerò, 1696.*
- Dipòsit de Reserva. F. Bon. 431: MORA, FRANCESC, *Oraciones panegyricas a los rendidos cultos, y devidos obsequios a la Trinidad beatissima que consagrò su convento de la ciudad de Barcelona, de la Orden de Descalços de la Sma. Trinidad, Redencion de Cautivos, año 1699, los dias 23 y 24 de agosto, por aver cumplido dicha sagrada familia descalça, trinitaria, redentora su primer siglo, en ocasion de aver concurrido a la celebridad para darla complemento, el ... principe de Hassia Darmestad ... con su real consejo, y la ... ciudad de Barcelona y generales de la milicia en publico, y de secreto el ... Obispo de Barcelona; oracion primera panegyrica de el Rmo. P. Francisco Mora ... dedicala al ... general de Trinitarios*

Descalços Redentores de Cautivos Christianos &c., Barcelona, a casa de Martí Gelabert, 1699.

- BC, Dipòsit de Reserva, F. Bon. 1223: MILÀ, ANTONIO, *Paz entre Roma y Carthago: villancicos que en alusion al antiguo nombre, y glorias de la famosa ciudad Carthago vetus, aora ilustre y real villa de Villa-franca del Panadès, celèbran las glorias de su tutelàr, è invicto patron S. Felix presbytero martyr, en su parroquial iglesia, à los 30 de agosto de 1749, cantòlos la capilla de dicha iglesia, siendo su maestro el reverendo Antonio Milà presbytero*, Barcelona, por Pablo Nadal impressor, [1749 o post.].
- Dipòsit de Reserva. F. Bon. 2696: *Verdad autenticada en iustificación de los procedimientos echos por el muy illustre don Fr. Pedro Virgili abad del Real Monasterio de Nuestra Señora de Poblet, orden cisterciense del Principado de Cathaluña a cuya evidencia, se desvanece el manifiesto publicado por la muy illustre doña Maria de Borrell abadessa del Real Monasterio de Nuestra Señora de Vallbona... sácale a luz el P. Syndico del Real Monasterio de Poblet*, Barcelona, en casa Cormellas por Iayme Cays, 1691.
- BC, Dipòsit de Reserva. F. Bon. 3027: ANÒNIM, *Relacion verdadera en que se manifiestan y publican las victoriosas y generosas hazañas del defensor de los pueblos de esta comarca, de el assombro y terror, de los enemigos de don Joseph Vallejo, cavallero de el Orden de Santiago y Coronel de Cavalleria de un regimiento de dragones estrangeros*, Sevilla, por Francisco Garay, 1711.
- Dipòsit de Reserva, F. Bon. 3243: *La Flor del campo y azucena de los Valles: villancicos con que la Capilla del Real Monasterio de Nobles Señoras de Vallbona festeja la solemne profesion, y velo de Dª Luisa de Dalmáu y de Fals, en dicho monasterio de señoras religiosas del Orden de San Bernardo, dia 18 de setiembre de 1791 puestos en música por don Francisco Quéralt, maestro de capilla de la Cathedral de Barcelona*, Reus, en la oficina de Rafael Compte, 1791.
- Dipòsit de Reserva. F. Bon. 4898: DESVALLS I DE VERGÓS, ANTONI, *Appendix al discurs en fet, y en dret, presentat per lo nob. Don Anton Desvalls y de Vergòs, senyor del Poal, Giminells, Sarcenit, &c. contra lo illustre duc de Cessa y Bahena, senyor de las baronias de Bellpuig, y Linyola, en la causa de supplicació, ques troba vertent a relació de l'eruditissim y noble don Pedro de*

*Amigant*²⁶⁴⁷ de la R. Audientia meritissim senador; actuari Geroni Casetas not.²⁶⁴⁸, Barcelona, estampa de Josep Llopis, 1704.

- Dipòsit de Reserva. F. Bon. 4907: MARIMON, RAMON DE, *D. Ramon de Marymon, Ardiaca Major y Canonge de la santa metropolitana iglesia de Tarragona...: a tots el faels del present arquebisbat, salut en lo Senyor...*, [Carta de D. Ramón de Marimon, Vicari General de Tarragona excitant a l'obediència a Felip V amb motiu de les guerres de França i Anglaterra contra Espanya], Tarragona, s.n., 1719.
- Dipòsit de Reserva. F. Bon. 5467: BORRELL, MARIA DE, *Manifiesto por la muy illustre señora D. Maria de Borrell, abadessa del real monasterio de Nuestra Señora de Vallbona, S.l., s.n. post. a 1667.*
- Dipòsit de Reserva. F. Bon. 6334: *Regia provisio, facta in Regia Audientia Cathaloniae Principatus, in aula adnyodum illustris & reverendi cancellarii per nob. Franciscum de Rius et Bruniquer regium conciliarum eruditissimum, die nona Decembris 1700, nec non regia provisionalis confirmatoria sententia, in eadem aula, in causa supplicationis lata referente nob. Petro de Amigant, regio senatore literatissimo, die 31 Octobris 1704, in causa excellentissimi et nob. Don Foelicis Folch Fernández de Cordova, Cardona y Dragon, Ducis de Cessa & Bahena, domini Baroniarum de Bellpuig & Llinyola, &c. cum nob. Antonio Desvalls et de Vergos, Domino Loci del Poal; actuario Hieronymo Cassetas Not., s.l., s.n., 1704?*
- Dipòsit de Reserva. F. Bon. 7266: MORA, FRANCESC, *Oraciones panegyricas a los rendidos cultos y devidos obsequios a la Trinidad beatissima que consagró su convento de la ciudad de Barcelona, de la Orden de Descalços de la Ssma. Trinidad, Redencion de Cautivos, año 1699; oracion primera panegyrica de el Rmo. P. Francisco Mora....*, Barcelona, a casa de Martí Gelabert, 1699.
- Dipòsit de Reserva. F. Bon. 11662: MELIANTA I DE SULLÀ, JOSEP DE, *Satisfacción legal por Ioseph de Melianta y Sullà, cavallero donzel, contra el Ilustre Señor Marqués de Alfarràs a la unica duda dada por la real sala del*

²⁶⁴⁷ Pere d'Amigant i Ferrer (1645-1707) era un manresà magistrat de la Reial Audiència des de 1689. En oposar-se al virrei, fou cridat a Madrid, condemnat a cadena perpètua i mort presoner a Pamplona. PORTA I BERGADÀ, *La victòria catalana de 1705*, Barcelona, Pòrtic, 1984, pàgines 272-273 i 613.

²⁶⁴⁸ Segons l'AHPB, Jeroni Casetas fou un notari barceloní que actuà com a notari públic per autoritat apostòlica i reial entre 1689 i 1729. CASES I LOSCOS, LLUÏSA, *Inventari de l'AHPB, s. XVII – 2 (1651-1700)*, Barcelona, Fundació Noguera, Lleida, Editorial Pagès, 2006, pàgines 358-363 i 434.

noble señor don Ignacio de Rius que se sigue [...], Barcelona, s.n., 1729 o post.

- Dipòsit de Reserva. F. Bon. 12136: CARDONA-FERNÁNDEZ DE CÓRDOBA, FÉLIX DE (duc de Cessa i de Baena), *Allegacio en fet y en dret per lo excellentissim senyor Duc de Cessa y Bahena en resposta del discurs en fet, y en dret, imprés per Don Anton Desvalls y de Vergòs en la causa de supplicació, ques troba vertent; à relació del noble y eruditissim don Pedro de Amigant Real Senador; actuari Hieronym Casetas nott.*, Barcelona, s.n., ca. 1704.
- Dipòsit General. 61-8-871: REAL COLEGIO DE BOTICARIOS DE ESTA CORTE (MADRID), *Pharmacopoea matritensis*, s.l., s.n., 1762.

12. BN: Biblioteca Nacional

- M. Foll/59/57: *Goigs dels Sants Màrtirs Cosme i Damià, metges, Patrons de Vallbona de les Monges, Baixa Segarra, Arquebisbat de Tarragona*, [s.l., s.n., s.a.].
- MC/6869/311: BLASI I RABASSA, RAMÓN (lletra); BALDELLÓ, Mn. FRANCESC DE PAULA (música) i RICART, ENRIC-C. (xil·lografies), *Goigs en lloança de Santa Maria de Vallbona que sota l'adovació del Claustre es venera en el Reial Monestir Cistercenc de Vallbona de les Monges*, Barcelona, Amics dels Goigs, 1967.
- VE/214/10: PAPA PAU V, *Decreta edita per reuerendissimum D. Episcopum illerden., visitatorem apostolicum monasterii monialium Vallisbonae ordinis Cistercien & per sanctissimum D. N. parte citata, approbata & confirmata*, [s.l., s.n., s.a.].
- VE/1384/23: VIRGILI, PERE, *Verdad autenticada en iustificacion de los procedimientos echos por [...] Pedro Virgili, abad del Real Monasterio de Nuestra Señora de Poblet [...] a cuya evidencia se desvanece el manifiesto publicado por [...] Maria de Borrell abadessa del Real Monasterio de Nuestra Señora de Vallbona, de la misma orden [...] sacale a luz el P. Syndico del Real Monasterio de Poblet*, Barcelona, a la casa Cormellas, per Jaume Cais, 1691.

13. DB. SPAL. FD – Diputació de Barcelona. Servei del Patrimoni Arquitectònic Local.

Fons Documental

- Fitxa número 17539: Fotografia del retaule major del monestir de Santa Maria de Vallbona.

BIBLIOGRAFIA

1. Anterior al segle XX

- ABBÉE J. P., *Histoire de St. Étienne Harding. Fondateur de l'ordre de Cîteaux*, Tours, Mame et cie., 1860.
- ANÒNIM, *El sacerdote santificado en la administración del sacramento de la penitencia: cartas sobre el modo práctico de administrar el santo sacramento de la penitencia [...], obra utilísima á los confesores para el ejercicio de su ministerio, compuesta por un sacerdote celoso del bien espiritual de los prójimos y traducida por Francisco Ordogui*, Barcelona, Impremta de Raymundo Martí, ca. 1785.
- ANÒNIM, *El Santo Tribunal de la penitencia: instrucciones y doctrina para administrar dignamente este sacramento; con un Tratadito ó método de ayudar a bien-morir*, Madrid, Impremta de D. J. Palacios, 1832.
- BEUTER, PERE ANTON, *Coronica general de toda España y especialmente del reyno de Valencia: donde se tratan los estraños acontecimientos que del diluvio de Noe hasta los tiempos del rey don Iayme de Aragon...*, Valencia, en casa de Pedro Patricio Mey, 1604.
- BLANCAS TOMÁS, JERÓNIMO DE, *Comentarios de las cosas de Aragón*, Zaragoza, Cortes de Aragón, 1995. [Obra escrita en llatí amb el títol *Aragonensium Rerum Commentarii*, traduïda al castellà pel p. Manuel Hernández].
- BOFARULL I BROCÀ, ANTONI, *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña*, Barcelona, Juan Aleu y Fugarull editor, 1876.
- CANGA ARGÜELLES, JOSÉ, *Diccionario de Hacienda, con aplicación a España*, Madrid, Imp. de Carrero y Portocarrero, 1833-34.
- CANGA ARGÜELLES, JOSÉ, *Suplemento al Diccionario de Hacienda, con aplicación a España*, Madrid, Imp. de la Vda. De Calero, 1840.
- CARBONELL, PERE MIQUEL, *Chronica de Espanya fins aci no diualgada: que tracta dels nobles e inuictissims reys dels gots, y gestes de aquells y dels co[m]tes de Barcelona e reys de Arago...*, Barcelona, Impresa per Carles Amorós, 1547.
- CARBONERO Y SOL, LEÓN, *Tratado de los confesores de monjas*, Madrid, Est. Tipográfico “Sucesores de Rivadeneyra”, 1887.

- CLARET, ANTONIO (recopilador), *Nuevo manojito de flores, ó sea, Recopilación de doctrinas para los confesores*, Barcelona, Impremta dels Hereus de la V. Pla, 1847.
- DAON, ROGER-FRANÇOIS, *Conducta de confesores en el tribunal de la penitencia, según las instrucciones de San Carlos Borromeo y la doctrina de San Francisco de Sales, impresa de orden de monseñor el obispo de Bajeux [...] y traducida del frances al castellano sobre la sexta edicion [...] aumentada con el suplemento a dicha obra del mismo autor, intitulado: Conducta de las almas en el camino de la salvacion, por el rmo. p. mtro. fr. Anselmo Petite [...]*, Madrid, Imprenta Real, 1796.
- FELIU DE LA PENYA I FARELL, NARCÍS, *Anales de Cataluña y epilogo breve de los progressos y famosos hechos de la nación catalana: de sus santos, reliquias, conventos y singulares varones que en santidad, armas y letras han florecido desde a primera población de España año del mundo 1788 antes del nacimiento de Christo 2174 y del diluvio 143 hasta el presente de 1709 [...]*, Barcelona, per Joseph Llopis, 1709.
- FINESTRES I DE MONSALVO, JAUME, *Historia de el Real Monasterio de Poblet: ilustrada con dissertaciones curiosas sobre la antiguedad de su fundacion, catalogo de abades y memorias chronologicas de sus gobiernos, con las de Papas, Reyes y Abades generales de Cister tocantes a Poblet, dividida en quatro libros*, Cervera, per Josep Barber, 1753 (volums I i II); Cervera, Impremta Real y Pontificia de la Universidad, Manuel Ibarra, 1756 (volums III i IV) i Tarragona, Josep Barber, 1765 (volum V).
- FORCELLEDO, BENITO, *Breve esplicacion de las gracias, indulgencias y privilegios de la bula de la santa cruzada, con inclusion de las de difuntos, de lacticinios, de composicion y de carne, formada nuevamente por disposicion del illmo. y excmo. señor don Manuel Fernandez Varela comisario apostolico general de estas gracias, de cuya orden se publica para gobierno de los párrocos y confesores, e instruccion general de los fieles, por el doctor d. Benito Forcelledo, presbitero, canonigo de la santa iglesia catedral de Malaga*, Madrid, per D. E. Aguado, impressor de cambra de S.M., 1833.
- GAUME, J. (recop.), *Manual de los confesores*, Madrid, José Félix Palacios, 1845.

- GIRBAL, ENRIQUE CLAUDIO, “Noticias acerca la solemne funcion de las Cuarenta Horas”, *Revista de Gerona (Literatura-Ciencias-Artes), Órgano de la Asociacion Literaria y de la Sociedad Económica de Amigos del País*, volum IV (1880), pàgines 96-100.
- MANRIQUE, ÁNGEL, *Cisterciensium seu verius Ecclesiasticorum Annalium a condito Cistercio, tomus secundus, continens ab anno MCXLV usque ad MCLXXIII. Excellentissimo principi, D.D. Gaspari Gusmanio, comiti Oliuarensi, duci Sant-Lucarensi, Philippi IV. Ahati longe fidissimo. Auctore fratre Angelo Manrique, [...] Cisterciensis familiae, in alma Hispaniarum observantia, Generali Emerio, Philippi IV. Regis Catholici, a saeris concionibus, & In Salmanticensi Academia, seientiarum omnium Principe, Sacrae Theologiae Primario Antecessore*, Lyon, Sumpt. Haered. G. Boissat, & Laurentii Anisson, 1649.
- MARTÍNEZ VIGIL, RAMON, *La orden de predicadores. Sus glorias en santidad, apostolado, ciencias, artes y gobierno de los pueblos, seguidas del Ensayo de una biblioteca de dominicos españoles*, Madrid, Libreria de Gregorio del Amo, 1884.
- MOÑINO, JOSÉ, *Censo español executado de orden del Rey comunicada por el excelentísimo Señor Conde de Floridablanca, primer secretario de Estado y del despacho en el año de 1787*, Madrid, En la Imprenta Real, 1787.
- MORERA LLAURADÓ, EMILI, *Tarragona cristiana: historia del arzobispado de Tarragona y del territorio de su provincia*, Tarragona, Est. Tip de F. Arís e Hijo, 1898.
- PIFERRER, PAU, *Recuerdos y bellezas de España. Obra destinada para dar a conocer sus monumentos, antigüedades, paysages, etc. En láminas dibujadas del natural y litografiadas por F. J. Parcerisas y acompañadas con texto por P. Piferrer*, Barcelona, Imprenta de Joaquín Verdaguer, 1839-1865.
- PLEYAN DE PORTA, JOSEP i RENYÉ VILADOT, FREDERIC, *Album històrich, pintoresch y monumental de Lleyda y sa provincia*, Lleida, Estampa de Josep Sol Torrens, 1880.
- PUJADES, JERONI, *Coronica universal del Principat de Cathalunya...*, Barcelona, Impr. Jeroni Margarit, 1609.
- PUJADES, JERONI, *La Coronica de Cataluña: que contiene sus primeros pobladores, naciones diversas que le imbadieron en diversos tiempos, reyes y*

condes que le governaron, fundadores de sus ciudades, villas, lugares, templos y monasterios, leyes, costumbres y religión que con diversidad han observado sus naturales en diferentes tiempos, desde la primera población hasta la predicación del Evangelio y los demás posteriores memorables sucessos, Barcelona, Impr. Mateu Barceló, 179-.

- RIPOLL I VILAMAJÓ, JAUME (ed.), *Carta del P. D. Jaime Pasqual canónigo premostratense de Bellpuig de las Avellanas al M.I.S. Marqués de Capmany ó sea recopilación de noticias y documentos los mas interesantes para la historia de la fundacion y de los fundadores del real y antiguo monasterio de señoras religiosas cistercienses de Sta. Maria de Vallbona en Cataluña, sito en el arzobispado de Tarragona y territorio de Urgel publicala con notas y observaciones d. Jaime Ripoll Vilamajor*, Barcelona, Impremta de Valentí Torras, 1837.
- ROS DE MEDRANO, MANUEL, *Historia de las rentas de la Iglesia de España desde su fundación hasta el siglo presente*, Madrid, en la imprenta de la viuda de Ibarra, 1793.
- SALAS I RICOMÀ, RAMON, *Guía histórica y artística del monasterio de Poblet. Guía histórica y artística del monasterio de Santes Creus*, Tarragona, Establiment Tipogràfic de F. Arís i fill, 189-.
- SALAS I RICOMÀ, RAMON, *Guía histórica y artística del monasterio de Poblet*, Tarragona, Establiment Tipogràfic de F. Arís i fill, 1893.
- TOS Y URGELLÉS, JAYME, *Tratado de la cabrevacion segun el derecho, y estilo del Principado de Cataluña. Sus utilidades, y efectos del modo de principiar, y seguir las causas de cabrevación, de los privilegios, y pretensiones del señor directo, o mediano, y de las excepciones que competen al reo, o enfiteota*, Barcelona, a la impr. de Raymundo Martí, 1784.
- VILLALBA, JOAQUIN DE, *Epidemiología española o Historia cronológica de las pestes, contagios, epidemias y epizootias que han acaecido en España desde la venida de los cartagineses hasta el año 1801. Con noticia de algunas otras enfermedades de esta especie que han sufrido los españoles en otros reynos, y de los autores nacionales que han escrito sobre esta materia, así en la península como fuera de ella*, Madrid, Imprenta de Mateo Repullés, 1802.

- VILLANUEVA, JAIME, *Viage literario a las iglesias de España. Tomo XX: Viage a Tarragona*, Madrid, Imprenta de la Real Academia de la Historia a cargo de José Rodríguez, 1851.
- ZARANDONA, ANTONIO, *Historia de la extinción y restablecimiento de la Compañía de Jesús, brevemente anotada y aumentada por el P. Ricardo Cappa, s.j.*, Madrid, Imprenta de don Luíís Aguado, 1890, tres volums.

2. Bibliografia dels segles XX i XXI

- AGUEDA VILLAR, MERCEDES (dir.), *Thesaurus. Estudis: L'art als bisbats de Catalunya, 1000-1800*, Barcelona, Fundació Caixa de Pensions, 1986.
- ALAVEDRA I BOSCH, JOSEP, *La parròquia, mitjà de cohesió social a l'època moderna* (treball inèdit de fi de carrera d'Història Moderna i Contemporània, dirigit per Montserrat Jiménez Sureda, Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona, curs 2000-2001).
- ALBAREDA, ANSELM M., *El llibre a Montserrat: del segle XI al segle XX*, Montserrat, Monestir de Montserrat, 1931.
- ALBAREDA I SALVADÓ, JOAQUIM, “L'actitud dels eclesiàstics catalans a la Guerra de Successió (1705-1714)”, *Anuari 1988 de la Societat d'Estudis d'Història eclesiàstica moderna i contemporània de Catalunya*, Tarragona, Publicacions de la Diputació de Tarragona, 1990, pàgines 9-26.
- ALBAREDA, JOAQUIM (ed.), *Del patriotisme al catalanisme. Societat i política (segles XVI-XIX)*, Vic, Eumo, 2001.
- ALBERCH, RAMON; ANTON, JAVIER; JIMÉNEZ, MONTSERRAT i QUER, JOSEP, *Girona a l'època de la Il·lustració*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 2001.
- ALBI, EL BARÓ D', “Una visita al Monasterio de Vallbona”, *Boletín Arqueológico*, 17 (1905), pàgines 481-488.
- ALCOBERRO, AGUSTÍ i GRAU I PUJOL, JOSEP M., *La Guerra de Successió a la Conca de Barberà. Conferències que van tenir lloc a Montblanc els dies 24 i 27 d'octubre de 2006 amb motiu dels 300 anys de l'inici de la Guerra de Successió*, Montblanc, Consell Comarcal de la Conca de Barberà, 2007.

- ALDEA VAQUERO, QUINTÍN; MARÍN MARTÍNEZ, TOMÁS i VIVES GATELL, JOSÉ, *Diccionario de historia eclesiástica de España*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Instituto Enrique Florez, 1972-1975, 4 volums.
- ALONSO ABAD, MARIA PILAR, “Santa Maria la Real de las Huelgas de Burgos. Historia y arte de un monasterio real”, *Cistercium, revista monástica*, 240 (2005), pàgines 973-984.
- ALSINA, CLAUDI; FELIU, GASPÀR i MARQUET, LLUÍS, *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*, Barcelona, Curial, 1990.
- ALTARRIBA, EMILIA i BALUJA, JOSEP, *L'orde del Cister a la Catalunya nova: Poblet, Santes Creus, Vallbona, La Llagosta*, Caixa de Tarragona, 1990. [Les fotografies són de Toni Catany]
- ALTISENT, AGUSTÍ, *Història de Poblet*, Tarragona, Abadia de Poblet, 1974.
- AMADES, JOAN, *Les campanes*, Tarragona, El Mèdol, 2004 (primera edició de 1935).
- AMIGÓ, RAMON, *Neveres pre-industrials (pous de neu) al camp de Tarragona*, Reus, Edicions del Centre de Lectura, 1987.
- AMIGÓ, RAMON, *El tràfic amb el fred al Camp de Tarragona (segles XVI-XIX)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadiad de Montserrat, 2002.
- ANDRÉS ROBRES, FERNANDO; BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, RAFAEL i CISCAR PALLARÉS, EUGENIO (eds.), GÓMEZ, TOMÁS, FRAY, *En reino extraño. La relación de la visita del Real Monasterio de Valldigna. Autobiografía, vida cotidiana y lucha política en la España de Carlos II*, València, Universitat de València. Servei de Publicacions, Mancomunitat de la Valldigna, 2008.
- ANÒNIM, *Sant Benoît dans la peinture. Cinquante reproductions d'oeuvres de maitres en phototypie*, Clervaux, Luxembourg, B. Kühlen, M. Gladbach, 19--.
- ANÒNIM, *Los cardenales de Tarragona*, Tarragona, Suc. de Torres & Virgili, 194-.
- ANÒNIM, *Guía descriptiva del Real Monasterio cisterciense de Santa María de Poblet*, Poblet, Santa Maria de Poblet, 1953.
- ANTON PELAYO, JAVIER, *La herencia cultural. Alfabetización y lectura en la ciudad de Girona (1747-1807)*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1998.

- ANTON PELAYO, JAVIER, *La sociabilitat epistolar de la família Burgués de Girona (1799-1803)*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials de Girona, 2005.
- ANTON PELAYO, JAVIER i JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT, *La memòria de pedra. Les làpides sepulcral del pla de la Catedral de Girona*, Girona, Diputació de Girona, 2005.
- ANTÓN SOLÉ, PABLO, *La Iglesia gaditana en el siglo XVIII*, Cádiz, Universidad de Cádiz. Servicio de Publicaciones, 1994.
- APARICI, JOSEP (1653-1731), *[document cartogràfic] Nueva descripción geographica del Principado de Cataluña / dedicose en 1720 á la Magestad del Señor Rey Don Felipe V: dase otra vez al público añadidos algunos lugares el presente año de 1769 / por el autor D. Josef Aparici, su geografo; Antonius Sabater sculp*, Barcelona, Institut Cartogràfic de Catalunya, 2005.
- ARADA ACEBES, RAQUEL DE LA, *Les dones a Catalunya en la transició de l'Antic al Nou Règim: esferes públiques i privades* (tesi doctoral inèdita de Ciències de l'Educació, dirigida per Conrad Vilanou i Torrano, Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona, 2005).
- ARCO, LUIS DEL, *Monasterio de Santes Creus*, Barcelona, H. De J. Thomas, 191-.
- ARIAS DE SAAVEDRA ALÍAS, INMACULADA i LÓPEZ-GUADALUPE MUÑOZ, MIGUEL LUIS, “Las cofradías y su dimensión social en la España del Antiguo Régimen”, *Cuadernos de Historia Moderna*, 25, monogràfic (2000), pàgines 189-232.
- ARIAS DE SAAVEDRA ALÍAS, INMACULADA i LÓPEZ-GUADALUPE MUÑOZ, MIGUEL LUIS, *La represión de la religiosidad popular. Crítica y acción contra las cofradías en la España del siglo XVIII*, Granada, Universidad de Granada, 2002.
- ARIÈS, PHILIPPE, *Essais sur l'histoire de la mort en Occident du moyen âge à nos jours*, París, Éditions du Seuil, 1975.
- ARTOLA, MIGUEL, *La Hacienda del Antiguo Régimen*, Madrid, Alianza Universidad. Textos / Banco de España, 1982.
- ARXIU HISTÒRIC ARXIDIOCESÀ DE TARRAGONA, *Índex vell de l'Arxiu Arxidiocesà de Tarragona editat per mossèn Sanç Capdevila i Felip (Maldà, 1883 -1932), canonge arxiver*, Catalunya, s.n., 1977.

- AULÈSTIA I PIJOAN, ANTONI, *Estudis historichs. Monografies, discursos, articles*, Barcelona, La Il·lustració Catalana, 1908.
- AVENTIN, MERCÈ i SALRACH, JOSEP M., *Història medieval de Catalunya*, Barcelona, Universitat Oberta de Catalunya, 2004 (primera edició de 1998).
- AYMES, JEAN-RENÉ (ed.), *España y la Revolución Francesa*, Barcelona, Crítica, 1989.
- AZCÁRATE RISTORI, ISABEL DE, “La educación de la mujer: Barcelona, siglo XVIII”, *Revista de la Escuela Universitaria del Profesorado de EGB “Josefina Pascual”*, 2 (1985), pàgines 29-47.
- BACH I RIU, ANTONI, *Història d’Anglesola*, Barcelona, Caixa d’Estalvis de Catalunya, 1987.
- BADA I ELIAS, JOAN, “Origen dels bisbes de les seus catalanes (1500-1982)”, *Qüestions de vida cristiana*, 113 (1982), pàgines 102-110.
- BADA I ELIAS, JOAN, *Guerra civil i Església catalana: la recepció de la guerra civil per l’Església de Catalunya (1938-1953)*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya, 1987.
- BADA I ELIAS, JOAN, *La Inquisició a Catalunya (segles XIII-XIX)*, Barcelona, Barcanova, 1992.
- BADA I ELIAS, JOAN, “Les relacions entre els bisbes i l’Estat a la Catalunya de la Il·lustració”, *Manuscrits. Revista d’història moderna*, 20 (2002), pàgines 71-89.
- BADA I ELIAS, JOAN, *Història del cristianisme a Catalunya*, Lleida, Pagès, Vic, Eumo, 2005.
- BADIA-HOMS, JOAN, “Sant Feliu de Cadins i l’arquitectura cistercenca”, *Revista de Girona*, 155 (1992), pàgines 74-81.
- BAGUÉ, ENRIC, SCHRAMM, PERCY E. i CABESTANY, J., *Els primers Comtes Reis*, Barcelona, Vicens Vives, 1991.
- BALCELLS, ALBERT (dir.); PÉREZ, ARTURO; SABATÉ, FLOCEL i SIMON, ANTONI, *Història de Catalunya*, Barcelona, L’Esfera de Llibres, 2004.
- BARRAL I ALTET, XAVIER (dir.), *Art de Catalunya. Ars Cataloniae*, Barcelona, L’Isard, 1997-, 16 volums.
- BARREDA, ALBERT i TINTÓ, JOAN (coords.), *Dalt del campanar. Campanes, Rellotges, campaners, fonedors i altres històries de campanars catalans*, Barcelona, Fundació Caixa de Pensions, 1985.

- BARRERA AYMERICH, MODEST, *La mort barroca: ritus i rendes. Les parròquies de Castelló i Borriana com a unitat de producció i vida durant l'època moderna*, Castelló, Publicacions de la Universitat Jaume I, Servei de Publicacions de la Diputació de Castelló, 1996.
- BARRIÈRE, BERNARDETTE i HENNEAU, MARIE-ÉLIZABETH (dirs.), *Cîteaux et les femmes* (actes del col·loqui, Royaumont, novembre de 1998), París, Créaphis, 2001.
- BARRIO GOZALO, MAXIMILIANO, “La economía de las mitras catalanas en la segunda mitad del siglo XVIII y su relación con el conjunto español. Apuntes para un estudio”, *Pedralbes. Revista d'història moderna*, 8 (1988), pàgines 447-457.
- BARRIO GOZALO, MAXIMILIANO, “La jerarquía eclesiástica en la España moderna. Sociología de una élite de poder (1556-1834)”, *Cuadernos de historia moderna*, 25, monogràfic (2000), pàgines 17-59.
- BARRIO GOZALO, MAXIMILIANO, “Sociología del alto clero en la España del siglo ilustrado”, *Manuscrits. Revista d'història moderna*, 20 (2002), pàgines 29-59.
- BARRIO GOZALO, MAXIMILIANO, “El clero bajo sospecha a principios del siglo XVIII: El informe de Macanaz y la respuesta de los obispos”, *Investigaciones históricas: Época moderna y contemporánea*, 22 (2002), pàgines 47-62.
- BARRIO GOZALO, MAXIMILIANO, *El Real Patronato y los obispos españoles del Antiguo Régimen (1556-1834)*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2004.
- BARRIO MOYA, JOSÉ LUIS, “Una biblioteca pre-ilustrada: la del primer marqués de Campoflorido (1726)”, *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, 78 (primer semestre de 1994), pàgines 477-512.
- BARTOCCINI, FIORELLA i CARAVALE, MARIO (dirs.), *Dizionario biografico degli italiani*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana, 1960-2006.
- BAS I VIDAL, JORDI, *Els cognoms catalans i la seva història*, Barcelona, Cap Roig, 1988.
- BASSEGODA, BONAVENTURA; GARRIGA, JOAQUIM i PARÍS, JORDI (eds.), *L'època del Barroc i els Bonifàs. Actes de les Jornades d'història de l'art a*

- Catalunya. Valls, 1, 2 i 3 de juny de 2006*, Barcelona, Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona, 2007.
- BATLLORI, MIGUEL, *La cultura hispano-italiana de los jesuitas expulsos. Españoles-hispanoamericanos-filipinos. 1767-1814*, Madrid, Gredos, 1966.
 - BATSELIER, DOM P. (dir.), *San Benito, padre de Occidente*, Barcelona, Blume, 1980.
 - BAUDRILLART, ALFRED; DE MEYER, A. i VAN CAUWENBERGH, Ét., *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, Paris, Librairie Letouzey et Ané, 1953.
 - BAUER, HUGO, *Historia de la química*, Barcelona, Labor, 1933.
 - BEDEL, CHARLES i HUARD, PIERRE, *Médecine et Pharmacie au XVIIIe siècle*, París, Hermann, 1986.
 - BELDA NAVARRO, CRISTÓBAL, “Metodología para el estudio del retablo barroco”, *Imafronte. Dpto. de historia del arte*, 12-13 (1998), pàgines 9-24.
 - BELL, DAVID N., *What nuns read: books and libraries in medieval English nunneries*, Kalamazoo, Cistercian Publications, 1995.
 - BENÍTEZ I RIERA, JOSEP M., *Jesuites i Catalunya: Fets i figures*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.
 - BENSAUDE-VINCENT, BERNADETTE i STENGERS, ISABELLE, *Historia de la química*, Madrid, Addison-Wesley Iberoamericana, Universidad Autónoma de Madrid, 1997.
 - BERGADÀ, FRANCESC, “Compèndi Històric del Reial Monestir de Santa Maria de Vallbona de les Monges, del Orde de Cistell”, *Segarra. Periòdic quinzenal d'art i cultura i porta-veus dels interessos de la comarca*, any III, número 47 (1927).
 - BERGADÀ, FRANCESC, *El real monasterio cisterciense de Santa Maria de Vallbona de las Monjas*, Barcelona, Llibreria Francisco Puig, 1928.
 - BERGADÀ I SOLÀ, RAMON, *Memoria histórica de Nuestra Señora del Tallat y disertación histórica sobre el origen y devoción del pueblo de Vallbona a la Santísima Virgen del Tallat con dos poesías alusivas al mismo tema*, Lleida, Imp. Mariana, 1906.
 - BERLIOZ, JACQUES, *Moines et religieux au Moyen Âge*, Paris, Éditions du Seuil, 1994.

- BERNHARD, JEAN; LEFEBVRE, CHARLES i RAPP, FRANCIS, *L'èpoque de la Réforme et du Concile de Trente*, Paris, Cujas, 1989.
- BETRÁN MOYA, JOSÉ LUIS, *La peste en la Barcelona de los Austrias*, Lleida, Milenio, 1996.
- BEYA ALONSO, ERNESTO, “La farmacia de la cartuja de Montalegre”, *Circular farmacéutica. Revista del Muy Ilustre Colegio Oficial de Farmacéuticos de la Provincia de Barcelona*, 254 (1977), pàgines 61-74.
- BEYA ALONSO, E., “La farmacia en los conventos de monjas: las Descalzas Reales de Valladolid y Vallbona de las Monjas”, *Boletín de la Sociedad Española de Historia de la Farmacia*, vol. 29, 115 (1978), pagines 209-217.
- BLANCAFORT, GABRIEL, *El Monestir de Santa Maria de Vallbona i els seus orgues. Segles XVII al XX*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983.
- BLANCH, JOSEP i ICART, JOAQUIM, *Arxiepiscopologi de la santa església metropolitana i primada de Tarragona*, Tarragona, Diputació Provincial de Tarragona, Institut d'Estudis Tarragonins Ramon Berenguer IV, 1985, 2 volums.
- BLANCO FERNÁNDEZ, CARLOS, *Libro y religión en la Cataluña de la Contrarreforma (siglos XVI-XVIII)* [treball de recerca de doctorat inèdit d'Història Moderna i Contemporània, dirigit per José Luis Betrán Moya, Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2003].
- BLANCO TRÍAS, PEDRO, *El Real Monasterio de Santa María de Veruela (1146-1946)*, Palma de Mallorca, Impremta Mossén Alcover, 1949.
- BLASI I ESPINOSA, FRANCESC, *Guia descriptiva dels monestirs de Poblet i Santes Creus*, Barcelona, Taber, 1928.
- BLEIBERG, GERMÁN (dir.), *Diccionario de historia de España*, Madrid, Alianza Editorial, 1979, 3 volums.
- BOLÒS I MASCLANS, JORDI i NUET I BADIA, JOSEP, *Els molins fariners*, Barcelona, Ketres, 1983.
- BONET I BALTÀ, JOAN, *L'Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1984.

- BORK, A. W., “Lope’s Don Lope de Cardona: A defense of the Duke de Sessa”, *Hispanic Review. A quarterly journal devoted to research in the Hispanic languages and literatures*, vol. 9, no. 3 (july 1941), pàgines 348-358.
- BOSCH, GLÒRIA (dir.), *M’escriràs una carta? Catàleg de l’exposició del 27 de maig al 8 d’octubre del 2000 al Museu d’Art de Girona, Arxiu Històric de Girona, Correus i Telègrafs de Girona, Hospital Josep Trueta i Centre Cultural de la Caixa de Girona*, Girona, Museu d’Art de Girona, 2000.
- BOSCH BALLBONA, JOAN (ed.), *Alba daurada. L’art del retaule a Catalunya: 1600-1792 circa (Catàleg de l’exposició realitzada al Museu d’Art de Girona del 15 de juliol al 10 de desembre de 2006)*, Girona, Museu d’Art, 2006.
- BROUETTE, ÉMILE i MANNING, EUGÈNE, *Dictionnaire des auteurs cisterciens*, Wetteren, Imprimerie Cultura, 1977.
- BROCK, WILLIAM H., *Historia de la química*, Madrid, Alianza Editorial, 1998.
- BRODRICK, JAMES, *San Francisco Javier (1506-1522)*, Madrid, Espasa-Calpe, 1960.
- BURGOS, F. JAVIER i PEÑA, MANUEL, “Imprenta y negocio del libro en la Barcelona del siglo XVIII. La casa Piferrer”, *Manuscrits. Revista d’història moderna*, 6 (1987), pàgines 181-216.
- BURGOS RINCÓN, FRANCISCO JAVIER, “Los libros privados del clero. La cultura del libro del clero barcelonés en el siglo XVIII”, *Manuscrits. Revista d’història moderna*, 14 (1996), pàgines 231-258.
- BURUNAT, ISIDRE, *Història breu dels grans concilis*, Barcelona, Claret, 1987.
- BUSSELS, AMANDUS, “La espiritualidad mística de Santa Lutgarda”, *Cistercium. Revista Monástica*, 219 (julio-septiembre 2000), pàgines 757-791.
- BUSTOS RODRÍGUEZ, MANUEL, *El pensamiento socio-económico de Campomanes*, Oviedo, Principado de Asturias. Instituto de Estudios Asturianos (del CSIC), 1982.
- CABESTANY, JOAN F., *Reial Monestir de Santes Creus: Guia històrica i arquitectònica*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1997.
- CALLAHAN, WILLIAM JAMES, *Church, politics and society in Spain (1750-1814)*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1984.

- CAMÓN AZNAR, JOSÉ; MORALES MARÍN, JOSÉ LUÍS i VALDIVIESO GONZÁLEZ, ENRIQUE, *Arte español del siglo XVIII. Summa Artis, número 27*, Madrid, Espasa Calpe, 1966.
- CAMPOS DÍEZ, MARÍA SOLEDAD, *El Real Tribunal del Protomedicato castellano (siglos XIV-XIX)*, Cuenca, Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 1999.
- CAMPOS Y FERNÁNDEZ DE SEVILLA, FRANCISCO JAVIER (dir.), *La clausura femenina en España. Actas del Simposium 1/4 –IX-2004*, San Lorenzo del Escorial, R.C.U. El Escorial – Maria Cristina Servicio de Publicaciones, 2004.
- CAMPS I ARBOIX, JOAQUIM DE, *El Decret de Nova Planta*, Barcelona, Rafael Dalmau Editor, 1963.
- CAMPS I ARBOIX, JOAQUIM DE, *Història de l'agricultura catalana*, Barcelona, Taber, 1969.
- CANALEJO ALBA, MARIA DOLORS, *Diccionari de dret català*, Barcelona, Edicions 62, 1998.
- CANGA ARGÜELLES, JOSÉ, *Diccionario de Hacienda con aplicación a España*, Madrid, Imprenta de don Marcelino Calero y Portocarrero, 1834 / Instituto de Estudios Fiscales, 1968.
- CANGA ARGÜELLES, JOSÉ, *Diccionario de Hacienda*, Madrid, Atlas, 1968.
- CAPDEVILA I WERNING, CATERINA, *Les confraries del Roser a la diòcesi de Girona en època moderna: la devoció i els encàrrecs d'obres devotes* (treball de recerca inèdit d'Història de l'Art, dirigit per Bonaventura Bassegoda Hugas, Departament d'Història de l'Art de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2006).
- CARASA SOTO, PEDRO (introducció), *Censo de Ensenada, 1756*, Madrid, Tabapress: Centro de Gestión Catastral y Cooperación Tributaria, 1993.
- CARBONELL I DE BALLESTER, JORDI i CARRERAS I MARTÍ, JOAN (dirs.), *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana S. A., 1969-1980.
- CARDONA I CORNET, ANNA MARIA, *De l'apotecari al farmacèutic. Els farmacèutics catalans dels segles XVIII i XIX*, Barcelona, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 1983.

- CARRERAS CANDI, FRANCESC, *La ciutat de Barcelona*, CARRERAS CANDI, FRANCESC (dir.), *Geografia general de Catalunya*, Barcelona, Establiment Editorial d'Albert Martín, 1913-1918, volum 5.
- CARALT, AMBRÒS M., *L'Escolania de Montserrat*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1955.
- CARMONA MUELA, JUAN, *Iconografía de los santos*, Madrid, Istmo, 2003.
- CARRERAS I MARTÍ, JOAN (dir.), *Gran Enciclopèdia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2a. edició, 1986-1993.
- CASA, CARLOS DE LA, “Hospitalidad, huéspedes y hospederías monásticas. De los monjes negros a los monjes blancos”, *Cistercium, revista monástica*, 245 (2006), pàgines 653-666.
- CASAS CASTELLS, ELENA, “Ayer y hoy en los monasterios femeninos: datos para un estudio bibliográfico”, *Cistercium. Revista cisterciense*, 217 (1999), pàgines 813-840.
- CASASNOVAS CAMPS, MIQUEL ÀNGEL, *Biblioteques, llibres i lectors. La cultura a Menorca entre la Contrareforma i el Barroc*, Barcelona, Institut Menorquí d'Estudis, Curial Edicions Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.
- CASES I LOSCOS, LLUÏSA, *Inventari de l'AHPB, s. XVII – 2 (1651-1700)*, Barcelona, Fundació Noguera, Lleida, Editorial Pagès, 2006.
- CASO GONZÁLEZ, JOSÉ MIGUEL, *Biografía de Jovellanos*, Gijón, Fundación Foro Jovellanos del Principado de Asturias, 2005 (primera edició de 1998).
- CASTELLA, GASTON, *Historia de los Papas*, Madrid, Espasa-Calpe, 1970, diversos volums.
- CASTELLÀ-GASSOL, J., *Vallbona. Un poble-camí a la vora del riu Anoia*, Vallbona d'Anoia, Ajuntament de Vallbona d'Anoia, 1984.
- CASTELLS OLIVÁN, IRENE, “Els rebomboris del pa de 1789 a Barcelona”, *Recerques: història, economia i cultura*, 1 (1970), pàgines 51-81.
- CASTELLVÍ I OBANDO, FRANCESC DE, *Narraciones históricas*, Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pércopo, 1997, 4 volums.
- CASTILLO GÓMEZ, ANTONIO (ed.), *Libro y lectura en la Península Ibérica y América (siglos XIII a XVIII)*, Salamanca, Junta de Castilla y León. Consejería de Cultura y Turismo, 2003.

- CATALÁN MARTÍNEZ, ELENA, “El fin de un privilegio: La contribución eclesiástica a la Hacienda Real (1519-1794)”, *Studia historica. Historia Moderna*, 16 (1r. Semestre 1997), pàgines 177-200.
- CAVERO DOMÍNGUEZ, GREGORIA, “Implantación y difusión del Císter femenino hispano en el siglo XII”, *Cistercium, revista cisterciense*, 217 (1999), pàgines 791-812.
- CERRATO MATEOS, FELISA, *Monasterios femeninos de Córdoba. Patrimonio, rentas y gestión económica a finales del Antiguo Régimen*, Córdoba, Universidad de Córdoba, 2000.
- CHAUNU, PIERRE, *La mort à Paris. XVIe, XVIIe et XVIIIe siècles*, París, Fayard, 1978.
- CHAUVIN, BENOÎT (coord.), *Mélanges à la mémoire du Père Anselme Dimier*, Arbois, Benoît Chauvin, 1982-1984, 6 volums.
- COCHERIL, MAUR, “L’implantation des abbayes cisterciennes dans la Péninsule Ibérique”, *Anuario de Estudios Medievales*, 1 (1964), pàgines 217-287.
- COLOMBÁS, GARCÍA M. (dir.), *San Benito. Su vida y su regla*, Madrid, Biblioteca de autores cristianos, 1968.
- COLOMBÁS, GARCÍA M., *La tradición benedictina. Ensayo histórico. V. Los siglos XIII y XIV*, Zamora, Ediciones Monte Casino, 1995.
- COMÍN COMÍN, FRANCISCO i MARTÍN ACEÑA, PABLO (eds.), *Campomanes y su obra económica*, Madrid, Ministerio de Economía y Hacienda. Instituto de Estudios Fiscales, 2004.
- CORTIJO OCAÑA, ADELAIDA i ANTONIO, “Vida de la madre Catalina de Cardona por fray Juan de la Miseria. Un texto hagiográfico desconocido del siglo XVI (Bancroft Library, UCB, Fernán Núñez Collection, vol. 143)”, *Dicenda. Cuadernos de Filología Hispánica*, 21 (2003), pàgines 21-34.
- COROMINES, JOAN, *Onomasticon Cataloniae*, Barcelona, Curial, Caixa de Pensions “La Caixa”, 1989-1997.
- CORTS I BLAY, RAMON, “Jansenisme i regalisme a l’època de Carles III. Algunes consideracions sobre l’episcopat català: Climent, Armanyà, Amat”, *Pedralbes. Revista d’història moderna*, 8 (1988), pàgines 389-402.

- CORTS I BLAY, RAMON, *L'arquebisbe Fèlix Amat (1750-1824) i l'última Il·lustració espanyola*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya i Editorial Herder, 1992.
- CORTS I BLAY, RAMON; GALTÉS I PUJOL, JOAN i MANENT I SEGIMON, ALBERT (dirs.), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Claret, Generalitat de Catalunya, 1998-2001, 3 volums.
- COSTA I BOFARULL, DOMINGO, *Memorias de la ciudad de Solsona y su iglesia*, Barcelona, Editorial Balmes, 1959, 2 volums.
- COULET, NOËL, *Les visites pastorales*, Turnhout, Brepols, 1977.
- COWEN, DAVID L. I HELFAND, WILLIAM H., *Historia de la farmacia*, Barcelona, Ediciones Doyma, 1992.
- CROIX BOUTON, JEAN DE LA, “La vida de las monjas de Císter en los siglos XII y XIII”, *Cistercium. Revista Monástica*, 219 (julio-septiembre 2000), pàgines 757-775.
- CUENCA, JOSÉ MANUEL, *Sociología del episcopado español e hispanoamericano (1789-1985)*, Madrid, Ediciones Pegaso, 1986.
- CURET, FRANCESC, *Rebomboris i bullangues*, Barcelona, Editorial Bruguera, 1971.
- CUSÓ SERRA, MARTA, *Aproximació bibliogràfica al monacat femení català al segle XVIII. El cas de Santa Maria de Vallbona* (Treball de recerca de doctorat dirigit per la doctora Montserrat Jiménez Sureda i llegit el 4 de setembre de 2006 al Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona, davant el tribunal format pels doctors Ignasi Fernández Terricabras, Jordi Figuerola Garreta i Josep Maria Sans Travé. Qualificació: Matrícula d'Honor).
- CUSÓ SERRA, MARTA, “Aproximació bibliogràfica al monacat femení català al segle XVIII. El cas de Santa Maria de Vallbona”, *Manuscrits. Revista d'història moderna*, 24 (2006), pàgines 215-217.
- DANON, JOSEP, *Visió històrica de l'Hospital General de Santa Creu de Barcelona*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1978.
- DELUMEAU, JEAN, *Le catholicisme entre Luther et Voltaire*, París, Presses Universitaires de France, 1971.

- DEMERSON, PAULA DE; DEMERSON, JORGE i AGUILAR PIÑAL, FRANCISCO, *Las Sociedades Económicas de Amigos del País en el siglo XVIII. Guía del investigador*, San Sebastián, Patronato José María Quadrado, 1974.
- DÍAZ DE CERIO, FRANCO, s.j., *Índice-Catálogo del Fondo de la Nunciatura de Madrid en el Archivo Vaticano (1794-1899)*, Roma, Eclsubs, 1993, volum 1 (1794-1840) [ASV, Sala Indici Stampati 48 (1)].
- DINET, DOMINIQUE, *Vocation et fidélité. Le recrutement des Réguliers dans les diocèses d'Auxerre, Langres et Dijon (XVIIe-XVIIIe)*, Paris, Economica, 1988.
- DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Espasa Universal ilustrada europeo-americana*, Madrid, Espasa-Calpe, 1908-1930.
- DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia Cattolica*, Ciutat del Vaticà, Ente per l'Enciclopedia Cattolica e per il Libro Catolico, Florència, Casa Editorial G. C. Sansoni, 1948-1954.
- DIVERSOS AUTORS, *Diccionari biogràfic*, Barcelona, Albertí, 1966-1970, 4 volums.
- DIVERSOS AUTORS, *Mobiliari del segle XVIII*, Barcelona, Sala d'Art Daedalus, 1979.
- DIVERSOS AUTORS, *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana s. a., 1980.
- DIVERSOS AUTORS, *Primer congrés d'història moderna de Catalunya*, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1984, dos volums.
- DIVERSOS AUTORS, “Número especial dedicado al VIII Centenario de la fundación de Santa Maria la Real de las Huelgas – Burgos”, *Cistercium, revista monástica*, 173 (juliol-desembre de 1987).
- DIVERSOS AUTORS, *Textos constitucionals de la Congregació cistercenca de la Corona d'Aragó*, Valls, Publicacions de l'Abadia de Poblet, 1990, dos volums.
- DIVERSOS AUTORS, *Església i societat a la Catalunya del segle XVIII (actes de les II Jornades d'Estudis d'Història celebrades el 1989)*, Cervera, Universidad Nacional de Educación a Distancia, 1990.
- DIVERSOS AUTORS, *La introducción del Cister en España y Portugal*, Burgos, Olmeda, 1991.
- DIVERSOS AUTORS, *I Congrés d'Història de l'Església catalana. Des dels orígens fins ara: Solsona, 1993*, Barcelona, s.e., 1993.

- DIVERSOS AUTORS, *Catalunya i la Generalitat al llarg de la nostra història*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1995.
- DIVERSOS AUTORS, “Jesuitas en la España del siglo XVIII”, *Revista de historia moderna*, 15 (1996), pàgines 13-256.
- DIVERSOS AUTORS, *Els Betlems de les Caputxines: Monestir de la Puríssima Concepció (exposició del 19 de desembre de 1996 al 20 de gener de 1997, Palma)*, Palma de Mallorca, Monestir de la Puríssima Concepció, 1996.
- DIVERSOS AUTORS, *La ceràmica al món conventual: Monestir de la Puríssima Concepció (exposició del 12 de desembre de 1998 al 10 de gener de 1999, Palma)*, Palma, Monestir de la Puríssima Concepció, 1998.
- DIVERSOS AUTORS, *La petita imatgeria devota de les Caputxines. Monestir de la Puríssima Concepció (exposició del 18 de desembre de 1999 al 9 de gener de 2000, Palma)*, Palma de Mallorca, “Sa Nostra”, Caixa de Balears, 1999.
- DIVERSOS AUTORS, *Llibres i estudis superiors a Vic. Una història de 1.000 anys*, Vic, Eumo, 1999.
- DIVERSOS AUTORS, *Enciclopedia dei Papi*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani, 2000.
- DIVERSOS AUTORS, *Mobles per a imatges: escaparates, capelletes i campanes (segles XVII-XX): Monestir de la Puríssima Concepció (exposició del 19 de desembre de 2001 al 13 de gener de 2002, Palma)*, Palma de Mallorca, “Sa Nostra”, Caixa de Balears, 2001.
- DIVERSOS AUTORS, *Un llegat humà per a ús diví: ornamentals litúrgics del Monestir de la Puríssima Concepció*, Palma de Mallorca, Ajuntament de Palma, 2002.
- DIVERSOS AUTORS, *Diccionario enciclopédico de los Papas y del Papado*, Barcelona, Herder, 2003.
- DIVERSOS AUTORS, *Atles topogràfic de Catalunya, 1:50.000*, Barcelona, Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Institut Cartogràfic de Catalunya, 2004.
- DIVERSOS AUTORS, *Libri, biblioteche e letture dei frati mendicanti (secoli XIII-XIV). Atti del XXXII Convegno Internazionale: Assisi, 7-9-ottobre 2004*, Spoleto, Fondazione Centro Italiano di studi sull’alto Medioevo, 2005.

- DIVERSOS AUTORS, *Los cistercienses*, Vic-en-Bigorre, MSM, 2005 (primera edició de 1998).
- DIVERSOS AUTORS, *Diccionario enciclopédico de los santos. Biografías y conceptos básicos del culto*, Barcelona, Herder, 2006.
- DIVERSOS AUTORS, *L'àmbit femení en els segles XVII i XVIII, del Palau al Convent: Monestir de la Puríssima Concepció (exposició del 16 de desembre de 2004 al 9 de gener del 2005, Palma)*, Palma de Mallorca, Ajuntament de Palma, 2006.
- DIVERSOS AUTORS, *La mirada del poble: art, costumari i religiositat, deu anys d'un projecte cultural en el monestir de la Puríssima Concepció (Palma, 1995-2005)*, Palma de Mallorca, Monestir de la Puríssima Concepció, 2006.
- DIVERSOS AUTORS, *L'artesanía. Un tresor etnogràfic en el convent: Monestir de la Puríssima Concepció (exposició del 14 de desembre de 2006 al 7 de gener de 2007, Palma)*, Palma de Mallorca, Ajuntament de Palma, IMFOF, 2006.
- DONÉZAR DÍEZ DE ULZURRUN, JAVIER MARÍA, “La Única Contribución y los eclesiásticos”, *Cuadernos de historia moderna*, 21 (1998), monogràfic IV, pàgines 219-263.
- DUBY, GEORGES i PERROT, MICHELLE (dirs.), *Historia de las mujeres en Occidente*, Madrid, Taurus, 1991-1993.
- DUFOUR, GÉRARD, *Clero y sexto mandamiento. La confesión en la España del siglo XVIII*, Valladolid, Ámbito, 1996.
- DURAN, EULÀLIA; SOLERVICENS, JOSEP i LLUÍS I FONT, PERE (eds.), BATLLORI, MIQUEL, *Història, classicisme i filosofia al segle XVIII: Gustà, Pou i els Masdéu*, València, Tres i Quatre, 1998 [les primeres edicions d'aquests treballs per part del propi M. Batllori daten del període 1942-1946: el treball sobre Gustà és la traducció de la seva tesi doctoral, publicada en castellà a Barcelona el 1942; els estudis sobre els germans Masdéu daten de 1942-1943 i el de B. Pou de 1946].
- DURAN, MONTSERRAT, “El reformisme borbònic i l'agricultura catalana”, *Manuscrits. Revista d'història moderna*, 11 (1993), pàgines 43-59.
- DURAN, RAFAEL M., *Iconografía española de San Bernardo*, Poblet, Monestir de Santa Maria de Poblet, 1990 (primera edició de 1953).

- DURAN I CAÑAMERAS, F., *El señorío de Castellvell*, Tarragona, imprenta suc. de Torres & Virgili, 1927.
- DURAN I CANYAMERES, FÉLIX, *Catalunya sota el govern dels reis absoluts de la casa de Borbó, segons documents trets principalment de l'arxiu de l'Audiència de Barcelona*, Barcelona, G. Casacuberta impresor, 1935.
- DURAN I CANYAMERAS, FÉLIX, *Els exiliats de la Guerra de Successió*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1964.
- DURAN PUJOL, MONTSERRAT, “L'evolució de l'ingrés senyorial a Catalunya (1500-1799)”, *Recerques*, 17 (1985), pàgines 7-42.
- DURAN I SANPERE, AGUSTÍ, *Llibre de Cervera*, [Cervera], Paeria de Cervera. Regidoria de Cultura, 2001.
- EGIDO, TEÓFANES i PINEDO, ISIDORO, *Las causas “gravísimas” y secretas de la expulsión de los jesuitas por Carlos III*, Madrid, Fundación Universitaria Española, 1994.
- EGIDO, TEÓFANES, *Carlos IV*, Madrid, Arlanza, 2001.
- EGUIA RUIZ, CONSTANCIO, “Los jesuitas” y el motín de Esquilache, Madrid, Instituto Jerónimo Zurita, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1947.
- ESTEBAN SANTOS, SOLEDAD, *Introducción a la historia de la química*, Madrid, Universidad Nacional de Educación a Distancia, 2001.
- ESPINA, ANTONIO, *Seis vidas españolas (María Isidra de Guzmán, Diego de Torres Villarroel, María Luisa de Parma, Isidoro Máiquez, Lola Montes, Julián Romea)*, Madrid, Taurus, 1967.
- ESPINO LÓPEZ, ANTONIO, “Oficiales catalanes en el ejército de los Austrias, 1635-1700”, *Cuadernos de historia moderna*, 24 (2000), pàgines 31-54.
- FÀBREGAS ROIG, JOSEP, *Catalunya i la Guerra Gran. L'aportació dels corregiments meridionals*, Tarragona, Publicacions de la Diputació de Tarragona, 2000.
- FARRÉ I CAPDEVILA i MOIX I CAPDEVILA, ANDREU, *Els noms de casa de Llorenç i de Maldà*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1993.
- FAVRE, ROBERT, *La mort au siècle des lumières. La mort dans la littérature et la pensée françaises au siècle des lumières*, Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 1978.

- FAYARD, JANINE, *Los miembros del Consejo de Castilla (1621-1746)*, Madrid, Siglo XXI, 1982.
- FELIU I MONTFORT, GASPAR, *El funcionamiento del régimen señorial a l'Edat Moderna. L'exemple del Pla d'Urgell*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1990.
- FERNÁNDEZ, ROBERTO (ed.), *España en el siglo XVIII. Homenaje a Pierre Vilar*, Barcelona, Crítica, 1985.
- FERNÁNDEZ, ROBERTO, *Carlos III*, Madrid, Arlanza, 2001.
- FERNÁNDEZ JUÁREZ, GERARDO i MARTÍNEZ GIL, FERNANDO (coords.), *La fiesta del Corpus Christi*, Cuenca, Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2002.
- FERNÁNDEZ DE PINEDO, E., “Els ingressos de la hisenda reial a Catalunya (1717-1779)”, *Recerques*, 17 (1985), pàgines 125-139.
- FERNÁNDEZ TERRICABRAS, IGNASI, *Felipe II y el clero secular. La aplicación del Concilio de Trento*, Madrid, Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 2000.
- FERNANDO ROIG, JUAN, *Iconografía de los santos*, Barcelona, Ediciones Omega, 1950.
- FERRAN, JAIME; VIÑAS, FEDERICO i GRAU, ROSENDO, *La peste bubónica. Epidemia de Porto (1899) y epidemias de peste ocurridas en Barcelona*, Barcelona, Tipografía sucesor F. Sánchez, 1907.
- FERRER VALLS, TERESA, “El juego del poder: Lope de Vega y los dramas de la privanza”, *El juego del poder: los dramas de la privanza, Seminario Internacional Modelos de vida en la España del Siglo de Oro. I. El noble*, 23-24 de abril de 2001, Madrid, Casa de Velázquez, 2004, pàgines 15-30.
- FERRER VIVES, FRANCESC D'A., *Armorial de les abadesses de santa Maria de Vallbona*, Badalona, Impr. Lloret, 1977.
- FERZOCO, GEORGE i MUESSIG, CAROLYN, *Medieval monastic education*, London and New York, Leicester University Press, 2000.
- FLICHE, AGUSTÍN i MARTÍN, VICTOR, *Historia de la Iglesia de los orígenes a nuestros días*, València, EDICEP, 1976, 30 volums.
- FLÓREZ, ENRIQUE, *España Sagrada*, Madrid, Editorial Revista Agustiniana, 2000, 56 volums.

- FLUVIÀ, ARMAND DE, *Els primitius comtats i vescomtats de Catalunya: cronologia de comtes i vescomtes*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1989.
- FLUVIÀ I ESCORSA, ARMAND DE, “A Catalunya només els nobles eren “don””, *Paratge. Quaderns d’estudis de genealogia, heràldica, sigil·lografia i vexil·lologia*, 7 (1996), pàgines 7-8.
- FLUVIÀ I ESCORSA, ARMAND DE, “La qüestió del reconeixement dels títols nobiliaris atorgats pel comte-rei Carles III ‘L’Arxiduc””, *Paratge. Quaderns d’estudis de genealogia, heràldica, sigil·lografia, vexil·lologia i nobiliària*, 19 (2006), pàgines 66-74.
- FOLCH, ARTEMI, *Santes Creus, panteó reial*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1967.
- FORT I COGUL, EUFEMIÀ, “La Congregació setcentista dels monestirs cistercencs de la Corona d’Aragó i Santes Creus”, *Analecta Sacra Tarraconensia*, 41 (1968), pàgines 373-433.
- FORT I COGUL, EUFEMIÀ, *L’aventura de la Trapa a Catalunya*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1968.
- FORT I COGUL, EUFEMIÀ, *Llibre de Santes Creus*, Barcelona, Selecta, 2ª edició, 1973.
- FORT I COGUL, EUFEMIÀ, *El monestir de Santes Creus: vuit segles d’història i d’exemplaritat*, Santes Creus, s. n., 1987.
- FRANCH BENAVENT, RICARDO, “Regalismo e inmunidad eclesiástica en la España del siglo XVIII: La resistencia del clero valenciano a la imposición del estanco del tabaco”, *Hispania. Revista Española de Historia*, vol. LXVII, 225 (enero-abril 2007), pàgines 295-316.
- FRANCO RUBIO, GLORIA A., *Cultura y mentalidad en la Edad Moderna*, Sevilla, Mergablum, 1999.
- FRANCO RUBIO, GLORIA A. (coord.), *De mentalidades y formas culturales en la Edad Moderna*, Madrid, Servicio de Publicaciones de la Universidad Complutense de Madrid, 2002.
- FUGUET SANS, JOAN i PLAZA ARQUÉ, CARME, *El Cister. El patrimoni dels monestirs catalans a la corona d’Aragó*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1998.
- GAGO JOVER, FRANCISCO (ed.), *Arte de bien morir y Breve confesionario (Zaragoza, Pablo Hurus: c. 1479-1484), según el incunable de la Biblioteca del*

- Monasterio de San Lorenzo de El Escorial*, s. 1., José J. De Olañeta; Palma de Mallorca, Universitat de les Illes Balears, 1999.
- GALOFRÉ, JORDI, *Documents de Catalunya. Recull de textos històrics*, Barcelona, Barcanova, 1990.
 - GARCÍA CARRAFFA, ALBERTO i ARTURO, *Enciclopedia heráldica y genealógica hispano-americana. Diccionario heráldico y genealógico de apellidos españoles y americanos*, Madrid, Imprenta de Antonio Marzo, 1925-26.
 - GARCÍA CARRAFFA, ALBERTO i ARTURO, *Enciclopedia heráldica y genealógica hispano-americana. Diccionario heráldico y genealógico de apellidos españoles y americanos*, Madrid, Imprenta de Antonio Marzo, 1936.
 - GARCÍA CARRAFFA, A., *Diccionario heráldico y genealógico de apellidos españoles y americanos*, Salamanca, Imprenta comercial salamantina i Madrid, Litografía de Fortuny, 1936.
 - GARCÍA CÁRCEL, RICARDO (coord.), *Historia de España. Siglo XVIII. La España de los Borbones*, Madrid, Cátedra, 2002.
 - GARCÍA GONZÁLEZ, GLORIA i PRADO HERRERA, M. LUZ DE, *Espacios visibles, espacios invisibles. Mujer y memoria en la Salamanca del siglo XVI*, Salamanca, Universidad Pontificia, 2006.
 - GARCÍA ORO, JOSÉ, *Cisneros y la reforma del clero español en tiempo de los Reyes Católicos*, Madrid, CSIC, Instituto Jerónimo Zurita, Biblioteca “Reyes Católicos”, 1971.
 - GARCÍA ORO, JOSÉ, *El cardenal Cisneros. Vida y empresas*, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1992-1993, 2 volums.
 - GARCÍA RUIPÉREZ, MARIANO, *Nuevas aportaciones al estudio de las Sociedades Económicas de Amigos del País*, Madrid, CSIC. Instituto de Filología, 1988.
 - GARCÍA VILLOSLADA, RICARDO (dir.), *Historia de la Iglesia en España*, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1979.
 - GARCÍA VILLOSLADA, RICARDO, *Manual de historia de la Compañía de Jesús*, Madrid, Aldecoa, 1941.
 - GARCÍA VILLOSLADA, RICARDO, *San Ignacio de Loyola. Nueva biografía*, Madrid, Editorial Católica, 1986.

- GARCÍA-VILLOSLADA, RICARDO i LABOA, JUAN MARIA, *Historia de la Iglesia católica. IV. Edad Moderna. La época del absolutismo monárquico (1648-1814)*, quart volum de la col·lecció LLORCA, BERNARDINO; GARCÍA-VILLOSLADA, RICARDO i LABOA, JUAN MARIA, *Historia de la Iglesia católica en sus cinco grandes edades: antigua, media, nueva, moderna y contemporánea*, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1991.
- GARGANTÉ LLANES, MARIA, *Arquitectura religiosa del segle XVIII a la Segarra i a l'Urgell. Condicionants, artífexs i pràctica constructiva*, Barcelona, Fundació Noguera, 2006.
- GARÍ, BLANCA, *El linaje de los Castellvell en los siglos XI y XII*, Bellaterra, Instituto Universitario de Estudios Medievales, Universidad Autònoma de Barcelona, 1985.
- GARÍ, MARINA; MASDÉU, RAIMON i URBINA, MANUELA, “Jaume Caresmar. L’home i la seva obra”, *Manuscrits. Revista d’història moderna*, 10 (1992), pàgines 331-371.
- GARZÓN PAREJA, *Historia de la Hacienda de España*, Ministerio de Economía y Hacienda, Instituto de Estudios Fiscales, Madrid, 1984.
- GAY ESCODA, JOSEP MARIA, *El corregidor a Catalunya*, Madrid, Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales, Publicaciones del Seminario de Historia del Derecho de Barcelona, 1997.
- GERHARDS, AGNÈS, *Dictionnaire historique des ordres religieux*, París, Fayard, 1998.
- GIMÉNEZ LÓPEZ, ENRIQUE (ed.); *Expulsión y exilio de los jesuitas españoles*, Alicante, Universidad de Alicante, 1997.
- GIORGI, ROSA, *Santos*, Barcelona, Electa, 2005.
- GIRALT I RAVENTÓS, EMILI, *Ideari d’Antoni de Capmany*, Barcelona, Edicions 62, 1965.
- GIRALT I RAVENTÓS, EMILI (dir.) i SALRACH, JOSEP M. (coord.), *Història agrària dels Països Catalans*, Barcelona, Fundació Catalana per a la Recerca, 2004-2008.
- GOMEZ GARCIA, MARIA DEL CARMEN, *Instituciones religiosas femeninas malagueñas en la transición del siglo XVII al XVIII*, Málaga, Diputación Provincial de Málaga. Servicio de Publicaciones, 1986.

- GÓMEZ NAVARRO, SOLEDAD, *Una elaboración cultural de la experiencia de morir: Córdoba y su provincia en el Antiguo Régimen*, Córdoba, Universidad de Córdoba. Servicio de Publicaciones, 1998.
- GÓMEZ-RIVERO, RICARDO, “Los consejeros de la Suprema en el siglo XVIII”, *Revista de la Inquisición*, 7 (1998), pàgines 165-224.
- GÓMEZ CAAMAÑO, J. L., *Páginas de historia de la farmacia*, Barcelona, Nestlé, 1970.
- GÓMEZ RUÍZ, M. i ALONSO JUANOLA, V., *El ejército de los Borbones. Organización, uniformidad, divisas, armamento. Volumen I: 1700-1746 (Reinados de Felipe V y Luís I)*, Madrid, Servicio Histórico Militar, 1989.
- GONZALVO BOU, GENER i SANS TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Vallbona, guia histórico-artística*, Lleida, Milenio, 1988.
- GONZALVO BOU, GENER i BARÓ QUERALT, XAVIER, “Notes sobre l’evolució de la historiografia generada al voltant del monestir cistercenc de Santa Maria de Vallbona”, *Urtx. Revista Cultural de l’Urgell*, 10 (1997), pàgines 15-26.
- GONZALVO, GENER i MASOLIVER, ALEXANDRE (estudi introductor), TODA I GÜELL, EDUARD, *La davallada de Poblet: Poblet als segles XVII i XVIII*, Poblet, Abadia de Poblet, 1997 [aquesta obra de Toda formava part d’una història general de Poblet que no s’arribà a acabar. La mateixa *Davallada de Poblet* està inacabada. Toda publicà alguns fragments de la història genèrica però aquest no. Per tant, aquest manuscrit és una important obra inèdita que completa així la seva destacada producció historiogràfica referida al monestir de Poblet].
- GONZALVO BOU, GENER, *Breu història del monestir de Vallbona*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2003.
- GOÑI GAZTAMBIDE, JOSÉ, *Historia de la bula de la cruzada en España*, Victoria, Editorial del Seminario, 1958.
- GORT JUANPERE, EZEQUIEL, *Abaciologi de Santes Creus. Des de la fundació de Santa Maria de Valldaura (1150) fins a la definitiva exclaustació de (1835)*, Santes Creus, Fundació Roger de Belfort, 1997.
- GRAMUNT, J., *Los obispos auxiliares de los arzobispos de Tarragona*, Tarragona, s.n., 1945.
- GRANGE, HENRI, *Les idées de Necker*, París, C. Klincksieck, 1974.

- GRANJEL, LUIS S., *La medicina española en el siglo XVIII*, Salamanca, Universidad de Salamanca, 1979.
- GUAL VILÀ, VALENTÍ, “Dades censals i dades parroquials: dues fonts demogràfiques enfrontades”, *Pedralbes, Revista d’història moderna*, 8, 1 (1988), pàgines 185-192.
- GUAL VILÀ, VALENTÍ, “L’administració de la Justícia Senyorial, els Llibres de Cort”, *Pedralbes. Revista d’història moderna*, 13, 2 (1993), pàgines 289-296.
- GUAL VILÀ, VALENTÍ, “La lluita per les herbes. Poblet i Montblanquet contra Vallbona per Montesquiu”, *Urtx. Revista Cultural de l’Urgell*, 7 (1995), pàgines 141-150.
- GUAL VILÀ, VALENTÍ, “Poblet i Vimbodí. El plet continu”, ARNABAT, RAMON (coord.), *Moviments de protesta i resistència a la fi de l’Antic Règim*, Barcelona, Coordinadora de Centres d’Estudis de Parla Catalana. Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1997, pàgines 123-136.
- GUAL VILÀ, VALENTÍ, *Justícia i terra. La documentació de l’Arxiu de Poblet (Armari II)*, Valls, Cossetània Edicions, 2003.
- GUAL VILÀ, VALENTÍ, *Poblet, senyor feudal. La documentació de l’Arxiu de Poblet (Armari III)*, Valls, Cossetània Edicions, 2007.
- GUILLERMOU, ALAIN, *Los jesuitas*, Barcelona, Oikos-Tau, 1970.
- HECHT, J. JEAN, *The domestic servant in eighteenth-century England*, London, Routledge & Kegan Paul, 1980.
- HENRIET, PATRICK i LEGRAS, ANNE-MARIE (eds.), *Au cloître et dans le monde. Femmes, hommes et sociétés (Xie-Xve siècles). Mélanges en l’honneur de Paulette L’Hermite-Leclerq*, París, Presses de l’Université de Paris-Sorbonne, 2000.
- HERMANDAD DEL MONASTERIO CISTERCIENSE DE SANTA MARIA DE VALLBONA, *Memoria correspondiente a los años 1957-1958*, Abadia de Vallbona, Cervera, C. Rossich, 1960.
- HERNÁNDEZ GONZÁLEZ, MANUEL VICENTE, *La muerte en Canarias en el siglo XVIII: un estudio de la historia de las mentalidades*, Santa Cruz de Tenerife, Centro de la Cultura Popular Canaria, 1990.
- HOWE, ELIZABETH TERESA, *Mystical Imagery. Santa Teresa de Jesús and San Juan de la Cruz*, New York, Berna, Frankfurt i París, Peter Lang, 1988.

- IBORRA, PASCUAL, *Historia del Protomedicato en España (1477-1822)*, Valladolid, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Valladolid, 1987.
- IGLESIES, JOSEP, *El cens del comte de Floridablanca, 1787, part de Catalunya*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1969-1970, 2 volums.
- IGLESIES FORT, JOSEP, *Estadístiques de població de Catalunya el primer vicenni del segle XVIII*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1974, tres volums.
- ISLA, JOSÉ FRANCISCO DE, *Anatomía del informe de Campomanes; Introducción y notas del P. Conrado Pérez Picón*, León, Institución Fray Bernardino de Sahagún de la Excma. Diputación Provincial (C.S.I.C.), 1979.
- ISLA, JOSÉ FRANCISCO DE, *Historia de la expulsión de los jesuitas (Memorial de las cuatro provincias de España de la Compañía de Jesús desterradas del reino a S. M. el rey don Carlos III); Estudio introductorio y notas Enrique Giménez López*, Alicante, Instituto de Cultura “Juan Gil-Albert”, Diputación Provincial de Alicante, 1999.
- JARDÍ, ENRIC, *1000 famílies catalanes. La cultura*, Barcelona, Dopesa, 1977.
- JEDIN, HUBERT, *Historia del Concilio de Trento*, Pamplona, Editorial Gómez, 1972, 5 volums.
- JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT, *L'Església catalana sota la monarquia dels Borbons. La catedral de Girona en el segle XVIII*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999.
- JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT, “Entre el local i el genèric. La imatge de l'Església a Europa a través dels temps. L'exemple català”, *Revista de Catalunya*, 152 (juny de 2000), pàgines 9-23.
- JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT, “La situació femenina en l'Antic Règim”, *Revista de Catalunya*, 174 (juny de 2002), pàgines 25-50.
- JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT, *Girona, 1793-1795. Guerra Gran i organització política a la monarquia dels Borbons*, Girona, Ajuntament de Girona, 2006.
- JIMENO, P. D., “Farmacia española del siglo XVIII”, *Boletín de la Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos de Burgos*, 99, volum 2, any 26 (1947), pàgines 370-378.

- JONES, COLIN, *The charitable imperative. Hospitals and Nursing in Ancien Régime and Revolutionary France*, Londres i New York, Routledge, 1989.
- JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Relaciones de los boticarios catalanes con las instituciones centrales*, Barcelona, Universidad de Barcelona. Facultad de Farmacia, s.d.
- JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Una visita de boticas de Catalunya año 1774*, Madrid, Real Academia de Farmacia, 1967.
- JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Mancebos boticarios en el Principado de Cataluña durante el siglo XVIII*, Madrid, Real Academia de Farmacia, 1971.
- JORDI I GONZÁLEZ, RAMON, *Aportació a la història de la farmàcia catalana: 1285-1997*, Barcelona, Fundació Uriach 1838, 1997.
- KINDERR, HERMANN i HILGEMANN, WERNER, *Atlas histórico mundial (II). De la Revolución Francesa a nuestros días*, Madrid, Istmo, 1999.
- LAMARCA LANGA, GENARO, *La cultura del libro en la época de la Ilustración. Valencia, 1740-1808*, València, Edicions Alfons el Magnànim, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació i Generalitat Valenciana, Diputació Provincial de València, 1994.
- LANNING, JOHN TATE, *The Royal Protomedicato. The regulation of the Medical Profession in the Spanish Empire*, Durham, Duke University Press, 1985.
- LANZI, FERNANDO i LANZI, GIOIA, *Come riconoscere i santi e i patroni nell'arte e nelle immagini popolare*, Milà, Jaca Book, 2007 (primera edició de 2003).
- LE BRAS, GABRIEL (dir.), *Les ordres religieux. La viet et l'art*, París, Flammarion, 1979-1980.
- LEICESTER, HENRY M., *Panorama histórico de la química*, Madrid, Editorial Alambra, 1967.
- LEKAI, LOUIS J., *Los cistercienses. Ideales y realidad*, Barcelona, Herder, 1987.
- LEROUX-DHUYS, JEAN-FRANÇOIS (textos) i GAUD, HENRI (fotografies), *Las abadías cistercienses. Historia y arquitectura*, Colònia, Könemann, 1999.
- LINDEMANN, MARY, *Medicina y sociedad en la Europa moderna (1500-1800)*, Madrid, Siglo XXI, 2001.

- LIZOAIN GARRIDO, JOSÉ MANUEL, *El monasterio de las Huelgas de Burgos. Historia de un señorío cisterciense burgalés, siglos XII y XIII*, Burgos, J. M. Garrido Garrigo, 1988.
- LLADONOSA PUJOL, JOSÉ, *El real Monasterio de Santa Maria de Vallbona*, Lleida, La Editorial Leridana, 1957.
- LLANAS, MANUEL, *L'edició a Catalunya: el segle XVIII*, Barcelona, Gremi d'Editors de Catalunya, 2003.
- LLOMBART, VICENT, *Campomanes, economista y político de Carlos III*, Madrid, Alianza Editorial, 1992.
- LLOPIS AGELÁN, ENRIQUE, *Las economías monásticas al final del antiguo régimen en Extremadura*, Madrid, Universidad Complutense de Madrid. Facultad de Ciencias Económicas, 1980.
- LLUCH, ERNEST, *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840). Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1973.
- LOCKEMANN, GEORG, *Historia de la química. Tomo I. Desde la antigüedad hasta el descubrimiento del oxígeno*, México, Unión Tipográfica Editorial Hispano Americana, 1960.
- LÓPEZ DE LERENA, PEDRO (conde de Lerena), *Memoria sobre las rentas públicas y balanza comercial de España (1789-1790)*, Instituto de Estudios Fiscales, Ministerio de Economía y Hacienda, Madrid, 1990.
- LÓPEZ MIGUEL, OLGA, “La sensibilitat religiosa davant la mort a finals del segle XVIII. El cas de Mataró”, *Manuscrits. Revista d'història moderna*, 3 (1986), pàgines 175-193.
- LÓPEZ I MIGUEL, OLGA, *Actituds col·lectives davant la mort i discurs testamentari al Mataró del segle XVIII*, Barcelona, Rafael Dalmau, Caixa d'Estalvis Laietana Mataró, 1987.
- LÓPEZ MÚÑOZ, MIGUEL LUIS, *La labor benéfico-social de las cofradías en la Granada moderna*, Granada, Universidad de Granada, 1994.
- LÓPEZ PIÑERO, JOSÉ MARIA i altres, *Diccionario histórico de la ciencia moderna en España*, Barcelona, Península, 1983.
- LUDDY, AILBE J., *San Bernardo: el siglo XII en la Europa cristiana*, Madrid, Rialp, 1963.

- LUTTRELL, ANTHONY i NICHOLSON, HELEN J. (eds.), *Hospitaller women in the Middle Ages*, Aldershot, Burlington, Ashgate, 2006.
- MADURELL MARIMON, JOSEP MARIA, *Archivo general de Protocolos de Barcelona. Sección Histórica. Índice cronológico alfabético, III*, Barcelona, Marina, 1959.
- MALDÀ, RAFEL D'AMAT I DE CORTADA, BARÓ DE, *Calaix de sastre*, Barcelona, Institut Municipal d'Història, Curial, 1988.
- MÂLE, ÉMILE, *L'art religieux après le Concile de Trente. Étude sur l'iconographie de la fin du XVIe siècle, du XVIIe, du XVIIIe siècle. Italie – France – Espagne – Flandres*, Paris, Librairie Armand Colin, 1932.
- MANTECÓN MOVELLÁN, TOMÁS ANTONIO, *Contrarreforma y religiosidad popular en Cantabria: las cofradías religiosas*, Santander, Universidad de Cantabria, 1990.
- MARQUÈS I SUREDA, SALOMÓ, *L'ensenyament a Girona al segle XVIII*, Girona, Col·legi Universitari de Girona, 1985.
- MARROCCO TRISCHITTA, MARCELLO MARIA, *Caballeros de Malta. Una leyenda hacia el futuro*, Roma, Marchesi Grafiche Editoriali, s.d.
- MARTÍN, TEODORO (estudio, notas y comentarios de texto), *La desamortización. Textos político-jurídicos*, Madrid, Narcea, 1973.
- MARTÍN GONZÁLEZ, J. J., *El retablo barroco en España*, Madrid, Editorial Alpuerto, 1993.
- MARTÍN GONZÁLEZ, J. J., “Sagrario y manifestador en el retablo barroco español”, *Imafronte. Dpto. de historia del arte*, 12 (1998), pàgines 25-50.
- MARTINELL, CÈSSAR, *Llibre de notes de Lluís Bonifàs i Massó. Escultor de Valls*, Valls, E. Castells, 1917.
- MARTINELL, CÈSAR, *En Francesc Bonifàs. Escultor vallenc resident a Tarragona*, Tarragona, Estampes de F. Sugrañes, 1921.
- MARTINELL, CÈSAR, *El monestir de Santes Creus*, Barcelona, Barcino, 1929.
- MARTINELL, CÈSAR, *El escultor Luís Bonifàs y Massó (1730-1786). Biografía crítica*, Barcelona, Seix i Barral, 1948.
- MARTINELL, CÈSAR, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, Barcelona, Editorial Alpha, 1959-1963, 3 volums.

- MARTÍNEZ RUÍZ, ENRIQUE; MAQUEDA, CONSUELO i DIEGO, EMILIO DE, *Atlas histórico de España (II)*, Madrid, Istmo, 1999.
- MARTÍNEZ RUÍZ, ENRIQUE; MAQUEDA, CONSUELO (coords.), *Atlas histórico de España (I)*, Madrid, Istmo, 2000.
- MARTÍNEZ SHAW, CARLOS, “La fabricació de l’aiguardent”, *Avenç*, 32 (1980), pàgines 38-44.
- MASOLIVER, ALEJANDRO, *Origen y primeros años (1616-1634) de la Congregación Cisterciense de la Corona de Aragón. Síntesis histórica y documentos*, Poblet, Abadía de Poblet, 1973.
- MASOLIVER, ALEJANDRO, “Los cistercienses (II)”, *Schola Caritatis, Cuadernos de vida monástica (órgano de la Federación de Monjas Cistercienses de España)*, 88 (octubre-diciembre de 1979), pàgines 3-12.
- MASOLIVER, ALEXANDRE, “Els monestirs gironins, una història centenària”, *Revista de Girona*, 155 (1992), pàgines 52-59.
- MASOLIVER, ALEJANDRO, “Las monjas y los monasterios femeninos en el Císter catalán”, *Cistercium, revista cisterciense*, 213 (1998), pàgines 1131-1142.
- MATA DE LA CRUZ, SOFIA i PARÍS FORTUNY, JORDI, *Els Bonifàs. Una nissaga d’escultors*, Valls, Institut d’Estudis Vallencs, 2006.
- MATEU IBARS, JOSEFINA, *La librería de la Orden de Montesa en el siglo XVIII*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Instituto Miguel de Cervantes, 1974.
- MCMANNERS, JOHN, *Death and the Enlightenment. Changing attitudes to death among christians and unbelievers in eighteenth-Century France*, Oxford, Clarendon Press, 1981.
- MERCADER, JOAN, *Els capitans generals. Segle XVIII*, Barcelona, Vicens-Vives, 1957.
- MERCADER I RIBA, JOAN, *Felip V i Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1985.
- MERCANT RAMÍREZ, JAIME, *Historia de la farmacoterapia: siglos XVIII y XIX. La farmacia monástica de la Real Cartuja de Valldemossa* (tesi doctoral inèdita de Medicina i Cirurgia, dirigida per Adolf Diez Pérez y José Luis Fresquet Febrer, Departament de Medicina de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2008).

- MILÀ I MALLAFRÉ, MARIA DOLORS, *Algunes notícies sobre l'antic Hospital de Santa Maria*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1984.
- MILLARUELO, MARIA PILAR, “Reseña histórica del nacimiento de los monasterios femeninos del Cister en España hasta el Concilio de Trento”, *Schola caritatis, Cuadernos de vida monástica (órgano de la Federación de Monjas Cistercienses de España)*, 92 (juny-desembre de 1981), pàgines 66-97.
- MINISTERIO DE HACIENDA ESPAÑOL, *La Hacienda Pública en la España de los Borbones (1700-1931)*, Madrid, Ministerio de Hacienda, 1980.
- MIRAMBELL I BELLOC, ENRIC, *Història de la impremta a la ciutat de Girona*, Girona, Ajuntament de Girona, Diputació de Girona, Institut d'Estudis Gironins, 1988.
- MIRAMBELL I BELLOC, ENRIC, “Les religioses bernardes al Gironès”, *Revista de Girona*, 155 (1992), pàgines 60-67.
- MIRÓ BALDRICH, RAMON, “Bellpuig de les Avellanes (segona meitat del segle XVII fins a inicis del XIX)”, *Urtx. Revista Cultural de l'Urgell*, 18 (2005), pàgines 171-193.
- MOLAS RIBALTA, PERE, *L'alta noblesa catalana a l'Edat Moderna*, Vic, Eumo, 2004.
- MOLAS, JOAQUIM i MASSOT I MUNTANER, JOSEP (dirs.), *Diccionari de la literatura catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1979.
- MOLL, FRANCESC DE B., *Els llinatges catalans (Catalunya, País Valencia, Illes Balears). Assaig de divulgació lingüística*, Palma de Mallorca, Moll, 1959.
- MOÑINO, JOSÉ, *Censo español executado de orden del Rey comunicada por el excelentísimo Señor Conde de Floridablanca, primer secretario de Estado y del despacho en el año de 1787*, Madrid, Instituto Nacional de Estadística, 1981.
- MOÑINO, JOSÉ, *Censo de 1787, “Floridablanca”*, Madrid, Instituto Nacional de Estadística, 1986-1991. (El títol original és *Censo español executado de orden del rey comunicada por el Excelentísimo señor Conde de Floridablanca, primer secretario de estado y del despacho, en el año de 1787*).
- MORALES ROCA, FRANCISCO, *Privilegios nobiliarios del Principado de Cataluña. Dinastía de Austria. Reinado de Carlos II (1665-1700)*, Madrid, Hidalguía, 1982.

- MORERA LLAURADÓ, EMILIO, *Tarragona cristiana*, Tarragona, Instituto de Estudios Tarraconenses “Ramon Berenguer IV”, 1955-1959.
- MOREU-REY, ENRIC, *Revolució a Barcelona el 1789*, Barcelona, Institut d’Estudis Catalans, 1967.
- MORGADO GARCIA, ARTURO, *Ser clérigo en la España del Antiguo Régimen*, Cádiz, Universidad de Cádiz. Servicio de Publicaciones, 2000.
- MÜLLER, M. DE, “La biblioteca del Convento de Santa Catalina de Barcelona”, *Biblioteconomía. Boletín de la Escuela de Bibliotecarias de Barcelona*, 22 (1949), pàgines 75-88.
- MUÑOZ CALVO, SAGRARIO, *Historia de la farmacia en la España moderna y contemporánea*, Madrid, Síntesis, 1994.
- MUÑOZ DUEÑAS, MARIA DOLORES, *El diezmo en el Obispado de Córdoba*, Córdoba, Publicaciones del Monte de Piedad y Caja de Ahorros de Córdoba, 1988.
- MUÑOZ PÁRRAGA, MARÍA DEL CARMEN, *Monasterios de monjas cistercienses: Castilla-León*, Madrid, Historia 16, 1992.
- MURIEL, ANDRÉS, *Historia de Carlos IV*, Madrid, Atlas, 1959.
- NAVA RODRÍGUEZ, TERESA (coord.), *Ingenios para el mundo: sociedad, saber y educación en la Edad Moderna*, Madrid, Publicaciones de la Universidad Complutense de Madrid, 2004.
- NAVASCUÉS, ISABEL; BELLO, CARMÉ i GONZALVO, GENER, *Inventari de l’arxiu del monestir de Santa Maria de Vallbona*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1992.
- NIETO, BENEDICTO, *La Asunción de la Virgen en el arte. Vida de un tema iconográfico*, Madrid, Afrodisio Aguado s.a., 1950.
- NOGUERA DE GUZMAN, RAIMON, *Los notarios de Barcelona en el siglo XVIII*, Barcelona, Colegio Notarial de Barcelona, 1978.
- *Novísima Recopilación de las leyes de España, dividida en XII libros en que se reforma la Recopilación publicada por el señor don Felipe II en el año 1567, reimpressa últimamente en el de 1775 y se incorporan las pragmáticas, cédulas, decretos, órdenes y resoluciones reales y otras providencias no recopiladas y expedidas hasta el de 1804, mandada formar por el señor don Carlos IV, Madrid, 1805*, Madrid, Imp. Nacional del BOE, 1975.

- NÚRSIA, BENET DE, *La regla dels monjos*, Barcelona, Fundació Bernat Metge, 1997. Text revisat, introducció, traducció i notes per Ventura Sella (la regla és del segle VI).
- ORTEGA LÓPEZ, MARGARITA, “Casa o convento. La educación de la mujer en las edades Moderna y Contemporánea”, *Historia 16*, 145 (1988), pàgines 41-48.
- PALAU RAFECAS, SALVADOR, *Els molins fariners hidràulics de Catalunya: 690 molins inventariats*, Santa Coloma de Queralt, Museu-Arxiu Comarcal de Montblanc, 1992.
- PALAU RAFECAS, SALVADOR, *800 molins fariners de Catalunya. Des del Sènia i l’Algars al Cardener-Llobregat*, Santa Coloma de Queralt, Museu-Arxiu Comarcal de Montblanc, 1994.
- PALAZZINI, PIETRO (dir.), *Dizionario dei Concili*, Roma, Institut Joan XXIII, 1966.
- PALOMAR I ABADIA, SALVADOR, *Les majorales del Roser d’Ulldemolins*, Reus, Carrutxa, 1990.
- PANIAGUA, JESÚS i VIFORCOS, MARIA ISABEL (coords.), *I Congreso internacional del monacato femenino en España, Portugal y América, 1492-1992*, León, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de León, 1993.
- PARISSÉ, MICHEL, *Les nonnes au Moyen Age*, Le Puy, Christine Bonneton, 1983.
- PASCUA SÁNCHEZ, MARIA JOSÉ DE LA, *Actitudes ante la muerte en el Cádiz de la primera mitad del siglo XVIII*, Cádiz, Diputación Provincial de Cádiz, 1984.
- PASCUA, MARIA JOSÉ DE LA, *Vivir la muerte en el Cádiz del Setecientos (1675-1801)*, Cádiz, Fundación Municipal de Cultura del Excmo. Ayuntamiento de Cádiz, 1990.
- PASCUAL I FERRANDO, EMILI (coord.), *Diccionari manual de la llengua catalana*, Barcelona, Edicions 62, Enciclopèdia Catalana, Institut d’Estudis Catalans, 2001.
- PASQUAL, JAIME, *Carta del P. D. Jaime Pasqual canónigo premostratense de Bellpuig de las Avellanas al M. I. S. Marqués de Capmany*, Seu d’Urgell, Consell Comarcal d’Urgell, 198- (primera edició de 1837).

- PASTOR, LUDWIG, FREIHERR VON, *Historia de los Papas desde fines de la Edad Media, compuesta utilizando el Archivo Secreto Pontificio y otros muchos archivos*, Barcelona, Gustavo Gili, 1910-1961.
- PEÑAFIEL RAMÓN, ANTONIO, *Testamento y buena muerte (Un estudio de mentalidades en la Murcia del siglo XVIII)*, Murcia, Academia Alfonso X El Sabio, Comunidad Autónoma de la Región de Murcia, Caja Murcia. Obra Cultural, 1987.
- PEREA SIMON, EUGENI, *Església i societat a l'arxidiòcesi de Tarragona durant el segle XVIII: un estudi a través de les visites pastorals*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 2000.
- PÉREZ BALTASAR, MARÍA DOLORES, “Saber y creación literaria: los claustros femeninos en la Edad Moderna”, *Cuadernos de historia moderna*, 20 (1998), pàgines 129-143.
- PÉREZ-EMBED WAMBA, JAVIER, *El Cister en Castilla y León. Monacato y dominios rurales (siglos XII-XV)*, Salamanca, Junta de Castilla y León. Consejería de Educación y Cultura, 1986.
- PÉREZ FERNÁNDEZ-TURÉGANO, CARLOS, *Patiño y las reformas de la administración en el reinado de Felip V*, Madrid, Ministerio de Defensa. Instituto de Historia y Cultura Naval, 2006.
- PÉREZ GIMÉNEZ, MANUEL RAMON, “El papel del Real Monasterio de Santa Maria de Veruela en la creación de la Congregación Cisterciense de la Corona de Aragón”, *Cistercium, revista monástica*, 240 (2005), pàgines 951-971.
- PÉREZ SANTAMARIA, AURORA, *Escultura barroca a Catalunya. Els tallers de Barcelona i Vic (1680-1730 ca.). Projecció a Girona*, Lleida, Virgili & Pagès, 1988.
- PÉREZ SANTAMARIA, AURORA, “El retablo catalán a través de obras de Josep Sunyer i Pau Costa”, *Imafronte. Dpto. de historia del arte* (número dedicat a *El Retablo español*), 3-4-5 (1987-88-89), pàgines 367-383.
- PÉREZ SANTAMARIA, AURORA, “El mensaje eucarístico en el retablo barroco catalán”, *Cuadernos de arte e iconografía*, volum V, 9 (primer semestre 1992), pàgines 145-155.

- PETIT, NÚRIA, “Estudi de les fonts documentals que informen sobre els orígens, la fundació i els primers temps del monestir cistercenc de Vallbona”, *Urtx. Revista Cultural de l’Urgell*, 14 (2001), pàgines 83-116.
- PETIT BORDES, NÚRIA, “Les etapes constructives del Reial Monestir de Santa Maria de Vallbona fins al 1392”, *Urtx. Revista Cultural de l’Urgell*, 18 (2005), pàgines 63-92.
- PIEPER, RENATE, *La Real Hacienda bajo Fernando VI y Carlos III (1753-1788). Repercusiones económicas y sociales*, Ministerio de Economía y Hacienda, Instituto de Estudios Fiscales, Madrid, 1992.
- PINEDO IPARRAGUIRRE, ISIDORO, *El pensamiento regalista y antijesuita de Manuel de Roda y Arrieta, ministro de Gracia y justicia de Carlos III*, Madrid, Editorial de la Universidad Complutense de Madrid. Servicio de Repografía, 1983, 2 volums.
- PIÑOL CERRO, ISIDRE, “El capbreu de na Blanca d’Anglesola a la ciutat de Lleida a principis del segle XIV”, *Urtx. Revista cultural de l’Urgell*, 14 (2001), pàgines 135-145.
- PIQUER, ROSA MARÍA, “La clausura de las monjas. Aproximación histórica y psicológica”, *Studia Monastica*, 38, 1 (1996), pàgines 131-171.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “Els monestirs cistercencs femenins de la corona d’Aragó al segle XIX. Sotragades polítiques i intromissions del poder civil que més els afectaren”, *Studia Monastica*, 1966, vol. VIII – fasc. 1, pàgs. 71-132.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “Els monestirs cistercencs de dones de la Corona d’Aragó al segle XIX. Reformes de signe positiu promogudes pels monjos de l’orde exclaustrats”, *Miscellanea Populetana*, Poblet, 1966, pàgines 521-589.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Catalunya cistercenca: petit intent de localització dels cenobis cistercencs catalans*, Barcelona, s.n., 1967.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “El monestir cistercenc de Santa Maria de Vallbona”, Separata del *Boletín Interior Informativo del Centro Comarcal Leridano*, X, 107 (1967), pàgines 7-10.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Monjos exclaustrats de Santes Creus i altres abadies de la Corona d’Aragó que influïren en la restauració de l’esperit monàstic dels cenobis de dones (1815-1851)*, Santes Creus, Suc. de Torres i Virgili, 1968.

- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Etapas progresivas de la vida cisterciense: ensayo sobre liturgia y usos de los monasterios de monjas*, Barcelona, Balmesiana (Biblioteca Balmes), 1968 [extracte d'*Analecta Sacra Tarraconensia*, vol XL, 1967], pàgines 25-63.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “Les Dames de Vallbona”, *Boletín Arqueológico*, época IV, fasc. 113-120 (1971-72), pàgines 379-403.
- PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, “L’expansió monàstica femenina a Catalunya durant els segles XII i XIII. Anàlisi del fenomen dins el context de la història de l’espiritualitat”, *Analecta Sacra Tarraconensia*, 45 (1972), pàgines 3-25.
- PIQUER I JOVER, JOSEP MARIA, *Santa Maria de Vallbona*, Bellpuig, s.n., 1974.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *El monasterio cisterciense de Vallbona: aportaciones leridanas a su institución y renacimiento*, Lérida, Imprenta Escuela Provincial, 1974 (Separata de *Ilerda*, núm. XXXV, pàgines 133-146).
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “Noms de monges i servidors del monestir de Vallbona (segles XVI-XVII)”, *Analecta Sacra Tarraconensia*, 47 (1975), pàgines 229-244.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *La Confraria dels Juraments al cenobi de Vallbona. Erecció i estatuts*, Lleida, Institut d’Estudis Ilerdencs de l’Excel·lentíssima Diputació Provincial de Lleida, 1976.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “El monasterio cisterciense de Vallbona. Crónica de Miguel-Ramón Zapater”, *Hispania Sacra*, 29 (1976), pàgines 417-428.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Les ordenances de la vila de Vallbona a les darreries del segle XVII*, Lleida, Instituto de Estudios Ilerdenses, 1977 (Separata d’*Ilerda*, 1977, pàgines 85-99).
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “Cartulari de Vallbona (1157-1665)”, *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, núm. XXXVII, 1977-1978, pàgines 67-109.
- PIQUER i JOVER, JOSEP JOAN, *Les exploracions de la voluntat a Vallbona durant els segles XVII i XVIII*, Montserrat, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1978.

- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “Carta de visita de Fra Benet Llorc adreçada a les monges de Vallbona”, *Santes Creus. Butlletí de l’Arxiu Bibliogràfic*, 47, vol. V (1978), pàgines 373-390.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “L’abaciologi “vell” de Vallbona (1153-1563)”, *Boletín Arqueológico*, 2 (1980), pàgines 153-158.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, Entrada “Vallbona de les Monges”, *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana s. a., 1980, volum 15, pàgina 207.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, Entrada “Vallbona de les Monges, monestir de”, *Gran Enciclopèdia Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana s. a., 1980, volum 15, pàgines 207-209.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “Aportaciones a la iconografía de San Benito”, *Cistercium*, XXXII, nº 157 (gener-juny 1980), pàgines 183-204.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “L’abadessa de Vallbona, Maria de Llúria, mestra d’esperit”, *Analecta Sacra Tarraconensia*, 51-52 (1980-1981), pàgines 39-70.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *La Baronia de Vallbona: notes d’estudi*, Lleida, Publicacions de l’Institut d’Estudis Ilerdencs (C. S.I.C.), 1981.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “El gobierno de las monjas de la Orden según el “Nomasticon” cisterciense”, *Schola caritatis, Cuadernos de vida monástica (órgano de la Federación de Monjas Cistercienses de España)*, 92 (juny-desembre de 1981), pàgines 41-49.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “Inventari dels béns mobles de Pere Joan Agulló”, DIVERSOS AUTORS, *Recull Tomàs Forteza Segura (1920-1980)*, Tarragona, T. Forteza i E. A. Soler (eds.), 1983.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, “Notes sobre pasturatge i cria d’animals extretes de l’Arxiu de Vallbona (1157-1834)”, DIVERSOS AUTORS, *Miscel·lània Fort i Cogul. Història monàstica catalana. Història del Camp de Tarragona*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1984, pàgines 277-286.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Les Forasteries del Cenobi de Vallbona: extrets de les actes notarials: 1173-1762*, Lleida: Institut d’Estudis Ilerdencs de la Diputació Provincial de Lleida, 1986.

- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Vallbona de les Monges. Monestir de Santa Maria de Vallbona, Lleida, Espanya*, Vallbona de les Monges, Comunitat Cistercenca de Vallbona, 1988.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Abaciologi de Vallbona (1153-1990)*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990.
- PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN, *Vallbona: guia espiritual i artística*, Comunitat Cistercenca, Santa Maria de Vallbona, 1993.
- PLADEVALL FONT, ANTONI, *Els monestirs cistercencs a Catalunya: Poblet, Santes Creus i Vallbona*, Barcelona, Departament de Comerç, Consum i Turisme de la Generalitat de Catalunya, 1987.
- PLANES I ALBETS, RAMON, “El llibre de la Confraria del Roser de la Vila de Salàs (1648-1826)”, *Arxiu de textos catalans antics*, 11 (1992), pàgines 385-395.
- PLANES I CLOSA, JOSEP MARIA, “Radiografia d'un municipi borbònic català: persones i grups socials al poder a Tàrrega, 1715-1750”, *Pedralbes. Revista d'història moderna*, any VI, 6 (1986), pàgines 101-127.
- PLOUVIER, MARTINE i SAINT-DENIS, ALAIN (dirs.), *Pour une histoire monumentale de Cîteaux, 1098-1998*, Vitreux, Cîteaux, Commentarii cistercienses, Studia et documenta; Dijon, Association Bourguignonne des Sociétés Savantes, 1998.
- PO-CHIA HSIA, RONALD, *The world of Catholic Renewal (1540-1770)*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998.
- POMÉS, CARLOTA, *Bibliografia de Josep Joan Piquer i Jover (1911-1985)*, Vallbona de les Monges, s. n., 1987.
- PORTA I BERGADÀ, *La victòria catalana de 1705*, Barcelona, Pòrtic, 1984.
- PORTABALES PICHEL, AMANCIO, *Don Manuel Ventura Figuerola y el Concordato de 1753*, Madrid, Maeza (Industrias Gráficas), 1948.
- PORTELA, EUGENIO, *La química ilustrada*, Madrid, Akal, 1999.
- PRATS DARDER, CARMEN, *Apotecaria de Santa Maria de Vallbona*, Santes Creus, Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990.
- PRIESTLEY, HERBERT INGRAM, *José de Gálvez visitor-general of New Spain (1765-1771)*, Philadelphia, Porcupine Press, 1980.

- PRO, JUAN, *Estado, geometría y propiedad. Los orígenes del catastro en España (1715-1941)*, Madrid, Ministerio de Economía y Hacienda, Centro de Gestión Catastral y Cooperación Tributaria, 1992.
- *Propi de la Litúrgia de les Hores per a l'Orde Cistercenc*, Poblet, Monestir de Poblet, 1991.
- PUIGDEVALL I DIUMÉ, NARCÍS, *Història de la comunitat cistercenca de Cadins (1169-1992)*, Girona, Diputació de Girona, 1992.
- PUIGDEVALL I DIUMÉ, “Miscel·lània de Cadins”, *Revista de Girona*, 155 (1992), pàgines 68-72.
- PUIGVERT I SOLÀ, JOAQUIM M., *Una parròquia catalana del segle XVIII a través de la seva consuetud (Riudellots de la Selva)*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1986.
- PUIGVERT, JOAQUIM M. (ed.); BADA, JOAN; LA PARRA, EMILIO; LLUCH, ERNEST i MARQUÈS, JOSEP M., *Bisbes, Il·lustració i jansenisme a la Catalunya del segle XVIII*, Vic, Eumo, 2000.
- PUIGVERT, JOAQUIM (ed.); MONJAS, LLUÍS; SOLÀ, XAVIER i PEREA, EUGENI, *Les visites pastorals: dels orígens medievals a l'època contemporània*, Girona, CCG edicions, 2003.
- PUJAL i CARRERA, LLUÍS, *Antoni Desvalls i de Vergós. Marquès del Poal*, Barcelona, El Llamp, 1988.
- RABORY, JOSEP, *Documents sur la Congrégation d'Aragon de l'ordre de Cîteaux*, Ligugé (Viena), Imprimerie E. Aubin, 1914.
- RAGUER, HILARI, *La espada y la cruz: la Iglesia (1936-1939)*, Barcelona, Bruguera, 1977.
- RAGUER, HILARI, *El Vaticà i la guerra civil*, Barcelona, Centre d'Estudis Francesc Eiximenis, 1982.
- RAGUER, HILARI, *La pólvora y el incienso. La Iglesia y la guerra civil española (1936-1939)*, Barcelona, Península, 2001.
- RAMBLA, JOSEP MARIA, *El Pelegrí. Autobiografia de Sant Ignasi de Loiola*, Barcelona, Claret, 1983.
- RAMÍREZ, MARIA DEL PRADO, *Cultura y religiosidad popular en el siglo XVII: censo de hermandades, gremios y cofradías del Conde de Aranda en la*

- provincia de Ciudad Real*, Ciudad Real, Diputación de Ciudad Real. Área de Cultura, 1986.
- RAMON I VINYES, SALVADOR i FUENTES I GASÓ, MANUEL M., *Inventari dels protocols notarials de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1987.
 - RAMON I VINYES, SALVADOR i MASSAGUÉS VIDAL, JOSEP, *Inventari dels llibres sacramentals de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1990.
 - RAMON I VINYES, SALVADOR i FUENTES I GASÓ, MANUEL M., *Processos de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1990.
 - RAMON VINYES, SALVADOR i RICOMÀ VENDRELL, F. XAVIER, *Índex vell. Índex dels documents de l'arxiu de l'Arquebisbe, 1697*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 1997.
 - RAMOS PALOMO, MARIA DOLORES i VERA BALANZA, MARIA TERESA (eds.), *El trabajo de las mujeres. Pasado y presente. Actas del Congreso Internacional del Seminario de Estudios Interdisciplinarios de la mujer*, Málaga, Servicio de Publicaciones de la Diputación Provincial de Málaga, 1996.
 - RAVIER, ANDRÉ, *Ignacio de Loyola, fundador de la Compañía de Jesús*, Madrid, Espasa Calpe, 1991.
 - RECASENS I COMES, JOSEP M. (escrit en català per Recasens i traduït al castellà per José Sánchez Real), *El corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII. Aspectos económico y político-social*, Tarragona, Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1963.
 - REDER GADOW, MARION, *Morir en Málaga. Testamentos malagueños del siglo XVIII*, Málaga, Universidad de Málaga. Secretariado de Publicaciones y Diputación Provincial de Málaga, 1986.
 - REDER GADOW, MARION, “Las voces silenciosas de los claustros de clausura”, *Cuadernos de historia moderna*, 25 (2000), monogràfic, pàgines 279-335.
 - REIAL SOCIETAT ARQUEOLÒGICA TARRACONENSE, *Los monumentos arqueológicos y tesoro artístico de Tarragona y su provincia durante los años*

- 1936-39. *Memoria de la Real Sociedad Arqueológica Tarraconense*, Poblet, Reial Monestir de Santa Maria de Poblet, 1942.
- REVENTÓS I CONTI, JACINT, *Història dels hospitals de Catalunya*, Barcelona, Fundació Uriach 1838, Fundació Picasso-Reventós, Editorial Hacer, 1999, diversos volums.
 - RIFÉ I SANTALÓ, JORDI, *Els villancets d'Emmanuel Gònima (1712-1792). Un model de la transició musical del barroc al pre-classicisme a la Catalunya del segle XVIII*, Bellaterra, Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1993.
 - RIQUER, MARTÍ DE, *Quinze generacions d'una família catalana*, Barcelona, Quaderns Crema, 1998.
 - RIVAS ALVÁREZ, JOSÉ ANTONIO, *Miedo y piedad: testamentos sevillanos del siglo XVIII*, Sevilla, Diputación Provincial de Sevilla, 1986.
 - ROCAFORT, CEFERÍ, *Bellpuig de les Avellanes*, Barcelona, Tipografia "L'Avenç", 1906.
 - ROCAFORT, CEFERÍ, "Província de Lleyda", CARRERAS CANDI, FRANCESC (dir.), *Geografia general de Catalunya*, Barcelona, Establiment editorial Albert Martín, 1909, pàgines 447-459.
 - RODRÍGUEZ DE CAMPOMANES, PEDRO, *Dictamen fiscal de expulsión de los jesuitas de España (1766-67)*, Madrid, Fundación Universitaria Española, 1977.
 - RODRÍGUEZ DE GRACIA, HILARIO, *Cofradías toledanas*, Madrid, Universidad Complutense de Madrid, 1982.
 - RODRÍGUEZ G. DE CEBALLOS, ALFONSO, *El retablo barroco*, Madrid, Historia 16, 1992.
 - RODRÍGUEZ MÁZ, ANTONIO, *El arzobispo urbanista (D. Joaquín de Santiyán y Valdivieso), 1779-1783*, Tarragona, Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1956.
 - ROIG I TORRENTÓ, M. ASSUMPTA, "Èmfasi contrareformista en els retaules de la Seu de Girona", *Estudi general. Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona*, 10 (1990), pàgines 119-139.
 - ROIG I TORRENTÓ, M. ASSUMPTA, *Iconografia del retaule a Catalunya (1675-1725)*, Bellaterra, Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Lletres, 1992.

- ROSS, IAN SIMPSON, *The life of Adam Smith*, Oxford, Clarendon Press, 1995.
- ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J., “La noblesa del Camp de Tarragona i el servei de miquelets (1795)”, *Paratge. Quaderns d’estudis de genealogia, heràldica, sigil·lografia i vexil·lologia*, 3-4 (1992-1993), pàgines 65-76.
- ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J., *Els nobles de Tortosa (segle XVII)*, Tortosa, Consell Comarcal del Baix Ebre, 1997.
- ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J., *Rics i poderosos, però no tant. La noblesa a Tarragona i comarca al segle XVIII*, Tarragona, Publicacions del Cercle d’Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2000.
- ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR J., *La baixa noblesa de la Conca de Barberà a l’edat moderna*, Montblanc, Centre d’Estudis de la Conca de Barberà, 2005.
- ROVIRA SORIANO, JORDI, *Els orígens de Vallbona de les Monges en un manuscrit de la Biblioteca Nacional de París*, Tarragona, Delegació a Tarragona de la Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i Vexil·lologia, 1991.
- SAGARRA, JOSEP MARIA DE, *Memòries*, Barcelona, Edicions 62, 1981.
- SALAMERO I REYMUNDO, F. i SALAMERO I PRAT, F., *Principals malalties, pestilències i Hospitals a la ciutat de Barcelona, esmentats a les Rubriques de Bruniquer, Ceremonial dels Magnífichs Consellers i Regiment de la Ciutat de Barcelona (1249-1714)*, s.l., s.n., 2002.
- SÁNCHEZ-CASTAÑER, FRANCISCO, *Don Juan de Palafox, virrey de Nueva España*, Madrid, Fundación Universitaria Española, 1988.
- SÁNCHEZ GIL, VICTOR, “El obispado de Cartagena en 1601. Visita “ad limina” del obispo Juan de Zúñiga”; *Carthaginensia*, I, 0 (1985), pàgines 121-190.
- SÁNCHEZ LORA, JOSÉ LUÍS, *Mujeres, conventos y formas de la religiosidad barroca*, Madrid, Fundación Universitaria Española, 1988.
- SÁNCHEZ PAGÈS, MONTSE, *Els pous de gel de Lleida*, Barcelona, Museu de l’Aigua de Lleida, 2004.
- SÁNCHEZ REAL, JOSÉ, “Las campanas de Vallbona”, *Notícies del Gremi de Campaners valencians*, 13 (març 2001), pàgines 1-7.
- SANJUST I LATORRE, CRISTINA, *Estudi arquitectònic de la sala capitular i la infermeria del Reial Monestir de Santa Maria de Pedralbes* (treball de recerca de

- doctorat inèdit d'Història de l'Art, dirigit per Anna Muntada, Departament d'Història de l'Art de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2004).
- SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, “Precedents històrics de la carta de població i franquícia de Sarreal”, *Boletín arqueológico. Órgano de la Real Sociedad Arqueológica Tarraconense*, IV, 121-128 (1973-1974), pàgines 51-60.
 - SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, “El catàleg de diputats i oïdors de comptes de la Generalitat de Catalunya (1359-1710) de Pere Serra i Postius”, *Estudis històrics i documents dels arxius de protocols*, 8 (1980), pàgines 63-118.
 - SANS I TRAVÉ, JOSEP MARIA, *El Llibre Verd del pare Jaume Pasqual. Primera història de Vallbona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2002.
 - SANS TRAVÉ, JOSEP MARIA, *Precedents i orígens del monestir de Santa Maria de Vallbona (1154-1185)*, Lleida, Pagès, 2002.
 - SANTESMASES I OLLÉ, JOSEP, *Els arrendaments municipals del segle XVIII a Vila-Rodona. La planificació dels interessos materials i espirituals davant la mort: Testaments de Vila-Rodona, segles XVII-XIX*, Valls, Institut d'Estudis Vallencs, 1995.
 - SANTOS ARREBOLA, MARIA SOLEDAD, *La proyección de un ministro ilustrado en Málaga: José de Gálvez*, Málaga, Publicaciones de la Universidad de Málaga, 1999.
 - SARASÚA, CARMEN, *Criados, nodrizas y amos. El servicio doméstico en la formación del mercado de trabajo madrileño (1758-1868)*, Madrid, Siglo XXI de España, 1994.
 - SEGARRA I MALLA, JOSEP MARIA, *Història de Tàrrrega amb els seus costums i tradicions. II (segles XVI-XVIII)*, Tàrrrega, Museu Comarcal, 1987.
 - SEGURA GRAÍÑO, CRISTINA i MUÑOZ FERNÁNDEZ, ÁNGELA (eds.), *De leer a escribir*, Madrid, Al-Mudayna, 1996.
 - SERRA BOLDÚ, VALERI i OLIVA, VICTOR, *Llibre d'or del Rosari a Catalunya*, Barcelona, Impressor Oliva de Vilanova, 1925.
 - SERRA I BOLDÚ, VALERI, *Llibre popular del Rosari. Folklore del Roser*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988.
 - SERRA I SELLARÉS, FRANCESC, *Sant Benet de Bages. Època montserratina (1593-1835)*, Sant Vicenç de Castellet, Farrell, 2006.

- SERRANO FLÒ, Mª ÀNGELES, “La instauración del catastro en Lérida (1716-1758)”, *Pedralbes. Revista d’història moderna*, any VI, 6 (1986), pàgines 83-99.
- SHAFER, ROBERT JONES, *The economic societies in the Spanish world (1763-1821)*, Syracuse, Syracuse University Press, 1958.
- SIMON DIAZ, JOSE, *Jesuitas de los siglos XVI y XVII: Escritos localizados*, Madrid, Universidad Pontificia de Salamanca y Fundación Universitaria Española, 1975.
- SIMON I TARRÉS, ANTONI i VILA, PEP (eds.), *Cròniques del Rosselló. Segles XVI-XVII*, Barcelona, Curial, 1998.
- SIMON TARRÉS, ANTONI (dir.), *Diccionari d’historiografia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2003.
- SOCIAS BATET, IMMACULADA, *Els impressors Jolis-Pla i la cultura gràfica catalana en els segles XVII i XVIII*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2001.
- SOLÀ COLOMER, XAVIER, “Les visites pastorals a Catalunya durant l’època moderna: mètodes de control sobre la parròquia, el clergat i la població”, *Manuscrits. Revista d’història moderna*, 25 (2007), pàgines 187-209.
- SOLDEVILA, FERRAN (ed.), *Les quatre grans cròniques: Jaume I, Bernat Desclot, Ramon Muntaner, Pere III*, Barcelona, Selecta, 1983.
- SOLDEVILA, FERRAN, *Jaume I. Pere el Gran*, Barcelona, Vicens Vives, 1986 (1955).
- SOLÉ I SABATÉ, JOSEP MARIA (dir.), *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents*, Barcelona, Generalitat de Catalunya i Enciclopèdia Catalana, 2003.
- SORIANO TRIGUERO, CARMEN, “La propiedad inmobiliaria de los conventos femeninos madrileños en el siglo XVIII”, *Cuadernos de historia moderna*, 24 (2000), pàgines 11-29.
- SPERLING, JUTTA GISELA, *Convents and the body politic in late Renaissance Venice*, Chicago, University of Chicago Press, 1999.
- SPREAFICO, ROSARIO, “El lugar de la mujer en la familia cisterciense”, *Cistercium. Revista cisterciense*, 213 (1998), pàgines 1039-1050.
- SUÑÉ ARBUSSÀ, JOSÉ MARIA, *Formularios de hospitales españoles. Siglos XVII y XVIII*, Granada, Universidad de Granada, 2005.

- TABOADA, JOSÉ MARIANO, *Libro de las vírgenes*, Barcelona, Abraxas, 2005 (primera edició de 1998).
- TASIS I MARCA, RAFAEL, *Pere el Cerimoniós i els seus fills*, Barcelona, Vicens Vives, 1991.
- TERESA DE JESÚS, SANTA, *Libro de la vida; edición, introducción y notas de Otger Steggink*, Madrid, Castalia, 1986.
- TERESA DE JESÚS, SANTA, *Escritos de Santa Teresa; añadidos e ilustrados por Don Vicente de la Fuente*, Madrid, Atlas, 1952.
- TERUEL GREGORIO DE TEJADA, MANUEL, *Vocabulario básico de la historia de la Iglesia*, Barcelona, Crítica, 1993.
- TIETZ, MANFRED (ed.), *Los jesuitas españoles expulsos. Su imagen y su contribución al saber sobre el mundo hispánico en la Europa del siglo XVIII. Actas del coloquio internacional de Berlín (7-10 de abril de 1999)*, Madrid, Iberoamericana; Frankfurt am Main, Vervuert, 2001.
- TODA, EDUARD, *Estudis pobletans*, Tarragona, Reial Societat Arqueològica, 1925.
- TODA, EDUARD, *Monestir de Santes Creus*, Barcelona, Llibreria Verdaguier, 1929.
- TOLEDO GIRAU, J., *El archivo-biblioteca del Real Monasterio de Valldigna*, Castellón de la Plana, Sociedad Castellonense de Cultura, 1944.
- TOMÀS I FOLCH, MARINA, *Els Omells de Na Gaia: tot retrobant les nostres arrels*, Lleida, Ajuntament dels Omells de Na Gaia, 2003.
- TORRAS I RIBÉ, JOSEP M., *Els municipis catalans de l'Antic Règim (1453-1808)*, Barcelona, Curial, 1983.
- TORRAS I RIBÉ, JOSEP M., *Felip V contra Catalunya*, Barcelona, Rafael Dalmau Editor, 2005.
- TORRES AMAT, FÈLIX, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Barcelona, Curial, 1973 (primera edició de 1836).
- TORRES I GROS, JAUME, *Els molins del riu Corb*, Bellpuig, Estudis. Impr. Saladrigues, 1986.
- TORT MITJANS, FRANCISCO, *Biografía histórica de Francisco Armanyá Font, o.s.a.: Obispo de Lugo. Arzobispo de Tarragona (1718-1803)*, Vilanova i la Geltrú, [Imprenta Socitra, Barcelona], 1967.

- TRIADÓ, JOAN-RAMON, *L'època del Barroc (s. XVII-XVIII)*, Barcelona, Edicions 62, 1984.
- TURIN, YVONNE, *Femmes et religieuses au XIXe siècle. Le féminisme "en religion"*, Paris, Nouvelle Cité, 1989.
- UDINA MARTORELL, FREDERIC, *Els monestirs cistercencs a la Catalunya Nova*, Barcelona, Germandat de Valldonzella, 1966.
- UNIÓ DE RELIGIOSOS DE CATALUNYA, *Catalònia religiosa. Atlas històric: dels orígens als nostres dies*, Editorial Claret, Barcelona, 1991.
- VACA DE OSMA, JOSÉ ANTONIO, *Carlos III*, Madrid, Rialp, 1997.
- VAN-DAMME, JEAN-BAPTISTE, *Los tres fundadores de Cister*, Burgos, Col. Espiritualidad Monástica del Monasterio de Las Huelgas, 1998.
- VAN DER MEER, FRÉDÉRIC, *Atlas de l'ordre cistercien*, Paris i Brussel·les, Ed. Sequoia, 1965.
- VELAMAZÁN, JOSÉ FRANCISCO GONZÁLEZ DE CASTEJÓN Y HERNÁNDEZ, MARQUÉS DE, *Don Pedro González de Castejón y Salazar. Marqués de González de Castejón. Ministro de Marina de Carlos III*, Zaragoza, Centro de Estudios Borjanos, 2003.
- VENINI REDIN, ELENA, *L'educació femenina a Barcelona a la Il·lustració catalana (1780-1808)*, Barcelona, Universitat de Barcelona. Centre de Publicacions, Intercanvi Científic i Extensió Universitària, 1983.
- VICÉNS, MARIA TERESA, *Iconografia assumpcionista*, València, Generalitat Valenciana. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. Diputacions d'Alacant, Castelló i València, 1986.
- VIDAL CELMA, REGINA, "Evolución histórica de la institución de clausura en el monacato femenino (y II)", *Cistercium*, 171 (1986), pàgines 297-338.
- VIDAL I SOLÉ, MERCÈ, "Noves aportacions documentals dels escultors Bonifàs", DIVERSOS AUTORS, *Recull Pau Monguió i Segura (1865-1956)*, Tarragona, Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental "Margalló del Balcó", 1988, pàgines 91-116.
- VIFORCOS MARINAS, MARIA ISABEL, *La Asunción y el Corpus, de fiestas señeras a fiestas olvidadas*, León, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de León, 1994.

- VIFORCOS MARINAS, MARIA ISABEL i CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA, MARIA DOLORES (coords.), *Fundadores, fundaciones y espacios de vida conventual. Nuevas aportaciones al monacato femenino (Actas del III Congreso Internacional sobre monacato femenino en España, Portugal y América)*, León, Universidad de León, 2005.
- VILA, FEDERICO, *Reseña histórica, científica y literaria de la Universidad de Cervera*, Tàrrega, Càtedra de Cultura Catalana Samuel Gili i Gaya, 1981 (primera edició de 1923).
- VILAR, PIERRE, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Barcelona, Edicions 62, 1965, 4 volums (*Introducció: El medi natural; La formació del capital comercial; Les transformacions agràries del segle XVIII català i El medi històric*).
- VILARRUBIAS SOLANES, FELIO A., *Crónica del VIII centenario de la fundación del Real Monasterio del Cister de Santa Maria de Vallbona, 1157-1957*, Poblet, Imp. Monástica de Poblet, 1959.
- VIZUETE MENDOZA, J. CARLOS, *La Iglesia en la Edad Moderna*, Madrid, Síntesis, 2000.
- VOLTES, PEDRO, *Dietari de l'antich consell barceloní*, Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1971, volum XXIV (1702-1704).
- VOVELLE, MICHEL, *Mourir autrefois. Attitudes collectives devant la mort aux XVIIe et XVIIIe siècles*, París, Gallimard, 1974.
- WEST, E. G., *Adam Smith. El hombre y sus obras*, Madrid, Unión Editorial, 1989.
- WOJTKOWIAK, BRUNO, *Historia de la química: de la antigüedad a 1950*, Zaragoza, Acribia, 1986.
- YARZA LUACES, JOAQUÍN (comissari), *Vestiduras ricas. El monasterio de las Huelgas y su época (1170-1340). [Exposició realitzada al Palacio Real de Madrid del 16 de març al 19 de juny de 2005]*, Madrid, Patrimonio Nacional, 2005.
- YETANO LAGUNA, ANA, “Congregaciones religiosas femeninas. Algunos datos sobre el movimiento fundacional en Cataluña durante el siglo XIX”, *Analecta Sacra Tarraconensia. Revista de ciències historicoeclesiàstiques*, volum 73, 2000, pàgines 161-173.
- ZARAGOZA PASCUAL, ERNEST, *Catàleg dels monestirs catalans*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.

- ZARRI, GABRIELA, *Recinti. Donne, clausura e matrimonio nella prima età moderna*, Bologna, Il Mulino, Saggi, 2000.
- ZARZOSO ORELLANA, ALFONSO, *La pràctica mèdica a la Catalunya del segle XVIII* (tesi doctoral inèdita d’Història, dirigida per Jon Arrizabalaga Valbuena i Josep Fontana Lázaro, Institut Universitari d’Història “Jaume Vicens i Vives”, Universitat Pompeu Fabra, 2003).
- ZARZOSO ORELLANA, ALFONS, *L’exercici de la medicina a la Catalunya de la Il·lustració (segle XVIII)*, Manresa, Arxiu Històric de les Ciències de la Salut, 2006.
- ZURITA, JERÓNIMO, *Anales de la Corona de Aragón*, Zaragoza, C.S.I.C., 1976-1980, 9 volums.

ÍNDIX D'IMATGES, FOTOGRAFIES, MAPES, TAULES, GRÀFICS I QUADRES SINÒPTICS

Mapa que mostra l'àrea d'expansió de l'orde cistercenc a Europa.	36
Mapa de l'expansió de l'orde cistercenc per la Península Ibérica.	36
Mapa amb la ubicació de Vallbona a Catalunya.	43
Plànol de les dependències del monestir de Santa Maria de Vallbona.	46
Quadre sinòptic de les fundacions del monestir de Santa Maria de Vallbona.	49
Mapa amb els monestirs cistercencs catalans.	50
Mapa amb els monestirs cistercencs dels Països Catalans.	50
Quadre sinòptic: Hàbits o vesticions al monestir de Santa Maria de Vallbona durant el segle XVIII.	68
Quadre sinòptic: Informació extreta de les exploracions de la voluntat i altres documents annexos del monestir de Santa Maria de Vallbona.	93
Fotografia de la carta de professió de Lluïsa de Dalmau i Falç.	134
Fotografia de la carta de professió de Maria Anna de Dalmau i Falç.	134
Quadre sinòptic: Professions al monestir de Santa Maria de Vallbona al llarg del segle XVIII.	135
Quadre sinòptic: Resum de les abadesses o abaciologi	146
Fotografia de la plana del <i>Llibre de Nostra Senyora del Claustre, del Reial Monestir de Vallbona, fet per mi, dona Gerònima de Ribas i de Boxadors</i> [AMV, 11.12/3] on consta la inscripció que li dóna títol.	148
Fotografia de la "Imatge de la Mare de Deu del Claustro del Real Monestir de Vallbona" [AMV, 11.12/3]	149
Quadre sinòptic: Resum de les prioeres.	151
Quadre sinòptic: Resum de les sotsprioeres.	152
Quadre sinòptic: Resum de les presidentes.	154
Quadre sinòptic: Resum de les bosseres.	156
Quadre sinòptic: Resum de les secretàries.	157

Quadre sinòptic: Resum de les sagristanes.	159
Quadre sinòptic: Resum de les mestres de novícies.	160
Quadre sinòptic: Resum de les infermeres.	161
Quadre sinòptic: Resum de les hospitaleres.	163
Quadre sinòptic: Resum de les arxiveres.	163
Quadre sinòptic: Resum de les cellereres.	164
Fotografia del gall esculpit al llindar de la porta de la casa Gallart, al claustre del monestir.	168
Fotografia de l'entrada de la casa Miró, ubicada a la part de l'hort del monestir.	169
Fotografia de l'entrada de la casa Pastor, situada a l'hort del monestir.	169
Fotografia de dues calaixeres d'ús personal de les monges del segle XVIII conservades al monestir de Vallbona.	174
Fotografia d'una calaixera datada del segle XVIII i conservada al monestir de Santa Maria de Vallbona.	174
Fotografia de l'escriptori propietat d'Antònia de Solà.	174
Fotografia de la caixa a la tapa de la qual s'ha gravat el cognom Castellví.	174
Quadre sinòptic: Hàbits de donades	203
Quadre sinòptic: Professions d'organistes	207
Fotografia del tust, ubicat tocant a la porta de la sala capitular, al claustre del monestir.	210
Quadre sinòptic: Defuncions del personal del monestir de Vallbona ocorregudes al llarg del segle XVIII.	211
Fotografia de la crosseta i el bàcul, símbols de l'autoritat pastoral de la prelada.	231
Imatge de l'escut d'armes de l'abadessa de Borrell i explicació heràldica del mateix.	237
Mapa amb la ubicació de la tomba de l'abadessa Maria de Borrell al cor de l'església del monestir.	245

Fotografia de la làpida sepulcral de l'abadessa Maria de Borrell.	246
Imatge de l'escut d'armes de l'abadessa de Llúria i explicació heràldica del mateix.	247
Fotografia de la portada interior original del <i>Directori espiritual</i> conservat a l'AMV.	248
Mapa amb la ubicació de la tomba de l'abadessa Maria de Llúria al cor de l'església del monestir.	257
Fotografia de la làpida sepulcral de l'abadessa Maria de Llúria.	258
Imatge de l'escut d'armes de l'abadessa de Castellví i explicació heràldica del mateix.	259
Mapa amb la ubicació de la tomba de l'abadessa Anna Maria de Castellví al cor de l'església del monestir.	270
Fotografia de la làpida sepulcral de l'abadessa Anna Maria de Castellví.	271
Imatge de l'escut d'armes de l'abadessa de Cortiada i explicació heràldica del mateix.	276
Fotografia de la calaixera neoclàssica que l'abadessa de Cortiada feu bastir a la sagristia del monestir.	282
Imatge de l'escut d'armes de l'abadessa de Cortiada brodat damunt domàs.	282
Fotografia d'una cítara del segle XVIII conservada al monestir de Vallbona.	283
Imatge de la portada interior del <i>Llibre de la cort de la molt ilustre y noble mi senyora dona Emanuela de Cortiada i de Pujalt, abadessa del Reial Monestir de Nostra Senyora de Vallbona, sagrat orde del Cister, fet al 20 de gener de 1717</i> [AMV, 4.8/3], amb l'escut d'armes de l'abadessa de Cortiada.	285
Imatge de la portada interior del <i>Llibre y armes de la il·lustre abadessa Cortiada. Als 29 de novembre de l'any 1716</i> [4.8/2], amb l'escut d'armes de l'abadessa de Cortiada.	288
Mapa amb la ubicació de la tomba de l'abadessa Manuela de Cortiada al cor de l'església del monestir.	296
Fotografia de la llosa sepulcral de l'abadessa Manuela de Cortiada i de Pujalt.	296

Imatge de l'escut d'armes de l'abadessa de Borràs i explicació heràldica del mateix.	297
Mapa amb la ubicació de la tomba de l'abadessa Caterina de Borràs al cor de l'església del monestir.	304
Fotografia de la làpida sepulcral de l'abadessa Caterina de Borràs.	304
Imatge de l'escut d'armes de l'abadessa de Cortit i explicació heràldica del mateix.	305
Fotografia de la campana <i>Beneta</i> .	312
Fotografia de la base de fusta de l'urna per al monument de Dijous Sant.	314
Fotografia sencera de l'urna per al monument de Dijous Sant.	314
Fotografia de l'esfera del rellotge encarregada per l'abadessa de Cortit i conservada al monestir.	315
Mapa amb la ubicació de la tomba de l'abadessa Agnès de Cortit al cor de l'església del monestir.	316
Fotografia de la làpida sepulcral de l'abadessa Agnès de Cortit.	317
Imatge de l'escut d'armes de l'abadessa de Riquer i explicació heràldica del mateix.	318
Fotografia de la portalada de la inscripció.	324
Fotografia de la portalada d'unió del claustre i l'església del monestir	325
Reproducció del domàs amb l'escut de l'abadessa de Riquer brodat.	325
Fotografia del dintell de la porta de l'ermita de l'hort del monestir.	325
Fotografia general de l'ermita de l'hort del monestir de Vallbona.	326
Fotografia de la campana <i>Assumpta</i> .	326
Primera fotografia general del retaule major d'estil neoclàssic del monestir de Vallbona.	331
Segona fotografia general del retaule major del monestir.	331
Tercera fotografia general del retaule.	332
Quarta fotografia d'una postal amb la fotografia del retaule major del monestir.	333

Cinquena fotografia general del retaule major del monestir.	334
Fotografia de la part superior de les cartes de professió de les germanes Lluïsa i Maria Anna Dalmau i Falç.	335
Imatge d'un àngel amb un peix dissenyats per Francesc Bonifàs.	343
Fotografia del quadre del monestir de Vallbona que representa Sant Benet i Santa Escolàstica.	344
Escultura de Santa Escolàstica de Juan Pascual de Llena. Església de San Marcos de Madrid.	345
Imatge d'un projecte per un retaule dedicat a l'Assumpta de Francesc Bonifàs.	347
Fotografia del detall de l'escultura de la Mare de Déu de l'Assumpta del retaule de Santa Maria del Mar.	348
Fotografia de la imatge del retaule sencer de l'Assumpta de Santa Maria del Mar.	348
Imatge de Sant Bernat ubicada a la portalada de l'església de Poblet.	349
Quadre de Santa Humbelina conservat al monestir de Vallbona.	350
Quadre de Santa Gertrudis conservat al monestir de Vallbona.	350
Imatge dels tres fundadors de l'orde cistercenc i la Mare de Déu.	352
Imatge de la Mare de Déu i els tres fundadors de l'orde cistercenc.	352
Estàtua de Sant Robert de Molesme ubicada a l'església de la Magdalena de Troies.	352
Fotografia del detall de la part superior de l'armari fet construir per l'abadessa de Riquer.	355
Fotografia amb la vista general de l'armari fet construir per l'abadessa Riquer i que es troba a la sala de consulta de l'arxiu monàstic.	356
Fotografia del detall dels tres panys a cada porta de l'armari de l'arxiu.	356
Arbre genealògic de l'abadessa Maria Teresa de Riquer i de Sabater.	359

Imatge de la portada interior del <i>Llibre verd</i> o “ <i>Respuesta a los cinco interrogatorios del señor Vicario General Cisterciense, que a solicitud de la mui ilustre señora doña Theresa de Riquer y de Sabater, abadesa, y de su real monasterio de Vallbona, ha trabajado, después de examinados los antiguos instrumentos de su Archivo, el doctor en derechos don Jayme Pasqual, canónigo premonstratense y ex-abad del real monasterio de Bellpuig de las Avellanas. Año 1800</i> ” [AMV, 17.7].	410
Quadre sinòptic: L’abaciologi del Pare Pasqual	416
Mapa amb la ubicació de la tomba de l’abadessa Maria Teresa de Riquer al cor de l’església del monestir.	423
Fotografia de la làpida sepulcral de l’abadessa Maria Teresa de Riquer.	424
Quadre sinòptic: Resum confessors.	435
Fotografia de l’escultura de la Mare de Déu del Claustre del monestir de Vallbona.	438
Quadre sinòptic: Resum beneficiats de la Mare de Déu del Claustre.	448
Quadre sinòptic: Resum beneficiats del <i>Corpus Christi</i> .	467
Quadre sinòptic: Resum beneficiats de Sant Antoni Abat.	468
Quadre sinòptic: Resum beneficiats de Sant Nicolau.	469
Quadre sinòptic: Resum rectors de Vallbona.	510
Plànol de la Baronia de Vallbona. Dominis territorials sota la jurisdicció del monestir.	538
Fotografia dels grillets que utilitzaven amb els presos de la jurisdicció del monestir.	540
Dibuix d’un penjat, portada de l’original d’un document conservat a l’arxiu del monestir de Poblet, ja que la força fou la pena que s’aplicà al culpable d’aquell cas concret.	554
Mapa de les forasteries del monestir de Vallbona.	562
Quadre sinòptic: Evolució econòmica del monestir de Santa Maria de Vallbona.	565

Petits quadres sinòptics amb dades de Poblet i l'arquebisbat de Tarragona per comparar les dades econòmiques del monestir de Vallbona amb d'altres organismes eclesiàstics del seu mateix orde i de la seva mateixa arxidiòcesi.	588-589
Quadre sinòptic: Recepció de productes naturals de la Baronia, entre delmes, censos i l'heretat.	591
Mapa de Catalunya (1720). APARICI, JOSEP (1653-1731), [<i>document cartogràfic</i>] <i>Nueva descripción geographica del Principado de Cataluña / dedícase en 1720 á la Magestad del Señor Rey Don Felipe V: dase otra vez al público añadidos algunos lugares el presente año de 1769 / por el autor D. Josef Aparici, su geografo; Antonius Sabater sculp</i> , Barcelona, Institut Cartogràfic de Catalunya, 2005, pàgines 11-17. Còpia de l'Institut Cartogràfic de Catalunya.	633
Detall de Vallbona d'aquest mateix plànol. APARICI, JOSEP (1653-1731), [<i>document cartogràfic</i>] <i>Nueva descripción geographica del Principado de Cataluña / dedícase en 1720 á la Magestad del Señor Rey Don Felipe V: dase otra vez al público añadidos algunos lugares el presente año de 1769 / por el autor D. Josef Aparici, su geografo; Antonius Sabater sculp</i> , Barcelona, Institut Cartogràfic de Catalunya, 2005, pàgines 11-17. Còpia de l'Institut Cartogràfic de Catalunya.	634
Quadre sinòptic: Arquebisbes de Tarragona del segle XVIII.	637
Quadre sinòptic: Evolució dels diferents governs espanyols de Carles III.	821
Mapa del primer recinte de la clausura, on s'ubiquen els serveis del monestir.	834
Mapa amb l'itinerari de la visita a les apotecaries catalanes que seguiren Raimon Monnar i Pau Troch en una primera etapa i Francesc Monnar i Jerònim Troch, en una segona, el 1674.	845
Mapa de la ubicació dels molins de farina i d'oli del monestir al poble de Vallbona de les Monges.	866
Mapa que mostra la ubicació dels quatre molins fariners del monestir al poble de Vallbona de les Monges.	867
Quadre sinòptic: Obres del monestir promogudes en els diferents abadiats del segle XVIII.	886

ANNEX 1: CUSÓ SERRA, MARTA, *Aproximació bibliogràfica al monacat femení català al segle XVIII. El cas de Santa Maria de Vallbona* (Treball de recerca de doctorat dirigit per la doctora Montserrat Jiménez Sureda i llegit el 4 de setembre de 2006 al Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona, davant el tribunal format pels doctors Ignasi Fernández Terricabras, Jordi Figuerola Garreta i Josep Maria Sans Travé. Qualificació: Matrícula d'Honor).